

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІ**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ
30 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖОҒАРЫ
БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ ТУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»,
ПОСВЯЩЁННОЙ 30-ЛЕТИЮ НЕЗАВИСИМОСТИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**ПАВЛОДАР
2021**

ӘОЖ 378
КБЖ 74.58
Қ18

Редакция алқасының бас редакторы:

Садықов Е. Т., э.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КЕАҚ
Басқарма Төрағасы – Ректор

Жауапты редактор:

Ержанов Н. Т., б.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КЕАҚ
Басқарма Төрағасының ғылыми жұмыс және халықаралық ынтымақтастық
жөніндегі орынбасары

Редакция алқасының мүшелері:

Абыкенова Д. Б., Ахметов К. К., Бегимтаев А. И., Бексеитов Т. К.,
Быков П. О., Кислов А. П., Колесников Ю. Ю., Кудышева А. А.,
Муқанов Р. Б., Титков А. А.

Жауапты хатшылар:

Искакова З. С., Андреева О. А., Кабдуллина К. Т.

Қ18 Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған «Қазақстан Республикасында жоғары білім беруді дамыту перспективалары»: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары. – Павлодар: Торайғыров университеті, 2021. – 909 б.

ISBN 978-601-345-239-5

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған «Қазақстан Республикасында жоғары білім беруді дамыту перспективалары» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының жинағында келесі ғылыми бағыттар бойынша ұсынылған мақалалар енгізілген: Әлеуметтік-гуманитарлық және педагогикалық білім беруді дамыту, Техникалық және жаратылыстану-ғылыми білім беруді дамыту, Кәсіпкерлікті және коммерцияландыруды дамыту.

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.
Мақала мазмұнына автор жауапты.

ӘОЖ 378
КБЖ 74.58

ISBN 978-601-345-239-5

© Торайғыров университеті, 2021

Пленарлық отырыс
Пленарное заседание

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

САДЫКОВ Е. Т.

д.э.н., ректор НАО «Торайғыров университет», г. Павлодар

Введение

Высшее образование Казахстана и в целом всего мира находится в непрерывном процессе трансформаций и развития [1–4]. Во многом это связано с такими факторами, как: процессы глобализации в мире и мобильность трудовых ресурсов; четвертая промышленная революция и развитие «экономики знаний»; повышение доступности и развитие цифровизации образования; изменение роли университетов в экономике и трансформация модели университетов.

Вышеназванные факторы увеличивают конкуренцию между государствами за качественные трудовые ресурсы и требуют от вузов Республики Казахстан принятия серьезных мер для реализации образовательных и научных услуг востребованных на региональном и признаваемых на международном рынке.

Движение университетов к модели 4.0, по словам Рональда Барнетта, заключается в формировании экосистемы вокруг вуза, которая должна стать поставщиком знаний и решений для высокотехнологических отраслей, формирования на базе вуза собственных технологических стартапов, развития новых отраслей экономики, что в конечном счете будет оказывать влияние на развитие и привлекательность всего региона, в котором находится университет [3].

Эксперты в области образования считают, что в настоящее время университетам приходится решать следующие задачи [4]:

- изменение внутренней организации с целью развития автономности, ответственности, этики на всех уровнях иерархии университета;

- развитие междисциплинарного и трансдисциплинарного подхода в получении новых знаний;

- изменение в подходах к обучению с целью развития критического и творческого мышления, формирования компетенций у выпускников соответствующих ожиданиям работодателей;

- применение информационных и коммуникационных технологий в создании и распространении знаний;

- продвижение социальной ответственности вузов.

Учитывая вышеназванные тенденции в развитии высшего образования университетам необходимо основное внимание уделить:

1) Реструктуризации образовательных программ, форматов и методов обучения;

2) Обеспечению качества;

3) Интернационализации образовательных программ;

4) Непрерывному обучению и расширению доступа к образованию новых целевых групп.

Материалы и методы

Реформирование системы высшего образования Республики Казахстан идет в направлении основных тенденций развития высшего образования в мире [1–9].

За последние годы внедрены в жизнь нормы и инициативы, позволившие успешно реализовывать основные тренды развития высшего образования:

1) Цифровизация:

- развитие цифровых возможностей и устойчивости вузов;

- формирование цифровой экосистемы вузов с применением современных информационно-коммуникационных технологий;

- широкое использование массовых открытых онлайн курсов;

- переход к модели «цифровых университетов».

2) Междисциплинарность:

- разработка инновационных программ с междисциплинарным подходом и развитием множественного интеллекта;

- тесное сотрудничество с представителями бизнеса и работодателей;

- ориентир на Атлас новых профессий;

- определение Алгоритма разработки инновационных образовательных программ;

3) Обучение в течение всей жизни:

- создание накопительной системы (банка) кредитов;

- признание результатов неформального и неформального образования;

- предоставление наностепени и присвоение микроквалификаций;

- внедрение сертификации и подтверждения квалификаций;

4) Социальная инклюзия:

- укрепление социальной инклюзии и повышение качества образования;

- предоставление возможностей для равного доступа обучающихся с различным социально-экономическим, культурным и образовательным уровнем;

- психологическая и консультативная поддержка обучающихся и преподавателей;

5) Реализация Национальной модели системы обеспечения качества:

- государственное управление системой обеспечения качества;

- система внутреннего обеспечения качества;

- система внешнего обеспечения качества.

Трансформация НАО «Торайгыров университета»

Торайгыров университетом при выборе стратегии дальнейшего развития были приняты во внимание основные тенденции развития высшего образования и перспективы регионального развития (Павлодарской области).

Основными приоритетами регионального развития Павлодарской области до 2050 года являются [10]:

1 Направление «Экология (окружающая среда)»:

- Охрана окружающей среды;

- Эффективная система управления промышленными отходами;

- Качественное управление бытовыми отходами;

2 «Креативная экономика города»:

- Усложнение экономики производства на основе имеющихся конкурентных преимуществ и ресурсов;

- Создание экономики услуг на основе развитого человеческого потенциала;

3 «Развитие человеческого капитала»:

- Предотвращение оттока и становление центром притяжения для учащейся молодежи;

- Предотвращение оттока и создание возможностей для продуктивной занятости трудящегося населения;

- Укрепление конкурентных преимуществ в сфере образования;

- Организация ряда последовательных сигнальных инициатив, стимулирующих естественный прирост населения, улучшение здоровья населения и снижение смертности;

4 «Городское планирование»:

- Организация комфортной городской среды;

- Эффективная транспортная система;

- Организация комфортного жилого пространства;
5 «Цифровизация / Smart City».

В качестве миссии Торайгыров университета было определено: «Стать интеллектуальным центром экономики региона». Данная инициатива поддержана Акиматом Павлодарской области и в настоящее время совместно с вузом реализуется инициатива «Сильный вуз – сильный Регион».

Основной задачей данной инициативы является реализация на уровне Павлодарской области тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)».

Как известно, основные отличительные признаки тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)» являются [5 – 9]:

- неразрывная связь с реальным сектором экономики.

Университет является неотделимой частью мета-кластера, включающего акселерационную инфраструктуру для стартапов (бизнес-инкубаторы, венчурные фонды и т.д.) и офисы устоявшихся компаний. Наиболее известный пример подобного кластера: Кремниевая Долина вокруг Стэнфорд университета в США, в соседней России Инновационный Центр Сколково и перспективе Научно-технологическая долина МГУ «Воробьевы Горы».

- результаты прикладной научной деятельности находят немедленное применение в окружающем университет кластере. Технических вариантов такого взаимодействия много: создание технологических компаний студентами и преподавателями на основании своей научной деятельности, продажа результатов интеллектуальной собственности крупным компаниям и т.д.

Результаты и обсуждение

Деятельность Торайгыров университета направлена на поддержку реализации по развитию Павлодарской области в рамках инициативы «Сильный вуз – Сильный регион» (тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)») с учетом мировых трендов развития университетов.

Таблица 1

| Приоритеты регионального развития | Наименование проекта | Стейкхолдеры со стороны государства / бизнеса | Сроки реализации, основные результаты / Направление деятельности в рамках развития высшего образования |
|-----------------------------------|--|---|--|
| Экология (окружающая среда) | Развитие двойных дипломов с зарубежными вузами: 1. с Белорусским государственным технологическим университетом по образовательной программе бакалавриата «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов»; 2. С Омским государственным техническим университетом по образовательной программе «Нефтегазовое дело» | Управление недропользования, окружающей среды и водных ресурсов Павлодарской области / предприятия группы ERG, TOO «ПНХЗ» и т.д. | 2022 год, первый выпуск бакалавров-экологов в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов, 2025 год первый выпуск бакалавров по переработке нефти и газа по программе двойного диплома / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| | Проектное обучение в рамках проектов коммерциализации и НИР по повышению экологичности производства, комплексной переработки рудного и техногенного сырья по образовательным программам «Металлургия», «Производство строительных материалов и конструкций» и т.д. | Управление недропользования, окружающей среды и водных ресурсов Павлодарской области / предприятия группы ERG, TOO «KSP Steel» и т.д. | 2018-2021 год, реализован проект Всемирного банка по коммерциализации технологии использования твердых техногенных отходов предприятий теплоэнергетики и металлургии павлодарской области в производстве строительных материалов / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| Креативная экономика города | Проекты «ТоU-Junior», «ТоU - Teenagers» | Управление образования Павлодарской области / университеты Казахстана | 2022 – 2024 год, снижение оттока сильных абитуриентов в зарубежные вузы / Тренды ВО: Непрерывное обучение и расширение доступа к образованию новых целевых групп |

| | | | | |
|---------------------------------|--|--|---|---|
| Развитие человеческого капитала | Креативная экономика города | Дополнительное формирование компетенций у обучающихся за счет Minor-программ «Предпринимательство», «English Language Course (продолжающийся курс)», «Deutschkurse (продолжающийся курс)», «Китайский язык» (базовый курс), «IT: Графика и дизайн», «IT: Дополненная и виртуальная реальность», «IT: Веб-программирование», «IT: SMM & SEO», «IT: Видеопродакшн», «IT: Цифровой звукооператор» | Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / IT-компании Павлодарского и соседних регионов | 2022 – 2024 год: Расширение возможности трудоустройства выпускников / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| | Развитие человеческого капитала | Модернизация образовательных программ под направления Атласа новых профессий | Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / BTS Education | 2022 – 2026 год: Расширение возможности трудоустройства выпускников / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| | | Проектное обучение в рамках проектов коммерциализации и НИР на базе собственной «Специальной экономической зоны Торайгыров университета (СЭЗ-ToU)» | Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / Стартап-компания Павлодарского региона | 2021 год, реализованы 10 Стартап-проектов преподавателей и бизнес-партнеров с привлечением обучающихся в рамках образовательной деятельности / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| | | Развитие дуального обучения на предприятиях Павлодарской области | Управление координации занятости и социальных программ / Бизнес-структуры Павлодарской области | 2021 год, дуальное обучение реализуется на 18 кафедрах по 27 образовательным программам / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| | Развитие проекта «Германский факультет ToU» совместно с Anhalt University of Applied Science | Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / Бизнес-структуры Павлодарской области | 2021 год, первый набор 54 студентов по 5 образовательных программ на образовательные программы с углубленным изучением немецкого языка для продолжения обучения в вузах Германии / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества | |

| | | | | |
|---------------------------------|--|--|--|--|
| Развитие человеческого капитала | Развитие человеческого капитала | Проект «Английский язык для международной мобильности студентов» | Управление образования Павлодарской области / университеты Казахстана | 2022 год, дополнительное обучение не менее 150 студентов английскому языку для развития англоязычных ОП / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, Непрерывное обучение и расширение доступа к образованию новых целевых групп |
| | Городское планирование | Развитие «Urban center» Павлодарской области | Управление архитектуры и градостроительства Павлодарской области / Строительные компании | 2022 – 2024 год, участие Университета совместно с градостроительством в разработке эскизных проектов и концепции по направлениям в области архитектуры и градостроительства / Тренды ВО: реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |
| | | | | |
| Цифровизация / Smart City | Новая «IT-школа Торайгыров университета» совместно с ведущими IT-школами РК: Qwant, JumysBar, 10Tech, Qwazar (SiliconWalley) | Сертификация студентов в процессе обучения от ведущих IT-компаний мира Oracle, AutoDesk, Cisco, D-Link и др. | Управление предпринимательства и индустриально-инновационного развития Павлодарской области / Группа ERG, IT-компании Казахстана | 2021 год, запуск работы «IT-школы Торайгыров университета» при финансовой поддержке группы ERG и ведущих IT-школ РК: Qwant, JumysBar, 10Tech, Qwazar (SiliconWalley), 2022 – 2024 годы сертификация студентов / Тренды ВО: развитие интернационализации, реструктуризация ОП, методов обучения, обеспечение качества |

Выводы

В докладе изложены лишь ряд основных проектов развития, реализуемых в университете. Количество таких проектов будет расти по мере развития коллаборации с региональными государственными органами, бизнес-структурами и зарубежными партнерами в рамках инициативы «Сильный вуз – Сильный регион».

Опыт НАО «Торайгыров университета» показывает, что для достижения результатов, поставленных государством перед высшим образованием требуется дальнейшее развитие взаимодействия между всеми заинтересованными структурами по принципам тройной спирали «Власть – бизнес – наука (университет)».

ЛИТЕРАТУРА

1 Указ Президента Республики Казахстан от 9 февраля 2018 года № 633 «О мерах по реализации Послания Главы государства народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции».

2 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г «Казахстан в новой реальности: время действий».

3 Barnett R. The Ecological University: A Feasible Utopia.- New York : Routledge, 2018. – 214 p.

4 Разработка образовательных программ: локальные ответы на глобальные вызовы высшего образования. Монография / А. Сагинтаева, А. Мусина, А. Сулейменова, Р. Каратабанов, К. Куракбаев, Д. Пристли. – Нур-Султан: Высшая школа образования Назарбаев Университета, 2021. – 236 с.

5 Стратегия развития Павлодара до 2050 года

6 Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Triple Helix – University – Industry – Government Relations: A Laboratory for Knowledge Based Economic Development // EASST Review, Vol. 14, # 1, PP. 14 – 19, 1995.

7 Салми Д. Создание университетов мирового класса / Джамиль Салми: перевод с англ. – М. : Издательство «Весь мир», 2009. – 132 с.

8 Салми Д. Дорога к академическому совершенству: становление исследовательских университетов / под редакцией Ф. Дж. Альтбаха, Д. Салми : перевод с англ. – М. : Издательство «Весь мир», 2021. – 410 с.

9 Кларк Б. Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации. – М. : Высшая школа экономики, 1998. – 139 с.

10 Руководство по созданию и развитию инновационных центров (технологии и закономерности): бюллетень. – М. : Рейтинговое агентство «Эксперт», 202. – 145 с.

ИЗ ОПЫТА РУКОВОДСТВА ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО И ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОГО РЕГИОНА

ГАЗАЛИЕВ А. М.

академик НАН РК, лауреат Государственной премии Казахстана в области науки и техники, доктор химических наук, зам. директора по научной работе Института органического синтеза и углехимии РК, г. Караганда

9 октября 2021 г. в г. Нур-Султане была организована и проведена Международная научно-практическая конференция «Стратегические приоритеты трансформации общества и инновационной модернизации экономики в XXI веке» [1], в рамках которой ученые и специалисты представили свое видение о том, какие мы должны осуществлять меры по поступательному развитию Казахстана в последующие годы XXI века по таким важным приоритетам, как государственное строительство, патриотическое воспитание, наука, образование, экономика, медицина и экология, международный туризм, сельское хозяйство, цифровизация промышленности и производственных процессов, горно-металлургический комплекс, строительство и архитектура, геология, сварочное производство. Объем трудов составил 360 страниц, в т.ч. на 9 страницах изложена Резолюция Форума.

В завершающей части приведен «Краткий очерк о научной и образовательной деятельности академика А. М. Газалиева».

В 1968 г. Арстан Мауленович поступил на химический факультет КазГУ им. С.М. Кирова. С 1971-1973 гг. – Ленинский стипендиат. После окончания учебы (1973) поступает в очную аспирантуру. В 1977 г. успешно защищает кандидатскую диссертацию.

После работы в Карагандинском государственном университете его назначают ученым секретарем Института органического синтеза и углехимии АН КазССР (ИОСУ, г. Караганда), и именно в стенах этого научного учреждения широко проявились его способности как талантливого ученого и активного организатора.

А. М. Газалиевым развито новое научное направление в области синтеза биологически активных веществ на стыке тонкого органического синтеза, химии природных соединений, фармакологии и квантовой химии. В 1991 г. защитил докторскую диссертацию.

В 1994 г. избирается членом-корреспондентом НАН РК, а в 2003 г. – академиком НАН РК. С 1995 г. – действительный член Нью-Йоркской Академии наук. В 2008 г. избран академиком Казахстанской Национальной Академии естественных наук.

В 1996-1998 гг. А. М. Газалиев плодотворно работает в должности первого проректора Карагандинского государственного университета имени Е. А. Букетова, здесь он создал первый в истории КарГУ диссертационный совет по защите диссертаций. В 1998 г. он возвращается в Институт органического синтеза и углехимии НАН РК заместителем директора по научной работе и назначается первым проректором созданного Российско- Казахстанского современного гуманитарного университета.

В 2003 г. А. М. Газалиев становится лауреатом Государственной премии РК в области образования, науки и техники.

В 2006 г. Арстан Мауленович назначается ректором Восточно-Казахстанского государственного университета им. С. Аманжолова. Под его руководством ВКГУ в рейтинге ВУЗов Казахстана поднялся с 17-го на 4-е место.

Большим испытанием для академика Газалиева А.М. было создание по его инициативе памятника основоположнику казахского языкознания Сарсену Аманжолову, чье имя с осени 2003 года носит ведущий вуз региона.



Рисунок 1 – Визит Первого Президента РК – Елбасы Н. А. Назарбаева в Карагандинскую область, 2005 г.



Рисунок 2 – Визит Первого Президента РК – Елбасы Н. А. Назарбаева в КарГТУ, 2012 г.



Астана
6 июня 2007 г.

Уважаемый Арстан Мауленович!

Сердечно поздравляю Вас и в Вашем лице весь коллектив Восточно-Казахстанского государственного университета им. С.Аманжолова со знаменательной датой – 55-летием со дня основания.

Являясь крупнейшим образовательным и научным центром Восточного региона нашей страны, Университет вносит весомый вклад в дело подготовки широкого спектра специалистов.

Представительный профессорско-преподавательский состав, тесная взаимосвязь теоретического образования и практической подготовки дает возможность выпускникам ВКГУ получить основательные знания и успешно применить их на благо Республики Казахстан.

Уверен, что внедрение новых технологий обучения, расширение научных исследований и укрепление международных связей обеспечит Университету динамичное развитие.

Желаю коллективу ВКГУ успехов в деле подготовки высококлассных специалистов, осуществления всех намеченных планов, дальнейшего процветания.

С уважением,

Токаев
Касым-Жомарт ТОКАЕВ

Рисунок 3 – Поздравительное письмо А. М. Газалиеву от будущего Президента РК К. К. Токаева, 2007 г.



Рисунок 4 – Памятник С. Аманжолову и мемориальные доски, установленные по инициативе академика А. М. Газалиева выдающимся педагогам-ученым ВКГУ им. С. Аманжолова

В г. Усть-Каменогорске проспект Текстильщиков переименован в проспект имени великого ученого Казахстана Каныша Имантаевича Сатпаева. Улица Урицкого переименована в улицу героя Великой Отечественной войны, партизана Касыма Кайсенова. Благодаря усилиям Арстана Мауленовича одна из улиц города получила имя основателя Панкратьевского сада ВКГУ Густава Вистениуса.

Установлены мемориальные доски талантливому организатору и первому директору колледжа ВКГУ С. З. Тайбагарову, ветерану ВОВ, д.э.н. А. А. Осьмакову, основателю и первому декану факультета физического воспитания А. Н. Трунову. Открыты электронный учебно-методический презентационный кабинет имени ректора УКПИ А. Х. Темирбекова, учебно-методический кабинет истории имени В. И. Петрова.

Его работа по увековечиванию памяти общественных деятелей и ученых Казахстана, начатая в далеком 1997 году, продолжается и поныне. Так, например, в г. Алматы установлена мемориальная доска и названа одна из улиц города именем академика А. Ш. Шарифканова – учителя и наставника Арстана Мауленовича.

В Бухаржырауском районе Арстан Мауленович установил памятник на могиле Жыржыс кажы, создал мечеть и установил мемориальную доску в районном центре на стене мечети Жыржыс кажы. В 2019 г. мечеть была реконструирована.



Рисунок 5 – Реконструированная мечеть Жыржыс кажы и мемориальная доска на входе, стелла на месте построенной им в начале XX века и разрушенной в конце 20-х годов прошлого века мечети и медресе



Рисунок 6 – Памятник на месте погребения Жыржыс кажы

В честь Заслуженного учителя КазССР, ветерана Великой Отечественной войны Маулена Газалиева в г. Караганде установлена мемориальная доска по ул. Жамбыла, 1. В Карагандинском институте повышения квалификации и переподготовки государственных служащих и работников образования установлена мемориальная доска и открыта аудитория.



Рисунок 7 – Мемориальные доски Заслуженному учителю КазССР, ветерану Великой Отечественной войны Маулену Газалиеву

Одна из улиц г. Караганды переименована в улицу Маулена Газалиева с выходом на новый мост.



Рисунок 8 – Улица М. Газалиева с выходом на Газалиевский мост (народное название)

А. Газалиев ходатайствовал о строительстве на месте бывшего летнего театра Казахского драматического театра и присвоении одной из улиц имени ветерана партийного государственного строительства Н. О. Тулепова.

В Карагандинском государственном техническом университете в декабре 2012 при непосредственном участии академика А. М. Газалиева был установлен памятник первому ректору КарГТУ, Герою Социалистического труда, академику А. С. Сагинову, открыта аудитория имени академика А. С. Сагинова, выпущены книги: «Штрихи к портрету: академик Абылкас Сагинов» (2008 г.), «А. С. Сагинов в мире мудрых мыслей» (2009 г.), «Академик А. С. Сагинов: грани таланта» (2010 г.).

Установлено 15 мемориальных досок выдающимся ученым-педагогам: А. С. Сагинову, А. М. Азиеву, И. А. Янцену, В. Ф. Бырьке, А. Н. Даниярову, Е. И. Шевцову, М. А. Ермакову,

С. С. Квон, Н. Ф. Гращенко, И. И. Попову, В. Я. Ли, С. Б. Баттакову, Ш. К. Кашикову, Р. П. Окатову, А. М. Мамырбекову.



Рисунок 9 – Памятник академику А.С. Сагинову



Рисунок 10 – Аудитория им. А.С. Сагинова и именной уголок в музее КарГТУ



Рисунок 11 – Мемориальные доски, установленные в КарГТУ по инициативе А.М. Газалиева

В 2013 году открыта аудитория почетного профессора С. К. Досмагамбетова.



Рисунок 12 – Торжественное открытие аудитории им. С.К. Досмагамбетова в первом корпусе КарГТУ

Открыта картинная галерея «Основатели университета», в которой представлены портреты ученых: Ж. К. Нурмухамедов, А. С. Сагинова, А. Г. Лазуткина, Г. Г. Пивень, А. А. Ермекова, В. Ф. Бырьки, А. Н. Даниярова, Н. Ф. Гращенко, И. А. Янцен,

М. А. Ермекова, И. И. Попова, Е. И. Шевцова, Ш. К. Кашикова, С. С. Квон, М. П. Тонконогова, З. М. Кенжина, В. Я. Ли, Л. И. Когай, С. У. Умбеталина.



Рисунок 13 – Картинная галерея «Основатели университета»

С февраля 2008 г. по декабрь 2016 г. А. М. Газалиев успешно руководил Карагандинским государственным техническим университетом – одним из флагманов технического образования страны. ВУЗ динамично развивался по всем позициям, включая учебную, учебно-методическую, научную и воспитательную работу.



Рисунок 14 – Посещение КарГТУ Министром образования и науки РК Туймебаевым Ж.К., 2008 г.



Рисунок 15 – Посещение КарГТУ Министром образования и науки РК Саринжиповым А.Б, 2014 г.

На основе идей ректора созданы и внедрены в практику КарГТУ уникальные модели:

Модель патриотического воспитания на примере Первого Президента РК Н.А. Назарбаева разработана в рамках реализации общенациональной идеи «Мәңгілік ел» и представляет собой эффективную систему, которая осуществляет патриотическое воспитание комплексно, с учетом интерактивных форм и методов, разработанных современной педагогикой и практикой общественно-политической деятельности суверенного государства, на весь период обучения студентов Университета.

Научно-методическая база Модели представлена комплексом из 230 актуальных разработок ВУЗа, изданных на государственном и русском языках:

- 5 монографий («Формирование казахстанского патриотизма: теория и практика»; «Воспитание казахстанского патриотизма у студентов технического вуза»; «Қазақ философиясы»; «Серпін-2050» әлеуметтік жобасын жүзеге асырудың теориялық аспектілері»; ««Серпін-2050» әлеуметтік бағдарламасы: жүзеге асырудың ғылыми-әдістемелік негіздері: Қарағанды мемлекеттік техникалық университетінің тәжірибесінде»);

- 14 сборников в помощь кураторам студенческих групп;

- 2 методических сборника («Инновационные педагогические технологии в системе патриотического воспитания», «Использование информационно-коммуникационных технологий в воспитательной работе»);

- 58 брошюр серии «Великие личности, внесшие вклад в развитие мировой цивилизации»;
- 36 брошюр серии «Мировые тренды развития»;
- 38 брошюр серии «Инновационное развитие индустрии Казахстана»;
- 12 книг «Жизнь замечательных педагогов»;
- 22 видеолекции выдающихся личностей и общественных деятелей;
- 18 фильмов по правовому воспитанию и профилактике религиозного экстремизма;
- 18 документальных и учебных фильмов по истории, культуре и экологии Казахстана;
- Пятитомное издание «Основы имиджологии на примере Первого Президента РК Н.А. Назарбаева»;
- Летопись стратегически важных инициатив Н.А. Назарбаева;
- Учебное пособие «Краеведение».

В 2010 году по согласованию с Министерством образования и науки Республики Казахстан данная Модель передана 50 ведущим вузам и ряду колледжей Казахстана в виде комплекта информационно-методических материалов из 30 видеофильмов, 19 книг и 17 компакт-дисков на государственном и русском языках.

В 2016 году материалы Модели были переданы в дар Библиотеке Первого Президента РК – Елбасы и Назарбаев Университету.



Рисунок 16 – Презентация Модели патриотического воспитания в Библиотеке Первого Президента РК – Елбасы и Назарбаев Университете

Модель студенческого самоуправления – новая форма студенческой организации Университета, объединяющая ресурсы молодежных организаций и профкома студентов в единую Ассоциацию «Жас Орда».

За годы своей деятельности «Жас Орда» стала социальным лифтом, воспитав большое количество студентов, которые по окончании университета успешно применяют свои знания и опыт в различных отраслях экономики, государственном управлении, а также содействуют социально-экономическому и культурному развитию Казахстана.



Рисунок 17 – А. М. Газалиев, К. О. Омашев на встрече с Жасординцами

Модель работы с родителями – технология воспитательного взаимодействия ВУЗа с родителями посредством почтового сервера Zimbra, позволяющая совместно совершенствовать процесс формирования будущего специалиста.

Модель управления ВУЗом включает в себя комплексные программы развития КарГТУ на каждый год, решения ученого совета, стратегически важные приказы, еженедельные планы и отчеты руководителей подразделений, еженедельные анализы итогов посещения занятий и кураторских часов, анализ прочитанных научных и научно-методических статей.

Модель электронного университета – Центр электронных технологий образования им. Первого Президента РК, который обеспечивает функционирование и развитие основных web-порталов.

Модель технического и профессионального образования, на базе которой реализуется на практике принцип непрерывности образования с акцентом на приоритет «Обучение в течение всей жизни».

Модель военно-технического образования, сочетающая мощнейший научно-технический потенциал ВУЗа и материальную, а также профессиональную базу лучшей в стране военной кафедры.

Модель дуального образования – ее основу составляет подготовка конкурентоспособных специалистов на базе реальной интеграции образования, науки и производства. Для реализации указанной Модели созданы 5 центров рабочих профессий в области горного дела, сварочных технологий, машиностроения, строительства, связи и телекоммуникаций, а также учебно-научно-производственные объединения, включающие НИИ, профильные факультеты и филиалы выпускающих кафедр на предприятиях.

Модель Корпоративного Университета – первый в Казахстане инновационно-образовательный консорциум, который дал мощный импульс развитию образовательной и научно-технической деятельности Университета. Это модель, объединяющая более 86 системообразующих промышленных предприятий Центрального и Северного Казахстана.



Рисунок 18 – Производственное совещание руководителей предприятий Корпоративного университета, 2015 г.

В октябре 2011 года организован Международный попечительский совет КарГТУ. В его состав вошли более 20 иностранных членов из числа представителей ведущих университетов, известных политических и общественных деятелей России, Евросоюза, США, Канады и Китая, а также транснациональных корпораций и 18 первых руководителей предприятий Корпоративного Университета. Благодаря помощи членов Международного попечительского совета укрепились материально-техническая база, научно-производственные связи и имидж вуза.

По инициативе А.М. Газалиева в КарГТУ организован интегрированный Университетский инновационный научно-технический комплекс, включающий 7 НИИ, 35 НИЛ, 3 научно-технических центра, Центр студенческих инноваций, уникальную в Республике Казахстан Лабораторию инженерного профиля и Технопарк «ПОЛИТЕХ», в составе которого функционируют 6 научно-исследовательских лабораторий и 4 инновационных предприятия. Для компактного размещения комплекса в КарГТУ создана зона высоких технологий «Хай Тек» общей площадью 4000 м².

В Университете открыта и успешно развивается Испытательная лаборатория инженерного профиля «Комплексное освоение ресурсов минерального сырья». Деятельность Испытательной лаборатории инженерного профиля при КарГТУ признана лучшей в республике по результативности НИР и внедрению их в производство.

20 июня 2013 года проект Испытательной лаборатории инженерного профиля стал победителем республиканского конкурса Международного совета по науке и коммерциализации и получил грант Международного Банка в размере 2 млн. долларов США. В результате на базе КарГТУ был создан Международный центр материаловедения.

В составе научно-технического комплекса КарГТУ успешно функционируют НИИ, ориентированные на инновации и инжиниринг в промышленности.

НИИ промышленной экологии создан совместно с членом Корпоративного Университета – ТОО «Absolut Ecology» для исследований в области создания уникальных технологий утилизации промышленных газов и получения ценного химического сырья.

НИИ КазМИРР (Казахстанский многопрофильный институт реконструкции и развития) обеспечил научно-техническое сопровождение по безопасному строительству и реконструкции более 1200 промышленных и гражданских объектов по Казахстану.

На базе КарГТУ был открыт Институт сварки, который успешно прошел международную аккредитацию и с октября 2012 года начал подготовку первых потоков рабочих, техников и инженеров сварки по заказам предприятий (Арселор Миттал Темиртау, Карачаганак Петролеум, Ерсай, Богатырь Комир и др.).



Рисунок 19 – Занятия в Казахском институте сварки при КарГТУ

Реализация проекта была осуществлена в соответствии с поручением Главы государства Н.А. Назарбаева по инициативе французской нефтегазовой компании «TOTAL».



Рисунок 20 – Вручение дипломов первым в Казахстане выпускникам курсов по программе «Международный инженер-сварщик IWE», 2013 г.

В 2016 году была открыта «Лаборатория метановой энергетики», которая стала базой для разработки научных основ и выдачи рекомендаций по разведке и добыче метана угольных пластов.



Рисунок 21 – Открытие лаборатории метановой энергетики, 2016 г.

В КарГТУ созданы новые структурные подразделения: электронные читальные залы, оснащенные современными компьютерами, полностью модернизирован музей истории Университета, открыты Центр «Триединство языков имени Ш. Кудайбердиева» и выставка «Инновации в образовании и науке» им. академика А. С. Сагинова. Создан Департамент Болонского процесса, осуществляющий полноценное внедрение основных принципов Болонской декларации в части свободного выбора студентами дисциплин и преподавателя, обеспечения внутренней и внешней академической мобильности.



Рисунок 22 – Вице-министр МОН РК М. Сарыбеков и депутаты Мажилиса Парламента РК К. Бурханов и С. Ферхона на Выставке инноваций им. А. Сагинова, 2010 г.

Также были созданы 16 инновационных центров науки, образования и инжиниринга:

- 1 Научно-технический центр «Метан. Инжиниринг в горном деле»;
- 2 Национальный научно-образовательный центр «Фесто-Синергия»;
- 3 Центр лазерного геосканирования;
- 4 Центр энергоэффективности и энергосбережения;
- 5 Центр инженерной педагогики;
- 6 Инновационный центр жаропрочных материалов;
- 7 Центр инновационных сварочных технологий;
- 8 Центр строительного инжиниринга;
- 9 Центр информационных технологий;
- 10 Инновационный центр поляэзычия;
- 11 Центр инженерного предпринимательства;
- 12 Информационно-аналитический центр;
- 13 Центр «Транспорт и логистика»;
- 14 Инновационный центр «Промышленная безопасность»;
- 15 Центр машиностроения;
- 16 Центр «Инновационные материалы и технологии органических веществ».

Создание инновационных центров в области научных исследований, инжиниринга и повышения квалификации специалистов по актуальным направлениям, востребованным в реальном секторе экономики, является одним из важнейших направлений развития образовательной и научной деятельности Университета и реализации Плана нации «100 конкретных шагов».



Рисунок 23 – Инновационные центры науки, образования и инжиниринга



Рисунок 24 – Визит Премьер-Министра РК Масимова К. К., руководителя Канцелярии Премьер-Министра РК Кошанова Е. Ж., Министров МИИР РК Касымбека Ж.М. и МОН РК Сагадиева Е.К. в КарГТУ, 2016 г.

С 2009 года по инициативе Арстана Мауленовича ежегодная Международная научно-практическая конференция, проводящаяся в КарГТУ, носит имя основателя Университета Абылкаса Сагинова и называется «Сагиновские чтения».



Рисунок 25 – Президиум Международной научно-практической конференции, посвященной 100-летию академика Сагинова А.С., 2015 г.

Международная деятельность КарГТУ активно велась в рамках более чем 160 меморандумов о сотрудничестве с ведущими университетами США, Канады, Великобритании, Германии, Австралии, Китая, ОАЭ, Пакистана, Украины, России и других стран.

Цикл лекций, семинаров и презентаций по современным научным исследованиям провели в КарГТУ более 250 ведущих ученых из США, Канады, Германии, Японии, Франции, Швейцарии и др. стран мира, в том числе представителей университетов, входящих в ТОП-10, ТОП-30 и ТОП-500 мирового рейтинга (Гарвардского, Гонконгского и Кливлендского университетов).

Вуз участвует в международных образовательных проектах TEMPUS, Erasmus Mundus, СИНЕРГИЯ, УНИВЕРСИТЕТ ШОС. При этом КарГТУ является единственным в Казахстане участником уникального международного проекта СИНЕРГИЯ (Казахстан, Австрия, Россия), реализуемого под эгидой германо-австрийского концерна Festo, и базовым вузом УШОС по актуальным направлениям «Энергетика» и «Экология».



Рисунок 26 – С Генеральным секретарем Великой Хартии университетов Б. Бауманом, 2010 г.



Рисунок 27 – Визит Чрезвычайного и Полномочного Посла Украины в Казахстане Демина О.А. и ректора Современной гуманитарной академии (г. Москва) Карпенко М.П., 2012 г.



Рисунок 28 – Чрезвычайный и Полномочный Посол Ирака Раджих Сабир Аббуд Аль-Мусауи, 2014 г.



Рисунок 29 – Встреча с Чрезвычайным и Полномочным Послом Республики Словения в РК, профессором Душаном Подгорски, 2009 г.



Рисунок 30 – Вручение звания Почетный профессор КарГТУ
Генеральному директору
«АрселорМиттал Темиртау» Франку Паниру, 2009 г.



Рисунок 31 – Президент Российского союза товаропроизводителей
Сосковец О.Н. знакомится с достижениями КарГТУ, 2012 г.

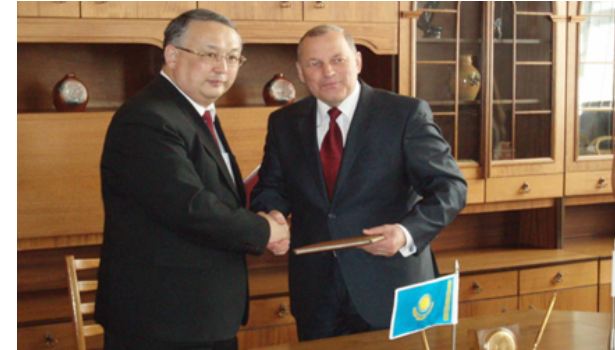


Рисунок 32 – Подписание Меморандума о сотрудничестве
с ректором Белорусского национального технического
университета Хрустальевым Б.М., г. Минск, 2010 г.

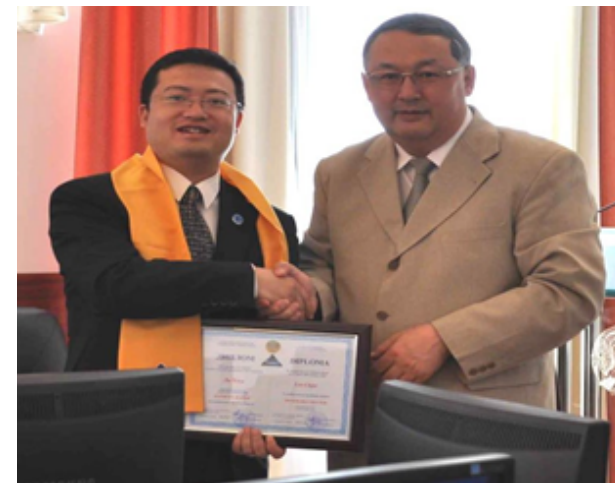


Рисунок 33 – Вручение диплома Почетного доктора
КарГТУ Первому секретарю по культуре
Посольства КНР в Казахстане Ли Чжи, 2009 г.



Рисунок 34 – Депутаты Мажилиса Парламента РК, Почетные профессора КарГТУ Канаев С.З., Роголев В.П., Абдиров Н.М., 2012 г.



Рисунок 35 – Участники совещания, посвященного 60-летию КарГТУ К.Н. Бурханов, С.И. Ферхо, Омурзаков Т.К. и академик Т.Ш. Шарманов, 2013 г.

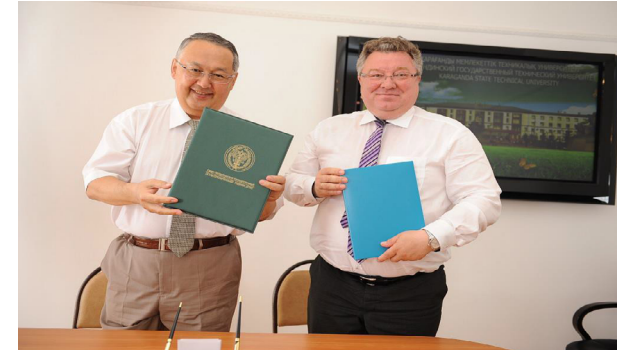


Рисунок 36 – Визит ректора Санкт-Петербургского политехнического университета Петра Великого, Почетного профессора КарГТУ Рудского А.И., 2015 г.

В КарГТУ открыт Институт Конфуция, в котором с 2011 года проводятся занятия по изучению китайского языка и культуры для студентов и ППС.



Рисунок 37 – Делегация Института Конфуция, 2012 г.

В КарГТУ создана современная информационно-образовательная среда, включающая лицензионное программное обеспечение, 69 компьютерных классов, более 3500 компьютеров последнего поколения, 52 интерактивные доски, 88 видеопрокторов. В ресурсы Межвузовской республиканской электронной библиотеки включены более 8300 электронных учебных изданий, разработанных

ППС КарГТУ. По данному показателю КарГТУ занимает первое место среди вузов Казахстана.

Совместно с американско-белорусской фирмой «EPAM Systems» открыта специализированная R&D-лаборатория по целевой подготовке программистов и разработке программных продуктов в сфере IT-технологий.

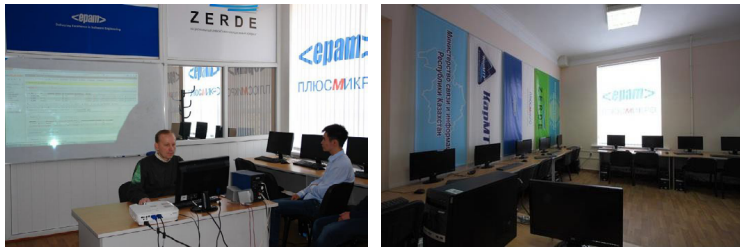


Рисунок 38 – R&D-лаборатория «EPAM Systems» в КарГТУ

Большое внимание Арстан Мауленович уделял патриотическому и культурному воспитанию студентов.

В КарГТУ прошли конференции к 120 летию Алимхана Ермекова, «Роль Казыбек би в формировании казахской государственности», «Толе би – мудрый би казахского народа», «Ұлы дала ділмары – Әйтеке би», «Бұқар жырау – даланың данагөйі, бірліктің батагөйі», ежегодная конференция «Великая Отечественная война глазами молодежи XXI века» и др.



Рисунок 39 – Республиканские научные конференции

В марте 2016 года состоялся Республиканский антиядерный онлайн-форум «Эстафета мира – молодым» с участием известного поэта и общественного деятеля, президента Международного антиядерного движения «Невада-Семей» Олжаса Сулейменова. В форуме принимали участие 17 ВУЗов Казахстана.



Рисунок 40 – Молодежный антиядерный онлайн-форум «Эстафета мира – молодым». В центре О.О. Сулейменов и экс-министр МИД Т.С. Сулейменов

С 2012 года доброй традицией стало проведение Бала ректора.



Рисунок 41 –Первый Бал ректора, посвященный 60-летию КарГТУ, 2012 г.

Под руководством А. М. Газалиева кардинально преобразился кампус университета, проведена капитальная модернизация всей инфраструктуры.



Рисунок 42 – Современные фасады корпусов КарГТУ

В 2014 году открыто новое студенческое общежитие «Армандастар Ордасы», построенное в рамках Президентской программы «Студенческое жилье», рассчитанное на 822 места.

В 2015 году корпус №6 реконструирован в студенческое общежитие «Серпіндестер Ордасы» для студентов, обучающихся по социальному проекту «Мәңгілік ел жастары – индустрияға!» («Серпін-2050»).



Рисунок 43 – Общежития «Армандастар Ордасы» и «Серпіндестер Ордасы»

29 августа 2010 года состоялось открытие светомузыкального фонтана перед Главным корпусом КарГТУ. Строительство фонтана было осуществлено в короткие сроки в рамках программы Акима Карагандинской области по благоустройству города.



Рисунок 44 – Открытие светомузыкального фонтана перед Главным корпусом КарГТУ

А. Газалиевым проведена огромная кропотливая работа по разработке более 200 наглядных стендов образовательного, научного и воспитательного направления.



Рисунок 45 – Стенды в КарГТУ

1 декабря 2012 года, в первый день национального праздника – Дня Первого Президента Республики Казахстан, Елбасы Н.А. Назарбаев посетил Карагандинский государственный технический университет, где в свое время получил основы инженерного образования.

Нурсултан Абишевич ознакомился с достижениями ВУЗа в области образования, науки и инноваций, а также встретился с коллективом преподавателей и студенческим активом, своими однокурсниками и соратниками. В книге почетных гостей он

записал: «Я горжусь, что учился в этом учебном заведении – кузнице инженерных кадров для всего Казахстана».

Қарағанды мемлекеттік университетінің
инженер кадрлар дайындау жүйесі бәсеке.
Сейінгі индустриялық, инновациялық даму жолына
түрлі бағыттағы мамандарды даярлау қажет.
Жаңа заман өзінің университеті бағдар, маман
болып, өздеріне де, елімізге де қажетті
құнды азаматтар тәрбиелейді.
Университет ұстаздарына, шәкірттеріне
зор бақылау болсын.
Я горжусь, что учился в этом учебном
заведении – кузнице инженерных кадров для
всего Казахстана.
Сейчас страна нуждается на индустриальном
пути развития. Сильно нужны новые кадры
инженеры. Выходными университетами
всегда были кадры, которые учатся, пре-
именно, совершенствуют знания и умения
в учебе.
Н.А. Назарбаев
1/10 - 2012 г.

Рисунок 46 – Запись Н.А. Назарбаева в Книге Почетных гостей КарГТУ

Благодаря неустанному творческому труду А.М. Газалиева и руководимого им коллектива единомышленников Карагандинский государственный технический университет уверенно входит в мировое образовательное пространство и занимает в нем достойное место.

В 2013 году, по данным глобального рейтинга «Ranking Web of World universities: Top 20000 world Ranking», КарГТУ занял достойное 2385-е место, в том числе 2 место – по Казахстану.

В «Еврорейтинге – 2013» КарГТУ занял достойное третье место среди казахстанских вузов.

В рейтинге Министерства образования и науки РК КарГТУ вошел в верхнюю строчку ТОП-30 лучших казахстанских вузов, уступая лишь крупнейшим национальным университетам.

В генеральном рейтинге Независимого казахстанского агентства по обеспечению качества в образовании КарГТУ занял третье место среди технических вузов страны. По результатам национального рейтинга в 2010- 2014 гг. 14-17 специальностей КарГТУ ежегодно занимали призовые места.

В декабре 2013 года Университет успешно прошел институциональную аккредитацию сроком на 5 лет.

Таким образом, нынешний уровень развития и новые достижения КарГТУ зиждятся на базе креативных идей и инициатив, реализованных академиком Газалиевым Арстанович Мауленовичем. Достижения вуза в новом времени под руководством А.М. Газалиева можно сравнить лишь с масштабами развития Университета под руководством его первого ректора, академика Абылкаса Сагиновича Сагинова.



Рисунок 47 – Последняя встреча с академиком Сагиновым А.С., г. Караганда, 2005 г.

Академик НАН РК А.М. Газалиев много сил и времени отдал делу подготовки молодых кадров. Под его научным руководством подготовлено 12 докторов и 46 кандидатов химических наук, в том числе 1 лауреат Государственной премии, 1 лауреат премии Фонда Первого Президента, 1 лауреат международной премии «Содружество дебютов» для молодых ученых стран СНГ.



Рисунок 48 – Академик НАН РК А.М. Газалиев с учениками, г. Караганда, 2016 г.

Результаты многолетней творческой деятельности А. М. Газалиева отражены в более чем 900 научных трудах с индексом Хирша 6 (в том числе в 18 монографиях), статьях и тезисах докладов, 25 авторских свидетельствах и патентах и 11 учебниках с грифом МОН РК, которые успешно используют в учебном процессе ряда вузов Казахстана.

А. М. Газалиеву в 2000, 2006, 2008 и 2010 годах назначена Государственная научная стипендия для ученых, внесших выдающийся вклад в науку и технику. Награжден орденами «Парасат» (2015) и «Кұрмет» (2009), нагрудными знаками «Отличник образования Республики Казахстан» (2000), «За заслуги в развитии науки Республики Казахстан» (2001), «Почетный работник образования РК» (2003), «Почетный работник угольной промышленности» (2010) и «Ерен еңбегі үшін» (2013). Имеет нагрудный знак им. И. Алтынсарина (2007), золотую медаль РАН «За вклад в научное партнерство» (2001). Удостоен юбилейных медалей «10 лет Независимости РК» (2002), «10 лет Конституции РК» (2005), «20 лет Конституции РК» (2015), «20 лет Федерации профсоюзов РК», «Қазақстан маслихаттарына 20 жыл», «Қазақстан халқы Ассамблеясына 20 жыл» и «20 лет Независимости РК» (2011), «25 лет Независимости РК» (2016), «25 лет Конституции РК» (2020), а также Международной премии в области горного дела им. академика А. Скочинского (2010). Награжден медалью «Еңбек ардагері» (2018). Удостоен звания «Почетный гражданин г. Караганды» (2020). Также является Почетным гражданином Баянаульского района Павлодарской области, Бухар-Жырауского и Осакаровского районов Карагандинской области.



Рисунок 49 – Награждение академика Газалиева А. М. званиями «Почетный гражданин города Караганды» и «Почетный гражданин Бухар-Жырауского района», 2020 г.

В 2021 г. А.М. Газалиев принял активное участие в создании памятника великому ученому, академику К.И. Сатпаеву и открытии памятника государственному деятелю Ж.А. Ташеневу в г. Нур-Султане.



Рисунок 50 – Открытие памятников К.И. Сатпаеву и Ж.А. Ташеневу, 2021 г.

Также был создан соответствующий видеоролик, который предлагается вашему вниманию. Думаю, что он окажет помощь моим коллегам ректорам вузов Восточно-Казахстанского региона и окажется полезным для нашей молодежи.

ЛИТЕРАТУРА

1 Труды Международной научно-практической конференции «Стратегические приоритеты трансформации общества и инновационной модернизации экономики в XXI веке». – Нур-Султан-Караганда: Институт органического синтеза и углехимии, 2021. – 360 с.

ИНЖЕНЕРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ПРИНЦИПЫ, ПОДХОДЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

ШАЙМАРДАНОВ Ж. К.
д.б.н., профессор, Председатель Правления-ректор
Восточно-Казахстанский технический университет
имени Д. Серикбаева, г. Усть-Каменогорске

Мировая экономика в данный момент переживает период необратимой трансформации. Связано это с тем, что мир сейчас стоит на пороге очередной промышленной революции, которая сотрет привычные технологические границы, реформирует устоявшиеся технологические и производственные цепочки.

Новая промышленная революция будет характеризоваться слиянием технологий и стиранием границ между цифровой, производственной и биологической сферами. Четвертая промышленная революция открывает перед мировой экономикой широчайшие возможности роста, но и одновременно ставит абсолютно новые вызовы. **В первую очередь, это вызовы в подготовке кадров новой формации, способных создавать новые технологии и продукты.**

Сегодня произошли глобальные изменения в инженерной науке, на первое место выходит междисциплинарный подход, нет чисто химической, физической, биологической или чисто металлургии, и это влияет на подготовку инженерных кадров. Сегодня необходима глубокая базовая подготовка по физике, математике, химии, биологии и др. плюс формирование междисциплинарных и ИТ компетенций.

Во всех крупнейших университетах мира на первый план выходит практико-ориентированная подготовка кадров, причем основным элементом является ИТ подготовка с использованием специализированных программных средств, развитием технологий искусственного интеллекта.

Уровень промышленности Казахстана, конечно, отстает от мировых лидеров. На сегодняшний день приоритетными направлениями для развития в Республики Казахстан являются следующие отрасли экономики: **горнодобывающая и обрабатывающая промышленность, а также сельскохозяйственная отрасль** (по данным Института маркетинговых и социологических исследований Elim), то есть, это предприятия третьего передела TRL, очень мало

предприятий 4 передела, практически нет предприятий, работающих на 5-6 переделах.

Движущей силой экономики Казахстана в обозримом будущем по-прежнему остаются сырьевые сектора экономики. За последние годы в горнодобывающей отрасли проведена большая работа по повышению технического уровня: так, в структуре общих затрат сферы научных исследований и разработок в 2020 году наибольший удельный вес занимали именно расходы геологической отрасли (8,24 миллиарда тенге, что в 11 раз больше по сравнению с 2018 годом). Основные затраты связаны именно с цифровизацией отрасли.

Подчас главным тормозом развития экономики, является **дефицит компетенций у инженерных кадров**. В этой связи университетам Казахстана необходимо пересмотреть принципы и подходы в подготовке инженерных кадров.

Мы должны формировать инженеров способных совершенствовать цифровую инфраструктуру промышленности, актуализировать существующие и разрабатывать новые финансовые инструменты, стимулировать ввод технологий Индустрии 4.0 в промышленности.

Хотелось остановиться на нашем опыте. ВКТУ им. Д. Серикбаева – опорный региональный технический университет. Почему мы позиционируем себя как опорный для региона технический университет. Что это означает?

С начала немного истории. Университет был основан в 1958 году как строительно-дорожный институт для обеспечения инженерными кадрами народное хозяйство СССР. Это гражданское и промышленное строительство, строительство автомобильных дорог, мостов и туннелей.

Специалистов для геологии, цветной металлургии готовили университеты, расположенные в России, на Украине, что стало невозможным после распада СССР.

За годы независимости, с учетом специфики потребностей региональной экономики открыли новые направления подготовки. Это геология и горное дело, металлургия и обогащение, механика и металлообработка, информационно-коммуникационные технологии. Ранее подготовка кадров по этим направлениям в регионе не осуществлялась. Всё это делается для того, чтобы удовлетворить потребность в кадрах и обеспечить кадровую независимость региона.

Подготовка специалистов реализуется в основном по шести **базовым направлениям**: это «Геология и горное дело», «Металлургия и обогащение», «Механика и металлообработка», «Архитектура и строительство», «Информационно-коммуникационные технологии», «Энергетика».

Таким образом, линейка направлений подготовки специалистов полностью учитывает и отражает сложившуюся промышленно-производственную региональную специфику.

Взаимодействие университета с предприятиями региона определяется спецификой региональной экономики. В Восточном-Казахстане находятся более 60 % всех предприятий страны в области металлургии, добывающей и перерабатывающей промышленности, машиностроения. Они обеспечивают поступление в бюджет страны около 45 % от всех налогов.

Сегодня **98 предприятий** являются заказчиками междисциплинарных компетенций. Все ОП соответствуют отраслевым профессиональным стандартам и согласованы с работодателями. На настоящее время подписано **65 договоров о сотрудничестве с базовыми промышленными предприятиями.**

Таким образом, реализованная модель подготовки в вузе, гарантирует высокий уровень конкурентоспособности выпускника нашего университета на рынке труда.

Сегодня академическая политика университета должна быть направлена для технологического прорыва инженерных кадров, целью которой достижение статуса ведущей инженерной школы в Центральной и юго-восточной Азии и за рубежом

Сейчас в вузе сформировано **5 ключевых задач**, имеющих ожидаемые ключевые результаты:

- Подготовка не менее 30 % от общего набора 1 курса ВКТУ по новой системе инженерной подготовки «Лидеры инженерного образования»

- Подготовка инженерных команд для реализации совместных проектов с индустриальными партнерами и местными исполнительными органами

- Проведение международных и национальных конкурсов по инженерным направлениям с охватом более 1,0 тыс. человек в год

- Реализация на базе Центра академического превосходства новой модели практикоориентированной инженерной подготовки основанной на принципах непрерывности и накопления результатов образования

- Улучшение знаний, навыков и компетенций современного человека в рамках личной, гражданской и/или трудовой занятости

Реализация поставленных задач будет осуществляться через **Модель 2+2+2**

При реализации модели «2+2+2» выбор профессиональной специализации после второго курса обучения фактически означает реформатирование ставшей уже привычной схемы «4+2» (бакалавриат + магистратура). У обучающихся появляется возможность составлять программу обучения, исходя из индивидуальных потребностей и предпочтений.

На первом этапе (первые два года) появится больше возможностей для самоопределения и получения более широкого образования, на втором и третьем - больше возможностей не только для углубления в выбранном профессиональном профиле, но и для освоения дисциплин из смежных или даже независимых профессиональных областей.

Модель «2+2+2» сосредоточена на более точном профессиональном самоопределении студентов ВУЗов. Притом развитие дипломированных специалистов будет всесторонним: на начальном этапе они будут изучать базовые и общие предметы, расширять кругозор. На «профильной части» смогут более детально разобраться в будущей профессии.

Наш университет имеет определенный опыт подготовки кадров для технологического прорыва. Например, АО «УМЗ» для поддержки технологических изменений в производственном цикле заказало для своих сотрудников **две целевые магистерские ОП**: «Материалы для ядерной энергетики» и «Инновационные методы получения урановой продукции». Данные программы были реализованы совместно с вузами России. Такими как МИФИ, МГТУ им. Баумана, СПб ГТИ. По завершении все 13 человек были приняты на работу.

Таким образом, реализованная модель подготовки в вузе, гарантирует высокий уровень конкурентоспособности выпускника нашего университета на рынке труда.

Подготовка инженеров нового поколения невозможна в университете, не имеющем научного потенциала.

Реализация инициативных, грантовых проектов и программ в 2017-2019 г. позволило ученым университета сформировать исследовательские коллективы, привлечь молодых исследователей и докторантов к выполнению новых программ (например, изготовление

изделий медицинского назначения из сплавов титана). Это позволило сформировать уникальную научно-исследовательскую инфраструктуру вуза, в вузе созданы 14 Центров компетенции и трансфера технологии, в которых сконцентрировано современное наукоемкое оборудование процент обновления оборудования за прошедший год более 34 %. Современная наукоёмкая материально-техническая база вуза позволяет ученым нашего университета быть конкурентоспособными и участвовать в конкурсах на финансирование научных исследований.

На сегодня в университете 14 финансируемых проектов только из государственного бюджета, общая сумма финансирования около 1,6 миллиардов тенге. В сравнении с другими университетами Казахстана мы находимся на 4 месте. Кроме этого, появилась возможность перейти на новый уровень – это коммерциализация РННТД.

Инфраструктура и финансирование НИР влияет на важные показатели НИР, например, сегодня университет имеет 172 охранных документа интеллектуальной собственности, по сравнению с 2 патентами в 2015 году; Публикационная активность НПП в высокорейтинговых журналах по БД Web of Science и Scopus выросла с 82 статей в 2016 г. до 154 в 2020, на 2021 год мы планируем улучшить данный показатель; Количество НПП, имеющих Индекс Хирша от 3-х и выше, за 5 лет также вырос в 3 раза с 14 до 43 НПП, на сегодня самый высокий индекс Хирша в университете – 21.

Таким образом, главной задачей высшего образования сегодня является формирование инженера новой формации, который обладает фундаментальными знаниями, современными ИТ компетенциями, способностями к трансферу знаний и навыков из разных областей, что позволит экономики РК реализовать промышленный прорыв.

1 Секция. Әлеуметтік-гуманитарлық және педагогикалық білім берудің дамуы
1 Секция. Развитие социально-гуманитарного и педагогического образования

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

АБДИГАЛИЕВ Д. Х.

магистрант, Академик Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

СЛАНБЕКОВА А. Е.

аға оқытушы, Академик Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

XXI ғасыр – компьютерлік технологиялар ғасыры. Ақпараттық технологиялардың кеңінен дамуы және олардың қоғамның барлық салаларына енуі соңғы онжылдықтардағы әлемдік дамудың жаһандық үрдісі болып табылады. Қазіргі қоғамды ақпараттандыру үдерісінің басым бағыттарының бірі білім беруді ақпараттандыру – білім беру жүйесіне жаңа ақпараттық технологияларды енгізу болып табылады. Қазіргі мектеп оқушылары үшін ақпараттық технологияларды қолдану олардың күнделікті өмірінің бір бөлігіне айналды.

Білім беру технологияларының әрбір саласын бір-бірімен біріктіру, қосу және тоғысу әрекеттері оқу процесінде өз орнын тапса, уақыт өте келе дәстүрлі жұмыс түрлерін ығыстырып, жұмыс істеуге мүмкіндік туатын, мектептердің ерекшеліктерін ескере отырып, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың оңтайлы тәсілін әзірлеуді зерттеу әдістері, оларға тән мүмкіндіктерді жүзеге асыру тақырыптың өзектілігін білдіреді.

Оқу үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың қарқынды өсіп келе жатқан қажеттіліктері мен мұғалімнің осы саладағы іс-әрекетін әдістемелік құрал-жабдықтардың жетіспеушілігі арасында қарама-қайшылық туындайды. Бұдан қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалана отырып, сыныпта және сыныптан тыс тәрбие жұмысын қамтамасыз ететін әдістемелік материалдарды әзірлеу қажеттілігінен мәселе туындайды.

Ақпараттық технологиялар – мәліметтерді басқару және өңдеу технологияларымен, соның ішінде компьютерлік технологияларды қолданумен байланысты пәндер мен қызметтер салаларының кең класы болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық

технологияны инновациялық педагогикалық технологиялармен ұштастыра қарастыруға болады.

Бұл тұрғыда мұғалімнің міндеті – балалардың үйде компьютерді пайдалану, ойын ойнау, шығармашылықпен айналысуына, білік және дағдылардың тұтас жүйесін қалыптастыруына, сондай-ақ өз бетінше белсенділік пен тәжірибе жинақтау, білім мазмұнының заманауи сапасын анықтау.

Бүгінгі таңда әрбір мұғалім ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалана отырып, сабақты дайындап, жеткізе білуі қажет. Осылайша, оқушылар үшін сабақты жарқын және қызықты өткізуге мүмкіндік береді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалана отырып сабаққа дайындалу барысында келесі әрекеттерді: нәтижеге жетуге бағытталған дидактикалық мақсатты анықтау, білімді қалыптастыру, бекіту және жалпылау, оларды жетілдіру. Білім беру электрондық ресурстарына қойылатын талаптар негізінде талдау жүргізу, оларды осылайша, сабақтың формасы мен құрылымдық элементтері таңдалады. Функциялардың реттелуі мен алгоритмнің орындалуын жүзеге асыру, оқушылардың электрондық ресурспен өзара әрекеттесу жолдарын талдау.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиямен сабақты дайындау және ұйымдастыру барысында келесі факторлар: сыныптың дайындық деңгейі, сабақтың мақсаты, сабақтың есебі, сабақтың формасы мен түрі, қойылатын талаптар.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияның білім берудегі пайдалылығының критерийі: компьютерлік технологияны оқу және оқытудың нәтижелерін алуға мүмкіндік беру.

Информатика, компьютерлік графика сабақтарын дайындау мен өткізу үшін сабақта цифрлық білім беру ресурсын пайдалануда келесі әдістерді сыныппен фронтальды жұмыс, оқушылармен электрондық басылыммен өздік жұмысы мен жаңа материалды ұйымдастыру. Тақырып бойынша оқу дағдыларын жаттықтыруда: фронтальды түсіру, яғни проекторды дыбыс сүйемелдеусіз оқу материалдарын көрсету арқылы пайдалану, практикалық сабақтардың өзіндік жұмысы, білімді бақылау, компьютерлік тестілерді қолдану арқылы білімді бақылау қабілеттерін дамыту.

Осы айтылғандарға сүйене отырып, информатика сабақтарында ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану кезінде келесі күтілетін оқу нәтижелерін атап өтуге болады: информатика пәні бойынша пәнаралық байланысын дамыту, компьютерлік

сауаттылықты қалыптастыру, сабақта оқушылардың өзіндік жұмысын дамыту, оқушылардың ақпараттық мәдениетін, шығармашылығын қалыптастыру, білім беруде ақпараттық технологияларды пайдалануда жеке, тұлғалық көзқарасты жүзеге асыру.

Оқу процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалану білім беруде сапасын саралауда сабақта орындалатын жұмыс көлемін арттыруға, білімді бақылауды жетілдіруге, зерттеу дағдыларын дамытуда, анықтамалық жүйелерге, әртүрлі ақпараттық ресурстарға қолжетімділікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Компьютер білімді бақылау қызметін атқарады, сабақта уақытты үнемдеуге, материалды байыппен көрсетуге, динамикадағы қиын сәттерді көрсетуге, қиындық тудырған нәрсені қайталауға, үлестірмелі материалдарды тезірек және тиімдірек жасауға көмектеседі [1, б. 201].

Кез келген сабақты елестету өте қиын, интерактивті тақтаның көмегімен слайдтар, бейнероликтер көрсету, тақтаға конспект жасау, сурет салу мүмкіндігі бар. Дайын сызбалар бойынша геометриялық фигураларды тиімді қолдану сабақтарды қолжетімділік пен көрнекілік принциптері эстетикалық тартымдылығымен ерекшеленеді. Презентация сабағы қысқа мерзімде көбірек ақпарат алуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ кез келген уақытта алдыңғы слайдқа оралуға болады.

Оқу үрдісінде электронды оқыту бағдарламаларын жүйелі түрде оқытудың дәстүрлі әдістерімен және педагогикалық инновациялармен үйлестіру жағдайында оқытудың тиімділігі айтарлықтай артады. Осылайша, ақпараттық-коммуникациялық технология қазіргі білім беру процесінде білім сапасының артуына септігін тигізеді. Ақпараттық технологиялардың құралдарын және компьютердің мүмкіндіктерін таным құралы ретінде пайдалану орындалатын тапсырмалардың деңгейі мен күрделілігін арттырады.

Ақпараттық және компьютерлік технологияларды қолдану мұғалімдерге өз пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны пайдалана отырып, кез келген пәнді оқу балалардың рефлексияға және сабақ элементтерін құруға қатысуына мүмкіндік береді, бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын дамытуға ықпал етеді. Мультимедиялық презентациялармен, онлайн тестілермен және бағдарламалық өнімдермен сүйемелденетін классикалық және кіріктірілген сабақтар оқушыларға бұрын алған білімдерін тереңдетуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта оқу процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолданудың екі бағыты бар. Бірінші бағыт академиялық пәндердің белгілі бір саласындағы тақырыптар бойынша білім мен дағдыларды алу үшін компьютерлік сауаттылықты меңгеруді қамтиды. Екінші бағыт компьютерлік технологияны оның тиімділігі мен оқушылардың білім сапасын айтарлықтай арттыра алатын қуатты оқыту құралы ретінде қарастырады.

Ақпараттық және компьютерлік технологияны қолданатын сабақтарда пәндер бойынша білім беру мақсаттарымен қатар оқушылардың ақпараттық сауаттылығын қалыптастыру міндеттері де бар:

- заманауи ақпараттың ағындарын өңдеуге, түсінуге, бағалауға мүмкіндік беретін білім мен оны әртүрлі практикалық мақсаттарда пайдалану және басқару дағдыларын алу;

- адамның кәсіби іс-әрекеті мен жалпы мәдениетінің құралы ретінде заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияны меңгеру.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдалана отырып сабақты жоспарлау кезінде мұғалім дидактикалық талаптарды сақтауы керек, оған сәйкес:

- оқу процесінде ақпараттық технологияны қолданудың педагогикалық мақсатын нақты анықтау;

- таңдалған ақпараттық технология құралын басқа техникалық оқу құралдарымен үйлестіру;

- оқу материалының ерекшеліктерін, сыныптық ерекшеліктерін, жаңа ақпаратты түсіндіру сипатын ескеру;

- зерттелетін материалдың іргелі, негізгі мәселелерін сыныппен бірге талдап, талқылау.

Сабақтың әртүрлі кезеңдерінің өзі ақпараттық технология – ұйымдастыру кезеңі, мотивациялық-танымдық белсенділік, өткен материалды меңгеруін тексеру, жаңа материалды меңгеру, материалды жүйелеу және бекіту. Қазір әртүрлі пәндер мен сыныптарға арналған мультимедиялық оқулықтардың өте көп. Сондықтан сабақта демонстрациялық құралдарды (слайдтар, атластар, оқулықтағы сызбалар, суреттер, анимациялар, бейнероликтер) бейне материалдарды кеңінен пайдалану, болашақта олардың осы мазмұн негізінде ұғымдардың қалыптасуына ықпал етеді.

Сабақта компьютерлік технологияларды қолданудың мақсаттарын, міндеттерін және мүмкіндіктерін анықтай отырып, мұғалімнің ұстанымдарды:

- оқушылардың психикалық және физикалық денсаулығын сақтау;

- оқушыларды қарапайым оқылым дағдылары мен білімдерін қалыптастыру;

- осы мақсатта арнайы және сауатты жасалған қолданбалы компьютерлік бағдарламалар негізінде бағдарламауды үйренуге арналған оқу материалын оқушыларға меңгеруге көмектесу.

Заманауи оқытуға ақпараттың көлемі өсуде, көбінесе оны беру, сақтау және өңдеудің әдеттегі әдістері тиімсіз. Ақпараттық технологияны пайдалану компьютердің оқу құралы ретіндегі орасан зор мүмкіндіктерін ашады.

Ақпараттық қоғамды дамыту құру және білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолданудың бірқатар факторлары:

Біріншіден, білім беруге ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу адамзаттың білімі мен жинақталған технологиялық және әлеуметтік тәжірибесін ұрпақтан-ұрпаққа ғана емес, бір адамнан екіншісіне беруді айтарлықтай жеделдетеді.

Екіншіден, оқыту мен білім берудің сапасын арттыратын заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар адамның қоршаған ортаға және болып жатқан әлеуметтік өзгерістерге тез бейімделуіне мүмкіндік береді. Бұл әрбір адамға бүгінгі күні де, болашақтағы постиндустриалды қоғамда да қажетті білімді алуға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, білім беруде осы технологияларды белсенді және тиімді енгізу ақпараттық қоғам талаптарына сәйкес келетін білім беру жүйесін құрудың маңызды факторы және қазіргі индустриялық қоғам талаптары тұрғысынан дәстүрлі білім беру жүйесін реформалау үдерісі болып табылады [2, б. 112].

Ақпараттық-коммуникациялық технология құралдарын пайдалану қазіргі мектеп оқушыларының оқу процесін қызықты, қарапайым және тиімді етуге мүмкіндік береді. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану мектеп оқушыларының заманауи цифрлық әлемде бағдарлануын дамытуға, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы өзара түсіністікке, олардың оқу процесінде ынтымақтастығына қолайлы жағдай жасайды.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологияларда білім беру процесін ұйымдастыру мен басқарудың дидактикалық принциптеріне, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру, тұлғалық-белсенділік

пен оқытудың тұлғалық-бағдарлы тәсілдерінің негізгі ережелеріне негізделген оқытудың жаңа технологияларын әзірлеуге барлық қажетті мүмкіндіктер бар деп қорытынды жасауға болады. Бұл мүмкіндіктерді оқу үрдісіне іс жүзінде енгізу білім сапасын арттыруға ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Киселев Г. М., Бочкова Р. В. Информационные технологии в педагогическом образовании. – М. ИТК «Дашков и К», 2012. – 305 с.

2 Селевко, Г. К. Современные технологии в образовании: учебное пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 2003. - 169 с.

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ: ҚАЕУ НІҢ МЫСАЛҒА АЛА ОТЫРА.

АБДРАХМАНОВА А. Қ.
тарих ғылымының магистрі, доцент,
«Құқық және халықаралық қатынастар» кафедрасы,
Қазақстан Американдық Еркін университет, Өскемен қ.

Биыл тәуелсіздіктің 30 жылдығында Қазақстанның әлеуметтік экономикалық даму саласындағы маңызды бағыттың бірін білім беру мен ғылым алады. Әлемдік кеңістіктегі белсенді ықпалдастық осы салада да қажеттілігін туғызды. Елімізге әлемдік жаһандануға жол ашылған уақытта білікті мамандар керек еді, өйткені алып мемлекеттермен терезесі тең мемлекет қатарына өздерін ұстау қажеттілігі туындады. Өтпелі кезеңнің күрделі де қатаң дамуына қарамастан білім беруді жаңа нарықтық экономиканың жолымен дамыту үшін оның құқықтық-заңнамалық негізі, жаһандық білім кеңістігіне интеграцияланған қазақстандық білім беру жүйесін қалыптастыру оңайға түспеді. ҚР ЖОО білім мен ғылымының 30 жылдық тарихына көз жіберер болсақ, оны бірнеше кезеңге бөліп қарастыруға болады. 1991–1994 ж.ж. – бүкіл республикадағы КСРО білім беру саласын ыдыратып, орнына жаңадан білім беру саласының халықтың менталитетін, көп ұлттығын ескере отыра заң шеңберінде нормативтік құқықтық негізгі базасын қалыптастыру кезеңі, 1995–1998 ж.ж. – білім беру мен ғылым жүйесінің мазмұнын дүниежүзілік стандарттар мен жаһандық даму саласына негізделген

инновациялық жаңартуға бетбұрыс жасау кезеңі. 1999–2004 ж.ж. – білім беру мен ғылым бағытына белгілі мөлшерде еркіндік беру кезеңі. 2005–2010 ж.ж. – білім беру мен ғылым жүйесі нарықтық экономикаға бейімделді. 2011 жылдан қазіргі уақытқа дейін – еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандарды дайындаудың кезеңі [1].

Елбасы мен тәуелсіз жаңа мемлекет үкіметі білім беру мен ғылым саласындағы бірқатар инновациялық реформаларды қолдады, оның ішінде «Болашақ» бағдарламасы, бірінғай ұлттық тест, үштілдік, бакалавр-магистратура-PhD және жеке меншік университет құру бар еді. Бұл реформаны жүзеге асу үшін Шығыс Қазақстан облысының орталығы Өскемен қаласында Қазақстан Американдық Еркін (ары қарай ҚАЕУ) университеті ашылды. Жоғарыдағы аталмыш реформалардың барлығы осы жоғары оқу орнының білім ордасында тәжірибеден өте бастады. Ал бұл бастаманың басында химия ғылымдарының докторы, профессор Ережеп Альхаирұлы Мамбетқазиев тұрған еді.

Өркениетті іскер әлемде жас тәуелсіз мемлекеттің атын әлемге паш ету мақсатында жас кадрларды даярлау мақсатында дүниеге келген ҚАЕУ бүкіл республикадағы жоғары оқу орындары арасындағы КИПЭП, Қазақстан Британ университетінен кейінгі халықаралық әріптестік саласындағы халықаралық деңгейдегі университетте ретінде құрылды. 1993–1994 жылдары құрылған бұл университет көптеген Қазақстандық жастардың шет елге шығып білімдерін жетілдіру үшін үлкен мүмкіндік еді. «Кез келген азамат өз көзқарасын еркін бірнеше тілде жеткізе алуы, және шет елде еркін саяхат жасай білуіне қолқабыс тигізу менің басты мақсатым және университеттің атына еркін сөзінің қосылуы соны білдіреді» деп жазды Ережеп Альхаир ұлы [2, 29 б.].

Жас тәуелсіз мемлекет Қазақстан Республикасын алып Америка Құрама штатындағы беделді университетердің біліп, әріптестікке қол созуы білім беру мен ғылым саласының жаңа сатысы еді. Білім беру саласында жүргізілген нәтижелі реформаларға сәйкес, бірқатар өзгерістер де болды. Нәтижесінде Қазақстанның жоғары білім беру саласындағы көптеген мекемелерге жаңа мүмкіндіктер ашылып, нәтижесінде олардың құзіретіліктері кеңейді. ҚАЕУ-де сонау 1994 жылдан қалыптасып, басқа ЖОО ерекшелік ретінде ұстанған көптілдік немесе полиязычие саласы нәтижесінде Қазақстанның барлық ЖОО 2012 жылы үш тілде оқыту жүйесі енгізу реформасы қолға алынды. ҚАЕ университетіне шетелден өте көп азаматтар қазақстанның білім деңгейінде оқуға үміт артты, тәуелсіз

жылдары тек шетелде ғана емес керісінше шет ел азаматтарына ағылшын және орыс тілінде Қазақстан Республикасында да білім алуға рұқсат берілді.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы Қазақстан мемлекетіндегі білім беру жүйесінің құрылымы ЮНЕСКО ұсынған Халықаралық стандарттық білім беру стандартының өлшемдеріне сәйкес келтірілген. Қазақстан Республикасы Білім туралы заңының 8-ші бабына сәйкес, білім саласы жеті сатыдан тұрады: мектепке дейінгі яғни миницентрлер, бастауыш сынып, негізгі орта яғни 9 сыныпқа дейінгі және жалпы орта білім яғни 11 сынып бітіргендер, орта білімнен кейінгі техникалық және кәсіби білім саласы, жоғары яғни бакалавр және жоғары оқу орнынан кейінгі білім яғни магистратура және докторантура [3]. Жоғары білім саласын халықаралық дәрежеге көтеру Қазақстанның халықаралық аренада бәсекеге қабілетті мемлекет болуына тікелей ықпал етеді. Оны жүзеге асыру үшін ҚАЕУ басты миссиясы ХХІ ғасыр бәсекеге қабілетті мамандар даярлау болып бекітілді. 2012–2013 оқу жылынан бастап ҚАЕУ шет тілі мамандығы мен халықаралық қатынастар мамандығының студенттері Өскемен қаласының мектептерінде көптілді оқыту жүйесін енгізуге өз қол ұштарын беріп көмектесуде, пән мұғалімдерінің қасынан көмекші ретінде табылып, әдістемелік көмек ретінде университет оқытушылары да қол ұштарын беруде. Бұл білім беру саласындағы сатылап оқу яғни мектеп-университет саласындағы үздіксіз білім беру бағдарламасын жүзеге асыру үшін де нәтижелерін беру мақсатында істелініп отырған іс шара еді. Университетте қабырғасында оқып жүрген 2–4 курс студенттері өздерінің болашақ мамандықтарының қыр сырын түсіну үшін және іс тәжірибе жинақтаудағы мүмкіндіктері болып табылады. Студенттермен бірге қалалық мектептерге шет елдер келген АҚШ, Канада, Филиппин және тағы да басқа елдерден келген оқытушылар мен шет ел студенттері барып тәжірибе алмасады.

Бұл инновациялық реформа жоғары оқу орындары және мектеп пен колледж арасындағы байланысты тығыз қалыптастыра отыра, ҚАЕУ мен мектеп, лицей, колледж сияқты оқу орындарына кәсіби білім алу мен академиялық еркіндік беру арқылы бәсекеге қабілетті мамандар даярлауға мүмкіндік беру болып табылады. Тіпті ҚАЕУ оқытушылары да ағылшын тілдерін жетілдіру мақсатында АҚШ-тың Сиэтл, Оклахома; Порланд, Айдахо штаттарында, Германия университеттерінде 1 семестр көлемінде білімдерін жетілдіріп келді.

Халықаралық стандарт болып есептелетін Болон процесі тәуелсіздік алған жылдан бастап білім беру саласына жедел кіруде, дәстүрлі білім беру жүйесінен ауытқып, кредиттік білім беруге көшу және еліміз үшін маңызды болып табылатын ЖОО үш деңгейлі модельге енді: бакалавриат-магистратура- PhD докторантура [4]. Жас ғалымдарды қолдау мақсатында конкурстар өткізу арқылы гранттар тағайындау, PhD мен тағылымдамаларға арналған гранттар санын көбейту, жас ғалымдарға арнайы ғылыми гранттар бөлу, қазақстандық жобаларды іске асыруда шетелдік ғалымдарды тарту арқылы нәтижелі ғылыми жаңалықтар ашу көзделіп мысал ретінде алып отырған университет нәтижесін беруде [5].

Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғырту арқылы, елімізде халықаралық озық тәжірибеге негізделген білім беру бағдарламаларын енгізуге мүмкіндік алынды, соның бірі де бірегейі ҚАЕУ вице президенті Даниэл Белластың басшылығымен «Халықаралық көшбасшы» бағдарламасының жұмыс істеуі, Қазақстан жастарына білім мен қатар ғылыммен де айналысуға мүмкіндік туғызатын жаңа серпін [6]. Бұл жоғары білім беру жүйесі әлем бойынша жаһандану үрдісіне көшуге септігін тигізуде. Сондықтан білім беру жүйесі әлеуметтік саясаттың басты бағыттарының біріне айналуға, қазіргі уақытта мемлекеттің экономикалық жетістіктері білім беру жүйесімен, азаматтардың білімділігімен, мамандардың бәсекеге қабілеттілігімен анықталады. ҚАЕУ білім алушылары барлық мамандықтың екі бағдарламасы бойынша дайындалады ол қазақстандық және американдық. Американдық бағдарламаның ерекшелігі онда шет елден келген оқытушылар мен университеттің оқытушылары ақпаратты технологиялар, әлеуметтану, философия, мәдениеттану деген пәндер ағылшын тілінде беріледі.

2020 жылдан бастап әлемдік деңгейдегі пандемия сабақтың сапасына әсер етпей қоймады, биылғы оқу жылынан бастап онлайн форматтағы үрдіс сақталып, оффлайн формат қоса алынып, әр аудиторияда компьютерлер мен пректорлар қосылып, оқытушылар екі форматты бірге алып жүру тәжірибесіне ие болуда. Бұл да университеттің қазіргі кездегі жағдайдан шығу жолдары мен білім сапасын төмендетпеу мақсатында істелініп отырған іс шаралар болып табылады.

ХХІ ғасыр – ақыл-ой, білім-ғылым, инновация мен креативтілік негізінде үнемі өзгеріп отыратын орта қалыптастырды. Жылдам өзгеріп отыратын өзгермелі кеңістікте сапалы білім арқылы осы

қасиеттерді азаматтар бойына сіңіру адам капиталын дамытудың бірден-бір жолы. Сапалы білім ғана өркендеген мемлекеттің, қуатты экономикалық және бақуатты қоғамның кепілі бола алады.

1991 жылы Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алса, 1994 жылы ҚАЕУ өзі жеке меншік университет ретінде Шығыс Қазақстан Мемлекеттік Университет қабырғасынан бөлініп шығып еді. Осы кезден бастап, білім беру саласында жеткен жетістіктер орасан зор. Қазіргі уақытта тәуелсіздік рухында тәрбиеленген, білімді, өзгерістерге икемді ұрпақ қалыптасып, еліміздің одан әрі өркендеуіне үлес қосуда.

Кез келген елдің әлемдік бәсекедегі қабілеттілігі өркендеп дамыған ғылымымен өлшенеді. Жаңа өнімдер, сапалы қызметтер, технологиялық үдерістер – барлығы ғылыми жаңалықтардың нәтижесінде жүзеге асады. Білім мен ғылымсыз әлемді мойындату, бәсекеде көріну, сондай-ақ елдің экономикалық-әлеуметтік жағдайын жақсарту мүмкін емес.

Қазіргі кезде университет оқытушылары мен ғалымдары бір орында отырған жоқ, олардың алдында тұрған мақсаты ғылыми-зерттеу қызметін жаңғырту. Бұл қызметті жаңғыртудың бірден-бір жолы – ғылымды интернационалдандыру, халықаралық әріптестерді пайдалана отыра ғылымның негізіне жаңа бағыттар ашу [6, 8 с].

Мемлекетіміз ғылым саласындағы халықаралық ынтымақтастықты қолдау үшін жетекші шетелдік ғылыми орталықтар мен университеттерде жұмыс істейтін отандастарды тарту үшін арнайы бағдарламалар әзірлеуді негізгі мақсат етіп отыр.

Мақала соңында ғұлама ғалым әль Фараби «Ғылымы жоқ елдің – болашағы жоқ» деген нақыл сөзіне дәлел ретінде Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев: «Бұл дәуір – ақыл-ойдың, ғылым мен білімнің, еңбектің дәуірі», деген болатын [7]. Осыған сай университет оқытушылары басшылармен бірлесе отыра білім мен ғылымды дамытуға ат салысуда. Мемлекет басшысы айтпақшы, біздің заманымыз – ғылым мен білімнің дамуына білек түріп белсене кірісетін кезең, дәл осы кезеңді оқытушы да білім алушыда мемлекет қажеттілігіне жұмсау қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Тажин М. Қазақстанның қазіргі заман тарихы бүкіл адамзатын дамуындағы жаңа белеспен сәйкес келіп отыр. Электронды нұсқа. Кіру режимі: <https://www.inform.kz>

2 Мамбетқазиев Е.А. Ректор - совесть вуза. УстьКаменогорск: издательство КАСУ., 2014. – 297 с.

3 ҚР Білім туралы Заңы. 2007 жыл 27 июль. № 319. Электронды нұсқа. Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz>

4 Независимости республики – поколение полиязычных лидеров современности. №44 (298) от 23. 11. 2021. Электронды нұсқа. Кіру режимі: <https://bilimdinews.kz>

5 ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Электронды нұсқа. Кіру режимі: <https://primeminister.kz>

6 Мамбетқазиев Е.А. Приветственное слово участникам конгресса. Вестник КАСУ., 2021.– 290 с.

7 Токаев К. К. Білімді Ел баспасына берген сұхбаты. 25.06. 2020. Электронды нұсқа. Кіру режимі: <https://bilimdinews.kz>

ИНТЕГРАТИВНЫЙ ПОДХОД К СОДЕРЖАНИЮ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ

АБДУАХИТОВА О. Т.

ст. преподаватель, Кафедра «Физико-математических наук и информатики»,
Университет имени Шакарима, г. Семей
ЕРСІНҚЫЗЫ Е., ЖУМАБЕКОВА А. Г., ПАРХАТСКАЯ Э. С.

Интеграция (лат. integer – целый) – означает восстановление, восполнение, и объединение частей в целое, причем не механическое соединение, а взаимопроникновение, взаимодействие, взаимовидение, взаимовыражение и взаимореализация. Современная система образования включила в свое содержание некоторые виды интеграции, которая подразделяется по методам, уровням, направлениям (вертикальная и горизонтальная). Безусловно, интегрирование создаст целостную картину окружающей нас действительности, учит видеть все явления живой и неживой природы в их глубокой взаимосвязи и одновременно противоречивости.

В современной дидактике активно разрабатываются пути интеграции учебных предметов, синтезирующей сведения из разных предметов, из разных областей научной и практической деятельности человека. Интегрированное обучение активизирует творческое мышление обучаемых. Оно способствует не только интенсификации, систематизации, оптимизации их учебно-познавательной деятельности, но и овладению грамотой естественнонаучной и

гуманитарной культуры. Поскольку тип культуры определяет тип сознания человека, поэтому интеграция чрезвычайно актуальна и необходима в современной высшей школе.

В настоящее время педагогами высшей школы проводятся активные поиски оптимальных способов преподавания точных и прикладных наук с первых же курсов, позволяющий перейти от информирующего обучения, фактически сводящегося к изложению научной информации преподавателем с эпизодическим применением проблемных методов, к образованию, целью которого является не только усвоение знаний, но и, главным образом, формирование мировоззрения, развитие у будущих специалистов творческих способностей и навыков самостоятельного получения и применения знаний в профессиональной деятельности и в жизни. Для этого следует определить приоритетные формы, методы, средства и критерии качества обучения, создающие условия для раскрытия творческого потенциала личности.

Одним из главных решений названных сложных дидактических проблем в современном вузе служит активизация самостоятельной работы будущих специалистов. В условиях кредитной технологии обучения учебная работа студентов самостоятельного характера обрела особый статус. Теперь функции преподавателя не исчерпываются традиционным изложением учебной информации. Он должен быть преподавателем, психологом, организатором творческой, самостоятельной работы студентов, на основе которой идет становление их профессиональной самостоятельности, осуществляемой по личной инициативе, происходит развитие рефлексии и процесс самовоспитания

Другая из главных решений вышеизложенных дидактических проблем видится в реализации принципа интеграции вузовских дисциплин. В действительности студентами изучаются основы наук обособленно, при этом теоретические знания в отрыве от других наук особенно от прикладных наук, могут забываться быстрее. С другой стороны, изучения студентами принципов и законов физики окружающей нас мира без знания из других дисциплин естественнонаучного цикла может формировать узко мыслящего специалиста. Несомненно, эти факторы оказывают негативное влияние на формирование мировоззрения студентов вузов, тормозит их профессиональный рост. Следовательно, формирование обобщенных представлений о соответствии знаний определенным ситуациям их применения, о методологии решения

профессиональных задач должно охватывать содержание всех учебных дисциплин, а не только специальных, и осуществляться поэтапно.

Как показывает педагогическая практика особенно это ощутимо при организации курсов естественнонаучных дисциплин (математика, физика, химия и т.п.). Они проводятся преподавателями предметниками, хорошо излагающими содержание своего курса, но при этом, как правило, не принимающими внимание особенности других дисциплин естественно научного цикла.

В процессе обучения интегративный подход может быть представлен в виде системы теоретических или практических заданий, связывающих отдельные темы как одной учебной дисциплины, так и различных. Примером могут послужить комплексные межпредметные задания для самостоятельной работы студентов, в которых от темы к теме взаимосвязанных курсов учебных дисциплин (например, физики и математики, психологии и математики и т.п.) идет процесс непрерывного развертывания структуры деятельности студентов по решению профессиональных задач. Осуществляется постепенный переход от частных алгоритмов, изучаемых в рамках одной учебной дисциплины, ко все более общим.

Вузовское образование имеет широкую возможность реализации интегративного обучения будущих специалистов. Интеграция возможно, особенно, при организации самостоятельной работы студентов, поскольку именно в условиях самостоятельности успешно вырабатываются учебные деятельности познавательного и творческого характера.

При активизации деятельности студентов фрагментный характер знаний об определенном изучаемом объекте из разных дисциплин приобретает целостность. Например, после изучения темы «Второе начало термодинамики. Энтропия» по общей физике следует студентам самостоятельно изучать данный вопрос из позиции химии, биологии и экологии. В процессе самостоятельного изучения данной темы студенты придут к выводу, что вторая начала термодинамики является общенаучной теорией. Второе начало термодинамики на основе энтропии термодинамической системы трактуется в следующем виде: «В замкнутой и адиабатически изолированной макроскопической системе наиболее вероятным является процесс, сопровождающийся возрастанием энтропии». Этот закон выполняется не только для физических объектов

он применим и для других естественнонаучных дисциплин. Химические реакции в замкнутой системе всегда направлены к образованию более простых структур, в биологии обнаружим, что погибают организмы, в экологии – деградируют почва и среда обитания и др. Все эти природные явления направлены к возрастанию энтропии системы.

В настоящее время идет активный и разносторонний творческий поиск ученых и педагогов в направлениях конструирования содержания и учебнометодического обеспечения интегративного обучения. Сейчас обозначились некоторые формы организации такого вида обучения: специально созданные интегративные дисциплины или курсы, интегрированные уроки и интегративные факультативы и т.д. Реализация интеграции дисциплин преследует нескольких образовательных целей: происходит значительное сокращение учебной нагрузки студентов; повышаются благодаря целостному познанию изучаемых объектов эффективности их учебной работы; создается педагогико-психологическая атмосфера открытости мышления. Педагогические ценности интегрированного обучения заключаются в активизация познавательной разносторонней деятельности студентов, развитии их целостного мышления и творческой способности обобщенного характера. Студенты научатся увидеть объект или явление с позиции различных научных дисциплин, в то же время умело сплести знания по отдельным предметам в единое целое.

Для реализации этих педагогических задач содержание учебных материалов должно отвечать следующим дидактическим требованиям: 1. Система учебных заданий, предназначенных для организации самостоятельной работы, могут иметь интегрированную направленность. 2. Эти задания должны формировать у студентов самостоятельную познавательную деятельность. 3. При создании учебных материалов, предназначенных для организации самостоятельных работ, должно учитываться мировоззренческая функция обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1 Вавилова Л.Н. Интегрированный урок: особенности, подготовка, проведение: учеб.пособие/ Л. Н. Вавилова. – Москва : [б. и.], 2017 – 211 с.

2 Душная И. В. Интегрированные уроки математики, информатики и экономики: учеб.пособие/ И.В. Душная ;Учитель – Москва:Изд-во Учитель, 2009. – 174 с.

3 Зенкова Т.С. Интегрированный подход в проектировании и реализации процесса обучения в области естественно - научного образования в средней школе: учеб.пособие/ Т.С. Зенкова, О.В. Попова. – Томск : Вестник ТГУ, 2008. – 315 с.

4 Криволапова Е. В. Интегрированный урок как одна из форм нестандартного урока / Е. В. Криволапова // Инновационные педагогические технологии: материалы II междунар. науч. конф. — Казань, 2015. — С.352 – 354.

5 Кучугурова Н. Д.Проблемы организации и проведения интегрированных уроков с использованием ИКТ в общеобразовательной школе / Н. Д. Кучугурова, М. А. Чепурная// Ученые записки. №4.–Москва , 2012. – С. 51 – 55.

6 Касьянова Л.А. Межпредметная интеграция в учебной и внеучебной деятельности: учеб. пособие / Л. А. Касьянова – Москва: [б. и.], 2018. – 76 с.

7 Попова О. В. Интеграция информатики и математики / О. В. Попова, Е. В. Рекк // Муниципальное образование: инновации и эксперимент – 2011. – С. 60 – 62.

8 Теремов А.В. Интеграция школьных предметов естественнонаучного и гуманитарного циклов: необходимость и возможность / А. В. Теремов // Естествензнание в школе – 2010 – № 4. – С. 23– 8.]

9 Макарова, Е. Е. Интегративный подход к формированию лингвокультурологической компетентности студентов гуманитарных специальностей вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Елена Евгеньевна Макарова. – Киров, 2010. – 24 с.

10 Косянова, О. М. Интегративный подход к формированию профессиональной коммуникативной компетентности студентов правовых специальностей: автореф. дис. ... док. пед. наук. / О. М. Косянова. – Москва, 2008. – 46 с.

THE IMPORTANCE OF KAZAKH NATIONAL VALUES IN TEACHING ENGLISH

ABDYKANOVA B.

PhD, Superior

SHAIMURATOVA SH. A.

Master student MDYA-101, Shakarim Semey University, Semey

As we are living in the era of globalization, the spread of mass culture and general modernization are influencing our national values and spiritual values.

National values are generally accepted beliefs of what's good and acceptable and what's bad and unacceptable. The formation of national values starts from childhood, especially when the child reaches the age of school and starts to attend classes. With the help of literature, particularly fairy tales we can influence children's spiritual culture and formation of its cognitive base, and its development as a personality.

Folklore itself is the clear representation of one ethnicity and it describes the nation's way of life, national features, traditions, beliefs, and customs. It carries the code of the nation because they describe the way of life of the people, geographical, natural, ethnic conditions, revealing national character.

The formation of national values is a complex and long process that includes many factors. As Kazakhstan is a young independent country, we should strengthen our identity and have knowledge of our own history, traditions, beliefs, and customs.

Traditional folklore joins historical and social memory in numerous ways. The degree of presence of folkloric starting within the social life, its «woven» into the genuine picture of the world illustrates the soundness of the social code. Folklore as a critical component of social memory is planned to reproduce the history, immerse typical meaning of typical occasions and people.

The main goal of this article is to analyze notions of «national value» «national identity», «folklore» and give certain exercises on how to work in the English lessons relating to Kazakh national values and folklore.

First president of our country N. A. Nazarbayev has always mentioned the importance of learning English and trilingual education. At the 24th session of the People's Assembly of Kazakhstan N. Nazarbayev said: «I am confident that children absorb information much better than adults. Thus, trilingual education is the necessity for our children. They are children of the modern world, they need to speak the state language,

the Russian language which is the language of our communication and the English language that is the world language now, the language of science, innovations and the Internet» [1].

Teaching English in the state schools has been provided with the help of books where is a little information about Kazakh values, Kazakh folklore and Kazakh culture itself. The influence of globalization shouldn't effect on our national identity. In order to develop English skills and to expand knowledge about our culture it we should use Kazakh fairy tales during the teaching process.

Kazakh folk tales are one of the largest areas of oral folk tales. Kazakh folk tales are a noble heritage that has evolved, grown, replenished and inherited from father to son from the ancient world to the present. The nobility of Kazakh folklore lies in the fact that their birth is in a distant era, but today there is a growing need for it in our time. Fairy tales represent our people's history, worldview, way of life and images, customs, beliefs and beliefs. With the development of society, people's way of thinking and attitude toward life are changing. Looking at the achievements of modernity, we can see that people's dreams are embodied in wonderful events. We should use Kazakh folk fairy tales as a core element in improving English skills.

Without a doubt, using a fairy tale will improve the process of learning English and give students a lot of benefits:

- 1) Authenticity
- 2) Informative richness
- 3) Concentration of linguistic means
- 4) Emotional impact on students
- 5) Enlargement of vocabulary
- 6) Development of critical thinking
- 7) Improvement of productive and receptive skills

With the help of this Kazakh folk fairy tale we can explain different grammatical themes. For instance : «Past Simple».

The Structures of Simple Past Tense:

Positive form:

Subject + V2

Negative form :

Subject + did not + V1

Question form :

Did + Subject + V1

Short answer form :

Yes/ No + Subject + did / did not

This fairy tale translated into English and mainly used the Past Simple Tense. To be clearer we are going to give some more examples below:

- Aldar **went** to another village on foot which **was located** far from his own village.
- He **traveled** days and nights through the deserts, steppes and forests, stopping in villages of poor shepherds for the night.
- A famous thief **arrived** in the house of Shygaibay's young wife and brought him a stallion.
- He **reached** the oak grove, **sat down** in the shelter of the thick bushes beside the path and **waited** for the thief.
- The thief **opened** his eyes slightly and got **frightened** when he **saw** a devil under the silk bedspread instead of horse.

Tasks:

1 Translate this part of fairy tale into Kazakh language

When the sun was rising, the thief with the stallion led his way towards the oak grove. The thief, who got drunk by drinking kumiss and got tired after many sleepless nights, fell asleep in the saddle. Aldar was waiting for that moment. When the thief began to pass near him, he carefully took off a halter, led the stallion to the woods and tied it to a tree.

Aldar took off the silk bedspread from the stallion, covered himself with that bedspread, put the halter on his head and went to the thief. The thief opened his eyes slightly and got frightened when he saw a devil under the silk bedspread instead of horse. So the thief was terrified by that occasion and started to run away.

Translation develops students language skills in both languages. They develop their critical thinking with the help of literary translations.

Benefits of translation exercises:

- suitable for any age group
- works well at all levels
- excellent as an auxiliary technique for fixing the material passed
- allows you to develop the accuracy of statements
- good for learning grammar

Find the appropriate words given in the box

«A famous _____ arrived in the house of Shygaibay's young wife and brought him a _____. The coat of the stallion is _____ like gold while its tail and mane are fluttering in the wind; the _____ are shining like a pearl and eyes like a _____. It is very fast! People say that it can even outstrip the _____. Shygaibay wants to buy it. The thief leads him in a _____ halter, under the silk bedspread. When my father saw

the stallion, he said that stallion is tribal. He really wants to breed the stallion, but Shygaibay will not show the stallion to anyone» [2]

glittering *star* *birds* *teeth*
stallion *thief* *silk*

Aldar-Kose expresses directly the national character of the Kazakhs - the courage to revolt, intolerance to the trampling of rights, recognition of true nobility, willingness to fight for justice, kindness, folk wisdom, sense of humor. That's how the image of Aldar-Kose, the famous hero of Kazakh fairy tales – the intercessor of the poor, whose funny tricks serve as both a lesson and a joy for the common people, appeared. We see Aldara-Kosedefeating Shigaibay, the mighty and cruel Alash Khan, and even Shaitan himself. In order to form values through the use of Kazakh folk fairy tales is one of the effective ways of teaching English.

In general, the lesson systematized previously acquired knowledge of grammar, vocabulary; organized the acquaintance of children with the English folk tale.

REFERENCES

- 1 Speech of the first president at the 24th session of the People's Assembly of Kazakhstan
- 2 <https://kazakhfolktales.nethouse.ru>

ВТОРОЙ ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК В МНОГОПРОФИЛЬНОМ ВУЗЕ

АБЕТАНОВ Д. Н.

докторант, кафедра «Личностное развитие и образование»

Современные условия интернационализации высшего образования предполагают формирование многоязычной системы обучения. В системе высшего образования Республики Казахстан основным иностранным языком является английский. Второй иностранный язык предусмотрен в основном в специализированных направлениях обучения: филология, лингвистика, международные отношения, международное право, регионоведение, востоковедение и т.д. Растет потребность в специалистах многопрофильных вузов, которые обладают не только английским, но и другими иностранными языками. В данной работе выделены две основные

причины обучения второму иностранному языку в многопрофильном университете. Во-первых, изучение второго иностранного языка дает возможность выпускникам многопрофильных университетов продолжать обучение за рубежом на государственном языке принимающей страны (на примере немецкого языка). Во-вторых, второй иностранный язык дает существенное преимущество будущему специалисту в трудоустройстве (на примере китайского языка). Цель данной работы раскрыть и обосновать необходимость введения второго иностранного языка для специальностей многопрофильного университета в качестве элективной дисциплины.

Согласно определению Маркосян А. С., под иностранным языком чаще всего понимается один из мировых языков, изучаемых в системе среднего и высшего образования, или тот, за которым для овладевающего им человека стоит некая социальная, познавательная, культурная действительность, в то время как второй иностранный язык это язык, изучаемый после первого иностранного [1, с. 34].

В данной работе, мы выделили 8 языков, которые наиболее подходят для дисциплины второго иностранного языка в многопрофильном университете. Среди них: японский, китайский, корейский, немецкий, французский, испанский, арабский и турецкий.

В данной таблице представлен язык, количество носителей, для которых этот язык является родным, и позиция страны в мировом рейтинге по количеству носителей [2].

Таблица 1

| Язык | Родной язык (чел.) | Место |
|-------------|-------------------------------|-------|
| Японский | 128 000 000 | 9 |
| Китайский | 1 296 461 000 - 1 311 000 000 | 1 |
| Корейский | 77 300 000 | 15 |
| Немецкий | 76 100 000 | 17 |
| Французский | 77 200 000 | 16 |
| Испанский | 460 000 000 | 2 |
| Арабский | 313 177 600 - 319 000 000 | 5 |
| Турецкий | 79 400 000 | 14 |

Важным результатом изучения второго иностранного языка для студентов многопрофильного университета является возможность продолжения обучения (магистратура и докторантура) за рубежом на государственном языке принимающей страны. Это обосновывается

тем, что законодательство ведущих стран в области образования, предусматривает бесплатное обучение для иностранных студентов на государственном языке, в то время как, обучение на английском языке зачастую является платным и стоимость образования в данных странах не соответствует финансовым возможностям казахстанских выпускников.

При изучении немецкого языка до уровня A1, у выпускников бакалавриата появляется возможность для бесплатного обучения в магистратуре в университетах Германии. Система образования Германии занимает высокое место в мировом рейтинге. Согласно рейтингу QS, три университета Германии находятся в сотне лучших университетов мира [3]. Образование бесплатно, однако стоит учесть семестровые сборы (Semesterbeitrag), цена которых варьируется в пределах 100-600 евро, в зависимости от университета [4].

В государственных университетах Германии есть бюджетные отделения, на которых учатся бесплатно на немецком языке. Англоязычных программ на первой ступени мало, в подавляющем большинстве случаев они платные. Начиная с магистратуры выбор учебных курсов на английском заметно расширяется, часть из них также переходит в разряд бесплатных. Однако стоит учесть, что соотношение специальностей магистратуры на английском и немецком языках далеко не равное. Так, согласно исследованию Службы академической мобильности Германии (Deutscher Akademischer Austauschdienst), на 2020 год в Германии действуют 1926 специальностей магистратуры на английском языке, что составляет примерно 30% от общего числа специальностей [5].

Так, на примере Германии и немецкого языка, мы выделили основные преимущества обучения в Германии на немецком языке. Данное описание образовательной системы Германии в определенной степени подходит и для других европейских стран, таких как: Франция, Испания, Швейцария, Финляндия, Польша и др.

Другим пунктом обоснования введения второго иностранного языка в многопрофильных университетах Казахстана является востребованность работников разнообразных сфер со знанием второго иностранного языка.

1 декабря 2018 года Нурсултан Назарбаев во время посещения Назарбаев Интеллектуальной школы призвал учащихся начальных и средних классов изучать китайский язык. Он указал, что в условиях глобализации изучение иностранных языков является жизненно необходимым. Во внешней торговле Казахстана объем

торговли с Китаем составляет 20%. Изучение китайского языка дает возможность говорить с 1,4 миллиардом человек на их языке [6].

Китайский язык входит в китайско-тибетскую (сино-тибетскую) языковую семью. Будучи официальным языком КНР, Тайваня и Сингапура, он также распространен в Индонезии, Камбодже, Лаосе, Вьетнаме, Мьянме, Малайзии, Таиланде и других странах. В общей сложности на нем говорят свыше 1 миллиарда человек. Китайский язык является одним из официальных и рабочих языков ООН.

Действительно, Китай стал вторым по величине торговым партнером Казахстана и основным источником инвестиций, а также одним из главных экспортных рынков для товаров, произведенных в Казахстане. С января по октябрь этого года объем торговли между Китаем и Казахстаном составил 16,35 млрд долл. США, увеличившись по сравнению с аналогичным периодом прошлого года на 15,3%. Практическое сотрудничество между двумя странами перешло в русло всестороннего развития [6].

Согласно аналитическому исследованию Finprom.kz, по итогам трех кварталов текущего года товарооборот Казахстана с Китаем составил 13,5 млрд долларов – на 12,5 % больше, чем годом ранее. В структуре товарооборота РК Китай занимает 18,5 %; в структуре экспорта – 16,8 %, в структуре импорта – 21 %. Наибольший объем средств инвесторов из Китая пришелся на обрабатывающую промышленность РК: 2,7 млрд долларов. В тройку популярных отраслей также вошли сфера транспорта и складирования (2,5 млрд долларов), оптовая и розничная торговля и машиностроение (1,9 млрд долларов). В то же время валовой приток прямых инвестиций из Китая по итогам первого полугодия 2021 года достиг 508,7 млн долларов – на 63,7% больше, чем годом ранее. На 1 ноября текущего года в стране насчитывалось 1,4 тыс. компаний с китайским участием – на 9,6% больше, чем годом ранее. Среди них 1,3 тыс. малых компаний, 15 средних и 20 крупных. Большая часть компаний работает в сфере торговли и машиностроения, строительства и горнодобывающей промышленности [7].

Можно сделать вывод, что Китай является вторым по счету после России государством, с которым Казахстан имеет прочные экономические связи. Соответственно, выпускник, изучавший китайский язык параллельно с основной специальностью приобретает дополнительные возможности, как на казахстанском, так и на зарубежном рынке труда. А знание выпускниками многопрофильных университетов нескольких языков, где три

являются мировыми (английский, русский, китайский) – это будет огромным конкурентным преимуществом Казахстана в будущем.

Таким образом, введение второго иностранного языка для студентов многопрофильного вуза в качестве элективной дисциплины, дает выпускникам университета дополнительные преимущества и возможности для продолжения обучения на магистратуре за рубежом. Это обуславливается тем, что в большинстве развитых и развивающихся странах возможности обучения на государственном языке представлены значительно шире нежели на английском. Сюда мы относим академический и научно-исследовательский потенциал, широкий выбор специальностей, а также финансовую выгоду. Более того, знание второго иностранного языка выпускниками многопрофильного университета дает преимущество в будущем трудоустройстве, так как специалист, обладающий не только английским, но и другими иностранными языками является наиболее конкурентоспособным на современном рынке труда.

ЛИТЕРАТУРА

1 Маркосян А.С. Очерк теории овладения вторым языком. М: УМК Психология, 2004., с. 384.

2 Summarybylanguagesize. [Электронный ресурс]: Ethnologue, 2019. – режим доступа: <https://web.archive.org/web/20190228122335/http://www.ethnologue.com/statistics/size>

3 QS Top Universities. [Электронный ресурс]: QS World University Rankings, 2021. – режим доступа: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>

4 Zum Beispiel in Berlin: § 1 der Verordnung vom 29. April 2013

5 Kirk E., Nolden K., Wesemann S. and Faust A. Study and Research in Germany. Weblink Guide for International Students and Researchers. 2020. Bonn: DAAD

6 Сяо Ч. Язык должен стать мостом прочных отношений между народами Китая и Казахстана. [Электронный ресурс]: Центр по изучению Китая, 2018. – режим доступа: https://chinastudies.kz/ru/publications/kazakhstan_and_china/311/

7 Товарооборот РК с Китаем вырос сразу на 13% за год, однако экспортные поставки всё ещё не дотягивают до прошлогодних показателей. [Электронный ресурс]: Finprom, 2021. – режим доступа: <https://finprom.kz/ru/article/tovarooborot-rk-s-kitaem-vyros-srazu-na-13-za-god-odnako-eksportnye-postavki-vsyo-eshyo-ne-dotyagivayut-do-proshlogodnih-pokazatelej>

СУБЪЕКТИВТІ ҚАНАҒАТ ҰҒЫМЫНЫҢ ТЕОРИЯЛАРЫ

АДИЛЬЖАНОВА К. С., КУЛМЫШЕВА Н. А.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Қанағат және бақыт ұғымдары ұзақ философиялық негіздері мен барынша қысқа психологиялық тарихқа ие. Субъективті қанағат, ғылыми зерттеудің пәні ретінде, өткен ғасырдың ортасынан бастап психологияда кең тарады. Жеке тұлғаның субъективті қанағат мәселесін зерттеуге деген қызығушылық позитивті психологияның пайда болуымен сәйкес келді, бұл бағыт ауытқулар мен психикалық ауруларды зерттеуге емес, жеке тұлғаның ресурстары мен әлеуетіне, оның жағымды қызмет етуіне назар аударуды ұсынады [1]. Позитивті психологияның басты идеясы – адамның жанданып, бақытты сезінуі үшін жағымсыз сипатомдар мен мәселелерден босату жеткіліксіз, ал оңтайлы, жанданған өмір мен қызметтің заңдылықтарын оқыту психологиялық зерттеудің жеке саласы болуы керек [1], [3].

И. Бонивелл, позитивті психологияның жетекшілерінің бірі, себептердің үш негізгі тобын атап өтеді, осыған байланысты жеке қанағатты зерттеуге қызығушылық артты: «елдер өмір сүру және экономикалық көрсеткіштер емес, адамдардың өмір сүру сапасы басты міндетке айналатын қанағат деңгейіне жетті; индивидуализмге қарай өсіп келе жатқан тенденция жеке бақытты маңызды етеді; қанағатты өлшеудің бірқатар сенімді және сенімді әдістері жасалды, соның арқасында бұл бағыт байыпты және танылған ғылыми пәнге айнала алды» [3, 47 б.].

Батыс психологиясында «қанағат ұғымы» кең мағынада мәдени, әлеуметтік, психологиялық, физикалық, экономикалық және рухани факторлардың өзара байланысын білдіретін көпфакторлы құрылым ретінде анықталған [10]. Атап айтқанда, М. Селигман [7] адамның қанағаты – бұл белсенділікпен біріктірілген жағымды аффективтілік.

Орыс тіліндегі «қанағат» сөзінің семантикалық мағынасы- өмірдің тыныш, сәтсіздіктер мен күйзелістерсіз, істің барысын бақытсыздықтармен бұзбағаны. Қанағат синонимі- бақыт, субъективті түрде барлық игіліктерге қол жеткізу- өркендеу, әлауқат, байлық, қанағаттану, сәттілік, жетістік, дәйектілік [10].

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының сарапшылары денсаулықты анықтайтын негізгі критерий ретінде қанағат терминін қолданды: «денсаулық дегеніміз-аурудың немесе физикалық

кемшіліктердің болмауы ғана емес, сонымен бірге толық физикалық, психикалық және әлеуметтік қанағаттың күйі». Сонымен бірге, бұл дененің биологиялық функцияларынан гөрі өзін-өзі бағалау мен әлеуметтік тиесілі сезінуге байланысты және адамның физикалық, рухани және әлеуметтік әлеуетін жүзеге асырумен байланысты екендігі атап өтіледі [10].

Отандық зерттеуші Л. В. Куликов [5], «қанағат» жағдайында келесі компоненттердің жиынтығын түсіндіреді: өмірлік қанағат - жақсы физикалық қанағат, денсаулықты сезіну, жақсы физикалық тон; әлеуметтік қанағат-тұлғаны тұлғааралық қатынастарға және оның әлеуметтік мәртебесіне қанағаттандыру; рухани қанағат-қоғамның рухани мәдениетінің байлығына тиесілі болу сезімі және ақырында, психологиялық қанағат- тұтастық, ішкі тепе-теңдік, психикалық жайлылық сезімі.

Н. Бредберн «субъективті қанағат» терминін ғылыми қолданысқа енгізді, оны бақыттың субъективті сезімі және өмірге жалпы қанағаттану ретінде анықтады. Автор субъективті қанағат астарында басқа да кеңінен қолданылатын эго күші, өзін-өзі өзектендіру, өзін-өзі бағалау, автономия сияқты бірқатар ұғымдарды айтқысы келмеді, бірақ бұл ұғымдардың өзара қиылысу аймақтары болуы мүмкін екенін жоққа шығарған жоқ [10].

Психологиялық қанағат, зерттеушілердің пікірінше [8], [10] дені сау, үйлесімді дамыған жеке тұлғаны түсінуде, әмбебап, жалпылама тұжырымдамаға айналуы мүмкін, ал «психологиялық күйзеліс» ұғымы-«денсаулық-ауру» дихотомиясындағы аралық құрылым.

Шетел әдебиеттерінде психологиялық қанағат тұжырымдамасының авторы К.Рифф оны адамның әлеуетті мүмкіндіктерінің шыңы тұрғысынан адамның жұмыс жасауын қабылдау мен бағалауды бейнелейтін негізгі субъективті құрылым ретінде қарастырады. Психологиялық денсаулық, өзін-өзі жүзеге асыру, оңтайлы жұмыс істеу, жетілу, өмірді дамыту, тұлғаны өзін-өзі анықтау саласындағы теориялық ережелерді қорытындылай келе К. Рифф [11] психологиялық қанағаттың негізгі құрылымдарын анықтады, оларды өлшеу құралын жасады, осылайша жеке тұлғаның психологиялық қанағатының өлшемдеріне қатысты сенімділік енгізді.

Сонымен К. Риффтің [11] психологиялық қанағатының құрылымдық моделі келесі параметрлерден тұрады: өзін-өзі қабылдау (жеке тұлғаның барлық жақтарын түсіну және қабылдау,

өзін және жалпы бүкіл өмірін позитивті бағалау), жеке өсу (дамуға деген ұмтылыс, жаңа нәрселерді үйрену, өзіндік прогресс сезімі); автономия (әлеуметтік қысымға қарсы тұру қабілеті), қоршаған ортаны басқарудағы күзіреттілік (қалағаныңызға жету мүмкіндігі, мақсатыңызды жүзеге асыру жолында қиындықтарды жеңе білу); басқалармен жағымды қарым-қатынастар (ұзақ мерзімді сенімді қарым-қатынастар орнату мүмкіндігі, эмпатияға қабілеттілік, басқалармен қарым-қатынаста икемділік), өмірлік мақсаттардың болуы (сіздің өміріңіздің мәнділігін, өткен, қазіргі және болашақ құндылықтарын сезіну) [10].

К. Рифф [11] жасаған психологиялық қанағат тұжырымдамасы психотерапияның өзіндік әдісін құруға және психологиялық қанағаттың әртүрлі салаларын зерттеуде кеңінен танылып, қолданылған сауалнаманы құруға негіз болады.

Бұл тұжырымдаманың мазмұнын жасауға отандық зерттеушілер П. П. Фесенко мен Т. Д. Шевеленкованың қосқан үлесі де зор деп санаймыз. Зерттеушілер нақты психологиялық қанағаттың яғни позитивті функционалдылықтың негізгі компоненттерінің іске асырылу дәрежесін ажыратады. Өзекті психологиялық қанағат олармен «адамның өзінің жеке пікірі бойынша, жеке тұлғаның позитивті қызмет етуінің негізгі компоненттерінің жеке оқиғалардағы іске асырылу дәрежесін көрсететін нәрсеге қатынасын сипаттайтын тәжірибе» ретінде анықталады [10, 103 б.].

Бұл дифференциация біз үшін маңызды болып көрінеді, өйткені ол адамның өзінің өмір сүру немесе болмау тәжірибесінің уақытша аспектісін анықтайды, өйткені оның «бұрынғы-қазір» өмірі, оның өткен өмірлік тәжірибесін ретроспективті бағалаумен және қалағанның идеалды бағасымен салыстырмалы түрде жүзеге асырылады.

Сонымен қатар, П. П. Фесенко және Т. Д. Шевеленкова [8], [10] психологиялық қанағатты түсінуге маңызды қосымша жасайды, оның құрылымдық компоненттері әр түрлі дәрежедегі ауырлық дәрежесіне жете алатынын, сол арқылы әр адамның бойындағы осы құрылымның ерекшелігін анықтайды. Сондай-ақ, авторлар өзінің мағынасы мен мазмұны бойынша психологиялық қанағат адамның өз өміріне қатынасының экзистенциалдық тәжірибесімен байланысты екенін атап көрсетеді. «Қатаң түрде айтқанда, бұл, ең алдымен, психологиялық қанағаттың тасымалдаушысының санасында бар және осы тұрғыдан субъективті шындық, тұтастық

сияқты сипатқа ие, өзінің болмысын интегралды бағалауға негізделген деп жазады» [10, 95 б.].

Біз өз зерттеуімізде К. Риффтің психологиялық қанағат сауалнамасын жүргіздік. Зерттеуге 1,2,3,4 курстың педагогикалық мамандықтары бойынша 168 студент қатысты.

А. В. Воронинаның пікірі бойынша, психологиялық қанағат ұғымы адамның өмір барысында алған ішкі тұтастығын көрсетеді. Автор «психикалық денсаулық» пен «психологиялық денсаулықты» психологиялық қанағат деңгейлері ретінде қарастыруды ұсынады.

Тағы бір орыс зерттеушісі С. А. Водяха [4] психологиялық қанағатты тұрақты қасиет деп санайды, мұнда позитивті эмоциялар басым болады, тығыз қарым-қатынастар, өмірге субъективті қатысу, өмірдің мәнділігі және позитивті өзіндік мотивация бар.

Н. А. Батурин және авторлар үшін [2] – жеке тұлғаның психологиялық қанағаты тұлғаның өзін-өзі реттеу факторы, психикалық күйлердің өзін-өзі реттеу нәтижесі, өмірді қабылдау болып табылады.

Жоғарыда келтірілген материалды қорытындылай келе, психологиялық қанағатты түсінудің бір тенденциясы туралы жеке тұлғаның үйлесімділігі, оның тұтастығы туралы айтуға болады, ол айқын мақсаттардың болуына, мақсатқа жету үшін ресурстардың қол жетімділігіне, өз жоспарларын жүзеге асыруда сәттілікке, тұлғааралық қатынастарға қанағаттануға, жағымды эмоциялардың болуына байланысты. Сонымен, Л. А. Куликов [5] тұлғаның үйлесімділігі тұлғаның болмысының негізгі аспектілерінің пропорционалдылығы деп түсінеді: әлеуетті және іске асырылатын тұлғаның кеңістігі, жабайылық энергия мен уақыты. Бірақ үйлесімділікке апаратын жол ұзақ және оған белгілі бір хаоссыз, яғни психологиялық күйзеліссіз жетуге болмайды. Сіз бірдеңе жетіспесе бақытты сезіне алмайсыз, - деп жазады А.А. Мильтс [6], - диссонансты мойындау әртүрлілікті үйлесімділікке әкеледі, өйткені статикалық, тұйықталған реттеу жүйесі тек идеал мен шындық арасындағы айырмашылықтың арқасында дами алады.

Психологиялық қанағатты зерттеудегі тағы бір тенденция – бұл оның жақын семантикалық өрістегі, бірақ онымен бірдей емес басқа терминдерден концептуалды оқшаулануы, өйткені қазіргі кезде «психологиялық қанағат» өзінің концептуалды мәртебесі мен психологиялық түсініктер жүйесіндегі орнының белгісіздігімен сипатталады [2], [9], [10].

Сонымен, қазіргі ғылыми әдебиеттерде бір мезгілде субъективті қанағат пен оның аспектілері туралы әр түрлі түсініктерді бейнелейтін бірқатар ұғымдар бар: «субъективті қанағат», «жеке тұлғалық қанағат», «жанның қанағаты», «эмоционалды қанағат», «эмоционалды жайлылық», «әлеуметтік қанағат», «материалдық қанағат», «физикалық қанағат», «позитивті психикалық денсаулық», «толық жұмыс істейтін тұлға», «тұлғаның жетілуі», «жақсы жұмыс істеу», «кәсіби қанағат», «ауқатты адам», «позитивті өмір салты», «өмір сапасы», «психологиялық денсаулық»[9], .

Бүгінгі күнге дейін психологиялық денсаулықтың негізгі функциясы ресурстарды жұмылдыруды қажет ететін жағдайларда жеке адам мен қоршаған орта арасындағы белсенді динамикалық тепе-теңдікті сақтау ретінде танылады және оның өмір сүру процесінде адамның толыққанды жұмыс істеуі мен дамуының қажетті шарты болып табылады. Психологиялық сау тұлғаны қалыптастыру жолдары туралы мәселе даулы болып қала береді.

Сонымен қатар, сыртқы бақылаушы адамның психологиялық денсаулығына алдын ала белгіленген критерийлер бойынша баға бере алатындығын және психологиялық қанағатты түсінудің толықтығы субъективті болып табылатындығын және бақыт, бақытты өмір, қанағаттану сияқты кәдімгі ұғымдармен байланысты болатын адамның өз өмірімен қарым-қатынасының экзистенциалдық тәжірибесі ретінде анықталатынын ескерту қажет [10]. Бұл тұжырымдамалардың ортақ ерекшелігі, біздің ойымызша, субъективті қанағат пен психикалық денсаулық идеялар олар қалыптасатын белгілі бір әлеуметтік –мәдени контекстпен анықталады.

Студенттердің субъективті қанағаты денсаулық саласымен байланысты болғандықтан, біз денсаулық саласына- физикалық денсаулықты және психикалық денсаулықты жатқызамыз. Физикалық денсаулыққа- денсаулықты сақтауға бағдарлану, күнделікті денсаулықты сақтау шараларын ұстануды жатқызамыз. Ал психикалық денсаулық- қалыпты психикалық күй мен мінез-құлықтың болуы, өзін-өзі реттеп, басқара алуды қарастырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Аргайл, М. Психология счастья [Текст] / М. Аргайл/ Под ред. М.В. Кларина; Пер. с англ. - М.: Прогресс, 2007. – 403 с.

2 Батурич Н. А. Теоретическая модель личностного благополучия [Текст]/ Н.А. Батурич, С.А.Башкатов, Н.В. Гафарова// Вестник ЮУрГУ. Серия «Психология» -2013.-;4-Т.6. – С.4–14

3 Бонивелл, И. Ключи к благополучию: Что может позитивная психология [Текст] / Пер. с англ. М. Бабичевой. – М. : Время, 2009. – 192 с

4 Водяха, С. А. Предикторы психологического благополучия студентов [Текст] / С.А. Водяха // Педагогическое образование в России. -2013.-№ 1. - С.70-74

5 Куликов, Л.В. Субъективное благополучие личности [Текст] / Л.В. Куликов // Ананьевские чтения. - СПб., 2007. - С. 162-164.

6 Мильтс А.А. Гармония и дисгармония личности [Текст]/А. Мильтс.-М.,1990

7 Селигман, М. В поисках счастья. Как получать удовольствие от жизни каждый день [Текст] / М. Селигман / Изд-во «Манн, Иванов и Фербер», 2010.-320 с.

8 Фесенко, П.П. Осмысленность жизни и психологическое благополучие личности. Дис... канд. психол. наук. - М., 2005. - 206 с.

9 Шамионов, Р.М. Субъективное благополучие и ценностно-смысловые образования личности в профессиональной сфере [Текст] / Р.М. Шамионов // Известия Саратовского ун-та, 2006. - Т.6. - С. 104-109.

10 Шевеленкова Т.Д., Фесенко П.П. Психологическое благополучие личности(обзор концепций и методика исследования) [Текст]/Психологическая диагностика.-2005.-№3.-С.95-129

11 Ryff, C.D. Keyes C.L.M. The structure of psychological well-being revisited//Journal of Personality and Social Psychology. -1995.-Vol.69.-P719727.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕНЕДЖЕРОВ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ, КАК КЛЮЧ К РАЗВИТИЮ ВНЕШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

АЙГОЖИН М. А.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Присоединение Казахстана к Болонскому процессу определило переход стандартов высшего профессионального образования

нового поколения на описание цели и результатов образовательного процесса и их формулирование на языке компетенций.

Реализация компетенций требует разработки исследовательской платформы технологии развития компетенций, что особенно важно по отношению к менеджерам образования, так как руководители с высокой организацией интеллектуального труда и деятельности в сфере образования востребованы на рынке труда.

Анализ исследований в области менеджмента образования подтверждает, что эффективное или успешное руководство процессами обучения, воспитания, развития личности определяется действующей технологией развития управленческих компетенций интеллектуального труда, составляющей основу овладения системой необходимых и достаточных знаний в области педагогики, психологии и подготовки к управленческой деятельности.

Конкурентоспособность современного менеджера, как и любого профессионала, определяется уровнем и диапазоном компетенций, которыми он обладает. Профессиональное поле деятельности менеджера отличается чрезвычайной широтой и многообразием. Знание соответствующего комплекса деятельности, особенностей различного рода организаций, безусловно, представляет собой важный фактор эффективности профессиональной деятельности менеджера.

Ключевые составляющие технологии развития компетенций интеллектуального труда менеджеров образования включают не только наличие профессиональных (технических, специальных) знаний и умений, но и характеристики, связанные с их мотивацией, убеждениями, личностными особенностями, развитым лидерским потенциалом. Если по объективным данным исследования регулярный менеджмент организации образования позволяет добиться эффективности в краткосрочной перспективе, то знание и внедрение технологии развития компетенций интеллектуального труда обеспечит доминирование на рынке в долгосрочной перспективе и определит ее жизнеспособность в той или иной кризисной ситуации.

Современная практика управления образованием, основанная на технологии развития управленческих компетенций интеллектуального труда менеджеров, логично строится на стратегическом мышлении профессионалов, выполняющих управленческие функции для достижения целей образовательного процесса, что составляет эффективный фундамент условий и возможностей стать наиболее продвинутым разработчиком инновационно-стратегического проекта.

С развитием цифровых технологии, спектр услуг образования прошел многочисленные изменения, добавлены новые направления дополнительного образования. К примеру: робототехника, 3D моделирование, программирование, создание контента, видеоигр и другие.

Тенденции развития отечественного образования, проводимые в этой сфере реформы, обуславливают возрастание роли менеджмента в эффективной деятельности образовательных учреждений и способствуют росту спроса на менеджеров, подготовленных к работе с новшествами. Однако до сих пор задачу подготовки менеджеров в сфере образования обеспечивала лишь соответствующая дополнительная профессиональная программа.

Если в среднем, профессиональном и высшем образовании есть утвержденные стандарты, то для дополнительного образования таких стандартов нет.

Одна из основных программ для подготовки/переподготовки менеджеров образования является программа «Менеджмент в системе дополнительного образования детей» для педагогических кадров организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей» разработанная Республиканским учебно-методическим центром дополнительного образования МОН РК.

Данная программа разработана на основе диагностики путем анкетирования профессиональных затруднений и потребностей педагогов, также анализа законодательных и нормативных правовых актов Республики Казахстан на предмет изменения действующих или появления новых требований.

Программа способствует развитию и совершенствованию профессиональных компетентностей педагогов и специалистов по профилю организаций, реализующих образовательные программы дополнительного образования детей, обеспечивает единство прикладных, фундаментальных и методологических знаний, составляющих основу профессиональной и общей культуры педагога, его ориентацию к постановке и решению новых проблем и задач, обобщение и распространение опыта методической работы, системы управления.

Курс ставит перед собой такие задачи, как:

– ознакомление менеджеров образования с обновлениями в законодательных и нормативных правовых актах системы дополнительного образования, принципами, методами управления, с работой педагогического совета и методического объединения;

- приобретение представления о планировании работы организации образования и внутришкольном контроле;
- проектирование отдельных компонентов педагогической деятельности или целостного образовательного процесса в контексте конкретного учебного предмета дополнительного образования детей;
- оказание методической и практической помощи менеджерам образования.

Содержание Программы состоит из четырех модулей:

- 1) нормативный правовой;
- 2) психолого-педагогический;
- 3) теоретико-технологический;
- 4) практико-ориентированный.

После прохождения данных курсов, менеджеры образования получают посткурсовое сопровождение, которое предполагает применение полученных знаний и навыков на практике.

Всего за последние пять лет данные курсы прошли 20 менеджеров образования Павлодарской области, из них 13 работают на данный момент. Анализ деятельности организаций, под руководством совершенствующих знания менеджеров, показал, что систематически добавляются и развиваются инновационные направления дополнительного образования: кабинеты зеленых технологий, бизнес-инкубаторы, технопарки, IT-кабинеты и кабинеты робототехники.

На данный момент в Казахстане внедряется «креативная экономика». Система образования, как основа всех институтов, должна взять на себя большую роль во вклад в развитии креативной экономики.

Креативная индустрия – это четвертый сектор экономики, который также называется экономикой знаний и целиком основан на интеллектуальной деятельности. В нём пересекаются искусство, культура, бизнес и технологии.

Основными факторами развития высшего постиндустриального сектора являются:

- высокое качество человеческого капитала;
- высокое качество жизни;
- развитие высоких технологий;
- инновации;
- высококачественные услуги.

В связи с внедрением нового сектора экономики, перед менеджерами образования возникают новые цели для совершенствования своих навыков для развития системы образования в целом.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Методические рекомендации «Дополнительное образование в современных социально-экономических условиях Республики Казахстан» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2013 г.;
- 2 «Организация интерактивных форм обучения и обновление содержания образования в условиях дополнительного образования (научно-техническое направление: робототехника, технопарки, бизнес-инкубаторы и другие)» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2013 г.;
- 3 Формирование социальной компетентности разрешения конфликтных ситуаций, толерантности и взаимодействия в многообразной культурной среде. Методическое пособие для руководителей системы образования, психологов, педагогов и социальных работников. Асылбекова Л.У. – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2013 г.;
- 4 «Научно-методические основы обновления содержания дополнительного образования, ориентированного на функциональную грамотность детей» – РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования», Астана, 2013 г.;
- 5 Управление образовательными системами. Т.И. Шамова, Третьяков П.И., Капустин Н.П. 2002 г.;
- 6 Психологическая школа молодежных лидеров. А.С. Чернышев. М., 2005 г.;
- 7 Педагогическая этика. Т.В. Мишаткина. Минск, 2004 г.;
- 8 Психология и этика: делового общения. В.Н. Лавриненко и др. М., 1997 г.;
- 9 Основополагающие идеи в Менеджменте. Уроки основоположников менеджмента и управленческой практики. Джек У. Дункан. М., 1996 г.;
- 10 Педагогический менеджмент: 50 ноу-хау в управлении педагогическими системами. В.П. Симонов М., 1999 г.;
- 11 Педагогический менеджмент как особый вид управленческой деятельности. А.М. Хафизова, 2005 г.

NEW APPROACHES IN THE ORGANIZATION OF PHYSICAL EDUCATION CHILDREN AND ADOLESCENTS WITH DEVIANT BEHAVIOR

AIGUZHINOVA G. Z.

Master of Social Work, senior lecturer, Educational program
«Physical Culture and Sports», Higher School of Art and Sports,
Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar

TEMIRGALIEVA S. E.

Master of Psychology, senior lecturer, Physical Culture,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Toraighyrov University, Pavlodar

ANTIHOVICH ZH. S.

teacher-expert, Educational program
«Physical Culture and Sports», Higher School of Art and Sports,
Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar

At the present stage of society's development, the growth of social disasters increases exponentially. Cataclysms have a detrimental effect on families that already have a high risk of family breakdown, since the percentage of divorces in our country remains high. And due to problems in the economic sphere, the presence of a positive favorable climate in the family becomes almost impossible, since parents in the race for material benefits pay less attention to children and, as a result, they simply find themselves in a social vacuum, where the consciousness that they are not needed by anyone is formed. Along with the above problems, there is also a loss of moral values and moral guidelines. As a result, parents fail to fulfill their primary function – the education of children. In this regard, there was an increase in social pathologies: alcoholism, crime, vagrancy, prostitution, and drug addiction. These social pathologies give rise to deviant behavior, that is, deviation from generally accepted norms and values. Therefore, every year among teenagers increases the growth of crime, the number of people who use drugs and alcohol, as evidenced by various statistics. Moreover, a large number of teenagers are involved in the sale of drugs and criminal business. That is why one of the main tasks in upbringing and education is the fact that it is advisable to provide each teenager with the «baggage» of knowledge, skills and abilities that will contribute to self-determination and self-realization in society, taking into account their individual characteristics.

Creating the necessary conditions for personal development in the framework of the educational process, teachers often have to interact with children and adolescents who have behavioral abnormalities of

various etiologies. In the scientific literature, this category of students is called: difficult, dysfunctional, asocial, difficult to educate, with deviant, deviant behavior.

The analysis of research works shows the presence of positive results in solving the issues of correction of deviant behavior of adolescents by means of physical culture. The researchers obtained data on the physical and mental status of maladjusted adolescents, established the relationship between health, physical development and physical fitness, and the state of the psycho-emotional sphere. The problem of behavior correction and successful socialization of children and adolescents with deviant behavior remains unsolved.

It is assumed that the real possibilities and prospects of physical activity in the system of physical education for solving problems of moral, socio-cultural and aesthetic education can be realized only in conditions of optimal pedagogical influence. Optimal pedagogical interaction is associated with the training of professional personnel in the field of physical culture for educational activities with difficult teenagers.

Getting a socially significant result in the conditions of implementation of the activity is possible only on the basis of a certain readiness of the person. In the process of developing human knowledge and social experience of activity, ideas about readiness changed from the mental to the social aspects. Currently, the essence of readiness is defined as an integral education, and a number of manifestations are identified that characterize its features from different points of view: pedagogical readiness, mobilization readiness, professional readiness, readiness for work, activity, and readiness in sports.

Apparently, each of these concepts represents the result of the approach in the knowledge of readiness. However, if there are several values of the phenomenon, it is necessary to reduce them to a code designation, in this case the term «readiness» is proposed as universal and generic in relation to intersecting with it.

Chichikin V. T. in his works (1998) defined the professional readiness of a physical culture specialist as an integral, personal education based on needs and abilities. It is characterized by the normative level of transformation of social relations into a system of individual functions and determines the attitude to the activity and its effectiveness. The achievement of such education indicates the fact that a specialist is professionally prepared, creates initial ideas about readiness and reflects the moment of regulation in the organization of professional training. The use of a combination of the terms «normative level» indicates a sign

of a measure that has a minimum and maximum expression, objectively determined by specific historical relations, defined in professional activity.

Manifestation of readiness of the future specialist of physical culture to educational activity with difficult teenagers can be designated in the form of the purpose, means, result. As a goal, readiness acts as a social necessity, focusing on achieving a positive and active attitude of the individual to the activity and ensuring its effectiveness. Implementation occurs due to the transformation of social relations into a system of individual functions. The means of readiness are the availability and updating of abilities and needs taking into account this type of activity, the mechanism of implementation is their adequacy to the requirements of the profession. The result determines the normative level of readiness for educational activities in the framework of professional training. The implementation mechanism is to achieve a socially defined measure within the minimum-maximum limits.

In our opinion, blocks of scientific disciplines can be defined as the content basis for evaluating the information component of the physical culture teacher's readiness for educational activities: theory and methodology of physical culture, pedagogy, and psychology. Let's determine the composition of the evaluated features. Of the many existing features that characterize knowledge: completeness, depth, specificity, consistency, strength, volume, level, a number of authors (Bespalko, Dmitriev bases) focus on indicators of completeness and level of knowledge. Apparently, the marked signs are sufficient and necessary. A relative indicator of the completeness of knowledge will be their demonstration across the entire set of developed test tasks in accordance with the specified blocks of scientific knowledge. A relative indicator of the depth of knowledge is the demonstration of their levels-reproduction, operation, analytical-synthetic, creative [V. p. Bespalko, K. Denek, V. T. Chichikin]. Assessing the signs of completeness and level of knowledge, you can fairly objectively characterize the information component of the readiness of the future specialist of physical culture.

This component reflects the theoretical readiness of the future specialist, which is manifested in his ideas about the essence, nature, content of correctional and pedagogical activity of the teacher of physical culture.

The next element of the motivational component is the motives that reflect the subject's awareness of the needs in the activity. Based on the fact that motives are derived from needs, they can be typed in a

similar way. We use the base «basic functions of the psyche» to classify motives. The diversity of all motives should be grouped into three groups: cognitive, regulatory, and resource support, each of which has a composition of derivatives. The process of interaction of motives through the transformation of needs and their correlation with the assessment of the situation is characterized as motivation.

The formation of the motivational component of the readiness of future specialists of physical culture for educational activities with teenagers who have deviations in behavior presents some difficulties.

First, the specific features of this contingent of students. In paragraph 1.1. in the dissertation material of our research, we considered the nature of deviant behavior, noting that the causes of its occurrence may be of a different nature. Due to this circumstance, there can be no only correct scheme of work with such teenagers, which causes certain difficulties for teachers.

Secondly, considering the characteristics of teenagers with deviant behavior, we emphasized their negative attitude to school, teachers, friends, and family members. Being in conflict with teachers, parents, themselves, such students prefer to spend time on the street, in the circle of their company. From the author's experience with these teenagers, it can be stated that the class teacher's working day began with a daily walk around the houses and finding out the reasons for their absence from school. To convince a teenager of the need to learn, teachers had to make considerable efforts. In this situation, not every specialist will want to do this.

Fourth, in order to get at least a minimal result in the work, the integration of various services is mandatory for interaction. Unfortunately, from the experience of the author, it can be stated that this condition, being essentially mandatory, is actually performed with great difficulty. The explanation may be the lack of interaction due to the heavy workload of employees of other departments and institutions, and sometimes the reluctance to deal with these problems, it is easier to dismiss them.

And, finally, fifthly, describing students of modern times, it should be noted that most of them consider working with difficult teenagers to be unrepresentative, they have no interest in professional activities with this contingent of students, which is confirmed by the results of the survey conducted by students of the faculty of adaptive physical culture. Of the responses received by students, only 12 % of respondents emphasize an active and positive attitude to the problem of deviant behavior of

adolescents; 31 % of students formulate an active-passive attitude, and the majority – 57 % – have an indifferent attitude.

Thus, in all probability, the task of forming students' motivation for educational activities with difficult teenagers is the most important, and at the same time, extremely difficult to implement. It seems to us that the main ways are to form students' attitudes: to socially significant activities with teenagers by means of physical culture; awareness of the value potential of physical culture for the process of correcting the personality of a difficult teenager; focus on humanistic universal values, humanity, kindness, justice, faith in the positive, human success. Acceptance of these orientations is fundamental in the system of values of students and, acquiring personal meaning for them, is an important indicator of the motivational component.

Identifying three areas of activity of the teacher (education, development, education), and in each of them we define four subject actions (organization, planning, regulation, control) as a result, we get 12 characteristic features. They can be considered sufficient, since they characterize the basic directions of pedagogical activity and necessary, due to the fact that the absence of any of them makes the study of the operational component truncated, incomplete. The level of formation of the operational component reflects the practical readiness of students for educational activities with difficult teenagers.

Directly from the works devoted to the problem of training teachers in physical culture with difficult teenagers, we can note the study of Zinchuk N. G. (2006) on creating organizational and pedagogical conditions for working with the specified contingent. The author referred to the organizational conditions for the formation of readiness of future teachers in physical culture: internal and external integration of the content of education; introduction of a special course; inclusion of tasks for working with difficult teenagers in the program of pedagogical practice, passing the industrial practice of future teachers; step-by-step preparation of students to work with difficult teenagers. To pedagogical conditions: contextual training; ownership of the organization of correctional and developmental impact on adolescents with deviant behavior by means of physical culture and subject-subject interaction of all participants in the educational process.

Based on this, it seems appropriate to search for other opportunities to form the readiness of future physical education teachers to work with difficult teenagers, which should be more structured in terms of content (what), organization (who and when) and result (measure of

responsibility). In addition, as the experience of professional education shows, the concentration of information and practical support for training in a modular form of organization based on cross-subject integration, provided the context of the educational process, allows you to achieve better results in comparison with other options for organizational and content support for the implementation of the goal. In addition, this option characterizes this educational module as relatively independent from the entire system of professional training of students.

Currently, in accordance with social conditions, there is a real tendency to increase the number of children and adolescents with deviant behavior (authors). The problem of prevention of homelessness and juvenile delinquency, family problems, remain among the priority areas of social institutions at all levels (authors).

Among the many factors that influence personal development, physical culture occupies a special place. Emotionality and collective character of physical culture and sports activity, a variety of positive motives, maximum realization of creative possibilities of children and teenagers give the right to consider it as an effective means of education (V. V. belorusova p. 50, 1974, M. I. Stankin). In the structure of the needs of difficult teenagers, physical exercises occupy a leading place (A. S. Kuts, TS. I. Rozhkovsky, T. N. Krasnobaeva, 1996; G. p. Medvedeva, 1990; V. V. Konkov, 1991). In this regard, it is important to use physical culture and sports to correct asocial behavior of adolescents, involvement in the sphere of socially useful activities (N. I. Durmanov)

In the absence of a systematic formation of readiness for this activity, practitioners, as noted by the researchers of the problem, carry out educational activities with children and adolescents who have various deviations in behavior on the basis of trial and error. In their opinion, it reduces the quality level of such activities, and sometimes leads to a negative result. Taking into account the high efficiency of the influence of physical culture and sports in the process of correcting deviant behavior of children and adolescents and the lack of scientific-based technologies for organizational and content support of this process, the relevance of solving this problem becomes obvious.

Based on the assumption that the directed use of physical culture and sports in the course of the educational and pedagogical process with difficult children and adolescents will increase interest in systematic physical exercise, change negative emotional States (anxiety, aggression), improve health, level of development of physical and professionally important qualities necessary for the successful development of the

studied profession, the goal was to develop socio-pedagogical and health-improving technologies for the use of physical culture and sports, physical education of children and adolescents with deviant behavior.

In the course of the work, the following provisions were put forward:

- motor abilities, psychophysiological status and health status are crucial in the selection and selection of pedagogical influences in the field of physical culture and sports for the formation of the personality of students with deviant behavior;
- data describing the effects of deprivation on health status, physical and mental status of students disadaptation different age and sex;
- software and content support for the process of educating students with deviant behavior by means of physical culture and sports;
- the effectiveness of the impact of complex use of means and methods of physical culture on the state of health, performance, motor readiness, psycho-emotional sphere and educational and professional success of students with deviant behavior.

The work was carried out in the following areas:

- diagnostics of the psychophysical state of difficult-to-educate children and adolescents;
- identification of features of physical education of students
- deviants due to the nature of the educational institution, place of residence and gender of the teenager;
- development and evaluation of the effectiveness of the program of physical culture and health work with pedagogically neglected children and adolescents;
- study of age-related features of physical fitness and health work with children and adolescents with deviant behavior;
- research on the importance of professional physical culture for crime prevention;
- evaluating the effectiveness of dietary supplements as a means of improving health and improving the performance of deviant students.

It is established that the origins of difficult upbringing lie in family education. Pedagogical failure of parents, incomplete families, maladapted families increase the possibility of children having a negative attitude to the world around them, which can become stable with age.

Taking into account the high efficiency of the influence of physical culture and sports in the process of correcting deviant behavior of children and adolescents and the lack of scientifically-based technologies for organizational and content support of the process of forming the readiness

of future teachers for this activity, the urgency of solving this problem becomes obvious.

Correctional and pedagogical activity is a part of the socio-pedagogical process aimed at identifying adolescents with deviant behavior, diagnosing the causes of their deviations, and developing General pedagogical and special measures to overcome negative trends in the development and formation of a teenager's personality. Building a focused work requires the integration of the efforts of many specialists. Socio-pedagogical activity is complicated by the fact that the child, his parents, and sometimes the teacher do not show a special desire to cooperate, create an environment of creative creation and an atmosphere of goodwill. The meaning of correctional and pedagogical activity is the destruction of motives, interests, needs, behavioral attitudes of a negative orientation. Thanks to this activity, there is a change in previously established behavior stereotypes, rethinking and correcting the behavior of the individual in accordance with the accepted norms, ideals, and values in social society.

The teacher should first of all consider the positive qualities of the child's personality. This positive creates a positive attitude to the world around the child, gives faith in yourself, allows you to reconsider your behavior. Thus, we can conclude that the impact of physical education on students with deviant behavior is one of the most important conditions for their successful socialization. This purposeful organized impact with a clear definition of means, forms and methods of education will be based on a relationship of mutual trust, through which students will feel that they are needed and useful to people and are full members of society and have the opportunity to realize their individual potential.

To work with difficult teenagers, various types of training, game therapy techniques, and technologies are used to correct and compensate for developmental deficiencies and behavioral abnormalities. Correction of deviations in behavior is a complex set of interrelated and interdependent actions aimed at regulating the motivational and value potential of the individual. Regulation of motivation, attitudes, value orientations of personality is due to their efforts, significant role in which will most successfully developing in the process of physical activity a teenager.

REFERENCES

- 1 Chichikin V. Professional readiness and its measurement // Man in the world of sports: New ideas, technologies, prospects: TEZ. docl. International. Cong. - Moscow, 1998. - Vol. 2. - Pp. 491-492.

2 Zelenov L. A., Pishchik a.m. Reference methodological materials on the developments of the Gorky philosophical club «Universum». - - Gorky: GSU, 1989. - 87 p.

3 Bepalko, V. p. Pedagogy and progressive learning technologies / V. p. Bepalko. - Moscow: Publishing house Of the Institute of professional education of the Ministry of defense of Russia, 1995. – 342 p.

4 Volkov, A. M. Activity: structure and regulation: Psychol. analysis / M. A. Volkov, Yu .V. Mikadze, G. N. Solntseva. Moscow: Moscow state University publishing House, 1987. - 215 p.

5 Zinchuk N. A. Organizational and pedagogical conditions for the formation of readiness of future teachers in physical culture to work with teenagers of deviant behavior // Dissertation for the degree of candidate of pedagogical Sciences 13.00.08.

АНТРОПОЦЕНТРИКАЛЫҚ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ҚОСТІЛДІЛІКТІ (БИЛИНГВ) ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РОЛІ (ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНДЕГІ МАҚАЛ- МӘТЕЛДЕР НЕГІЗІНДЕ)

АЛИЕВА С. А.

сениор-лектор, «Тілдік пәндер» кафедрасы,
Логистика және көлік академиясы, Алматы қ.

Билингвті қалыптастыру табиғи және жасанды жағдайларда, яғни бейресми жағдайда және оқу процесі жағдайында адамдардың күнделікті қарым-қатынасы жағдайында жүзеге асырылады [5, 26 б.]. Өзге тілдегі мақал-мәтелдер жарқын және бейнелі тілдік бірліктердің бірі ретінде табиғи тілдік ортада тез сінеді (адамдардың бір-бірімен бейресми қарым-қатынасы жағдайында) [3, 21 б.]. Өзге тілдегі мақал-мәтелдерді білу билингв сөйлеу тілін неғұрлым дәл, аса мәнерлі, артық түсінікті бере алады. Бұл мағынада қазақ аудиториясында тума емес (орыс) тілдің антропоцентрикалық мақал-мәтелдерін оқыту үлкен маңызға ие. Екі тілдің антропоцентрикалық мақалдары (орыс және қазақ) өз құрылымында ұқсастықтар мен айырмашылықтарға ие. Ұқсастықтар туыс емес тілді меңгеру процесін және билингвтің қалыптасу процесін тездетеді. Айырмашылықтар орыс тілін меңгеруді және билингвтің қалыптасу процесін тежейді. Бұл факторларды есепке алу студенттерге тудырмайтын тілді неғұрлым тиімді және тез меңгеруге мүмкіндік береді [3, 38 б.].

Талданған нақты материал антропоцентрикалық мақал-мәтелдердің орыс және қазақ тілдеріндегі елеулі үлесін құрайтынын көрсетеді. Тілдердің әртүрлі түрлеріне қарамастан (орыс тілі – флективті, ал қазақ тілі – агглютинативті) антропоцентрикалық мақалдардың құрылымы олардың морфологиялық, синтаксистік және жанрлық ерекшеліктерін талдаудың бірыңғай критерийлерін анықтауға мүмкіндік береді. Синтаксистік көзқарас тұрғысынан қазақ және орыс тілдерінің антропоцентрикалық мақалдары семантикалық және құрылымдық аяқталған сөйлемдер болып табылады, онда адамның атын білдіретін номинативті септіктегі зат есім предикат функциясын орындайды немесе (сирек жағдайларда) предикат функциясын орындайды. Қазақ және орыс тілдерінде әртүрлі түрдегі күрделі сөйлемдерді білдіретін антропоцентрикалық мақал-мәтелдер кеңінен таралған. Қазақ тілінен айырмашылығы орыс тілінде күрделі ұсыныстар құрамына кіретін антропоцентрикалық мақал-мәтелдер қолданылады.

Бұл ретте күрделі сөйлемдерде «а» және «иә» қарсы одақтарды пайдалана отырып салыстырмалы – қарама-қарсы қарым-қатынастар жиі көрінеді: «Не место красит человека, а человека место»; «Сын – домашний гость, а дочь в люди выйdet»; «Сыр калача белее, а мать мачехи милее»; «Мужик умен, да мир дурак». Күрделі сөйлемдерде сондай-ақ теріс ұқсастықтың, басқаға берудің мәні, шарттары және қосылу-салыстыру қатынастары (соңғы жағдайда «Иә» қосылу одағы пайдаланылады. Мысалы: «Дос та дос, дұшпан да дос малың бар да» (И друг – друг, и враг – и друг, когда скот есть, т.е. когда ты богат). Салыстырмалы тілдердің антропоцентрикалық мақал-мәтелдерінде күрделі сөйлемдердің әр түрлі түрлері қолданылады, сонымен қатар қазақ тілінде шартты қосалқылары бар сабақтас құрмалас орыс тіліне қарағанда кең таралған. Орыс тілінде қосымша шарттары бар сабақтас құрмалас «если» және «коли» (ескірген) одақтарының көмегімен ресімделеді.): «Добр Мартын, коли есть золото»; «Худ Роман, коли пуст карман». Қазақ тілінде негізгі рөлді бағыныңқының шартты «егер» шылауы емес («если»), шартты райдың «са» формасы басымдылыққа ие болады: «Жолдасың соқыр болса, бір көзінді қысып қой» (Если друг твой слепой, и ты один глаз прикрой); «Ханның қызы шөміш ұстаса, қолын күс басады» (Если ханская дочь половник в руки возьмет, мозоли себе натрет). Жалпы қазақ тілінде етістіктердің әртүрлі түрлері бар, сабақтас құрмалас сөйлемдердің етістіктерінде олардың көптеген ерекше түрлері қолданылады, мысалы, шартты бағыныңқылы

сабақтас: «Аузы қисық болса да, байдың ұлы сөйлесін»(Хоть и рожа кривая, пусть сын бая говорит); 2) мезгіл сабақтас: «Жуанның жіңішкеріп, жіңішкенің үзілер шағы» (Пока толстый станет тонким, тонкий надломится); Орыс тілінің мақал-мәтелдерінің күрделі сөйлемдеріне тек шылаулар ғана қатысады, ал предикат қосалқы бөліктер арнайы көрсеткіштер алмайды. 1) сабақтас құрмалас бағыныңқыларымен: «Дитя хоть и криво, да отцу-матери мило»; «Хоть судья брат, а в неправде будешь виноват» [6, 15 б.];

2) Бағыныңқы сөйлем орнын көрсете отырып беріледі: «Где плохо лежит, туда и вор глядит»; «Где пахарь, там жнея скачет»; 3) Мақсат бағыныңқылы сөйлем: «Кузнец клеши кует, чтобы руки не обжечь»; 4) Мезгіл бағыныңқылы: «Когда муж с женой бранятся, тогда и горшок не варится»; «Пока гром не грянет, мужик не перекрестится». қазақ тілінің антропоцентрикалық мақал-мәтелдерінің орыс тілінен айырмашылығы, олар көп жағдайда салыстырмалы бағыныңқылы түрде келеді және де қосалқы бөлікте айтылған –ғанша, -генше формасына қатысты түрінде айтылады: «Өзге елде сұлтан болғанша, өз елінде ұлтан бол» (Чем быть сыном чужого народа, лучше быть слугой своего народа); «Қорқактын қатыны болғанша, батырдың жесірі бол» (Чем быть женой труса, лучше быть вдовой героя). Өзінің құрылымы бойынша қазақ және орыс тілдеріндегі антропоцентрикалық мақал-мәтелдер жиі шылаусыз сөйлемдер болады. Егер шылаусыз сөйлемдер екі предикативті бірліктен тұратын болса, олардың екі түрі болады: 1) екі онша таратылмаған предикативті бірліктерден тұратын шылаусыз сөйлемдер; 2) екі кең тараған предикативті бірліктерден тұратын шылаусыз сөйлемдер, мысалы: 1) Қазақ тілінде: «Ата – бәйтерек, бала – жапырақ» (Отец – дерево, сын – листок); «Еркек – бас, ұрғашы – мойын» (Мужчина – голова, женщина – шея); Орыс тілінде: «Девка – щепка, парень – камень»; «Плут слезлив, вор боголюбив»; 2) Қазақ тілінде: «Әйел – үйдің ажары, бала – үйдің базары» (Женщина – украшение дома, дети – базар дома); «Жақсы адам – елдің ырысы, жақсы жер – жанның тынысы» (Хороший человек – счастье народа, хорошая земля – спокойствие души); Орыс тілінде: «Хорошая жена – казна, плохая – наказанье»; «Умный сын отцу замена, глупый не помощь». Орыс тілінде де, қазақ тілінде де шылаусыз сөйлемдер үш немесе одан да көп предикативті бірліктерден тұра алады. Мысалы: Қазақ тілінде: «Он адам жүрген жерде із қалады, жүз адам жүрген жерде – соқпақ қалады, мың адам жүрген жерде жол қалады» (десять человек

оставляют следы на земле, сто человек протаптывают тропу, тысячи протаптывают дорогу); Орыс тілінде: «Мать плачет – река льется, жена плачет что ручей течет, невестка плачет, как роса падет; взойдет солнышко – росу выест». Қазақ және орыс тілдеріндегі антропоцентрикалық мақал-мәтелдерде, көбінесе салыстырмалы-қарсы қатынастар беріледі, мысалы: қазақ тілінде: «Жігіт – арының құлы, жаман – малының құлы» (Джигит – раб своей совести, недостойный – раб своего богатства); «Жақсы аға – орман, жақсы іні – қорған» (хороший старший брат – лес, хороший младший брат – крепость); «Батыр өз елінің сәулеті, бал құрақ – көлдің сәулеті» (Батыр – украшение народа, трава – украшение озера). Орыс тілінде: «Больной лечится, здоровый бесится»; «Хорошая жена – казна, плохая – наказанье». Одан басқа қазақ тіліндегі шылаусыз сөйлемдер мынадай мағыналық топтарды білдіруі мүмкін: 1) теріске шығара отырып теңдікті көрсету: «Сұлу сұлу емес, сүйген сұлу» (Красавица не красавица, любимая – красавица); 2) уақыт : «Жұмсақ ағаш құртқа жем, жұмсақ адам жұртқа жем» (Мягкое дерево для червей добыча, мягкий человек – для всякого добыча); 3) бірізділік: «Адам бірінші кездесуде – жылан, екінші кездесуде – құлан, үшінші кездесуде – адам» (Человек при первой встрече змея, при второй встрече – кулан, при третьей встрече – человек); 4) жанама қарама-қайшылық: «Темір сырын отта танытады, адам сырын жоқта танытады» (железо испытывается на огне, человек познается в беде), ал орыс тіліндегі шылаусыз мақалдар мынадай мағыналарға ие: 1) Шарт: «Дитя не плачет, мать не понимает»; 2) Әр қимыл іс әрекеттің бір мезгілде орындалуы: «Молодой растет, старый старится»; 3) Оқиғалардың бірізділігі: «Первый день гость – золото, второй день – серебро, третий день – медь». Орыс тіліндегі шылаусыз сөйлемдердің предикаттық құрылымы қазақ тіліне қарағанда біршама күрделі. Орыс тілінде қазақ тіліне қарағанда кең, синтаксистік байланыстың түрлі типтері бар күрделі ұсыныстар таралған. Орыс тілінің антропоцентрикалық мақалдарын рәсімдеу үшін келесі конфигурациялар қолданылады [3, 81 б.]:

- 1) Бағыныңқы және басыңқы байланыс;
- 2) Басыңқы және шылаусыз байланыс;
- 3) Шылаусыз және басыңқы байланыс;
- 4) Бағыныңқы және шылаусыз байланыс;
- 5) Басыңқы, шылаусыз және бағыныңқылық байланыс;
- 6) Шылаусыз және бағыныңқы байланыс.

Осылайша, қазақ және орыс тілдерінің антропоцентрикалық мақал-мәтелдерін салыстырмалы талдау қағидаттық ұқсастықты және қазақ және орыс мақал-мәтелдерінің құрылымындағы өте аз айырмашылықты көрсетті. Ұқсастықтар қарапайым ұсыныстар мен күрделі (күрделі бағынышты және шылаусыз) ұсыныстар деңгейінде көрінеді. Қазақ мақал-мәтелдер қоры үшін олар тән емес, өйткені қазақ тілінде сирек таралуымен ерекшеленеді. Екі тілдің мақал-мәтелдері үшін шылауы жоқ күрделі сөйлемдердің басым болуы тән, яғни халықтың ауызекі сөйлеуіне тән конструкция [4, 58 б.].

Қорыта келгенде, орыс және қазақ тілдеріндегі мақал-мәтелдердің жоғарыда жазылған құрылымдық ерекшеліктерінің лингвистикалық маңызы зор және лингводидактикалық маңызы бар. Оларды есепке алу қазақ тілді студенттерді орыс тілін оқыту процесінде: 1) орыс тілін туыс емес тіл ретінде оқыту процесінің тиімділігін арттыруға; 2) орыс тілінің паремиологиясы саласындағы қазақ – студенттердің білімін арттыруға; 3) орыс тілінің мақал-мәтелдерін ауызша және жазбаша сөйлеуде қолданудың берік біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға; 4) қазақ-орыс билингвалдық тұлғаны қалыптастыру процесін жеделдетуге мүмкіндік беретінін тәжірибе барысында көргенімізді айтқым келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Тұрманжанов Ө. Қазақ мақал- мәтелдері. – Алматы., 1977
- 2 Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Лингвистика / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын – Павлодар : «ЭКО» ҒӨФ, 2007.
- 3 Вишневская Г.М. Билингвизм и его аспекты: Учебник. Иваново, 1997. 98 б
- 4 Захаров В. И., Жуниету Е. В. Здоровье в руках человека (Пословицы, поговорки и загадки разных народов мира). – Кишинев., 1972.
- 5 Кубрякова Е. С. «Язык и наука конца XX века» М., 1995.
- 6 Померанцев Э. В. Русские пословицы и поговорки. –М., 1973

ВОЛОНТЕРЛІК ҚЫЗМЕТ ЖАСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ КӨРСЕТКІШІ РЕТІНДЕ

АЛИНА А. К.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

КУДЫШЕВА А. А.

п.ғ.к., асоп. профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қазіргі қоғамда өмірдің әртүрлі салаларында үнемі өзгерістер орын алуда, бұл жас ұрпақты тәрбиелеуге қойылатын талаптарға әсер етеді. Мемлекеттің тұрақты дамуы үшін онда әлеуметтік белсенді азаматтар басым болуы қажет. Азаматтық қоғамның табысты жұмыс істеуін қоғамда өнімді өзара әрекеттесуге қабілетті, ортақ талпыныстарға қол жеткізуге және ортақ құндылықтарды сақтауға бірлескен, елдің тағдыры мен оның әлеуметтік-экономикалық өркендеуі үшін жауапкершілігі бар субъектілер қамтамасыз етеді. Осыған орай қазіргі заманғы мемлекеттік жастар саясаты барлық деңгейде жас ұрпақтың әлеуметтік белсенділігін, яғни балалар мен жастар бірлестіктерінің қызметін, олардың ішінде өз ерекшелігімен ерекшеленетін волонтерлік ұйымдарын тарту арқылы оның азаматтық сана-сезімін дамытуды басым міндет етіп қояды. Жастарды волонтерлікке тарту – қазіргі мемлекеттік жастар саясатының басым бағыттарының бірі. Волонтерлік – бұл адамның ерекше дүниетанымы, қоғамға көзқарасы, оның негізгі идеясы – риясыз көмек пен қоршаған ортаны жақсы жаққа өзгерту. Волонтерлік көмекті әр түрлі формада қабылдауға болады: өзара көмек көрсетудің дәстүрлі түрлерінен мыңдаған адамдардың бірлескен күш-жігеріне дейін. Азаматтар елдің қоғамдық өміріне ерікті түрде қатысатын азаматтық қоғам дамымаса, демократиялық құқықтық мемлекеттің қалыптасуы мүмкін емес. Әлеуметтік мәселелерді шешудің кең спектрі азаматтардың ерікті негізде қоғамдық пайдалы қызметке қатысу дәрежесіне байланысты. Олардың шешімі, сонымен қатар, жастардың әлеуметтік бағдарланған мінез-құлқы мен олардың азаматтық белсенділік деңгейіне байланысты [1, Б. 96–98].

«Волонтер» сөзі латынның «еріктілер» сөзінен шыққан. Яғни қазір біз материалдық сыйақы күтпестен, мұқтаж адамдарға саналы, ерікті түрде көмек және түрлі қызметтер көрсететін адамдарды еріктілер деп атаймыз. XVII–XVIII ғасырларда Англия, Франция және басқа да еуропа елдерінде олар әскери қызметке өз еріктерімен барған адамдарды атады, өйткені сол кезде Еуропада жалпы әскери қызмет қолданылмады. «Волонтер» сөзінің қазіргі анықтамасы XX ғасырда кең түсінікке ие болды.

Адамзат тарихында әр қоғамда әрқашан ерікті, риясыз көмек көрсетуге дайын адамдар болған. Мысалы, қазақ халқының ежелгі «Асар» дәстүрінің ерекше, түпкі мәні «бүкіл әлемге жұмыла көмек көрсету» деген мағынаны білдіреді, бұл адамдар бір адам немесе отбасы үшін ауқымды, күрделі жұмысты орындауға өтеусіз, шын жүректен көмектесетін өзара көмек көрсету дәстүрі.

1920 жыл еріктіліктің халықаралық қозғалыс ретінде пайда болған жылы деп саналады. Страсбург маңында, соғысушы мемлекеттердің төрт жылдық соғысынан кейін алғашқы еріктілер жобасы жүзеге асырылды. Еуропалық жастар бірігіп, Вердун маңындағы Снесан-Аргон ауылын қалпына келтірді. Мұндай ерекше оқиға Service Civil international (Халықаралық азаматтық көмек) халықаралық волонтерлік ұйымының құрылуына ықпал етті. Кейінірек Бейбітшілік Корпусы (Peace Corps), халықаралық ерікті күштер қауымдастығы (IAVE) сияқты ерікті халықаралық бірлестіктер пайда болды. 1990 жылы Халықаралық еріктілік күш қауымдастығының XI Конгресінде Бүкіләлемдік еріктілік Декларациясы қабылданды, онда еріктілік адами құндылықтарды сақтайтын және нығайтатын азаматтық қоғамның негізі болып табылады [2].

Волонтерлік қызметті құқықтық реттеу біртіндеп әлемдік саясатқа кірді. Әрбір ел өзінің әлеуметтік, экономикалық және мәдени жағдайларына қарай Волонтерлік қызметті реттеудің өзіндік моделін қолданады. Осының арқасында, бүгінгі күні көп жағдайда волонтерлер жол жүру, тамақтану (егер күні бойы жұмыс істеген болса), түнеумен қамтамасыз ету (егер ерікті басқа қаладан келген болса) және т. б. сияқты өз шығындарын өтеуге үміттен алады.

Бүгінде Қазақстанда, қоғамның және мемлекеттің бірлескен күш-жігерінің арқасында, волонтерлікті дамытуға, жәрдемдесуге және қолдауға бағытталған мемлекеттік саясаттың негіздері қалыптасты. Елімізде «Волонтерлік қызмет туралы» Заң 2016 жылдың 30 желтоқсанында қабылданды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 26 тамыздағы № 135 Жарлығымен 2020 жыл «Еріктілер жылы» болып жарияланды. Бұл волонтерлік қызметінің әлеуметтік және жастар саясатында көрсетілген басым бағыт екендігін тағы да айқындай түседі [3].

Қазақстанда волонтерлік қызмет үш нысанда жүзеге асырылуы мүмкін:

- 1) жеке волонтерлік қызмет;
- 2) волонтерлер тобының құрамындағы волонтерлік қызмет;
- 3) волонтерлік ұйым арқылы волонтерлік қызмет саласында

жүзеге асырылады.

Қазақстанның Ұлттық волонтерлік желісінің United Nations Volunteer және волонтерлікті дамыту жөніндегі сарапшылармен бірлесіп жүргізген зерттеуіне сәйкес волонтерлікті дамытудағы негізгі мәселелер анықталды. Олар:

– волонтерлік жобалардың қаржыландырылмауы немесе жеткіліксіз қамтамасыз етілуі;

– волонтерлік жобаны жүзеге асыру үшін қажетті білімнің болмауы;

– өз жобаларына еріктілерді тартудағы қиындықтар.

Дегенмен, бүгінде Қазақстанда 200-ден астам волонтерлік ұйым бар және 50 мыңнан астам адам волонтерлік қызметке тартылған. Еріктілердің көмегімен жергілікті деңгейде ауқымды іс-шаралар да, акциялар да өткізіледі. Маңызды әлеуметтік бағдарламаларды іске асыру үшін волонтерлердің көп саны қажет, осыған байланысты Волонтерлік қызметті халық арасында тек студенттер мен жастарға ғана емес, еңбек етуге қабілетті жастағы барлық азаматтарға да кеңінен насихаттау қажет. Сапалы, жүйелі волонтерлік қызмет үшін тұтастай алғанда ел деңгейінде тиімді инфрақұрылым қажет, бұл қажет болған жағдайда еріктілерді тез және тиімді жұмылдыруға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, корпоративтік волонтерлік туралы да ұмытпау керек, оны Қазақстанда да танымал етіп, дамыту қажет. Адамды оның мұқтаж адамдарға көмек көрсетуге деген ұмтылысы мен ықыласына қолдау көрсету-бұл мемлекеттің және волонтерлік қызметті реттейтін құқықтық базаның міндеті.

Еріктілік идеясы жастардың арасында ең сәтті жүзеге асырылады, сондықтан еріктілер қозғалысын дамытуға оқушылар мен студенттер арасында ерекше көңіл бөлінуде, себебі еріктілік – жастарды ұйымдастырудың, жандандыру және өзін-өзі жүзеге асырудың ыңғайлы формаларының бірі болып табылады.

Соңғы кездері жаңа тенденция байқалуда – азаматтардың мемлекеттен қызметтер мен көмек алуға ғана емес, сонымен қатар жеке уақытының бір бөлігін, күш-қатын, білімін, дарынын өзгеге және қоғамға еріктілік арқылы арнау қажеттілігінің өсуі артууда. Волонтерлік қызмет ретінде жастардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға, жасөспірімдермен жастарға патриоттық тәрбие беруге, қоғамның әр түрлі бөлімдері арасындағы ынтымақтастықты арттыруға, салауатты өмір салтын нығайту процесіне маңызды үлес қоса алады [4].

Волонтерлік қызмет арқылы азаматтар орасан зор, баға жетпес ресурс – әлеуметтік капиталды қалыптастырып, елдің болашағы үшін, ұрпақ болашағы үшін жеке жауапкершілігін сезіне отырып,

әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге үлес қосады. Әлемнің көптеген елдерінде еріктілік азаматтық қоғамның дамуына ықпал етеді және әлеуметтік капиталды құрудың құралы болып табылады. Еріктілердің күш-жігерінің арқасында әлеуметтік сипаттағы ауқымды акциялар мен іс-шаралар өткізіледі. Халықтың түрлі топтары мен жіктерінің, студенттердің, жастардың, қарттардың, балалар үйінің тәрбиеленушілерінің, мүмкіндіктері шектеулі адамдардың және басқалардың өзара іс-қимылы арқылы өз елдерінің әлеуметтік, мәдени және экономикалық өміріне қатысады.

Қазіргі уақытта гуманистік қоғамның дамуы және халықтың жалпы әл-ауқат деңгейінің жоғарылауына волонтерлердің атқаратын рөлі маңызды деп саналады. Көптеген үкіметтік емес ұйымдар, кәсіби бірлестіктер, кәсіподақтар және басқа да азаматтық бірлестіктер өз қызметін ерікті көмек идеялары негізінде құрады.

Жастарда волонтерлік іс-шараларға қатысу тәжірибесін жинақтау арқылы белсенді өмірлік позиция мен рухани-адамгершілік құндылықтары қалыптасады. Қоғамдық және жеке мүдделердің бірігуі негізінде өзін-өзі тану және қоғамдағы өз орнын табу орын алады және азаматтық сана мен азаматтық бастама қалыптасады. Волонтерлер тек өз уақыты мен күшін жұмсайды және орнына ештеңе алмайды деп айту қате пікір болып табылады, себебі волонтерлер жаңа дағдылар мен біліктер, тәжірибе, өзін-өзі дамыту, қарым-қатынас, ой-өрісін кеңейту, сондай-ақ, ең бастысы, борыш сезімін іштей қанағаттандыру түрінде пайда алады. Басқаша айтқанда, олар пайда көреді, бірақ материалдық емес [5, Б. 140-146].

Жалпыға ортақ мүдде үшін волонтерлік қызметке жұмылдырудың маңызды тәрбиелік мәні бар: ол дүниетанымдық позицияның күшеюіне әкеледі, жеке тұлғаның қоғамдық-саяси санасын қалыптастырады, әлеуметтік белсенділік деңгейін, құзыреттілігін арттырады, әдеттен тыс өмірлік жағдайларда әрекет ету қабілетін дамытады.

Осылайша, жастардың әлеуметтік белсенділігін танытудағы волонтерлер қозғалысын дамыту мәселесі еліміздің болашағы, онда азаматтық қоғамның қалыптасуы үшін маңызды және өзекті болып табылады. Сонымен қатар, бүгінгі нарықтық қатынастар жағдайында, адамдардың көпшілігі қаржылық пайда іздеген кезде, еріктілік адамдарды өзара көмек дәстүрлерін орындай отырып, қоғам алдындағы моральдық міндет туралы ұмытпауға шақырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Зыков М. А. Формирование гражданской активности молодежи путем волонтерской деятельности // Научные исследования и разработки студентов: материалы II Междунар. студенч. науч.–практ. 74 конф. (Чебоксары, 1 дек. 2016 г.) / редкол.: О. Н. Широков [и др.]. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. – Б. 96-98.

2 Волонтер и общество. Волонтер и власть. Научнопрактический сборник. / Сост. С.В.Тетерский. Под ред. Л.Е.Никитиной. – М., 2000.

3 «Волонтерлік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 42-VI ҚРЗ. // «Егемен Қазақстан» 06.01.2017 ж., № 3 (28984); «Казахстанская правда» от 06.01.2016 г., № 3 (28382); Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2016 ж., № 24, 132-құжат); ҚР НҚА электрондық түрдегі эталондық бақылау банкі, 09.01.2017 ж.

4 Бородин А. В. Направления развития социальной активности молодежи в условиях современного общества // Гуманитарные научные исследования. – 2016. – № 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://human.snauka.ru/2016/03/14506> (дата обращения: 07.06.2018).

5 Великанова Е. В. Волонтерские организации учебных заведений как фактор формирования социально-культурного пространства // Вестник Тамбовского университета. – 2012. – №12 (116). – Б. 140-146.

БІЛІМгерлердің өзіндік жұмыстарын Ұйымдастыруда зерттеушілік және Эвристикалық әдістерінің үйлесімділігі

АЛТЫНБЕКОВА М. О.
х.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
НИЯЗОВА Ш. Ю.
магистрант, Қожа Ахмет Ясауи
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Бүгінгі күнде жоғарғы оқу орындарында білім берудің басты мақсаты жас маман даярлауда ғылыми-зерттеу әдістерімен, белсенді инновациялық технологияларымен тұтастырылған білім сапасын арттыру, алынған білімнің әлеуметтік сала мен экономиканың қажеттіліктерімен байланыстыра отырып білім беру болып табылады.

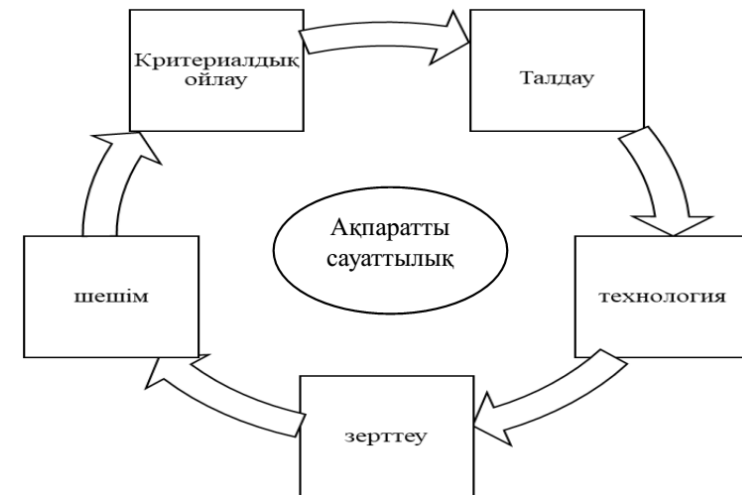
Білімгерлердің шығармашылық қабілеттерін, ғылыми зерттеушілік-тәжірибелік бағытта іскерліктерін дамыту үшін білім берудің жанаша нысандарын жетілдіру өзекті мәселе болып отыр. Сол себепті оқытушының қолданатын әдіс-тәсілдері білімгерлердің жаңа білім беру және оны практика жүзінде қолдануда өз бетімен жұмыс жасайтындай тандап алынуы тиіс.

Ғылыми зерттеу жұмысының негізгі мақсаты – білімгердің өзіндік жұмыстарын эвристикалық және зерттеушілік әдістерінің үйлесімділігі негізінде білім сапасын арттыру.

Соңғы жылдарда білім беру салаларында әлеуметтік-экономикалық және мәдени бағытта өзінің өмір жолын құруға қабілетті тұлғаны тәрбиелеу маңызды міндет болып отыр. Бұл міндеттер тек қана білім беруді ғана емес, білімгерлердің түйінді құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал етеді. Құзыреттілік алынған білім мен біліктердің тәжірибе жүзінде, күнделікті өмірде әр түрлі жағдаяттарда практикалық және теориялық мәселелерді шешуде қолдана алу қабілеті [1, б. 129].

Қазіргі ақпараттық қоғам маманының зерттеу құзыреттілігі өмір бойы бәсекеге қабілеттілікті сақтау үшін ғылыми зерттеу технологиясының нақты бір позициясын қарастыруға болады. Сонымен қатар, құзыретті маман жаңа инновациялық ақпараттық міндеттерге қамтитын технологияларды зерттеу, ақпараттық ресурстарды талдау, оның қажетті бағытын таңдау, шешім қабылдаудың алгоритмдерін игеру қажет.

Білім беру парадигмасыны және құзыреттілік тәсілдерге бағдарлану нәтижесінде егер білімгер оқу процесінде дайын білімге емес, өз зерттеу тәжірибесі және өзіндік жетістіктеріне сүйенсе, онда ол болашақта кәсіби қызмет өркендеуіне әрекет жасайды. Осылайша, жоғары оқу орнының түлегінің зерттеу құзыреттіліктерін қалыптастыру заманауи білім берудің сапасын арттырудың шарты болып табылады. Зерттеу құзыреттілігі қалыптасқан маман ақпаратты сауатты, қызмет барысында белсенді болады, берілген фактілер мен деректерді талдауда жасы нәтиже көрсетеді және жаңа алгоритмдер, ресурстар және технологиялар жарата алады [2, б. 3]. (Сурет-1)



Сурет 1 – Ақпаратты сауаттылықтың жүру циклі

Зерттеушілік бағыттағы оқу іс-әрекетінің негізгі сипаттамалары білім алушының жүйелі және дивергентті ойлау қабілеті өз бетінше білім алу және оны практикада қолдана алуы, іс-әрекеттерін өзіндік ұйымдастырып оны талдау, рефлексия құру, маңызды шешімдерді қабылдау, ынтымақтастық және төзімділікпен жұмыс жасау.

Өзіндік жұмысты орындау барысында білімгерлердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру келесі педагогикалық шарттарды орындайды:

– Білімгерді жеке танымдық және практикалық қызметке тарту;

– Өздігінен білім алу және ғылыми-зерттеушілік бағытта біліктер мен дағдылар кешенін игеруге арналған мақсатты құрылымды жарату;

– Заманауи технологиялар мен ақпараттық сервистерді пайдалану;

– Қойылған мақсатқа жету үшін оқытушы-білімгер, білімгер-білімгер арасындағы зерттеу ұстанымдарының тең дәрежеде болуы,

– Білімгердің субъективті ұстанымын жүзеге асыруда тандау еркіндігінің болуы;

– Эвристикалық оқытудың негізгі формасы проблеманы құрастыру. Оның мақсаты дедуктивті, логикалық пайымдаулармен шектеліп қана қоймай, сабақта дискурсивті талдау үшін негіз болатын мәселе құрастыру.

Оқытудың мазмұны оқытушының алдын-ала жоспарланған немесе талдау кезінде пайда болатын тәжірибелік моделдердің біртіндеп күрделілігі реттілігін қарастырудан тұрады. Бұл оқытудың жеке бағытын күшейтіп, білім алушылардың креативті ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Осылайша, эвристикалық оқыту әдістемесі білімгердің интеллектуалды өнім жаратуына негізделеді. Мұнда оқытушының міндеті – білімгердің шығармашылық қызметі үшін қолайлы жағдай қалыптастыру және жеке білім траекториясын құру болып табылады [3, с. 138].

Эвристикалық бағытта лабораториялық сабақты ұйымдастыру кезінде оқытушы білімгердің шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі тануға мүмкіндік беру үшін оңтайлы продуктивті қызмет және де материалдың мазмұнын тандап алады. Эвристикалық оқытуда сабақ эвристикалық сұрақ-жауаптан басталады. Мұндағы диалог мазмұны қарапайым химиялық заңдарды қарастырудан басталып, нақты проблемалық сұрақ қойылады. Диалог барысында білімгерлер оқытушының сұрақтарына жауап беріу үшін әртүрлі ойлау әрекеттерін қолданады, өз бетінше ізденіп мәселенің шешімін табады немесе осы мәселеге сай келетін химиялық заңдарды ұсынады. [4, с. 6].

Ғылыми зерттеу жұмысты жүргізуде тандап алынған әдістар: зерттеушілік және эвристикалық әдістері қолданылды.

Ғылыми зертеу барысында «Элементтер химиясы» пәнінен «Фосфор. Фосфор химиясының ерекшелігі» тақырыбында лабораториялық сабақ ZOOM видеоконференция арқылы өтілді.

Фосфордың аллотропиялық түрлерінің қасиеттері туралы видеоролик көрсетілді. Сабақтың тақырыбы бірнеше тақырыпшаларға бөлінді. Әр тақырыпша бойынша сұрақтар берілді. Білімгерлерге зерттеушілік және эвристикалық бағыттағы тапсырмалар берілді. (Сурет-2)



Сурет 2 – «Фосфор химиясының ерекшелігі» тақырыбында өтілген сабақтың нәтижесі

Қорытындылай келе жоғарғы оқу орнының білімгерлеріне өзіндік жұмыстарды эвристикалық және зерттеушілік әдістерді үйлестіре отырып ұйымдастыру химиялық үрдістердің мағынасын, негізгі заңдар мен заңдылықтарды түсініп, тапсырма орындауда оларды шынайы өмірде қауіпсіз қолдана алуға, мәселелерді шеше білуге, қажетті ақпаратты сыни бағалай алуға және екі жақты шешім

кабылдай білуге, түрлі формада тиімді коммуникация орнатуға мүмкіндік беретіні айқындалды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Г.Ф. Жақсибаева, Г.Т. Сраилова Зерттеушілік тәсілдер арқылы оқушылардың білім сапасын дамыту жолдары // ҚазҰУ хабаршысы. - Алматы: Педагогикалық ғылымдар сериясы. , 2021. - С. №2. 129
- 2 Н.В. Морзе, Е.Г. Кузьминская. Организация самостоятельной работы студентов в контексте формирования исследовательской компетентности // «Науки об образовании» . - 2013. - №3. - С. 29.
- 3 М.В. Чистяков, Л.В. Снегирева, Е.И. Горюшкин, К.С. Итинсон, , Применение эвристического метода обучения на лабораторных занятиях по физике у студентов курского государственного медицинского университета. // Современные вызовы для медицинского образования и их решения: – Курск: 2021. - С. 138-139.
- 4 Боташева З.Х. Самостоятельная работа студентов на педагогической практике как средство их подготовки к работе в условиях продуктивного обучения // «Interactive plus». - 2018. - №3. - С. 6.

ИСТОРИЯ ПОВСЕДНЕВНОСТИ КАК ЧАСТЬ ИСТОРИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ И СРЕДСТВО МОТИВАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИИ

АНИСИМОВА И. Ю.
докторант, Alikhan Bokeikhan University, г. Семей

Историческая наука с конца XX века претерпевает глубокие внутренние трансформации, касающиеся исследовательских подходов. В современной историографии проявляется высокая заинтересованность в изучении проблем истории повседневности, которая обращается к истории жизни обычных людей, к их мыслям, чувствам, интересам. Изучая повседневность различных эпох, исследователи рассматривают психологию людей конкретного исторического периода, их правила, законы, запреты, отношение современников ко всему тому, что составляет их обыденную жизнь. До недавнего времени жизнь конкретного человека изучалась историками неполно и отрывочно, как дополнение к серьезным

историческим исследованиям. В истории повседневности в центре внимания ученых находится человек.

Российский историк Пушкарева Н. Л. в статье «История повседневности» как направление исторических исследований» дает определение повседневной истории: «История повседневности» (ev erydaylifehistory, Alltagsgeschichte, histoire delaviequotidienne) - новая отрасль исторического знания, предметом изучения которой является сфера человеческой обыденности во множественных историко-культурных, политико-событийных, этнических и конфессиональных контекстах. В центре внимания истории повседневности - комплексное исследование повторяющегося, «нормального» и привычного, конструирующего стиль и образ жизни у представителей разных социальных слоев, включая эмоциональные реакции на жизненные события и мотивы поведения.» [1, с.1].

Российский историк, исследователь повседневности, академик РАН Ю. Поляков сравнивает историю с рекой, а историю повседневности с одним из русел этой реки, которые сливаясь, переплетаясь, образуют мощный поток исторического знания. В работе «Человек в повседневности» он отмечает, что «история – это прежде всего повседневная жизнь, опрокинутая в прошлое» [2, с. 2]. Повседневная история – это рассказ о миллиардах человеческих судеб, существующих в отдаленном и близком прошлом, которым присущи как универсальные, так и специфические характеристики. «Задача – обрисовать их образ жизни в историческом разрезе, выявляя общее и особенное, неизменное, сохраняющееся столетиями, и новое, ежедневно рождаемое буднями» [2, с. 3].

История повседневности определилась как самостоятельная отрасль изучения прошлого в 60-х годах прошлого века. Ее теоретическими источниками можно считать труды А.Шюца, Н.Элиаса, Э.Гусерля, в которых обоснована важность изучения личного и социального опыта людей.

Французские историки Л. Февр, М. Блок, Ф. Бродель, создатели исторической школы «Анналов» выступили с неординарной теорией приоритета истории, изучающей жизнь простых людей, перед историей выдающихся личностей. Они предложили новые принципы исторического познания, представили проблемный подход в изучении истории, ввели в оборот понятие «ментальности» как глубинного слоя коллективного сознания, в котором эмоции и мысли взаимосвязаны.

Высокую оценку история повседневности получила в трудах немецких исследователей П. Бергера и Т. Лукмана, создавших теорию социального конструирования. В книге «Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания» они отмечают, что «Среди множества реальностей существует одна, представляющая собой реальность *par excellence*. Это – реальность повседневной жизни. Ее привилегированное положение дает ей право называться высшей реальностью» [3, с. 17].

Другой немецкий историк Ф.Людтке, один из родоначальников истории повседневности, утверждает, что все формы деятельности человека достойны изучения и призывает обратить внимание на микроистории обычных людей.

В российской историографии история повседневности становится известной в 90-е годы XXвека. Начало популяризации данного направления в России положили медиевисты во главе Ю. Бессмертным и А. Гуревичем. Труды Н. Л. Пушкаревой, основоположницы гендерной истории, Ю.Полякова, председателя научного совета РАН «Человек в повседневности: прошлое и настоящее», исследования интеллектуальной истории и методологии истории повседневности Репиной Л. П., работы томской историографической школы во главе с профессором Б. Г. Могильницким внесли большой вклад в развитие истории повседневности. Екатеринбургские исследователи повседневности Любутин К. Н. и Кондрашев П. Н. в их книге «Диалектика повседневности: методологический подход» представили последовательную концепцию повседневности, одну из наиболее проработанных в историографии России. Другую самобытную теорию повседневности мы находим в монографии «Анализ повседневности» двух российских философов Касавина И. Т. и Щавелева С. П.

В казахстанской историографии практически нет комплексных исследований по проблемам истории повседневности. Можно отметить лишь работы, освещающие некоторые ее стороны. Например, изучение демографического развития казахстанского общества в монографиях Асылбекова М. Х. и Козиной В. В. «Демографические процессы современного Казахстана», «Демографическое развитие Республики Казахстан в условиях суверенитета», или рассмотрение различных аспектов повседневной жизни населения Восточного Казахстана в работах доктора исторических наук, ученого-краеведа Алексеенко Н. В. Есть в казахстанской историографии и работы, посвященные изучению

повседневного поведения и сознания людей, ментальности (статья доктора исторических наук, религиоведа Нуртазиной Н.). К комплексным трудам по истории повседневности можно отнести работы, рассматривающие проблемы повседневной жизни городов Центрального Казахстана карагандинских ученых-исследователей З. Г. Сактагановой и К. К. Абдрахмановой.

Существует некоторый методологический плюрализм и терминологическая эклектика в определении предмета и основных направлений истории повседневности. «Проблематика «Человек в повседневности» ближе всего к тому направлению, которое именуют социальной историей» [4, с. 12]. Эта проблематика необъятна, поэтому выделение ее основных направлений достаточно гипотетично. Тем не менее, существуют типологии основных направлений истории повседневности. Одну из них дает российский историк Поляков Ю., представляя четыре направления изучения повседневности, таких как: историко-демографическое; проблемы брака, семьи, любви, сексуальной жизни; «жизненные условия»; проблема досуга.

Полихромность и полифоничность проблематики истории повседневности в значительной степени увеличивает источниковую базу исследований. Как пишет Поляков Ю., «проблематика истории повседневности по существу безгранична, как сама жизнь. Она полихромна и полифонична. Соответственно и источники изучения повседневности практически безграничны» [2, с.128]. Можно отметить не менее восьми видов источников, которые позволяют исследователям реконструировать картины прошлого, где обычные люди являются не только объектами, но и субъектами истории: первая группа источников - документы личного характера; вторая – материалы массовой печати; третья - материалы социологических исследований; четвертая – статистические данные; пятая – фольклорные материалы; шестая – художественная литература; седьмая формируется за счет фотодокументов; восьмая появилась в эпоху глобализации и представлена блогами, форумами, комментариями пользователей, различными тематическими сайтами.

В условиях модернизации различных сфер общественной жизни РК, все большее значение приобретает необходимость в знании истории подрастающим поколением и молодежью, которым предстоит понять и преобразовать в своей практической деятельности окружающий мир. Уточняя возможности выполнения стратегических задач, Лидер нации Назарбаев Н. А. в программной

статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» отмечает, что комплексное преобразование духовной сферы «не просто дополнит политические и экономические процессы, а выступит их сердцевинной» [5, с. 1]. В данном контексте речь идет, прежде всего, о значимости исторического знания (сознания) и роли национально-культурных корней нации.

Предмет истории можно отнести к государственно значимым учебным дисциплинам, что обусловлено его огромной ролью в укреплении казахстанской идентичности, в формировании самосознания народа, а также в совершенствовании национальной системы образования и осуществлении задач, связанных с интеллектуальным прорывом в новом тысячелетии.

Актуальность проблемы познавательной мотивации обучающихся обусловлена задачами, поставленными в контексте модернизации процесса образования в Казахстане. Эта проблема является центральной в педагогике, психологии, в методике обучения. Понятие «качество образования» связано с обновлением содержания обучения, с развитием у обучающихся навыков самостоятельной работы и активности. Необходимо культивировать культ знания, считает Лидер нации Назарбаев Н. А. «Каждый казахстанец должен понимать, что образование - самый фундаментальный фактор успеха в будущем. В системе приоритетов молодежи образование должно стоять первым номером» [5, с. 6].

Для решения этих задач необходимо включать в содержание курсов истории материалы по истории повседневности, которые, с одной стороны, будут способствовать развитию учебной мотивации, с другой стороны, обеспечат более успешную социализацию молодежи. Российский педагог-исследователь Осипенко Н. Н. в своей монографии «История повседневности как фактор мотивации обучения истории в 9 классе» пишет: «В процессе изучения повседневности у учащихся формируется гуманистическое отношение к современникам изучаемых событий, своим современникам и к самим себе. Овладение знаниями о повседневной жизни людей другой исторической эпохи позволяет избежать упрощенного, схематичного отношения к прошлому, в реальной действительности способствует формированию у школьников интереса к окружающим людям, учит их вести диалог, быть толерантными» [6, с. 5]. Поскольку невозможно объективно изучить историю, не учитывая какие-либо ее аспекты, в том числе историю повседневности. «Человекоцентризм»

истории повседневности, демонстрирующий повседневное поведение человека другой исторической эпохи, его морально-этические ценности, покажет обучающимся преемственность общечеловеческой культуры, а взгляд «изнутри», сравнение своего внутреннего «Я» с внутренним миром людей прошлого поможет становлению самосознания обучающихся.

Сегодня в процессе преподавания истории доминирующей является установка на политической истории, что является безусловно важным в плане формирования активной гражданской позиции, патриотизма. Однако исследование только политической истории, не рассматривая повседневность жизни людей, делает понимание политических процессов неполным. Применение историко-антропологического подхода, активно применяющегося в последнее время, доказало свою результативность.

Российский историк, доктор исторических наук Зубкова Е. Ю. формулирует две образовательные задачи, с которыми результативно справляется история повседневности. В статье «История через повседневность: новый ракурс преподавания истории XX века История через повседневность: новый ракурс преподавания истории XX века» она характеризует эти задачи следующим образом: «Первая – помогать ученикам более адекватно воспринимать исторический процесс, который не сводится к глобальным вопросам (экономика, политика, социальная история государства). Вторая, более дидактическая, – обращение к истории повседневности облегчает усвоение исторического материала, приближая школьника к историческому процессу, создавая эффект соучастия» [7, с. 6–10].

Мы знаем, что имеются два способа познания – посредством интеллекта и с помощью эмоций. Оба эти способа присутствуют на всех этапах обучения, но история повседневности дает большие преимущества эмоциональному способу познания, предлагая «вчувствование» в эпоху.

Ну и, конечно, история повседневности предлагает обращение к анализу конкретных ситуаций в противовес изучению абстрактных процессов и структур, что также будет способствовать усвоению исторического материала.

Российский педагог-методист А. А. Федчиняк в статье «Методические рекомендации по преподаванию истории повседневности в школьном курсе новой истории» отмечает, что при использовании современных инновационных технологий история повседневности станет важным аспектом методики преподавания

истории. Он пишет: «Проникновение в повседневную жизнь позволяет раскрыть духовный мир людей прошлого, приблизиться к двумчлному пониманию эпохи, точному и тонкому ощущению времени. Обучение истории становится живым, наглядным, конкретным, что существенно отличает современную школу от школы недавнего прошлого» [8, с. 1].

Он выделяет и рассматривает активные приемы обучения с использованием материала истории повседневности, такие как сюжетный и образный рассказ, картинное, аналитическое и образное описание, составление хронологических, сравнительных, обобщающих таблиц, метод конкретных ситуаций или кейс-стади, технология ролевых игр, лабораторно-практическая работа с самостоятельным исследованием обучающимися исторических источников, театрализованное представление.

Подводя итоги всего вышесказанного, необходимо отметить, что процесс формирования и развития истории повседневности в настоящее время продолжается, она с успехом конкурирует с другими отраслями исторического знания и имеет большой потенциал для новых открытий. Внедрение в историческую науку современного научного мышления, в основе которого лежит принцип многовариантности окружающего мира и признание роли обычного человека, связано с развитием истории повседневности.

История повседневности, как один из аспектов истории, дополняет и уточняет общую информацию, но не дает базовых сведений в понимании развития общества. Она сильна своей интеллектуальной и эмоциональной нагрузкой. Вызывая эмоционально-чувственное восприятие событий у обучающихся, история повседневности позволяет ощутить себя преемником исторических традиций и носителем исторической памяти, тем самым дает возможность не только лучше понять прошлое, но осуществить сложный процесс исторической идентификации и самопознания.

ЛИТЕРАТУРА

1 Пушкарева Н. Л. «История повседневности» как направление исторических исследований http://www.perspektivy.info/history/istorija_povsednevnosti_kak_napravlenije_itoricheskikh_issledovani. (дата обращения: 10.11.2021).

2 Поляков Ю. А. (2000). Человек в повседневности (исторические аспекты), Отечественная история, № 3, С. 125–132.

3 Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – С.17-21.

4 Соколов А. К. Социальная история России новейшего времени: проблемы методологии и источниковедения // Теоретические проблемы исторических исследований. Вып. 1. М., 1998; он же. Предисловие // Голос народа. Письма и отклики советских граждан о событиях 1918-1932 гг. М., 1998.

5 Назарбаев Н. А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания // Казахстанская правда от 13 апреля 2017 года №71(28450).

6 Осипенко Н. Н. История повседневности как фактор мотивации обучения истории в 9 классе : 13.00.02 Осипенко, Наталья Николаевна История повседневности как фактор мотивации обучения истории в 9 классе (на материале истории России XX в.) : диссертация... кандидата педагогических наук : 13.00.02 Санкт-Петербург, 2007, 189 с. РГБ ОД, 61:07-13/1850.

7 Зубкова Е. Ю. «История через повседневность: новый ракурс преподавания истории XX века» <https://urokiistorii.ru/articles/istorija-cherez-povsednevnost-novuj-g>. (дата обращения: 15.11.2021).

8 Федчиняк А. А. Методические рекомендации по преподаванию истории повседневности в школьном курсе новой истории. История. Все для учителя. №10 (34), октябрь 2014. С.21-27. <https://dropdoc.ru/doc/827782/metodicheskie-rekomendacii-po-prepodavaniyu-istorii> (дата обращения: 12.11.2021).

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДОПОЛНЕННОЙ РЕАЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ГЕОМЕТРИИ

АСАМБАЕВ А. А.

магистр, учитель информатики, Областной многопрофильный лицей-интернат для одаренных детей, г. Павлодар

АСАМБАЕВ А. Ж.

профессор, Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар

В настоящее время бурное развитие интерактивных цифровых технологий постоянно меняет список востребованных компетенций и навыков, которые лежат в основе новых профессий. В результате растет спрос на работников, обладающих максимальной гибкостью мышления

и высокой креативностью, большим творческим потенциалом, готовых как к самостоятельным действиям, так и к командной работе.

В списке таких компетенций находится умение работать с технологиями дополненной (AR) и виртуальной (VR) реальности. Остановимся более подробно на технологии дополненной реальности (англ. Augmented Reality – AR).

В литературных источниках есть несколько вариантов, объясняющих технологию дополненной реальности: «дополненная реальность – это совмещение на экране двух изначально независимых пространств – мира реальных объектов вокруг человека и виртуального мира, созданного на компьютере» [1]; «дополненная реальность – это технологии, позволяющие дополнить изображение реальных объектов различными объектами компьютерной графики, а также совмещать изображения, полученные от разных источников. В отличие от виртуальной реальности, которая предполагает полностью искусственный синтезированный мир (видеоряд), дополненная реальность предполагает внедрение синтезированных объектов в естественные видеосцены» [2].

Опираясь на эти и подобные определения, предложим доступное как учителю, так и ученику определение термина «дополненная реальность»: «Технология дополненной реальности – это технология интерактивной компьютерной визуализации, которая позволяет дополнить книжное изображение виртуальными элементами (анимированными трехмерными моделями, видео, аудио, текстом и т.п.) и отображает ее на экране мобильного устройства».

Можно привести массу примеров использования технологии AR. В настоящее время технологии дополненной реальности широко проникают в сферу образования.

Здесь можно упомянуть в первую очередь использование готовых образовательных технологий. Например, интерактивные учебные пособия; физические, химические, биологические AR опыты и эксперименты; сопровождающие гиды-консультанты в дополненной реальности природных достопримечательностей, музеев, выставочных комплексов и многое другое.

Чаще всего встречаются эти образовательные технологии на уроках физики, химии, биологии, геометрии и астрономии. Например, можно указать следующие приложения:

– ArloonChemistry – это приложение позволяет изучить периодическую таблицу Менделеева. Имеет теоретический и практический разделы. Позволяет изучать молекулы в 3D формате,

содержит информативные блоки, а также тестовые задания и упражнения по пройденному материалу. Позволяет собрать молекулу и посмотреть ее в дополненной реальности.

– ArloonAnatomy – строение тела в интерактивном формате. Комбинируя реалистичные 3D модели и дополненную реальность, можно выбрать отдельный орган, изучить его строение, осмотреть со всех сторон, а также получить дополнительную информацию по нему. Приложение также позволяет совершить путешествие по человеческому телу. В приложении присутствуют задания, которые дают возможность проверить и закрепить полученные знания.

– ArloonGeometry – приложение, помогающее освоить геометрию с применением дополненной реальности. Авторы указывают, что это приложение поможет превратить изучение геометрии в запоминающееся приключение.

– NightSkyAstronomyTools – это приложение дает возможность изучения ночного неба. В нем есть информация о метеорных потоках, о северном сиянии, о лунных затмениях, положении МКС и многое другое.

Целью нашей работы является подготовка учителей, которые могли бы использовать технологию дополненной реальности на своих уроках и в проектной деятельности учеников.

Учитель, который может создавать и использовать элементы дополненной реальности в образовательном процессе, в дальнейшем может организовать проектную деятельность среди своих учащихся, в результате можно разработать интерактивное приложение или даже междисциплинарный проект.

В рамках обновленного содержания среднего образования школа переходит от однонаправленной передачи знаний от учителя к ученику, к развитию у учащихся «умения учиться». В связи с этим немалая часть процесса обучения составляет именно проектная деятельность, благодаря которой становится возможным личностное развитие и рост учащихся. Проектная деятельность позволяет повысить интерес учащегося к изучаемому предмету, т.е. в конечном итоге превращает образовательный процесс в результативную творческую работу, а это в свою очередь помогает развитию творческого потенциала учащихся.

Практический опыт применения цифровых образовательных ресурсов с AR-объектами показал, что использование технологии дополненной реальности в образовательном процессе хорошо воспринимается обучающимися, повышая их интерес и вовлеченность в учебный процесс [3].

В данной работе мы предлагаем использовать элементы технологии дополненной реальности на уроках геометрии в 11 классе, а именно при изучении стереометрии и пространственных тел.

Учитель должен иметь возможность продемонстрировать трехмерные модели геометрических тел формируя изображения объемных фигур, таких как куб, шар, пирамида, это дает ученикам правильное представление об объектах, это может способствовать успешному решению простых и более сложных стереометрических задач.

При решении большинства стереометрических задач, необходим чертеж, если удастся увидеть ключевые взаимосвязи на чертеже, он примет необходимую форму. Полученный чертеж обеспечит визуальную основу для решения задачи.

Однако, учебники по геометрии не предлагают какой-либо специальной подготовки к выполнению чертежей, причем не только пространственных, но и плоских.

Поэтому виртуальное представление трехмерных фигур поможет учащимся справиться с задачами, для которых необходимо увидеть внутреннюю поверхность исследуемой фигуры (тела), возможности ее изменения и расположение частей.

Такое представление изображения геометрических тел может быть разработано с использованием современных компьютерных технологий. Существующее на сегодняшний день программное обеспечение позволяет создавать трехмерное изображение объекта, вращать его и просматривать его под разными углами, что помогает обучить умению воссоздавать целостное пространственное изображение. Поэтому использование планшета (компьютера, смартфона) в качестве инструмента учебной деятельности позволяет приблизить учебный процесс к реальному процессу познания.

С помощью приложений для работы с трехмерной графикой Blender и Unity были разработаны модели основных пространственных фигур: параллелепипеда, конуса, сферы, пирамиды и т.д. Были созданы соответствующие QR-коды этих тел (рис. 1).

При наведении гаджета на эти коды мы наблюдаем трехмерное изображение и учащиеся могут видеть основные сведения и расчетные формулы. Примеры некоторых тел приведены на рисунках 2-4.

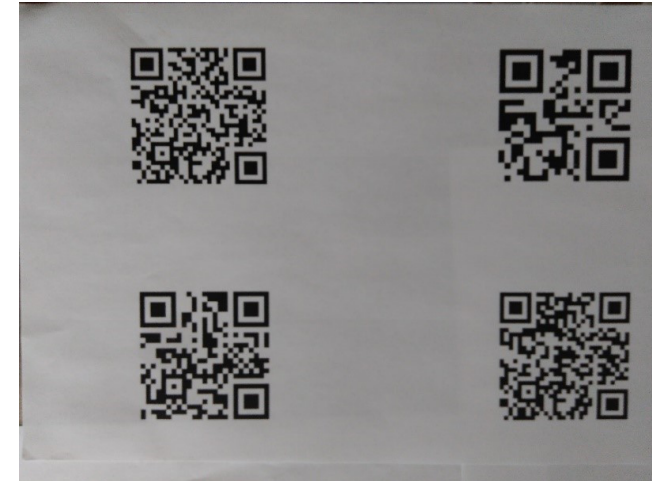


Рисунок 1 – QR-коды пространственных фигур

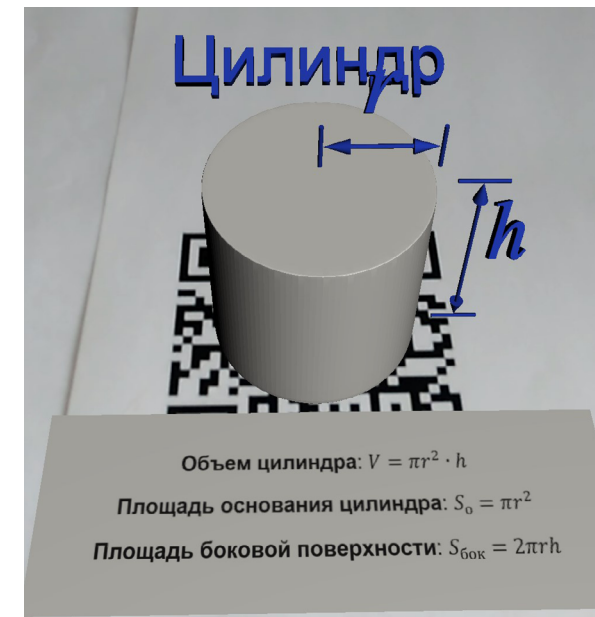


Рисунок 2 – Основные сведения и расчетные формулы цилиндра

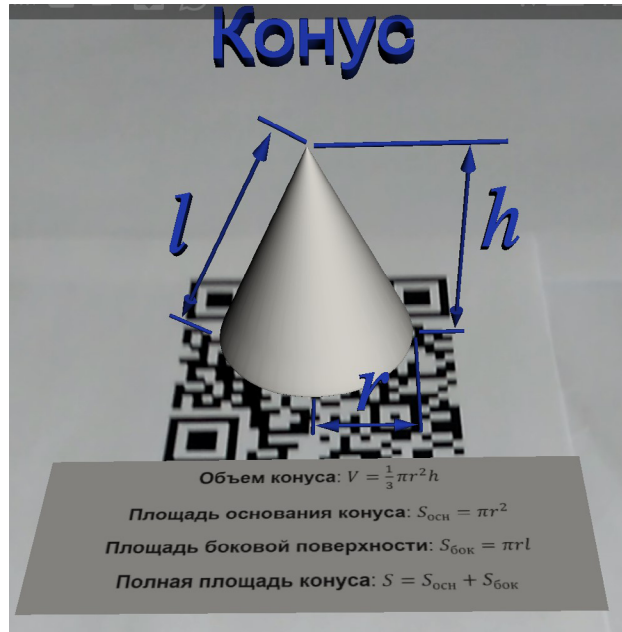


Рисунок 3 – Основные сведения и расчетные формулы конуса

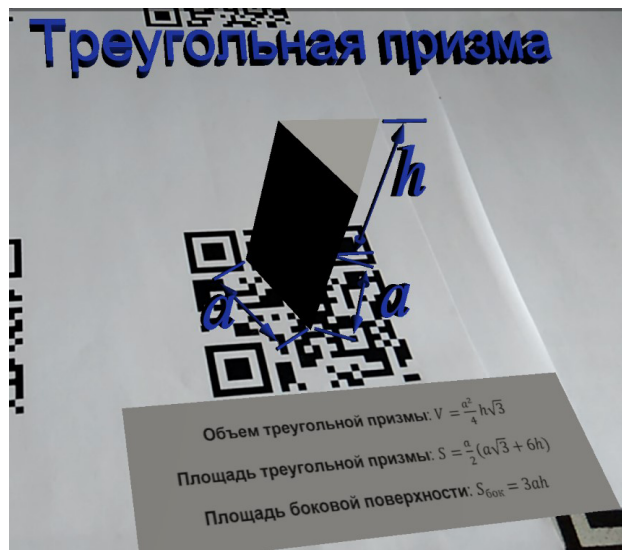


Рисунок 4 – Основные сведения и расчетные формулы призмы

Использование в дополненной реальности разработанных 3D моделей пространственных тел позволяет непосредственно взаимодействовать с фигурами, просматривать их с разных ракурсов, а также вызывать связанную с этими телами необходимую информацию.

Таким образом, возможности технологии дополненной реальности позволяют интегрировать ее в образовательную и в проектную деятельность. В процессе работы над созданием AR приложений учащийся будет заниматься творческой деятельностью, в результате будет создан интересный проект. Дополненная реальность на уроках геометрии может способствовать визуализации трехмерных фигур и предоставляет множество возможностей для перемещения, вращения, масштабирования 3D-моделей, просмотр их с разных ракурсов, трансформации трехмерных объектов, а также получения дополнительной информации.

Поэтому очень важен уровень подготовки учителя в сфере применения такой технологии в учебном процессе. Это позволит в конечном итоге подготовить учащегося как человека, отвечающего современным требованиям к компетенциям и навыкам, обладающего максимальной гибкостью мышления, высокой креативностью и развитым творческим потенциалом.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Кравченко Ю.А. Особенности использования технологии дополненной реальности для поддержки образовательных процессов / Ю.А. Кравченко, А.А. Лежебоков, С.В. Пашенко // Открытое образование. - 2014. - № 3. - С. 49–54.
- 2 Мишина А.В. Концепция использования систем дополненной реальности в вопросах обучения иностранному языку детей дошкольного возраста /А.В. Мишина // Сборник материалов Ежегодной международной научно-практической конференции. - 2016. - № 5. - С. 772–773.
- 3 Нурбекова Ж.К. Дидактическая модель обучения на основе применения технологии дополненной реальности /Ж.К. Нурбекова, К.М. Байгушева, Р.А. Ельтинова// Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Педагогика. Психология. Социология. - 2020. - №2. - С. 81-88.

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ МАҢЫЗДЫ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

АУБАКИРОВ Е. Ж.

Қарағанды техникалық университеті, Қарағанды қ.

АХМЕТОВА С. Ж.

№ 91 мектеп-гимназиясы, Нұр-Сұлтан қ.

Қазақстанда осы елде тұратын халықтардың тілдерін үйренуге үлкен көңіл бөлінеді. Мұнда қазақ тілі-мемлекеттік тіл, ал орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі. Мемлекеттік бағдарлама бойынша жаңа буын оқулықтары елімізде алты тілде: қазақ, орыс, ұйғыр, өзбек, түрік және неміс тілдерінде шығарылады. Шет тілдері барлық мектептерде оқытылады. Егер оқыту мемлекеттік, қазақ және ұлтаралық қатынас тілінде, мектептерде, колледждер мен ЖОО-ларда орыс тілдерінде жүзеге асырылатынын, ал барлық оқу орындарының оқу жоспарларында орыс тілінен басқа кемінде бір шет тілін оқып-үйрену көзделгенін ескеретін болсақ, Қазақстанда қазірдің өзінде екі тілді ахуал қалыптасты және көптілді білім беру үрдісі бар деп айтуға болады.

ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев Ұлттық білім берудің алдына айтарлықтай жоғары деңгей қойды. Білім қазақстандық мектептің түлектері шетелдік жоғары оқу орындарында оқуын оңай жалғастыра алатындай бәсекеге қабілетті, жоғары сапалы болуы тиіс. Жалпы білім беретін мектептің оқу-тәрбие процесіне үш тілде оқытуды енгізу-бұл базалық құзыреттерінің бірі үштілділік, еуразиялық көпмәдениеттілік, коммуникативтілік және технократиялық болып табылатын Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту тұжырымдамасын іске асыру бағытында алға қарай жасалған елеулі қадам екені сөзсіз. Тұжырымдаманың негізгі ережелері қазіргі заманғы мектеп түлегінің шет тілін сапалы меңгеру қажеттілігі туралы айтады-бұл өмірлік қажеттілік, өйткені әлемдегі ғылым мен техниканың қарқында даму деңгейі қажетті теориялық және практикалық білімді, дағдыларды сапалы және толық алу үшін шет тілдерін еркін меңгеруді талап етеді. Бұл оқыту ережелері қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жүргізілетін мектептерде сәтті жүзеге асырылуда. Бұл оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, үш тілде оқыту, соның салдарынан оларды жетік меңгеру студенттерді әртүрлі халықтардың мәдениеті мен дәстүрлерімен таныстыруға ықпал етеді. [1, 15 б.]

Үш тілділік-бұл Мемлекет басшысы өз Жолдауында айтқан қажеттілік. Іс қағаздарын жүргізуді мемлекеттік тілге жаппай көшіру оның терең білімін талап етеді, Қазақстанның әлемдік кеңістікке интеграциялануы – ағылшын тілін білу, ал орыс тілі ұлтаралық қатынас тілі ретінде қажет [2, Б. 49].

Ал бұл көптілді тұлғаның қалыптасуына әсер етеді

Көпмәдениетті және көптілді оқытудың өзектілігі экономикалық, мәдени және саяси салалардағы интеграцияның жалпы әлемдік үрдісімен анықталады. Біз көп тілді оқытуды бірнеше тілдер арқылы әлемдік мәдениетке тартудың мақсатты процесі ретінде түсінеміз, бұл кезде оқытылатын тілдер арнайы білім саласын түсінудің, әртүрлі елдер мен халықтардың мәдени-тарихи және әлеуметтік тәжірибесін игерудің тәсілі ретінде әрекет етеді [3, б. 25].

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың пікірінше, «жаратылыстану ғылымдарын оқыту білім беру орталықтарының мүмкіндіктеріне байланысты оқушылар мен ата-аналардың қалауы бойынша жүргізілуі керек. Менің ойымша, ағылшын тілін оқыту ата-аналардың қалауына байланысты екінші неме себесінші сыныптан бастап орынды және тиімді болады. Жоғары сыныптарда табиғи және техникалық пәндер мектептердің дайындығына сәйкес оқытылатын болады» [4].

Осылайша, бәсекеге қабілетті маман, көп ұлтты және көпмәдениетті ортада белсенді және тиімді өмір сүруге қабілетті, дамыған түсінікке және басқа мәдениеттерді құрметтеу сезіміне, бейбітшілік пен келісімде өмір сүру қабілетіне ие позитивті тұлға қалыптастыру үшін көп мәдениетті және көптілді білім қажет.

Көптілділік және шет тілдерін көптілді оқыту – абсолютті қажеттілік, уақыталабы, өйткені бүкіл әлем полиэтиленді, көптілді. Қазіргі әлемнің басты проблемасын шешуге – адамдар арасындағы келісім мен өзара түсіністікке, этносаралық қарым-қатынас, мәдениетаралық коммуникация қиындықтарын еңсеруге әрбір мемлекеттегі және мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастардағы көптілділік ахуалын сақтау мен қолдау үлкен дәрежеде ықпал ете алады.

Қорыта айтатын болсақ, көптілді білім беру бағдарламасы аясында үштілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейде көтерілуіміз керек. Бұл оқушылардың халықаралық жобаларға қатысуын кеңейту, шетелдік әріптестермен ғылыми байланыстарын нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне

мүмкіндік береді. Елдің ертеңі өресі биік, дүниетанымы кең, кемел ойлы азаматтарын өсіру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны әлемді қозық ой-пікірімен ұштастырған сапалы білім мен тәрбие берілуі қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 22 июля 2011 года: «Казахстанская правда» от 6 августа 2011 года. – 15 с.
- 2 Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические технологии в системе образования. – М.: Академия, 2000. – 49 с.
- 3 Бондаревская Е.В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания: Ростов-на-Дону, 2000. – 25 с.
- 4 Касым-Жомарт Токаев назвал восемь проблем системы образования в Казахстане <http://today.kz/news/kazakhstan/2019-08-16/781876-tokaev-nazval-vosem-problem-sistemyi-obrazovaniya-v-kazahstane/>

КОНЦЕПЦИИ И МОДЕЛИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

АУБАКИРОВА С. С.

PhD, асоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

КОЖАМЖАРОВА М. Ж.

к.филос.н., асоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

*Статья написана в рамках грантового проекта
МОН РК № AP09058294:*

В настоящее время инновационные процессы требуют от университетов, как центров фундаментальных и прикладных исследований, реальных системных изменений, которые позволят вузам полномасштабно участвовать в решении государственных задач качестве партнеров для предприятий, бизнеса, и в целом, выхода на новый уровень экономики знаний. На наш взгляд одним из результативных способов решения этих задач является концепция предпринимательского университета. В связи с этим актуализируется проблема анализа теоретических подходов к определению концепции предпринимательских университетов.

Когда и почему возникла необходимость идеи трансформации классических университетов в предпринимательские? Противоречивость ситуации обусловлена противоположностью ценностей институтов образования и бизнес-сообщества. С одной стороны, университет – это система с тысячелетней историей, имеющая сложившиеся традиции и формы деятельности, характеризующаяся стабильностью и некоторой инертностью к изменениям. Предпринимательство, напротив, это подвижная и нестабильная среда. Тем не менее, глобальное мировое экономическое развитие стало постепенно втягивать университеты в сферу своей деятельности и, как следствие, вузы приобретают несвойственные им ранее характеристики бизнес-сферы. И именно здесь ключ парадокса. То есть, возникает столкновение двух систем: классического университета как образовательного и исследовательского учреждения и предпринимательского университета как «учреждения бизнес-формата, а именно, университета как корпорации, бизнеса, предприятия» [1]. Отвечая вызовам современности, университеты вынуждены трансформироваться, чтобы обеспечить свою конкурентоспособность, как на рынке образования, труда, инноваций, так и на международном уровне.

Если обратить внимание на эволюцию развития университетов, то их история как учреждений образования составляет более 1000 лет. Именно эта многовековая история сформировала в сознании людей представление, что образование и наука (исследования) составляют единое целое, и институционализация науки заложила основы исследовательского университета. В настоящее время, когда в условиях цифровизации интенсивно развивается дистанционная форма обучения и меняется роль преподавателя в образовательном процессе, классическая составляющая университетов, ориентированная на образование и исследование, становится недостаточной для запросов общества. С возрастанием экономической составляющей университетов (коммерциализация научных исследований, создание технопарков, стартапов, спин-оффов) «университеты будущего» объективно нуждаются в трансформации. Концепция предпринимательских университетов открывает новые возможности перед вузами, они вовлекаются в различного рода взаимодействия с предприятиями, осуществляется коллаборация с органами власти, различными венчурными фондами и т.д.

Определению отношения между университетами и представителями инновационной системы, а также способам

их взаимодействия на рубеже 20-21 веков посвящены работы многих отечественных, российских и зарубежных исследователей. В этом аспекте значимыми является теоретические разработки профессора Стенфордского университета Г. Ицковица и профессора Амстердамского университета Л. Лейдерсдорфа [2].

В отношении предпринимательских университетов Г. Ицковиц выделяет следующие институциональные черты предпринимательского университета: университеты занимают лидирующие позиции в обществе, основанном на знаниях; осуществляется капитализация знания через коммерциализацию, патентирование и т.д. результатов научных исследований и их использование как на практике, так и для дисциплинарного развития знаний; наблюдается изменение роли и выполняемых функций университетами в обществе (создание при университетах компаний, фирм, малых и средних предприятий, основанных на результатах научных исследований, что является доказательством выполнения университетами новых функций); предпринимательский университет является относительно независимым учреждением, т.е. не является структурой, порожденной другими институциональными сферами (государство, бизнес) и не является зависимой от них; университет совместно с бизнесом и государством играет важную роль для развития экономики региона, оставаясь независимым учреждением, но отвечая потребностям конкретного региона, университет вынужден осуществить гибридизацию своей миссии: образовательной, научно-исследовательской и инновационной (технологической). Проводя тщательный анализ сильных и слабых сторон социально-экономического развития региона совместно с государством и бизнесом, он вырабатывает свою стратегию совместной работы на этом поле; пересматривает свои взаимоотношения с бизнесом и государством [3].

Г. Ицковиц также представил модель, этапы и принципы построения предпринимательского университета. Под принципами построения предпринимательского университета он понимает «способность академического руководства определять стратегические цели и достигать их; правовой контроль за академическими ресурсами, включая материальную собственность и интеллектуальную собственность; организационную способность для трансфера технологий через патентирование, лицензирование и создание инкубаторов; корпоративную предпринимательскую этику среди представителей администрации, факультетов, студентов» [1].

Модель предпринимательского университета по Г. Ицковицу представлена следующим образом: в отличие от классических вузов предпринимательский университет - это открытая система, направленная вовне и выстраивающая свои коммуникации со стейкхолдерами, производством, малым и средним бизнесом и т.д.; модель характеризуется наличием научных парков, привлечением транснациональных корпораций; внутри университета «генерируются группы из теоретиков и практиков многоцелевого знания, создающие изобретения, спин-офф компании и новые продукты»; университет соединяет в себе как направленность вовне, так и во внутрь, т.е. соединяющий иностранные инвестиции и трансферт технологии через инкубацию наукоемкого бизнеса, опирающегося на местные источники [3]. Вместе с тем, следует отметить, что модель предпринимательского университета, представленная Г. Ицковицем – это американская практика формирования предпринимательских университетов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Павлова И. А. Понятие предпринимательского университета: сущность и эволюция феномена. / Инновации. – 2014. – №(190) – с. 35.
- 2 Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. The Triple Helix-University-Industry-Government Relations: A Laboratory for Knowledge-Based Economic Development. – EASST Review, 1995. – Vol. 14. – No 1. – P. 14–19.
- 3 Ицковиц Генри. Модель тройной спирали // Инновации. – №4(150)7 – 2011.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ ЛОГОПЕДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ИНКЛЮЗИВНОМ ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

АХМЕТОВА Г. С.

учитель-логопед, Школа-интернат «Ақ ниет» г. Усть-Каменогорск

В преддверии 25-летнего юбилея Независимости Казахстана в Восточно-Казахстанской области в городе Усть-Каменогорск состоялось открытие КГУ «Школа-интернат «Ақ ниет». В 2021 году нашей школе исполняется 5 лет. Образовательное учреждение открыт для преодоления изоляции детей с особыми потребностями и

их социализация в социуме, создания для них условий для получения качественного общего среднего, профессионального образования и оказания психолого-медико-педагогической поддержки. Воспитанники школы-интерната с нарушениями опорно-двигательного аппарата, речи, зрения и слуха обучаются по системе инклюзивного образования. В процессе обучения учителя-логопеды оказывают психолого-педагогическое сопровождение, ведут квалифицированную диагностику, определяют индивидуальное образовательный маршрут обучающегося.

В современном инклюзивном образовании возрастает значение работы логопедов. При развитии инклюзивных тенденций в организациях образования логопед работает не только с так называемыми «чистыми» речевыми нарушениями, но и с детьми с тяжелыми речевыми нарушениями и оказывает коррекционную помощь разным категориям детей с особыми образовательными потребностями. У большинства из них отмечается недостаточный уровень познавательной активности, незрелость мотивации к учебной деятельности, сниженный уровень работоспособности и самостоятельности, недостаточный уровень активности всех психических процессов. Также, отмечается ограниченность словаря, несформированность словообразовательных процессов, бедность грамматических конструкций, затруднения при развёрнутом высказывании, что в конечном итоге сказывается на социализации этих детей в обществе [1].

Поэтому поиск и использование активных, интегрированных форм, методов и приёмов обучения является одним из необходимых средств повышения эффективности коррекционно-развивающего процесса в работе учителя-логопеда. На своих занятиях специалисты широко используют следующие технологии: арт-терапия, психогимнастика, релаксационные, информационно-коммуникативные технологии, использование кинезиологических упражнений, использование аудио и сенсорных дорожек, технологии логопедического массажа (классический, аппаратный, самомассаж, массаж зондами), телесноориентированные техники – биоэнергопластика, песочная терапия, мнемотехника, логоритмика, музыкотерапия, изотерапия. Использование всех вышеперечисленных технологий приводит к повышению эффективности коррекционной работы.

При подборе содержания логопедических занятий для учащихся с нарушениями речи необходимо учитывать, с одной стороны, принцип доступности, а с другой стороны, не допускать излишнего упрощения материала. Содержание становится

эффективным средством активизации учебной деятельности в том случае, если оно соответствует психическим, интеллектуальным возможностям детей и их потребностям. Так как группа детей с особыми образовательными потребностями крайне неоднородна, то задачей учителя-логопеда является отбор содержания в каждой конкретной ситуации и адекватных этому содержанию и возможностям учащихся методов и форм организации обучения [2].

Основная цель логопедической работы с детьми с тяжелыми нарушениями речи – это развитие речевого общения, улучшение разборчивости речевого высказывания для того, чтобы обеспечить учащемуся большее понимание его речи окружающими.

Коррекционно-логопедические занятия проводятся в свободное от учебных занятий время. Логопед проводит фронтальные, подгрупповые и индивидуальные занятия. Наиболее эффективными формами организации логопедических занятий являются следующие: игра, сказка, путешествие, соревнование, фантазирование и т.д. [3].

Для полноценного проведения логопедической работы коррекционные занятия проводятся с использованием современных оборудований, такие как интерактивное оборудование «Multikid», интерактивно-обучающая система «EduGuest», логопедический тренажер «Дэльфа-142.1».

«Multikid»- интерактивная обучающая система, это увлекательный и интересный обучающий комплекс, позволяющий детям развивать когнитивные и коммуникативные компетенции, умение работать в группе, любознательность и интерес к окружающему миру. В комплект системы входит специальный интерактивный рабочий стол, с помощью которого детям легко и понятно ориентироваться при работе с программным обеспечением.

Система работает по следующим тематическим модулям: «Мой дом», «На работе», «Игрушки – это любовь», «Эффектные формы», «Дела сезонные», «Искать и найти», «Я и мое тело», «Музыкальный талант», «Жизнь на земле», «Научный парк», «Путешествия по рельсам», «Дорожный центр».

Едуквест – интерактивная обучающая система. Программа разработана на 3-х языках. В систему входят монитор и рабочий стол для ребенка. Также состоит из 10 тематических модулей и из дидактических материалов – учебные материалы, деревянные кубики, счетные палочки, геометрические фигуры из натурального дерева, пазлы нескольких видов, печатные дидактические карточки,

пластиковые коврики для заданий. С помощью интересных заданий развиваем у детей – логическое мышление, познание окружающего мира, творческие способности ребенка., развивает грамотную речь, также зрительного и слухового восприятия и памяти. Программа предназначена для учащихся с 1–4 кл. Можно работать как индивидуально, так и в группе.

Логопедический тренажер «Дэльфа-142.1» представляет собой компьютерную приставку, работающую под управлением программы по коррекции устной и письменной речи детей с речевой патологией. Тренажер успешно используется в системе упражнений по формированию устной и письменной речи учащихся школы для детей с тяжелыми нарушениями речи.

С помощью логопедического тренажера можно решать следующие задачи: коррекция речевого дыхания, коррекция сила голоса, работа над устранением назального оттенка голоса, формирование и развитие навыка чтения, расширение словарного запаса, развитие связной монологической речи.

Ежедневные занятия с логопедическим тренажером «Дельфа» и интерактивной обучающей системой «Multikid» решает ряд задач логопедической работы.

Также для достижения хороших результатов проводятся совместно с дефектологом, педагогом-психологом, воспитателями интегрированные занятия для развития познавательных процессов учащихся с тяжелой речевой патологией с использованием информационно-коммуникативных технологий.

Учитель-логопед исполняет достаточно широкие и разнообразные функции в работе с учащимися с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования.

Учащиеся с особыми образовательными потребностями, имеют право на доступное качественное образование, они должны быть интегрированы в общество на их собственных условиях, а не приспособлены к правилам мира здоровых детей.

«Все дети разные, но не чужие – мир для всех один!».

ЛИТЕРАТУРА

- 1 «Основы логопедии», учебно-методическое пособие, Алматы, 2005 г.
- 2 «Игротерапия в логопедии», авт. С.В. Ихсанова, 2016 г.
- 3 «Коррекционно-развивающее обучение детей в процессе дидактических игр», Е.А. Стребелева, 2014 г.

ARDUINO PLATFORMASYNDA BILIM BERÝ ROBOTOTEHNIKASYN OQYTÝDA JOBA ÁDISTERIN PAIDALANÝ

ÁLIHAN SH. SH.

magistrant, Pavlodar pedagogikalyq ýniversiteti, Pavlodar

Ǵylymı-tehnikalıyq progrestiń qarqyndy damýy mektep oqýnda óziniń kórinisin tabýda. Osylaısha mektepte jańa perspektivti pándik salalar oqytyla bastady, olardyń biri bilim berý robototehnika salasy bolyp tabylady. Osy pán salasyndaǵy Bilim búgingi kúni kásibi deńgeide de, turmystyq deńgeide de suranysqa ie, óitkeni robototehnika adam ómirine senimdilikpen kirýde. Robototehnika - bul avtomattandyrylǵan tehnikalyq júıelerdi jasaýmen ańalysatyn qoldanbaly ǵylym. Robototehnika elektronika, mehanika jáne baǵdarlamalaýǵa súenedi. Ǵylymǵa, tehnologiǵa nemese qoldanbaly zertteýlerge beıim bilim alyshylardy oqytý úshin olardy bolashaqta osyndaı bilim berý jáne tanymdyq is-sharalarǵa tartý jáne olardyń qabiletterin damytý mańyzdy.

Maqalada arduino platformasynda bilim berý robototehnikasyn oqytýda joba ádisterin paidalaný máselesin zertteýge arnalǵan. Jumysta qazaq tilininiń sóz tirkesi qurylymyn zertteý, olardyń ontologialyq modelin quryp, sóz tirkesin taldaý men qurý avtomattandyrylady.

Qazirgi ýaqytta robototehnika ǵylym men tehnikanyń aldyńǵy qatarly baǵyttarynyń biri bolyp tabylady, al bilim berý robototehnikasy - bul oqyshylardyń bilimniń fizika, tehnologia, matematika, kibernetika jáne AKT salasyndaǵy bilimderin biriktiretin jáne inovasiyalıy ǵylymı-tehnikalıyq shyǵarmashylyq prosesine ár túrli stýdentterdi tartýǵa múmkindik beretin jańa pánaralyq sala. Ol ǵylymı-tehnikalıyq shyǵarmashylyqta keńinen nasıhattaýǵa jáne damytýǵa, balalar men jastar arasyndaǵy injenerlik kásiptiń bedelin arttyrýǵa, injenerlik máselelerdi praktikalyq sheshýde jáne tehnologiamen jumys isteý daǵdylaryn damytýǵa baǵyttalǵan.

Robototehnika - bilim berýdiń ámbeap quraly. Ol qosymsha bilim berý men mektepten tys ýaqyttaǵy jumystarǵa jáne mektep baǵdarlamasynyń pänderin oqytýda, sonymen qatar, Qazaqstan Respýblıkasy Bilim jáne ǵylym mınıstrliginiń qatań talaptaryna sáikes keledi. Barlyq jastaǵy balalar úshin - mektep jasyna deıingi balalardan bastap kásiptik bilim alyǵa deıin. Sonymen qatar, balalardy robototehnikalyq quraldardy qoldaný arqyly oqytý oıyn barısynda da, sonymen birge tehnikalyq shyǵarmashylyqpen de ańalysý, bul

жаңа типтегі белсенді, өзін-өзі yнтalandыратын, өзін-өзі қамтамасыз ететін адамдарды тәрбиелеуге yқпал етеді. Кәдімгі мектептер мен балabaқшаларда, қосымша білім беру мекемелерінде робототехниканы мовасиалық әдіс ретінде қолдану барлық әлеметтік топтардың балаларына заманауи білім беру технологияларына тең қол жетімділікті қамтамасыз етуі маңызды.

Қазіргі уақытта робототехника бағыты және Ардуино базасында робототехника бойынша жарыстарға қатысушылардың жасы белсенді дамуда. Электроника және робототехника өзекті тақырып болғанына қарамастан, 9-12 жас аралығындағы білім алушылардың микроконтроллерлер негізінде саюстарға қатысатын белсенділігінің әлсіз екендігін байқауымыз. Оқытушыларды тарту және осы бағытты оқы орындарында кеңінен насихаттау мақсатында робототехникалық үйірмелер, технопарктер немесе дәстүрлі электривті кырстар өткізіледі. Осының арқасында роботтарды жобалау, моделдеу және бағдарламалау саласындағы әр білім алушының жеке қажеттілігін қанағаттандыруға болды. Роботтарды жобалау және бағдарламалау бойынша оқыту тақырыптарының мазмұны, ең алдымен, оқы омының материалдық базасына байланысты, бирақ микроконтроллер платформасында қурастырылған роботтардың әмбебаптығы жоғары екендігін ескеру керек.

Информатика саласындағы білім беру бағдарламалары робототехника және электроника негіздерін оқытушының жұмыс бағдарламасын өзгертіптен бағдарламалау тілдерін үрену қуалы ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Білім беру кырсының білім алушылары үшін, атап айтқанда информатика саласы үшін «Практикалық бағдарламалау» кырсын дамытудағы оның оқытушылық қызметінде бағдарламалау тілін роботты обектіні басқару қуалы ретінде пайдалануға баса назар аударылды. Кырсты оқы нәтижесінде Ардуино платформасымен байланыс орнаиду және оқы барысында білім алушылар робототехника, электроника негіздерімен және C++ тіліндегі микроконтроллерлердің практикалық бағдарламалауымен танысады.

Жобаны әзірлеу кезінде оқы жұнтығын таңдауға ерекше көңіл бөлінеді, соның негізінде электроника мен механиканы оқып үрену болды. Ол үшін толық ашық архитектура бар платформаны, Windows, Linux және Android операсиалық жүйелері үшін қол жетімді ақысыз бағдарламалау ортасын пайдалану керек. Робототехника саласын зерделеуге арналған түрлі оқы жұнтығының ішіндегі ең танымалдары - Lego Mindstorms, Ардуино, Nuna, Robotis Bioloid, Fichhertechnik.

Ардуино базалық платформасын таңдаудың артықшылығы - оның қарапайым ақымыдылығы, өткені тереңдетілген зерттеу барысында сіз әрқашан қажетті Ардуино модулдерінің тізімін кеңіте аласыз.

Бұл платформа 10-нан астам заманауи бағдарламалау тілдерін (C++, Java, Pascal, Basic, Python және т.б.) қолдайтын, заманауи бағдарламалық жазу ортасы бар қарапайым ашық тақташуда қурылған, әртүрлі ашық бастапқы қурылғылардың модулдік қурылысына арналған.

Бұл платформаның екінші сөзсіз артықшылығы - Интернет арқылы көптеген тренинтер мен демонстрациалық бейнелердің болуы. Уаулы телефонға бейне жазу мүмкіндігінің болуы қурылғыны әзірлеу және бағдарламалау бойынша жобаның барлық кезеңдерін жазуға мүмкіндік береді, ал дәнекерлетін тақтаның болуы қурастыру-бөлшектеу процесін қарапайым және ысырапсыз етеді, бұл жұнтықтың электронды бөліктерін қайта пайдалануға мүмкіндік береді.

Жоба электроника және C++ бағдарламалау негіздерін Ардуино платформасында автонмды роботтардың апаратық және бағдарламалық жасақтамаларын жасау әдістерін қолдана отырып ігеруіге мүмкіндік береді.

АДЕБИЕТТЕР

- 1 Ардуино тақташасы-[Электронды ресурсы]. <https://doc.arduino.ua/ru/about/> ;
- 2 Danchyk I.I – «Robototekhnika v razvitiu tehnicheskogo tvorchestva shkolnikov vo vneyrochnoi deyatelnosti v dopolnitelnom obrazovanii»;
- 3 «Robototekhnika v shkole kak resyrs podgotovki inzhenernykh kadrov» jinaq kitapshasy [elektronny resyr]. KOGOAY DPO «IRO Kirovskoi oblasti»;
- 4 Nikitina T.V. «Obrazovatelnaia robototekhnika kak napravlenie inzhenerno-tehnicheskogo tvorchestva shkolnikov» [Tekst]: ychebnoe posobie / T.V. Nikitina. – Chelabinsk: Izd-vo Chelab. gos. ped. yn-ta, 2014. – 169 s.;
- 5 «Obrazovatelnaia robototekhnika v naychno-tehnicheskome tvorchestve shkolnikov i studencheskoi molodeji: Opyt, problemy, perspektivy» - jinaq kitapshasy, ARMAVI AGPY, 2019.;

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

БАКАСОВА С. Н.

педагогика және психологияның магистрі, бастауыш сынып мұғалімі, К.
Макпалеев атындағы ЖОББМ, Павлодар қ.

Қазіргі уақытта қазақ тілінің дамуы ерекше назарда. Оқушының бойында тілдік нормаларды дамыту көркем әдебиет шығармаларын оқу негізінде қалыптасатыны анық. Осыған байланысты тұлғаның қоғамда жан-жақты, еркін дамуына мүмкіндік беретін құрал – тіл. Тілдік нормаларды дамыту тек қазақ тілі пәні басты назарда деп айту қиын. Оның жан-жақты қалыптасуына әдебиеттік оқу пәнінің маңыздылығы әлдеқайда басым. Сондықтан тұлғаның әдебиеттік оқу пәнінен функционалдық сауаттылығын қалыптастыру басты мақсат болып саналады. Мектеп оқушыларының әдебиеттік оқу пәні негізінде функционалдық сауаттылығын қалыптастыру үшін әдіснамалық негіздерді нақтылау қажет. Сонымен қатар теориялық – әдіснама да ерекше назарда. Бастауыш мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін нені анықтау қажет? деген сұрақ туындайды.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы - бір жүйе. Онда жүйенің құраушы бөлшектерін біліп алу қажет;

Осы бағытта зерттеліп келе жатқан еліміздегі және шет елдерінің тәжірибесін зерттеу қажет;

Оқушылардың сауаттылығын жетілдірудің шарттары мен мақсатын, белгілерін анықтап алу шарт.

Функционалдық сауаттылық – бұл оқушының бойында оқу және жазу дағдыларын дамытып, социумда еркін түрде қарым-қатынас жасауына жағдай жасап, ортада, қоғамда бейімделуіне жасалған жағдай немесе сауаттылық. Тұлға (оқушы) өзіне, туған жеріне, бөгде адамдармен жағымды қарым-қатынас орната алуы. Оқушы өзі жасаған іс-әрекетіне саналы түрде жауап беріп, сынап, пікір білдіре алуы шарт. Сараптауға, қорытынды (рефлексия) жасауға икемденуі қажет.

Қазіргі заманда пән негізінде оқушы мәтінді еркін оқып, оның мазмұнын анықтап айтады. Алайда мәтіннің негізгі ойын ашу, автордың айтқысы келген тұжырымдамасын тауып, оны саналы түрде, дәлелдеп жеткізуде қиындықтар туады. Оқушының сыни көзқараспен қарап, мәтінді барлық жағынан сынау, өз ойын басқаға дәлелдеу, өз пікірінде тұру сияқты көзқарастар басым болуы қажет.

Пән негізінде оқылған мәтінге үстіртін қарау, негізгі функционалдық сауаттылықты қалыптастырмайды. Сонымен әдебиеттік оқу пәнінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда келесі міндеттер іске асырылуы керек:

1 Тұлға автордың әдеби шығармасындағы негізгі ойды анықтап, келісемін/келіспеймін деген дәлелді пікірі болуы шарт;

2 Оқыған мәтіннің, шығарманың рухани мәнін анықтауы шарт;

3 Көркем шығарманың негізгі кейіпкерлеріне сипаттама беріп, дұрыс/бұрыс әрекеттерін анықтап, сыни тұрғыдан пікірін қалыптастыруы шарт;

4 Шығарманың мазмұнына сай өмірлік тәжірибемен салыстыруы қажет;

5 Басты кейіпкерлерге мінездеме беріп, мәтінге ауызша немесе жазбаша пікір білдіруі керек.

6 Әдеби шығармадан алған әсерін ескеріп 10-12 сөйлемнен тұратын эссе жазуы шарт. Оның ішінде мәтіннің мазмұнына сай мақал-мәтелдерді немесе атакты адамдардың тұжырымдамаларын келтіріп жазуы керек;

7 Жазылған эссе немесе ауызша ой толғаныс кезінде көркем сөз, шешендік сөз мәнерін пайдалануы шарт.

Бастауыш сыныпта оқушылар мәтінді оқып, оған шағын жоспар құрастырады. Мәтін негізінде жеңіл/күрделі сұрақтарды дайындайды. Осымен ғана шектелген жұмыс баланың саналы түрде жан-жақты дамуына, пән негізінде сауатты болуына аз мүмкіндік барын түсінеміз. Бұл проблеманы шешу мақсатында Сын тұрғысынан ойлау технологиясың әдістері тиімді болғаны анық. Баланың жан-жақты дамуына, сыни көзқарастың пайда болуына келесі стратегиялар, әдістер жағымды ықпалын тигізді: попс формуласы, инсерт, кубизм, ассоциация, болжау әдісі, сұрақ/жауап әдісі, оқушының зерттеуі, араласқан кезеңдер, РАФТ әдісі. Осыны ескере отырып сынып бойынша әдебиеттік оқу пәнінің функционалдық сауаттылық дәрежесінің жоғарлағаны байқалды. Атқарылған жұмыстар:

1 Мәтін негізінде өздігінен жоспар құрастыру;

2 Жұптасу негізінде әдеби мәтіннің мазмұнына сәйкес графикалық кескін, сурет, сызба құру;

3 Мәтінді жеңіл менгерудің алгоритмін құрастыру;

4 Жаңа тақырып алдында өтілген мәтіннің мазмұнымен салыстыру. Мазмұнына сай сұрақтар құрастыру болып табылады.

Оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда келесі кезең мәтінді мәнерлеп оқу, автордың пікіріне сыни көзқарасты білдіру және оқырман ретінде өз пікірін еркін білдіре алуы. Бұл әрекеттің оқушы бойында тиімді дамуына оқушының оқыған шығармасындағы басты кейіпкерлерге сипаттама беріп, оны топта рөлге еніп ойнап шығуда қалыптасады. Бала негізгі кейіпкердің мінез бітістеріне еліктеп, оның эмоционалдық халін жеткізе алуы басты назарда болмақ. Кейіпкердің мінезін дәлме-дәл салу, оның іс-әрекетін жасап, толық басты кейіпкердің сипаттамасына сай келу – үлкен өнерді талап етеді. Кейіпкердің орнына өзін қойып, өз тәжірибесіне салу сыни ойлаудың жоғарғы сатысы екені мәлім. Бұл дәрежеге жеткен оқушы әдебиеттік оқу пәнінің сауаттылығының анықталған міндеттеріне жетуіне бірден-бір жол болып табылады. Осының негізінде оқушы мәтінді дұрыс оқиды (шапшаң және мәнерлеп оқуы қалыптасады), шығармашылық қабілеттері дамиды, сөз өнеріне, айтысқа деген қызығушылығы пайда болып, баланың тілдік-эстетикалық мәдениеті дамиды. Атқарылға жұмыстың негізінде оқушы мәтінді сапалы, шапшаң оқып, мәнерлеп оқу дағдысы тиімді қалыптасады. Әдістерді пайдалану негізінде оқушының бойында келесі дағдылар қалыптасты: шағын өлеңдерді мәнерлеп оқу, берілген тақырыптар негізінде әңгіме құрастыру, мәтін мазмұнына сай сурет салу, мәтінді сахналап қою, шағын мақалалар жазу, сценарий жазу, қорғау сияқты дағдылар қалыптасты.

Кесте 1 – 2–4 бастауыш сыныптарында әдебиеттік оқу пәнінен функционалдық сауаттылықтың қалыптасу барысы

| Іс-әрекет | Тайлақов Мәди | Жүнісова Майра | Ауталипов Бердібек |
|---|------------------|-------------------|-----------------------|
| Мәтінді жүйелі оқиды. | + | + | + |
| Мәтін негізінде жопарды құрастырады. | + | + | + |
| Мәтіннің барысын болжайды. | + | + | + |
| Мәтін негізінде сұрақтарды құрастырады. | + | - | + |
| Кейіпкерлерге сипаттама береді. | + | + | + |
| Мәтін бойынша сурет салады. | - | | - |
| Шағын сценарий жазады. | + | + | + |
| Мәтінді сахналайды. | - | + | + |
| Басқа мәтіндермен салыстырады. | + | + | + |
| Сыни көзқарасын айту, дәлелдеу, пікір алмасу. | - | - | + |

Қорыта айтқанда бастауыш сынып оқушысының пән негізінде меңгерген білім, іскерлік, дағдыларын қоғамда тиімді пайдалана алуы функционалдық сауаттылықтың қалыптасқанын дәлелдейді. Үстінде көрсетілген тәжірибеге сүйенсек оқушылардың пән негізіндегі сауаттылығын қалыптастыруда бірден-бір қиындық тиімді әдістің немесе іс-әрекет алгоритмін дұрыс құрастыра алмаушылықтан деп білемін. Әр сабақтың мақсатына сай тиімді әдіс-тәсілдерді таңдай алу, оны сабақтың құрылымына еңгізіп, тиімді пайдалана алу шеберлікті талап ететіні анық. Дұрыс алгоритмді құрастырып, оқушының мақсатқа жету жолдарын нұсқаулап бағыттау мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Сызбаға сәйкес орындалған жұмыс ауқымды болғанымен, оның қорытындысы бастапқы және соңғы нәтижелерін салыстырумен ажыратылады. Көркем шығармаларды меңгеру арқылы оқушының қоғамда дұрыс қарым-қатынас орната алуына, бейімделуіне бірден-бір жол. Сондықтан басқа пәндермен байланысып меңгерілген функционалдық сауаттылықтың рөлі басым. Өткізілген сабақтың барысында оқушының бойында оқу танымдық қызығушылығының артуы, өз ойын еркін жеткізе алу қабілетінің пайда болуы, алған білімдерін өмірде пайдалана алуы, жеке тұлға атанып өз ойын сыни тұжырымдап, қорғай алуы, сонымен қатар оқу сауаттылығының артуы байқалды. Заманауи тәсілдің ең негізгі ерекшелігі – оқушының меңгерген білімді жай ғана алып қоймай, оны орынды пайдалана алу дағдысында екені маңызды. Өз білімін дәлелдей алған тұлға қоғамда еркін бейімделеді. Қазақстанда оқушылардың білім жетістігін жүйелеу шет мемлекетінің қарқынды дамуынан көрініс табады. Оқушылардың машығы халықаралық деңгейде болуы қазіргі заман талабына айналды. Функционалдық сауаттылық ұғымы өткен ғасырдың 60-жылдары пайда болып, қазіргі уақытқа дейін ерекше назарда екені мәлім. Оны өмірлік міндеттерін шешуде тиімді пайдаланған тұлға функционалды сауатты тұлға екені мәлім.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Қазақстанның өлеуметтік жаңғыртулы Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» («ЕгеменҚазақстан»), 2012 ж. 10 шілдемақаласы.

2 Оразахынова Н., Кенжебаева Г.М.- «Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары» ғылыми мақаласы. 2012 жыл.

3 Оразбаева Ф.Ш., Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. – Алматы, Ы.Алтынсари атындағы Қазақтың білім академиясы

4 Рауандина А.К. «Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі (орыс тілді мектептердің 2-4-сыныптары)» автореферат дисс. – Алматы, 2010. - 26 б.

ПРОБЛЕМЫ АДАПТАЦИИ ПЕРВОКЛАССНИКОВ К ШКОЛЕ

БАҚЫТБЕКОВА Б. Б.

магистрант педагогических наук, ст. преподаватель,
кафедра «Педагогика и психологии», Казахстанско-Американский
свободный университет, г. Усть-Каменогорск

Все более актуальной становится задача охраны здоровья учащихся при возникновении и развитии школьной адаптации, встает вопрос о создании адаптивного образования для детей с трудностями в обучении.

Период адаптации к школе в среднем продолжается от 4 до 7 недель. В это время дети ведут себя по-разному, однако у многих из них наблюдаются так называемые функциональные отклонения (скованность либо чрезмерная активность, низкая концентрация внимания, потеря аппетита, нарушение сна, рост количества заболеваний), обусловленные повышенной нагрузкой в связи с резким изменением образа жизни, значительным увеличением и качественным усложнением требований, которым они должны соответствовать.

Сложность периода адаптации к образовательному учреждению определяется, прежде всего, тем, что школа с первых дней ставит перед учеником целый ряд задач, не связанных непосредственно с его предшествующим опытом, требует максимальной мобилизации интеллектуальных, эмоциональных и физических ресурсов.

Высокое функциональное напряжение, которое испытывает организм первоклассника в течение первых недель обучения, определяется тем, что интеллектуальные и эмоциональные нагрузки сопровождаются длительным статистическим напряжением, связанным с сохранением определенной позы при работе в классе.

Физиологическая адаптация к школе продолжается в целом в течение пяти-шести недель. В этот период у детей отмечается довольно

низкий уровень и неустойчивость работоспособности, высокий уровень напряжения сердечно-сосудистой и симпатoadреналовой систем, а также низкие показатели взаимодействия различных физиологических систем.

Проблема трудностей адаптации детей к условиям начальной школы в настоящее время имеет высокую актуальность. По оценкам исследователей, в зависимости от типа школы от 20 до 60 % младших школьников имеют серьезные трудности в адаптации к условиям школьного обучения.

Основные факторы, способные стать причиной школьной неуспеваемости: недостатки в подготовке ребенка к школе, социально-педагогическая запущенность; длительная и массивная психическая депривация; соматическая обособленность ребенка; нарушение формирования школьных навыков (дислексия, дисграфия); двигательные нарушения; эмоциональные расстройства.

Проблеме адаптации посвящено значительное количество исследований в психологии, медицине, физиологии, философии, социологии. В последнее десятилетие интерес российских психологов к изучению адаптации существенно усилился в связи с резкими изменениями в жизни общества, порождающими неопределенность и непредсказуемость.

Над проблемой адаптации работали такие психологи как: З. Фрейд, Хорни, К. Роджерс, А. В. Петровский, А. М. Прихожан, Ю. А. Александровский, К. М. Личко, Н. Г. Лусканова и многие другие. Начальный период обучения для первоклассников достаточно труден, так как вызывает перестройку всего образа жизни и деятельности.

Меняется фактор места, социальные условия, определяющие развитие и саму жизнь ребенка. Смена места в системе общественных отношений – переход в позицию ученика, школьника, создает ситуацию психологической открытости ребенка.

Последствия трудной адаптации различны: ухудшение состояния здоровья, увеличение заболеваемости, снижение работоспособности, низкий уровень усвоения учебного материала.

В античности Фалес Милетский, Парменид, Демокрит, Гиппократ, Платон, Аристотель, Плутарх, Гален, Флавий Ренат Вегетий, а также позже Авиценна в том или ином виде замечали и указывали, что заболевания, поведение и некоторые другие виды психической деятельности зависят от внешних факторов, внешней среды, окружающей человека.

По мнению К. Хорни, при рождении у человека возникает так называемый изначальный конфликт, связанный с врожденным чувством беспокойства. Для разрешения изначального конфликта личность «проецирует» его на внешнюю ситуацию, тем самым, по сути «адаптируясь». Большое влияние имеют взгляды представителей гуманистической психологии К. Роджерса и А. Маслоу. Так, К. Роджерс считал, что каждый человек обладает стремлением и имеет способность к личному совершенствованию.

Для характеристики процесса личностного развития Роджерс ввел понятие «Я – концепция», в настоящее время широко используемое. По мнению Роджерса, степень удовлетворенности человека жизнью и самим собой зависит от того, насколько согласуется между собой его «реально Я» и «идеальное Я». По сути дела, он объявляет механизм адаптации, считая ее важнейшим условием осуществления самоактуализации.

У детей 6-летнего возраста непроизвольное (пассивное) внимание преобладает над произвольным, активным, а именно последнее необходимо для усвоения знаний. Непроизвольное внимание основывается на эмоциональной активности ребенка. Внимание дошкольника концентрируется на предмете, который оказывает сильное эмоциональное впечатление, заинтересовывает его новизной, необычностью, яркостью.

Формированию произвольного, волевого внимания ребенка способствует участие в занятиях, играх, предполагающих наличие замысла, составление плана. Это сюжетно-ролевые игры, изобразительная деятельность, конструирование, аппликация и т.п.

Маленький ребенок еще не умеет управлять своими переживаниями, он почти всегда оказывается в плену у захватившего его чувства. Внешнее выражение чувств у ребенка по сравнению со взрослым человеком носит более бурный, непосредственный и непроизвольный характер. Чувства ребенка быстро и ярко вспыхивают и столь же быстро гаснут: бурное веселье нередко сменяется слезами.

Наиболее сильный и важный источник переживаний ребенка – его взаимоотношение с другими людьми – взрослыми и детьми. Когда окружающие ласково относятся к ребенку, признают его права, проявляют к нему внимание, он испытывает эмоциональное благополучие чувство уверенности, защищенности.

Поведение окружающих по отношению к ребенку постоянно вызывает у него разнообразные чувства- радость, гордость, обиду

и т.д. Ребенок, с одной стороны, остро переживает ласку, похвалу, с другой- причиненное ему огорчение, проявленную к нему несправедливость.

Первый этап физиологической адаптации – ориентировочный, когда в ответ на весь комплекс новых воздействий, связанных с началом систематического обучения, организм отвечает бурной реакцией и значительным напряжением практически всех систем. Эта «физиологическая буря» длится достаточно долго (две-три недели).

Второй этап – неустойчивое приспособление, когда организм ищет и находит какие-то оптимальные варианты, реакции на постороннее воздействие.

Третий этап – период относительно устойчивого приспособления, когда организм находит наиболее подходящие варианты реагирования на нагрузку, требующие меньшего напряжения всех систем.

Продолжительность всех трех фаз физиологической адаптации приблизительно пять-шесть недель, а наиболее сложными являются первая и четвертая недели. Личностная, или социальная, адаптация связана с желанием и умением ребенка принять новую роль – школьника и достигается целым рядом условий.

Развитие у детей умения слушать, реагировать на действия учителя, планировать свою работу, анализировать полученный результат – то есть умений и способностей, необходимых для успешного обучения в начальной школе.

Развитие умения налаживать контакт с другими детьми, выстраивать отношения со взрослыми, быть общительным и интересным для окружающих – то есть умений, позволяющих устанавливать межличностные отношения со своими сверстниками, одноклассниками и педагогами.

Формирование умения правильно оценивать свои действия и действия одноклассников, пользоваться простейшими критериями оценки и самооценки (такими критериями выступают полнота знаний, их объем, глубина; возможность использовать знания в различных ситуациях, то есть практически, и т.д.) – то есть устойчивой учебной мотивации на фоне позитивных представлений ребенка о себе и низкого уровня школьной тревожности.

Важным показателем удовлетворенности ребенка пребыванием в школе выступает его эмоциональное состояние, которое тесно связано с эффективностью учебной деятельности, влияет на

усвоение школьных норм поведения, на успешность социальных контактов и в конечном итоге на сформированность внутренней позиции школьника.

Поскольку в период адаптации происходит перестройка деятельности практически всех органов и систем, направленная на выработку новых условных рефлексов, то и отслеживать характер адаптации можно по тем негативным, с точки зрения взрослого изменениям, которые возникли у ребенка в этот период, и по тому времени, в течение которого они у него наблюдаются. Принято различать кратковременную и долговременную адаптации. Кратковременная адаптация длится в течении 2-6 недель долговременная 6–9 месяцев. Важно помнить, что привычка к школе и адаптация – два разных явления.

У понятия адаптации очень много определений, это зависит так же и от того, что сама адаптация подразделяется на три подвида - психологическую, педагогическую и социальную. Психологическая адаптация определяется как — приспособление человека к существующим в обществе требованиям и критериям оценок за счет присвоения норм и ценностей данного общества. А о педагогической адаптации и адаптации в школе или к детскому саду Русаков А. сообщает так – это приспособительная реакция на инстинкте самосохранения

Определение социальной адаптации нам дается в «Энциклопедии Социологии» под редакцией Осипова, где говорится, что – социальная адаптация понимается как процесс и результат активного приспособления индивида к условиям новой социальной среды. Так же было взято общее определение адаптации из социальных сетей - адаптация к школе – перестройка познавательной, мотивационной и эмоционально-волевой сфер ребенка при переходе к систематическому организованному школьному обучению.

Есть еще и определение психофизиологической адаптации – это приспособление к новым физическим и психологическим нагрузкам, связанным с целым комплексом условий, оказывающих различное влияние на первоклассника. В первую очередь это известная монотонность учебного процесса, удобного рабочего места и т.п. Для работы же над своим курсовым проектом было выбрано определение адаптации, данное в словаре Ожегова, где сказано, что адаптация – это приспособление организма к изменяющимся внешним условиям.

Наряду с изучением понятия адаптации появляется и такой термин как школьная дезадаптация. Изменение окружающей обстановки, привычных условий, сферы общения, ритма жизни, повышение требований к самостоятельности и ответственности, интенсивные мысленные нагрузки приводит к эмоциональной напряженности, тревожности - к дезадаптации. Р.С.Немов в своей книге «Психологический словарь» объясняет, что «дезадаптация (дезадаптивность)- непригодность, неприспособленность». Он указывает, что существует социальная дезадаптация - нарушение нормальных отношений человека с обществом, с окружающими людьми и возникновение у него вследствие этого трудностей общения и взаимодействия с людьми.

Ко времени поступления в школу ребенок уже, как правило, и физически и психологически готов к систематическому обучению в школе, к выполнению многообразных требований, которые предъявляет школа. Психологическая готовность рассматривается и с объективной, и с субъективной стороны. Ребенок психологически готов к школьному обучению, прежде всего, объективно, т.е. к этому времени он обладает необходимым для начала обучения уровнем психического развития. Его отличают любознательность, яркость воображения.

Внимание ребенка уже относительно длительно и устойчиво, он уже имеет некоторый опыт управления вниманием, самостоятельной его организации. Память дошкольника также развита. Уже не только с помощью взрослых, но и он сам способен ставить перед собой мнемическую задачу – запомнить что-либо; легко и прочно запоминает то, что его особенно поражает, что непосредственно связано с его интересами. Он уже знает из опыта: чтобы хорошо запомнить нечто, надо несколько раз повторить это, т.е. овладевает некоторыми приемами рационального запоминания и заучивания.

Относительно хорошо развита у семилетнего ребенка наглядно-образная память, но имеются уже все предпосылки для развития и словесно-логической памяти. Речь ребенка ко времени поступления в школу уже достаточно развита, чтобы начинать его систематически и планомерно обучать.

Речь грамматически правильна, выразительна, относительно богата по содержанию. Словарь ребенка 6 лет также довольно обширен, причем в нем заметное место занимают отвлеченные понятия. Ребенок этого возраста способен к элементарным умственным операциям: сравнению, обобщению, умозаключению.

Итак, уровень психического развития ребенка есть тот уровень психического развития, который является необходимой предпосылкой начала систематического, планомерного и целенаправленного обучения.

Первый год обучения в школе является одним из самых сложных этапов в жизни ребенка. В то же время именно в 1-ом классе закладывается основа отношения ребенка к школе и обучению. Для того, чтобы дети наиболее благополучно прошли этот этап своей жизни, необходимо знать и ежедневно учитывать особенности психического и физиологического состояния детей, возникающего с началом обучения в школе.

Причём, эта работа должна объединить педагога, родителей, социально-психологическую службу школы. Школа с первых дней ставит перед ребенком целый ряд задач, требующих мобилизации его интеллектуальных и физических сил.

Для детей представляют трудности очень многие стороны учебного процесса. Им сложно высиживать урок в одной и той же позе, сложно не отвлекаться и следить за мыслью учителя, сложно делать все время не то, что хочется, а то, что от них требуют, сложно сдерживать и не выражать вслух свои мысли и эмоции, которые появляются в изобилии. Кроме того, ребята не сразу усваивают новые правила поведения со взрослыми, не сразу признают позицию учителя и устанавливают дистанцию в отношениях с ним и другими взрослыми в школе. Поэтому необходимо время, чтобы произошла адаптация к школьному обучению, ребенок привык к новым условиям и научился соответствовать новым требованиям.

Психологическая адаптация ребенка к школе охватывает все стороны детской психики: личностно-мотивационную, волевою, учебно-познавательную. В процессе школьного обучения главное - научить детей осознавать учебную задачу.

Влияние неблагоприятных факторов на адаптацию ребенка к школе, по данным того же исследования, имеет следующую последовательность: неправильные методы воспитания в семье, функциональная неготовность к обучению в школе, неудовлетворенность в общении со взрослыми, неадекватное осознание своего положения в группе сверстников, низкий уровень образования отца, матери, конфликтная ситуация в семье из-за алкоголизма, отрицательный статус ребенка до поступления в первый класс, отрицательный стиль отношения к детям учителя, неполная семья.

Итак, ребенок стал школьником. Основной его деятельностью, его первой и важнейшей обязанностью становится учение – приобретение новых знаний, умений и навыков, накопление систематических сведений об окружающем мире, природе и обществе.

Знания младших школьников в процессе обучения формируются при рациональном соответствии двух путей познания – путем непосредственного восприятия путем усвоения словесного описания тех или иных предметов и явлений. Описание дает учитель или оно содержится в учебнике.

С каждым днем занятия учащихся совершенствуются – увеличивается количество сведений, представлений, понятий, усвоенных школьником, знания становятся все более точными, глубокими и осмысленными, ученики постепенно подходят к усвоению причин и закономерности различных явлений, знания объединяются в определенные системы.

В единстве с приобретением знаний происходит и умственное развитие младших школьников. Хотя заучивание играет в учебной деятельности младших школьников весьма важную роль, но строить обучение на эксплуатации памяти ученика – большая ошибка. С самого начала обучения учитель старается, чтобы учащиеся осмысливали полученные сведения, самостоятельно искали ответы на поставленные вопросы.

Основная задача взрослых в работе с детьми младшего школьного возраста – создание оптимальных условий для раскрытия и реализации возможностей детей с учетом индивидуальности каждого ребенка.

Результатом адаптации является «адаптированность», которая представляет собой систему качеств личности, умений и навыков, обеспечивающих успешность последующей жизнедеятельности ребенка в школе.

Только успешная адаптация в младшем возрасте способствует дальнейшему развитию ребенка как личности в будущем.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Амонашвили Ш. А. статья, 1984
- 2 Александровский Ю.А., Состояние психической дезадаптации и их компенсация Медицина, 2004
- 3 Бернар Вербер. Энциклопедия относительного и абсолютного знания

- 4 Битякова М.Р., Азарова Т.В, Афанасьева Е.И. Работа психолога в начальной школе. Совершенство, 2003.
- 5 Бороздина Л.В., Залученова Е.А. Увеличение индекса тревожности при расхождении уровней самооценки и притязаний.
- 6 Венгер Л.А., Мухина В.С. Психология 1988 г.
- 7 Костяк Т.В. Психологическая адаптация первоклассника
- 8 Крутецкий В.А. Психология. 1980 г.
- 9 Коротчаева Т. С. Статья Адаптация в школе
- 10 Менчинская Н.А «Проблемы учения и умственного развития школьника». М.: 1989.
- 11 Немов Р.С. - М.,1994. Психология т.2.
- 12 Немов Р.С. Психологический словарь.

МЕКТЕПТЕРДЕ ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚИТУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕРІН ЕНГІЗУ

БАЯЛЫ Ө. Т.

аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан облысы, Түркістан қ.

Информатика мұғалімінің әдістемелік құзырлығын болашақ мұғалімнің жалпы орта мектепте информатиканың үздіксіз курсына қазіргі заманғы оқытудың педагогикалық технологиялары негізінде оқытуға теориялық және практикалық дайындығы, білімді ақпараттандыру жағдайында педагогикалық сапасын арттыруға, кәсіби өсуге қабілеттілігі мен икемділігі деп түсінеміз.

Информатика мұғалімінің әдістемелік құзырлығы құрылымында пәндік және метапәндік құраушыларды бөліп көрсетуге болады.



Сурет 1 – Информатика мұғалімінің әдістемелік құзырлығы

- Информатика мұғалімінің ұйымдастыру біліктілігі тобына:
- мотивациялық біліктілік – оқушылардың информатикаға деген тұрақты қызығушылықтарын дамыту, оқу дағдыларын қалыптастыру және проблемалық жағдайларды туызып және оларды шешу арқылы жеке ақпараттық ортаны ұйымдастыру тәсілдеріне оқыту;
 - ақпараттық-дидактикалық – білім ақпараттық ресурстармен жұмыс істей білу, ақпарат алу және оны білім беру үдерісінің мақсаты мен міндеттеріне сәйкес қайта өңдеу; қазіргі заманғы оқыту әдістерін, түрлерін және құралдарын қолдану;
 - дамытушы – әр түрлі оқу пәндерін оқытуда информатиканың әдістерін және АКТ құралдарын меңгеру мен қолдану арқылы танымдық тәуелсіздікке, интеллектуальдық және шығармашылық қабілеттілікке ынталандыру; алгоритмдік және жүйелі ойлауды дамыту;
 - кәсіпке бейімдеушілік – еңбек нарығында талап етілетін әртүрлі салада ақпараттық іс-әрекет тәжірибелерін жинақтау;
 - рефлексивтік – мұғалімнің өзіне бағытталған, бақылау-бағалау іс-әрекетіне байланысты.

Мектептерде информатиканы оқу қиынға соғады, өйткені оқушы алдымен компьютердің құрылымын, екінші кезекте Word, Excel, Access, CorelDraw, Photoshop және басқаларын жақсы білуі керек. Сондықтан біз информатиканы оқытудың педагогикалық моделін ұсынамыз (1-сызба.).

Сызба 1 – Мектептердің педагогикалық модельдерін қолдану



Педагогке жаңа материалды Кентау қаласының мектептерінде (№ 24 орта мектеп, № 19 орта мектеп) қолжетімді етуге мүмкіндік беретін информатиканы оқытудың осы педагогикалық модельдері өткізілді және информатиканы оқу кезінде мектептердің оқу процесіне педагогикалық модельдерді енгізу эксперименті (№ 2 сызба).

Колледждер мен университеттер мектептеріндегі информатика бөлімдерін зерттеудің салыстырмалы сипаттамалары.

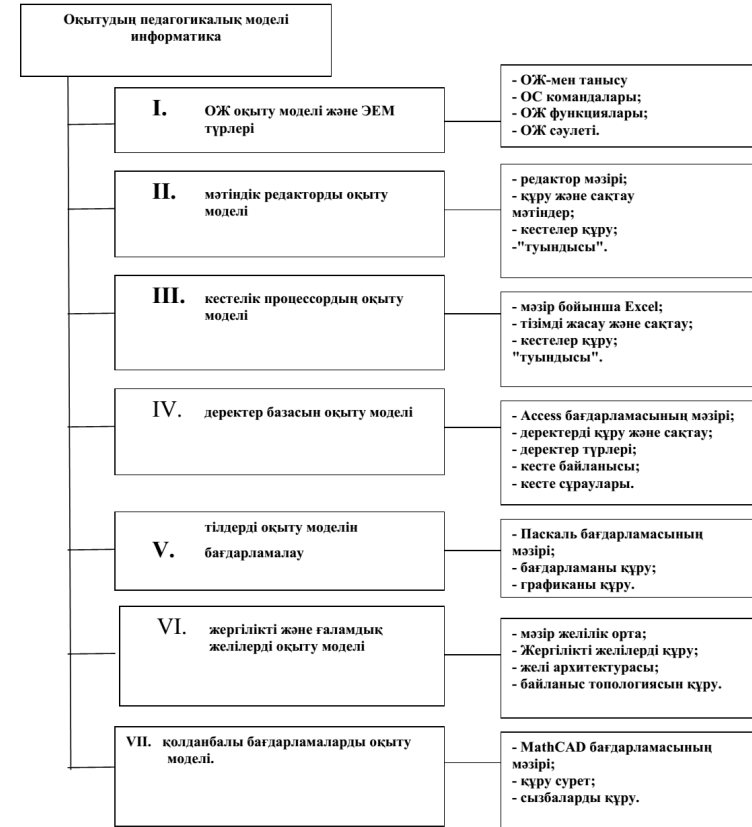
Кесте 1

| № | Информатика бөлімі | ЖОО | Колледждер | Мектептер |
|---|----------------------------------|--------|------------|------------|
| 1 | Операциялық жүйелер | 1 курс | 1 курс | 7,8 класс |
| 2 | Мәтіндік редактор WORD | 1 курс | 1 курс | 7,8 класс |
| 3 | Кестелік редактор Excel | 1 курс | 1 курс | 8 класс |
| 4 | Мәліметтер қоры Access | 1 курс | 1 курс | 8,11 класс |
| 5 | Программалау тілдері | - | - | 9,10 класс |
| 6 | Power Point-та презентация жасау | 1 курс | 1 курс | 11 класс |

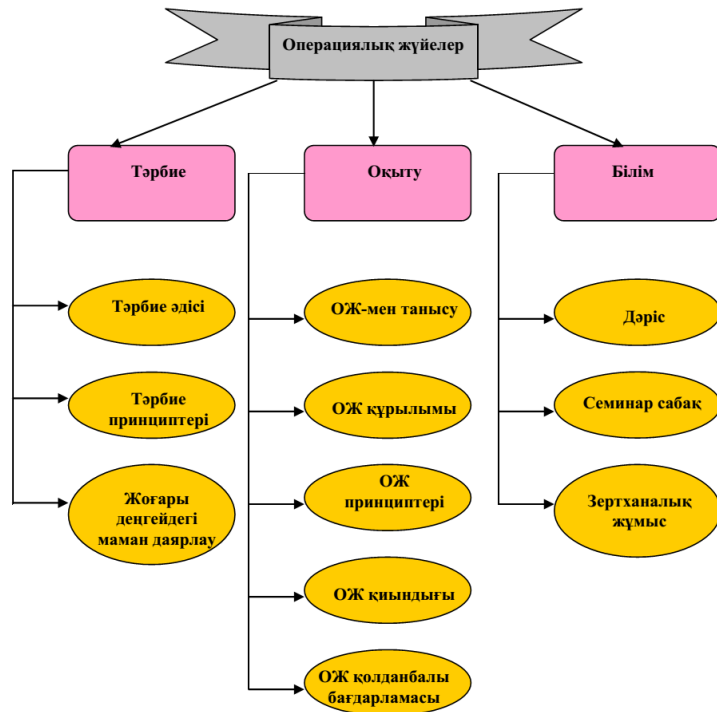
Дегенмен, ақпараттық модельдерді құрудың жалпы әдіснамалық принциптері информатиканың пәні болғанымен, ақпараттық модель құру және оны негіздеу жекелеген ғылымның

міндеті болып табылады. Ақпараттық және математикалық модель ұғымдары бір-біріне өте жақын, себебі екеуі де белгілерден тұратын жүйе. Ақпараттық модель – информатиканың ол арқылы жеке ғылымдармен қатынасқа түсетін, олармен бірікпей және сонымен бірге оларды өзі ішіне тартпайтын түйін» деп атап көрсетті.

Сызба 2 – Информатиканы оқытудың педагогикалық моделі



Сызба 3 – Операциялық жүйелерді оқытудың педагогикалық моделі



Төменде Кентау қаласындағы мектептердегі эксперимент нәтижелері келтірілген.

Кесте 2 – «Яссы» колледжінде (Кентау қ.) оқушылардың «Операциялық жүйелер» Информатика бөлімін меңгеру деңгейі

| № | Топ/деңгей (1-2) | Әдістемелік басшылықты қолдану (эксперименттік топ) | Әдістемелік басшылықтың болмауы (бақылау тобы) |
|---|---------------------|---|--|
| | АЖК-71 (20 студент) | 77 % | 65 % |
| | АЖК-81 (15 студент) | 85 % | 75 % |

3 кестеде «Яссы» колледжінде (Кентау қ.) информатика пәнін оқыту кезінде аға оқытушы Ж. Сапарбаева әзірлеген әдістемелік

басшылықты қолдана отырып, информатика курсының оқытудағы тиімділік көрсеткіштері («Операциялық жүйелер» бөлімі) көрсетілген.

Кесте 3 – Кентау қаласының № 24 орта мектебінде Оқушылардың информатика бөлімін меңгеру деңгейі: «электрондық кестелер»

| № | Топ/деңгей (1-2) | Әдістемелік басшылықты қолдану (эксперименттік топ) | Әдістемелік басшылықтың болмауы (бақылау тобы) |
|---|---------------------|---|--|
| | 10 класс (20 оқушы) | 76 % | 64 % |
| | 9 класс (25 оқушы) | 84 % | 72 % |

3 кестеде Кентау қаласының № 24 орта мектебінде информатика пәнін оқыту кезінде аға оқытушы Ж. Сапарбаева әзірлеген әдістемелік басшылықты қолдана отырып, информатика курсының оқытудағы тиімділік көрсеткіштері («электрондық кестелер» бөлімі) көрсетілген.

Осылайша, № 1-№ 2 кестелерден оқу процесінде педагогикалық модельдерді қолдану материалды игеруді 5 % – 7 % жеделдетуге әкелетіні анық.

Оқу үдерісіне жаңа ақпараттық технологиялардың енуіне және оны сүйемелдеуіне байланысты ұйымдастырушылық қамтамасыз ету мәселелері күрделі де, әр қилы, әсіресе бұл мектепте білім беруді компьютерлендірудің алғашқы кезеңінде байқалады. Бұған, атап айтқанда, мектеп информатикасының техникалық базасын қамтамасыз ету мен ары қарай сүйемелдеу бойынша техникалық-ұйымдастыру шаралары; әдістемелік құралдар, педагогикалық программалық құралдар (ППҚ) жасап, оларды көбейтуді және мектепке (ҚБЖ) жеткізуді ұйымдастыру; оқу-ағарту жүйесінің барлық деңгейлеріндегі мамандарды, әсіресе, информатиканы жаңа пән ретінде, басқа пәндерді оқытудың жетілдіру инструменті ретінде, ойлау стилі ретінде жалпы мектепке ендіруге қабілетті мектеп мұғалімдерін дайындау және қайтадан дайындау жатады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Жангисина Г.Д., Баялы А.Т Педагогическая модель обучения операционным системам. Materialy IV mezinarodni vedecko-prakticka conference «Ved-2018», Publishing house «Education and Science» s.r.o., Praha, 2018 г., 8-11 стр.

2 Баялы А.Т. «Педагогическая модель обучения Бадам данных», журнал «Высшая школа Казахстана», №3 Алматы, 2016 г., 64-66 стр.

3 Баялы А.Т. Модели знаний по Информатике, IV Международная научно-практическая конференция «Научные дни - 2018», София, том 9, 2018 г., 50-54 стр.

4 Кукушин В.С. Теория и методика обучения. Ростов-на-Дону: Феникс, 2015.-474 с.

5 Жангисина Г.Д. Педагогика для технических вузов. Учебное пособие. Алматы: АТУ, 2016 г., 192 с.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ И ИХ ПУТИ РЕШЕНИЯ

БЕДЕР П. Г., АХМЕТБЕКОВА Д. Н., БАЙГАЧУК А. А.
студенты, 3 курс, Университет имени Шакарима, г. Семей

Важнейшие сферы развития любого государства представляют собой науку, культуру и образование. Если государство недооценивает эти три сферы, то оно неизбежно может оказаться на задворках мирового сообщества.

Система образования, является уникальным социальным институтом, предназначенным для развития способностей личности; социально-значимых идеалов, которые моделируют будущее общества. Она призвана удовлетворять потребности людей в получении образования на протяжении всей жизни, а также для удовлетворения потребностей общества в помощи социализации молодежи в использовании навыков в их профессиональной сфере, которые необходимы для экономического развития всей страны.

В данный период времени проблемы в образовании, которые были актуальны во все времена, стали еще более острыми. Это произошло в связи с проводимой в нашей стране модернизацией и обновлением системы образования, что было непосредственно направлено именно на школы и высшие учебные заведения. Нельзя поставить под сомнения тот факт, что, в последнее время значение естественно-научного высшего образования значительно возросло. Это связано с крайне важной ролью естественных наук, которые полностью задействованы в формировании современных прогрессивных технологий. Такие естественные науки, как математика, физика, химия и биология составляют научно-

техническую возможность государства, служат фундаментом научного и технического роста, гарантируют неизбежность технологических решений и конкурентную способность среди стран. В XXI веке к таким дисциплинам добавляется также информатика, о чем свидетельствуют результаты сравнительных интернациональных исследовательских работ. В разное время объем и место в общеобразовательных планах всех выше перечисленных дисциплин изменялись в зависимости от запросов общества.

Задача, стоящая перед Казахстаном, вхождение в топ-50 самых развитых стран мира, может решиться тогда, когда в государстве будет создана та самая эффективная система образования, соответствующая перечисленным выше требованиям.

В процессе развития естественно-научное высшее образование Республики Казахстан сталкивается с проблемами, которые напрямую действуют на современное образование и мешают его прогрессу, тем самым, приостанавливают его совершенствование или же вообще приводят к регрессу. Одной таких проблем является отсутствие профессиональной компетенции у обучающихся. Иначе это можно назвать проблемой формирования у учащихся профессиональных качеств. Это происходит из-за того, что к завершению не находится адекватного применения полученных знаний при решении различных профессиональных задач.

Время обучения в вузе-важнейший этап в личностном и профессиональном развитии человека. Обучение в университете или же другими словами студенчество – это период адаптации к новой социальной роли, к новым условиям и требованиям самоорганизации студентов, самостоятельной работы, основанной на новой высокой степени ответственности, период обучения и развития активов, профессионализации и кроме того, это еще и возрастной кризис, связанный с изменениями личности. И когда, новоприбывшего специалиста выпускают в мир, в котором много профессиональных задач, требующих незамедлительного решения, такая ситуация вызывает ступор и сомнение в правильном выборе деятельности всей жизни. И поэтому высшим учебным заведениям нужно обращать внимание не только на то, чтобы давать студентам один лишь теоретический материал, знания, которые не всегда пригодятся в будущем, служащие только для расширения кругозора, но и нужно предусматривать такие дисциплины, которые помогут связать практику и теорию, научат решать поставленные проблемы и обозначат ориентиры, которые так сложно найти студенту.

Основная концепция обновленной системы образования это развитие у студентов умений и качеств, которые помогут им не только в самостоятельном поиске и обработке необходимых знаний, но и в применение их на практике. Поэтому деятельность педагога должна включать в себя организацию такой самостоятельной работы, в ходе которой собственно, и будут формироваться навыки самоорганизации, самосовершенствования и рефлексии, обеспечивающих личностный и профессиональный рост. Исходя из этого можно выразить проблему развития высшего естественно-научного образования, отсутствие тяги и мотивации к самостоятельному поиску новых знаний.

С распространением Интернета в повседневной жизни, появилась возможность найти любую информацию, по любому предмету, по интересующему вопросу и использовать ее в учебном процессе. И здесь проблема не столько в недостатке мотивации для изучения, сколько в том, что информация предоставленная в интернет источниках довольно объемна и зачастую недостоверна, что создает трудности в отборе искомого материала без должного старания и усердия. Также следует учесть тот факт, что самостоятельная работа студентов часто ограничивается поиском информации лишь в сети, что не несет в себе надлежащего влияния на формирование к стремлению самостоятельного развития.

Запрет на использование интернет источников не поможет решить данную проблему, так как, это вызовет лишь волну недовольства у числа студентов. Поэтому педагогам организующим самостоятельную работу обучающихся следует уделить должное внимание на возникшие проблемы и быть готовыми нейтрализовать и минимизировать их неблагоприятное влияние, с помощью использования информационно-коммуникационными технологиями.

Наш современный мир нельзя представить без инновационных идей. Инновация не возможна без инновационного образования. И естественно-научное образование не исключение. Модернизация тесно с вязана с инновационными преобразованиями. Основная проблема, стоящая на пути инновационного естественно-научного образования, это изменение ценностей. Естественно-научное образование в первую очередь опирается на человека и его креативность. При инновационном подходе к образованию профессиональная подготовка педагогических кадров по предметам естественно-научного цикла. Формированию мышления будущих

специалистов способствуют методологические знания и научные теории, то есть развитие должно быть параллельным: накопленные научно теоретические знания должны иметь применение. Но для полного достижения инновации в естественно-научном образовании необходимо решить следующие задачи для совершенствования преподавания математики, физики, химии, биологии и информатики:

- Внедрение преподавателей в процесс разработки новых педагогических технологий.

- Обновление методического пособия с связи с инновационным образованием.

- Составление обновленного регламента обучения.

- Обсуждение разноразной подготовки студентов.

Для инновации в естественно - научном образовании требуется инновационный подход в системе преподавания, то есть активного и систематического творчества в педагогической деятельности.

Слово «инновация» переводя с латинского означает изменение, обновление, введение новизны. Целью любого профессионального образования является воспитание, обучение и развитие личности, а результат этого позитивные показатели, которые сегодня в профессиональном образовании рассматривается через качественную подготовку специалиста. В данный момент огромное значение имеет разные инновационные процессы. Под процессами подразумевается целый ряд комплексных работ гарантирующий возникновение действительных инноваций.

- Научно-исследовательские работы (разработка нововведения, а также различных изобретений)

- Творческая деятельность (инновационные проекты, основанные на научных знаниях)

- Учебная деятельность (развитие профессиональных навыков для получения опыта в реализации инновационных проектов)

Из это следует сделать вывод что инновационное естественно-научное образование на сегодняшний день – это образование основанное на саморазвитии самого обучающегося, что приводит к совершенствованию профессиональных качеств у студентов, а в свою очередь это даст нам высоко квалифицированные кадры.

Можно сделать вывод, что современное естественно- научное образование достаточно четко и полно отражает в своем состоянии все противоречия эпохи. Естественно, что естественно-научное образование, являясь целостной субстанцией по своей структуре и содержанию, объединяет целый груз противоречий, пронизывающих

общество, науку и образование в целом. Последнее обстоятельство позволяет говорить о сложном кризисе современного естественно-научного образования.

Таким образом, мы понимаем современное, преходящее и следовательно, противоречивое состояние естественно-научного образования, обусловленное объективными (научно-технический прогресс, информационный бум) и субъективными (деидеологизация, гуманизация общества) факторами.

Проведенный нами анализ научной литературы позволяет сделать еще один вывод. Известно, что культура, наука, экономика, кибернетика, успешно справляясь с кризисами, сопровождавшими их развитие на разных этапах становления, прошли этапы постмодернизма, пост неоклассицизма, постиндустриального и пост информационного общества. Образование в силу объективных причин надолго «задержалось» в фазе кризиса, во многом отставая от жизненных реалий. Возвращение образования (в том числе естественных наук) в сегодняшнюю реальность – сверхзадача современной науки и практики.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Нуров К. Высшее образование в Казахстане: цена без качества и знаний (электронный ресурс) - 2011-URL:www.ipr/kz/kipr/3/1/44
- 2 White, Higher Education and Problems of Citizenship Formation // Journal of philosophy of Education.-pp112-127.
- 3 Пидкасистый П.И. Сущность самостоятельной работы студентов и психолого-дидактические основы ее классификации/ П.И. Пидкасистый // Проблемы активизации самостоятельной работы студентов. Пермь, 2000
- 4 Мычка С.Ю., Шаталов М.А. Использование метода «кейсстади» в системе среднего профессионального образования // Смальта 2014 №5 с.113-114.

ОНЛАЙН ҚОЛДАНБАЛАР АРҚЫЛЫ СЫНИ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ДАМЫТУ

БЕКЖАН Н. Ғ.

п.ғ.м., оқытушы, Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

Сыни тұрғыдан ойлау – студенттерге қажет, олардың жеке және кәсіби өмірінде міндетті түрде туындауы мүмкін әртүрлі күрделі мәселелерге жауап беруге дайындайтын жоғары дәрежелі танымдық дағды. Сыни тұрғыдан ойлаудың негізін құрайтын когнитивтік дағдылар талдау, түсіндіру, бағалау, қорытынды жасау және өзін-өзі реттеу болып табылады.

Студенттер сыни тұрғыдан ойлағанда, олар осы процестерге белсенді қатысады:

- Байланыс
- Талдау
- Синтез
- Мәселелерді шешу
- Бағалау
- Рефлексия

Студенттерді осы процестерге қатыстыратын орта құру үшін оқытушылар сұрақтар қойып, әртүрлі пікірлер білдіруді ынталандыруы керек және студенттерді оқытуға қатысуға мәжбүр ететін әртүрлі практикалық іс-шараларға тартуы керек [1,17 б.].

Сыни тұрғыдан ойлау дағдыларының түрлері

Оқытушылар іс-әрекеттерді студенттердің өздері қалаған ойлау деңгейіне және курстың немесе тапсырманың оқу мақсаттарына қарай таңдауы керек. Төмендегі кестеде студенттердің сыни ойлаудың әртүрлі деңгейлерін көрсете алатынын көрсету үшін қойылатын сұрақтар сипатталған (1-кесте).

Кесте 1

| Сыни тұрғыдан ойлау деңгейі | Студенттер көрсететін дағдылар | Қойылатын сұрақтар |
|-----------------------------|---|---|
| Төменгі деңгейлер | | |
| Еске түсіру | тану, сипаттау, тізімдеу, анықтау, шығару | <ul style="list-style-type: none"> • Біз... туралы не білеміз? • ... принциптері қандай? • Бұрын білгендерімізбен ... қалай байланысады? |

| | | |
|------------------|--|---|
| Түсіну | түсіндіру, жалпылау, бағалау, болжау, сипаттау | <ul style="list-style-type: none"> • Қорытындылау... немесе түсіндіру... • Егер болса, не болады? • нені білдіреді? |
| Жоғары деңгейлер | | |
| Жүгіну | іске асыру, пайдалану, енгізу, көрсету, шешу | <ul style="list-style-type: none"> • Егер... не болареді? • Қалай... қолдануға болады...? • қарсыаргументнүшін? |
| Талдау | салыстыру, жүйелеу, бөлшектеу | <ul style="list-style-type: none"> • Неліктен ... маңызды? • ... қандай салдары бар? • Неге екенін түсіндіріңіз/ Қалай түсіндіріңіз... |
| Бағалау | тексеру, бағалау, сынау, қорытындылау, түсіндіру | <ul style="list-style-type: none"> • Неліктен... болып жатыр? • ең жақсысы қайсы және неге? • Қалай... әсеретеді? |
| Жасау | салу, жоспарлау, жобалау, шығару | <ul style="list-style-type: none"> • Мәселенің шешімі қандай? • Сіз не себеп деп ойлайсыз...? Неліктен? • Басқаша не көруге болады? |

Онлайн нұсқаушылар студенттерге төменгі және жоғары деңгейдегі сыни ойлау дағдыларын дамытуға көмектесетін әрекеттерді жасау үшін технологиялық құралдарды пайдалана алады.

Рефлексия. Рефлексия студенттерге оқуын бақылауға және семестр бойы үлгерімін көрсетуге мүмкіндік береді. Оқушылардың рефлексиялық әрекеттер арқылы сыни тұрғыдан ойлау деңгейін арттыру үшін студенттерге білімдері мен ойлауын дамытуға көмектескен курс материалдарын келтіруді айтыңыз.

Мысал: Google Doc-ті, Canvas-та бірлесіп жұмыс істеу мүмкіндігін қолданыңыз және студенттерден білгендері туралы журнал жүргізуді, сабақта қол жеткізген жетістіктерін сипаттауды және олардың үлгерімі үшін ең маңызды курс материалдарын келтіруді сұраңыз. Студенттер оқытушымен Google құжатын бөлісе алады, ал оқытушылар олардың жұмысы туралы түсінік бере алады.

Бір-бірін тексеру әрекеттері. Бір-бірін тексеру әрекеттері студенттерге бір-бірінің жұмысы туралы кері байланыс жасау арқылы коммуникациялық дағдыларды көрсетуге, студенттерге балама көзқарастарды ашуға және студенттерге оқып тақырыптарына

байланысты сұрақ қоюға мүмкіндік береді. Бір-бірін тексеру әрекеттерін онлайн режимінде жүргізу студенттердің анонимділігін қорғай отырып, студенттердің кері байланыста шынайы болу мүмкіндігін арттырады [2].

Мысал: quizz қолданбасында өзара шолуды тағайындау мүмкіндігін пайдаланыңыз және өзара шолу топтарын қолмен немесе автоматты түрде жасаңыз. Бұл топтар анонимді болуы немесе студенттердің атын көрсетуі мүмкін. Студенттерге зерттеу жұмысының бірінші жобасы бойынша екі жолдасына кері байланыс беруін айтыңыз. Студенттер пайдалану үшін айдар жасау үшін quizz қолданбасындағы айдар мүмкіндігін пайдаланыңыз. Студенттер нені бағалайтынын және жолдастарын қалай бағалау керектігін білуі үшін студенттерге тапсырма нұсқауларымен бірге айдаршаны көрсетіңіз.

Пікірталас форумдары. Пікірталас форумдары студенттерге құрдастарымен сөйлесуге, төменгі және жоғары деңгейдегі сыни ойлау дағдыларын көрсетуді талап ететін сұрақтарға жауап беруге, сонымен қатар курстың мазмұнын талдауға мүмкіндік береді. Оқытушылар пікірсайыс форумдарына қатысу арқылы қатысудың нақты нұсқаулықтарын белгілеп, сыни ойлау дағдыларын модельдеген кезде, студенттер сыни ойлау процесіне қалай қатысатынын көрсете алады.

Мысал: quizz қолданбасындағы жанды сабақ мүмкіндігін пайдаланыңыз және студенттерге өздері көрген бейне туралы пікірталас жүргізуді айтыңыз. Пікірталас алаңында пікірталас сұрақтарын қойыңыз және студенттерге пікірталасқа қатысуға нұсқау беріңіз және өз дәлелдерін растау үшін курс оқуларынан сілтеме жасаңыз[3].

Шағын топтағы әрекеттер. Шағын топтағы іс-әрекеттер студенттерге қарым-қатынас жасауға, мәселені шешуге, әртүрлі көзқарастарды тыңдауға және курс мазмұнын талдау және синтездеу үшін бірлесіп жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Шағын топтарға тапсырмалар беру арқылы оқытушылар студенттерді сыни тұрғыдан ойлаудың бірнеше деңгейлеріне тарта алады.

Мысал: онлайн презентацияларды жасауға және оларға түсініктеме беруге арналған құралды, пайдаланыңыз және студенттерге оқуды қорытындылайтын және сұрақтар туғызатын презентацияны құрастыруды айтыңыз. Студенттерге автордың дәлелдерінің күшті және әлсіз жақтары туралы түсініктеме беруін айтыңыз. Студенттер өздерінің презентацияларына сілтемелерді

талқылау форумында немесе Canva ішіндегі сілтемені кірістіру мүмкіндігін пайдаланып тапсырмада орналастыра алады.

Сандық әңгімелеу әрекеттері. Сандық әңгімелерді айту студенттерге ақпаратты ұсыну үшін мультимедианы (суреттер, аудио, бейне) пайдалануға мүмкіндік береді. Сандық әңгімелер 1) жеке әңгімелер, 2) оқиғаларды құжаттайтын әңгімелер және 3) ақпарат беретін және нұсқау беретін оқиғаларды қамтуы мүмкін. Сандық әңгімелерді құру студенттерге курс мазмұнын бағалауға, ой елегінен өткізуге немесе талдауға мүмкіндік береді.

Мысал: Canva, Powerpoint немесе Google құжатын қолданыңыз және студенттерден оқырмандар мен тыңдаушыларға өздері оқып жатқан курстың мазмұны олардың кәсіби өмірінде қалай пайдалы екендігі туралы ақпарат беретін оқиғаны айтуды сұраңыз. Әңгімеде студенттерден өздерінің кәсіби жұмыстары үшін ең маңызды деп санайтын оқу мен іс-әрекеттің нақты мысалдарын сұраңыз. Canva презентация мен Google құжатына сілтемелерді пікірталас форумы немесе quizz тапсырма арқылы жіберуге болады. Powerpoint файлы талқылау барысында жіберілуі немесе тапсырмада ұсынылуы мүмкін [4, 45 б.].

Сыни тұрғыдан ойлау – студенттерге кәсіби және жеке өмірде жетістікке жету үшін қажет баға жетпес дағды. Оқытушылар төменгі және жоғары деңгейдегі сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал ететін оқу мақсаттарын құруда, сондай-ақ, оқытудың осы мақсаттарын қолдайтын іс-шараларды іске асыру үшін технологияларды пайдалануда ойлы және мақсатты бола алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Минкиш Ф. Ф. Критическое мышление учащихся и педагогические способы его формирования. Казань, 2000.

2 Carmichael, E., & Farrell, H. (2012). Студенттердің сыни ойлауында дамытудағы желілік ресурстардың тиімділігін бағалау: Әдебиеткешо лужәнесыни тұрғыдан ойлауға арналған онлайн сайттың мысалдары. University Teaching and Learning Practice журналы, 9(1), 4.

3 Опыт использования приемов технологии развития критического мышления на уроках информатики и ИКТ. Ветошкина Наталья Владимировна – <http://pedakademy.ru/?p=786>

4 Мандернач, В. J. (2006). Сыни тұрғыдан ойлау туралы. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту үшін желілік құралдарды біріктіру. A collection of faculty scholarship, 1, 41-50.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫ ЖӘНЕ РУХАНИ ҚҰНДЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

БОДАУОВА Б. Қ.

п.ғ.к., қауымд. профессор, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

АЛИМХАНОВА А. К.

магистрант, «Музыкалық білім» білім беру бағдарамасы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Қазіргі кезде жұртышылықты алаңдатып жүрген ілгері мәселелердің бірі – жас ұрпақтың рухани құлазуы. Сондықтан да Елбасы Н. Назарбаев білім беру саласында халқымыздың руханилық дәстүрлерін кеңінен дамытып, өскелең ұрпақты рухани сезімдерін биік, өз Отынын, халқын қастерлеп сүйетін, сонымен қатар жалпыадамзаттық құндылықтардың бүгінгі таңдағы маңыздылығын түсінетіндей етіп тәрбиелеудің қажеттілігіне баса назар аударуда. Сонымен қатар президентіміздің өз елімізді дүниежүзіндегі дамыған 50 мемлекеттің қатарына қосуды мақсат етіп қойды. Бұл мақсат білім беру жүйесінің, оның ішінде университеттер алдындағы өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі міндеттерінің маңызды, бірақ жеткілікті дәрежеде атқарылмай жүрген тағы бір қырына назар аударып, оны орындауға бағытталған іс-әрекеттерді жаңа деңгейге көтеруді талап етіп отыр. Ендеше осыншама жоғары бағаланып отырған «құндылық» деген ұғымды қалай түсінуге болады?

Белгілі философ П. Менцердің айтуынша [1] «Құндылық – ол адамдардың өздерінің сезімі басқаның барлығынан жоғары санайтын, соған ұмтылуға, сый-құрметпен қарап, бақылап, мойындауға болатын жай». Олай болса, құндылық деген ұғымды философиялық тұрғыдан қарастырсақ, ол жеке тұлғаның белгілі бір қасиеті емес оның өмір сүруінің мән-мағынасы, толық тіршілік етуінің алғы шарты деуге болады екен. Жеке тұлғаның құндылық дүниесінің қалыптасуына оның дүниетанымының ықпалы зор. Біз дүниетанымды педагогика оқулықтарында айтылып жүргендей, өмірдің әр саласындағы адамдардың әлеуметтік, рухани-адамгершілік ұстанымдарын анықтайтын және қоғамның, табиғаттың дамуына қатынасын айқындайтын, олардың білімдерінің, көзқарастарының, сенімдерінің және идеалдарының жүйесін қамтитын сананың бір түрі деп түсінеміз. Студент жастардың алған білімі өзінің көзқарасы мен сеніміне айналған жағдайда ғана оның дүниетанымының қалыптасып дамуына өз әсерін тигізеді. Адамның көзқарасы дүниетанымына үлкен

ықпал етеді, дегенмен іс-әрекет әрдайым көзқарасына байланысты бола бермейді. Қандайда бір теріс пиғылға қарсы бола тұрып адам сондай істі өзі де істеуі мүмкін. Мысалы, өтірік айтуды немесе ұрлық жасауды жаман әдет деп бағалай тұра кейбіреулер өздері де сондай жағымсыз істерге барады. Демек, көзқарасы дұрыс болғанымен адамның іс-әрекеті әрдайым соған сай болады деп тұжырымдау асығыс болады. Қоршаған ортаны, оның дамуының тарихи-әлеуметтік, табиғи заңдылықтарын толық түсініп меңгерумен қатар соның негізінде адамның өзінің ой-түйіні қалыптасса және өмірде соған ұмтылуға деген ынта-ықыласы болса, ол адамның берік сенімі бар дей аламыз. Сондықтан жеке тұлғаның іс-әрекеті мен тұрмыс-тіршілігін сипаттайтын, өмірлік ұстамының беріктігін анықтайтын, адамзатқа, қоғамға, идеологияға, саясатқа, имандылыққа, білімге, ғылымға, өнерге қатысты, өзі терең түсініп қабылдаған және өзінің іс-әрекетін, тұрмыс-тіршілігін солардың негізінде құрған идеялардың жиынтығына сенім деп анықтама беруді жөн көріп отырмыз. Олай болса, адамның көзқарасы оның ішкі сеніміне айналған жағдайда ғана оның дүниетанымы, қоршаған ортаға деген қатынасы қалыптасты деуге болады. Сенім адамның санасындағы күрделі интеллектуалды және эмоционалды үрдістердің, сонымен қатар өмірлік тәжірибесінің нәтижесінде қалыптасады. Осындай үрдістердің, тәжірибенің нәтижесінде тұлғаның меңгерген білімі оның өміріндегі атқаратын барлық істеріне, қоғамда, отбасында өзін ұстауға ұмытылдыратын түрткі дәрежесіне дейін көтеріледі.

Дүниетанымның маңызды бір бөлігі – идеал. Жеке тұлғаның өміріндегі өзі ұмтылатын, армандайтын, пір тұтатын жоғары жетістікті идеал дейміз. Идеал жеке адамдарда, қоғамда, мемлекетте болады. Ендеше адамдар жастық шақ – студенттік кезеңде қиялға жол беріп, алдарына қандайда бір биік мақсат қойып, армандауға әуес болады. Ерік-жігер, сенімі қалыптасқан жағдайда сол армандарына жету жолында әрекеттер жасайды (оқиды, жұмыс істейді, өз халқының әдеби, мәдени, т.б. мұраларын меңгеруге талпынады). Осы іс-әрекеттердің барысында өзінің мақсат еткен идеалына байланысты адамда құндылықтар дүниесі қалыптасады. Жоғарыда айтылғандарды саралай келе құндылық дүниесі – жеке тұлғаның дүниетанымына негізделген іс-әрекеті мен тұрмыс-тіршілігін сипаттайтын, өмірлік ұстамының беріктігін анықтайтын, адамзатқа, қоғамға, идеологияға, саясатқа, имандылыққа, білімге, ғылымға, өнерге қатысты, өзі терең түсініп қабылданған, ішкі және сыртқы әсерлерге байланысты адам бойында қалыптасқан, биік мақсат көздеген ізгі

қасиеттердің өмір сүру барысындағы көрінісі деп тұжырымдауға болады. Жастардың құндылық дүниесінің дамып қалыптасуына құндылықтардың, құндылықтарды бағалаудың орасан зор маңызы бар. Әр адамның қажеттілігі әр түрлі болуымен қатар сезіну тәсілдері де алуан түрлі болады, соған байланысты не нәрсені әр адам өзінше бағалайды: біреулер үшін аса құнды нәрсе басқа біреу үшін құндылығы онше жоғары емес немесе мүлдем ешқандай құндылығы жоқ болуы мүмкін. Мазмұны жағынан философтар құндылықтарды: заттық құндылықтар, қисынды, этикалық, эстетикалық құндылықтар, жағымды, ұнамды, пайдалы және тиімді, шындық, қайырымдылық, әсемдік, сұлулық құндылықтары деп бөледі [2] .

Қазақ қоғамының өмір сүру салтында рухани құндылықтарды жоғары бағалау, өскелең ұрпақты соған баулу дәстүрге айналған. Белгілі философ Н. Бердяев [3] «Рух – сүйіспеншілікте, қайырымдылықта, жанашырлықта, әділеттілікте, шығармашылықта, еркіндікте, борышта т.б. көрініс табады» деп атап өткен. Олай болса, жеке тұлғаның рухани-адамгершілік құндылығы: оның сүйіспеншілік, қайырымдылық, мейірімділік, жанашырлық, әділеттік, шығармашылық, еркіндік, борыш сезімдеріне, шығармашылық мүмкіндіктеріне негізделген ішкі жан дүниесінің көрініс табуы деуге болады. Қазіргі кезде осылардың ішінде шындық, қайырымдылық, сұлулық, әсемдік, құндылықтардың шеттетіліп жүргенінің куәсі болып жүрміз. Оның себебін қоғам дамуының қазіргі кезеңінде еліміздегі болып жатқан түбегейлі өзгерістерден байқауға болады. Жастар еңбек жолын таңдағанда бірінші кезекте жалақысының көбірек болғанын ескереді, олардың жоспарында: жақсы пәтерде немесе коттеджде тұрып, қымбат машина мініп, демалыс уақытын қызықты өткізгісі келеді, отбасының тұрмыс-тіршілігі неғұрлым жоғары болғанын көздейді және балаларына сапалы білім бергілері келеді. Ол орынды тілек, жастардың оған ұмтылып, өзінің қажеттілігін орындау жолында білім алып, еңбек етуге деген талпынысын қолдау қоғам алдында тұрған борыш. Бірақ, сол «заттық құндылықтар» жолында адамның рухани өсіп-жетілуіне қажетті құндылықтардың басқа түрлері: жоғарыда айтылған шындық, қайырымдылық, сұлулық, әсемдік т.с.с. елеусіз қалса, адам дүниеқұмар болып, барлық күш-қуатын баюдың жолына сарп етіп, ішкі жан дүниесі күннен күнге жұтаң тартып рухани күйзеліске душар болуы әбден мүмкін.

Өмірде, дүниеде ненің құндылығы бар екенін философияда этика (этика – грек тілінде *ethika*, *ethos* – салт, адамшылық ұстаным дегеннен алынған) адамгершілік, морал туралы ілімді зерттейді.

Сонымен қатар этика адамның өзіне, басқа адамдарға қатысты өзін-өзі ұстауына, тәртібіне, мінез-құлқына байланысты әркімге өмірлік маңызы бар мәселелерді философиялық тұрғыдан зерттейді. Этикадағы қарастырылатын негізгі мәселелер: әдептің табиғаты, оның мән-мағынасы мен бастау алар көзі, жақсылық пен жамандық, борыш, ар-намыс, әділдік, еркіндік пен жауапкершілік, жағымды мінез-құлық пен тәртіптің ұстанымдары мен нормалары, бақыт және өмірдің мәні, адамның өмірлік борышы [3; 4]. Демек, рухани-адагершілік құндылықтар мәселесі этика ілімінде қарастырылады деп айтуға толық негіз бар. Осы тұрғыдан қарағанда құндылықтарды жеке тұлғаның алдына қойған мақсаттары деп түсінуге болады. Ол мақсаттар белгілі бір ретпен орналысады да оның жоғары биік шыңында аса құнды деп бағалайтыны орналысады. Рухани-адамгершілік құндылықтар мен ұстанымдардың сыртқы жағдайларға, қажеттілік пен қызығуға, адамдардың субъективті бейімділігіне байланысты өзгеріп отыратынын өмірден көріп жүрміз. Бұл жағдайда жеке тұлғаның құндылық дүниесі қалыптасып бекімгенін байқаймыз. Соңғы жылдары демократиялық ұстанымдарды желеу етіп, адамның басқалардың, қоғамның алдындағы өзін-өзі ұстау, тәртіп нормаларының қажеттілігінің жоққа шығару орын алып отыр. Мұндай ұстанымдарды жақтаушылар демократиялық қоғамда адам өзін еркін сезініп, өзі көздеген мақсаттарына жетуге толық мүмкіндік алу керек дегенді алға тартады. Ол орынды, бірақ адам қоғам тарапынан қойылатын талап-тілектерді түсініп, соның дұрыстығына, қажеттігіне көзі жетіп, өз еркімен, ынты-ықпалымен, өзі мойынсынып орындаса, ондай адам нағыз еркін болады. Мысалы, ол студент немесе мектеп оқушысы болса, оның ой-өрісі мейлінше кең, өмірден жан-жақты білімі бар, соның негізінде өз ойын, іс-қимылын дәлелді етіп басқаларға жеткізе біледі және оған сендіре де алады. Ондай оқушы жастар қандайда бір істі біреуге (жолдастарына, оқытушыға, ата-анасына т.б.) жақсы көріну немесе басқалардан мақтау есту, сый алу үшін емес, өз бойында қалыптасқан сенімдеріне байланысты өз қалауымен орындайды. Ондай жағдайда жастар басқаға жалтақтап жасқанбайды, ол өз ойының да, ісінің де дұрыстығына сенімді болғандықтан өзін еркін сезінеді. Мұндай жастардың құндылық дүниесі белгілі бір дәрежеде қалыптасады.

«Құндылық дүниесі» деген ұғымға жоғарыда берілген анықтамаға тоқталсақ, адам бойындағы рухани-адамгершілік құндылық дүниесінің бастау алар көзі – қазақ халқының ежелден келе жатқан салт-дәстүр, әдеп-ғұрыпының негізінде қалыптасқан

имандылық ұғымы дер едік. Иmandылық ұғымына халқымыздың көне жазба мәдениет үлгілерінде жете көңіл бөлінген, бірақ кеңес дәуірінде оны діни ұғым деп сынаржақты баға беріліп, айтуға да тиым салынды. Ал білдің түсінігімізше, имандылық дегеніміз – адам бойындағы кішіпейілділік, шыншылдық, қайырымдылық пен мейірімділік, әдептілік пен инабаттылық, қанағатшылдық пен ұстамдылық, ұлтжандылық пен өз елі мен халқын сүю, пәктік пен ақниеттілік, ар сақтау, дене тазалығы мен жан тазалығын сақтау сияқты ізгі қасиеттердің жүйесі және олардың өмірдегі руханилық тұрғыдан көрініс табуы. Қысқасы, имандылық – әрбір адамның өзіндік мәдениетінің көрінісі. Демек, имандылық өзегі – мәдениет. Кең мағынада алғанда мәдениет дегеніміз – халықтардың өмірінің, жетістіктерінің, шығармашылығының көрінісі [5].

Қоғамның үнемі дамып, жаңарып тұру қағидалары тұрғысынан алып қарағанда адамдардың эстетикалық көзқарасы да сонымен бірге алмасып отыратыны байқалды. Бұл көбінесе қазіргі кезде жастардың сыртқы сипаты, киім киісі мен киім үлгілері, бет әлпетін көркемдеу тәсілдері, әшекей бұйымдарды тағынуы, мінез-құлқы, сөз саптауы, іс-әрекетінен көрінеді. Адамның сыртқы көрінісі оның ішкі және дүниесі жайлы мәлімет береді.

Мазмұны жағынан алғанда мәдениет ұғымы түрліше сипатталады. Соның ішінде философиялық сөздікте «Мәдениет халықтың объективті рухының көрініс табу түрлері» деп атап көрсетілген. Яғни, адамның рухани байлығын оның кең мағынада алған мәдениетінде айқындалады екен. Әйгілі неміс философы И. Кант [6] «Екі нәрсе адамны таңғалдырады: жұлдызды аспан және адамның ішкі әлеміндегі рухани дүниесі» дейді. Жоғарыда берілген анықтамаға сүйенсек, бұл жердегі адамның ішкі әлеміндегі рухани дүниесі дегенді оның имандылығы деп түсінген жөн. Жеке тұлғаның құндылық дүниесін белгілі грузин ғалымы Н. Чавчавадзе де мәдениет ұғымымен байланыстырған, оның айтуынша, «Мәдениет – идеалды құндылықтың оның материалды иесі мен қосылуы». Мұндағы ғалымның идеалды құндылық деп отырғаны – жеке тұлғаның құндылық дүниесі. Басқа сөзбен айтқанда, жеке тұлғаның дүниетанымына байланысты қоршаған ортаға, әлемде болып жатқан барлық тыныс-тіршілікке, құбылыстарға өзінің қатынасын айқындап өзінше әрекет жасауы. Мәдениет – материалдық өндіріс тәсілімен анықталатын және адамның шығармашылық күшінің даму дәрежесі. Сондай-ақ, мәдениет – адамдардың рухына қарым-қатынасы және адамзат ұрпақтары жасаған рухани байлықтарымен, олардың келесі буынның игеру мөлшерімен сипатталатын қоғамның

рухани өмірінің тарихы мен белгіленетін ұғым, сапалық категория [7]. Ұлттық мәдениетпен сусындау студент жастардың рухани құндылық әлемін байытып, имандылық, адамгершілік қасиеттерін дамытып қана қоймайды, олардың дүниетанымын дамытады, қоршаған ортамен үйлесімділігін арттырады. Ұлттық мәдениеттің дамуы рухани өмірмен байланысты. Осы тұрғыдан алғанда жан-жақты терең академиялық білім беретін ордасы – университеттердің атқаратын қызметі шексіз деуге болады. Білімді маманды даярлаумен қатар университеттер – еліміздің болашағын тәрбиелейтін орын. Ендеше осы университет қабырғасынан шыққан терең білімді, зиялы, ертең ел басқаратын азаматтардың құндылық дүниесін терең де рухани бай мазмұнда болғаны қажет-ақ. Болашақ маманның құндылық дүниесінің қалыптасуына университеттің барлық оқу-тәрбие үрдісі, тыныс тіршілігі әсер етеді. Университеттің оқу-тәрбие үрдісінің мақсаты тарихи тәжірибеге сүйене отырып студент тұлғасын терең ғылыми біліммен қатар өнер-білім машықтарын меңгеруге, еңбекке тәрбиелеуге, отбасы, ауыл-аймақтың, елдің арнамысын қорғауға, тағы басқа ізгі қасиеттерге баулуға, яғни, болашақ мамандардың құндылық дүниесін қалыптастыруға негізделген. Сондықтан қоғамда иманды, инабатты ұрпақ тәрбиелеу әр ұлттың өз ерекшеліктерін ескерумен қатар салт-дәстүр, әдеп-ғұрыптарын саралай отыра іске асырылуы қажет [8].

Халқымыздың асыл мұраларын ұрпақтан ұрпаққа жеткізу – дәстүрлі киелі іс. Өйткені, рухани адагершілік құндылық идеялардың негізі – ғасырлар бойы қалыптасқан халқымыздың жазба мұралары, ауыз әдебиеті, т.б. арқылы ұрпақтан ұрпаққа тарап отырған екен.

Адамның құндылық дүниесі – мазсұны терең, күрделі, үнемі даму үстінде болатын құбылыс. Сол себепті студент жеке тұлға болып қалыптасу барысында оның құндылық дүниесі де үздіксіз дамып отырады. Сондықтан құндылық дүниесін дамытуда мәдениеттің тамырына терең бойлап, құнды жақтарын кеңінен пайдалануы абзал. Мұндай сабақтастықтың маңыздылығын К.Өмірәлиевтің мына сөздерінен көреміз: «алдыңғы ұрпақ жасаған рухани мәдениетті оған жалғасып келген екінші ұрпақтың берік иеленіп, мұраланып отыруы – табиғи заңдылық, ал бұл мұралардың зерттелуі, насихатталуы, өз жағдайна жетілдіре, дамыта отырып пайдалануы – екінші ұрпақтың келер ұрпақтың алдындағы міндетті борышын өтеуі. Бұл болмаған жерде-ақ ол ұрпақ алдыңғылар жасаған мәдениетті өзінен кейінгі келесі ұрпаққа асырып салушы дәнекерлік қызметін тоқтатады. Дәл осы жерде

халықтың мәдениетінің үзілуі ұлттық мәдениеттің кедейленуіне бастап әкеледі». Қазақ халқының дәстүрінде терең рухани маңызы бар қасиеттерді ежелден «имандылық» деп атаған. Бұл жерде біз имандылық мәселесін арнайы қарастыруды мақсат етіп отырған жоқпыз. Десек те, болашақ мамандық иесін терең біліммен қаруландырумен қатар биік имандылық қасиеттерді бойына сіңіру және өздері өмір сүретін қоғамға сай етіп тәрбиелеу арқылы рухани құндылық дүниесін өалыптастыруға болады. Демек, студенттердің алған білімдерін өзін-өзі материалдық жағынан қамтамасыз етуге жұмсау, рухани, әлеуметтік-экономикалық қажеттіктерін өтеуге бейімдеу, өмірде өз көздеген мақсат-тілектеріне жетуге ынталандыру болашақ мамандарды даярлауға университеттердің келелі міндеттерінің бірі. Адамдардың материалдық қажеттіктерін олардың рухани қажеттіліктерін тудырады. Материалдық қажеттіктерді қанағаттандыру барысында адам рухани қажеттіліктерін маңызын түсінеді. Осы түсініктер арқылы олардың құндылық дүниесінің қалыптасуына негіз салады [9].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Гегель Ф. Политические произведения. – М, Мысль, 1978 -372
- 2 Данильян О.Г. Тараненко. Философия. Учебник. – М, Эксмо 2005, 423 б.
- 3 Бердяев Философия самосознания: Учебник для Вузов. – М, Юнити –Дана, 2005. – 564б.
- 4 Философический энциклопедический словарь. – М. 1983 – 584
- 5 Современная западная философия. – Словарь. – М. 1991, - 266
- 6 Ингартен Р. Исследование по эстетике. – М, 1962
- 7 Ахметова Ж. Балаларды мәдениеттілікке тәрбиелеу жолдары / Қазақстан мұғалімі, 18-ақпан, 1994
- 8 Қоянбаев Ж., - Педагогика, А, Рауан 1992, 239 б.
- 9 Марғұлан Ә., - Ежелгі жыр аңыздар, А, Жазушы 1985

РАЗВИТИЕ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ШОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ДЕТСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ШКОЛЫ

БУРДИНА Е. И.

д.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

КУСАИНОВ Д. К.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Приобщение к сущностным, духовным, культурным, мировым процессам постулируется, как одна из ведущих задач образования XXI века. Роль искусства в этом процессе бесценна.

Существует прямая связь между развитием эмоциональной сферы человека и его нравственным обликом. Кризис духовной культуры, ведущей к эмоциональной бедности ее носителей, влечет за собой этическую неразвитость людей. Трудно ждать ответственного поведения от духовно опустошенного и эмоционально ограниченного человека. Данная ситуация приводит к возрастанию значимости преподавания и усвоения гуманитарных дисциплин с раннего возраста.

Еще К.Д. Ушинский считал, что «необходимо с раннего детства прививать человеку чувство прекрасного, доброго, эстетичного», создавая тем самым его нравственный иммунитет» [1].

Актуальность исследования обусловлена тем, что современный сложный этап в развитии нашего общества, когда осуществляются глубокие радикальные преобразования в политике, экономике и социальной структуре, требует нового подхода к воспитанию подрастающего поколения и предъявляет новые требования.

В младшем школьном возрасте закладывается фундамент будущей личности в духовно нравственном и эстетическом аспекте, воспитания, и конечно же эстетической направленности. Культурная деятельность, в свою очередь, может стать одним из важных факторов развития эстетического вкуса у детей.

Одной из основных целей эстетического развития и прививания эстетической культуры является развитие эстетического вкуса, способности оценивать прекрасное. В эстетике прекрасным называют то, что способно вызвать благоприятные чувства и эмоции, доставить эстетическое наслаждение. Особую значимость в развитии эстетической культуры младших школьников имеет обращение в воспитательном процессе к различным видам искусства - живописи, скульптуре, музыке, хореографии, театру и так далее. [2]

Этой проблеме посвящено множество научных трудов. На протяжении всей педагогики, не только как науки, но и практической деятельности, известные ученые изучали этот вопрос с целью его решения. Это обусловлено тем, что существует острая необходимость развития эстетической культуры у учащихся

Категория эстетической культуры разрабатывалась такими учеными, как: В. В. Бычковым, А. И. Буровым, А. А. Радугиным, Е. Г. Яковлевым. Вопросы формирования эстетического вкуса в системе эстетического сознания личности рассматривали в своих работах А. И. Буцкой, М. С. Каган, П. Ф. Каптерев, Н. И. Киященко, Я. А. Коменский, Б. Т. Лихачев, А. Ф. Лосев, Ю. М. Лотман, Л. П. Печко.

Психологические аспекты развития эстетической культуры нашли отражение в исследованиях: А. В. Брушлинского, Л. С. Выготского, А. Н. Леонтьева, А. А. Мелик-Пашаева, С. Л. Рубинштейна, П. В. Симонова, Б.М. Теплова и др. Сущность, цели, задачи и принципы эстетического развития определены в работах В. А. Балашова, И. Ф. Гончарова, В.А. Сухомлинского, К. Д. Ушинского, А. В. Толстых, Л. В. Школяр. Вопросы формирования эстетического сознания личности в процессе эстетического развития рассматривали А. И. Буцкой, М. С.Каган, П. Ф. Каптерев, Н.И. Киященко, Я. А. Коменский, Б. Т. Лихачев, А. Ф. Лосев, Ю. М. Лотман, В. А. Сухомлинский, К.Д. Ушинский.

В Республике Казахстан данным вопросом по развитию эстетической культуры школьников занимались такие авторы, как: Ташкенбаева С., Калиев С., Узабаев С. А., Жарыкбаев К., Шелекбаева Б., Әсемжанова З. и др.

Так, С. Ташкенбаева считает, что цель эстетического развития и формирования эстетической культуры - формирование личности младшего школьника, как субъекта культуры. Оно включает в себя следующие компоненты: эстетическое восприятие, эстетические чувства, эстетические потребности, эстетические вкусы, эстетические идеалы. Эстетическое развитие осуществляется комплексом средств: на уроках литературы, музыки, изобразительного искусства, на внеклассных занятиях и в дополнительном образовании [3].

По мнению С. Қалиева, развитие – есть процесс изменений, которые носят: качественный, необратимый, позитивный для личности характер [4].

С. А. Ұзабаев считает, что эстетическое развитие и формирование эстетической культуры обучающихся – одна из важных задач

школы, так как приобщение к культурным ценностям обеспечивает сохранение и трансляцию культурных ценностей общества, передачу новым поколениям общественно-исторического опыта [5].

Жарыкбаев Қ. в своей книге «Об эстетическом воспитании» говорит о том, что эстетическое развитие способствует формированию творческой личности школьника, его эстетических чувств и отношений к природе, искусству, культуре. Данное направление воспитательной работы имеет особое значение в младшем школьном возрасте, для которого учеба является ведущим видом деятельности, характерен интерес к освоению нового, а педагог является значимым взрослым, чье влияние высоко. Если подростки стремятся к альтернативным формам самовыражения, то младшие школьники с готовностью воспринимают те формы художественной, эстетической, творческой работы, которые предлагает педагог [6].

Например, как считает Б. Шелекбаева, в начальной школе дети легко включаются в освоение народной культуры (музыкальной, изобразительной), хорошо воспринимают устное народное творчество (сказки, пословицы), обучаются традиционным ремёслам, декоративно-прикладному искусству. То есть, именно в данном случае педагог имеет возможность активно транслировать национальные культурные традиции. Такое влияние и составляет главную цель воспитания [7].

Л. Н. Михайлова утверждает, что одним из самых эффективных инструментов для развития эстетической культуры служит именно искусство, так как оно является непосредственно его сутью [8]. И, конечно же, без внимания не оставил этот вопрос А. С. Макаренко, который придавал большое значение эстетическому развитию учащихся [9].

Авторы Н. И. Киященко, Н.Л. Лейзеров утверждают, что одним из самых эффективных инструментов для развития эстетической культуры служит именно искусство, так как оно является непосредственно его сутью.

Развитие эстетической культуры - это целенаправленный и систематический процесс воздействия с целью развития способностей восприятия и понимания прекрасного в искусстве и в жизни, выработка эстетических знаний и вкусов, развития задатков и способностей в области искусства, формирование способности воспринимать, оценивать и осознавать эстетическое в жизни, природе и искусстве; способности жить и преобразовывать мир по законам красоты; развитие творческих навыков; отношения к жизни.

Искусство – важнейшее средство приобщения личности к духовным ценностям. Оно вводит ребенка в мир природы, в мир людей, в историю общества, в мир красоты и нравственности. Помогает раскрытию и развитию творческого потенциала учащихся. В основе художественного творчества лежит эстетическое отношение к действительности.

Художественно-творческая деятельность — это организованное взаимодействие ребенка с художественными объектами, в процессе которого дети создают, познают эстетический образ мира, преобразуют этот мир. Однако, чтобы являться субъектом художественно-творческой деятельности и творить по законам красоты, школьнику нужен ориентир. Жизненный опыт младших школьников достаточно ограничен и им сложно выделять из общей массы собственно эстетические явления. Задача педагога – воспитать у младшего школьника способность наслаждаться искусством, развить эстетические потребности, интересы, довести их до степени эстетического вкуса, а затем и идеала.

Лучше всего язык искусства усваивается в практической художественно-творческой деятельности. Освоение языка искусства через творческую художественную деятельность открывает простор для создания нового, для новых образов, ассоциативных связей, развивает способности к нетривиальному мышлению, воображение, фантазию. Дает возможность сказать и быть услышанным, способность взволновать, потрясти, оодухотворить. Согласно концепции Д.Б. Лихачева, эстетическая деятельность (эстетическое творчество или эстетическое восприятие) есть деятельность сознания, которая функционирует в двух направлениях:

– познающее сознание, задача которого - осознание в системе значений, познание, приобретение общественно-исторического опыта, усвоение отдельной личностью знаний о мире;

– открытие «значения для меня», личностного смысла всего окружающего мира и меня самого, и выражение всего открытого. Испытывать благотворное влияние искусства возможно, только если произведение искусства воспринимается на тонком духовном уровне.

Итак, чтобы искусство действительно влияло на духовную организацию личности, определяло систему ее ценностей, воспитывало гуманистические идеалы, расширяло и углубляло реальный жизненный опыт, необходимо учить детей понимать язык искусства, воспринимать и переживать эстетическую

действительность. Лучше всего этого можно достичь, на наш взгляд, средствами вовлечения учащихся в художественную деятельность, в процесс творчества, дать им возможность пережить «муки творчества» и радость достижения цели [10].

Задачи развития эстетической культуры школьников в условиях детской художественной школы находятся в неразрывной связи и обеспечивают гармоничное развитие ребенка. Развитие эстетической культуры может реализовываться в процессе театрализованной деятельности, потому что основывается на театральном искусстве, являющемся синтетическим (объединяет все виды искусства: художественное слово, музыку, пластику, декорационно-художественное оформление и т.п.) и близка к игре - наиболее доступной деятельности ребенка в дошкольном детстве, вместе с сюжетно-ролевыми играми имеет общую основу, являясь одним из видов творческих игр.

Развитие эстетической культуры детей в условиях детской художественной школы будет осуществляться эффективнее, если построить педагогический процесс на следующих принципах:

1) Принцип психологической комфортности предполагает формирование условий, в которых школьники чувствуют себя спокойно, уверенно, свободно и уютно. Чтобы чувствовать себя комфортно в группе, дети должны видеть, что к их труду и творчеству относятся с пониманием и любовью, что их труд важен для окружающих так же, как и для них. Отношение педагогов, сверстников и родителей весьма немаловажно, своими работами дети хотят вызвать интерес у близких к изображенному. Вследствие заинтересованности взрослых у детей развиваются самостоятельность и творческая инициатива.

2) Принцип творчества (креативности) подразумевает максимальную ориентацию на творческое начало, приобретение детьми собственного опыта творческой деятельности.

3) Принцип комплексности предусматривает взаимосвязь театрализованной игры с разными видами искусства и различными видами художественной деятельности детей. Повышенное внимание в старшем возрасте уделяется приобщению младших школьников, например, к театральной культуре.

4) Принцип учета индивидуальных особенностей детей и обеспечение им продвижения вперед своим темпом (минимакса). Так, один ребенок ограничится минимумом, а другой - возьмет все и пойдет дальше. Все остальные будут размещаться в

промежутке между этими двумя уровнями в соответствии со своими способностями, возможностями и познавательными мотивами, т.е. дети будут выбирать свой уровень в соответствии с их возможным максимумом.

5) Согласно принципу интегративности, целенаправленная работа по развитию театрально-игровой деятельности школьников включена в целостный педагогический процесс. Это подразумевает, в том числе организацию работы по театрализации в логике этапов художественной деятельности [11].

Для формирования эстетической культуры школьников ведущими методами в условиях детской художественной школы нужна такая организация культурной деятельности детей, которая поможет развить эстетическую культуру, такими методами являются: показ, наблюдение, объяснение, анализ, пример взрослого. В качестве ведущих для развития эстетического вкуса используются практические методы, а именно упражнение, показ, объяснение, метод поисковых ситуаций. Формы организации культурно-эстетической деятельности могут быть разнообразными. Например, Н. И. Киященко, Н.Л. Лейзеров выделяют: занятия, праздники, развлечения, спектакли, театрализованные действия и другие формы.

Выводы: исходя из всего вышесказанного, прослеживается тот факт, что именно в этом возрасте необходимо начинать развивать эстетический вкус в процессе развития младших школьников. Это обусловлено тем, что мыслительная деятельность в таком возрасте более свободна, поэтому, положительное влияние в сфере развития эстетического вкуса будет более продуктивным. Отсюда следует, что именно в этот период особо продуктивно будет закладывать основы эстетики, что позволит в дальнейшем развиваться ребёнку в данном направлении

По проведенному исследованию было выявлено, что формирование в условиях детской художественной школы у детей эстетической культуры, художественно-эстетического отношения к действительности (как способности к художественному познанию мира и его образной оценки), предполагает наличие таких личностных качеств, как: чувство красоты и гармонии, способность эмоционально отзываться на различные проявления эстетического в окружающем мире, умение видеть прекрасное в наблюдаемых явлениях и осознавать его, потребность в созерцании и восхищении.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Ушинский, К.Д. Педагогические сочинения [Текст] / К.Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1990. – 396 с.
- 2 Кондратенко Г.П. Сущность и структура эстетического мировосприятия личности в психолого-педагогическом аспекте [Текст] / Г.П. Кондратенко // Образование на Луганщине: метод. журнал. – 2019. – № 1. – С. 63-67.
- 3 Ташкенбаева С. Сущность и значение эстетического воспитания. - Алматы, 2015. – 185 с.
- 4 Қалиев С. Мектептегі тәрбие жұмыстарының теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2009. -123 с.
- 5 Ұзабаев С.А. Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі. – Алматы, 1990. – 163 с.
- 6 Жарықбаев Қ. Эстетикалық тәрбие туралы. – Алматы, 2009. – 180 с.
- 7 Шелекбаева Б. Эстетикалық тәрбие беруде көркем шығарманы пайдалану. «Бастауыш мектеп» журналы. – Алматы, 2002. – 114 с.
- 8 Михайлова Л.Н. Проблемы воспитания эстетической культуры младшеклассников в системе современного образования [Текст] / Л.Н. Михайлова // Образование на Луганщине. – 2019. – № 2. – С. 93-96.
- 9 Макаренко А.С. - человек, педагог, ученый, писатель: СССР, Россия, Урал: материалы 10-х Всероссийских Макаренковских студенческих педагогических чтений / под ред. В.С. Третьяковой. Екатеринбург: «Раритет», 2013. - 298 с.
- 10 Лихачев Д.Б. Теория эстетического воспитания школьников. - М.: Просвещение, 1987. - 315 с.
- 11 Солодова Г.Г., Климова Н.А. Эстетическое развитие личности в воспитательно-образовательном процессе школы [Текст] / Г.Г. Солодова, Н.А. Климова. Учебное пособие. – Часть 8. – КемГУ. – Кемерово: Изд-во «Кузбассвузиздат», 2015. – 107 с.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ
ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ЗАНЯТИЙ ИЗО

БУРДИНА Е. И.

д.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

КУСАИНОВА Д. А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

В истории педагогики проблема творчества всегда была одной из актуальных. Многие педагоги и психологи (Азарова Л. Н., Кузин В. С., Столяренко Л. Д. и др.) в своих работах отмечают, что в существующей сейчас системе образования недостаточно уделяется внимание целому пласту человеческого опыта - опыта творческой деятельности.

Развитие творческих способностей – одна из главных задач педагога. Творческое начало – это всегда стремление вперед, к лучшему, к прогрессу, к совершенствованию и, конечно, - к прекрасному [1].

Изобразительная деятельность является едва ли не самым интересным видом деятельности школьников и позволяет ему отразить в изобразительных образах свои впечатления об окружающем, выразить свое отношение к ним, имеет значение для всестороннего эстетического, нравственного, трудового и умственного развития [2].

Актуальность темы заключается в том, что эстетический компонент оказывает существенное влияние на установление ведущих звеньев структуры личности в целом. Продуктивные виды деятельности приносят много радости школьникам, копируя окружающий мир, они как бы слушают его. И здесь педагогу важно разнообразить деятельность детей, как познавательную, так и художественно-творческую, используя традиционные, и нетрадиционные способы передачи получения информации. Результаты изучения проблемы показали необходимость научить детей манипулировать с разнообразными по качеству, свойствами материалами, использовать нетрадиционные способы изображения в самостоятельной художественной деятельности.

Выявлены отдельные специальные работы, посвященные формированию творческих способностей в изобразительной деятельности: Л. А. Пармоновой, Г. В. Урадовских, О. А. Сафоновой; по развитию творчества и самостоятельности в процессе работы с

различными художественными материалами: Е. К. Брыкиной, Т. А. Власовой, И. Л. Головановой, А. В. Игнатъевой.

В Казахстане вопросами развития творческих способностей детей занимались такие авторы, как: Кошербаева Г. Н., Бейсембаева А. А., Мейрамбекқызы У. М., Сайтимова Т. Н., Кошербаева Г. Н., Мухамбаева А. У. и др.

На основе изучения трудов педагогов и психологов по данной проблеме исследования, было выявлено, что основные задачи педагога по развитию творческих способностей обучающихся в процессе занятий ИЗО:

- формировать интерес к изобразительной деятельности; - привлечь детей к работе с различными материалами, упражняя в применении способов традиционного и не традиционного рисования и развития специальных умений и навыков;
- учить создавать грамотные и красивые работы, радоваться результатам своего труда и труда товарищей, воспитывать интерес и мотивированную потребность к изобразительному творчеству;
- развивать воображение у детей, поддерживая проявление их фантазии, смелости в изложении собственных замыслов;
- развивать эстетическое восприятие мира, природы, художественного творчества взрослых и детей;
- способствовать развитию личности через самовыражение в изобразительном творчестве. [3]

В процессе рисования у детей совершенствуются наблюдательность, эстетическое восприятие, художественный вкус, творческие способности.

По утверждению Мухамбаевой А.У. особо негативно такое направление в образовании сказывается на младших школьниках [4].

Создавая у них репродуктивную направленность в обучении, можно потерять будущего творца, ведь такое обучение, отмечает автор, формирует скорее потребителя, беспомощного в творческом плане, нежели активную творческую личность. Столкнувшись с новыми условиями или обстоятельствами, он оказывается недееспособным.

Еще одним отрицательным моментом является то, что имеющийся резерв теоретических и методических возможностей развития творческого потенциала детей младшего школьного возраста используется с недостаточной эффективностью.

Современные ученые, педагоги и психологи, такие как Л. Н. Азарова, А. Г. Бермус, А. В. Хуторской и др. в своих

исследованиях раскрывают проблематику формирования познавательной и других видов активности младших школьников.

Именно творческая деятельность, по мнению Л. С. Выготского, делает человека существом, обращенным к будущему, созидающему его и видоизменяющим свое настоящее.

Решить проблему облегчения для детей доступа к внутренним творческим ресурсам можно, опираясь на идею Л. С. Выготского о зоне ближайшего развития. Всем давно известно, что ребенок сделает больше, когда ему будут помогать. Ориентация психологической помощи на уровень развития младшего школьника «выше» текущего, а не на уже имеющиеся возможности, дает ребенку шанс обратиться к собственным, еще не использовавшимся внутренним ресурсам [5].

В настоящее время разрабатываются и внедряются программы по развитию творческих способностей, мышления и воображения в образовательную работу образовательного учреждения, включая в себя игровые приемы, но этот процесс еще остается не на должном уровне.

Очень важно поощрять творческие порывы ребенка. Именно в младшем школьном возрасте вся жизнь пронизана фантазией и творчеством. Если ребенок не получит необходимое развитие в это время, есть возможность, что творческий потенциал в будущем не проявится.

Актуальность изучения проблемы творчества в психолого-педагогической науке объясняется, прежде всего, возникшим противоречием между социальным заказом общества на творческую личность, недостаточной разработанностью общих основ, теории и методологии креативности. Общество испытывает настоятельную потребность в социально активных членах, творческих личностях. Необходимость формирования креативности обуславливается тем, что она определяет продуктивную направленность личности, творческую индивидуальность, является базовым детерминантом социального творчества и заключает в себе концептуальные принципы психологии креативного обучения и воспитания. Актуальность исследования определяется необходимостью разработки научно-психологического и технологического обеспечения развития и реализации творческого потенциала человека [6].

Наличие в жизни ребенка трудных ситуаций, вызывающих определенное эмоциональное напряжение, по мнению О. М. Бабиц,

Н. И. Вьюнова, К. М. Гайдара, является одной из важнейших предпосылок становления творческой личности. Важную роль в повышении эффективности решения детьми проблем или трудных ситуаций играет положительный настрой.

Существуют традиционные и современные техники рисования. К традиционным изобразительным техникам и приёмам при рисовании мы относим: создание изображения гуашью, акварелью, фломастерами, цветными карандашами, восковыми мелками.

К нетрадиционным (современным) - акварель по сырому листу, по мятой бумаге, гуашь или пастель по бархатной бумаге, рисование углём, сангиной, ладонная и пальцевая техники, граттаж, печатание «штампиками», коробками, предметами, природными объектами – листьями, набрызг по трафарету, ниткография, кляксография, монотипия и другие техники [7].

То есть современные рисование подразумевает использование новых материалов, инструментов, способов рисования, которые не являются общепринятыми, традиционными (привычными) в педагогической практике образовательных учреждений. Безусловно, при выборе нетрадиционного метода рисования необходимо учитывать возрастные особенности и уровень развития детей [8].

Дети младшего школьного возраста ещё не имеют большого опыта в рисовании и сначала мы учились держать правильно карандаш, кисточку, клеить готовые формы. Большую помощь в этом нам оказали модели, используемые нами в рамках программы «Развитие» Л. А. Венгера. Самое привлекательное в рисовании это то, что можно отойти от привычных форм обучения.

Применение современных техник способствует обогащению знаний и представлений детей о предметах и их использовании, материалах, их свойствах, способах действия с ними. У детей развивается способность переносить усвоенные знания в новые условия. Ведь рисовать можно не только красками, карандашами или фломастерами, но и подкрашенной мыльной водой, свечой, использовать клей, ватные палочки, поролон, жёсткие кисти, различные штампы и т.п. Дети знакомятся с разными способами окрашивания бумаги, в том числе с цветным клейстером, методом набрызга (напыления), узнают, что можно рисовать не только на бумаге, но и на специальном стекле, учатся работать кистью, карандашом, стеклой. Они пробуют рисовать предметы руками (ладонью, пальцем, кулаком, ребром ладони), получать изображение с помощью подручных средств (ниток, верёвочек, полых трубочек),

и природного материала (листьев) и т.п. Современные техники не требуют высокоразвитых технических умений, дают возможность более «рельефно» продемонстрировать возможности некоторых изобразительных средств, что позволяет развивать умение видеть выразительность форм. Ценна также возможность интеграции разных видов изобразительной деятельности (рисования, лепки, аппликации, художественного конструирования) [9].

В процессе взаимодействия педагога и детей сочетается групповая и индивидуальная работа. На специально организованной деятельности в нашей гостиной создаются благоприятные условия для общения друг с другом. Особенное значение для общения и доброжелательных взаимоотношений детей друг с другом приобретают наши коллективные занятия, в ходе которых дети создают общую картину средствами рисунка. Большое значение имеет организация развивающей среды в группе. Дизайн помещения зависит от воображения и творчества педагогов [10].

У. М. Мейрамбеккызы считает, что при планировании совместной деятельности в работе с современными материалами обязательно учитываются возрастные особенности детей. Для младших школьников более простыми в освоении являются пальчиковая, ладонная и трафаретные техники, печатание различными бросовыми материалами: коробочками, крышками, поролоновыми подушечками, резиновыми и ватными палочками. Дети воспринимают данные приёмы как своеобразную игру - экспериментирование, с небольшой подсказкой учатся видеть образ в отпечатке ладони: бабочку, лебедя и др. Планирование образовательной деятельности осуществляется с учётом календарно-тематического принципа. Как развивать изобразительные навыки малышей необходимо учить и родителей. Для этого может быть разработана картотека «Рисуем вместе», в которой содержатся рекомендации, консультации, описание различных техник рисования [11].

Итак, работа с современными техниками изображения стимулирует у школьников положительную мотивацию изобразительной деятельности, вызывает радостное настроение, снимает страх перед краской, боязнь не справиться с рисованием, способствует ослаблению возбуждения слишком эмоционально расторможенных детей. Ребята меньше утомляются, у них сохраняется активность и работоспособность на протяжении времени, отведённого на выполнение задания.

Изобразительная деятельность, по мнению Т.Н. Сайтимовой, в частности, детское рисование включает в себе большие возможности. Как отмечают исследователи детского изобразительного творчества (Н. П. Сакулина, Т. С. Комарова, Г. Г. Григорьева), она является средством умственного, графомоторного, эмоционально эстетического и волевого развития детей. В процессе рисования совершенствуются все психические функции: зрительное восприятие, представление, воображение, память, мыслительные операции [12].

Кошербаева Г. Н. считает, что использование современных приемов и материалов рисования в качестве одного из средств развития творческих способностей не случаен. Большинство современных техник относятся к спонтанному рисованию, когда изображение получается не в результате использования специальных изобразительных приемов, а как эффект игровой манипуляции. При этом неизвестно, какое изображение получится, тем самым усиливается интерес школьников к изобразительной деятельности, стимулируется деятельность воображения [13].

Кроме этого, современные техники расширяют изобразительные возможности детей, что позволяет им в большей мере реализовать свой жизненный опыт, освободиться от неприятных переживаний и утвердиться в позиции «творца». Рисуя в нетрадиционной технике, дети начинают чувствовать пользу творчества и верят, что ошибки – это всего лишь шаги к достижению цели, а не препятствие, как в творчестве, так и во всех аспектах их жизни.

Выводы: на основании вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что развитие творческих способностей детей является неотделимой частью общественной жизни. Творчество – это процесс деятельности человека, производящий качественно новые духовные и материальные ценности, где особую роль в процессе развития творческих способностей занимает деятельность учреждений дополнительного образования детей по ИЗО.

ЛИТЕРАТУРА

1 Григорьева, Г.Г. Развитие младшего школьника в изобразительной деятельности: учебное пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений / Г.Г. Григорьева. - М.: Академия, 2010. – 344 с.

2 Дьяченко, В.Ю. Естествознание, изобразительное искусство, художественный труд: учебное пособие / В.Ю. Дьяченко. - Волгоград: Учитель, 2017. – 271 с

3 Казакова, Т.Г. Теория и методика развития детского изобразительного творчества: учебное пособие для студентов вузов / Т.Г. Казакова. - М.: Владос, 2017. – 256 с.

4 Мухамбаева А.У. Развитие художественных способностей / А.У. Мухамбаева // Школа. - 2020. - №1.- С.21-23.

5 Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М.: Просвещение, 1981. – 356 с

6 Комарова, Т.С. Занятия по изобразительной деятельности: методическое пособие / Т.С. Комарова. - М.: Просвещение, 1991. – 176 с.

7 Кузин, В.С. Изобразительное искусство и методика его преподавания в начальных классах: учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. № 2001 «Преподавание в начальных классах общеобразоват. шк.» / В.С. Кузин. - М.: Просвещение, 2014. – 319 с.

8 Котляревская, М.А., Приобщение к творчеству. Новосибирск: Новосиб. книжн. изд-во, 2015. - 128 с.

9 Козлов, В. И. Уроки изобразительного искусства в школе: проектирование, методика проведения, конспекты, рефлексия: учебное пособие для студентов учреждений высшего образования, обучающихся по направлению подготовки «Педагогическое образование» (профиль - «Изобразительное искусство и дополнительное образование»). - М.: Издательство ВЛАДОС, 2019. - 365 с.

10 Кириллова Г Д. Начальные формы творческого воображения у детей. // Воспитание. - 2021. – № 2. -С. 41 – 46.

11 Мейрамбеккызы, У. М. Формирование творческих способностей учащихся на основе песен казахского народа / У. М. Мейрамбеккызы // Молодой ученый. - 2017. - № 10.1. - С. 53-55.

12 Сайтимова Т.Н. Модернизация общего среднего образования в Казахстане // Интеграция образования. – 2017. - № 4. – С. 125-139

13 Кошербаева Г.Н. Диалог культур как миропонимание новой эпохи // Сборник Международной научно-практической конференции «Культура. Наука. Творчество. – Минск, Белоруссия, 2017. – С. 286-292.

РАЗВИТИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА С ВУЗАМИ ГЕРМАНИИ

БЫКОВ П. О.

к.т.н., профессор, Член правления по академическим вопросам-проректор,
Торайгыров университет, г. Павлодар

РЫСПАЕВ Т. А.

профессор, хабилитированный д.т.н.,

Университет прикладных наук Анхальта, Германия

Торайгыров университет выступает ведущим региональным вузом Павлодарской области и играет важную роль в развитии экономики региона.

В экономике региона основную роль играют следующие отрасли промышленности: энергетика, металлургия, машиностроение, нефтехимия. В следствие этого в настоящее время, в Павлодарской области, в сфере трудовых отношений наибольшая доля трудовых ресурсов – 24 % занята в сфере промышленности. Также по занятости лидируют такие отрасли экономики, как сельское хозяйство, оптовая и розничная торговля, сфера образования (рисунок 1).

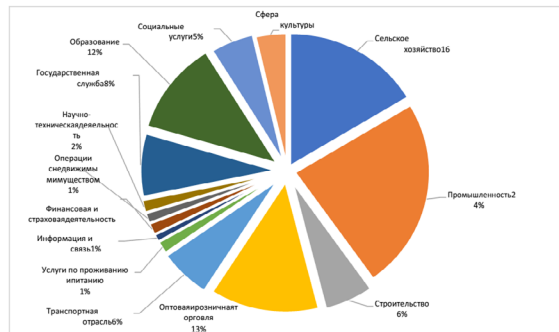


Рисунок 1 – Структура занятости населения в Павлодарской области

Стратегическими приоритетами развития региона являются: талантливая молодежь, высокопроизводительные рабочие места, экологические инициативы. В разрезе приоритетов, основными согласно Программы регионального развития Павлодарской области до 2050 года являются [1]:

1 Направление «Экология (окружающая среда)»:

- Охрана окружающей среды;
- Эффективная система управления промышленными отходами;

- Качественное управление бытовыми отходами;
 - 2 «Креативная экономика города»:
 - Усложнение экономики производства на основе имеющихся конкурентных преимуществ и ресурсов;
 - Создание экономики услуг на основе развитого человеческого потенциала;
 - 3 «Развитие человеческого капитала»:
 - Предотвращение оттока и становление центром притяжения для учащейся молодежи;
 - Предотвращение оттока и создание возможностей для продуктивной занятости трудящегося населения;
 - Укрепление конкурентных преимуществ в сфере образования;
 - Организация ряда последовательных сигнальных инициатив, стимулирующих естественный прирост населения, улучшение здоровья населения и снижение смертности;
 - 4 «Городское планирование»:
 - Организация комфортной городской среды;
 - Эффективная транспортная система;
 - Организация комфортного жилого пространства;
 - 5 «Цифровизация / SmartCity».
- С учетом данных приоритетов НАО «Торайгыров университет» ведется работа по обеспечению приоритетных отраслей соответствующими кадрами.

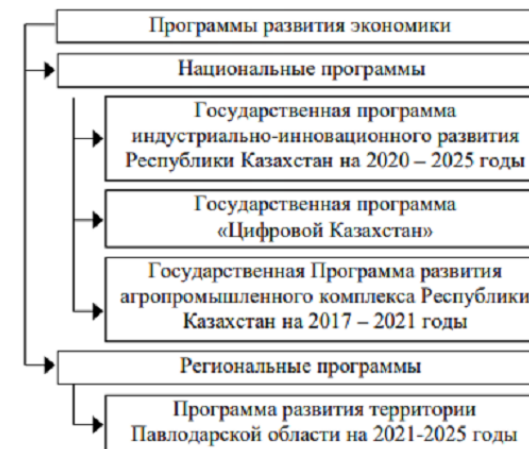


Рисунок 2 – Целевые программы развития экономики для участия в реализации Торайгыров университета

Вузом определен одним из приоритетов - совместная подготовка студентов НАО «Торайгыров университет» с профессорами вузов Германии, что позволит обеспечить соответствие компетенций выпускников международным требованиям университетов Германии.

Задачи проекта:

- разработка образовательных программ и силлабусов по инженерным, обрабатывающим, сельскохозяйственным направлениям подготовки;
- подписание договора о сотрудничестве между НАО «Торайгыров университет» и Университетом прикладных наук Анхальта (Anhalt University of Applied Sciences);
- отбор студентов инженерных, обрабатывающих, сельскохозяйственных направлений подготовки на образовательные программы с углубленным обучением немецкому языку;
- реализация обучения студентов Торайгыров университет по инженерным, обрабатывающим, сельскохозяйственным направлениям подготовки с углубленным обучением немецкому языку;
- поиск учебных и научных программ и проектов для обучения студентов в вузах Германии;
- подготовка студентов Торайгыров университет и подача заявок для участия в учебных и научных программах и проектах для обучения в вузах Германии.

Академическая политика. Организация учебного процесса по образовательным программам, реализуемым в рамках проекта «Германский факультет Торайгыров университета на 2021 – 2025 годы» основана на принципах кредитной технологии обучения, основная задача которой состоит в формировании у обучающихся способностей к самообразованию и самореализации на основе выборности образовательной траектории в рамках регламентации планирования учебного процесса и учета объема знаний в виде кредитов.

Формы обучения: очная и очная с реализацией дистанционных образовательных технологий.

Общие принципы реализации образовательных программ:

- объем кредитов - 240;
- углубленное изучение немецкого языка (1 курс – 10 кредитов, 2 курс – 15 кредитов, 3, 4 курс – не менее 5 кредитов);
- максимальное приближение преподавания базовых и профилирующих дисциплин к требованиям (объем кредитов, тематических план и оценка результатов обучения и т.д.) аналогичных образовательных программ Германских вузов;

- привлечение к преподаванию специальных дисциплин профессоров из Германских вузов и экспертов SES (Служба старших экспертов);
 - свобода выбора преподавателя со стороны студента;
 - использование балльно-рейтинговой системы оценки учебных достижений по каждой учебной дисциплине;
 - академическая мобильность;
 - аккредитация образовательных программ;
 - выдача Европейского приложения к диплому;
 - использование Европейской системы трансферта и накопления кредитов (ECTS);
 - вовлечение в учебный процесс эдвайзеров со стороны Торайгыров университета и Германских партнеров, содействующих обучающимся в выборе образовательной траектории;
 - максимальная информатизация учебного процесса.
- Данные компетенции должны быть внедрены в образовательные программы таким образом, чтобы обучающиеся могли:
- применять и продолжать развивать знания по дисциплинам по принципу «обучение в течение жизни»;
 - обучаться, эффективно и творчески реагировать на новые задачи;
 - продуктивно, совместно и открыто работать в различных группах и в различных культурных границах;
 - эффективно работать в междисциплинарных (в т.ч. межпрофессиональных) областях;
 - создавать более широкие перспективы для дальнейшего личностного роста, для новаторского видения и более контекстуальных и системных форм взаимопонимания;
 - укреплять целостность, доверие и личную стойкость, а также возможности для решения проблем и неопределенности;
 - эффективно осуществлять профессиональную и социальную ответственность и вносить позитивный вклад в жизнь общества.
- К реализации приняты следующие образовательные программы.

Таблица 1 – Перечень образовательных программ

| № | Образовательные программы | Аналоги образовательных программ Германских вузов | Минимальных объем кредитов по ОП |
|---|---|---|---|
| 1 | Электро- и информационная техника / Elektro- und Informationstechnik | Elektrotechnik Elektronik Informationstechnik Mikrocomputertechnik Automatisierung Regelungstechnik | 7 Semester deutsch CREDITS 210 |
| 2 | Машиностроение / Maschinenbau | TechnischeMechanik und Maschinendynamik Werkstoff- und Fertigungstechnik Konstruktion und Computer Aided Design (CAD) Computer Aided Engineering (CAE) Fahrzeugtechnik und Leichtbau | 7 Semester deutsch CREDITS 210 |
| 3 | Биомедицинская инженерия/техника / Biomedizinische Technik | BiomedizinischeElektronik und Messtechnik BiomedizinischeSignalverarb eitung Medizinische Diagnose- und Therapietechnik Biomaterialien MedizinischeInformatik | 7 Semester deutsch CREDITS 210 |
| 4 | Материаловедение и технология материалов / Werkstofftechnik | | 7 Semester deutsch CREDITS 180 |
| 5 | Сельское хозяйство и аграрный менеджмент / Landwirtschaft / Agrarmanagement | Grundlagen der Agrarwirtschaft Spezielle Tier- und Pflanzenproduktion Unternehmensführung AgrarmarktlehreundAgrarpolitik | 7 Semester deutsch CREDITS 180 |
| 6 | Технология производства продуктов питания / Lebensmitteltechnologie | mathematisch- naturwissenschaftliche und ingenieurtechnischeGrundlagen Lebensmitteltechnologienpflanzli cher und tierischerProdukte Lebensmittelanalytik und Qualitätssicherung Lebensmittelverfahrens-, Prozess-, Apparate- und Anlagentechnik HaltbarmachungundVerpackung | 7 Semester deutsch CREDITS 210 |
| 7 | Системная инженерия / Systemtechnik / Systems Engineering | | 7 Semester deutsch CREDITS 210 |

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Стратегия развития Павлодара до 2050 года.
- 2 Разработка образовательных программ: локальные ответы на глобальные вызовы высшего образования. Монография / А. Сагинтаева, А. Мусина, А. Сулейменова, Р. Каратабанов, К. Куракбаев, Д. Пристли. – Нур-Султан: Высшая школа образования Назарбаев Университета, 2021. – 236 с.
- 3 Etzkowitz H., Leydesdorff L. The Triple Helix – University – Industry – Government Relations: A Laboratory for Knowledge Based Economic Development // EASST Review, Vol. 14, # 1, PP. 14 – 19, 1995.
- 4 Barnett R. The Ecological University: A Feasible Utopia.- NewYork : Routledge, 2018. – 214 p.
- 5 Кларк Б. Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации. – М. : Высшая школа экономики, 1998. – 139 с.

ORGANIZATIONAL PROCESS IN TEACHING ENGLISH IN DISTANCE LEARNING PROCESS

DAULETIYAR M.
student, 2nd year, Ablai khan Kazakh UIR and WL

The desire to find ways to resolve the above contradiction determined the problem of our research. In theoretical terms, this is the problem of determining (in the context of the informatization of education) the organizational and pedagogical conditions for teaching learners of pedagogical universities to work independently. In practical terms, it is the problem of selecting content, scientifically grounded forms, methods and means of developing independent work skills in future teachers in the aspect of implementing the idea of lifelong pedagogical education based on information and communication technologies.

The need to fill this gap in scientific knowledge determines the relevance of the study, which is further emphasized by the existing contradiction between the demands and the realities of educational practice in highly qualified teachers who are capable of continuous professional self-development in the context of informatization of education, and the insufficient representation in pedagogical science of research on the problem of shaping the readiness of a future teacher to independent work

by means of information and communication technologies. In this regard, we noted that issues related to teaching learners to work independently using information and communication technologies were not the subject of a special study. A number of unresolved questions include the content and structure of the future teacher's readiness for independent work in the conditions of informatization of education, the organizational and pedagogical conditions for teaching learners to work independently by means of information and communication technologies.

Petrova L. I. considered that the distance learning should contribute to the solution of such socially significant tasks as:

- increasing the level of education of society and the quality of education;
- implementation of the needs of the population in educational services;
- meeting the country's needs for high-quality trained specialists;
- increasing the social and professional mobility of the population, its social activity, the level of self-awareness;
- broadening one's horizons;
- preservation and enhancement of knowledge, human and material potential accumulated by the domestic higher education [1, p. 63].

Methodology of the research

Features of the organization of the educational process with information and communication technologies in secondary schools by substantiating the system of English lessons in this area and creating their pedagogical and psychological conditions have been determined. They are:

- The study clarifies that the system of innovative technologies is purposefully designed and organized consciously;
- The study clearly shows the interconnectedness of the methods used in the teaching of information technology.

Methodical organization of teaching English in general education institutions with the help of mobile communication technologies. It can be recognized as a contribution to the modernization of the English language as an integral part of the system of theoretical points and didactic principles about the structural and content nature and technology of the platform.

Findings and results

The results considered in the work proved and substantiated the advantages of implementation of information technology, computer multimedia as an effective system of formation of speaking skills

in the teaching of foreign languages in high schools on the basis of communicative learning technologies.

Thus, in innovative technology there is a relationship and reasons for the content, methods and tools, and the ability to select the necessary content, effective methods and tools in accordance with the program and the pedagogical task depends on the pedagogical skills of the teacher. Implementation of distance learning technologies in foreign language teaching play important role [2, p.42].

Modern teaching technologies are associated with the teacher's ready-made knowledge. The purpose of the formation of creativity, cognitive knowledge and skills of learners should be organized on the basis of a system of three special methodological recommendations: new knowledge, skills, knowledge. These recommendations should be implemented through the improvement of teaching methods, tools and types, implementation of modern technologies. Finally, the modern lessons consist of stages of the learning process. Instead of the traditional lessons, they consist of stages such as: explanation, consolidation, discussion. These are satellite TV, video conferencing, tele-forums, , portfolio and chatrooms.

According to Polat E.S., the importance of using distance learning technologies in English lessons is reflected in the following:

- the ability to use existing distance learning technologies applications in the process of learning to speak and understand English;
- implementation of new versions of teaching to speak in the form of dialogue and monologue through video films and multimedia presentations on a smartphone [3].

The following methods will be effective in teaching English using Internet resources and new technologies:

- e-mail, teleconferencing, videoconferencing;
- the ability to publish personal information or in other words the Web;
- individual release to the server;
- information directories (Yahoo, UltraSmart, Galaxy) search engine (Vista, Open Text), in-system chat (Chat).
- Multimedia – a computer technology designed to combine sound, information, fixed and moving images on a smartphone. It displays information in a complex way - text, graphics, video, audio and animation [4].
- Conducting lessons in a non-traditional way using flipcharts on a smartphone.

The following ways of solving didactic problems can be effectively solved by using the information resources of the global network via the

Internet, their introduction into the educational process and the provision of appropriate didactic explanations:

- formation of different materials, reading skills and competencies in terms of complexity;
- Improving oral skills based on the analysis of materials obtained from the Internet;
- writing letters to colleagues, replies, reports, abstracts, etc. increase writing skills through the preparation of written works;
- replenishment of active and passive vocabulary, modern foreign language vocabulary, new terms;
- expansion of cognitive knowledge, including the history and culture, customs, features of economic development of the country of study [5].

A. Tikhonov, D. Ivannikovname as methodological resources for implementation of smartphones in the learning process, English language lessons create a language environment through implementation of the Internet, implementation of active text, listening to fluent speakers and communication. All information online is in English and they are connected with:

- inclusion of materials in the content of the lesson;
- research work of learners in the search for information relevant to the topic of the lesson;
- self-study, mastering and development of skills in various foreign languages;
- check the knowledge of English on a specific topic under the guidance of a teacher [6, 112p.].

Thus, mobile applications often complement the usual textbook, especially effective in the following cases:

- provides fast feedback;
- helps to quickly find the necessary information, which is difficult in a normal textbook;
- saves time.
- shows, narrates, models, etc. along with short text.

It also allows teachers to test the knowledge of an individual in a particular area.

To achieve this purpose, implementation of distance learning technologies provides graphical illustrations of the structure of model applications and the operation of algorithms. This not only increases the level of understanding of learners. But also it contributes to the development of learners' thinking. The result of the work is that mobile

technologies are created in two versions: through the computer Internet and for use in the classroom learning process. It meets the requirements of modern, computer-based teaching aids.

I. L. Bim pays attention to the teacher's creativity in using modern technologies. It is known that in order to master a certain subject, it is necessary to acquire not only theory, but also practical skills, i.e. practical skills to perform the tasks. To do this, it is necessary to learn to create mathematical models of the studied processes and phenomena, to design an algorithm for the solution and implement it in the form of a program. First, it introduces the possibility of introducing modern ways (methods) of obtaining mobile information, as a training program. Secondly, the possibility of introducing mobile tools for testing knowledge, as well as the possibility of self-testing, and thirdly, due to the current shortage of textbooks, the electronic version can be downloaded to a floppy disk and used at home on a computer. If the textbook is placed on a server, its use is not restricted» [7, 83].

In recent years, there has been a lot of talk about implementation of distance learning technologies. These are not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, a new approach to the learning process. The main purpose of teaching English is the formation and development of learners' communicative culture, teaching them to speak English in practice. The task of the teacher is to create an opportunity for each student to master English in practice, to choose a method of teaching so that each student can show their creativity and activity. The task of the teacher is to activate the cognitive activity of the student in the process of learning English. Modern pedagogical technologies, such as design methods, implementation of mobile technologies, implementation of Internet resources, provide a individually oriented way of teaching.

The possibilities of using Internet resources are huge. Learners can take part in online tests, quizzes, contests, Olympiads, correspond with friends in other countries. The modern requirement for mastering English is to learn to speak English in practice, to be able to use it in everyday life.

Mobile communication technology helps the student and establishes communication between the student and the teacher. Online learning is also very effective in increasing motivation to learn among peers. In my research, I looked at how effective and useful English vocabulary is using «Zoom, whatsapp» (a mobile application installed on a mobile phone). Today, a lot of people use smartphones and it is convenient to carry them with you. In practice, a lot of additional programs for the

study of language in distance learning technologies are proposed. It requires pedagogical integration of a second language. In this study, the mobile application «Zoom, whatsapp» installed on their mobile phones was used to create a dictionary, which was studied in practice of learners in foreign language classes.

The following are examples of non-traditional methods:

- role-playing game that allows you to simulate the situation of real communication and is characterized by freedom and spontaneity of speech and non-speech behavior of characters.

Role-playing involves the presence of a certain number of characters, as well as the game problem situation in which participants in the game act;

- round table – is an exchange of views on any issue, problem, of interest to the participants of communication. Participating in a round table, the learner speaks on his own behalf. Participation in a round table requires learners to have a sufficiently high level of proficiency in the language and the presence of certain knowledge of the problem, so this technique can be applied at the end of work on a particular topic;

- discussion is one of the forms of the dispute as a verbal contest.

This is an exchange of views on any subject in order to achieve unity of views on this subject. A prerequisite for discussion is the presence of any controversial issue. The final solution of this issue is being worked out during the discussion. For its successful management, participants must have knowledge of the subject matter, have their own opinion on this issue, and have methods of influencing partners and managing the conversation.

When a single word has various meanings, the teacher should decide which meanings are to be taught first, i.e., the teacher must decide which meanings occur most frequently and which meanings the learners need most. Finally, the learners will be motivated, and gradually they will build their own store of words which will be a basis for communication at any time.

Zoom, whatsapp, the main technologies that lead learners to see and recognize the problem, to identify it, to search for answers, to come to a decision, to think in the expression of learners' thoughts is a question. It is important to ask the question correctly according to the text being read. In search of answers to each problem, learners' research skills, cognition and understanding increase. In identifying the problem, learners need to be able to change their attitude to the object of study [59, 86].

In general, we consider teaching through distance learning technologies Zoom, whatsapp. This is the classification of foreign scientists. Types of distance learning technologies are implemented through tools such as computers, mobile phones, mobile networks, bluetooth and etc.

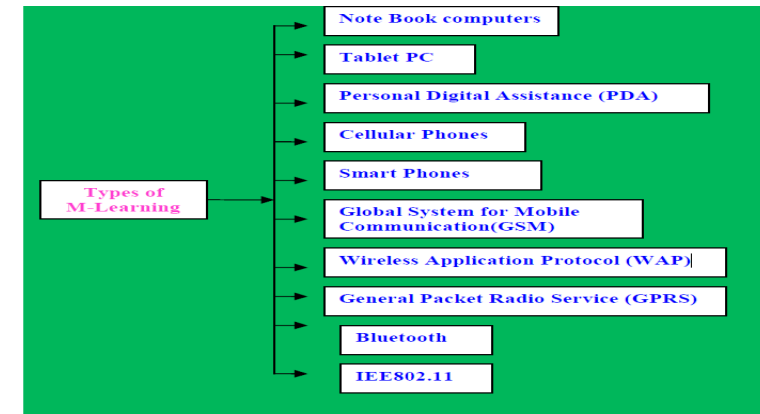


Figure 1 – Types of distance learning technologies

If the technology is more interesting and easier to use in the classroom, it is important for learners to use it in the kitchen. When giving the task, the teacher must take into account the accuracy, correctness and incorrectness of the questions. If a question is asked, even if it is not based on facts, the student should be able to point out that the question is incorrect. Learners themselves should be able to ask problematic questions. The ability to ask questions is very important for learning. A question is a form of problem-solving that raises the demand for the cognitive process and directs the learner to the search for answers. The learner should have an understanding of the questions to be clarified and supplemented. With the help of the method of definition, it is possible to determine the development of learners' thinking systems. The ability to ask questions is very important for a teacher. With the help of the method of definition, it is possible to determine the development of learners' thinking systems. Performing various exercises in the development of the ability to ask questions gives positive results.

At the next stage, learners internally analyze and select their knowledge, determine whether it is enough to get an answer, and actively pursue the search. In the third stage, he learns new knowledge, how to

answer the question correctly. At subsequent stages, checks the correct answer, compares with the first hypothesis, summarizes and summarizes the acquired knowledge and skills.

Features of distance learning technologies and very high. Its features and benefits can be seen in the following figure (Figure 2).

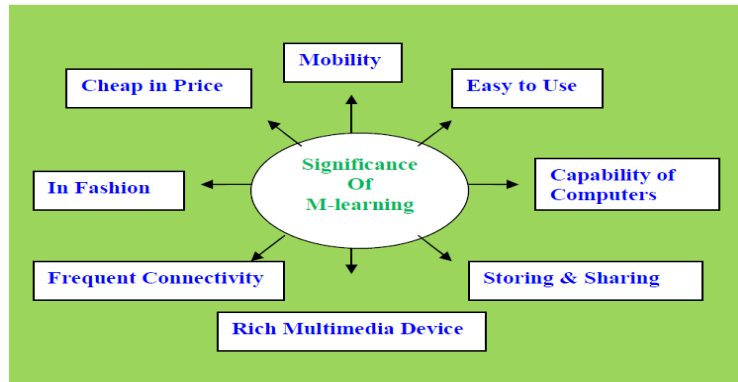


Figure 2 – Features of distance learning technologies

If we talk about the features of distance learning technologies, they are:

- mobility;
- use of computer benefits,
- storage and sharing of information;
- fast connection to the network, information;
- low prices, etc.

Instructor of Zoom teaches how to find answers, using whatsapp, with the right orientation to the student's thoughts and contradictions. Typically, this type of teaching is used during the interpretation of new learning material. Thus, the peculiarity of problem-based learning is that learners are not given ready-made knowledge, they are required to solve problems through research.

Advantages of using distance learning technologies:

- increases the ability of learners to think logically;
- leads to solid knowledge, high learning outcomes.

Disadvantages of learning using distance learning technologies:

- weak influence on the management of learners' cognitive activity;
- spend a lot of time to achieve purposes.

Learning through distance learning technologies is part of distance learning and e-learning (Figure 3).

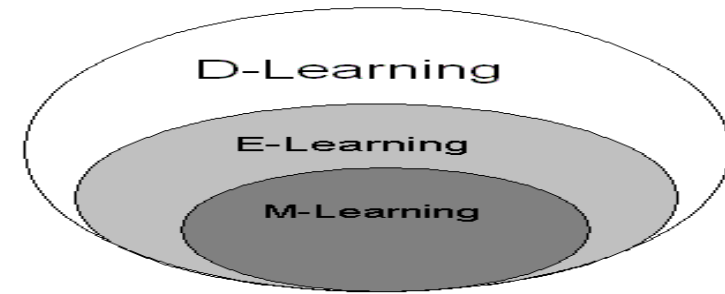


Figure 3 – The role of distance learning in education system

The purpose of distance learning technologies is to master not only the results of scientific knowledge, but also the way to achieve these results, in the process, to form learners' cognitive independence and develop their creative abilities.

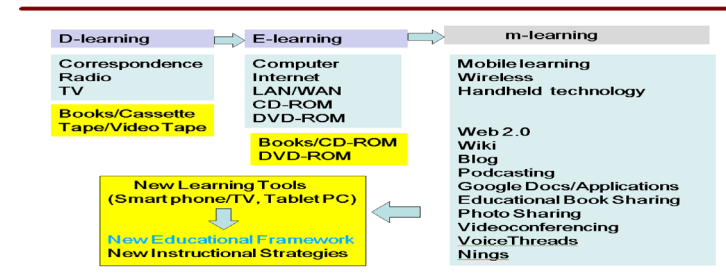


Figure 4 – The content of distance learning

Distance learning technologies consists of several application networked tools and tutorials. A new system of rules for implementation of well-known languages of teaching and learning, developed taking into account the logic of distance learning technologies and thinking skills (analysis, summarization, etc.) and the laws of learners' search activities (problem situations, cognitive interests, needs, etc.). Therefore, it often develops learners' thinking skills and provides confidence building.

A teacher may want to break the class into separate chat groups who have more opportunity to participate. A teacher may want to assign particular focus questions to particular groups.

Examples of focus questions include:

While you're watching...

Serve as an «expert commentator» on...

Share your reaction to (or opinion about)...

Note three things that are memorable or surprising, and discuss...

Answer the following trivia questions...

Gather support for your argument and debate one of the following positions...

Share key quotes that sum up the topic of...

Define the following terms mentioned in the video...

While organizing a chat during the classrooms, we should provide a guest speaker experience without leaving the classroom. A teacher arranges for an expert on a topic, or perhaps someone who has experienced history firsthand (a veteran, etc.), to attend a chat at a designated time. A teacher makes learners prepare questions for the person ahead of time. After screening/approving the questions and removing duplicates, the teacher should moderate and monitor the chat to ensure smooth flow and appropriate student participation. To extend the lesson, we make learners refer to the recorded chatroom and summarize what they learned from the speaker, perhaps noting how their perceptions changed. Finally, of the chat event, or what they learned. Finally, of classmates' questions.

While using of chat rooms for learning allows learners to communicate in real time to discuss the topics of the course or assignments given to them by the lecturer. It also allows easier access to the lecturer where the lecturer communicates and clarifies topics of discussion. The lecturer can also carry out his/her class virtually by use of the chat room. learning is any program or course offered in such a way that the instructor and the student are separated by physical (Wahlstrom, Williams, & Shea, 2003).

It means that the program or course is not offered in the traditional classroom. This varies from online courses, telecommuting courses and video courses. Where the courses are offered online, the learners at times access their classes from institutional centers where there is free Internet connection since not all learners have Internet at home. Making use of Internet resources for learning can provide a great advantage to the learners and lecturers. Therefore, implementation of chat rooms in learning has become an important tool for online learning. In any case,

steps must be put in place we have to make sure that use of Internet resources is done in the most effective way possible.

In an environment where collaborative tools such as chat rooms are in use, online classes cease to be like a medium and they become like a learning platform. At the same time, the online learning software ceases to be a content-consumption tool and becomes more like a content authoring tool where learning is created (Downes, 2005).

Discussions and Role plays are the best methods of the formation of learners' cognitive competence. Natural conversation forces adjustment of a listener to a produce, but talk and perception are mutually connected. Conversational acoustical contact must be a stimulus for a student's and a teacher's work. In the communicative class, it is necessary to support learners' motivation showing their failures, success and progress. For that, the teacher can repeat some exercises, which guarantee success in advance, and then to proceed to more complicated exercises. The teacher must take into account the freedom in the frame of communicative abilities known to the learners.

A conversation should teach the learners how to use colloquial language at the most normative, optimum level. Learners active participating at class conversations is essential if the class is the only place to communicate. Relevant and actual material is used in real life situations which are not fixed but can vary to different directions. Imitation starts from listening. As a rule, learners have a lot of listening but they do not speak. The teacher must provoke them with a help of a situation, game or discussion. Primary stages of colloquial language take a course in imitating, retelling the plot.

So, the communicative method determines purposes of oral conversation spontaneously, without preliminary preparation. A student has to define purposes of conversation at the very beginning or even in the course of it. The grammatical aspect has a secondary role if it does not confuse understanding and conveying the purpose of the conversation. Grammatical and phonetic correctness is developed not before the speech but in its course.

In conclusion, besides the learners' needs, the discussion on the readiness of the teacher is also important since the teacher is a crucial part of the process in gaining and implementing competency-based approach. Not just in competency-based education but in all approaches and methods teachers' readiness both for the lesson and the method, he will use, is essential. The preparation of teacher has two sides, one of them is preparing them for and giving them satisfactory information about

the approach and method, the other one is teachers' self preparation for each lesson that s/he will deliver. As it happens, the teacher candidates who will teach a language or any subject by using competency-based curriculum could be prepared through a program which is designed on the base of the analyses of the competencies and competencies, required for effective teaching.

This training is divided into machine-free and machine-based. Special textbooks, punch cards are used to teach the program without a machine, the main source of data is paper. Learning outcomes are evaluated over time. Recently, computers are widely used for machine programming. Tasks, texts, questions, answers are written on the display and evaluated at the same time.

In a lot of countries, research centers and educational institutions develop a number of specialized computer systems for this educational need, which are aimed at supporting the educational process in various ways. These are the main types of systems.

Distance learning technology is a technology that implements the mechanisms of software learning with the help of computer programs, respectively;

Distance learning technology- involves learners reading new material independently using a variety of tools, including a computer. The nature of the learning activity is not mentioned here, it can be implemented with a set of training instructions. This reveals the essence of the method of software training;

Material-based learning is characterized by implementation of advanced technologies, various types of technological tools (including traditional textbooks, audio and video recordings, etc.).

Distance learning technology- implementation of all possible forms of education (with the participation of the teacher), in fact, corresponds to the above;

Distance learning technology is considered to be a technology of self-learning, but in practice it is an integral part of others. Irrespective of the content of such a subject and the methods used in traditional teaching or in the curriculum;

Distance learning technology is an integral part of all the above technologies, providing education and its conduct. Used to use local, regional and other computer networks. Distance learning technology reflects the capabilities of the information education system of individual educational institutions, cities, regions and countries.

In addition, learners can develop intellectual, creative and communicative work, increase student learning activity, learners can be offered creative work at all key stages of the lesson. The main task today is to improve the quality and efficiency of all levels of the educational process, developing and using learning through implementation of mobile technologies, focusing on the individual and implementing learning objectives.

The main purpose of implementation of distance learning technologies tools in teaching English is to teach learners to communicate in English at a basic level. Accordingly, the content of training includes language, vocabulary, socio-cultural knowledge, skills that provide the formation of basic communicative skills, the ability and readiness to use, if necessary, orally and in writing (speaking, listening, reading, writing) in the process of cultural interaction. Most of the time in English we can use a computer to explain a new lesson, to pass grammatical structures and in the final lesson.

In conclusion, in the modern methodological literature, the term «distance learning technologies» is used in conjunction with the term «teaching». Distance learning technology is the science of teaching techniques, so teaching should be scientific, that is, the teacher must know the unity of knowledge of how to teach, why to teach. Teaching technology is closely related to the scientific concept of how to teach. That is, through what processes, what methods, what teaching aids, how to organize teaching, what factors to consider and how to take into account in teaching English. Thus, the results of experiments and research have shown that we need to update the content and methods of teaching English.

REFERENCES

- 1 Petrova L.I. Use of computers in foreign languages is a requirement of the time. M: 2015. - 127p.
- 2 Shangerey D.K. Implementation of computer technology in the teaching of learners of foreign language universities // Candidate of Pedagogical Sciences. -2013.- 142p.
- 3 Polat E.S. Computer telecommunications in school №- M., 2013 - 213p.
- 4 Azimov A.G. Computer text editors for lessons in English. -A.: 2012. -152-159p.
- 5 Polat E.S. Telecommunications in organizational- educational process in school // Methodical manual for teachers. M., - 2014p. - 201p.

6 Tikhonov A., Ivannikov A.D. Technologies of distance learning in Russia // higher education. in Russia - 2010.-312p.

7 Bim I.L. Teacher's creativity and methodical science.-M. 1999, - 175p.

БІЛІМ АЛУШЫ-ҚАНДАСТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ДЮСЕНОВА А. Ж.

докторант, 8D03103 – «Психология» білім беру бағдарламасы,

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

МАНДЫКАЕВА А. Р.

псих.ғ.к., доцент, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Нұр-Сұлтан қ.

Әлеуметтік интеллект-бұл адамның әртүрлі әлеуметтік іс-әрекетінің нақты шындықтарында даму, зерттеу және нақтылау процесінде тұрған қазіргі психологиядағы ұғым. Әлеуметтік интеллекттің психологиялық мәні мен мазмұнын қарастыра бастағанда, талдау жүргізу үшін «әлеуметтік интеллект» ұғымының нақтылау керек. жетекші сөз-бұл интеллект, ал нақтылау сөзі – әлеуметтік.

Барлық қандастар жаңашылдық элементтеріне, кәсіби өсудегі ішкі мотивацияны сезінуді және бірден және өз бетімен оқу процесіне үйреніп кете алмайды. Осыған байланысты эмоционалды, танымдық, коммуникативтік, мінез-құлықтың деңгейінде психологиялық тепе-теңдікке қол жеткізу қажеттілігіне байланысты бейімделудің маңызы арта түседі.

Психология ғылымында жалпы интеллектіден әлеуметтік интеллектіні ажыратып, қарастырады. «Адам-адам» саласында қызмет атқаратын, тіршілік ететін тұлғаның қоғамдағы, социумдағы, әлеуметтік ортадағы өзара әрекеттесу деңгейін әлеуметтік интеллект анықтайды.

Мақаланың мақсаты – білім алушы-қандастардың коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттерінің психологиялық ерекшеліктерін анықтау.

Әлеуметтік интеллект – бұл өзін-өзі реттеу, интеллектуалды, жеке, коммуникативті және мінез-құлық қасиеттерінің жиынтығы негізінде пайда болатын ауқымды қабілет; бұл белгілер тұлғааралық жағдайлардың дамуын болжауды, ақпарат пен мінез-құлықты

түсіндіруді, әлеуметтік өзара әрекеттесуге және шешім қабылдауға дайын болуды анықтайды [1].

– әлеуметтік интеллектті қабілет ретінде танитын ғалымдардың пікірін талдай отырып, бұл қабілеттің ерекше және қарастырудың екі аспектісі бар екенін нақты түсіну керек:

– әлеуметтік интеллектке қатысты бірінші аспект әлеуметтік өзара әрекеттесу субъектісінің танымдық және эмоционалды компонентімен ұсынылған.

– екінші аспект коммуникативті және ұйымдастырушылық компоненттермен ұсынылған. байланыс адамдар арасындағы тікелей немесе жанама қатынастар жағдайында жүзеге асырылатындықтан және кез-келген ұйым оның субъектілерінің байланыс жүйесінде жүзеге асырылатындықтан, бұрын аталған екі компонентті де бір – коммуникативті-ұйымдастырушылық (немесе мінез-құлық) компонентке топтастырған жөн [2].

– коммуникативті-ұйымдастырушылық екі бөліктен тұрады: әлеуметтік бейімделу және әлеуметтік өзара әрекеттесу. а. и. савенковтың тұжырымдамасында әлеуметтік бейімделу көрсетілген.

Әлеуметтік интеллекттің коммуникативті функциясы басқаларды түсіну және өзін түсіндіре алу қажеттілігімен байланысты. Қарым-қатынас пен әлеуметтік байланыстарға деген қажеттілік адамның негізгі қажеттілігі болып табылады. Адамдармен байланыс қарым-қатынас қажеттіліктерін қанағаттандыруға ғана емес, сонымен қатар егер ол әлеуметтік ортаға сәйкес әрекет етсе, адамның қауіпсіздігін қамтамасыз етеді. Егер адамның әлеуметтік интеллектісі оған қоршаған ортаны өзгертуге мүмкіндік берсе, адамның ниеті бойынша әлеуметтік орта жағдайлары қалыптасады [3].

Басқа адамдармен үнемі қарым-қатынаста бола отырып, кез-келген оқу орнында оқу кезінде студенттер қарым-қатынас нормалары мен стандарттарын белсенді түрде бөліп, игере бастайды. Коммуникативті функция оқиғалар туралы мазмұнның мағынасын жеткізе білу, өз жағдайын, хабарлаушыға және тыңдаушыға деген көзқарасын білдіру, хабарламаның ниеті мен мақсатты көзқарасын барабар және әлеуметтік ортаға зиян келтірместен көрсету қабілетінде жүзеге асырылады [4].

Оқыту және тәрбиелеу процесінде коммуникативті функция мағыналар мен құндылықтардың қалыптасуымен толықтырылады. Бұл өмірдің мағынасын іздеу және қоғам құндылықтарын түсіну процесінде жүреді. Қарым-қатынас процесінде өзін басқа адамда анықтау әктісі үнемі жүреді, бұл адамдардың жеке және әлеуметтік-

психологиялық ұстанымдарын қабылдау және бағалау, қарым-қатынасты жалғастыру үшін ынталандыру мен сигнал болып табылатын мінез-құлқының ерекшеліктерін талдау қабілетімен байланысты [5].

Отандық ғалымдарының еңбектеріндегі қарым-қатынас тұжырымдары: Х. Т. Шерьязданованың зерттеу жұмыстарында тұлғаның қарым-қатынасын жетілдірудің психологиялық - педагогикалық амалдарын дәйектеледі. С. Қ. Бердібаева зерттеуінде тұлғаның қарым-қатынас кезіндегі шығармашылық іс-әрекеттің дәйектеген. Б. Ә. Әмірова тұлғаны зерттеуді қазіргі теориялық және тәжірибелік психологиядағы ең маңызды бағыттардың бірі ретінде дәлелдейді. А. Р. Ерментәева Қазақстанда алғаш рет тұлғаны психологиялық дайындаудың субъект-бағдарлы негізін зерттеуге байланысты дәйектеген. Н. Қ. Тоқсанбаева қарым-қатынасты бірлескен іс-әрекетті жүйелендіру факторы ретінде қарастырған. Қарым-қатынастың коммуникативтік, интерактивтік және перцептивтік үдерістермен бірдей жүйе ретінде көрінуінің өзі бірлескен іс-әрекетті жүйелендіру факторы ретінде анықтап, тұлғаның қарым-қатынастағы эмоциялық күйлерінің құзыреттілігі бірлескен іс-әрекетті жүйелендірудің факторы ретінде дәйектеледі [6].

Тұлғааралық қатынастар қарым-қатынас процесінде туындайды және дамиды. «Қарым-қатынас – бұл тұлғааралық өзара қатынас іске асатын, көрініс табатын және қалыптасатын ақпараттық және заттық өзара әрекет». Бірақ қарым-қатынас тек ақпараттық және заттық өзара әрекет қана емес, ол эмоционалдық күйлердің алмасуы арқылы жүзеге асады, сол себепті де эмоционалдық байланыс туындайды, қалыптасады және қарым-қатынасқа деген қажеттілік қанағаттандырылады. Қарым-қатынас пен қатынас бірімен-бірі үздіксіз байланысты [7].

Зерттеуге 17–21 жас аралығындағы 30 білім алушы қатысты.

Әлеуметтік интеллекттің коммуникативті-ұйымдастырушылық компонентін диагностикалау үшін келесі әдістер қолдануға болады:

- КОС-1 коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттерін анықтау әдістемесі;
- терминалдық құндылықтар сауалнамасы, автор И. Г. Сенин
- Р. Кеттелдің жеке басын көп факторлы зерттеу туралы А, Е, Н, N факторлары [8, 9].

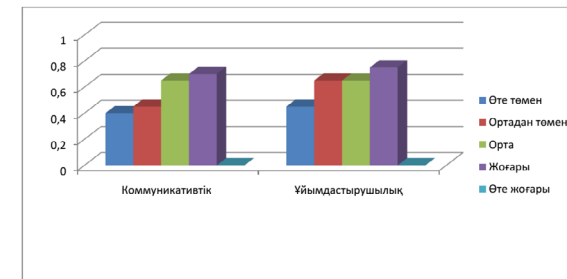
Адамдармен байланыстарды нақты және тез орнату және адамдарға әсер ету қабілеттерін бағалау үшін коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділіктерді анықтау әдістемесі

қолданылды (КОС-1). Әдістеме 40 сұрақтан тұрады, олардың әрқайсысына зерттелетін адам дихотомиялық шкала бойынша жауап беруі керек – «Иә» немесе «Жоқ» Бұл жағдайда коммуникативтік және ұйымдастырушылық бейімділік деңгейі бөлек анықталады.

Зерттеу нәтижелері төмендегі суретте көрсетілген (1 кесте). Білім алушы-қандастардың жеке басының эмпатикалық саласы анықталды. Білім алушы-қандастардың эмпатикалық қабілеттерінің көрінісі орташа көрсеткіштен төмен екендігі анықталды.

Кесте 1 – Коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттерін анықтау әдістемесінің нәтижелері

| Көрсеткіш | Коммуникативтік қабілетті | | Ұйымдастырушылық қабілетті | |
|---------------|---------------------------|---------|----------------------------|---------|
| | Кком | шкаласы | Кұйым | шкаласы |
| Өте төмен | 0,40 | 1 | 0,45 | 1 |
| Ортадан төмен | 0,45 | 1 | 0,65 | 2 |
| Орта | 0,65 | 3 | 0,65 | 2 |
| Жоғары | 0,7 | 4 | 0,75 | 4 |
| Өте жоғары | 0 | 0 | 0 | 0 |



Сурет 1 – Коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттерін анықтау әдістемесінің көрсеткіштері

1 бағасын алған білім алушылар – бұл коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділігі төмен адамдар.

2 балл алған білім алушылар орта деңгейден төмен коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділікке ие. Олар қарым-қатынасқа ұмтылмайды, жаңа ортада, ұжымда өзін ыңғайсыз сезінеді, жалғыз уақыт өткізуді жөн көреді, таныстардан өздерін шектейді, адамдармен байланыс орнатуда және аудитория

алдында сөйлеуде қиындық көреді, бейтаныс жағдайдан өздерін алыс ұстайды, өз пікірлерін қорғамайды, ренжігіш келеді. Көптеген мәселелерде олар өздері шешім қабылдаудан және бастамаларды бастаудан аулақ болуды жөн көреді.

3 бағасын алған білім алушылар үшін коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктің орташа деңгейі тән. Олар адамдармен байланыс орнатуға тырысады, таныстарының шеңберін шектемейді, өз пікірлерін қорғайды, жұмысын жоспарлайды, бірақ олардың бейімділігінің интелектісі жоғары тұрақтылықтан көрінбейді. Білім алушылардың бұл тобы коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктерді қалыптастыру мен дамыту үшін одан әрі байыпты және жүйелі жұмысын қажет етеді.

4 бағасын алған білім алушылар коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктің жоғары деңгейі бар топқа жатады. Олар жаңа ортада өзін жоғалтпайды, достарды тез табады, үнемі таныстарының шеңберін кеңейтуге тырысады, қоғамдық қызметпен айналысады, туыстарына, достарына көмектеседі, қарым-қатынаста алдыңғы орында болады, қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыруға қуана қатысады, қиын жағдайда тәуелсіз шешім қабылдауға қабілетті болады. Олар мұның бәрін мәжбүрлеу арқылы емес, ішкі ұмтылыстарға сәйкес жасайды.

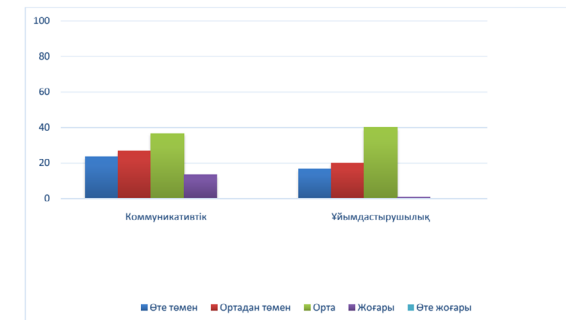
5-тен жоғары бағаланған пәндер коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктердің өте жоғары деңгейіне ие. Олар коммуникативті және ұйымдастырушылық іс-әрекетке деген қажеттілікті сезінеді және оған белсенді түрде ұмтылады, қиын жағдайларда тез басшылыққа алады, жаңа командада өзін еркін ұстайды, бұл маңызды істе немесе қиын жағдайда тәуелсіз шешім қабылдауды жөн көретін, өз пікірін қорғайтын және оны басқаларға қабылдануға тырысатын лидер адамдар. Олар бейтаныс компанияға тез сіңісіп кетеді, әртүрлі ойындар, іс-шаралар ұйымдастырғанды ұнатады, оларды қызықтыратын қызметте табандылық танытады және өздерінің қарым-қатынас пен ұйымдастырушылық қызметке деген қажеттіліктерін қанағаттандыратын істерді іздейді.

Коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктер адамдармен қарым-қатынаспен, ұжымдық жұмысты ұйымдастырумен байланысты іс-әрекеттегі қабілеттерді дамытудың маңызды құрамдас бөлігі және алғышарты болып табылады. Олар психологиялық-педагогикалық қабілеттерді дамытудағы маңызды буын. Ұйымдастырушылық қызметпен айналысуға және адамдармен қарым-қатынас жасауға деген ұмтылыс қызметтің тиісті

формаларының мазмұнына және жеке тұлғаның типологиялық ерекшеліктеріне байланысты.

Олар көбінесе субъективті құндылықпен және адам үшін оның қызметінің болашақ нәтижелерінің маңыздылығымен және ол өзара әрекеттесетін адамдарға деген көзқарасымен анықталады. Мұны зерттелетін бейімділіктердің даму деңгейі төмен тақырыптар үшін ұсыныстар жасау кезінде ескеру қажет. Көбінесе, мұндай іс-шаралар мен қарым-қатынас кезінде бейімділік пайда болады, олар алдымен адамға бей-жай қарамайды, бірақ олар енгізілген сайын маңызды болады. Мұнда өзіңіздің күш-жігеріңіз және адам өзін-өзі дамытудың саналы мақсатын қойса, мүмкін болатын коммуникативтік кедергілерді жөн маңызды [10].

Көрсетілген бағалардың нәтижесі бойынша коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктер адамдармен қарым-қатынаспен, ұжымдық жұмысты ұйымдастырумен байланысты іс-әрекеттегі қабілеттерді дамытудың маңызды құрамдас бөлігі және алғышарты болып табылады. Осы көрсеткіштерді пайыздық көрсеткішпен көрсетейік: коммуникативтік қабілеттің өте төмен деңгейі 23,4 %, ортадан төмен деңгейі 26,7 %, орта деңгейі 36,6 %, жоғары деңгейі 13,3 % құрайды. Ұйымдастырушылық қабілеттің өте төмен деңгейі 16,7 %, ортадан төмен деңгейі 20 %, орта деңгейі 40 %, жоғары деңгейі 23,3 % құрайды (2 сурет).



Сурет 2 – Көрсетілген нәтижелерді пайыздық деңгейде көрсеткіші

- Нәтижелерді сипаттай отырып, келесі қорытындыға келдік:
- коммуникативті және ұйымдастырушылық бейімділіктердің деңгейін арттыру;
 - ортада өзін еркін ұстауды;

– қарым-қатынас пен ұйымдастырушылық қызметке деген қажеттіліктерін қанағаттандыратын істерді іздестіру керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Куницына В.Н. Трудности межличностного общения. дисс. докт. наук. – СПб, 1991.
- 2 Баширов И.Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога: дисс... на соиск. к.псх.н. М. – 2005. – 185 с.
- 3 Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 257 с.
- 4 Андреева, Г. М. Психология социального познания: учеб. пособие для студентов –2-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
- 5 Григорьева, Т. Г. Основы конструктивного общения: практикум – М. : Совершенство, 1997. - 116 с.
- 6 Шерьязданова Х. Т., Ерментаева А. Р., Аубакирова Ж. К.Қарым-қатынас – тұлғалық дамудың негізі – Журнал: Вестник КАСУ №5 – 2010
- 7 Мандыкаева А.Р. «Тұлға қабілеттерін дамытудағы қарым-қатынастың психологиялық ерекшеліктері» атты диссертациясы. - Алматы. 2009 ж. – 47 б.
- 8 Столяренко Л.Д. Основы психологии: Практикум. Изд-е 4-ое. - Ростов на Дону: изд-во «Феникс», 2003. – С.629-631.
- 9 Сенин И.Г. Опросник терминальных ценностей (ОТеЦ). Ярославль, 1992. - С. 156.
- 10 Батаршев А.В. Психодиагностика в управлении: практическое руководство. – М.: Дело, 2005. – 496 с.

АНАЛИТИЧЕСКАЯ РАБОТА ОБУЧАЮЩИХСЯ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ)

ЕЛЬМУРАТОВА Б. Ж.

к.и.н., ассоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

КУЛУМБАЕВА М. Ж.

магистр, ст. преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

АУБАКИРОВ М. Н.

магистр, преподаватель, Высший колледж Торайгыров университет,
г. Павлодар

Для успешной конкуренции на мировой арене страны нуждаются в подготовке высококвалифицированных кадров, которые смогут использовать свои знания и навыки для развития экономики страны. Человеческий капитал рассматривается как основной фактор экономического роста в связи с отходом многих стран от сырьевой направленности экономики, трудоемкого производства и стимулирования развития инноваций и технологий. Поэтому особый упор делается на развитии и повышении качества высшего образования, которое направлено на формирование востребованных кадров в соответствие с новыми реалиями.

В 2021–2022 учебном году учебный процесс для всех обучающихся Торайгыров Университета по известным всему миру причинам организован в очном режиме с элементами ДОТ (не более 50 % аудиторных занятий проводится в онлайн-режиме). Преподавателем лектором формируется единое ЭлУМКД (на сайте www.dot.tou.edu.kz).

Одним из структурных элементов ЭУМКД является силлабус. Силлабус это как средство организации самостоятельной деятельности студентов, то есть в силлабусе отображается вся семестровая нагрузка обучающегося. Один из элементов силлабуса - материалы для самостоятельного изучения, то есть внеаудиторная работа.

Самостоятельная работа студентов – это деятельность студентов, целью которой являются не только усвоение знаний и умений, но и закрепление усвоенного материала и проверка качества знаний и навыков, которая протекает без непосредственного участия преподавателя, хотя и направляется им. Однако при организации самостоятельной работы необходимо не забывать, что при грамотной ее организации она является еще и мощным инструментом повышения мотивации к обучению. Научные

исследования показали, что мотивация является одним из ведущих факторов успешного обучения [1, с. 14].

В ходе изучения дисциплины, преподавателем обеспечиваются регулярно проводимые индивидуальные консультации по изучаемым темам. На консультациях дается возможность конкретно определить уровень их подготовленности и помочь им методическим советом в дальнейшей самостоятельной работе.

При работе со студентами нами рекомендуется самостоятельное изучение – чтение дополнительной литературы, исторических книг, статей и др. Студенты и магистранты внимательно читают книги, ведут записи и пометки. Книги для дополнительного изучения определяется и рекомендуется преподавателем читающим данный курс. Необходимая дополнительная литература указывается в силлабусе, а также в методических указаниях по данному курсу.

После прочтения книги, студенты и магистранты проводят аналитическую обработку текста, то есть путем анализа, пишут рецензии, рефераты и др. Дают характеристику труда историка как историографического источника [2, с.163]. Выделяют вклад ученого в развитие исторической мысли. Студентами группы Ист-402 были прочтены книги: С. Г. Кляшторный, Т. И. Султанов «Казахстан: летопись трех тысячелетий», М.Койгельдиев «Алаш қозғалысы», Д. Аманжолова «На изломе. Алаш в этнополитической истории Казахстана», Игибаев С. К. Историография истории Казахстана, В. И. Козодой «Алихан Букейханов: человек эпоха» и др.

Например, отрывок из рецензии студентки 4 курса Кубеевой Лунары на книгу С. Г. Кляшторного, Т. И. Султанова «Казахстан: летопись трех тысячелетий»: «В ходе прочтения книги можно открыть для себя множество интересных фактов по истории древнего и средневекового Казахстана. Например, жизненный уклад андроновцев, саков, гуннов, хозяйство, культура, политический и экономический уклад империи тюрков, функционирование улусов после монгольского нашествия, создание Казахского ханства и взаимоотношения с соседями и т.д. Также анализ информации самими авторами, например о происхождении тюркских племен, о культуре гуннов, о причинах упадка ханства Абулхаира и создания Казахского ханства, об этимологии слова казак. Очень увлекательно было читать выдержки из труда А. Левшина «Описание киргиз-казахских, или киргиз-кайсацких орд и степей». Часть третья, где подробно описываются положения законов Жеты-Жаргы».

Вместе с тем студенты по практике презентуют свои работы. Это вид самостоятельной работы студентов по созданию наглядных информационных пособий, выполненных с помощью мультимедийной компьютерной программы PowerPoint. Этот вид работы требует координации навыков студента по сбору, систематизации, переработке информации, оформления ее в виде подборки материалов, кратко отражающих основные вопросы изучаемой темы, в электронном виде.

В конце семестра студенты и магистранты по изученным дисциплинам сдают творческий экзамен – защита проекта или написание статьи. Некоторые студенты уже с первых дней задумываются над написанием статьи по изученным и интересным для них темам дисциплины. Например, студенты Қайрат Б., Зейнолаев Д. по дисциплине «Қазақстанның отаршылдық кезеңінің тарихы», опубликовали статью «Елдің тәуелсіздігін сақтау» [3]. Кубеева Л. изучив в 2020–2021 учебном году дисциплину «Современная история стран Европы и Америки» опубликовала статью в Сатпаевские чтения 2021 и заняла 2 место. Название статьи «Неофашизм как угроза человечности» [4].

Магистранты 1 курса в 2020-2021 учебном году изучив дисциплину «Қазақстандағы саяси-әлеуметтік қозғалыстар тарихнамасы» опубликовали статьи, среди них Касаткина Т., Кутышева Е. А. «Современный взгляд на события 1916 года в Казахстане» [5], Идрисова И. Н., Акшамбаева Т. Н. «Жұмысшылар қозғалысы тарихының тарихнамасы» [6].

В 2021-2022 учебном году изучая дисциплины «История повседневности» и «Новые технологии и методы в исторической науке» магистранты группы МИ-22н попробовали объединить данные дисциплины с темами своих магистерских диссертаций. Например, магистранты 2 курса Касаткина Т. Н. опубликовала статью «Инновационные и интерактивные методы работы с посетителями музеев в цифровую эпоху» в «XIII Торайгыровские чтения» и Икласов А. «Обзор историографии Первой Индокитайской войны 1946–1954 гг.» опубликовал в журнал «Креведение». Данные статьи находятся в печати.

Выбор конкретной педагогической технологии и методов обучения определяется целью формирования творческого потенциала личности, развития у выпускников креативных качеств таких как: эмоциональность, воображение, оригинальность, критичность мышления, способность анализировать и оценивать

явления, способность к самостоятельной исследовательской поисковой работе [7].

Современные педагогические технологии ориентированы на индивидуализацию и вариативность образовательного процесса, академическую мобильность обучаемых, независимо от возрастных особенностей и уровня образования.

Таким образом, расширяя свои знания не только с помощью преподавателя, но и самостоятельно, вырабатывая и приобретая новые навыки и умения, студент и магистрант внутренне изменяется, развивает свои способности, что в будущем гарантирует успех в дальнейшей творческой и практической деятельности специалиста.

ЛИТЕРАТУРА

1 Айкина Н. В., Алексеевская Е.Д. Самостоятельная работа как фактор мотивации учебной деятельности // Образование: традиции и инновации. Материалы VI международной научно-практической конференции. Прага. Чешская республика: Изд-во WorldPresssr.o., 21 октября 2014. – 602 с.

2 Антипов В.С. Практикум по историографии истории нового времени стран зарубежной Европы (учебное пособие к курсы «Историография всеобщей истории»). Часть 1. Псков, 2004. - 168 с.

3 Қайрат Б., Зейнолаев Д., Ельмуратова Б.Ж. Қазақ елінің тәуелсіздігін сақтау тарихынан Өлкетану, - Кереку, Павлодар, № 3-4, 2018, С.44-49

4 Кубеева Л., Ельмуратова Б.Ж. Неофашизм как угроза человечности // Материалы международной научной конференции молодых ученых, магистрантов, студентов и школьников XXI Сатпаевские чтения Т.8 – Павлодар, 2021, С.186-193.

5 Ельмуратова Б.Ж., Касаткина Т.Н., Кутышева Е.А. Современный взгляд на события 1916 года в Казахстане// Өлкетану, - Кереку, Павлодар, №1-2, 2021, С. 6-8.

6 Идрисова И.Н., Акшамбаева Т.Н., Ельмуратова Б.Ж., Жұмысшылар қозғалысы тарихының тарихнамасы // Өлкетану, - Кереку, Павлодар, №1-2, 2021, С. 13-18.

7 Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя / А.В.Хуторской. – М.:Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005.

METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES AND VALUE OF LITERARY TRANSLATION

YERZATKYZY I.
undergraduate student, Shakarim University, Semey
AKKALIEVA A. F.
supervisor, Shakarim University, Semey

As Richards and Rodgers (2001, p. 6) have pointed out «Translation dominated European and foreign language teaching from the 1840s to the 1940s, and in modified form it continues to be widely used in some parts of the world today.» Literary translation is an invaluable spiritual treasure that connects the literature of nations, enriches the national culture and language. It should be noted that in literary translation, the linguistic and cultural aspects of the creative feature are more pronounced than in other types of translation.

According to SmagulElubay, the prominent Kazakhstani writer, translation is an art that brings foreign readers to the level of either praising or trampling on the most outstanding writers of Kazakh literature.

Each study begins with a study of the scientific literature, which allows you to obtain acquainted with a wealth of information on the problem. Studying the literary sources, one can determine the state of the research problem at the moment, reveal what has already been done by the researchers, which questions have been developed quite fully, and which have not, etc. The study of the literature acquires a more purposeful character after identifying significant contradictions, developing measures to resolve them and formulating a working hypothesis for the study.

The study of literary sources can be an auxiliary tool (for example, in experimental research, when the main method is a pedagogical experiment) or act as an independent research method.

It must be said that in any cases, the study of literary sources «opens the door» for the researcher, tunes in to experimental work. In turn, the experimental work activates the need for reading, as it constantly «raises» questions.

Clarity in the formulation of the tasks of reading books and articles largely determines the ways of subsequent work. If, suppose, it is required to get only a general idea of the publication, then it would be completely redundant to take notes on it; if the book needs to be studied as an obligatory material, then one cannot do without taking notes and re-reading. The lack of clarity in the formulation of tasks leads to a number of disadvantages in working with literature: firstly, that end in

itself appears in reading, which has already been mentioned; secondly, there is no generalized idea of the read literary sources, which gives rise to an idea of the modern theoretical concept in this matter with all its strengths and weaknesses; thirdly, there is an inconsistency in reading, in which there is no leading idea in the selection and in the study of sources, as a result, important works for the topic are skipped and, conversely, too much attention is paid to secondary ones, publications from related fields of knowledge are not studied; fourthly, there is an uncritical attitude to what has been read, the inability to appreciate the merits and mistakes of the authors, to use the first in their work and not to repeat the second.

Benefits of literature and what makes us to use literature in English language teaching are as follows: learners can learn the context and meaning of famous phrases, they improve their vocabulary, they can improve not only vocabulary, but also the language that they use for specific purposes, learning English through the Literature can provides learners to learn and discover their creativity, imagination, learners can live Literature, by reading and living it they can be impressed into a different person, reading English literature learners learn how Western culture has developed, reading of literary texts learners can develop their independence and it becomes easy to use unfamiliar words, makes students feel themselves comfortable and free, helps students coming from various backgrounds communicate with each other because of its universal language, helps students to go beyond the surface meaning and dive into underlying meanings, acts as a perfect vehicle to help students understand the positions of themselves as well as the others by transferring this gained knowledge to their own world.

Literature helps students acquire a native-like competence in English, express their ideas in good English, learn the features of modern English, learn how the English linguistic system is used for communication, see how idiomatic expressions are used, speak clearly, precisely, and concisely, and become more proficient in English, as well as become creative, critical, and analytical learners.

Benefit of learning English through the literature can provides learners to learn and discover their creativity, imagination. To straighten out this competence, we can accept this kind of exercise below:

Table 1 – Make sentences with this phrases in two languages

| | |
|--|------------------------------------|
| Autumn | Күз |
| The clouds are grey and gloomy, boding rain. | Сұр бұлт түсі суық қаптайды аспан, |

| | |
|---|--------------------------------------|
| An autumn mist envelops the bare earth. | Күзболып, дымқыл тұман жерді басқан. |
| Chasing each other through the spacious plain, | Білмеймін тойғаныма, тоңғаныма, |
| To warm themselves, run foals of last year's birth. | Жылқы ойнап, биеқашқан, тайжарысқан. |

Reading of literary texts learners can develop student's independence and it becomes easy to use unfamiliar words. To advance this accomplishment we can work with this kind of exercises.

Table 2 – Match column A with column B with their correct translations:

| A | B |
|--|--|
| 1) Жасыл шөп, бәйшешек жөк бұрынғыдай, | A) The trees like poor old beggars stand and stare, |
| 2) Жастаркүлмес, жүгірмес бала шулай. | B) The men tan cow- and horsehides in big vats |
| 3) Қайыршы шал-кемпірдей түсі кетіп, | C) And mend old padded gowns and winter garb. |
| 4) Жапырағынан айрылған ағаш, қурай. | D) Are children's noisy games and young lads' mirth. |
| 5) Біреу мал масапсиды, салыпін, | E) The housewives stitch up holes in the felt tents. |
| 6) Салбыраңқы тартыпты жыртық киім. | F) Bereft of leaves, as naked as the earth. |
| 7) Ен есіне иіртіп шуда жібін, | G) Old women sit and spin their endless yarn. |
| 8) Жасқатындар жыртылған жамайды үйін. | H) No grass, no tulips. Silent everywhere |

Literature helps students acquire a native-like competence in English, express their ideas in good English, learn the features of modern English, learn how the English linguistic system is used for communication, see how idiomatic expressions are used, speak clearly, precisely, and concisely, and become more proficient in English, as well as become creative, critical, and analytical learners. Performing exercises as possible literary translations advances lexical skills and improves viewpoint. Thus, literary translation is necessary part of teaching a foreign language. On the basis of translations, you can recover vocabulary, grammar, reading skills.

REFERENCES

- 1 Newson Dennis, «Translation and Language Teaching. Language Teaching and Translation» (Malkmjaer, 1998:63-67)
- 2 Collie, J. and S. Slater. 1990. Literature in the Language Classroom: A Resource Book of Ideas and Activities. Cambridge: CUP. (1990:6-7).
- 3 Murat Hışmanoğlu Journal of Language and Linguistic Studies Vol.1, No.1, April 2005
- 4 Arıoğul, S. 2001. «The Teaching of Reading Through Short Stories in Advanced Classes» Unpublished M.A Thesis. Ankara: Hacettepe University.
- 5 Collie, J. and S. Slater. 1990. Literature in the Language Classroom: A Resource Book of Ideas and Activities. Cambridge: CUP.
- 6 Custodio, B. and M. Sutton. 1998. «Literature-Based ESL for Secondary School Students» in TESOL Journal. Vol 7, No.5, p.p: 19-23.
- 7 Galskova N.D. Modern methods of teaching a foreign language: a guide for teachers / N.D. Galskova - 2nd ed., Revised. and add. - M.: ARKTI, 2003. - S. 11–12.
- 8 Lytaeva M. A., Talalakina E. V. Academic skills: essence, model, practice / M. A. Lytaeva, E. V. Talalakina // Questions of education. 2011. No. 4. P. 178–201.
- 9 Tarasova V.V. Vanyagina S.V. Fairy tale as a means of developing language skills for students in English lessons / V.V. Tarasova S.V. Vanyagin // TerraLinguae: Sat. scientific. Art. Issue 2. - Kazan: Publishing House «TAI». 2015. - pp. 237–240.
- 10 Gilmanova A.A. Nikitina S.E. Daminova E.R. Using fictional texts to teach reading in English / A.A. Gilmanova S.E. Nikitina E.R. Daminova // International Research magazine No. 4 (46); Part 3; April; P.24 - 27 <http://research-journal.org/wp-content/uploads/2016/04/4-3-46.pdf>.

ОРТА МЕКТЕПТЕ ХИМИЯНЫ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ЖАЙЫ

ЕРКИБАЕВА М. К.

жетекші, х.ғ.к., Павлодар Педагогикалық университеті, Павлодар қ.
ҚАСЫМБЕК Г. А.
магистрант, Павлодар Педагогикалық университеті, Павлодар қ.

Қазіргі мектептің басты міндеттері – әр адамның қабілетін ашу, оқушы, әдепті де отансүйгіш, тұлғалық, дайын тұлға тәрбиелеу. Мектептегі химиядан білім беруді жетілдіру бағыттарының бірі оның мазмұнының интегративтілігін арттырумен және оны нығайтумен байланысты. Бұл бағыттың өзектілігі, бір жағынан, білім беруді ізгілендіру үдерісінің қарқындалуымен, ал екінші жағынан, қажеттілікті анықтаған ғылым, техника және өндіріс дамуының интегративті сипатымен анықталады. Мұның бәрі тұтастай алғанда жаңа, жаңашылдықты іздеу қажеттілігін анықтайды.

Қазіргі уақытта химия бойынша аттестатында жақсы бағалары бар жалпы білім беретін мектептің түлегі күнделікті өмірде химиялық заттармен бетпе-бет кездескен қиындықтарға тап болады. Кейде, тіпті тұрмыстық химия құралы бар кез-келген бұйымда немесе құтыда этикетканы сауатты оқи алмайды. Оқушыларды тұрмыста, күнделікті өмірде кездесетін химиялық заттармен жұмыс істеуге үйрету – мектеп химия пәнінің міндеті [1, 2]. Осы бағытта нәтижеге қол жеткізу үшін оқыту үдерісіне ситуациялық тапсырманы, есептерді енгізу маңызды – бұл белгілі бір жағдайды сипаттауды қамтитын, әдетте проблемалық тапсырмалар.

Проблемалық оқыту-мұғалім ойлауды дамытудың заңдылықтарына сүйене отырып оқыту процесінде оқушылардың ойлау мүмкіндіктері мен танымдық қажеттіліктерін дамыту үшін арнайы педагогикалық құралдарды пайдаланатын оқыту. Проблемалық оқытуда мұғалімнің қызметі ең күрделі деген тұжырымдамалардың мазмұнын түсіндіру, проблемалық жағдайлар жүйелі түрде құрастырумен, оқушыларға фактылерді жеткізумен олардың оқу-танымдық іс-әрекетін оқушылар өздері қорытындылар жасай алатындай ұйымдастыру болып табылады. Нәтижесінде оқушыда ақыл-ойдағдысымен іс-әрекеттер дағдылары және білімді тасымалдау дағдылары қалыптасады.

Біріншіден – проблемалық жағдайды құру. Заманауисабақ оқушылардың білімін уәждемелік немесе мазмұндық көзектендіруден басталады. Бұл кезеңнің мақсаты – оқылатын материалға танымдық

қызығушылығын ояту, оқушылардың тақырыпты зерделеудегі бағытын анықтауға көмектесу.

Екіншіден – зерттелетін материалдың өмірмен байланысы. Қазіргі сабақта оқушыларға алған білімдерін күнделікті өмірде қалай пайдалануға болатынын көрсету маңызды. Қазіргі кезде оқушылар білімді қарапайым жағдайларда қайта жаңғыртуға арналған тапсырмаларды табысты орындап, олардың тақырыптарына жақын жағдайларда қолдануға қанағаттанады. Зерттеу нәтижелері сондай-ақ, оқушылардың жалпы оқу біліктерінің қалыптасуының төмен деңгейі бар екенін растады, олардың негізгілері мәтіндерде, кестелерде, диаграммаларда немесе суреттерде ұсынылған ақпаратпен жұмыс істей білу болып табылады. Осыған байланысты сабақтарда ситуациялық тапсырмаларды қолдануға және оқушылардың алдында күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді қоюға болады.

Үшіншіден, ситуациялық есептерді оны жұмыс барысында жаңа материалды түсіну кезеңінде қолдануға болады. Бұл жағдайда топтық жұмыс түрлерін қолданған жөн. Оқушылар келген қорытындыларды ұжымдық талқылау кезінде дау-диалог, айқас пікірталас, дебаттар өткізуге болады.

Төртіншіден, ситуациялық есептерді рефлексия кезеңінде қолдануға болады. Сабақтың бұл кезеңі оқушыларға оқылатын материалды өз бетімен қорытуға және оны әрі қарай оқу бағытын анықтауға көмектесу үшін қажет.

Бесіншіден, ситуациялық тапсырмада қойылған мәселе оқушылардың түрлі ғылыми-практикалық конференцияларда көрсете алатын зерттеу жобасының негізіне жатқызылуы мүмкін. Бұл жоба-зерттеу қызметінің дағдыларын дамытуға ықпал етеді, оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуға, олардың өзін-өзі жүзеге асыруына, олардың өз тәжірибесін жинақтауға көмектеседі. Тапсырмада қойылған мәселе бойынша жұмыс істеу барысында Интернет-ресурсты қоса алғанда, оқушыларға әртүрлі ақпарат көздерін пайдалануға тыйым салуға болмайды. Бұл ретте олар ақпаратпен жұмыс істеуге үйренеді. Осылайша, ситуациялық есептерді заманауи сабақтың кез келген кезеңінде тиімді пайдалануға болады [3, 4].

Кейбір ситуациялық тапсырмаларға тоқталсақ:

Алқандар. Мысалы, мұнай – табиғи сұйық отынның негізгі көзі, одан авиация, автомобиль, дизель, жылыту жүйесі отындарын бөліп алады. Егер жанармай құю бекетінде істейтін адам сізді алдап бензинге су қосып сатады деп есептесеңіз. Егер үйіңіз

есөндірілген және өндірілмеген бензин бар болса, бұл жағдайдақандай әрекеттер жасар едіңіз, оны дәлелдеу үшін (бензиннің таза немесе коспа екенін анықтау үшін). Жауабы: егер бензин құрамында су болса өндірілмеген бензин (Ca) қосса, $(Ca(OH)_2)$ түзіліп, олайланып, реакция ортасы – $pH > 7$ болады.

Алкендер. Этиленді жемістердің пісуін жасанды жолмен жылдамдату үшін қолданады. Қызанақтар пісіп жетілуі үшін этиленнің концентрациясы 1:2000 қатынасындай болу керек, яғни 1 көлем этиленге 2000 көлем ауа қажет. Сізге қызанақтар пісіп жетілуін 12 күнде емес, 5 күнде тездету қажет болса, ол үшін этил спирті, концентрлі күкірт қышқылы бар болса, қандай іс-әрекет жасар едіңіз? Жауабы: этил спиртінің дегидратациялануы реакциясынан этилен түзіледі, ал концентрлі күкірт қышқылы өршіткі, әрі суды сіңіретін қасиеті де бар [5, 6 б.].

Спирттер. Автомобиль радиаторында – антифриз, қыста ондағы су қатып қалмас үшін спирттер, этиленгликоль болады. Үй жағдайында этиленгликольды табуға мүмкіндік жоқ, әрі ол өте улы зат. Бұл жағдайда не істеуге болады? Жауабы: Этиленгликоль болмаған жағдайда радиаторға этил спирті, сумен одеколон құюға болады. Антифриз бұл этиленгликольдің судағы 36 %-к ертіндісі.

Полисахаридтер. Крахмал. Егер картопты өте төмен температурада сақталған болса, одан тәтті дәм байқалады. Егер базардан сатып алынған картопта осындай тәтті дәм болса, оны кетіру үшін не жасар едіңіз? Жауабы: төменгі температурада картоп түйнегіндегі крахмал сахароза мен глюкозаға айналады, ол тәтті дәм береді. егер картопты қайтадан жылы жерге әкелсе сахароза қайтадан крахмалға айналып тәтті дәмі жойылады.

Галогендер. Француз химигі Бернар Куртуа, селитра-калий нитратын өндіретін шағын кәсіпорны бар кәсіпкер, өте байқап адам болған екен. Бұл оған 1811 ж. жаңа элементті ашуға көмектесті. Бір күні Куртуа Бернардың жақсы көретін мысығы (оған зертханаға кіруге рұқсат етілген) қожайынның иығынан секіріп, реактивтер тұрған столға шығады. Осы кезде біреуінде күкірт қышқылы, екіншісінде спирт ертіндісіндегі балдырдың күлі бар екі қолба да сынады. Оның нәтижесі күтпеген оқиғаға әкеледі: стол бетінен көк-күлгін (фиолетті) «түтіннің» шыққаны байқалған. Бұлшық қан түтін не болды? Жауабы: бұлшық қан түтін галоген-йодтың буы, ол спирт ертіндісіндегі балдыр мен күкірт қышқылының әрекеттесуі нәтижесінде түзілді.

Мұндай тапсырмалар – бұл білім алушыға ақпаратпен жұмыс істеу барысында интеллектуалды операцияларды кезектестіріп меңгеруге мүмкіндік беретін тапсырмалар: танысу–түсіну–қолдану–талдау–синтездеу–бағалау. Сонымен, ситуациялық тапсырмалар әртүрлі пәндерді оқыту барысында алынған білімді байланыстыруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Кузнецова Н.Е. Обучение химии на основе межпредметной интеграции. 8-9 классы: моногр. / Н.Е. Кузнецова, М.А. Шаталов. – М.: Вентана-Граф, 2008. – 352 с.
- 2 Чернобельская Г.М. Методика обучения химии в средней школе: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 336 с.
- 3 Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителей общеоб-разовательных учреждений. – М.: Просвещение, 2011. – 223 с.
- 4 Пичугина Г.В. Ситуационные задания по химии. 8-11 классы. ФГОС. – М.: ВАКО, 2014. – 142 с.

ХАЛЫҚ ОЙЫНДАРЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУЫНЫҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

ЕРМЕНОВА Б. О.

аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.
ЧЕРКАСОВ Ю. Б., БИТАНОВ М. С.
магистрант, 7М010401 – Дене шынықтыру және спорт мамандығы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Қазіргі уақытта Қазақстанда өз халқының тарихына және ата-бабаларының мәдениетіне үлкен қызығушылық байқалады, ұлттық мәдениеттің түрлі дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын және рухани құндылықтарын сақтау, қалпына келтіру бойынша белсенді қызмет жүргізілуде.

Көптеген ғасырлар бойы барлық іс-шараларға қажетті қозғалыс әрекеттерінің әр түрлі дағдыларын дамытудың өте тиімді құралы халықтық ұлттық ойындары болды. Ұлттық ойындардың артықшылығы мынада: олар адамның табиғи қозғалыстарының

барлық түрлерін қамтиды: серуендеу, жүгіру, секіру, күрес, өрмелеу, лақтыру және заттармен жаттығу. Сондықтан, балалардың дене тәрбиесінің ең әмбебап және таптырмас құралы болып табылады [1]. Ойындардың негізі дене жаттығулары болып табылады, ойын барысында ойыншылар негізгі қозғалыстарын игереді. Ойын адамның жылдамдық, күш, төзімділік, ептілік, икемділік сияқты маңызды дене қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

Баланың қозғалыс әрекеттерін мақсатты ұйымдастыру оның психофизикалық денсаулығын жақсартуға көмектеседі. Бұл тұрғыда халық ойындарының мәдени құндылығы даусыз. Ежелден бері ойындарда адамдардың өмір салты, олардың өмірі, ұлттық негіздері, ар-намыс, батылдық пен күш, ептілік, жылдамдыққа ие болу, шыдамдылық, тапқырлық, ерік-жігер мен жеңіске деген ұмтылыстары көрінеді.

Ұлттық ойындар тиімді құрал ретінде дене қасиеттерді дамытуға және оқушылардың денсаулығын сақтауға ықпал етеді.

Зерттеу мақсаты-қазақ халқының ұлттық қозғалмалы ойындарының оқушылардың қозғалыс белсенділігіне әсерін анықтау.

Ұлттық ойындарды дене жаттығуларымен ұштастыра отырып күнделікті тұрмыста, ойын - сауықтарда тәрбиелік мақсатта пайдалану ұлтымыздың өзіне ғана тән табиғи құндылықтарын ұрпақтан ұрпаққа жеткізудің ерекше жолы. Дене тәрбиесінің бұл құралдары халық өмірінде үлкен орын алды, ең алдымен, олардың әскери-патриоттық және сауықтыру-қолданбалы маңызы жоғары. Орта ғасырлардың көрнекті қайраткерлері Махмуд Қашгарский мен Юсуей¹ Баласағұншығармаларында жақсы айтылған. Онда қазақ халқының ұлттық ойындары табиғи тауарлардың қатысуы мен тұтынуының өнімі ретінде түсіндіріледі. Олардың көмегімен сіз дені сау және еңбек етуге қабілетті, Отанын қорғауға дайын болашақ ұрпақты дайындауды жүзеге асыра аласыз делінген [2, 184 б.].

Зерттеу барысында келесі міндеттер қойылды:

1 Семей қаласының дене тәрбиесі мұғалімдерінің тәжірибесін зерделеу және қорытындылау;

2 Педагогикалық эксперимент жүргізу арқылы дене шынықтыру сабақтарында 5- 9 сынып оқушыларында жылдамдықты, ептілікті, күш пен икемділік сапаларын дамыту үшін қосымша жаттығуларды, халық ойындарының элементтерін қолданудың мазмұны мен әдістемесін анықтау;

3 Ұсынылған құралдар мен әдістердің оқушылардың олардың сабаққа деген қызығушылықтарын, тәртіптерін, үлгерімдерін ескере

отырып моторлы дене қозғалысын дамытуды ұйымдастыруды арттыруға әсер ету тиімділігін эксперименталды түрде тексеріп және бағалалау.

Зерттеу әдістері: әдеби дереккөздер, педагогикалық бақылаулар, педагогикалық эксперимент, сауалнама және дене тәрбиесінің ұлттық педагогикасы мен спорттық дене тәрбиесі практикасында қалыптасқан барлық құнды заттарды анықтауға мүмкіндік беретін басқа әдістер.

Зерттеулер Семей қаласындағы №39 жалпы білім беретін мектеп базасында екі кезеңде жүргізілді (138 оқушы, 11-15 жаста).

Зерттеудің бірінші кезеңінде оқушылардың антропометриялық және функционалдық деректерінің материалдары өңделді. Экспериментке қатысатын оқушылар алдын-ала тестілеу көрсеткендей, дене дамуы мен дене дайындығы деңгейі жағынан бір-бірінен ерекшеленбеді. Тұрмыстық жағдайлар да айтарлықтай айырмашылықтарға ие болмады.

Тестілік тексеруге келесі түрлері енгізілді: жоғары старртан 30 м жүгіру; салмақты (1,5 кг) бас арқылы артқа лақтыру; орнынан ұзындыққа секіру; қол күші; арқа бұлшықет күштері; допты қашықтыққа лақтыру (5-6 сынып үшін - теннис добы, 7-8 сынып үшін - салмағы 500 гр.); теннис добын нысанаға лақтыру.

Эксперименттік топ үшін ұлттық қозғалыс ойындарын дене шынықтыру құралдары ретінде қосымша материалдарын қамти отырып арнайы бағдарлама жасалды. Күштілік, жылдамдық, белсенділікті, табандылықты, батылдықты және басқа да қасиеттерді тәрбиелеуге ықпал еткен 25-ке жуық түрлі ойындар қолданылды. Мысалы, «Сандық», «Мысық пен тышқан», «Ақ терек», «Орамал тастау», «Қасқыр мен Тайлақ», «Қара құлақ», «Найзатаяқ», «Қасқыр мен қойлар», «Аш қасқыр» және тағы басқалар.

Бақылау тобында сабақтар мектеп бағдарламасына сәйкес ешқандай өзгеріссіз өткізілді. Эксперименттік жұмыстың соңында оқушылармен (38 адам) және мұғалімдермен (22 адам) сауалнама және әңгіме жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері. Сауалнама нәтижелері бойынша оқушылардың көпшілігі көптеген ұлттық спорт түрлерін біледі және әсіресе ұлттық күресті жақсы көреді. Ұлттық күрес-бұл дәстүрлі және қол жетімді спорт түрі. Басқа спорт түрлерімен айналысқысы келетіндігіне қатысты әртүрлі жауаптар алынды: баскетбол (34%), жеңіл атлетика (негізінен жүгіру) 24%, футбол (40,8%) және т. б.

Жаттығулар кешенінің тиімділік дәрежесін, сондай-ақ сабақтарды өткізу әдістерін анықтау мақсатында екі топтың оқушыларын екінші рет тексеру жүргізілді. Оның нәтижелері бірінші және екінші тестілеу көрсеткіштері арасындағы айырмашылықты анықтауға мүмкіндік берді.

Мысалы, жүгірудегі көрсеткіштердің өсуі 30 м. екінші емтиханнан кейін ер балаларда 0,3, қыздарда 0,4, ал бақылау тобында 0,1 тең болды. Салыстырмалы түрде қысқа қашықтықтағы бұл айырмашылықтар өте маңызды (сенімділігі $P=0,01$). Тәжірибе топтарында басынан асыра допты артқа лақтыру ер балаларда бақылаумен салыстырғанда 5,34 м - ге, қыздарда -1,78 және 1,31 м-ге қарағанда 3,10-ға артты. Топтар арасындағы айырмашылықтардың сенімділігі айқын ($P=0,001$).

Егер бастапқы тексеруде көрсетілген нәтижелердегі айырмашылық ұлдар мен қыздардағы білек және арқа бұлшықет күшінде 1-2 кг шегінде болса, қазір тәжірибелік топтағы оқушылардың білек күшінде ұлдарда 4,9-дан 5,7 кг-ға дейін ($P=0,01$), қарсы 1,3-25 кг және бақылау тобындағы 1,1-1,7 кг құрайды.

Ер балаларда 18,4-19,4 кг ($P=0,01$), қыздарда 12,7-15,7 кг ($P=0,01$) тәжірибелік топтағы дененің арқа бұлшықеттерінің күші ұқсас. Бақылау тобындағы мәліметтерге қарсы-ұлдарда 5,4-9,2 кг, қыздарда 3,4-5,7 кг.

Орнынан ұзындыққа секіру бойынша қорытынды зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ұлдардың тәжірибелі сыныптарында бұл нәтиже 11-ден 23 см-ге дейін, ал қыздарда 15-тен 17 см-ге дейін, ал бақылау тобында сәйкесінше 6-12 см және 5-7 см. 5-6 сынып ұлдарында айырмашылықтың сенімділік критерийлері $P=0,01$, 7-8 сынып $P=0,02$, 5-6 сынып қыздарында $P=0,001$, 7-8 сынып $P=0,01$.

Тексерудің барлық түрлеріндегі көрсеткіштер оқушылардың тәжірибелі тобымен сабақтарда қолданылған қосымша жаттығулардың тиімділігін растайды. Бұл оларды дене тәрбиесінде Қазақстан Республикасының қалалық мектептерінде ғана емес, ауылдық оқыту жағдайларында да пайдалануға негіз береді.

Зерттеулерді қорытындылай келе, жоғары өсу қарқыны жылдамдық, күш жылдамдығы, ептілік пен икемділік, төзімділік, тепе-теңдік, жылдамдық-күш қасиеттері, тәжірибелік сабақтарда қол жеткізілген кейбір дағдылар қосымша жаттығуларды, ұлттық спорт элементтері мен ойындарды дұрыс қолданудың нәтижесі екенін атап өткен жөн.

Семей қаласының № 39 жалпы білім беретін мектебінде жүргізілген эксперименттік жұмыс міндетті бағдарламалық материалдың орындалуын ұлттық ойындарының элементтерімен, оқушылардың дене қасиеттерін дамытуға тиімді әсер ету үшін арнайы жаттығулармен біріктіруге болатындығын көрсетті.

Зерттеулер арнайы жаттығуларды, ұлттық ойындарының элементтерін мақсатты қолдану дене шынықтыру сабақтарының әсерін аптасына екі рет өткізсе де тиімділігін арттыратынын анықтады.

Тәжірибелі сыныптарда дене шынықтыру сабақтарында арнайы таңдалған жаттығуларды, ұлттық ойындарын қолдану тәжірибелік сынып оқушыларының бақылау сабақтарына қарағанда жылдамдығын, икемділігін, тепе-теңдігін, ептілігі мен күшін дамытуда көрнекті, сенімді жақсартулар берді.

Қолданылған құралдар мен оларды қолдану әдістері ұлдардың және қыздардың дамуында, қозғалыс қасиеттерінде бірдей өзгерістер тудырмайды, бұл әр түрлі жыныстағы және жастағы оқушылармен жұмыс жасауда құралдар мен әдістерді одан әрі нақтылау қажеттілігін тудырады, дене жаттығуларымен айналысуға қызығушылықты арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ерменова Б.О. Бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу- уақыт еншісінде /Б.О. Ерменова// Сб. ст. по матер.:с Республиканская научно-практическая конференция. – Семей. – 2015. – С.

2 Степаненкова Э.Я. Теория и методика физического воспитания и развития ребенка: М.: Издательский центр «Академия», 2006. - 368 с.

3 Таникеев М. Мир народного спорта: Научное издание.- Алматы: Санат, 1998-288с.

ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В ЭМОЦИОНАЛЬНОМ ИНТЕЛЛЕКТЕ

ЕРОФЕЕВА Р. Ж.

PhD, ассоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар
КУДЫШЕВА А. А.

к.п.н., ассоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар
АЖЕНОВ А. А.

ст. преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар
ХАЙМУЛДИНА А. А.

докторант, кафедра «Личностное развитие и образование»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Эмоциональный интеллект (EQ) доказал свою значимость в различных областях повседневной жизни, включая психическое и физическое здоровье, социальное функционирование, академическую успеваемость и производительность на рабочем месте [1; 2; 3 и др.]. Многочисленные исследования изучали механизмы, с помощью которых эмоциональный интеллект функционирует у отдельных людей. В то же время несколько авторов проанализировали различия в эмоциональных способностях в зависимости от социально-демографических переменных, таких как пол, этническая принадлежность, возраст и социально-экономический или образовательный уровень [4; 5].

Обзор литературы по эмоциям и эмоциональному интеллекту дает четкое представление о существенных различиях между мужчинами и женщинами в аспектах, связанных с эмоциональным миром. В частности, эмоциональное измерение человеческих существ традиционно в большей степени связано с женским полом, который испытывает положительные и отрицательные эмоции более интенсивно, чем мужской пол [6]. Эти данные, по сути, подпитали все еще широко распространенный стереотип о том, что женский пол более эмоционален [7].

Для объяснения этого «феминистского видения эмоций» были привлечены как биологические, так и социальные факторы. Биологическое объяснение предполагает, что биохимия женщин лучше подготовлена к тому, чтобы рассматривать собственные эмоции и эмоции других людей как важный элемент выживания. В поддержку этой идеи некоторые области мозга, отвечающие за обработку эмоций, могут быть у женщин больше, чем у мужчин, и обработка эмоций в мозге отличается у мужчин и женщин [8].

Объяснение, сосредоточенное на социальных аспектах, указывает на то, что, в то время как женщины получают образование, ориентированное на эмоции, мужчин учат минимизировать определенные эмоции, связанные с печалью, виной, уязвимостью и страхом. Кроме того, женщины проводят больше времени в социальном контакте с эмоциональным миром и больше озабочены поддержанием позитивный тон своих и чужих эмоций, чтобы предотвратить ухудшение межличностных отношений и создать удовлетворяющие социальные сети [9].

Напротив, «экстремальная теория аутизма мужского мозга», предложенная Бароном-Коэн, опираясь на биологические и социальные аргументы, утверждает, что мозг мужчин и женщин устроен по-разному. Согласно этой теории, женский мозг преимущественно устроен так, чтобы чувствовать сопереживание, в то время как мужской мозг преимущественно стремится понять и построить системы.

Гендерные различия в эмоциональном интеллекте, определенные эмоции, связанные с печалью, виной, уязвимостью и страхом [4, с. 542]. Кроме того, женщины проводят больше времени в социальном контакте с эмоциональным миром (Кандела, Барбера, Рамос и Саррио, 2001) и больше озабочены поддержанием позитивного тона своих и чужих эмоций, чтобы предотвратить ухудшение межличностных отношений и создать удовлетворяющие социальные сети.

Как биологические, так и социальные объяснения получили поддержку в различных эмпирических исследованиях эмоций, которые показывают более высокие эмоциональные способности у женщин. Эти исследования показывают, что женщины обладают большими эмоциональными знаниями, они выражают положительные и отрицательные эмоции более свободно и чаще, у них больше навыков межличностного общения, и они более социально компетентны [4, с. 548]. В результате члены научного сообщества и население в целом с самого раннего возраста считают, что женщины более эмоциональны, чем мужчины. Действительно, большинство исследований EQ, основанных на тестах способностей, таких как MSCEIT [2, с. 527] и которые включают гендерные аспекты в свой анализ, предполагают, что женщины превосходят их в эмоциональных способностях [1, 4, 7].

Однако, хотя все подобные исследования действительно показывают, что женщины превосходят мужчин в эмоциональном

интеллекте, они дали противоречивые результаты относительно конкретных показателей эмоционального интеллекта, по которым женщины работают лучше. В то время как в некоторых исследованиях сообщалось о принципиальных гендерных различиях в эмпирических аспектах EQ, таких как восприятие и эмоциональное облегчение [5, с. 132], другие обнаружили гендерные различия в стратегических аспектах таких как понимание и управление эмоциями [10]. Третий набор исследований показал смешанные результаты, в которых женщины превосходят в различных аспектах EQ, а именно в восприятии, содействии, понимании и общем балле. Четвертая группа исследований показала, что женщины превосходят по всем параметрам MSCEIT (Day Carroll, 2004; Extremera Fernández-Berrocal, 2009; Extremera и др., 2006; Lumley, Gustavson, Partridge, Labouvie-Vief, 2005; Palmer и др., 2005).

В дополнение к этому разногласию по поводу параметров EQ, по которым женщины работают лучше, величина превосходства женщин варьируется от одного исследования к другому. Сообщалось, что размер гендерных различий в EQ невелик или средний. Метаанализ EQ, который включал гендерные различия, привел к выводу, что женщины получили более высокие баллы, чем мужчины, по всем параметрам EQ (Joseph Newman, 2010).

Обзор эмпирических данных показывает, что, без сомнения, женский пол обладает большими и лучшими эмоциональными способностями. Тем не менее, исследования, изучая связь между полом и EQ, рассматривали ее скорее косвенным или побочным образом, чем как аналитическую переменную саму по себе. Результаты этих исследований свидетельствуют о том, что связь между полом и EQ заслуживает анализа сама по себе. Однако этот подход подвергся критике, поскольку он превращает гендер в причинно-следственное объяснение механизмов психологического функционирования в целом и эмоционального функционирования в частности. Важно помнить, что гендер, как объясняющий фактор поведения, всегда действует в сложных взаимодействиях с другими факторами, демографическими, а также социокультурными. Учитывая актуальность критических замечаний по поводу изучения гендерных эффектов в EQ, наш анализ стремился расширить данную работу в этой области.

Теоретическая модель EQ как способности утверждает, что это подлинный интеллект, частично основанный на наблюдении, что он увеличивается с возрастом и опытом [5, с. 141]. Исследования,

анализирующие, как меняется MSCEIT с возрастом, дали противоречивые результаты. Некоторые исследования показали, что пожилые люди значительно лучше справляются со всеми ветвями MSCEIT, причем корреляции варьируются от 0,10 до 0,30 [2, с. 530]. Другие исследования, напротив, обнаружили значительные корреляции во всех ветвях MSCEIT, за исключением восприятия и эмоционального облегчения, или они не смогли найти какой-либо существенной связи между возрастом и размерами MSCEIT. Еще в других исследованиях даже была обнаружена отрицательная корреляция между возрастом и эмоциональным восприятием (Day Carroll, 2004; Palmer и др., 2005), что согласуется с мета-анализом, сообщаящим, что у пожилых людей возникают проблемы с распознаванием эмоций.

Хотя эти результаты противоречат друг другу, вместе они указывают на актуальность возраст для развития и эволюции EQ не только как фактор, связанный с EQ, но также и в качестве потенциального посредника в отношениях между полом и EQ. Как отмечают исследователи в области гендерной психологии, пол как независимая переменная функционирует в сложных взаимодействиях с третьими переменными, такими как возраст. Например, исследования, анализирующие гендерные различия в когнитивных способностях, таких как вербальные, числовые и визуальные-пространственные навыки показывают, что эти различия могут появляться, исчезать и появляться с возрастом (Halpern, 2007). Это оправдывает комбинированный анализ пола и возраста как независимых измерений, оба из которых связаны с прогнозированием EQ.

В большинстве предыдущих исследований анализировалась связь между полом и EQ без учета влияния других соответствующих социально-демографических переменных. Более того, они использовали в основном образцы студентов университетов, чьи средний возраст 20 лет и возрастной диапазон 18-55 лет делают их плохо репрезентативными для населения в целом.

Хотя многочисленные исследования показывают, что женщины более эмоционально умны, чем мужчины, большинство из них проанализировали взаимосвязь между полом и EQ только по касательной. В то время как в некоторых исследованиях были выдвинуты явные гипотезы об этой связи [4, с. 557], большинство из них рассматривали гендер как вторичную цель, а не как первичную переменную, подлежащую самостоятельному

исследованию. Тем не менее, эти исследования показывают, что женщины обладают большими эмоциональными способностями, аргументируя необходимость рассмотрения пола в качестве объясняющей переменной в механизмах эмоционального функционирующей. Этот теоретический подход проблематичен, поскольку гендерные психологи отмечают, что гендер сам по себе не обладает объяснительной силой в отсутствие других социально-демографических переменных, таких как возраст или социально-экономический уровень. Скорее, гендер всегда действует во взаимодействии с другими переменными.

Эта сложность, связанная с гендером, затруднила создание ончательной поддержки «феминистского видения эмоций». В то время как это видение было защищено используя различные аргументы [9, с. 39], большинство исследований, приведенных в его пользу, не рассматривали пол как полноценную независимую переменную. Например, отнесение людей к той или иной группе по признаку пола не означает, что пол рассматривается как независимая переменная. Поэтому исследования, в которых пол рассматривается как переменная, влияющая на EQ, особенно важны.

Включение возраста в качестве опосредующей переменной дает более полную картину того, как пол связан с EQ, аналогично тому, что происходит, когда возраст включается в анализ пола и других когнитивных способностей, таких как вербальные или числовые навыки. Наши результаты показывают, что, хотя пол может определять различия в EQ, возрасте опосредуют это соотношение таким образом, что эти различия могут существенно уменьшиться или вообще исчезнуть.

В дополнение к возрасту, другие факторы, такие как этническая принадлежность, культура и социально-экономический уровень следует изучить, чтобы прояснить механизмы, посредством которых гендерные факторы влияют развитие EQ. Такие механистические исследования были полезны в других областях. Одним из примеров являются исследования Нолен-Хуксемы по гендеру и депрессии, которые показывают, что мы должны быть осторожны, приписывая причинно-следственную связь значительным гендерным различиям [9, с. 42]. Другим примером являются исследования психопатии и EQ, которые показали, что предполагаемые отношения между этими двумя переменными исчезают после контроля или минимизации влияния третьих социально-демографических переменных, таких как пол и возраст (Swim, Hong, 2011).

В заключение, если мы хотим продвинуться в нашем понимании механизмов, лежащих в основе функционирования EQ у отдельных людей, а также в нашем понимании того, как развивать EQ, нам необходимо исходить из обоснованных и прочных предпосылок, которые позволят исследованиям выйти за рамки социальных стереотипов и предвзятых представлений.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Brackett M. A., Rivers S. E., & Salovey P. Emotional intelligence : implications for personal, social, academic, and workplace success // *Social and Personality Psychology Compass*. – № 5, 2011. – P. 88–103. [на англ. яз.]
- 2 Mayer J. D., Roberts R. D., & Barsade S. G. Human abilities : Emotional intelligence. *Annual Review of Psychology*. – № 59, 2008. – P. 507–536. [на англ. яз.]
- 3 O’Boyle E. H., Humphrey R. H., Pollack J. M., Hawver T. H., & Story P. A. The relation between emotional intelligence and job performance : a meta-analysis // *Journal of Organizational Behavior*. DOI : 10.1002/job.714, 2010. [на англ. яз.]
- 4 Ciarrochi J. V., Chan A. Y. C., & Caputi P. A critical evaluation of the emotional intelligence construct // *Personality and Individual Differences*. – № 28, 2000. – P. 539–561.
- 5 Kafetsios K. Attachment and emotional intelligence abilities across the life course // *Personality and Individual Differences*. – № 37. – P. 129–145. [на англ. яз.]
- 6 Grossman M., & Wood W. Sex differences in intensity of emotional experience : a social role interpretation // *Journal of Personality and Social Psychology*. – № 65, 1993. – P. 1010–1022. [на англ. яз.]
- 7 Grewal D., & Salovey P. Feeling smart: The science of emotional intelligence // *American Scientist*. – № 93, 2005. – P. 330–339. [на англ. яз.]
- 8 Craig A., Tran Y., Hermens G., Williams L.M., Kemp A., Morris C., & Gordon E. Psychological and neural correlates of emotional intelligence in a large sample of adult males and females // *Personality and Individual Differences*. – № 46, 2009. – P. 111–115. [на англ. яз.]
- 9 Nolen-Hoeksema S., & Jackson B. Mediators of the gender difference in rumination // *Psychology of Women Quarterly*. – № 25, 2011. – P. 37–47. [на англ. яз.]
- 10 Farrelly D., & Austin E. Ability EI as an intelligence? associations of the MSCEIT with performance on emotion processing and social tasks

and with cognitive ability // *Cognition and Emotion*. – № 21, 2007. – P. 1043–1063. [на англ. яз.]

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ВОСПИТАТЕЛЯ

ЖУМАДИРОВА К. К.

к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

ОРАЗБАЕВА Д. А.

магистрант, кафедра Педагогики и Психологии, факультет гуманитарных и социальных наук, Торайгыров университет, г. Павлодар

Профессия воспитатель зародилась еще задолго до появления системы образования, и эта благородная профессия впервые появилась в Древней Греции. В те времена воспитанием детей занимался специальный человек (раб) В тот период поручались только мальчики с шестилетнего возраста. Педагог, который занимался только малышом, всюду сопровождал его. Их называли ведомыми. А так же в их обязанности входило следить за развитием ребёнка, оберегать от опасностей, формировать отношение к жизни, развивать способности, поступки ребёнка и его поведение в целом. Несмотря на пройденный период времени, функция воспитателя сохранила свою актуальность.

Воспитатель (или воспитательница) и педагог дошкольного образования – это специалист воспитывающий и развивающий детей младшего возраста. В их обязанности входит уход за ребенком, присмотр, воспитание и образование детей дошкольного возраста. Воспитатель также требуется в детских домах, школах, интернатах и других учебных учреждениях.

Педагог дополнительного образования – это специалист, организующий секции, кружки, студии и клубы для детей дошкольного возраста, а так же младших школьников. Они обучают углубленным знаниям по школьным дисциплинам, развивают навыки. Педагоги ДО ведут дополнительные секции: спортивные, танцы, прикладные искусства, театральное мастерство, мыловарение и т.д.

Профессия воспитателя или педагога всегда являлась почетной, и специалисты всегда были уважаемы в их профессионализме. Воспитатель ответственен за формирование личности воспитанников и развитие их дальнейшей судьбы. Профессия воспитателя

появилась впервые еще в Античной Греции. Но не получила распространения, поскольку воспитанием детей состоятельных людей занимались рабы. Соответственно дети крестьян не получали образования вообще. В эволюционирующем обществе, профессия воспитателя переросла в профессию домашнего наставника, чья цель была сосредоточена на воспитании потомства работодателя.

Несколько веков назад, работа воспитателя и педагога обрела масштабную востребованность, это и привело к появлению первых школ. На воспитателя была возложена огромная задача. Она заключалась в формировании молодых юношей и девушек, а в дальнейшем направление на выбранный путь. Нельзя не добавить, что профессия воспитателя имеет высокую актуальность, особенно сегодня.

Детство дошкольника является одним из главных образовательных периодов по своей природе. В наше время система дошкольного образования развивается как направленная на предоставление качественных образовательных услуг семьям имеющим детей пред школьного возраста.

Таким образом становится необходимость в воспитателе – профессионале. Воспитатель должен быть способным с учетом меняющейся общей ситуации в системе образования, социально-экономических условий, а так же самостоятельно принимать ответственные решения и их возможные последствия. Специалист по воспитательной работе - это педагог, отличающийся мобильностью, динамикой, конструктивностью, обладающий развитым чувством ответственности за судьбу детей.

Профессиональная компетентность современного воспитателя дошкольного образовательного учреждения предполагает оказание качественной педагогической помощи родителям, развитие детей дошкольного возраста, учет потребностей семьи в которой воспитываются дети дошкольного возраста. Подбор и подготовка специалистов была и является актуальной всегда.

В современном развитии социума специализация педагога - воспитателя требует повышенные условия компетентности специалиста. Возрастает потребность в профессиональной компетентности работников-воспитателей.

Во - первых, это связано с появлением конкурентоспособных новых типов и видов дошкольных образовательных учреждений. Во вторых, устарелый взгляд дошкольного образования с позиций государственного стандарта дошкольного образования.

Главной современной тенденцией совершенствования подготовки специалистов для дошкольных образовательных организаций образования является интеграция научного знания с практикой. Главной проблемой является подготовка студентов к практической работе. А именно направление на приобретение необходимых умений и навыков, формирование у будущего специалиста устойчивой мотивации к работе с детьми дошкольного возраста.

Необходимость в профессиональной подготовке к практической работе в системе дуального обучения формируется на основе системного и деятельностного подхода.

Практическая подготовка студентов должна включать в себя:

1 профессиональный рост специалистов в структуре образовательной системе;

2 принятие своей профессиональной деятельности в работе с детьми;

3 включение творческих решений ,а так же творческое отношение к профессионально-педагогической деятельности.

Содержание структурной профессиональной готовности специалиста включает в себя:

1) мотивацию,

2) когнитивную и оценочную готовность,

3) организационную и личностный потенциал.

Каждый из трех структур включает в себя подразделы профессиональной готовности. Рассмотрим их подробно:

1 Мотивационный комплекс готовности – это:

– любовь к своей деятельности;

– принятие должности как ценности;

– чувство ответственности за физиологическое и психологическое здоровье ребенка, общение с детьми, родителями и другими членами семьи.

2 Когнитивный и оценочный комплекс готовности включает овладение приёмами и способами педагогической деятельности. Они основаны на усвоении теоретических знаний, а так же понимании специфики работы с дошколятами.

3 Организационный и личностный комплекс в структуре подготовки будущих специалистов к педагогической деятельности включает в себя профессиональные способности и навыки личности, воспитания и саморазвития личности будущего воспитателя.

Модель подготовки специалистов включает в себя формирование следующих видов профессиональной компетенции:

- 1 Концептуальную – умение анализировать, систематизировать и формулировать проблему;
- 2 Технологическую – навык овладения необходимыми способностями к практической работе;
- 3 Интегративную – способность связать теорию и практику;
- 4 Понимание культурного, экономического, правового и социального контекста профессиональной деятельности;
- 5 Адаптивную – умение предвидеть и подготовиться к возможным изменениям деятельности специалиста;
6. Межличностную – умение профессионально общаться.

Двойственная система включает в себя участие всех субъектов образовательной деятельности в подготовке специалистов ответственных за качество предоставляемых услуг.

К формам обучения включены лекции, тренинги, практические и лабораторные занятия, самостоятельная деятельность студентов, формирующие у них ответственное отношение к своей деятельности – освоение профессии.

Дуальное обучение предполагает совмещение теоретической и практической подготовки будущего специалиста. В пространстве дошкольной образовательной организации, ответственное взаимодействие субъектов образовательного процесса обучаемого учреждения и детского сада важнейшая задача.

Внедрение двойственного образования включает в себя:

Первый этап – это подготовка внедрения программы дуального обучения (разрабатывается нормативно – правовая документация, определение стратегии, технологий и методов работы со студентами, программы и плана – графика дуального обучения, учебно-методической документации, работа с кадровым составом);

На втором этапе реализуется программа двойственного образования;

Третий и четвёртый этапы программы дуального образования включает в себя изучение динамики и эффективности образовательного процесса (образовательного пространства образовательного учреждения и дошкольного образовательного учреждения).

Принципы содержания практики в образовательном учреждении:

- Неразрывная связь теоретических курсов и практической деятельности;

- Многофункциональность – возможность получения в процессе практики базы для успешной адаптации в меняющихся общественных условиях;

- Динамика – процесс практического обучения студента последовательно включенном в коммуникативный, организаторский, проектировочный, исследовательский виды деятельности;

- Интеграция – обобщенность знаний различных учебных курсов;

- Проблематика – включение в проблемную педагогическую ситуацию, требующую самостоятельного анализа и способа решения проблемы.

Направления в практическую деятельность являются:

Первое– проектирование деятельности;

Второе –диагностика ситуации воспитания и развития детей;

Третье –ознакомление с дидактическим обеспечением дошкольного образовательного учреждения;

Четвертое– формирование рефлексивных умений и навыков.

Программы дуального образования включает в себя:

- Ориентир на формирование у будущих специалистов необходимых профессионально важных личностных качеств. Так же включает в себя развитие инициативы, формирование ответственности, мотивации к деятельности, повышение уровня социальной ответственности, обеспечивает вхождение в трудовую деятельность будущего специалиста.

- Подготовки кадров с учётом современных требований к подготовке специалистов.

- Подготовки будущего специалиста дошкольной образовательной организации.

- Программы дуального обучения выявляют проблемы в теоретической и практической деятельности.

К ним относят разработка нормативно-правового обеспечения, системы повышения качества подготовки воспитателей.

Разработка двойственной системы предполагает организационное взаимодействие между различными образовательными учреждениями, но нельзя исключать взаимодействие с другими субъектами таких как, предприятия, организации, службы и ведомства.

Исходя из изложенного материала, встает острый вопрос в объединении образовательного пространства, в которое будут входить все участники заинтересованные в образовательном процессе (физические и юридические лица). Важность дошкольного образовательного учреждения огромное, поэтому актуальность вопроса подготовки хорошего специалиста будет востребована. Дети дошкольного возраста требуют к себе повышенного внимания. Как следствие это приводит к повышению требования к специалисту дошкольного образования, к его готовности работы с детьми.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Адольф В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя: Автореф. дис. . канд. наук. — М., [1998.-23с] .
- 2 Алеева Ю.В. Подготовка будущего учителя к формированию учебной деятельности младших школьников: Автореф. дис. . канд. наук. Барнаул, [1999.-20с].
- 3 Алексеев Н.А. Педагогические основы проектирования лично-ориентированного обучения: Автореф. дис. . канд. наук. Тюмень, [1997.-22с].
- 4 Андреева Г.М. Современные аспекты проблемы ценностей в социальном познании. М., [1984.-145с].
- 5 Ю.Анциферова Л.И. Эпигенетическая концепция развития личности Эрика
- 6 Г. Эриксона // Принцип развития в психологии М., [1978.-С. 212-242].
- 7 П.Асмолов А.Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров. -М.: Воронеж, [1996.-766с].
8. Балл Г.А. Теория учебных задач. М.: Педагогика, [1990.-183с].

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

ЖУМАДУЛЛАЕВА А. А.

п.ғ.к., доцент

СЕГІЗБАЕВА А. Ә.

магистр, Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан қ.

Танымдық белсенділік адам туа бітті жаңа әсерлерге құштарлықтан дамиды. Мектепке дейінгі жаста, осы қажеттілік, болжамды-зерттеу белсенділігі даму барысында, жаңа дүниелерді білуге және ашуға деген ұмтылысты дамытады. Біз танымдық белсенділікті қоршаған әлемнің объектілері мен құбылыстарды толық білуге деген қызығушылық ретінде қарастырамыз. Танымдық белсенділіктің дамуы энергетикалық және мазмұндық көрсеткіштерде көрінетін сапалық өзгерістермен анықталады. Энергетикалық көрсеткіш баланың табандылық танытуымен сипатталады. Мазмұндық көрсеткіш білім алу процесінде қызметтің нәтижелілігін, әртүрлі жағдайда мәдени мазмұнды ажырата алуынан байқалады.

Танымдық белсенділік пен танымдық қызығушылық балалық шақта пайда болады. Балалардың топтағы қызметі тек ересектердің әрекеттерін қарапайым түрде қайталау емес, ол логикалық ойлану мен дербестікті талап етеді. Жас кезеңі мен психологиялық даму ерекшелігіне қарай бала бойында іс-әрекеттің әртүрлі формаларын дамыту қажет: қимыл-қозғалыс, сөздер, білім, өзін-өзі тәрбиелеу т.б.

Баланың танымдық белсенділігі танымдық қызығушылыққа байланысты. Қоршаған ортамен танысу – бұл табиғатпен танысу ғана емес, сонымен қатар олардың арасындағы байланыс, яғни табиғатпен, қоғаммен қарым-қатынасы, олар жасай алатын құбылыстарға негізделген қабылдау, сезіну және бақылау[1,156].

Танымдық дағдыларды дамыту үшін танымдық-шығармашылық ойындарды қолдану маңызды. Танымдық-шығармашылық ойындарды құру және оны тиімді пайдалану білім беру қызметінде тәрбиешінің шеберлігіне байланысты. Шығармашылық ойындар көбінесе балаларды қоршаған ортамен таныстыру үшін қолданылады. Мысалы, «Суретті есте сақта» ойыны. Мақсаты: көру жады мен зейінді дамыту. Қажетті құралдар: балалар санына байланысты ойын карталары. Ойын барысы: Тәрбиеші карталарды әр балаға

таратады және олардың суретке назар аударуын сұрайды. Содан кейін, картаны теріс бұрып, ол қандай сурет болғанын айтуы керек. Балалар кезекпен жауап береді. Келесі кезеңде карталарды орындарымен ауыстыру керек. Дұрыс жауап берген балаларға жұлдызша берілуі тиіс. Осылайша, жеңімпаз анықталады.

Танымдық іс-шаралар мен басқа типтегі іс-әрекеттердің айырмашылығы, бала әр ойын сайын «жаңа әлемге» тап болады, әр іс-әрекет сайын басқа рөлді сомдайды. Танымдық белсенділік – бұл балалардың негізгі қызметі, бұл күрделі формадағы білім беру қызметі, танымдық мәселелерді шешетін құбылыс, мотивация, шығармашылық белсенділік пен өз ойын айқын білдіруге деген кадам.

Мектепке дейінгі кезеңде жалпы танымдық даму үш бағытта жүзеге асады: баланың қоршаған ортада өзін-өзі бағыттау әдістері кеңейеді, жаңа бағдарлау құралдары пайда болады, әлем туралы идеялары мен білімдері мазмұнды түре байытылады.

Баланың танымдық белсенділігінің қалыптасуына әсер ететін факторлар ретінде құрдастары арасындағы қарым-қатынасты, жаңа әсерлер қажеттілігін, белсенділіктің жалпы деңгейін қарастыра аламыз [2, 25 б.].

Үш жастан бес жасқа дейінгі кезеңде сенсорлық процестердің сапалы жаңа қасиеттері қалыптасады: қабылдау және сезіну. Бала әртүрлі іс-әрекетке қатысу арқылы (қарым-қатынас, ойын, сурет салу т.б.) заттардың жеке қасиеттерімен танысады. Фонемалық есту, түстерді ажырату, көру өткірлігі, заттардың пішінін қабылдау және т.б. жетілдіруде қабылдау процесі біртіндеп объективті әрекеттен бөлініп, өзіндік міндеттері мен әдістерімен тәуелсіз, мақсатты жүйе ретінде дами бастайды.

Танымдық қызығушылықтың қалыптасуы тікелей баланың эмоционалды жай-күйі мен белсенділігіне қарай қалыптасады. Алайда, тек жан-жақты белсенділік арқылы ғана қызығушылық таным процесіне айналып, білімді тереңдетуге көмектеседі. Ең бастапқыда, бала ойнайды, қозғалады, білім алу үшін емес, жалпы ойын үшін қозғалып қызығушылық танытады. [3, 56 б.]. Ал мектепке дейінгі кезеңнің соңғы сатыларында таным қызығушылығы оқуға деген мотивтің пайда болуына септігін тигізеді. Ойын арқылы баланың бойына адамдық қасиеттермен қатар білімге, өнерге құштарлығы қалыптасады.

Ойынды таңдау және өткізу бастамасы бұл жағдайда педагогқа бағынады. Дербес әрекет ретінде ойындар оқу қызметінен тыс

уақытта өткізіледі. Екі жағдайда да педагог дидактикалық ойынды басқарушы, бірақ қызметі әрқалай өзгеріп отырады. Егер топта ол тәрбиеленушілерге қалай ойнауды үйретсе, ережелермен таныстырса, содан кейін балалар өз бетімен ойнау барысында ол серіктес немесе төреші ретінде болады. Ойындарды басқаруда мұғалім үш кезеңді ажыратады: ойынды дайындау, өткізу, нәтижелерді талдау. Дидактикалық ойындарда қолданылатын материалдарды табиғаты бойынша шартты түрде заттық ойындар, ойыншықтар, үстел-баспа ойындары және ауызша ойындарға бөледі. Ойындардың тапсырмалары сан алуан [4, 56 б.].

Баланың ақыл-ойын дамыту үшін ең маңызды деп мына міндеттерді атап өтуге болады: объектілерді салыстыру, жұмбақтарды шешу және болжау, объектілерді жалпылай алу, жылдам еске түсіру, нақты анықтама беру. Тапсырма сипаты өзгергеніне қарамастан, барлық дидактикалық ойынның мүддесі – баланың алдына қойған мақсатына зейінін аудара білуі. Салыстыру, ұқсастық пен айырмашылықты анықтау процесі баланы мұқият болуға үйретеді, өз бетінше қорытынды жасауға ынталанады. Баланың зейін шоғырландыруы дамиды. Салыстыру – әлемді танудың маңызды әдістерінің бірі.

Ойынды ұйымдастыру барысында баланың қызығушылығына мән беру, баланың өз бетінше әрекет етуіне көңіл бөлу маңызды. Кіші топта ақыл-ой әрекеті ойынмен байланысты болса, біртіндеп ересек топта танымдық қызығушылық дами бастайды. Ол мынадай бағыттарда жүреді:

– тәрбиеленушілердің сезім жолдарының танымдық қалыптасуы: яғни, белгілі затты сенсорлық зерттеу, оның сыртқы бейнесін қабылдау;

– негізгі ақыл-ой әрекеттерінің қалыптасуы (салыстыру, жалпылау, жүйелеу т.б.).

Танымдық процесстердің дамуы – сезіну, мақсаттылық, қабылдаудың толыққанды күйге көшуі, анализ жасаудың уақыт өте келе тереңдеуі, қарым-қатынастың кеңеюі және т.б.

– ақыл-ой әрекетінің негізгі компоненті ретінде сөйлеу қабілетін дамыту;

– ақыл-ой әрекетінің негізгі бөлігі ретінде өз бетімен жұмыс жасауды үйрету.

Ойынды өткізу барысында мына әдістемелік кеңестерді ұсынуға болады:

Тәрбиеші ойынның мақсатын, оның барысын, ондағы рөлін нақты көрсету керек. Ойынды таңдау топтағы балалардың ақыл-ой деңгейімен де, тәрбие міндеттерімен де анықталады. Ойынды таңдағанда, ойынның тым ұзақ немесе тым қысқа болмауын назарда ұстау керек. Тек сол жағдайда ойын балаларға қуаныш әкеледі.

Әр ойын басында ойынға көңіл-күйін қалыптастыру керек. Ең алдымен ойын көңіл-күйін тәрбиеші реттейді. Егер ойыншыларды екі топқа бөлу керек болса, санау арқылы екі көшбасшы сайланады. Кейде ойында топқа бөліну барысында көшбасшыларға сөз байласу қажет болады: ойыншылар жұптасып, кеңеседі, өздерін қалай атайтындықтарын бөліседі. Біреуі, мысалы: «мен жіп боламын» немесе «мен ине боламын». Балалар жеке сөздерді ғана емес, кейде рифмалық сөз тіркестерін де ойлап табады, мысалы: «мен еңбекқор-құмырсқамын», «мен – алтын түйреуішпін». Немесе: «Нені таңдайсың? Бақтағы алманы ма тоғандағы балықты ма?» Келісудің өзінде тапқырлықты дамытатын шарттарды орындауды қажет етеді. Егер ойында жарыс элементтері болса, жеңімпазға жұлдызша, күсбелгі беруге болады. Кейде тәрбиешінің ынталандыруы да жеткілікті.

Ойынды қызықты студі басты назарда ұстау қажет. Ойын оқу қызметі мен дидактикалық жаттығудан ерекшеленуі міндетті. Тапқырлық ережеге сәйкес болу қажет, жоғарыда аталып өткен ойын элементтерін қолдану: санамақтар, өзара келісу, жарыстар, жанкүйерлерді ойынға қатыстыру т.б.

Барлық тәрбиеленушілер үшін ақыл-ой белсенділігін дамытуға жағдай жасалуы керек. Мысалы, екі тәрбиеленуші бос емес, ал қалған тәрбиеленуші өз кезегін күтіп тұрмауы керек. Жауап беруге топ жалпы дайындалып, ал таңдау бір адамға түседі, ол лақтырылған доп, санамақ немесе берілген зат болуы мүмкін. Барлық ауызша ойындар осы принцип бойынша құрастырылған. Сонымен, «бұл қандай құс?» ойынында, балалар құстың сипаттамаларын сипаттайды, жүретін болса, жүгіретін құс түрі болса оған иммитация жасайды. Таным белсенділігінің қозғалыс белсенділігімен үйлескені тапқыр шешім. Бұл әсіресе, орта және кіші топтардың тәрбиеленушілері үшін маңызды болып табылады. Егер, ойында өлең шумақтары қолданылса, оның қозғалыспен бірге ырғақпен орындау ұсынылады.

Әр ойынға тапсырмалардың қиындатылған нұсқасын енгізу қажет, осылайша балалар шешімнің бір немесе бірнеше түрін басқа шартта қолдана алатындай болуы қажет. Тәрбиеші балалардың

қандай дағдыларға ие екендігін білгендіктен, өзі әртүрлі нұсқаларды ойлап таба алады.

Танымдық белсенділік көптеген авторлардың зерттеу объектісі болып табылады (С. Л. Рубинштейн, Б. Г. Ананьев, Б. Эпифания, А. М. Матюшкин). Танымның құрылымын, динамикасын және дамуын ескере отырып, А. М. Матюшкин барлық белсенділікті негізгі функцияларына қарай екі түрге бөледі: бейімдегіш және өнімді. Белсенділіктің бірінші типі қажеттіліктерден және жетістік мотивтерінен алған мотивтен туындайды. Екінші типтің негізі – іздеу, танымдық белсенділік жатады [5, 87 б.].

Педагогика саласында «белсенділік» ұғымы көбінесе оқыту мен тәрбиелеудің әдістерімен байланысты, оқу-тәрбие процесін әзірлеу және қызметін айқындауды атап өтеді. Сондай-ақ, Г. И. Шукин танымдық қызығушылықтың негізі – адамның әлемді тануға деген қызығушылығы: әлемді тану, тек биологиялық немесе әлеуметтік бағдарлау мақсатында емес, қоршаған ортаның қайшылықтары мен заңдылықтарын санаға енгізу. Танымдық қызығушылықта ғылыми шындыққа ену мүмкіндігі бар. Сонымен бірге, танымдық қызығушылық әр түрлі жеке қатынастардың қалыптасуымен байланысты: ғылымның белгілі бір саласына көзқарас-жаңалықтар; құрдастарымен қарым-қатынас. Дәл осы негізде дүниетаным, көзқарас, адамның барлық психикалық процестерін белсендіреді, адамды ынталандырады. Ол алдын-ала психикалық процестердің дамуы үшін ең маңызды бірлікті құрайды. Интеллектуалды қызметте, ізденісте, болжауда, мәселелерді шешуге дайындық – барлығы эмоционалдық көрініс болып табылады. Танымдық қызығушылықтың негізгі қозғаушы күші – жаңа ақпаратты білуге деген ұмтылыс.

Ойын – әртүрлі жағдайлардағы әлеуметтік тәжірибені игеруге арналған әрекет түрі ретінде қарастырылады. Ойын арқылы балалар өзінің мінез-құлқын, іс-әрекетін басқаруды үйренеді. Мыңдаған жылдар бұрын ойын адам өмірінің маңызды бөлігі болды. Көптеген ғалымдар ойынның шығу тарихын зерттеді. Зигмунд Фрейд өзінің психоаналитикалық теориясында ойынды биологиялық себептерге негізделген деп қарастырды, (мысалы, инстинкт, қажеттіліктер) яғни тарихтан тыс себептер. Оның теориясы келесідей психологтарға әсерін тигізді: К. Коффка, Ж. Пиаже, К. Левин және басқалар.

Орта топтағы балалардың танымдық белсенділігін қалыптастыру мақсатында танымды, зейінді, визуалды есте сақтауды, қиял мен сөйлеуін дамытуға бағытталған бірқатар дамыту

ойындарын өткізуге болады: «Төртінші артық», «Не жоғалды?», «Ұшады, секіреді, жүзеді», «аяқталмаған сурет», «Музыка не туралы айтты?». Сонымен қатар, ұқыптылыққа, заттардың сипаттамалық белгілеріне қарай бөлуге үйрететін ойындарды да қосуға болады: «Ойлан тап», «Иә-жоқ», «Жасыр, мен табамын», «Қандай құс?» және т.б.

Дәйекті, қызықты әңгіме құрай білуге, оның белгілі бір құбылысты жіктеп, салыстырып, жалпылау қабілеттеріне бағытталған ойындарды да атап өту керек.

Балалар өз-өздерін тәрбиелей алатын, зейін, тапқырлықты дамытатын ойындарға белсене қатысады. Осы бағыттағы жұмыстардың тиімді болуы үшін мына талаптарды ескеру қажет:

Ойынды қызықты ету, құрғақ ережелі сөздерден аулақ болу. Баланы ойлануға итермелейтін тапсырмаларды қосу. Ойын барысында жанкүйерлермен де бөлек ойын ұйымдастыру.

Топтық әрекеттің болуы. Бір топ мүшесі санаса, екінші мүше ертегілерді ойлап табады, басқалары заттарды атымен атап шығады.

Қорыта келгенде, ойын-балалар үшін оқу да, еңбек те. Ойын айналадағы дүниені танудың тәсілі. Ол балалар бойында ұйымдастырушылық қасиеттің де дамуына септігін тигізеді. Танымдық белсенділік, ақыл-ой белсенділігін, қозғалыс, қоршаған ортамен танысу құзыреттіліктерін қамтиды. Сондықтан, әр оқу қызметінде ойын элементтерін қосу арқылы, зейіні, қиялы, визуалды есте сақтауы дамыған ұрпақты тәрбиелеп шығара аламыз[6,86].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 А.Г.Мұханбетчина «Балалардың танымдық белсенділігін қалыптастыру». // - А. 2010ж №4
- 2 Бала мен балабақша // Педагогикалық журнал – 2014 № 10.
- 3 Беделбаева Х.Т. Мектеп жасына дейінгі балалардың дүние қабылдауы. 1976ж..
- 4 Дидактические игры в детском саду. Бондаренко А.К. – М., 1990.
- 5 Игра дошкольника/Под ред.Л.А.Абрамян – М.:Просвещение, 1989.
- 6 Магруппбекова Б.Ш. Мектепке дейінгі балаларды дамытуда ойынның ролі // 2013ж. №5.

LINGUOCULTURAL INTERFERENCE OF DISCOURSES AS A TOPICAL ISSUE OF MODERN LINGUISTICS

ZHUMASHEVA A. SH.

Doctor of Philology, professor, Toraighyrov University, Pavlodar

SELEZNEVA X. S.

PhD student, Toraighyrov University, Pavlodar

Modern science and higher education are developing in the context of globalization, digitalization and the great influence of IT spheres. But we must not forget about the humanitarian component of education. To ensure high-quality and sustainable development, any type of education, technical or natural science, must contain a humanitarian component. The role of humanitarian knowledge is not only in the fact that it is designed to ensure the transfer of scientific knowledge and ideas to future generations, but also to form their value orientations in the moral dimension. Therefore, it is important to study topical issues of the humanities, such as linguistics, philosophy, psychology, pedagogy and others.

One of the main branches of humanitarian knowledge is linguistics, this is the science about language, its social nature and functions, its internal structure, the laws of its functioning and historical development and classification of specific languages.

Language is the most important means of human communication; there is not and cannot be a human society and people that do not have a language. Language as a means of communication and as a system of signs are studied by many sciences. Linguistics is associated with all the main sections of modern science, and this is explained by the huge role that language plays in all spheres of human activity, including in the process of cognition and communication.

The issues of the interference of the native language in contact with foreign languages are one of the central modern problems of the corresponding sections of linguistics, psycholinguistics, sociolinguistics, methodology and linguodidactics.

The term interference was first used in the exact sciences (physics, biology), where it means interaction, mutual influence, with a positive or negative result. In the field of linguistics, scientists from the Prague Linguistic Circle were the first to use it, understanding by interference the process of deviation from the norm of contacting languages. Many linguists have studied such a concept as «interference», for example (U. Weinreich, E. Haugen, V. Rosenzweig, V. I. Belikov, L. P. Krysin, V. A. Vinogradov, M. M. Mikhailov, V. N. Yartseva, L. V. Shcherba, and etc.).

Today, in the linguistic literature, there is still no unambiguous understanding of this phenomenon. Some researchers emphasize the negative impact of interference, while others, on the contrary, note its positive impact in the interaction of languages. One of the most commonly used definitions of interference is proposed by V. A. Vinogradov: «Interference is the interaction of linguistic systems under conditions of bilingualism, which develops either through linguistic contacts or through the individual mastering of a non-native language; is expressed in deviations from the norm and the system of the second language under the influence of the native one» [1, p. 168].

The study of interference has gained importance in the theory of language learning, especially non-native language. At the beginning, this concept was used only in areal linguistics, which studied language contacts. However, then the concept of interference became central to applied linguistics, when U. Weinreich's work on linguistic contacts appeared. U. Weinreich describes the interference as deviations from the norms of any of the languages, resulting from the knowledge of two or more languages, i.e. due to language contact. In his works, U. Weinreich describes two approaches to studying the issue of interference: firstly, one can analyze the linguistic behavior of a single individual, and secondly, the whole collective in a situation of linguistic contact. According to E. Haugen, interference is cases of deviation from the norms of the language that appear in the speech of bilingual speakers as a result of acquaintance with other languages. A. Klimov believes that interference is the result of the superposition of two systems in the process of speech. N.B. Mechkovskaya said that interference means errors in speech in a foreign language, caused by the influence of the native language system.

Recently, the attention of many linguists has been attracted by the problem of the relationship between different types of discourse, in particular the process of interference of discourses. V. Shevchenko writes, «Interference of discourses is the imposition of elements of one discourse (involved) on another (receiving), resulting in their mutual influence and interaction; during interference, a new sociocultural context enters in the form of a fragment into the receiving discourse along with the text, which includes new participants in communication, their characteristics, as well as the processes and circumstances of the production of such inclusions» [2]. A fragment of another (involved) discourse first appears as an intertext inclusion, which is a kind of starting point; subsequent disclosure of connections with its socio-cultural, historical, eventual, situational, personal and other contexts, i.e. extra-textual reality, a fragment of reality behind

this text, leads to the realization of it as a fragment of discourse. Thus, the text serves as a means of presenting discourse, being one of its components. In the process of interference, the semantic macrostructures of interrelated discourses are combined.

It is necessary to make reference to the definition of the concept of «discourse». Discourse is a term that is used in a number of humanities that study the functioning of language. There are different views on the definition of discourse. V.V. Krasnykh defines discourse as follows: «discourse is a verbalized activity, understood as a set of process and result and having both linguistic and extralinguistic plans» [3, p. 114]. You can also specify the following definition of discourse: «A complex communicative-speech process, including the text(s) in an inextricable connection with the situational context: in conjunction with cultural-historical, ideological, social, psychological factors, with the system of communicative-pragmatic and cognitive goals of the author, interacting with the addressee, causing a special ordering of linguistic units when embodied in a text» [4, p. 15]. M. Stubbs believes that discourse is a language above the level of a sentence or phrase, and E. Benveniste defines discourse as an expression of language as a means of communication.

In the case of interference, at first there is a contact of texts, which means that it is necessary to consider the classification of types of text interaction.

According to the classification of G. Genette [Genette 1982], there are such types as: intertextuality (the presence of two or more texts in one text), paratextuality (the relation of the text to the title, epigraph, afterword), metatextuality (reference to the pretext), hypertextuality (parodying the text) and architextuality (genre connection of texts).

Interference of discourses is a complex process that takes place in the mind of a person; it consists in the interaction of the involved and receiving texts. Interference of discourses exists when there are inclusions of an intertextual fragment in the receiving text. The discursive and communicative-pragmatic characteristics of an intertextual inclusion are its discursive properties, with the help of which this inclusion represents a certain type of discourse. These properties of such inclusion invariably affect the receiving discourse. I.V. Arnold believes that the main function of all inclusions is «to create dialogicity: a dialogue between the quoting and quoted author and between their eras and cultures» [Arnold 1999, 433].

Due to the interaction of various discourses, the structure of the receiving discourse changes: their socio-historical fabrics are «intertwined», new hidden meanings appear.

Depending on the discursive parameters possessed by the interacting texts, in the process of interference, discourses can enter into one of three main types of relations:

1. Unison relations - relations in which there is a similarity between subject-reference situations of interacting texts.
2. Dissonant relations - relations that arise with differing hierarchical structures, with a growing number of incompatible parameters.
3. Comparative relations - appearing as a result of comparison of completely different subject-reference situations.

Interference of discourses, in contrast to speech interference, is associated with the interaction of various genres, for example, journalistic and artistic, scientific and artistic, etc., the unification of different «realities» takes place. This interaction, presented in the form of a text, occurs at the moment when the reader adapts the text related to a different sociocultural context, to the present, to the socio-cultural context in which he finds himself. Or, for example, a discourse interpreter (reader) evaluates and compares past events with contemporary events. It can be said that the process of discourse interference involves a large number of mental operations.

The peculiarity of the interference of discourses is in analysing not only linguistic and stylistic factors, but also the socio-cultural, linguocultural context.

Linguocultural interference can be defined as a complete or partial discrepancy between the cultural judgments of one language and the cultural judgments of other languages, i.e. those languages that come into contact with each other. The emergence of linguocultural interference is caused by the following reasons: linguistic (these are differences in the linguistic systems of interacting languages), cognitive (mismatch in the amount of knowledge among members of different national linguocultural groups), linguocultural (differences in worldview, in linguistic or cultural pictures of the world among representatives of interacting linguistic cultures, and etc.), communicative (violation of communicative expectations, violation of various norms, such as etiquette and communicative), etc.

In linguocultural interference, in contrast to linguistic interference, the interaction of cultural phenomena is in the foreground, which is also associated with linguistic systems that also come into contact. The result of the interaction of linguistic systems and fragments of the culture of the native and the target language can be both positive and negative (manifested in the form of communication disorders).

Linguocultural interference arises from the collision of «images» of consciousness and is the interaction and mutual influence of the corresponding linguistic forms. Such forms in speech in a non-native language can manifest themselves in the form of various disorders. In the process of intercultural communication, the linguistic pictures of representatives of different national linguocultural communities are combined, i. e. the linguistic pictures of the world interfere (often unconsciously). The interference of the linguistic pictures of the world is of a linguistic and cultural nature, as it is caused by extralinguistic factors, which, first of all, include the knowledge acquired at school, the volume and direction of which depend on the political system in the state at that time.

In the scientific literature, this phenomenon is defined by researchers in different ways. Today, in modern linguistic literature, you can find different names for this phenomenon: intercultural interference [5], linguocultural [6], and also cultural and sociocultural.

As T. V. Larina writes [7], linguocultural interference involves various aspects: it can be found in inaccurate associations, incorrect assessments, inadequate perception of the emotional state, in a misunderstanding of the text caused by the transfer of cultural realities, in an incorrect interpretation of the interlocutor's behavior, his communicative intentions, in violation of the norms of communication, etc. She especially emphasizes the difficulties of the communication process in intercultural communication and highlights communicative linguocultural interference, which is defined as «the interference of factors of native culture, language and national consciousness in the interpretation of foreign cultural communicative behavior and in their own behavior during intercultural communication» [7, p. 184]. In other words, it is «the transfer of national and cultural stereotypes of behavior characteristic of the native linguistic culture to the process of communication with representatives of other linguocultures» [ibidem].

REFERENCES

- 1 Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar [Linguistic Encyclopedic Dictionary] / Chief editor V.N. Yartseva. - 2nd edition, updated. - M.: Bolshaya rossiyskaya entsiklopediya [Big Russian encyclopedia], 2002. (in Russian).
- 2 Shevchenko V.D. Interferentsiya oratorskogo i publitsisticheskogo diskursov [Interference of oratorical and publicistic discourses] / V.D. Shevchenko // Sistema yazyka i diskurs: mezhdunarodnyy sbornik nauchnykh statey [System of language and discourse: international

collection of scientific articles] / executive editor S.I. Dubinin. - Samara: Publishing house «Samara University», 2007. - P. 91-103 (in Russian).

3 Krasnykh V.V. «Svoy» sredi «chuzhikh»: mif ili real'nost' [«Own» among «strangers»: myth or reality?]. - M.: ITDGK Gnosis [Publishing house of humanitarian books Gnosis], 2003.- 375 p (in Russian).

4 Borbotko V.G. Printsipy formirovaniya diskursa: ot psikholingvistiki k lingvosinergetike [The principles of discourse formation: from psycholinguistics to linguosynergetics]. - M.: Librokom, 2011. - 288 p. (in Russian)..

5 Volkova L.B. Mezhekulturnaya interferentsiya v protsesse izucheniya yazyka. Kommunikativnyy i kognitivnyy aspekty [Intercultural interference in the process of language learning. Communicative and cognitive aspects] // Mir russkogo slova [World of the Russian word]. - SPb.: MIRS, 2006. No. 2. – P. 74-78 (in Russian).

6 Timachev P.V. Lingvokulturnaya interferentsiya kak kommunikativnaya pomekha (na materiale angl. yaz.) [Linguocultural interference as a communicative hindrance (based on the material in English)]: dissertation abstract... Candidate of philological sciences. - Volgograd, 2005.- 20 p (in Russian).

7 Larina T.V. Lingvokulturnaya kommunikativnaya interferentsiya [Linguocultural communicative interference] // Humaniora: lingua russica. Trudy po russkoy i slavyanskoy filologii. Lingvistika IX. Vzaimodeystviye yazykov i yazykovykh yedinit [Works on Russian and Slavic philology. Linguistics IX. Interaction of languages and linguistic units]. Tartu: University of Tartu, 2006. - P. 184-196 (in Russian).

8 U. Weinreich Odnoyazychiye i mnogoyazychiye [Monolingualism and multilingualism] // Novoye v lingvistike [New in linguistics]. - Edition 6. Yazykovyye kontakty [Language contacts]. - M., 1972. - P. 25-60 (in Russian)/

К ТОЛЕРАНТНОСТИ ЧЕРЕЗ ИСТОРИЮ ИСКУССТВ

ЖУРАВЛЕВА И. Б.

член союза педагогов-художников Казахстана, завуч по воспитательной работе, преподаватель изобразительного искусства, Школа искусств, Восточно-Казахстанская область, г. Шемонаиха

Реалии современной обстановки сложившейся во всем мире, в связи с распространением коронавирусной инфекции, кардинально меняют формат преподавания. Полный переход на дистанционный режим обучения в конце 2019–2020 учебного года, дал нам возможность увидеть, как может все измениться в дальнейшем. Это связано, прежде всего, с серьезными переменами во всем казахстанском образовании.

В связи с ограничением общения и социализации учащихся, привитие толерантности встает достаточно остро. По специальностям изобразительное искусство и дизайн главной платформой для подготовки будущих студентов является дополнительное образование. И оно стремительно меняет свой облик. Преподаватели изобразительного искусства значительно расширили свой «арсенал». Это авторские видео-уроки, мастер-классы, презентации, связь через интернет-платформы для общения. Пришлось более тщательно продумывать каждое «выступление» перед учащимися, без личного контакта удерживать внимание, разнообразить уроки не только полезной, но и интересной актуальной, информацией. Не смотря на то, что изобразительное искусство, предмет в большинстве своем практический, но без объяснений того как и для чего выполняется то или иное действие, никуда. В этом направлении господствующую роль играет история искусств. Позволяя не только больше времени уделить для общения с учащимися на тему искусства, но и расширить границы восприятия и понимания окружающего мира.

Ведь с самого появления человека его окружает искусство, с самых первых наскальных изображений. Вся история человечества в искусстве. По выдающимся шедеврам можно отследить различные исторические периоды, значительные события, войны, взлеты и падения народов, их взаимоотношения. В том числе и толерантность.

Толерантность в декларации ЮНЕСКО трактуется как: «...Ценность и социальная норма гражданского общества, проявляющаяся в праве всех индивидов гражданского общества быть различными, обеспечении устойчивой гармонии между различными конфессиями, политическими, этническими и другими

социальными группами, уважении к разнообразию различных мировых культур, цивилизаций и народов, готовности к пониманию и сотрудничеству с людьми, различающимися по внешности, языку, убеждениям, обычаям и верованиям» [1]. Уважение к окружающим людям и культурная образованность, на мой взгляд, достаточно тесно связаны. Человек знакомый с историей не только своего народа, умеющий видеть прекрасное и делать выводы – вот, гражданин нашего будущего. И это во многом зависит от качества образования, в том числе и дополнительного.

Социальные преобразования в современном обществе приводят к мысли, что нашим детям жить в мире, который существенно отличается от того в котором мы живем сегодня. В своем Послании «Стратегия «Казахстан-2050». Новый политический курс состоявшегося государства» Назарбаев Н.А. отметил, что «чтобы стать развитым конкурентоспособным государством, мы должны стать высокообразованной нацией».

Залогом мирного существования общества, на фоне многочисленных политических и военных конфликтов XX века, становится толерантность. Теперь это не только отличительная черта развитого общества, но и залог мира и порядка. Понятие толерантности достаточно недавно вошло в наш обиход. Но очень активно стало применяться во всех сферах жизни.

На данный момент появляется все большее количество арт-проектов привлекающих внимание общественности к социально-острым проблемам. Важной задачей для современности является преодоление нетерпимости к иному облику, образу или поведению. Чрезвычайно актуально в этом вопросе конечно современное искусство, и оно способно привлечь внимание к различным актуальным проблемам, из которых нетолерантное отношение стоит наиболее остро. Но не только новейшие творческие течения способны оказывать влияние на позицию людей. А как же художественные произведения признанные не одним поколением, ставшие уже классикой и входящие в программу изучения истории изобразительного искусства? Каково их влияние в этом вопросе? В художественных школах и школах искусств занятия проходят по типовым программам, одобренным Министерством образования и науки Республики Казахстан от 4 февраля 2019г. История изобразительного искусства ориентирована на традиционное обучение, индивидуально-дифференцированный подход к каждому обучающемуся, развитие художественно-образного мышления,

овладение детьми духовными и культурными ценностями, выявление одаренных детей в области изобразительного искусства.

Программа создает условия для формирования целостного представления о системе взаимодействия искусства с жизнью, предусматривает широкое привлечение жизненного опыта детей, примеров из окружающей действительности. Работа на основе наблюдения и эстетического переживания окружающей реальности является важным условием освоения обучающимся программного материала. В своей работе «Ребенок и общество» И.С. Кон пишет: «Мир детства – неотъемлемая часть образа жизни и культуры любого отдельно взятого народа и человечества в целом» [2, с. 8]. А наша реальность такова, что она состоит из разнообразных этнических культур. И между ними должен происходить диалог межкультурный и межэтнический. В какой мере могут повлиять на учащихся картины Леонардо да Винчи, Василия Тропинина, Абылхана Кастеева, Евгения Сидоркина и их современников, входящих в программу обучения? Первое что понимает учащийся – искусство многообразно. А ведь толерантность – это гармония в многообразии. Как протест против насилия произведения искусства могут обладать большим влиянием. Одна из популярных специализаций современных художников - искусство протеста. Невольно проводится параллель с первым международным музыкальным фестивалем мира «Рок против наркотиков», отсылка к тому, что не только через изобразительное искусство, а музыку, театр, танец и всевозможные современные творческие проявления такие как, «инсталляция», «фотореализм», «инвайронмент», «боди-арт иллюзии» можно сказать свое слово и оказать свое влияние. Другое дело, куда будет это влияние направлено. И в современном мире цифровых технологий и вседоступной информации в интернете, перед школами искусств и художественными школами стоит задача создания единого образовательного поликультурного пространства, в котором все уч-ся достигли бы наивысшего уровня развития своих способностей, во всех сферах жизни.

Сама программа насыщена темами, это и Древний мир, и средние века, возрождение и классицизм, русское искусство и искусство Казахстана. Получается настоящий срез времени и пространства. Научный статус истории искусства часто подвергали сомнению, поскольку эта дисциплина связана с произвольным вычленением частного из всеобщего контекста. Таким образом, нарушаются важнейшие историко-культурные связи. Ведь в

точности неизвестно, где начинаются и заканчиваются границы всеобщей истории, истории искусства, этики, эстетики, религии в тот или иной исторический период и каковы границы этих периодов [3]. Но любой автор хоть книги, хоть сценария, картины, скульптуры и т.д., выражает прежде всего, свое мироощущение, свое видение ситуации, мысли. И перед нами стоит задача не только изучить материал, предоставленный в программе, но и сформировать собственную позицию в отношении нравственности, духовных и общечеловеческих качеств учащихся.

В последнее время по всему миру появляется большое количество музеев современного искусства. Оно становится актуальным, популярным и злободневным. Но оно и вызывает множество сомнений. Есть такое предположение, что в нашем времени история искусств завершилась, не создается более ничего нового, весь потенциал его исчерпан. Есть также сомнения в том, что сегодня искусство сможет образовать свой исторический стиль, который займет достойное место в экспозициях истории искусства. Но достаточно обратить внимание на современное искусство Казахстана, чтобы понять, что это не так. Как пример - Акжана Абдалиева, ее поклонники есть по всему миру. Все ее творчество посвящено одному – гармонии и единению



Рисунок 1
Акжана Абдалиева «И ты попробуй», «Адам и Ева»



Рисунок 2

Борьбе за женственность в современном обществе посвящены работы Акмарал Абулхаир.



Рисунок 3



Рисунок 4

Акмарал Абулхаир «Воплощение Умай «Война – Любовь»,
«Воплощение Умай «Прошлое – Будущее»

В современном понятии в начале изобразительного искусства Казахстана стоит первый казахский ученый исследователь, этнограф Ш. Валиханов. Свое миропознание, культуру и традиционные особенности привнесли А. Галымбаева, Г. Исмайылова, К. Тельханов, М. Каенбаев, С. Мамбеев, А. Жусипов, С. Романов, К. Шаяхметов, У. Ажиев, особенно следует отметить тематические картины этих художников [4, с. 205]. Также, есть свои талантливые современники и в каждой стране. Важно конечно, что они преимущественно транслируют – проблемы экологии, толерантности, самобытность и культурные ценности или же что-то иное. Не много ли негатива мы стали получать, особенно в последнее время. Недостаток общения, социализации, вынужденные карантинные меры, дистанционное образование. В сети все это выплескивается довольно агрессивно в виде обличительных постов и комментариев. Есть острая необходимость сместить фокус внимания в положительное русло. Уже в противовес неоднократно проводились челленджи в поддержку искусства с целью заполнить интернет-пространство произведениями художников в противовес агрессии.

Сам по себе предмет истории искусств не только в дополнительном и специальном образовании, а абсолютно в любом учебном заведении, мог бы оказать значительное влияние на умы подрастающих поколений и формирование их мировоззрения. Ведь уже известно, что искусство влияет на психику и сознание человека. На кого-то воздействие проявляется сильнее, на кого-то слабее, но оно есть вне зависимости от нашего желания. Есть такая тенденция, что «чем старше произведение искусства, тем оно лучше» [5]. Ведь картины того же Ван Гога получили признание уже после его смерти, и не только его одного. Вероятно,

произведения современников кажутся для нас естественными и обыденными, например, в «Луковичных полях» мы видим экзотику проверенную поколениями и это внушает доверие. Чем искусство «старше» тем оно убедительнее. В основе истории искусств преобладает вынужденный европоцентризм, прежде всего из за того, что в восточных культурах несколько иные представления о пространстве и историческом времени. В биографии Абылхана Кастеева есть такой эпизод, что из кусочков кости и корней деревьев он вырезал фигурки людей, будучи еще ребенком, за что мулла запретил ему посещать мечеть [6]. Но в наш временной период искусство Казахстана еще достаточно молодое – и продолжает активно развиваться. Как же знакомство с искусством в объеме программы обучения влияет на учащихся? Прежде всего, развивает умение сопереживать и эмпатию. Заставляет испытывать эмоции в зависимости от представленного сюжета – гнев, радость, волнение и т.д. Учит думать, выражать свои мысли. И оказывает влияние на интеллект в целом.

Известный исследователь когнитивного развития Жан Плаже говорил о том, что дети по своей природе эгоистичны. С возрастом мы учимся сопереживанию, способности понимать других людей, осознаем их важность. В этом и суть эмпатии, которой учит искусство [7, с. 171]. Кроме того, оно снимает стресс. Есть некоторые исследования, что рассматривание картин, преимущественно пейзажей, ускоряет выздоровление после операций. Важным аспектом является также и то, что в дополнительном образовании вся теория подкреплена практикой. В этом проявляется принцип систематичности, который предполагает наличие связи всех элементов обучения в организации учебно-воспитательного процесса.

Например, в прикладной композиции изучается содержание народного искусства, отражение его в изделиях эстетического идеала народа, его представлений о красоте окружающего мира, основные особенности изделий народного искусства, знакомство обучающихся с изделиями ведущих народных промыслов в подлинниках и репродукциях, роль и значение народного декоративно-прикладного искусства в современной культуре. И каждый предмет типового плана – рисунок, живопись, станковая композиция, декоративно-прикладное искусство, скульптура, пленэрная практика обращаются к истории, к репродукциям картин, музеям, примерам заслуженных по праву произведений. К

сожалению, сегодня многие учащиеся к наброскам и зарисовкам относятся с небрежностью, почему-то считая, что они не могут быть предметом творчества. Но вся история изобразительного искусства опровергает это суждение.

На уроках станковой композиции в выпускном классе, при выполнении дипломной работы создается в первую очередь фор эскиз, вслед за ним картон, происходит творческий поиск, сам эскиз, подбор необходимого материала, происходит колоссальная поисковая работа. Примером творческих исканий может служить работа Александра Иванова – его произведение «Явление Христа народу», двадцатилетний труд, собрал воистину кладезь поискового материала. По примеру этой работы можно выполнять творческий поиск. Этот подготовительный материал может служить отдельным наглядным пособием по работе над композицией. В народное мастерство Казахстана на уроках декортивно-прикладного искусства можно погрузиться, изучая триптих Гульфайрус Исмаиловой «Народная мастерица», который она посвятила своей бабушке. Натюрморты – крайние части, и в центре – сама мастерица. Самые распространенные изделия прикладного искусства можно на нем рассмотреть, это и деревянная посуда и ковры с орнаментами, браслеты, саукеле – головной убор невесты. Графические работы ее мужа Евгения Сидоркина используются в качестве «образцов для вдохновения» на уроках рисунка, а именно рисунок составляет основную часть моей нагрузки и по праву является одним из основных предметов изучения изобразительного искусства. Рисунок – уникальное явление в человеческой культуре. По быстроте и предельной доступности передачи нужной информации рисунок можно отнести к своеобразному международному языку общения, понятному любому человеку [8, с. 5].

Толерантность в сфере межэтнических отношений, проблема, безусловно, острая. В разные исторические периоды и на разных территориях она имеет свои особенности. Не допустимо, для современного общества, дискриминация на основе культурных и языковых характеристик. Искусство же, играет весомую роль в жизни любого общества. Его влияние распространяется на мотивацию и моральные ценности. Классическое искусство, формировалось по принципам отображения лучших черт окружающего нас мира. Основываясь на изображениях прекрасного оно является антагонизмом современному, и воспитывает зрителя, читателя и слушателя в духе гуманизма, патриотизма и других

высоких принципов. Классическое искусство не содержит в себе агрессию, а напротив, успокаивает мысли человека, побуждая его чувствовать и передавать любовь, совершать добрые поступки. Чувства и мысли автора, которые он транслирует в своем произведении, передаются зрителю. Эмоции, которые оно излучает, наполняют окружающих. Большое значение в современном обществе имеют хорошие и добрые мысли, любовь к окружающему миру. Динамичный образ жизни современного ребенка, подростка полон быстро сменяющихся картинок - телевидение, интернет. А цель искусства – вложить в него непреложные жизненные ценности, духовные качества, все то, что воспитывает человека, развивает его индивидуальность, созидание, эмпатию, толерантность.

Неравнодушные и опытные преподаватели, индивидуальный подход к учащимся, помогут сформировать в будущем личность, успешно развивающую свои способности во всех сферах жизни и обладающую необходимыми душевными качествами для мирного сосуществования в любой точке земного шара. И подготовить будущих студентов, обладающих компетентными знаниями по своей специальности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 ООН. Декларация в ЮНЕСКО [Электрон. ресурс]. – 1995. – URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml (дата обращения 5.07.2021).
- 2 Киселева М.В. Арт-терапия в работе с детьми. - СПб, М.: - Речь – 2021. - 8с.
- 3 Википедия. История искусств [Электрон. ресурс]. – 2021. - URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/История_искусств (дата обращения 1.07.2021).
- 4 Амангелді Мұқан Ұлы дала елі. – Алматы.: Сардар. – 2017. – 205 б.
- 5 Как искусство влияет на человека [Электрон. ресурс]. – 2020. - URL: <https://invme.com/ru/blogs/content/kak-iskusstvo-vliyaet-na-cheloveka> (дата обращения 4.07.2021).
- 6 Тельжинская Н. Абылхан Кастеев и другие классики казахской живописи [Электрон. ресурс]. – 2020. - URL: <http://natalya-telezhinskaya.ru/2020/04/08/абылхан-кастеев-и-другие-классики-каз> (дата обращения 3.07.21).
- 7 Разенков И. В. Влияние изобразительного искусства на развитие личности ребенка в системе дополнительного образования//

Актуальные задачи педагогики : материалы V Междунар. науч. конф. – Чита: Молодой ученый, 2014. – С. 171-173.

8 Ли Н.Г. Голова человека: основы учебного академического рисунка. – М.: Эксмо. - 2021. - 5с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН СПОРТҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ

ИМАШЕВА Н. Д.

педагогика және психология магистрі, аға оқытушы,
«Педагогика және психология» кафедрасы, Қазақстан-Американдық
Еркін университеті, Өскемен қ.

ИМАШЕВА А. Д.

педагогика және психология магистрі, бастауыш сынып мұғалімі,
Ахмер орта мектебі, Өскемен қ.

Волейбол-бұл мектептен көптеген адамдарға таныс танымал командалық доп ойыны. Бұл атау ағылшын тілінен шыққан - «волли «және доп – «доп». Спорт қарапайым ережелер мен жабдыққа қойылатын қарапайым талаптардың арқасында кең таралған.

Ойын алаңы торды екі тең квадратқа бөледі. Әр команда өз аумағында ойнайды. Ойыншылардың мақсаты-допты қарсылас аймағында еденге тигізу. Команданың барлық мүшелері рөл атқарады және корттағы аймақтардың бірін алады. Ойын барысында спортшылар позицияларын өзгертеді.

Спорттың бірнеше түрі бар: дәстүрлі волейбол, пионербол, жапондық мини-волейбол, мүмкіндігі шектеулі спортшыларға арналған волейбол, жағажай нұсқасы және басқалар.

Волейбол тарихы

1895 жылы колледждегі дене шынықтыру пәнінің оқытушысы американдық Уильям Морган доп ойынын жеке спорт пәніне бөлді. Ол бадминтонға ұқсастығына байланысты оны «минтонет» деп атады. Біраз уақыттан кейін ойын белсенді атау алды.

Ережелерді алғаш рет 1897 жылы ойын жасаушы тұжырымдады. Олар келесі ережелерді қамтыды:

Ойын алаңының ұзындығы – 15,1 м, ені-7,6 м.

Тордың биіктігі-еденнен 1,98 м

Доптың диаметрі 63,5 – тен 68,5 см-ге дейін, салмағы-340 г.

Партия 21 ұпайға дейін жүргізілді.

Волейбол пайда болғаннан бері оның ережелері бірнеше рет өзгерді. Бүгінгі таңда қолданылатын ережелер 1925 жылы тұжырымдалған. Олар волейболдың отаны – АҚШ, Еуропа және Африкада ойнады. Шығыста 60-шы жылдарға дейін сәл өзгеше ережелер болды. Онда 11*22 м ойын алаңы пайдаланылды және бір уақытта 9 немесе 12 ойыншы бола алады. Спортшылардың командадағы позициясы кездесу аяқталғанға дейін өзгеріссіз қалды.

КСРО-дағы Волейбол

Кенес Одағында волейбол ойынының негізін қалаушылар – өнер жоғары оқу орындарының студенттері. Олар спорттық тәртіптің тез дамуына ықпал етті.

КСРО-ның алғашқы волейбол біріншілігі 1925 жылы Мәскеуде ұйымдастырылды. 1927 жылдан бастап чемпионат жыл сайын өткізіліп келеді. Оған барлық одақтас республикалардың құрамалары қатысты.

Кенес Одағының ерлер құрамасының волейболшылары 1964, 1968 және 1980 жылдардағы Олимпиада ойындарында алтын жүлдегер атанды. Әйелдер командасы төрт рет Олимпиада жеңіп алды.

Бүгінгі таңда Ресейде волейбол спорты белсенді дамып келеді. Ойын «халық» деп аталады. Волейбол мектептерде, орта және жоғары оқу орындарында, аулаларда ойнайды. Елде жарыстарда өз Отанының мүдделерін қорғауға дайын көптеген перспективалы спортшылар пайда болады. Ресейдің барлық аймақтарында балалар мен ересектерге арналған бөлімдер бар. Ұлттық құрама Олимпиада ойындары мен әлем біріншіліктеріне үнемі қатысады.

Волейбол ойнау үшін не қажет

Волейболдағы спорттық ойын үшін сізге доп, тор, ойыншы формасы, кроссовкалар, тізе төсектері қажет.

Доп. Ойын сфералық доппен стандартты түрде жүзеге асырылады, доптың диаметрі 65-67 см, салмағы 260-280 г құрайды, оны табиғи немесе жасанды былғарыдан жасауға болады.

Тор. Өрісті бөлу үшін полипропилен және басқа синтетикалық материалдардан жасалған торлар қолданылады. Жіп неғұрлым қалың болса, соғұрлым берік және сапалы желі саналады. Ол доптың қатты соққыларына төтеп беруі керек.

Спортшының формасы. Ерлер де, әйелдер де ойын үшін футболка немесе футболка, шорт немесе спорттық шалбар киеді. Киім берік дем алатын материалдан жасалуы тиіс. Кесу-еркін, қозғалыстарды шектемейді.

Тізе төсектері. Кез-келген деңгейдегі спортшылар тізе қорғанысын пайдаланады. Тізе төсектері ойыншыны құлау кезінде бірлескен жарақаттан қорғайды. Зал волейболына және көше алаңдарында ойнауға арналған жабдықтар әртүрлі.

Кроссовкалар. Ойын үшін серпімді сокқыны сіңіретін табаны бар аяқ киім қолайлы. Білек аймағында жұмсақ кірістері бар былғары кроссовкаларды таңдаған дұрыс. Аяқ киім аяққа жақсы отыруы керек. Аяқ киім еденге сырғып кетпеуі үшін табанда зигзагтар немесе жолақтар түрінде өрнек бар.

Ойын барысында саусақтарыңызды жарақаттауға болады. Бұл допқа қатты соққы нәтижесінде сыну, дислокация немесе сыну болуы мүмкін. Жарақаттың алдын алу үшін көптеген спортшылар ойын алдында саусақтарын тейп етеді — оларды мата патчымен орайды. Ол үшін кез-келген дәріханада сатып алуға болатын қарапайым жабысқақ сылақ қолайлы.

Команда құрамы-волейбол ойыншылары

Командадағы әр ойыншының белгілі бір рөлі бар. Волейболшылар үшін келесі рөлдер қарастырылған:

Байланыстырушы. Шабуылшыға пас береді, Қажет болған жағдайда блок қояды, шабуылға қатыспайды. Ойын алаңындағы позициялар-2 және 3.

Диагональды ойыншы. Төртінші аймақтан құлыптау және шабуыл жасайды. Шабуылға қосылу үшін бірінші орынды алуы мүмкін.

Либеро. 1, 5 және 6 аймағында ойнайды. Оның міндеті - допты байланыстырғышқа беру. Қиын жағдайларда либеро байланыстырғыштың орнына өтуі мүмкін.

Ойыншы. Әмбебап спортшы. Шабуылға, қабылдауға, блокқа қатысады. Ол 1, 4, 5 позицияларын иелене алады. Кейде либероға дәл берілістер жасауға көмектеседі. Командада екі ойыншы бар.

Орталық блокатор. Ойыншы күштік қызмет, блок, шабуыл жасайды. Допты қабылдауға қатыспайды. Кейде қызмет көрсеткеннен кейін либероның орындары өзгеруі мүмкін.

Ойыншы үшін рөлді таңдағанда, жаттықтырушы көбінесе оның физикалық деректеріне назар аударады. Спортшы өзінің рөлін нақты білуі және ойын барысында оны ұстануы керек. Команданың жетістігі волейболшылардың үйлесімді жұмысына байланысты.

Ойын өрісін белгілеу

Ойын 9*18 м алаңда өтеді, ойын алаңы торды 9*9 м екі квадратқа бөледі, өріс мөлшері әйелдер мен ерлер ойындары үшін

бірдей. Тордың биіктігі кімнің ойнайтынына байланысты. Ерлер үшін бұл еденнен 2,43 м, әйелдер үшін — 2,24 м.

Ойын алаңы тегіс, жеңіл және монотонды бетке ие. Алаңды белгілеу келесі жолдарды қамтиды:

Бүйірлік.

Ау.

Орта.

Шабуыл сызықтары.

Волейболдағы аймақтар шартты түрде бөлінеді. Алаң спортшылар орналасқан алты учаскеге бөлінеді. Ойыншылар бір позициядан екінші позицияға сағат тілімен ауысады.

Волейбол ережелері

Волейбол ережелері қарапайым. Көптеген ойыншылар бұл спорт түрімен мектепте танысады, сондықтан негізгі ережелер тек мамандарға ғана белгілі емес. Ойын барысында спортшылар белгіленген ережелерді нақты ұстануы керек.

Волейбол ережелері қысқаша:

Ойын жеке партиялардан тұрады. Олардың саны бір матчта үштен беске дейін.

Партия уақыты шектелмеген. Бір команда 25 ұпай жинаған кезде аяқталады. Бесінші партиядағы ең көп ұпай-15 ұпай.

Егер доп қарсыластың жағында еденге соғылса, ұпай есептеледі.

Матчта үш партияда артықшылық алған команда жеңіске жетті.

Партияда жеңіске жету үшін шоттағы алшақтық кемінде екі ұпай болуы керек. 24:25 есебімен ойын артықшылық көбейгенше аяқталмайды.

Командада барлығы 14 ойыншы бар, алаңда алты ойыншы бар.

Ойын барысында спортшылар позицияларын өзгертеді. Ойыншылардың қозғалу тәртібін жаттықтырушы бастапқы орналасу кезінде анықтайды.

Волейболдағы Партия допты беруден басталады. Лот қай команданың бірінші өтінім беру құқығын алатындығын анықтайды. Беру бір командадан екінші командаға ауысқан кезде спортшылар келесі позицияға сағат тілімен ауысады. Доп артқы сызықтан беріледі. Көбінесе бірінші қатардағы ойыншылар қабылдайды, қажет болған жағдайда оны команданың кез-келген мүшесі жасай алады.

Бірінші жолдан олар торға, алыс позициялардан — үш метрлік жолақтан шабуыл жасайды. Допты қарсыластар аумағына беру үшін ойыншылар оны бір-біріне өткізе алады, барлығы үш жанасудан

аспауы керек. Допты ұстауға, лақтыруға немесе қолында ұстауға тыйым салынады. Доп спортшының денесінің кез-келген бөлігімен байланыса алады. Егер команданың екі мүшесі допты бір сәтте тигізсе, онда бұл бір рет тұрту деп саналады.

Бұл ережелер кәсіби волейбол үшін жарамды. Кейде мектептерде ережелер ойыншылардың жасын және матчқа бөлінген уақытты ескере отырып жеңілдетіледі. Әдетте балалар 25 ұпайға дейін үш ойын ойнайды.

Ең маңызды волейбол турнирлері

Волейбол Олимпиада бағдарламасына енгізілгендіктен, спортшылар үшін Олимпиада ойындарына қатысу ең беделді болып табылады. Ұлттық Олимпиадалық құрамалардың құрамы әрбір олимпиададан бір жыл бұрын өткізілетін әлем кубогының қорытындылары бойынша айқындалады. Біріншіліктің жеңімпаздарына Олимпиада ойындарына қатысу құқығына кепілдік беріледі.

Басқа тұрақты волейбол турнирлері:

Әлем чемпионаты. Төрт жылда бір рет өткізіледі. Ұлттық құраманың құрамына әлем біріншілігінің алдындағы жылы өткізілетін Дүниежүзілік чемпиондар кубогының жеңімпаздары кіреді.

Еуропа Чемпионаты. Екі жыл сайын конфедерацияға кіретін 56 елдің ерлер мен әйелдер құрамалары үшін өткізіледі.

Евролига. 2004 жылдан бастап ерлер командалары үшін және 2009 жылдан бастап әйелдер командалары үшін жыл сайын өткізіледі.

1992 жылдан бастап 2017 жылға дейін жыл сайын ерлер үшін – әлемдік лига және әйелдер үшін — Гран-при коммерциялық жарыстар өткізілді. 2018 - да олар ұлттар волейбол лигасына ауыстырылды. Біріншілік жыл сайын өткізіледі. Оған ерлер мен әйелдер қатысады.

Ресейдің волейбол ұйымдары

Ресей Федерациясында осы спорт түрін басқаратын негізгі құрылым-Бүкілресейлік волейбол федерациясы. Ол КСРО волейбол федерациясының орнына 1992 жылы келді.

Федерацияның Бас басқарушы органы-конференция. Оның басшылығы төрт жылда бір рет сайланады. Ағымдағы міндеттерді шешу үшін төралқа құрылады. Оның құрамынан қабылданған шешімдердің іске асырылуына жауапты атқарушы комитет бөлінеді.

Атқарушы комитетті төрт жыл мерзімге сайланатын Президент басқарады. Арнайы тапсырмаларды шешу үшін комиссиялар мен кеңестер құрылады.

Федерация құрамына елдің әр түрлі аймақтарынан 80-нен астам бөлімшелер кіреді. Төрт бөлек аймақтық волейбол федерациясы құрылды-Ресейдің орталығында, Оралда, Сібірде және Қиыр Шығыста.

Ойын атауы

Сырттай ойлап тапқан ойын бадминтонға ұқсады, сондықтан оны жасаушы атаудың екінші бөлігін алды – «минтон», ал ойын «Минтонетте» («Минтонетт») деп аталды.

Конференция делегаттарының бірі профессор Альфред Холстед «volley» (ағылш. ұшудан соққы) және оған «доп» (доп) қосыңыз. Морган Альфредтің идеясымен келісті. «Mintonette» ойыны өз атауын «Volley Ball» («Волейбол») деп өзгертті. Тек 1952 жылы USVBA әкімшілік комитетінің кеңесінде осы екі сөзді «Воллибалл» бірге жазу туралы шешім қабылданды.

Волейбол» сөзі ағылшын тілінен ұшатын доп ретінде аударылған.

1896 жылдың шілдесіне дейін Морган волейбол ережелерін жасаумен айналысты. 1896 жылы «volleyball» ойынының атауы жас христиан ұйымының ойындарының ресми тізімінде пайда болды. 1896 жылы 7 шілдеде Спрингфилд колледжінде волейболдың алғашқы ойыны өтті.

1925 жылдың қаңтарында Мәскеу дене шынықтыру Кеңесі волейбол жарыстарының алғашқы ресми ережелерін жасап, бекітті. Осы Ережелерге сәйкес, 1927 жылдан бастап Мәскеу чемпионаттары үнемі өткізіліп келеді. Біздің елімізде волейболдың дамуындағы маңызды оқиға 1928 жылы Мәскеуде өткен Бірінші Бүкілодақтық спартакиада кезінде Ойналған чемпионат болды. Оған Мәскеу, Украина, Солтүстік Кавказ, Закавказье, Қиыр Шығыстағы ерлер мен әйелдер командалары қатысты. Сол жылы Мәскеуде тұрақты судьялар алқасы құрылды.

Волейболды дамыту үшін КСРО-ның көптеген қалаларындағы мәдениет және демалыс саябақтарында өткізілген жаппай жарыстар үлкен маңызға ие болды. Бұл ойындар шетелдік қонақтар үшін де жақсы мектеп болды – 30-шы жылдардың басында Германияда «Волейбол – халықтық орыс ойыны» деп аталатын жарыс ережелері жарияланды.

1932 жылдың көктемінде КСРО Бүкілодақтық дене шынықтыру кеңесінің жанында волейбол секциясы құрылды. 1933 жылы ОСК

сессиясы кезінде үлкен театр сахнасында КСРО билеуші партиясы мен Үкіметі басшыларының алдында Мәскеу мен Днепропетровск құрамалары арасында демонстрациялық матч өтті. Бір жылдан кейін ресми түрде «Бүкілодақтық волейбол мерекесі» деп аталатын Кеңес Одағының біріншілігі үнемі өткізіліп тұрады. Отандық волейболдың көшбасшысы бола отырып, Мәскеу спортшылары 1935 жылы Ауған спортшылары қонақтар мен қарсыластар болған кезде оны халықаралық аренада ұсыну құрметіне ие болды. Ойындар Азия ережелері бойынша өткізілгеніне қарамастан, кеңес волейболшылары сенімді жеңіске жетті— 2:0 (22:1, 22:2).

Дәстүрлі волейболдың басқа түрлері бар.

1976 жылдан бастап Паралимпиада ойындарының бағдарламасына қозғалыс қабілеті шектеулі адамдарға арналған волейбол кіреді (қазіргі уақытта ол екі түрге бөлінеді: тұру және отыру).

Кертнбол мен қарапайым волейболдың жалғыз, бірақ өте маңызды айырмашылығы-тордың орнына ойын қатты матаны пайдаланады. Бұл қарсыластарды бір-біріне көрінбейтін етеді және ойыншылардан ерекше назар мен реакцияны талап етеді. Сондықтан кертнбол тек жеке спорт түрі ретінде ғана емес, сонымен қатар классикалық волейбол командаларын даярлау бағдарламасына кіреді.

Судағы волейбол, «аяқпен волейбол» және әлемдегі ең танымал ойындардың бірінің басқа экзотикалық нұсқалары да белгілі.

Қызықты деректер

Ең жақсы ойыншыларға қызмет көрсету кезінде доптың жылдамдығы сағатына 130 км жетуі мүмкін.

Волейбол матчына қатысу рекорды 1983 жылдың 19 шілдесінде орнатылды. Бразилия мен КСРО құрамаларының жолдастық ойынын атакты «Маракана» футбол стадионында 96500 көрермен тамашалады.

Бразилиялық волейболшылар 80-жылдардың басында секіруден бірінші болып бастады, бұл оларға 1984 жылғы Олимпиадада күміс жеңіп алуға мүмкіндік берді.

2000 жылдың соңында Халықаралық волейбол федерациясы «XX ғасырдың үздіктері» байқауының қорытындысын шығарды. «Үздік ойыншы» номинациясында Инна Рыскал мен Константин Рева, ал «үздік бапкер» номинациясында Гиви Ахвледяни мен Вячеслав Платонов арнайы наградалармен марапатталды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Б. и. Загорский, и. п. Залетаев, Ю. П. көпіршік және т. б. «дене тәрбиесі», жоғары мектеп 1989 ж.

2 Ю. Д. Железняк «жас волейболшы», жаттықтырушыларға арналған оқу құралы. Мәскеу. Дене шынықтыру және спорт, 1988 жыл.

3 Н. К. Коробейников, А. А. Михеев, Н. г. Николаенко «дене тәрбиесі», орта арнаулы оқу орындарына арналған оқу құралы. Жоғары Мектеп 1984 ж.

4 А.В. Ивойлов. Барлығына арналған Волейбол. М., 1987

NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

ISMAILOVA G. K.

supervisor, candidate of philological sciences, professor

SHULEMBAYEVA G. K.

undergraduate student, Shakarim State University, Semey

In recent years, great changes covered almost all aspects of the educational process. Increasingly, the question of the use of modern pedagogical technologies in teaching foreign languages is being raised. New methods and forms of teaching appear, which, in turn, represent not only various technologies for the exchange and transmission of information, using which the educational process is carried out, but also one large system of teaching methods aimed at developing the communicative knowledge of students, improving their language skills.

Pedagogical technology is a set of techniques, an area of pedagogical knowledge that reflects the characteristics of deep processes pedagogical activity, peculiarities of their interaction, management provides the necessary efficiency of the educational process [1].

The use of modern pedagogical technologies in the process of teaching foreign languages allows you to reproduce learning situations, helps to complement traditional teaching methods, contributes to the formation of the fundamental skills of foreign language communication from the awareness of the ability to express thoughts in another language to independent decision communicative tasks, increases the desire, interest of students to study, makes them look at the studied subjects in a new way, thus revealing their creative and intellectual capabilities, talents [4].

The main task of teaching languages is to develop the practical mastery of a foreign language, to improve the ability to understand and communicate with native speakers. The search for new pedagogical technologies is associated with a lack of motivation among students to study foreign language. Very often there is no positive motivation, since when learning a foreign language, students face some difficulties in communication.

Work experience shows that the use of various, modern, fresh sources and means provokes interest in the audience, increases their motivation to study. 20 years ago, it was impossible to imagine that it is possible to listen to a native speaker in real time, but today, thanks to new innovative technologies, we have been given this opportunity, which makes learning a foreign language is many times easier and much more interesting. Nowadays, we can find a huge number of various resources on the internet, and choose the most suitable for our lessons.

One of such resource is **Linguist.ru**. This is a website for self-study of foreign languages. The site is practical to use for English lessons. The materials are presented step by step in the form of online lessons, where students can easily open the desired lesson. Also, registration is not required on this site, which makes it easier and faster to use at the lessons. Website consists of 9 sections:

1 Lessons. In this section 52 lexical and grammatical topics are covered. There are given the theoretical materials and practical exercises.

2 Verb tenses. This section has 9 lessons for learning verb tenses.

3 Audio. This section provides links to techniques and courses for developing listening and speaking skills. These courses are based on the methods described below:

«Pimsler's method» helps people to learn and speak a foreign language quickly. This method has been perfected for 40 years. <https://drive.google.com/file/d/0BzR3oIFOFwL3aFBwSVIMLVpzdVU/view?resourcekey=0-ML3zY9Mqyt1vZTNO7d1Ngw>

«Assimile» is a technique by Antoni Bulger. The teaching principle of this methodology is intuitive assimilation. It represents mastering through daily contact with the language, gradually introducing vocabulary and grammar. Training consists of two phases, passive and active. In the passive phase, students listen, read, repeat. And in the active one, learners use their knowledge in practice. <https://drive.google.com/file/d/0BzR3oIFOFwL3b3ZDOG9ES2R5dk0/view?resourcekey=0-72PY3osxnb5wysmBFZMQHQ>

Effortless English. The founder of this method is AJ Hodge. According to him, the study of any language begins, first of all, with the fact that students need to listen, listen and listen again.

https://drive.google.com/file/d/0BzR3oIFOwL3eEpWeVFCS002dms/view?resourcekey=0-f0OEptyytS55IIxQHm_XVA

4 Grammar. This section presents 145 lessons with theory and practice for learning grammar.

5 Phonetics. This section presents two courses for working on phonetics.

6 Business English. This section is for more advanced learners. It contains 24 lessons on a variety of topics.

7 Video. The educational material is presented in the form of a comedy series. Dynamic short stories, rich in everyday vocabulary and humorous situations, help children learn lively spoken English without stress and boredom. In the film, you can learn a lot about England, see magnificent views of London. The film can be used as an entertaining addition to the lessons. There is a workbook for each episode.

8 Tests and assignments to prepare for exams.

9 Topics. There are 13 different chapters, and each chapter contains several topics.

Englishdom.com is another site for language learning. Registration is fast, suitable for schoolchildren, students, and teachers. There is a mobile version of the site, which allows students to use the site via phones. On the site you can take a quick test and find out your level. There are 3 main sections here. In the first section, we can train grammar skills. Topics are offered according to the level of language proficiency. Having chosen a topic, we study it, then we consolidate our knowledge with various interesting tasks. For example, composing sentences with ready-made phrases, finding the right order of the words for composing a text while listening to audio.

In the second section, learners can watch videos on various topics. There is a function to turn on subtitles if necessary. Unfamiliar words can be immediately added to the dictionary for further consolidation and training. After watching the video, there are given some tasks based on the viewed material.

The next section is a dictionary. Here children can learn words, do exercises to practice new vocabulary.

6 Minute English is one of the best interactive website from BBC to develop listening skills. The site contains many useful, varied videos.

The duration of each is only 6 minutes, as the name of the site tells us. These videos can be used in each lesson to train listening skills of the students. The full text of the short film is given below the video, which allows practicing reading as well. There are very interesting dialogues that can be used for role-plays. There are video quizzes, video fairy tales, instructive stories, videos on environmental issues. Teachers can use the materials not only to practice language skills, but also to broaden students' mind and provoke interest, and develop critical thinking.

Begin-english.ru. This website for learning English, based on dialogues. Children read dialogues in English, listen to the correct pronunciation of the dialogue. Exercises are performed to consolidate the material. This site is useful for practicing speaking.

Barney is a mobile app for learning English. Simple and intuitive interface makes it very user-friendly. The app consists of a huge variety of topics and categories of reading texts. Learners with different interests can find something to read. While reading user can add unfamiliar words to the dictionary by tapping. Afterwards there performed tasks to check comprehension. And also when a sufficient number of new words are gained in the dictionary, children can learn and consolidate them.

British Council Grammar is the application to practice grammar exercises. It can be installed on the phone and used without registration. It consists of two sections, practice and tests. In the practice section, we select any language level, any grammatical topic and do exercises. The correct answers are highlighted in green colour. In the next section, you can take a test by level. The tasks are very varied and interesting. Upon completion, you can see the result and check your mistakes.

The number of Internet resources devoted to the study of foreign languages is great, and it is constantly growing. They are designed for both people who know and learn the language, as well as for those who are just starting out. Such sites are an excellent help in the educational process. Teachers should only organize the work of his students in the classroom, or after school hours. The use of language sites and applications in learning a foreign language helps to diversify the learning process, make it interesting and exciting. Rich content and authentic materials allow immersing in a foreign language environment. Thus, it can be concluded that language sites and applications are an effective method of teaching a foreign language.

REFERENCES

- 1 Назарова Н. Б., Мохова О. Л. «Новые информационные технологии в обучении иностранным языкам» // Современные проблемы науки и образования. 2016. № 3.
- 2 Саркисян А. В. «Использование Интернет-ресурсов на уроке иностранного языка».
- 3 Кизлякова Е. С. «Внедрение новейших информационных технологий в обучении иностранным языкам».2010.
- 4 Иванова С. В., Малова А. В. «Новые педагогические технологии в обучении иностранным языкам» //Современные методы и технологии преподавания иностранных языков. 2019.

КІТАП ОҚУ – КӨПТЕГЕН ТАБЫС ПЕН ЖЕТІСТІКТІҢ ЕҢ БАСТЫ НЕГІЗІ

КАБДЫЛОВА А. М.

магистрант, Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

Ғаламдық мәдениеттің бір бөлігін кітап құрайды. Кітап оқу-білімге ұмтылысты, дүниетанымды кеңейтуді, адамның өзін тануын білдір еді. Күнделікті өмірде кітап оқитын кісі мен оқымайтын кісінің айырмашылығын тез байқауға болады. Кітап оқитын адам ақылпарасат, таным, білім, елмен қарым-қатынас, тіл байлығы, сыпайылығы мен мәдениеттілігі секілді бірсыпыра ізгі қасиеттерімен ерекшеленіп тұрады.

Халықтың осындай жан азығынан, рухани байлықтан қол үзіп бара жатқандықтан, мемлекет тарапынан дабыл қағылып жатыр.

Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев: «Кітап оқу – рухани кемелденудің көзі. Қазіргі уақыт – секунд сайын жаңарған ақпарат заманы. Алтын уақытымызды пайдалы істерге жұмсағанымыз жөн», – деп әр тұлға оқуға тиіс деп санайтын отыз таңдаулы кітаптың тізімін ұсынған болатын. Қазір осы бағытта маңызды бағдарламалар жасалуда. Адамзат ақыл-ойының жиынтығы- кітапта болса, білім – соны сақтайтын қазыналы сандық. Сол сандықтағы байлықты қалай алуға болады деген сұрақ мазалайды.

Өкінішке орай, қазіргі таңда кітап оқитын адамдардың саны жылдан-жылға кему үстінде. Балалар кітапханасына барсаң да қалалық кітапханаға барсаң да оқырмандар саны көңілді қуантпайды. Себебі көп адамдар, балалар, интернет желсінен

бас алмай қалды. Кітап әлеміне баланы қалай енгізуге болады? Сондықтан бүгінгі таңда жастарға, жалпы адамдарға кітап оқыту мәселесі өзекті боп тұр деп ойлаймын. Осы орайда менің де еңбегім «теңізге құяр тамшы» болсын деген ниетпен, кітап әлеміне баланы қалай енгізуге болады деген ойды жаңғырту бағытында жұмыс істеу жөн көрдім.

Жастарымыз әдепті, болашағымыз жарқын, кітап құмар, мәдениетті ұрпақ болып өссе екен деп тілейміз. Еліміздің тұңғыш президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев айтқандай: «Білім-кітапта. Қазіргі таңда балалардың көбісі компьютерде отырады. Сондықтан, болашақта кітап оқығандар компьютерде отырғандарды басқарады» [2, б. 287].

Кітап – адамзат баласының баға жетпес асыл құндылығы. Білім мен мәдениеттің биік белестеріне жетелейтін – тәрбие құралы. Шығыс ойшылы Науаи: «Кітап – ақылына ақы сұрамайтын алтын қазына» десе, Абай атамыз «Танымның бар тамашасы – кітапта, оған қол жеткізу үшін кітап оқудан жалықпа», «Артық ғылым кітапта, ерінбе оқып көруге» деп насихаттайды. Мағыналы сөздерден кітап оқудың кез келген тұлғаны дамытудың қайнар көзі екенін түсінесің.

Биылғы 2021-2020 оқу жылының бір керемет ерекшелігі «Оқуға құштар мектеп» жобасы ұсынылып отыр. Яғни кітап оқуға Білім беру ұйымдарында негізгі жобалар іске асырылуда. «оқуға құштар мектеп – оқуға құштар ұлт». Оқу сауаттылығы – табысты, бәсекеге қабілетті тұлғаны және оның қазіргі қоғамда коммуникативтік құзыретін қалыптастырудағы базалық дағдылардың бірі екені анық, сондықтан әрбір мектепте және отбасында 20 минуттық кітап оқу ұйымдастырылады. Мектеп холдарында үлкен үзілістерде кітап оқуды ұйымдастыру «Букроссинг» бұрыштарын құру ұсынылады. Осы бағытта біздің қаламызда ат салысуда. Қаламыздағы «Шахтер» саябағында «Оқып шықсаң, басқаға бер атты» кітап қоятын сөре ашылды. Бұл керемет іс балалар мен қоса егде адамдарды да кітап оқуға қызықтырары анық.



Сурет 1

Өз тәжірибеммен бөлісетін болсам, сыныбымда «Шапшаң оқудан сынып чемпионы» деген сайыс өткізіп отырамын. Бұл сайыс апта бойы жүріп, апта соңында чемпион анықталып, марапатталады. Яғни минутына көп сөз оқыған оқушы сынып чемпионы атанады және фотосы тақтада ілінеді. Оқушылар қызығушылықпен қатысады, кітапқа деген сүйіспеншілігі артады.

Бүгінгі күнде 2 сыныпқа жетекшілік етіп, сабақ беремін. Оқу жылдамдығына тоқталатын болсам, 20 оқушының бәрі нормадан жоғары, яғни 50 сөзден жоғары оқиды.

Сонымен, балалардың оқуға деген қызығушылықтарын арттырудың бір тәсілі қазақ ертегілеріндегі кейіпкерлеріне ойыншық тігіп, жарнамалап, кітап мұқабаларын көз тартымды қылып жасап, мультфильмдерді теледидардан көбірек көрсету және ұстаздар оқушылардың оқуға деген қызығушылықтарын арттыру жолында қандай да бір іс-шара ұйымдастыру керек деген ойдамын.

Баланы кітапқа қызықтырудың тағы бір жолы – шығарманы жатқа мәнерлеп оқу және ата-аналардың өздерінің кітапшыл болып, біліктілікпен, биік талғаммен оқып, отбасында әңгіме-дүкен құрып, ондағы оқиғаны тілге тиек ету. Бастауыш сыныптан бастап баланы кітапханаға тарту керек. Оның бірден-бір дәстүрлі көрме-пікір, әдеби кейіпке көрмесі, көрме-жарнама және көрме құттықтауларды дәстүрлі ұйымдастыру болып табылады. Көрмелерді ұйымдастыруды әр бөлімге тақырып қойып, дәйек сөз дайындаудан басталады.

Егер бала бастауыш сыныптан бастап, есейіп өсіп кеткенше көркем әдебиетті оқып дағдыланған болса, ол тек білім ғана алып қана қоймайды, ой-өрісі кеңейеді, тіл байлығы дамиды. Жанұяларда көркем әдебиеттерді жинау, балаларына оқып беру, балаларын кітап оқуға тәрбиелеу сияқты жақсы дәстүр қалыптасады. Осындай жанұяларды

анықтап, бүкіл ата-аналарға үлгі етіп насихаттап отыру керек. Жас ұрпаққа ата-аналармен тығыз байланыста болып, кітапханадан кітап алып оқуын қадағалап, оған аса көңіл бөлуіне баулу қажет. Сондықтан да «жанұя – мектеп - кітапхана», бірлесе жұмыстанса, біздің болашақ ұрпағымыз жан-жақты білімді тәрбие алады.

Кітап оқу баланың ой-ойлауға үйретеді, өрісін кеңейтеді, сөйлеу қабілетін, есте сақтауын, қиялын дамытды, танымдық және дамытушылық қызметін анықтайды. Баланы кітап оқуға көбірек баулу және пайдалы оқу үшін, ең басты балаларға кітапты сүйеге көмектесіп, алдын ала бос уақытында оқитын кітаптарының тізімін белгілеп, оны ата - анасы өздері ұсынуға болады. Баланы жас кезінен кітапты қадірлеуге және оны күтіп ұстауға баулыған жөн. Сондай - ақ, білімнің бір көзі – балалар басылымдары «Бала мен Балабақша», «Айгөлек», «Мөлдір бұлақ» журналдарына және халық ертегілерін алып оқып отырса, баланың білімі мен танымы талабына сай болады.

Елімізде жүргізілген тәжірибелер арқылы мынадай жағдайлар анықталған: кітап оқитын адамдар белгілі бір мәселе төңірегінде тез шешім қабылдауға бейім, шығармашылық қабілеті жоғары, сөздік қоры бай, есте сақтау мықты, ойын еркін жеткізе алатындығымен, елмен жақсы қарым-қатынас жасай білетіндігімен ерекшеленеді екен.

Демек, балалардың кітапқа деген қызығушылықтарын арттыруға ата-ана мен ұстаз болып, кітапханаға жиі бару, кітапты құрметтеу және қадірлеу, бағалау сияқты үлгі-істерге көңіл бөлу керек.

Қазіргі заманға сай білімді, мәдениетті, кішіпейілділік, қайырымдылық, оған қоса адамгершілік, шындық, адалдық, үлкендерді құрметтей білу сияқты асыл қасиеттер бала бойына кітап арқылы біртіндеп сіңеді. Қазіргі балалардың көбінің қиялдары компьютерлік ойындарға ауып кетуіне қарамастан, кітапханашылар мен ата-аналарда, балаларға кітап әлемін сыйлау мүмкіндігі және құқығы қалады. Кітап оқуға үйрету үшін ең алдымен ата - анаға кеңес беру керек. Балаға бір жасынан - ақ кітап ұстатып үйреткен дұрыс. Яғни, ол сәби кезінен бастап кітапты көруге тиіс. Баланы кітапқа қызықтыру үшін суретті, санамақ кітаптардан бастау керек. Үнемі газет-журнал, кітап оқып отырған ата-ананы көрген бала да кітапқа қызығып өседі. 4-5 жастан бастап әңгіме, ертегілер оқуға болады... [4, 3 б.].

Кітап оқу мәселесі бүкіл ұлтты толғандыруға тиіс. Кітапқа деген құштарлық – бұл тек кітапханашының ғана жұмысы емес, сынып жетекшісінің және ата-аналардың да жауапкершілікті

болуы. Жастардың рухани дүниесінде көп көңіл бөліп, көркем әдебиеттерге деген қажеттілікті арттырып, оқуға ынталандыруымыз керек, кітап оқуды насихаттау үшін жоғарғы деңгейде кездесулер, кітапханалық сабақтар, ауызша журналдар, сайыстар, ертенгіліктер ұйымдастырып, оқырмандар сусындайтындай, ой-пікір туғызатындай етіп өткізу.

Кітапхананы шынайы мәдениет ошағына айналдыру. Сондықтан мәдени ошақтарды жандандыру, оның ішінде балаларға қызмет көрсететін мектеп кітапханаларының еңсесін көтеру, дәстүрімізді сақтай отырып, өскелең ұрпақтың білімін, рухани байлығын арттыру, тиімді ақпаратпен қамтамасыз ету өз қолымызда

Ертегі, жалпы кітап – жас баланы саяси қайраткерге дейін тәрбиелейді.

Көз жетпейтін жерге ұшқыр ой жетелейді. Ал сол ойдың жүйріктігін жетілдіретін де, ұтқырлығын оздыратын да, сөзге шешендігін шынықтыратын да – кітап екені ақиқат. Сондай-ақ, оқыған кітабыңдағы айтулы кейіпкерге еліктеудің өзі, тіпті автордың өзі сияқты тұлға болуға құлшыну, бұл – теңдесі жоқ құбылыс.

Серке Қожамқұлов айтқандай: «Кітап – өмір ұстазы. Сондықтан жастар кітап оқуды күнделікті әдет қылуы тиіс. Кітап оқымай өмірді білу, білім алу мүмкін емес» [5, 56]

Сондықтан білімді, тәрбиелі, патриот, ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу үшін қазірден бастап білекті сыбана кірісу керек деген ойдамын.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Интернет желісі http://library.wksu.kz/index.php?option=com_content&view=article&id
- 2 Назарбаев Н.А., Избранные речи. 2006-2007г. Том V. Книга 1, стр. 287.
- 3 Интернет желісі <https://bilimdiler.kz-/kitaphana/13196-balalardy-kitap-okuga-baulu.html>
- 4 Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992ж, 3 бет.
- 5 «Бала мен балабақша» журналы. №1, 5 бет, 2017 ж.

STEM-БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

КАЗБЕКОВА Г. Н.

тех.ғ.к., «Компьютерлік ғылымдар» кафедрасының меңгерушісі, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

ӘЛИАСҚАР Б. С.

магистрант, 2 курс, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Зерттеу мақсаты STEM-білім беру жағдайында әр түрлі жас мөлшерінде оқушылардың өздігінен мәліметтерді өңдеп, ізденушілік-зерттеушілік қабілеттерін қалыптастыру. Мұғалімдер мен оқушылардың интеллектуалдық, шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін жағдай жасау.

Қазіргі таңдағы алуан түрлі цифрлық білім ресурстары мектеп жастағы балаларға мүмкіндік бере отырып, оқушыларға әр түрлі құбылыстарды оқып зерттеуге, модельдер құруға және тәжірибеден өткізуге, өз күші мен ұмтылыстарымен өзінің интеллектуалдық әлемін көрсетуге көмектесу.

Осыған орай қазіргі заманғы жалпы білім беретін мектептерде мақсатқа бағытталған ғылыми-зерттеу жұмыстары оқушылардың әртүрлі өмірлік жағдайларда қолдануға болатын тәжірибелік дағдыларды дамыту.

Балалардың білімділік қабілетін ұйымдастыра білуі, материалды жоспарлай білуі, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеріп, берілген материалды толық талдауы, негізгі түйін-қорытынды жасай білу дағдысын қалыптастыру;

Дайын материалды оқытып, түсіндіруімен ғана шектелмей, оқушыларды өз бетінше іздендіретін, алған білімдерін тұжырымдай алатын жұмыстар жүргізу;

В. В. Давыдовтың пікірі бойынша, мектеп оқушыларына танымдық міндеттерді шештірудің жолын іздестіру арқылы шығармашылық тәжірибені жетік меңгертуге болады. Соның нәтижесінде білім, ой және дүниеге көзқарас, қатынас қалыптастырылады. Осы жағдайда оқушыны тәрбиелеу мен оқыту баланың жеке бас қасиеттерін дамытады.

Кесте 1 – Дамыта оқыту жүйесінде оқушылардың ойларын жетілдірудің маңызы зор

| | |
|---|---|
| 1 | Біріншіден – дамыта отырып оқытуда білім дайын күйінде берілмейді, оған оқушы өзі оқу әрекетімен қол жеткізеді. Сабақтың алғашқы ізденіс кезеңінде жаңа ақпарат жайлы не білетіндіктерін ортаға салып, мәселені өз беттерін шешешуге талпынады. Сөйтіп олар осы мәселе туралы өз білімдерінің жеткіліксіз, таяз екенін сезіну арқылы сабаққа деген қызығушылықтары оянады, ішкі түрткілері пайда болады. |
| 2 | Екіншіден – дамыта оқытуда оқушы жоғары қиындықтағы мәселелерді шеше отырып өзінің санасының саңылауларын ашады. Әр оқушының өзінің деңгейіне дейін дамуға қол жеткізе алады. «Жақсы оқушы», «Жаман оқушы» ұғымының болмауы, балаларды танымдық әрекеттерге ұмтылдырады, құштарлығын арттырады. |
| 3 | Үшіншіден – оқушының жеке басын дамытатын басты құрал – ол өзінің әрекеті. Сол себепті дамыта оқытудағы оқыту әдістері оқушыны белсенді жұмыс жағдайына қоя отырып, мәселелерді, қайшылықтарды шешу мақсатын қояды. |
| 4 | Төртіншіден – дамыта оқыту жүйесінің нәтижелі болуы оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым-қатынасы арқасында ғана өз жемісін береді. Сол себепті дәстүрлі жүйедегі әміршілдік стиль бұл жерде тиімсіз, оқушы – «орындаушы», «мұғалімнің тасасындағы» объект емес. Ол өз пікірін ашық айта, ойын дәлелдей, дәйектей алатын, сонымен қатар басқаның да ойын тыңдап, көзқарасын құрметтей білуге үйренген жаңа сападағы оқушы ретінде дәлелдей алады. |

Мектеп жасындағы балалардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру үшін STEM білім беру технологиясын қолдану қажеттілігін негіздемес бұрын, «STEM білім беру» ұғымының анықтамасына тоқталған жөн деп шештім.

Білім беру саясатындағы орасан зор жетістік болып табылатын және ғылыми өнертабыстар мен инновациялық технологиялар саласында жетекші елдердің бірқатары қолдайтын STEM білім берудің негізгі идеясы қандай деп ойлайсыз? Көптеген адамдар бүгінгі күні білім беру негізінен сынақтар түрінде емтихандарды сәтті тапсыруға бағытталғанын мойындайды. Студенттер әртүрлі пәндер бойынша орасан зор теориялық деректер мен фактілерді есте сақтауға негізделген белгілі бір ұпай саны бойынша сынақтарды тапсыруға «үйретіледі». Орта мектепті бітірген оқушылар көбіне бұл пәндердің бір-бірімен қалай байланысты екенін және жалпы алғанда математика, физика немесе басқа пәндерден алған білімдерінің өмірде оларға қаншалықты пайдалы болатынын түсінбейді. Міне, әлемдік еңбек нарығына жоғары технологиялы кәсіпорындардың

жұмысын қамтамасыз ете алмайтын және адамзатқа қажет ғылым салаларында ғылыми жаңалықтар мен жетістіктерді жасай алмайтын мамандардың келуі осыдан туындайды. Сондықтан қазіргі уақытта STEM білім беру соншалықты танымал және ол жыл сайын өсіп келеді, өйткені STEM-тің жетекші идеясы пәндерді адам білімінің бір саласына біріктіру және осы біртұтас білімді тәжірибеде міндетті түрде қолдану болып табылады.

STEM бағыттары бойынша білім алушылардың ғылыми-зерттеушілік жұмысын ұйымдастырудың халықаралық және отандық тәжірибесі

Қазіргі таңда STEM-білім беру саласында көптеген елдерде мысалы, Қытай, Австралия, Ұлыбритания, Корея, Израиль, Сингапур, АҚШ-та мемлекеттік бағдарламалар жүргізеді.

АҚШ, Канада, Австралия, Гонконг, Финляндия, Германия, Ұлыбритания, Швеция елдері STEM-білім беруді белсенді жүргізіп келеді. Бұл елдерде STEM-нің дамуын жүзеге асыратын арнайы мемлекеттік органдар жұмыс жасайды.

STEM бағыттары бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудағы халықаралық тәжірибелерді қарастырайық.

Бүгінгі таңда STEM-білім беруді дамыту саласында халықаралық ынтымақтастық жұмыс жасауда.

Бағдарламалау мен құрастыру дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін, STEM-нің барлық төрт компонентін біріктіруші болып табылатын робототехника STEM-нің әлемдік жүйесінде жаңа тренд болып отыр. Мысалы, 2015 жылы білім алушылардың ғылыми-техникалық салаға деген қызығушылығын арттыру үшін робототехниканы шығармашылық және сыни тұрғыда қолдануға арналған үш жылдық «ER4STEM» (Австрия, Болгария, Греция, Мальта и Ұлыбритания) жобасы енгізілді.

STEM-бағыттары бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудағы отандық тәжірибелерге тоқталайық.

Қазақстанда STEM-білім беруді белсенді дамыту жұмыстары басталды. Оның дәлелі Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде STEM бойынша жаңартылған орта білім мазмұнына көшу болып табылады. Жаңа білім беру саясатын жүзеге асыру үшін оқу бағдарламаларына жаңа технологияларды дамытуға бағытталған STEM-элементтерін, ғылыми инновацияларды, математикалық модельдеуді енгізу жоспарлануда.

Оқушылардың зерттеушілік және ғылыми-технологиялық әлеуетін нығайтуға, сыни, инновациялық және шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға, проблемаларды шеше білуге, коммуникация және топтық жұмыстарды дамытуға мүмкіндік беретін жаңа пәнаралық және жобалық тәсіл енгізілетін болады.

Халықаралық ғылыми жобалар конкурсы:

– Ғылым мен техника бойынша халықаралық жарыстар (Intel ISEF);

– Компьютерлік жобалар бойынша халықаралық жарыстар «INFOMATRIX – ASIA»);

– Экология және биология бойынша жобалардың халықаралық жарыстары (INEPO);

– Ғарыштық зерттеулер бойынша «Ғылым әлемін ашаңыз» атты халықаралық

– Халықаралық ғылыми конкурстар («Математика және жобалау», «Жас ғалым», «MOSTRATEC», «I-SWEEP»);

Жалпы білім беретін мектепте STEM бағыты бойынша білім алушылар үшін ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға ұсынымдары

Педагогиканы дамытудың маңызды қайнар көзі білім беру ұйымдарындағы білім алушыларға ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру болып табылады. Әр жыл сайын ғылыми-эксперименттік зерттеулерге қатысатын оқушылар арттыру.

Зерттеу жұмысының тұтастай біркелкі құрылымға ие және жалпы алгоритмі, ғылыми зерттеулердің міндетті компоненттері, олардың кезеңдері, жұмыстың түрлері т.б. Қамтамасыз ету.

Ғылыми-зерттеу қызметінің критерилері:

– Таңдалған зерттеулердің өзектілігі;

– авторға мәселенің қазіргі жай-күйімен танысу дәрежесін көрсете отырып, мәселенің күйін -сапалы талдау;

– Мектеп бағдарламасынан бөлек білім, фактілер және белгілі нәтижелерді қолдана білу

– авторларға арнайы ғылыми аппаратты меңгеру;

– өз көзқарасын дәлелдеу және тұжырымдау;

– зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы;

– жалпылама зерттеулер

– зерттеуді қорытындылайтын тұжырымдамалардың анықтылығы;

– зерттеу нәтижесін қорғау және рәсімдеудің сауаттылығы.

Кесте 2 – Ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың кезеңдері

| кезең | Сыныптар | мақсаты |
|--------------------------------------|----------|---|
| Даярлық (уәждемелік немесе бастауыш) | 7 | Зерттеу жұмысымен танысу және бастапқы дағдыларға иеболады (мәселен: әдебиеттермен жұмыс) |
| Дамыту | 8-9 | Тәжірибелік жұмыстың негізін қалыптастыру |
| Корытынды немесезерттеу | 10-11 | Зерттеу жұмысының негізін қалыптастыру |

STEM-бағыттары бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудағы халықаралық тәжірибелерді талдауда төмендегідей қорытынды жасауға болады:

Оқушылардың басым бөлігі өздерінің болашақ мамандықтары үшін STEM-бағыттарын таңдасын деген ниетпен орта мектептерде бәсекеге қабілетті орта қалыптастыру мақсатында бұл бағыт мемлекеттен үлкен қаржылық қолдау көріп отыр;

STEM-бағыттары үшін арнайы қорлар құрылып, мемлекеттен қаржы бөлінуде, сонымен қатар, STEM бойынша оқытатын мемлекеттік және жеке орталықтар ашылуда;

STEM-білім берудің кез-келген саласын дамытуға белгілі бір саладағы ғылымды дамытуды қажет ететін арнайы ұйымдар, ірі жеке компаниялар, мемлекеттік ұйымдар демеушілік жасайды.

Кейбір елдерде STEM академиялық бағытты ұстанады, ұйымдар оқушылардың санын көбейтіп, STEM-бағыттарының оқыту сапасын арттырумен айналысады. Бұндай тенденция мысалы, Таяу Шығыс немесе Түркияда сақталып келеді.

Қорытындылай келе, оқу үдерісіне енгізілген ғылыми-зерттеу жұмыстары шығармашылық тапсырмалар орындалуын, ғылыми зерттеулер элементтерін немесе зерттеу сипатына ие зертханалық жұмыстарды орындауға мүмкіндік береді деп ойлаймын.

Оқушылардың ғылыми жұмысқа қатысуының қазіргі деңгейі, оның формалары мен әдістерінің алуан түрлілігі оны жоспарлау мен ұйымдастыруға кешенді көзқарасты қажет етеді.

Қазіргі уақытта әр оқушы көптеген бағыттар және номинацияларда республикалық және халықаралық деңгейіндегі конкурстар мен конференцияларда өз жұмыстарын көрсете алады. Мұның бәрі аудитория алдында сөйлеу тәжірибесін жинақтау, өз ойларын нақты айқындау, сараптамалық талдау, қорытынды, тұжырым жасауға және бәсекеге қабілетті маманның одан әрі дамуына көмектеседі деген ойдамын.

STEM-орталықтар (Ғылым, Технология, Инженерия, Математика) - оқушыларға қосымша білім беруде ғылыми, техникалық және инженерлік компоненттерді қолдайтын ғылыми зертханалар желісі. Менің ойымша жоба оқушылардың инженерлік-техникалық мамандықтарға деген қызығушылығын арттыруға және жоғары оқу орындарының оқушыларын ғылыми-техникалық салада оқуын жалғастыруға ынталандырады деген ойдамын.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Пейперт С. Переворот в сознании: Дети, компьютеры и плодотворные идеи: Пер. с англ. / Под. ред. А.В. Беляевой, В.В. Леонаса. – М.: Педагогика, 1989. – 224 с.
- 2 О науке. Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2011 года № 407-IV.
- 3 Карпов А. О. Метод научных исследований как дидактический инструмент исследовательского образования // Инновации в образовании. – 2014. – № 6 – С. 36–55.
- 4 Об утверждении Типовых правил деятельности видов организаций дополнительного образования для детей. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 14 июня 2013 года № 228.
- 5 Карпов А.О. Два типа раннего вовлечения школьников в научно- исследовательскую деятельность.//Педагогика. Научно-теоретический журнал РАО, 2018.№5. – С. 52-61
- 6 Tofel-Grehl C., Callahan C.M. STEM School Discourse Patterns // Journal of STEM education. 2017. (2). P. 35-41.
- 7 Kit I.V., Kit O.G. A development of the STEM-education at a school // Комп'ютершколiтасiмi. 2014. Vol. 4 (116). P. 3-4.
- 8 Honey M., Pearson G., Schweingruber H. STEM integration in K12 education: Status, prospects, and an agenda for research // Nation Academy of Science. 2014. P. 1-13.
- 9 Dotsenko S.A. STEM-education as a means of development of creative abilities of students // Actual problems of globalization: collection of scientific articles. 2016. P. 218-224.
- 10 Davis K.E.B. The need for STEM education curriculum and instruction // S.T.E.M. Education: Strategies for Teaching Learners with Special Needs. 2014. P. 1-19.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ПЕДАГОГТЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЗЕРТТЕУ

КАЗБЕКОВА Г. Н.

техника ғылымдарының кандидаты, «Компьютерлік ғылымдар» кафедрасының меңгерушісі, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
РАХЫМБАЙ Г. Н.
магистрант, 2 курс, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Инклюзивті білім беру – бұл физикалық, зияткерлік, ұлттық, нәсілдік және басқа да ерекшеліктерге қарамастан қоғамның барлық мүшелеріне қатысты қоғамның өсіп келе жатқан адамгершілігін көрсететін білім беру жүйесіне жаңа көзқарас. Инклюзивті білім беруді жүзеге асырудың басты шарттарының бірі жалпы білім беру ұйымдары педагогтерінің осы жағдайда жұмыс істеуге дайындығы болып табылады. Инклюзивті білім беруді жүзеге асыруға қабілетті заманауи мұғалімді даярлау жоғары педагогикалық мектеп үшін өте өзекті және күрделі міндет болып табылатындығына байланысты. Нәтижесінде инклюзивті білім беру жағдайында педагогтердің жұмысқа дайындығының негізгі компоненттері психологиялық (жеке) және кәсіби болып анықталды.

Қазақстан Республикасында білім беру саласындағы реформалар ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдардың білімі ерекше орын алатын гуманистік бағытқа ие. Бүкіл әлемде жалпыға бірдей қабылданған үрдіс инклюзивті білім беру болып табылады, ол ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды осындай шектеулері жоқ балалармен бірлесіп оқыту мен тәрбиелеуді білдіреді. Инклюзивті білім беру барлық санаттағы балалардың сапалы білімге қол жеткізуін, әлеммен байланыстағы және жалпы қоғамға кірігудегі кедергілерді жоюды қамтамасыз етеді [1, 5 б.].

Жалпы білім беру ұйымдарының педагогтерін инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге даярлауға қоғамның әлеуметтік тапсырысы, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беретін мектеп ортасына қосу қажеттілігі және инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін білікті педагогтердің жетіспеушілігі жоғары оқу орындарында педагогтарды кәсіптік даярлау бағдарламаларының олардың инклюзивті білім беруді іске асыруға дайындығына әсерін анықтауға арналған көптеген ғылыми зерттеулердің пайда болуына әкелді

Кесте 1 – Мұғалімдер арасында құндылық бағдарының иерархиясы

| Категория | Субкатегория | Көрсеткіштер |
|------------------------------|--|--|
| «Адам» қарым-қатынас | Адамдардың қарым-қатынасы құндылық ретінде | Инклюзивті білім барлық жерде болуы керек, адамдар бір-біріне көмектесуі керек Басқа адамды түсінуге деген ұмтылыс, бәрі бірдей бола бермейтінін түсіну |
| | Балалардың теңдігі құндылық ретінде | Арнайы мектептерде балалар жабық болмауы керек |
| | Оқушының жеке басын құрметтеу | Ең бастысы, оқушыны сол қалпында қабылдау және оған осындай болуға мүмкіндік беру |
| Инклюзивті білім беру жүйесі | Жүйеге оң көзқарас | Бұл ата-ана тәрбиесінің ең жақсы үлгісі – Балаларды бірге жұмыс істеуге ғана емес, бірге болуға да үйрету |
| | Жүйеде балаларды әлеуметтендіру | (Бірге өмір сүру мүмкіндігі) бірге оқу арқылы балалар бір-бірін өздері сияқты қабылдайды |

Болашақ педагог қалыптастыру мәселесін қарастыра отырып педагогикалық құндылықтарды үш топқа бөліп қарастыруға болады;

1) Кәсіби қызмет жағдайларына байланысты құндылықтар:

- педагогикалық үдерістегі» еркіндік»;
- адамдармен тұрақты қарым-қатынас;
- толық сипатталған еңбек процесі;
- гуманистік сипат
- үнемі өзін-өзі жетілдіру;
- өз пәнін білу;
- адамдарға құрмет пен алғыс;
- еңбектің шығармашылық сипаты;

2) Педагогтің жеке – мотивациялық саласына байланысты құндылықтар:

- кәсіби өсу перспективасының болуы;
- отбасылық
- кәсіптің бейімділікке, мүдделергесәйкестігі;

3) Білім берудің басқару аспектілерін көрсететін құндылықтар; қызметі:

– басқа адамдардың мінез-құлқына әсер ету мүмкіндігі және оларды бағыттау;

- педагог пен студенттің қарым-қатынасы;
- мүмкіндіктер
- өзшеберлігін, білімін жеткізу

Жалпы білім беретін мектеп педагогының ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудағы рөлінің маңыздылығына

тап, инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін оң уәждің болуын маңызды деп санайды. Автор мұғалімдердің сенімі, олардың саяси бағыттар мен инклюзивті білім беру философиясын тануы инклюзивті білім беруді жүзеге асырудағы барлық іс-шаралардың сәтті болуы үшін маңызды алғышарттар болып саналатынын атап өтті. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар педагог ретінде танылған кезде ғана сыныпта өзінің лайықты орнын табады [2, 7 б.].

Ғалымның пікірі оң көзқарас тудырады және мұғалімдердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге жеке дайындығы қажеттілігін дәлелдейді. Автордың мұғалімнің маңызды қасиеті ретінде көрсеткен уәжі мұғалімдердің психологиялық дайындығының маңыздылығын растайды [6, 9 б.].

Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге жалпы білім беру ұйымдары педагогтарының кәсіби және жеке дайындығын жүзеге асыруда қажеттілікті атап өтетін ұстанымды ұстанады:

– инклюзивті білім деген не, оның дәстүрлі білім беру формаларынан айырмашылығы неде?;

– инклюзивті білім беру жағдайында балалардың жас және тұлғалық дамуының психологиялық заңдылықтары мен ерекшеліктерін білу;

– бұзылған және қалыпты дамуы бар балаларды бірлесіп оқыту үшін оқу процесін психологиялық және дидактикалық жобалау әдістерін білу;

– білім беру ортасының барлық субъектілері арасында (оқушылармен жеке-жеке және топта, ата-аналармен, педагог-әріптестермен, мамандармен, басшылықпен) педагогикалық өзара іс-қимылдың әртүрлі тәсілдерін іске асыруды білу.

Бұл ретте академиялық құзыреттер деп ол жекелеген білім саласының әдіснамасы мен терминологиясын меңгеруді, онда жұмыс істейтін жүйелік өзара байланыстарды түсінуді, сондай-ақ оларды практикалық міндеттерді шешуде пайдалану мүмкіндігін білдіреді; кәсіптік құзыреттер деп – талаптар мен нақты педагогикалық ахуалға сәйкес әрекететуге әзірлігі мен қабілеті; әлеуметтік жеке адамдар деп - адамның өзіне жеке тұлға ретінде, жеке адамның басқа адамдармен, топпен және қоғаммен өзара іс-қимылына қатысты құзыреттер жиынтығы түсініледі. В. В. пікірі бойынша Мұғалімнің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығының құрылымы өзара тәуелді сипаттамалардың кешенімен ұсынылған, олардың арасында мотивациялық-конативті компонент маңызды орын алады – кәсіби мінез-құлықтағы

көзқарасты тікелей білдіру (инклюзивті білім беру субъектілеріне қатысты дәйекті мінез-құлық), құзыреттілікті көрсетуге дайын болу [4, 1 б.].

Инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімнің кәсіби қызметке дайындығы туралы ұғымды қарастыру дайындық ұғымына сәйкес келеді. Біз в. Хитрюк өзінің анықтамасында кәсіби қызметтің маңызды аспектілерін барынша ескереді.

Педагогтің білім беруде инклюзивті тәсілді іске асыруға дайындығымен ол әлеуметтік, адамгершілік, психологиялық және кәсіби қасиеттер мен қабілеттердің жиынтығын білдіретін, жоғары деңгейде білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру процесіне қосу бойынша нәтижелі іс-әрекет мүмкіндігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін тұтас, жеке білім беруді түсінеді [5,11 б.]. Бұл көзқарас осы мәселеге қатысты біздің ұстанымымыз бен байланысты, өйткені ол, біздің зерттеуіміздей, мұғалімнің бірқатар қасиеттерін тұтастықта дамытудың маңыздылығын болжайды.

Инклюзивті білім беру аясында әр бір мұғалімнің ерекше білім қажеттілігі бар оқушылар категориясын білуі жән-е олардың мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту әдістемелерін меңгерулері шарт. Бұған заманауи білім беру инновациялары мен реформалар беталысы қозғау салары айқын: қоғамдық бақылау кеңестері, ата-аналар өкілеттігі, жаңар-тылған білім мазмұны, интегративті оқыту, көптілділік саясаты, академиялық еркіндік және академиялық ұтқыр-лық қағидалары, т.с.с. Инклюзивті білім беру жалпы қоғамдық сипат алған жағдайда өрістеп дамиды болады [7,8 б.].

Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігі ұйым ерекшелігіне қарай, педагогикалық қызметті және объектіге бағытталған қызметті іске асыруды талап етеді. Педагог-психолог тұлғасының жалпы гуманистік бағыттылығы ерекше балалармен жұмыс жасауда негізгі талап болып табылады. Инклюзивті білім беру жағдайында түрлі білім қажеттіліктері бар балалармен кәсіби қызметті іске асырудың оң бағыттылығы, табысты әлеуметтенуі үшін оның маңыздылығын түсіну және гуманистік әлеуетін терең ұғыну – міндет. Педагог-психологтың когнитивті құзыреттілігі инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін қажетті ақпаратты қабылдауға, санасында өңдеуге, жадында сақтауға және керек сәтінде қайта жаңғырту қабілеті және білімдер жүйесі мен танымдық қызмет тәжірибесі негізінде педагогикалық ойлау қабілеті ретінде анықталады. Осы түйінді құзырет негізінде арнайы білім беру қызметі саласындағы ин-новациялық интеграциялық үдерістердің

ғылыми кәсіптік-педагогикалық білімдері; жеке тұлғаның даму негіздері; оқыту мен тәрбиелеудің педагогикалық және психологиялық негіздері; оқушылардың қалыпты анатомиялық-физиологиялық, жас ерекшелік, психологиялық және жеке ерекшеліктері, сондай-ақ тәрбиеленушілердің өзін-өзі дамыту үрдісін педагогикалық басқарудың негіздері; мектеп ұжымы мен МШБ өзара әрекеттесуінің негізгі заңдылықтары жатыр. Педагог-психологтың инклюзивті құзыреттілігі педагогикалық үрдісте нақты кәсіби міндеттерді орындау қабілеті ретінде анықталады; ол инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыру, туындаған жағдаяттарды шешу, психологиялық, педагогикалық міндеттерді дербес және ұтымды шешу тәсілдері, іздестіру-зерттеу қызметін жүзеге асыруға қажетті игерілген тәсілдер мен қызмет тәжірибесін көрсетеді. Педагог-психологтың жаңа оқу жылына жеке дамыту бағдарламасын, оқу-өндірістік жұмыс жоспарын, күнтізбелік жоспарларды құрастырып, бекітеді. Осы жоспарлар негізінде түзету жұмыстарын жүргізіп, өмірге икемділік пен іскерлік дағдыларын қалыптастыру мақсатында сарамандық, жеке, топтық сабақтар өткізеді [10,18 б.].

Қорыта келгенде; Осылайша, мұғалімдердің дайындық тұжырымдамасын педагогикалық қызметке психологиялық және кәсіби дайындығы тұрғысынан, инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын литвалық практик-мұғалімдермен зерттеу нәтижелерін талдай отырып, біз бұл дайындықтың құрылымы өзара байланысты психологиялық және кәсіби қасиеттер жиынтығы ретінде әрекет етеді деген қорытынды жасаймыз. мұғалімдердің жеке, теориялық және практикалық дайындығының бірлігі. Осыған байланысты, біз «педагогтердің инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істеуге дайындығын» Педагогикалық қызметті жоғары мотивациялық-құндылық деңгейінде жүзеге асыруға және инклюзивті білім беру талаптарын ескере отырып, кіші оқушылармен оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін үйлесімді өзара әрекеттесетін және өзара толықтыратын психологиялық және кәсіби қасиеттер кешенінің болуы ретінде анықтаймыз. Сонымен қатар, психологиялық дайындық мұғалімнің жеке қасиеттерімен, ал кәсіби дайындық мұғалімнің дидактикалық білімі мен әдістемелік дағдыларының блогы ретінде анықталады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Жантаева Асель Нуржановна. «Инклюзивное образование» Europeanresearch, no. 5 (16), 2016.
- 2 Хуснутдинова М.Р.. «Риски инклюзивного образования» Образование и наука, vol. 19, no. 3, 2017.
- 3 Шибельгут А.Е.. «Опыт инклюзивного образования» Педагогическая наука и практика, no. 1 (19), 2018.
- 4 Лепёхина Елена Ивановна. «Инклюзивное образование дошкольников» Евразийский научный журнал, 2016..
- 5 Якубова Фериде Рустемовна. «Инклюзивная культура - ключевой фактор успешности инклюзивного образования» Наука и школа, no. 1, 2020, pp. 123-129.
- 6 МиркаримоваЧаманМирджамаловна. «Информационные технологии в инклюзивном образовании» Academy, vol. 2, no. 6 (21), 2017, pp. 94-96.
- 7 Бурилкина С.А., and Каминский А.С.. «Студенческая молодежь и инклюзивное образование» Гуманитарно-педагогические исследования, vol. 2, no. 2, 2018, pp. 24-29.
- 8 Артюхин Олег Игоревич, and Фролов Иван Валентинович. «Дистанционная поддержка в инклюзивном образовании» Проблемы современного педагогического образования, no. 62-1, 2019, pp. 33-36.
- 9 ЖанысАрайБошанкызы, ЕсмаганбетМусатайГалымович, АлхатоваТолкынСериковна. «Современный взгляд на инклюзивное образование» Проблемы педагогики, no. 9 (32), 2017, pp. 7-9.
- 10 Андреева Р.В.. «Развитие инклюзивного образования в вузе» Juvenisscientia, no. 1, 2016, pp. 41-42.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

КАЗБЕКОВА Г. Н.

техника ғылымдарының кандидаты, «Компьютерлік ғылымдар»
кафедрасының меңгерушісі, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
ШАРИПОВА С. Б.

магистрант, 2 курс, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Оқушылардың білім сапасын арттырудың бір жолы – оларды зерттеу және жобалық жұмыстарға тарту.

Зерттеу және жобалау қызметі білім алушылардың оларды қызықтыратын білім саласындағы танымдық қажеттіліктерін толық қанағаттандыра алады [1, 3 б.].

Зерттеу немесе жобалау жұмыстарын орындау кезінде білім алушылар зерттеу жұмыстарының дағдыларын игереді, әдебиеттерді оқиды, жаңа әдістерді игереді, нәтижелерді талдайды және жүргізілген зерттеулер негізінде зерттеу немесе жобалау жұмыстарының әдеби дизайнын жүзеге асырады [2, 12 б.].

Зерттеу және жобалау қызметі ең бастысы ұқсас – бұл тәуелсіз, сондықтан мектеп оқушыларының іздеу қызметі. Бұл «іздеу» кілт сөзі (оның синонимдері: зерттеу, сынақ, табу және т.б.) «зерттеу» және «жобалау» ұғымдарының араласуына ықпал етті [3, 22 б.].

Жобалық қызмет – бұл «белгілі бір мәселені шешуге, алдын-ала жоспарланған нәтижеге қол жеткізуге бағытталған» қызмет.

Зерттеу қызметі «білім алушылардың қоршаған әлемнің объектісі немесе құбылысы туралы түсінік қалыптастыруға бағытталған алдын-ала белгісіз шешіммен оқу тапсырмаларын орындауын қамтиды...» [4, 13 б.].

Оқушылардың оқу-зерттеу және жобалық іс-әрекетінің жетістігі тапсырмалардың түрлері мен нысандарын дұрыс жоспарлаумен, сондай-ақ осы әрекетпен мұғалімнің шебер басшылығымен қамтамасыз етіледі.

Бірыңғай құрылымға қатысты зерттеу және жобалық қызмет алгоритмін қарастырамыз (1-кесте) және салыстырмалы талдау жүргіземіз [5, 5 б.].

Кесте 1 – Зерттеу және жобалау қызметінің құрылымы

| Қызмет құрылымы | Өзіндік оқу-танымдық (ізденіс) қызметі | |
|----------------------|--|--|
| | Зерттеу қызметі | Жобалау қызметі |
| Пән | Мәселелерді анықтау және оларды шешу | |
| Нәтижесі | Білім (жаңа, алдын-ала белгісіз) | Өнім (алдын-ала жоспарланған нәтиже) |
| Қажеттілік | Әлемнің жұмбақтарына жауап іздеп, жаңасын ашыңыз | Жағдайға әсер ету, шындықты өзгерту |
| Мақсаты | Танымдық мәселені шешіңіз | Арнайы жасалған өнімнің көмегімен шындықты (жағдайды) өзгертіңіз |
| Әрекеттер | Танымдық мәселені талдау. Гипотезаны ұсыну. Зерттеуді жоспарлау, бірақ жоспарлар өзгеруі мүмкін. Зерттеу жүргізу. Деректерді түсіндіру. Гипотезаны жоққа шығару немесе жоққа шығармау. Ескіні жоққа шығарған жағдайда-жаңа гипотезаны тұжырымдау. Зерттеу нәтижелерін ресімдеу | Жаңа өнімді жасау және жағдайды талдау қажет. Жобалау идеясын (ниетін) қалыптастыру. Жобаны іске асыру кезеңдерін жоспарлау, жоспар бойынша нақты қадамдар. Жобаны нақты іске асыру. Өнімді алу, оның бастапқы жағдаймен байланысы. Ж о б а л а у д ы ң с о ң ғ ы нәтижелерін ресімдеу |
| Операциялар | Талдау, синтездеу, салыстыру, жалпылау, жіктеу, жүйелеу | |
| | Бақылау. Сауалнама әдістері. Сауалнама. Теориялық талдау. Реферат. | Операциялардың әртүрлілігі: объектіге, проблемаға, тақырыпқа және т. б. байланысты (өнертапқыштық мәселелерді шешу; модельдеу және т. б.) |
| Қ ы з м е т құрылымы | Өзіндік оқу-танымдық (ізденіс) қызметі | |
| | Зерттеу қызметі | Жобалау қызметі |
| | Конспектирование. Математикалық және статистикалық әдістер және т. б. | |

Мысал келтірейік (2 кесте): виртуалды шындықтың пайдасы мен зияны.

Дәл не істейтініңізді түсіну үшін бірнеше сұрақтар қойыңыз:

Кесте 2

| | | |
|--|--|---|
| Сіз зерттеу жасай аласыз | | Сіз жоба жасай аласыз |
| Сіз не қалайсыз? | | |
| Сіз түсініксіз нәрсені түсінуге тырысасыз. Сіз өз тәжірибеңізден бір нәрсені тексергіңіз келеді | | Сізде арман немесе идея бар. Сіз мұны шындыққа айналдырғыңыз келеді. |
| Мысалы: виртуалды шындықты анықтау мүмкін бе? | | Мысалы: виртуалды шындықты қолдануға бола ма? |
| Сіз не күтудесіз? | | |
| Нәтижесі алдын-ала белгісіз | | Сіз не істеу керектігін нақты білесіз |
| Мысалы: виртуалды шындықтың пайдасы мен зияны анықтау | | Мысалы: сіз нақты виртуалды шындықтың пайдасы немесе зиянын білгенмен, ол нақты қолданылады |
| Сіз қалай әрекет етесіз? | | |
| Өзіс-әрекеттеріңізді жоспарлау жақсы. Бірақ жоспарлар зерттеу нәтижелеріне байланысты өзгеруі мүмкін | | Сіз жоспар туралы ойланып, оны басынан аяғына дейін нақты орындауға тырысасыз |
| Мысалы: егер біз виртуалды шындықтың мүмкіндіктері мен қасиеттерін білсек, оларды әртүрлі салаларда қолдануға болатынын көз жеткіземіз | | Мысалы: виртуалды шындықты пайдалану үшін кезең-кезеңімен әрекет ету керек: оның құрылғылары мен бағдарламаларын зерттеу, жоспар құру, зерттеудің барлық кезеңдерінен өту |
| Сіз зерттеу жасай аласыз | | Сіз жоба жасай аласыз |
| Сізде қанша уақыт бар? | | |
| Зерттеудің бір бөлігін орындау уақыты шектелуі мүмкін. Бірақ өмір бойы бір нәрсені зерттеуге болады | | Әр жоба үшін уақыт шектеулі: кез-келген жобаның басы мен соңы бар |
| сіз шағын мектеп тәжірибесінен бастай аласыз, содан кейін виртуалды шындықты зерттеу үшін бүкіл ғылыми-зерттеу институтын құра аласыз | | сіз шексіз виртуалды шындықты зерттей алмайсыз. Егер сіз басқа зерттеу тақырыбын алғыңыз келсе, бұл жаңа жоба болады |

Осы төрт мәселе бойынша қызмет түрін, осы қызметті немесе зерттеуді анықтау оңай.

Зерттеу және жобалық қызметті оқыту жағдайында оларды нақты бөлу, оларды ұйымдастыруға әртүрлі талаптар қою және тиімділікті бағалаудың әртүрлі критерийлерін анықтау қажет. Бұл іс-әрекеттің осы түрлерін саналы түрде ажырата білу және осы айырмашылықтар туралы білімді практикада қолдану мұғалімнің жетекші кәсіби құзыреттілігі және оқушының мета-пәндік құзыреттілігі болып табылады [6, 11 б.].

Зерттеу әдістері-мақсатқа жетудің жолдары. 3-кестеде зерттеудің кейбір әдістері және олардың қысқаша сипаттамасы келтірілген.

Кесте 3 – Зерттеу әдістері

| | |
|-------------|---|
| Зерттеу | Анықтамасы |
| Бақылау | Сезім мүшелеріне сүйенетін зерттеу; құбылыстарды қабылдау |
| Сипаттамасы | Мәліметтерді тіркеу |
| Өлшеу | Жалпы белгілер бойынша салыстыру |
| Эксперимент | Бұл үшін арнайы жасалған жағдайларда бақылауға негізделген зерттеу |
| Салыстыру | Заттардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын зерттеуге негізделген зерттеу; бір пәнді басқасымен салыстыру |

Төменде зерттеудің мақсаты, міндеттері, объектісі мен пәні, зерттеу әдістері, жұмыстың практикалық маңыздылығы анықталған және гипотеза тұжырымдалған бірнеше мысалдар, зерттеу жұмыстары келтірілген.

| |
|--|
| <p>Мысал 1 Зерттеу тақырыбы: VR технологияларымен танысу Зерттеудің мақсаты: VR/AR құрылғыларымен таныстыру. Міндеттері: Оқу деңгейінде заманауи технологияларды қолдану дағдыларын қалыптастыруға ықпал ету. Виртуалды шындық шлемдері не үшін қажет екендігі туралы түсінік беру Нысан: сабақта VR қолдану процесі Гипотеза: AR/VR технологиялары қазіргі адамның өмірінде маңызды рөл атқарады. Зерттеу әдісі: әдеби және басқа да ақпарат көздерін зерттеу, эксперименттер жүргізу, әлеуметтік сауалнама жүргізу, ақпарат пен нәтижелерді талдау. Зерттеудің практикалық маңыздылығы: VR/AR құрылғыларын қолдана білу және оларды күнделікті өмірде пайдалану бойынша ұсыныстар әзірлеу [7,8,9].</p> |
|--|

Қорытындалай келе жобалау қызметін ұйымдастыру кезінде педагог шешуге тиісті негізгі міндеттер:

- 1) жобалар үшін қоғамтану материалын оңтайлы іріктеу;
- 2) оқушыларды сауатты ынталандыру;
- 3) шебер мониторинг, педагогикалық рефлексия және жобалау қызметінің нәтижелерін бағалау болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Уткина, Т. В. Проектная и исследовательская деятельность: сравнительный анализ / Т. В. Уткина, И. С. Бегашева. – Челябинск : ЧИППКРО, 2018. – 60 с.

2 Огурцов, С. В. Методическое пособие по обработке результатов и оформлению курсовых и дипломных работ [Электронный ресурс] / С. В. Огурцов. – URL: <http://diss.seluk.ru/m-biologiya/856563-1-svogur-cov-metodicheskoe-posobie-obrabotke-rezultatov-oformleniyu-kurovovih-diplomnih-rabot-biologicheskii-fakultet-kafedra-zo.php> (дата обращения: 19.11.2021).

3 Заграничная, Н. А. Основы проектной и исследовательской деятельности. Часть 1 : учебное пособие / Н. А. Заграничная, Н. В. Маркелова. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 56с.

4 Лазарев, Т. В. Образовательные технологии новых стандартов. Ч. 3: Социальное проектирование в школе: воспитание личности, полноценная внеурочная деятельность, формирование ключевых компетенций : настольная книга современного педагога / Т. В. Лазарев. – Петрозаводск : Verso, 2012. – 153 с. : ил.

5 Гуцин, В. В. Методическое пособие по выполнению и оформлению дипломной работы / В. В. Гуцин. – М. : «Маркетинг»; МГУС, 2002.

6 Основы проектной деятельности: учебно-методическое пособие / сост. И. М. Дудина ; Ярослав. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль : ЯрГУ, 2019 – 28 с.

7 <https://infourok.ru/konspekt-vneurochnogo-meropriyatiya-po-tehnologii-na-temu-znakomstvo-s-vr-tehnologiyami-7-klass-4025313.html>

8 <https://infourok.ru/konspekt-zanyatiya-virtualnaya-i-dopolnennaya-realnost-5065938.html>

9 <https://obuchonok.ru/node/7249>

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДЕГІ
ЗАМАНАУИ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ**

КАЗЕЗОВА М. К.

экономика магистрі, аға оқытушы, «Бизнес және басқару» кафедрасы,
Alikhan Bokeikhan University, Семей қ.

Әрбір елде қоғамдық қатынастар жүйесі және оның өзгерістері білімге өз әсерін тигізеді, өйткені тарихи кезең сұраныстары мен экономикалық даму қажеттіліктеріне сәйкес келешек ұрпақты дайындауда жетекші рөл білім беру болып табылады.

Экономикалық игіліктерден басқа, білім басқа да әлеуметтік игіліктерді тудырады, әлеуметтік капиталды – азаматтық белсенділік деңгейі жоғары, әлеуметтік бірлік пен интеграция жоғары, қылмыс деңгейі төмен қоғамды қалыптастыруға ықпал етеді. Ерте жастан бастап әлеуметтік, эмоционалдық және басқа да өмірлік дағдыларды қалыптастыруда тәрбие маңызды рөл атқарады.

Жаңа жағдайда қазақстандық білім беру жүйесіндегі екпіндер де өзгеруде, олар білім беру мақсаттарынан пәнді білуге бағытталған, логикалық түрде бірінші топтың соңынан еретін мақсаттарға ауысады - негізгі білімді меңгеруге бағытталған. мектеп оқушыларының құзыреттіліктері. Білім беруді жаңғырту жағдайында білім беруді дамытудың эволюциялық процесі ретінде осы идеяларды жүзеге асырудағы шешуші тұлға – мұғалім.

Қазақстандық қоғамның қазіргі жағдайы, оның әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануы білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды, тұрақты экономикалық өсу үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамытуды және білім беру заманының шынайылығына сәйкесті талап етеді. Қазақстан Республикасының жүйесі.

Сонымен бірге, «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына» сәйкес: «Адам капиталына инвестициялар жылдам өзгеретін әлемге бейімделе алатын техникалық прогрессивті, өнімді жұмыс күшін құру үшін маңызды болып табылады. Болашақтың табысты экономикасы халықтың біліміне, дағдылары мен дағдыларына инвестиция салатын елдер болады. Білімді жай ғана әлеуметтік шығын ретінде емес, экономикалық инвестиция ретінде түсіну керек».

Қоғамдық қатынастар жүйесі және оның өзгерістері білім беруге өз әсерін тигізеді, өйткені тарихи кезең қажеттіліктері мен

экономикалық даму қажеттіліктеріне сәйкес келешек ұрпақты дайындауда жетекші рөл білім беру болып табылады.

Экономикалық игіліктерден басқа, білім басқа да әлеуметтік игіліктерді тудырады, әлеуметтік капиталды – азаматтық белсенділік деңгейі жоғары, әлеуметтік бірлік пен интеграция жоғары, қылмыс деңгейі төмен қоғамды қалыптастыруға ықпал етеді. Кішкентай кезінен білім беру әлеуметтік, эмоционалдық және басқа да өмірлік дағдыларды дамытуда маңызды рөл атқарады.

Бұл білім беру қызметтерінің барлық спектрін одан әрі дамыту үшін бұлтартпас жағдай. Қазақстанға білім беруді түбегейлі жаңғырту қажет: білімге инвестицияны айтарлықтай және тұрақты ұлғайту, оның сапасын арттыру

Жаңа жағдайда Қазақстандық білім беру жүйесіндегі екпіндер де өзгеруде, олар білім беру мақсаттарынан пәнді білуге бағытталған, логикалық түрде бірінші топтың соңынан еретін мақсаттарға ауысады - негізгі білімді меңгеруге бағытталған. мектеп оқушыларының құзыреттіліктері. Білім беруді жаңғырту жағдайында білім беруді дамытудың эволюциялық процесі ретінде осы идеяларды жүзеге асырудағы шешуші тұлға – мұғалім.

Осы шарттарда «Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы мемлекеттік саясатын іске асырудың ұйымдастырушылық негізі Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – 2020 ж.) болуы тиіс. Бағдарлама) қазақстандық білім беруді жаңғыртуды жалғастыруды қамтамасыз етеді.

Бағдарлама білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұйымдастырушылық негізі ретінде білім беру мен тәрбиелеудің құрылымын, мазмұны мен технологияларын, басқару жүйесін, білім беру субъектілерінің ұйымдық-құқықтық нысандарындағы өзгерістерді қамтитын іс-шаралардың өзара байланысты ресурстары мен мерзімдерінің кешені болып табылады. қызметі және қаржылық-экономикалық тетіктері».

Білім берудегі жаңа тәсілді енгізу бейіндік оқыту жағдайында мүмкін. Бұл жалпы орта білім берудің жаңа үлгісінде бітірушінің әлеуметтік және кәсіби өзін-өзі анықтауын қамтамасыз етуге арналған бейіндік оқыту. Мамандандырылған білім берудің мазмұны, оқытудың үлгілері мен технологиялары оның мәніне сәйкес келуі, оның негізгі мақсатына жетуге ықпал етуі керек.

Білім берудің даму тарихында әр оқушыға білім беру мазмұнын дамыту үшін оңтайлы жағдай жасау немесе олардың әртүрлі білім

беру қажеттіліктерін қанағаттандыру ұмтылысы әрқашан болған. Сондықтан әртүрлі тарихи кезеңдерде бұл жағдайлар әртүрлі болды және өзіндік ерекшеліктері болды. Атап айтқанда, педагогикалық ойлардың тарихын қысқартып алсақ, ұжымдық жұмыс жағдайында оқушыларға жеке көзқарастың қажеттілігі туралы алғашқылардың бірі болып Ян Амос Коменский айтқанын көреміз [2], атап айтқанда, ол сынып жағдайында жеке және топтық оқу әрекетін біріктіру қажеттігін көрсетті. сабақ жүйесін өзінің «Ұлы дидактикасында».

Саралап оқыту әлемнің көптеген елдерінде жүзеге асырылады және білім беру сапасы бойынша әлемдегі ең үздік деп саналатын елдердің білім беру жүйесі мысалында шетелдік білім беру жүйелерін қарастырған жөн.

Канаданың екі ресми тілі бар: ағылшын және француз тілдері, бірақ кейбір провинцияларда ағылшын тілі көбірек сөйлейді. Шетелдік азаматтардың ағылшын және француз тілдерінде оқуға мүмкіндігі бар. Мектепке дейінгі тәрбие балалар үшін 3-4 жастан басталады (елдің провинциясына байланысты), бірақ міндетті емес. Көптеген дамыған елдерден айырмашылығы, Канадада білім беруді басқаратын біртұтас мемлекеттік орган жоқ. Елдің әр провинциясындағы білім беру жүйесі де әртүрлі және олар дербес басқарады.

Германияда білім беру мектепке дейінгі тәрбиеден басталады, мұнда 3 жастан 6 жасқа дейінгі балалар балабақшаларға (балабақша) қабылданады. Бұл мекемелердің кейбірі мектептерде (Шулкиндер бақшасы) орналасқан. Жекеменшік балабақшалар желісі де бар. Балаларды мектепке дейінгі білім беру міндетті емес, сабаққа қатысу әдетте міндетті емес. Елдердің көпшілігінде ерекшелік - дамуында артта қалған тиісті жастағы балаларды оқыту.

Германиядағы балалардың мектепке дейінгі мекемелерге баруы жергілікті билік органдарының жәрдемақысы есебінен төленеді, мекемелердің «өз қаражаты да пайдаланылады, бірақ ата-аналардың инвестициясы да қажет. Бұл инвестициялардың мөлшері отбасылардың табысына, бала санына немесе отбасы мүшелерінің санына байланысты.

Германиядағы мектептегі білім берудің ерекшелігі сол, Германиядағы әрбір мектеп өз жерінің үкіметіне бағынады. Сондықтан еліміздің әртүрлі аймақтарындағы бағдарламалар, ережелер, тіпті оқу ұзақтығы да әртүрлі. Германияда оқудың жалпы ұзақтығы 13 жыл. Германияда орта білім гимназияларда, реалды мектептерде, негізгі, кәсіптік және бірлескен мектептерде беріледі.

Германиядағы жоғары білім классикалық жоғары білім берудің көп ғасырлық дәстүріне ие. Бүгінгі таңда Германиядағы жоғары білім беру жүйесі 383 оқу орнын біріктіреді.

Жапонияда мектепке дейінгі тәрбие отбасында басталады. Балабақшаларда кішкентай жапондар топтарға («хан») жиналып, өздерінің «жұмыс орындарын» бөледі. Осылайша олар бала кезінен топта жұмыс істеуге үйренеді. Бұл топтарды құрудың белгілі бір жүйесі бар (олардың саны 8 адамға дейін). Топтар топтың әрбір оқушысы бүкіл топты толықтыруы керек деген әсермен құрылады.

Жапонияда мектептегі білім 12 жылға созылады, оның жартысы ана тілін үйренудің қиындығынан бастауыш мектепке барады. Жапон сыныптарында 45 балаға дейін оқи алады. Жапонияда оқу жылы ұзақ – 240 күн. Ол 1 сәуірде басталып, келесі жылдың 1 наурызында аяқталады. Терминдерге бөлінеді: сәуір-шілде, қыркүйек-желтоқсан және қаңтар-наурыз.

Жапонияның Білім, ғылым және мәдениет министрлігінің ережесіне сәйкес екінші кезеңдегі орта мектепте білімді бағалаудың университеттік жүйесі қолданылады: әр студент бітіру сертификатын алу үшін кемінде 80 кредиттік ұпай жинауы керек. толық 12 жылдық орта мектебінің (Котогакко). Жапониядағы кәсіптік білім тар техникалық білім алғысы келетіндерге бағытталған. Оқу мерзімі 3 жылдан аспайды.

Жапониядағы жоғары білім бірыңғай кәсіптік білім беру жүйесінің бөлігі болып табылады және міндетті болып саналады. Ең беделді мемлекеттік университеттер – Токио, Киото университеті және Осака университеті. Рейтинге олардан кейін Хоккайдо және Тохоку университеттері келеді. Ең танымал жеке университеттер – Чуо, Нихон, Васеда, Мэйдзи, Токай және Осакадағы Кансай университеттері. Сондай-ақ 1–2 факультеті, 200–300 студенті бар «ергежейлі» университеттер көп.

Ұлыбританияда білім алу 5 пен 16 жас аралығындағы барлық азаматтар үшін міндетті және мемлекеттік (тегін білім беру) және жеке (ақылы білім беру мекемелері) болып бөлінеді.

Бір қызығы, Ұлыбританияда әкімшілік бөлініс пен қалыптасқан дәстүрге сәйкес үш білім беру жүйесі қатар өмір сүреді:

- Англия және Уэльс
- Солтүстік Ирландия
- Шотландия.

Ұлыбританияда кәсіптік білімді орта деңгейде де (ресейлік стандарттар бойынша) және жоғары білім деңгейінде алуға болады. Жалпы, бұл сегмент қосымша білім беру (FE) деп аталады.

Ұлыбританиядағы жоғары білім классикалық еуропалық үлгі бойынша құрылған: Бірінші дәреже: бакалавр (бакалавр). Бакалавриат (UG) бакалавриат бағдарламасы әдетте үш жылға есептелген. Оқудың төртінші жылы студенттерге үздік бакалавр дәрежесін алуға мүмкіндік береді. Ерекшелік - Шотландия университеттері, онда оқыту 4 жылға созылады. Сонымен бірге, Ұлыбританиядағы UG бағдарламасында оқудың бірінші жылы АҚШ университетіндегі екінші оқу жылына тең.

Екінші дәреже: магистр. Ұлыбритания университеттерінің көпшілігінде магистр дәрежесі бір жылға созылады. Кейбір университеттер екі жыл бойы американдық оқыту стандартын үлгі етіп алды.

Үшінші дәрежелі: философия докторы (PhD). Дайындық жеке болып табылады және зерттеу саласына байланысты әдетте үш жарым жылдан төрт жылға дейін созылады. Ғылыми дәреже ғылыми зерттеулердің нәтижесі болып табылатын диссертацияны жазып, сәтті қорғағаннан кейін беріледі.

Қазақстанда «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру нәтижесінде 2010 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша білім берудің барлық деңгейлері тиісті ұйымдар желісімен институционалдық қамтамасыз етілген. Білім беру құрылымы білім берудің халықаралық стандартты классификациясына сәйкестендірілді.

12 жылдық оқыту үлгісін енгізуге жағдай жасалуда. Техникалық және кәсіптік білім беру қайта құрылды. Мамандарды үш деңгейлі даярлау енгізілді: бакалавр – магистр – доктор Ph.D. Мамандықтардың кеңейтілген топтарын қамтитын Қазақстан Республикасының жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру мамандықтарының классификаторы бекітілді» [1, 5 б.]

Орта білім Қазақстандағы білім беру жүйесінің негізгі деңгейі болып табылады. Оны тегін алу құқығына еліміздің Конституциясы кепілдік береді. Қазақстанда жеке тұлғаның мүдделерін, еңбек нарығының қажеттіліктерін және экономика мен әлеуметтік саланың даму перспективаларын қанағаттандыруды қамтамасыз ететін техникалық және кәсіптік білім бар. Жаппай мектептерде жеке пәндерді тереңдетіп оқытатын сыныптар белсенді түрде ашыла

бастады, жалпы білім беретін пәндерді тереңдетіп оқытудың бір түрі ретінде факультативтік сабақтарға қызығушылық төмендеді.

Жоспар құрылымында үш бөлік бөлінді: инварианттық «баршаға міндетті сабақтар», вариативті «міндетті сабақтар мен тандау курстары» және «үйірме жұмысы және өндірістік тәжірибе» ретінде жалпы дамытушылық бөлім [3, 4 б.] .

Қазақстандағы жоғары білім ғылыммен және өндіріспен интеграцияда республика экономикасының барлық салалары үшін мамандарды кәсіби даярлауды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Қазіргі уақытта 148 жоғары оқу орны (9 ұлттық, 2 халықаралық, 32 мемлекеттік, 12 азаматтық емес, 93 жекеменшік, оның ішінде 16 акционерлік қоғам) бар, оларда 595 мыңнан астам адам оқиды. Сонымен қатар, жалпы орта білім беру ұйымдары түлектерінің еңбек нарығына әлсіз бағыттылығының негізгі себептерінің бірі ретінде оқытудағы білімге бағытталған көзқарас аталды [1, б. 44].

Жетістіктерді, студенттердің жетістігін, жалпы профессорлық-оқытушылық құрамның қызметін бағалау ПҚК және ҰБТ-ның қол жеткізілген деңгейлерімен, университетте оқуын жалғастыратын студенттер санымен анықталады. Қазақстанда Р. Ч. Бектұрғанова, жоғары білімі бар алты адамға бір орта кәсіптік және екі білікті жұмысшы, яғни «6+1+2» схемасы қарастырылған [4]. Ресейде В. И. Загвязинскийдің айтуынша, ЖОО-ның үш түлегі үшін жұмысшы мамандығы бар бір ғана түлек, негізінен 3-4-ші сыныпты бітіреді, ал қазіргі өндіріске біліктілігі жоғары жұмысшылар қажет [5].

Сонымен қатар, қазақстандық білім сапасы әлі де бәсекеге қабілетті емес. Қазақстандағы орта білім беру мәселесі материалдық-техникалық, оқу-әдістемелік базасының әлсіздігінде, оқытудың мазмұны мен әдістемесін жаңарту қажеттілігінде жатыр. Инклюзивті білім беру тиісті деңгейде дамымаған. Орта білім берудің үлкен проблемалары мектептердің жаңа модификациядағы физика кабинеттерімен, химия, биология кабинеттерімен, ЛМК-мен нашар жабдықталуында. Әрбір бесінші мектепте асхана немесе буфет жоқ. Мектеп асханаларының жабдықтары мен мүкәммалдарының тозуы байқалады, мектептерде спорт залдары жоқ. Мемлекет қаржыландыратын арнайы автобустармен балаларды мектепке апару бағдарламасы жоқ. Педагог еңбегін материалдық және моральдық ынталандыру және оның әлеуметтік мәртебесін арттыру үшін тиісті заңнамалық база мен жүйе жасалмаған. Гендерлік диспропорция байқалады, мұғалім мамандығының

феминизациясы, төмен жалақы, мұғалім мамандығының беделінің жоқтығы жоғары білікті кадрлардың азаюына ықпал етеді. Білім беру ұйымдары мен балалар қоғамдық ұйымдарының тәрбиелік әлеуетінің тиімділігі төмен күйінде қалып отыр. Мектептерде еңбек тәрбиесі мен кәсіптік бағдар беру жүйесі қарастырылмаған, мектептерде және мектептен тыс ұйымдарда көркем-музыкалық үйірмелердің, спорт секцияларының саны жеткіліксіз. Балалар және мектеп қоғамдық ұйымдарының қызметі нашар жолға қойылған. Орта білім берудегі үлкен келеңсіз фактор білім беру мазмұнын таңдаудың ескірген әдістемесі мен принциптері болып табылады, ақпараттың шамадан тыс жүктелуі оқу мотивациясының төмендеуіне және оқушылардың денсаулығының нашарлауына әкеледі. Оқыту жеке тұлғаны дамытуға емес, формальды нәтиже алуға бағытталғандықтан, жұмыс берушілердің көпшілігі жоғары оқу орындарын бітірген мамандарды дайындау сапасына көңілі толмайды. Білім беру бағдарламалары жұмыс берушілердің үмітін әрқашан қанағаттандыра бермейді және экономиканың қажеттіліктерін қанағаттандырмайды.

«Осылайша, қалыптасқан проблемалар қазақстандық қоғам дамуының заманауи талаптарына және әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялану шарттарына сәйкес орта білім беру жүйесін жаңғырту қажеттілігін айқындайды» [1.5 б.].

Жоғарыда айтылғандардың барлығын қалай қорытындылауға болады? Біз барлық жүйелердің бірдей принципі бар екенін, кезеңдерге, алдымен жасына, содан кейін оқу бағытына қарай бөлінетінін көреміз. Барлық жерде жоғары және кәсіптік білім алуға мүмкіндік бар, сондай-ақ барлық жерде мектепке дейінгі және жалпыға міндетті білім беру бар.

Бірақ көрінетін ұқсастыққа қарамастан, әр елдің оқу орнына түсуге де, ондағы одан әрі білім алуға байланысты, ең алдымен қалыптасқан дәстүрлермен және әртүрлі менталитетпен байланысты өзіндік жақтары да бар. Бір-біріне ұқсас екі жүйе жоқ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Государственной программы развития образования республики Казахстан на 2011 – 2020 годы» Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года Коменский Я. А. Великая дидактика. Спб.: тип. З.Аригольда, 326 с.

2 Перевозный А.В. Дифференциация как путь совершенствования современного школьного образования // Профильная школа. - № 6. - С. 3-11.

3 Бектурганова Р. Ч. Проблемы профессионального образования в свете Послания Президента народу Казахстана от 18 февраля 2005 года «Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации» // 12-жылдыу білім. - № 1. - С.6-8.

4 Загвязинский В.И. Стратегические ориентиры и реальная политика развития образования //Педагогика. - 2005. - № 6. - С. 10-14.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

КАИРОВА А. К.

учитель истории и географии, СОШ № 24, г. Павлодар

В условиях повышения процессов глобализации и интеграции человеческий капитал выступает как инструмент повышения конкурентоспособности страны. Для успешной конкуренции на мировой арене страны нуждаются в подготовке высококвалифицированных кадров, которые смогут использовать свои знания и навыки для развития экономики страны. Человеческий капитал рассматривается как основной фактор экономического роста в связи с отходом многих стран от сырьевой направленности экономики, трудоемкого производства и стимулирования развития инноваций и технологий. Поэтому особый упор делается на развитии и повышении качества высшего образования, которое направлено на формирование востребованных кадров в соответствие с новыми реалиями.

Актуальность проблемы развития высшего образования обусловлена современными мировыми тенденциями, которые диктуют необходимость приведения в соответствие мировым требованиям качества подготовки выпускников высших учебных заведений в Республике Казахстан. В настоящее время в Казахстане реализуется второй этап Государственной программы развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. Основной целью, которого является повышение конкурентоспособности образования, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста

экономики. Иными словами, доступное качественное образование должно стать одним из основных механизмов экономического развития страны в среднесрочной перспективе. Успешная реализация Программы должна способствовать формированию человеческого капитала в Республике Казахстан.

За годы независимости Республика Казахстан сделала значительные шаги в сторону интеграции в мировое образовательное пространство. В 2011 году государственными органами сделан очень важный шаг – обеспечена финансами реализация в Казахстане такого мирового тренда высшего образования как академическая мобильность. Теперь за счет государства студенты национальных университетов могут в течение семестра пройти обучение в лучших европейских высших учебных заведениях, студенты других региональных высших учебных заведений Казахстана – в национальных университетах страны. При этом кредитная технология позволяет засчитывать такое обучение в другом высшем учебном заведении. Однако, несмотря на достигнутые результаты, в данном направлении существует ряд проблем. Так, например, остается низким охват студентов программами обучения на английском языке. Это в первую очередь связано с низким уровнем языковой подготовки, как профессорско-преподавательского состава, так и студентов. Также, существует проблема недостаточного материально-технического обеспечения учебного процесса. Необходимо доукомплектовать библиотеки научной и периодической литературой на английском языке.

Большой охват студентов программами обучения на английском языке позволит студентам и профессорско-преподавательскому составу расширить и углубить знания в той или иной сфере путем изучения первоисточников мировой научной литературы и учебников. В условиях глобализации недостаточная языковая подготовка мешает специалистам устанавливать контакты с иностранными коллегами для эффективного осуществления своей деятельности. Поэтому для обучающихся и преподавателей очень важно улучшить качество владения английским языком как инструмента успешной интеграции в мировое образовательное сообщество. Следует рассмотреть возможность введения курсов английского языка и расширения языковой подготовки специалистов.

Мировой опыт показывает, что интеграция образования и науки становится решающим фактором роста конкурентоспособности

национальной экономики. Ведущие университеты США, Европы, и Азии являются хорошим примером успешной интеграции науки и образования. Особое место в мировой практике занимают исследовательские университеты, где в стенах кампусов расположены как аудитории для проведения лекций, где студенты получают теоретический материал, так и лаборатории, в которых, собственно, и происходит непосредственно исследовательская деятельность.

За последние годы в Республике Казахстан были сделаны определенные шаги в направлении интеграции науки и образования. В 2011 году был принят Закон Республики Казахстан «О науке», а в 2015 году Закон Республики Казахстан «О коммерциализации результатов научной и научно-технической деятельности». Были созданы и в настоящий момент функционируют 16 офисов коммерциализации, 3 технопарк и 4 бизнес-инкубатора. Однако анализ деятельности научных организаций и высших учебных заведений в Республике Казахстан показывает, что уровень интеграции науки и образования остается очень слабым. В настоящее время из 127 высших учебных заведений только два являются исследовательскими университетами: Назарбаев Университет и Некоммерческое акционерное общество «Казахский национальный исследовательский технический университет имени К. Сусеева». Существует проблема связанная с уровнем качества исследовательских услуг, которые предлагают высшие учебные заведения. Данная проблема, в свою очередь вызвана немотивированностью высших учебных заведений на развитие собственных научных компетенций, так как основной доход они, в отличие от западных университетов получают от оказания образовательных услуг. Данная диспропорция ведет к ухудшению качества исследовательского персонала, уменьшению интереса молодежи к научной деятельности. Поэтому, для Республики Казахстан является актуальным изучение и внедрение эффективных зарубежных моделей интеграции науки и образования, адаптированных к местным условиям и учитывающих национальные особенности.

Всемирный экономический форум ежегодно публикует Отчет о глобальной конкурентоспособности по показателю «высшее образование и профессиональная подготовка» Казахстан занял 60 позицию среди 140 стран мира, тем самым Казахстан был на 62 месте. Казахстан показывает недостаточный уровень конкурентоспособности на рынке высшего образования. Низким

остаётся количество высших учебных заведений, представленных в международных рейтингах. Для улучшения своих позиций в международных рейтингах высшим учебным заведениям следует уделять внимание следующим показателям: качество образовательного процесса, научная работа, цитируемость, международная деятельность, наличие дополнительных источников финансирования и инвесторов.

Высшие учебные заведения Казахстана должны быть конкурентоспособными на мировом рынке и привлекать новых зарубежных студентов для прохождения обучения, как это делают мировые лидеры в области высшего образования: США и Великобритания. В настоящее время процент иностранных студентов в Казахстане составляет 2,5%, это объясняется низкой привлекательностью отечественного высшего образования и недостаточным количеством образовательных программ для студентов на английском языке. Планируется, что к 2020 году доля иностранных студентов в системе высшего образования достигнет 5 %. Таким образом, повышение качества высшего образования в Республике Казахстан будет способствовать повышению конкурентоспособности отечественных университетов как центров по подготовке высококвалифицированных кадров и их выходу на лидерские позиции в мировом масштабе.

Одной из главных причин низкой производительности труда в Казахстане является девальвация отечественного образования: рост численности специалистов с высшим образованием сегодня далеко не показатель общего уровня образованности общества. Вместе с тем, доля занятого в экономике Казахстана населения, имеющего высшее, незаконченное высшее образование, составляет 35% (в развитых странах в среднем 44 %), при этом производительность труда работников с высшим образованием в Казахстане в среднем находится на одном уровне, что и у работников, не имеющих высшего образования. В свою очередь Казахстану для повышения производительности труда работников с высшим образованием и увеличения их вклада в развитие экономики необходимо внести качественные изменения в процесс высшего образования.

С учетом проведенного анализа международного опыта развитых стран можно предложить следующие перспективные направления развития высшего образования в Республике Казахстан: Профессиональное развитие педагогов, то есть возможность создания национального института образования, что в

свою очередь позволит повысить качество преподавания в высших учебных заведениях;

Пересмотр системы оценки получаемых студентами знаний. При этом оценка знаний должна быть пересмотрена с тем, чтобы данная система тестировала не только уровень теоретических знаний, но также способность применять знания и навыки мышления более высокого уровня на практике.

В то же время наряду с разработкой эффективной государственной образовательной политики ключевое значение имеют применяемые в рамках образовательной системы передовые образовательные технологии, направленные на повышение качества образования и квалификации специалистов, а также обеспечение соответствия приобретаемых в процессе обучения навыков с потребностями рынка труда. Существенную роль в повышении качества образования играет разработка и внедрение новых прогрессивных образовательных технологий. Среди современных образовательных технологий, применяемых на сегодняшний день в Казахстане, следует отметить следующие: дистанционные образовательные технологии; проектные и игровые образовательные технологии; информационно-коммуникационные технологии обучения; личностно-ориентированное обучение. На основе изученного передового международного опыта в сфере новых образовательных технологий целесообразно предложить следующие перспективные направления развития и повышения качества отечественной системы высшего образования Казахстана:

1) Изучение потенциала технологий онлайн образования в Казахстане по примеру таких стран как Великобритания, Норвегия, Россия. В дальнейшем рассмотреть возможности формирования единой национальной платформы, которая будет базироваться на компетентных исследованиях, и ориентироваться на развитии новых знаний, сотрудничестве между высшим образованием и промышленными областями в использовании массовых открытых онлайн-курсов для профессионального обучения. В частности, следует изучить опыт Великобритании по объединению всех онлайн-курсов, предлагаемых отечественными образовательными учреждениями, под единым брендом на государственном уровне;

2) Рассмотрение возможности изучения отдельных предметов и сдачи зачета посредством образовательных платформ. Для студентов предоставляется возможность выбора для прохождения отдельных дисциплин дистанционно посредством проводимых на

образовательных платформах онлайн-курсов именитых лекторов (Harvard, MIT и другие) и приравнивание зачета по ним к общей учебной программе;

3) Изучение опыта использования высшими учебными заведениями цифровых мини-дипломов «Open Badges», которые позволяют накапливать и объединять данные об окончании соответствующих онлайн-курсов и подтверждать надежность предоставленной информации;

В результате эффективного применения современных передовых образовательных технологий в практике преподавания отечественных высших учебных заведений в долгосрочной перспективе можно ожидать повышение качества образовательных услуг, увеличение количества высококвалифицированных кадров в экономике страны, и, следовательно, увеличение темпов экономического роста и повышение государственных доходов от экспорта услуг в сфере образования.

ЛИТЕРАТУРА

1 Б. Развитие высшего образования в Казахстане: реалии и перспективы // Федеральный справочник. Образование в России. – № 8. – 2013. – С.

2 Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы

3 Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года [Электрон. – 2010. – URL: kz/sites/default/files/proekt_gron_rus_0.pdf (дата обращения:

4 Новикова В. Проблемы и перспективы российского высшего образования // Вестник МГИМО. – № 6 (27). – 2012. – С.

БИБЛИОТЕЧНЫЕ БЛОГИ КАК НОВАЯ ФОРМА ПРОДВИЖЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ УСЛУГ. ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

КАНАПЬЯНОВ К. Н.

ассоц. профессор, доцент, Торайгыров университет, г. Павлодар

ЕЛЕМЕСОВА Б. Г.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Одной из главных причин изменения современного мира ученые и аналитики называют возникновение и стремительное развитие информационных ресурсов. Всемирная информационная «паутина» – интернет, также способствует изменениям во всех сферах жизни человека. Профессии как средство личностного роста, также претерпели значительные изменения. Появились новые профессии. Многие из них не являются новыми по своей сути. Во многом они появились на «стыке» нескольких профессий. Одна из таких профессий – блогер.

На базе факультета психологии МГУ им. М. В. Ломоносова в 1996 году создан Центр тестирования и развития «Гуманитарные технологии». Это один из признанных лидеров на российском рынке в области профориентационной диагностики и карьерного консультирования, а также разработки инновационных технологий оценки и развития компетенций детей и молодежи. По мнению специалистов Центра «..блогер – одна из новейших профессий, которая стала популярна за последние 15 лет.

Блогер - это человек, который ведет онлайн-дневник, «блог», регулярно публикует в нем новые записи. Блог в интернете может завести любой человек и писать на любую тему. В мире уже 2 млрд. блогеров, они пишут посты и создают видеоролики о себе и своем стиле жизни, о путешествиях, о красоте, об автомобилях, о бизнесе, о политике. Есть блог, который ведется от лица камня. А есть блог, где публикуют фото щенков и сравнивают их с кондитерскими изделиями. И, конечно, множество блогов о том, как вести блог. Любой онлайн-дневник будет существовать, пока он интересен людям. Главный критерий успеха блога - количество подписчиков, то есть людей, которые регулярно его читают или смотрят» [1]

Влияние книжных блогеров на современную блогосферу растет с каждым днем. Они формируют вокруг себя активное сообщество, помогают ориентироваться в мире новинок. В отличие от литературных критиков, читают только то, что им интересно.

Именно они, во многом, формируют читательский вкус и мнения. Именно им издательства отправляют свои новинки на отзывы и рецензирование.

Книжный блогер должен ясно выражать свои мысли, идеи. Уметь передать своим читателям все те эмоции, которые испытал при чтении. Давать хороший отзыв. Но хороший отзыв на книгу – это не просто ответ на вопрос, понравилась она или нет. Читателям важны сильные и слабые стороны, контекст и традиция, в которую встраивается то или иное произведение. Книжный блогер мотивирует своим прогрессом. Тем, что развивается, придумывает новые форматы. И все это для того, чтобы каждый ролик хотелось смотреть и получать удовольствие. Вдохновлять читать книги.

Книжные обзоры на YouTube, Facebook имеют свою аудиторию. Многие именно из них узнают о книжных новинках и выбирают себе произведения для чтения. Чаще всего это происходит в специальных рубриках: «Книжные покупки», «Книжные планы», «Любимые книги», «Лучшее фэнтези», «Лучший детектив» и т.д. Также на YouTube у книжных блогеров проходят марафоны чтения, стримы, отзывы о литературных мероприятиях и много других интересных видео.

В Казахстане возможности книжных блогов пока еще не нашли широкого распространения. Но это не должно мешать активному изучению вопроса. Конечно источников информации очень много. Изучив и проанализировав всю доступную информацию, в своей статье я попытаюсь обобщить основные методы и правила библиотечного блогинга. В дальнейшем можно сделать ретрансляцию полученного опыта на деятельность любой библиотеки, имеющей в своем коллективе сотрудников успешно ведущих личные блоги. С уверенностью можно сказать, что в настоящее время очень многие люди разных профессий (библиотекари в том числе), так или иначе связаны с различными видами сетевой коммуникации, т.е. многие занимаются развитием сетевого бизнеса. Поэтому таким сотрудникам будет легче понять и применять систему в библиотечной практике.

Для успешности проекта необходимо определиться с основными понятиями.

Планирование. Цель. Как и любой другой проект, книжный блог должен иметь четко сформулированные цели, план действий. Для чего создается блог, какие задачи он будет выполнять,

ожидаемые результаты. Если нет четких целей, то ведение блога будет спонтанным.

Целевая аудитория. Чем точнее вы ее определите, тем успешнее окажется блог. Представьте себе, кто эти люди, чем они занимаются, какой образ жизни ведут. Так вы сможете предложить им больше полезной информации, дельные советы. На данном этапе необходимо четко определить возрастные категории, особенности восприятия информации представителями разных поколений. Существует определенная теория поколений: X (38-58 лет), Y (18-38 лет), Z (до 18 лет). Каждое поколение по-разному воспринимать информацию. Поколение X способно воспринимать длинные тексты, читать и делать отбор полезной информации, они более прагматично подходят к выбору источников. Y и Z – быстро теряют интерес при чтении длинных постов или детального описания сюжета книги. Они быстро переходят по ссылкам, «прокручивают» текст вырывая из контекста абзацы. Соответственно, это надо учитывать при составлении плана блога.

Правильный выбор площадки для продвижения библиотеки, чтения и книг в социальных сетях также очень судьбоносный фактор. Для видеоблога подойдет YouTube. Instagram стоит выбирать для продвижения контента с сильной визуальной составляющей, больше подходящих для женской половины пользователей. В Контакте – лучше развивать блог, посвященный тренингам, обзорам, обучению. В Facebook стоит открывать ресурс, если вы ориентируетесь на людей, занимающихся бизнесом или заинтересованных личностным ростом, саморазвитием. Более масштабные проекты лучше реализовывать методом создания отдельного сайта на подходящем хостинге. Специализированные площадки для создания блогов могут тестировать все. Библиотеки, как правило, не могут (чаще всего) использовать платное продвижение контента. Поэтому, на этапе планирования необходимо продумать формирование инициативной группы коллег, которым будет прописан функционал блогеров, разработать Руководство или Положение о библиотечном блоге.

Тематика блога. По мнению одного из персонажей повести Андрея Некрасова «Приключения капитана Врунгеля», успех морского путешествия зависит от названия корабля. Если перефразировать эту мысль на библиотечные или книжные блоги, то название блога должно «цеплять», привлекать внимание и вызывать интерес.

Все перечисленные способы и принципы ведения личных блогов можно успешно использовать в библиотеке. Но я советую начать реализацию библиотечного блога, с изучения опыта уже существующих библиотечных блогов. Более тщательно изучая опыт коллег, можно проследить использование рекомендаций, которые были упомянуты выше.

Ниже приведены скрины интересных формулировок библиотечных блогов. Более детально с ними можно познакомиться из Перечня [2] российских коллег, указанных в списке литературы.

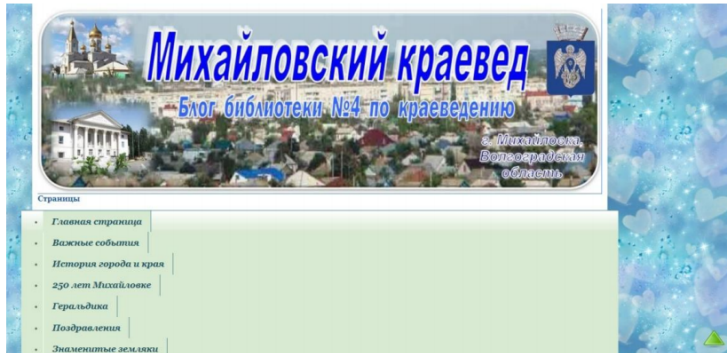


Рисунок 1

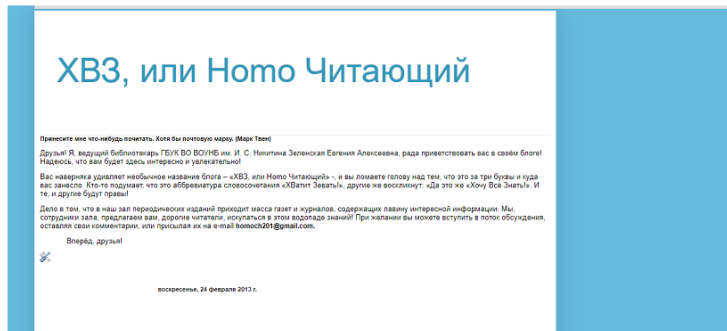


Рисунок 2

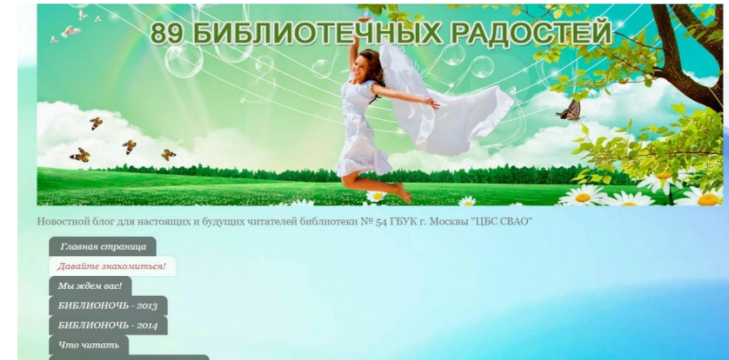


Рисунок 3

ЛИТЕРАТУРА

1 Центр тестирования и развития «Гуманитарные технологии»/ точка доступа <https://proforientator.ru/>

2 Лучшие библиотечные блоги/ точка доступа https://pnu.edu.ru/media/filer_public/81/c9/81c960c1-bca7-488c-bb39-d38476f1b05a/best_blogs.pdf

ПРИМЕНЕНИЕ СТРАТЕГИИ CLIL ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

КИМ О. В.

к.п.н., Таразский региональный университет имени М. Х. Дулати, г. Тараз
ПАНШАЕВА Н. А.
магистрант, Таразский региональный университет имени М. Х. Дулати,
г. Тараз

Применение стратегии CLIL является одним из эффективных подходов к преподаванию иностранного языка. По мнению И.В. Алещанова, понятие «содержание и язык интегрированного обучения» можно использовать в тех случаях, когда речь идет о определенных предметах в рамках дисциплин, изучение которых ведется на иностранном языке [1]. Таким образом, он преследует две цели:

- изучение содержания дисциплины;
- одновременное изучение иностранного языка с формированием компетенций.

Считается, что метод CLIL соответствует концепции, в которой иностранный язык выступает в качестве средства обучения. Четыре элемента CLIL описывают основные причины, по которым подход CLIL подходит для активных и интерактивных методов обучения. Эти четыре элемента тесно взаимосвязаны. Любая модель или методика CLIL учитывает относительную важность перечисленных ниже параметров:

- CLIL обеспечивает контекст обучения, соответствующий потребностям и интересам учащихся;
- CLIL способствует прогрессу учащихся как в языковых навыках, так и в формировании знаний;
- CLIL предлагает прямые возможности учиться через язык и создавать смыслы, которые имеют значение;
- CLIL особенно актуален в классах, где учащиеся имеют различный языковой и культурный опыт;
- CLIL имеет фундаментальное значение для обучения и межкультурной осведомленности.

Таким образом, CLIL – это инструмент для совместного преподавания и изучения содержания иностранного языка. Содержательное и языковое обучение позволяет работать над кросс-культурными темами и проектами. Кроме того, это означает наличие аутентичных материалов и осознание учащимися языковой компетенции. Активное обучение проявляется в том, что предпочтение отдается совместной работе со сверстниками, ведению переговоров, а учителя выступают в роли фасилитаторов, в то время как ученики вовлечены в процесс, чтобы продемонстрировать свою способность делать наблюдения, анализировать, обобщать и применять свои навыки в новых контекстах. Подмости предназначены для того, чтобы опираться на имеющиеся у ученика знания, навыки, установки, интересы, опыт и обеспечивать поддержку и руководство до тех пор, пока он сам не сможет выполнить задание. Создание практических сообществ зависит от сотрудничества, взаимодействия и партнерства в обучении. Таким образом в рамках применения метода CLIL для формирования иноязычной компетенции необходимо следовать трем следующим этапам:

Этап 1. Анализ содержания и в него входит:

- анализ содержания иностранного языка;
- определение ключевых слов;

– определение фраз, грамматических функций для формирования понятий и понимания.

Этап 2. Добавить:

- языковой опыт, который позволяет учащемуся эффективно работать в условиях CLIL;
- метакогнитивные или обучающие стратегии, беседы в классе, обсуждения, требования к заданиям;
- оказание помощи, например, использование языковых фреймов.

Этап 3. Применение:

- возникает в результате активного участия учащихся, которые думают и спрашивают;
- спонтанный язык;
- фиксируется в процессе обучения, затем перерабатывается и развивается позже [2].

Похоже, что классы CLIL являются средой, способствующей развитию иноязычной компетенции, поскольку они обеспечивают большое количество значимого материала и бесчисленные возможности для учащихся продуцировать язык. Развитие языка функционирует как прагматический ингибитор, который позволяет учащимся концентрировать когнитивные ресурсы на коммуникативной задаче, не испытывая беспокойства. Образовательная среда CLIL предлагает естественный язык, который является богатым источником для формирования иноязычной компетенции. Дискурс в классе и сложности, связанные с ним, могут быть изучены, чтобы лучше понять, как можно развивать иноязычную компетенцию.

Основное внимание уделяется содержанию, где учащиеся имеют возможность изучать иностранный язык на практике. Мотивация к изучению предмета и иностранного языка значительно повышается. Учащиеся более мотивированы к изучению иностранного языка, участвуя в программах CLIL. Поскольку мотивация является одной из наиболее влиятельных индивидуальных переменных, когда речь идет об изучении языка, можно предвидеть преимущества подхода CLIL. Кроме того, междисциплинарные связи повышают эффективность обучения. Студенты смогут активнее использовать полученные знания на практике в условиях глобализации и интернационализации общества.

Стоит отметить метод сценариев в рамках формирования иноязычной компетенции. Пропедевтические сценарии – это

сценарии, в которых учебная программа выполняет функцию подготовки учеников в рамках CLIL [3]. Это может быть сделано двумя способами:

- сценарий 1: определение и включение в учебную программу, непосредственно связанного с изучаемым предметом. Это подразумевает консультацию с материалами, которые будут использоваться, и определение языковых форм (структур, типов текста, жанров), с которыми учащийся встретится в ходе программы CLIL. Они будут изучаться в рамках обычной учебной программы;
- сценарий 2: фактическое языковое содержание предмета вводится в обычную учебную программу в форме модулей содержания, чтобы позволить ученикам вступить в контакт не только с языком самого предмета, но и с деятельностью, используемой для его изучения.

Приведенные выше сценарии подчеркивают важность дискурса как «площадки» для определения языка, который необходимо включить в программу обучения: типы дискурса, которые связаны с самим предметом и с которыми учащийся вступает в контакт (например: статьи, документальные фильмы, дневники, записи в энциклопедиях, театральные постановки т.д.) и типы дискурса, используемые в процессе преподавания предмета (давать объяснения, делать презентации, читать изложения в учебниках, обсуждать, анализировать, обобщать, рецензировать, комментировать).

Теория социального конструктивизма подразумевает ориентацию на ученика, его активное участие в процессе обучения и, прежде всего, совместное конструирование новых знаний, а не их готовое приобретение. Согласно теории уровней обработки, запоминание зависит от того, насколько важным ученик считает учебный материал. Проанализировав эффективность курсов можно выделить следующие основные препятствия для эффективного функционирования курсов CLIL в рамках формирования иноязычной компетенции:

- 1 Недостаточное владение иностранным языком преподавателями CLIL.
- 2 Отсутствие теоретической и методической подготовки по CLIL.

. Низкие результаты обучения при использовании CLIL обусловлены сложностью восприятия студентами аутентичного материала на иностранном языке.

Идея CLIL способствует развитию ряда стратегий изучения языка и содержания, помогающих учащимся выявлять высокочастотные структуры и использовать предыдущие знания для прогнозирования содержания. Кроме формирования иноязычной компетенции CLIL способствует развитию у учащихся критического мышления и когнитивной гибкости. Преподаватели CLIL должны соответствовать определенным требованиям: использовать интерактивные инновационные формы и методы подачи учебного материала и организации учебной деятельности, находиться в постоянном творческом поиске, приобретать профессиональную компетентность в области технологии CLIL.

При разработке курса CLIL по формированию иноязычной компетенции преподаватели должны обращать внимание на содержание, которое определяет выбор языка, а не наоборот. Интеграция содержания и языка в повседневных ситуациях в классе требует постоянного осознания равной важности этих двух составляющих. В частности, при разработке материалов по иностранному языку учителю необходимо уделять особое внимание планированию текстов и мероприятий, которые представляют новое содержание на языке, связанном с дисциплиной, понятном и одновременно достаточно сложном для учащихся. Преподаватели CLIL должны хорошо знать учебную программу, чтобы обучать своих учеников необходимому содержанию.

Как уже упоминалось ранее, CLIL имеет дело как с обучением языку, так с формированием компетенций. Как отмечает И.А. Зимняя, в этом контексте было обнаружено, что языковое сознание учащихся, которые обучаются в таком интегрированном контексте, более развито, чем когда обучение языку происходит изолированно [4].

Исследования О.В. Сумцова показали, что различные языковые компетенции и языковые навыки развиваются в разное время и на разных уровнях в классе CLIL [5]. Рецептивные навыки, словарный запас, морфология, креативность, а также эмоциональные и эффективные результаты продемонстрировали явный рост в контексте CLIL.

Основополагающими условиями для изучения языка и развития иноязычной компетенции является языковой вклад и роль, которую он играет в различных контекстах, а именно в программах изучения двуязычного языка или языка погружения. Поэтому в классе CLIL происходит значительное количество языкового вклада, который способствует развитию прагматической компетенции.

МУЗЫКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОНЛАЙН ФОРМАТТА ОҚЫТУДЫҢ ӨЗІНДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

ҚИСАМЕДЕНОВА М. Қ.
өнертану магистрі, аға оқытушы, Семей қаласының
Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Мақалада музыкалық пәндерді қашықтықтан оқытудағы мәселелердің кейбір себептері айқындалып, олардың шешілу жолдары қарастырылады. Жалпы қашықтықтан оқыту жүйесінің білім беру сапасына әсерін зерттей, оның еліміздегі жағдайы сипатталады.

Кілтті сөздер: Қазақстандағы қашықтықтан білім беру, музыка, қашықтықтан оқыту, сандық Қазақстан

Білім берудің дәстүрлі жүйесін алмастырған, 2020 жылдың сәуір айынан бастау алған жағдай, білім сапасын сақтай отыра, қашықтықтан оқыту міндетін жүктеді.

Қазақстанның алыс-жақын ауылдарындағы ғаламтор желісінің сапасында қиындықтар әлі де бар екендігін аңғартты. Ол жағдай – студенттердің басым көпшілігінің білім деңгейіне тікелей әсер етті.

Қашықтықтан оқыту үрдісі өзге елдерде жаңа белес деп танылып, тарихы теренге кетіп, қарқынды дамып жатса, елімізде әлеуметтік желіні тұрақты түрде қолданушылар (блогер, жастар, өнер адамдары және оларға еліктеуші қауым) қатарымен, соңғы үш-төрт жыл төңірегінде ғана кеңінен қолданысқа енуде.

Шет елдерде, көрші Ресейде жалпы білім беретін мектептермен қатар, музыкалық мектептердің, репетиторлық орталықтардың басым көпшілігі онлайн оқу жүйесіне көшуі – талапкердің уақытын үнемдеп, қазіргі уақыттың жылдамдығына ілесудің ең дұрыс әдісі деп есептейді.

Елімізде мұндай бағытты толыққанды жүзеге асыру үшін, алдымен қоғамды дайындау қажет. Ауқымды жұмыстар жүргізілуі тиіс.

Кеңес дәуірінде өскен буын мен қазіргі ұрпақтың өмірлік принциптері де көзқарастары да салыстыруға келмейді. Осы тұрғыда, әркім өз уақытына қожа болып, қай мамандықты игеремін десе де, алдындағы гаджетпен ғана әлемнің қай бұрышынан да білім алуына жағдай бар. Олай болса, осындай кішігірім нәрсенің үлкен дүние бастауы екендігін есепке ала, бізге аяқасты сынақ болып келген оқу жүйесіне – әлеуметтік, рухани тұрғыда дайын еместігін көрсетті.

Таким образом, применение стратегии CLIL предоставляют учащимся множество возможностей для развития иноязычной компетенции, поскольку они обеспечивают аутентичный ввод и постоянное использование целевого языка. Исследователи CLIL утверждают, что когда целевой язык используется в качестве средства обучения, овладение языком происходит естественным образом. Содержание обучения становится более значимым, а обмен мнениями между учеником и учителем или между учеником и учеником становится более продуманным. Обмен мнениями не происходит исключительно в рамках типичной схемы «инициация – ответ – обратная связь». В классе CLIL ученики становятся активными участниками многосторонних бесед в рамках своего практического сообщества. Они могут выражать личное мнение, договариваться о значении, занимать различные позиции по вопросам и обрабатывать содержание предмета. А изучение развития иноязычной компетенции в классах CLIL, должна исследоваться не как компонент языковой компетенции, а как когнитивная система, которая позволяет производить и понимать язык на этапах приобретения.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Алещанова И. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции студентов / И.В. Алещанова, Н.А. Фролова // Современные проблемы науки и образования. - 2010. - № 4. - С. 87-90.
- 2 Coyle D. CLIL: Content and Language Integrated Learning / D. Coyle, P. Hood, D. Marsh. – Cambridge: University Press, 2010. – 62 p.
- 3 Marsh D., Martín M.J. Introduction: Content and Language Integrated Learning // Content and Language Integrated Learning (CLIL). A Development Trajectory. - Cordoba: Universidad de Cordoba, 2012. – 75 p.
- 4 Зимняя И. А. Компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. - 2003. – № 5. – С. 34–42.
- 5 Сумцова О. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции студентов / О. В. Сумцова // Молодой ученый. - 2012. – № 2. – С. 297-298.

Десе де, музыкалық бағыттағы талапкерлер үшін, музыканы меңгеруде – дәріс оқу, тәжірибелік пәндер қатарымен жеке аспапты меңгерудің өзіндік ерекшеліктерін аңғартты. Төменде жаңа ағым талабына сай болу үшін тікелей қажетті мәселелерді келтірейін:

Талап – екі жақты. Жауапкершіліктің дәстүрлі түрдегі білім беруден айырмашылығы жоқ деп айтса да болады:

Арадағы қарым-қатынастың визуалды түрге өтуі.

Бұл арада оқытушы мен студент рөлдері тікелей байланысты. Сонымен қатар, екі арадағы эмоционалды байланыс жоғалмайды, керісінше, экранның арғы жағындағы студентке білім жетуі үшін көбірек күш салуын талап етеді. Дәстүрлі білім беру кезінде физикалық байланыстар болса (аспаптағы қол қойылымы, білезік-буындардың, бұлшықет қызметі), қашықтықтан оқыту жүйесі оқытушының сол қозғалысты білім алушыға жеткізе түсіндіруіне күш түсті.

Оқытушының рөлі. Бұл жерде орындаушы-музыкант пен оқытушы рөлі талқыланады. Екі бірдей қасиет көп адам бойынан табыла бермейді. Мәселен, кей оқытушы жақсы орындаушы болмауы мүмкін, ол тәжірибемен көрсете алмаса да, теорияға сүйенеді. Немесе жақсы орындаушы – өзінің ойнаған музыкасын дұрыс сараптама жасап, қалай орындап отырғандығын студентке жете түсіндіре алмайтын жағдайлар да болады. Бұл әр тұлғаның мінездік қабілеттеріне сай, табиғи жағдай. Осындай жағдайда, қашықтықтан оқытудың музыкамен байланысы, жеке-дара мәселеге айналып кетеді. Әрине, әр оқытушы міндетіне сай ізденіп, дамыса, жұмыс та өз жемісін берері сөзсіз.

Студент рөлі. Студенттің, бала кезінен бастап, өз жасына сай жауапкершілік алып тәрбиеленуі көп мәселенің алдын алады. Балабақшадан себепсіз қалмау, мектептегі сапалы білім алу, оның бәрі болашақта студенттің саналы, адекватты тұлға болып қалыптасуы жолына себілген дәні болып есептелінеді. Дәстүрлі оқыту жүйесінде сабаққа уақтылы қатыспай, өзіндік дамуына ден қоймаған студент, қашықтықтан білім алу жүйесінің өзгешілігінен емес, өз жауапсыздығынан қиналады. Алдына қойылған қаншама білім көздерін, уақытын құнды ете алмаған студентке бүгінгі мен ертеңі бірдей.

Бұл адами факторлардың алдын алу – болашақ ұрпақтың заман талабынан сүрінбей өтер, әр адам тұлға болып қалыптасу жолындағы сапалы өмір мектебін ұстану принципімен байланысты.

Музыкалық пәндерді қашықтықтан оқыту – ол әлдеқайда ынғайлы. Музыка – көзге көрінбейтін, жан-дүниенімен түсіне алатын

қасиетке ие. Олай болса, аспаптық, вокалдық бағыттағы музыка пәндері – айту, орындау мәнері мен қатар, аудио жазбаларды тыңдап, видео жазбаларды көбірек қарау арқылы берілген шығарма мазмұны мен табиғатын түсінуіне тікелей жол. Көп орындаушыны тыңдап, музыканың тұнығын естіп өскен студенттің құлағы да, есту қабілеті де дамып, нағыз музыканттың қажеттілігін өтейді. Қысқаша айтқанда, бір шығарманы тыңдап, оның орындаушылығын шеберлігін арттыру үшін, ғаламтордың көмегімен әлемдік түрлі өнер адамдарының әдісін, меңгере, орындаушылық мектебімен таныса алады. Мотивация алып, студент қанаттанады.

Ал, теория сабақтарында, әдеттегідей, ауызша түсіндіріліп, оған қосымша алдын-ала түсіріліп дайындалған видео-сабақтар сілтемесі қоса беріледі. Мұндайда, дәстүрлі жүйедегі оқытушының әр сабақта түсіндірген тақырыбын, жаңа жүйе бойынша қалағанынша тыңдап, әбден меңгеріп алуына жағдай бар. Жалпы музыка ғылымының теориясын меңгеру қиын деген көзқарасты біржолата жояды.

Білім алу жүйесі – ХХІ ғасыр, жаһандану заманындағы әр тұлғадан жан-жақтылықты талап етеді. Ағымнан қалмайтын, өмірінің әр кезеңінде сұранысқа ие, маман болып қалыптасып және сол деңгейде тұрақтау үшін, әркез өз-өзін толықтыра дамытып отыратын адам болу. Қай саланың болмасын, оқытушы бола тұра, білім алушыдан сондай ыждағаттылықпен ізденісті талап ету үшін, алдымен сол сатыны меңгеруі маңызды.

«Сандық Қазақстан», жүйені толығымен электронды нұсқада жасау, көптеген Республика көлеміндегі жобалар қолға алынса да, жұмыс баяу жылжуда. Басшылық жұмыс берушілерді дамытуға қауқарлы болса да, оған алдымен заманауи тілмен айтқанда «трендте болу», әр тұлғаның өзіндік қызығушылығы мен жауапкершілігіне тікелей байланысты. Бұрын компьютерге қатысты ақпараттар тек сол маман иелеріне жүктелсе, қазіргі уақытта оның ауқымы кеңейген. Электронды үкімет базасы, медицина саласы, мектеп, жоғары оқу орындары жаппай электронды базаға көшкенімен, онлайн оқитын үйінде отырған баласының сабағын меңгерту үшін көп жағдайда ата-ана тарапынан білімдері жетпей жатады. Ол ата-ана – қоғам, әрине олар дәрігер, оқытушы, т.б. түрлі сала азаматтары. Бұл мәселеден шығатын қортынды, белгілі бір берілген мәліметтерді ғана базаға жүктеп, шағын ғана алгоритммен адам дамуының шектелген көрінісі байқалады. Сырттай оқыту бөлімін – талапкерді қашықтықтан оқыту жүйесі атауымен алмасқанмен, ол формат түрі мәселені түпкілікті өзгертуге қауқарсыз және дәстүрлі оқыту жүйесінен

алшақ кете қоймаған-ды. Оған себеп, қоғамның дайын болмауы. Осындай жағдайлар елдегі сауатты ортаның саналы, мақсатты түрде дамуы – технологияның ең қажетті тұстарын менгеруін қажет етеді. Қарапайым, сабақ беруде қолданатын презентациялар өз – көп адамда қиындықпен орындалып жатады. Әрине, бұл тұста маман ретінде бәсекелестігі төмендейді.

Жоғары оқу орнына келген білім алушыға сабақтарды креативті де ерекше әдіспен ұсыну арқылы, оқытушы арасында ғана емес, көптеген білім беру орталықтарында да қоғамға пайдалы қауым дайындауда көш ілгері бола алады. Сол кезде ғана саналы ұрпақ, сапалы қоғам тәрбиелері аламыз!

Музыка негізін жеткізуде – білім беру жүйесіндегі қай жүйе де қолайлы деп қолдаймын!

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Вайндорф-Сысоева, М. Е. Қашықтықтан оқыту әдісі: ЖОО-ға арналған оқу әдістемелік құрал / М. Е. Вайндорф-Сысоева, Т. С. Грязнова, В. А. Шитова ; под общей редакцией М. Е. Вайндорф-Сысоевой. — Москва : Баспа, Юрайт, 2017. — 194 с. — (Жоғары білім). — ISBN 978-5-9916-9202-1

2 <https://www.kazpravda.kz/fresh/view/tsifrovaya-kultura--osnova-tsifrovizatsii-ekonomiki>

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТА В РЫНОЧНЫХ УСЛОВИЯХ

КОРОЛЕВА С. Н.

ст. преподаватель, Университет имени Шакарима г. Семей

ШКОДА И. В., ВДОДОВИЧ И. В.

преподаватели, Университет имени Шакарима г. Семей

Составной частью государственной политики в Казахстане является реформирование системы образования, в которой она является одним из национальных приоритетов. При этом процессы, происходящие в современном мире, выдвигают на первый план проблемы, которые оказываются во многом общими для вузов разных стран. В то же время задачи инновационного развития экономики страны ставят особые требования к повышению конкурентоспособности казахстанской системы образования.

Немаловажная роль в осуществлении основных направлений работы по продвижению Казахстана в сообщество 50 наиболее конкурентоспособных стран мира принадлежит системе образования и науки, которая во многом определяется уровнем образования и профессиональной подготовки современного молодого поколения, его мировоззренческой позиций, желанием и умением активно участвовать в развитии демократического общества. Вступление Казахстана в ВТО, диверсификация экономики, современный бизнес, все это делает актуальной потребность в высокопрофессиональных специалистах и в первую очередь, в сфере экономики, финансов, управления и информационных технологий. Инновационная экономика невозможна без соответствующих направлений подготовки. Рынок требует практиков, способных самостоятельно и экономически грамотно мыслить, брать на себя ответственность и принимать эффективные решения.

Молодежь - важный субъект социальных перемен, огромная инновационная сила. И необходимо разумно использовать эту силу. При этом не следует забывать, что представители различных социальных групп и регионов имеют неодинаковую направленность на образование и воспитание, отличаются уровнем образовательной и культурной подготовки. Так как требования к ним чаще всего предъявляются одинаковые, то выдерживают не все.

Образование должно стать наивысшей потребностью человека как институт, формирующий интеллект, разумное мышление, культуру и интеллигентность человека.

Современному специалисту необходимо обладать глубокими знаниями и профессиональной мобильностью, способностью оперативно решать возникающие нестандартные проблемы и ориентироваться в сложной системе новых общественных отношений, умением определять приоритеты и концентрировать усилия на решении перспективных и экономически выгодных задач, высоким уровнем духовности и нравственности.

Обеспечение конкурентоспособности образования стало возможным благодаря изменению прежних подходов, где помимо материальных факторов или даже как альтернатива им, выступают интеллектуальные ресурсы.

Страны, обладающие современными технологиями, наукоемким производством, профессиональными кадрами находятся на первых позициях в мире. Там образование и наука занимают ключевые позиции. Многие казахстанские университеты активно изучают и

используют зарубежный опыт модернизации системы образования. На сегодняшний день можно с уверенностью сказать, что развитие современной национальной системы образования в своей основе опирается на применение международных стандартов и критериев, использование которых способствует повышению уровня конкурентоспособности образовательной системы.

Внедрение кредитной системы в образовании дало возможность сделать прозрачными друг для друга образовательные системы разных стран, гарантирующая студентам академическое признание обучения за рубежом, с ее помощью студент получает доступ к полноценным учебным курсам и академической жизни в других вузах.

Присоединение казахстанских вузов к Болонскому процессу, способствовало интеграции в мировой образовательный процесс, а также расширению доступа к европейскому образованию, расширению мобильности студентов и преподавателей посредством принятия сопоставимой системы ступеней высшего образования, применения системы учебных кредитов (ECTS), выдачи выпускникам вузов общеевропейского приложения к диплому (Diploma Supplement), а также обеспечение трудоустройства выпускников вузов за счет того, что все академические степени и другие квалификации ориентированы и на международный рынок труда.

При внедрении системы менеджмента качества ИСО 9001—2000, прохождение международной сертификации стал возможным переход от разрозненных процедур контроля и мероприятий к системной деятельности по управлению качеством подготовки. Именно качество призвано стать основным конкурентным преимуществом высших школ.

К необходимым условиям достижения нового качества профессионального образования следует отнести прогнозирование потребностей рынка труда и различные формы интеграции крупных предприятий с учебными заведениями. Цель одна - сократить дистанцию между рынком труда и сектором высшего образования. При этом очень важно, что данный процесс не только стимулирует долгосрочные инвестиции в качество, но и является одним из важных факторов репутации вуза и его позиционирования на рынке услуг, то есть представляется ресурсом дальнейшего роста.

С этих позиций расставлены приоритеты и в программном выступлении Президента.

В Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана обозначены основные приоритеты по обеспечению повышения качества высшего образования и решению задачи по адаптации учебных программ к новым реалиям в условиях глобальных изменений. Велика вероятность, что получаемые знания устареют раньше, чем выпускник выйдет на рынок труда.

Новые задачи, связанные с повышением качества высшего образования в стране и с реализацией классической миссии университета, могут быть решены только при консолидации усилий государства, бизнеса, коллектива самого высшего учебного заведения и всего общества.

В целом перед казахстанским образованием и наукой стоит масштабная, неотложная задача – не просто поспевать за новыми веяниями, а быть на шаг впереди, генерировать тренды.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 <https://www.akorda.kz/ru/> 1.09.2021 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана
- 2 Аралбаева Р. Проблемы высшего образования и социальная интеграция молодежи. - Саясат 2003 - №6.
- 3 Иконников А. Перекресток семи дорог - Континент - 2006 - №14 (175).
- 4 Валиев Х. Каковы наши образовательные устои? - Казахстанская правда - 09.05.2007.
- 5 Донских А. Через модернизацию образования к конкурентоспособности страны Архив - Казахстанская правда -10.02.2006.
- 6 Туймебаев Ж. Ключ к входу - качество образования - Казахстанская правда - 29.05.2007

ПОНЯТИЯ «ЗНАНИЯ» И «ИНФОРМАЦИЯ» КАК ФЕНОМЕН НАУКИ И ОСНОВА ОБРАЗОВАНИЯ

КСЕМБАЕВА С. К.

к.п.н., профессор, кафедра «Личностное развитие и образование»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

КОЖАХМЕТ Ж.

докторант, Торайгыров университет, г. Павлодар

ХАСЕНОВА Д.

магистрант, группа МПС-22, Торайгыров университет, г. Павлодар

Современное состояние системы высшего образования характеризуется новыми подходами, связанными с возрождением национальных культур, духовных ценностей. Целью образования в условиях быстро изменяющегося мира и увеличения потоков информации являются фундаментальные предметные знания, но они становятся недостаточными. Обучающимся важно не только владеть системой знаний, умений и навыков, но и «...умение самостоятельно добывать, анализировать, структурировать и эффективно использовать информацию для максимальной самореализации и полезного участия в жизни общества» [1].

Образование является человеческим капиталом, национальным достоянием, в которое нужно вкладывать много сил и времени, преумножая как ценный капитал. Именно образование становится сегодня непосредственной движущей силой в сфере производства будущего страны и мира. Радикально изменились идеология, экономический базис, уровень международных контактов и т.д. Образование встало перед необходимостью ответить на вызов времени. И, прежде всего – дать поколению граждан, растущему в новых условиях, новые знания, эффективно удовлетворяя потребности современного общества.

Получение информации в последние годы претерпело грандиозный прорыв в связи с глобальными изменениями в сфере коммуникаций: доступ к ним стал неограниченным, создав мировое не знающее границ образовательное информационное пространство. И, тем не менее, процесс материализации знания, особенно научного, не исключая современные технологические возможности, в какой-то степени консервативен. Книга, журнал так и остается незыблемым атрибутом и воплощением научного знания.

Знание это элемент педагогической системы, в котором оно произошло и соответствует интересам существующим в

этом обществе. Знания вырабатываются путем полумерных индуктивных обобщений непосредственно практического общества, и циркулирует в социуме по принципу наследственного профессионализма.

По мнению современных исследователей, знанием считаются когнитивные образования, выступающие как результат переработки информации человеком в его взаимодействии с окружающей средой. Оно хранится в человеческой памяти в форме понятий. Классифицирующая и систематизирующая роль понятий является исключительно важной [2]. Обобщение определенного класса предметов или явлений по их отличительным признакам осуществляется благодаря понятиям, что позволяет человеку ориентироваться в окружающей действительности. В тоже время как понятие «знание» – проверенный общественно исторической практикой и удостоверенный логикой результат процесса познания действительности, адекватное ее отражение в сознании человека в виде представлений, понятий, теорий. В данном случае, если рассматривать понятия «знания» и «информация» как неразделимый ресурс в образовании, то это приводит к единству их функционального назначения.

«Научные знания» – характеризуются осмыслением фактов в системе понятий данной науки, включаются в состав теории, образующей высший уровень научного знания [3].

Первоначальное восприятие информации распространяется с середины 20 века (ознакомление, разъяснение, представление, понятия); сообщение, осведомление о положении дел, сведения о чем либо, передаваемое людьми [4]. Информация в человеческом обществе не просто передача того, что составляет предмет мышления индивида, это установление того, что из содержания передаваемого усвоил другой индивид или общество.

В современной научной литературе понятие «информация» используется в категориальном значении (как информация вообще) и употребляется в ненаучном смысле. Так, например, говорят о физической, биологической или социальной информации. Однако и в том и в другом случае эти понятия не имеют строгой экспликации, хотя и можно говорить об информационной, физической, биологической или социальной реальности. Кроме того, в отличие от указанных подходов, отражающих особенности информационных процессов в какой-либо отдельной области, существует понятие «количество информации», которое имеет

достаточно строгую экспликацию и, казалось бы, применимо для создания информационной картины мира. Однако понятие «количество информации» оказывается не эффективным или неприменимым там, где решающую роль играют именно содержание и ценность информации [5].

Существует одна точка зрения, когда информация рассматривается как свойство всей материи и является ее атрибутом. Другая точка зрения – информация присуща лишь самоуправляемым системам, составляющим биологическую и социальную форму движения. Противостояние этих точек зрения сохраняется в современной методологической литературе, однако практически все философы подчеркивают, что информация есть свойство определенной материальной системы и что это свойство – результат отражения.

В собственном смысле слова понятие «информация» и «знание» различимы. Не касаясь разных точек зрения на этот счет, можно принять, что информация представляет собой способ и систему обработки данных, знание же – продукт информационной деятельности, реализованный в виде систем суждений или утверждений относительно некоторых вещей, свойств и отношений. Ценность знаний, как известно, состоит в соответствии утверждений вещам, свойствам и отношениям. Компьютерная революция делает знание приоритетным фактором. Если же учесть, что знание растет по экспоненциальному закону и что его освоение не может осуществляться традиционными способами, то проблема информационного бытия вырастает из реальных практических отношений и нуждается в осмыслении [6].

«Научная информация – это получаемая в процессе познания логическая информация, которая адекватно отображает явление и законы природы, общества и мышления и используется в общественно исторической практике» [7]. Чтобы информация считалась научной, она должна удовлетворять условию: должна непременно использоваться в общественной исторической практике. Именно по этому к научной информации не могут быть отнесены научно-фантастические литературные произведения. Не может считаться научной адекватная и логически обработанная информация, полученная кем-то в результате многолетних наблюдений. Этот пример показывает, что не всякая используемая информация делает ее научной. Так, данные метеорологических наблюдений, обработанные с целью составления прогноза погоды, согласно определению, уже представляют собой научную информацию [8].

Преобразование информации в знание требует выбора средств и форм ее выражения, проведение активной учебной и самостоятельной работы, выбора средств, форм и методов обучения. Важнейшей задачей научной организации учебного процесса и рационализация управления обучением является оценка и распределение потоков между компонентами информации с целью их переработки в знания.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Закон Республики Казахстан «Об образовании»//Казахстанская правда. 15 августа 2007 г.
- 2 Баренбаум И.Е.//Книжный Петербург.- М.: Книга, 1980.
- 3 Философский энциклопедический словарь.-М.: Советская энциклопедия, 1983.
- 4 Ожегов С.М., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка.-М., 1990 г.
- 5 Урсул А.Д. Проблема информации в современной науке: Философские очерки.-М., 1975 г.
- 6 Васильев В., Сухорукова М. Информационное общество и образование//Высшее образование в России-2004, №7.-С.122-129.
- 7 Михайлов А.И., Черный А.И., Гиляревский Р.С. Информатика – новое название теории научной информации//Научно техническая информация.-1966.№12-С.73.
- 8 Философские науки/Под редакцией С.А.Лебедева: Учебное пособие для вузов.-М.: Академический проект, 2006.

О СОСТОЯНИИ И ВКЛАДЕ В РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ: ПОДГОТОВКА КАДРОВ, КАРЬЕРНЫЙ РОСТ, НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

КСЕМБАЕВА С. К.

к.п.н., профессор, кафедра «Личностное развитие и образование»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ШАЛАБАЕВ С. К.

докторант 2 курса, кафедра «Личностное развитие и образование»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Традиционно считается, что система высшего образования региона должна покрывать имеющиеся потребности социально-экономического развития. В современных условиях, когда создаются краткосрочные, среднесрочные прогнозы развития регионов на

5 лет, на 10 лет вперед, есть возможность рассмотреть опережающую систему подготовки кадров для региона в организациях образования.

Оценивая состояние и вклад университета в развитие образования в Павлодарской области мы определили следующие проблемы:

- закрываем ли мы в полном объеме потребности региона?
- готовы ли к тому, что в ближайшее время, в индустриальном секторе развития региона могут быть востребованы новые специальности?

В соответствии с выявленными проблемами, мы определили цель: оценить состояние подготовки кадров в Павлодарской области, проанализировать обновленное содержание образования через науку в образовании, карьерное развитие, STEM образование: инновации, внедрение в производство.

Для достижения обозначенной цели определим следующие задачи:

- рассмотреть образовательный кластер Павлодарского Прииртышья: направления подготовки, анализ имеющихся ОП с точки зрения востребованности в регионе;
- проанализировать обновленное содержание образования в нашем университете;

Чтобы перейти к основной части нашей статьи обратим внимание на систему образования от компании BTS-Education, взгляд в будущее. В соответствии с исследованиями данной компании самые востребованные специальности не существовали еще 10 лет назад; через 5 лет более трети навыков на рынке труда изменятся из-за цифровой трансформации; к 2030 г. замена 800 млн. рабочих мест роботами; к 2026 г. выпускники школ столкнутся с тем, что 65% профессий образца 2017 г. не будут существовать.

Грядет массовое исчезновение рабочих мест, в частности, считается, что исчезнут кредитные специалисты, помощники и секретари офисных сотрудников, розничные продавцы, водители такси или шоферы, охрана и т.д. При этом, BTS-Education, предлагает новые возможности занятости: творческие индустрии, когда ценность создается за счет творческого воображения, а не за счет эксплуатации ресурсов земли, труда и капитала, человеко-центрированные сервисы, персонализированные сервисы на уровне человек- человек и человек- сообщество (включая волонтерство), новые технологические секторы, виртуальная экономика, новая занятость в виртуальной реальности, Thrivable экономика и другие.

В этой связи мы хотим рассмотреть, образовательный кластер Павлодарского Прииртышья: направления подготовки, анализ имеющихся образовательных программ с точки зрения востребованности в регионе и подготовке перехода к новым востребованным образовательных программ.

В регионе 4 высших учебных заведения: ТОУ, ППУ, ИНЕУ, ЕТИ, из которых один вуз ППУ является моновузом и готовит кадры для системы образования. Остальные три вуза готовят кадры для обеспечения социально-экономического развития региона по различным направлениям развития. Имеются 44 колледжа, из которых 7 имеют статус высших и выпускают прикладных бакалавров.

Общий контингент обучающихся вузов более 16000 тысяч человек, при этом, Уполномоченный орган в области образования на основе краткосрочного, среднесрочного прогноза потребности в кадрах, представленного уполномоченным органом по вопросам занятости населения формирует государственный образовательный заказ на подготовку кадров с высшим и послевузовским образованием.

Общий контингент обучающихся колледжей более 21 тысячи человек; План приема по государственному заказу определен на основе региональной потребности в специалистах, заявок предприятий, учреждений, согласованных с управлениями координации занятости и социальных программ, экономики и бюджетного планирования, предпринимательства и промышленности, сельского хозяйства.

Таким образом, профессиональное образование в регионе получают более 37 тысяч молодых людей, что составляет 5% от общего количества населения Павлодарской области и 60 % от количества молодежи в возрасте от 18 до 25 лет.

В сфере ТиПО ежегодно растет прием студентов по государственному заказу. В 2019–2020 учебном году в колледжи области по госзаказу принято 4970 человек, что по сравнению с прошлым годом выше на 1 %. Общий прием в 2019 году составил 6729 человек, что на 12,4 % ниже показателя 2018 года (2018 – 7569 человек), в том числе в рамках Программы развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017-2021 годы «Еңбек» принято 1035 человек. В этом году 963 выпускника ТиПО поступило в наш университет, что составляет 20 % от общего количества выпускников, но здесь следует учесть, что по сокращенным программам к нам могут поступить выпускники

высших колледжей, а также те, кто получает продолжающую профессию. Большая часть выпускников колледжей имеют рабочую квалификацию, в связи с чем, таким ребятам необходимо получить новую квалификацию, при этом не все колледжи принимают на доучивание. В таком случае мы вынуждены предлагать им участие в ЕНТ и обучение по полной форме обучения.

Выпуск в 2019 году составил 4944 человека (2018 – 5078 человек), в том числе по госзаказу 3465 (2018 – 3664 человек). Доля трудоустроенных составила 76%, общая занятость - 99,4%.

По выпускникам средних общеобразовательных школ, основная часть которых составляет контингент высших и профессиональных учебных заведений: в текущем году выпуск составил 4483 человека, больше чем в прошлом году на 711 человек. Из них 22% выпускников поступили в колледжи (на базе ОСО), 27% получили государственные гранты в вузы, 14% не сдавали ЕНТ, в основном это выпускники, выехавшие на обучение в зарубежные вузы (Россия, Чехия, Турция и др.), остальные, 37% - на платной форме обучения.

В целом, наблюдается тенденция увеличения количества школьников, выбирающих вузы Казахстана, в этом году востребованы информационно-коммуникативные технологии, инженерные, обрабатывающие и строительные отрасли, педагогические специальности.

Данные цифры показывают нам, что в целом, высшие и профессиональные учебные заведения региона закрывают потребности региона, тем не менее, регион испытывает дефицит кадров в отдельных отраслях.

Если мы рассмотрим с вами сведения о потребности в квалифицированных кадрах с техническим и профессиональным образованием в разрезе районов и городов области, то можем отметить, что высока потребность в специалистах по всем направлениям подготовки.

Что делается, для того, чтобы закрывать возникающий дефицит кадров?

В этой связи рассмотрим обновлённое содержание образования через науку в образовании, карьерное развитие, STEM образование: инновации.

В Павлодарской области развивается социальное партнерство: работодатели, крупные предприятия понимают, что долгосрочное

сотрудничество с учебными заведениями гарантирует обеспеченность необходимыми кадрами.

Появление новых направлений в промышленности и новых производственных линий открывает перспективы открытия новых профессий, а значит учебные заведения должны создать условия для получения высококвалифицированной профессиональной подготовки, возможно переподготовки или повышения квалификации.

В 2021-2022 учебном году планируется дальнейшая реализация дуального обучения по 15 образовательным программам бакалавриата с ведущими предприятиями Павлодарского региона.

Таблица 1 – Реализация дуального обучения в Торайгыров университете

| Образовательная программа | Организация |
|---|---|
| Нефтегазовое дело | ТОО «Павлодарский нефтехимический завод» |
| Металлургия | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| Технологические машины и оборудование | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| Машиностроение | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| Электроэнергетика | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| Транспорт, транспортная техника и технологии | ТОО «Теміржолсу-Павлодар» |
| Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта | ТОО «Теміржолсу-Павлодар» |
| Учет и аудит | АО «Народный банк Казахстана» |
| Вычислительная техника и программное обеспечение | ИП «RBA Development» |
| Дизайн | ТОО «Omis Inc.» |
| Стандартизация и сертификация | ПФ РГП «Казахстанский институт стандартизации и метрологии» |
| Метрология | ПФ РГП «Казахстанский институт стандартизации и метрологии» |
| Технология производства продуктов животноводства | ТОО «Кызылжар-Кус» |
| | ТОО «Шарбакты-Кус» |
| | ТОО «Победа» |
| Лесные ресурсы и лесоводство | ТОО «Горзеленстрой» |
| Технология продовольственных продуктов | АО «Сүт» |

Следует отметить, что в университете уделяется огромное внимание дополнительному формированию компетенций в области предпринимательской деятельности и стартап–проектирования за счет Minor-программ: «Предпринимательство»; English Language Course (продолжающийся курс); Deutschkurse (продолжающийся курс); «Китайский язык» (базовый курс); «IT: Графика и дизайн»; «IT: Дополненная и виртуальная реальность»; «IT: Веб-программирование»; «IT: SMM & SEO»; «IT: Видеопродакшн»; «IT: Цифровой звукооператор»; 2D – графика; 3D – графика; Дизайн интерьера, полиграфия; Моделирование 3D объектов; Разработка реальности в среде Unreal Engine; Разработка реальности в среде Unity 3D; Разработка AR / VR приложений; Веб технологии - Html+CSS; Веб технологии – JavaScript; Веб технологии - PHP I; Веб технологии - PHP II; Продвижение в социальных сетях; Медиа-контент; Копирайтинг; Search Engine Optimization; Видеомонтаж; Sound Design и создание анимации; 3D-визуализация в видео.

Следующим направлением, в работе по совершенствованию современных компетенций обучающихся является создание условий для обучающихся в получении двойных и совместных дипломов: с Белорусским государственным технологическим университетом по образовательной программе «Экология» (контингент на 2, 3 курсе, выезд в Беларусь в 2021-2022 учебном году); с Новосибирским государственным техническим университетом по образовательным программам магистратуры «Электроэнергетика», «Автоматизация и управление» (контингент по 1 человеку, выпуск 2020 года, обучались по программе УШОС); в 2020 году заключен договор на реализацию программы двойного диплома с ОмГТУ по образовательной программе «Нефтегазовое дело»; имеются договоры по 8 специальностям магистратуры с вузами России; в 2021 году разрабатываются 7 экспериментальных образовательных программ совместно с Университетом прикладных наук Анхальта (Германия) с интенсивным изучением немецкого языка и возможностью обучения по академической мобильности в Германии на старших курсах и дальнейшим поступлением на программы магистратуры Германских вузов (к 2024 году планируется дальнейшая разработка программ двойного диплома).

Следующим шагом можно назвать работу университета по внедрению образовательных программ, профессий будущего.

Таблица 2 – Перечень образовательных программ профессий будущего в TOU

| Наименование профессии | Профессия (П) Спецкурс (С) Курс, с потенциалом перехода в профессию (СП) | Наименование образовательной программы |
|---|--|--|
| 1.1 Специалист по неразрушающему контролю | С | 6B07205 – Metallurgiya; 6B07204 - Нефтегазовое дело; 6B07501 - Стандартизация, сертификация и метрология |
| 1.2 Электроник-программист | П | 6B07101 - Автоматизация и управление |
| 1.3 Менеджер по надежности | П | 6B07110 - Технологические машины и оборудование; 6B07204 - Нефтегазовое дело; 6B07103 - Транспорт, транспортная техника и технологии |
| 1.4 Инженер предиктивной диагностики | П | 6B07110 - Технологические машины и оборудование; 6B07204 - Нефтегазовое дело; 6B07103 - Транспорт, транспортная техника и технологии |
| 2.1 Специалист мобильных приложений (UI/UX) | СП | 6B06104 - Computer Science |
| 2.2 Аниматор-геймификатор | СП | 6B06104 - Computer Science |
| 2.3 Моделировщик производственной реальности | П | 6B06104 - Computer Science |
| 3.1 Советник госуслуг | С | 6B04105 - Государственное и местное управление |
| 3.2 Инженер «умных» приложений | СП | 6B06104 - Computer Science |
| 3.3 Дизайнер дополненной и виртуальной реальности (AR/VR) | П | 6B06104 - Computer Science |
| 3.5 Маркетолог цифровой и нейросетевой экономики | П | 6B04106 - Маркетинг; 6B06104 - Computer Science |
| 4.1 Материаловед по композитам | П | 6B07205 – Metallurgiya |

Таким образом, образовательный кластер нашего региона, вполне способен обеспечить возрастающие потребности региона в специалистах, востребованных на производстве. Для реализации данной задачи нужна возрастающая интеграция вуза и производства, внедрение инноваций.

В этом направлении в нашем университете проводится следующая работа по обновлению содержания образования: наука в образовании через карьерное развитие, STEM образование, инновации, внедрение в производство;

Карьерное развитие в современном обществе является актуальной темой. Повышение профессионализма – процесс долгий, требующий планомерную деятельность, включающую повышение квалификации, саморазвитие. С нашей точки зрения обучающиеся должны пройти следующие шаги: определиться с выбором профессии; построить траекторию личного развития; освоить необходимые навыки и компетенции; трудоустроиться, оставаться всегда востребованным. В этой связи вполне актуально развитие управленческого потенциала молодежи, для чего в университете активно развивается студенческое самоуправление.

В нашем университете открывается IT-школа при поддержке Энергетической корпорации ERG, Министерства цифрового развития и акимата Павлодарской области. IT-школа – это компания, занимающаяся обучением по узким направлениям и специализациям в короткие сроки для конкретных компаний и организаций, и талантливой молодежи. Мы предлагаем сотрудничество с тремя сильными IT-школами на предоставление услуг и запуск собственных курсов от Торайгыров университета. Направления подготовки слушателей IT школы будут определяться в соответствии с квалификациями, определенными Атласом новых профессий и компетенций по IT направлению.

Реализация непрерывного образования также является одним из современных трендов в образовании. Будет создана модель обучения взрослого населения в течение всей жизни, которая будет основана на опыте кредитной (накопительной) системы обучения, предполагающая добавление новых профессиональных компетенций к уже имеющимся, а также приобретение навыков через неформальное образование. Будет расширен спектр сертификационных курсов, предоставляемых университетом в партнерстве с компаниями реального сектора, которые будут признаваться национальной квалификационной системой, в том числе принятых мировой практикой наностепенью, особенно в IT-секторе. Будут разработаны механизмы, направленные на повышение мотивации у граждан на получение неформального образования, особенно социально-уязвимых граждан, в том числе молодежи, женщин, инвалидов и пожилых лиц.

В этой связи актуально установление взаимосвязи между формальным и неформальным образованием особенно в части признания, сертификации и аккредитации знаний и навыков, приобретенных в результате всех видов обучения.

Таковы перспективы развития образования в нашем регионе. Мы рассмотрели образовательный кластер Павлодарского Прииртышья, и делаем вывод, что система высшего образования готова к внедрению новых образовательных программ с точки зрения их востребованности в регионе. Ведется работа по обновлению содержания образования не только на уровне вузов и колледжей, но и на уровне среднего образования.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 <https://bts-education.kz/>;
- 2 <https://stat.gov.kz/>
- 3 Зеер Э.Ф., Таранова О.В. Психологические особенности управления карьерой. – Режим доступа: www.hr.ept21.ru/practicum-pub/friends/13
- 4 Об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование) Постановление Правительства Республики Казахстан от 8 июля 2021 года № 471

ЖАРТЫЛАЙ ҚАТТЫҚАНАТТЫЛАР ӨКІЛДЕРІН МЕКТЕПТІҢ БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

КУАНЫШБАЕВА М. Г.

б.ғ.к., доцент, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.
АБЫЛҒАЖИНОВА А. У.
магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Жартылай қатты қанаттылар немесе қандалалар (лат. Hemiptera) – Paraneoptera класынан толық өзгермеген жәндіктер отряды. Бұл жер үсті немесе сулы жәндіктер, олардың денесі көбінесе орташа тегістелген. Бұл жәндіктердің басты белгісі пирсинг-сорғыш типтегі ауыз қуысы. Жартылай қаттықанаттылар толық емес трансформациясы бар жәндіктер. Олардың личинка сатысы нимфа деп аталады. Нимфалар ересектерге ұқсас, бірақ олардың жыныстық жүйесі дамымаған, сонымен қатар олар қанаттарының жақсы дамығанына қарамастан ұшпайды [1, с. 754.].

Бұл жәндіктердің өмір салты өте алуан түрлі, олар шөпті (өсімдіктің әртүрлі бөліктерінің шырындарын сорып алады), сүтқоректілер мен құстардың паразиттері, микрофагтар (саңырауқұлақтармен қоректенеді), жыртқыштар (ұсақ

омыртқасыздарды аулайды), өрмекшілер мен эмбийлердің торларында, сондай-ақ суда және оның бетінде өмір сүреді. Су өткізгіштердің кейбір түрлері тіпті ашық мұхитта да кездеседі. Олар тек ағаш тіндеріне еніп, тірі ағзаның ішінде паразиттену қабілетімен шектеледі [2, с. 155.].

Қазақстанда 32 тұқымдасы, 370 туысы, 1,5 мыңдай түрі белгілі. Біз Шығыс Қазақстан облысының Семей өңірінде кездесетін жартылай қаттықанаттыларды зерттеп, түрлік құрамын анықтап, өкілдерін мектептің биология сабағында қолдану әдістемесін жасадық. Әдістеме Кесте Іде сабақ жоспар түрінде көрсетілген.

Кесте 1 – Жартылай қаттықанаттылар өкілдерін мектептің биология сабағында қолдану әдістемесі

| | | |
|---|---|--|
| Сабақтың тақырыбы: Жартылай қаттықанаттылар немесе қандалалардың дамуы және құрылыс ерекшеліктері | | Күні: 01.10.2021 жыл |
| Сынып: 7 | | Қатыспаған оқушылар саны: 15 Қатыспаған оқушылар саны: 0 |
| Сабақтың мақсатты: | Жартылай қаттықанаттылардың құрылыс ерекшеліктері және даму жолдарына түсінік беру. | |
| Сабақ нәтижесі: | Оқушылардың барлығы: Жартылай қаттықанаттылардың құрылысын біледі. Оқушылардың көбісі: Жартылай қаттықанаттылардың көбеюін, дамуын игере алады. Оқушылардың кейбіреуі: Жартылай қаттықанаттылардың түрлерін ажырата алады. | |
| Бағалау критерийі: | Сұраққа жауап береді, жауаптарын дәлелдейді. Жеке, жұптық, топтық тапсырмаларды орындай алады. Сабақ барысында тыңдаушының назарын өзіне аудара алады. | |
| Ресурстар: | Оқулық, суреттер, топқа бөлуге арналған кеспе қағаздар және әртүрлі заттар, топтық тапсырмалар, кері байланыс, стикер. | |
| Әдіс-тәсілдер: | Миға шабуыл, биологиялық диктант, «Джигсо» әдісі, сөзжұмбақ әдісі. | |
| Понаралық байланыс: | География | |
| Алдыңғы оқу: | Бунакденелілердің маңызы | |
| Сабақтың жоспары | | |
| Жоспарланған уақыт | Сабақ барысы: Сынып оқушылары жеке, жұппен, топпен жұмыс орындайды. | Бағалау түрлері |
| Сабақтың басы | Жағымды психологиялық ахуал туғызу: «Сәттілік» аффирмациясы Ұйымдастыру формасы: Жеке жұмыс. Алдыңғы білімді еске түсіру. Тапсырма 1. Қолданылатын әдіс-тәсіл: Алдыңғы сабақ тақырыптарына байланысты «Миға шабуыл» әдісі арқылы сұрақтарға жауап беру. | Көрсеткен білім нәтижелер не қарай оқушылар «Басбармақ» әдісі арқылы бағаланады. |

| Сабақтың ортасы | Жаңа сабақ: Білу және түсіну. Жартылай қаттықанаттылар немесе қандалалардың дамуы және құрылыс ерекшеліктері. Берілген мәтіндерді балалар оқып алады. Жартылай қаттықанаттылар немесе қандалалар (Hemiptera) - жәндіктер класының бір отряды. Жер шарында 50 тұқымдасқа бірігетін 25–30 мыңдай (кейбір деректерде 40 мыңдай) түрі белгілі. Қазақстанда 32 тұқымдасы, 370 туысы, 1500-дей түрі бар. Құрылыстағы қандалалар өсімдікке жабысып, топырақтың бетінде, ағаштың қуысына, ағаштың қуысында, құмның арасында тіршілік етсе, ал су қандалалары судатіршіліктеді. Дене тұрқы 0,7 – 120 мм. Аузы шаншуга, соруға бейім. Мұртшалары жіп тәрізді 4–5, кейде 1–3 буынды. Қысқа қанаттары екі жұп, алдыңғы қанаттары қаттылау. Аяқтары секіруге, қазуға бейімделген. Жартылай түрленіп көбейеді. 4–5 жұмыртқа салады, дернәсілі бірден ересек қандалаға айналады. Хош иіс шығаратын безі бар. Ересегінде – кеуде қуысында, дернәсілінде құрсағында орналасады. Жартылай қаттықанаттылардың көптеген түрлері өсімдік шырынын сорып, ауыл шаруашылығына және орман шаруашылығына, су қандалалары балық уылдырығын, майда шабағын жеп, балық шаруашылығына зиян келтіреді. Жыртқыш түрлері адам және жануарлар арасында аэртүрлаулардың қоздырғыштары таратады. Бұлардың ішінде (Anthocoridae, Nabidae, Miridae, Petromidae тұқымдасының өкілдері) зиянды жәндіктер мен кенелерді құртатын, өсімдіктерді тозаңдандыратын, балыққа жем болатын пайдалы түрлері де кездеседі [3, с. 3]. | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
|---|--|--|-------------------|---------------------|--------------|------------------|------|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|
| Сабақтың ортасы | Тапсырма 2. Биологиялық диктант. Ұйымдастыру формасы: Жеке. Әр оқушыға парақша таратылады. Оқушылар түсіп қалған тіркестерді қойып, сөйлемді толықтырып жазады. Сөйлемді толықтыр: 1. Қандалалардың Қазақстанда жуық түрлері кездеседі. 2. жануарлар мен адамдарда, ал басым көпшілігі мәдени өсімдіктерде паразиттік тіршілік етеді. 3. Дене тұрқы..... болады. | Бірінші болып орындаған оқушыға стикер беріледі. | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Сабақтың ортасы | Тапсырма 3. «Джигсо» әдісі. Ұйымдастыру формасы: Тақырыпқа байланысты тұжырымдарын ватманға түсіріп, топтық жұмысты қорғайды. | Бірінші болып орындаған топ «Шапалак» әдісі арқылы тексеріледі. | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Сабақтың соңы | Тапсырма 4. Ұйымдастыру формасы: Жұптық жұмыс. Бекіту тапсырмасы. Сөзжұмбақ Қолданылатын әдіс-тәсілдер: Қандала сөзіне сөзжұмбақ құрау. Үй тапсырмасы: Жаңа тақырып соңындағы сұрақтарға жауап беру. | Сөзжұмбақы дұрыс және жылдам тапқан оқушы смайликпен бағаланады. | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Бағалау | Бағалау парақшасы Дұрыс жауапқа 5 балл. <table border="1"> <thead> <tr> <th>Оқушының аты-жөні</th> <th>Миға шабуыл әдісі</th> <th>Биологиялық диктант</th> <th>Джигсо әдісі</th> <th>Сөз-жұмбақ әдісі</th> <th>Балл</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <p>- Маған сабақ түсінікті болды - Мен сабақта әдіс-тәсілдермен таныстым - Маған сабақ түсініксіз болды Осы сөздерді қолданып, стикерге оқушылар өз әсерлерін жазады.</p> | Оқушының аты-жөні | Миға шабуыл әдісі | Биологиялық диктант | Джигсо әдісі | Сөз-жұмбақ әдісі | Балл | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Оқушының аты-жөні | Миға шабуыл әдісі | Биологиялық диктант | Джигсо әдісі | Сөз-жұмбақ әдісі | Балл | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |
| Қосымша ақпарат: Жаңа тақырыпта берілген термин сөздердің анықтамасын қайталап, дәптерге жазу | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | | |

| | | |
|---|--|--|
| <p>Саралау – сіз қандай тәсілмен көбірек қолдау көрсеттіксіз? Сіз басқаларға қарағанда қабілетті оқушыларға қандай тапсырмалар бересіз? Әлеуметтік тұрғыдан: Есту гигиенасын сақтауға жарнама жасау; Дидактикалық тұрғыдан: Зертханалық жұмыс, АКТ Психологиялық тұрғыдан: «Сәттілік» энерджайзерін жасау</p> | <p>Бағалау – сіз оқушылардың материалды игеру деңгейін қалай тексеруді жоспарлап отырсыз?</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Басбармақ» әдісі 2. «Стикер» әдісі 3. «Шапалақ» әдісі 4. «Смайлик» әдісі | <p>Денсаулық және қауіпсіздік техникасын сақтау: Қауіпсіздік техникасымен таныстыру.</p> |
| <p>Сабақ бойынша рефлексия: Сабақ мақсаттары немесе оқу мақсаттары шынайы, қолжетімді болды ма? Барлық оқушылар оқу мақсатына қол жеткізді ме? Егер оқушылар оқу мақсатына жетпеген болса, неліктен деп ойлайсыз? Сабақта саралау дұрыс жүргізілді ме? Сабақ кезеңдерінде уақытты тиімді пайдаландыңыз ба? Сабақ жоспарларынан ауытқулар болды ма және неліктен?</p> | <p>Сабақ басында оқушылармен «Сәттілік» аффирмациясын қолданып, үй тапсырмасын миға шабуыл әдісін қолдана отырып, өткен сабаққа дайындықтарын тексердім. Бағалау кезінде «басбармақ» әдісі арқылы қимылмен көрсетілді. Оқушылар үй тапсырмасын «өте жақсы» деңгейде орындап шықты. Әрі қарай жаңа сабақты түсіндіру барысында оқушылардың барлығы бірдей сабаққа қатысып қойылған сұрақтарға жауап беріп отырды. Жаңа сабақты меңгеруге байланысты «Биологиялық диктант», «Джигсо» әдісі, сөзжұмбақ құрастыру арқылы сабақты бекіттім. Тапсырма орындау барысында әр оқушы «Стикер», «Шапалақ», «Смайлик» әдістері арқылы бағаланды. Үй тапсырмасы бойынша өткізілген тақырып соңындағы сұрақтарға жауап беру. Оқушылар кері байланыс барысында:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Маған сабақ түсінікті болды, - Мен сабақта әдіс-тәсілдермен таныстым, - Маған сабақ түсініксіз болды, <p>сөздерін қолданып, таратылған стикерлерге өз пікірлерін жазды. Сабақ жүргізу барысында қойылған мақсатыма жеттім. Берілген уақытым жеткілікті, тиімді пайдаланылды. Сабақ соңынан мектептің биология мұғалімдерімен, машықкерлермен сабаққа талдау жұмыстарын жүргіздік.</p> | |
| <p>Қорытынды бағамдау Қандай екі нәрсе табысты болды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)? 1: Жартылай қаттықанаттылардың құрылысымен танысу 2: Тақырыпқа байланысты тұжырымдарын ватманға түсіріп, топтық жұмысты қорғау Қандай екі нәрсе сабақты жақсартта алды (оқытуды да, оқуды да ескеріңіз)? 1: Оқушылардың өткен тақырыптарға толықтай дайындалуы 2: Жаңа сабақты меңгерудегі әдіс-тәсілдер Сабақ барысында мен сынып немесе жекелеген оқушылар туралы менің келесі сабағымды Жетілдіруге көмектесетін не білдім? 1: Оқушылардың жұптасып тартатпа материалдармен жұмыс жасауы, әр түрлі әдіс-тәсілдермен толықтырып сабақты ойын түрінде өткізу.</p> | | |

Зерттеу жұмыстарының нәтижелерін биология сабағында пайдалану әдістемелері жасалды, яғни қысқа мерзімді жоспар дайындауда, жаңа тақырыпты игеру барысында, үй жұмысы, кері байланыс жасау кезінде қолданылды. Қолданылған әдіс-тәсілдер: «Миға шабуыл», «Биологиялық диктант», «Джигсо әдісі», «сөзжұмбақ» әдісі. Әр тапсырманы «Басбармақ», «Стикер», «Шапалақ», «Смайлик» бағаладым.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Тишечкин Д. Ю. Полужесткокрылые // Большая российская энциклопедия. Том 26. Москва, 2014, с. 754
- 2 Есенбекова, П. А. Пищевая специализация полужесткокрылых (Heteroptera) Казахстана / П. А. Есенбекова, М. Ж. Нурушев // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. – 2015, с. 155
- 3 П.А. Есенбекова, В.Л. Казенас. Полужесткокрылые (тип Членистоногие, класс Насекомые). Серия «Животные Казахстана в фотографиях». - Алматы: «Нур-Принт», 2013, с. 3

ПРИМЕНЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ

КУСАЙЫНОВ М. Б.

магистрант, 2 курс, Факультет информационных технологий и экономики, Alikhan Bokeikhan University, г. Семей

Вот уже больше года прошло с тех пор, как мы все массово познакомились с понятием «дистанционное обучение». Сегодня дистанционное обучение является одним из наиболее активно развивающихся направлений в образовании, которое не ограничивает месторасположение учащихся. Существующие возможности аппаратно-программного обеспечения современных компьютеров и Web-серверов позволяют разрабатывать интерактивные программы для получения образования посредством глобальной сети. Главным преимуществом онлайн-обучения является удобство и низкая стоимость. Благодаря возможности в любой момент вернуться к изученному, задержаться на сложной теме и быстро проскочить уже знакомый материал.

Под дистанционными образовательными технологиями понимаются «образовательные технологии, реализуемые в основном с применением информационных технологий при опосредованном (на расстоянии) или не полностью опосредованном взаимодействии обучающегося и педагогического работника».

Появлению технологии дистанционного обучения способствовало развитие различных средств передачи информации на расстоянии. Основоположником данной педагогической технологии принято считать англичанина Исаака Питмана, который в 1840 году начал обучать студентов стенографии с помощью

почтовых отправлений. С помощью системы обучения, основанной на мультимедийных технологиях, мы можем знакомиться с любыми необходимыми данными на экранах компьютеров. В этом случае система также позволяет пользователю выбрать желаемую часть определенного материала или занятия.

К образовательным технологиям, приспособленным для использования в дистанционном обучении, относятся:

- мультимедиа-лекции и лабораторные практикумы;
- электронные мультимедийные учебники;
- компьютерные обучающие и тестирующие системы;
- имитационные модели и компьютерные тренажеры;
- консультации и тесты с использованием телекоммуникационных средств;
- видеоконференции.
- видео-лекции:

Дистанционное обучение позволяет: снизить затраты на проведение обучения (не требуется затрат на аренду помещений, поездок к месту учебы, как учащихся, так и преподавателей и т. п.); проводить обучение большого количества человек; повысить качество обучения за счет применения современных средств, объемных электронных библиотек.

Выбрав цифровой инструмент, вы можете повысить эффективность дистанционного обучения, а также традиционных уроков в классе, соответствующий вашим целям обучения, используя руководство по инструментам ИКТ для дистанционного обучения и чат-бота работа ИКТ в Telegram Messenger. На основе этих телекоммуникационных и информационных инструментов могут использоваться различные виды педагогической деятельности. Например, удаленные деловые игры, лабораторные работы и семинары, виртуальные посещения труднодоступных объектов, виртуальные экскурсии, компьютерная переписка между школьниками и учителями, выпуск электронных бюллетеней и многое другое.

Дистанционное обучение проводится с помощью разных технологии. Технология дистанционного обучения как способ получения образования решает задачи по предоставлению всем слоям населения доступного и в тоже время качественного образования. Учащийся почти не ограничен временными рамками для получения информации. Отрицательной стороной дистанционного обучения является то, что отсутствует живой контакт между преподавателем и обучающимся, а также между

другими студентами. Не все учащиеся могут иметь необходимое техническое оборудование, что затрудняет процесс обучения.

Дистанционное обучение является перспективным направлением, и его развитие в системе образования продолжается. Данный способ очень удобен для людей с ограниченными возможностями, находящихся в декретном отпуске, не имеющих возможность покинуть место жительства или работы, и для тех, кто любит учиться, но не обладает достаточным количеством времени и денежных средств.

Формы дистанционного обучения: Чат – занятия – учебные занятия, осуществляемые с использованием чат-технологий. Чат-занятия проводятся синхронно, то есть все участники имеют одновременный доступ к чату. Уроки в чате проходят в режиме реального времени и требуют формулирования конкретных расписаний и вопросов, а также умения анализировать текст урока и записывать его для дальнейшего использования. Существует множество вариантов веб-уроков: онлайн-уроки дистанционного обучения (специально подготовленные страницы со ссылками на тему исследования), форумы, семинары, деловые игры и различные другие конференции. Такой урок проводится с использованием электронной почты или веб-объектов.

Веб – занятия – дистанционные уроки, конференции, семинары, деловые игры, лабораторные работы, практикумы и другие формы учебных занятий, проводимых с помощью средств телекоммуникаций и других возможностей «Всемирной паутины». Телеконференции.

Средства ИКТ при дистанционном обучении: дистанционные курсы, электронная почта, форум и блоги, Чат и ICQ, Теле- и видеоконференции, Skype, Википедия

Используя дистанционные технологии, педагоги применяют разнообразные формы работы с детьми, среди которых Skype-занятия, web-занятия, где ребята самостоятельно изучают образовательный ресурс, выполняют задания, а педагог его проверяет и дает обязательную рецензию выполненному заданию при личной встрече.

Moodle – аббревиатура от Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (модульная объектно-ориентированная динамическая обучающая среда). Благодаря своим функциональным возможностям система приобрела большую популярность. В нашей стране подобное программное обеспечение чаще называют

системами дистанционного обучения (СДО). Moodle – это свободное программное обеспечение с лицензией GPL, что дает возможность бесплатного использования системы, а также ей безболезненного изменения в соответствии с нуждами образовательного учреждения и интеграции с другими продуктами.

Технология – это совокупность методов и средств преобразования исходных материальных ресурсов, информации и других компонентов входа системы в товар и другие компоненты ее выхода. Мультимедийные технологии в образовании-презентации и лекции в онлайн режиме широко используются в учебных заведениях по всему миру. Получение информации в различных формах восприятия повышает усвоение и запоминание как минимум на четверть.

Мультимедийные технологии широко применяются в образовании, культуре и искусстве, науке, бизнесе и других областях человеческой деятельности. Технологии мультимедиа позволяют объединять многие виды информации. Это позволяет с помощью компьютера представлять информацию в различных формах, таких как: изображения, включая отсканированные фотографии, чертежи, карты и слайды; звукозаписи голоса, звуковые эффекты и музыка; видео, сложные видеоэффекты; анимации и анимационное имитирование.

Особенностью, отличающей мультимедиа-технологии от других компьютерных технологий, является обработка аудио и видеoinформации в реальном режиме времени. В узком смысле под мультимедиа в компьютерных технологиях понимают именно работу с потоковой аудио и видеoinформацией, т.е. такой формой получения, обработки и передачи информации, когда она поступает непрерывно, и мы не можем охватить ее целиком.

В просторах интернета можно найти несколько бесплатных программ и приложения для дистанционного обучения. Программы делятся на несколько категорий в зависимости от типа операционной системы, для которой они предназначены. Так есть утилиты для Windows и Андроид на мобильные устройства.

Преимущества дистанционного обучения для учащегося. Обучающийся сам выбирает время и место для занятий. Учиться, можно не выходя из дома, материал изучается в индивидуальном темпе. Любую лекцию можно прослушать многократно. Ученик не пассивный слушатель, а активный участник, управляющий учебным процессом. Доступ к разнообразным информационным источникам (электронным интерактивным материалам). Обучение будет

доступно в удобное время детям с ограниченными возможностями здоровья. Дети из отдаленных областей могут учиться по курсу, разработанному для столичных школьников.

Преимущества дистанционного обучения для учителя. Возможность обучать сразу несколько учеников одновременно. Современные интерактивные средства обучения (онлайн-тестирование, интерактивные учебники), которые повышают качество образования.

Перспективы развития дистанционного обучения. Дальнейшее развитие дистанционного образования позволит сформировать единое образовательное пространство в сети. Каждый ученик сможет получить достойное образование благодаря доступу к качественному контенту в нашей стране и за рубежом. Это в перспективе возможно, если будет усовершенствована методика организации обучения на расстоянии. Дистанционное заочное обучение эффективно для непрерывного получения знаний в течение всей жизни.

В своём ежегодном послании народу Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» глава государства чётко определил приоритеты модернизации развития государства, где четвёртым приоритетом является – улучшение качества человеческого капитала. «Наша задача - сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации» [3].

Использование новых мультимедийных технологий требует от педагогов много времени на подготовку, творчески усердной работы, поиски новых инновации и знакомиться с лучшими практиками ближнего и дальнего зарубежья и применять их в повседневной жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1 Тихомиров В. П. Мир на пути к Smart Education: новые возможности для развития // <http://www.slideshare.net/PROelearning/smart-education-7535648>.

2 Автоматизированные информационные технологии в экономике: Учебник / Под ред. проф. Титоренко Г. А.. М.: Компьютер, ЮНИТИ, 2003.

3 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 31.01.2017г. «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность».

ҒЫЛЫМИ ТАНЫМ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРДІҢ БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕГІ РӨЛІ

ҚАБДҰЛҒАЛЫМОВА Қ. Н.
магистрант, 2 курс, Семей қаласының
Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.
САДЫКОВА Р. А.
ғылыми жетекші, а.ш.ғ.к., доцент,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Білім беру процесінің жаңа бағытының негізгі ерекшелігі – оқыту нәтижесін алдын ала болжап, оқушылардың қызығушылықтары мен ізденушілігі негізінде білім, білік, дағдыларын жетілдіріп, оны ой-санасынан өткізіп, шығармашылық қабілетін үнемі дамытуға және ғылыми-зерттеу жұмыстарына ұмтылысын қалыптастыруға бағдар етеді.

Ғылым – бұл адамның іс-әрекеті нәтижесінде қоршаған орта, қоғам, табиғат және ойлаудың объективті заңдылықтарының үздіксіз дамуы туралы білім болып табылады. Фактілерді жинақтау, оны оқып үйрену, жүйеге келтіру, қорытынды жасау және олардың жеке заңдылықтарын ашу, белгісіз фактілерді жаңалық негізінде жетелейтін ғылыми білімнің логикалық жүйесін анықтау ғылымның диалектикалық дамуын көрсетеді.

Ғылыми-зерттеу жұмыстары басқалардан айтарлықтай ерекшеленеді. Онда ғылыми зерттеудің міндетті элементтері бар: мақсатты қою; міндеттерді тұжырымдау; нақты материалды жинау және өңдеу әдістерін таңдау; бақылаулар, тәжірибелер мен эксперименттер жүргізу; алынған материалды талдау және талқылау, соның нәтижесінде зерттеуші тапсырмада қойылған сұрақтарға жауап (қорытынды) алады.

С. А. Фамелистің пікірінше, оқушылардың зерттеу іс-әрекетінің оқу процесіндегі рөлі көп қырлы:

– танымдық – қойылған міндеттерді шешуге бағытталған ойлау процесін ынталандыру, бұл білімнің түрлі салаларынан, пәнаралық байланыстардан мәліметтерді тартуды талап етеді;

– дамытушылық – балалардың зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамыту;

– тәрбиелік – ұжымшылықты, қол жеткізудегі табандылықты, зерттеу нәтижелерін, өз пікірін қорғай білуді, көпшілік алдында сөз сөйлеу тәжірибесін дамыту;

– тәртіптілік – барлық әдістемелік тәсілдерді қатаң орындау қажеттілігі

Ғылыми-зерттеу қызметі өзінің құрылымы мен міндеттері бойынша оқушыларға ойлауды дамыту үшін қолайлы жағдай жасайды, дұрыс «мен- концепциясын» қалыптастыруға ықпал етеді, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі іске асыру механизмін «іске қосуға» көмектеседі, танымдық қызметтің жоғары уәждемесін жасайды, құрдастары ортасында әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді.

Қазіргі мұғалімнің басты қызметі-оқыту үрдісін басқару. Бүгінгі таңда ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру ерекше маңызға ие болып отыр, өйткені ол өзін-өзі дамыту, өзін-өзі анықтау факторы болып табылады, жеке және кәсіби қалыптасуына елеулі әсер етеді. Оқушылардың ғылыми-зерттеу қызметі танымдық дағдыларды қалыптастыруға, білімді кеңейту және өзектілендіруге, зияткерлік және шығармашылық бастаманы дамытуға, дамытушы білім беру ортасын қалыптастыруға, өз бетімен жүзеге асыруға және оқушылардың құрдастары мен педагогтарының алдында жеке мәртебесін арттыруға ықпал етеді. Білім алушылардың зерттеу қызметі – қазіргі ғылымның шығармашылық қабылдау жолы. Психологтар ғылыми-зерттеу қызметі күйзеліске төзімділікті арттырады, эмоциялық әл-ауқатқа ықпал етеді, коммуникативтік дағдыларды жақсартады, шығармашылық қабілеттерін ашады, жауапкершілік пен дербестік сезімін қалыптастырады, яғни әлеуметтік белсенді тұлғаның дамуына ықпал етеді. А. В. Волнистая мұғалімнің маңызды міндеттерінің бірі жоғары уәжделген оқушыларды анықтау және олардың шығармашылық әлеуетін іске асыруды қамтамасыз ету деп санайды, ал ол үшін мұғалім тек білім беріп қана қоймай, сонымен қатар олардың шекарасын көрсетіп, оқушының шешілуі зерттеуден тыс жатқан проблемалармен бет-бет кездестіруі қажет.

Л. В. Ляховтың айтуынша, ғылыми-зерттеу бастауларына оқыту үрдісі кезең-кезеңмен, жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқушылардың зерттеу мәдениетінің барлық компоненттерін мақсатты түрде қалыптастыру болып табылатынын ескеру өте маңызды:

– ойлау қабілеті мен дағдылары: бастыларын талдау және бөлу; салыстыру, жинақтау және жүйелеу; ұғымдарды анықтау және түсіндіру; нақтылау, дәлелдеу және теріске шығару; қарама-қайшылықтарды көре білу;

– кітаппен және басқа да ақпарат көздерімен жұмыс істеу дағдысы мен қабілеті;

– ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениетімен байланысты дағды мен қабілеті.

Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту әр түрлі пәндерді, арнайы білімді меңгеру арқылы ғана емес, сонымен қатар өзіндік ойлау іс-әрекетін дамыту арқылы да жүзеге асырылады. Оқушылардың зерттеу жұмысының табыстылығы негізінен тапсырмалардың түрлері мен формаларын дұрыс жоспарлаумен, тапсырмалардың тиімді жүйесін пайдаланумен, сондай-ақ осы қызметтің мұғалімнің шебер басшылығымен қамтамасыз етіледі.

Ғылыми-зерттеу ұғымының мәнін ашу үшін оған тән белгілерді анықтауға болады:

1) ғылыми-зерттеу – бұл ізденушілік танымдық іс-әрекет процесі (зерттеу, анықтау, бірдеңе және т. б. анықтау);

2) ғылыми-зерттеу – әрқашан жаңа білім алуға бағытталған, яғни зерттеу әрқашан жаңа нәрселерді білу қажеттілігінен басталады;

3) ғылыми-зерттеу тапсырманы орындау кезінде оқушылардың дербестігін болжайды;

4) ғылыми-зерттеу оқытудың дидактикалық мақсаттарын іске асыруға бағытталуы тиіс.

Оқушылардың ғылыми-зерттеу қызметін қалыптастыруға ықпал ететін факторларға келесілерді жатқызуға болады:

– жеке тұлғаға бағытталған оқыту тәсілі;

– нәтижеге өнімді қол жеткізуге бағдарлау;

– проблемалық оқыту шығармашылық іс-әрекет тәжірибесін дамыту құралы ретінде;

– есептерді шешудің логикалық және эвристикалық әдістерінің оңтайлы үйлесімі;

– оқу үдерісін креативті ұйымдастыру, оны шығармашылық жағдайлармен барынша толықтыру;

– бірлескен іздеу қызметінің жағдайын құру;

– оқу үдерісін нақтылау;

– психологиялық атмосфера, шығармашылық қызмет үшін оңтайлы жағдай жасау. Оқушылардың оқу-зерттеу қызметін белсендіруге ықпал ететін жағдайлар:

– ұжымдағы ынтымақтастық атмосферасы;

– жеке және ұжымдық оқыту формаларын үйлестіру;

– оқу жұмысының танымдық қиындықтарының өсуі принципі бойынша оқу материалын құрылымдау;

– оқушылардың танымдық іс-әрекетінің тиімді тәсілдерімен қарулануы;

– оқуға, өздігінен білім алуға ішкі ынталандыруды қалыптастыру және т.б.

Қазіргі биология-қарқынды, тез дамып келе жатқан ғылым. Биологияда күн сайын әртүрлі жаңалықтар ашылууда. Бұрын алынған білім жаңамен толықтырылып отырады. Бұл тек жеке құбылыстарға ғана емес, тұтас тұжырымдамалық тәсілдерге де қатысты. Білімнің жылдам өсуі және әлі ашық емес құбылыстар, технологиялардың жылдам ауысуы білім беруді бүгінгі күні әлі қол жеткізілмеген ғылым мен техниканың деңгейіне бағдарлауды талап етеді.

Биологияны оқыту бойынша зерттеу қызметін ұйымдастыру оқушылардың пәндік іскерліктерін дамытуды талап етеді: құрастыру және модельдеу; бақылау және өзін-өзі бақылау жүргізу және т.б.

Зерттеу іскерліктері күрделі және жалпыланған болып табылады және саналы, интеллектуалдық, мақсатты, өтімділік, жоспарлылық, прогрессивтілік, практикалық іс-әрекет, ақыл-ой және практикалық іс-әрекеттерді біріктіру, сондай-ақ мақсатқа жету тәсілдерінің вариативтілігі сипатталады.

Биология пәнінен «Адамның генеалогиялық шежіре ағашын құру» сынды тақырыпта бойынша модельдеу оқушылардың ғылыми-зерттеу іскерлігіне қызығушылықтарын арттыратыны сөзсіз. Осындай зерттеу жұмыстарының нәтижесінде біріншіден, оқушылардың логикалық ойлау қабілеттері жетіліп, өз беттерінше жұмыс істей алу дағдысы қалыптасады. Сондай-ақ әр оқушының сана сана сезімі, ішкі түйсігі дамыған сайын, оның ата-тегіне деген қызығушылығы артта түседі. STEM білім беру тәсілі бойынша тарих пәнімен пәнаралық байланыс негізінде өткізу өзімізге белгілі қазақ халқының өмірінде тәрбиелік мәні жағынан да, қандастық жағынан да үлкен орын алатын дәстүрі – жеті атасын білудің маңызы зор екенін түсінеді. Осы арқылы оқушыларды ғылымға қызықтырып қана қоймай, өз тарихын білетін, саналы ұрпақ тәрбиелеуге

өз үлесімізді қосарымыз анық. Пәнаралық байланыс арқылы өтетін мұндай сабақтар тек қана ғылыми-зерттеу жұмыстарына қызықтырып қана қоймай оқушыларды білімді терең меңгеруге, табиғат пен қоршаған ортаның өзара байланысын ұғынуға үйрететініне, оқушылардың ғылыми білімін жоғарлататынына көз жеткізуге болады.

Оқушылардың зерттеу, шығармашылық дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыру кезінде эссе жазу тәсілін қолдануға болады. Эссе - проблеманы, тақырыптарды еркін түсіндіру, өз ойын дұрыс жеткізу. (Мишель Монтель). Эссе жазу арқылы оқушылардың ойлау, сөздерді дұрыс қолдану, әдебиеттермен жұмыс жасау сияқты білімдері қалыптасады.

Мұғалім ғылым интерпретаторы және жаңа ақпарат тасымалдаушы рөлінде ғана емес, оқушылардың білім алу, білік пен дағдысын қалыптастыру және ақыл-ой іс-әрекетінің тәсілдерін меңгеру бойынша жүйелі дербес іздеу қызметін шебер ұйымдастырушы ретінде әрекет етуі тиіс.

Сонымен қатар, ғылыми-зерттеулер шындыққа деген танымдық көзқарасқа қол жеткізуге көмектеседі, өйткені олар ой-өрісінің кеңдігін қалыптастырады және танымдық қызығушылықтың ынталандыруы болып табылады, осылайша тәрбиелеу қызметін орындай отырып, ғылыми дүниетанымды тәрбиелеуге ықпал етеді.

Осылайша, ғылыми-зерттеу жұмысына қатыса отырып, оқушылар зерттеу пәнін терең білуімен қатар ғылыми-зерттеу қызметіне деген қызығушылығын көрсетеді. Оқушылармен ғылыми-зерттеу жұмысы- бұл үлкен және тынымсыз бірлескен шығармашылық еңбек, оның негізгі мақсаты-өзіндік ғылыми-зерттеу жұмысының қарапайым дағдыларына ие шығармашылық тұлғаны қалыптастыру, оқушылардың ғылыми-зерттеу іскерліктері мен даму деңгейін қамтамасыз ету.

Мұғалімнің оқушыны бала кезінен бастап зерттеуге қызықтыруы, оның дербес жолмен алынған білімін кейінгі оқыту мен болашақта кәсіби тұрғыда өзін-өзі анықтау үшін берік іргетасқа айналдыруына көмектеседі. Зерттеуді жаңа білімді әзірлеу процесі ретінде қарастыра отырып, танымдық іс-әрекеттің бір түрі ретінде адам бұл жағдайда дербестік пен шығармашылықтың ең жоғары деңгейін көрсететінін атап өту қажет. А. Дистервег былай деп жазады: «Даму және білім беру бірде-бір адамға берілмейді немесе хабарлана алмайды. Оларға қол жеткізгісі келетін кез келген адам осы қызметке, өз күштерімен, өз кернеуімен қол жеткізуі тиіс».

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Волнистая, А.В. Научно-исследовательская деятельность учащихся: опыт, поиск, результаты // Биология: проблемы выкладки. -2012. -№5. -С. 61-67.
- 2 Ляхова Л.В. Организация научно-исследовательской деятельности учащихся // Начальная школа. -2009. -№7. -С. 68-71.
- 3 Арцев М.Н. Учебно-исследовательская работа учащихся: методические рекомендации для педагогов и учащихся //Завуч для администрации школ.-2005. - №6.
- 4 Богатырева, А.Э. Организация исследовательской работы учащихся// Адукация і ыхаванне. -2011. -№5. -С. 31-37
- 5 Андреева, Н.Д. Исследовательская работа учащихся при обучении биологии и экологии // Биология в школе. - 2012. - №2. - С. 34-38.
- 6 Анатолий ГИН. Приемы педагогической техники:посobie для учителя.3-е издание,Москва 2001
- 7 Ляхова Л.В. Организация научно-исследовательской деятельности учащихся // Начальная школа. -2009. -№7. -С. 68-7
- 8 Арцев М.Н. Учебно-исследовательская работа учащихся: методические рекомендации для педагогов и учащихся //Завуч для администрации школ.-2005. - №6.
- 9 Богатырева, А.Э. Организация исследовательской работы учащихся// Адукация і ыхаванне. -2011. -№5. -С. 31-37
- 10 Андреева, Н.Д. Исследовательская работа учащихся при обучении биологии и экологии // Биология в школе. - 2012. - №2. - С. 34-38.

КӘСІБИ ЖАТТЫҚТЫРУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ҚАЙЫРБЕК Е. Қ., КОНКИЕВ Е. М., АҒЗАМОВ Б. Е.
магистранттар, 7М01401 – Дене шынықтыру және спорт мамандығы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Экономиканың жаһандануымен және экономика және еңбекке жұмылдырудың өсуімен, педагогтың қызметінде жаңа функциялардың пайда болуымен, педагогикалық технологиялардың дамуымен, білім беру мазмұнын жаңарту жылдамдығының артуымен туындаған білім беруді жаңғырту кәсіби дайындық жүйесіндегі құрылымдық және мағыналық өзгерістердің негізгі

тармағы ретінде болады. Бұл педагогикалық еңбекке және оқытушының жеке қасиеттеріне қойылатын талаптардың өзгеруімен сипатталады [1, 78].

Толықтай алғанда бұл жаттықтырушы-оқытушының да кәсіби қызметіне қатысы бар.

Жаттықтырушы – оқытушының кәсіби қызметі тәрбиеленушінің тұлғасына жоғары әсер ету жағдайларын және тәрбиеленушілерінің физикалық және психологиялық, сонымен қатар жоғары күйзелгіштік жағдайларына жауапкершілігін сипаттайтын кәсіби-педагогикалық қызметтің айырықша түрін білдіреді. Жаттықтырушы-оқытушы өзінің кәсіби қызметін жүзеге асыру кезінде біртіндеп өзіне түрлі рөлдерді алады: алдымен қамқоршы рөлін (тәрбиелеу үдерісінде ата-анасының орынын басу); әрі қарай – тәлімгер рөлі (мінез-құлық және қызмет эталоны ретінде); кейіннен – жетекшінің рөлі (спортшының әрі қарай дамуын бағдарлау) [2, 241].

Қосымша білім беру жүйесі жағдайында жаттықтырушы-оқытушының кәсіби қызметіне оқушылардың әлеуметтік-психологиялық дайындығы деңгейі мен жас ерекшеліктерін есепке алу қажеттілігімен байланысты талаптар қосылады. Қосымша білім берудің ерекшелігі мұнда балалардың өзінің бейімділігі мен болжамдарына сүйене отырып, оны алу қажеттілігін анықтауы, және баланың спортқа бекітілуі болып табылады және оның қызметінің табыстылығына көптеген факторлар әсер етеді: қызметтің осы түрін іске асыруға табиғи қасиеттерінің болуы, білім беру ортасында болу қолайлылығы, тұлғаны дамыту мен оның мүмкіндіктерін көрсетуде өз келешегін көруі. Бұл жағдайларда жаттықтырушы-оқытушының рөлі баланы ұжымға бейімдеу және бекіту, және өзін дамыту мен өсуінде табыстарға қол жеткізу үшін анықтаушы болады.

Қосымша білім беру жүйесінде жаттықтырушы-оқытушының тұлғасына және оның қызметінің мазмұнына қойылатын қазіргі заманғы талаптарды қарастыра отырып, орындау қазіргі заман жағдайында оның барынша жоғары тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін қызметтердің келесідей өзекті топтарын бөліп алуға болады:

Сарапшы-кеңес беру қызметі: жаттықтырушы-оқытушы спортшылар алдында маман, оқытушы ретінде болады, негізгі ақпарат көзі болып табылады. Осыған байланысты ол бірқатар арнайы мәселелер бойынша (оқу-жаттықтыру үдерісінің әдістері, жарыс жекпе-жектерін жүргізу тактикасы, спорттық жабдықтар

мен инвентарлардың жағдайы және т.б.) аса кең білім диапазонына және дамыған эрудицияға ие болуы тиіс.

Жобалық: жаттықтырушы-оқытушы ағымдағы және келешек жоспарларды жүзеге асыра алуы, оқушылардың жақын және алыс келешектерін көре білуін қалыптастыру біліктіліктерінің болуы, олардың қызметке шын тәнімен берілулерін көтере білулері тиіс.

Әкімшілік: жаттықтырушы-оқытушы қазіргі заман жағдайында жарыстар өткізуге арналған орын-жайларды жалға алу мәселесін шешетін әкімгер, жиындардың ұйымдастырушысы, оқушылардың жағдайына дәрігерлік және психофизиологиялық бақылауды ұйымдастыру мәселелеріне басшылық жасайтын басшы болып табылады.

Өкілеттілік: қазіргі заман жағдайында жаттықтырушы-оқытушы өз командасы үшін жетекші өкіл ғана емес, сонымен бірге команданың, сонымен бірге жекелеген спортшылардың түрлі инстанциялар (спорттық комитеттер, спорт клубтары және т.б.) алдындағы өкілі, ілесушісі және қоғалысын жүзеге асырушы тұлға болып табылады.

Тәрбиелік: бұл қызметтер тобы оқушыларға мақсатқа лайықты ықпал етуді, олардың бойына дұрыс мінез-құлық үлгілерін бекітуді, мәдениет пен әдептілікті қалыптастыруды қарастырады. Қызметтің ерекшелігіне қарай бұл қызметтердің көрінуі стихиялық сипатта болады және оқушылардың өз көшбасшыларына елігуі арқылы көрінеді. Балалар, әсіресе жасөспірім және бозбала кездерінде жаттықтырушымен бірдей болуға ұмтылады және оның ұстанымдарын, құндылықтарын, қарым-қатынасы мен мінез-құлық ерекшеліктерін қабылдауға дайын болады. Осыған байланысты жаттықтырушы-педагог тұлғасының әлеуметтік оң қасиеттерінің болуы тек қалаулы ғана емес, сонымен бірге оның кәсіби қызметін тиімді жүзеге асыру үшін қажетті шарт болып табылады [3].

Осыған орай, білім беруді жаңғырту жағдайында жаттықтырушы-оқытушының қызмет аясы кеңейеді, жаттықтырушы-оқытушының тұлғалық және кәсіби қасиеттеріне қойылатын талаптар тым қатаңданады, мұнда оқушылармен өзара әрекеттестікті барынша тиімді пайдалануға, оқу-жаттығу үдерісін жүзеге асыруға және жоғары деңгейде спорттық дайындығын жүзеге асыруға мүмкіндік беретін психологиялық-педагогикалық дайындығының болуы үлкен рөл атқарады деген қорытынды жасауға болады.

Жаттығу үрдісі күрделі және сан қырлы жүйені құрайды. Бұл жүйені сауатты басқара білу үлкен рөл атқарады, мұнда жетекші орын жаттықтырушы-педагогқа беріледі [4].

Оқу-жаттығу процессін ақпаратсыз басқару мүмкін емес. Кез келген басқарудың мәні ақпаратты алу, сақтау, алмасу және пайдалану процессі болып табылады. Осыдан келіп, жаттықтырушыға қажетті қабілеттердің бірі ақпараттарға жүгіне білу, оған талдау жасау және жаттықтыру үдерісін жоспарлау және ұйымдастыру міндеттерінің оңтайлы шешімдерін қабылдау үшін оны дұрыс пайдалана білу біліктілігі болып табылады.

Соңғы он жылдықта жаттықтырушының қызметінің ақпараттылығын қамтамасыз ететін техникалық мүмкіндіктер мен басқа да түрлері бірнеше есеге өсті. Қазіргі уақытта техникалық және әдістемелік мүмкіндіктер жаттықтырушыға спортшының физиологиялық және биохимиялық ерекшеліктерінен бастап спорт жабдықтарының эргономикалық көрсеткіштеріне дейінгі бірнеше ондаған көрсеткіштер туралы бір мезетте ақпарат беруге мүмкіндік береді [5].

Жаттықтырушының біліктілігі осы көрсеткіштердің ішінен негізгін бөліп ала білуі, оларды топтастыру және осы көрсеткіштер негізінде спортшыны дайындау және оның біліктілігін болжау барысында дұрыс шешім қабылдауда.

Алайда, практика көптеген жаттықтырушылардың өз қызметі барысында ескі әдістерді қолданғанды дұрыс санайтындықтарын көрсетті, себебі олар үлкен көлемдегі ақпараттар ағынынан қорқады. Жаттықтырушылар көбінесе ақпараттың 95 пайызын бірден лақтырып тастайды. Алайда ақпараттарды сүзбелеу қажет, бірақ өңделмеген, талдау жасалмаған ақпараттарды лақтыруға болмайды. Жаттықтырушының жаттықтыру жоспарына тұрақты өзгерістер енгізбей, өзіне белгілі бір-екі көрсеткіштерге сүйене отырып, жоғары нәтижелерге қол жеткізуге ұмтылысы қаламаған салдарларға: жарыстарда сәтсіз өнер көрсетуден бастап спортшының қатардан шығып қалуына дейін алып келеді [6, 96].

Осыған байланысты тек жаттықтырушы-педагогтың зияткерлік дайындығына ғана емес, сонымен бірге оның ақпараттық-аналитикалық құзыреттілігі деңгейіне де талап жоғарылайды.

Жаттықтырушының ақпараттық-аналитикалық қабілеттілігі спорттың барлық түрінде де ең басты рөл атқарады, себебі көп жағдайда жаттықтыру процессінің тиімділігі дұрыс шешім қабылдауға байланысты болады. Осының барлығына жаттықтырушыны оқыту,

яғни жаттықтырушы қызметінің ақпараттық-аналитикалық құзыретін жетілдіру қажет.

Бүгінгі таңда, талдаулар көрсетіп отырғандай, осы проблема бойынша жұмыстар саны аз, олар жалпы жаттықтырушы қызметін жеткілікті және қажетті ақпараттық сүйемелдеу проблемасын шешпейді, тек тақырыпты қозғап қана қояды. Білім беру үдерісінде, оқу бағдарламаларында жаттықтырушыларды бүгінде өзі сүйене алатын үлкен көлемдегі ақпараттарды пайдалану біліктіліктеріне оқыту міндетінің болмауы ақпараттық-аналитикалық сүйемелдеу жаттықтырушы қызметінің тым қалыс қалған бөлігі болып табылатындығын көрсетеді.

Спорттың аса танымал түрлерінің бірі күрес болып табылады. Күресте балуандарды дайындау проблемасына көптеген зерттеулер арналды. Сонымен қатар, мамандар жаттықтыру үдерісінің жасақталған жоспары көбінесе жоспарланған тиімділікте жұмыс жасамайтындығын көрсетіп отыр [7].

Көп жағдайда жаттықтырушының жаңа бастап келе жатқан спортшының физикалық және басқа да мүмкіндіктерін уақытында тану және объективті бағалауына байланысты қабілеттілігі оның жас спортшылармен, көбінесе балалар-жасөспірімдер мектептерінде жұмыс жасауы кезеңінде қалыптасатындығын ескере отырып, дәл осы балалар мен жасөспірімдер мектептерінің жаттықтырушыларына жоғары талап қоюды болжайды.

Елімізде балалар мен жасөспірімдер спорттың дамытудың жалпы бағыттарына жауап беретін мамандар ұзақ уақыт бойына балалар жаттықтырушылары еңбегінің тиімділігін бағалау негізін алу мақсатқа лайықты болатын жаңа критериялар іздеумен болды. Нұсқамалық құжаттармен әрекетке енгізілген мұндай бағалау негізіне жалпы алғанда тәлімгерлерді жас спортшылармен көптеген жылдар бойына жүргізген сабақтарының аса оңтайлы жүйесін құруға бағдарлайтын кейбір критериялар алынды. Жекелей алғанда келесідей позицияларды бөліп алуға болады:

- жаттықтырушы жинап алған және кейінгі жылдарға өткен спортпен айналысушылардың санын сақтау және дайындық кезендері;

- кезінде осы жаттықтырушыда үш-төрт жыл бойына дайындалған жоғары білікті спортшылардың саны (спорт шеберлері, Ресей, Еуропа, әлем және т.б. чемпиондары);

- жоғары деңгейлі спорттық мектептерге берілген спортшылар саны (мысалы, олимпиада резервтерін даярлау колледжі);

- спортшылардың құрама командаларға кіруі және ірі жарыстарда табысты өнер көрсетулері.

Спорттық нәтиже негізгі бағаланатын көрсеткіштер санынан жас спортшылармен көп жылғы еңбектің бастапқы кезеңіне шығарылуы маңызды [8].

Жаттықтырушы – бұл спорттық жаттығулардың объективті мазмұнындағы рөлі, қызмет, лауазым, жұмыс орыны. Оқу-жаттығу үдерісіне қатыса отырып, жаттықтырушы сәйкес келуі тиіс стандартты әрекеттердің белгілі бір жиынтығы, объективті лауазымдық сипаттамасы, өкілеттілігі, осының барлығы оның құзыреттілігі жиынтығы болады [9].

Жаттықтырушының құзыреттілігі жиынтығын анықтау үшін алдымен нормативтік құжаттарға көңіл аударамыз.

Бұл талаптардың әрбір тармағы көпшілік және таңдаулы спорт саласында жаттығу үдерісін тиімді басқарудың негізі болған заманауи компьютерлік және телекоммуникациялық техникаларды пайдалануды қарастырады.

Бұл жаттықтырушының спорттық құзыреттілігі жиынтығы ақпараттық құзыреттіліктен асып түсетіндігін дәлелдейді. Бұдан өзге, жаттықтырушының аталған лауазымдық міндеттері аналитикалық қызметке қабілеттілігін қарастырады. Сондықтан жаңа – жаттықтырушының ақпараттық-аналитикалық құзыреттілігі ұғымын енгізу мақсатқа лайықты.

Ю. В. Сорокопуд қазіргі уақытта жаттықтырушылардың түрлі ақпарат көздерінен алынған ақпараттарды табу және өзінің болашақ мамандығында пайдалану, сонымен қатар заманауи инновациялық технологияларды іске асыра отырып, компьютерлік, үн, бейне техникаларды қолдана білу қабілеттіліктері ретінде ұғынылатын медиа-құзыреттілікке ие болуы тиістігін көрсетеді.

Ю. А. Фомин өз зерттеулерінде заманауи спорттың объективті жаһандық үдерістермен байланысына талдау жасайды. Заманауи спорттың дамуы бірінші кезекте біртұтас әлемдік ақпараттар жүйесінің құрылуымен тығыз байланысты. Соңғы он жыл ішінде ақпараттық үдерістер жаттықтырушы қызметінің зияткерлік және инновациялық компоненттерінің тез өсуін объективті түрде талап етеді.

Қазіргі заманғы ғалымдардың дене шынықтыру және спорт саласындағы кәсіби құзыреттілікке қатысты зерттеу нәтижелеріне талдау жасау табысты дене шынықтыру-спорт қызметінің жаттықтырушының ақпараттық құзыреттілігі мен аналитикалық

қабілеттіліктерімен тығыз байланыстылығын көрсетті. Тиісінше, заманауи жаттықтырушының қызметі арнайы заманауи аппараттар мен бағдарламалық құралдардың көмегімен жүзеге асырылатын ақпараттарды жинау, іздеу, жинақтау, сақтау, өңдеу, беру және пайдалану білімдері мен біліктерінің, яғни ақпараттық-аналитикалық құзыреттіліктің белгілі бір деңгейін меңгермей мүмкін болмайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Прохорова М.П. Направления инновационного развития педагогического образования // Наука, техника и образование. 2015. № 9 (15). - С. 78-80.

2 Седых Е.П. Проектирование рефлексивной деятельности обучающихся в условиях сетевого обучения. // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 4. - С. 241.

3 Ильин Е.П. Психофизиология физического воспитания: учебное пособие. - М.: Физкультура и спорт, 1983. – 223с.

4 Верхошанский, Ю.В. Программирование и организация тренировочного процесса /- М.: Физкультура и спорт, 1985. - 176 с.

5 Хасина Л.А. Информационные технологии и технические средства обучения и тренировки в сфере физической культуры и спорта / Всероссийская научная конференция-ярмарка: материалы / - Малаховка: НИИТ МГАФК, 2004. - 210 с.

6 Подливаев, Б. А. Деятельность тренера как важнейший компонент системы подготовки спортсменов. // Детский тренер. - 2006. - №4. - С. 96-102.

7 Фискалов, В.Д. Спорт и система подготовки спортсменов: учебник / В.Д. Фискалов. - М.: Советский спорт, 2010. - 392 с.

8 Теория и методика физической культуры: учебник / Под общ. ред. Ю.Ф. Курамшина. - 2-е изд., испр. - М.: Советский спорт, 2004. - 464 с.

9 Корх, А.Я. Тренер: деятельность и личность: учебное пособие / А.Я. Корх. - М.: Терра-Спорт, 2000. - 120 с.

ЕЛІМІЗДЕГІ ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ДЕГЕН КӨЗҚАРАСЫМ

ҚЫДЫРОВА А. А.

студент, Логистика және көлік академиясы, Алматы қ.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының техникалық және кәсіптік білім беруді дамытуда әлеуметтік-экономикалық және технологиялық қайта өрлеу кезеңі жүріп жатыр. Заманауи білім беру жүйесін дамытудың негізі пәндік саладағы мақсаты кәсіби құзыреттілікпен қатар интеграцияланған білім, дағды және тәжірибе жиынтығымен, сонымен қатар ақпараттық технологиялар саласындағы құзыреттілікпен сипатталатын кәсіби мамандарды даярлау болып табылады. Яғни, бұл мамандарға: бағдарламалау, жобалау, шешім қабылдау және шығармашылық жұмысты жоспарлау секілді заманауи, жаңа функционалдық талаптар қойылады. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаев жыл сайынғы Жолдауында білім саласына ерекше басымдылық беріп, жастардың білім-біліктілігін жетілдіру үшін барлық салада жан-жақты жағдай жасау жайлы «Қазақстан-2050» стратегиясында мынандай оймен тұжырымдаған: «Еліміздің жастары оқу-білімге, жаңа ғылым-білімді жылдам игеруге, жаңа мағлұмат алуға, білім мен технологияны күнделікті өмірде шебер де тиімді пайдалануға тиіс. Біз бұл үшін еліміздің ертеңі болатын, ел үмітін ақтар жастарымызға барлық мүмкіндіктерді жасап, кәсіптік білімді дамытудың маңыздылығын айқындай келе, білім саласына қатаң тапсырма жүктеп, ең қолайлы жағдайлармен қамтамасыз етуіміз керек» [3, с. 1].

«Қазақстан-2050» ұлттық стратегиясында белгіленген басымдықтар: техникалық салаларды дамыту және әлемдік аренадағы білім кеңістігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындауды көздейді. Бұл әлеуетті іске асыру жолында техникалық және жаратылыстану мамандықтары бойынша жоғары оқу орындарын бітірген кәсіби кадрлардың сапасына аса көңіл бөлуіміз қажет [<https://www.akorda.kz/kz/>]. Мен бұл тұжырымдамамен толықтай келісемін, себебі, Елбасы атап өткендей, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, өз ісін жоғары деңгейде атқаратын, әлемдік деңгейде болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілеті жоғары, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық кәсіби маман даярлау арқылы, біз елімізде қай салада болмасын

жетістіктерге жететініміз сөзсіз. Соңғы кезеңдегі сараптамаға сүйенсек, ел колледжерінің кітапхана қорында 1991 жылдан бері жаңартылмаған оқулықтар басым. Бұл сапалы маман даярауда айтарлықтай кедергі келтіреді. Сондықтан, басты кезекте кітапханаларды заманауи оқулықтармен қамту көзделген [1, с.147-148]. Қазіргі аса қарқынды сан-алуан өзгерістерге толы әлеуметтік-экономикалық жағдайда білім беру жүйесінде педагогке қойылатын талап та дербес екендігі түсінікті деген пікірдемін. Бұл келесі фактілерге байланысты:

- оқытудың әр алуан түрлері мен әдістерін қолдану;
- топтық жұмыс дағдыларын одан әрі дамыту;
- әрекеттерге машықтану, нақты ситуацияларды талдау;
- оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу.

Менің ойымша педагогтар құрамының сапасын арттырудың маңызы зор. Себебі, ең алдымен біліктілікті бекітудің тәуелсіз жүйесін құру қажет, XXI ғасырда білім беру ісін жоғары дәрежеде дамыта білмеген мемлекет құрдымға кетері хақ. Сондықтан, біз болашақта жоғары технологиялық және білікті өнеркәсіп мамандарының шоғырын қалыптастыруымыз қажет. «Бұл заман білекке сенетін емес, білімге сенетін заман», - деп Елбасымыз атап көрсеткендей, бүгінгі күні егеменді еліміздің дамыған отыз елдің қатарынан көріну үшін жастарымыз білімді және бәсекеге қабілетті болуы керек. Бастысы, XXI ғасырдағы жаһандану тенденцияларының негізгі қозғаушы күші XIX ғасырдың ортасынан бергі өнеркәсіптік революцияға қарағанда әлемді жаңа бағытқа өзгертуге қабілетті, заманауи технологиялардың қарқынды дамуы екенін түсінуіміз қажет.

Қазақстан Президентінің Жолдауында қазіргі заманғы, басты өнеркәсіптік революция жағдайында елімізді дамытудың негізгі мақсаттарының алдыңғы қатарында еңбек өнімділігін арттыруға бағытталған ақпараттық-технологиялық жобалар, цифрлық технологияларды қолдану арқылы еліміздің әрбір азаматының өмір сүру сапасын жақсартуға негіздейтін маңызды бағдарламалар, IT сферасын дамыту жобалары көзделеді. Цифрлық экономикада негізгі мақсат – барлық секторлардағы өнімділікті арттыру. «Заманауи әлемде бәсекеге қабілеттіліктің негізгі факторларының бірітерен цифрландыру болып табылады. Қазіргі заманғы цифрлық технологиялар еліміз үшін жаңа бағыт, жаңа ортаны қалыптастыратын күш. Сондықтан, Қазақстан үшін маңызы

жоғары. Сонымен қатар, заманауи ІТ секторын дамыту және нығайту ел экономикасы мен болашағы үшін маңызды», - деді Қасым-Жомарт Тоқаев өз сөзінде. Менің пайымдауымша, ресурстық әлеуеттің өнімділігін арттыру қажеттілігі қазақстандық институттардың алдына жаңадан ашылған білім мен инновацияларды стратегиялық басқаратын орталыққа айналуы қажет, белгілі кәсіби ресурстармен жетекші салаларда қарқынды өсуге кепілдік беру, елімізді дамытудың жаңа сапалық деңгейіне шығаруға қабілетті жаңа, рухани және зияткерлік элитаны тәрбиелеу міндеттері қойылуы қажет деген ойдамын.

Қазіргі кезеңде адам өміріне «білім» түсінігі елеулі әсер етеді. Осы заманғы білім беру жүйесі дамыған және мақсатты түрде реформаланып жатқан Қазақстанда үлкен өзгерістер орын алуда. Жеке оқу орындары ашылды, жаңа үлгідегі оқу орындары күшейді, лицейлер, гимназиялар, колледждер пайда болды. Білім беру жүйесі бірегей қоғамның дамуына, оның ішінде саяси және әлеуметтік-мәдени процестерге жанама, алыс, бірақ қуатты, мақсатты әсер етуге қабілетті екені белгілі. Жоғары білім беру саласына келетін болсақ, бұл ұғым адами капиталдың сапасын қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады. Сондықтан адами капиталдың сапасын арттыру жоғары білім беру жүйесін жетілдіру және жаңғырту арқылы жүзеге асырылуы тиіс [<https://articlekz.com/kk/article/31914>].

Отандық жоғары білім Қазақстан Республикасы экономикасының барлық салалары үшін құзыретті және бәсекеге қабілетті мамандарды кәсіби даярлауды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Ғылым мен білім еліміздің даму деңгейі мен болашағын айқындайтын ұлттық қазына ретінде қарастырылуы тиіс және бұл бағыттағы мемлекеттік қолдау стратегиялық міндет болып табылады. Жоғары білімді дамыту және жалпы ел экономикасына тиімді әсер ету үшін Қазақстанға шетелдік студенттердің, оқытушылардың, ғылыми қызметкерлердің келуін одан әрі ынталандыру қажет деген ойдамын. Бұл технологиялар классикалық білім беруді толығымен алмастыра алмайтынына қарамастан, қазірдің өзінде бұл білім беру форматы сапалы білім алудың көптеген жаңа жолдары мен мүмкіндіктерін ашты. «Білім – өзіндік құрылымы бар әлеуметтік ішкі жүйе» [2, с. 38]). Бірқатар салаларда соңғы онжылдықта Қазақстанның білім беру жүйесінде прогрессивті құрылымдық және функционалдық өзгерістер орын алды. Тәуелсіздік жылдарында қазақстандық білім беру жүйесі жеделдетілген жаңғырту стратегиясының табыстылығына

бағдарланды, бұл – заманауи білім беру, кадрларды даярлау және қайта жаңарту. «Қазақстан-2050» республиканың ұзақ мерзімді даму стратегиясында білім беру ең маңызды басымдықтардың бірі ретінде жіктеледі, оны жүзеге асыру жаңа мыңжылдыққа одан әрі даму әлеуеті бар мемлекет ретінде кіруге берік негіз жасайды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығын қорытындылай келе, біз барлық жүйелердің бірдей принципі бар екенін, белгілі кезеңдерге, алдымен жасына, содан кейін оқу бағытына қарай бөлінетінін көреміз. Барлық жерде жоғары және кәсіптік білім алуға мүмкіндік бар, сондай-ақ барлық жерде мектепке дейінгі және жалпыға міндетті білім беру жүйесі бар. Бірақ көрінетін ұқсастыққа қарамастан, әр елдің оқу орнына түсуге де, ондағы қосымша білімге де байланысты. Қазіргі таңда Қазақстанды дүниежүзілік қоғамдастық нарықтық экономикасы қалыптасқан мемлекет ретінде таныды. Тәуелсіздікке қол жеткізгеннен соң қысқа тарихи кезеңде Қазақстан жаңа прогрессивті технологияларды пайдалана отырып, әлемдік өркениетке кірігіп, экономикада елеулі серпіліс жасады. Менің ойымша, бір кездері тек информатиканы меңгергендерге қажет болатын цифрлық дағдылар қазіргі кезде еліміздің сан қилы саласында: гуманитарлық, мұнай, экономикалық, яғни кез келген басқа салада қажет. Ел экономикасының ғылыми-техникалық жаңғыртылуының ішінде еңбек нарығына жан-жақты құзыреттер жиынтығы, функционалдық нақты ұстанымы, тұлғааралық дағдылары мен жүйелі ойлау қабілеті бар кадрлар қажет. Сондықтан, жоғары оқу орындарында студенттерді ғылымның соңғы жетістіктерінің негізінде оқытып, өндіріс процесінен өтсек, әрбір күрделі мәселені шеше алатын жоғары білікті мамандар шығады. Бұл еліміздің бәсекеге қабілеттілігіне кепілдік беретіні сөзсіз. Елбасы Жолдауы сандық технологиялар мен ІТ-индустрияны қарқынды қалыптастыруға, сол арқылы Қазақстан Республикасының негізгі индустриялық университеттерінде оқитын жастардың инновациялық ойларына жіті назар аударып, мемлекет экономикасының бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бастама болатынына сенім білдіремін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Н.«Қазақстан 2050» Стратегиясы. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы // Казахстанская правда. 14 желтоқсан, 2012ж.

2 Ақанбаева С.Қ. //Қазақстандағы білім берудің мәселелері мен болашағы // Эксперименттік білім берудің халықаралық журналы. - 2014. – № 3-2. С. 147-148;

3 Святлов С.А. //Отандық бизнес-білім берудің қазіргі жағдайы: мәселелері мен даму болашағы // «Заманауи білім» журналы.- № 1 (93). С. 25-34.

4 Сабитова Л.У.А. Білім берудегі мемлекетаралық ынтымақтастықты реттеудің кейбір ерекшеліктері туралы. Оларға ҚазҰПУ хабаршысы. Абай, «Халықаралық істер және саясат» сериясы, №3 (38), 2014 ж.

5 Исабеков Б.Н. «Ғылым мен білімнің дамуының индустриалды-инновациялық негіздері» – Түркістан: «Тұран» баспасы, 2009. – 27-40 б.

6 Жұмағұлов Б.Т.Қазақстандағы жоғары білімнің дамуы: шындықтар мен перспективалар // Федералдық анықтамалық. Ресейдегі білім. - №8. - 2013., С. 291-294.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССА РЕАБИЛИТАЦИИ БОЛЬНЫХ С ОНМК

ЛАДЗИНА Н. А., ЖЕНЫСКАНОВА А. Б.
магистры, Факультет педагогики, психологии и культуры, Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск

Проблема психологического сопровождения пациента в период болезни, часто приводящей к инвалидности, социальная несовместимость многогранна, необходимы современные исследования и разработки. В неврологическое отделение ОНМК (острое нарушение мозгового кровообращения) госпитализируются как пожилые, так и молодые пациенты трудоспособного возраста (от 25 лет до 45), им необходима не только медикаментозная терапия, но и психологическая помощь, как указано в данной статье. Мы разработали программу нейропсихологической реабилитации и программу психологической коррекции, ориентированную на личность, с учетом факторов психического сопровождения при ишемическом инсульте. Благодаря проделанной работе были определены основные направления процесса психологического сопровождения пациентов с ОНМК на основе когнитивно-поведенческого подхода к процессу реабилитации и повышению эффективности нейрообработки в целом.

Программа психологического сопровождения пациентов с ОНМК должна быть системной и комплексной, направленной на формирование адаптивных стратегий выживания и социально-психологической адаптации в случае болезни, на преодоление эмоциональных и волевых расстройств, факторов, вызывающих заболевание, инвалидности и социальных лишений. Систематический и целостный подход к личности пациента, перенесшего инсульт, может повысить эффективность лечения и реабилитации.

В настоящее время наблюдается рост числа сосудистых заболеваний, в том числе сосудистых заболеваний головного мозга, не только в Казахстане (частота инсульта остается одной из самых высоких - 3,4 на 1000 человек в год), но и во всем мире. Около 40 % инсультов связаны с нарушениями высших психических функций (ВПФ) (в том числе речи), которые, как правило, связаны с двигательными нарушениями в конечностях, что в большинстве случаев приводит к инвалидности [1; 2; 5].

Анализируя значительные социально-экономические изменения, произошедшие в Казахстане за истекший период, мы видим, что сохранение и развитие профилактического направления отечественной медицины не только не потеряли своей актуальности, но и приобрели еще большее значение. Это потребовало разработки новых организационных превентивных мер [4].

По мнению В. Н. Григорьева и Н. Г. Ермакова, реабилитация пациентов, перенесших инсульт, с целью восстановления нарушенных функций, социальных контактов, профессиональных навыков, возвращения пациента в общество и к работе, которую он может выполнять, становится медицинской и социальной проблемой [3;5].

Значительная часть пациентов, перенесших ОНМК, устранение ишемической болезни сердца, объективное улучшение гемодинамики и повышение толерантности к физической нагрузке, сохраняют стойкие невротические расстройства [6].

У некоторых пациентов «кризис идентичности», вызванный болезнью, не преодолевается на этапе реабилитации и иногда усугубляется в амбулаторных условиях, что, несомненно, требует интенсивной психологической помощи и поддержки [7].

Разработанная программа психологического сопровождения постинсультного больного должна быть системной и комплексной, направленной на формирование адаптивных копинг-стратегий и социально-психологической адаптации в болезни, на преодоление

эмоционально-волевых нарушений, стрессовых факторов болезни, инвалидности и социальной депривации. Примененный личностно-ориентированный клинико-психологический подход к реабилитации при этом заболевании будет способствовать разработке адаптивных терапевтических стратегий преодоления болезни, поиску психологических ресурсов личности, что позволит улучшить качество жизни пациентов, перенесших инсульт [6; 7].

Методы исследования

I. Клинико-психологический метод – изучение клинических групп с использованием психологических методик.[8; 9].

1) психобиографический метод, наблюдение;

2) нейропсихологическое обследование - Монреальская шкала оценки когнитивных функций (MoCA, Dr. Nasreddine Z., 2003); краткие шкалы оценки когнитивных функций (MMSE, FAB, KNOX);

3) отношение к болезни - методика ТОБОЛ (Санкт-Петербургский научно-исследовательский психоневрологический институт имени М.М. Бехтерева). В.М. Бехтерева), направленный на диагностику типа отношения к болезни;

4) изучение поведения при болезни - опросник Coping Behaviour Questionnaire (Folkman and Lazarus, 1988);

5) исследование психопатологической симптоматики – Госпитальная шкала тревоги и депрессии (HADS, Zigmond A. S. and Snaith R. P., 1983).

II. Метод статистический – использование математических статистических методов (при сравнении групп, критерий Манна-Уитни для независимых выборок и критерий Вилкоксона T для зависимых выборок; коэффициент корреляции Спирмена использовался для корреляций; факторный анализ использовался для методов; регрессия анализ был использован для анализа влияния переменных). Для статистического анализа мы использовали программный пакет SPSS для Windows, стандартная версия 11.5, Copyright © SPSS Inc., 2014. [10]

Клиническая выборка исследования

Исследование проводилось на базе неврологического отделения для больных с нарушениями мозгового кровообращения Усть-Каменогорской городской больницы №1 на этапах стационарного лечения и через 3 месяцев после выписки. В исследование были включены 39 пациентов с подтвержденным диагнозом ишемический инсульт. Группа состоит из 20 мужчин и 19 женщин в возрасте от 47 до 59 лет. В исследование исключены: пациенты с

нарушением сознания; пациентам с тяжелой афазией; пациентам с тяжелой зрительной агнозией; пациентам с грубыми нарушениями модально-неспецифического внимания; пациенты с дефицитом программирования и контроля, а также со снижением критики своих нарушений; пациенты, набравшие менее 19 баллов по Монреальской шкале когнитивной оценки (MoCA). Подбирались пациенты без нарушений речи. Средний возраст пациентов составил 56,6 ± 7 лет [11].

Результаты

При анализе результатов исследования было установлено, что жалобы, высказывания, поведение пациента соответствуют четырем уровням психического отражения болезни, таким как: сенсорный – жалобы на боли в теле, спине, головной боли и др. (43 %); эмоциональные – жалобы на плохое настроение (52 %), страх (37 %), страх перед будущим (78 %), сожаление о кардинальном изменении образа жизни (64 %), чувство вины перед близкими (52%), интеллектуально-когнитивные нарушения разной степени тяжести, незнание инсульта и возможностей реабилитации (69 %), считают свою болезнь «наказанием» (58 %); мотивационные – нарушения мотивации, анозогнозия или гипозозногнозия (47 %), отказываются выполнять рекомендации врача, в том числе отказываются от реабилитационных мероприятий (63 %). [12]

На рисунке 1 показан тип отношения к болезни пациентов, перенесших ОНМК.

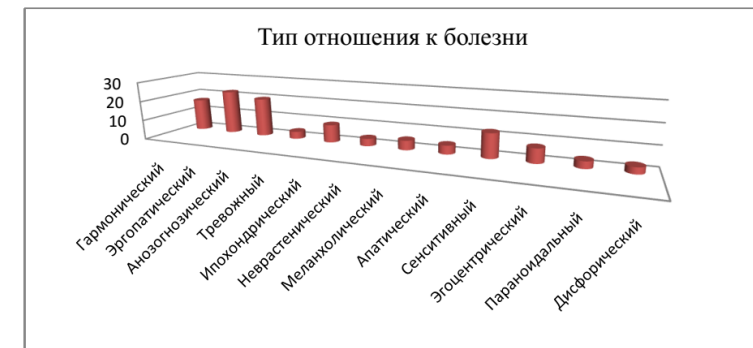


Рисунок 1 – Анализ типов отношения к болезни пациентов, перенесших ОНМК неврологического отделения

Как показано на рисунке 1, пациенты с ОНМК характеризуются: эргопатическим подходом к заболеванию, проявляющимся в

стремлении любой ценой сохранить профессиональный статус и способности продолжать активную работу такого же качества; также характерен для данных пациентов анозогностический тип отношения к болезни, характеризующийся активным отказом от мыслей о болезни (пациенты надеются, что «все наладится»), легкостью нарушения режима и врачебных рекомендаций. [11]

Наши пациенты также характеризуются повышенным уровнем тревожности и состоянием, соответствующим субдепрессивному уровню по «Госпитальной шкале тревожности и депрессии».

Пациенты с инсультом используют следующие стратегии выживания – копинг-стратегии: «Принятие ответственности», «Планирование решения проблемы», «Дистанция и самоконтроль» (рисунок 2). По результатам статистического анализа данных можно говорить о выявленных следующих моделях. Была обнаружена значимая обратная зависимость между количеством баллов МоСА и снижением критичности ($r_s = -0,452$ $p < 0,05$), что свидетельствует о том, что чем ниже балл МоСА, тем ниже критичность пациентов по отношению к своим недугам [12].

Согласно рисунку 2, выявлена достоверная прямая связь между типом тревожного отношения к заболеванию и стратегией совладания «Поиск социальной поддержки» ($r_s = 0,484$ при $p < 0,05$). В этом смысле можно предположить, что пациенты с тревожным отношением к болезни требуют большего внимания со стороны медицинского персонала и членов семьи, и, в этом случае, возможно формирование позиции зависимости и завышенных ожиданий по отношению к другим [13].



Рисунок 2 – Статистический анализ копинг-стратегии, применяемые пациентами с ОНМК неврологического отделения

Продолжая анализировать копинг-стратегии, в соответствии с рисунком 2, мы видим, что была выявлена значимая прямая связь между типом ипохондрического отношения к болезни и копинг-стратегии ($r_s = 0,49$ при $p < 0,05$). Это говорит о том, что больным инсультом с ипохондрическим отношением к заболеванию характерна недостаточная целенаправленность и рациональное обоснование поведения перед лицом проблемной ситуации, а с другой стороны – возможность активного противодействия трудностям и стрессовым воздействиям [13].

Психологическая коррекция включала устранение дефицита информации о развитии заболевания, возможностях реабилитации и компенсации дефекта и направлена на снижение уровня тревожности, формирование адаптационной мотивации и стратегий совладания, приверженность лечению.

Еще на этапе госпитализации (до 14 дней) мы отметили: снижение уровня тревожности по поводу перспектив; уменьшение общего количества жалоб на плохое самочувствие и боли в различных местах; желание узнать больше о возможностях восстановления утраченных функций – пациенты самостоятельно обучаются по рекомендациям специалистов в свободное время [14].

На основании полученных данных мы составили алгоритм психологического сопровождения. Имея низкий балл по шкале МоСА, мы проводили нейропсихологический диагноз и провели программу нейропсихологической реабилитации. Это, в свою очередь, увеличивало критичность собственных расстройств и способствовало формированию приверженности к лечению [14].

Мы используем методику постановки целей и задач в нейрореабилитации «на будущее». Первый случай способствует формированию удовлетворенности лечением и реабилитацией, обучением навыкам программирования и управления. Второй случай помогает пациенту понять причины, по которым они хотят активно участвовать в процессе реабилитации, принимая на себя ответственность за результаты лечения и удовлетворить потребности [3; 14].

Пациентам с тревожным отношением к заболеванию оказывалась психологическая помощь с целью устранения недостатка информации о развитии болезни, возможностях реабилитации и компенсации дефекта. Таким образом, мы избегаем феномена «чрезмерной опеки» у членов семьи, мы повышаем независимость пациентов.

Для пациентов, перенесших инсульт, существует постоянная вероятность рецидива инсульта, в том числе со смертельным исходом. Таким образом, применяемая нами методика декатастрофизации направлена на преодоление страха перед повторным инсультом и смертью, а также на снижение тревожности. С той же целью обучают навыкам релаксации. Мы также использовали когнитивную обработку травматических переживаний, чтобы устранить «конфликт» между новой информацией и старыми представлениями о болезни, поскольку эти когнитивные конфликты могут вызывать навязчивые мысли и избегающее поведение [14].

Психологическое сопровождение пациентов со стратегией копинга с болезнью «Противостояние в болезни» была направлена на обучение адаптивным навыкам совладания со стрессом, что, в первую очередь, должно снизить риск ипохондрического отношения к заболеванию и «ухода» пациента в болезнь.

Психологическое сопровождение пациентов с копинг-стратегии «самоконтроль» была направлена на минимизацию трудностей выражения чувств, потребностей и мотивов в связи с проблемной ситуацией и на нивелирование высшего контроля поведения. Для этого учитывалось преобладания рационального подхода и необходимость его сохранения в болезненной ситуации [15].

Сопровождение процесса реабилитации пациентов с ОНМК должно включать в себя работу со знаниями над эмоциональным состоянием и психосоциальными навыками (такие как тревога, настроение, самооценка, регуляция, мотивация, локус-контроль, стратегии преодоления, самооценка).

Программа личностно-ориентированной психологической коррекции с учетом факторов психологического сопровождения пациентов, перенесших ОНМК, дает необходимый дифференцированный и индивидуальный подход к работе с пациентами, в частности, зависящий от внутренней картины заболевания и доминирующей стратегии выживания.

Для лиц с тревожным типом отношения к болезни ведущими направлениями психологического сопровождения является устранение информационного дефицита, компенсация дефекта и обучение повышению самостоятельности в действиях.

Для лиц, находящихся в конфронтации с болезнью, в психологическом сопровождении, преобладает обучение адаптивным навыкам преодоления стресса. Повышение осведомленности о

нарушениях способствует приверженности к лечению и повышает эффективность нейропсихологической реабилитации.

Наше исследование подтверждает необходимость психологического сопровождения процесса реабилитации и целостного, а также индивидуального подхода к личности пациента, перенесшего инсульт.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Адильбеков Е.Б., Ахметжанова З.Б., Медуханова С.Г. «Динамика развития инсультной службы Республики Казахстан». Журнал «Нейрохирургия и неврология Казахстана» № 2 (спецвыпуск), 2018 г
- 2 Бурно М.Е., Иговская А.С. Психотерапия пациентов с расстройствами личности, характеризующимися преобладанием ипохондрии // Журнал невропатологии и психиатрии. 2008.108 (12): С. 27–31.
- 3 Григорьева В.Н., Тхостов А.Ш. Психологическая помощь в неврологии. – Н.Новгород: Издательство Нижегородской гос.мед. академии, 2009. – 205-230с.
- 4 Гусев Е. И., Скворцова В. И. Ишемия головного мозга. – М.: Медицина, 2001. – 326 с.
- 5 Ермакова Н.Г. Психологические особенности больных с последствиями инсульта в левом и правом полушариях головного мозга в процессе реабилитации // Вестник СПбГУ. – 2008. – Сер. 11. Вып. 3.
- 6 Кадыков А. С. Реабилитация после инсульта. - М.: Миклош, 2003. –176С.
- 7 Медведев В.Э. Профилактика и терапия психопатологических расстройств у пациентов с сердечно-сосудистыми заболеваниями// Журнал Неврология. Нейропсихиатрия. Психосоматика. – 2012. – №3. – С. 1.
8. Виленский Б.С. Инсульт – современное состояние проблемы // Неврологический журнал. – 2008. – № 2. – С. 4–10.
- 9 Григорьева В.Н., Тхостов А.Ш. Психологическая помощь в неврологии: монография. – Н. Новгород: Нижегород. гос. мед. академия, 2009. – 444 с.
10. Вознесенская, Т.Г. Депрессия при цереброваскулярных заболеваниях // Неврология, нейропсихиатрия, психосоматика. - 2009. -№2. - С. 9-12.

11 Ковшова О.С., Светкина А.А. Комплексная нейropsychологическая реабилитация больных с ОНМК. // Сб. выступлений V Международной конференции «Фундаментальные и прикладные аспекты восстановления сознания после травмы мозга: междисциплинарный подход. – Н. Новгород, 2016. – С. 45–47.

12 Мух Е.А. Прогнозирование инсульта и оценка эффективности профилактики цереброваскулярных заболеваний на основе комплексного анализа факторов риска: автореф. дис. ... канд. мед. наук. – Новосибирск, 2005. – 22 с.

13 Особенности динамики восстановления высших психических функций у пациентов, перенесших острое нарушение мозгового кровообращения / А.А. Светкина, О.С. Ковшова, И.А. Стрельникова [и др.] // Избранные вопросы нейрореабилитации: материалы VIII международного конгресса «Нейрореабилитация – 2016» (Москва, 8–10 июня 2016 г.) / ред.: Г.Е. Иванова [и др.]. – М., 2016. – С. 311–313.

14 Принципы ранней реабилитации больных с инсультом / В.И. Скворцова, Г.Е. Иванова, Квасова О.В. [и др.] // Журнал неврологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. Инсулт. Приложение к журналу. – 2002. – Вып. 7. – С. 28–33.

15 Светкина А.А. Нейropsychологическая реабилитация больных с острыми нарушениями мозгового кровообращения // Аспирантский вестник Поволжья. – 2014. – № 3–4. – С. 170–171.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДА ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

МАНДАХБАЯР Т.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Елдегі жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдай білім беру жүйесінің түбегейлі өзгеруіне оқитудың дәстүрлі әдістерін пайдалану шеңберінде қол жеткізу мүмкін еместігін көрсетті, білім берудің өзекті міндеттерін іске асыру үшін қазіргі заманғы тәсілдер, формалар, жұмыс әдістері, инновациялық технологиялар қажет. Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытудағы ең тиімді және заманауи форма ретінде қарастыратын, оқитудың заманауи әдістерінің бірі – интербелсенді әдіс. Интерактивті

(ағылш. *inter* – өзара, *act* – әрекет ету) – біреумен әңгімелесу, диалог режимінде бірлескен қызмет процесінде өзара әрекеттесуді білдіреді. Интербелсенді әдістер оқушылардың тек мұғаліммен ғана емес, сонымен бірге бір-бірімен кең қарым-қатынасына және оқу процесінде оқушылардың белсенділігінің үстемдігіне бағытталған [1, б. 48].

Қазіргі заманауи педагогика ғылымында оқу әдістеріне үлкен мән беріледі, өйткені қажетті әдістер мұғалім мен оқушылардың белсенді бірлескен оқу іс-әрекетіне, олардың өзара әрекеттесуі мен қарым-қатынасына бағытталған; олар оқушы өзін-өзі барынша жүзеге асырудың жолдарын табатын білім беру кеңістігін құруға мүмкіндік береді. Интербелсенді оқыту – бұл ең алдымен өзара әрекеттесуге негізделген оқыту. «Интербелсенді оқыту» ұғымы үшін келесі схемалар өзара әрекеттесу негізгі болып табылады: оқытушы – оқушы(лар), оқушы – оқушы(лар). Оқытудағы интербелсенді әдіс оқытудың жоғары тиімділігі мен сапасын қамтамасыз ете алатын танымдық іс-әрекеттің арнайы формаларын қолдануды көздейді. «Қазіргі заманауи ой мен іс-әрекет тақырыбының өсіп келе жатқан диалогтық сипаты теориялық дауда және кез-келген іс-әрекетте, соның ішінде оқу іс-әрекетінде серіктестер «басқаша ойлайтындарды», басқаша «қарайтын», толыққанды қарсыластар ретінде әрекет етуді талап етеді, соның арқасында бір-біріне құнды және қажетті. Сабақтардағы интербелсенді қызмет диалогтық қарым-қатынасты ұйымдастыру мен дамытуды көздейді» [2, б. 65].

Алайда, интербелсенді оқыту – бұл сабақтардағы диалогтық оқыту ғана емес, оның барысында оқушы оқытушымен немесе басқа оқушылармен өзара әрекеттесу негізінде тәжірибені игереді, сонымен қатар, адамның өзара әрекеттесу режимінде қарастырылатын оқу құралдарының дидактикалық қасиеті және адам мен компьютердің өзара әрекеттесу режимінде өтетін, білім беру саласына еніп, оқитудың әмбебап құралына айналған оқыту құралдары. «Оның бұл бірегейлігі компьютердің қосымша құрылғыларды қолданумен бірге ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде жұмыс жасайтын оқытушы, білім алушы мен оқу құралы арасындағы өзара әрекеттесуді қамтамасыз ете алатындығымен байланысты, дереу кері байланыс, интербелсенділігі, аудиовизуалды ақпараттың үлкен көлемін ұсыну мүмкіндігі қызығушылық тудырады» [3, б. 203].

Педагогикалық әдебиеттерде интербелсенді оқыту, ең алдымен, бір жағынан, оқушылардың мұғаліммен, бір-бірімен және оқу ортасымен өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін оқу-тәрбие

процесінің барлық субъектілерін өнімді бірлескен іс -әрекетке толық жеке қосудан байланысты, ал екінші жағынан, оқу құралдарының дидактикалық қасиетімен, білім беру үдерісі субъектілерінің ақпараттық ортамен немесе оның жеке құрамдас бөліктерімен (интербелсенді такта, интербелсенді теледидар, компьютерлік оқыту бағдарламасы және т. б.) өзара әрекетін білдіреді. Бұл анықтамалардың жиынтығы интербелсенділік оқу үдерісіне қатысушылардың білім беру ортасымен тікелей немесе жанама әрекеті ретінде түсінуге мүмкіндік береді.

Жалпы оқытудың интербелсенді әдістерінің негізгі критерийлеріне жатқызамыз: дискуссиялар, материалды еркін баяндау, лекциялар аз, бірақ көп семинарлар, студенттердің бастамасы, ұжымдық күш-жігерді қажет ететін топтық тапсырмалардың болуы, семестр бойы тұрақты бақылау, жазба жұмыстары. Жоғары білім беру жүйесінің басым қағидаты -білім алушының мүдделерін ескеру қағидаты болып табылады. Осыған байланысты жоғары оқу орны оқытушыларының алдында студенттердің шығармашылық әлеуетін, оның оқуға деген ынтасын жандандыруға бағытталған оқыту әдістері мен әдістерін әзірлеу және енгізу міндеті тұр.

Оқытудың интербелсенді әдістерінің міндеттеріне мыналар жатады:

- студенттердің нақты белгілі бір пәнге қызығушылығын арттыру;
- тиімді қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру арқылы оқу сабақтарын күнделікті өмірге жақындату;
- психологиялық стресске төзімділікті қалыптастыру;
- қақтығыстарды реттеу, шешу дағдыларына жаттықтыру.

Оқытудың интербелсенді әдістердің тұжырымдалған міндеттері әсіресе оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда өзекті. «Коммуникативтік құзыреттілік» ұғымының мазмұнын осы мәселеге (Е. А. Быстрова, А. А. Евтюгина, Э. Ф. Зеер, Л. С. Зникина, И. А. Зимняя, Л. К. Гейхман, Ю. Н. Караулов, М. Р. Львов, В. В. Сериков, А. В. Хуторской, А. Н. Щукин, И. М. Осмоловская, И. В. Шалыгина и басқалар.) арналған жұмыстар негізінде талдау коммуникативтік құзыреттілікті жеке тұлғаның алған біліміне, дағдылары мен қабілетіне және жеке тұлғаның оларды кәсіби қызметінде қолдануға қабілеттеріне негізделген белгілі бір құрылымдық компоненттерден тұратын интегралды жүйе ретінде ұсынуға мүмкіндік береді. Коммуникативтік

құзырлылыққа «айналадағы және алыстағы адамдармен қарым-қатынас жасау әдістері, топта жұмыс істеу дағдылары, ұжымда әр түрлі әлеуметтік рөлдердің болуы» туралы білімді қамтиды. Білім алушы өзін таныстыра білуі, хат, сауалнама, өтініш жаза білуі, сұрақ қоя білуі, пікірталас жүргізе білуі және т.б. бұл үшін оқыту процесінде әрбір оқытылатын пәннің немесе білім беру саласының шеңберінде оқытудың әр кезеңінде коммуникацияның нақты объектілерінің қажетті және жеткілікті саны және олармен жұмыс істеу әдістері бекітіледі.

Біз коммуникативтік құзыреттілікті қарым-қатынас міндеттеріне қатысты вербалды және вербалды емес құралдарды адекватты қолдана білу, сөйлеу нормасына, практикалық тәжірибеге және нақты коммуникативті жағдайға сәйкес сөйлеу жұмысын дұрыс түсіндіру және құрастыру қабілеті ретінде қарастырамыз. «Коммуникативтік құзыреттілік» дегеніміз-бұл оқушының кез келген мәлімдемені қабылдау қабілеті және білімге, дағдыға, практикалық тәжірибеге, қабылданған тілдік нормаларға, жеке қасиеттерге сәйкес вербалды емес құралдарды қолдана отырып, өзіндік сөйлеу жұмыстарын жасауға дайындық. сондай-ақ тақырыптарды, мақсаттарды, міндеттерді, коммуникативті және этикалық көзқарастарды ескере отырып, сөйлеу құрылымдарын құру және сөйлеу арқылы кәсіби нәтижелерге қол жеткізу. Коммуникативтік құзыретті оқу барысында дамытуға болады.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, құрылымдық коммуникативтік құзыреттілік адамның негізгі психологиялық қасиеттері түрінде көрсетілуі мүмкін және оның дамуы: білім, дағды, практикалық тәжірибе, ойлау, қажеттіліктер, эмоциялар мен сезімдер, ерік, құндылықтар, ар-ұждан, сенім және т.б. байланысты. Оқушының әрі қарайғы кәсіби қызметінің тиімділігі коммуникативтік құзыреттіліктің даму деңгейіне байланысты.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту-бұл бастауыш, орта және жоғары білімнің әртүрлі кезеңдерінде өмір бойы сөйлеу арқылы және дамудың бірыңғай жүйесін құрайтын ұйымдасқан өзін-өзі тәрбиелеу арқылы ақпаратты беру мен игеруге дайындықты қалыптастырудың екі жақты процесі.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үдерісінде оқушыларды оқытудың интербелсенді әдістері ерекше маңызды, оларды таңдау кезінде біз оқу процесін ұйымдастыру формаларын ескереміз (кесте 1) [4, б. 67].

Кесте 1 – Оқыту әдістері мен формаларын таңдауға қойылатын талаптар

| | |
|---|--|
| Талаптар | Сипаттамасы |
| Оқыту мақсаттылығы, атаулылығы (адресность) | Кімге және нені үйрету керек екендігі туралы нақты түсінік қалыптасады. Мақсатты оқу процесін ұйымдастырудың формасын таңдауды алдын ала анықтайды: мысалы, университеттің кіші курстарында ақпараттық база мен практикалық дағдылар қарқынды қалыптасқан кезде дәрістер, семинарлар, рөлдік сабақтар, дидактикалық жаттығулар көбірек қолданылады. Жоғары курстарда, оқытудың соңғы кезеңдерінде күрделі ойын формаларын, нақты жағдайларды, кәсіби ақпараттық базаны, әртүрлі дағдыларды қажет ететін пікірталас топтарында жұмыс жасаған жөн. |
| Оқыту белсенділігі | Сабақтардағы студенттің өзіндік шығармашылық белсенділігі дидактикалық басқару және бақылау құралдары мен әдістер жүйесімен анықталады. Бірақ мұғалім өзінің тәжірибесіне, қолданылатын тәсілдердің тиімділігі туралы білімі мен идеясына сәйкес жұмыс жасай алатын белсенділіктің формаларын анықтауы керек. |
| Оқу мақсаттарын білу | Оқыту мақсаттары жеке пән бойынша да, пәндер циклі бойынша да айқындалады. Курстың міндеттері анықталады, оқытушыдан дайындық барысында алған білімі, дағдылары мен қабілеттеріне қойылатын соңғы талаптар қалыптастырылады. Мақсаттарды білу студенттің ынтасын түпкілікті нәтиже тұрғысынан да, процесс тұрғысынан да алдын ала анықтайды. |
| Кері байланыс | Оқытушылармен аудиториямен жұмыс барлық нысандарда жүзеге асырылуы керек. Кері байланыс қойылған оқу мақсатына қаншалықты қол жеткізілетіні туралы ақпарат алу құралы; оны жүзеге асыру барысында берілген тапсырмалардың алгоритмі туралы бастапқы білім мен түсінік түзетіледі, «қайта даярлауға» қажеттілік азаяды. |
| Оқытудың қайталануы | Дағдылар мен дағдыларды бекіту үшін оқу процесін ұйымдастыруды жоспарлау және жұмыс бағдарламасын құру кезеңінде тиісті бөлімдерді енгізуді талап ететін оқылатын материалды қайта ұсыну қажет болады. |
| Оқытуды ынталандыру | Оқытуды ынталандыру оқу мотивациясын күшейтетін оқу үдерісіне белсенді қатысқаны үшін аралық марапаттау жүйесінің болуын болжайды (мысалы, жұмысқа қатысу белсенділігін ескере отырып, табысты идеялар үшін марапаттау). |

Интербелсенді әдістер мен формаларды таңдау негізінде оқу сабақтарының кезеңдерін әзірлейміз. «Көптеген теоретиктер мен практиктер интербелсенді сабақты ұйымдастыру кезеңдерінің бірізділігі туралы келіседі: оқу материалындағы мәселені оқшаулау, топта мәселенің шешімін іздеу, ұсынылған шешімдерді талқылау, ең оңтайлысын таңдау, сабақты міндетті түрде рефлексиялау. Сонымен қатар, диалог (полилог, пікірталас) білім беруде заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану мүмкіндігін білдіретін осындай қызметтің негізгі жүйе құраушы құрамдас бөліктері».

Оқытудың интерактивті әдістеріне біз мыналарды жатқызамыз: ойын, пікірталас, шығармашылық, жобалау, ақпараттық-компьютерлік. Оқытудың интерактивті әдістеріне біз мыналарды жатқызамыз: ойын, пікірталас, шығармашылық, жобалау, ақпараттық-компьютерлік (кесте 2)[5, б. 13].

Кесте 2 – Оқытудың интербелсенді әдістерінің жіктелуі

| | |
|-------------------------|---|
| Әдістер | Формалары |
| Ойын | Рөлдік, ситуациялық, ұйымдастырушылық-қызметтік, іскерлік және т. б. |
| Пікірталас | Дебаттар, кейс-әдіс, эвристикалық әңгіме, жағдайларды талдау, дәріс-баспасөз конференциясы, дөңгелек үстел, дәріс-диалог, диспут және т. б. |
| Шығармашылық | Миға шабуыл, әлеуметтік маңызы бар тақырыпта сөйлеу, өнімнің тұсаукесері және т. б. |
| Жобалық | Ғылыми жобаларды, презентацияларды қорғау және т. б. |
| Ақпараттық-компьютерлік | Виртуалды форум, виртуалды конференция, вебинар, қашықтықтан оқыту, мұғалім мен оқушының компьютерлік өзара әрекеті және т. б. |

Оқытудың ойын әдістері (рөлдік, ситуациялық, ұйымдастырушылық-белсенділік, іскерлік) оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда оқу процесінің бөлігі болып табылады; оларды бірыңғай мазмұн, сюжет, қатысушылар біріктіреді. Ойын әдісі оқытудың негізгі мазмұнына сәйкес қолданылады, оқу процесін жандандыруға, қажетті білімді, дағдыларды игеруге және оларды нақты өмірге жақын жағдайда қолдануға көмектеседі: рөлдік ойындар, ұйымдастыру-белсенділік ойындары, іскерлік ойындар.

Дискуссиялық оқыту әдістері (дебаттар, кейс-әдіс, эвристикалық әңгіме, жағдайларды талдау, дәріс-баспасөз конференциясы, дөңгелек үстел, дәріс-диалог, диспут) серіктестік қарым-қатынас пен топта жұмыс істеу қабілетін дамытуға, сыни ойлауды дамытуға, толеранттылық пен әңгімелесушілер мен олардың көзқарастарын құрметтеуге ықпал етеді.

Оқытудың шығармашылық әдістері (миға шабуыл, әлеуметтік маңызы бар тақырыпта сөйлеу, өнімді таныстыру) жаңашылдығымен, өзіндік ерекшелігімен ерекшеленетін, тек субъективті ғана емес, сонымен қатар объективті құндылығы

бар мәтіндерді шығармашылық өнімдерін құруға бағытталған. Әдістің артықшылығы – оқушылардың ақыл-ой күшін үнемі жұмылдыруында және олардың оқуға деген қызығушылығының артуы, оқытушы мен оқушылардың және оқушылардың бір-бірімен тұрақты қарым-қатынасының болуы. Оқытудың шығармашылық әдісі зияткерлік, кәсіби, мінез-құлық дағдылары мен қабілеттерін дамытуға назар аударуды қамтамасыз етеді, сондай-ақ, зерттелетін материалды қабылдаудың, оны өңдеу мен игерудің уәждемесі мен эмоционалдылық дәрежесін арттырады.

Жобалау әдісі (ғылыми зерттеу жобалар, презентациялар қорғау) – теориялық және практикалық сипатта болуы мүмкін проблемалық мәселені шешу үшін оқушылардың дербес ізденуі мен танымдық белсенділігі арқылы коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру процесін қамтитын әдіс. Оқытушы оқушылардың шығармашылық, өзіндік жұмысын ұйымдастырады, тек жұмыстың мақсатын көрсетеді (не істеу керектігін және қалай істеу керектігін көрсетпейді). Мұндай жұмысты орындау (ақпаратты талдау және жүйелеу, қосымша фактілерді, мәліметтерді іздеу, эксперименттік жолмен жаңа фактілерді алуға тырысу) проблемалық жағдайларды тудырады. Жобалау әдісі студенттердің проблемалық және танымдық дербестігінің ең жоғары деңгейіне ие, ол коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың және олардың шығармашылық белсенділігін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Жобалау әдісін жүзеге асыруда оқытушыға үйлестіруші, сарапшы, қосымша ақпарат көзі рөлі жүктеледі.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамытудағы ақпараттық-компьютерлік әдіс (виртуалды форум, виртуалды конференция, вебинар, қашықтықтан оқыту, мұғалім мен оқушының компьютерлік өзара әрекеті) – оқытушы мен оқушылардың өзара қашықтықтан әрекеттесуін болжайтын және оқу процесіне тән барлық компоненттерді: оқытудың мақсатын, мазмұнын, жұмыс әдістерін, оқытудың ұйымдастырушылық нысандары мен құралдарын көрсететін әдіс. Оқу процесінде қажетті әдіс интернет-технологиялардың нақты құралдарымен немесе интербелсенділікті қамтамасыз ететін басқа құралдармен жүзеге асырылады. Қашықтықтан оқытуды оқытудың дербес түрі ретінде бөліп көрсетуге болады, бұл жағдайда ақпараттық технологиялар жетекші орын алады, ал сәйкес бағдарламалық жасақтамасы бар компьютер – бұл көп немесе аз дәрежеде барлық аппараттық функцияларды, сондай-ақ білім беру мәселелерін шешу, өзіндік жұмысты ұйымдастыру, білім беру нәтижелерін бағалау

және федералды мемлекеттік білім беру стандартының пәндерінің даму дәрежесін бақылау үшін оқу материалдарын құру, сақтау және қолданудың маңызды функциясы. Заманауи технологиялар мұғалім мен оқушының ақпараттық-компьютерлік әдісті белсенді түрде пайдалануына мүмкіндік береді және кез келген білім беру мәселелерін шешу, оның ішінде коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үшін.

Сонымен, оқытудың интербелсенді әдістері коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда бір мезгілде бірнеше мәселені шешуге ықпал етеді: олар студенттер арасында эмоционалдық байланыс орнатуға көмектеседі, топта жұмыс істеуге үйретеді, өз ұстанымын тұжырымдау және өз пікірін қорғау қабілеттерін дамытады, басқа студенттердің пікірін тыңдау, төзімділік таныту, қарым-қатынас мәселелерін шешуде сөйлеу этикеті формулаларын қолдану және т.б. Оқытудың интербелсенді әдістерін оқу үрдісінде белсенді қолданудың арқасында қазіргі заманауи қоғам өміріне қажетті оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда тиімді нәтижелерге қол жеткізуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Третьякова А. Н., Шишкина Н. М. Интерактивные формы обучения на уроках литературы и во внеурочной деятельности // Муниципальное образование: инновации и эксперимент, 2012. № 1. С. 48–52.

2 Кунжигитова Г.Б., Рсмаханбетова Ш.Е., Жанибекова Э.Ж. Интерактивные методы обучения, влияющие на активность личности в процессе обучения // Наука и мир. 2014. Т. 3. С. 65–70.

3 Долгаева Н.О. Интерактивные технические средства обучения в контексте обучения иностранному языку (на примере курсов «Лингвострановедение» и «Страноведение») // Вестник Московского государственного областного университета. [Педагогика]. 2013. № 2. С. 203–206.

4 Гидрович С.Р., Егорова И.И., Курочкина А.Ю. Компетентностный подход к формированию основных образовательных программ третьего поколения. СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010.

5 Гавронская Ю. Интерактивность и интерактивное обучение // Высшее образование в России. 2008. № 7.

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

МАХАМБЕТОВА Ә. Б., ЖАМАНҚҰЛОВА Қ. С.

магистранттар, 1-ші курс, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қызылорда қ.

БЕККОЖАНОВА Г. К.

ф.ғ.к., доцент міндетін атқарушы, Шетел филологиясы және аударма ісі
кафедрасы, Әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

Білім алушылардың алдында ерекше байсалды дауыспен дәріс оқу – бұл шамамен жиырма жыл бұрын кең таралған оқыту әдісі болатын. Заман талабына сай, білім берудегі жаңашылдықтың орнауына байланысты жас ұрпаққа ағылшын тілін бірсарынды үйрету өз тиімділігін жоғалтуда.

Әлемнің көптеген елдерінде ағылшын тілін оқытудың заманауи әдістеріне деген қызығушылықтың артуы, мұны қалай жасау керек деген сұрақ туғызады – оқу жоспары, пәні, мазмұны мен әдістемесі бұрынғыдай қалыптасқан нормалардан қалай ерекшеленуі керек деген ой әрбір педагог – мамандарды мазалауда. Дәстүрлі ағылшын тілін оқыту қажеттілігі туралы толассыз талқылауларға қарамастан, соңғы кездері ағылшын тілін оқытудың заманауи әдістері көптеген сұранысқа ие болып отыр. Қазіргі уақытта бұл мәселеге аса назар аудару үшін жыл сайын бірнеше кітаптар мен мақалалар жазылып жатыр. Оқу бағдарламасы мен әдістерін жоспарлау кезінде білім алушылар мен олардың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын, қабілеттерін, ұнатуларын, ұнатпайтын және даму мәртебесін түсіну басқа талаптардан басым болуы керек деген болжам айтылды.

Осының айқын мысалы, сугестопедия, ең таңқаларлық «гуманистік тәсілдердің» бірі ретінде белгілі. Адамдар есейген сайын олардың әлеуметтік нормаларға сай білім алуында түрлі кедергілер болады және осы орайда бұл әдіс білім алушылардың бала кезіндегі қабілеттерін жандандыру арқылы оқыту идеясына негізделген.

Оқытудың тағы бір жаңа әдісін анықтау мақсатында, нейролингвисттер адам тілінің миға қалай енетіні және неврологиялық оқытудың қалай жүретіні туралы көптеген жаңа және қызықты зерттеулер ұсынды. Егер шет тілдерін оқыту әдіскерлері нейролингвистиканың нәтижелерін зерттесе, олар бұрыннан бар оқыту әдістерін қалай жақсартуға болатындығы туралы балама түсіндірмелер таба алады немесе одан да тиімді оқытудың жаңа әдістері мен әдістерін ұсына алады.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, бұл зерттеу білім алушылардың ағылшын тілін үйренуде сугестопедия және нейролингвистикалық бағдарламалау әдістерін қолданудың ұтымды тұстарын көрсетеді.

Инновациялар мен жаңа педагогикалық технологияларды пайдалану жақсы нәтиже беретіні белгілі. Кейде тілді оқытуда бірдей стильдерді қолдану оқушының тілге деген қызығушылығын әлсіретуі мүмкін. Оқушылардың тілге деген құлшынысын түсіріп алмау мақсатында келесі ұсыныстарымызды алға тартамыз.

«Жоғарғы дәрежелі үйрену» деп те аталатын сугестопедияны 1970 жылдары Болгар мұғалімі Георгий Лозанов жасаған.

Доктор Джордж Лозановтың айтуынша жасына қарай біз әлеуметтік нормаларды қабылдаймыз және жеке басымызды оларға бейімдейміз. (Лозанов, 1978). Бала кезімізде біз қолданған қабілеттер тәжірибемізде қолданылмаса да, санамызда функционалды резервтер ретінде сақталады. Лозановтың айтуынша, адамдар бұл резервтерді белсенді іс - тәжірибесіне қайта енгізе алады, бұл олардың білгендерін үйрену, есте сақтау және біріктіру қабілетін едәуір арттырады. Лозанов (1978) тіл саласындағы жалғыз маңызды лингвистикалық проблемалар - бұл сөздер мен тілдік модельдерді есте сақтау және оларды студенттердің жеке басына біріктіру деп есептейді. Сугестопедия ең алдымен осы екі процесті тиімдірек ету үшін жасалды. Сугестопедия негізінен оқу гипотезасының вербальды емес формаларын қолданады.

Сугестопедия жақтаушылары бұл тәсіл арқылы оқу кезінде есте сақтау әдеттегі оқыту әдістерімен салыстырғанда 25 есе жеделдетіледі деп мәлімдеді. Лозанов (1978) тәжірибе ретінде өткізілген сабақтың нәтижесінде, студенттер сағатына 1000 сөзді есте сақтау қабілетіне қол жеткізді. Бұл жердегі ескретін нәрсе, уақыт өте келе, бірнеше рет қайталаудың арқасында жатқа айту жеңілдейді.

Лозанов студенттерге оқу үшін оңтайлы жағдай ретінде тыныш, бірақ шоғырланған зейінді орта қажет дейді. Оқушының осы жай-күйін қалыптастыру және жағымды атмосфера туғызу үшін сугестопедия тыныштандыратын, ырғақты музыканы, жайлы және босаңсыған ортаны және мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынасты ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас сияқты қолданады. Студенттердің сезімдері маңызды орын алады.

Олар өздерін сенімді және жайбарақат сезінуі керек және олардың психологиялық кедергілері «жойылуы» керек. Музыка бұл тәсіл үшін өте маңызды.

Андреа Ромерт сугестопедиялық оқытуға жарамды деп ұсынған барокко дәуірінің келесі композиторлары (XVII ғасыр) Ларго қозғалыстарын қамтитын музыкалық шығармаларға ие: Иоганн Себастьян Бах, Арканджело Корелли, Джордж Фридрих Гандель, Иоганн Пачельбель, Джордж Филипп Телеман, Антонио Вивальди. «Ларго» барокко қозғалыстары сугестопедке белгілі бір релаксация жағдайына жетуге көмектеседі және бұл сезімталдықты арттырады. Лозановтың зерттеулері (1978) классикалық музыканы есте сақтау кезінде, тіпті мәжбүрлемей-ақ қолданған кезде оң нәтиже бар екенін көрсетті. Музыка сеансының алдында студентке сессиядан кейін материалдың жатталып қалатындығы айтылды. Нәтижесінде студенттер есте сақтау қабілетінің жақсарғанын байқайды.

Лозанов ұсынған сугестопедияның бастапқы түрінде ағылшын тілінде сөйлейтін мемлекеттерге баратын студенттер туралы кеңейтілген диалогтар қолданылды, көбінесе олар бірнеше беттен тұрады және сөздер тізімі мен грамматикалық мәселелер туралы ескертулермен бірге ұсынылады. Әдетте бұл диалогтар студенттерге дауыстап оқылып, музыкамен бірге жүреді.

Оқушылардың шығармашылығын ынталандыру үшін сугестопедия музыка, бейнелеу өнері және сахна өнері сияқты өнердің барлық дерлік санаттарын қолданады. Сугестопедия мұғалімдері музыканы өз дамуында ән ретінде және концерттік сабақтарда классикалық фондық музыка ретінде пайдаланады.

Олар сыныпқа түрлі-түсті жасалған грамматикалық плакаттарды іліп қояды, кейде топқа сурет салу тапсырмаларын береді. Олар театрдағы актерлер сияқты қозғалады, шоу әртістері сияқты қуыршақтарды пайдаланады және жеке концертте ақындар сияқты оқулық оқиды.

Лозановтың деңгейіне бәрі бірдей жете бермейтіні рас, бірақ сөйлеу терапиясының кейбір әдістерін қолдана отырып, біз студенттердің үлгерімін едәуір тездете аламыз. Музыканы фонда да, белгілі бір іс-шараларға сүйемелдеу ретінде де қолдану ынталандырушы және босаңсытуға әкеледі. Декор, жарық және жиһаз сияқты факторларға назар аудару да естен шықпағаны жөн. Және ең маңыздысы сәйкес диалогтарды қолдану. Сыныпта оқушылардың ойындар ойнауы, әңгімелер айтуы, грамматикалық және көркем плакаттарды қолдануы сияқты сугестопедия әдістері мұғалімдер арасында қолдану жоғары қарқын алууда.

Қазіргі кезде нейролингвистикалық бағдарламалау техникасын тіл үйретуге енгізу қолға алынуда. Өз алдына неврология

салыстырмалы түрде жас зерттеу саласы болғанымен, білім беру практикасын жүзеге асыру жолында неврологиялық зерттеулердің нәтижелерін әлеуметтік ғылымдармен, психологиямен және педагогикамен үйлестіруге бірнеше талпыныс жасалды.

Осы байланыстардың мүмкіндігін талқыламас бұрын, нейролингвистиканың қайдан келетінін жақсы түсінуіміз керек.

Нейролингвистика негізінен қалыпты дамып келе жатқан субъектілердің тілдік дамуын, (Гюрель, 2004), мидың зақымдануы бар науқастарда тілдің жоғалуын (Ульман, 2005) және арнайы тілдік бұзылулары бар адамдардың тілді қолдануын зерттейді. Бұл мақалада мұғалімдер пайдалы деп санайтын нейролингвистика зерттеулерінің нәтижелері, әсіресе ағылшын тілінің оқытушылары және нейролингвистердің тілдің дамуы туралы пікірлері және тәрбиешілер бұл мәселе туралы не білуі керек екендігі талқыланады.

Нейролингвистикадағы маңызды бір бөлігі ретінде Парадис өз зерттеуінде (1994) шет тілін үйретудегі жад жүйелерінің рөлін талқылайды. Парадистің айтуынша, декларативті жад жүйесінде өңделген нақты білім автоматты түрде қолдануға жетелейді, ал студенттің сөйлеу қабілеттерін саналы түрде бақылауы әрқашан үйреніп жатқан тілді еркін меңгеруіне әкелмейді. Алайда, Парадистің пікірінше үйреніп жатқан тіл сабақтарында ешқандай білім игеру мүмкін емес деп айту қисынсыз болар еді. Парадистің (1994) бойынша, егер мұғалімдер студенттерге үйреніп жатқан тілге жиі жүгінуге мүмкіндік жасаса және де егер студенттерді сол тілде жауап беруге шақырса, олардың сөйлеуі автоматты түрде бола алады.

Лимбиялық жүйе – шет тілін оқытудың тағы бір маңызды неврологиялық жүйе. Ең алдымен, ол эмоциялар мен мотивация, сонымен қатар сөйлеу және қарым-қатынас механизмдерін реттеуге жауап береді және бұл оның коммуникативті мақсаттар үшін алатын рөлін айқындайды. Парадистің (1994) айтуынша, лимбиялық жүйенің эмоционалды-мотивациялық компоненттерін тарту «түсінілуі немесе берілуі керек хабарламаға назар аударары және формадан алшақтайды, осылайша шет тілін үйрену үшін процедуралық жадтың дамуына ықпал етеді». Бұл тиімді коммуникативті оқыту үшін маңызды болып табылады. Бұл қазіргі шет тілін оқыту сыныптарында қолданылатын коммуникативті әдістердің көбінесе лимбиялық жүйені қолдануға байланысты екенін білдіреді. Парадис (1994) сонымен бірге осы саладағы олқылықты түсінді және тілді оқытудың дәстүрлі әдістері оқушыға шет тілін үйренуде тиімді игеруге көмектеспегенін атап өтті, өйткені

олар қарым-қатынастың алғашқы әрекетінен басталатын лимбиялық жүйенің қатысуының маңыздылығын ескермеді.

Тілді үйрену кезінде алынған металингвистикалық білім Парадистің талқылаған тағы бір маңызды тақырыбы (1994). Парадистің пайымдауынша (1994), ана тіліндегі білімнің жоғары деңгейі адамның осы тіл үшін алған мета-тілдік білімінің көлемін анықтайды, ал егер екінші тілді оқыту әдісі ресми болса, оқушы мета-тілдік білімге көбірек сүйенеді. Алайда, шет тілі үшін металингвистикалық білімнің мөлшері бұл тілді автоматты түрде қолдануға кепілдік бермейді. Ол мақсатты тілдің формаларын бақыланатын және саналы түрде құру үшін қол жетімді; бірақ коммуникативті мақсаттар үшін пайдалы емес, олардың көпшілігі қазіргі кезде L2 сыныптарында қолданылатын қазіргі заманғы коммуникативті әдістердің негізгі мақсаты болып табылады (Савиньон, 2001).

Ассоциациялау бойынша мысалға алар болсақ, жоғары функциялар ми қыртысының әртүрлі орталықтары арасындағы байланысқа тәуелді деген болжам бар. Тілдік қабілет - бейнелер мен сөздер арасындағы байланыс ретінде қарастырылады. Лингвистикалық функция үшін қажетті орталықтар арасындағы қатынастардың бұзылуы нәтижесінде афазия пайда болады. Бұл көзқарастың өкілдері-Вернике, Лихтхайм және Гешвинд.

Холизм-бұл ми, кем дегенде, жоғары функцияларға қатысты, бірлік ретінде жұмыс істейді деген пікір. Ми қыртысы, мысалы, «жоғары танымдық функциялар», «символдық ойлау», «ақыл» немесе «абстракция» үшін жауап береді, ал афазия-белгілі бір тілдік жоғалудың орнына жалпы танымдық жоғалудың белгісі. Бұл көзқарас «когнитивизм» деп те аталды және оның кейбір өкілдері Мари, Хед және Голдштейн.

Нейролингвистикалық бағдарламалау біз көретін, еститін және сезінетін нәрселер мен эмоционалды жағдайлар арасында үнемі «классикалық шарт» орнатамыз деп үйретеді. Эмоционалды күйде болу, егер адам ерекше ынталандыруға (көру, дыбыс немесе жанасу) ұшыраса, онда эмоция мен ерекше ынталандыру арасында байланыс орнатылады. Егер бірегей ынталандыру қайталанса, онда эмоционалды жағдай туындайды. Мысалы, жадқа немесе күйге байланысты белгілі бір жанасу адамдарға «ресурстық» немесе басқа мақсатты күйлерге қол жеткізуге көмектесу үшін әдейі жасалып, іске қосылуы мүмкін деп үйретеді.

Қайта ойлау

Тағы бір әдіс, «рефрейминг», «оқиғаны қалай қабылдағаныңызды өзгерту және осылайша мағынаны өзгеруі» арқылы жұмыс істейді. Мән өзгерген кезде реакциялар мен мінез-құлықтар да өзгереді. Тіл арқылы қайта ойлау әлемді басқаша көруге мүмкіндік береді және бұл мағынаны өзгертуді. Рефрейминг әзілдер, мифтер, аңыздар, ертегілер және көптеген шығармашылық ойлау тәсілдерінің негізінде жатыр»

Қорытындылай келе, ағылшын тілін оқытудың негізгі стратегиялары позитивті және бірлескен жұмыс атмосферасын құру және әртүрлі деңгейлерге сәйкес келетін әр түрлі жұмысты қамтамасыз ету болып табылады. Ағылшын тілін оқытудың негізгі стратегиялары оң және бірлескен жұмыс атмосферасын құру және оны әр түрлі деңгейге сәйкес келетін әр түрлі жұмыспен қамтамасыз ету болып табылады. Іс жүзінде екінші тілді сәтті үйрену үшін бір әдісті немесе тәсілді қолдану мүмкін емес. Сабақтар оқытудың тиімді әдістерін қолдана отырып жасалуы керек.

Нейролингвистика тілдің миға қалай енетіні туралы, оқу іс жүзінде неврологиялық мағынада қалай жүзеге асырылатыны туралы жаңа және қызықты зерттеулерге толы бағдарламалау техникасы.

Сугестопедия бірнеше қызықты сұрақтар туғызғанына қарамастан, оның кейбір әдістерін оқу саласында да, есте сақтау саласында да жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін сәтті қолдануға болады.

Осылайша, біз шет тілін үйретуде оқытудың жаңа бағыттарын қолдана отырып, табысты оқу мақсаттарымызға жетеміз деген сенім бар.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Richard J.C, Rogers T.S. Approaches and Methods in language Teaching/Cambridge university press,- 2010.
- 2 Кашина Е.Г. Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка. САМАРА: Универс-групп, 2006. - 75 с.
- 3 Ansari, D. & Coch, D. (2006). Bridges over troubled waters: education and cognitive neuroscience. TRENDS in Cognitive Sciences, 10 (4), 146- 151.
- 4 Coch, D. & Ansari, D. (2009). Thinking about mechanisms is crucial to connecting neuroscience and education, Cortex, 45 (4), 546 – 547.
- 5 Bowen, T., What is Suggestopedia? Macmillan PublishersLtd., 2002

ПРИМЕНЕНИЕ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

МЕДВЕДЕВА Т. Ф., ЕСЕНКУЛОВА Т. Д.
магистранты, группа МИНФ-22,

Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар

В условиях быстрого развития мобильных технологий во всех сферах жизни, в рамках цифровизации общества актуальным становится внедрение в образование мобильного компонента. Применение мобильных приложений в образовательном процессе как обязательное условие, не регламентируется, но обучающие сами выступают инициаторами. Обучающие самостоятельно находят удобные и необходимые для себя приложения, устанавливают их на гаджеты, и тем самым активно используют в процессе обучения. Таким образом, применение мобильных технологий в образовательном процессе становится очень удобным инструментом, проверенным временем для обучающихся и преподавателей. В данной статье мы попытаемся показать, как мобильные приложения положительно влияют на эффективность учебного процесса высшей школы.

Рассмотрим основные понятия, связанные с мобильным образованием:

«Мобильное обучение» (m-обучение) mobile learning (m-learning) – внедрение в преподавание и обучение мобильных и портативных устройств (карманные компьютеры, мобильные телефоны, ноутбуки, планшетные персональные компьютеры).

«Технология BOYD» (Bring your own device) – это когда в учебной деятельности.

обучающиеся приносят свои мобильные устройства и их используют, затем проводится запланированная работа

«Файлы формата ark» – это архив со сжатием, предназначенный для работы в среде операционной системы Android, создаются в виде архива по методу zip.

«Мобильные технологии» – программы в формате APK на базе Android и IOS.[1]

Главными преимуществами использования мобильных технологий в обучении на наш взгляд являются:

- Доступность и бесплатность приложений;
- Использование с поддержкой приложений новых современных

технологий;

- Быстрый доступ к необходимой, достоверной и полезной информации любого формата;
- Мобильность действий и удобная обратная связь;
- Возможность обучения обучающихся с особыми образовательными потребностями;
- Экономия времени и правильная организация работы учебного пространства;
- Постоянный контакт обучающихся с приложением;
- Индивидуальный подход и реализация дифференциации в обучении;
- Возможность обучения в любом месте и в любое время;
- Удобный метод передачи и обмена информации.

Мобильный телефон – это техническое средство для воспроизведения звуковых, текстовых, видеофайлов и графических файлов, которые содержат не только информацию для обучения. Мобильный телефон имеет огромную численность функций, которые дают возможность организовать обучение таким образом, при котором используются проверенные временем электронные ресурсы – разработанные учебные пособия непосредственно для платформ мобильных телефонов. В мобильном телефоне есть еще особые программы, предназначенные для платформ сотовых телефонов, которые способны открывать и просматривать файлы офисных программ, таких как Word, Excel, Power Point и др.

Мобильные приложения и электронные книги, находящиеся в сотовом телефоне занимают меньше пространства, чем файлы, бумаги и учебники. Распознавать текст с поддержкой стилуса или сенсорного экрана становится более наглядным, чем при использовании клавиатуры и мыши.

С помощью мобильного телефона есть возможность осуществлять совместную работу и обмен заданиями; обучающиеся и преподаватели могут отправлять и получать текст по электронной почте, вырезать, копировать и вставлять, передавать устройства внутри группы, работать друг с другом, используя инфракрасные функции КПК или беспроводной сети, например, Bluetooth. Гибкость, надежность и быстрый доступ к информации с поддержкой мобильных устройств позволяет ускорить процесс усвоения информации [2].

Самостоятельное изучение и незамедлительное предоставление конвента по запросу считаются соответствующими чертами

m-learning. Это необходимо для создания условий совместного обучения и взаимодействия.

Таким образом, большинство современных обучающихся морально, психологически и технически готовы к применению мобильных технологий в образовательном процессе, что является необходимым условием рассмотрения новых возможностей для более эффективного использования потенциала мобильного обучения.

С нашей точки зрения, для решения этой проблемы необходимо активизировать деятельность по созданию и внедрению стратегий, форм и методов мобильного обучения.

Современный рынок предлагает огромное количество разнообразных мобильных приложений разно целевого направления. Пандемия 2020 года и стремительный переход на дистанционный формат обучения дали стремительный рост разработке новых узконаправленных приложений для обучения. Образовательные услуги в виртуальном пространстве стали прибыльным бизнесом, который, не требуя больших капиталовложений и хорошо себя окупает. Примером могут послужить резко подскочившие за последний год цены на Интернет-курсы. Приложения являются незаменимыми помощниками для организации учебной деятельности и для получения лидерских навыков. Обучающиеся объединяются в мини-социальную сеть, выбирают администратора, который отвечает за своевременное размещение и корректировок информации. Рассмотрим несколько универсальных приложений и начнем с приложений для организации учебной деятельности.

Office Lens. Это приложение, которое сканирует и фотографирует доски, флипчарты, вывески, документы, другие объекты, содержащие информацию, а также сохраняет их содержимое в редактируемые заметки OneNote, Word, PDF и PowerPoint. Приложение может автоматически обрезать снимки, проводить их цветовую коррекцию и очищать от бликов и теней.

Хороший план. Это универсальное приложение, предназначенное для планирования занятий. «Хороший план» – это удобное расписание занятий в сочетании с календарём и напоминаниями, в нем легко хранить всю информацию про семинары, домашние задания и факультативы.

Evernote. Это приложение, созданное для структурирования и хранения заметок, списков, напоминаний и прочей информации.

Имеет очень удобный интерфейс для совмещения в одном большом архиве фотографии, текстовые заметки и диктофонные записи.

Энциклопедия. Это электронное издание «Энциклопедия Кирилла и Мефодия», созданное на базе «Большого энциклопедического словаря» и состоящий примерно из 80 000 статей и примерно 20 000 биографических справок.

Bookviser Reader. Является лучшим приложением для чтения электронных книг. Поддерживается форматы fb2, ePub, txt. Имеются гибкие настройки, работа с текстом, синхронизация с облаком и прочие полезные функции делают его незаменимым для работы с учебниками, вспомогательными текстами, конспектами лекций, научно-популярными книгами и развлекательной литературой.

English-Russian. В современном образовательном процессе не обойтись без английского, зачастую самые актуальные научные материалы и современные учебные пособия появляются именно на этом языке. «English-Russian» – известное приложение-словарь и переводчик. Встроенный редактор приложения позволяет переводить и редактировать текст, не переключаясь между приложениями. English-Russian имеет возможность сохранять историю переводов слов и фраз.

Существуют много приложений с готовыми уроками и учебными материалами:

Учебник Фоксфорд. Интерактивный справочник по школьным предметам, таким как математика, русский язык, физика, химия, история и другие предметы. В приложении имеется более 3000 тем и 500 видеуроков. Справочник может помочь подготовиться к урокам и просто улучшить свои знания по школьным предметам.

Castle quiz. Это приложение, позволяющее проверить и подтянуть свои знания по всем предметам в занимательной и небывстрой форме.

Lingvist. Это приложение для тех, кто изучает иностранный язык: переводчики, словари, карточки. Также огромную популярность имеет известный всем нам Google Переводчик, и приложения для планирования учебы i-Studiez и i-Школа. Это очень удобные приложения для построения схем.

XMind. Это приложение для создания ментальных схем, который позволяет структурировать информацию в иерархической форме, строить ментальные карты [3].

Внедрение в образовательный процесс инновационных технологий – мобильных технологий является актуальной необходимостью в рамках перехода систему образования на более качественный, новый и продвинутый уровень.

Внедрение технологии BOYD открывает наиширочайшие возможности в практической деятельности преподавателя, куратора-эдвайзера, дополняет традиционные формы работы, расширяя взаимодействие с другими участниками образовательного процесса.

Применение же современной технологии mobile learning (m-learning) в профессиональной деятельности образовательного учреждения имеет ряд преимуществ, а именно: дает возможность применять широкий спектр методов исследований; создает качественно новые формы коррекционно-профилактической работы; позволяет интегрировать в образовательное пространство обучающихся с ограниченными возможностями здоровья, трудных (по разным основаниям) и др. Применение m-learning имеет положительные стороны: расширенный доступ к научно-методической базе; использование в работе накопленного и апробированного педагогического опыта других преподавателей; возможность самообразования; систематизация своего педагогического опыта, профессиональной деятельности и т.д. [4]

С миром смартфонов связаны интересы множества обучающихся, и именно этот ресурс нужно использовать для активизации социально-педагогической работы. Основным фактором, обеспечивающим эффективность воспитательного процесса, считается личностная включенность обучающихся в событийную жизнь. Используя новые, увлекательные для молодого поколения технологии, можно гарантировать эту включенность.

Применение современных информационных технологий в своей работе помимо решения психологических задач, способствует повышению информационной культуры обучающихся, родителей и преподавателей [5].

Мобильные технологии дают возможность повысить мотивацию, оптимизируя воспитательный процесс, вовлекая в него обучающихся как субъектов образовательного пространства, развивая самостоятельность, творчество и критическое мышление. Занимательность является одним из источников мотивации. Возможности смартфонов и планшетов здесь неисчерпаемы, и

очень важно, чтобы эта занимательность не стала превалирующим фактором, чтобы она не заслоняла учебные цели [6].

Однако, имея такой широкий спектр готовых продуктов, у преподавателя не всегда есть возможность реализовать поставленную учебную цель с помощью готового мобильного приложения. Поэтому возникает потребность в создании собственных мобильных продуктов. В нашей статье мы хотим освятить несколько программ, позволяющих создавать мобильные приложения.

Первый ArticulateStoryline – это многофункциональный редактор, который позволяет создавать учебный интерактивный и даже игровой контент, интерактивные задания, симуляции программного обеспечения. Преимуществом данного ресурса является возможность создавать приложения в двух версиях, это для работы на компьютере и в мобильном варианте. Это хорошее решение для проблем, связанных с дистанционным обучением. В результате нами было создано электронное пособие при помощи указанного цифрового ресурса для обучающихся с особыми образовательными потребностями.

При разработке заданий учитывались следующие принципы: создание атмосферы доброжелательности, постепенное усложнение, дозировка материала, поэтапные действия, четкие инструкции, использование наводящих вопросов, чередование труда и отдыха, иллюстративный метод.

Вторым интересным и простым в использовании ресурсом является MIT App Inventor – это среда программирования, которую разработали учёные из Массачусетского технологического института и предназначена для разработки приложений на мобильных устройствах, работающих только на операционной системе Android. Этот ресурс имеет эргономичный интерфейс и поэтому очень удобен. Прост в усвоении, в Интернете демонстрируются примеры готовых кодов. Есть много обучающих видео. Для написания кодов не обязательно знание сложных языков программирования, достаточно владение навыками алгоритмизации. Программный код выстраивается в визуальном режиме с использованием блоков. Для начала работы необходимо зарегистрироваться в MIT App Inventor через Google аккаунт. Создание приложения осуществляется в облачной среде MIT App Inventor. Отладка и тестирование можно производить как в программе через эмулятор, так и на мобильном

устройстве через MIT App Inventor Companion путём считывания QR кода.

В данном приложении нами был создан мобильный продукт по теме «Искусственный интеллект» для освоения программы 11 класса естественно-математического направления. Удобно загружается теоретический материал и аудио файлы.

Также хотим обратить ваше внимание на OutSystemsPlatforms— это (low-code) малокодовый визуальный инструмент разработки для мобильных и веб-приложений. Здесь не нужно программировать и знать какой-то язык, приложения создаются через графический интерфейс различные конфигурации. Преимуществами ресурса является высокая скорость разработки, интегрируемость, огромное количество готовых шаблонов, легко расширяемый код [7].

Подводя итог, хотим сказать, что m-Learning и мобильные технологии становятся очень популярными в образовании. Многие учебные организации поддерживают концепцию мобильного обучения и признают, что это актуальный востребованный способ для обучающихся получить поддержку, восполнить свои знания и прокачать свои способности.

ЛИТЕРАТУРА

1 Зильберман М. А. Использование мобильных технологий (технологии BYOD) в образовательном процессе //ББК 74.2 Д44. – 2014. – С. 60.

2 Абдураззакова Д. А. Мобильные технологии в образовательном процессе //Наука и образование сегодня. – 2019. – №. 2 (37).

3 18 мобильных приложений для учёбы, которые стоит скачать на смартфон <https://adukar.by/news/abiturientu/17-mobilnyh-prilozhenij-dlya-uchyoby> (дата обращения 09.06.2021)

4 Грибова Е. Н. Мобильные технологии и их интеграция в современный процесс образования //Вызовы времени и ведущие мировые научные центры. – 2021. – С. 202-205.

5 Исмаил Т. К. Мобильные технологии в образовательном процессе //Теория и практика современной науки. – 2019. – №. 12. – С. 160-162.

6 Погуляев Д. В. Возможности применения мобильных технологий в учебном процессе //Прикладная информатика. – 2006. – №. 5.

7 <https://www.outsystems.com/>(дата обращения 14.11.2021)

FORMATION OF THE CORPORATE CULTURE OF MILITARY UNIVERSITY STUDENTS

MIRZA N. V.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Karaganda Buketov University, Karaganda

ISKHAKBAYEV D. S.

undergraduate student, Karaganda Buketov University, Karaganda

One of the main problems of modern pedagogical science is the updating of the goals of higher professional education and the requirements for them. In Russian pedagogical science, the upbringing and development of personality in the process of educational activity were considered as the defining task of education. They remain decisive at the present time, but the specifics of the formulation of these goals and the ways to achieve them at each stage are determined by the most urgent needs of society.

The intensification of scientific and practical interest in the study of the phenomenon of corporate culture in recent years is due to the need to form a system of socio-professional and cultural values that affect the effectiveness of organizations and institutions. Today, the prospects for social adaptation of graduates of military universities to the conditions of professional activity depend on the degree of readiness of a young specialist to integrate into the corporate culture of the host organization. We live in an age when corporate governance has entered our lives and has begun to develop actively. Corporate culture shows that the quality of personality, the level of its formation are prerequisites for socialization and personal activity of a specialist. Most of the graduates of cadets, joining the workforce, have difficulties in adapting, communicating with management, assimilating corporate values, norms and rules that exist in a particular military unit. They are not ready to work in a team, build partnerships, be responsible for the results of their work and for the results of joint activities, which makes it difficult to internalize corporate culture in the conditions of a modern army.

Global changes have led to the need to understand the essence and content of corporate culture and serves as the basis for determining its structure and functions. The corporate culture of a modern military university should be aimed not only at improving the efficiency of the organization, but also at creating a system of conditions for the formation and development of personal and professional characteristics of cadets.

Researchers claim that students are the main carriers of the corporate culture of the university, its values and traditions, support the formation of a positive perception of the university not only during their studies, but also after graduation, demonstrating the norms and rules of behavior learned in the professional sphere, attitudes to business, colleagues, social partners. This gives O.I. Boikova reason to consider the corporate culture of students as the basis for the formation of the corporate culture of a general education organization [1, p.109]. The corporate culture of students is formed and developed not only in the field of education, but also in extracurricular, socio-cultural and industrial activities. A special role in the formation of students' corporate culture belongs to educational work, during which students master the most effective models of behavior based on humanistic values, develop initiative, independence, responsibility for the results of their activities. Researcher E. Chizhikova noted that the phenomenon of corporate culture was first studied at the beginning of the XIX century and is reflected in the system of military training in the works of the German scientist K. Clausewitz. A new concept was formulated, called «corporate spirit», which unites the internal forces of the army as a whole, which allows soldiers to cooperate to achieve a common result [2, p.144].

The corporate culture of the educational community in comparison with the culture of the organization is a unique phenomenon and is considered by researchers in three directions:

- study of the corporate culture of the university as an independent organization;
- study of the corporate culture of the student and teaching staff as a separate social group;
- study of the corporate culture of the faculty as a basis for training future members of a professional corporation.

E. Shein defined the basics of studying corporate culture in foreign management as a set of collective basic concepts that arise in conditions of adaptation to changes in the external environment and internal integration. The structure of corporate culture, according to the researcher, includes three levels: superficial (behavior, language, slogans), internal (values, beliefs, symbols) and deep (basic assumptions). The philosophy of corporate culture proceeds from the understanding of the organization as a complex system, which is based on a system of internal rules aimed at mission, goal-setting and improving its effectiveness [3, p.18].

Currently, there is a tendency in the scientific society to transform and integrate the phenomenon of corporate culture into various spheres of scientific knowledge, pedagogical science has not become an exception.

Reflecting the features of an interdisciplinary phenomenon, corporate culture brings to the education management system signs of competition, promotion of a new educational product to the labor market that meets the needs of modern society. S.A. Barkov restricts the concepts of organizational and corporate culture, for example, «organizational culture» is the culture of an organization as an institution, i.e. it is a very broad concept. It includes special external intangible assets - cultural values (behavioral stereotypes, customs and traditions, spiritual values) that the organization develops in the external environment based on the creation of brands, image and reputation. Another component of the organization is the corporate culture, in particular, the values that make the organization whole, are internal in nature and provide internal unity, mutual understanding and emotional comfort for the direct creators of the organization [4, p.209]. Thus, the author notes that corporate culture is an integral part of the culture of the organization.

Corporate culture within an educational institution determines the individual and group behavior of students, forms an idea of corporate values and norms of the university, determines the direction of internal motivation and the direction of self-development. The participation of future specialists in academic and extracurricular activities, compliance with ethical norms and rules of conduct enshrined in regulatory documents, compliance with the traditions of an educational institution form the foundations of corporate and professional competence, orient the student to recognize the values inherent in the relevant field of future professional activity.

Speaking about the educational and prognostic goals of the corporate culture of the student community, it should be noted that corporate culture is the inner core of an educational institution aimed at jointly achieving the goals and objectives set by the university management, the teaching staff and the teaching staff, and students in general. Adhering to the principles of effective education, corporate culture is a motivation system focused on the social order and aimed at mastering the basics of professional activity.

The main ideas of creating a unified system of vocational education in the global educational space are the creation of maximum opportunities for continuous multi-level vocational education of a person; continuous creative development, change and improvement of personality; ensuring its desire for novelty in the educational space and creating favorable conditions for obtaining vocational education, enabling individuals to form an educational trajectory taking into account their interests, inclinations and needs. All this should be reflected in the programs of multilevel vocational education and implemented in a systematic sequence in practice.

The above allows us to conclude that psychological and pedagogical literature is the leading factor in the formation of the corporate culture of military university students:

- positive attitude to the values of the corporate culture of the university;
- unity of value orientations of students who are proud of their involvement in the student community of a particular university;
- activity, independence and initiative of students in organizing and conducting corporate events;
- students' communicative competence, ability to work in a team, including in conditions of socio-cultural diversity;
- to develop students' organizational skills, the ability to organize joint activities in non-standard situations.

Active participation of students in academic and extracurricular activities, conscious adherence to ethical norms and rules of conduct adopted at the university, preservation and development of its traditions form the corporate and professional competence of students, orient them to recognition and assimilation of the value of future professional activity.

Summing up, it should be noted that mastering the norms and values of the corporate culture of the educational community by students in the learning process is a priority task of the higher professional education system. A high level of corporate culture allows graduates of higher military educational institutions to positively influence personal socialization in their future professional activities, create an effective team to increase labor productivity and harmonize social and labor relations in the team.

REFERENCES

- 1 Бойкова О.И. Корпоративная культура в вузе как стратегический ресурс инновационного развития // Вестник РАЕН. – 2015. – № 4. – Т.11. – С.109-111.
- 2 Чижикова Е.С. О формировании корпоративной культуры студенческого сообщества // Высшее образование в России. 2009. – №10. – С.144-148.
- 3 Шейн Э. Организационная культура и лидерство. – СПб., 2014. – Ч.2.
- 4 Барков С.А. Теория организации (институциональный подход): Учебное пособие. – М.: КДУ, 2009. – 209 с.

KEY FEATURES AND SIGNIFICANCE OF «RUKHANI ZHANGYRU» CONCEPT IN EDUCATIONAL PROCESS

MOLTABAYEVA G. N.

master degree student, Teacher of English, Geological Prospecting college, Semey

DYUSEKENOVA I. M.

supervisor, PHD, Shakarim State University



This paper provides an overview of the program «Rukhani zhangyru: the way to the future» and its significance in the Republic of Kazakhstan. The article represents the whole concept of «Rukhani zhangyru» in educational system. The article presents the implication results of the project over the 4 years course and adjustments it has made in the formation of responsible citizens of the country with high spiritual motivation and responsibility.

Key words: «Rukhani zhangyru», concept, educational, spiritual significance, consciousness

The aim of the publication is to cover a topic «Rukhani zhangyru» and specify its relevance in the educational process. As we have witnessed throughout the history, the health and wealth of the nation depends on not only just economics. Heterogeneous societies struggle in testing economic times or fracture under such severities as natural or man-induced disasters meanwhile the other nations which overcome the difficulties they faced with. As the result, clear, secure yet forward-looking sense of national identity is observed. This significance in modernization public consciousness in ensuring the evolutionary development of the country outlined by the first president of Kazakhstan Republic N.A. Nazarbayev in the Program article «Rukhani zhangyru». The project assumes a fundamental transformation of the spiritual sphere with an emphasis on consolidation of national values. Spiritual and value orientations of the state program «Rukhani zhangyru» are the most

relevant in the education system. The revival of public consciousness in the Republic of Kazakhstan should begin with the upbringing of young people and the younger generation at school with a close connection between family and society. «Rukhani zhangyru» is a key ideological document oriented towards the future.

In the modern world the inner tendency to renovation is the key principle of state evolution. The first President of Kazakhstan convincesthat «To survive you have to change. Those who do not do this will be carried in the heavy sand of history».[1]

Formation of citizenship and revival of public consciousness, development of a high level of national identity and patriotism, mastering the qualities of civil responsibility, spirituality and culture presupposes the upbringing of active members of society who are able to work successfully in a forced economy.

The program highlights the following key areas of modernization of public consciousness:

- the cult of knowledge;
- competitiveness;
- pragmatism;
- evolutionary development;
- preservation of national identity;
- openness of consciousness.

These specific qualities and values are of great importance to educate and strengthen the Kazakh nation [2].

Implementation of the program for the modernization of public consciousness, based on national, universal and cultural values that help to become an active citizen and patriot of their country, mobilize society, unit the intelligence youth and people at all levels.

The formation of a creative personality with an active life and responsible civic position, respect for the history, culture, customs and traditions of their big and small homeland, responsible for the fate of the country is always mentioned in the words of the first President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev [3].

Today the significant work on advancement of upbringing system of children and youth is being underway. As the result, upbringing is defined as a priority direction. In every part of the country, it is possible to observe the changes that the «Rukhani zhangyru» program has superinduced. Thus, subprogram «Otbasyalemi» is devoted to considerate and regardful relation to own family, values of the marriage through the sustenance of moral principles. It is actualized through conducting

conversations with young people about the culture of behavior of boys and girls, introducing elective courses «Ethics of family life» for high school and university students; involvement of parents in the life of educational organizations and etc.

Another bright example of program implementation could be extensive work on the transition to the standard of the Latin script of the Kazakh alphabet. Each Oblast has prepared their own approaches to fulfill the demands of the program. The East Kazakhstan University has published a spelling dictionary and a dictionary of toponyms based on the Latin alphabet. In the Zhambyl region, three social projects are being implemented to translate the Kazakh language into Latin script. Karaganda scientists have created an author's program for transliteration of the Kazakh alphabet from Cyrillic to Latin.

Thus, we can conclude that the «Rukhani zhangyru» concept has successfully being implemented in educational and upbringing spheres of the Republic of Kazakhstan.[4]We have been witnessing the strengthening of superior traditions of the ethnic groups of Kazakhstan, assimilation of the lessons of history by society, perception and application in practice of those world innovations that will allow Kazakhstan to become one of the thirty developed countries of the planet.

REFERENCES

- 1 Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», 12.04.2017 г. // https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obschestvennogo-soznaniya
- 2 «Рухани жаңғыру» мемлекеттік бағдарламасы – заманауи кезеңде және ұзақ мерзімді келешекте қоғам дамуының векторы Әбілмәжін Ж. Т.<http://is.nkzu.kz/publishings/%7B159C7C77-7913-44E2-8950-CD0966B192D7%7D.pdf>
- 3 Концептуальные основы воспитания в условиях реализации программы «рухани жаңғыру»<http://tvmk.kz/kontseptualnyye-osnovy-vospitaniya>
- 4 <https://strategy2050.kz/ru/elbasy/message/291123/>

РАЗВИТИЕ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН НА ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

МУНДУИНОВА Д. Т.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Право на образование занимает свое особое место в системе прав человека и входит в международные стандарты прав человека. В свою очередь, Республика Казахстан являясь полноправным членом международного сообщества, принимает на себя также и международные обязательства, в области реализации прав граждан на образование, ярко демонстрируя приверженность, нормам международного права, в целях развития гражданского общества и демократии.

В современных условиях глобализации, реализация права граждан на образование является важным и необходимым условием развития общества и государства. Как известно, право на образование в соответствии с потребностями и способностями личности – это одно из фундаментальных конституционных прав человека и гражданина. Общая значимость получения образования, в том числе изучение культуры и нравственных ориентиров социума, делают процесс получения образования предметом интереса не только индивида, но также общества и государства, которые активно влияют на систему образования, поддерживают те или иные образовательные институты и определенные модели педагогического процесса.

Право на образование, закреплено в ст.30 Конституции Республики Казахстан [1, с. 6]. Таким образом, право на образование является одним из основополагающих конституционных прав гражданина, имеющее нормативное основание в системе функционирования общества и государства в целом.

Так, 28 августа 2016 года Казахстан ратифицировал Конвенцию «О борьбе с дискриминацией в области образования». Целью указанной Конвенции, является обеспечение повсеместного соблюдения прав человека и равный для всех доступ к образованию, а также устранение всякой дискриминации в области образования и поощрение всеобщего равенства возможностей и равного ко всем отношения в этой области. Кроме того, Казахстан, является участником таких международных документов в области

образования и защиты прав человека, как Всеобщая Декларация прав человека, Конвенция о правах ребенка, Лиссабонская Конвенция о признании квалификации, Международная Декларация экономических, социальных и культурных прав человека и Болонская декларация [2, с. 250].

Под образованием, согласно ст.1 Закона Республики Казахстан «Об образовании» от 27.07.2007 года, понимается - непрерывный процесс воспитания и обучения, осуществляемый в целях нравственного, интеллектуального, культурного, физического развития и формирования профессиональной компетентности [2, с. 1]. При этом основные принципы государственной политики в области образования закреплены в п.1 ст.3 Закона Республики Казахстан «Об образовании» от 27.07.2007 года и включают в себя:

- равенство прав всех на получение качественного образования;
- приоритетность развития системы образования;
- доступность образования всех уровней для населения с учетом интеллектуального развития, психофизиологических и индивидуальных особенностей каждого лица;
- уважение прав и свобод человека;
- стимулирование образованности личности и развитие одаренности;
- непрерывность процесса образования, обеспечивающего преемственность его уровней;
- единство обучения, воспитания и развития;
- разнообразие организаций образования по формам собственности, формам обучения и воспитания, направлениям образования [2, с.1].

Также в республике принята и действует, Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2021 годы. Целью, которой, является повышение конкурентоспособности образования и науки, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики [3, с. 2].

Права человека и права гражданина – эти две категории прав обычно упоминаются в одном смысле, однако их содержание не одинаково. Права человека проистекают из теории естественного права, а права гражданина – из теории позитивного, хотя и те и другие носят неотъемлемый характер. Права человека являются базовыми, они присущи всем людям от рождения независимо от того, являются они гражданами государства, в котором живут, или нет, а права

гражданина включают в себя те права, которые закрепляются за лицом только в силу его принадлежности к государству (гражданство). Таким образом, каждый гражданин, того или иного государства обладает всем набором прав, относящихся к общепризнанным правам человека плюс всеми правами гражданина, признаваемыми в данном государстве. Поэтому правомерен термин «гражданские права и свободы», объединяющий обе группы прав и свобод.

Права гражданина – своеобразное ограничение равенства между людьми, поскольку их лишаются лица, живущие в стране, но не имеющие гражданства. Эти права обычно предполагают возможность участия в государственных делах в выборах высших и местных органов государственной власти, допуска в своей стране к государственной службе. Следовательно, лица, не имеющие гражданства, этих прав в данном государстве не имеют. Такая дискриминация, допускаемая международным сообществом, объясняется правомерным желанием каждого государства предоставить указанные права только лицам, устойчиво связанным с судьбой страны и в полной мере несущим конституционные обязанности. Это не означает, что лица без гражданства не несут никаких обязанностей (например, соблюдать конституцию, уплачивать налоги и др.).

По мнению А. Я. Азарова и Т. В. Болотина, понятие «права человека» можно рассматривать как в субъективном, так и в объективном смысле. Они отмечают, что в объективном смысле права человека - это система международных и национальных правовых норм, закрепляющих положение личности, правила взаимоотношений между людьми, отношения личности (гражданина) и государства, а в субъективном смысле права человека – это принадлежащая конкретному субъекту возможность предусмотренного правовой нормой и защищаемого государством действия, поступка, поведения [4, с. 15].

Права и свободы человека и гражданина носят естественный и неотчуждаемый характер. Свободное и эффективное осуществление прав и свобод человека и гражданина является одним из основных признаков гражданского общества и правового государства. Права человека - понятие, характеризующее правовой статус человека по отношению к государству, его возможности и притязания в экономической, социальной, политической и культурной сферах [5, с. 239]. Права человека – это те права, которые позволяют нам жить по-человечески. Каждый имеет право на приличную и

полноценную жизнь. Все люди должны иметь равные возможности на развитие и совершенствование своих способностей, помимо того, что необходимо им для выживания и удовлетворения элементарных потребностей [6, с. 34]. За годы независимости Республика Казахстан, осуществляя поэтапный процесс демократизации общества с конституционного закрепления прав и свобод человека, вплотную подошла к созданию реальных механизмов их обеспечения и защиты. Реформирование исполнительных, судебных и правоохранительных органов, преобразования в экономической и социальной сферах осуществлялись в целях приведения институциональных образований в соответствии с конституционными приоритетами.

Казахстан взял курс на постепенное осуществление международных принципов прав человека. За годы независимости Казахстан стал полноправным членом ведущих международных организаций и ратифицировал более 50 международных актов, в том числе и по правам человека.

Наблюдавшийся в Казахстане в начале 90-х гг. спад темпов экономического развития, кризис социальной сферы, безработица и иные факторы, свидетельствовали о существенном разрыве между положениями международных правовых актов, Конституции и законами, с одной стороны, и реальным состоянием дел с провозглашенными правами и свободами - с другой. Учитывая сложное финансово - экономическое положение страны, органы государственной (прежде всего, законодательной и исполнительной ветви) власти, вынуждены были минимизировать характерные для советского времени социальные гарантии государства.

Наряду с объективными причинами, связанными с противоречивым процессом перехода к рыночной экономике, на ситуацию с правами человека влияли субъективные факторы. Так, государственные органы, их должностные лица в первые годы независимости рассматривали конституционные принципы больше как политические декларации и допускали нарушения законности, в том числе прав человека.

Однако уже к концу 90-х гг. формировавшаяся политико-правовая система Казахстана отказалась от принципов советской системы, а идеи прав и свобод человека стали ключевыми в казахстанском конституционном законодательстве. Казахстан признал идеологическое и политическое многообразие, абсолютность

и не отчуждаемость прав человека, а также субъект прав и свобод каждого конкретного человека в отдельности [7, с. 21].

Следует отметить, что Конституция Республики Казахстан, определяя место и роль международных договоров, ратифицированных Республикой Казахстан, выделяет их приоритет перед законами государства, следовательно, международные стандарты прав человека начинают выполнять в национальном законодательстве приоритетную, регулирующую и направляющую функцию. Однако Республике Казахстан предстоит пройти длительный, сложный путь для обеспечения эффективной защиты прав человека в соответствии с международным стандартом. Поэтому считать, что наше общество обеспечивает полную реализацию стандартов в области прав человека, на данном этапе развития было бы преждевременно. Если быть объективным, то в этой области решительных успехов все еще мы не достигли.

Так как имеются практические проблемы в соблюдении прав, свобод, когда они нарушаются не только гражданами, но и представителями государственных органов. Что касается граждан, здесь необходимо повышать правовую культуру и законопослушность, а в области нарушений прав, государственными органами, необходимо пресекать имеющиеся факты нарушения прав и свобод [8, с. 38].

По мнению С. Сабикенова, сегодня, как никогда, настоятельно остра потребность в создании универсальной концепции прав человека, одобрении и принятии ее международным сообществом, без торжества представлений о том, что права и свободы каждого индивида, честь и достоинство каждой личности [9, с. 23].

Статья 39 Конституции РК устанавливает: «1. Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены только законами и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения...». Правовое регулирование свободы мирных собраний и демонстраций в Казахстане осуществляется посредством применения Закона Республики Казахстан Закон Республики Казахстан от 25 мая 2020 года № 333-VI «О порядке организации и проведения мирных собраний в Республике Казахстан»[1], нормами Кодекса РК об административных правонарушениях и Уголовного кодекса РК, а также рядом норм других законов и подзаконных актов.

Благодаря строгому следованию Основному Закону и глубоко продуманной методологии конституционного процесса, заложенной еще на заре независимости Первым Президентом Республики – Елбасы Н. А. Назарбаевым, Казахстан за короткий по историческим меркам период не только состоялся как суверенное и равноправное государство, но и продвигается к достижению главной цели Стратегии «Казахстан-2050» – вхождение в число 30-ти наиболее развитых государств.

Вопрос об отнесении права на бесплатное образование к числу социальных требует пояснения. Указанное право можно отнести и к культурным правам, которые предполагают доступ к культурным ценностям - музеям, архивам, библиотекам, поскольку речь идет о духовных благах. Граждане имеют право на творческую деятельность в соответствии со своими способностями путем самостоятельного выбора их сферы приложения, форм реализации и получения профессионального образования. Однако образование тесно связано с материальной стороной жизни, определяя возможности трудоустройства, получения дохода.

Образование – это духовное благо, но в значительной мере определяющее возможность доступа к материальным благам, поэтому право на образование можно с уверенностью отнести к социальным правам человека.

Государственная политика в области образования, направлена на обеспечение реализации права граждан на образование, однако в этой области существует некоторые проблемы, которые оказывают негативное и можно сказать сдерживающее влияние на возможность полноценной реализации данного права. В силу системных проблем неизбежно возникающих в условиях развития правовых институтов в период становления государственности, конституционные права граждан, не могут быть реализованы в полной мере с учетом паритетных интересов, граждан и государства.

Важно понимать, что право гражданина на образование является определяющим теоретико-эмпирическим элементом всей системы прав и свобод личности и обеспечивается путем создания действенных механизмов и соответствующих условий для получения образования. Это служит индикатором эффективности деятельности государственных правовых систем и общественных институтов в области обеспечения реализации конституционных прав граждан.

Считаю, что проблема реализации права граждан на образование в Казахстане, требует комплексного решения с точки зрения государственного регулирования и эффективного ресурсного его обеспечения. Государственно-правовое регулирование и совершенствование законодательства, с учетом потребности экономики и общества, сбалансированного учета передового практического международного и сложившегося казахстанского опыта, позволит обеспечить качественную реализацию конституционного права граждан на образование и даст возможность комплексно решать накопившиеся проблемы правовой системы страны.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.01.2021 г.) – Электронный ресурс. Режим доступа: <http://online.zakon.kz/Document>
- 2 Закон Республики Казахстан, принята 27 июля 2007 г.
- 3 Указ Президента Республики Казахстан от 01.03.2016 года №205 «Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы» // САПП Республики Казахстан, 2016 г., № 17 - ст. 85.
- 4 Гражданское общество и права человека : учеб. пособие / [Т. М. Резер, Н. В. Сыманюк, Е. В. Кузнецова, М. А. Задорина ; под общ. ред. Т. М. Резер] ; М-во науки и высшего образования Рос. Федерации, Урал.федер. ун-т. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2018
- 5 Алабердина О.Е., Извеков К.В. Правовое государство – гарант безопасности личности: социально-философский анализ. Саранск: ЮрЭксПрактик, 2014. 80 с
- 6 Алексикова О.Е. и др. Теория государства и права, конституционное и муниципальное право: проблемы и критерии развития. Новосибирск: Сибирская академическая книга, 2016.
- 7 Сарсенбаев М.А. Конституционные принципы избирательного права в Казахстане и их соответствие международным обязательствам страны // Право и государство. –2014. –№3 (64).
- 8 Котляров С.Б., Кукушкин О.В., Храмова О.Е. Поиск эффективной модели взаимодействия государства и институтов гражданского общества // Социально-политические науки. 2016. № 2.

9 Бережнов А.Г. Права личности: некоторые вопросы теории. М., 2007
Права человека в условиях становления гражданского общества. Материалы международной научно-практической конференции // Государство и право.- 2003, №8.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА «СТИМУЛИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ СОЗДАНИЕ УСЛОВИЙ ДЛЯ ТРУДОУСТРОЙСТВА ВЫПУСКНИКОВ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ – TRIGGER» В ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТЕ

МУСИНА А. Ж.

к.э.н., асоп. профессор, зав. кафедрой «Финансы и учет»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

БЫКОВ П. О.

к.т.н., профессор, член Правления по академическим вопросам-проректор,
Торайгыров университет, г. Павлодар

БОГОМОЛОВ А. В.

к.т.н., профессор, кафедра «Металлургии»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ЖУНУСОВ А. К.

к.т.н., профессор, кафедра «Металлургии»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

В Торайгыров университете реализуется проект Эразмус+ «Стимулирование инновационных подходов и предпринимательских навыков студентов через создание условий для трудоустройства выпускников в Центральной Азии – TRIGGER» на 2021-2024 года.

Основная цель проекта TRIGGER: способствовать росту экономики путем создания благоприятных условий для лучшего трудоустройства выпускников в странах Центральной Азии.

Основная цель будет достигнута путем выполнения 4 конкретных задач:

- 1) поддерживать готовность вузов к будущим вызовам, особенно связанным с предпринимательским и инновационным характером среды высшего образования;
- 2) усиление обучения предпринимательству и развития предпринимательских навыков в вузах стран-партнеров;
- 3) создать / улучшить карьерные возможности, возможности трудоустройства и корпоративные услуги в вузах стран-партнеров;

4) укрепление отношений между вузами и более широкой экономической и социальной средой.

Проект TRIGGER ориентирован на три страны Центральной Азии (Казахстан, Таджикистан и Узбекистан), в которых за последнее десятилетие произошли значительные изменения. Даже при наличии существенных различий между странами Центральной Азии остаются серьезные проблемы, особенно в реализации более глубоких институциональных и системных реформ, которые имеют решающее значение для укрепления основ экономической свободы. Общие проблемы, которые решает проект TRIGGER, включают, прежде всего:

1) Предпринимательство и инновационная культура не особенно хорошо развиты в этих странах. Возможности для развития бизнеса и создания новых предприятий ограничены во многих низкотехнологичных, трудоемких и традиционных отраслях;

2) За исключением ИКТ, ограниченная инновационная деятельность генерируется в рамках существующих отраслей и компаний, а не стартапами. Многие компании очень нерешительно относятся к инновациям и НИОКР. Препятствия, мешающие динамичному предпринимательскому климату, включают отсутствие деловых возможностей и спроса на инновации / технологии со стороны существующих отраслей или государства, препятствия для выхода на рынок, технологические и рыночные риски и отсутствие финансирования для начинающих компаний со стороны частных банков и других компаний (например, корпоративное венчурное финансирование).

3) Безработица, бедность и эмиграция являются сегодня наиболее серьезными социальными проблемами для всех трех вышеупомянутых стран. Таким образом, способность экономики создавать и поддерживать сравнительно хорошо оплачиваемые рабочие места является первым и главным критерием ее конкурентоспособности (United Nations Innovation Performance Review, Отчет Всемирного экономического форума о человеческом капитале).

На основе анализа потребностей, проведенного для Казахстана, Таджикистана и Узбекистана, следующие данные подтверждают актуальность проблем и необходимость их решения:

Казахстан – единственная страна в Центральной Азии, которая переходит от факторной экономики к экономике, ориентированной на эффективность. Период 2015–2017 гг. Был

отмечен одним из самых напряженных и сложных периодов в 25-летней истории Казахстана как независимого государства. Даже ВВП на душу населения составляет 9812,6; индекс неравенства доходов Джини составляет 27,5 (2018 г.), что указывает на то, что страна продолжает сталкиваться с серьезным неравенством. Институциональная основа экономической конкурентоспособности и реальной глобальной конкурентоспособности улучшается очень медленно. Казахстан занимает 63 место из 142 стран в Отчете о глобальной конкурентоспособности Всемирного экономического форума. Казахстан вкладывает значительные средства в свою систему образования, что, по его мнению, имеет решающее значение для преобразования страны в технологически развитую и диверсифицированную экономику. Даже безработица среди молодежи составляет 4,84% (август 2019 г.) (общая безработица 4,8% – март 2019 г.), а охват высшим образованием составляет 53,99%, индекс инноваций все еще очень низкий – 31 (2019 г.).

ВЭФ характеризует Таджикистан как факторно-ориентированную экономику, еще не находящуюся на этапе перехода к стадии развития, ориентированной на эффективность (ВВП на душу населения составляет 826,6). От бедности страдает до 31,3% населения. Один из самых больших пробелов в компетенциях в Таджикистане определяется как высшее образование и обучение (ВЭФ). В то время как общая безработица составляет 2,2% (март 2019 г.), безработица среди молодежи составляет 20,96% (август 2019 г.). Даже Таджикистанская Программа государственной поддержки предпринимательства на 2012–2020 годы была реализована, в Таджикистане по-прежнему самая низкая плотность нового бизнеса в Центральной Азии. И конкурентоспособность (52,4 – ВЭФ, 2019 г.), и индекс инноваций (26,4 в 2019 г.) очень низкие. Рынок труда страдает от утечки мозгов (6,1 в 2018 году). Охват высшим образованием составляет 31,26% (2018).

Узбекистан по-прежнему демонстрирует бедность и неравенство, даже ВВП на душу населения составляет 1523,3. Узбекистан сталкивается с высоким уровнем безработицы и оттоком трудовых мигрантов, что также включает утечку мозгов. Правительство приняло ряд программ и решений, поддерживающих также предпринимательство (проект БТИ, 2019). Статистические данные показывают, что уровень безработицы среди молодежи в Узбекистане с 1998 по 2018 год снизился, но в 2019 году расчетная безработица среди молодежи (в возрасте 15-24 лет без работы, но

доступной и ищущей работу) составляет 10,3 %. ГП растет, но все еще ниже 26. Индекс инноваций в 2019 году очень низкий – 25,9. Только 10,8 % населения имеют высшее образование (2018).

TRIGGER будет учитывать разнообразие, которое охватывает целый ряд областей, включая пол, возраст, этническую принадлежность, религию, сексуальную ориентацию, происхождение и ценности. Инклюзивный образ мышления, направленный на то, чтобы все заинтересованные стороны знали о доступных им возможностях и помогли им почувствовать, что они могут и должны вносить свой вклад в изменения. Идея о том, что разные группы более эффективны в решении проблем, чем однородные группы, повысит способность TRIGGER извлекать из самого широкого возможного пула талантов, решать задачи, максимизировать вовлеченность и инновации и подавать пример, устанавливая высокие стандарты для предоставления доступа возможность для всех сегментов. Реализуя эти принципы, инклюзивность и разнообразие естественным образом перенесутся в жизнь вузов.

TRIGGER будет продвигать равенство, доступ, возможности и права сотрудников и студентов с особыми потребностями и будет способствовать снижению дискриминации.

Проект позволит внести следующие изменения:

На уровне университетов:

1 Все ранее включенные и уже работающие услуги (включая образовательные) будут подвергнуты аудиту, и по результатам аудита будут представлены новые Схемы и Дорожные карты.

2 Предоставление предпринимательского образования будет корректироваться с учетом потребностей отдельных секторов в тесном сотрудничестве с работодателями и учреждениями, поддерживающими бизнес.

3 Будут внедрены новые инновационные услуги и образовательные программы.

4 Будет установлена более тесная связь с промышленностью, рынком труда и национальными/региональными ключевыми игроками.

На национальном/региональном уровне:

1 Будут продвигаться более высокие возможности трудоустройства выпускника или самостоятельного трудоустройства.

2 Уровень трудоустройства молодежи будет выше.

3 Осведомленность в области трудоустройства выпускников будет повышена.

4 Будет подчеркнута социальная ответственность всех национальных/ региональных субъектов за дальнейший экономический рост в целевых странах.

Для реализации поставленных задач в Торайгыров Университете проведены мероприятия по распространению проекта TRIGGER на местном уровне для топ-менеджеров, ППС и АУП ТоУ, а также партнеров и работодателей университета. В ходе мероприятия были презентованы основные результаты реализации проекта: обзор полученных данных по самоанализу университета, результаты самооценки по критериям «обучение предпринимательству» и «подготовка и поддержка предпринимателей», проблемы по оказанию содействия студентам по вопросам трудоустройства, развития карьеры и доступу студентов к стипендиальным программам.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

МУСИНА Ж. А.

докторант, Торайгыров университет, СОШ № 39 инновационного типа с гимназическими классами, г. Павлодар

БЕЙСОВА А. Е.

научный сотрудник, Торайгыров университет, г. Павлодар

Президент Республики Казахстан К. Ж. Токаев в своем послании народу выступил 1 сентября 2020 о дальнейшем развитие страны и общества, намечены важнейшие стратегические задачи, направленные на рост качества жизни казахстанцев. Эта программа конкретных практических дел, касается ученых и педагогов - передовой части интеллигенции. Так как, нужны высококвалифицированные специалисты, что бы обучить подрастающее поколение, и внести вклад в развитие нашей страны.

На современном этапе, меняется процесс обучения, и отношения обучающегося с преподавателем. Нужно объяснить обучающим, что ответственность за обучение и за результат несет сам он, а не преподаватель, как это было раньше.

Роль же преподавателя состоит в том, чтобы помочь студенту спроектировать свой индивидуальный образовательный маршрут. Как показывает практика, индивидуальный образовательный

маршрут строиться с помощью отложенных знаний и планов на будущее.

Новый инавационный процесс в образовании требует пересмотра и обновления со стороны обучающихся и преподавателей. А самое главное увеличение доли самостоятельной работы в процессе обучения.

Все вышеуказанное становится очевидным только при анализе и обобщении историко-педагогического опыта, который выступает отправной точкой в исследовании проблемы самообразования.

Таблица 1 – Анализ психолого-педагогической литературе показал неоднозначность трактовки понятия «самостоятельная работа».

| | | |
|-----------------------------------|--------------------------------------|---|
| Вид учебной деятельности | М.А. Данилова , А.В. Усова. | Самостоятельная работа это - вид учебной деятельности, который формирует знания, умения и навыки. |
| | Н.Д. Никандрова, О.А. Крячко | Самостоятельная работа – это учебный процесс который протекает и контролируется преподавателем. |
| | Р.А. Низамова | Самостоятельная работа – это разнообразный вид деятельности осуществляется ими на аудиторных занятиях и во внеаудиторное время. |
| Средство обучения | И.Я. Лернер | Самостоятельная работа развивает познавательный интерес и познавательные потребности. |
| | П . И Пидкасистый, Б. Коротяев | Самостоятельная работа - включает в себя метод учебного или научного познания. |
| | Р.Б. Срода | Самостоятельная работа включает в себя максимум активности, творчества, самостоятельного суждения, инициативы. |
| Форма деятельности | М. Федорова, Л. Якушина | Самостоятельная работа организуется по личной инициативе в удобное время. |
| | Б.Т. Лихачева | Самостоятельная работа - это дополнительный материал выполняемый творческим путем. |
| | И.А. Зимняя | Самостоятельная работа - включает в себя контроль и оценку знаний. |
| | А . Е Абылкасымова. | Самостоятельная работа это систематическая, целенаправленная работа обучающихся, осуществляемая в процессе обучения. |
| Средство, способ и метод обучения | Н.В. Морозова, Г.И. Саранцев | Самостоятельная работа развивает качества личности: самостоятельности, инициативность и активность. |
| | А.Г. Молибог. | Самостоятельная работа имеет несколько компонентов; - творческое восприятие; - осмысление учебного материала в ходе урока . |

| | | |
|--|---------------------------------|---|
| | О.Н. Щеголева, Р.А. Низамов. | Самостоятельная работа это – метод непрерывного образования, который должен взаимодействовать с преподавателем и обучающим. |
|--|---------------------------------|---|

Проанализировав представленные подходы к определению понятия «самостоятельная работа обучающихся», мы выделили ряд положений важных для нашей работы:

– существуют различные точки зрения «самостоятельной работы»:

- вид учебной деятельности;
- средство обучения;
- форма деятельности;
- средство, способ и метод обучения.

2) самостоятельная работа – это совокупность разнообразных видов деятельности:

- индивидуальная;
- групповая;
- познавательная;
- научная деятельность обучающихся.

Главная цель самостоятельной работы – это совершенствование фундаментальных знаний, умений и навыков, применяемых ими самостоятельно в практической деятельности.

При организации самостоятельной работы обучающихся, преподавателю необходимо решать следующие задачи:

- углубление и расширение знаний;
- формирование интереса к учебе;
- овладение приемами самостоятельной познавательной деятельности;
- развитие самостоятельности, активности, ответственности.

Проанализировав и изучив представленные подходы, мы можем повысить эффективность самостоятельной работы:

- увеличить часы на самостоятельную работу;
- организовать консультаций, выдача комплекта заданий по самостоятельной работе;
- создать учебно-методическую и материально-техническую базу (учебники, учебно-методические пособия) что бы самостоятельно освоить раздел по теме;
- организовать рейтинговый контроль, позволяющий контролировать усвоения новых тем по предмету;
- развить интерес с помощью самостоятельной работы.

И так, интерес является побудителем активности человека, который нужно развивать с помощью самообразования.

А. В. Петровский пишет, что интересы заставляют личность искать знания и усовершенствовать их.

Б. И. Додонов считает, что интерес – это механизм который приносит эмоциональное насыщение обучающим в процессе учебы.

В. Б. Бондаревский рассматривает интерес как изучение огромного круга знаний, умений, навыков через самообразование [2].

Мы считаем, что интерес можно развить с помощью разнообразных и творческих заданий. Разработав комплекс заданий по дисциплине, преподаватель сможет разнообразить свой урок. Задания можно разделить для аудиторных часов и часть на самостоятельную работу.

Опираясь на исследования Г. И. Щукиной, В. И. Ильина, В. И. Казаренкова, мы выделили четыре уровня развития у студентов интереса к самообразованию:

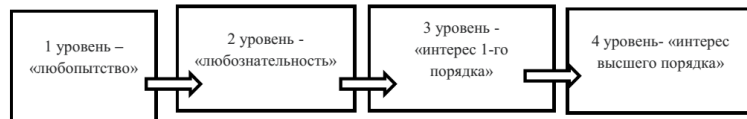


Рисунок 1

Данная модель отражает переход с одного уровня на другой. В каждом уровне

есть три группы признаков: интеллектуальный, волевой и эмоциональный. Данные признаки помогают проследить динамику развития у студентов к самостоятельной работе. Задания по самостоятельной работе, можно составлять по уровням и интересам студентов. Тем самым, можем достичь 4 уровня «интерес высшего порядка» и повысить качество преподаваемого предмета.

С целью выявления интереса к самообразованию студентов в современной высшей школе был проведен опрос 80 преподавателей, в ходе которого были определены наиболее общие позиции в решении педагогами исследуемой проблемы. Основные ответы респондентов, можно увидеть в таблице и проанализировать их.

Таблица 2 – Результаты анкетирования

| | |
|-------------------|--|
| | Вопрос 1. Стоит ли проводить самостоятельную работу? |
| 75 % респондентов | Считают целесообразно проводить самостоятельную работу со студентами. |
| 25 % | Затрудняются ответить. |
| | Вопрос 2. Используете ли вы самостоятельную работу для формирования интереса к изучаемой дисциплине? |
| 75 % | Используют самостоятельную работу, и считают, что самостоятельная работа формирует интерес к изучаемой дисциплине. |
| 25 % | Не используют самостоятельную работу. |
| | Вопрос 3. Самостоятельная работа способствует ли успеху в решении образовательных проблем? |
| 75 % | Да, если систематически внедрять в учебный процесс. |
| 10 % | Затрудняются ответить. |
| 15 % | Нет |

Таким образом, мы видим, что организатором самостоятельной работы, должен стать сам преподаватель. Выбор методики и стимулирования интереса к самообразованию зависит от преподавателя. Преподаватель самостоятельно может выбрать систему стимулов, способствующих формирования у студентов интереса к самообразованию и развития навыков к самостоятельной работе. Для этого он должен изучить основные этапы, виды, методы, средства и формы самостоятельной работы.

Таблица 3 – Этапы, виды, методы, средства и формы самостоятельной работы студентов

| | | |
|------------------------------------|-------|---|
| Ознакомительно-ориентационный этап | Виды | - работа с книгой; - работа в сети Internet; - решение типовых и комплексных заданий; - работа над проектами; - подготовка докладов. |
| Исполнительский этап | Формы | индивидуальные - работа в библиотеке; - работа в сети Internet; - поисковая работа; - исследовательская работа, написание статьи или доклада; |

| | | |
|-----------------|----------|---|
| | | - выступление на семинаре или конференции; коллективные - работа в команде; - ролевая и деловая игра; - проблемные семинары; - конференции; - олимпиады; - круглые столы; - творческие задания. |
| Поисковый этап | Методы | - метод проектов; - кейс-метод; - метод «6 шляп» - метод «умные совы» - метод «Тулпар», «Юрта», «Умный квадрат», «Корзина идей» итд |
| Творческий этап | Средства | - самоучители; - программы самостоятельной работы; - сеть Internet; - печатная продукция; - наглядные пособия. |

Самостоятельная работа студента играет большую роль в подготовке будущих специалистов потому, что она учит их находить собственные решения в любых нестандартных ситуациях.

Для повышения эффективности самостоятельной работы в вузе необходимо обучить студентов методам самостоятельной работы и обеспечить их необходимым, правильно составленным учебно-методическим материалом, в котором представлены разнообразные формы, методы и средства обучения, а также должны быть созданы условия для формирования этих потребностей.

Главными из них являются:

- наличие профессорского корпуса - высокообразованных, эрудированных личностей, способных ответить вызовам нового времени и служить образцом для подражания современному поколению учащейся молодежи;
- выстроить образовательный процесс;
- разработать гибкую систему поощрения интеллектуальной личности (преподавателя и студента), его вклада в общее дело вуза;
- разработать модель по самостоятельной работе;

- разработать способы поощрения для студентов и преподавателей;

- разработать систему научной – исследовательской практике. Иными словами, необходимо создавать своеобразную «моду» на интеллект.

Формирование у студентов интереса к самообразованию тесно связано с развитием интеллектуальной, волевой и эмоциональной сфер личности. Большой резерв в создании условия для развития названных сфер личности будущего специалиста имеет самостоятельная работа.

ЛИТЕРАТУРА

1 Послание Главы государства Касым-Жомарт Токаева народу Казахстана 1 сентября 2020 г.

2 Морозова, Н.В. Инновационные средства организации самостоятельной работы студентов / Н.В. Морозова // Молодой ученый. - 2011. - № 2, т. 2. - С. 102-104.

USING TRILINGUAL ELECTRONIC DICTIONARY IN EDUCATIONAL PROCESS FOR STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

MUSTAFINA A. K.
undergraduate student, Shakarim University, Semey
ISMAILOVA G. K.

Candidate of Philological Sciences, Shakarim University, Semey

Professional development of a student is closely associated with his acquaintance with the proposed innovations in a particular field of scientific knowledge, studying the experience of foreign specialists set out in scientific publications, participation in scientific events of different levels of representation in order to exchange experience and establish professional contacts with foreign colleagues. A prerequisite for a non-linguistic specialist to improve their skills is the level of proficiency in English language as a means of professional communication between representatives of different countries. Therefore, studying English for students of non-linguistic specialties is an integral part of professional training in higher education of Kazakhstan[1].

In the process of teaching the students of non-linguistic specialties, an English language is inconceivable without mastering special vocabulary

in the educational terminology minimum. In this regard, application of electronic dictionaries into educational process is considered to be relevant and gains popularity in foreign language learning due to their speed, volume, visualization and technical options. Benefits of electronic dictionaries grow with the increase of speech culture and enlargement of individual vocabulary. The introduction of electronic dictionaries into English teaching process for students of non-linguistic specialties contributes to high level of professional training. Hence, the mentioned above determines the relevance of study, the purpose of which to find out benefits and peculiarities of using electronic dictionaries in language learning of students of non-linguistic specialties.

Literature review

One of the important tasks in teaching English to non-linguistic students is to develop their skills in the use of lexicographic materials. This refers to the ability to retrieve the information about a lexical unit efficiently and then apply this information in foreign language speech activities subsequently. A number of contemporary studies addressing this problem [2-7] confirm its relevance. The importance of dictionaries in learning foreign languages can hardly be overestimated. Here, there is the need to say that the priority is given to electronic dictionaries over printed ones [8-9]. The goal of English language programs is to develop students' three interrelated competences such as linguistic, speech, and communicative along with associate sociocultural, discursive, strategic and other competences [10]. Language competence as fundamental, requires mastery of a system of information about the language to be learned at its different levels and the ability to use it in practice. Communicative competence implies the ability of the student to use the facts of language and speech in order to accomplish a purpose of communication, i.e., to achieve linguistic competence in different conditions of speech communication. The ability to decide which linguistic means is the most appropriate in a particular communicative situation, requires not only the knowledge of language, but the ability to make appropriate decisions. Information of this magnitude cannot be absorbed without systematic competent use of lexicographic materials. As for English for non-linguistic students, the professional orientation of the teaching is of great importance. The acquisition of special knowledge in English (e.g., terms) is unthinkable without dictionaries.

Technologization and computerization of the learning process, the growing volume of information and the fast pace of life in general creates a need for effective technical learning tools and quality

information resources. In this context our research is precisely focused on electronic dictionaries as a modern alternative to paper dictionaries. The development of electronic lexicography has predetermined its advantages such as updatability, automated retrieval as well as additional possibilities for foreign language learners. Researchers point out, among other things, that electronic format speeds up the search process of the word unit looked for and, thanks to hyperlinks quickly direct the user to the desired information. In addition, electronic dictionaries mostly correct incorrect spelling of a word, suggest contextual variants, extensive grammatical information about the word, etymology, describe the composition of a word, its derivatives, phraseology, give pronunciation options with audio recordings, illustrations and much more [7, 11].

Materials and methods

We would like to stress that our paper concerns English for non-linguistic specialties. The task is to ensure adequate and effective communication in English of future specialist in a particular subject, where priority is given to functionality and practicality rather than deep comprehension of linguistic peculiarities. As an example, we will consider trilingual electronic dictionary for non-linguistic specialties such as ecology, safety and health regulation, radioecology, geology. Our electronic dictionary translates terms into three languages: Kazakh, Russian and English. Below is the (Fig. 1) sample of trilingual dictionary for non-linguistic specialties.

| | |
|---|--|
| contamination | Семей |
| Contamination (Загрязнение, Ластану) | Семей сынақ полигоны (Семипалатинский испытательный полигон, Semipalatinsk test site) |
| a) | b) |

Figure 1 – Sample of trilingual dictionary for non-linguistic specialties (a. from English into Kazakh and Russian, b. from Kazakh into Russian and English)

There is a need to emphasize that given dictionary is used for non-linguistic purposes and includes specific narrow translations of terms. For example, the term «сынақ» in Kazakh has number of translations and meanings in Russian like «exam», «experiment», «pilot», «probationary», etc., but exactly in phrase «Semipalatinsk test site» is translated as «test».

Currently, our trilingual electronic dictionary is undergoing through the process of development with translators of Kazakh, Russian, and English languages of the Institute of Radiation Safety and Ecology. During the teaching English to undergraduates of specialties ecology our trilingual dictionary was of utmost use and showed its benefit. Students can use it for memorizing information, practicing and testing new vocabulary during their home or class work.

Discussions and conclusion

The use of trilingual dictionaries in the context of the transition of Kazakhstani school and higher education to teaching general and special subjects in English requires particular attention both to the development of these dictionaries and to the search for effective methods of their use in the educational process. Electronic dictionaries are especially in demand when working with vocabulary, in reading or writing, but they are also used extensively in listening and speaking. A distinction should be made between the use of dictionaries in independent (homework) and in class work. In the first case, their volume, the presence of examples of word usage in context, idioms, specialized terms, derivatives, synonymic series and other parameters are important. The possibility to spend some time to look for the necessary information brings the volume and details of the dictionary and reliability and up-to-dateness of the dictionary data to the forefront. Electronic dictionaries are also used by students directly in the practical English when it does not contradict the teacher's tasks and goals. The information from the dictionary that is required in the classroom is often limited to translation or simple interpretation of a lexical unit, especially if the students are not linguistics. Then speed of retrieval is of crucial importance. Thus, based on the needs of the learners, it is advisable to teach them to use explanatory dictionaries to work independently with texts, new vocabulary or writing task. For other learning situations, where the speed a determining factor, it is necessary to teach the students a culture of dealing with bilingual or trilingual translation dictionaries.

The use of electronic dictionaries in the educational process is nowadays an important tool for teaching foreign languages, especially for students of non-linguistic specialties. The usefulness of using electronic dictionaries in learning process lies in the fact that students have possibility to use one and the same electronic resource during lectures, tutorials, and individual work, which creates a unified image of the studied subject under study in the educational process.

Consequently, electronic dictionaries are feasible to improve professional training of future non-linguistic specialists. Introduction and active incorporation of them may contribute to the successful learning foreign languages at higher schools. Application of electronic dictionaries will undoubtedly be beneficial if they are used properly. Additionally, the development of scientific and technical Kazakh language is progressing rapidly and therefore many terms may undergo some transformation in coming future. The specifics of the next few years may be seen in the large number of students who have been educated in Kazakh at schools and are faced to learn scientific and technical Russian and English. In this regard, the use of trilingual electronic dictionaries in the educational process of higher schools may appear as requisite rather than additional tool in acquiring foreign language.

REFERENCES

- 1 On approval of state compulsory education standards at all levels of education in the Republic of Kazakhstan. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z1221>
- 2 Stankevich N.P. Using electronic online dictionaries in the process of teaching a foreign language. Materials of the International scientific-practical conference «Information technologies in political, socio-economic, legal and technical systems». Minsk: BNTU, 2020. Pp. 305–309.
- 3 Balabanov V.B., Maksimik E.V. Electronic means of teaching foreign languages as a way to increase the efficiency of mastering foreign language material. Humanitarian research. 2015. No. 7. Part 1. <http://human.snauka.ru/2015/07/12110>
- 4 Sabelnikova A.M., Zimovets N.V. The use of electronic dictionaries in teaching English. Lexicography and Communication – 2018: collection of articles. Materials IV int. scientific. Conf., Belgorod, April 26–27. 2018. Ministry of Education and Science of the Russian Federation, National Research University BelSU; Belgorod, 2018. Pp. 233–236
- 5 Журавлева Н. Н. Проблема использования словарей и электронного переводческого сервиса при переводе специальной литературы с германских языков [Электронный ресурс] / Н. Н. Журавлева, Л. А. Попутникова, Д. А. Орлов // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 4. – URL: <http://scienceeducation.ru/ru/article/view?id=26551>

6 Марус М. Л. Использование онлайн-словарей при обучении переводу в неязыковом вузе [Текст] / М. Л. Марус, Ж. Б. Есмурзаева, Е. В. Новикова, Т. В. Шкайдерова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2017. – № 12 (78). – С. 198-201.

7 Fesenko O.P., Laukhina S.S. Electronic dictionaries as a product of modern lexicography. Omsk Scientific Bulletin. 2015. No. 4 (141). Pp. 46–48.

8 Dashtestani, Reza. - 2013/01/01. - EFL teachers' and students' perspectives on the use of electronic dictionaries for learning English. - 14 - CALL-EJ

8 Vyshkin E.G., Nemich N.N., Khokhlova A.A. Electronic dictionaries in educational process in higher education. Vestnik of Samara State Technical University. Series Psychological and Pedagogical Sciences. 2021;18(3):115-126. DOI: <https://doi.org/10.17673/vsgtu-pps.2021.3.8>

10 Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Текст] / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.

11 Шляхова А. В. Электронный словарь и его специфика [Текст] / А. В. Шляхова // Вестник Тюменского гос. унта. – 2008. – № 1. – С. 181-185.

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ПРИМЕРЕ ЗАНЯТИЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫМ ИСКУССТВОМ

МЫРЗАКАНОВ М. С.

к.п.н., ассоц. профессор, Университет имени Шакарима, г. Семей

ЖУРАВЛЕВА И. Б.

член Союза педагогов-художников Казахстана, завуч по воспитательной работе, преподаватель изобразительного искусства, Школа искусств, Восточно-Казахстанская область, г. Шемонаиха

Мир вокруг нас уже давно стал мультикультурным, способность каждого его воспринимать гармонично, становится необходимой частью мировоззрения. Работа изобразительного искусства в направлена на интеллектуально-творческое развитие. Мы стараемся создать целостную среду для формирования личности каждого учащегося, их интеллектуального и творческого становления.

В последнее время в государстве и обществе часто обсуждается такое понятие, как толерантность. Что же оно означает? Толерантность – от латинского глагола *tolero* – «нести, держать, терпеть». Однако, широкое распространение получила интерпретация от английского *tolerance*, где наряду с терпимостью он означает «допускать». Сравнительное сопоставление обоих значений показывает, что с помощью этого термина выражается идея меры, границы, до которой можно терпеть другого человека или явление, даже если они непонятны, вызывают недоумение, неприятие, сопротивление [7, с. 28].

Примечательно, что проблема толерантности впервые возникла в западной цивилизации на религиозном уровне, а религиозная толерантность положила начало всем другим свободам, которые были достигнуты в свободном обществе. Встав на путь независимого развития, постсоветские республики в своем движении к суверенитету столкнулись с целым рядом проблем. Наряду с трудностями переходного периода, такими, как экономический кризис, социальная нестабильность, политическая неопределенность, встал вопрос обострения межэтнических отношений, часто перераставших в конфликты. Подтверждением этого служит то, что за период с 1991 по 2001 годы в этих странах было 9 млн. переселенцев, вынужденных менять место жительства из-за политических потрясений, в том числе и на национальной почве. Поэтому важнейшей задачей с самого начала независимости явился поиск путей гармонизации межэтнических отношений, являющихся залогом успешного становления самостоятельного государства.

Казахстанская модель межэтнической толерантности и общественного согласия Нурсултана Назарбаева стала узнаваемым страновым брендом нашей республики. Модель презентована в Организации Объединенных Наций, странах – участницах ОБСЕ, в городах, где прошли крупные международные форумы, – Копенгагене, Вене, Женеве, Нью-Йорке. Она вызвала научный и общественный интерес экспертов России, Кыргызстана, Турции, Китая и других государств. Модель по заказу Министерства иностранных дел переведена на языки стран – участниц ОБСЕ, при поддержке ЮНЕСКО открыты кафедры толерантности, первая из которых – в ЕНУ имени Л. Н. Гумилева [8].

В современном обществе вопрос гармоничного развития в культурной среде, даже в своей собственной, стоит довольно остро. Очень важно уделить внимание методам межкоммуникативного

творчества, как эффективного механизма для адаптации. Для любого преподавателя и в первую очередь, родителя вопрос качественного образования детей стоит очень остро. И специальное творческое образование, а именно – изобразительное искусство в данном случае, играет далеко не последнюю роль.

Толерантность, это ключевая проблема для всего мира, существенная составляющая свободного общества и стабильного государственного устройства. Благодаря усилиям ЮНЕСКО в последние десятилетия понятие «толерантность» стало международным термином, важнейшим ключевым словом в проблематике мира. Толерантность является важным компонентом жизненной позиции зрелой личности, имеющей свои ценности и интересы и готовой, если потребуется, их защищать, но одновременно с уважением относящейся к позициям и ценностям других людей. Наиболее точное определение понятия «толерантность» дано в «Декларации принципов толерантности», согласно которой толерантность означает «уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности».

В полиэтничном и поликонфессиональном Казахстане этнический и религиозный мир, толерантность были и остаются главными условиями стабильности, социально-экономического прогресса и процветания. Поэтому эти вопросы стали основополагающими конституционными принципами, отраженными в нормах нашего Основного Закона

Межэтническая толерантность – социальная ценность современного общества, которая налаживает отношения между разными народами, это качество личности, обобщающее представления людей о многообразии культур разных этносов, о системе общечеловеческих ценностей и формах поведения [14, с. 57].

Очевидно, что мир и согласие в многонациональном и поликультурном обществе могут быть достигнуты и сохранены, прежде всего, путем налаживания взаимоотношений между людьми на основе этнических, нравственных, религиозных и других норм. Перед лицом глобальных угроз человечество ищет новые стратегии в социализации человека и воспитании его в духе толерантности, уважения к достижениям различных культур. Сегодня на первый план выдвигается потребность сохранения позитивных народных традиций, развития культуры толерантных

отношений, возрождения духовных, культурных, нравственных ценностей в их национальном и общечеловеческом понимании [20, с. 32]. Мировая история свидетельствует, что не было и не могло быть этноса, происходящего от одного предка. Все этносы имеют двух и более предков, как все люди имеют двух и более предков, как все люди имеют мать и отца, и это подтверждено многовековой историей [16, с. 12].

Традиционная культура любого этноса, аккумулируя в себе сплав творческих достижений народного коллектива и отражая своеобразие этнической истории, философии, национальной психологии, являет собой уникальное видение мира, она иллюстрирует своеобразный способ жизнеобеспечения, адаптации к внешним природно-климатическим условиям [19, с. 2].

Стоит отметить, что информация, которую «пропускают» через руки, гораздо лучше усваивается и запоминается. А такое более легкое запоминание, в свою очередь, вызывает волну интереса к продолжению занятий, к получению новых знаний. На просмотрах организуются обсуждения, почему, так или иначе, использовались элементы композиции, декора рисунков, украшений, в чем смысл подбора декоративных элементов. Ведь стоит только распробовать вкус знаний добытых самостоятельно и редко кто уже сможет от него отказаться. Рисование позволяет почувствовать себя визуальным философом, задуматься о том, что видишь, подталкивает изучать неизведанное и искать прекрасное [1, с. 10]. Вы изучаете материал не в одиночестве, а в кругу художников прошлых столетий. Вам помогает кладезь знаний, который приятно называть традицией. Он создавался много веков трудами живописцев и рисовальщиков. Традиция учит понимать произведения искусства прошлого и творить в своем времени [2, с. 9].

Среди конкурсов детского художественного творчества и декоративно-прикладного искусства направленных на подбор материала касающегося культуры своего региона и народов в нем проживающих, можно выделить районный конкурс «Струны столетий», областной конкурс «ЛАД» посвященный Дню славянской письменности и культуры, республиканские конкурсы «Цвети, мой Казахстан», «Алтын қазына» и это только те, которые стали уже традиционными.



Рисунок 1



Рисунок 2

Конкурсные работы на тему: «ЛАД» Областного конкурса посвященного «Дню славянской письменности и культуры»

На уроках изобразительного искусства часто ссылаются на книгу Остина Клеона «Кради как художник» о том, как достучаться до творческой стороны своего характера. Он пишет, что нет ничего оригинального, но мы все грамотно можем использовать различные наработки не в качестве образца, скатываясь до плагиата, но как источник вдохновения [13, с. 17]. Считаем, что важно научить современное поколение школьников выбирать нужное из огромного потока информации, что на нас обрушивается каждый день. И на основе нескольких понравившихся работ можно сформировать собственную, начиная с фор эскиза, картона и заканчивая полноценным художественным произведением. Безусловно, работа с натуры занимает, и будет занимать господствующую роль в обучении. Ведь как писал выдающийся художник-педагог П.П. Чистяков – «Рисование... такая же суровая и, главное, очная наука, как математика. Здесь есть свои незыблемые законы, стройные и прекрасные, которые необходимо изучать...» [11, с. 3].

Но и грамотное использование различных референсов, может значительно облегчить процесс обучения. Ведь, при аттестации преподавателей, учитываются прежде всего не коммерческие конкурсы, а одним из важных требований идет авторская задумка каждой работы, и приучить, привить постоянный творческий поиск учащимся очень важно. Возможность не только найти новую информацию, но и «поближе» узнать своих соклассников других национальностей при подготовке к конкурсам и зачетам, является очень важным в современном мире. Язык искусства универсален, он позволяет переместиться в любую точку планеты, слушая музыку, рассматривая картины в музеях любых стран. Бывало, возникали целые

интернациональные направления, противопоставлявшие себя мировой политической ситуации в целом

Не просто найти свой стиль в современном мире, где все уже придумано до нас, особенно учащимся школьного возраста, ведь опыта и насмотренности еще все таки, недостаточно. И именно небольшое погружение в атмосферу соответствующую будущему произведению, подтолкнет к направлению творческого поиска и расширит кругозор, позволит шире взглянуть на окружающий мир.

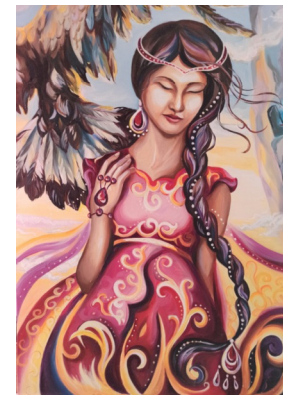


Рисунок 3



Рисунок 4

Конкурсные работы на тему: «История – наше будущее»
Республиканский образовательный проект в интересах
устойчивого развития

Подобные занятия помогают самостоятельно видеть и выделять общее и особенное, проводить параллели и сравнения в разных культурах. Учащиеся на время урока становятся учеными, художниками, этнографами-наблюдателями. Это способствует проявлению интереса не только к культуре и быту других национальностей, но и к проявлению интереса к традициям своего народа. По сути, к личной самоидентификации. Начинают задавать вопросы, и это очень важно, так как обратная связь должна просматриваться на каждом занятии. После проведения подобных уроков с «Культурным погружением» становится заметно, что учащиеся начинают активнее коммуницировать между собой и проще находят общие темы при языковом барьере.

Уважение к другим народам и культурам, интерес к восприятию культурного многообразия и осознание не только собственной идентичности, но и идентичности других являются ключевым

моментом данной работы. Большое внимание следует уделять на уроках не только академическому построению и цветовому решению, но и всемирной истории, истории искусств, фольклору, этнографии, потому что это те знания, что помогают развить уважение как к своей, так и к другим культурам, помогают сформировать принципы позитивного восприятия мультикультурного мира, вызвать интерес к другим народам, их традициям и особенностям. Умение находить общий язык с детьми разных национальностей становится сейчас актуальным не только во время зарубежных поездок, но и каждый день. Очевидна, необходимость в создании новой культурной парадигмы для подрастающих поколений, включающие в себя моменты мультикультурализма и межнациональной толерантности, внедренные в систему общего и дополнительного образования.

В целом, подобные занятия показывают большую степень эффективности данной методики по формированию межэтнической толерантности посредством коммуникативного творчества и небольшого погружения в иную культурную среду. А также за счет научных знаний и творческих практик.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Балакирева Э.В. Технологии формирования толерантности. Учебно-методическое пособие/ Э.В. Балакирева. – СПб: Астерион, 2019. - 28.
- 2 Казахстанская модель межэтнической толерантности [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: [inform.kz https://www.inform.kz/ru/kazahstanskaya-model-mezhetnicheskoj-tolerantnosti_a2933023](https://www.inform.kz)(дата обращения 20.06.2021).
- 3 Потапенко А. В. Межэтническая толерантность как социальная ценность. Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 27. – С. 57–65. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/56449.htm>.
- 4 Фахрутдинова А.В., Фахрутдинова Г.Ж. Этнопедагогика/ А.В. Фахрутдинова, Г.Ж. Фахрутдинова. - Казань.: Отечество, 2019. – 32 с.
- 5 Рахманалиев Р. Империя тюрков История великой цивилизации / Р. Рахманалиев. – М.: Рипол, 2020. – 12с.
- 6 Тохтабаева Ш.Ж. Художественный войлок/ Ш.Ж. Тохтабаева. – Алматы.: Товарищество с ограниченной ответственностью LA GRACE, 2017.- 2 с.

7 Aristides Juliette Beginning Drawing Atelier: An Instructional Publisher Monacelli Studio/ Juliette Aristides. - New York.: Publisher Monacelli Studio, 2019. - 10 p.

8 Aristides Juliette Figure Drawing Atelier: An Instructional Sketchbook/ Juliette Aristides. – New York.: Publisher Monacelli Studio, 2019. - 9 p.

9 Остин К. Кради как художник/ К. Остин. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014 – 17-21 с;

10 Ли Н.Г. Основы учебного академического рисунка/ Н.Г. Ли. – М.: Эксмо, 2021. – 3с.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

НЕПШИНА В. Н.

доктор PhD, доцент, Казахстанско-Американский
свободный университет, г. Усть-каменогорск

ШУБА Я. Ю.

студент, 2 курс, специальность «Учет и Аудит»,

Казахстанско-Американский свободный университет, г. Усть-каменогорск

Потребительское кредитование – одно из наиболее рискованных банковских действий, а связано это, в первую очередь, с риском просроченного платежа либо абсолютного невозвращения. Эта обстановка только ухудшилась из-за выполненной девальвации государственной денежной единицы, что, разумеется, сказалось также на сбережениях потребителей, тем самым вызвав волнение непогашенных потребительских кредитов. В этой статье отображены проблемы и перспективы их решения в сфере кредитования физических лиц.

Банковская система – важная составляющая рыночной экономики. Ключевое направление банка - средство в передвижении валютных средств от кредиторов к заемщикам, а также от продавцов к потребителям. Банки, выступая посредниками в перераспределении капиталов, значительно увеличивают совокупную результативность производства.[1]

Главным видом работы банков с точки зрения извлечения прибыли считается процедура кредитования. Прибыль от кредитной деятельности – одна из крупнейших составляющих банковской

прибыли. В международной практике вплоть до 40 % операционных доходов по действующим операциям банков, составляют проценты по кредитам, при этом конкретно кредитование физических лиц остается значимым направлением работы банков.

Создание кредита, следом за деньгами, считается феноменальным изобретением людей. Благодаря ему снизилось время на удовлетворение индивидуальных, а также хозяйственных нужд жителей и компаний. Граждане, воспользовавшись кредитом, приобретают шанс сосредоточить приобретенные вспомогательные ресурсы на развитие личного бизнеса либо ускорить процедуру получения в собственное распоряжение благ, которыми, если бы не было кредита, они имели возможность обладать только в перспективе. Кредит в переводе с латинского (kreditum) обладает двумя значениями - «верую, доверяю» и «долг», «ссуда».

Кредит – это ссуда, которая выделяется физическому или же юридическому лицу на конкретный период под проценты кредитной организацией (банком). Кредит выражает взаимоотношения между кредиторами и заемщиками [2].

Кредитные процедуры – наиболее прибыльная операция банковского бизнеса. Банки дают кредиты из личных, а также заемных ресурсов. Ресурсы банка создаются в результате клиентских средств на расчетных, текущих, неотложных, а также других счетах.

Потребительский кредит выражается в основном в предоставлении отсрочки платежа за товары и услуги лицам, купившим данные продукты с целью использования.

Вне зависимости от того, кто именно дает кредит (банк, правительство), принципы обязаны непременно соблюдаться. Возвратность - это более чем принцип, возвратность - это обязательный атрибут и кредита, и займа, и ссуды.[3]

На Рисунке 1 представлена классификация принципов кредитования.

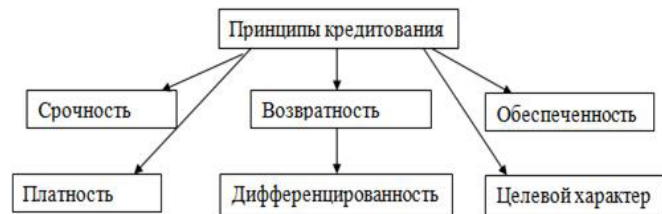


Рисунок 1 – Принципы кредитования.

При отсутствии возвратности кредит никак не способен существовать. Возвратность считается обязательной чертой кредита. Принцип срочности значит, то, что кредит предоставляется на конкретный период.

Срок кредитования - промежуток времени пребывания заемных денег в обороте заемщика - от момента получения денег заемщиком, вплоть до этапа их возврата банку.

В случае если нарушается период пользования кредитом, то меняется его суть, он утрачивает собственное подлинное предназначение.

С принципом срочности возврата кредита весьма тесно объединены 2 иных принципа кредитования, таких как дифференцированность и обеспеченность.

Дифференцированность кредитования значит, то что коммерческие банки отнюдь не обязаны однозначно подходить к проблеме о выдаче кредита клиентам, претендующим на его приобретение. Кредит обязан предоставляться только лишь тем, кто в состоянии его в положенный срок вернуть обратно.[4]

Проанализируем динамику изменения объема кредитов предоставленных физическим лицам.

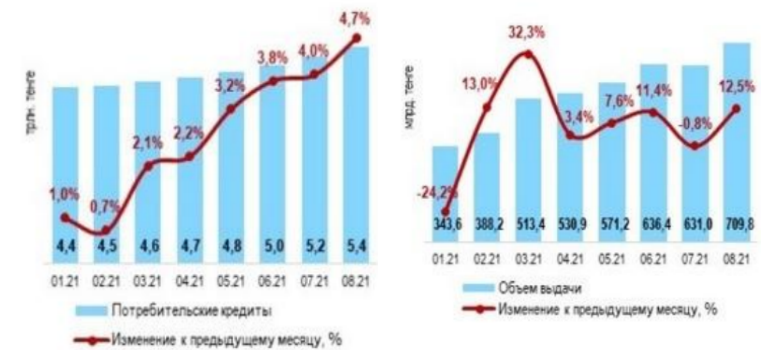


Рисунок 2 – Динамика потребительского кредитования в Республике Казахстан за 8 месяцев 2021 года

Рисунок 3 – Динамика выдачи потребительских займов в Республике Казахстан за 8 месяцев 2021 года

Согласно результатам 8 месяцев текущего года потребительские займы возросли на 23,8 %, вплоть до 5,4 трлн тенге, или 33 % от кредитов экономике (на начало года – 30 %), существенно ускорившись по сравнению с 2020 годом (в 2020 г. потребительские займы возросли на 4,3 %). Увеличение этого показателя в текущем году существенно превосходит номинальный рост ВВП, а также прибыли населения, что говорит о повышающихся рисках на рынке кредитования физических лиц [6].

Отношение потребительских займов к ВВП по результатам августа текущего года равняется 7,3 %.

Изучив представленную диаграмму, составленную на основе данных за 8 месяцев текущего года, имеется возможность сделать вывод о том, что наблюдается динамика повышения объемов выданных потребительских кредитов, что свидетельствует о значительном спросе населения на подобные услуги банков.

Интенсивный подъем кредитования физических лиц обусловлен вытекающими причинами:

- повышением потребительского спроса на фоне возобновления финансового подъема в государстве;
- уменьшением средневзвешенной ставки согласно потребительским займам (с 20,9 % в январе 2021 г. вплоть до 18,7 % в августе 2021 г.);
- совершенствованием скоринговых моделей банков, а также перспективой гораздо лучшего прогнозирования рисков;
- действующим формированием банковских экосистем и интернет-сервисов, предоставляющих возможность в упрощенном режиме реализовывать плату за счет ссудных средств.

С Целью оценки воздействия условий, оказывающих большое влияние на объем кредитования выявим трудности кредитования в Республике Казахстан:

1) Инфляция. Независимо от заявлений властей об уменьшении темпов стагнации экономики, в РК она все равно остается высокой, а также непостоянной. При этом инфляция оказывает негативное влияние на развитие ипотечного кредитования, так как предполагает девальвации средств. Таким образом, стоимость привлечения средств для экономического учреждения никак не уменьшается.[5]

2) Монополизация рынка постройки жилища и большие риски. Согласно фактору ограниченного числа застройщиков, занятых возведением зданий, между ними нет практически никакой конкурентной борьбы, из-за чего стоимость на жилище

искусственным путем завышается, а также удерживается на довольно высоком уровне.

3) Серый заработок и невысокая платежеспособность. Основным ограничением на ипотечном рынке в Республике Казахстан считается довольно невысокая состоятельность жителей, по причине которой большая часть попросту не может приобрести свое жилище и в том числе, брать ссуду на его приобретение.

Для банковского сектора в сложившихся условиях пандемии, возникшей в первой половине 2020 года, главными становятся кредитные риски. Так как доля проблемных кредитов выросла примерно до 30% от общего объема кредитов по сравнению с 10% в конце 2019 года. Это связано с ухудшением экономической ситуации, которое негативно сказывается на платежеспособности заемщиков.

4) Проблема с другими вложением средств банками. Мишенью любого экономического института считается приобретение наибольшей доходности, при этом многие считают ее основой только кредитный портфель, в который вступает не только лишь ипотека, но еще и займы на приобретение автомобиля, потребительские, и т. д.

5) Невысокая финансовая грамотность жителей, которым несложно навязать ненужные услуги либо принудить выплачивать те вклады, какие ранее были выполнены. Особенно просто это совершается в том случае, когда на кредитном счету сохранилась небольшая задолженность, про которую клиента никак не проинформировали.

Найти решение данных проблем можно с помощью следующих методов:

Постепенным уменьшением процентных ставок по части кредита.

Повышением сроков, на которые даются займы.

Квалифицированной реализацией мероприятий, которые ориентированы на усовершенствование инвестиционного климата Казахстана.

Формированием рынка инвестиционных ценных бумаг.

Разработкой персонального подхода к каждому отдельному гражданину государства с учетом уровня жизни, а также вида покупаемой недвижимости.

Стимулированием функционирования рынка за счет отказа от коррупционных методик, которые объединены с присоединением

коммуникаций, выделением территории и т. д., но, кроме того, еще его прозрачностью.

Единой поддержкой застройщиков со стороны страны при постройке жилища в новейших микрорайонах.

Увеличение финансовой грамотности жителей Республики Казахстан.

Можно сделать вывод, то, что финансовая грамотность занимает значительное место и оказывает прямое воздействие не только лишь на единичных заемщиков, но также на экономику страны в целом. В случае если финансовая грамотность в государстве в нынешнем году никак не поменяется к лучшему состоянию, существуют все причины ждать продолжения тенденции увеличения банковского кредитования физических лиц.

Таким образом, проблемы потребительского кредитования в РК весьма напряженно стоят на данный момент, любая выявленная трудность требует скорого решения. Коммерческим банкам следует обратить свое внимание на данные факторные свойства, так как руководствуясь ими можно проявить немалое воздействие на повышение объема кредитования. На сегодняшний день банки никак не уверены в надежности, а также экономической обеспеченности собственных клиентов, так как имеется большая угроза невозвращения денежных средств, выданных согласно кредиту. В связи с чем, любой коммерческий банк по собственному усмотрению устанавливает риски и закладывает их в высокие банковские проценты, а также мероприятия по ужесточению кредитной политики.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 «Деньги Кредит Банки» /под ред. Саткалиев М.А. - А.: Экономика, 2016г. – 287 с.
- 2 «Кредитная деятельность банков в Казахстане»/под ред. Давлетова М.Т. - А., 2015г. – 493 с.
- 3 «Кредитное дело» /под ред. Абдрахманова Г.А. - А.: Экономика, 2019г. – 170 с.
- 4 Журнал «Банки Казахстана» №3 2015 г. – 223 с. – 60 с.
- 5 Капалина К.А. «Покупка в рассрочку» Банки Казахстана №11, 2018г. – 194 с.
- 6 Долан Э. Дж. Кэмпбелл Р. Дж. «Деньги, банковское дело и денежно - кредитная политика» - М., 2018г. – 310 с.

7 Щиборщ К. Потребительский кредит[Электронный ресурс]: перспективы развития в Казахстане // Банковские технологии.

8 Крупнов Ю.С. «Банковский потребительский кредит» // Бизнес и Банки, 2020г. – 274 с.

9 Лаврушина О.И. Организация и планирование кредита // М.: Финансы и статистика, 2018 г. – 312 с.

10 Мозжухов А., «Общее состояние законодательства о потребительском кредите» // Методический журнал «Расчеты и операционная работа в коммерческом банке», № 9, 2017г. – 390 с.

THE ROLE OF DISCURSIVE COMPETENCE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

NIYAZOVA A. E.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor.
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan

SAGYNBAI A. A.

undergraduate student, 2nd year, Korkyt Ata University, Kyzylorda

Teaching a foreign language that performs communicative, educational, cultural, developmental and educational functions has a great potential for the formation of an educated, cultural and spiritually developed specialist. In this regard, the law on education assigns a significant role to the discipline Foreign language in providing conditions for the formation of a picture of the world that is adequate to the current level of knowledge and the integration of the student's personality into the system of world and national cultures. Since ,knowledge understanding and presentation of the world in the process of learning , a foreign language are closely related to the important factor of the formation of discursive competence of students to communicate in a foreign language.

Before writing about discursive competence ,it would be rationally to consider word «discourse» separately, to know what this word represents.

At the end of the XX century, many researchers devoted their works to the study of such phenomenon. But it is commonly assumed that for the first time the term «discourse» was introduced into scientific linguistic circulation by the Belgian scientist E. Buissance in his work «Language and discourse», published in Brussels in 1943 [1].

However, many questions of theory and analysis of discourse still remain insufficiently studied. For the first time, the concepts of text and discourse were distinguished by T. A. Van Dyck in his treatise «Strategies for Understanding a Coherent text» [2]. Later, researchers began to distinguish between text and speech in the context of discourse, trying to differentiate the interchangeable concepts of text and discourse.

Most researchers tend to study discourse and text from the point of view of the paradigm of units of language and speech. From this position, the discourse- units of speech, since it is an actual speech action, and the text is a unit of language as an abstract grammatical structure of the spoken word. Thus, E. S. Kubryakova and O. V. Alexandrova understand under the discourse « it is the cognitive process associated with real speech production, the creation of a speech work, while the text is the final result of the process of speech activity ,resulting in a certain finished form. A text can be interpreted as a discourse only when it is actually perceived and enters the current consciousness of the person who perceives it» [3].

A. A. Kibrik clarifies the definition: « the concept of «discourse» is understood as the unity of two entities – the process of language communication and the resulting object, that is the text» . Due to this duality, discourse can be studied both as a process unfolding in time and as a structural object [4].

After some researches about the term «discourse» ,we will focus in more detail on the definitions about discursive competence. Within the framework of our research, the main interest is the development of discursive competence of students. In linguistic and pedagogical studies, these terms have various interpretations. M. Canale understands discursive competence as «the ability to combine grammatical forms and meaning to achieve the unity of spoken and written text» [5].

A. Davis, A. Brown, C. Elder and others understand discursive competence as «a component of foreign language communicative competence responsible for the coherence and coherency of the text» .H. Brown interprets discursive competence as «the ability to connect sentences together and create a meaningful statement» [6].

Discursive competence, reflecting the nature of cognitive, information and communication and reflexive activities, is an important element of the educational process, as it affects the success of speech communication functions. The development of this type of competence is of particular importance in the modern process of teaching a foreign language, which is characterized by the transition to the personal

paradigm as a higher degree of integrity in the design of educational processes. First of all, this is due to the fact that at the current level of scientific understanding, the basic concept in the didactics of teaching foreign languages is the concept of a language personality, which includes a multi-component structurally ordered set of language abilities, the ability to produce and perceive speech messages.

We would also like to pay special attention to the fact that many scientists, both domestic and foreign, consider discursive competence to be one of the most important when teaching a foreign language, through which other competencies are implemented. We share this point of view and believe that this is due to the fact that the theory of discourse, or discourse analysis, has recently attracted increasing attention from specialists involved in the field of foreign language teaching.

Currently, according to most scientists, discursive competence is one of the most important. This methodology determines bringing the social essence of language to the fore. N. I. Almazova believes that discursive competence is what modern education should strive for in the field of foreign language teaching [7].

Discursive competence encompasses two basic concepts - cohesion and coherence. Cohesion is the connectedness of words in a sentence and the connectedness of sentences to each other in a text. Coherence is the grammatical, stylistic, logical and semantic integrity of a text. But on the other hand, it is also the knowledge of different types of discourse and the rules of their construction, the ability to interpret them in accordance with the communicative situation and to produce these discourses taking into account the extra-linguistic features of the communication situation, the roles of participants in communication and the ways communicants interact. Based on E.V. Schuman's definition, discursive competence is a student's ability to understand and produce logical and coherent speech statements presented orally or in writing [8].

Accordingly, discursive competence refers to the qualitative use of language skills in speech activities, correct and accurate speaking and writing in a foreign language, logical and informative statements.

In view of the above, the following skills can be distinguished as part of discursive competence:

- The ability to use the lexical resources of a foreign language to create a text and to use them to interpret the text;
- the ability to describe and explain facts using a foreign language;
- the ability to make a logical statement in a foreign language;
- the ability to identify the topic and problem in a text;

- the ability to analyse a spoken and written text in terms of explicit and implicit, main and secondary information;

- the ability to construct statements of different genres in compliance with their compositional structure, form, semantic coherence, grammatical and lexical correctness;

In view of the above, the notion of «discursive foreign language competence» is interpreted, we agree with A. G. Gorbunov, as «...the ability of a party to speech interaction to perceive and produce discourse in a foreign language...» [9]. Such definition of discursive foreign language competence, in our opinion, corresponds to the essence of the concept «discourse» and fully reflects the principles of this competence development.

Analysis. In addition to its main function of perception and generation of discourses, discursive competence also contributes to the implementation of a number of educational tasks:

- determines the correspondence of speech activity to the nature and type of general activity;

- ensures that the process of forming speech skills and abilities is orderly, systematic, consistent and logical;

- forms the motives of foreign language speech communication in the learning process, since it is an expression of the personal beginning of the communicant;

- determines the success of teaching types of speech activities that serve communication, including speaking, listening, reading and writing;

Students with a sufficiently developed level of discursive competence know how pragmatic, grammatical, lexical and phonological correctness of speech affects the result of a communicative action. They are aware of the possibilities of learning a language through its direct use and how compensatory strategies can help them cope with texts containing unfamiliar elements. In direct contact with native speakers of the foreign language being studied, such students are able to engage in communicative interaction using the resources and strategies at their disposal.

Discussion. When organising the learning process through a learning forum, the teacher's attention should be focused on the structural components of discursive competence. Considering all of the above, and analyzing the views of such researchers as A. G. Gorbunov, I. A. Evstigneeva, O.V. Lushchinskaya, R.A. Cheremisinova, five components of discursive competence formed through an educational forum were identified:

- 1) strategic component (ability to analyse socio-cultural situation, addressee characteristics and plan communicative event)

- 2) Tactical component (ability to analyse communicative situation and choose means of foreign-language communication taking into account own speech experience and personal characteristics of intended addressee).

- 3) Genre component (ability to choose the right type of discourse depending on the socio-cultural situation and formulate it in accordance with genre-stylistic norms and stereotypes accepted in the country of the learnt language).

- 4) Textual component (the ability to organise a sequence of sentences in a foreign language so that they constitute a coherent text with its inherent characteristics).

- 5) Language component (ability to create and interpret a discourse according to the lexical and grammatical norms of the target language) [10].

Result. Thus, it can be concluded that the educational forum serves as an educational context for the formation of discursive foreign language competence, which determines students' knowledge and understanding of systemic characteristics of discourse and the ability to apply them in appropriate communication situations as a way to implement speech intentions

REFERENCES

- 1 Turina S.U. Discourse as an object of linguistic research. Vladimir.2008/<http://www.vfiiglu.wladimir.ru/files/netmag/v3/arll.doc>.
- 2 Van Dyck T. A., Kinch V. Strategy for understanding a coherent text. New in Foreign Linguistics, Moscow: Progress, 1998, issue 23, pp. 153-211.
- 3 E.S. Kubryakova ., O. V. Alexandrova. Types of space, text, and discourse. Categorization of the world: space and time: proceedings of the scientific conference. - Moscow: Dialog-MSU, 1997. - p. 19-20.
- 4 Kibrik, A. A. Analysis of discourse in cognitive perspective. - Diss. in the form of a scientific report, Doctor of Philology-M.: Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences, 2003. - 90 p.
- 5 Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy. Language and Communication. London: Longman, 1983.
- 6 Brown H. D. Teaching by principles. N. Y.: Longman, 2000

7 Almazova N. I. Cognitive aspects of the formation of intercultural competence in teaching a foreign language in a non-linguistic university: abstract of the Doctor of Pedagogical Sciences, St. Petersburg, 2003.

8 Schumann E.V. Possibilities and perspectives of intercultural communication in German in school / WEB-magazine «Issue number 5 / / International scientific-practical (electronic) journal« INTER-CULTUR @ L-NET .

9 Gorbunov A. G. Discursive foreign language competence: an ontological approach. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. 2014. Issue. 6. pp. 167-171.

10 Gorbunov A. G. Discursive foreign language competence: an ontological approach // Vestn. TSPU. 2014. No. 6 (147). pp. 167-171.

FORMATION OF INTERCULTURAL CONVERSATIONAL ABILITIES OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES USING GAME MODELING

NIYAZOVA A. E.

Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor,
L. N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan

ZHALGASSOVA A. K.

2nd year, Korkyt Ata University, Kyzylorda

The modern stage of development of the world community, characterized by changes in the field of intercultural communication, determines the change of reference points in language education, the main among which becomes the formation of intercultural competence of students. The modern school faces the task of forming an oriented personality, who understands and appreciates the diversity of different cultures, is ready to participate in intercultural communication and is able to live in mutual understanding and cooperation with representatives of other nationalities in the realities of the modern world. In this regard, the requirements for a foreign language teacher who should be able to carry out productive interaction and act as a mediator of cultures, perceive reality through a double or triple prism of several cultures simultaneously and transmit their values to students are changing as well.

The task of preparing for real communication with representatives of other cultures has required a revision of the goals of foreign language teaching. Today, the strategic goal in the process of language teaching is to form a secondary linguistic personality with intercultural competence

and capable of achieving the desired result on the basis of mutual understanding and social interaction at the interethnic level.

In this connection the problem of professional training of future teachers of a foreign language is especially actualized, as the level of their general and professional pedagogical culture in many respects depends on the level of culture of their students. At the present stage, a foreign language teacher should have a formed intercultural competence, which will allow teachers to go beyond their culture.

The main goal of teaching a foreign language at the present stage of education development is «formation and development of the learner's personality, capable of achieving the necessary level of foreign language communicative competence, of participating in intercultural communication in the language under study and independently improving the mastery of foreign language speech activity». In the teaching of speaking a great place belongs to the simulation of communication situations, which are motivating and stimulate speech and thinking activity of students. Taking into account that the dominant motivation for students, regardless of their age, is a game, it is reasonable to use the technology of game modeling in the development of communicative skills of students.

Professor A. P. Panfilova defines «game modeling» as «a method which allows a teacher not only to influence formation of abilities and skills of creative and intellectual development of students, to change their motivation, but also to acquire innovative practical experience in solving intellectual, creative, dead-end and crisis problems».

Game is a communicative activity, although by purely playful rules and concrete. Human communication is the most important problem of pedagogy. This communication includes specific norms of behaviour: playfulness and independence, common interests and personal predilections, mutual understanding and the ability to make decisions oneself, concessions and emotional contact. The desire to act together, to be equal among peers, gives rise to this commonality.

Many games among children, adolescents and young people are collective in nature, less likely to be a single act, and therefore carry a charge of communicative activity, communication, which transmits collective social experience, traditions, values and ideals from generation to generation. Games form in the child and retain in the adult such attractive social traits as charm, spontaneity, sociability. The theory of game as a type of human activity has been elaborated in some detail and comprehensively by philosophers, psychologists, ethnographers, cultural

historians. The beginning of the development of the general theory of the game should be attributed to the works of Schiller and Spencer. Significant contributions to the theory were made by W. Wund, J. Dewey, Z. Freud, J. Piaget, W. Stern and others.

All authors considered the individual in isolation from the society in which he lives and of which he is a part. D. B. Elkonin noted that each of the researchers contributed to the problems of psychology of play. A significant contribution to the development of the theory of play was made by L. S. Vygotsky in connection with his work on «Pedagogical Psychology». Vygotsky had identified a hypothesis about the psychological essence of an unfolded form of role-playing .

The main points of this hypothesis are the following:

1 The essence of the game is that it is the fulfillment of desires, but not singular, but generalized effects.

2 Central and characteristic of play activity is the creation of an «imaginary» situation, which consists in the child assuming the role of an adult, and implementing it in a play setting created by the child himself.

3 Every game with an «imaginary» situation is also a game with rules, and every game with rules is a game with an «imaginary» situation. Rules in a game are rules of the child for himself or herself, rules of internal selfrestraint and self-determination.

According to L.S. Vygotsky, the game contains all tendencies of development, it is a source of development and creates zones of the nearest development, behind a game there are changes of needs and changes of consciousness of the general character.

In higher education institutions the game should «represent an independent cognitive activity of a student within specific rules and conditions, aimed at search, processing and assimilation of learning information to make decisions in a problem situation». Providing dynamism and productivity of thinking, operative memory in the process of mental and cognitive activity, educational game becomes a means of intellectual development.

The study shows that students show increased interest in games because the game creates conditions that promote involuntary learning of the material, develop their creativity and activity. The unusualness of the form of the lesson, its unconventional, non-standard nature, also contribute to maintaining interest in the subject.

The educational game is most actively used in teaching a foreign language, which is explained by the peculiarities of this subject, the main purpose of which is to teach the language as a means of communication to

all participants, and motivates speech activity. Its application contributes to the communicative and activity-based nature of learning, psychological orientation of classes on the development of students' speech and thinking activity by means of language, optimization of students' intellectual activity in the learning process, complexity of learning, its intensification and development of group forms of work.

The game «is not opposed to the traditional type of learning, does not contradict modern pedagogical theories and in the future may become one of the forms of integrated learning, which should unite all types of learning, all the best that was, is and will be in the theory and technology of learning.

According to the learning objectives, games are divided into different types: role-playing, exploratory, business, developmental, organisational, communicative and training. The main purpose of game research in the classroom with students, according to most scholars, is to intensify the learning process, to create sustainable motivation for learning. The application of learning and educational games is based on the understanding of the game as a human activity, the subject of which are models - substitutes for objects – of other activities. Actions with labour models generate business games, with communication models - role-playing games, with self-models – self-disclosure games.

The pedagogical influence of the learning game manifests itself in the development of a sense of teamwork. It has a beneficial effect on the development of a responsible attitude towards learning activities. Demanding attitude to oneself is increased. Professional qualities of a future specialist are developed and methodical skills are formed.

The influence of the learning game also affects the teacher: it contributes to his development as a personality and as a specialist, makes him constantly work on himself, improve his pedagogical skills.

Any educational game solves «a specific task, feasible for its participants. The participants of the game should be provided with methodological materials: game tasks, learning materials, props and so on. Pedagogical requirements imply the identification of optimal conditions for the introduction of the game in the learning process. Practice shows that there is no universal game suitable for all students. The same game is played differently in different groups. Therefore, it is necessary to adapt it to the specific conditions of the game» [.

The educational game simulating professional communication situations is implemented based on the implementation of the subject and activity aspects in its implementation. The subject aspect should include

communicative situations in the set of their characteristics, namely the structure and conditions of communicative act implementation. The development of the active aspect of the educational game involves determining the degree of implementation of psychological and pedagogical principles of game learning in the learning process.

Thus, based on the functional analysis of communicative situation it is possible to determine the role and speech repertoire of a future specialist for a learning game in the pedagogical process, and the task of the teacher, in our opinion, is to take into account not only the subject plan of the future specialty, but also its functional characteristics, which help to determine communicative needs of a specialist. The solution of this problem is possible as a result of using game modeling in situations of professional communication, in the process of which the main principles of game activity are implemented.

Activation of motivational and cognitive activity of students by saturating the content of the studied material with professional-valuable meaning, implementation of pedagogical technologies and modern teaching methods, one of which is a game modeling, promotes purposeful formation of communicative competence among university students, as well as

- increases the effectiveness of teaching foreign language, communicative competence formation, through which the professional-oriented education of the future teacher of vocational education is carried out.

- increases students' cognitive interest both in linguistic disciplines and in the profession of a teacher in general, arouses their desire to demonstrate their creative abilities and other talents, gives the opportunity for communication and self-realization.

Thus, the task of forming intercultural speaking skills of future foreign language teachers is successfully accomplished by game modeling.

REFERENCES

- 1 Akhmetov, N. K. Khaydarov, J. S. Game as a learning process. Alma-ATA: Knowledge, 1985. 38p.
- 2 Panfilova A. P. Game modeling in the activities of the teacher: textbook. manual for stud. higher. study. Institutions.-2006
- 3 Vygotsky L.S. Pedagogical psychology / L.S. Vygotsky. Moscow: Pedagogica-press, 1991. 536 c.

4 Kondyurina I. M. Didactic conditions for the development of pedagogical communication in teaching a foreign language: Ph. Ekaterinburg, 1999. 156 c.

5 Saranzev, G. I. Harmonization of vocational training of the bachelor in the «pedagogical education» direction. Education integration, 2016. 2(83), 211-219.

ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІ АРАСЫНДА САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

НУРГАЛИЕВ Д. Н., БАЙСАРИНОВ Д. С., САУКЕНОВ Х. Р.
магистрлер, оқытушылар, Alikhan Bokeikhan University

Қазіргі кезде білім беру мекемелерінің алдында тұрған міндеттердің бірі – жас ұрпақтың салауатты өмір сүруін қалыптастыру, олардың денсаулығын сақтауға, қоршаған ортаны таза ұстауға және жоғары, сапалы білім алуға, сол білімді алдағы уақытта өмірде пайдалануға Білім тәрбиелеу. Өмір салты мен денсаулық арасындағы өзара байланыс саласын өмір салтын ұстанамын құрастырады. Салауатты өмір салтын насихаттауда, салауатты өмір салтын қалыптастыру мәселелерін жетілдіретін, осы саладағы басымдықтарды анықтайтын ғылым иә, өскелең ұрпақты оқыту, тәрбиелеу нысандары мен жаңа әдістерді ұстанатын білім де қажет.

Жоғары оқу орны студенттерінің салауатты өмір салтын қалыптастыру туралы алған білімдері болашақ азаматтардың денсаулығын сақтап қалуға берік тірек болды. Жоғары оқу орны студенттерінің салауатты өмір сүру мәдениетін қалыптастыру бұл:

- Бірліктен, жеке тұлғаның өзін қорғаған жансыз және жанды табиғат ортамен жан-жақты үйлесім тауып, өз ғұмыры Отаны, елі, отбасы және өзі үшін барлығын пайдалану тәртібін қалыптастыру;
- Екіннен, салауатты өмір салты – ол денсаулықтың үйлесімді дамып, сақталуы мен орнығуын қамтамасыз ету мақсатында денсаулықты нығайтуға бағытталған іс –шараларды жүргізу.

Қорғауға ұсынылатын шарттар:

- Оқушылардың салауатты өмір сүрулері теориясы тұрағында қаралып, оның денсаулық сақтау технологиясы арқылы қалыптасуының міндеттері мен мазмұны, маңыздылығы анықталды;

– Жас ерекшелік денсаулық сақтау технологиясы оқушылардың жас ерекшеліктеріне тікелей байланысты;

– Оқушылардың салауатты өмір сүру дағдыларын қалыптастыруда әлеуметтік жат әдебиеттерден арылу жолдары қаралады;

– Оқушылардың салауатты өмір сүрулері Денсаулық сақтау технологиясы арқылы қалыптастыру арнайы жүйесі арқылы қамтамасыз етіледі.

Зерттеу нәтижелерінің дәйектілігі мен негізділігі: зерттеу қорларының жалпы әдістемелік негізде дәрежеленуімен, нақты зерттеу мазмұнының ғылыми аппаратқа сәйкестігімен, теориялық тұжырымдамалардың практикасында алынған нәтижелермен үйлестірумен, олардың тиімділігін тәжірибе жүйесінде тексерумен және практикаға енгізумен қамтамасыз етіледі.

Салауатты өмір салтын қалыптастыру үшін қандай жағдайларға назар аудару керек? Өмір салты дегеніміз емес пе?

Бұл жеке адамның тіршілік етуге бағытталған мүмкіндіктерін қалыптастыру.

Қазіргі уақытта білім беру мекемелерінің алдында тұрған міндеттердің бірі жас ұрпақтың салауатты өмір салтына деген көзқарасын қалыптастыру, олардың денсаулығын сақтау, қоршаған орта.

Негізгі міндеттер:

1 Студенттер мен университетте дәріс берушілердің денсаулығын жоғалтпай білім алуға, жұмыс істеуге және өмір сүруге жағдай жасау.

2 Денсаулықты нығайту бағдарламасын енгізу арқылы оқу ғылыми зерттеу жұмысымен айналысуды кеңейту. Оқшауланған мекемелермен байланысты дамыту;

3 «Теңге тең» типі бойынша салауатты өмір салтын қалыптастырушы мамандарды оқытып, дайындау.

4 Қазақстан Республикасы бойынша «Салауатты Университеттердің» санын көбейту.

5 Салауатты өмір салты бойынша жаңа жобаларды құру.

6 Салауатты өмір салтын қалыптастыратын мамандарды – дайындау.

7 Студенттерге салауатты өмір салтын керек екендігіне көзін жеткізу.

8 Ректорлармен арнайы келісім шарттар жасалынуы шарт.

9 Жоғары оқу орындар қазіргі заман талабына сай ақпараттық – білім беру материалдарымен жабдықталуы тиіс.

10 Салауатты университеттерді көбейту арқылы Қазақстан Республикасы

Ұлттық салауатты университеттерінің санын арттыру. Бұның нәтижесінде студенттердің, дәріс берушілердің, оқытушылардың денсаулығын нығайту. Жобаны ойдағыдай жүзеге асыру мақсатында әр түрлі жұмыстар жасалуы тиіс.

Салауатты өмір салтының бүгінгі маңызды мәселелерінің бірі – жастар арасындағы ішімдікке салыну десек, қазіргі зерттеулерге қарағанда, оған салынудың әлеуметтік – патологиялық дамуы мына себептерге байланысты екені белгілі болып отыр:

– әлеуметтік–экономикалық жағдай;

– отбасындағы психологиялық орта;

– жұмыссыздық, мақсатсыздық немесе шектен тыс бос уақыт, т.б.

Сондықтан жоғары оқу орны студенттеріне салауатты өмір салтына қалыптастыруға күш салып, зиянды әдеттерден сақтандыруымыз керек. Денсаулық тәрбиесі – ортақ мәселе. Халық санының өсуі, оның сапасы, деннің саулығы мемлекет әл-ауқатының дамуына мұрындық болады. Сондықтан да Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев «Қазақстанның егемен мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуының стратегиясы» деген еңбегінде соның 4 негізгі күшін атап көрсетті.

Жалпы жоғарғы оқу орнының басты міндеті болашақ мамандық иелерін заман талабына сай оқыту - кәсіби даярлықтарын жетілдірудің құрамдас бір бөлігі болып табылады. Білім-қоғамды тұрақтандыратын, рухани мұраны сақтайтын, ұрпақты ұрпаққа сабақтастыратын құрал. Қолда бар мүмкіндікті пайдаланып оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін тиімді қолдану, жаңа технологияны әркімнің өз сабағында пайдалану арқылы дене шынықтыру сабақтарының сапасын арттыруға болады.

Соның ішінде баскетбол, волейбол, футбол, тоғызқұмалақ ойындарынан әр түрлі жарыстарын өткізіп отыру керек.

Осы жұмыстың нәтижесінде студенттердің белсенділігі артып, олардың спортқа бейімділігі қалыптасады. Студенттердің танымдық қабілетін жақсарту, салауатты өмір салты мен адам денсаулығы осы спорт түріне байланысты екенін түсіну. Нәтижесінде студенттердің білім сапасы артып, академиялық кварталдарда жоғары сапаға қол жеткізуге болады. Жұмыстың мазмұнын сабақта жаңа әдістерді үнемі енгізумен теория мен практиканың үйлесіміне баса назар

аударылған кезде ғана көруге болады. Сондықтан жастарды дене шынықтыру және спортпен айналысуға тарту қажет. Егер біздің жастарымыздың денсаулығы жақсы болса, онда еліміздің болашағы жақсы болады. Ұзақ өмір сүрудің негізі-денсаулық. Денсаулықты сақтау – бұл ұзақ өмір сүру үшін күрес. Дене жаттығуларымен және спортпен саналы түрде айналысу – бұл әрбір азаматтың жеке жауапкершілігі. Өмірдің жалғасы, болашақ, болашақ – ұрпақтың әл-ауқатын сақтау-бұл өте үлкен, ауқымды мәселе. Қазақ тілінде «бала әкел» деген мақал тегін айтылмайды, оны дұрыс тәрбиелеу, Мықты ақыл, мықты жүрек, мықты жүрек болу керек. Дені сау бала тіпті отырмайды, секіреді, жүгіреді және үнемі қозғалыста болады. Өйткені, ол жақсы көңіл-күйге, өсуге және дамуға ие - бәрі жақсы. Енді осы туа біткен резервті сақтау үшін адам ұлы азамат болғанға дейін үнемі қозғалыс пен дене тәрбиесімен айналысуы керек. Сондықтан біз жастарға әдемі, әдемі және сау болғыңыз келсе, салауатты өмір салтын ұстануыңыз керек екенін айтқымыз келеді.

Қорытындылай келе, өмір өлшемі – Намаз, Намаз – өмір заңы. Салауатты өмір салтын ұстанғанға дейін сіз өзіңіздің өміріңізде қажет нәрсені ала алмайсыз. Біздің елімізде адамзаттың үйлесімді дамуы үшін барлық жағдай жасалған. Өйткені, сіз әртүрлі өнер мен спорт түрлерімен айналыса аласыз. Сіз олардың біреуі сіздің жаныңыздан ләззат алады және сіздің сезімдеріңіздің керемет сезімін алады деп ойламайсыз ба? Бұл сіздің өміріңізді мағыналы және мағыналы етпейді ме? Егер солай болса, онда сіз арақ, есірткі, темекісіз бай және сәнді өмір сүре аласыз. Алдамшы құмарлықтан бас тарту және өзіңіз үшін билеу қабілеті-бұл адамның бойындағы қасиет, үлкен ақыл. Салауатты өмір салтының арқасында біздің мемлекет басшысы Н. Ә. Назарбаев тауға шығу, шаңғы тебу, теннис ойнау, жүзу арқылы салауатты өмір салтын үлгі етеді.

Денсаулық – басты байлық өмірдегі,

Нәр беретін асыл ғой көңілдегі.

Салауатты өмір салтын насихаттап,

Атанайық жақсы азамат өңірдегі.

Салауатты өмір салтын қалыптастыру ұзақ үрдіс, бірақ бұл нағыз денсаулықты сақтайтын және нығайтатын жолдардың бірі. Ол оқушылардың өз денсаулығын сақтауға жауапкершілігін едәуір дәрежеде арттырады. Академик Н. М. Амосов айтқандай: «Денсаулығың мықты болуы үшін өзіңнің күшің болуы қажет, оны ешнәрсенен ауыстыруға болмайды».

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
- 2 Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауы.
- 3 Дене шынықтыру және спорт туралы Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 2 желтоқсандағы N 490 Заңы, толықтырулар және өзгерістермен.
- 4 Ұ.Мұхамеджанова «Денешынықтыру пәнінің оқыту әдістемесі» Астана: Фолиант, 2007. -192 б
- 5 Педагогика: жалпы негіздері мен тәрбие теориясы. // Оқу құралы. - Алматы, 2008. (Авторлық бірлестікте: Бабаев С, Бабаева Қ.) -124 б.
- 6 Болашақ мамандардың кәсіптік дене тәрбиесі. // Оқу-құралы. – Алматы, 2008. – 336 б.
- 7 Ж.Л. Садықова, М.Ш. Тұяқбаева, Е.Қ. Уанбаев. Денетәрбиесі және спорттың ілімі мен әдістемесі (Әдістемелік құрал), 2012 ж. 83 бет.
- 8 Дене тәрбиесі ерекшеліктері. // Қазақстан мектебі. № 10. – Алматы, 2004. – Б. 33
- 9 Дене тәрбиесінің бағыттылығы. // Қазақстан мектебі. № 9
- 10 Дене тәрбиесі ұғымының мәні. // Қазақстан мектебі. № 2. – Алматы, 2006. – Б. 14

ПИСЬМЕННАЯ РЕФОРМА В КАЗАХСТАНЕ

НУРЛАНОВНА А. Н.

к.ф.н., профессор, Казахстанско-Американский
свободный университет, г. Усть-Каменогорск

ЧУНКУРОВА З. К.

магистр, ст. преподаватель, Казахстанско-Американский
свободный университет, г. Усть-Каменогорск

САДЫКОВА К. К.

магистрант, Казахстанско-Американский свободный университет,
г. Усть-Каменогорск

С момента обретения страной независимости ученые заявили о необходимости реформы письма.

В этот период времени очень остро ощущалась необходимость нового алфавита. После обретения независимости Казахстан смог возобновить свои национальные ценности. Тогда ученые встревожились, что нужно сделать, чтобы сохранить казахский

язык. Ученые, которые давно не могли озвучить эту проблему письменности, увидев опыт соседних тюркоязычных стран, таких как Узбекистан и Туркменистан, что после обретения независимости они перешли на новый алфавит, встревожились и подняли эту проблему. АбдуалиКайдар, написал об этом письмо Н.А. Назарбаеву, который тогда был президентом, как будто знал, что со временем казахская письменность перейдет на новый алфавит.

Если Узбекистан и Азербайджан сразу же перешли на латиницу после распада Советского Союза, то Казахстан только сейчас поднял этот вопрос: невозможно сравнивать языковую ситуацию в Узбекистане и Азербайджане в 1990-х годах с языковой ситуацией в Казахстане. К примеру, в то время, в Узбекистане было огромное желание поднять этносимволизм независимой страны, отождествить ее с духовным миром узбекской нации. А Азербайджан поступил по образцу Турции [1, с. 7].

А Казахстане совсем иная ситуация, так как страна многонациональная.

Как мы помним, организация казачества в северных регионах проводила различные мероприятия. В этот период времени влияние России на Казахстан было сильным. В то же время смена алфавита стала бы проблемой как для власти того времени, так и для интеллигенции того времени. Влияние экономического кризиса на него также было бы сильным. Если бы мы тогда начали реформу, которая необходима для нашего языка, кто знает, возможно, мы бы не смогли его осуществить на должном уровне. Поэтому, с одной стороны, казалось правильным, что мы ждем пока, остро не встанет вопрос о языковой ситуации в стране.

Наши азербайджанские и узбекские братья несколько раз меняли алфавит, пока не утвердили окончательный вариант. У нас прослеживается такая же тенденция. На данный момент рассматривается очередной вариант. Первые версии не были приняты обществом на уровне восприятия. Таким образом, вместо диграфической была предложена апострофическая версия.

Недостаток алфавита апострофа, заключался в неудобстве написания.

Третьим вариантом был акутовый вариант. Эта версия более приспособлена к современному казахскому языку и обществу, чем первые два варианта. Это связано с тем, что использовался принцип одного звука и одного символа. Подобно апострофу, он помещается рядом с буквой и отмечается над графемой (буквой), потому что

это вторичный символ. Он был связан с одной и той же буквой и не имел единой семантики. А у апострофа была своя семантика. Например: в турецком языке апостроф в конце слова означает, что это слово пришло из иностранного языка. А в европейских странах употребляется в виде суффикса, обозначающего имена существительные. Например: Де*Артаньян.

Лингвистическая семантика акута заключалась в том, чтобы обозначить ударение. Было принято решение, что в составе акутового алфавита останутся диграфы. Это «Sh» и «ch».

В борьбе с диграфами был учтен опыт наших братьев из Узбекистана. В сознании тюркских народов прочно утвердился принцип один звук - один символ. Установлено, что обозначение одного звука двумя буквами неудобно и занимает много места и времени. Использование диграфов было удобно только для языка техники. Также стало ясно, что третий вариант алфавита не на должном уровне разработан, чтобы правильно обозначить все звуки.

Президент Республики Казахстан в октябре 2019 года постановил, что ученые должны усовершенствовать этот алфавит. На данный момент учеными разработан четвертый вариант алфавита.

Переход казахской письменности на новое письмо-цивилизационный процесс. Это важный шаг для будущего казахского общества. Механизм реактивации языкового иммунитета, подавленного колониальной политикой. Активизация этого иммунитета – обязанность лингвистов перед будущим поколением.

Поэтому составление нового алфавита на основе письма - большая ответственность. В целом, ученые – это люди, которые детально рассматривают, изучают, анализируют определенную проблему (гипотезу). Составители первых алфавитов рассмотрели данный вопрос только с одного или двух ракурсов. Новый алфавит должен быть удобным для современной техники и гибким для быстрого усвоения обществом нового письма. Ученые-лингвисты использовали разные подходы к рассмотрению проблемы. Если мы раньше видели проблему только с одной стороны, то теперь у нас есть возможность рассмотреть данную проблему со всех сторон. Это проявление компетентности или, другими словами, мастерство ученых.

Человек, занимающийся теорией общего письма, должен хорошо владеть областью изучения самого письма - грамматикой. Представляется необходимым не только овладеть этой сферой, но и изучить аспекты письменности, которые обеспечивают

потребности общества, поскольку сегодняшнее общество, как прежде, не является древним обществом, а современное общество ищет себе комфорт и удобство во всех сферах жизнедеятельности. А самое главное – сохранить естественные каноны казахского языка для обеспечения потребностей этого общества.

Было много споров по поводу обозначения звука «ң», в последней версии алфавита как «ŋ».

По словам директора Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова Анар Муратовны Фазылжановой, ученые разделились на две группы по вопросу обозначения «ң». Некоторые предлагали использовать над буквой «ң» диакритический символ «ñ» или «ñ̃», в то время как другие предлагали использовать символ «ŋ» похожего на нос слона. Это обсуждение затянулось на три года. В итоге версия «ŋ» была одобрена [2].

При принятии этого решения учитывались следующие моменты: частота использования буквы «ң», статус звука с пометкой «ң» в языке, знание языкового использования графического изображения «ң», совместимость звукового образа в этом новом письме.

Исследователи выяснили, что в казахстанском обществе есть много людей, как среди молодежи, так и старшего поколения, не умеющих произносить звук «ң». Например, слово «жаҢағы» произносят как «жаНағы». Молодые люди выходцы из казахскоязычной среды говорят «сеніН, меніН». Ученые пришли к выводу, нужно приложить усилия, чтобы не потерять этот звук. Если бы частота использования звука «ң» в языке была низкой, то можно было бы закрыть глаза на эту проблему. Однако есть слова, где звук «ң» не стоит в начале слова, его статус в языке очень высок. Этот звук различает не только слова (например: меН – меҢ, жаНа – жаҢа), но и словоформу (например: баласыН жаксы көреді және сен әлі баласыҢ). Хотя это диалектный звук, но он очень важный звук, применяемый в казахской коммуникации, хотя он не встречается в начале слова.

В 2016 году был издан общеобразовательный частотный словарь казахского языка. В словаре дана достоверная информация о зоне активной лексики, т.е. наиболее часто употребляемых словах в современном казахском языке, а также частотность каждого отдельного слова. Например, в данном словаре показано, как преобразуются слова: бала, балаға, баламен, баланың, балада, баладағы, баладағыдай, балалармен, балалары, баласымен осылайша кете береді, т.е. причисляются все формы слов.

Теперь, когда каждый раз, когда мы используем «ң» в письме, мы используем вспомогательные символы «ñ» или «ñ̃», это не очень удобно при письме. Кроме того, над буквенные диакритические символы воспроизводятся при написании. Потому что есть умляуты, которые обозначают мягкие гласные.

Точно такие же проблемы есть со звуками «ң», «к», «у».

Нам нельзя сравнивать свой язык с турецким языком. Даже если у нас с турецким языком одни корни, наш язык относится к кыпчакской группе и наши языки разделились много веков назад. Сам турецкий язык внутри делится на несколько диалектов как: анадолинский, стамбульский и т.д.

Таким образом, мы пришли к выводу, что перевод на латинскую графику только положительно повлияет на культурно-лингвистический аспект развития нашего народа.

ЛИТЕРАТУРЫ

1 Латын әліпбиіне көшу Түркия, Әзірбайжан, Өзбекстан елдерінде қалай жүргізілді? // Ана тілі, 2013. – №36. – Б.7.

2 Н. Уәли, Қ. Күдерінова, А. Фазылжанова. Қазақ жазуын латын графикасы негізіндегі жаңа әліпбиге көшіру жайында. – Алматы: Арыс, 2007. – 410 б.

3 Күдерінова Қ. Б. Қазақ жазуының тарихы мен теориясы. Оқу құралы. – Алматы: «Елтаным баспасы», 2013. – 242 б.

4 Әлімхан Жүнісбек. Қазақ жазуы: төл дыбыс – төл әліпби <http://m.adebiportal.kz/kz/news/view/3264>

DISCUSSION OF SOME PRINCIPLES OF AN EFFECTIVE LEADER WITH REFERENCE TO THE TEXT INFLUENCE: THE KEY TO SUCCESSFUL LEADERSHIP IS USING SOME REAL-LIFE EXAMPLES OF LEADERS TO SUPPORT THE POINTS

OKTYABROVA A. B.

student, 3rd year, specialty «Foreign language: two foreign languages»

NASIMULLINA A. B.

scientific supervisor, Master of Pedagogical Sciences, senior lecturer,
M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk

Leadership can be defined as a dominant attitude, subordination, following and influence on interpersonal relationships within a group. Moreover, leadership is not only control and power, but also harmony with followers. Every leader needs to respect someone else's point of view, convince others, attract them with strengths to achieve ambitions. This essay will provide a brief explanation of the principles of good leaders, such as trust, optimism, self-efficacy and fairness.

The first principle of the influence of leaders on followers is trust. Trust is a kind of abstract phenomenon in which people trust each other. Without trust, leaders and followers cannot achieve their goal, because trust must be equal on both sides, otherwise the relationship between them can be like broken bones. According to Zand (1997, cited in Hoy, W. and Smith, P., 2007), people follow a trustworthy person. Trust is a necessary element of leadership, the implementation and quality of decisions of which depend on the confidence of leaders and followers in each other. Rousseau (et al., 1998, cited by Hoy, W. and Smith, P., 2007) argues that trust is created on both sides by leaders and followers influencing each other. Moreover, the interests of one cannot be managed without a balance between them. In addition, Hoy and Miskel (2005, quoted by Hoy, W. and Smith, P., 2007) believe that leaders who want to earn trust should be fair, honest and open-minded towards followers. Trust can be defined as confidence in acting in a certain way. Without trust, leaders are not able to involve any situation in their work. In addition, some organizations in Kazakhstan do not have effective work due to distrust. People tend to compete, working individually, and not in a team.

The second principle is justice, which should be treated fairly. Leaders should always be fair in everything they do, informing followers every time. Therefore, if there is no honesty, then there is no respect. As Greenberg points out (2000, cited in Hoy, W. and Smith, P., 2007),

fairness is based on how employees feel about their work, place and leader. Hoy and Tarter (2004, quoted in Hoy, W. and Smith, P., 2007) argue an interesting point that justice is not a problem, because we have sovereignty. In addition, fairness means empowering and empowering others, just as teachers put forward the interests of the school when they have enough knowledge. Greenberg (1996, cited in Hoy, W. and Smith, P., 2007) offers two main characteristics of justice, in particular, distributive justice, which belongs to someone, and procedural justice, which belongs to someone by time. As Hoy Miskel (2005, quoted by Hoy, W. and Smith, P., 2007) believes that in some cases, leaders cannot achieve a good effect from others when followers pay less attention to their work if they are treated unfairly. In fact, it is vital for both sides that they are treated fairly. Today, we really see that some leaders may lie during the elections, promising to do everything, but as a result, after the elections, it may turn out that people are treated unfairly.

Optimism is a kind of principle of how people look at life from a positive side, and they are always able to solve problems. As Bennis (1999, quoted in Hoy, W. and Smith, P., 2007) shows, optimistic leaders can lead followers with a «can do» point of view. Optimism and self-efficacy are similar to each other and are associated with beliefs in the ability to succeed. Bennis (1999, quoted in Hoy, W. and Smith, P., 2007) also argues that leaders cannot succeed without change, hope and probability. In addition, it is impossible to count how many leaders are optimists these days, how many of them are pessimists, but we must keep in mind that optimists are always likely to be more successful than pessimists.

One of the key elements of success and the ability to achieve is self-effectiveness. The strength of leaders depends on some factors, such as reliability, understanding, experience, which helps leaders convince others that followers can use everything in the team. Persuasion plays a major role in the success of followers. Except Bandura (1997, quoted by Hoy, W. and Smith, P., 2007) believes that the principle of self-efficacy is the individual's confidence in his ability to organize, perform actions necessary to achieve the goal. For example, the chairman of the board of directors and the Princess of Saudi Arabia, Amira Al Tawil, is a good model for people. She directs women's rights in Saudi Arabia, giving them hope to make life better for those women who are upset with life.

Summing up, we can say that such principles as trust, self-efficacy, fairness and optimism are the most important components of leadership. If leaders and followers believe in each other's strength, consider different

opinions and are fair in every action, then there is no way to win. In addition, there is no good communication without trust and fairness, there is no success in cooperation without optimism and self-effectiveness in leadership.

REFERENCES

1 Hoy, W. and Smith, P., (2007). Influence: the key to successful leadership. International Journal of Education Management. Vol. 21 No. 2, 2007 PP.

ҚАЗАҚСТАНДА ЖОО-ДАҒЫ ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІ

ОМАРБАЕВА А. Қ.

магистр, Alikhan Bokeikhan University, Семей қ.

Жастар бизнесі жаңа жұмыс орындарын құру және жұмыссыздық деңгейін қысқарту, білікті мамандарды даярлау сияқты әлеуметтік-экономикалық проблемаларды шешуде басты роль ойнайды. Жастар кәсіпкерлігі ықпалын күшейту және мүмкіндіктерін кеңейту оның әлеуетін пайдалану қажеттігін шарттайды. Жастар бизнесі шағын кәсіпкерліктің елеулі сараланымы болып табылады.

Жастар кәсіпкерлік ортадағы ең маңызды буын болып табылады. Бүгінгі таңдағы жастар, жастар кәсіпкерлігі 10 жыл өткен соң еліміздің бет-бейнесін анықтайтын болады. Ертеңгі елдің экономикалық өсуі мен даму екіні бүгінгі жастар бизнесінің дамуына тәуелді.

Осылайша, бүгінгі күні жастар кәсіпкерлігі Қазақстандағы шағын бизнес дамуының басым бағыттарының бірі болып табылады. Жастарды кәсіпкерлік қызметпен айналысуға ынталандырушы жағымды жағдай жасау жалпы мемлекеттік және өңірлік деңгейдегі түрлі бағдарламаларда қарастырылуда.

Қазақстанның көптеген өңірлерінде жастардың өзекті білім мен дағдыларды меңгеруіне, ақпарат алмасуына, өз идеяларын дайындауына, сарапшылар консультацияларын алуға мүмкіндік беретін алаңдардың дамымағандығын атай кету керек. Нәтижесінде инновациялық идеялар не өмірге келіп үлгермейді, не болмаса жоғары оқу орындары мен ғылыми зертханалар қабырғасынан алысқа кетпей, нарыққа шықпай қалады.

Жастар кәсіпкерлігінің ерекшеліктері

Статистикағасәйкес, бүкіл әлемдегі 18 бен 30 жасаралығындағы шамамен 300 млн жасадамның не тұрақты жұмыс орны жоқ, не мүлдем жұмыссыз болып табылады. Олардың арасындағы шамамен 20 % өз ісін бастау үшін озат қабілетке ие және, түрлі себептермен, тек қана 5 % осындай шешім қабылдай алады (Global Entrepreneurship Monitor Consortium 2013).

Жастар кәсіпкерлігін кәсіпкерліктің ерекше сараланымы ретінде бөліп көрсетуге себеп – ол кәсіпкерліктің басқа түрлеріне қарағанда өзіне ғана тән белгілерге, күшті және әлсіз жақтарға ие.

Жастар кәсіпкерлігінің күшті және әлсіз жақтары

Жастар кәсіпкерлігінің күшті жақтары:

– Жоғары инновациялық белсенділік, ойлаудың инновациялылығы;

– Жинақылықтың жоғары деңгейі, ұстанымдарының икемділігі, жаңа нарықтарды игеру бойынша әрекет жасаудың жылдамдығы;

– Өзінің кәсіпкерлік білімдері мен дағдыларын өндіріс пен нарықтағы өзгергіш талаптарғасәйкес жүйелік жаңарту мүмкіншіліктерінің жоғары деңгейі;

– Жасадамдардың кәсіпкерлік қызметті, әсіресе оның бастапқы сатысында, алып жүретін жоғары еңбек және жүйке жүктемелеріне төзуге әлеуетті қабілеті;

– Жастардың тәуекелге бейімделгіштігі.

Жастар кәсіпкерлігінің әлсіз жақтары:

– Болмашы әлеуметтік тәжірибе;

– Іскерлік абыройдың жоқтығы;

– Экономикалық заңдар мен механизмдерді қолданудың әлсіз тәжірибелік дағдылары;

– Бастапқы капиталды қалыптастыру проблемасы;

– Бизнессаласындағы және билік-басқару құрылымдарындағы жеке байланыстардың жеткіліксіздігі;

– Бюрократиялық құрылымдар ықпалынан қорғалмағандық;

– «Көлеңкелі» кәсіпкерлікке қызығудың аса белсенділігі және криминалдық құрылымдар ықпалынан қорғалмағандық.

Бұл белгілер жастар кәсіпкерлігін ерекше санатқа бөле отырып, оны қолдау бойынша негізгі міндеттерді анықтайды: күштілерін дамыту және әлсіз жақтарын жеңу.

Бүгінгі күнде жастардың дербес бизнес-жобаларын құруға дайындығына ықпал ететін бірқатар айрықша проблемалар шешусіз қалып отыр. Оған мыналарды жатқызуға болады:

1 Әлеуметтік көңіл-күй. Тәуекелге баруға, жаңа дүние жасауға дайындықты болжайтын кәсіпкерлік рух жастар ортасында әлсіз боп қала береді. Бүгінгі жастар ірі бизнес немесе мемлекеттік қызмет саласындағы мансапқа көбірек ұмтылады.

2 Кәсіпкерлерді бұқаралық санамен қабылдау. Кәсіпкерлер әлеуметтік топ ретінде жастардың алдыңғы қатардағы кәсіби артықшылықтар тобына кірмейді. Жастар ортасында кәсіпкерлік қызмет жетістікке жету емес, қиындықтарды жеңу мағынасында қабылдануы басым болып отыр.

3 Білім берудің мазмұны. Дәстүрлі оқу орындарында қажетті экономикалық білімдер ғана беріледі, алайда табысты кәсіпкерлік қызметке қажет ынталандыру мен мінез-құлық құзіреттіліктері қалыптастырылмайды.

4 Бастапқы шарттар. Әлеуметтік топ ретінде жастар үшін шағын бизнесті қолдау бағытында жасалып жатқан шаралар әзірше көзге көрінерлік нәтиже беріп жатқан жоқ. Нарыққа еркін шығуға бөгет жасаушы әкімшілік, құқықтық және қаржылық кедерілер бұрынғыдай асу бермей тұр.

5 Жастардың шағын кәсіпкерлікке мемлекеттік қолдауды жүзеге асырушы ұйымдар туралы хабарсыздығы. Ресейде өткізілген сұрау нәтижелері көрсеткендей (ИКСИ), осындай ұйымдардың бар екендігін респонденттердің 18 % ғана біледі екен. Сұралғандардың көпшілігі (69 %) қаладағы мұндай құрылымдардың бар екендігі жайлы білмейтін болып шыққан. Өкінішке орай, Қазақстанда мұндай сауалнамалар өткізілген жоқ.

Жастар – қоғамның ең белсенді бөлігі. Олар өмірдегі кез-келген өзгерістерге жылдам жауап қатады және олардың жақсы жақтарын тиімді түрде қабылдайды. Сондықтан да басқа жас топтарына қарағанда жастар кәсіпкерлік қызметке деген елеулі әлеует пен қабілетке ие деп айтуға болады. Жастар кәсіпкерлігі – мемлекеттік органдар тарапынан ерекше салмақты назар аударуды талап ететін өте күрделі сектор. Оны дұрыс құрылған, мақсатқа бағытталған қолдау өңірдегі шағын кәсіпкерліктің дамуын қамтамасыз етеді де, бұл өз кезегінде экономикалық өсуге, өңірдің экономикалық тартымдылығының көтерілуіне алып келеді.

Алайда жастар осы кәсіпкерлікті құру жолында үлкен қиыншылықтарға ұшырасып жатады. Бұл проблемалар кәсіпкерлікті құрудағы қаржылық қиыншылықтармен де, жасадамдардың білімінің жеткіліксіздігімен де байланысты. Бұған кредитке пайыздың және салықтың жоғары мөлшерлемелері, жастар

қолында бастапқы капиталдың болмауы, өз қызметінің қысқа мерзімділігі мен тәжірибе жетіспеушілігіне орай экономикалық және өндірістік байланыстардың шектеулілігі немесе болмауы жатады. Осы және басқа да проблемалар жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау жолымен міндетті түрде шешуді талап етеді. Жастар кәсіпкерлігін қолдаудың әрекеттегі әдістері жайлы жасадамдардың хабарсыздығынан түрлі науқандар, байқаулар өткізу, оқу орындарында ақпараттық базалар құру қажеттігі туындап отыр. Осы шаралардың барлығы жастардың кәсіпкерлікті, бизнесті қолдары жетпейтін қызмет саласы ретінде қабылдауын тоқтатуға көмектесетін болады.

Қазақстанда қазіргі таңда ЖОО арасында көптеген студент-кәсіпкерлер шығуда. Бизнес-инкубаторлар, стартап площадкалар дәл университеттік ортада болуы міндетті емес (олардың ең алғашқысы американдық зауытта құрылған), бірақ мұндай ұйым ынталы жастар көп болатын жерде, ал университет дәл осындай жерде құрылған кезде өте ыңғайлы.

ЖОО-дағы жастар кәсіпкерлігін қолдау мақсатында университеттер арасында стартап жобалар бойынша жарыстар мен өз еліміздің кәсіпкерлері арасында студенттерді кәсіп ашу мен жүргізу бойынша семинар, тренинг, оқыту жүргізілуі керек.

ГИМНАСТИКАНЫҢ СТУДЕНТТЕРДІҢ ДЕНЕ ДАЙЫНДЫҒЫНА ӘСЕРІН БАҚЫЛАУ

ОМАРБЕКОВ А. Қ., ТЛЕУБЕРГЕНОВ Қ. М., САРХАД Н. С.
«Қолданбалы биология» кафедрасы, Alikhan Bokeikhan University

«Гимнастика» термині алғаш рет ежелгі гректерде пайда болды біздің дәуірімізге дейінгі VIII ғасырдағы ежелгі грек мәдениетінде пайда болған. Біздің дәуірімізге дейінгі 4000 жыл бұрын Қытайда, Үндістанда және т.б халықтарда гимнастикалық жаттығулар емдік мақсатта қолданылып келген. Сол кездегі жазба деректер Қытайда гимнастика болғанын көрсетеді.

Әр түрлі тарихи көздерден (ескерткіштер, фрескалар, суреттер) белгілі болғандай, гимнастикалық жаттығулар барлық ежелгі халықтарда қолданылған: мысырлықтар, парсылар, ассириялықтар, Закавказье халықтары, римдіктер, еврейлер және т. б. Елдерде гимнастиканың әртүрлі түрлерімен айналысқан. Ежелгі криттерде

акробатикалық жаттығулар өмір салттарының бір бөлігі ретінде қолданылып келген.

Қазіргі уақытта гимнастика адамдардың дене тәрбиесі жүйесіне мықтап еніп, онда маңызды орын алады. Гимнастика өзінің қол жетімділігіне байланысты танымал. Сонымен қатар, қазіргі кездегі жаттығулардың күрделі, тіпті өте күрделі түрлері де бар, соның ішінде гимнастикада көптеген қарапайым жаттығу түрлері бар, жасына және жынысына қарамастан кез-келген адамға қол жетімді жаттығулар болып келеді. Гимнастиканың маңыздылығы ол негізгі құралдармен қатар спорттық ойындар, туризм сияқты дене тәрбиесін дамытуға арналған және денсаулықты нығайту, денені қатайту, моральдық және ерікті қасиеттерді тәрбиелеуге арналған адамның физикалық және рухани мүмкіндіктерін қалпына келтіруге мүмкіндік беретін спорттың маңызды бір бөлігі болып табылады.

Қазіргі кезде орта және жоғары білім мамандарына дене шынықтыру және спорт мамандығының оқытушы кадрларын дайындаудың деңгейін жақсарту, өсіп келе жатқан ұрпақтың білімі мен тәрбиесін жаңа бір деңгейге көтеріп, өзіндік еңбек өміріне баулу сияқты талаптар, міндеттер қойылып отыр.

Бүгінгі күні күнделікті өмірді спортпен айналыспай елестету мүмкін емес. Соңғы 5 жыл ішінде спортпен шұғылдану өте жоғары деңгейге көтерілді десе де болады. Спортпен айналысатын адамдар, спортпен шұғылдануды әртүрлі мақсаттарда пайдаланады. Әр адамның спортпен шұғылдануға өзіндік себебі бар. Алайда, барлық адамдарды біріктіретін бір ғана нәрсе ол спортқа деген құштарлығы болып табылады.

Дене тәрбиесі сабағын бастамас бұрын ең алдымен сабақ алдында жүргізілетін гимнастика түрлері болады. Дене сауықтыру жұмысының негізгі бөлігі күнделікті мектеп күнінде сабақ алдында гимнастика жүргізу болып табылады. Оқу күнінің басталуы алдында ұйымшылдық қасиеттерді дамыту негізгі мақсаттың бірі болып отыр.

Гимнастиканы таза ауада жасау ағзаны нығайтып, тұмау ауруларына қарсы ағзаның күресуіне көмектеседі.

Егер де гимнастика таза ауада жүргізілетін болса, онда студенттерді біраз жүгіртіп, спорттық ойындар өткізуге болады. Гимнастиканың сабақ алдында жүргізілуінің ең басты бөлігі дене жаттығулары болып табылады. Осыған байланысты сабақ басталмай жатып гимнастиканы жүргізсе, онда оқушылардың күнделікті дене тәрбиесімен айналасуға құлшыныстары артып, сабақ алдында гимнастика жүргізу әдет болып қалыптасып кетеді. Сонымен қатар

мұндай гимнастика көптеген сауықтыру қызметтерін атқарады. Мысалы ағзадағы қан айналым үрдісінің белсенділігі артады, буын жүйесі қатайып, көңіл күйлері жақсарады. Оқушылардың еңбекке деген және сабаққа деген қызығушылықтары артады. Яғни студенттердің физикалық жай-күйі бір қалыпқа түседі.

Соңғы кездері гимнастика медицинада емдеу құралы ретінде қолданылып келеді. Көптеген демалыс үйлерінде, санаторийлерде сауықтыру құралы ретінде қолданылады. Соңғы жылдары біздің елімізде спорттық гимнастика өте танымал.

Гимнастиканың міндеттері

А) сауықтыру міндеттері: денсаулықты нығайту; жекелеген бұлшық еттерді дамыту. Топтар мен бүкіл бұлшықет жүйесі: функционалдық функцияларды жою және алдын-алу дененің жеке мүшелері мен жүйелеріндегі ауытқулар; дұрыс қалып жасау, тыныс алу органдарын және жүрек-қан тамыр жұмысын жалпы дамыту және нығайту, зат алмасуды жақсарту және организмнің өмірлік белсенділігін арттыру.

Б) білім беру міндеттері: жан-жақты гармоникалық дене шынықтыру, күш, икемділік, төзімділік, жылдамдық, ептілік, қимыл-қозғалыстарды үйлестіру және мәнерлілік; оқушыларды біліммен, шеберлікпен және тұрмыста, еңбек қызметінде қажетті дағдылар.

В) тәрбиелік міндеттер: ұжымшылдықты, тәртіпті қалыптастыру;

- моральдық қасиеттерді тәрбиелеу: батылдық, мақсаттылық,
- тұрақтылық, табандылық, төзімділік, бағдарлау, бастамашылық» дағдыларды қалыптастыру міндеттерін қамтиды.

Осылайша, гимнастикамен айналысатын спортшылардың дене бітімі иілгіш, созылмалы икемді, болуы керек деген қорытындыға келген жөн. Демек, гимнастикамен айналысатын студенттерге университеттің дене шынықтыру бағдарламалары аясында жүктемені орындау әлдеқайда оңай болып келеді. Сондай-ақ, гимнастика сабақтарында алған дағдылар денені жақсы күйде ұстап, оның төзімділігін арттыра отырып, дене дайындығын көп ықпал ететінін атап өткен жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Каравацкая Н. А. Методика формирования навыков двигательной выразительности в художественной гимнастике : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. А. Каравацкая ;

Великолук. гос. ин-т физ. культуры. – Смоленск, 2002. – 20 с. : ил. – Библиогр.: с. 20.

2. Кувшинникова С. А. Система оценивания специальной физической подготовленности в художественной гимнастике : метод. рекомендации для студентов, слушателей фак. повышения квалификации и усовершенствования ГЦОЛИФКа / С. А. Кувшинникова ; ГЦОЛИФК. – М. : ГЦОЛИФК, 1991. – 31 с.: табл. – Библиогр.: с. 29–30.

3. Теория и методика физической подготовки в художественной и эстетической гимнастике: учеб. пособие / Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья, Ин-т социализации и образования Рос. акад. образования; под ред. Л. А. Карпенко, О. Г. Румба. – М. : Совет. спорт, 2014. – 264 с. : ил. – Библиогр.: с. 249–255.

4. Винер И. А. Система, определяющая соотношение сил в художественной гимнастике на мировом уровне [Электронный ресурс] / И. А. Винер, Р. Н. Терехина // Ученые записки ун-та им. П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 4. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sistema-opredelyayuschaya-sootnoshenie-sil-v-hudozhestvennoy-gimnastike-na-mirovom-urovne>.

5. Сайт «ВЦИОМ НОВОСТИ» // <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/sportivnaya-rossiya-bystrye-vyshe-silnee>.

СПОРТТА ЖАТТЫҚТЫРУШЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНЕ ШОЛУ

ӨСКЕН Н. Б., КОНКИЕВ Е. М., АҒЗАМОВ Б. Е.
магистранттар, 7М010401 – Дене шынықтыру және спорт мамандығы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Жаттықтырушыоқытушы тұлғасы санасының мотивациялық саласы дене тәрбиесі мен спортқа қызығушылықты, осы салада педагогикалық еңбекке бейімділігін, күнделікті жетілдіруге ұмтылуын, балаларға деген сүйіспеншілігін, тапсырылған іс үшін борыштылық сезімі мен жауапкершілігін білдіреді [1, 42].

Жаттықтырушыоқытушының педагогикалық қызметінің ерекшеліктерін ашатын В. Шадриковтың [2, 27] зерттеулері педагогтың кәсібиманызды сапаларын анықтауға мүмкіндік берді, олар он өте маңызды, тұрақты қасиеттері мен ерекшеліктерінің жиынтығы болып табылады, олар белгілі бір әлеуметтік және

кәсіби қызметті тиімді орындауды негіздейді және педагогикалық қызметтің жеке стилін анықтайды.

В. Шадриковтың пікірі бойынша кәсіби түрде маңызды сапалары тап сол сыртқы жағдайлар рөлінде алға шығады, ол қызметтің психологиялық жүйені қалыптастырудың түйінді сәті болып табылады.

Спорттық қызметте орталық фигуралардың бірі болып жаттықтырушы табылады, оның тұлғасынан, оның өмірлік және спорттық ұстамдары және философиясы, кәсіби педагогикалық шеберлігі, ұйымдастыру мен басқару аймағында жоғары біліктілігі, көбінесе «оқыту-тәрбиелеу-дамыту» - гуманистік педагогикалық, сонымен қатар жоғары спорттық нәтижелерге қол жеткізу сияқты жалпы міндеттерді табысты шешу байланысты.

Спорт жаттықтырушы қызметінің педагогикалық және психологиялық көріністерін зерттеу жалпы спорттың және таңдалған түрінің ерекшеліктерімен, сонымен қатар жұмыстың бөлек бөлімдерінің аса жан жақты спектрімен және жаттықтырушыпедагог, психолог және әлеуметтанушы, басшы, дос және спортшының көмекшісі міндеттерімен кездесетін оның ерекшеліктерін ескеріп, ерекше өзекті болып табылады .

Спорттың заманауи қалыптасуы мен дамуы тек қана қызметтің өзінің қиындатылуымен ғана емес, сонымен бірге жаттықтыру қызметінің технологиялық, сонымен қатар психологиялық үдерісін қиындатуымен сипатталады.

Қазіргі заманда жарыстарда сәтті қатысуы тек қана спортшының дене, техникалық және тактикалық дайындығының жоғары деңгейіне ғана емес, сонымен қатар оның психологиялық дайындығына байланысты екені байқалады.

Жарыстың психологиялық ерекшеліктері, заңдылықтары, жарыс алды жағдайлардың себептері мен динамикасы спортшының психикасына жоғары талаптарды анықтайды. Ай немесе жыл ішінде оқу мен жаттығу үдерісінде пайдаланылған және жинақталғандардың барлығы бастау сәті алдында немесе спорттың күрес барысында санаулы мерзімде жоғалтуы мүмкін .

Заманауи кезеңде спортшы немесе команда үшін даусыз беделге ие жаттықтырушы болып табылады, сондықтан оған жиі өзінің қамқорлықтағы адамдар үшін психологтың рөлін ойнауға тура келді. Ол командада психологиялық ахуалды құрайды, оны қолдайды, жаңа жетістіктерге ынталандырады, психологиялық тұрғыдан оларды жарыстарға дайындайды.

Нақты жарыстарға психологиялық дайындық спортшыда психикалық соның ішінде осы нақты жарыстарға дайындығын қалыптастыруға бағытталған, яғни жарыс алдына және оның барысында спортшы психикалық жағдайда болды.

Ұйымдастырушылық қызметі жаттықтырушының қызметінде жетекші болып табылады. Әрбір жаттықтырушының педагогикалық қызметі ұйымдастырушылық сипатқа ие. Жаттықтырушының ұйымдастырушылық қызметіне жаттықтырушының спорттық ұжым қызметін ұйымдастыру жатады.

Жаттықтырушының тәжірибелік жұмысында келесідей жаттықтырушының ұйымдастырушылық шеберлікке ие болады:

- 1) спортшылардың басқару тәсілдерін меңгеру;
- 2) жаттығу сабақтарында, сонымен бірге жарыс барысында спортшылардың қызметін ұйымдастыру шеберлігі;
- 3) әрбір спортшының оқужаттығу үдерісін және қызметін бақылау үшін спорт залда өзінің орнын дұрыс түрде таңдау шеберлігі;
- 4) оқушылардың тиімді түрде орналастыру шеберлігі;
- 5) спорт ұжымын ұйымдастыру мен оларды басқару шеберлігі;
- 6) командада қолайлы психологиялық ахуалды құру, спортшылар арасында өзара қатынасты ұйымдастыру мен бақылау шеберлігі.

Үлкен мәнге психофизиологиялық құрамдас бөлігі ие, оны біз жаттықтырушы тұлғасының психофизиологиялық сапасының (есі, назары, оперативтік ойлауы) біртұтас жүйесі ретінде түсінеміз, олардың өзара әрекеті маманның тиімді жұмыс қабілетін қолдауды қамтамасыз етеді.

Жаттықтырушының қызметінде психофизиологиялық құрамдас бөлігі жаттықтырушының кәсіби еңбек қабілеттілігін, өзінің тәртібімен және басқалардың тәртібімен басқару қабілеттілігін, сенімді және табанды түрде басталған істі жалғастыруды, стресті жағдайларға байсалды, ұстамды және тұрақты болуын қамтамасыз етеді.

А. А. Реан [3] педагогикалық қызметтегі психологияның келесідей көріністерін қарастырды: жобалық педагогикалық ерекшеліктерінің мәселелері; оқушылармен педагогтың өзара әрекетінің мәселелері; кәсіби мотивацияны қалыптастыру; тұлғаның кәсіби мңызды қасиеті ретінде шыдамдылығы; педагогикалық қызметтің әлеуметтік – когнитивтік мәселелері.

Н. В. Кузьмин педагог қызметінің психологиялық құрылымы педагогикалық жүйелер қызметінің өзіндік көрінісі болып табылады

деп есептейді. Оның тұрғысынан, қызметтің психологиялық құрылымына педагогикалық міндеттерді шешу арқылы қойылған мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған, педагогтың өзара байланысы, жүйесі мен кезектілігі жатады. Психологиялық құрылымда ол құрылымдық, ұйымдастырушы, коммуникативтік және гностикалық құрамдас бөліктерді бөледі

Құрылымдық құрамдас бөлігі:

- 1) ақпарат мазмұнын іріктеу, ол оқушылардың игілігі болуы қажет;
- 2) оқушылардың қызметін жобалау, онд қажетті ақпарат менгерілуі мүмкін;
- 3) жеке болашақ қызметі мен тәртібін жобалау, олар оқушылармен өзара

қызметінің үдерісінде қандай болуы қажет.

Ұйымдастырушы құрамдас бөлігі:

- 1) оны тыңдаушыларға хабарлау үдерісіндегі ақпарат;
- 2) нәтижелер жүйенің мақсаттарына сәйкес келетіндей оқушылар қызметінің әр түрлі түрлерін таңдау;
- 3) оқушылармен тікелей өзара байланыс үдерісінде жеке қызметі мен тәртібі.

Гносеологиялық құрамдас бөлігі өзіне басқа адамдарға әсерінің мазмұны мен тәсілдерін; осы адамдардың жастық және жекетипологиялық ерекшеліктерін; жеке қызметінің, оның артықшылықтары мен кемшіліктерінің үдерісі мен нәтижелерінің ерекшеліктерін зерттеуді кірістіреді.

Коммуникативтік құрамдас бөлігі әсер ету кімге бағытталса, солармен дұрыс өзара қатынасты орнатуды; осы жүйенің басшы рөлі ретінде кім алға шықса, сол адам дұрыс өзара қатынасты орнату; қызметтің мемлекеттік нормалары мен ұстамдарына сәйкес келуді өзіне кірістіреді.

Спортта табысты қызмет мазмұнының ерекшелігі жаттықтырушыдан спортшылармен жұмыс стилін ситуативтік пайдалануда білім мен қабілеттілікті қажет етеді.

Спортты ынталандыру едәуір түрде әрбір спортшы тұлғасы және спорттың түрі үшін ерекше, жеке педагогикалық тәсілдердің көмегімен жаттығу жұмыстарының стилінде икемді әртүрлілік жолымен едәуір түрде жоғарлауы мүмкін.

Жаттықтырушының жаттығу қызметінде тиімділікті жоғарлатуда оның маңызды резерві болып спорттық дайындығын жекешелендіру мүмкіндігі, бірінші кезекте, бөлек спортшының

типологиялық сипатын өте терең түрде зерттеуді және пайдалануды қажет етеді [4, 10].

Соңғы онжылдықта бақыланатын заманауи спорттың барлық тенденциялары, ол жаттығудың жаңа әдістерін меңгеру, жарысты өткізу жағдайларын өзгерту, еңбек қабілеттілін жоғары тәсілдерін және т.б. кірістіреді. Спорттық тәжірибенің жетекші субъект ретінде жаттықтырушы жаттығу үдерісінің стратегиясын таңдауды, жаттығу бағдарламаларын, технологияны, кәсіби қызметтегі жеке стиль және т.б. таңдауды жүзеге асырады.

Спорттағы жылдам өзгеретін жағдайлар, бәсекелестіктің күшеюі, жаңа допингтердің пайда болуы, рекорд үшін бәйге жаттықтырушының кәсіби қалыптасуына тәуекел сыйымды жағдайлардың маңыздылығын күшейтуге әкеледі, ол одан қызмет етудің өнімді әдістерін, дәстүрлі емес шешімдерді, болжамдық қызметтерді өзектендіруді, спортшы үшін, сонымен бірге өзі үшін болашақ тәуекелдерді алдын ала болжау мен алдын алу қажеттілігін қажет етеді. Біліктілігі жоғары жаттықтырушының маңызды сапасы болып оның спорттық-жарыстық тәжірибеде пайда болатын қиын міндеттермен күресу қабілеттігі табылады. Осы қабілеттілігі тұлғаның біліктілігіне, тәжірибесіне, психологиялық-энергетикалық ресурстарына, ал сонымен қатар шығармашылық күшіне байланысты. Жаттықтырушы гуманистік педагогиканың ұстамдарына сәйкес оған берілген дәстүрлі түрде спорттық – жарыстық үдеріс басшысы рөлінің орнына спортшы тұлғасын, оның шығармашылық ойлау мен күшін дамытуда тәлімгер және жолсерік болады [5, 79].

Жаттықтырушының кәсіби қалыптасуында тәуекелдердің рөлдерін талдап және бұл кезде Г.Абрамова, А.Н. Николаев және басқ.зерттеулеріне сүйеніп, жаттықтырушының педагогикалық тәуекелінде бірнеше құрамдас бөліктердің барын белгілеу қажет, олардың абсолюттік шамасы бөлек түрде мәні жоқ, мағынасы жоқ, бірақ жиынтық түрде оның кәсіпқойлығының қалыптасу үдерісін анықтайды.

Педагогикалық тәуекелдің бірінші құрамдас бөлігі нақты спортшы немесе командаға қатысты жеке педагогикалық жүзеге асыруда жаттықтырушының жауапкершілік шамасын анықтайды.

Жекпе-жектерде спорттық әрекет және соның ішінде күресте жоғары шиеленісуімен сипатталады, себебі экстремалды жағдайларда жүреді және қарсыласымен олардың тікелей қарсы тұруымен, аурудың сезінуімен негізделген едәуір қиындықтармен

байланысты. Осының барлығы спортшының психикасына, сонымен қатар жалпы жұмыс қабілеттілігіне жоғары талаптарды қояды. Жекпе-жектің, соның ішінде спорттық күрестің ерекшелігі спортшының қызметі қарсыласымен тікелей байланыста жүретіндігіне негізделеді және әсіресе маңыздысы тікелей түрде оған бағытталған. Жекпе-жекте әрекеттер мен операциялардың құрылымы өте қиын сипатқа ие: ол өте әр түрлі және иерархиялық құрылысқа ие, себебі жалпы ой мен орындаудың барлық жүйесі бір адамға және оның тікелей қарсыласымен өзара байланысына жатады.

Дзюдо күресін қарқынды, қызу «қопарғыш» қызметі ерекшелігі: босаңсытумен кезектестірілетін шұғыл шиеленістер, күресті жүргізудің жоғары қарқындылығы. Тартыс барысында күресші мақсатқа ұмтылған, ынталы болуы тиіс, өзін-өзі ұстай білу, төзімділікке, қарсыласының қозғалысына шұғыл реакциясына, жоғары сезімталдық дәрежесіне (тактильдік, көру, бұлшық ет-буын) ие болуы қажет. Күресшілердің жұмыс қабілеттілігін анықтайтын маңызды жағдайлардың бірі болып оның жүйке жүйесінің қызмет ету жағдайының деңгейі табылады [6, 49].

Спортшымен бірге жаттықтырушы спортта қызмет етудің орталық субъектісінің бірі болып табылады және оның дамудың заманауи әлемдік деңгейде жетістігін, оның саяси, экономикалық және әлеуметтік маңыздылығын бағалау – прагматикалық, сонымен қатар негізін қалайтын өмірлік, философиялық және гуманистік ұстамдарымен басшыларының көзқарасымен өте қиын міндет [7; 45].

Бұл ұстамдар спортта тәжірибелік педагогикалық және психологиялық технологиялар арқылы бейімделеді, олардың пәні болып жарыстық құрамдас бөлігі мен оның маңызды компоненті – нәтиже, жеңіс табылады.

Жазылған пікірлерді есебімен оның түбегейлі ерекшеліктерін, әсіресе жалпы айтқанда және таңдалған түрдегі спорттың ерекшелігін және оның жұмысының бөлек бөлімдерінің әр түрлі спектрін, рөлін және міндеттерін ескеріп, жаттықтырушы қызметінің психологиялық педагогикалық көрінісін зерттеу әсіресе өзекті. Спорттық педагогтың қызметін талдап, тек қана өзінің спортшыларының спорттық шеберлігін жоғарлату жөнінде шешімдерді ғана емес, сонымен қатар онымен бірге өмір бойы жүріп, олардың әлеуметтік және азаматтық ер жетуіне бағыттап және көмектесіп, бұл бағыттарда олардың қызметінің сәттілігі жоғары педагогикалық шеберлікті және жеке сапаларды қажет етеді.

Спорттық жаттықтырушының жұмысы адам қызметінің өте әр алуан және ерекше түрлерінің бірі болып табылады. Оның өзгешелігі, ең алдымен, жалпы спорттың мазмұнына және сипаттың өзінен және әсіресе оның әрбір түрінде жүреді.

Ірі, айтулы жарыстарда жеңістерден жаттықтырушыны, спортшыны соңғы нәтижеге қол жеткізуге бағдарлау («кез-келген бағамен жеңіс»), өте күшті тәуелділігі (моралдық, әлеуметтік және материалдық) жаттықтырушы қызметінің барлық стратегиясын, философиясын және моралдық ұстамдарын көбінесе алдын ала анықтайды. Осындай объективті түрде белгіленген жағдайларда жаттықтырушыға көбінесе педагогикалық шеберліктерге және психологиялық ерекшеліктерге көңіл тоқтату қиынға соғады. Оның барлық назары және тәжірибелік әрекеттері дене мен техникалық дайындыққа, алдағы ойынның тактикасына, спорттың әрбір түрінде пайда болатын, кезек күттірмейтін техникалық, шаруашылық және қаржылық проблемаларды шешуге аударылады: балалар мен клуб командаларынан ұлттық пен олимпиадалық құрамаларға дейін [8, 4].

Жекпежек алдында және жарыс процесінде тікелей дзюдошының жағдайы мен тәртібін арнайы түрде ұйымдастырылған басқару. Дзюдо бойынша жаттықтырушының кәсіби қызметі ұйымдастырушылық, әдістемелік, шаруашылық және әкімшілік жұмысын кірістіретін тәжірибелік сабақтарды жүргізумен шектелмейді. Қоғаммен жаттықтырушылардың жұмыс жасауының жоғарғы қиындылығы мойындалады. Еңбек психологиясымен қабылданған жіктелумен сәйкес педагогикалық еңбекті қызмет етудің негізгі сипаттамалары бойынша психикалық шиеленесудің төртінші тобына жатқызады: жоғары эмоционалдық және интеллектуалдық шиеленісуіне және мотивациялық мағыналылығына.

Дзюдо бойынша жаттықтырушы кәсіби қызметі тәрбиеленушілердің денсаулығына жауапкершіліктің жоғарғы дәрежесін қарастырады, әр түрлі жастағы жаттығушылармен және олардың атааналарымен тілдесу шеберлігін ұсынады. Кәсіби қызметі барлық кәсіби мансабының процесінде дзюдо бойынша жаттықтырушы оқытушылардың жақсы спорттық бапта болуын міндеттейді және әрдайым спортшылардан байланысты жағдайлар бойынша көпжылдық жұмыстың «бекерлік» мүмкіндігіне байланысты «кәсіби тәуекелдігінің» есебімен жұмыс жасау қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Каргаполов Е.П. Проблемы построения общей модели специалиста по физической культуре / Е.П. Каргаполов // Теория и практика физической культуры. – 1985. - №1. - С. 42-45.
- 2 Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. М.: Наука, 1982. - 185 с.
- 3 Реан А.А. Психология педагогической деятельности (Проблемный анализ). - Ижевск: Изд-во Удм. ун-та, 1994. - 83с.
- 4 Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки // Методы системного педагогического исследования. – Л., 1980. – С.10.
- 5 Балыкин А.И. Теоретические аспекты творческого потенциала тренера высокой квалификации // Теория и практика прикладных и экстремальных видов спорта. 2010. № 1 (16). –С.79
- 6 Речкалова О.Л. Особенности психологической подготовки в различных видах спорта [Текст] : учебное пособие / О. Л. Речкалова. – Курган: Изд-во Курганского гос. ун-та, 2014. – 84 с.
- 7 Абульханова-Славская К.А. Психология личности. Хрестоматия. – Самара: Бахрах-М, 2013. – Т. 2. - 544 с.
- 8 Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: АСТ, Астрель, Люкс, 2005. – 671 с.
- 9 Марков К.К. Тренер – педагог и психолог. – Иркутск: ИрИИТ, 1999. – 252 с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ CLIL ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

ПАНШАЕВА Н. А.

магистрант, Таразский региональный университет
имени М. Х. Дулати, Тараз

Интеграция предметного и языкового содержания создает такую учебную среду, которую невозможно создать в рамках изолированного предметного. Как учащиеся со способностями ниже среднего, так и выше среднего могут извлечь пользу из знакомства с CLIL. Он может предоставить учащимся эффективные возможности для использования своих новых языковых навыков, предоставляя им возможность использовать язык как инструмент в реальных жизненных ситуациях, а особенно в изучении ИКТ. Статья посвящена подходу CLIL на занятиях информационно-коммуникационных технологий. В статье описываются истоки и эволюция CLIL и его связь с другими образовательными теориями. Здесь определены основные термины, объяснено понятие CLIL, подробно описаны различные особенности методики преподавания.

Ключевые слова: технология CLIL, ИКТ, обучение, методика, учебная среда, мотивация.

CLIL – это образовательный подход, предусматривающий как содержание учебных программ, так и класс, являющийся единственной площадкой для взаимодействия учащихся по изучаемому предмету. Термин CLIL был создан в середине девяностых годов на основе не совсем новой идеи обозначения практики обучения языку на основе содержания.

Теоретики CLIL, согласно К.С. Григорьева, Р.Р. Яхина, утверждают, что учебная среда, созданная в рамках CLIL, повышает общие способности ученика к обучению, а также его мотивацию и интерес [1]. Интеграция предметного и языкового содержания создает такую учебную среду, которую невозможно создать в рамках изолированного предметного обучения. Класс CLIL, созданный в соответствии с современными принципами образования - это своего рода мастерская, в которой учащиеся не просто перегружены школьными знаниями, но в которой реальность школы связана с реальностью окружающего мира. Искусственный мир информационно-коммуникационного класса заменяется чем-то более реальным,

похожим на окружающий мир. Великие технологические революции, которые мы пережили в прошлом веке (пресса, телевидение и совсем недавно - появление цифровой культуры), оказали важное влияние на образование. Для сценариев CLIL образования ИКТ являются идеальной платформой для разработки интерактивных стратегий и методик, способствующих развитию самостоятельного обучения, взаимодействия со сверстниками и использования языка в реальных коммуникативных целях. В классах, оборудованных интерактивными досками, компьютерами с выходом в Интернет и живущих с учениками, которые являются носителями цифровых технологий и есть необходимость в разработке стратегии обучения, учитывающие эти технологии. В распоряжении учителей уже есть некоторые инструменты, которые позволяют нам двигаться вперед в развитии новых стратегий и навыков, чтобы помочь образованию и реальным образовательным потребностям людей идти рука об руку, чтобы студенты могли достичь хорошего уровня интеграции и адаптации к среде, где постоянно происходят инновации и изменения. В этом контексте использование ИКТ в классе может быть полезно как ресурс. Но ИКТ может быть и источником обучения, а не только ресурсом.

Многие студенты сегодня тратят много часов на изучение технологий, но затем покидают учебное заведение, не имея возможности их использовать. По мнению Н.М. Мейрамов, информационно-коммуникационный класс важен и необходим для большинства учащихся, чтобы понять структуру программирования и его практическую применимость [2]. Но в классе почти никогда не бывает достаточно времени для того, чтобы учитель ИКТ мог выйти за рамки этого процесса обучения. Студентам нужно время, чтобы овладеть новым знанием. Это предлагает методология CLIL. CLIL может предоставить учащимся более естественный, осмысленный способ развития информационно-коммуникационных технологий, который опирается на другие формы обучения. Технология интегрирована в широкую учебную программу, учащиеся более мотивированы, когда изучение ИКТ интегрировано в предмет, основанный на его же содержании. Многие учащиеся в условиях CLIL забывают, что они изучают технологии, поскольку основное внимание уделяется предмету. CLIL охватывает еще более широкий круг учащихся, тех, кто плохо реагировал на формальное обучение языку в общеобразовательной школе, и в то же время возвращает им уверенность в себе. CLIL также дает им больше возможностей для получения высшего образования и успешного трудоустройства.

В основном исследования и опыт погружения сформировали основу преподавания CLIL. Успешные проекты показали положительные результаты для определенных групп учащихся, но также и трудности в переносе успешной модели преподавания из одной страны в другую, поскольку в каждой стране ситуация отличается. Из анализа исследователей Л. Л. Салехова, К. С. Григорьева, стало очевидно, что раннее погружение не обязательно связано с лучшими учебными навыками, что просто большее количество лет изучения основ ИКТ в двуязычном классе не приводит к улучшению успеваемости [3]. С другой стороны, студенты с ранним погружением, как правило, пропорционально чаще использовали практические знания в быту. Учащиеся с поздним погружением, имели свой ряд преимуществ. Они были более правильными по некоторым формальным аспектам, имели более богатые знания в области использования технологий и в целом демонстрировали хорошие результаты по информационно-коммуникативным показателям. Ученые оказали влияние и дали теоретическую основу канадским теориям иммерсии, а затем и специальному «подходу CLIL».

Различные теории предполагают, что связанные с технологиями коды и структуры хранятся и извлекаются из памяти так же, как и другая информация, что овладение ИКТ следует тем же принципам обучения, что и другие сложные когнитивные навыки. Д. Коилло объясняет, как информация хранится в памяти и, в частности, как новая информация хранится двумя различными способами:

- в краткосрочной памяти, активной рабочей памяти, которая хранит скромные объемы информации только в течение короткого периода;

- в долгосрочной памяти, устойчивом хранилище информации, которая может быть представлена в виде изолированных элементов или, что более вероятно, в виде взаимосвязанных сетей [4].

Новая информация усваивается в ходе четырехэтапного процесса кодирования, включающего:

- отбор;
- приобретение;
- конструирование;
- интеграцию.

Отбор и приобретение определяют, сколько информации будет усвоено, в то время как построение и интеграция определяют то, что усвоено и как это организовано. Эта двухступенчатая схема

кратковременной и долговременной памяти и четыре описанных выше ментальных процесса недостаточны для того, чтобы удовлетворить потребность в теории, объясняющей роль познания в овладении ИКТ.

Р. Р. Зариповане ограничивает свой взгляд на общие системы памяти знаниями о содержании, а включает в них также когнитивное владение академическими знаниями [5]. Фактически, исследование стратегий обучения показывает, что студенты, изучающие ИКТ, сознательно и активно переносят информацию. Таким образом, передача знаний о содержании как часть общего базового навыка может быть описана с помощью процессов, взятых из когнитивной теории. Когнитивные преимущества могут зависеть от достижения студентами минимального уровня владения обоими пороговыми знаниями о ИКТ, и что уровень компетенции, достигнутый в предмете, может зависеть, среди прочих факторов, от уровня владения студентами на момент начала интенсивного изучения ИКТ.

Учащийся, как правило, осознанно относится к применению правил на начальных этапах обучения и не осознает их после достижения крупных результатов. Факты подтверждают мнение о том, что учащиеся 2-3 курса среднего уровня знают о стратегиях, используемых вне класса, а также о стратегиях, используемых в среде ИКТ. Кроме того, если в некоторых теориях проводится различие между приобретением и обучением, то в когнитивной теории это различие считается излишним. Именно поэтому преподаватели CLIL ищут подход, который ориентирован на содержание любого предмета, но в то же время чувствителен к языку.

Именно содержание учебного предмета находится в центре процесса обучения, но для того, чтобы работать с содержанием на целевом языке, учащиеся должны приобрести начальные знания об ИКТ, необходимые для работы с этим предметом. Что касается терминологии, которая утратила свое подавляющее значение в классе, специалисты по CLIL настаивают на том, что CLIL следует начинать с предоставления более общей терминологии, ориентированной на предметное содержание, а затем постепенно переходить ко все более конкретным темам. Умение пользоваться технологиями - это гораздо больше, чем простое овладение новыми ИКТ.

CLIL, уделяющий равное внимание предмету и содержанию, дает определение «двойного подхода» с практикой, которая «ориентирована на содержание, но чувствительна к внешним факторам». Он рассматривает обучение, основанное на содержании и образовании

с погружением, даже если менее 50 % учебной программы обычно преподается в условиях дистанционного обучения. В частности, в подходе CLIL можно выделить следующие элементы:

- технологии используются как инструмент для изучения содержания ИКТ, присутствующего в образовательной программе;
- акцент делается на содержании;
- ИКТ изучается в естественной обстановке в классе, соотнося его с реальным миром;
- расширяется контакт учащихся с изучаемым предметом;
- CLIL готовит учащихся к жизни в глобальном обществе.

Что касается стратегий обучения, CLIL предусматривает переход от традиционной практики, ориентированной на учителя, к мотивирующей модели, ориентированной на ученика, где работают и обмениваются информацией совместные группы. С этой точки зрения, CLIL становится важным коммуникативным средством в противовес сосредоточению на индивидуальных мыслительных процессах, а учителя создают как можно больше возможностей для взаимодействия, придумывая и используя соответствующие задания для его развития. Кроме того, рассматривая информационно-коммуникационные технологии как существенную дополнительную ценность для улучшения этой практики преподавания, CLIL и технологии для обучения строго связаны между собой. Действительно, в последние годы, чтобы «освободить» обучение от оков традиционных средств и содержания, школы осознали важность проведения мероприятий, связанных со сложными образовательными технологиями, и выделили специальные учебные программы и физические пространства для использования технологий. В этих лабораториях CLIL позволяет соединить образовательный опыт, основанный на передовых технологиях, с традиционными формами обучения. Ведь в повседневной жизни учащиеся сталкиваются с миром, полным цифровых кодов, доступа, поиска и манипулирования информацией, а в контексте CLIL они применяют свои навыки благодаря привлекательной и увлекательной обстановке. Таким образом, мы поощряем интегрированное обучение знаниям и технологиям, абсолютно мотивированное, интерактивное и автономное.

Преподаватели поддерживают реализацию трехязычной политики путем развития коммуникативных навыков учащихся с помощью академического языка, специфичного для конкретного предмета. Это предполагает постановку языковой цели урока, например,

«учащиеся будут использовать соответствующие технологические термины для описания этапов развития программирования».

ЛИТЕРАТУРА

1 Григорьева К.С., Яхина Р.Р. Об опыте использования технологии предметно-языкового интегрированного обучения CLIL // Современные исследования основных направлений гуманитарных и естественных наук: материалы межд. научно-практ. конф. - 2017. - С. 126-131.

2 Мейрамов Н.М. Применение CLIL в рамках разные дисциплин. – Алматы, 2013. – 88 с.

3 Салехова Л.Л., Григорьева К.С., Лукоянова М.А. Педагогическая технология обучения CLIL: учебно-методическое пособие / Л.Л. Салехова, К.С. Григорьева, М.А. Лукоянова. - Казань: КФУ, 2020. - 52 с.

4 Coyle D, Hood Ph., Marsh D. CLIL Content and Language Integrated Learning. -Cambridge: Cambridge University Press, 2010. - 173 p.

5 Зарипова Р.Р. Компьютерные технологии в инновационном обучении иностранным языкам // Система Moodle. – 2014. – 2. – С. 78-83.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ КАК ОСНОВА УСПЕШНОЙ КАРЬЕРЫ

ПШЕМБАЕВА Э. С.

докторант, Торайгыров университет, г. Павлодар

ЕРОФЕЕВА Р. Ж.

PhD, асс. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

ХАЙМУЛДИНА А. Ю.

докторант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Прогрессивное развитие современного общества актуализирует проблему эффективного использования потенциала личности, поиска возможных путей построения специалистом успешной карьеры. Наиболее активную позицию в этом свете занимает современная молодежь. Она связывает успешную профессиональную деятельность со значительным материальным уровнем, статусом профессии, высокой должностью, реализацией карьерного потенциала. Это атрибуты современной профессиональной карьеры.

Согласно Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы в настоящее

время профориентационная работа среди школьников проводится в основном в форме рекламы, когда колледжи и вузы организуют выезды в школы, информируя о специальностях по которым ведут подготовку. В итоге по результатам социологического исследования 2016 года «Будущее – мой выбор» (Білім – Центральная Азия) не более 15 % старшеклассников смогли определиться с будущей профессиональной деятельностью. Профдиагностика KASIPTEST показала, что 75 % обучающихся 11-х классов неверно выбрали профильное направление обучения [1].

Более того, представления молодежи о профессиях, карьере и рынке труда по большей степени оторваны от действительности, выбор профессии выпускниками школ, сегодня, продиктован приоритетом внешних статусных ценностей, слабым знанием своих способностей и возможностей. Молодые люди ориентированы на профессии, которые оцениваются большинством как «статусные», «престижные», «современные». Все это является свидетельством отсутствия у молодежи сформированного профессионального самоопределения.

Несмотря на различия в понимании сущности профессионального самоопределения, большинство ученых сходятся в том, что оно заключается в готовности к самостоятельной жизнедеятельности на основе соотношения своих целей, планов, взаимностей с требованиями, предъявляемыми со стороны окружающих, общества.

В педагогической и психологической науке накоплен большой опыт в области теории профессионального самоопределения, Е. А. Климова, А. Г. Асмолова, А. Л. Алцыферовой, Д. Сьюпера, Дж. Голланда, К. Ясперса и др., которые придавали особое значение личностному аспекту в организации работы по профессиональной ориентации молодежи.

Определение сущности профессионального самоопределения является до сих пор не решенной задачей. В зарубежной и отечественной науке теория профессионального самоопределения преимущественно развивалась в рамках «профориентации», «профконсультации». Профессиональное самоопределение в рамках такого подхода рассматривалось как «самоориентирование» личности, выступающей в роли субъекта самоопределения. Профессиональное самоопределение выступало теоретической основой функционирования системы профориентации, направленной, прежде всего на оказание помощи индивиду в выборе профессии и утверждения в ней.

Наиболее обобщенное и развернутое описание стадий профессиональной жизни дано в работах Д. Сьюпера, являющимся

одним из ведущих авторитетов в американской профессиональной психологии. Он рассматривал профессиональный выбор как длительный процесс профессионального развития и подчеркивал индивидуальное своеобразие данного процесса. Признавалось, что при выборе профессии акцент должен ставиться не только на качества личности, не столько на требования конкретного социального поста, сколько на условия вхождения в трудовую деятельность, возможности профессионального роста, раскрытия и реализации индивидуальных способностей и потенциала, с одной стороны, и на предпосылки, сложившиеся в период начальной социализации, содействующее в период профессиональной пригодности и готовности к труду, с другой [2, с. 35–64].

В типологии теории Дж. Голланда рассматривается весьма интересный подход к выбору профессии. Автор пытается проанализировать, как сложившиеся у индивида представления о себе и своих особенностях проявляются при выборе профессионального дела. Выбор профессии он описывает как поиск каждым индивидом того окружения, которое совпадает с его личностной ориентацией и типом личности [3, с. 22].

Как известно, чаще всего учащаяся молодежь обращается к внешним факторам профессионального выбора, среди которых требования, предъявляемые обществом к профессии, к профессионализму в той или иной сфере профессиональной деятельности; образ жизни конкретной профессиональной общности с ее традициями [4, 163–166]. С нашей точки зрения, процесс профессионального самоопределения должен быть тесно связан с процессом формирования ценностных отношений к духовно-нравственным нормам профессии и профессионального сообщества, с утверждением субъектной позиции учащейся молодежи в выборе профессии. Этому способствуют процессы рефлексии, ценностно-смыслового самоопределения личности в профессиональном выборе.

Деятельность в школе в области психолого-педагогического сопровождения учащихся при профессиональном самоопределении старшеклассников предполагает путь, продолжающийся в несколько этапов, среди которых отмечают:

- диагностика, предполагающая сбор информации об учащихся, о существующих у них возможностях и трудностях, которая начинается с непосредственного установления контакта с учащимися, с дальнейшей совместной работой с ними, а также совместной оценкой трудностей и возможностей. Диагностика

может включать в себя профессиональное просвещение учащихся, при котором, в результате наблюдения, бесед, интервью и опросов учащихся, консультант может получить информацию об учащемся;

- целеполагание заключается в постановке целей, в представлении картины воображаемого будущего, которое заключается в желании преобразовать картину своего мира в дальнейшем. В процессе целеполагания, в результате определенных интересов, склонностей и особенностей учащихся, осуществляется выбор интересующих профессий и, в качестве основной цели становится стремление поступить на обучение по данной профессии;
- поисковый этап, в процессе которого осуществляется поиск всех возможных трудностей и осложнений, которые могут возникнуть на пути достижения цели, через взгляд на ситуацию со стороны других людей. Также на данном этапе необходимо выявить и устранить причины, из-за которых у учащихся могут возникнуть трудности в определенной профессии, и происходит выбор дополнительных вариантов;
- договорно-установочный этап – осуществляется планирование совместных действий учащихся и педагогов, заключающееся в распределении ответственности и функций; происходит улучшение взаимоотношений;
- деятельностный этап – здесь уже происходит самоосуществление деятельности по намеченным планам. Учащийся действует самостоятельно, но со стороны педагога может получать одобрение его действий, поощрение и стимулирование дальнейшей инициативы. Педагог, в свою очередь, занимается деятельностью, направленной на оказание всяческой помощи учащемуся, координируя для этого действия различных специалистов;
- рефлексивно-коррекционный этап, на котором происходит анализ проделанной работы, ее обсуждение, выявление ошибок и трудностей, а также, при необходимости, корректирование результатов деятельности [5, с. 101–105].

Профессиональное самоопределение напрямую связано с таким термином, как «профориентация». Профориентация является достаточно объемным понятием, которое предполагает широкий спектр мер по оказанию помощи учащимся при выборе профессии, т.е. оказание всяческой помощи при самоопределении [6, с. 17]. Так же существует другое понимание профориентации. К примеру, считается, что западное общество является профориентированным, так как у них с самого рождения

закладывается воспитание в виде ориентации на дальнейшую успешную жизнь, достижения ее с помощью удачной карьеры.

Исследователи выделяют четыре основные группы, представленные в таблице 1: информационно-справочные, просветительские; диагностические; методы морально-эмоциональной поддержки; методы оказания помощи в конкретном выборе и принятии решения [7, с. 181].

Таблица 1 – Классификация типов методов профессионального самоопределения

| Типы методов | Примеры |
|---|---|
| Информационно-справочные, просветительские | - краткие описательные схематичные рисунки; - поисковые информационные программы в глобальной сети «интернет»; - реклама и раздача профессиональных листовок; - организация «ярмарки профессий»; |
| Диагностические | - беседы (интервью открытого и закрытого типа) по заранее составленным строго соблюдаемым вопросам или отвлеченных подготовленных вопросов; - различные тесты на определение профессиональной мотивации, способностей, наклонностей и т.д.; - индивидуально-личностные опросники; - метод наблюдения и самонаблюдения; - использование разнообразных тренинговых и игровых ситуаций; - сбор информации об учениках от близкого окружения (родителей, друзей, сверстников). |
| Методы морально-эмоциональной поддержки | - проведение различных тренингов на формирование коммуникативной компетенции; - проведение упражнений на формирование навыков публичного выступления, самопрезентации; - использование профориентационных активизирующих методов; - приглашение положительных и успешных людей, как примеры для мотивации и самоопределения. |
| Методы оказания помощи в конкретном выборе и принятии решения | - построение индивидуального профессионально-образовательного маршрута; - целеполагание для выделения наиболее оптимальных профессиональных перспектив; - составление и использование разнообразных схем альтернативного осознанного выбора профессионального пути, учебного заведения или же специальности в определенном образовательном учреждении. |

Если же брать исследования в области профессионального самоопределения И. Н. Захарова, то он систематизировал такие группы профориентационных форм и методов как (таблица 2): ознакомительные, активизирующие и методы изучения личности [8, с. 88–96].

Таблица 2 – Методы профессионального самоопределения

| Ознакомительные | Активизирующие | Методы изучения личности |
|--|---|--|
| Встречи со специалистами, экскурсии на предприятия и в учреждения, информационные уроки и т.д. | Конкурсы для выявления склонностей, различные молодежные объединения, внеклассные кружки и т.д. | Разнообразные опросники, тесты, анкеты, интервью, беседы, перцепция и т.д. |

Для наибольшей эффективности работы по профессиональному самоопределению учащейся молодежи необходима организация системной, слаженной работы всех участников целостного педагогического процесса. Для этого нужно разделить данный процесс на 4 этапа;

1 Просветительский – информирование о мире профессий, состоянии рынка труда, содержание той или иной трудовой деятельности, о профессиональных образовательных программах и вузах; обеспечение приспособления студентов к новому окружению, к структуре высшей школы, к содержанию обучения и работы в них. Ознакомление их с требованиями, своими обязанностями, усвоение новых форм и методов учебной работы. Приобретение первоначальных знаний о профессиях, особенностях получения образования в этом направлении и т.д.

2 Диагностический – проведение различных методик, анкет на стимулирование размышления над проблемами выбора профессии, выявление склонностей к той или иной специальности, профиля и направления способностей учащихся; интеграция студентов с образовательным пространством вуза и его окружением, принятие их целей. Формирование представлений о различных направлениях профессиональной деятельности в процессе диалога с представителями информационно-познавательного пространства.

3 Мотивационно-ценностный – формирование у школьников профессиональных ценностей, компетенций; освоение и закрепление новых способов действий на практике; осознание собственных профессиональных возможностей, формирование способности к творческому преобразованию профессиональной деятельности и самого себя.

4 Заключительный – составление, уточнение, коррекция и реализация профессиональных планов обучающихся; осознание новых целей своего пребывания в вузе. Осознанная ориентация на определенную образовательную траекторию.

Мы полагаем, что для эффективной поддержки профессионального самоопределения молодежи необходимо решение кадровых проблем посредством подготовки специалистов-профориентологов, а также систематического повышения квалификации всех учителей, административных и руководящих работников сферы образования в области профориентации учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы. [Электронный ресурс]. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>.
- 2 Super D. E. Toward a Comprehensive Theory of Career Development. In: D. H. Montrose, S. ShinkmanJ. (Eds.). Career development: Theory and Practice. Illinois, Springfield, 1992.
3. Holland J.L. Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1997.
- 4 Груздова Е. В., Абдалина Л. В. Общая характеристика профессионального выбора подростка // Социально-экономические явления и процессы. – 2010. – № 4 (020).
- 5 Шапкина С. А. Система работы по организации сопровождения профессионального самоопределения обучающихся в образовательной среде [Текст] / С. А, Шапкина // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы IV Междунар. Науч. Конф. (г. Уфа, ноябрь 2013 г.). – 2013.
- 6 Укке Ю. В. Диагностика сознательности выбора профессии у японских школьников // Вопросы психологии. – 1990. – №5.
- 7 Пряжникова Е. Ю., Пряжников Н. С. Профориентация. М. : Академия, 2005.
8. Захаров, Н. Н., Симоненко, В. Д. Профессиональная ориентация школьников. – М. : Просвещение, 1989. – 192 с.

САРАЛАП ОҚИТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

РСАЕВА А. Д.

магистрант, Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Біз әуелі елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастауымыз керек» деген сөзі бар. Кез-келген ел өзінің келешегін өскелең ұрпағымен байланыстырады. Білімді дамыта алмайтын елдің болашағы жоқ екенін алға тартсақ, заманауи мектеп пен ұстаздарымызға қойылатын талап зор екенін аңғарамыз. Қазіргі мұғалім педагогикалық процесті терең меңгерген, жаңаша ойлау жүйесіне, педагогикалық өзгеріске тез бейімделгіш, білім алушының жеке бас ерекшеліктерін құрметтей алатын, білімді, әрі іскер болуы керек. Білім алушының белсенділігі, шығармашылық ойлау қабілетінің қалыптасуы мен мәселелерді шеше білуі, өмір бойы білім алуға дағдылануы оның функционалдық сауаттылығының деңгейіне тікелей байланысты. Сондықтан ұстаздардың алдында табысты және әрекетке дайын қабілетті, әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Аталмыш міндеттерге жету үшін мұғалім өз білім алушыларының мүмкіндіктеріне назар аударып, оқу үдерісін баланың деңгейіне сай етіп ұйымдастыруы маңызды [1, 3 б.].

Жаңартылған білім беру жағдайында оқыту үдерісіне саралау элементтерін кіріктірудің өзектілігі артуда. Зерттеу жұмыстарында саралаудың ішкі және сыртқы түрлері айқындалған. Ішкі саралау кезінде білім алушылар топқа бөлінбейді, оқу үрдісінде мұғалімдер білім алушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық қолдау көрсетеді.

Сыртқы саралау кезінде гимназия, лицей сыныптарында білім алушы үшін факультатив және қосымша сабақтар ұйымдастырылып, білім алушылар белгілі бір критерийлерге сай бөлінеді. Сыртқы саралау барысында белгілі бір мақсатқа сай түзету, жетілдіру, педагогикалық қолдау көрсету шаралары, оның ішінде дарынды балалармен жұмыс, қосымша шығармашылық тапсырмалар арқылы дамыту сияқты жұмыс түрлері көзделеді. Жоғарыда аталған сипаттамалар бойынша саралауды бірнеше түрге бөліп қарастырған жөн. Мәселен, мақсат бойынша саралау түрі сабақты жоспарлаудан бастау алып, білім алушылардың көпшілігі, басым бөлігі, кейбір дарынды білім алушы үшін қол жетімді тапсырмаларды орындауға бағытталады. Бастауыш сыныптарда тілді оқыту барысында көлемі мен күрделілігі әртүрлі мәтіндер кездеседі. Осы орайда тапсырмаларды саралап алу білім

алушының табысты жұмыс жасауына септігін тигізеді. Тәжірибемен қарапайым мысал келтіруді жөн санадым.

Барлығы: Тақырып бойынша жуан-жіңішке сұрақтар құрастыра алады;

Көпшілігі: ПАЗЛ әдісіне сәйкес мәтін бөліктерін жүйелі жинақтай алады;

Кейбірі: ПОПС формуласына сай ойларын білдіріп, тұжырым жасай алады.

Осы орайда, білім алушыларымыздың алдыңғы біліміне назар аударғанымыз жөн, өйткені алдыңғы білім дегеніміз – кешегі өткен сабақты еске түсіру емес, алдыңғы білім – оқушының тақырып бойынша жалпы білімі. Оқушы мәтінді оқып, мазмұнымен таныса келе, «жуан-жіңішке сұрақтар құру» тапсырмасын беруді ұтымды деп ойлаймын. Білім алушы алдыңғы білімі мен мәтін бойынша алған ақпаратты негізге алып, сұрақтар құрастырады. Саралап жұмыс істеудің мақсаты – әрбір білім алушының жұмыс жасауына жағдай туғызу екенін ескерсек, бұл тапсырманы орындау барысында деңгейі жоғары білім алушылар тапсырманы еш қиындықсыз орындаса, орта деңгейлі білім алушылар сұрақ құру үшін тірек сөздер ұсыну ретінде қолдау білдірудің маңызы зор. Тұтас мәтіннің өзара сабақтасқан сөйлемдерден тұратынын ескерсек, «ПАЗЛ» әдісінің ұтымдылығын атап өту жөн, өйткені мәтіндегі сөйлемдерді жүйелі жинақтап алу – білім алушының мұқияттылығын арттырып қана қоймай, жүгіртіп оқу дағдысын жетілдіреді, ойлау, есте сақтау қабілеттерінің артуына сеп болады.

Тапсырмаларды жоспарлауда саралау тәсілдерін жүзеге асыру үлгілерін ұсынамын.

Математика «Сықырлы шаршылар»

Әр қатарда, бағанда немесе диагональдағы сандардың қосындысы 12 болатындай етіп шаршыны толтырыңыз.

Қосымша ескертпе: 0-ден 8-ге дейінгі әр санды пайдаланыңыз.

Тапсырманы жеңілдету үшін бос кестелерге сандарды қойып шығыңыз. Санды қаншалықты көп енгізсеңіз тапсырма соншалықты жеңілдей береді. Бір қатарда 2 сан пайда болғанда адымдап шешуге болады.

| | | |
|--|---|--|
| | | |
| | 4 | |
| | | |

| | | |
|---|---|--|
| 5 | | |
| 6 | | |
| | 8 | |

| | | |
|---|--|---|
| 5 | | 1 |
| | | |
| 7 | | 3 |

Төмендегі «ондықтар» тізбегін аяқтаңыздар.

$9 + 1 = 10$ «9 және 1 құрайды 10»

$8 + _ = 10$ «8 және $_$ құрайды 10»

$7 + _ = 10$

$6 + _ = 10$

$5 + _ = 10$

$_ + 2 = 10$

$7 + 3 = 10$ «7 және 3 құрайды 10»

Неше әр түрлі тізбек құрастыра аласыздар?

Қоршаған әлем.

«Өсімдіктің алуан әртүрлілігі» тақырыбы бойынша жаңа тақырыпты игерудегі деңгейлік тапсырмалар:

1 деңгей «А»

Тірі өсімдікті бақыла. Өсімдіктің мүшелерін тауып ауызша ата.

Осы өсімдіктің суретін сал. Өсімдік мүшелерінің атауларын жаз.

2 деңгей «В»

Өсімдікті бақыла. Өсімдік мүшелерінің атауларын жаз.

Өсімдіктің мүшелерін көрсету.

3 деңгей «С»

Берілген өсімдіктің бөлшектерінің атап өту: тамыр, сабақ, жапырақ, гүл, тұқым. Тірі өсімдікте мүшелерін көрсетіп, атап шығу.

Әдебиеттік оқу. Мәтінмен жұмыс жасау барысында, сараланған тапсырманың үлгісі.

1 топ – мәтін мазмұнын 5 сөйлем арқылы мазмұндап беріңіздер.

2 топ – мәтіндегі 15 кілтті сөзді табыңыздар.

3 топ – мәтін негізінде 10 жалған тұжырымды жазып, басқа топқа олардағы қателерді анықтауға тапсырма беріңіздер.

4 топ – мәтін бойынша 4 жіңішке және 4 жуан сұрақтар құрастырыңыздар.

Сараланған тапсырмалар берген кезде білім алушылардың барлығы оқу мақсатында берілген дағдыларға міндетті түрде ие болуы керек. Сыныптағы білім алушылардың жағдайын тек қана мұғалім білетіндіктен тапсырмалар легі көпшілігі орындай алатындай болуы керек. Кез-келген пәнді оқытуда сараланған тапсырмаларды қолдану – сапалы білім алудың негізі. Қазіргі оқыту барысында қолданылып жүрген көптеген технологиялар жеке тұлғаның жетілуіне, оқытудың тиімділігінің негізін құруға бағытталған. Білім беруде білім алушының білім ақпаратымен қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың бойында бағдарламалық дағдылар мен икемдерді де қалыптастырып, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйретуіміз керек.

Ресурс немесе мәтін бойынша саралау түрі қазіргі кезде үлкен өзектілікке ие [2, 2 б.].

Саралаудың бұл түрі ілгері деңгейдегі, мазмұны терең ресурстармен жұмыс жүргізуге бейім балаларға арналады. Білім алушылар бәріне ортақ бір сұраққа жауап бергенімен, күрделілік деңгейі әртүрлі ресурстарға сүйене отырып, өз жауаптарын негіздей алады. Деңгейлік тапсырмалар – саралаудың кең тараған түрі.

Саралаудың бұл түрі тақырып бойынша негізгі мазмұнды қамтитын түрлі тапсырмалар ойластыруды көздейді. Білім алушыларға түрлі таратпа материалдарын, кеспе қағаздар мен жаттығулар ұсынуға болады. Кейбір мұғалімдер әр түрлі балаларға ұсынылатын деңгейлік тапсырмалардың әлеуметтік салдары туралы айтады. Мүмкін, олардың пікірі де дұрыс болар, бірақ өз деңгейі үшін күрделі болып шамасы жетпей немесе тапсырма өте жеңіл болғандықтан қызығушылықтың жойылуымен салыстырсақ, әлеуметтік салдардың рөлі төмен деуге болады.

Аталған саралауды әр баланың қабілеті бойынша рөлдер мен жауапкершілікті бөлу арқылы жүргізілетін топтық жұмыс (мүмкіндіктеріне сай жобаның бөліктерін орындау т.б.) барысында қолданған дұрыс болар [3, 59 б.].

Тапсырмалар бойынша саралау барысында таратпа материалды қолдану деңгейі біртіндеп күрделенеді. Бастапқы тапсырмалар кейінгі тапсырмаларға қарағанда жеңіл болғанымен, кейбір білім алушылар үшін қиындық туғызуы мүмкін. Кейінгі тапсырмалар болғанымен, бастапқы деңгейді нәтижелі қабілетті білім алушылар үшін қиындық туғызбауы да мүмкін. Әріптестеріміз саралаудың осы түрін қолдану тиімді деп санайды, себебі баршаға бірдей тапсырмалар мен таратпа материалдар дайындалады. Дегенмен, қабілеті жоғары білім алушылар бастапқы, яғни өздері үшін тым жеңіл тапсырмаларды орындау барысында уақытын зая кетіреді. Диалог – кез-келген оқытудың негізі. Осыған орай кез-келген білім алушы үшін маңызды ресурс - қағаз емес, электронды құрал емес, адами ресурс. Диалог негізінде саралау барысында мұғалім мен білім алушының арасындағы сұхбатқа мән беріледі. Диалог арқылы саралаудың түрлі аспектілері бар.

Сөздік қор және қолданылатын тілдің мүмкіндіктері мен күрделілігі әр білім алушы қабылдау деңгейіне сай бейімделеді. Қабілеті төмен білім алушы ақпаратты қарапайым тілмен түсіндіруді қажет етеді, деңгейі жоғары білім алушы мазмұны күрделі диалогты талап етеді. Барлық білім алушыларға диалог аясында сындарлы кері байланыс берілуі қажет.

Сыныпты басқарушы тәжірибелі мұғалім әр білім алушының даму траекториясын қалыптастыру үшін олардың қабілеті мен сұранысына сай тиімді кері байланыс ұсына білуі тиіс.

Сыныпта эмоционалды ахуал орнату – табысты жұмыстың кепілі екенін ескеру өте маңызды. Білім алушыны қолдау, оған сенім арта білу оның өзіне деген сенімін артып қана қоймай, мақсатқа жетелейтіні сөзсіз. Жеке білім алушыға қолдау көрсете білу педагогикалық шеберліктің белгісі, баланы мақсатқа жетелеудің алғышарты. Саралаудың бұл түрі жоғарыда аталған диалог арқылы саралаумен байланысты, себебі кейбір білім алушылар белгіленген мақсатқа қол жеткізуі үшін арнайы көмекті қажетсінеді. Көмек ауқымы мен деңгейі де білім алушы қажеттілігіне сай сараланған болуы тиіс [4, 12 б.].

Бұл қолдау мұғалім немесе басқа да үлкендер тарапынан көрсетілуі мүмкін. Білім алушы қолдауды басқа білім алушыдан, компьютерден немесе ақпараттық технологиялар арқылы алуы мүмкін. Қабілетті білім алушыға жеке оқыту бағдарламасы бойынша қолдау көрсетуге болады. Қабілетіне, деңгейіне қарамастан әр оқушы қолдауға лайықты, сабақ жоспарын мұқият ойластырған мұғалім ғана педагогикалық қолдауды сараланған нұсқада ұсына алады.

Ынтымақтастық (коллаборативті) оқыту – саралаудың тиімді тәсілі болып табылады. Шағын топтарда қабілеті орта оқушы өзінің құрбысынан көмек алуға мүмкіндігі бар, ал қабілетті оқушылар өз ойы мен идеясын жүзеге асыру арқылы топ жұмысына үлесін қоса алады [5, 36 б.].

Қазіргі заман мұғалімнен тек өз пәнінің терең білгірі болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылықты талап етуде. Ол заман ағымына сәйкес білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәбриі ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады [6].

Сараланған тапсырмалар білім алушының еркін сөйлеуіне, пікір таластыруына, достарының ойын тындауға, проблеманы шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты шешуге бағытталған. Сараланған тапсырмалар – сынауға емес, шындалған ой тұжырымдауға жетелейді. Бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда оқушылардың да өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз. Білімнің болашақта пайдаға асып, қажетке жарауына септігін тигізеді деп ойлаймын.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Н.Назарбаев Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы «Егемен Қазақстан» 10 шілде, 2012ж, 3 б.
- 2 Е.Иманғалиев Мектеп оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру жолдары, 2012ж, 2 б.
- 3 Байтұрсынұлы А. Оқу құралы. – Орынбор, 1912; Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992ж, 59 б.
- 4 Тілдік дағдыларды дамытуда мәтінмен жұмыстың тиімді тәсілдері. Әдістемелік құрал. –Астана, 2018.ж, 12 б.
- 5 Жоспарлау мен оқытуда саралау тәсілдерін қолдану / Әдістемелік құрал. – Атырау, 2019ж, 36 б.
- 6 Интернет желісі: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1944>.

ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ САДАҚ АТУ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ МӘНІ

САГАНДЫКОВ Е. С.

магистрант, 2 курс, «Дене шынықтыру және спорт» білім беру бағдарламасы,
Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

«Дәстүр мен мәдениет – ұлттың генетикалық коды. Біз өзіміздің ұлттық мәдениетіміз бен дәстүрлерімізді осы әр алуандығымен және ұлылығымен қосып қорғауымыз керек, мәдени игілігімізді бөлшектеп болса да жинастыруымыз керек!» деп Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев бір сөзінде айтқан екен. Мемлекет басшысы осындай жолдауларымен бастамашы топтарды қолдап жатқанда, біз тартынып қалмақ емеспіз. Ұлттық мәдени игілігімізді жаңғырту жолында аянбай тер төгуге әзірміз. Осы мақсаттың желеуімен, біз садақ ату өнерінің ұлттық-танымдық сипатын ашуды жөн көрдік [1].

Садақ – қарудың ең көне түрлерінің бірі. Біздің алғашқы ата-бабаларымыз оны аң аулау немесе жаулардан қорғау үшін пайдаланған. Атыс қаруының ойлап табылғаннан бастап садақ ату спорт өнері ретінде таныла бастады. Бүгінде ол олимпиадалық спорт түрі мәртебесіне ие. Садақ ату – мергендік спортының бір түрі. 1900 жылдан бастап жазғы Олимпиада ойындарының тізіміне кірген [2].

Ежелден адамзат жаңа білімдерді алуға әрқашанда ұмтылғаны белгілі. Тіршілік құпияларын меңгеру – адамзаттың ұлы мақтанышы болып табылатын ақылдың шығармашылық белсенділігіне жоғары ұмтылыстарының көрінісі. Өзінің мың жылдық дамуында ол болмыстың мәніне үнілудің және шектеуліден жан-жақты

шындыққа жетудің ұзақ және күрделі жолынан өтті. Бұл жолда көптеген айғақтар, табиғаттың, қоғамдық өмір мен адамның өзінің қасиеттері және заңдары ашылды. Әлемнің суреттемесі өзгерді. Қазіргі уақытта адамзат білімі аса бай және күрделі жүйені құрайды және оның ұрпақтан-ұрпаққа, бір елден екінші елге таралуы тез жүзеге асырылады.

Садақ ату өнеріндегі танымдық белсенділіктің құрылымында жеке тұлғаның сапасы төмендегідей компоненттермен ерекшеленеді: тапсырмаларды орындауға дайындық; өзіндік іс-әрекетке ұмтылуы; тапсырма орындаудағы саналылық; жүйелілігі, өзінің тұлғалық деңгейін көтеруге ұмтылысы және т.б.

Садақ ату өнері кезіндегі мергеннің бойында осындай танымдық белсенділіктер болуы, оның іс-әрекетін нәтижеге бағыттады.

Неше ондаған ғасырлар бойы көшпенділік салтпен өмір сүрген ата-бабаларымыз табиғат аясында, ен жайлау, кең қыстауда көшіп қонып жүріп, өздеріне оңтайлы өмір сүрудің сан түрлі тәсілдерін ойлап тапқан. Үздіксіз дамытып отырған. Қазақ халқы сол далалық дәстүрдің негізінде адамды таңқалдырар алуан сипаттағы шеберлік тәсілдерді пайдалана отырып, өздеріне ғана тән кәсіптік энциклопедиясын қалыптастырған.

Ертедегі адамдардың осыдан 1 миллион жыл ілгеріде Қазақстан жерінде өмір сүргенін ғалымдар айтады. Ендеше, жеріміздегі ең ежелгі кәсіп түрі болып сол замандардағы тобыр болып жабайы аңдарды аулау, терімшілік, балықшылық жатады.

Қазіргі қазақ әдебиетінің негізін қалаушы, ақын және жазушы Сәкен Сейфуллин «Ақсақ киік» өлеңінде :

*Жалғыз-ақ ел жылында көшіп өтер,
Асығып қар суымен «несіп өтер».
Қаптасып, көшкен елмен дамыл алмай,
Мергендер аң ауласып кәсіп өтер,*

– деп қазақ халқында ертеде мергендікті кәсіп ретінде танығанын айқындап кетеді.

Сонымен қатар, ол садақ атушының, яғни мергеннің сауатының болуы, көзінің ашықтығы, білімінің болуы қажет екенінде мына өлең жолында тілге тиек еткен:

*Мергендер дамыл алмай киікті атқан,
Ауылды қан сасытып топырлатқан.
Киікті ойлай ма екен таусылар деп,
Азайып бірте-бірте келе жатқан!..
Бетпақтың көкпек, жусан, шөбі сұйық,*

*Сол шөпті қорек қылған байғұс киік.
Таңы - аппақ, екі көзі мөлдір қара,
Тигендей емес адам көзі қиып.
Киікті қазақ және дейді бөкен,
Бетпақты бұл бейшара қылған мекен.
Бөкенді атып мерген өлтіргенде,
Жазасыз жан өлді деп ойлай ма екен?*

Бұл өлең жолында мергеннің білімінің таяздығына, оны қасиетті жануар екенінің мергеннің ескермеуі туралы баяндайды. Осыдан, келе мергенге танымдық білімінің болуы қажет екенінің тағы да бір дәлелі болады.

*Садаққа қыстырды Адақ үш қырлы оқты,
Бісқыртты шіреп енді аспан-көкті.
Атқан оқ орамалдың қадамына
Сақ етіп, тас жаңғыртып, барып соқты.
Үшқырлы оқ дал-дал қылған мана құсты,
Шіреніп сілтеген соң қайрап тісті.
От алған құрайдай көкішальғыменен,
Қада мен орамалды жұлып түсті.
Адақтың оғызгөзден үшқыруышты,
Қостілді, жасылқұрыш, үшкіруышті.
Басына «Оқжетпестің» оқжеткізіп,
Өзгеден үздік болды – күшқұрышты.
Қадауышты орамал мен шыңнан әсерге,
Тигендей ауыр құрыш үшқыруышты.
Оқпененілдіргенде орамалды,
Қанғандай болды әскердің іш құрышы.*

Бұл жерден, мергеннің нысанаға дәл тигізгенінен елдің көңілі жай тапқандығы, оның мергендік өнерінің мықтылығы суреттеледі. Сонымен қоса, Адақтың үшқырлы садақтың жебесімен, оның көздеу алдындағы айындығы, тістенуі мен жігерленуі және мақсат қоюын көре аламыз.

Мергеннің танымы мен қарапайымдылығын мына өлең жолынан аңғаруға болады:

*Шуласты, Адақты қол мыңға балар,
Қамалап қошамет қып жатыр талап.
Қызулап төбесіне көтерісті,
Құрметтеп, айқайласып, «көп жасалап».
Адақты қамап жатыр құттықтасып,
Жапырлап, кезек-кезек ұтықтасып.*

*Жай күліп Адақ тұрды бәйгені ұтып,
Әңгі емес секіретін асып-тасып [3].*

Махамбет Өтемісұлының «Бірсіндеп садақ асынбай» өлеңінде:
*Бірсіндеп садақ асынбай,
Біріндеп жсауды қашырмай,
Білтеліге доп салмай,
Қорамсаққа қол салмай,
Қозы жсауырын оқ алмай,
Атқан оғы жоғалмай,
Балдағы алтын құрыш болат,
Балдағынан қанға боялмай,
Асыл туған ер жігіт,
Түсінен шошып оянбай.
Қарындасқа қанды көбік жұтқызып,
Халыққа тентек атапбай.
Үйде отырған жігітке,
Теп-тегің атақ болар ма?!*

Бұл өлеңде садақ ату өнерінің батырлық, ержүректік, жігіттік намыс деген ұғымдармен байланыстырады. Өйткені, садақ ату өнерін жігіттікке тән қасиет деп сипаттайды [4].

Садақ атушының танымдық белсенділігі қазақ ертегілерінен де байқалады. «Құламерген» ертегісінде Құламергенді мыстаннан құтқаруы, оның әкесінің даналығы мен көрегендігін әкесі «Сен астындағы атыңмен қашып кет, сенің қайда кеткеніңді біз айтпалық, сөйтіп жүргенде сен ұзап кетесің. Егер мыстан кемпір сені бір жерден қуып жететін болса, сен мыстан кемпірдің сол көзінен ат, әйтпесе, құламайды, осыны орында», – деген сөзінен байқауға болады. Үлкеннің берген ақылына, кеңесіне құлақ түріп, әкесінің айтқанындай, мыстанның сол көзінен атып, Мыстан кемпір жерге құлатып, өлтіреді. Бұл жерден мергеннің дәл көздегендігі мен ептілігін аңғарамыз.

Қазақ халқының мақал-мәтелдерінде де мергендік өнер туралы, садақ ату туралы көп айтылған. Оның ішінде мергеннің жеке қасиеттері, ептілігі мен епсіздігі, ақылдылығы, танымдық қасиеттері туралы айтылады. Сонымен қатар, мергендік өнерді кәсіп ретінде де қарастырады (1-сурет).

| | | |
|--|--|---|
| Жаман мерген киік атқан жеріне, Үш рет оралар. | Мерген – қорғаныста тіреніш, Шабуылда сүйеніш. | Мергеннің Көзі де мерген, Қолы да мерген. |
| Жаңылмайтын мерген – жаңбыр. | Епсіз мерген құрды атады, Қарайған қырды атады. | Көк байталға мінген сергексиді, Көгершінді ілген мергенсиді. |
| Алары болар бергеннің, Атқаны – олжа мергеннің. | Айдындағы ақуды Ақылды мерген атпайды, Ақ еркесін айдыңның Атуға қолы батпайды. | |

Сурет 1 – Мергендік, садақ ату өнері туралы мақал-мәтелдер

Ұлттық ойындар – мергендік қасиеттерді дамыту құралы ретінде. Мергендік қасиеттерді дамытуда, қазақ халқындағы бала тәрбиесінде елеулі орын алатын ұлттық ойын – асық атудың мәнісі зор. Асық ату – көшпелі халықтардың, әсіресе, қазақ ұлтының ежелгі кезден келе жатқан ойыны. Жалпы балалардың ойыны болып есептелсе де, оның басқа түрі болмағандықтан ба, әлде өзінің қызықтығынан ба, бірақ оны ағы да, қарасы да, үлкені де, жасы да, батыры да, биі де ойнаған. Соған байланысты оның түрі де көп – далада ойнайтын түрлері, үйде ойнайтын түрлері. Асық ату бұл негізінен ауыл балаларының сүйікті ойыны десек, қателеспейміз. Біріншіден, ол бірін-бірі достасу-сыйласуға, бірін-бірі қадірлеуге, ұйымшылдыққа, тәртіпке үйретсе, екіншіден көз мергендігіне, қол мергендігіне үйреткен.

Бұл ойын мазмұны жағынан ұтыс ойыны тобына жатады. Қазіргі ауыл және қала балаларының ойнап жүргені «асық ату» ойыны балалардың тез қимылдауын қалайды. Мергендігін арттырады, дәлдікке, есепке үйретеді.

Қазақ баласының есепке жүйріктігі, ептілігі, міне, осындай ойындарды ойнаудан қалыптасқан. Бір нәрсенің дайын екенін білдіретін «сақадай сай» сөз тіркесі де бар. Яғни мергендік қасиеттерді қалыптастыруда бұл ойынның орны зор. Өйткені мергеннің сақадай сай болуы, ойлау қабілеті, ұлттық танымы, ептілігі, жігерлігі, қимыл-қозғалысының шапшандығы, ұқыптылығы осыдан қалыптасады [5].

Жамбы ату – қазақ халқында кең тараған мергендік сынның бір түрі. Ұланғайыр жерімізді батыр аталарымыздың сақтап қалуына себеп

болған астындағы желдей ескен сәйгүлігі мен сенімді қаруы болған садағы. Бұл екі мұра, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып, бүгінгі еліміздің тәуелсіздік алған күніне де жетті. 70 жыл өмір сүрген Кеңес үкіметінің тұсында ұмыттырылған бұл ойынымызды Қазақстан Республикасы Ұлттық спорт түрлері Қауымдастығы қайта жаңғырта бастады. Ежелде жамбы атудың бірнеше түрлері болған. Солардың ішінде көп тараған түрі тай-тұяқ (көлемі тай тұяғындай) жамбыны ату. Мұнда, жамбы ату жарысы көлемі 300 метрге дейін келетін жазық алаңда өтеді. Мәреден 100 метр қашықтыққа орналасқан биіктігі 3–4 метр келетін бағанаға көлемі тайдың тұяғындай жамбы орналастырылады. Жамбыны спортшы ат үстінде шауып келе жатып көздейді. Егер атының басын тежеп көздесе ұпай есептелмейді. Жарысқа қатысушы шабандоздар жеребеде алған кезегімен, төрешінің «Алға!» деп берген бұйрығы бойынша, арнайы жасалған жолмен шаба жөнеледі. Шауып келе жатып сол қапталындағы жамбыны тұсынан өте бере садақпен нысанаға алып атады. Оғының дарығанына, дарымағанына қарамай сол шапқан бойы мәре сызығынан өтеді. Нысана бекітілген діңгектен құлап түссе оқ тиген болып есептеліп спортшыға ұпай есептеледі. Нысана мен ат шабатын сызықтың арасы 35–45 метр шамасында болады. Жарыс кезінде әрбір спортшыға қанша рет мүмкіндік берілетіндігі алдын ала шешіліп қойылады және барлық спортшыға бірдей мүмкіндік жасалады. Жамбы атудың басқа: айқабақ, мылтықпен ату түрлері, немесе қатар-қатар қойылған бірнеше нысананы ату түрінде де болған. Бүгінгі таңда жамбы ату жарысы құзырлы органдардың бекіткен ережесі бойынша өткізіледі [6].

Жаттығу барысында садақшы келесі ұстанымдарды басшылыққа алады:

- садақ ату өнерін жетілдіру үшін өмір бойы шұғылдану қажет;
- «зиянды» болып табылмайтын, етін тамаққа жеуге болмайтын немесе киім дайындау үшін пайдаланылмайтын жануарларды атуға болмайды;

- Заңмен рұқсат етілген аң аулау кезінде ғана жануарларды атуға;
- адамдарға бағыттап атуға болмайды;
- бейтаныс жерлерде немесе өрістік жерлерде атуға болмайды;
- садақ атуға кірісу үшін ең алдымен адамда рух болуы керек.

Садақшыны жаттықтыру келесі компоненттерден тұрады:

1 Дене шынықтыру дайындығы;

2 Дұрыс тыныс алу;

3 Дайындау және ату техникасын өңдеу;

4 Садақ ату кезіндегі қауіпсіздік ережелері [7].

Ұлттық спортымыз садақ атуды «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында жаңғыртып, ата-бабаларымыздан қалған мұра ретінде қабылдап, оны бүгінгі ұрпаққа жеткізу біздің алдымызда тұрған зор міндет. Осы міндетті шешу үшін жазылған осы әдістемелік құрал садақ ату өнерін жаңғыртуға өз септігін тигізеді деген ниеттеміз. Садақ атуды, мергендік өнерді үйренген жас ұрпақ жауынгершілік рухта тәрбиеленеді. Ал жауынгершілік рухта тәрбиеленген ұрпақ өз ұлтының патриотына яғни ұлт мақтанышына айналары сөзсіз. Ұлттық мақтаныш – ұлт ішіндегі жеке адам үшін мызғымас әрі қасиетті заң.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласы // Егемен Қазақстан, 12 сәуір 2017 ж.

2 Қазақстан Энциклопедиясы. 7-том. // <http://kk.encyclopedia.kz/index.php>

3 Сейфуллин С. Көкшетау: Өлеңдер мен дастандар. Алматы: Жазушы, 2003. – 192 б.

4 Махамбет. Жалған дүние : Өлеңдер. / Махамбет, [б. м.], 2003. - 137 с.

5 Сағындықов Е. Қазақтың ұлттық ойындары. - Алматы: Рауан, 1991. – 176 б.

6 Куватов, А.Ж., Степанова, Н.М. Қазақтың ұлттық ойындары жастарды тәрбиелеу құралы ретінде: Оқу құралы. - Павлодар, 2008. – 61 б.

7 Тарасова Л.В. Силовая подготовка стрелков из лука на этапе углубленной тренировки. Автореф.дис. докт.пед.наук. - М., 2006.-24с.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

САДАНОВА Ж. К.

Педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,
«Педагогика және психология» кафедрасы,
Қазақстан-Американдық еркін университеті, Өскемен қ.
САДАНОВА С. К.

бастауыш сынып мұғалімі, Мәлік Абдуллин атындағы орта мектебі,
Өскемен қ. Глубокое ауданы, Шығыс Қазақстан облысы

Қазіргі таңда инклюзивті білім берудің теориясы мен практикасы педагогика саласында ғалымдар мен ұстаздардың назарын аударып отырған негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мәселе еліміздегі көптеген педагогикалық ғылым өкілдері тарапынан сынға түсіп отырғандықтан, одан әрі мұқият талдау мен зерттеуді қажет етеді. Қазіргі заманғы білім беру жүйесін дамыту, мүгедектердің құқықтары үшін жүргізіліп отырған «күрес», денсаулығында, дамуында ерекшеліктері бар балалар мен ересектерге көмек көрсетуді ақпараттық насихаттау сияқты жұмыстар білім беру тәжірибесіне жалпы білім беретін мектеп жағдайында денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалар мен мүгедек балалардың білім алу регламенті жазылған нормативтік құжаттарды енгізу қажеттілігін тудырды.

Инклюзивті білім беру мәселесінің қарастырылуы шет елдерде 1970 жылдан бастау алады, ал 90 жылдары АҚШ пен Еуропа өздерінің білім беру саясатына инклюзивті білім беру бағдарламасын толық енгізді. Н. В. Борисова, С. А. Прушинский және М. Перфильева инклюзивті білім берудің негізгі ұғым түсініктерін қарастырушы ғалымдар болып табылады. Қазақстанда инклюзивті білім беру 2000 жылдардан бастау алады.

Сапалы білімнің барлығы үшін қолжетімді болу шартын қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесін түрлендіру процестерінің бірі инклюзивті білім беру болып табылады [1, 4 б.].

Инклюзивті білім берудің заманауи міндеті интеллектуалды дамуды, психофизиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерді ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз етуді қарастырады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, «ҚР инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасы» сынды құқықтық-нормативті құжаттар арқылы міндеттелген инклюзивті білім беру үрдісі педагогтардың

кәсіби іс-әрекетіне қойылар талаптарды күшейтеді. 2017 ж. қолданысқа ендірілген Қазақстан Республикасының «Педагог» кәсіби стандарты барлық деңгейдегі педагогтардың инклюзивті білім беру саласында арнайы біліктіліктерді меңгеруін міндеттейді [2, 6 б.].

Осы проблеманы шешу бойынша практикалық тәжірибені талдау инклюзивтік білім беру барлық балалар үшін, оның ішінде ДМШ-мен де қолжетімді білім беруді қамтамасыз етуге бағытталғанын көрсетеді. Бұл әр баланың қажеттіліктері мен қажеттіліктеріне бейімделуге болатын білім. Бұл жалпы білім беретін мектеп жағдайында ерекше қолдауды қажет ететін балалардың толыққанды білім алуына зиян келтіретін кедергілерді жоюға ықпал етеді.

Инклюзивті білім беру – бұл барлық балалар, олардың физикалық, психикалық, зияткерлік және басқа ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне кіретін оқыту. Инклюзивті білім беру аясында бала оқу процесіне бейімделмеуі керек, керісінше – оқытудың сипаты мен қарқыны баланың қажеттіліктеріне бейімделеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында мынандай анықтама берілген: инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс.

ЮНЕСКО инклюзивті білім беруді барлық балалардың сапалы білім алуына тең қол жеткізуді көздейтін тұтас құбылыс ретінде барынша әмбебап анықтама берді. Ол, біздің ойымызша, гуманизмге, интеллект пен шығармашылық қабілеттердің дамуына, тұлғаның зияткерлік, этникалық, эмоционалды және физиологиялық компоненттерінің тепе-теңдігіне негізделген.

Қазақстанда инклюзивті білім беру қалыптасу сатысында, сондықтан біздің еліміз үшін инклюзивті білім беру жүйесін жолға қою міндеті мемлекеттік деңгейде шешуді талап етеді. Дәл осы инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың дені сау құрдастарымен тең дәрежеде қоғамға барынша бейімделуге және толыққанды интеграциялануға қажетті даму мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді.

Түзету педагогикасының ұлттық ғылыми-практикалық орталығының статистикалық мәліметтері бойынша,

Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының мәліметтеріне сүйенетін болсақ 2020 жылы елімізде 695131 мүгедек адам тіркелген, оның 94660-ы балалар болып табылады. Осы агенттіктің тағы бір

мәліметіне сүйенсек 2020 жылы Қазақстан Республикасында 161826 мүмкіндігі шектеулі балалар тіркелгені анықталған. Олай болса, көтеріліп отырған мәселенің өзектілігі ерекше деп айта аламыз.

Бұл әрине статистикалық көрсеткіш. Оның кейбіреулері мектептерге тіркелмейді. Қазақстанда инклюзивті білім беруді қажет ететін ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың саны жыл сайын артып келеді.

Қазақстанда мүгедек балалар үшін оқытудың басқа да нұсқалары қолданылады:

- үйде оқыту;
- қашықтықтан оқыту;
- арнайы мектептер мен интернаттар;
- жалпы білім беретін мектептердің түзету сыныптары.

Жалпы білім беретін мектептерде ерекше қажеттіліктері бар балаларды бейімдеу мамандандырылған мекемелерге қарағанда жақсы, өйткені балалар сол жерде әлеуметтік тәжірибе алады. Сонымен қатар, дені сау балалар ерекше қажеттіліктері бар балалармен бірге оқып, толеранттылық пен жауапкершілікті дамытады, тәуелсіз болады деп саналады.

Егер сыныпта ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала пайда болса, онда білім басқармасы бар мектеп оның оқу орнын қажетті жиһазбен және жабдықпен жарактайды, оқулықтармен және психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен қамтамасыз етеді (ҚР БҒМ №595 Бұйрығы 2-тарау, 25-тармақ). Сонымен қатар, мұндай баланың әрқайсысының өз көмекшісі – тьюторы болуы керек. (tutor-тәлімгер, қамқоршы). Бұл қазіргі мұғалім немесе білім басқармасы жалдаған маман болуы мүмкін.

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланың мектепке түсу кезінде психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияның қорытындысы болуы қажет. Онда мектепте оқу процесін құруға арналған ұсыныстар көрсетілген. Қалған құжаттар пакеті басқа балаларға ұсынылғаннан өзгеше болмайды.

Мектептер мен балабақшалар жарактандырылуы тиіс, атап айтқанда тактильді жолдар, Брайль бедерлі-нүктелі қарпі бар сыныптар (кітаптар мен плакаттар) және нашар көретін балаларға арналған арнайы фонарьлар, санитарлық бөлмелер мен шақыру түймелері. Инфрақұрылымнан басқа, ерекше балаларға арнайы оқулықтар қажет.

Елімізде педагогтар түзету педагогикасының ұлттық ғылыми-практикалық орталығы базасында ерекше білім беру қажеттіліктері

бар балалармен жұмыс бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өтеді. 2015 жылдан бастап «Өрлеу» БАҰО» АҚ базасында мектеп мұғалімдеріне арналған инклюзивті білім беру бойынша біліктілікті арттыру курстары ашылған.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді енгізумен байланысты бірқатар мәселелертуындайды:

- арнайы дайындығы бар педагогикалық құрамның болмауы;
- оқу орындарының материалдық-техникалық жабдықталуының жеткіліксіздігі;
- қол жетімділік кедергісі;
- қоғам тарапынан түсініспеушілік.

Іс жүзінде ерекше қажеттіліктері бар балалар келетін жалпы білім беретін мектептер дайын емес: пандустар, лифтілер жоқ, сонымен қатар қызметкерлер, мұғалімдер дайын емес. Сондай ақ басты мәселе – дені сау балалардың ата-аналары өз сыныбында ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың оқитынына дайын еместігі. Дені сау балалардың ата-аналарының ойынша білім беру үдерісі осыдан зардап шегетін сияқты.

Білім берудегі бұл бағыт Қазақстанда енді ғана дами бастағандықтан ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналары өздерінің құқықтарын білуі және олардың сақталуын талап етуі керек.

Мүмкіндігі шектеулі балалар, тегін әлеуметтік және медициналық-педагогикалық қолдаулар алуға; мемлекеттік медициналық мекемелерде, психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияларда немесе медициналық-әлеуметтік сараптау бөлімдерінде тегін тексеруден өтуге; Қазақстан Республикасы заңнамалары аясында бекітілген тегін медициналық көмектер алуға; психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация қорытындысы бойынша дене бітіміндегі немесе психикасындағы ауытқушылықтардың көріну деңгейлерінің түрліше болуына қарамастан ауытқушылық анықталған күннен бастап тегін психологиялық-медициналық-педагогикалық түзету алуға құқылы [3, 9 б.].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында барлық білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар білім алу үшін олардың жеке мүмкіндіктерін нақты есепке алу қағидатын іске асыру негізінде тең құқықтарды қамтамасыз етудің қажетті шарты ретінде инклюзивті білім беруді ұйымдастыру қажеттілігі негізделген. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балалардың сәтті әлеуметтенуіне ықпал етуге

арналған, бұл болашақта олардың еңбек, кәсіби және жалпы әлеуметтік қызметте өзін-өзі табысты жүзеге асыру мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Инклюзия ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ғана емес, дені сау балаларға да анағұрлым дамыған, адамгершілік және тиімді білім беру жүйесі ретінде танылған. Инклюзия мектеп жүйесінің критерийлеріне сәйкес келуіне немесе сәйкес келмеуіне қарамастан барлығына білім алу құқығын береді. Мектеп білім беру функцияларын ғана емес, сонымен бірге бала өмірінің негізгі саласы болып табылады. Олардың әрқайсысының жеке басын құрметтеу және қабылдау арқылы жеке білім беру траекториясы бар жеке тұлға қалыптасады. Мектептегі оқушылар ұжымда болады, бір-бірімен өзара әрекеттесуді, қарым-қатынас орнатуды, мұғаліммен бірге білім беру мәселелерін шығармашылық түрде шешуді үйренеді. Инклюзивті білім беру барлық балалардың жеке мүмкіндіктерін кеңейтеді, адамгершілік, толеранттылық, көмекке дайын болу сияқты қасиеттерін дамытуға көмектеседі деп сеніммен айтуға болады.

Инклюзивті білім беру мәселесі бойынша зерттеулерді талдау инклюзияның келесі принциптерін атап өтуге мүмкіндік береді:

- барлық оқушылар мен педагогтардың қоғам үшін бірдей құндылығын тану;
- оқушылардың жергілікті мектептердің мәдени өміріне қатысу дәрежесін арттыру және оқушылардың бір бөлігінің жалпы мектеп өмірінен оқшаулану деңгейін бір мезгілде азайту;
- мектептегі жұмыс әдістемесін мектептің жанында тұратын барлық оқушылардың әр түрлі қажеттіліктеріне толық жауап бере алатындай етіп қайта құрылымдау;
- мүгедектігі бар немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар адамдарға ғана емес, барлық оқушылар үшін білім алу және мектеп өміріне толыққанды қатысу жолындағы кедергілерді жою;
- барлық мектеп оқушыларының пайдасына бағытталған реформалар мен өзгерістер жүргізу;
- оқушылар арасындағы айырмашылықтар – бұл жеңу керек кедергілерді емес, педагогикалық үдеріске ықпал ететін ресурстар;
- оқушылардың тұрғылықты жері бойынша орналасқан мектептерде білім алу құқығын тану;
- оқушылар үшін де, мұғалімдер үшін де жалпы мектептердегі жағдайды жақсарту;
- оқушылардың академиялық көрсеткіштерін арттыруда ғана емес, сонымен қатар қоғамдық құндылықтарды дамытуда мектептердің рөлін тану;

- мектептер мен жергілікті қоғамдастықтар арасындағы қолдау және ынтымақтастық қатынастарын дамыту;

- білім берудегі инклюзияны қоғамдағы инклюзияның аспектілерінің бірі ретінде тану.

Бұл қағидаттардың мәні – мектеп жанында тұратын барлық балалар үшін мектеп білімінің қол жетімділігінде. Мүмкіндігі шектеулі оқушылардың мектеп-көлікке, пандустарға, көтергіштерге физикалық қол жетімділігі қамтамасыз етілуі керек.

Оқу бағдарламасының құрылымы ең мобильді болатындай етіп жасалуы керек, ал білім беру әдістерінің әртүрлілігі барлық оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді. Сыныптан тыс жұмыстардың ерекше маңызы бар, ол оқушының денсаулығы мен даму мүмкіндіктеріне қарамастан жеке басын қалыптастырады. Инклюзия – дені сау оқушылардың құқықтарын мүгедектігі бар балалардың пайдасына кемсіту емес, білім беру барлық адамдар үшін нақты құқыққа айналатын қоғам дамуының келесі сатысы.

Өскемен қаласында 2016 жылдың желтоқсан айында облыс әкімі Д.К.Ахметовтың бастамасымен «Ақ ниет» облыстық мектеп-интернаты ашылды, ол Республика бойынша инклюзивті қолдауға бағытталған бірінші мекеме. Мектеп-интернатта тірек-қимыл аппараты бұзылған, көру, есту және сөйлеу қабілеті нашар, ақыл-ойы сақталған балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу және жан-жақты дамыту, психологиялық-медициналық-педагогикалық және түзете отырып қолдау сияқты бағыттар жүзеге асырылады. Мекеменің ашылуының негізгі міндеттерінің бірі – ерекше балалардың, яғни мүмкіндігі шектеулі немесе мүгедек балалардың қажеттіліктерін қанағаттандырып, әлеуметтік ортаға бейімдеу, орта және кәсіптік сапалы білім алуларына жағдай жасау. Бұл мекемеге Шығыс Қазақстан облысы бойынша мүгедек немесе мүмкіндігі шектеулі ерекше білім беруді қажет ететін балалар қабылданады, оқыту орыс және қазақ тілдерінде жүреді. 2021-2022 оқу жылында «Ақ ниет» мектеп-интернатында 85 оқушы тәрбиеленуде (жалпы жобалық қуаттылығы – 100 балаға арналған).

«Ақ ниет» мектеп-интернаты арнайы білім беру мекемесі бола отырып, біріктірілген модельді жүзеге асырады, яғни бастауыш және жалпы орта білім беру, курстық және бейіналды даярлық, түзете-дамытушылық, тәрбиелік, қосымша білім беру:

- арнайы білім беру мекемесі (лицензияланған 1-4 сыныптарды бастауыш оқыту) және психологиялық-педагогикалық, сауықтыру және түзету қолдауы мектеп-интернат базасында ұйымдастырылған.

Мекемеде дефектолог-мұғалімдер (логопед, психолог, сурдо-тифлопедагог) және медицина қызметкерлері (ЕДШ нұсқаушысы, массаж, физиотерапия, штатта дәрігер-невролог, офтальмолог) жұмыс жасайды.

- бір мезгілде инклюзивті білім беруде ерекше балаларға сапалы жалпы және кәсіптік білім алу үшін жағдай жасау қызметін жүзеге асырады: 5-сыныптан бастап «Ақ ниетте» тұратын тәрбиеленушілер негізгі және орта білімді № 15 тірек жалпы білім беретін мектепте жалғастырып, кадамдық қолжетімділікте сапалы жалпы және кәсіптік білім алу үшін жағдай жасалынады, осылайша инклюзивтік білім беруді дамытуға өзінше «көмектеседі».

«Ақ ниет» мектеп-интернатының моделі бастауыш мектеп түлегіне қойылатын талаптарды есепке алуды, бірінші кезекте, білім, білік және дағды жүйесін, әлеуметтік тәжірибені игеруді, балалардың физикалық және психикалық денсаулығын нығайтуды; білім беру ұйымының ерекшелігін ескере отырып, балалардың бір бөлігі инклюзияда 5-сыныптан бастап оқитынын ескере отырып, баланың даралығын сақтауды және қолдауды көздейді. Осылайша, мектептегі педагогикалық ұжымның міндеттері әртүрлі мүмкіндіктері мен қабілеттері бар балаларға жалпы білім беруге, одан әрі 9-сыныптан кейін кәсіби білім беруге және олардың сәтті әлеуметтенуіне қолайлы жағдай жасау болып табылады.

Осылайша, инклюзивті білім беру мәселесі күрделі болғандықтан пікірталас тудырады, бірақ бастысы – бұл шынымен әлеуметтік сипатта, өйткені оны шешу барысында көптеген адамдардың мүдделері қозғалады. Қоғам кез-келген адамға оның мүдделеріне, қажеттіліктеріне, мүмкіндіктеріне байланысты білім түрін таңдау құқығын беруі керек. Инклюзивті білім берудің ерекшелігі балалардың жынысына, жас ерекшеліктеріне, географиялық тұратын жеріне, қимыл-қозғалыстық және ақыл-есінің жағдайына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан, сапалы білім алу және өздерінің потенциалдық дамыту мүмкіндігіне ие болуды жүзеге асырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жолдары /Құраст.: А.К.Рсалдинова, А.М.Кемешова. – Алматы: «Өрлеу» ҰБАО АҚФ ҚР ББЖҚБАРИ, 2019. - 64 б.

2 Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 232 б.

3 Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды оқыту, тәрбиелеу, дамыту және әлеуметтік бейімдеуді педагогикалық қолдау моделі. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 39 б.

4 Инклюзивті білім берудің даму ерекшеліктері: халықаралық тәжірибе және отандық практика: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2017. – 343 б.

ҰЛТТЫҚ ТАНЫМ КӨРІНІСІ: АҚҰШТАП БАҚТЫГЕРЕЕВА ШЫҒАРМАЛАРЫ БОЙЫНША

САДУОВА Г. Б.
магистрант, 2-курс, Әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.
ИМАНАЛИЕВА Ғ.
ғылыми жетекші, ф.ғ.к., доцент

Ақұштап өлеңдері мазмұнындағы ұлттық сипатты ондағы көрінетін бай салт-дәстүрден, қатар келетін қазақтың жыраулар поэзиясындағы өршілдік пен ақынның өзіне тән нәзіктіктен, қазақ қызының махаббаттағы ұяндығынан, әке мен бала, ана мен қыз, қыз бен жеңге арасындағы қарым-қатынастың берілуінен, т.б. көреміз. М. Әуезов әдебиет тарихы жайлы айтқанда «...Әрбір ақын жеке-дара адам емес: оны туғызған елі бар. Өзінің үлгісі, салты, жақсылық, жаманшылығы бар. Сондықтан ақын өмірін соны туғызған елін алмай, барлық сал мен ақынды туғызған елінің өмірімен қоса қарастырады» деген еді [1, 16]. Ұлы суреткердің айтып отырғаны туындыгер шығармашылығын оның туған ұлтынан бөле-жара қарастырудың мүмкін емес екендігі. Адам неғұрлым білімді, талантты, мәдениетті болған сайын өзінің түпкі бастауына қайта орала береді. Себебі ондағы бұрын «көрмеген» ерекшеліктерді, артықшылықты таланты толыса, біліктілігі арта келе таниды. Ақұштап «Тілейді екен әжелер» атты өлеңінде:

Қызғалдақтар, орамалдар алқызыл
Құрметтеумен қоршаса да бар қызы,
Құдайынан бере көр деп әжелер

Тілейді екен жатса-тұрса жалғыз ұл [2, 29].

- дейді. Осы екі жолға ақын қазақтың тіршілігінен шығатын танымын беріп отыр. Қазақ неге ұл тілейді? Себебі ұлы жоқ үйде әке, шеше өлген

соң ол шаңырақ құлайды. Әулет жалғаспайды. «Қыз жат жұрттық» деген қазақ қызынаттандырарда «артыңа қарама» дейді. Бұл «келме» дегені емес, енді сол елдің адамы екенін білдіргені. «Келін ерден кетсе де, елден кетпейді» деген мақал бар. Бұл жерде бір айтқететін жай, әңгіме ажырасу туралы емес, ері өлген әйел жайында болып отыр. Қазақ жесірін қаңғытпаған, жетімін тентіретпеген. Негізінде әменгерлікті көпәйел алу деп түсінбеу керек, ол – жауапкершілік, парыз. Екінші бір мәселе, жоғарыдағы өлеңде көрінетіндей, қызды тіпті кемітіп отырған жоқ. Қазақ қызынардақтаған, төрге отырғызған.

Ақынның тағы бір ерекшелігі өзі жақсы білетін жайды жазады. Онда тәптіштеп түсіндірмейді, өлеңі өз биігінде тұрады. Қайта оқырманды ойлантып барып сол биікке көтереді.

Ерке өстім, көргенім жоқ азапкешіп,

Тіршілік, өмір заңы ғажапнәшік.

Бір кезде маған жайлы орын болды-ау

Бір қол мен тербететін қазақ бесік [2, 36].

Лирикалық кейіпкер өзінің бақытты өмірінің бастауы бесік екенін білдіреді және бұл «қазақ бесік» бүкіл өлеңнің болмағанмен, шумақтың түпқазығы болып тұр. Бесіктің қасиетін көшпенді тіршілік кешкендер ғана түсіне алады. Қазақ баласын бесікке салып асырайды, ағаш бесік көшпелі өмірге қолайлы. Бесікіпкептірілген талданжасалады. Екі басын қайың ағаштан шауып жасайды, астын атақтай салып дәрет жүретін жерін тесіп қояды, оған киізден түбек жасап кигізеді, баланы орайтын кеудеше, аяқ жақтық ымтайтын көрпеше (жөргек) орап, таңып қояды, басына жастық салады. Баланың бесікте кіші дәретіне қолайлы етіп қойдың асық жілігін ен шүмек жасалады. Түбекке құл салынады. Себебі баланың бойы жылы жату керек. Бесікке салғандарға білезік, сақинатағы басқа қолайлы заттар таратылады. Байсалды, үлгілі бәйбіше бесікке салады. Бала жыл ауық болмасы үшін үндемей салып, тілеуін содан кейін айтады. Ұлт бейнесі – ұлттық рухта. Бала қырқынан шыққан соң атасы мен әжесі баланың қарын шашыналып, бесікке салу тойын жасайды. Бұл бесіктің қасиеті. Лирикалық кейіпкер үшін өзінің өсіп ер жетуінде, қалаберді өмірдегі бүкіл қол жеткізген табыстарында, адам болып қалыптасуында бесіктің алар орны ерекше.

Өлең жолында тағы бір назар аударатын нәрсе ақынның «бір қолмен тербететін қазақ бесік» деуі. Ұлттық дүниетаным, оның өнердегі көрінісі дегеніміз осы. Қазақта «бесікті екі қолыңмен тербетпе» деген тыйым сөз бар. Жастайынан санаға сіңген осы тыйым өлең өрімінде де ойдан шықпайды.

Ақұштап тың өлеңдерінде жөргек сөзі де көп кездеседі. «Шынымды айтсамда» «Жыр жазар жылдар өтіпті жөргек жуумен...», «Қыздардан келген хаттарда» «Отырсам жөргек сығымдап», «Көз жұмдың, үміт толы әнің біттіде» «Жөргек тесәби жылап, өлең жаздым..», «Ризашылықта» «Жудым сәби жөргегін, қуыршағын да...» деген жолдар бар. Қазір әйелдер босағанда бір рет берілетін әлеуметтік көмекті жөргек пұлдеп айтқаны болмаса, осын ауатаудың мағынасын көпшілік біле бермейді. Жөргек дегеніміз не? Бала шыретіп түскенде табиғи нәрселерге орап алушы едік. Мақтаға, жібекке, теріге, жабағыға, т.б. дегендей. Табиғи дүниеге оралған нәресте бүкіл 18 мың ғаламмен табиғи түрде байланысып жатады. Қытай мен Үндістан арасында қазақтар Бұл анай деп атаған, тек мал шаруашылығымен айналысатын халық бар екенін айтады. Түрік тілінде сөйлейтін осы халық қойдың құмалағын келіге түйіп, електен өткізіп, соның ұлпасына туған нәрестені орайды екен. Мүмкін қазақтың жөргегі де солшығар? Жөргек бірте-бірте бесік жабдығы ұғымына айналып кетті.

Сүйдім қырдың гүлін де, жусанын да,

Жудым сәби жөргегін, қуыршағын да

Ана болдым кәдімгі мейірленіп

Тыпырлатқан тірліктік ұрсағымда [2, 103].

Ақұштапта жөргек ұғымын жаялықтан бала өсіруге дейін көтереді. Бесік пен жөргекті ақын философиялық деңгейге көтереді. Бірі – тәрбиенің, адамшылықтың, отаншылдықтың бастауы болса, бірі – аналық мейірімнің, аналықтың махаббаттың негізі. Ал оның астарында тағы да ұлттық ойлау мен ұлттық дүниетанымның әсері жатқандығын түсіну қиын емес.

Қорыта айтқанда Ақұштап лирикасының ұлттық бояуы қанық, өміршең дүниелер. Оның өміршендігі ақын өлеңдерінің ұлттық сипатында жатыр. Сондай-ақ, ақын өлеңдерінің эстетикалық негізі, бастау бұлағы да ұлттық ойлауда, ұлттық санада, ұлттық дүниетанымда жатыр.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 240 б.
- 2 Бақтыгереева А. Ақ шағала. – Алматы: Өлке. 2001. – 424 б.
- 3 Кәрібаева Б. Қазіргі қазақ лирикасының поэтикасы. – Алматы: Жазушы, 1988. – 152 б.

CONCEPTS «TUGAN ZHER» AND «HOMELAND» AS LINGUISTIC MATERIALS FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGE

SADYKOVA A. S.

undergraduate student, Teacher of English, Geological Prospecting college, Semey

DUSEKENEVA I. M.

supervisor, PhD, Shakarim State University, Semey

This article is devoted to the study of the concepts «Tugan Zher» and «Homeland» as linguistic materials in educational process. The article deals with the components of the nominative field of the concept «Homeland», in particular notions of the sub-concept of «tradition». Specific features from educational aspects are revealed on the examples of character, customs, holidays and folklore. A linguocultural comparative model of the «Homeland» concept is presented as empiric material. In this article, the author focuses on the fact that the concept of «Homeland» is multifaceted and consists primarily of unique nominees, and the traditions of each nation are an integral part of this concept.

Keywords: concept «Homeland», subconcept, linguoculturology, traditions, customs, culture, TEFL.

Concept «Homeland» attracted attention of scholars in the 90-es of the XX century. At that time the issues of national identity and its reflection and expression in language was considered to be an urgent one for the science of linguistics. A lot of traditional scholars dealt with the concept. Among them there were A. Vezhbitskaya,

I. Sandomirskaya, V. N. Telia, S. M. Tolstoy, etc. In our study, we will consider the concept of «Homeland» and highlight its main components. According to the definition of Yu.S. Stepanova: «A concept is a micro-model of culture, it generates it and it is generated by it. Being a «clot of culture», the concept has an extralinguistic, pragmatic, i.e. extra-linguistic information »[3, p. 40]. Considering the concept of «Homeland» from this point of view, we note that it is closely related to the principles of research in such a discipline as cultural linguistics. Their relationship is expressed in the following: while cultural linguistics studies the interaction of language and culture, the concept of «Homeland» contains these concepts as integral components. Thus, when studying the concept of «Homeland» we will rely on its linguoculturological aspect. V.N. Telia points to the concepts «homeland 1» – «small homeland» and «homeland 2» – «big homeland», which

belong simultaneously to language and culture and are included in the conceptual area of «patria» [Telia, 2001, p. 410]. According to the definition in dictionary by Efremova T. F. «Homeland» is the country in which somebody was born and a citizen of which he is. But a lot of linguists define it as feature of historical development of the nation and culture. Based on this definition, we can conclude that the concept of «Homeland» is more complicated than it seems at first glance, but vital to teach at c lasses of English.

What is «Homeland»? There is no doubt that everyone can answer this question. It is your birthplace, the place of your origin, where your ancestors lived.

But according to our theme we define concepts «Tugan Zher» and «Homeland». In this case it has specific concept as «micromodel of culture».

Considering the concept of «Homeland» from this point of view, we note that it is closely related to the principles of research in such a discipline as cultural linguistics. Their relationship is expressed in the following: while cultural linguistics studies the interaction of language and culture, the concept of «Homeland» contains these concepts as integral components. Thus, when studying the concept of «Homeland» we will rely on its linguoculturological aspect.

For a more detailed study, we will divide its nominative field into the following five sub-concepts-components: traditions, history, family, native land, home. In this article we will consider the essence of the «tradition» sub-concept using the example of the nominees of the English and Kazakh cultures.

Formation and development of patriotism among students is a vital issue to seek the support during educational processes. By specific techniques during classes of English we can obtain better academic and educational results. It is important to popularize the concept of «Tugan Zher» as students of our country are expected to visit other countries or study abroad and be ready to interact and introduce their culture to foreigners.

In each country there is a huge variety of traditions and customs, which are largely determined not by the territorial factor, but by the diversity of cultures of the peoples living in this country. Continuing the traditions of their ancestors, regardless of their place of residence, people thereby show love and respect for their Homeland. Homeland is their culture, history and heritage.

National and cultural features of Englishmen can be traced in most traditions, proverbs and sayings, families and history, etc. We all know that Englishmen are tended to start conversation with weather, so there

are a lot of idioms concerning weather. For example: «It never rains but it pours», «Take a rain check», «Under a cloud», «To be under the weather», etc. There is one more feature which reflects the culture of British people. We have a lot of common holidays but British people have some holidays appropriate for their culture, such as Boxing Day, Carnival, Mother's Day, Patrick's Day, Queen's Birthday, The Notting Hill Carnival, etc.

Speaking about Kazakhstan and its national feature «Tugan Zher» the first which springs in mind is hospitality. This national feature is presented in the books of Kazakh authors. If we take into consideration the book «The path of Abai» we can see a lot of scenes where Kazakh people are shown as open, well-wishing people.

The concept of «Tugan Zher can be easily found in Kazakh folklore, as a wide variety of poems, songs, and proverbs and sayings are devoted to the notion: e.g.: «Отан – елдің анасы Ел – ердің анасы», «Туған жердей жер болмас, Туған елдей ел болмас», « Отанды сүю – отбасынан басталады», «Отан оттан да ыстық».

The concept «Homeland» is considered in every level of the study of English. Thus, as an example I would like to present the fragment of the lesson «My homeland is Kazakhstan».

Lesson plan

Subject: Foreign language

The lesson theme: «My Homeland-Kazakhstan»

The lesson aims:

- Educational: to introduce students geographical position of Kazakhstan, its climate, industrial and social life
- Developing: to develop positive motivation; to develop listening, reading, speaking, writing skills. up-bringing: to impart practical skills; to foster respect and love to motherland..

«My homeland-Kazakhstan»

I want to tell you about my homeland. My homeland is Kazakhstan. Kazakhstan is an independent Republic. It is situated in the Central Asia. Its population, is 18 million. All people of Kazakhstan have equal rights and duties. Nur-Sultan is the capital of Kazakhstan. The territory of Kazakhstan is huge. It borders on China in the East and the Caspian Sea in the West, Russian in the North and the states of Asia in the South. The republic occupies the territory of more than 2 million square kilometers. Kazakhstan has 14 regions, 84 cities.

The earth of Kazakhstan is full of iron and gold, coal, nickel and raw materials. Also Kazakhstan is rich in mineral resources. These reserves formed a solid base for the development of heavy industry. The leading

branch of agriculture is the production of wheat, sheep rising, and horse breeding. Kazakh-is the official language of the country, but Russian and other languages are spoken here too. Kazakhstan has hundreds of nationalities that is why all people speak their native language.

Great attention is paid to the development of culture and education the Kazakhstan University, the Opera and Ballet Theater named after Abai Kunanbayev are well known. There are many big industrial centers in Kazakhstan such as Karaganda, Almaty, Semey, and Shymkent.

The climate is strongly continental. Kazakhstan has its own flag, anthem and national traditions and holidays. I think the most important holiday in our country is- Nayris. As it is said «East or West, Home is best!» I'm proud of my country.

Ex.1 Answer the questions:

Where is Kazakhstan situated?

What is the population in Kazakhstan?

What countries does it border on?

What mineral resources is Kazakhstan rich in?

What do you know about culture and education in Kazakhstan?

What are national symbols of the state?

Ex.2 Define true/false sentences

It is situated in the Central Asia.

Its population, is 15 million.

Nursultan is the capital of Kazakhstan.

The republic occupies the territory of more than 5 million square kilometers.

The earth of Kazakhstan is full of only gold.

The leading branch of agriculture is the production of wheat, sheep rising, and horse breeding.

Ex.3 Make up sentences using the words: to be situated, population, nationalities, political system, parties.

Ex.4 Explain the meaning of the proverb: «East or West, Home is best!»

This lesson plan shows us that using this concept in teaching foreign language is very important. As it develops such qualities as respect to the language and culture. Students understand the meaning of «Homeland» deeper.

Thus, we can conclude that the concept «Homeland» is multifaceted and consists mainly of unique nominees, and the traditions of each nation are an integral part of this concept. Compliance with folk customs allows you not only to remember your culture and history, but also to present it

for foreigners to develop love to motherland and patriotic features and also popularize our country. Moreover, interdisciplinary aspect of teaching the concepts of Homeland and Tugan zher widens students scope of knowledge and let them be tolerant and respectful to traditions and customs of other cultures, thus be more successful in intercultural communication.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Артановский С.Н. Понятие Родины: современные модификации // Вестник СПбГУКИ. – 2012. – №3. – С. 6.
- 2 Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. – Волгоград: Перемена, 2001. – 477 с.
- 3 Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Русский язык, 2000
- 4 Перевозникова А.К. Концепт «Родина» как составляющая национального образа России в русской языковой картине мира / А.К.Перевозникова // Концепт: философия, религия, культура. – 2019. – №1 – С. 54-61.
- 5 Уолш И.А. Н. В. Конон, Т. Н. Химунина. Great Britain. Customs and Traditions. Великобритания. Обычай и традиции. – СПб.: Антология, 2005. – 218 с.
- 6 Уорелл А.Дж. Английские идиоматические выражения. – М.: Художественная литература, 1999. – 96 с.
- 7 Юзефович Н.Г. Интерлингвокультурная картина мира в английском языке вторичной культурной ориентации (на материале описания русской действительности). – Хабаровск: ДВГГУ, 2013. – 266 с.
- 8 Воркачев С. Г. Слово «Родина»: значимостные составляющая лингвоконцепта // Язык, коммуникация и социальная среда. – Воронеж: ВГУ, 2006. – С. 26-36.
- 9 Степанов Н.П. Народные праздники на Святой Руси. – М.: Российский раритет, 1992. – 80 с.
- 10 <https://school-science.ru/8/10/41451>
- 11 <https://scipress.ru/philology/articles/kontsept-rodina-kak-lingvokulturologicheskaya-sopostavitelnaya-model-velikobritanii-i-rossii.html>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ МОТИВАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ (НА ПРИМЕРЕ СЕРВИСА LINGUALEO)

САЛИКОВА А. К.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
АУБАКИРОВА Р.Ж.
д.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

В процессе обучения любой учитель время от времени сталкивается со снижением учебной мотивации или даже ее отсутствием. Проблема мотивации была всегда актуальна, она активно исследуется как в психологии, так и в педагогике. В ГОСО среднего образования в Республике Казахстан определены новые требования к процессу обучения. В связи с пандемией COVID-19 стало необходимым использование средств информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе.

Известный дидакт, одна из известных разработчиков проблемы формирования мотивации в процессе учебы – Г. И. Щукина считает, что интересный урок можно создать за счет следующих условий [1]:

- личности учителя (очень часто даже скучный материал, объясняемый любимым учителем, хорошо усваивается);
- содержания учебного материала (когда ребенку просто нравится содержание данного предмета);
- методов и приемов обучения.

Чтобы мотивировать ученика в процессе обучения, нужно держать фокус на следующем:

- Во-первых, развивать быстроту реакций, воображение, память, внимание, и другие психические процессы;
- Во-вторых, по возможности стараться на уроке обратиться к каждому ученику не по одному разу, а не менее 3–5 раз, т. е. осуществлять постоянную «обратную связь»;
- В-третьих, стараться интегрировать знания, связывая темы своего урока с другими учебными дисциплинами, обогащая знания, расширяя кругозор учащихся;
- В-четвертых, использовать ИКТ на уроках.

Таким образом, урок следует организовать так, чтобы ученику было интересно от самого процесса учения и радостно от общения с учителем, одноклассниками.

В современной школе данный результат достигается посредством ИКТ. ИКТ позволяет учителю преподнести материал интересно, креативно и ярко. Нужно подчеркнуть, что с помощью ИКТ можно воздействовать сразу на несколько каналов восприятия: аудиальный, визуальный, а при активности учащихся, и на кинестетическом уровне.

Профессиональная подготовка специалиста сферы полиязычного образования связана с информатизацией процесса обучения, что предполагает формирование базовых компетенций учителя английского языка с установкой на использование ИКТ.

ИКТ на уроках становится ведущей технологией в образовательном процессе, которая способствует формированию умений самостоятельно пополнять знания, осуществлять поиск и ориентироваться в потоке информации, а также способствуют повышению мотивации к изучению языка, формирует коммуникативную культуру учащихся и их познавательную самостоятельность.

Информационно-коммуникационные технологии – это совокупность знаний компьютерной техники и систем связи, предназначенных для поиска, накопления, обработки и эффективного внедрения знаний в производство, управление и другие сферы жизни общества [2].

Учителя-практики достаточно методично используют педагогический потенциал интернет-ресурсов. На уроке одновременно осуществляется визуализация информации в виде презентации. Интернет-ресурсы мотивируют обучающихся изучать язык, предоставляют различные возможности для совершенствования речевых способностей обучающихся. У педагогов в этой связи появилась возможность представить большой по объему познавательный учебный материал в рамках одного занятия. Информационно-коммуникационные технологии представляют собой интерактивный способ подачи аудиовизуальной информации с помощью современных технических средств, объединяя текст, звук, фото, видео в одном цифровом формате, и все это помогает решить образовательные задачи. Но внедрение в образовательный процесс данной технологии ставит перед педагогами задачу по отношению к обучающимся: научить использовать существующие ресурсы в сети интернет для совершенствования коммуникативных умений и навыков на медийном языке.

Использование на уроках материалов, созданных на основе интернет ресурсов, делает процесс обучения интересным и легким для понимания.

Использование интернет-ресурсов оказывает влияние на профессиональный рост самого учителя, на его способность идти в ногу со временем, что в свою очередь, отражается на значительном повышении качества обученности школьников, на знании языка [3].

Необходимость использования ИКТ сегодня диктуется тем, что без их активного использования невозможно повысить интенсивность процесса получения знаний, процесса формирования профессиональной закреплению навыков и умений. мотивации обучающихся.

Наиболее полным является определение мотива, предложенное одним из ведущих исследователей этой проблемы – Л. И. Божович. Согласно Л.И. Божович, в качестве мотивов могут выступать предметы внешнего мира, представления, идеи, чувства и переживания, словом, все то, в чем нашла воплощение потребность [4].

Впервые термин мотивация был использован А. Шопенгауэром в статье «Четыре принципа достаточной причины». Под мотивацией понимают процесс, увязывающий воедино личностные и ситуационные параметры на пути регуляции деятельности, направленной на преобразование предметной ситуации, для осуществления определенного предметного отношения личности к окружающей ситуации [5].

Одним из приложений, которые влияют на интерес и мотивацию учащихся является сайт [LinguaLeo](#) – популярная онлайн-система для изучения иностранного языка [6]. Персонаж сайта – львенок Лео, который дает вам задания, при выполнении которых обучающийся зарабатывает баллы в виде фрикаделек. Этот сайт не только для детей, но и для взрослых.

Основная идея сайта – «прогуляться» по джунглям и подписаться на профессиональные курсы. Сайт помогает в ежедневных языковых тренировках: он полезен, интересен и доступен (вы можете тренировать слова на планшете по дороге на работу или на завтрак).

К преимуществам данного сайта относятся: удобная и простая регистрация на сайте, простое и понятное использование, приятный дизайн, возможность проходить курсы обучения, а также возможность заниматься как на компьютере, так и на мобильных устройствах.

Особенностью данного приложения является то, что главный герой львенок, который становится питомцем, радостно приветствует своего обучающегося. Он нуждается в постоянном внимании и ест фрикадельки, которые могут быть получены только путем постоянного изучения новых английских слов или прослушивания и просмотра интересных материалов на английском языке.

В начале работы требуется указать свой уровень знания английского языка (начинающий, базовые знания, ниже среднего, средний, выше среднего, продвинутый, свободный) и время, которое вы хотите тратить каждый день на изучение английского (от 0,5 до 10 часов). После того, как определится «начальный» уровень, можно увидеть маленького беззащитного львенка, который нуждается в постоянном питании, чтобы помочь ему быстрее расти. Размер львенка меняется при достижении определенных уровней.

Программа LinguaLeo устроена так, что перед обучающимся часто отображается окно с инструкциями о тех или иных действиях. Здесь также отображается награда за выполнение задания (на уровне 1 для начинающих это 10 очков опыта и возможность освоить содержание сервиса). По мере осваивания LinguaLeo, задачи с каждым уровнем усложняются. Нужно собирать все больше и больше очков опыта, чтобы накормить растущего питомца.

Знакомство с сервисом LinguaLeo осуществляется следующим образом:

- Панель программы LinguaLeo достаточно проста и включает в себя несколько страниц (джунгли, глоссарии, словарь, тренировки, журнал, саванна);

- Курсы (Лингво Лео) - это раздел сервиса, который представляет Вам возможность учиться по видеокурсам. Предлагается 4 темы для изучения: питание (базовый уровень), друзья (уровень выше среднего), работа (уровень выше среднего), а также деньги (свободный уровень);

- Видеокурс включает в себя от 7 до 14 уроков, в которых Вы будете смотреть видео, читать текст и отвечать на поставленные вопросы;

- Одна тема (Питание) предлагается бесплатно, по остальным темам есть возможность провести пробный урок, но за основное обучение нужно заплатить;

- Прохождение видеокурса позволяет улучшить языковые навыки в конкретной области. При этом, Вы получаете очки опыта и сертификат;

- Глоссарии (LinguaLeo). Здесь собрано 80 словарей (о человеке, образование, работа, английский для начинающих, английский для специалистов и пр.);

- Словарь (Лингва Лео) – это личный словарь, его обучающийся пополняет, читая и слушая тексты, просматривая видеоматериалы;

- Тренировки: Перед обучающимся 6 вариантов увлекательных игр для успешного изучения английского языка. Здесь используются

слова из словаря (словаря, который формируется по мере изучения различных материалов);

- Слово-перевод – необходимо перевести слово с английского языка на русский;

- Перевод-слово – обратный процесс — необходимо перевести слово с русского языка на английский;

- Конструктор слов – необходимо из предложенных букв составить слово.

- Кроссворд (демо-версия, основная версия покупается) – необходимо отгадать кроссворд на английском языке;

- Словарные карточки – здесь написаны английские слова. Обучающийся выбирает те слова, которые он знает. За все правильные ответы обучающийся получает очки опыта, которые необходимы для роста питомца и повышения уровня знаний английского языка;

- Журнал (Лингво Лео). Здесь подробно расписывается, чем и когда Вы занимались. Сколько времени провели на сервисе, сколько слов выучили. Справа представлен график фактических и плановых показателей за период. Это позволяет учителю проследить динамику обучения учащегося;

- Саванна LinguaLeo. Вы можете добавлять в свой прайд знакомых и незнакомых людей, имеющих питомцев-львов. Ежедневно определяется лидер прайда – человек, который набрал больше всех очков опыта. Для того, чтобы добавлять новые слова в словарь Вы платите Фрикадельки;

Данный сайт можно использовать во внеклассной работе по английскому языку. Положительные результаты, повышается качество обучения, у детей появляется мотивация, интерес к предмету и к его углубленному обучению.

Важно помнить, что главной задачей обучения является формирование у обучаемого радости познания, расширение интеллектуальных возможностей пользователя. Необходимо добиться баланса между интересными заданиями, яркой формой подачи и содержательной информативностью. Использование игровых обучающих приложений способствует приобретению пользователем навыков поиска, структурирования и анализа информации. Стандартное образование направлено на получение знаний большим трудом. Использование ИКТ придает серьезному делу легкость, игривость. Внедрение игры при обучении приводит к тому, что ученики становятся заинтересованными в получении знаний.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М., 1998.
- 2 Арсалиев Ш.М.Х. Использование информационных технологий в этнокультурном образовании // Экономические и гуманитарные исследования регионов. 2018. № 2. С. 9–15.
- 3 Подопригорова, Л.А. Использование интернета в обучении иностранному языку/ Л.А. Подопригорова// Иностранные языки в школе.[Текст]– 2003. - № 5. – с.23.
- 4 Божович, Л.И. Этапы формирования личности.[Текст] – М.: Норма, 2007. – 295 с.
- 5 Полат, Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/ Е.С. Полат. [Текст]– М. : Academia, 2005. – 270с.
- 6 Lingualeo – онлайн сервис для изучения английского языка [Текст]. – Режим доступа: <https://lingualeo.com/ru/dashboard>

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF HIGHER EDUCATION IN KAZAKHSTAN

SAPABEKOV D. K.

PhD, associate professor, Department of Psychology and Pedagogics,
Toraighyrov University, Pavlodar

SYZDYKOVA A. Z.

undergraduate student, Toraighyrov University, Pavlodar

Abstract. The article considers one of the main objectives of Kazakhstan's educational policy – the quality of education, which is necessary in the modern era of the knowledge industry as an intellectual and technological basis for ensuring the survival, prosperity and development of the Republic of Kazakhstan.

Keywords. Transformation, education, academic mobility, study load, educational programs.

The overall priority task of the educational policy of the countries that emerged in the post-Soviet space, including Kazakhstan, is to establish the quality of education necessary in the modern era of the knowledge industry, which is the intellectual and technological basis for ensuring the survival, prosperity and development of nations. In this regard, the uniqueness of the situation lies in the fact that if the political awareness of the priority of the quality of education as a super-task in developed countries dates back to the middle of the XX century, then for Kazakhstan, as for the CIS countries, this process began about 10-12 years ago.

The national concepts and plans for the development of higher education in many post-Soviet countries provide for the gradual introduction of a two-stage model and a system of academic credits. In most CIS countries, bachelor's and master's degrees have been introduced into the practice of higher education back in the early 1990s. There is a process of developing a new sample of the diploma supplement, which will indicate the academic load in academic hours and in credit units calculated according to methods compatible with ECTS. All these measures are implemented in the light of the European integration of post-Soviet higher education systems in accordance with the principles of the Bologna Process [1].

Comparing the approach in the countries of the European Union and in the countries that emerged on the territory of the former USSR, we can say that the motives for reforms in higher education in the post-Soviet space and in Western Europe are different. Perhaps the only similar

motive is the desire to increase the efficiency and level of financing of higher education systems, including by attracting foreign students studying on a fee basis [2].

As for the other expectations related to participation in the Bologna Process, the expansion of citizens' access to study and employment opportunities abroad and the reduction of the risk of international isolation and provincialization of the national higher education system due to the absence of the Bologna Process are at the forefront.

Over the past 20 years, the national education systems in the CIS and neighboring countries have undergone significant changes. In particular, higher education has structurally and meaningfully acquired or is acquiring the following qualitative features:

- the emergence of various types of educational institutions (state and non-state, commercial and non-profit) and the formation of the non-state education sector;

- replacement of unified curricula with variable ones, including national and local components;

- fundamental updating of the content of education and the use of new teaching methods;

- formation and formation of market mechanisms for financing and management of educational institutions.

In general, it can be noted that the transformations in national education systems over the past 20 years have become prerequisites for their greater democracy and the ability to take into account the demands of the labor market to one degree or another, as well as the possibilities of adult education, their training and retraining. In this regard, the formula "from lifelong education to lifelong education" as a general cultural necessity of modern life is increasingly becoming a priority political transformation in national education systems.

One of the directions of the policy of reforming higher education in the CIS countries, aimed at creating their own national higher education systems that meet the requirements of not only today, but also what will be needed in the near future, is both international integration and integration within the commonwealth. The prerequisite for this is that in 1997 the Council of Heads of Government of the CIS approved the Concept of the formation of a single (common) educational space of the CIS, and in 2001 – an Interstate program for the implementation of this concept. This program provides:

- creation of a regulatory framework for the development of integration processes;

- coordination of state educational standards at all levels of education (including higher education);

- mutual recognition of educational documents, academic degrees and titles;

- coordination of the procedure for certification and accreditation of educational institutions;

- scientific and educational-methodological support of a single (common) educational space.

In order to train highly qualified specialists in Kazakhstan, in 2010, on the initiative of the President of the Republic of Kazakhstan, N.A. Nazarbayev, a new type of university was opened – «Nazarbayev University», for which scientists from leading foreign universities are involved. This university is a unique educational center, the analogue of which has never been before in Kazakhstan, and should become a national brand. Graduates of the university should become the scientific elite of Kazakhstan. Three research centers have been established at the new university: the Center for Life Sciences, the Center for Alternative Energy and the International Instrumental Center. These centers are equipped with the latest laboratory equipment for advanced scientific research. The university has six faculties in engineering, natural sciences, humanities, as well as a medical school and a school of public policy and business [3].

The West and the East within the framework of universal values. One of the ways in the national and international integration of Kazakhstan is the introduction of trilingualism, which the head of State N. A. Nazarbayev has repeatedly drawn attention to in his speeches.

«Kazakhstan should be perceived throughout the world as a highly educated country, whose population uses three languages: Kazakh as the state language, Russian as the language of interethnic communication and English as the language of successful integration into the global economy» [4]. Based on this, education in universities should be conducted not only in Kazakh and Russian, but also in English. The teaching of individual languages in English is already underway at the Innovative Eurasian University. «KRAT (Kazakh-Russian-English trilingualism) is the only correct language strategy, which is fundamentally necessary in the conditions of multilingualism of Kazakhstan on the one hand and the dominance of the English language in the foreign market on the other hand. The short strategy covers all the main aspects of business: management, marketing, monitoring and others» [5].

The integration of higher education, which turns out to be a means of strengthening economic competitiveness in the world market,

requires the development and creation of interstate mechanisms for the implementation of tasks to ensure high-quality training, ensuring the mobility of both teaching staff and students.

Academic mobility is «the transfer of someone related to education for a certain period to another educational institution (in its in the country or abroad) to study, teach or conduct research, after which the student, teacher or researcher returns to their main educational institution» [6-8]. Academic mobility is a key component of the Bologna process. Academic mobility in combination with the other principles of the Bologna Process should ensure the formation of a «Europe of Knowledge» – a single European educational and scientific space with a variety of educational and scientific programs and processes and having the possibility of their optimal interaction due to comparability, mutual recognition and the possibility of effective interaction of universities and research centers arising due to these factors, as well as the individualization of educational trajectories. In the educational system of higher education, which used to be in the USSR, there was no such thing as academic mobility, the student was assigned to only one university all the time of his studies, to which he entered to obtain a specialty.

Kazakhstan is a participant in the Bologna process, therefore, the principle of academic mobility should be implemented in Kazakh universities. In this regard, in our opinion, for the development of academic mobility of Kazakhstani universities, in particular at Toraighyrov University, it is necessary to solve the following tasks: ensuring high-quality training of students, teachers and university staff in foreign languages, forming an adequate level of language proficiency for participation in international cooperation programs;

- updating of the material educational and scientific base of the university, creation of new educational and scientific laboratories;
- development of an intra-university mobility assessment system;
- development of a system for informing about academic mobility programs;
- achieving a high level of educational services that meet the needs of the labor market, the tasks of industrial and innovative development of the country, the needs of the individual and corresponding to the best international practices in the field of education;
- ensuring integration into the European higher education area;
- development of training programs for bachelors and masters in all specialties taught at Toraighyrov University, harmonized with the curricula of foreign universities, to which students will be sent for training;

- active participation of employees and persons studying at the university in international educational and scientific projects;
- providing information about the university to independent national and international organizations that rank higher education institutions based on the results of their activities;
- the university is accredited by international accreditation organizations in order to increase trust and strengthen a positive image in the eyes of the general public, consumers of qualified specialists trained by the university.

These tasks are not typical only for Toraighyrov University, their solution in other universities of Kazakhstan will allow achieving the results that are designated as priority goals in the Strategic Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2022.

One of the outcomes of higher education infrastructure. Today there are 125 universities in the country. It should be emphasized here that we are talking about infrastructure, not academic stuff. These are academic buildings, laboratories, dormitories and sports facilities. In addition, universities also have intangible assets in the form of computer programs, patents and others, so we are dealing with a specially created educational infrastructure, the potential of which is far from fully disclosed today. In accounting terms, we have a tangible asset that is not used 100 percent. Moreover, this asset requires significant fixed costs, which, if we are talking about state universities, fall on the shoulders of the state.

In Kazakhstan's universities today, for example, about 430 thousand students study, education costs an average of 100 thousand tenge per year, i.e. the turnover is approximately 43 billion tenge per year. Approximately 30% study for state grants, the rest pay for themselves, bringing profit to higher education institutions, respectively, forming a stable flow of tax deductions.

At a time when economic diversification is becoming a vital paradigm and the only possible condition for economic development, it is necessary to use this asset to the maximum extent, filling it with content and attracting as many students as possible. After all, a student is not only a tuition fee, it is also related expenses, and, importantly, it is a socially considered citizen who receives a certain level of education. In addition, an effectively trained specialist makes a more significant contribution to economic growth.

In this context, it is important to develop the most effective strategy for the development of the university system in terms of added value. It is necessary to determine priorities taking into account the limited budget.

REFERENCES

- 1 Ruditsa N. B. Some aspects of innovation processes in the higher education system // Bulletin of Toraihyrov University. - Pavlodar, 2010. - No. 4.- pp. 181-183.
- 2 Akimov M. Yu., Larchenko I. N., Mayer V. V., Molozhavenko V. L., Silin A. N. (edited by A. N. Silin). University complex: innovative technologies to ensure the quality of vocational education. - Tyumen: Publishing House of TSOGU, 2011. - 204 p.
- 3 A new University named after N. Nazarbayev has opened in Astana. Educational Community of Kazakhstan [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.uchi.kz/kazakhstan/v-astane-otkrylsyanovi-universitet-im-nazarbaeva> .
- 4 N. Nazarbayev: «New Kazakhstan in a new world» (text of the message to the people) [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.centrasia.ru/newsA.phpst=1172730120>.
- 5 Ruditsa N. B., Komarov O. E. Problems of resource management of the higher education system of Kazakhstan // News of higher educational institutions. Sociology. Economy. Politics. - 2014. - No. 2. - pp. 88-92.
- 6 Belonozhko M. L., Silin A. N., Gabysheva L. K. On the results of the implementation of the requirements of the Federal State Educational Standard in the training of managers // Bulletin of the University. – 2013. – No. 15 – P. 159-162.
- 7 Weindorf-Sysoeva M. E., Bakhtizin R.N., Fatkullin N. Y., Shamkovich V. F. Musina D. R. Modern approaches to e-learning in the University. – M., 2014.
- 8 Valinurova L. S., Kazakova O. B., Iskhakova E. I., Evtushenko E. V. Tools of financial management nanovation-oriented enterprise: textbook. - Ufa, 2012.

ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫ

САПАБЕКОВ Д. Қ.

PhD, қауымд. профессор, «Педагогика және психология» кафедрасы,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

ТЕМИРОВА С. С.

студент, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қазіргі қоғам әлеуметтік, жеке, саяси, техногендік, экологиялық проблемалардың кең спектрімен сипатталады. Постмодерн жағдайында ол көбінесе дамудың басымдықтары мен бағыттарын нақты анықтай алмайды, мақсаттар мен міндеттер жүйесін құра алмайды, құндылықтар шкаласын жасай алмайды, қауіптерге тиімді қарсы тұра алмайды, бұл мәселелерді шешу қоғамның өзекті міндеті болып табылады, бірақ тарихи тәжірибе көрсеткендей, оны тек жаратылыстану және техникалық ғылымдардың көмегімен жүзеге асыру мүмкін емес, көбінесе бұл жерде басымдық әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдарға тиесілі. Олар жеке тұлға мен қоғам мәдениетінің белгілі бір түрін қалыптастыруда басты рөлдердің бірін ойнауға, позитивті конструктивті руханилықтың модельдерін жасауға, мемлекет пен адамның рухани және материалдық салаларының толыққанды жұмыс істеуін қамтамасыз ететін жаңа әдістер мен технологияларды жасауға, аталған қауіптерге қарсы тұруға арналған. Қазіргі заманғы әлеуметтік-гуманитарлық білімі бар қоғам әлеуметтік және жеке қатынастарды тиімді реттеуге, әлеуметтік тетіктерді жетілдіруге, жеке тұлғаны дамытуға, әртүрлі қақтығыстар мен қауіптердің алдын алуға және шешуге мүмкіндік береді. Сондықтан қазіргі қоғам үшін басымдық әлеуметтік-гуманитарлық білімді белсенді кенейту, білім беруді және өздігінен білім алуды, ағартуды жетілдіруі тиіс. Әр түрлі зерттеушілердің пікіріне сүйене отырып [1-3] әлеуметтік-гуманитарлық білім беруді оқушылардың әлеуметтік, жеке және кәсіби қасиеттерін қалыптастыруға және дамытуға бағытталған оқу-тәрбие іс-шараларының жүйесі ретінде анықтауға болады. Ол белгілі бір қағидаттарға негізделуі тиіс: дамытушы жеке тұлға сипатына ие болуы, оның шығармашылық әлеуетін қалыптастыруы; жүйелі және тұтас болуы; ұлттық мәдениетке, философияға, идеологияға негізделуі; тәрбиелік мүмкіндіктері болуы тиіс; әлеуметтік-гуманитарлық білімнің мазмұны қазіргі қоғам мен адамның қажеттіліктерімен анықталады. Осы қажеттіліктерге сәйкес жоғары мектепте оқытылатын пәндер жиынтығы, көлемі мен мазмұны қалыптасады. Әлеуметтік-

гуманитарлық блоктың құрылымында оқытылатын пәндердің мәртебесі мен орны көрсетілген, оларды оқу-тәрбие процесінде іске асыру тәсілдері, білім алушылардың білімін бақылау және бағалау әдістері соған байланысты. Әлеуметтік-гуманитарлық блоктың пәндері олардың мәртебесіне сәйкес жіктелуі керек: міндетті, таңдау бойынша міндетті және қосымша таңдау пәндері. Біріншісі барлық мамандықтар үшін оқу жоспарына кіреді және барлық студенттер білім министрлігінің оқу бағдарламалары бойынша толық көлемде оқиды. Міндетті пәндерге іргелі (немесе базалық) және қолданбалы (немесе функционалды) пәндер жатады. Әлеуметтік-гуманитарлық білім берудің негізгі құрамдас бөлігі іргелі сипаттағы және жеке тұлғаның рухани білімінің негізі болып табылатын пәндер болуы керек. Бұл әлем, табиғат, адам, қоғам туралы жалпы және маңызды білім беретін философия және мәдениеттану, оның аясында адамның әлемді көру түрлері мен оның қызмет ету жолдары анықталады. Олар әлеуметтік-гуманитарлық білімнің бағыты мен сипатын көрсетуі керек, сондықтан олардың әлеуетін іске асыру үшін қажетті көлемді алып, негізгі әдістемелік талаптарға сәйкес келуі керек. Негізгі пәндерді ескере отырып, қоғам мен адамның болмысының әртүрлі аспектілері туралы білім беруге арналған қолданбалы (немесе функционалды) пәндер жүйесі қалыптасады. Бұл азаматтық білім, әлеуметтану, саясаттану, экономика, құқық, этика, ғылыми таным әдістемесі. Дәл осы пәндер жеке тұлғаны әлеуметтендіруге жауап береді, оны танымдық әлеуетпен жабдықтайды, қоғам өмірінің негізгі салалары туралы білім негізін береді. Таңдау бойынша міндетті пәндер – логика, дін және еркін ойлау негіздері, эстетика, экологиялық философия, конфликтология, ғылым және техника философиясы, педагогика және психология негіздері, басқару теориясының негіздері, адам құқықтары, шаруашылық құқығы, мемлекет тарихы және т.б. – түлектердің қызығушылықтарына, әлеуметтік, кәсіби және жеке қызмет ерекшеліктеріне байланысты құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етуге арналған.

Әлеуметтік ғылымдар адам өміріндегі орталық және күрделі процестердің бірі әлеуметтенуді ажыратады. Оның ең кең кезеңі, ол жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауы, жетілдіруі, өзін-өзі жүзеге асыруы және қоғамның дамуына ғана емес, сонымен бірге экономиканың қалыптасуына да бағыт береді. Кезеңнің масштабына және процестердің барлық компоненттерінің маңыздылығына байланысты Еңбек әлеуметтенуінің сәттілігі көбінесе мансаптық өсуді анықтайды. Қоғамдық қатынастардың әлеуметтік, мәдени, экономикалық

жағдайларын дамыту адамның мансаптық өсу парадигмасын, кәсіби мақсаттарын және оған қойылатын талаптарды өзгертеді. Демек, кәсіби өзін-өзі анықтау және өзін-өзі тану үшін жеке тұлға неғұрлым маңызды болып табылады, оның құндылық бағдарларын анықтау, ол жеке тұлғаның еңбек әлеуметтенуіне бағытталған. Құндылық бағдарлары шешім қабылдау процесінің негізі болғандықтан, олар бір жағынан адамның стандарттарына, мұраттарына сәйкес келеді, ал екінші жағынан олар жеке тәжірибені көрсетеді. Адамның мансаптағы әрбір шешімін қабылдауы, ең алдымен, оның құндылық бағдарларының жүйесімен негізделеді, оның тепе-теңдігі кәсіпқой ретінде адамның тозуына ықпал ететін ішкі қақтығыстарды болдырмауға мүмкіндік береді. Мұның бәрі мансаптық мақсаттарға қол жеткізу кезінде шешім қабылдауға құндылық бағдарларының әсерін және мансаптық өсудің құндылық бағдарларын өзгертуге әсерін зерттеу қажеттілігін өзекті етеді. Ғылымдағы «мансап» терминін тұжырымдаудың алғышарты С. Л. Рубинштейннің «адамның өмір жолы» анықтамасы болып табылады, ол бұл адамның өз еңбегінің объективті өнімдері арқылы тек ақыл-ой ғана емес, сонымен бірге жеке басының дамуы жүретін процесс деп тұжырымдайды [4].

Әлеуметтік-гуманитарлық блоктағы барлық пәндердің конъюгациясына ерекше назар аудару керек, өйткені олар көбінесе бір – біріне сәйкес келмейді, бұл кейбір жағдайларда әртүрлі курстарда бірдей материалдың қайталануына, демек, оқу уақытын нәтижесіз жұмсауға, ал басқаларында студенттердің біліміндегі олқылықтарға әкеледі. Барлық пәндер мазмұны, ішкі құрылымы, көлемі, практикалық бағыты, проблемалары бойынша жақсы байланыстырылуы керек. Әр курс өз функцияларын орындауы және басқа пәндерді толықтыруы керек. Бұл әлеуметтік-гуманитарлық білімнің жүйелілігіне, үйлесімділігіне және бірлігіне, оны оқытудың тиімділігін арттыруға әкеледі.

Отандық әлеуметтік гуманитарлық білім берудің басты мәселесі – қажетті пәндерді оқуға бөлінген оқу сағаттарының аз ғана бөлігінде ғана емес, олардың мазмұны мен оқыту әдістерінде. Іс жүзінде әрбір пән теориялық тұрғыдан басым және нақты өмірден және адам мен қоғамның шұғыл қажеттіліктерінен алыс, аз сұранысқа ие материал. Сонымен қатар, ол дәстүрлі академиялық түрде, өмір мен әлеуметтік шындыққа сілтеме жасамай, одан да жаманы, адам мен қоғам алдында тұрған проблемалар мен міндеттерді шешу құралдарынсыз оқытылады. Осыған байланысты оқу бағдарламаларын дайындауға, студенттердің алған білімдерін нақты өмірде қолдану дағдыларын

калыптастыруға бағытталған әлеуметтік-гуманитарлық пәндерді ұсыну практикасына назар аудару қажет.

Демократия жағдайында өмір сүретін қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-гуманитарлық білім әсіресе өзекті, өйткені әр адам оның жұмысына белсенді қатысады және ол қабылдаған шешімдердің сапасы мен оның қызмет әдістері оның әлеуметтік-гуманитарлық дайындық деңгейіне байланысты. Дамыған адам өзінің өмірлік мақсатын саналы түрде түсінеді, шындықты оң қабылдайды, әлеуметтік тұрақтылық пен экономикалық өсудің негізін құрайтын белсенді азаматтық ұстанымға ие. Тар мамандандыру орынсыз, өйткені бұл адамның санасын айла-шарғы жасауға, әрдайым теңдестірілген шешімдерге, ойластырылмаған әрекеттерге әкеледі. Сондықтан ғылыми-педагогикалық қоғамдастықтың өкілдері әлеуметтік-гуманитарлық білім берудің позициясын белсенді түрде қорғап, оны жетілдіруі керек. Басқа оқу пәндері арасындағы мәртебе, тиімділік, бедел, білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде оны дамыту және жетілдіру үшін барынша күш салу.

Қазіргі өркениеттің болашағы тек техникалық прогресс пен экономикалық өсу деңгейіне ғана байланысты емес. Ол адамның игілігі үшін және оның атынан негізгі әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуге дайын адамның рөлімен көбірек анықталады. Сондықтан ХХ ғасырдың екінші жартысында білім беру жүйесін реформалау әлемнің әртүрлі елдерінде өзекті проблемаға айналғаны кездейсоқ емес. ЮНЕСКО-ның мәліметтері бойынша, бұл құбылыстың себептерінің бірі әлемдік өркениеттің құндылықтарын қайта бағалау болды, оның барысында қоғам өзін және айналасындағы шындықты өзгерте отырып, әлеуметтік прогреске белсенді қатыса алатын планетарлық ойлау мәдениеті бар адамды тәрбиелеу қажеттілігін түсінді. Осы жаһандық міндетті жүзеге асырудағы жетекші фактор-бұл білім беру жүйесі, оның басты кейіпкері-кәсіби және педагогикалық құзыреттіліктің жоғары деңгейі бар мұғалім. Педагогикалық білім, осылайша, жалпы білім беру жүйесінің негізі болып табылады. Соңғы он жыл ішінде жүргізілген Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесінің реформалары әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасуға және халықаралық білім беру стандарттарына жақындауға бағытталған болатын. Білім беру жүйесін реформалау процесінде оң және теріс сипаттағы бірқатар үрдістер байқалады. Оң үрдістерге білім беру мекемелерінің дербестікке ұмтылысын, өзгеріп отырған әлеуметтік-экономикалық жағдайларда қоғам талап ететін бірқатар жаңа мамандықтарды, жаңа оқу пәндерін енгізуді жатқызуға болады.

Соңғы уақытта барлық мамандықтар бойынша стандарттарды жанарту бойынша үлкен жұмыс жүргізілді, білім беру мазмұнының өзгермелілігі мен әр түрлі деңгейіне қол жеткізілді. Соңғы жылдары қоғамның жоғары педагогикалық білімі бар мамандарға қоятын талаптары да айтарлықтай өзгерді. Жаңа формация мұғалімі-бұл рухани-адамгершілік, азаматтық жауапты, белсенді-жасампаз, экологиялық білімді, шығармашылық ойлау қабілеті, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысы бар, әдіснамалық, зерттеу, дидактикалық-әдістемелік, әлеуметтік-жеке, коммуникативті, ақпараттық және басқа да құзыреттілік түрлерінің қалыптасуының жоғары деңгейімен сипатталатын тұлға [5].

Қазіргі таңда мұғалімнің білімнің ішкі құндылығын анық түсініп, өз пәнін, оқыту әдістемесін, педагогика мен психологияны жетік білуі, тұлғалық-бағдарлы педагогикалық технологияларды пайдаланып, жеке тұлға болып қалыптасуына ұмтылуы талап етілді. Бұл талаптар Қазақстан Республикасының жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында, сондай-ақ Қазақстан Республикасының жаңа формация мұғалімінің үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасында көрсетілген. Бұл құжаттарды әзірлеу соңғы жылдары республиканың педагогикалық білімінде пісіп-жетілген өткір мәселелерді шешуге, педагогикалық кадрларды даярлау сапасын арттыруға бағытталған түбегейлі қайта құру қажеттілігінен туындады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Кузьмитович Е.С. Гуманистическая мировоззренческая культура как ценность современной цивилизации / Е. С. Кузьмитович. – Минск, 2011.
- 2 Инновации в образовательном процессе: методологические, теоретические и дисциплинарные аспекты / общ.ред. Н.В.Гусева, Е. А.Колос. – Усть-Каменогорск–Москва, 2013–2014.
- 3 Куиш А.Л. Философско-теоретические основания системы социально-гуманитарного образования высшей школы / А.Л.Куиш // Философско-методологические проблемы социального познания – Минск, 2009. 124–132 б.
- 4 Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Учпедгиз, 1946. – 703 б.
- 5 Қазақстан Республикасында педагог кадрлардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау жүйесін дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2006 жылғы 27 желтоқсандағы № 662 бұйрығы.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

САРСЕНБАЕВА А. А.

есеп және аудит ғылымдарының магистрі, аға оқытушы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Қазіргі қоғамымызда әр оқытушы өз іс-әрекетінде қажетті өзгерістерді, әр түрлі тәжірибелер жөніндегі мағлұматтарды, жаңа әдіс-тәсілдерді дер кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білуі керек. Сонымен қатар оқу-тәрбие жүйесі, оқытушы-студент арасындағы қарым-қатынас, жалпы оқытуды ұйымдастыру талапқа сай елеулі өзгерістерді қажет етеді.

Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде оқытушылардың оқытудың қазіргі кездегі жаңа технологияларын меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Оқытудың қазіргі технологияларының түрлері көп. Айта кететін болсақ: бағдарламалап оқыту технологиясы, оқытудың компьютерлік технологиясы, дидактикалық бірліктерді ұйымдастыру технологиясы, өздігінен даму технологиясы, Д. Б. Эльконин, В. В. Давыдовтың дамыта оқыту технологиясы, В. М. Монахов технологиясы, инновациялық технология-даралап-саралап оқыту технологиясы, Нейро-лингвистикалық бағдарлау (НЛБ), сын тұрғысынан оқыту мен жазу технологиясы және т.б.

Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа жаңа педагогикалық технологиялар, компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде.

Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда. Жаңа технологияларды қолданудың ерекшелігі – студенттерге өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жетістігінен нәтиже алуға мүмкіндік береді.

Оқыту технологияларын жалпылап, белгілі бір жүйеге келтіріп, сызба түрінде де көрсетуге болады. Бұндай сызбаны О.К. Филатовтың төмендегі кестеден көруге болады.

Кесте 1 – О. К. Филатов ұсынған оқыту технологияларын жалпылау сызбасы

| Атауы | Мақсаты | Маңызы | Механизмі |
|----------------------------|--|--|---|
| Проблемді (мәселелі) оқыту | Студенттердің шығармашылық өзбеттілігін, таңымдық белсенділігін дамыту | Студенттердің алдына бірізді және мақсатқа бағытталған міндеттер қою, оларды шеше отырып, Студенттер білімді, белсенді түрде меңгереді | Ізденушілік әдістер, танымдық міндеттерді құру. |
| Концепциялы оқыту | Оқыту процессінің құрылымын адамдардың психологиялық қабылдауының ерекшеліктеріне байланысты жақын етіп құру | Сабақтардың блоктарға біріктілуінің есебінде пәнді тереңдей зерттеу | Студенттердің жұмысқа қабілеттілігінің динамикасын ескеретін оқыту әдістері |
| Модульдық оқыту | Оқытудың икемділігін қамтамасыз ету, оны және тұлғалардың психологиялық ерекшеліктеріне, базальқ даярлығының деңгейін бейімдеу | Білім алушылардың жекелей оқу бағдарламалары бойынша өздік жұмыстары | Оқытудың жекелей темпі, проблемді қатынас |
| Дамыта оқыту | Жеке тұлғаны және оның қабілеттерін дамыту | Адамның потенциалдық мүмкіндіктерін мен оны іске асыруда оқыту процессін бағдарлау | Білім алушылардың іс-әрекеттің әр түрлеріне тарту |
| Дифференциалды оқыту | Іскерліктерді, қызығушылықтарды және қабілеттерді анықтау үшін қолайлы жағдай жасау | Әр түрлі жоспарланған деңгейлерде бағдарламалы материалдарды меңгеру, бірақ міндеттемелерінен төмен емес (стандарт) | Жекелей оқыту әдістері |
| Белсенді (контексті) оқыту | Білім алушылардың белсенділігін ұйымдастыру | Болашақ кәсіби іс-әрекетінің әлеуметтік және пәндік мазмұның моделдеу | Белсенді оқыту әдісі |
| Ойын арқылы оқыту | Білімді, іскерлікті, дағдыны меңгерудің жекелей – іс-әрекеттік міндеттемесін қамтамасыз ету | Оқу хабарларын меңгеруге, іздеуге бағытталған өзбетінше танымдық қызмет | Білім алушылардың творчестволық қызметке баулудың ойындық әдістері |

Оқыту әдістерін жетілдіру бүгінгі күннің басты мәселесі болып отыр. Оқыту әдістерінің тиімділігін арттырып, оқытудың жаңа формалары мен тәсілдерін меңгеру қажеттігіне педагогикалық зерттеулерде айрықша маңыз беріледі.

Алайда, оқыту әдісін қайта құру күрделі процестің бірі. Кейбір әдістерді қолдануда бір жақты асыра сілтеушілікке жол бермеу керек. Тіпті әр тақырыптың өзі де оқытудың ерекше тәсілдері мен жолдарын талап етеді. Сондықтан, оқытуда әртүрлі әдістерді, инновациялық технологиялар жүйесін қолдану қажет.

Сабақтың тақырыбы мен мақсатына, оқу материалының мазмұны мен көлеміне, студенттердің дайындық дәрежесіне сәйкес, сабақтың құрылысы мен оқу әдісін ұдайы толықтырып отыруды оқытушы өзі белгілеп, өзі таңдап алады.

Оқытудың нәтижелі өтуіне негіз болатын түп қазық- мақсаттың жүзеге асуы. Оқытушы қандай тақырып өтсе де, ең алдымен, оның мақсатын анықтауы тиіс. Себебі оқылатын оқу материалын баяндауда оның негізгі идеясын немесе студенттердің назар аударатын басты мәселесін есте сақтауға тиіс және студенттің ойында бекітілуге қажетті қосымша материалдарды анықтау жұмыстарын атқармай тұрып, оның мақсатын белгілей алмайды.

Жас мамандарды өмірге бейімдеп, икемдеп, бағыттаушы компас – олардың жоғарғы оқу-орындарында алған білімінің сапасы мен біліктілігі. Жоғарғы оқу-орындарында оқу үрдісін ұйымдастырудың тиімді формалары мен әдістерін, жаңа оқыту технологияларын іс-жүзінде пайдалана алу қажетті. Оқу- ағарту жүйесіндегі, оқу-тәрбие жұмыстарына жаңа мазмұн беру арқылы жан-жақты дамыған, шығармашыл, әлеуметтік бәсекелестікке төтеп бере алатын, мәдени ортаға бейімделген, әрекетшіл дара тұлғаны тәрбиелеу- оқытушылар алдындағы негізгі мәселе [1, б. 25].

Білімнің сапалы болуына әсер ететін негізгі факторларды айқындап, олардың ара салмақтарын ғылыми түрде ажыратып, дамыту, жетілдіру жолдарын қарастыру қажет. Білім берудің қай сатысында болмасын, оның негізгі көрсеткіші - сапасы. Жоғарғы оқу орындарында болашақ мамандарға дәріс бере жүріп, жинақталған іс – тәжірибелермен, ғылыми зерттеулерге сүйене отырып студенттердің білім сапасына, біліктілігіне әсер ететін негізгі нысандары арқылы беруге болады.

Әрбір жеке тұлғаның қалыптасуына әсер етуші негізгі күш – қоғам, мемлекет екендігі айқын, яғни, қоғамдағы саяси әлеуметтік жағдайлар білім сапасына ғана емес, оны қоршаған ортаның, ата-ананың, оқытушылар құрамының, материалдық-моральдық жағдайларына, еңбек өнімділігіне, студенттің психологиялық көңіл-күйі мен ынта-жігер талабына, болашаққа деген сеніміне де әсері зор.

Экономикалық мамандықтарының мақсаты – ой-өрісі жаңашыл, өзгерістерге тез бейімделгіш, шығармашылық деңгейде қызмет атқара алатын, жан-жақты, қазіргі заман талабына сай бәсекелестікке түсе алатын, теория жүзінде алған білімін тәжірибемен байланыстыра алатын, әсіресе елдегі жалпы

халықаралық деңгейдегі экономикалық жағдайларды сараптап, талдай алатын маман даярлау деп санаймын.

Студенттің білімге деген құштарлығы ынта-жігері, психологиялық көңіл-күйі, материалдық жағдайына байланысты.

Бүгінгі заман мамандарына қажетті білім, іскерлік, дағды аясының үздіксіз кенейіп, мазмұнының толықтырылып жетілуі кәсіптік және құзырлық деңгейі жоғары, өндірістің қарқынды даму жағдайына тез бейімделе алатын, кездескен проблеманың шешімін өздігімен жүзеге асыра алатын, бәсекеге қабілетті маманды қалыптастыру қажеттігінен туындап отыр [2, б. 19].

Құзіретті мамандарды жеке тұлға ретінде даярлау мақсатында мамандыққа байланысты оқытылатын кәсіби пәндердің алатын орны ерекше. Кәсіби пәндерді меңгеру барысында студенттің өздерінің болашақ мамандықтарына деген қызығушылықтары оянып, белсенділігі артады. Дәріс сабақтары мен тәжірибелік сабақтарды ұштастыра білудің мағызы зор. Себебі күнделікті өмірде, іс әрекет ету сферасында адамға қажетті маңызды құзыреттілік, ол мәселелерді шеше білу. Егер студент мәселелерді шеше білу қабілетін игерсе, болашақта олар жұмыс жасайтын ұйымда оларға деген қажеттілік арта түседі [3, б. 45].

«Білімді сауатты адамдар – бұл ХХІ ғасырда адамзат дамуының негізгі қоғаушы күші. Жаңа міндеттерді іске асыру осы заманғыша ойлайтындардың, ескірген қасаңдықтар мен жөнсіз қауіпті шектеулерден ада адамдардың, арманға бай және оларды жүзеге асыруға ерік – жігері бар адамдардың уақыты» - деп Елбасымыз Н.Назарбаев қазіргі жоғарғы білім беру жүйесінің болашақ мамандарды қалыптастырудың негізгі феномені, басты бағыттарын айқындап берді [4, б. 16].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 ҚР «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы»
- 2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Алматы 2008 ж.
- 3 Нұрмашқызы А.Қатысымдық құзыреттілік мәселесі туралы. // Білім.Образование. 2018 №6 б.32-33
- 4 Абдуллина Г.К. Бәсекеге түсуге қабілетті мамандарды даярлаудағы білімнің маңызы. Таптым-таптым (Эврика) № 10(11), 2016.

ОПЫТ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТЕ КАК СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МОДЕЛИ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ С УЧЕТОМ РЕАЛЬНЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ

СЕЙТЕНОВА Г. Ж.

к.х.н., профессор, зав кафедрой «Механика и нефтегазовое дело»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ПАК Л. В.

директор, ТОО «Учебный центр Vista»

(ТОО «Павлодарский нефтехимический завод»), г. Павлодар

Дуальное образование – тема, которая с недавних пор стала популярной в Казахстане. Вопросы подготовки современных специалистов в системе дуального образования, различные аспекты профилизации образовательных услуг дуальной системы, сетевого взаимодействия широко обсуждаются в научном сообществе.

Бизнесу необходимы квалифицированные кадры, которые наряду с теоретической подготовкой имеют практические навыки работы на современном оборудовании, владеют современными технологиями. По сути, это называется дуальным (дуальный, т.е. двойственный) обучением, результатом которого является подготовка будущих кадров «под ключ». Дуальное обучение в классическом понимании представляет собой форму подготовки кадров, которая комбинирует теоретическое обучение в учебном заведении и практическое обучение на производственном предприятии.

Основной принцип дуальной системы обучения – равная социальная ответственность образовательных организаций и предприятий за качество подготовки кадров. Указанная система отвечает интересам всех участвующих в ней сторон – профильных предприятий (бизнес-партнеров), обучающихся и государства, так как для предприятия – это реальная возможность подготовить для себя квалифицированные кадры, сократив, при этом, расходы на поиск и подбор работников, их переучивание и профессиональную адаптацию; для обучающихся – адаптация к реальным производственным условиям (идентификация с производством) и большая вероятность успешного трудоустройства после окончания обучения.

Такая актуальность обусловлена кризисом, который переживает профессиональное образование, высшие учебные заведения. Кризисная ситуация в казахстанской системе подготовки специалистов не уникальна для постсоветского пространства.

Связано это с двумя главными причинами:

- длительное время учебные заведения технического и гуманитарного профиля руководствовались исключительно теми стандартами обучения, которые определяло государство. При этом у будущего работодателя не спрашивали, какого специалиста он ожидает;

- предприятия стали частными, и взаимосвязь «вуз (колледж) – производство» была нарушена. Однако экономика, школа, медицина, социальные проекты, техника стремительно развиваются и требуют готовых специалистов, которые с первых же дней работы на производстве будут иметь четкие представления о задачах и технологии их выполнения.

Представление о том, насколько эффективно дуальное обучение, дает опыт зарубежных стран. В первую очередь речь идет о Германии, где и появилась идея такой образовательной системы. Считается, что дуальное обучение – это модель обучения, ставшая популярной еще в средневековой Германии. Тогда ремесленников готовили в специальных ремесленных цехах. В XIX веке дети учились на производстве и одновременно в воскресной школе. На сегодняшний день более 50% образовательных институтов и центров Германии работают по системе дуального обучения. Подготовка по таким программам ведется по 340 специальностям и профилям. Более 54% специалистов, которые ежегодно трудоустраиваются на немецкие предприятия, – выпускники таких колледжей.

В чем особенность такой формы обучения в Германии. Учебные планы составлены таким образом, что 1 или 2 дня в неделю студент проходит теоретическую подготовку, а 3 или 4 дня – работает на предприятии. Студент получает от фирмы или завода компенсационные выплаты, социальные льготы. По завершении обучения выпускник сдает своеобразные государственные экзамены. В результате предприятие получает обученного для его целей сотрудника, уже знакомого с производственным процессом на практике, государство же снижает затраты на обучение.

Программа «Ученичество» работает и в США. Она охватывает молодежь, которой не исполнилось 18-ти. Подготовка ведется в основном по техническим направлениям.

В Великобритании на дуальном обучении находится около миллиона человек ежегодно. Государства стараются поощрять работодателей, которые участвуют в системе дуальной подготовки.

К примеру, в Канаде действуют налоговые льготы, во Франции предприниматели-инвесторы получают компенсацию.

Внедрение дуальной модели профессионального образования обеспечивает следующие преимущества субъектам-участникам обучающего процесса:

- Для бизнеса: подготовка кадров под конкретные технологические процессы и корпоративную культуру предприятия; повышение производительности труда; сокращение сроков адаптации выпускников на предприятии; достижение большей отдачи на вложенный капитал в результате своих образовательных усилий; снижение затрат на дополнительное обучение; участие в разработке образовательных стандартов.

- Для региона: обеспечение баланса спроса и предложения на рынке труда; повышение инвестиционной привлекательности региона; эффективное управление системой профобразования и обеспечение ее качества.

- Для будущих специалистов: овладение профессиональными компетенциями и умениями для работы и трудовой деятельности; оплата труда в период прохождения производственной практики; учеба в реальных рабочих условиях на производстве (машины, установки, рабочие процессы и т.д.); идентификация себя с обучающим предприятием и выбранной профессией. Также специальностью, профессией; гарантированное трудоустройство; конкурентоспособность на рынке труда.

- Для системы образования: повышение качества профессионального образования; повышение конкурентоспособности образовательной организации, увеличение количества абитуриентов; развитие материально-технической базы; высокий процент трудоустроенных выпускников.

Таблица 1 – Отличительные характеристики традиционной и дуальной систем обучения

| Традиционная система обучения | Дуальная система обучения |
|---|---|
| Заказ формируется путем распределения бюджетных мест в образовательных учреждениях государством | Заказ на подготовку кадров формируется предприятием |

| | |
|---|--|
| В силу экономической целесообразности вузы набирают как можно больше студентов, не обращая внимания на их способности и личные качества | Каждого студента зачисляют в учебное заведение, четко понимая, на каком месте он будет работать после окончания обучения |
| Разрыв между практикой и теорией | Сочетаются теоретическая подготовка и практические занятия в университете и на рабочем месте. Формирование непрерывной индивидуальной образовательной траектории |
| Производственная практика не в полной мере отвечает требованиям работодателей | Производственная практика максимально приближена к реальным условиям предприятия и основана на индивидуальном подходе |
| Подготовка специалиста осуществляется за счет финансирования государства | Обеспечение студентов достойной стипендией осуществляется со стороны работодателя |
| Трудоустройство не гарантируется. Многое зависит от личных качеств выпускника и стечения обстоятельств | Гарантированное трудоустройство, карьерный рост и отсутствие дополнительной переподготовки |

В данной статье мы хотим привести пример успешной реализации дуального обучения в Торайгыров университете.

Для развития дуального обучения в Казахстане первоочередной задачей правительства является заинтересовать предпринимателей в партнерстве с учебными заведениями.

Первым предприятием в Павлодарском регионе, поддержавшим инициативу государства, стал ТОО «Павлодарский нефтехимический завод». Предприятие выступило бизнес-партнером для вуза НАО «Торайгыров университет».

Данная коллаборация была своевременной для партнеров. Ведь большая часть квалифицированного персонала на производстве перешагнула 50-летний рубеж, сказалась демографическая яма 90-х годов. Университету данная программа дает преимущества в виде актуализации учебных планов, обучения и повышения квалификации преподавателей на предприятии, обеспечения профессиональными практиками обучающихся на предприятии, дальнейшего трудоустройства выпускников.

Система дуального обучения внедрена с 2018 года по специальности «Нефтегазовое дело» по направлениям подготовки:

«Техническое обслуживание и ремонт оборудования» и «Технология нефтегазохимических процессов» кафедры «Механика и нефтегазовое дело».

Вид обучения, при котором теоретическая часть подготовки проходит на базе учебного заведения, а практическая – на рабочем месте.

Цель: совершенствование модели подготовки кадров с учетом реальных потребностей.

Возможные варианты распределения часовой нагрузки между учебным заведением и предприятием (в %): 70/30.

Основные задачи:

- подготовка кадров, максимально соответствующих требованиям работодателей;
- мотивация обучающихся для получения востребованной специальности и возможности трудоустройства;
- создание дополнительных возможностей повышения эффективности подготовки кадров высшей квалификации;
- обеспечение взаимосвязи, взаимопроникновения и взаимовлияния различных систем (наука и образование, наука и производство), приводящее к качественным изменениям в профессиональном образовании.

Наставничество: в качестве наставников, с целью оказания помощи в овладении рабочей профессии, за обучаемыми по дуальной форме закреплены 16 высококвалифицированных специалистов ПНХЗ.

Мотивация: обучаемым по дуальной форме ежемесячно производится оплата в зависимости от формата обучения (9563 тенге в онлайн-формате, 30267,36тенге в офлайн-формате).

Период практик: в течение 1,5 лет – 3,4 курсы. Всего время обучения на предприятии составляет – 720 часов (70/30 %).

Для практикантов были созданы рабочие места операторов технологических установок, машинистов технологических насосов и компрессорных установок. Ежегодно после отбора, проводимого предприятием, заключаются договора о дуальном обучении между: ТОО «Павлодарский нефтехимический завод», Торайгыров университет и студентом; утверждается календарный график программы практики студентов; назначаются наставники из специалистов предприятия.

Таблица 2 – Количество студентов и трудоустройство

| Учебное заведение | Год поступления | Год окончания обучения | Специальность | Кол-во обученных студентов | Кол-во наставников | По итогам практики принято на работу | Итого, % |
|------------------------|-----------------|------------------------|---------------|----------------------------|--------------------|--------------------------------------|----------|
| Торайгыров университет | 2018 | 2020 | НГД* (ТОРО) | 13 | 12 | 11 | 84,6 |
| | 2019 | 2021 | НГД (ТОРО) | 10 | 8 | 3 | 30 |
| | 2019 | 2021 | НГД** (ТНП) | 5 | 5 | 2 | 40 |
| | 2020 | 2022 | НГД (ТОРО) | 5 | 5 | После защиты ДП | - |
| | 2020 | 2022 | НГД (ТНП) | 1 | 1 | После защиты ДП | - |
| | 2021 | 2023 | НГД (ТОРО) | 8 | 8 | После защиты ДП | |
| | 2021 | 2023 | НГД (ТНП) | 7 | 7 | После защиты ДП | |
| | | | ИТОГО: | 49 | | | |

* НГД (ТОРО) – Нефтегазовое дело (Техническое обслуживание и ремонт оборудования в нефтегазовой и нефтехимической отраслях)

**НГД (ТНП) – Нефтегазовое дело (Технология нефтегазохимических процессов)

Таблица 3 – Затраты на дуальное обучение ТОО «ПНХЗ»

| № | Наименование затрат | Общая сумма (тыс.тенге) |
|---|---|-------------------------|
| 1 | Спецодежда, СИЗ | 2 978 |
| 2 | Оплата труда практикантов (с учетом социального налога, соц. отчислений, страхование ГПО) (по октябрь 2021 года) Зарботная плата практиканта составляет: 2018, 2019 г.г. – 55 680 тенге 2020 – 43800 тенге 2021 – 9562,68 тенге в онлайн-формате (30267, 36 тенге в офлайн-формате) | 80 522,44 |
| | ВСЕГО: | 83500,44 |

Опыт обучения по данной специальности позволяет сформулировать ряд предложений, реализация которых будет способствовать развитию практико-ориентированных подходов к обучению современных специалистов. Вполне очевидно, что

каждая страна, вуз, предприятие должны найти свой собственный индивидуальный подход к организации дуальной подготовки, с учетом региональных потребностей, культуры, исторических традиций и взаимодействия государства и общества.

В перспективе нами планируется продолжить работу в данном направлении и сделать практические рекомендации по разработке методических подходов к построению эффективной модели дуального образования и механизмов ее обеспечения для подготовки специалистов вузами и предприятиями.

ЛИТЕРАТУРА

1 Вопросы подготовки квалифицированных кадров в химической и нефтехимической промышленности в Казахстане // <https://articlekz.com/article/20155>

2 Информационная справка по химической и нефтехимической отрасли за 2015. – Астана, – С. 36-45.

3 Шумакова О.В., Мозжерина Т.Г., Комарова С.Ю., Гаврилова Н.В. Опыт дуального образования как возможность повышения эффективности профессиональной подготовки обучающихся // Электронный научнометодический журнал Омского ГАУ. – 2016. – №4 (7) октябрь - декабрь. - URL <http://ejournal.omgau.ru/index.php/2016-god/7/32-statya-2016-4/485-00230>. - ISSN 2413-4066

4 Что такое дуальное обучение в Казахстане Читайте больше: <https://www.nur.kz/family/school/1718369-cto-takoe-dualnoe-obucenie-v-kazahstane/>

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

СЕКЕЙ Ж.
№ 3 ЖОББМ, Семей қ.

Қазақ халқының дүниетанымы, менталитеті, тәрбиелік ұлағаты ғасырлар бойы қалыптасқан. Көпғасырлық ұлттық тәрбиенің этнопсихологиялық негіздеріне көз жібере отырып, қазақ ойшылдары мен ағартушыларының, қоғам қайраткерлерінің еңбектерінде ұлттық тұлғаны тәрбиелеу туралы түсініктерді дамыту, халқымыздың нағыз ұлттық тұлғасына айналған ақын-жазушының, ғалым мен қоғам қайраткерінің үлгілері оқушыларды тәрбиелеуге таптырмас құрал екендігі белгілі [1, 79 б.].

Қазақ халық педагогикасы негізінде білім беру оқушылардың ішкі әлемін, оның рухани-адамгершілік бейнесін қалыптастыруға бағытталуы мүмкін. Қазақ халық педагогикасының ерекше мүмкіндіктері бар. Өйткені оның мазмұнында ұлттық құндылықтар үйлесім тапқан. Бұл халыққа тән ұлттық болмысты тереңірек түсінуге және көруге мүмкіндік береді.

Оқушылардың бойында патриоттық сананы қалыптастыру іс-шаралар өткізумен шектелмеуге тиіс. Бұл бағыттағы жұмыс аға буынның ең өзекті, ең маңызды парызы ретінде белгіленуі керек. Қазақстанда патриоттық тәрбиенің бірыңғай жүйесі құрылуы, ал қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы рөлі шынайы бағалануы тиіс.

Қазақ халқының этникалық тәрбие жүйесінің мазмұны өте терең және бай. Тәрбиенің әр түрі мен құралдары, әдістері мен тәсілдері тұлғаның қалыптасуы мен дамуына ықпал етеді. Дәстүрлі білім беру жүйесінің бұл құрылымдық компоненттері жеке тұлғаны, ең алдымен адамгершілік қасиеттерді, экономикалық, экологиялық дағдыларды, эстетикалық талғамды, түсінуді, еңбекке деген сүйіспеншілікті, ақыл-ойды, ұлттық дүниетаным мен өзін-өзі тануды, ұлттық рухты және т.б. тәрбиелеуге және қалыптастыруға бағытталған.

Қазақ халқы жан-жақты жетілген ұрпақтың тұлғасын қалыптастыру мақсатында өзіне түрлі тәрбиелік міндеттер қоя отырып, оған қоршаған ортаның ықпалымен табиғи байланыста ұйымдастырылған кешенді тәрбиелік жүйе арқылы қол жеткізуге ұмтылады. «Атаның ұлы болма, адамның ұлы бол!» қағидатын басшылыққа ала отырып, халқымыз өмірдің мәнін енді ғана түсіне бастаған баласына деген шексіз сүйіспеншілік пен еркелетумен қатар, тәрбиеге қатаң талаптар қоя бастайды. Бұл балаға «адам бол!», «арлы бол!», «әдепті бол!» деген сөздердің мәні, ең алдымен, этиканың жалпыға белгілі негіздері мен позитивті мораль санаттарын меңгеру, халық санасына берік енген «тек», «тектілік» көрсеткіштері мен адам жанының тазалығы «ар», «ұят», «намыс» ұғымдарын бағалай және құрметтей білу, сонымен қатар туған ел, жер, ата-аналар, отбасы алдындағы азаматтық борышты түсіну, орындау барлық қазақ балалары үшін басты талап болып табылады. Мұны «ата-ананды құрметте», «ата – асқар тау, ана – бауырындағы бұлақ, бала – жағасындағы құрақ» деген халық мақал-мәтелдерінен де, қасиетті хадистерде айтылған «алдымен анаң, тағы да анаң, тағы да анаң...» деген пайымдаулардан да көруге болады. Қазақ халқының

бала тәрбиесіндегі басты ұстанымы патриоттыққа тәрбиелеу болғанын осыдан байқауға болады.

Педагогикалық мәдениеттің негізгі көрсеткіші сөйлеу мәдениеті екенін түсінген адамдар «сөзге» үлкен мән беріп, сөйлеу мәдениетіне жоғары талаптар қойды. «Сөз тас жарады, тас жармаса, баса жарады», «ойнап сөйлесең де ойлап сөйле» деп сөйлеуге, сөздің қадір-қасиетін түсінуге, айтылғанның әрқайсысына жауапкершілікпен қарауға шақырды [2, 101 б.].

Сөз адам санасының тепе-теңдігін анықтайтын білімнің, дүниетанымның, мінез-құлықтың, этикалық және эстетикалық талғамның басты өлшемі екенін түсінген дана адамдар жас ұрпақты тәрбиелеуде сөз өнерін жетілдіруге, тіл мәдениетімен танысуға ерекше назар аударды.

Балалардың мінез-құлық ережелерін меңгеруінде қазақ халқы тыйым салынған сөздер ретінде педагогикалық мүмкіндіктерді барынша ұтымды пайдаланды («тізені құшақтама»), «аяғыңды жоғары көтерме», «басыңды шайқама» және т.б.). Осы тыйым сөздер арқылы ұлттық этикалық өлшемдерді сақтау дағдылары қалыптасады.

Қазақ халқы өзінің көп ғасырлық тарихында өзіне тән эмпирикалық тәрбие тәжірибесін жасады. Оларға салт-дәстүрлер, көптеген тәрбие құралдары, халықтың өмірінде ерекше орын алатын әдістер жатады. Қазақ халқының әлеуметтік-экономикалық, саяси-мәдени, қоғамдық өмірі барысында дене, ақыл-ой, еңбек, адамгершілік тәрбие бойынша көптеген ұғымдар, қабілеттер, дағдылар қалыптасты.

Мәдени дамуда жазу-сызу пайда болғанға дейін қазақтардың педагогикалық ойы мен идеялары, балаларды тәрбиелеу тәжірибесі ұрпақтан-ұрпаққа күнделікті тәрбие тәжірибесімен халықтың ауызша шығармашылығы арқылы берілді. Халық педагогикасының ең құнды туындылары көркем тілде жазылған ертегілер мен әндер, эпостар, халық ертегілері мен мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар болды. Халықданалығын сіңірген рухани мұра – ғасырлар бойы халықтың педагогикалық тәжірибесімен сыналған тәрбие құралдары болып табылады.

Өзінің педагогикалық түсініктері мен пайымдауларын қазақ даласы мен отбасылық тәрбие заңы ретінде қабылдаған халық жас ұрпаққа әдеп әліппесінадами қасиеттерді бойға сіңіру, туған елге және жерге, Отанға, отбасына деген сүйіспеншілікті, шынайы берілгендікті, ерлік пен жанқиярлықты, ерлікті, еңбекке деген құрмет пен сүйіспеншілікті, мейірімділікті, қарапайымдылық

пен мейірімділікті, төзімділікті қалыптастыру, байырғы дәстүрді бұзбауға, қонақжайлылыққа тәрбиелеуге, сөздің қадір-қасиетін түсінуді санаға құйды.

Балалардың дәстүрлі мәдениетке деген қызығушылығын арттыруда қазақ халқы тәрбиенің еңбекпен, өмірмен байланысын, жас және жеке ерекшеліктерін ескеру, жаңа міндеттерді орындауға психологиялық-адамгершілік дайындық, тұтастық, кешенділік, тәрбиенің ұлты, тәрбиені ұжымдық түрде жүзеге асыру сияқты қағидаттарды негізге алды.

Осы қағидаларды тиімді жүзеге асыруда халық бірқатар әдістер жүйесін жасады. Біз оларды қолдану ерекшеліктеріне байланысты төрт топқа бөлуге болады: сөзбен әсер ету әдістері; моральдық әсер ету әдістері; эмоционалды әсер ету әдістері; ынталандыру әдістері. Мәселен, қазақ халқы жастарды тәрбиелеуде педагогикалық ықпал етудің ең көп таралған тәсіліне – тұспалға көп көңіл бөлді. Өйткені онда өткір сөздер, нәзік әзілдер көп кездеседі. Үлкендер үшін де, балалар үшін де кеңестер айтылады және қиялды ойлаудың дамуына ықпал етті. Бұл сөздерді ересектер ойындарда, үйлену тойларында, спорттық ойындарда жиі қолданған.

Қазақ халқының тәрбиесінде шындыққа мәдени-танымдық қатынасты, мәдени қарым-қатынасты қалыптастырудың, жастар мен балаларды рухани-адамгершілік құндылық мәдениетімен таныстырудың әртүрлі құралдары бар. Халық шығармашылығының түрлі жанрлары (ертегілер, эпикалық поэмалар, мақал-мәтелдер, аңыздар, дастандар, жаңылыстар және т.б.), ұлттық салт-дәстүрлер, сәндік-қолданбалы өнер және музыкалық өнер, ұлттық ойындар осының жарқын айғағы болып табылады.

Қазақ халқы уақыт талабына сәйкес «жан-жақты жетілген адам» тұлғасын қалыптастырудың дәстүрлі тәрбие тәжірибесінде өз идеясын құра алды. Халықтық мағынада «нағыз жетілген адам», «сегіз қырлы, бір сырлы» бұл ең жоғары адами қасиеттер мен халықтың мінез-құлқының ең жақсы этникалық үлгілерін сіңірген тұлға. Мұндай идеалдың қалыптасуы мен дамуында халық қоғамдық пікірге ерекше назар аударды.

Бұл ұғым қазақ халқының дәстүрлі тәрбие жүйесінде маңызды орын алатын әлеуметтік-мәдениеттің негізгі көріністерінің бірі болып табылады. Педагогикалық тұрғыдан ол танымдық, коммуникативті, реттеуші функцияларды орындайды.

Коммуникативті функция адамдардың бір-бірімен ортақ тіл таба білуге, ұлттық мінез-құлықтың маңызды аспектілерін дамытуға

ықпал етеді, басқалармен кеңесуге және көпшіліктің пікірін қанағаттандыратын шешімдер қабылдауға үйретеді.

Реттеу функциясы – елдегі ауыл ақсақалдарының сол қоғамдық ортада қабылданған шешімдердің орындалуын қадағалап, бақылап, бағыттауы.

Қазақ халқын түсінуде кемелденген адам тұлғасына тән басты қасиеттердің бірі интеллект болып табылады. Ақыл, ақыл-ой-тұлға мен қоғамның ақыл-ой мәдениетінің жалпы көрсеткіші. Адамның ақыл-ой, іскерлік, ақыл-ой қағидаттарына негізделген ойлау принциптері, адамдар өз ұрпақтарының ақылды, саналы адам болуын армандайды. Ақыл-ой тәрбиесіне ерекше мән береді. Ол адамның өмірге дайындығы ақыл-ойдың дамуына байланысты екенін түсінді. Тіпті біздің аталарымыз, бала туылғанға дейін де: «Құдайым, бала бер, бала берсең, сана бер, Сана бермесен, ала бер» деп тілеген. Халықтың бұл ұмтылысы халықтың ауызша шығармашылығында да (ертегілер, эпостар және т.б.), ұлы ойшылдардың шығармашылығында да сабақтастықты тапты. Мәселен, Абай ұғымындағы «толық адам» -мейірімділік, әділдік, шапағатшылық, ар-ождан билік ететін жүрегі мейірімді адам және бұл адам – жылы жүректің жолсерігі болып табылатын жарқын ақыл мен ыстық қайраттың иесі. Абайдың бұл адамы – әрекеттің иесі, терең ойдың иесі. Ал оның идеалы – ақыл, жүрек. Ал жүрек – ең жоғарғы саты.

Ежелгі дәуірде терең тамыр жайған этномәдениет феномені бүгінгі күнге дейін қазақ халқының ұлттық этикасы тұрғысынан этноәлеуметтік моральдық тәрбие құралдарының бірі болып табылады.

Ұлттық этика қазақ халқының рухани-адамгершілік мәдениетінің негізі болып табылады. Шынында да, адамның этномәдени ортада қабылданған табиғатқа, еңбекке, өзіне, қоғамға, басқа адамдарға деген адамгершілік қарым-қатынас жүйесін қаншалықты терең менгергені адамның дағдылардағы, әдеттердегі және тәжірибелердегі этиканы сақтауына байланысты.

Ұлттық этиканы рухани-адамгершілік құндылықтар саласы ретінде, адамның қоршаған шындыққа, адамдарға, өзіне деген ерекше көзқарасы ретінде қабылдай отырып, онда адамгершілік тәрбиенің әлеуетін көруге болады. Ұлттық этика әрқашан ең озық, халықтық этикалық дәстүрлердің сабақтастығын сақтайды.

Қазақ халқы, басқа халықтар сияқты, уақыт талабына сәйкес, ең алдымен ұлттық этикаға айналған мінез-құлық мәдениетін, адамгершілік әдеттер мен дағдыларды, іс-әрекеттерді игеруге

ерекше мән берген талаптар мен ережелерді жүйелеп, ұрпақтан-ұрпаққа бере алады. Бұған ата-бабаларымыздың санасында көрініс тапқан халықтық этика сабақтары дәлел бола алады: кішілердің үлкендерге деген құрметі, амандық-саулық сұрасу, қарым-қатынас этикасы, сөйлеу, киім, мінез-құлық этикасы және т.б. Мәселен, қазақтар өз қарым-қатынастарында ешқашан ересектерге «сен» деп айтпаған. Бұл – құрмет, әдептіліктің белгісі [3, б. 189].

Қазақ болмысында үлкен адамға, қарт адамға, кішіге деген құрмет ерекше орын алады. Мысалы, ауыл ақсақалымен амандасу үшін, алыстан ол алдымен ауладан түсіп, үйге жаяу барып, қарт адам келгенде өз орнынан тұрып сәлем беру, сырт киімін алып, көрпе төсеп, үлкенін атқа отырғызып, сыпайылық пен ұқыптылық, кішіпейілділік және т.б. этикалық белгілер әлі күнге дейін жас балалар мен жастарға үлгі болып келеді.

«Сәлем – сөздің анасы» деп дұрыс сәлемдесе білу адамгершіліктің бастауы деп түсінілді. Мысалы, ер адамдар бірі-бірімен «Ассалаумағалейкум» деп сәлемдеседі. Ал қазақ қыздары құрбыларымен басын сәлем иіп, қарт адамдарға «Сәлеметсіз бе?», «Аман-есенсіз бе?» деп амандасады. Ал дәстүрлі мәдениетте қазақтар «Мал, жан аман ба?» деп бірінші малдың амандығын сұраған.

Қорыта айтқанда, қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениетке үлкен мән бергенін, оны ерте жастан бастап балалар мен жастарға үйрете білгенін, оның тәрбиелік мүмкіндіктерін жоғары бағалағаны сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі (Қазақ ұлттық педагогикасы мен ұлттық психологиясының тарихы). - Алматы: Санат, 1995. – 350 б.

2 Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы. 1 том. - Алматы: Рауан, 1994. – 320 б.

3 Әлемдік педагогикалық ой-сана: 10 томдық. Т.10. - Алматы: Таймас, 2010. - 399 б.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОДВИЖНЫХ ИГР В ПОДГОТОВКЕ СПОРТСМЕНОВ-СПОРТИГРОВИКОВ

СЕРИКУЛЫ М.

магистрант, 7М01401 – «Физическая культура и спорт»,
Университет имени Шакарима, г. Семей

БАТЮКОВ А. В.

7М01401 – «Физическая культура и спорт» магистрант
Университет имени Шакарима, г. Семей

БОЛАТОВ А. А.

магистрант, 7М01401 – «Физическая культура и спорт»
Университет имени Шакарима, г. Семей

Вопрос об углубленном изучении педагогической оценке подвижных игр как одного из средств подготовки спортсменов назрел давно. В последние годы значение этого вопроса еще более возросло в связи с общей тенденцией привлечения к специализированным занятиям спортом детей раннего возраста. Актуальность решения его обусловлена еще и тем, что подвижные игры в ряде случаев недооцениваются и не всегда занимают должное место в системе спортивной подготовки детей, подростков, юношей [8, 10], в том числе и специализирующихся по спортивным играм [6].

Исторически большинство спортивных игр развилось из подвижных игр [9] в результате внесения в них специфических ограничений и правил, свойственных спорту. Диалектическая взаимосвязь обеих этих видов игровой деятельности обусловила, несмотря на известные функциональные различия между ними, существенную общность их содержания. Вследствие этого подвижные игры как элемент игровой методики пронизывают всю тренировочную практику спортсменов, занимающихся баскетболом, волейболом, футболом и другими спортивными играми. Они занимают здесь значительно более важное место, чем в любой другой группе видов спорта. Наряду с решением таких общих задач, как повышение эмоциональности занятий, снятие нервного перенапряжения, улучшение общей физической подготовленности, подвижные игры целесообразно использовать и для решения специальных задач тренировочного процесса. Никаким другим дополнительным средством нельзя так полно смоделировать характерное для спортивной игры динамическое изменение внешних ситуаций на фоне постоянно меняющегося эмоционального состояния занимающихся, а это необходимое

условие реализации одного из важнейших принципов управления спортивной подготовкой – принципа соответствия [10].

Вместе с тем анализ литературных источников показывает, что вопросы определения возможностей использования подвижных игр в технической и тактической подготовке спортсменов еще недостаточно раскрыты и требуют теоретического и экспериментального обоснования. В учебных и методических пособиях, исключая единичные установочные указания [7,9], отсутствуют рекомендации по использованию подвижных игр в процессе непосредственного совершенствования технического и тактического мастерства спортсменов.

Известная методическая осторожность при использовании подвижных игр в спортивной подготовке могла быть оправдана в период недостаточной изученности механизмов формирования автоматизации специальных двигательных навыков, а также биомеханических особенностей структуры двигательных действий в спортивных играх. В настоящее же время, когда определено, что сущность психофизиологических изменений при автоматизации заключается не в приобретении занимающимися готовых «двигательных формул», а сводится к совершенствованию всего «процесса решения» характерных двигательных задач [5], и когда проведено достаточное количество исследований тех или иных технических приемов в спортивных играх [2], возможности для обоснованного применения подвижных игр значительно возросли. Они могут быть использованы непосредственно при обучении и совершенствовании технико- тактического мастерства игроков.

В принципе возможны два основных подхода к обоснованному подбору и моделированию подвижных игр в целях эффективного обучения рациональной технике и тактике в спортивных играх. Первый – это путь логического сопоставления двигательных действий в конкретном виде спорта и в подвижных играх с определением адекватности отдельных движений или основных их компонентов (регулирующих или исполнительных). Второй путь – это непосредственное экспериментальное обоснование полезной взаимосвязи подвижной игры со спортивной игрой на основе установления положительной интерференции навыков, приобретенных в процессе участия в каждой из них.

Исследователями установлено, что для двигательных действий с непрерывно меняющейся структурой целесообразно увеличение вариативности движений в подготовительных фазах для обеспечения

стабильности рабочих фаз. Широкий «вход» в действие обеспечивает его стабильный «выход» [4]. В связи с этим подвижная игра, по-видимому, одно из самых адекватных средств совершенствования мастерства выполнения подготовительных, фоновых движений.

Применение специально направленных подвижных игр, динамически соответствующих двигательной деятельности спортигровиков, может привести заметный эффект при решении задач не только общей, но и специальной физической подготовки. Посредством определенных подвижных игр в ряде случаев может осуществляться и формирование у занимающихся модели психологического стереотипа, адекватной соревновательным условиям [10].

Перспективным, на наш взгляд, представляется также использование в педагогическом контроле игр-тестов, в которых многократно воспроизводится ключевая ситуация той или иной спортивной игры. Это позволяет интегрально оценивать мастерство отдельных игроков, что весьма важно для оптимизации руководства командой в соревнованиях и для оптимизации руководства командой в соревнованиях и для эффективного управления тренировочным процессом [2].

Возрастные особенности психофизиологического развития детей, подростков, юношей обуславливают необходимость широкого применения игровых средств на всех этапах многолетней подготовки юных спортсменов [10].

Ряд специфических функций выполняют подвижные игры в тренировке начинающих юных спортсменов. Высокий эмоциональный накал, разнообразие решаемых в играх двигательных задач способствуют формированию и закреплению у подростков устойчивого интереса к занятиям спортом [1]. Исследованиями М. С. Бриля [7,8] экспериментально установлена целесообразность использования комплексов подвижных игр в целях отбора одаренных в спортивном отношении новичков. Эффективность действий в этих комплексах характеризует возможность будущих успехов начинающих баскетболистов значительно надежнее, чем долгосрочный прогноз группы экспертов. По мнению многих специалистов [3,9], в первые месяцы специализированных занятий спортивными играми процесс овладения основами технико-тактических навыков, умений и знаний протекает быстрее и качественнее при использовании подвижных игр.

Теоретический анализ специальной литературы и обобщение практического опыта позволяют нам рекомендовать

следующее примерное соотношение игровых средств и строго регламентированных упражнений в физической и технико-тактической подготовке юных спортсменов, занимающихся спортивными играми, на различных этапах многолетних занятий (см. рисунок).

Приведенное ориентировочное распределение средств успешно апробировано одним из авторов статьи в ходе длительного педагогического эксперимента с юными баскетболистами. Следует уточнить, что доля игровых средств в тренировочном процессе в целом значительно возрастает за счет интегральной подготовки и участия в соревнованиях, которые здесь не учтены.

Этапы

| Предварительная подготовка | | | Начальная специализация | Углубленные занятия | | |
|----------------------------|-------|--|-------------------------|---------------------|----------|--|
| 70 % | 60 % | | 50 % | 40 % | 30 % | |
| | ----- | | ----- | ----- | ----- | |
| ----- | 40 % | | | 60 % | 70 % | |
| 30 % | | | 50 % | | | |
| 7 8 9 | 10 | | 11 12 13 14 | 15 | 16 17 18 | |

Возрастает

Примерное распределение времени физической и технико-тактической подготовки на игровые средства (верхняя часть столбиков) и строго регламентированные упражнения (нижняя часть столбиков) в многолетней спортивной тренировке юных волейболисток.

Таким образом, подвижные игры в системе средств обучения и тренировки представителей игровых видов спорта влияют собой не только вспомогательные, дополнительные упражнения, активизирующие внимание, восстанавливающие работоспособность, улучшающие эмоциональное состояние занимающихся, но и выступают зачастую в качестве незаменимого, основного средства, повышающего эффективность многолетней спортивной тренировки.

Вместе с тем не следует преувеличивать значение подвижных игр, поскольку недостаточно регламентируемый характер игровой деятельности не позволяет точно дозировать психофизическую

нагрузку и целенаправленно устранять частичные недостатки отдельных сторон подготовленности спортсменов. Надо полагать наилучших результатов добьются те тренеры, которые, не игнорируя и не переоценивая роли подвижных игр, будут творчески стремиться к оптимальному их сочетанию с другими средствами обучения, воспитания и тренировки, в зависимости от конкретных педагогических задач, групповых и индивидуальных особенностей занимающихся тренировочных условий.

В этой связи особенно актуальна дальнейшая экспериментальная разработка вопросов методики использования подвижных игр в комплексе разнообразных средств спортивной подготовки. В практическом конструктивном решении этих вопросов заключается один из резервов повышения эффективности существующей методики тренировки как начинающих, так и квалифицированных спортсменов, занимающихся спортивными играми.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Алиханов С.И. «Теория и практ. физ. культ», 2013.
- 2 Алтуфьев И.А. К вопросу об использовании игры в баскетбол в физическом воспитании учащихся 1-3 классов.
- 3 Ахмеров Э.К. Вариативность и стабильность характеристик движений в подготовительном цикле нападающего удара у волейболистов.
- 4 Бриедис А.А. Использование подвижных игр в учебно-тренировочном процессе с юными спортсменами по спортивным играм.
- 5 Коротков И.М. Подвижные игры в занятиях спортом. ФиС 1972.
- 6 Островский Г.Л., Алексин В.Н., Гедьльтер В.Я. Игровой способ тестирования мастерства спортсменов, специализирующихся в спортивных играх. Минск, 1976

ВЛИЯНИЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СТАТУСА НА ВЫБОР КОРРЕКЦИОННОЙ ПРОГРАММЫ ГРУПП ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

СОСНОВСКАЯ М. В.

студент, специальность «Дефектология», Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск

ЛАДЗИНА Н. А.

д.псих.н., профессор, кафедра «Психологии и коррекционной педагогики», Восточно-казахстанского университета имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск

В данной статье рассматриваются проблемы связанные со спецификой нейропсихологического статуса всех групп детей с ЗПР, особенности и классификация форм. Исследование проводилось с использованием ряда нейропсихологических методик, которые позволили изучить возможность использования принципа учета нейропсихологического статуса в работе логопеда.

Ключевые слова: нейропсихологический статус ребенка, ЗПР, коррекция, реабилитация, синдромный анализ.

В последнее время количество детей с задержкой психического развития заметно увеличилось и приоритетное участие нейропсихологии в решении данной проблемы, безусловно, несет в себе главенствующее положение, что обусловлено удручающими реалиями процессов развития детей разных групп.

Следует отметить работу Г. М. Кожинной, которая в своих исследованиях выделила: «...две основные формы ЗПР: тотальную и парциальную. Выражением тотальной психической ретардации является общее психическое недоразвитие, а парциальной – незрелость отдельных психических процессов. В этих случаях запаздывает переход от простых природно-психических свойств к более сложным – социально-психическим, познавательным. Однако надо заметить, что термин «тотальная задержка» чаще применяется по отношению к умственной отсталости, а при пограничных формах чаще употребляется «парциальная задержка» [1, с. 256].

По данным из разных источников, можно с уверенностью сказать, что с каждым годом увеличивается число лиц с задержкой психического развития, и в настоящее время распространенность ЗПР среди детского населения составляет 1–2 % (как самостоятельной группы состояний) и 8–10 % в общей структуре психических заболеваний [1].

«Большинство Европейских и Американских источников указывает, что распространенность ЗПР составляет 1–3 % детского населения» (Fenichel M., McDonald) [2, 3]. В некоторых источниках приводятся и значительно более высокие цифры: «По данным исследования, проведенного в США в 2003 г., от 10 до 20 % детей имеют нарушения развития» (Benedict R. E.) [4, с. 57]. Исходя из еще одного исследования: «в США по данным на 2008 год, среди детей, поступающих в школу, 17,8 % имели различные расстройства психического развития» (GazcaM) [5]. Масштабное эпидемиологическое исследование, проведенное в 18 странах с низким и средним уровнем дохода в 2009 г., выявило, что в среднем 23 % детей в возрасте от 2 до 9 лет имеют интеллектуальные нарушения (Gottlieb C. A.) [6].

Исходя из анализа данных ряда авторов по численности детей с ЗПР, можно сказать, что традиционные психолого-педагогические методы коррекции являются малоэффективными. В наши дни, в образовательной среде большое значение имеет нейропсихологический подход к проблеме.

Нейропсихологический статус – это картинка конкретного состояния человека. Комплексное описание настоящего состояния. Основной способ установить нейропсихологический статус – это структурный анализ синдрома, чтобы найти общую основу (фактор), объясняющую происхождение различных нейропсихологических симптомов. Таким образом, нейропсихологический синдромный анализ заключается в ряде процедур проведенных поэтапно:

1 Этап заключается в выявлении симптомов нарушения разных психических функций.

2 Этап состоит из анализа психологической картины наблюдаемых симптомов и выявления их первичных и вторичных характеров.

3 Этап состоит из поиска нейропсихологического фактора, определения первичного дефекта, объединяющего выявленные симптомы в нейропсихологический синдром.

4 Этап. В соответствии с обнаруженным фактором, определяется локализация мозгового повреждения

Составляющую нейропсихологического статуса выводят путем соединения неврологического статуса, нейропсихологических синдромов и психический статус.

При изучении особенностей нейропсихологического статуса детей с ЗПР разных групп, необходимо учитывать их клиническую форму

задержки психического развития, так как, при различных клинических вариантах нарушения познавательных процессов, таких как внимание, память, мышление, речь, праксис, проявляются по-разному [8].

Рассмотрим классификацию детей с ЗПР по К. С. Лебединской, в соответствии с их формой и клинико-психологическим проявлением, чтобы различить особенности нейропсихологического статуса разных групп в соответствии с таблицей 1.

Таблица 1 – Особенности нейропсихологического статуса разных групп

| Формы ЗПР | Клинико-психологические проявления | Нейропсихологические особенности |
|--------------------------------------|---|--|
| Психофизический инфантилизм | Личностная незрелость, Замедленный темп становления психических процессов или их недостаточная сформированность. Недоразвитие мотивации к учебной деятельности. | Нарушение динамики умственной работоспособности. Сниженные память и способность внимания из-за недостаточной мотивационной деятельности. |
| Соматогенная форма ЗПР | Астения, раздражительная слабость, ухудшение внимания. | Снижение динамики умственной работоспособности. Повышенная истощаемость внимания. |
| Психогенная форма ЗПР | Уменьшение объема памяти, в зрительной и слуховой модальностях. Психогенная форма с сохранением психических процессов. | Уменьшение объем памяти в зрительной и слуховой модальностях. |
| ЗПР церебрально-органического генеза | Снижение продуктивности учебной деятельности в связи с патологическим развитием личности (тревожная мнительность, эгоцентризм и др.) | Отмечается неравномерное развитие психических процессов и присутствует |

Следует выделить, что общей характеристикой всех групп детей с ЗПР при их классификации является понимание «задержки» как временного явления.

То есть, в конечном итоге принято считать, что в процессе коррекционной работы, темп развития ребенка с задержкой психического развития приобретает позитивные изменения, и в итоге, ребенок догоняет в своем развитии остальных ребят и его жизнь входит в «нормальный» режим.

Первая группа детей с ЗПР конституционального происхождения в психологии отмечается тем, что при психофизическом инфантилизме эмоционально-волевая сфера находится как бы на

более ранней ступени развития, во многом напоминая нормальную структуру эмоционального склада детей, более младшего возраста.

Особенность нейропсихологического статуса таких детей заключается в недостаточной мотивации деятельности и отставание психического развития на 2-3 года.

Ко второй группе ЗПР соматогенного происхождения – относятся часто болеющие и ослабленные дети. У таких детей формируется задержка в психическом развитии в результате длительного течения хронической болезни в виде аллергии или перенесенной инфекции и приврожденных пороках развития.

Нейропсихологический статус таких детей обусловлен тем, что при длительном течении болезни, при общем снижении иммунитета и ослабления организма, страдает и психическое состояние ребенка и, как следствие, нарушается полноценное его развитие. Для замедления темпов в развитии ребенка данной группы способствует повышенная утомляемость, низкая познавательная активность, рассеянное внимание.

Следующая группа – это ЗПР психогенного происхождения. Основная роль отводится социальной ситуации развития ребенка.

Особенностью нейропсихологического статуса детей данной группы становятся неблагоприятные ситуации в семье, психические травмы и проблемное воспитание.

Четвертый тип ЗПР – церебрально-органического происхождения. Этот типом ЗПР по сравнению с предыдущими тремя, как правило, наименее благоприятен, встречается он чаще остальных.

У значительной части детей с более легкими формами церебрально-органических ЗПР отмечается недоразвитие устойчивости переключения и объема внимания, нарушение умственной работоспособности, недоразвитие зрительно-пространственного гнозиса и праксиса.

Отметим исследование Михаеш С.В., который, в своей статье подчеркнул, что: во многих зарубежных исследованиях причинами ЗПР у детей выделили неблагоприятные условия развития, педагогическая запущенность, социально-культурная депривация, которые расценивались как факторы, влияющие на нарушения познавательной деятельности ребенка. Такие дети описывались как дети с трудностями в обучении [9].

В 1947 г. была опубликована монография А. Штрауса и Л. Летинена, в которой описывались дети с трудностями в обучении и поведения с сохранными интеллектуальными

возможностями. Причинами данной задержки психического развития связывали с минимальной мозговой дисфункцией, определяющей невыраженные церебрастенические нарушения у детей данной группы (Cohen, LG) [10].

Таким образом, можно предположить, что, сопоставив различные варианты отклонений в речевом развитии с нейропсихологическими особенностями, мы сможем найти объективные критерии для прогнозирования и выбора методов работы логопеда.

Логопед должен рассмотреть соответствие или несоответствие между умственным и речевым развитием уже на начальном этапе и в каждом отдельном случае. Важно проработать еще на начальном этапе обследования ребенка на наличие или отсутствие тех или иных диагнозов, так как каждый случай всегда индивидуален и ориентирует всех специалистов на комплексную работу, чтоб результат был более улучшен.

После завершения диагностики с ребенком начинает работать нейропсихолог и логопед, намечая план индивидуальных занятий. После проведения 10 занятий с ребенком назначается повторная диагностика с указанием динамики развития. Если наблюдаются более серьезные нарушения, то рекомендуется консультация невролога и психиатра.

После проведения всех проб специалист дает предварительное заключение с рекомендациями в устной форме.

В протоколе обследования нейропсихолог фиксирует результаты всех проб, отмечает особенности поведения ребёнка во время обследования, и по возможности дословно фиксирует, речевые обороты ребёнка в устных пробах на интеллектуальные и речевые функции. Через несколько дней родителям выдается письменное заключение с подробным описанием и анализом нейропсихологического статуса ребенка, и выдаются рекомендации.

Исследование в нашей работе заключалось в определении основных путей коррекционной работы в процессе общения в игре, способствующей речевому развитию у детей с задержкой психического развития, что, в конечном счете, нам позволит успешно решать проблему обогащения словаря данной категории детей.

Покажем результаты комплексной работы логопеда и нейропсихолога на примере двоих пациентов разных возрастов.

М, 3,5 лет, ЗПР

Работает со специалистами: нейропсихолог и логопед.

Медикаментозное лечение: Глицин, Кортексин.

Краткий анамнез: Беременность без осложнений. Роды должны были быть на 32 неделе, но была задержка до 36 недель. Роды самостоятельные. Развитие по срокам, кроме речи (пока произносит только отдельные звуки). Питание – молоко до 3-х лет. Третий ребенок в семье из трех человек (два – условная норма). Наследственность неотягощена.

При первичной диагностике: Зрительный контакт поддерживает. Тактильный контакт поддерживает неохотно. Наблюдает за действиями психолога. В игру, предложенную психологом, не входит. Самостоятельная игра пассивна. Речи нет, только отдельные звуки. Звукоподражания нет. Инструкции усвоены частично, требуются упрощения и сопутствующие жесты. Правша. Эмоциональный фон нестабильный. Не всегда реакция соответствует экзаменационной ситуации. Нарушается мелкая моторика. Походка неуверенная, ходит на цыпочках. Правша. Внимание устойчивое. Слабо сформированы навыки самообслуживания (по сравнению с возрастной нормой).

Повторная диагностика (10 занятий): Зрительный контакт поддерживается охотно. Отвечает на комментарии, исправляет. Узнает инструкции. Мотивирован в работе. Речь размытая, плохо структурированная. Ответы односложны. Эмоциональный фон ровный.

Положительная динамика: резкое улучшение речи. Появились слова и даже фразы. Стал прилежнее, внимательнее, спокойно общается с психологом, лучше усваивает инструкции. Появилось понимание «больше – меньше». Незначительное улучшение координации и мелкой моторики.

Отрицательная динамика: Отсутствует.

Как мы видим на этих примерах, слаженная работа врача, нейропсихолога, логопеда и родителей дает хорошие улучшения после 10 занятий. Конечно, если какая-то работа ведется, то будут и улучшения, но важно понимать разницу в качестве этих улучшений и их скорости. А качество и скорость – это сложная и разносторонняя работа.

Данный пилотный опыт позволил нам составить Программу анализа психологической картины наблюдаемых симптомов и выявление их первичных и вторичных характеров.

При прохождении программы с детьми ЗПР предлагаются поиск нейропсихологического фактора, определения первичного дефекта, объединяющего выявленные симптомы в нейропсихологический синдром.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Филиппова Н.В., Барыльник Ю.Б., Исмаилова А.С. Современный взгляд на задержку психического развития // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 10-2. – С. 256-262 URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=7480> (дата обращения: 22.11.2021)
- 2 Fenichel M. Clinical Pediatric Neurology: A Signs and Symptoms Approach. 6th ed. – Philadelphia: Saunders. – 2009. – P. 119-152.
- 3 McDonald L., Rennie A., Tolmie J. et al. Investigation of global developmental delay // Arch Dis Child. - 2006. - Vol.91. - P. 701–705.
- 4 Benedict R.E., Farel A.M. Identifying children in need of ancillary and enabling services: a population approach // Soc Sci Med. – 2003. – V.57. – P. 2035–2047.
- 5 Gazca M. Rebooting Development with a Rhythmic Motor Intervention. – Masters Thesis. - 2012. - 117 p.
- 6 Gottlieb C.A., Maenner M.J., Cappa C. et al. Child disability screening, nutrition, and early learning in 18 countries with low and middle incomes: data from the third round of UNICEF’s Multiple Indicator Cluster Survey // Lancet. - 2009. - V.374 (9704). - P. 1831-1839.
- 7 Детям с ЗПР грозит пожизненное клеймо неполноценности. // Медиа-портал Caravan.kz. (Электронный ресурс) URL: <https://www.caravan.kz/gazeta/detyam-s-zpr-grozit-pozhiznennoe-klejmmo-nepolnocnosti-88161/> (Дата обращения: 24.11.2021)
- 8 Психологические особенности детей с ЗПР // Независимый сайт о заикании. – (Электронный ресурс). – Режим доступа: <http://stuttering.su>
- 9 Михаш С.В. Исследование познавательной деятельности у детей с ЗПР в России и за рубежом // Статья, Журнал Вопросы студенческой науки Выпуск №2, февраль, Факультет психологии и педагогики // ФГАОУ ВО «Тюменский государственный университет» РФ, г. Тюмень, 2021 - Режим доступа: <file://issledovanie-poznavatelnoy-deyatelnosti-u-detey-s-zaderzhkoy-psiicheskogo-razvitiya-v-rossii-i-zarubezhom.pdf> (Дата обращения : 21.11.2021)
- 10 Cohen, L.G., Celnik P., Cjrwel B. et al. Functional relevance of cross-modal plasticity in blind humans // Nature / 1997. Sept. 11. 389 (6647) / – P. 180-183.
- 11 Горбатая, Е. В. Нейропсихологический подход в работе с детьми с задержкой психического развития / Е. В. Горбатая, А. А. Мошнякова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2021. – № 11.1 (353.1). – С. 52-54. – URL: <https://moluch.ru/archive/353/77582/> (дата обращения: 22.11.2021).

PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ECONOMY AS A RESULT OF PANDEMIC

SUMAREVA E. E.

Master of Economics, senior lecturer, Department of Business,
Kazakh American Free University, Ust-Kamenogorsk

The article provides statistical information on the national economy of Kazakhstan, comparative characteristics of indicators of the development of business activity in the country and economic growth in the pre-pandemic and post-pandemic periods. The article provides a description of government programs supporting the development of business participants, the problems of financial market participants and the adjustments that the pandemic has introduced into their activities.

The coronavirus pandemic has affected all areas of activity and society, but it has had the most striking impact on the financial labour market. Many enterprises did not survive the crisis period, many employees left to seek earnings in remote work in order to take advantage of government support measures, and practically collapsed the labour exchange.

Sharp compression of sales markets and rupture of supply chains, cancellation of air flights and restrictions on free movement of people, sharp and mass transition to self-isolation provoked huge losses in the sphere of business in different sectors. Enterprises in various industries suspended the implementation of capital-intensive investments, and switched to more budgetary options; devaluation of the tenge, which was triggered by a sharp drop in oil prices, reduced demand for base metals, negatively affected the solvency of the population and many businesses, began to develop and implement anti-crisis measures, having revised the strategic development plan [3, p. 41].

At present, when the situation in the world and the country is unstable, the recovery and diversification of the economy will be much harder without large-scale investments. Therefore, the state has decided to implement projects less at the expense of budgetary funds, and to focus on creating the necessary conditions for investors: improvement of the investment climate in the country, development of «soft» and physical infrastructure, competent monetary policy.

Innovations themselves are the engine of the process. They will always and everywhere be the main impetus for development in any sphere of activity of organizations, be it services or production of goods. Innovations extend the life cycle of products, providing them with competitive advantages in the market, thus increasing sales growth. Innovation in

Kazakhstan significantly contributes to the development of the private sector in the country, and through this, a diversified and competitive state economy is built.² Whether one considers an organization or a country, the influence of the external environment on them is inalienable. The country adjusts to foreign standards. In our time, it is digitalization and maximum optimization, which implies constant updating of product features, adding new ones, creating some latest features in products for maximum ease of use, efficient and long-term operation, etc. The main advantage of external influence is motivation to reach a new level in the economy. Many innovative grants are opened in Kazakhstan to stimulate productive innovation. Working places are created, training is carried out, and specialists can develop very different ideas and bring them to the final result, thus developing the sphere of innovations inside the country.

Also investors themselves build high-tech enterprises in our country, due to which there is a transfer of technology and the number of students and scientists who are directly related to the applied and fundamental science increases in the country.

If we talk about the demand, which is the reason for the development and introduction of new technological solutions, it is higher than ever. And the first main demand is for high-speed Internet, chatbots, blockchain, artificial intelligence supplemented by virtual functions, and so on to infinity.

Translated with www.DeepL.com/Translator (free version)

And in October 2021, oil showed a stable price growth rate, rising by 7.5 %, compared with the figures for September. Analysts at the largest investment banks have significantly improved their forecasts. For example, Golden Sachs, expects demand for Brent to reach pre-demand levels of 100mbpd.

Kazakhstan stock market (KASE Index) showed growth of almost 11 %. The growth was mainly due to shares of Kcell and Kazatomprom. In October, yields on the country's money and bond markets showed improvement, and the yields on the NBK's semi-annual notes rose to 9.7 % amid expectations for a base rate hike.

KazTransOil shares, up 2.1 %, continued to recover after the dividend cut-off. The main growth came from the domestic market and Munaitas and Kazakhstan-China pipeline systems. KEGOC rose 1.2 %, while Kaspi. kz. - 37 %, which is a record [1].

However, not everyone can boast of such growth rates. Many businesses were able to safely survive the lockdown, and since the beginning of the year there has been an increase in the number of businesses that temporarily

suspended operations in the country. Of the 340,000 registered companies, 120,000 are not operating. According to statistics, of the total number of such companies, the share of small businesses was 99.9 %. They proved to be the most susceptible to the stress of the crisis. In the first year of the pandemic, the statistics grew and the number of such enterprises increased by 19 %; in January-October 2021 it continued to grow to 15 %.

According to national statistics, a third of all companies that took such measures were trade organizations - 29.3 %. Also, a large share among the inactive belongs to construction firms - 19 %. And 10 % are enterprises providing various types of services. At the first stage of the quarantine, under the restrictions were also companies that required the physical presence of an employee with clients. The number of LLPs under liquidation for January-October 2021, amounted to 5.4 thousand units. In the majority, these are companies in the field of construction and trade [1].

In order to smooth the edges, the State provided tax breaks to more than 700,000 entrepreneurs, deferred loan payments of 9.3 billion tenge from more than 540 small and medium-sized businesses, and allocated 1 trillion tenge for concessional lending. The programme to replenish working capital in the hardest-hit sectors of the economy was expanded, with a total programme amounting to KZT800 billion, subject to an extension until the end of 2021, with coverage extended [1].

In the investment sphere, in spite of the given situation, small business has steadily functioned and continues to develop. However, in order to help businesses in crisis in search of free finance, exchange instruments were created, which at the moment are not particularly popular, but one of the most famous, the exchange of the Astana International Financial Center - Astana International Exchange – this summer launched the «Regional Share Market Segment». With this, companies will be able to issue shares on the AIX exchange. For them, the requirements have been somewhat relaxed in terms of securities placement, which will make it possible to obtain funds on more favorable terms than in banks. And bonds will be placed on crowdfunding platforms, with the help of this platform any Kazakhstani can invest in these securities, and the business can be financed on good terms.

As many businesses have gone online, free educational courses have been created to help promote and market their business remotely. Some of the many examples are the connection of online payments, online accounting, access to marketplaces and delivery settings, which are still in place today, while businesses are now operating quite normally offline, due to the relaxation of quarantine [2, p. 36].

At the moment, the work on concessional lending to small and medium-sized businesses continues through such projects as: «Business Road Map 2025», «Employment Road Map», «Economy of Simple Things», «Yenbek» program, and the preferential loan program of the National Bank to replenish working capital.

At the end of the first half of the year, under two programs «Business Road Map 2025» and «Economy of Simple Things» subsidies were granted to over 12,447 projects worth 441 billion tenge and guarantees were provided for 10,788 projects worth 187 billion tenge.

Thus, the pandemic has made some adjustments in the development of business activities in the country, affecting the population and business activities both positively and negatively. In this regard, the Covid-19 triggered new innovations, which in turn provided new opportunities.

REFERENCES

1 Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan [Electronic resource]- URL: <https://stat.gov.kz/> (date of reference: 20.11.2021).

2 Kazakova N.A. Financial environment of entrepreneurship and entrepreneurial risks: textbook. - Moscow : INFRA-M, 2020. - 208 с.

3 Rikhtikova N.A. Analysis and risk management of the organization: textbook / M. : INFRA-M, 2019. - 248 с .

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДИЗАЙНЫ

ТАЙБОЛАТОВ Қ. М.

докторант, 2-курс, «Педагогика және психология»
білім беру бағдарламасы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Эмоционалды интеллекттің дамуы тұрақты және жылдам әлеуметтік өзгерістерге, жаңа қиындықтарға, жоғары әлеуметтік нормалар мен жоғары кәсіби стандарттарға байланысты құзыреттілік пен тиімділік сияқты маңызды факторлардың арасында маңызды проблемаға айналады.

Білім алушылардың эмоционалды интеллектісін дамыту эмоцияларды тиімді басқаруға және қысымның алдын алуға мүмкіндік береді, мысалы, ашуланудың басталуы. Жоғары эмоционалды интеллектісі бар балалар өздерінің тәжірибелеріне көбірек көңіл бөледі, мектепте белсенді, жағымды қарым-қатынаста және эмпатикалық.

Эмоцияны басқару – бұл адамның ойлары мен іс-әрекеттерін жиі бағыттайтын күрделі әрекет. Білім алушылардың эмоционалды интеллектісін дамыту үшін алдымен оның компоненттеріне тоқталу керек. Эмоционалды интеллектіні дамытудың бірнеше моделдері мен шетелдік теориялары баршамызға мәлім. Кейбір теорияларда эмоционалды интеллектіні қабілет деп қарастырса, кейбіреулері оны тұлғалық қасиет деп қарастырады. Осы шетелдік теориялардың басым көпшілігі ересек адамдарға арналған, білім алушыларға арналған теориялар мен моделдер саны аз.

Бүгінгі таңда ғылымда «психологиялық дизайн» ұғымы қолданылмайды, енгізілмеген. Бұл мақала эмоционалды интеллектіні дамытудың психологиялық дизайн ұғымы қарастырылатын болады. Ең алдымен, «дизайн» ұғымына тоқталып өтсек.

Дизайн (ағылш. Design – жобалау, сурет салу, сондай-ақ жоба, жоспар, кескіндеу) – өнеркәсіптік бұйымдардың эстетикалық қасиеттерін жобалау бойынша қызмет («көркемдік құрылыс»), сондай-ақ осы қызметтің нәтижесі [1].

Шетелдік (негізінен американдық) ғалымдарды әзірлеу және бағалау пәні оқу процесінің әмбебап дизайны (UDL – Universal Design for Learning) болып табылады. Әмбебап дизайн мектеп бағдарламасын құру тұжырымдамасын өзгертеді, білім алушылардың алуан түрлілігін көрсетеді және бағдарламаны балалардың қажеттіліктеріне икемді және бейімделген етіп жасайды.

Әмбебап дизайн мыналарды қамтиды:

1) білім алушыларға оқу материалын ұсынудың көптеген және әр түрлі формалары;

2) білім алушылардың игерілген материалды ұсынудың көптеген және әр түрлі формалары;

3) білім алушыларды оқу процесіне олардың қызығушылықтарын, тапсырмалардың күрделілік деңгейі мен ынталандыру тәсілдерін ескере отырып тартудың көптеген және әртүрлі формалары [2].

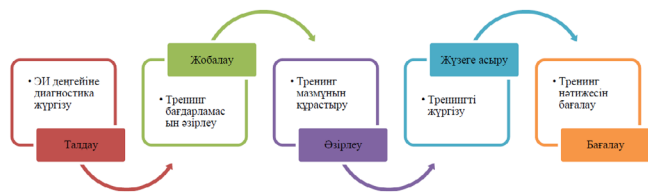
Педагогикалық дизайн – қазіргі білім беру жүйесіндегі салыстырмалы түрде жаңа ұғым. Сапалы білімді қалыптастыру қажеттілігі үнемі өсіп келеді, ал дәстүрлі құралдар салыстырмалы түрде қарапайым, «сызықтық» оқыту әдістеріне сәйкес келеді.

Неғұрлым күрделі бағдарламаларды құру кезінде дәстүрлі әдістерді қолдану уақыт пен ресурстарды жоғалтуға әкеледі. Нәтижесінде педагогикалық дизайн ұғымы пайда болды. Ол – әзірлеу топтары оқу материалдарын жобалау, құру және бағалау сатысында қолданатын пән. Ол тиімді жұмыс туралы білімді жүйелі түрде қолдануға, оқу процесін «ашық архитектурамен» құруға және нақты оқу ортасын құруға негізделген.

Педагогикалық дизайн технологиясы салыстырмалы түрде қарапайым. Білім алушылардың қажеттіліктерін түсініп, оқу мақсаттарын анықтау керек, содан кейін білім мен ақпаратты мүмкіндігінше тез, дәл және тиімді жеткізу керек. Бірақ бұл барлық алғышарттарды түсінуді және өнімнің соңғы қасиеттерін нақты көрсетуді талап етеді. Бұл өз кезегінде бір адамды емес, дұрыс таңдалған әзірлеушілер тобын жүйелі және жақсы құрылған жұмысты қажет етеді.

Оқу курсы сапалы және жүйелі дамытудың негізгі міндеті – қажетті ақпаратты білім алушыға қол жетімді түрде толық жеткізу. Оны ұсыну фактісі ғана маңызды емес – қарапайым әдістер мұны жақсы жеңе алады. Негізгі міндет – алынған білімді нақты қабылдау және кейіннен қолдану. Ресейлік ғалым Фоминых Н.Ю. ағылшын тілін үйретуде және педагогтердің құзыреттілігін арттыруда педагогикалық дизайнның рөліне ерекше мән береді. Оның жұмысында, біліктілікті арттыру курстары, пәнді педагогикалық дизайн арқылы жобалау және т.б. қарастырылады [3].

Дизайн, әмбебап дизайн, педагогикалық дизайн ұғымдарын қарастыра отырып, «білім алушылардың эмоционалды интеллектіні дамытудың психологиялық дизайны» моделін былайша құрастырдық (1-сурет).



Сурет 1 – «Білім алушылардың эмоционалды интеллектісін дамытудың психологиялық дизайны» моделі

«Талдау» бөлімінде білім алушылардың эмоционалды интеллектісін тексеруге арналған Д. В. Люсиннің «ЭМИн» сауалнамасы (В. Семенов модификасы бойынша) жүргізіледі.

«Жобалау» бөлімінде білім алушылардың эмоционалды интеллектісін дамытуға арналған тренинг бағдарламасы құрастырылады. Тренинг бағдарламасы 5 бөлімді қамтиды: «Эмоциялық хабардылық», «Өз эмоцияларын басқара білу», «Эмпатия», «Басқаның эмоциясын басқару», «Өзіндік мотивация».

«Өзіндік» бөлімінде тренинг бағдарламасына сай тренингтік сабақтар мазмұны әзірленеді. Тренингте ойындар, жаттығулар, рөлдік ойындар, танымдық видеолар көрсету, топтық жұмыс формалары мен әдістері қолданылады.

«Жүзеге асыру» бөлімінде тренинг бағдарламасы білім алушыларға жүргізіледі. Аптасы 2 рет, барлық кездесу саны – 20.

«Бағалау» бөлімінде тренингтен кейін білім алушылардың эмоционалды интеллектісін деңгейін тексеруге арналған Д. В. Люсиннің «ЭМИн» сауалнамасы (В. Семенов модификасы бойынша) жүргізіледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Москаева А. С., Зенкевич Е. П. // Дизайн. — М. : Советская энциклопедия, 1972. – (Большая советская энциклопедия : [в 30 т.] / гл. ред. А. М. Прохоров ; 1969 – 1978, т. 8).

2 Жомартова А. Д., Бурдина Е. И., Аубакирова С. Д. Оқыту үшін әмбебап дизайн немесе инклюзивті білім беру жағдайында оқыту әдістемесі : оқу құралы. – Павлодар : Toraighyrov University, 2020. – 159 б.

3 Фоминых Н.Ю. Роль педагогического дизайна в профессиональной компетентности преподавателя иностранных языков // Материалы конференции «Стратегия и тактика подготовки современного педагога в условиях диалогового пространства образования», 2017. – 258-263 с.

ҚР ЖОО ХИМИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ МАМАҢДЫҚТАРЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ STEM ТЕХНОЛОГИЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

ТЕМІР А. Қ.,
магистрант, 2-курс, Әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

Еліміздің тұңғыш президенті Нұрсұлтан Назарбаев 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында әлемнің дамыған елдерінің қатарына қосылу үшін Қазақ елі атқаруға тиісті 10 міндетті нақтылап беріп, оқытудың заманауи әдістемелер мен технологияларды қолдану керектігін басаайтты [1]. Сол себепті, бәсекеге қабілетті елдер қатарында болу үшін STEM – білім беру мен оқуды бірдей бағытта ілгерілетуіміз қажет. Қазіргі уақытта STEM әлемдік білім берудің басты трендтерінің бірі болып табылады. Технологиялардың қарқынды дамуының арқасында жаңа мамандықтар пайда болып жатыр, STEM мамандарға сұраныс жаппай өсіп жатыр. Бірқатар елдер қазірдің өзінде инженерлік білімнің маңыздылығын, сондай-ақ техникалық пәндер бойынша студенттерді дайындау сапасын арттыруда оң нәтижелерге қол жеткізе отырып, білім беру мекемелеріне STEM идеяларын енгізуде.

Қазақстандағы өнеркәсіптің жоғары технологиялық индустриялық секторларының дамуы мектептегі білім беру жүйесін білімді интеграциялауға және STEM-білім беру рөлінің артуына бағытталған білім жүйесін дамыту стратегиясына әсер етті [2]. STEM-білім беру бағыты пәнаралық және қолданбалы әдісті қолдана отырып, жаратылыстану ғылымдарын инженерия, технология және математикамен бірге оқуды қамтитын толыққанды жүйелі оқытуды қамтиды.

Студенттердің білімділікке деген төмен мотивациясы жағдайында ғылыми және техникалық шығармашылық, оқу бағдарламаларын жетілдіру, балалар мен жастардың интеллектуалды дамуы үшін арнайы кеңістіктер мен нысандарды құру және олардың инженерлік-бағдарланған бағдарламаларда дайындалуы ерекше өзекті болып отыр.

Сонымен қатар, осы технология негізінде іздеу қабілеті студенттің мәселені көру, зерттеу тақырыбын таңдау және оның мақсатын қою, зерттеу жұмысын жүргізудің қол жетімді әдістерін

таңдау, зерттеу және т. б. үшін қажетті материалдарды іздеу және іріктеу іскерліктерін болжайды.

Л. И. Танцюра [3, 70 б.] зерттеу іскерлігін қалыптастыру процесін сипаттай отырып, онда үш негізгі кезеңді бөледі:

1 Бастапқы кезең. Оқытушы басшылығымен студенттердің барлық зерттеу кезеңдерін орындауымен сипатталады. Осы кезеңде студенттердің қызметі тек педагогтың нұсқауымен ғана мүмкін болады. Студенттер тек қана зерттеу қызметімен, оны өткізу кезеңдерімен, зерттеу есептерін шешудің әдістері мен тәсілдерімен танысады.

2 Аралық кезең. Студенттер зерттеу іс-әрекетінің зерттелген тәсілдерін қолдануда жаттығады. Аралық кезеңде студенттер кейбір операциялар мен әрекеттерді өз бетінше орындайды, бірақ әлі де оқытушының бақылауымен.

3 Қорытынды кезең. Егер студенттер игерілген зерттеу әрекеттерін жаңа материалға және жаңа жағдайларға көшіреалса, зерттеу іскерлігін қалыптастырудағы қорытынды кезеңге көшуді аяқталған деп есептеуге болады. Зерттеу бойынша көптеген операциялар өздігінен жүргізіледі, оқытушы тәлімгер және кеңесші ролінде болады.

Жоспарланған білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін STEM-білім берудің технологиялық компоненті жобалық оқыту технологиясы болып табылады [4]. Жоба жасау студенттердің дербестігін, креативтілігін, сыни ойлауын, коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, сондай – ақ бұл жұмыс-зерттеу іскерліктері үшін ең үлкен қызығушылық тудырады.

Кез келген технология ретінде жобалық оқыту белгілі бір қасиеттердің болуымен сипатталады. Алайда STEM-білім беруде жобалар STEM-жобалар деп атауға болатын осындай жобалардың пайда болуы туралы айтуға мүмкіндік беретін ерекше айырмашылықтарға ие.

STEM-жобалардың негізгі қасиеттерінің сипаттамасын қарастырайық [7, 23 б.]:

1 STEM-жобалар нақты педагогикалық оймен әзірленеді. STEM-жоба ғылымның түрлі салаларынан немесе түрлі пәндерден білімді қолдану негізінде заманауи ғылыми-техникалық индустрия өнімін немесе оның прототипін жасауға бағытталған.

2 STEM-жоба технологиясы белгілі бір техникалық кезеңдерге сәйкес құрылады және белгілі бір әрекет алгоритмін болжайды. STEM-жобаны әзірлеу бойынша сабақ жоба үшін қажетті білімді әр түрлі пәндік салалардан өзектендіруден басталады. Содан кейін нұсқаулық жүргізіледі және қорытынды бойынша оқушылар қазіргі

заманғы индустрияның нақты өнімдерінің прототиптерін әзірлейді, жасайды және тестілейді.

3 STEM-жобалар технологиясы STEAM-білім беру технологиясын енгізетін кез келген педагогтарға қайта жасалуы мүмкін.

4 STEM-жоба жоспарланған нәтижеге – нақты әлемнің құрастырылған немесе сәнделген бұйымына қол жеткізуге кепілдік береді.

Осы әдіспен сабаққа бағдарлама жасалынып, студенттерге білім берілетін болса, студенттердің қызығушылықтары мен зерттеу іскерлігін дамытуға болады.

STEM-білім беру жағдайында жүзеге асырылатын студенттердің зерттеушілік қабілеттілігін дамыту мақсатында технология бойыншаарнайы бағдарлама құрастырылып осы бағдарлама бойынша студенттердің деңгейлеріне байланысты жобалық тапсырмалар беріліп отырылады. Студенттердің зерттеушілік дағдысының қалыптасу деңгейі мен критерийлері анықталып, сипатталу қажет. Студенттердің зерттеу іскерлігінің деңгейін анықтау үшін 1-кестеде көрсетілген өлшемдер мен көрсеткіштер бөлінді. Оларды бөлу үшін А. И. Савенков пен А. П. Гладкованың [5, 232 б.] ғылыми әзірлемелерін қолдануға болады.

Кесте 1 – Студенттердің зерттеу дағдысының қалыптасуын бағалау критерийлері мен көрсеткіштері

| Критерийлер | Көрсеткіштер |
|------------------|--|
| Ұйымдастырушылық | - зерттеу жұмысын жоспарлай білу; - жұмыс орнын ұйымдастыра білу; - зерттеу жұмысын орындау үшін уақытты бөле білу. |
| Ізденіс | - зерттеу тақырыбын таңдай білу; - мәселені көре білу және зерттеу мақсатын қою; - мәселенің бірнеше шешімін таба білу; - зерттеу міндеттерін қоя білу; - қол жетімді зерттеу әдістерін таңдау және қолдана білу. |
| Ақпараттық | - бұйымдарды дайындау жөніндегі нұсқаулықтармен жұмыс істей білу; - ақпараттың әдеби көздерін (оқулықтар, сөздіктер, энциклопедиялар және т. б.) және техникалық ақпараттандыру құралдарын (теледидар, интернет және т. б.) пайдалана білу.); - мәтінмен жұмыс істей білу: бастысы, мағыналық бөлімдерге бөлу және т. б. |

| | |
|---------|---|
| Бағалау | - өз жұмысын бағалай білу, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау; - басқа зерттеушінің жұмысын бағалай білу; - өзінің бағалау пікірлерімен дәлелдей білу. |
|---------|---|

STEM технологиясы бойынша құрастырылатын бағдарлама бірнеше артықшылықтарды қамтиды. Бағдарлама пәндер бойынша емес, интеграцияланған «тақырыптар» бойынша оқыту, сыни ойлау дағдыларын дамыту және проблемаларды шешу дағдылары, белсенді қарым-қатынас және командалық жұмыс, техникалық пәндерге қызығушылықты дамыту, жобаларға шығармашылық және инновациялық тәсілдер сияқты артықшылықтарымен жүзеге асырылады.

Білім алушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарына араластыру олардың өз бетінше білім алуына қолайлы жағдай туғызады. Зерттеу қызметі оқушыларға әлеуметтік, экономикалық, экологиялық жағдайларды ескере алатын отырып, әртүрлі ақпарат көздерімен (ғылыми және арнайы әдебиеттермен, мерзімді басылымдармен, анықтамалықпен жұмыс істеу) өзіндік жұмыс істеу дағдысын дамыта, сауалнамалар мен сауалдар жасайды және оларды талдауды жүргізе отырып ең маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді және белгілі бір ғылым саласындағы соңғы жетістіктерді көрсетеді.

Осылайша, осы мәселені зерттеу мен талдаудың нәтижелеріне сүйене отырып, STEM-білім беруді ұсынудың бүгінгі күні қажеттілігі бар деп болжауға болады [6, 33–37 б.]:

- STEM-нің білімін, дағдыларын және күнделікті өмірде қалай пайдалану керек;
- ғылым мен техника тұрғысынан объектілер мен процестерді қалай зерттеу керек;
- күрделі нақты проблемаларға сауатты және тиімді шешім қабылдау;
- үлкен зерттеулер, ізденістер жүргізетін ұйымшыл топтың мүшесі болу;
- топқа, аудиторияға, университетке, қалаға (елді мекенге), елге және барлық адамзатқа қатысты жергілікті және жаһандық проблемаларды шешуге қатысу.

Жаратылыстану пәндеріне қатысты STEM технологиясын келесі бағыттарда қолданған тиімді болып саналады:

- Макроәлемде өтіп жатқан табиғи құбылыстарды зерттеуге;
- Сандық зертханаларды пайдалануда;
- Виртуальды модельдеу кезінде;

- Микроәлемде жүріп жатқан үдерістерді зерттеуге.

Қазақстандағы өнеркәсіптің жоғары технологиялық индустриялық секторларының дамуы мектептегі білім беру жүйесін білімді интеграциялауға және STEM-білім беру рөлінің артуына бағытталған білім жүйесін дамыту стратегиясына әсер етті. STEM-білім беру бағыты пәнаралық және қолданбалы әдісті қолдана отырып, жаратылыстану ғылымдарын инженерия, технология және математикамен бірге оқуды қамтитын толыққанды жүйелі оқытуды қамтиды.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, STEM-білім беру және оқу процесінде оның технологиясын қолдану идеялары негізінде жалпы білім беретін мекемелердесабактарды ұйымдастыру зерттеу іскерліктерін қалыптастыруға барынша тиімді ықпал етеді деген қорытынды жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. – 2018, қазан – 5.
- 2 Г.Ахметова, А.Мурзалинова. «Преимущества и перспективы STEM-образования» \ «Білімді ел – Образованная страна» №41 (102) 7 ноября 2017 г.
- 3 Ахметжанова Г.В., Груздова И.В., Руденко И.В. Магистерская диссертация по педагогике: учеб.-метод. пособие. Тольятти: ТГУ, 2011. –С. 70.
- 4 Г.Ногайбаева, С.Жумажанова. «Развитие STEM-образования в мире и Казахстане» \ «Білімді ел – Образованная страна» №20 (57), 25.10.2016ж.
- 5 Савенков, А. И. Педагогика. Исследовательский подход в 2 ч. Часть 1 : учебник и практикум для академического бакалавриата / А. И. Савенков. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2018. — С. 232.
- 6 С.А.Шитыбаев, Н.А.Уакбаева, Э.Ө.Байғұт. Химия сабақтарында STEM оқытудың тиімділігі және оны қолдану. «Өрлеу-Шымкент» Республи-калық әдістемелік-педагогикалық журналы. – 2017. – №2. Б. 33-37.
- 7 SandersMarkE. STEM, STEMEducation, STEMmania // Thetechnologyteacher. 2009. P. 23.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ

ТЕТЕРИНА С. В.

преподаватель специальных дисциплин,

Колледж информационных технологий, г. Павлодар

ОСПАНОВА Н. Н.

к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

КАБЕНОВ Д. И.

PhD, Павлодарский педагогический университет, г. Павлодар

Каждый человек является источником информации, он же её обрабатывает и передает далее, но каким образом происходит получение информации. Стоит подумать и порассуждать на данную тему. Рассмотрим два аспекта получения информации по любой теме. Раньше, в XIX–XX веках информацию можно было получить из учебников, справочной литературы, лекций преподавателя, конспектов. В наш век скоростного развития информационных технологий появились новые методы подачи информации – электронные учебники, электронные энциклопедии, электронные справочники, презентации, поисковые системы и многое другое. Преподаватели стали использовать информационные коммуникационные технологии на уроках.

Современное профессиональное образование с переходом на новые стандарты нуждается в активном и эффективном применении ИКТ в образовательном процессе, в условиях конкретной практической деятельности. Проблема становления и развития профессионализма является общественно-государственной проблемой, решению которой отводится приоритетное направление. Инновационные технологии при освоении профессиональных компетенций – одна из основных задач, стоящих перед преподавателями.

Повышение эффективности обучения во многом зависит от использования на учебных занятиях компьютерных технологий. Используя информационные технологии при изучении дисциплин активизируется процесс обучения, формируются навыки работы с компьютером, появляется возможность увеличения объема нового материала на уроке.

Перед преподавателями стоит задача сделать свои предметы интересными для обучающихся и привить интерес к знаниям, помочь ребятам раскрыть свои возможности, активизировать их познавательную деятельность. На занятиях реализуется основное направление процесса воспитания и обучения в колледже:

формирование нравственной, социально-активной личности будущего высококлассного профессионала.

Под средствами информационных и коммуникационных технологий будем понимать аппаратные и программные средства, предназначенные для реализации информационных процессов на основе использования вычислительной техники и сетевых технологий. Но не стоит забывать, что информационно-коммуникационные технологии – это еще и:

- Аппаратные средства: ПК, мультимедийный проектор, колонки, принтер, сканер, модем и др.

- Программные средства: офисный пакет приложений MSOffice, электронные учебники, обучающие программы, ЦОР, ЭОР и др.

Основными целями применения информационных коммуникационных технологий являются:

- Развитие мышления студентов

- Формирование приемов мыслительной деятельности

Если рассмотреть процесс внедрения информационно-коммуникационных технологий в процесс обучения, необходимо учесть следующие положительные аспекты: положительная мотивация, лучшее понимание нового материала, лучшее запоминание пройденного материала, повышение интереса к учебным дисциплинам. Всё это является основным мотивом современных студентов.

При применении информационно-коммуникационных технологий можно выделить следующие моменты:

- повышает качество образования

- обогащает содержание материала

- повышает наглядность, эффективность

- формирует ИКТ студентов

- повышает информационную культуру

- мотивирует к использованию компьютера в учебной деятельности

- развивает творческие способности студентов

- повышает активность студентов

- развивает навыки использования ИТ и различных источников информации [10].

При рассмотрении использования информационного коммуникационных технологий на уроке следует выделить именно ту, часть урока на которой более эффективно использование.

Например при объяснении, закреплении или контроле изученного материала и при проведении практических работ на

занятиях можно использовать различные типы программ: обучающие; контролирующие; демонстрационные.

Наиболее эффективным является использование на уроках электронных учебных пособий. Для эффективного достижения коммуникативных и познавательных задач большинство предметных линий представлено в виде электронных курсов, видеоуроков, тренажеров. Исходя из опыта преподавания студентам наиболее удобнее, а также импонирует применение тестов, созданных посредством Google-форм. Данное тестирование позволяет многократное использование не только тестов открытого типа, но тестов закрытого типа. Google-формы предлагают большие возможности интерпретации тестовых заданий: от банальных ответов до выбора множественных ответов, написания эссе, отыскание соответствий и многое другое.

Дистанционное обучение привело к проведению занятий в режиме онлайн, с использованием Zoom-конференции. Конференции позволяют не только провести занятие, но и записать весь урок и использовать его неоднократно. Самым простым дополнением для проведения онлайн уроков в режиме Zoom-конференции являются презентации MS Power Point. Презентация является очень легким и доступным способом создания викторин, опросов. При умелом использовании гиперссылками легко и удобно можно создать викторины, опрос.

В литературе выделяют способы использования информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе:

- объяснительно-иллюстративный – для демонстрации таблиц, схем, диаграмм, опытов, видеофрагментов и другие, а также как инструмент исследования, позволяющий обучающимся самостоятельно проводить исследования и эксперименты
- контролирующий – для проведения самостоятельных работ, ОКР, зачетов и экзаменов в виде тестирования с применением различных технологий, в том числе для самоконтроля.

Информационно-коммуникационных технологии также широко используются во внеурочной деятельности, при проведении классных часов, предметных декад, викторин и т.д.

Одновременно с применением информационных и коммуникационных технологий необходимо помнить что нужно выдерживать определенные требования при применении и обладании данных технологий. А именно:

- владеть основными навыками работы на компьютере;
- иметь навыки работы с мультимедийными программами;
- владеть основами работыв сети Интернет.

Основными преимуществами использования информационных и коммуникационных технологий это индивидуализация обучения; интенсификация самостоятельной работы учащихся; рост объема выполненных на уроке заданий; расширение информационных потоков при использовании Internet, а также повышение мотивации и познавательной активности за счет разнообразия форм работы.

Но существуют недостатки применения информационных и коммуникационных технологий. Стоит выделить легкость получения информации, снижение роли эмоциональных средств общения, отсутствие гарантии успешной адаптации к запросам и требованиям социальной среды. Самая большая опасность это Интернет-зависимость, которая делает ненужными многие умения и навыки и формы деятельности.

Подготовка к любому занятию с использованием ИКТ, конечно, кропотливая, требующая тщательной переработки разнообразного материала, но она становится творческим процессом, который позволяет интегрировать знания в инновационном формате. А зрелищность, яркость, новизна компьютерных элементов занятия в сочетании с другими методическими приемами делают занятие необычным, увлекательным, запоминающимся, повышают престиж преподавателя в глазах студентов. Соответственно и качество изображения на слайдах значительно лучше, чем на классной доске, и преподаватель, освобождаясь от постоянной работы у доски, имеет возможность больше внимания уделить студентам.

Заключение

При грамотном применении ИКТ возможно наилучшим образом подготовить выпускника к профессиональной деятельности, формировать в процессе профессионального образования целостную личность, способную познавать и совершенствовать себя и окружающий мир.

Подготовка к любому занятию с использованием ИКТ, конечно, кропотливая, требующая тщательной переработки разнообразного материала, но она становится творческим процессом, который позволяет интегрировать знания в инновационном формате. А зрелищность, яркость, новизна компьютерных элементов занятия в сочетании с другими методическими приемами делают занятие необычным, увлекательным, запоминающимся, повышают престиж преподавателя в глазах студентов. Соответственно и качество изображения на слайдах значительно лучше, чем на классной доске,

и преподаватель, освобождаясь от постоянной работы у доски, имеет возможность больше внимания уделить студентам[4].

Сегодня компьютерные технологии можно считать тем новым способом передачи знаний, который соответствует качественно новому содержанию обучения и развития. Этот способ позволяет преподавателю с интересом находить источники информации, воспитывает самостоятельность и ответственность при получении новых знаний, развивает дисциплину интеллектуальной деятельности. Использование средств информационно-компьютерных технологий – необходимое условие для современного образовательного процесса, когда главным становится не трансляция фундаментальных знаний, а развитие творческих способностей, создание возможностей для реализации потенциала личности. ИКТ используются не как цель, а как еще один педагогический инструмент, способствующий достижению цели занятия.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Андреев А.А., Барабанщиков А.В. и др. Основы применения информационных технологий в учебном процессе военных вузов: научно-методический сборник. – М.: ВУ, 1996. - 103 с.
- 2 Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования : Проблемы и перспективы. - М.: Педагогика, 1987. - 265 с.
- 3 Гусев В.В., Образцов П.И., Щекотихин В.М. Информационные технологии в образовательном процессе вуза. - Орел: ВИПС, 1997. - 126 с.
- 4 Домрачев В.Г., Ретинская И.В. О классификации компьютерных образовательных информационных технологий. // Информационные технологии. - 1996. - № 2. - С.10-13.
- 5 Каменская Е.Г., Педагогика// Курс лекций- Ростов-на Дону, Феникс, 2004 г.
- 6 Кимайкин С.И. Условия подготовки преподавателей технического вуза к комплексному применению средств обучения: Автореферат дис. ...канд. пед. наук. - Челябинск: ЧГУ, 1987. - 23 с.
- 7 Краткий психологический словарь /Сост.Л.А.Карпенко; Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. - М.: Политиздат, 1985.- С.21
- 8 Лернер И.Я. Качества знаний учащихся. Какими они должны быть? - М.: Знания, 1978. - 112 с.
- 9 Образцов П.И. Дидактические аспекты эффективного применения компьютерных средств обучения в вузе. Сб.научн.

трудов ученых Орловской области. Выпуск № 2. - Орел: ОрелГТУ, 1996. - С.468-475.

10 Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования. -М.: Школа-Пресс, 1994. - 321 с.

ОБУЧЕНИЕ ИГРЕ В ШАХМАТЫ С ПРИМЕНЕНИЕМ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК КОМПЛЕКСНОЕ СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ И ИГРОВЫХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

ТОГЫЗБАЕВА М. С.

магистрант, Группа МФК-001, Специальность «7М01401 Физическая культура и спорт», Университет имени Шакарима, г. Семей

СЕРИКУЛЫ М.

магистрант, Группа МФК-001, Специальность «7М01401 Физическая культура и спорт», Университет имени Шакарима, г. Семей

БОЛАТОВ А. А.

магистрант, Группа МФК-001, Специальность «7М01401 Физическая культура и спорт», Университет имени Шакарима, г. Семей

Введение. Шахматы – это древняя интеллектуальная игра, имеющая многовековую историю. Сейчас – одна из наиболее распространенных настольных игр. Сочетает в себе элементы спорта, науки и искусства. Многие люди считают, что шахматы – это всего лишь приятный досуг. Однако эта замечательная игра является не только занятием, помогающим интересно провести время и пообщаться с другими любителями шахмат.

Современное общество характеризуется большой насыщенностью компьютерами и широким распространением компьютерных технологий обработки информации Введение в образовательный стандарт обучения школьников с начальных классов информационных технологий позволило включить в рамки региональной компонента уроки информатики в начальной школе, что, в свою очередь, дало основание для разработки методики обучения младших школьников игре в шахматы с применением компьютерных технологий

Актуальность темы «Использование ИКТ в обучении шахматам» на занятиях детского объединения Шахматная школа обусловлена тем, что в настоящее время 85 % детей в возрасте от 7 до 17 лет используют компьютер, а 20 % из них постоянно выходят в Интернет. Поэтому сегодня интерес к виртуальному получению

знаний является одним из мощных мотивов обучающихся к познанию. Основным инструментом ИКТ является Интернет.

Объект исследования – процесс обучения игре в шахматы младших школьников с образовательной и спортивной направленностью с применением компьютерных технологий.

Целью исследования является изучение динамики роста успеваемости, развития умственных способностей, спортивных умений и навыков при обучении младших школьников игре в шахматы с применением компьютерных технологий.

Целью применения ИКТ в обучении является развитие интеллектуальных способностей, повышение заинтересованности ребят обучении шахматной игре, повышение спортивного мастерства.

Применение ИКТ и специальных компьютерных программ в процессе обучения шахматам.

В период пандемии использовались различные программы, сайты.



Рисунок 1 – Через сайт Zoom объясняла учащимся, используя сайты YouTube, PowerPoint, показывала через демонстрацию экрана видеоролики, презентации

После недавнего сериала «Ход королевы» шахматами заинтересовались огромное количество людей. И это неудивительно, так как шахматы одна из интересных игр и популярных настольных игр.

Chessguess в этой игре вам предлагается изучить партии великих чемпионов и понять их комбинаций. В ходе партии вам нужно отгадать ход игрока или целый вариант за чемпиона мира, благодаря этим тренировкам вы значительно улучшите стратегическое мышление и комбинационное зрение. Так же есть биография, фотография великих гроссмейстеров, можно прочитать комментарий и даже прослушать. Можно решать познавательные задачи.

Реальные шахматы. Шахматы в котором графика выполнена на высшем уровне. Анимация фигурок так и манят, и тебе хочется разглядывать больше и больше. Играй вместе с соперниками по всему миру, обсуждай с ними стратегий в чате. Вы всегда можете отменить ход или сохранить игру, что несомненно является плюсом и таким образом вы ищите новые ходы.

Chesshotel более простого и понятного интерфейса, я еще не видела. Перед посетителям всего 2 окна: слева вы устанавливаете свой вызов, а справа можете принять чужой. Вверху есть раздел со списком игроков, а так же разделом ежедневном задачами.

Популярное приложение Тик Ток. Сейчас в тиктоке сидят школьники, подростки. Поэтому через тик ток очень удобно объяснять детям как играть в шахматы, показывая видео ролики. Например: Фигуры, дебют, эндшпиль, тактики и т.д.

Lichess – шахматный интернет-сайт, который создал французский программист Тибо Дюплесси

Главной функцией сайта является игра в шахматы в онлайн режиме или по переписке против других игроков с использованием различных вариантов контроля времени. Сайт абсолютно бесплатный и нет никакой рекламы. Партии, сыгранные зарегистрированными пользователями, сохраняются на сервере, при этом предоставляется статистическая информация и возможность поиска среди них. Партии могут быть как не влияющими на рейтинг игрока, так и рейтинговыми (выбирается пользователем), последние используются для подсчета рейтинга игрока с разбивкой в соответствии с контролем времени (пуля (буллит), блиц, рапид, классические шахматы, неограниченное время). Может быть задействован шахматный движок Stockfish для анализа всех сыгранных партий. Кроме партий с реальными людьми, пользователи также могут играть и против компьютера (в том числе и с позиции).

Lichess предоставляет широкие возможности по совершенствованию владения шахматной нотацией и тренировке знаний дебютов, совершенствованию тактической составляющей игры (решение шахматных задач по поиску мата, поиску лучшего хода). Сайт поддерживает также следующие варианты помимо различных вариантов временного контроля в стандартных шахматах:

- Король в центре (Царь горы, King of the Hill),
- Шахматные поддавки (Анти-шахматы),
- Шахматы-960 (Шахматы Фишера),
- Три шаха (Three-check chess)
- Атомные шахматы (Atomic chess),

- Ордовые шахматы (Horde chess, от слова «орда») – вариант шахмат Дансени (Dunsany's chess). При этом вариант, который предлагает Lichess, отличается от стандартных ордовых шахмат.

С помощью функции LichessTV (с помощью интерфейса самого Lichess либо на видеоканалах тех игроков, которые транслируют и комментируют свою игру на twitch или youtube) Lichess позволяет проводить сеансы одновременной игры, играть вслепую, наблюдать за партиями других игроков. Также можно создавать команды по интересам на форуме сайта.

Lichess является лучшей бесплатной игровой площадкой для игры в шахматы с очень удобным интерфейсом. На игровой площадке ведется статистика и рейтинг игрока. Есть много турниров, где можно выйти без штрафных санкций. А главное, в этом приложении есть доступ для скачивания в любой момент твои собственные партии. При чем бесплатно. А главное, в этом приложении, что анализ блиц партий лучше проводить на lichess – оперативно, качественно. Один минус Lichess в том, что в день компьютерный анализ доступен для 30 партий. Можно интерактивно выполнить курс для начинающих для тех, кто пришел на Lichess новичком. А для гроссмейстеров доступны более 100000 задач из сыгранных партий на Lichess [10].



Рисунок 2 – курсы «Формирование шахматной грамотности учителей в рамках обновления содержания образования» в г. Семей, в 2019 году. Обучение проводил тренер Даулетов Б.К. из организации Казахстанской федерации шахмат, а в 2020 году продолжила учебу на онлайн – платформе <http://onlineshess.kz/ru/>

Методы исследования: наблюдение, сравнение, логическое мышление.

Вывод. На основе проведенной подготовительной работы с учащимися я поняла роль шахматной игры в воспитании у учащихся интеллектуальных навыков: логического мышления, отточенность умственной деятельности, достижение планированной цели и нравственных отношений: честность, взаимопонимание, доброжелательность.

Благодаря этим программам дети смогли продолжить обучение дома. Всем кто любит шахматы- рекомендую!

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Гик Е.Я. Беседы о шахматах – Москва: Просвещение, 1985. – 160 с.
- 2 Гродзенский С.Я. Шахматы в жизни ученых. – Москва: Наука, 1983. – 168 с.
- 3 Зак В.Г. О маленьких для больших. Москва, «Физкультура и спорт» 1973. – 224 с.
- 4 Костьев А.Н. Уроки шахмат: Метод. материал для работы с детьми. – Москва: Физкультура и спорт, 1984. – 208 с.
- 5 Петросян Т.В. Шахматные лекции / Составитель. Э. И. Шехтман; Предисл. Г. Каспарова. – Физкультура и спорт. - Москва, 1989. – 175 с.
- 6 Составитель Р.М. Кофман, международный мастер. Шахматная композиция. 1974-1976 гг. - Москва: «Физкультура и спорт», 1978.
- 7 Ф.Хасанова, Г. Даулетова, Шахматы: Методическое пособие к учебному пособию для 2 класса общеобразовательной школы – Алматы, 2017 – 328 с.
- 8 https://ru.wikipedia.org/wiki/Заглавная_страница

**ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ В СИСТЕМЕ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

ТОЛЫСБАЕВА А. Д.

PhD, кафедра «Истории и права», Университет имени Шакарима, г. Семей

Образование – это стратегический ресурс социально-экономического и культурного развития общества, обеспечения национальных интересов, укрепления авторитета и конкурентоспособности государства во всех сферах деятельности на международной арене. Интеграционный процесс культурно-образовательного и научно-технического направлений заключается во внедрении современных норм и стандартов в обучении, науке и технике, распространении собственных культурных и научно-технических достижений. Особенно важной задачей является осуществление совместных научных, культурных, образовательных и других проектов, привлечение ученых и специалистов к программам научных исследований. Определение и реализация национальных образовательных стандартов – это основные тенденции развития образования в современном Казахстане. Интеграция обучения касается всех ее уровней, но чаще всего она применяется в формировании содержания базового обучения. Национальные образовательные стандарты составляют сумму четко определенных нормативных требований к содержанию учебных программ.

Ключевые слова: система образования, стандарты образования, контент образования, электронные базы, исследовательский вуз, учебные программы, методические разработки, дистанционные технологии, онлайн обучение, информационно-методическое обеспечение.

В Республике Казахстан в Законе «О науке» введено понятие исследовательских университетов, которые станут активными точками роста инновационной экономики. Они должны развиваться по специальным целевым программам, проводить научные исследования на очень высоком уровне и обеспечивать выход их результатов в практику. В качестве примера можно привести следующие ВУЗы: Казахский национальный педагогический университет им.Абая, Казахский национальный технический университет им.К.И.Сатпаева, Казахский национальный аграрный исследовательский университет.

Национальные исследовательские университеты в Казахстане формируются на базе вузов. Основными их целями являются:

организация инновационной деятельности, обучение и вовлечение студентов в инновационное проектирование, коммерциализация научных разработок, что потребует создания новой системы организации управления.

Мировой опыт показывает, что структура управления в исследовательских университетах строится на горизонтальных связях, ориентирована, в основном, на инновационную деятельность. А речь идет именно о сокращении уровней управления, общем уменьшении числа управляющих высшего и среднего звена, повышении статуса персонала, ориентированного на инновации.

Для достижения подобных результатов, в первую очередь, необходимо провести реорганизацию системы управления. В вузе должен возникнуть замкнутый цикл – обучение, исследования и создание инновационных предприятий. Генерация инноваций должна стать непрерывной и массовой. Выпускник национального исследовательского университета должен быть способным к системному действию, предполагающему анализ, проектирование и реализацию в условиях неопределенности среды, следовательно, требующему креативности и творческих способностей, быстроты принятия решений. Целью каждой учебной дисциплины становится приобретение новых для студентов знаний (с учетом междисциплинарных связей), добываемых самостоятельно в ходе прикладного исследования или проекта, то есть получение исследовательских навыков как способа постижения действительности.

В системе высшего образования пристальное внимание обращено на университеты мирового класса, которыми, по определению Всемирного банка, выступают исследовательские университеты. Именно их наличие позволило таким странам, как Германия, США и Япония, увеличивать свое влияние на международной арене. Они не только ведут подготовку высококвалифицированных специалистов и ученых, но и, проводя фундаментальные и прикладные исследования, вносят положительный вклад в социально-экономический потенциал страны.

Мировой опыт свидетельствует, что явными лидерами в деятельности исследовательских университетов стали США. Поддержку в частном порядке университетов (включая отдельные пожертвования или гранты от компаний и фондов), кроме США, почти нигде нельзя встретить. В США приблизительно 10 % исследовательских работ сосредоточено в федеральных агентствах и учреждениях и 5 % – в национальных лабораториях, образованных

частными компаниями, университетами. В то же время около 2/3 бюджета частных национальных лабораторий направляется на лабораторные исследования, которые ведут университеты.

Еще один не менее важный показатель – качество исследований. НИУ привлекают к работе ведущих ученых, поэтому заказчики доверяют им наиболее важные и дорогостоящие исследования, что предопределяет высокую долю в бюджете университета доходов от проведения грантовых фундаментальных НИР и НИР, выполняемых в рамках программно-целевого финансирования и хоздоговорных тем.

Международный опыт свидетельствует о том, что коммерциализация исследовательской деятельности стала одним из наиболее распространенных механизмов осуществления вузами предпринимательской деятельности. Основные формы (механизмы) коммерциализации – использование прав на интеллектуальную собственность (договоры об уступке патента и лицензионные договоры), создание стартап-компаний, использующих результаты научно-технической деятельности, исследовательские контракты.

Стратегической целью национальных исследовательских университетов должны стать создание и усиление взаимовыгодных отношений между бизнесом и университетом с акцентом на развитие трансфера технологий, дополнительного образования и предоставление востребованных выпускников.

Приоритетность национальных исследовательских университетов среди остальных вузов определяется их ролью во взаимодействии теории и практики для обучения потенциально эффективных специалистов-исследователей при условии, что учебный процесс и научная деятельность включены в циклический процесс постоянного обновления. Национальные исследовательские университеты должны быть способны взять на себя ответственность за сохранение и развитие кадрового потенциала науки, высоких технологий и профессионального образования.

Классические университеты, институты рассматриваются как источник фундаментальных знаний и навыков. На сегодняшний день, в период интеграции образования, опыт ведущих стран показывает, что основная роль в инновационном развитии страны принадлежит исследовательским университетам. Исследовательский университет представляет собой научно-образовательный комплекс с развитой инновационной инфраструктурой (учебная база, лаборатории, НИИ, конструкторское бюро, бизнес-инкубатор, технопарк, исследовательские и проектные организации), осуществляющий

полный цикл инновационной деятельности, позволяющей получить прибыль и способный реализовать подготовку специалистов, обладающих навыками инновационного предпринимательства [1, С.496]. Исследовательский университет может самостоятельно разрабатывать модульные образовательные программы, создавать бизнес-структуры с привлечением молодых талантливых ученых и студентов, придать импульс конструкторским бюро, открывать офис коммерциализации научных разработок.

В настоящее время исследовательский университет в рамках процесса интеграции образования и науки выступает «как современная форма интеграции образования, науки и инновационного производства, характерными чертами которого являются генерация знаний и проведение широкого спектра исследований; эффективная система подготовки и переподготовки кадров для высокотехнологических секторов экономики; высокая степень интеграции науки и образования; международное признание научной и образовательной деятельности; эффективная система коммерциализации научных результатов; наличие инновационного ареала; междисциплинарное обучение и исследование [2]. В этой связи З. К. Аюпова, Д. У. Кусаинов, Уинстон Наган определяют исследовательский университет, как современную форму интеграции образования и науки, хорошо зарекомендовавшую себя за рубежом. Основные функции исследовательского университета – производство, накопление, хранение, передача и распространение знаний. Эти функции были положены еще в основу первых казахстанских университетов. Модель исследовательского университета строится на взаимодействии трех составляющих: образование, исследования и инновации. В современной модели университета появляется третья функция – «поток» передачи информации в общество или «трансфер знаний» [3, С. 49].

Цель деятельности университета исследовательского типа как главного источника самого ценного сырья – интеллекта – эффективное функционирование на территории научно-образовательного учреждения, как национального центра образования, науки и культуры, где подготовка высококвалифицированных кадров органично сочетается с современными научными исследованиями и осуществляется в рамках системно-управляемой совокупности интегрированных учебно-инновационных комплексов, созданных на основе научно-педагогических школ.

Задачей исследовательского университета является организация взаимосвязей и сосуществования в едином физическом пространстве

и интерактивном режиме процессов образования, научной деятельности и коммерциализации ее результатов.

Эффективность исследовательских университетов в экономическом развитии обусловлена способностью совмещать подготовку кадров, проведение актуальных научных исследований и продвижение научных достижений в отрасли (outreach). При этом мировое лидерство занимают те университеты, которым удается поддерживать высокое качество и результативность в каждом из указанных направлений [4].

Развитие и поддержание на высоком уровне квалификации профессорско-преподавательского состава ведущих исследовательских университетов США, Канады и Австралии обеспечивается его вовлеченностью в научные исследования. Например, все преподаватели Университета Калифорнии в Дэвисе (UCDavis, США) реализуют собственные исследовательские проекты, финансируемые государственными грантами. При этом часть из них занимаются преподавательской деятельностью в рамках учебных программ, другая часть – заняты в системе распространения знаний, обучая работников отрасли.

В заключение отметим, что все ведущие исследовательские университеты мира функционируют в качестве автономных организаций. Автономию университетов традиционно рассматривают в нескольких аспектах:

- академическая автономия как способность самостоятельно разрабатывать и реализовывать уникальные учебные программы, проводить уникальные инициативные научные исследования;
- финансовая автономия как возможность самостоятельного, полного контроля над имуществом и ресурсами, в том числе поступающими из государственных источников;
- организационная автономия как возможность самостоятельно определять структуру и численность органов управления, распределять их полномочия, создавать или упразднить структурные подразделения, дочерние организации;
- автономия в области кадровой политики как способность самостоятельно определять условия найма, продвижения по службе и оплаты труда профессорско-преподавательского состава.

ЛИТЕРАТУРА

1 Абдыров А.М., Сарбасова К.А., Ташкенбаева Ж.М. Формирование исследовательских университетов и их роль в

инновационном развитии Республики Казахстан // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2020. – № 6-3. – С.496-500.

2 Николаев С.А. Система высшего образования Центральной Азии в на современном этапе.– М. – 2019.

3 Аюпова З.К., Кусаинов Д.У., Уинстон Наган. К вопросу об исследовательских университетах в Республике Казахстан // Доклады НАН РК. – 2018. – № 6. – С.49-59.

4 Национальные исследовательские университеты Казахстана в системе высшего образования. – 2017. <https://doi.org/10.32014/2018.2518-1483>.

БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫНДА БИОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДА ГЕНЕТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

ТҰРФАЛИЕВА Д. Т.

магистрант, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

САДЫКОВА Р. А.

ғылыми жетекші, а.ш.ғ.к., доцент

Биология өмір заңдылығы және осы заңдылықтарды басқару әдістері туралы ғылым ретінде білімдік және тәрбиелік мәні зор.

Мектептегі биология пәні бірнеше жылдар бойы оқылатын көптеген курстардан тұрады. Олардың бірі – соңғы жылдары айтарлықтай дамыған генетика курсы, оның екінші төңкерісі болды деп есептелсе, оның біріншісін 1953 жылдан кейінгі уақыт деп санасак: молекулалық биология және молекулалық генетика жаһандық қадам жасап, оны іс жүзінде қолдануға мүмкіндік берді. Зерттеушілердің қызығушылықтарының күрт кенейі және көптеген түбегейлі жаңа әдіснамалық тәсілдердің дамуы соңғы жылдары жасушалар мен организмдердің генетикалық құрылымына қатысты көптеген жаңа фактілер мен идеялардың жиналуына әкелді. Мектептегі биология курсының дербес бөлімі бола отырып, генетика биологиялық курстың барлық бөлімдерімен – зоологиямен, адаммен және оның денсаулығымен дәйекті тұжырымдамалық және теориялық интегралдық байланыспен тығыз байланысты, өйткені олар оқушыларға табиғаттың заңдылықтары мен заңдылықтары туралы теорияларды ашып, біртұтас білім қалыптастырады. Сонымен қатар, генетика жаратылыстану циклінің басқа пәндерінен оқшауланбаған, олар оны

орта мектептің оқу бағдарламасындағы ұстанымымен орындайды. Жаратылыстану циклінің пәндері тиісті ғылымдардың әдіснамалық негізі болып табылады, сондықтан олардың мазмұны табиғатта әрекет ететін және ғылымдар таныған объективті қатынастарды көрсетеді - биологиялық, географиялық, физикалық, химиялық және т.б. Бұл пән оқушылардың химия, физика, басқа биологиялық ғылымдар, сонымен қатар олармен байланысты ғылымдар туралы білімдерін жинақтайды: биохимия, биофизика, молекулалық биология.

Қазіргі мектепте генетикалық білім беру жүйесінде әдіснамалық тәсілдері мен әдістерінің көптеген түрлері кездеседі, бірақ соған қарамастан бұл пәнді оқытатын мектеп курсына, оның мазмұнында, сонымен қатар оқу әдістері мен тәсілдерінде біркелкі пікірлер жоқ.

Жаңартылған білім жүйесі оқытылып басталмас бұрын, дәстүрлі оқыту жүйесінде мүлде басқаша болғанын, генетика курсы тек бір сыныптың биология курсына ғана оқытылып отырғанын білеміз. Яғни оқушылар бұл күрделі курсты аз уақыт көлемінде меңгеруі тиіс еді. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, еліміз 2016 жылдан бастап осы жаңартылған білім беру жүйесіне көшті.

- Бұл бағдарламаның дәстүрлі бағдарламадан ерекшелігі:

- Пән мазмұнының спиралді қағидатпен берілуі. Яғни пән мазмұны қарапайымнан күрделенуі;

- Блум таксономиясы бойынша оқу мақсаттарының иерархиясы;

- Бір білім беру аясындағы және пәнаралық байланыстарды жүзеге асыру мақсатында «ортақ тақырыптардың» берілуі;

- Оқу үдерісін ұзақ мерзімді, орта мерзімді және қысқа мерзімді жоспарлар арқылы ұйымдастыру;

- Оқытудың тәрбиелік әлеуетін арттыру, оқушының адамгершілік-рухани қасиеттерін қалыптастыру;

- Білім беру деңгейлері аралығында пән бойынша сабақтастықты ескеруге мүмкіндік беретін толық оқу курсы бойынша педагогикалық мақсат қою;

- Бөлімдердің мазмұны мен ұсынылған тақырыптардың уақыт талабына сәйкес келуі, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға назар аударылуы;

- Оқытудағы жүйелі-әрекеттік ұстаным (оқушының білім алу үдерісіне белсенді қатысу).

Мектеп бағдарламысында «Тұқым қуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтары» тарауын оқыту барысында генетикалық

есептер мен тапсырмаларын орындау кезінде оқушыларда жиі кездесетін мәселелер:

- Тапсырма түрін ажырата алмау;

- Шағылыстыруды жазу ережесін түсінбеу;

- Доминантты (басым) және рецессивті (басылыңқы) белгілерді анықтауды білмеу;

- Белгілер туралы аз мәліметтер білу (мысалы: мысықтардың жүнінің түстері, т.б);

- Генотиптерді қате жазу (мысалы: АВАВ);

- Пеннет торын толыққанды түсінбей сызу (мысалы: аналық және аталық белгілердің орналасу заңдылықтары, т.б);

- Толымсыз доминанттылық кезінде фенотиптерге көңіл аудармау;

- Белгісіз ауру түрлерін білмеген жағдайда есепке кіріспеу.

Осы мәселелерді шешу үшін, іс-тәжірибеден өту барсыныда түрлі белсенді оқу формалары мен әдістерді қолдандым. Қандай да бір әдіс-тәсілдерді қолданбас бұрын зерттеу нысанына бақылау жүргізу арқылы сыныптың психологиялық ахуалын, фокус топтарын анықтап, «Сауалнама» әдісін қолдану арқылы сынып оқушыларының «Тұқым қуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтары» тарауына арналған генетикалық есептерін шығару ерекшеліктерін қарастырдым. Зерттеу нысанының басты нысаны ретінде орта буын сынып оқушыларын, нақтылай келсек 9 «В» сынып оқушыларын алдым (24 оқушы). Нәтижесі бойынша сынып оқушылары негізгі үш топқа жіктеліп қарастырылды. Сынып оқушыларының 12.5 %-ы олимпиадаларға барып жүрген оқушылар, 42.5 %-ы бұрын соңды генетикалық есептерді шығарып көрген оқушылар, қалған 45 %-ы генетикалық есептерді шығаруда қиналатын оқушылар. Жұмысымның барысын осы көрсеткіштегі пайыздық мөлшерлерге сүйене отыра жүргізіп, сараланған тапсырмалар мен түрлі оқу формаларын қолдандым. (Қосымша – 1, Диаграмма – 1а).

Алғашқы «Тұқым қуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтары» тарауының 3 сабағы бойынша оқушылардың сабақтағы, тапсырмаларды орындау барысындағы белсенділігіне негізделіп жасалынған мониторинг нәтижесі бойынша сынып оқушыларының 10 %-ы жоғарғы деңгейдегі, 40 %-ы орта деңгейдегі, 30 %-ы төмен деңгейдегі, өкінішке орай 20 %-ы мүлде белсенділік танытпаған оқушылар болды. (Қосымша – 1, Диаграмма – 2ә)

«Тұқым қуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтары» тарауының 7–8 сабақтардағы оқушылардың сабақтағы, тапсырмаларды орындау барысындағы белсенділігіне негізделіп жасалынған мониторинг

нәтижесі бойынша сынып оқушыларының 35 %-ы жоғары деңгейде, 50 %-ы орта деңгейде, 25 %-ы төмен деңгейде белсенділік танытты. Генетикалық есептерді шығару әдістемесі аясында түрлі бейнематериалдар мен көрнекілік құралдарын пайланудың арқасында оқушылардың есеп шығаруға деген қызықушылығын арттыру нәтижесінде мүлде белсенділік танытпаған оқушылар пайызы айтарлықтай төмендеді (Қосымша – 1, Диаграмма – 36).

Осы тұста айта кетерлік жағдай оқушылардың өте жоғары белсенділігі байқалған тақырып: «Адам генетикасы». Жас ерекшелік физиологиясына байланысты болар деп есептеймін.

Генетикалық есептерді шығарудың дұрыс қадамдарын таңдай білсек, есеп дұрыс әрі нақты шығады, сол себепте белгілі бір тақырыпқа негізделген есепті шешу мысалын талқылайық. Моногибридті будандастыруға арналған есепті шешудің мысалы:

Тапсырма 1. Қарбыздың жемісінің түсі жасыл және жолақты. Жасыл және жолақты қарбыздарды будандастырғанда барлық ұрпақ жасыл болады. Осы қарбыздарды қайта шағылыстыру нәтижесінде жемістердің жасыл түсімен 65, ал жолақтары бар 21 өсімдік алынды. Түстердің тұқымқуалаушылық қасиеті қандай? Осы шағылыстыруда кездесетін барлық формалардың генотиптері қандай? F2-де жасыл және жолақты жемістер бар өсімдіктердің арасында гомозиготалардың үлесі қанша?

Шешуі:

1-қадам. Біз тек фенотиптер мен барлық формалардың санын көрсете отырып, тұқым қуалау үлгісін жазамыз.

| | | | |
|----|-------|---|---------|
| P | жасыл | x | жолақты |
| F1 | жасыл | x | жасыл |
| F2 | жасыл | | жолақты |
| | 65 | | 21 |

2-қадам. Осы жасап алған үлгіні талдаймыз. Жасыл түстің алғашқы ұрпағындағы көрініс осы белгінің үстемдігін яғни доминанттылығын және бастапқы формалардың гомозиготалығын көрсетеді. F2-дің бөлінуі ажырау заңына сәйкес келетін 3/4:1/4 шамасына жақын. Күтілетін арақатынас шамалы ауытқулар кездейсоқ себептерге байланысты болуы мүмкін. Осылайша, қарбыз жемістерінің түсі аллельді гендердің бір жұбымен анықталады.

3-қадам. Барлық формалардың генотиптерін жазып шығайық, жасыл түс генін – А, жолақ генін – а. Жасыл жемістерден тұратын ата-аналық форманың генотипі – АА, жолақты – аа. F1 генотиптері – Аа г, жолақты жемісті түсі бар F2 будандары – аа, жасыл түстерімен

– АА және Аа (өйткені фенотип бойынша доминантты белгілері бар жеке тұлғаның генотипін анықтау мүмкін емес, фенотиптік радикалды жазумен шектеле аласыз – А).

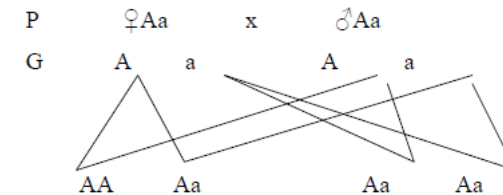
4-қадам F2-де бірдей фенотиптері бар формалар арасындағы гомозиготалардың үлесін анықтаймыз. Жолақ түстері бар барлық өсімдіктер гомозиготалы, өйткені жолақты бояудың белгісі рецессивті және тек гомозиготалы күйде болады. Жасыл жеміс түсі бар өсімдіктер арасындағы гомозиготалардың үлесін анықтау үшін F2 генотипінің бөлінуін талдау қажет. Ол үшін зиготаларда гендердің барлық мүмкін болатын комбинацияларының жиілігін анықтау қажет. Мұны істеудің ең қарапайым тәсілі – Пеннет торын салу. Аталықтың гаметалары тордың жоғарғы қатарына, ал аналық гаметалар сол жақ бағанға жазылады. Гаметалардың барлық мүмкін комбинациялары тордың ішінде жазылады. Біздің жағдайда жазба келесідей болады:

Кесте 1

| | | | |
|---|---|----|----|
| ♀ | ♂ | A | A |
| A | | A | Aa |
| A | | Aa | Aa |

Пеннет торынан жасыл жемісі бар өсімдіктер арасында гомозиготалардың үлесі 1/3 болуы керек деген тұжырымға келеміз. Осыған сүйене отырып, жасыл жемістері бар 65 өсімдіктің шамамен 1/3 бөлігі гомозиготалы деп айтуға болады. Тапсырманың қазіргі жағдайында біз нақты жауап бере алмаймыз, өйткені генетикалық заңдар статистикалық (ықтималдық) сипатта болады.

Пеннет торынан басқа тағы жеңіл жолы шағылыстыру арқылы есептеп көру. Ол үшін:



1:3 қатынасын көрсетіп тұр.

Жауабы: толық доминаттылық түрі бойынша тұқымқуалау. Р – АА және аа, F1 – Аа, F2 – 1АА, 2 Аа, 1 аа. Жасыл жемістері бар өсімдіктердегі F2 құрамындағы гомозиготалардың үлесі шамамен 33 %, жолақты жемістері бар өсімдіктерде – 100 %.

Тұқымқуалаушылықтың әсері туралы автордың пікірлері ерекше назар аударуға тұрарлық. Әлемде генетикалық зерттеулердегі бұрын-соңды болмаған жаңалықтар басталғалы бері, ғалымдар фантастикалық нәтижелерге қол жеткізді, олар бүгінде тек қатты қатып қалған марксистік догматиктер ғана адамның биологиялық құрылымдарының, әсіресе оның шешуші рөлін жоққа шығара алады. Генетикалық бағдарлама, әдістеме – өздеріңіз білетіндей, табиғатпен белгіленеді және әр адам ерекше екенін көрсетеді.

Жалпы орта білім беру бағдарламасында биологияны оқытуда генетикалық есептерді шығару әдістемесін меңгеру сапалы білім берілу үшін өте маңызды болып табылады. Жұмысымда генетиканы оқыту әдістемесінің мәселелеріне шолу жасап, оларды шешудің баламалы жолдарын көрсетуге тырыстым. Дұрыс әдістеме тандау арқылы оқушылардың ойлау қабілетін генетикалық ұғымдар арқылы дамытамыз, визуализацияны қолданамыз және генетикалық есептерді шешудің қолайлы әрі барлық оқушыларға қолжетімді етіп түсіндіру жұмыстарын жүргіземіз. Тек генетикалық есептерді шығару ғана емес, биологияны оқытуда генетикалық есептерді шығару әдістемесі арқылы осы есептерді қолдану аясының кең екенін көрсете алдық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Сартаев А., Гильманов М. С22 Жалпы биология: Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: «Мектеп» баспасы, 2006.

2 «Қазақ Энциклопедиясы», 5 том

3 Берсімбаев Р. І. Генетика: оқу құралы: І бөлім. / Р.І.Берсімбаев, К.Қ.Мұхамбетжанов. - Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 167 б.

4 С.Д.Фазылов, З.М.Молдахметов, А.М. Фазалиев. Қазіргі заманғы жаратылыстану концепциялары, Алматы 2003 ж.

5 Аманжолова Л.Е. Жалпы және медициналық генетиканың биологиялық негіздері. Алматы, 2006, б. 23-27б.

6 Жалпы және медициналық генетика негіздері. Қуандықов Е.Ө., Нұралиева Ұ.Ө., А., 2008, б.

7 Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей. «Назарбаев зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012.

8 Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші басылым-2012 жыл.

9 Стамбеков С.Ж. Генетика: оқу құралы/ С.Ж.Стамбеков. Алматы: Ана тілі,1993.- 448 б.

10 Сартаев А. Генетика Z: Есептер мен жаттығулар жинағы

11 Берсімбаев Р. І., Тажин О. Т., Шүлембаева К. К., Бекманов Б.О. Жалпы және молекулалық генетика терминдерінің орысша-қазақша қысқаша сөздігі / Р. І. Берсімбаев, О.Т. Тажин, К. К. Шүлембаева, Б. О. Бекманов. – Алматы: Қазақ университеті, 1997. 58-105 б.

12 М.Е.Лобашев, К.В.Ватти, М.М.Тихамирова: Генетика және селекция негіздері 50,55,56,73-75б.

13 Касенева А.Н. Основы групповой организации обучения учащихся младших классов. Методическое пособие/А.Н.Касенева, С.Э.Ковелев . -Усть-Каменогорск, 2015-68 с.

ҚОСЫМША 1

Диаграмма 1

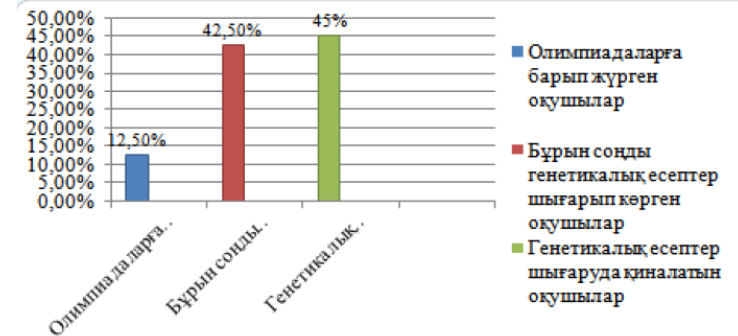


Диаграмма 2

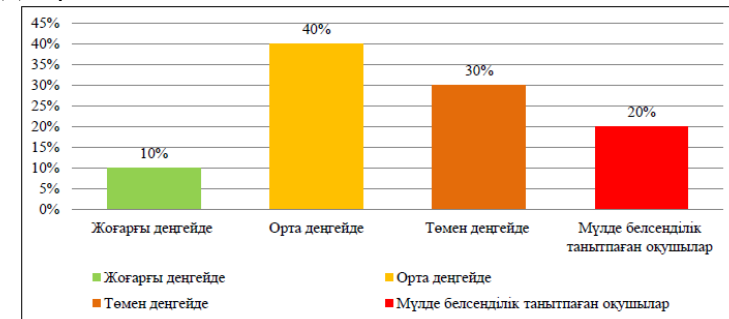
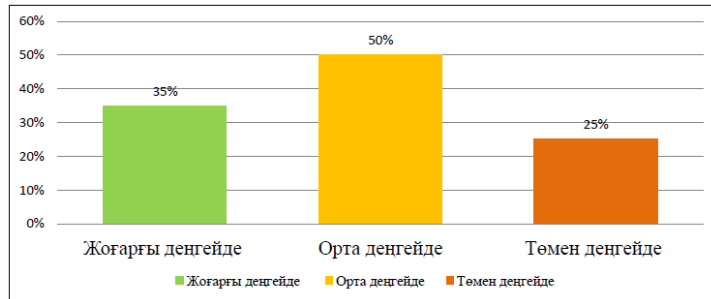


Диаграмма 3



О РОЛИ КОНКУРСОВ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В ВОСПИТАНИИ ТОЛЕРАНТНО-СОЦИАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ

ТЮРЕБАЕВА А. М.
магистр педагогических наук
АЙТЖАНОВА Ж. Н.
к.п.н.
БОДАУОВА Б. К.
магистр педагогических наук
ТЫНЫБАЕВА Ж. Т.
магистр педагогических наук, ст. преподаватель,
Университет имени Шакарима, г. Семей

Задачи государственной политики в области музыкального образования и механизмы их реализации как важнейшей составляющей Концепции образования Республики Казахстан определены в Государственной программе развития образования на 2020-2025 годы [1].

Музыкальное образование детей по праву рассматривается как важнейшая составляющая образовательного пространства, сложившегося в современном казахстанском обществе.

Дополнительное музыкальное образование детей – один из социальных институтов детства, который создан и существует для детей, их обучение, воспитание и развития. Это социально востребованная сфера, в которой заказчиками и потребителями образовательных услуг выступают дети и их родители, а также общество и государство.

Музыкальное образование опирается на следующие принципы: гуманизация, демократизация образовательного процесса, индивидуализация, педагогика сотрудничества. Важнейшим принципом дополнительного образования детей является добровольный выбор предмета деятельности, педагога и направления. Развитие творческих способностей в области музыки способствуют формированию художественно-эстетического воспитания, уважительного отношения к истории, культуре и ценностям народа, помогает выявлению наиболее одаренных учащихся для продолжения профессионального обучения в средних и высших учебных заведениях искусства и культуры. Воспроизводит творческую интеллигенцию, воспитывает грамотных посетителей театров, выставочных и концертных залов. Музыкальное образование позволяет ребенку приобрести устойчивую потребность в познании и творчестве, максимально реализовать себя, самоопределившись предметно, социально, профессионально, лично.

Наиболее значительным событием для дополнительного музыкального образования Казахстана является ежегодное проведение (с 1966 года) детского республиканского конкурса «Юный музыкант». Его цель – пропаганда музыкального искусства, казахской народной и профессиональной музыки, классической музыки среди юношества и выявление одаренных детей.

В стране проходят такие конкурсы как «Бозторғай», «Күншуақ», «Ақ көгершін», «Сәлем Астана», «Астана-Мерей», где происходит обмен опытом между коллективами, руководителями и педагогами, поддержка постоянных творческих контактов между ними.

Восточно-Казахстанский Региональный научно-практический центр «Дарын» совместно с Восточно-Казахстанским колледжем искусств имени народных артистов братьев Абдуллиных, а также с «Областной специализированной школой для одаренных детей в музыке» в городе Усть-Каменогорске проводит ежегодный Областной конкурс «Субдоминанта» по предметам музыкально-теоретического цикла (сольфеджио и музыкальная литература) для учащихся детских музыкальных школ и школ искусств. Конкурс проводится для развития творческой активности, духовного, образовательного и интеллектуального уровня.

Областные национальные молодежные Дельфийские игры, конкурс «Алтай жұлдыздары» проводятся в целях выявления и поддержки одаренной творческой молодежи, формирования патриотического сознания молодого поколения на основе

достижений Казахстана за годы Независимости. Региональные конкурсы «Шығыс жұлдыздары», «АҚ БОТА», «Атамекен», «Алақай», «Одаренные дети-будущее Казахстана», «Көзге Иртыш Моннары», «Прииртышские напевы» направлены на сохранения и развития чувства гордости за свою страну, воспитания молодежи в духе толерантности и интереса к другим культурам.

Исполнительские конкурсы повсеместно играют роль в деле выявления молодых талантов. О конкурсах существует ряд мнений: одни говорят, что они приносят пользу – сравнение творческих достижений, общественное признание победителей и еще ряд достоинств. Другие – противники указывают на чрезмерную нервную нагрузку, на известную необъективность (работа оценивается в течение ограниченного времени и ограниченной программы). Действительно, обе стороны правы: природа конкурсов противоречива. Есть свои преимущества и недостатки. Чем (с точки зрения пользы) отличаются «детские» от «взрослых» конкурсов?

О претендентах на имя победителя во взрослых конкурсах знают заранее. В детских же, главная цель – выявление талантов.

Смысл «взрослых» конкурсов – они приносят славу и известность победителям. Конкурсы дают возможность продемонстрировать широкий публике хороших исполнителей, показать путь из продвижений.

В детских конкурсах этого нет. Детям дается заслуженные награды, никто из них делается знаменитостью.

Детские конкурсы обладают еще существенным преимуществом – они представляют школу для преподавателей. Детские конкурсы обращены к тем, кто работает с детьми, к учителям. Каждый конкурс – это не только смотр, где сравниваются результаты, это одновременно и дискуссионная школа.

Это самая положительная сторона детских конкурсов. Не секрет, что детские конкурсы являются состязанием для педагогов.

Участие в конкурсе вполне соответствует естественной детской потребности соревноваться. По правде говоря, детские конкурсы гораздо естественнее и непринужденнее, чем взрослые, при которых возможная неудача может иметь порой весьма неблагоприятные последствия личного, жизненного и другого характера.

Каждый, кто занимается игрой на инструменте является исполнителем, музыкантом. И неприятным атрибутом деятельности музыканта - исполнителя является сцена, участие в различного масштаба конкурсов Для того, чтобы ребенок упорно

трудился, занимался участие в конкурсе будет стимулом для работы на инструменте. Участие в конкурсе ставит конкретную цель, близкую их понимания: померяться силами в дружеском состязании. Именно так воспринимают конкурсы дети равнодушные к искусству. Если дети понимают их по другому, причину надо искать в ошибочной позиции преподавателя или родителей. Но данное утверждение неприменимо к детям. Сосредоточиться можно, когда знаешь над чем надо работать, какие недостатки надо преодолевать.

Также есть мнение, что программа, предписанная для детских конкурсов, бывает односторонней. Программы конкурсов наоборот, заставляют детей быть на уровне конкурсных требований, разучивать новые произведения.

Конкурсы для детей и их стремление участвовать проходит намного естественнее, по сравнению со взрослыми. Дети более спокойно относятся к конкурсам, они в большинстве своем свободны от тщеславия.

Естественно у детей часто возникает чувство страха перед конкурсом, но с одной стороны такие испытания являются хорошей тренировкой. Опыт, который ребенок приобретает в конкурсе, помогает ему увидеть собственные возможности, помогает выработать уверенность в своих силах.

Для взрослых такие конкурсы становятся схваткой, где проявляется честолюбие родителей, стремление показать, что его ребенок самый лучший.

Резюмируя, надо сказать, что конкурсы для детей полезны. Они помогают открывать таланты, являются поучительной, ненавязчивой практикой для учителей, развивают детей, устремляют их усилия и конкретной цели, расширяют репертуар, укрепляют нервную систему. Они неизбежны от недостатков. Это обусловлено тем, что за детей отвечают взрослые.

Участие в конкурсе не должно являться самоцелью и смыслом всей проделанной работы, это должно быть средство к дальнейшему развитию. Часто родители с их тщеславными амбициями придают конкурсам слишком большое значение, что категорически надо исключить. Конкурс должен быть стимулом для дальнейшей работы. Конкурсы не должны превращаться в обыденное дело. И никогда не следует забывать, что участие в конкурсе – больше, чем какая-либо другая деятельность преподавателя музыки – является мерилем его воспитательных способностей. Не только чисто

профессиональных, но прежде всего – общечеловеческих. Детские конкурсы – это испытание и для детей и для учителей.

Детей к конкурсам надо готовить. Подготовка имеет свои основные правила и «технику». Подготовка начинается намного раньше, чем преподаватель дает программу конкурса, т.е. когда преподаватель обдумывает наедине с собой кандидатуру. Подготовка идет по определенным правилам, выполнение ведет к успеху.

Выбор учащихся – не всякий ребенок годится для конкурса и не каждому участие в нем принесет пользу. Преподаватель должен знать своих учеников и уметь заранее определить для кого возможно успешнее участие. Уже в начале обучения у некоторых детей проявляются характерные задатки «конкурсного типа» Конечно, такая оценка относительна. Ребенок растет и возможны непредвиденные вещи. Но в промежутках времени можно определить обладает ли он даром состязания. Степень музыкальной одаренности или приобретенных навыков еще недостаточный критерий для выборов. Основным мерилом должно быть – способность быстрее, сосредоточенно, основательно заниматься, т.е. заниматься профессионально. Быстрота в занятиях позволяет не останавливаться на конкретных пьесах, а в промежутках пополнять репертуар. Умение гибко ориентироваться на замечание педагога и стараться их реализовать. Сам педагог тоже должен владеть этими качествами, интерпретаторской фантазией.

Существует другая категория детей для которых участие в конкурсе имеет жизненно важное значение. Есть дети всесторонние одаренные, но не обладающие способностью быстрого заучивания.

С ними нельзя рассчитывать на смену конкурсной программы. Подготовка связана с долговременной задержкой на определенном материале. Это заигрывание пьес, пресыщение и неохота к учению. Это трудность для преподавателя. Однако не бесполезно рисковать, готовя и такую категорию ребят. Польза, что познают основные принципы профессиональной работы над музыкальным произведением, а так же доверие со стороны учителя послужит стимулом, а порой является выбором профессии.

Неуспех на конкурсе может быть вызван либо недостаточным расположением учащегося к конкурсу, либо ограниченностью способностей преподавателя, в особенности, в его потенциальные выразительные возможности.

При выборе музыкального произведения нужно руководствоваться иными принципами, чем подбирая программу на год: давать произведения яркие, содержательные. Программа

должна показать всесторонние возможности ребенка, и носить единое продуманное целое (цикличность).

В программу входят трудные и менее трудные пьесы. Подготовка должна быть заблаговременной, и учить не сразу все вместе. Начать с основных объемах. Разборчивую тщательную работу над выразительными средствами, трудными местами, стилистическим и исполнительским анализом довести до конца и отложить на время. Приступить к легким. Периодически возвращаться к трудным местам в основных произведениях, к деталям, проигрыванию в целом. Легкие пьесы включать в концерты, этим помочь ребенку привыкнуть к публичному выступлению, к атмосфере подготовки и к сцене, умению слышать и слушать себя со сцены, своих товарищей, уметь анализировать, подавлять волнение, быть собранным. Перед конкурсом обязательно программу проигрывать целиком.

В день выступления ребенок должен быть отдохнувшим. Не рекомендуют давать долгие наставления. Следует обратить внимание на основные моменты, напомнить некоторые детали. Атмосфера должна быть праздничной, доброжелательной, без всяких условий. Не желательно в этот день играть всю программу. Стоит прочесть по нотам отдельные куски в медленном темпе, части крупной формы или полифонии. А лучше вспомнить неконкурсные пьесы, ранее сыгранные, разогревая руки поиграть упражнения.

Подготовка, участие в конкурсе должно оставить добрый след в душе ребенка, положительный скачок на пути к мастерству.

ЛИТЕРАТУРА

1 Государственная программа развития образования и науки в Республике Казахстан на 2020-2025 годы (Указ Президента РК от 27 декабря 2019 года № 998).

2 Вайнцвайг Б. Десять заповедей творческой личности. М., 1990

3 Гильбрук Ю.З. Внимание: одаренность. М., Знание, 2019

САБАҚТА ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ЖАҒДАЯТТАРДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН ДӘСТҮРДЕН ТЫС ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

УРАЗБАЕВА А. К.

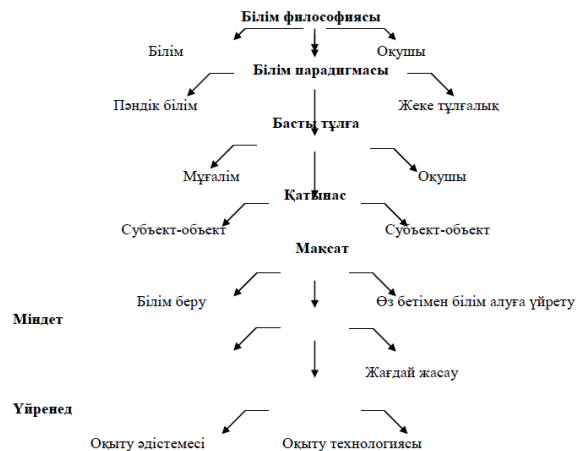
педагогика пәнінің оқытушы, Семей көп салалы колледжі, Семей қ.

УРАЗБАЕВ М. Т.

аға оқытушы, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «бізге экономикалық қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі қажет» делінген. Сол білім беруді дамыту ісі жеке тұлғаға мәдени-тарихи құндылықтарды, нормалар мен дәстүрлерді, білім берудің арнайы тандап алынған мазмұны мен нысандарын беру болып табылады.

Өткенімізге зер сала қарасақ, білім беру жүйесінде осыған дейін оқушыға білім, білік, дағдыны қалыптастыруды талап етсек, бүгінгі күннің мақсаты – іскерлік қарым-қатынас, оларды өз бетімен білім алуға бағыттау. Сондықтан да қазіргі замандағы педагогикалық ғылымның ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа білім технологияларын қалыптастыру ұмтылу болып табылады. Төмендегі үлгіден білім беру жүйесіндегі кешегі мен бүгінгі қатынасты салыстыра отырып, бүгінгі таңдағы қатынастың артықшылығын байқауға болады.



Сурет 1

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру дегеніміз – педагогикалық іс-әрекеттің әдіснамалық жаңа бағыты, яки баланың қайталанбас дара тұлға ретінде өзін-өзі тануын, өзін-өзі жетілдіре отырып, дамытуын қамтамасыз ететін өзара тығыз байланысты идеялар, түсініктер мен іс-әрекеттер жиынтығы.

Тұлғаға бағытталған жаңа көзқарас түсінігін айқындау үшін негізгі үш мәселеге тоқтала кеткеніміз жөн:

1 Тұлғаға бағытталған көзқарас ұғымын ашатын негізгі түсініктер:

- Адамның ешкімге ұқсамайтын өзіндік даралық ерекшелігі;
- Жеке тұлғаның үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік болмысы;
- Тұлғаның өзіне тән қабілеттері мен мүмкіндіктерін таныту үрдісі;
- Өзін және қоршаған ортаны тануда саналы, шығармашылық

белсенділік көрсететін тұлға әрекеті;

- «мендік» тұжырымдаманың болуы;

- Оқушылардың білім алуына жағдай жасау. Өмірлік, кәсіби өсуіне педагогикалық қолдау, психикалық қарым-қатынас бойынша алдын-ала көмек беру іс-әрекеті.

2 Оқушыларға білім беру әрекетіндегі негізгі принциптер (ұстанымдар):

- өзін-өзі белсендіретін тұлға ұстанымы;
- даралық ұстанымы;
- субъектілік ұстанымы;
- таңдау ұстанымы;
- шығармашылық табыс ұстанымы.

3 Технологиялық бөлімі:

- шығармашылық іс-әрекетке шақыру;
- баланың жеке басының дамуын қолдау;
- оқушылардың өз бетінше шешім қабылдауына, білім алудың мазмұны мен жолдарын таңдауға еркіндік беру.

Жоғарыда аталған түсініктемелер тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын айқындауға мүмкіндік береді. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту дегеніміз оқушының қажеттіліктерін, ерекшеліктерін, іс-әрекетін ескеретін жан-жақты, интеллектуалды ойлау қабілетін, өз бетінше шешім қабылдай алатын, шығармашылық қабілеттерін дамытатын тұлғаның «мәденитаралық қарым-қатынас субъектісін» қалыптастыру. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту – бұл жеке тұлғаның белсенділігіне жету. Барлық оқу процесін белсенділендіру жоспарында ең маңыздысы практикалық сабақтарда берілген мүмкіндіктерді барынша қолдану.

Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың моделін құру үшін келесі түсініктерді айыру қажет деп есептейді:

- түрлі дәрежелі амал – түрлі дәрежелі бағдарлама материалының қиындығына бағытталған болуы тиіс.
- өзгешелік амал – оқушылардың сыртқы ерекшелігі: білімі, қабілеті, білім беру орталығының типі бойынша болу;
- жекеше амал – оқушыларды бірыңғай топ бойынша: үлгерімі, қабілеті, әлеуметтік-кәсіби ағымына қарай топтау;
- субъекті-жекелі амал – әрбір оқушымен жақын қарым-қатынаста болу.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуда білім алушының жеке басы бірінші орында тұрады. Әрбір адам тұлға бола отырып, бір жағына жеке тұлға, екінші жағынан әлеуметтік типтік тұлға, яғни әлеуметтік маңызды сипаттарды қамтушы болып табылады.

Қорытаайтқанда: сыныптағы әрбір оқушының ерекшеліктерін, қажеттіліктерін ескере отырып, оның оқу процесінде жан-жақты дамуын жүзеге асыру болып табылады, тұлғаны оқытудың соңғы нәтижесі мәдениетаралық қарым-қатынасқа жету.

Өзіндік педагогикалық іс-әрекетімді мектептің таңдап алынған бағытына сәйкес құрамын. Сабақты және сабақтан тыс әрекеттерді ұйымдастыруда оқушы тұлғасының барынша дамуы мен оның табысты оқуы үшін жағдай жасауға бағыттаймын.

Мақсатқа жету үшін ЖТБО техникасын қолданамын. Оның негізіне мыналар жатады.

- іс-әрекет үшін қолайлы ахуал туғызу табыс жағдайын қалыптастыру;
- оқу материалы мен оны ұсынуда оқушының тұлғалық тәжірибесі мен ерекшеліктерін ескеру;
- тапсырмалардың әртүрлі деңгейлік сипаты;
- оқу материалын таңдау мен орындауда таңдау мүмкіндігін беру;
- оқу әрекеттерін әртүрлі қарым-қатынас негіздерінде құру;
- шығармашылық белсенділіктерін қолдап отыру.

Жеке тұлғаға бағдарланған оқыту-үйрету жағдайларды басшылыққа аламын:

- өзектендіру
- мәселелендіру
- шоғырландыру
- модельдеу
- рефлексия

Қолданатын тапсырмаларым ашық және шығармашылық түрдегі, баламалы тапсырмалар, деңгейлік тапсырмалар.

Жүзеге асыру жолдарым:

- Тұлғалық маңызды мақсаттар қою;
- Оқушылармен жеке дара, топтық, ұжымдық жұмыс түрлерін ұжымдастыру;
- Өзіндік шешім қабылдауда, шығармашылықпен айналасуда, мазмұнды таңдауда еркіндік кеңістігін құру;
- Жұмыс жасау үшін қолайлы ахуал туғызу, бір-біріне түсіністік, қолдау көрсету;
- Өзіне деген сенімділікті арттыруға, мәселені талқыламай отырып шешуге, өз әрекеті үшін жауап беруге баулу.

Нәтижелікті анықтау жолдарым: байқау, өзіндік талдау, өзіндік бағалау. Нәтижені бірнеше аспектіде қарастыру жеке оқу мінездемесінің динамикасы, оқушылардың бағалары есепке алынған тұлғалық, топтық мінездемелерінің динамикасы. Мінездемелерді салыстыру (оқушы, мұғалім, ата-ана). Оқушының даму аймағының моделін белгілеу.

ЖТБО технологиясында оқушылардың белсенділігінің байқалу деңгейі – динамикалық өзгермелі көрсеткіш. Балаға бастапқы деңгейден салыстырмалы деңгейге және одан әрі жоғары жауапкершілігі белсенді деңгейге өтуге көмектесу мұғалімнен үлкен күшті талап етеді. Көп жағдайда оқушының шығармашылық деңгейге әкетуі мұғалімге байланысты.

Сабақта қолданатын әдіс-тәсілдерім:

- кейіпкердің тұлғалық қасиеттерін анықтау;
- тақырыпқа қатысты сұрақтар мен тапсырмалар құрастыру;
- тапсырмаларды орындаудың әртүрлі түрлерін таңдау (ғылыми есеп, бейнелер, қойылым)
- өздерінің мүмкіндіктерін көрсететін рольдік ойындар мен тапсырмаларды орындау (қарсылас, тапқыр, автор, сыншы, жетекші, безендіруші, бақылаушы, анықтама бюросы);

Мұндай тапсырмаларды орындай отырып, дарынды балалар лидер – басшы, бақылаушы сыншы рольдерін алады. Мұғалім олардың таңдауларын бағыттап отырады. Рольдік ойындарға, қойылымдарға қатысу арқылы оқушыларда өзіндік бағаның қалыптасуына, өзіне деген сенімділікке, өз көзқарастары мен ойларының қалыптасуына ықпал етеді.

Оқу үрдісінде ұтымды нәтиже беретін әдіс – мәселені ізденіс әдісі. Бұл әдісті қолдану барысында:

- оқушы әрекетінде танымдық мәселемен жағдай туғызу.
- мәселедегі қарама – қайшылықты анықтау.
- мәселеден туындайтын шығармашылық тапсырмаларды құрастыру.

Оқушылардың қабілеттерін дамытатын топтық талқы, миға шабуыл, шығармашылық жобалар сипаттағы тапсырмалар оқытылатын жалпылауға, салыстыруға, мәнді және мәнсіз белгілерін анықтауға мүмкіндік берді .

Оқу тапсырмалары біртіндеп күрделенеді. Балалардың өздік ізденуіне арналған тапсырмалар беру маңызды. Егер оқушы қызуғушылық танытса, онда ол өзіндік ізденіс әрекетіне дайын деген сөз.

Мәселен: тапсырмаларды оқушының өзіне шешуге мүмкіндік берілуі тиіс. Қателесіп қалған жағдайда оны ерекше басып айтудың қажеті жоқ. Себебі оқушының қызығушылығы төмендеп қалуы мүмкін.

Технологияның ерекшелігі - білім дайын күйінде берілмейді. Блок, сызба құрастыру, сызба бойынша сөз құру, сөйлем құрау, шығармашылық хат, грамматикалық тапсырмаларды өзгертуге арналған (жакты ауыстыру, басқа сөзбен алмастыру, т.б) тапсырмалар оқушылардың ойлауын жетілдіреді.

Тәжірибеде ЖТБО технологиясын қолдану барысында оның төмендегідей артықшылықтарын анықтадым.

Кесте 1

| Дәстүрлі оқыту | ЖТБО |
|---|--|
| Білім беру | |
| Қоғамдық тәжірибе негізінде сыртқы әрекеттердің әсерімен тұлғаның білімді игеру үрдісі | Оқушы тұлғасының дамуы мен өздік дамуын қамтамасыз ететін білім беру үрдісі |
| Оқушы | |
| Оқушы – «саз», таза бет. Мұғалім үшін материал болып саналады. | Оқушы – «тұқым». Өзіндік даму бағдарламасы бар, мүмкіндігіне қарай дамыту |
| Үрдістің басты кейіпкері | |
| Ұстаз | Оқушы |
| Білім беру | |
| Оқыту + үйрету: мұғалім білімді дайын күйінде береді. Ал оқушылар білімді қабылдап, қайта жаңғыртады. | Мұғалім мен оқушының пәнді игеру барысында тұлғалық сапалары мен қабілеттерін дамытуға бағытталған мұғалім мен оқушылардың бірлескен әрекеті |

| Басты әрекет | |
|---|---|
| Оқыту | Таным әрекеті |
| Даму шегі | |
| Барлық оқушылар үшін белгіленетін меже – «стандарт» | Оқушылардың қабілеттерінің барынша дамуына мүмкіндік туғызу |
| Басты назар | |
| Қоғамның қызығушылығы | Тұлғаның қызығушылығы мойындалады |
| Басты көз | |
| Мұғалім, оқулық. Сондай-ақ мұғалім субъект таным бақылаушысы. | Мұғалімнің басты міндеті – білімді игеру ортасын жасау. |

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2006ж.

2 Баширова Ж. Р. Лияностно-ориентированное образование преподавателя высшей школы в университете. Білім. 2006, №5 (29)

3 Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования. М., 2000

4 Слостенин В.А., Каширин В.П. «Психология и педагогика» -Москва, 2004.

5 Жұмабаев М. «Педагогика». 1991

РАЗВИТИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА СРЕДИ ЛИЦ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

ХАМЕТОВА М. Ж.

магистрант, 2 курс, Группа МФК-001, 7М01401 «Физическая культура и спорт», Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей

ӨСКЕН Н. Б.

магистрант, 2 курс, Группа МФК-001, 7М01401 «Физическая культура и спорт», Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей

ҚАЙЫРБЕК Е. Қ.

магистрант, 2 курс, Группа МФК-001, 7М01401 «Физическая культура и спорт», Университет имени Шакарима города Семей, г. Семей

Государственное учреждение «Комитет по делам спорта и физической культуры Министерства культуры и спорта Республики Казахстан» является ведомством Министерства культуры и спорта Республики Казахстан, осуществляющим межотраслевую координацию в области физической культуры и спорта по республике.

В стране 17 территориальных единиц: 14 областей и 3 городов республиканского значения. Во всех 17 регионах имеются Управления физической культуры и спорта при акиматах областей и городов республиканского значения, которые занимаются развитием и пропагандированием развития видов спорта, в том числе среди лиц с ограниченными возможностями [1].

В стране культивируется: по сурдлимпийским видам спорта 19 видов, по паралимпийским видам спорта 15 видов.

Организация и проведение спортивных соревнований и спортивно-массовых мероприятий как для широко практикуемых, так и для паралимпийских, сурдлимпийских видов спорта регулируется в соответствии с Законом Республики Казахстан «О физической культуре и спорте». В общем плане, проведение соревнований для спортсменов с физическими нарушениями по структуре идентичны с широко практикуемыми видами спорта. В связи с этим в Республике Казахстан успешно практикуется проведение совместных тренировочных процессов и сборов для спортсменов с физическими нарушениями и спортсменов-представителей сборных без инвалидности, что создает новый импульс в популяризации паралимпийского спорта среди населения с физическими нарушениями, также дает возможность построения устойчивого инклюзивного общества и среды. В нашей стране паралимпийские виды спорта развиты и популяризованы, в распоряжении имеются квалифицированные тренеры, специалисты узкого плана [2].

Интеграция людей с ограниченными возможностями в общество наравне с другими людьми является социально и экономически важной проблемой государства. Для обеспечения качественного развития физической культуры и спорта среди лиц с ограниченными возможностями необходимо пересмотреть систему, ликвидировать существовавшую до сих пор историческую дискриминацию и заменить основное внимание на новую систему путем создания доступной среды для всех.

Приобщение людей с ограниченными возможностями к физическому воспитанию во многом заключается в совершенствовании их связей с окружающей средой. Физическая культура и спорт являются эффективным способом интеграции в общество для людей с ограниченными возможностями.

В целях совершенствования развитие физической культуры и спорта среди лиц с ограниченными возможностями, большая заслуга тренеров-преподавателей. Большая польза физической

культуры и спорта, наряду с приобретением навыков повседневной жизни, позволяет наравне со сверстниками социализироваться в общественной среде.

Однако полная вовлеченность лиц с ограниченными физическими возможностями обуславливает непосредственное отношение к практике тренеров-преподавателей [3, с. 43-47].

Занятия физической культурой и спортом, совершенствованием общественного отношения к людям с ограниченными возможностями являются главным способом сделать конкурентоспособными гражданами нашей страны. Ученые отмечают, что при нарушении деятельности того или иного члена человека благотворное влияние оказывает физическая культура и спорт.

Преимущества развитие физической культуры и спорта среди лиц с ограниченными возможностями в менее ограниченной среде могут включать в себя следующие ситуации: повышение мотивации, повышение самооценки, коммуникационные навыки общения и социализации и возможность достижения высоких результатов [4, с. 30-36; 55].

Занятие физической культуры и спорта среди лиц с ограниченными возможностями в инклюзивной среде подчеркивает возможность принести много преимуществ. Исследователи говорят, что инклюзия имеет много положительных симптомов, и люди с ограниченными возможностями могут показать свои положительные изменения, в том числе:

- снижается страх перед людьми, повышающими понимание и комфорт;
- повышается развитие социального познания;
- формируется личностное начало, развитие способности участвовать в адвокатуре для своих сверстников и друзей;
- увеличение отношений теплой и заботливой дружбы.

Негативные последствия индивидуального занятия детей заключаются в следующем: депрессия, жестокость, отсутствие индивидуальности, выбора, отсутствие самооценки, замкнутость, малочисленность друзей и ограниченность общения с другими людьми.

Во многих исследовательских работах даются различные преимущества занятия физической культуры и спорта среди лиц с ограниченными возможностями. Как один из них, рост вовлеченности во взрослую жизнь, возможность получения образования, готовность участвовать в жизни членов общества. Лиц с ограниченными возможностями получают возможность социального и личного роста

в результате взаимодействия со сверстниками и приобретения опыта в занятии физической культуры и спорта [5, с. 103–104].

Физическая культура и спорт среди лиц с ограниченными возможностями является оздоровительным социальным лечением. Местные исполнительные учреждения должны обеспечивать инвалидов специальным физкультурно-оздоровительным спортивным инвентарем и оборудованием, а также создавать условия для занятий физической культурой и спортом общего пользования. Организация занятий физической культурой и спортом возлагается на учреждения непрерывного лечения умственно отсталых и недееспособных инвалидов, подготовки специалистов, методического медицинского обеспечения и врачебного контроля, по вопросам физической культуры и спорта, образования, здравоохранения и социального устройства. Организация республиканских соревнований и участия в международных соревнованиях среди инвалидов по всем видам спорта совместно с исполнительными учреждениями физической культуры и спорта, физкультурно-спортивными объединениями инвалидов. Местные исполнительные учреждения области совместно с физкультурно-спортивным объединением инвалидов организуют проведение спортивных соревнований областного уровня, а также их подготовку и участие в республиканских соревнованиях.

В результате среди лиц с ограниченными возможностями специального обучения и поощрения могут получать пользу от индивидуальных и командных видов спорта, соревнований, а также подготовку к обучению в соответствии с потребностями. Тренировочный процесс должно осуществляется высококлассными тренерами в ходе постановки целевого плана, связанного с повышением спортивной подготовки участников. Это только способствует повышению результативности среди граждан, стимулированию собственного роста. В результате спортивных соревнований и тренировок среди лиц с ограниченными возможностями помогает гражданам расти физически, умственно, укреплять семейные отношения. А общество в целом при непосредственном участии в данных мероприятиях может научиться воспринимать лиц с ограниченными возможностями на равном уровне своего понимания.

Необходимо законодательно решить проблемы обеспечения инвалидов конкретными гарантиями по организации отдыха и занятий спортом, определения порядка и условий подготовки кадров для работы с инвалидами в данном направлении. Умственно отсталые граждане в результате специального обучения и

поощрения могут получать пользу от индивидуальных и командных видов спорта, соревнований, а также подготовку к адаптации в соответствии с потребностями.

В настоящее время в городе Семей проживает более 10 тысяч человек с ограниченными возможностями, которые объединены в объединения для общества, глухих и незрячих граждан. Более 1000 детей воспитываются в интернатных учреждениях, из них в центре оказания специальных социальных услуг более 400 детей с нарушениями интеллекта и опорно-двигательного аппарата и 600 детей обучаются в специализированных школах-интернатах.

Так, в Семипалатинском региональном филиале Казахского общества глухих на учете состоит 308 человек, из них 30 занимаются мини-футболом, 10 настольным теннисом, 10 армрестлингом, 30 легкой атлетикой, 10 шашками и шахматами, 15 инвалидов по слуху.

Все спортивные объекты, находящиеся на балансе государства, с 08:00 до 18:00 предоставляются бесплатно учащимся общеобразовательных школ, студентам высших учебных заведений и колледжей, воспитанникам спортивных школ, лицам с ограниченными возможностями и лицам из социально – уязвимых слоев населения.

В настоящее время областным спортивным клубом для людей с ограниченными возможностями в г. Семей выделен штатный сотрудник в должности методиста.

Достигнута договоренность с частными спортивными объектами о бесплатном предоставлении спортивных сооружений лицам с ограниченными возможностями. В частности, в спортивном зале» Голд Кинг «действует гибкая система скидок, стадион» Цементник «предоставляется детям из детских домов на безвозмездной основе, на стадионе» Спартак « предоставляется спортивный зал и легкоатлетический манеж.

Во всех интернатных учреждениях города работают кружки по тогызкумалаку, шашкам, шахматам, настольному теннису и др.

Таким образом, развивать физическую культуру и спорт среди лиц с ограниченными возможностями очень важно. В связи с этим главной задачей остается вовлечение в интенсивные занятия физической культурой и спортом как можно большего числа лиц с ограниченными возможностями, создания условий для занятий с целью успешной интеграции в общество.

Физическая культура и спорт являются мощным стимулом, помогающим восстановлению или установлению контакта с окружающим миром.

Социальная защита лиц с ограниченными возможностями здоровья и инвалидов должна строиться на обеспечении профилактики, контроля, оценки, восстановления и безопасности спортсменов с ограниченными возможностями здоровья и инвалидами; реализации страховых основ их социальной защиты; планировании затрат на подготовку спортсменов высшей квалификации и т.п. Безусловно, современные механизмы интеграции инвалидов имеют свои недостатки. Решение их возможно только при согласованной и системной работе, в которой отсутствуют ведомственные интересы, а образовательная и профессиональная траектории согласованы и системно организованы.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Государственный общеобязательный стандарт Постановлением Правительства Республики Казахстан №292.
- 2 Закон Республики Казахстан «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан» от 13 апреля 2005 года №39-III.
- 3 Низкая физическая активность является одной из причин плохого самочувствия. Организация Объединенных Наций по образованию, науке и культуре. – 2005.- с.43-47.
- 4 Block M.E Did we jump on the wrong bandwagon? // Problems with inclusion in physical education. – Palaestra, 1999-Vol. 15. – P.30-36;55.
- 5 Block M.E Obrusnikova I. Inclusion in physical education: A review of the literature from 1995-2005//Adapted Physical Activity Quarterly.-2007-Vol.24.-P.103-124.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫ – БАЛА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ

ШЕНГЕЛЬБАЕВ Қ.Т.

аға оқытушы, Әлихан Бөкейханов университеті, Семей қ.

Қазіргі күндері адамдар арасындағы қарым- қатынаста ізгілік, сыйласымдылық, жанашырлық, бір- біріне деген көмек сияқты адамгершілі асыл қасиеттердің тамшылығы жайлы көп айтылып жүр. Сол адамгершілік тәрбиенің аталмыш қасиеттерін бала бойына дарыту әдістерінің бірі қимыл-қозғалысты ойындар деп қарастырып, осы мәселеге тоқталғанды жөн көріп отырмын.

Баршамызға белгілі, адамның тұлғалық қалыптасуы, қоршаған ортамен, болмыспен танысуы балалық шағында өте қауырт болады. Күннен күнге өсіп келе жатқан жас тәннің ең негізгі қажет ететіні қимыл-қозғалыстар, ойындар болып табылады. Бала тәрбиесіне ықпал ететін осы жол менің ойымша тиімді де дурыс әдістердің бірі сияқты. Өйткені ойын арқылы баланы адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеуге болады. Ал оның тиімділігі тәрбиешілердің балаларға жаңа қимыл-қозғалыстар, ойындар үйрету кезінде олардың физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескеріп, лайықты ойындар тағайындауына тікелей бай- ланысты болады. Біз болашақ ұрпағымызға тілімізді үйретіп қоймай, салт-санамызды, әдет-ғұрпымызды, дәстүрімізді мирас етіп қалдырып, ұрпақтан ұрпаққа жалғасуына жағдай жасауымыз қажет.

Бұл ретте ойындардың, әсіресе ұлттық ойындардың мәні өте зор. Оларды қолдану негізінен дене тәрбиесі сабақтарында, спорттық жарыстар, серуендер кезінде жүзеге асады. Орайы келсе тіл дамыту мен көркем әдебиет сабақтарында да пайдаланған жөн сияқты. Себебі осы пәндерде санаға көбірек салмақ түседі. Сондай кезде өтетін тақырыпқа байланысты қимыл-қозғалыстар, жаттығулар, жаңылтпаштар, дене тәрбиесі, сергіту минуттарын ұйымдастырса, баланың денесі ширап, көңілі көтеріліп, сабақ материалдарын қабылдау сапасы да артады. Балалар ойын барысында еркін тапқырлық әрекет байнатады, сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау, зейін қою, ықылас, ерік және т.б. түрлі психикалық түйсік пен сезімділікке тәрбиеленеді.

Бұл ойындарды үйрету, өткізу кезінде көңіл бөлетін негізгі жайлар ойын тәртібінің қатаң саңталуын талап ету болып табылады. Ойын тәртібін булжытпай орындау баланы әділдікке, бір-біріне деген көмекке, өз тобындағы балалармен бірлесіп қимыл жасауға, ұйымшылдыққа тәрбиелейді.

Қазақ халқының, жылдар бойы атадан балаға жалғасып, қалыптасқан ұлттық дәстүрі, әдет-ғұрпы, тәрбие мектебі бар. Баршамызға белгілі, ойын арқылы баланың дене құрылысы жетіліп, өзі жасаған қимылына сенімі артады.

Әрбір оқушы өз денесін жан-жақты жетілдіру үшін қажетті қимыл-қозғалыста. Дене шынықтыру сабағынан басқа бос уақытында қазақ халқының ұлттық ойындарын пайдалану арқылы да өзінің денесін шынықтыруға барлық мүмкіндік жасауға болады. Денсаулық сақтау, білім беру, тәрбиелеу сабақтан тыс уақытта да ұлттық ойындар ойнату барысында да іске асырылады. Сабақтан тыс уақытта ойнатылатын ойын түрлері оқушылардың қимыл-қозғалысқа деген икемділігін

арттырып, шығармашылық қабілетін кеңейтеді. Ұлттық ойындар халық педагогикасының бір саласы болып отыр. Ол – сандаған ғасырлар бойы ұрпақтың керегіне жарап, оларды өмірге әзірлеу қажетін өтеуде. Қазақтың ұлттық ойындары тек денені ғана емес, ойды жаттықтырушы да болып табылады. Халық өзін қоршаған дүниенің қыры мен сырын егжей-тегжейлі білуді баланың санасына ойын арқылы жастайынан сіңіре беруді көздеген. Ойын – бала табиғатымен егіз. Өйткені бала ойынсыз өспек емес, жан-жақты дамымақ емес. Бұл жерде атап айтатын бір нәрсе, қазақтың ұлттық ойындарын бүгінгі педагогикалық ілім талаптарына сай іріктеп, ретті қолдана білсек, онда ол сабақтың сапасын көтеріп, тиімділігін арттырады, сабақтан тыс уақытта жүргізілетін тәрбие жұмыстарын жандандыра түседі. Балалардың назарын сабаққа аудару үшін мұғалім сабақтың ортасында 5-10 минут қимыл-қозғалыс ойындарын ойнатып, олардың көңілдерін басқа жаққа аударады да, соның негізінде пайда болған ерік-жігерлерін негізі материалдарға аударады. Ал, ойынды сабақтың аяғында, көбіне оқушылар негізі оқу материалдарын меңгерген кезде қолдануға болады. Сабақ бітуге 5-10 мин қалғанда біртіндеп ұлттық ойынға көшкен жөн. Өйткені, оқушылардың үзіліс кезінде байсалды дем алуларына нұқсан келмеу жағын да ескерту орынды.

Халық ойындарын пайдалану жасөспірімдердің тек дене тәрбиесіне ғана әсерін тигізіп қоймай, олардың жан-жақты дамуына, сана - сезімінің өсіп, жетілуіне оқу үлгісіне де айтарлықтай әсер тигізеді. Мектептегі оқушыларының сабақ үстінде алатын білімін, тәрбиесін жалғастыратын кезең сабақтан тыс уақытта ойналатын ойын түрлері болып табылады. Оқу-тәрбие кездерінде бір-бірімен ұштасатын дәнекерлердің бірі-ұлттық ойындар. Сабақтан тыс уақытта өтілетін, жүргізілетін тәрбие жұмыстарына көп көңіл бөлінбейінше жақсы нәтиже бермейді. Сабақтан тыс уақытта ойналатын ойындарға әр уақытта мұғалімдер тарапынан қадағалаулар, басшылық болып отырулары қажет. Бала ағзасы қимыл-қозғалыссыз тура алмайды. Бала мектепке дейінгі жасында түрлі ойындармен ойнап үлгірген. Сондықтан ол мектепте де ойнауға, қозғалуға, жүгіруге бейім тұрады. Оқушылардың сабақ уақытында алған тәлім-тәрбиесі, оның саналы, игерілуі де сабақтан тыс уақытта, көпшілік орындарда қарым-қатынасына, үлкендерді сыйлауына байланысты көрініс береді. Ұлттық ойындарды оқушылар жиындарда, үзіліс арасында, сыныптар тыс, бос уақыттарында пайдалану үшін белсенді қабілетті оқушылардың жетекшілік рөлін пайдаланған жөн. Мұғалімдер ұжымы осы оқушы белсенділер көмегімен, сабақ үстінде, сабақтан тыс уақытта ұлттық ойындарды ойнатуды жалғастырады.

Оған бақылау, басшылық жасайды. Сабақтан тыс уақытта ойналатын ұлттық ойын барысында төзімділік, шыдамдылық пен ұстамдылық өзін-өзі тежеу сияқты қасиеттердің қажеттілігін алғаш сезіну осы ұлттық ойындардан басталады. Мысалы, сабақтан тыс уақытта оқушылармен ойнауға мынадай қазақтың ұлттық ойындарын ұсынуға болады.

«Айгөлек», «Арқан тарту», «Белбеу тастау», «Соқыр теке», «Қойыңа қасқыр шапты», «Ат қума», «Жаяу көкпар», «Түйе-түйе», «Омпы», «Жала уалу», «Қасқыр мен ешкі», «Алшы», «Хан», «Хан жақсы ма?», «Күзетшілер», Ұшты-ұшты», «Көрші-көрші», «Сақина жинау» т.б. Ойындарды өткізу арқылы мұғалім балаларды қазақ халқының дәстүрімен әдет-ғұрпын жоғалтпай, оны әрі қарай дамытуға, өз ұлтына деген сүйіспеншілікке жастайынан баулып, оны құрметтеуге тәрбиелейді. Қазақтың ұлттық ойындарын сабақта үзбей өткізу балалардың қозғалыс белсенділігін арттырады, денсаулығын нығайтып, денесінің шынығу дөңгейін көтереді. Бұл ақыл-ойдың, мидың қабылдау процесіне де әсер етеді. Сабақтан тыс уақытта ұлттық ойындар өткізу мынадай кезендерден тұрады:

Сабақтан тыс уақытта балалармен ата-аналар да ойын ұйымдастырып ойнатуға болады. Мысалы, ата-аналар ұйымдастыратын ойын түрлері:

- 1 Жер, су, ауа
- 2 Кімніңастығы мол?
- 3 Саяхатшылар
- 4 Дүкен
- 5 Не өзгерді? Ойындарды баланың бос уақыттарында ойната отырып, тәрбиелейді.

Ойын – баланың жансерігі іспеттес. Қай бала болсын, ойынмен өседі. Әрбір елдің ойыны сол елдің қоғамдық өзгерістеріне, тұрмыс-тіршілігіне, айналысатын кәсіп-шаруашылық ерекшеліктеріне байланысты. Ұлттық ойындар - халықтық мол қазына. Сондықтан мұғалімнің міндеті – балаларды ойынға өз қызығушылығымен, ынтасымен қамтамасыз ету керек. Сонда ғана ойын мақсатына жетіп, тәрбиелік мәні арта түседі. Баланың әдепті, көргенді, қарапайым, қайырымды болып өсуі қоршаған ортасына, үлкендерге байланысты, сонымен бірге сабақта, сабақтан тыс уақытта ойнаған ойынның тәрбиелік мәніне де байланысты болады. Ойын барысында баланың бойында қайырымдылық қасиетті сіңіре білуіміз керек. Ол үшін баланың айналасына қолайлы жағдайлар жасауымыз керек.

а) бала ұстаған заттың өз орнында және гигиеналық талапқа сай болуы тиіс;

- ә) баланың талабының қанағаттануы қажет;
- б) мұғалімнің жеке басының үлгі-өнегесі, мәдениеттілігі, байсалдылығы, мейірімділігі т.б. қасиеттері бала үшін аса маңызды;
- в) балалар өмірінің бағдарламалық талапқа сай дұрыс ұйымдастырылуы;

Мұғалім ойын ойнауға жағдай туғызумен қатар, балалардың ойынға белсенділігін үнемі арттырып отыруы тиіс.

Ойындық әрекет бағдарламасын зерттеген ғалымдар пікірінше ойын педагогикалық мәдениет феномені ретінде төмендегідей қызметтерді атқарады:

Әлеуметтендіру қызметі. Өйткені, ойын – баланы күшті қоғамдық қатынастар жүйесіне енгізу және оған мәдениет байлығын игерту құралы.

Ұлтаралық қатынас құралы қызметі. Себебі, ойын – балаға жалпы адамзаттық құндылықтарды, түрлі ұлт өкілдерінің мәдениетін игеруге мүмкіндік туғызады. Өйткені ойын – әрі ұлттық әрі интернационалдық, сонымен бірге жалпы азаматтықта.

Ойында бала «адамзат тәжірибесі аясында» өзін-өзі көрсету қызметін көрсетеді. Өйткені, ойын бір жағынан баланың практикада өмірлік нақты қиындықтарды жою жобасын тексеруге және құруға мүмкіндік берсе, екінші жағынан тәжірибесінің ол қытұстарын айқындауға мүмкіндік береді.

Ойынның қатысымдық қызметін – балаға шынайы күрделі адамдық қатысым аясына еруге мүмкіндік беретіндерегі айқын көрсетеді.

Ойынның диагностикалық қызметі – педагогқа баланың әрқырынан: интеллектуалдық, шығармашылық, эмоционалдық және т.б. көрінуін диагностикалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ойын – баланың өз күшін нақты сезінетін, өзін-өзі бағалау, еркін әрекеттегі мүмкіндіктерін танитын өзін-өзі көрсету аймағы болып табылады.

Ойынның емдік қызметі – баланың қарым-қатынаста, оқуда, мінез-құлқында туындайтын әр түрлі қиындықтарды жеңу құралы ретінде қолданылуымен түсініледі

Ойынның түзеу қызметі деп – баланың тұлғалық құрылымының көрсеткішіне жағымды өзгерістер, толықтырулар енгізу түсініледі. Ойын әрекетінде бұл үрдіс басқа кездегіден гөріне ғұрлым жұмсақ өтеді.

Ойынның дамытушылық қызметі, оның ең маңызды қызметтерінің бірі.

Сонымен бірге, ойын – баланың қызығушылықтан дамуға ұласатын, қызығушылығының ұйымдастырылған мәдени стратегиялық-кеністігі.

Ұлттық ойындар ұлт болып қалыптасқалы халық пен бірге жасасып, ғасырлар бойы ұмытылмай, атадан балаға мұра ретінде ауысып отырған. Олар баланы пайдалы еңбекке, сөйлеуге, мергендікке, тапқырлыққа, ептілік пен күштілікке, бірлесіп қызмет атқаруға, төзімділікке және т.б. тәрбиелеудің ұтымды құралы болған. Қазірде әртүрлі ұлттар ойындары, соның ішінде қазақтың ұлттық ойындары жинақталған кітаптар шығарылуда. Ұлттық ойындары – интернационалдық тәрбиенің құралы. Себебі, ұлт ойындарының арасында өзара үндестік, тығыз байланыс бар. Ойынға тек ойын деп қарамай, халықтың ғасырлар бойы жасаған асыл қазынасы, бір жүйеге келтірілген тамаша тәрбие құралы деп қараған орынды. Ұлттық ойындар халық педагогикасына бір саласы болып отыр. Ол сандаған ғасырлар бойы ұрпақтың керегіне жарап, оларды өмірге әзірлеу қажетін өтеуде.

Қазақтың ұлттық ойындары тек дүниені ғана емес, ойды жаттықтырушы да болып табылады. Ұлттық ойындарын тек ойын деп қарамай, халықтың ғасырлар бойы жасаған асыл қазынасы, бір жүйеге келтірілген тамаша тәрбие құралы деп қараған жөн. Өйткені, ойын баланың дүниені танып білуге қадам жасар алғашқы басқышы. Егер баланың алғашқы өмір кезіндегі тікелей айнала қоршаған ортамен байланысын адамдармен, жолдастарымен қарым – қатынасын елеп ескермей өмір тәжірибелерінен қол үзгізіп, бірден өзіне бейтаныс дүниеге мәжбүр етсек, олардың психикалық дамуына кері әсер етуі әбден мүмкін. Оның үстіне бұл тәрбие үдерісінде жақыннан алысқа жай нәрседен күрделіге, жеңілден ауырға, белгіліден белгісізге деген қағидаға да қайшы келмейді. Қазақ халқының ұлт ойындары жеке адамдарды ғана тәрбиелеу құралы емес, ол бүкіл қоғамдық ортаны өз соңынан ертетін ұлттың азаматын тәрбиешісі, үлгі берершіктей әлеуметтік орта моделін жасаушы ретінде күрделі қызмет атқарған. Ұлттық ойын арқылы жеке тұлғалар қалыптасып, шындалып халыққа танылған сол арқылы өмірге жолдама алып, ел ішінде танымал адамдарға айналған. Қазіргідей арнайы мамандық беретін оқу орындары болмаған кезде ұлт ойындары халқымыздың өз ұрпағын тек ойын – сауықтарды бөсекеге түсіп жеңімпаз атанып, жүлде алу ғана емес, ата жолын қуып, өзінен бұрынғы дәстүрлерді жалғастырып, өз жұртында бар өнерді игеріп меңгеруге, шаруашылық жүргізу қолынан

келетін, ел қорғауға жарайтын батыл да өжет, шапшаң ұрпақтарды тәрбиелеудің өзіндік жүйесін өмірге әкелген.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Алтынсарин Ы. Қазақ хрестоматиясы. - О.: Мәктубат
- 2 Абай. Энциклопедия. /Қазақ энциклопедиясының Бас редакциясы / - А.: Атамұра., 2001, 214 б. 1906
- 3 Әбу Насыр әл Фараби. «Бақыт жолында». Философиялық шығармасы
- 4 Сухомлинский В.И. Сердце отдаю детям. Москва: Педагогика,1979.-Т-11
- 5 Шмакова С.А. Игры-обучение, тренинг, досуг. М.,2004
- 6 Эльконин Д.Б. Педагогика, 1989. 560 с: ил.- (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЮ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

ШКОДА И. В.

преподаватель, Университет имени Шакарима, г. Семей

КОРОЛЕВА С. Н.

старший преподаватель, Университет имени Шакарима, г. Семей

ЗАЯКИН В. Г.

преподаватель, Университет имени Шакарима, г. Семей

Одной из важнейших проблем, стоящих перед ВУЗом, является повышение качества подготовки специалистов. Студент высшего учебного заведения должен не только получать знания по программам учебных дисциплин и профессиональных модулей, овладеть умениями и навыками использования этих знаний, методами исследовательской работы, но и уметь самостоятельно приобретать новые научные сведения, профессиональные знания. В этой связи все большее значение приобретает самостоятельная работа студентов. Формирование личности специалиста в процессе профессиональной подготовки обеспечивается комплексным использованием различных технологий вовлечения в образовательный процесс.

Рабочая программа по дисциплинам кафедр составляется в соответствии с рекомендациями Министерства образования и науки Республики Казахстан на базе типовой учебной программы с учетом требований квалификационной характеристики специальности.

Комплексный рабочий план (технологическая карта) соответствует также указаниям Министерства образования и науки Республики Казахстан. Технологическая карта состоит из трех взаимосвязанных организационно-методических документов: график учебного процесса, календарный план изучения дисциплины и научно-методического обеспечения учебной дисциплины.

График учебного процесса определяет последовательность и время, отводимое на теоретическое и практическое изучение разделов типовой программы по дисциплинам в соответствии с учебным планом.

Календарный план изучения дисциплины определяет последовательность и тематику лекционных, семинарских, лабораторных, практических занятий в аудиторное время. В этих же календарных планах преподаватели определяют формы, виды самостоятельной работы студентов во внеаудиторное время.

Самостоятельная работа студентов бывает двух видов:

- Самостоятельная работа студентов под непосредственным руководством преподавателя в аудиторное время;
- Самостоятельная работа студентов без непосредственного вмешательства, но под руководством преподавателя, т.е. во внеаудиторное время. Студент получает непосредственные указания, рекомендации об организации самостоятельной деятельности. Преподаватель выполняет функцию управления через учет, контроль и коррекцию.

В индивидуальном плане самостоятельная работа требует конкретного определения ее содержания. При организации СРС необходимо учитывать, что содержание, характер, формы работы студентов различны в зависимости от особенностей изучаемого предмета.

Содержание и объем СРС должны быть реально выполнимы. Кафедра должна быть обеспечена максимально учебно-методической литературой. Также необходим обязательный контроль за качеством усвоения материала и его конечного результата. Поэтому обязательно предусматриваются формы контроля за ходом выполнения и конечными результатами СРС.

Ведущая роль в обеспечении, проведении и контроле СРС принадлежит кафедрам. На заседаниях кафедр, в начале учебного года, определяется и утверждается объем и конкретное содержание, формы контроля СРС, разработанные преподавателями по каждой дисциплине. Также утверждаются графики выдачи и контроля за СРС, рассматриваются отчеты преподавателей по итогам СРС. Обязательно четкое определение последовательности и сроков выполнения СРС.

Преподаватели кафедр доводят задания СРС до студентов и принимают отчеты по ней. Материалы по дисциплине, выделяемые для самостоятельного изучения, контролируются через выполнение специальных заданий или включаются в задания по модулям при составлении рабочих программ по дисциплинам. Как известно, при составлении рабочих программ по каждой дисциплине кафедры, преподаватели разбивают содержание дисциплины по модулям. По каждому модулю определяются виды и задания самостоятельной работы, формы контроля и сроки их выполнения, а также указываются формы и виды рубежного контроля. Преподаватели включают баллы по выполнению самостоятельной работы в рейтинговую систему контроля обучения студентов по дисциплинам кафедр.

Преподавателям кафедр необходимо при планировании форм СРС учитывать целостность и системность содержания курса. Преподаватели определяют конкретно разделы и темы курсов, подлежащие обязательной проработке всеми студентами. Необходимо правильно спланировать время и разработать индивидуальные и групповые задания, которые будут выполнены самостоятельно.

Для организации СРС необходимо выполнение следующих условий:

- 1 Конкретное определение содержания, формы и объема СРС по каждой дисциплине.
- 2 Согласование между кафедрами объема, содержания и сроков выполнения СРС.
- 3 Определение таких заданий СРС, которые были бы реально выполнимыми.
- 4 Время, необходимое для выполнения всех заданий СРС, должно быть соизмеримо с бюджетом времени студентов.
- 5 Использование различных заданий и форм контроля за выполнением СРС.
- 6 Четкое определение сроков СРС.
- 7 Определение заданий СРС с учетом разноуровневой подготовки (первый и старшие курсы).

В организации самостоятельной работы особенно важно определить тип СРС и необходимую степень ее включения в изучение своей дисциплины. При планировании самостоятельной работы студентов по тому или иному курсу, преподавателю необходимо выделить основную систему теоретического и методологического знания, которую нужно вынести на обязательную лекционную проработку. В качестве производных от фундаментального объема знаний по

данному курсу необходимо разработать разнообразные виды СРС, предусмотреть для них темы, характер изучения, формы и место проведения, вариативные способы реализации, систему контроля и учета.

Самостоятельная работа должна осуществляться студентами как познавательная деятельность, стать средством формирования таких личностных качеств, как самостоятельность, активность, творческое отношение к воспринимаемой информации.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Абылкасымова А. Познавательная самостоятельность в учебной деятельности студента. Учебное пособие – Алматы, Санат, 1998. - 160 с.
- 2 Аслялиева С. Использование активных методов обучения на семинарских и практических занятиях для активации самостоятельной работы студентов. //Поиск, 1998, №1.-С.109-112.
- 3 Кусаинова М. Самостоятельная работа учащихся как форма индивидуализации учебного процесса. //Вестник высшей школы Казахстана, 1999, №6.-Алматы.- С.87-89.
- 4 Самостоятельная работа студентов (методические рекомендации Министерства просвещения Казахской ССР для студентов - первокурсников).- Алма-Ата, 1986.-55.
- 5 Тишков К. Н. Роль и методы самостоятельной работы студента в современных условиях. // Высшая школа №1, 2013, с. 114-115.
- 6 Шишкин В. П. Планирование, организация и контроль внеаудиторной самостоятельной работы студентов. Экономика. Алматы, 2015.

ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ КРЕДИТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ В КАЗАХСТАНЕ

ШОЙБАКОВА Е. О.

магистр экономики, Alikhan Bokeikhan University, г. Семей

Получение образования - это важный этап в жизни современного человека. Образованность открывает для любого прямую дорогу к новым, большим возможностям. Несмотря на наличие в системе образования замечательных возможностей для бесплатного обучения, всё же большинству учащихся необходимо платить за знания. Введение и развитие системы образовательных кредитов является одним из способов облегчения получения знаний для абитуриентов.

В этой статье, мы расскажем об образовательном кредите, расскажем о способах его получения и какие документы для этого нужны.

В целях обеспечения доступности получения технического и профессионального, послесреднего, высшего и послевузовского образования с 2005 года АО «Финансовый центр» выступает гарантом от лица государства по образовательным кредитам, выданным банками второго уровня РК. Образовательные кредиты выдаются под гарантию АО «Финансовый центр» РК.

Сами кредиты выдаются непосредственно банками второго уровня РК.

АО «Финансовый центр» осуществляет работу в следующих направлениях:

- выдача гарантий по кредитам, предоставляемым студентам банками второго уровня;
- обеспечение возврата ранее выданных государственных образовательных и студенческих кредитов (выполнение услуг поверенного агента);
- координация программы «Государственная образовательная накопительная система»;
- подушевое нормативное финансирование среднего образования;
- трудоустройство выпускников ВУЗов, в рамках Закона РК «Об образовании».

Пандемия коронавируса COVID-19 стала суровым испытанием для людей всего мира. В Казахстане, благодаря своевременным мерам защиты от вируса, ситуация лучше, чем во многих других странах, включая развитые европейские государства, и все же казахстанцам приходится очень непросто в эти дни.

Многие лишились заработка, особо уязвимые пожилые люди и казахстанцы с проблемами здоровья вынуждены соблюдать строжайший карантин и самоизоляцию, закрыты привычные магазины, не хватает средств защиты, граждане опасаются нехватки медтехники и лекарств, давит глобальный экономический кризис... Конечно, это временные трудности, но здесь и сейчас многим действительно просто необходима поддержка.

Радует, что в это сложное время казахстанский бизнес не остается равнодушным к проблемам населения, и находятся социально ответственные компании, максимально серьезно подошедшие к вопросу помощи государству и людям.

Пандемия коронавируса показала значимость и актуальность развития и применения цифровых технологий. Потребители во всем мире в целях соблюдения социальной дистанции отдают предпочтение бесконтактным и онлайн-способам получения самых разнообразных услуг.

Если в начале 2018 года количество пользователей мобильного и интернет-банкинга не превышало 10 млн, то в конце 2020-го показатель достиг 28,7 млн.

Тренд на повсеместную цифровизацию и интернетизацию оказывает серьезное влияние на развитие безналичных платежей. По итогам 2020 года объем безналичных платежей в РК составил уже 34,6 трлн тенге – в 2,6 раза больше по сравнению с предыдущим годом. При этом 81 % безналичных операций был проведен в онлайн-формате.



Рисунок 1

Один из наиболее востребованных сегментов на рынке финансовых технологий – онлайн-кредитование. Пандемия COVID-19 также заметно повысила спрос на дистанционное оформление займов. В Казахстане предоставление онлайн-кредитов распространено у микрофинансовых организаций (МФО), которые предоставляют подобные займы в соответствии с регуляторными нормами и законодательством.

В целом сегмент МФО сегодня – один из самых быстрорастущих на финансовом рынке РК.

По итогам 2020 года ссудный портфель МФО увеличился на 42,5 % за год и составил 418,1 млрд тенге. За последние пять лет объем кредитования МФО растет в среднем на 45,6 % в год. При этом доля 5 крупнейших МФО в совокупном ссудном портфеле составила 69,3 %. Во всех 5 крупнейших микрофинансовых организациях ожидаемо можно подать заявку на кредит онлайн-способом.

По объемам ссудного портфеля лидирует крупнейшая в Казахстане микрофинансовая организация – КМФ: 136,4 млрд тенге. Компания предоставляет свои услуги как в офлайн-режиме, так и онлайн. Подать заявку на кредит можно через официальный сайт или через мобильное приложение КМФ. В онлайн-формате можно подать заявку на кредит до 1 млн тенге без комиссий. Срок рассмотрения заявки – всего 15 минут. При этом среди необходимых документов – только удостоверение личности.

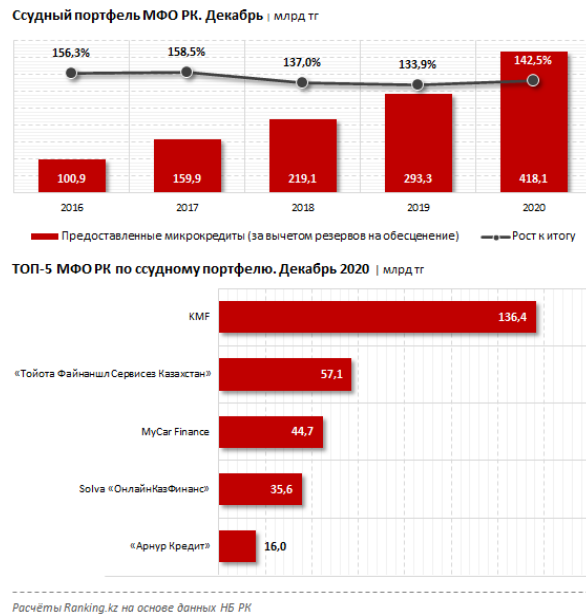


Рисунок 2

У онлайн-кредитования имеется еще один большой плюс, актуальный далеко не только в период пандемии: этот вид займов доступен максимально широкому числу клиентов.

Учитывая расстояния в Казахстане и слабое проникновение финансового сектора в селах и отдаленных регионах, онлайн-кредиты заметно увеличивают охват казахстанцев финансовыми услугами. Это особенно важно при том, например, что лидер сектора, КМФ, оказывает финансовую поддержку наиболее остро нуждающимся в кредитных продуктах субъектам микро- и малого бизнеса, в том числе женщинам-предпринимателям и клиентам в сельской местности.

В целом у онлайн-кредитования МФО есть ряд преимуществ и удобств, среди которых можно отметить следующие:

- Оперативная обработка заявок. Время обработки заявки может занять 5–15 минут. После рассмотрения заявки клиент получает SMS с решением.

- Минимальный пакет документов. Для получения кредита в онлайн-формате клиенту требуется предъявить только удостоверение личности.

- Отсутствие необходимости ехать в офис и стоять в очередях. Значительно экономит время и упрощает процедуру оформления кредита.

- Минимальные требования к заемщикам. По сравнению с банками МФО имеют минимальные требования к клиентам.

- Высокий процент одобрения заявок. Заем в режиме онлайн может получить каждый человек. Непосредственно в МФО процент одобрения намного выше, чем в БВУ.

- Множество способов получения займа. После одобрения заявки получить деньги можно как наличными, так и на банковскую карту или посредством денежного перевода.

По данным Комитета по статистике РК за 2018 год, стоимость высшего и послевузовского образования не устраивает 12,6 % казахстанцев, 45,9 % удовлетворены им лишь частично и только 23,7 % считают стоимость обучения приемлемой. Результаты опроса во многом зависели от достатка респондентов: чем он ниже, тем больше претензий к стоимости обучения.

Кризис, вызванный пандемией коронавируса, заметно повлиял на достаток казахстанцев. Стремительное падение тенге в марте привело к повышению цен на продукты питания минимум на 15 %. Большая часть трудоспособного населения на время карантина осталась без постоянного заработка. По оценке министра труда и социальной защиты – уровень безработицы в Казахстане к концу года может вырасти до 5,9 % против 4,8 % до введения режима чрезвычайного положения. Все эти факторы повлияют как на общий уровень жизни населения, так и на доступность платного обучения в вузах – кому-то новый учебный год может оказаться не по карману.

В 2019–2020 году стоимость обучения в топовых вузах РК составляла от 345 тыс. тенге до 2,9 млн тенге в год. В числе самых дорогих оказались КИМЭП, КБТУ, Алматы Менеджмент Университет и КазНУ им. аль-Фараби.

С 17 марта, с введением в Казахстане режима ЧП, все очники перешли на удаленные занятия до конца учебного года. Однако перерасчета стоимости обучения на дистанционном формате не предусмотрено. В апреле 2020 года на брифинге в СЦК министр образования и науки Асхат Аймагамбетов рассказал, что большинство казахстанских вузов пока не собирается делать перерасчет стоимости обучения. Лишь ряд некоторых вузов и организаций высшего послевузовского образования решили сделать скидки.

На вторую половину осени прогнозируется вторая волна пандемии коронавируса. Так что вопрос о снижении стоимости обучения для очников, которые, возможно, опять вынужденно перейдут на онлайн-обучение, остается открытым. А ВОЗ в своих прогнозах не исключает, что человечеству понадобится несколько лет, чтобы полностью победить коронавирус, а значит, и удаленное (дистанционное) обучение сохранит свою актуальность.

На этом фоне растет важность правильного финансового планирования для родителей, которые хотят гарантировать детям хорошее высшее образование. В условиях новой реальности многим родителям уже сейчас нужно задуматься о будущем детей, даже если они учатся в средних и младших классах.

У казахстанских родителей есть несколько способов, как копить на учебу ребенка:

- Откладывать часть зарплаты в виде наличных средств

Многим кажется, что это довольно надежный способ накопить на учебу ребенка. Однако родителям нужно помнить, что наличным деньгам свойственно обесцениваться, особенно в период девальвации. Поэтому если вы откладываете деньги «под подушку», то рискуете ими.

- Образовательные депозиты

Для родителей, которые больше доверяют банкам, подойдут образовательные депозиты, входящие в Государственную образовательную накопительную систему (ГОНС). Такие депозиты открываются на ребенка, а помимо обычного процента на счет начисляется еще и государственная премия. Задача родителей – определить размер и периодичность пополнения открытого депозита, ориентируясь на свои финансовые возможности и нагрузку на семейный бюджет. На данный момент в Казахстане открыто более 20 тыс. образовательных депозитов.

- Накопительное страхование жизни

Это финансовый продукт, который сочетает в себе функции накопительного депозита и страхования жизни. Заключив договор по такой программе, родители могут копить на обучение ребенка в любом казахстанском и зарубежном вузе и при этом быть застрахованными от несчастных случаев, травм и критических заболеваний.

Компания по страхованию жизни FreedomFinanceLife разработала программу накопительного страхования жизни FreedomEducation для родителей, которые хотят гарантированно накопить на обучение детей.

Для этого нужно всего лишь:

- выбрать любой казахстанский или зарубежный университет;
- заключить договор с компанией по страхованию жизни FreedomFinanceLife;
- платить страховые взносы (раз в месяц/раз в квартал/раз в год);
- копить на учебу.

Заключая договор, можно самостоятельно определять период накопления с учетом времени, которое осталось до окончания школы (например, 5 или 10 лет)....

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Колесников В. И., Колесникова Л. П. Банковское дело.
- 2 Турысова К.Т., Есентугелов А. Экономические реформы, состояние экономики, пути и перспективы экономического развития.
- 3 Усоскин В.М. Современный коммерческий банк. Управление и операции.
- 4 Цыпкин Г.А. Банк: деятельность и ответственность // Экономика строительства. 2017. № 8.
- 5 Текущее состояние банков на 1 декабря 2020 года. Банки РК. №12 2020г.
- 6 О текущей ситуации на финансовом рынке // Банки Казахстана, 2018 г., №3
- 7 Поляков В.П. Московкина Л.А. Основы денежного обращения и кредита: Учебное пособие
- 8 Райзберг Б.А. Курс экономики: Учебник/Под ред.-ИНФРА-М,
- 9 Русанов Ю.Ю. Банковский менеджмент, Учебное пособие, М
- 10 Тукаев А. Анализ кредитования малого бизнеса в Казахстане. // Аль Пари. - 2019. - № 2.
- 11 Текущее состояние банков на 1 декабря 2020 года // Банки РК, 2020, №12.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

ШУМБАСОВА Е. В.

ст. преподаватель, Университет имени Шакарима г. Семей, г. Семей

Проблема эффективности обучения русскому языку как иностранному является бесспорной и значимой в нашей стране. В связи с этим встает вопрос об использовании в процессе обучения таких методов и средств, которые бы помогли максимально эффективно обучить студентов, не владеющих русским языком или владеющих им в недостаточной степени. Одним из таких методов является лингвокультурологический подход в обучении языку.

Лингвокультурологический аспект неразрывно связан с понятиями «язык», «культура», «межкультурная коммуникация». Именно эти понятия закладываются в качестве основ в преподавание, поскольку без них невозможно формирование полноценного знания русского языка, транслирующую богатую и разнообразную культуру.

Наряду с языком при таком подходе культура составляет основное содержание обучения. Лингвокультурологический подход – это один из наиболее эффективных подходов, нацеленных на формирование и совершенствование навыков и умений осуществления межкультурного общения путем изучения иностранного языка как феномена культуры. Наряду с языком при таком подходе культура составляет основное содержание обучения. Таким образом, формирование лингвокультурологической компетенции может стать целью обучения русскому языку как иностранному, поскольку именно оно предполагает проникновение в природу культурного смысла, закреплённого за определенным языковым знаком.

Формирование лингвокультурологической компетенции у студентов является длительным процессом не только накопления и развития знаний о системе языка и культуры, но и становление, и совершенствование коммуникативных навыков и умений в процессе речевого общения. В этом процессе особое значение приобретает реализация общедидактических принципов во взаимодействии с частнометодическими принципами обучения и развития языковой личности студентов.

Применительно к процессу формирования лингвокультурологической компетенции студентов, обучающихся на казахском языке, в процессе обучения используются следующие методы:

- теоретико-познавательные методы (объяснительно-иллюстративный, частично-поисковый, метод языкового разбора, метод проблемного введения материала и т.д.);

- практические методы (имитационный, метод аналогии, коммуникативный метод и др.).

Методы обучения реализуются через приемы, представляющие собой конкретные операции, которые необходимо произвести студентам с учебным материалом.

В процессе формирования лингвокультурологической компетенции студентов, обучающихся на казахском языке, использовались такие приемы, как сравнение, сопоставление, подстановка, создание диалогов, ситуаций на заданную тему и т.д. Например, задание при изучении темы «Моя семья»:

Прочитайте следующие пословицы. Как вы поняли их значение? Уточните значение по словарю. 1. В семье не без урода. 2. Яблоко от яблони недалеко падает. 3. Семья сильна, когда над ней крыша одна. 4. Друг за друга держаться, ничего не бояться. 5. Муж и жена одна сатана.

Подберите верное значение каждой пословицы, используя данные ниже выражения. Существуют ли эквиваленты данным пословицам в вашем родном языке? В чем заключается разница между ними? Прочитайте текст и найдите пословицу. Объясните значение данной пословицы, используя иллюстративный словник. Опишите ситуацию, в которой можно употребить данную пословицу. Совпадают ли данные пары пословиц по значению? Проверьте себя по иллюстративному словнику.

Таким образом, лингвосоциокультурный метод, так сказать, не учит самому языку, а учит понимать его носителей. Эта методика совмещает в себе два направления: изучение языка страны и культуры ее населения. По мнению сторонников лингвосоциокультурного метода изучения иностранного языка, считают, что около 52 % всех речевых ошибок совершаются под влиянием родного языка, а 48 % приходится на непонимание сути социальной жизни и культуры носителей изучаемого языка. То есть, что услышит в вашей фразе носитель языка, который, в свою очередь, как и вы, является представителем особого социокультурного строя. Наиболее ярким представителем этой методики изучения языка является С. Г. Тер-Минасова

Понятие «лингвосоциокультурная компетенция» было сформировано в результате изменений целей и методов обучения. Во

многим исторические и социокультурные предпосылки послужили толчком для развития данного понятия.

О важности межкультурного образования говорил советский педагог и психолог П.Ф. Каптерев. Он высказывал идеи об объединении национального и общечеловеческого в образовании [1, с. 68].

Считается, что термин «Межкультурная коммуникация» впервые употребили в США во время курсов по психологической подготовке учащихся для поездки за границу. Прежде всего, их обучали вербальным и невербальным особенностям общения в чужой стране, учили правильно реагировать на них, проводили сравнение со своей культурой [4, с. 123].

Изначально главной целью поликультурного подхода было создание гармонии и понимая между представителями разных этнических групп. Предполагалось, что межкультурное образование должно развивать чувства открытости и терпимости у представителей двух культур.

В 90-е годы лингвосоциокультурный подход претерпевает изменения. Ставятся новые цели и задачи. Теперь помимо межкультурных отношений внутри своей страны должна изучаться также межкультурная обстановка в других странах [4, с. 122]. Это призвано помочь учащимся ориентироваться в обществе. Таким образом, целью поликультурного образования становится установление межкультурного взаимопонимания между различными народами.

Лингвосоциокультурное обучение формирует межкультурно-компетентную личность, объединяющую в себе ценности родной и иноязычной культур и способную к адекватному межкультурному взаимодействию.

Значимый вклад в становлении концепции языкового образования внесли достижения отечественной лингвокультурологии - науки, которая изучает проблемы взаимосвязи языка и культуры.

Становится очевидным факт, что главной целью обучения русскому языку как иностранному не может быть только передача лингвистических и страноведческих знаний, которые ограничиваются историческими и географическими сведениями.

Существует много различных определений «межкультурной коммуникации». По Е. М. Верещагину и В. Г. Костомарову межкультурная коммуникация – это адекватное взаимопонимание участников коммуникации, принадлежащих к разным национальным культурам [2, с. 15].

Однако теория межкультурной коммуникации не принесет желаемого результата, если не будет учитываться родная культура, так как мы воспринимаем социокультурные особенности чужой страны через призму своей культуры [1, с. 70].

Проведение анализа двух культур поможет справиться со сложностями, которые могут возникнуть из-за недостаточного знания культурологических особенностей другого народа.

На данный момент целью обучения неродным языкам является формирование «целостной культурно-языковой личности» [6, с. 544].

Это означает, что помимо обучения иноязычной технике общения, необходимо обеспечить обучающихся и внеязыковой информацией, которая позволит им вести адекватное общения и достичь взаимопонимания с носителями.

Обучение с точки зрения лингвокультурологического аспекта ставит следующие задачи [4, с. 121]:

- расширение картины мира студентов через приобщение к культуре другого народа;
- обучение лингвистическим и экстралингвистическим средствам;
- научить использовать знания, умения, навыки в аутентичных ситуациях.

Понятие «лингвосоциокультурная компетенция» состоит из трех взаимосвязанных блоков: прагматического, когнитивного и педагогического [4, с. 122]. Прагматическая составляющая отвечает за формирование коммуникативной компетенции. Когнитивная – за изучение другой культуры и, соответственно, развития личности через лингвистические средства. Роль педагогического компонента заключается в формировании и развитии «внелингвистических» качеств личности, которые позволят успешно вести межкультурный диалог. К таким качествам относятся толерантность, эмпатия, способность к рефлексии, самостоятельность.

Лингвосоциокультурное обучение представляет собой целенаправленный процесс познания мировой культуры средствами родного и русского языка, где через изучение русского языка постигается культурно-историческая составляющая народа.

В результате формируется личность, знающая и уважающая ценности как своей, так и иной культуры и владеющая всеми необходимыми знаниями и умениями для адекватного межкультурного диалога.

С. Г. Тер-Минасова подчеркивала особую значимость изучения языка в неразрывной связи с культурой изучаемого языка. Это

позволит полностью погрузиться этнокультурный мир носителя языка, поможет глубже понять их реалии, культурно-исторические особенности [5, с. 16].

Итак, можно сделать вывод, что вопрос включения лингвосоциокультурного подхода в языковое образование особенно актуален в наши дни, в связи с сближением культур и мировой глобализацией. Обучение не ограничивается только лишь овладением неродным языком и определенными знаниями о социокультурных особенностях носителей языка: обучающийся осваивает целый комплекс знаний, касающихся языка, культуры и особенностей межкультурной коммуникации, который поможет учащимся вести адекватную беседу с носителями языка в аутентичной среде.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бронетко И.А. Формирование лингвосоциокультурной компетенции учеников на уроках английского языка / Бронетко И.А. // Изд.: Тернопольский национальный педагогический университет им. Владимира Гнатюка. –Тернополь, 2015 – С. 66-72.
- 2 Верещагин Е.М. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. -М., 1990.
- 3 Григорян А.В. Кросскультурный подход в современном иноязычном образовании / Григорян А.В. // Вестник университета российской академии образования. –М., 2010 – С. 80-83.
- 4 Костикова Л.П. Становление межкультурного обучения в диахронии, эволюция понятия «лингвосоциокультурная компетенция» / Костикова Л.П. // Российский научный журнал. – Рязань, 2008 – С.119-125.
- 5 Тер-Минасова, С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М. : Слово/Slovo, 2000.
- 6 Фурманова В.П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике преподавания иностранных языков :дис. ... д-ра пед. наук. -М., 1994. С. 544.

АЛТЫНСАРИННИҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ӘДЕБИЕТІМІЗДЕГІ АҒАРТУШЫЛЫҚ РЕАЛИЗМ ДӘСТҮРІНІҢ БАСТАУЫНДА

ШҮКІРОВА А. М.

студент, 4-курс, 0105000 «Бастауыш білім беру» мамандығы,
Семей көп салалы колледжі, Семей қ.

ИСИНА С. К.

Ғылыми жетекші, қазақ тілі және әдебиеті пәнінің оқытушысы,
Семей көп салалы колледжі, Семей қ.

Білім мен ғылым кез келген мемлекеттің даму, өркендеу көрсеткіші. Сондықтан да Тәуелсіз ел атанған алғашқы күннен бастап, білім, ғылым саласын әлемдік өркениет талаптарына сай сапалық жағынан жақсарту мақсатын қойды. Бүгінде осы талап биігінен көрініп, елімізде білім, ғылым салалары айрықша даму жолына түсті.

Қазіргі уақытта елімізде әлемдік білім кеңістігіне еруге бағдарланған жаңа білім жүйесінің қалыптасуы жүріп жатыр. Бұл үрдіс педагогика теориясы және тәжірибесіндегі елеулі өзгерістерге алып келді. Дәлірек айтсақ, білім парадигмасының ауысуын байқауға болады: басқаша мазмұн, жаңаша көзқарастар мен педагогикалық менталитет ұсынылуда. Қазіргі кездегі білім беру:

- мазмұны бойынша вариативті;
- ұйымдастырылу формасы жағынан көп түрлі;
- оқу стандарттарының типтері бойынша сан алуан;
- цифрландыру көздері бойынша көп каналды.

Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының алдындағы міндет – оқу-тәрбие үрдісін жаңғырту арқылы жастардың таңдаған мамандығымен қызыға айналысуына, еңбек өнімділігін сапалық және сандық тұрғыда арттыру, сол арқылы материалдық жағдайын жақсартуға болатынына көзін жеткізіп, қазақстандық қоғамның үздіксіз әлеуметтік-экономикалық дамуына үлес қосу.

Болашақ педагог маманын даярлау үдерісі кезеңінде берілген теориялық білім жаңа стандартқа сәйкес жүзеге асып, оны рухани тәрбиемен байланыстыра отырып оқыту қазіргі таңда білім жүйесінде басты бағыт етіп қойылған.

Биылғы келіп жеткен Тәуелсіздігіміздің 30 жылдық атаулы мерекесі Ыбырай Алтынсарин ағамыздың 180 жылдығымен тұспа-тұс келіп тұрған сәтін пайдалана отырып, тақырыбымызды Ыбырай

шығармашылығының тәрбиелік мәнімен, оны оқытудың жаңаша инновациялық әдіс-тәсілдерімен байланыстырып отырмын.

Заңғар жазушы Мұхтар Әуезов өз сөзінде «Қазақта үш мұнара бар, олар: Абай, Шоқан, Ыбырай. Ыбырай – өз заманының көрнекті тұлғасы болған. 1888 жылы 75 күннің ішінде алты мектеп ашқан. Бұл – енді ғажап нәрсе» деген.

Әрбір мектеп бүгінгі таңда орта білім беру жүйесіндегі реформаны іске асыруға жұмыла кіріскен. Негізгі мақсат – білімнің ұлттық жаңа үлгісін жасау және әдістемелік жұмыстарды жетілдіріп, ескі үлгіден арылу. Тәрбие мәселесі – қай ұлттың болмасын аса қадірлеп қарайтын ұлы қағидаларының бірі.

Ыбырай Алтынсариннің оқу-тәрбие туралы идеясы бүгінгі күн талабымен сәйкес екендігін өмірдің өзі көрсетіп отыр. Еліміздің болашағы – жасампаз жастар болса, оқушы тәрбиесі – жарқын болашақ қаруы. Осының бәрі Ыбырай шығармашылығының мазмұнымен тығыз байланысты. Оның шығармалары заман талабына сай тәрбиенің мазмұнын, мақсатын, оның негізгі қағидаларын қайта қарастырып, адамзаттың қай кезеңінде болмасын ғасырлар бойы дамып, өз шешімдері арқылы адам бойындағы асыл қасиеттерін ұрпақтан-ұрпаққа жеткізуге жол сілтеуші. Ыбырай Алтынсарин – заманынан озып туған педогог. Оған оның сол кездегі жазған мақалалары мен еңбектеріне қарап, сол кездегі идеялық ұстазы – дала қоңырауы деп білеміз. Ол тұнғыш рет ұлттық педагогиканы психологиямен байланыстыра оқытудың тәсілдерін қарастыра отырып, бала тәрбиелеудің және олармен қарым-қатынас жасаудың жолдарын талдап көрсетті. Оның озық ойлы сол кездегі айтқан тұжырымдары бүгінгі күні де өзекті. Мысалы:

«Айшылық алыс жерлерден,

Көзінді ашып-жұмғанша,

Жылдам хабар алғызды» өлең жолдарында бүгінгі атом, компьютер, космос заманында оқушы ғылымның соңғы жаңалықтарын біліп қана қоймай, болашақтың мәлім де беймәлім тұстарына сипат бере отырып, оны игере білу – өмір талабы екендігін, ғылымның алға басатындығын болжай отырып осындай ойларын сол кездің өзінде-ақ айтқан.

Біздің алға қойған мақсатымыз Ы. Алтынсариннің асыл мұралары арқылы ұлттық мектепте, оның педогогикалық идеяларын оқу-тәрбие ісіне кенінен енгізіп, пайдалану, ана тілімізді оқыту, бала тілін дамыту әдістемесі бағытында мол да құнды ойлары бүгінде актуалды.

Ыбырай Алтынсарин – бастауыш мектепте ана тілін оқыту, тіл дамыту әдістемесін қалыптастырушы. Бұл сөзге дәлел – әдіскер ғалым төрт жылдық мектептің әр жылына сәйкес ана тілі бойынша бала тілін дамыту үшін жүргізілер жаттығулар, қалыптастырылар дағдылар комплексін жасап, төрт жылға топтай отырып, сатылай өсу қалпында бергені. Төменде әдіскер ғалым Ы.Алтынсариннің бастауыш сыныптарға ұсынған дағдыландыру жұмыстары мен олардың кейбір әдістемелік астарын түйіндедім. Олар мыналар:

1 Шәкірттерімен жүргізілетін жұмыстардың ретіне жатпаған өлең, мысалдарын дұрыс, ашық айтуды, оқи білуді ұсынған. Қазіргі бастауыш сыныптарға арналған әдістемелік еңбектерде өлең, тақпақтарды оқығанда балалардың назарын ұйқас пен ырғаққа аудару керектігінің айтылуы, білетін өлең, ертегі, жұмбақтарын жатқа айтуын қолдау;

2 Тақпадан және кітаптан сауатты көшіре білу;

3 Ұғынған әңгімелерін хәм басынан кешкен оқиғаларды мұғалімнің жетекші сұрауларының көмегімен қайта ауызекі айтып бере алуы;

4 Ертегі, әңгімелерді сахнаға айналдыра білуі ауадай қажет іс. Себебі бала әңгіме айтып тұрған кезде шығарма кейіпкері кейпіне ене алуы ерекше. Ондай мақсат орындалса, шәкірт ол шығарманы ешқашан ұмытпайды.

Бұл жерде біз Ыбырай ашқан алғашқы мектептердің оқытуға жағдайы жасалмаса да, ақын идеясы қазіргі таңдағы әлемдік трендтағы цифрлық трансформациялау идеясымен үндесіп жатқандай...

Проза – әмбеге аян, кең арналы, өркенді профессионал әдебиеттің негізгі де шешуші саласы. Ыбырай өз шығармалары арқылы қазақтың жаңа, жазба әдебиетінің негізін қалай отырып, қазақ топырағында көркем прозаның алғашқы үлгілерін беріп кеткен. Ыбырайдың «Қазақ хрестоматиясында» өзінің оқулық құралына арнап жазған немесе орыс және дүние жүзілік әдебиет үлгілерінен аударған алпысқа тарта шағын прозалық шығарма бар. Олардың өздері де кіші жанрлық түр-түрге бөлінеді. Мәселен, солардың алғашқы бір тобы, тіпті, қысқа көлемді, бір өткінші оқиғаға құрылған, солардың тағылымды мәнін көзбен көргендей кылып түсіндіретін көрнекілік этюдтерге жатады.

Кесте 1

| | | | | |
|-----------------------|--|--|---|--|
| Әңгімелері | Негізгі тақырып | Тәрбиелік мазмұны | Оқушыларға берері | Ұқастықтары |
| «Силинші деген ханым» | Жібек құрты арқылы матасының пайда болуы | Киім тігетін жіптердің қандай еңбекпен келетіндігін түсіну, жіп иіру туралы түсінік | Мотивациялық қарым - қатынас, қызығушылық, мақсаттық, когнитивтік қарым - дәстүрлерді қатынас, дәріптеу, біліммен алмасу, психологикалық қарым - қатынас, перцептивтік қарым - қатынас, интерактивтік | Еңбекті сүю, қадірлеу, әр іске талпыну, талаптың пайдасы, ұлттық дәстүрлерді қатынас, рухани - психологиялық қасиеттер |
| «Полкан ит» | Иттің аккөңілділігі | Үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсету, әрдайым өзіңнен кішілерге қамқор болу | Қытай заңының қаталдығы, әкесі үшін өзін құрбан еткен кішкене қыз және мейірімділік туралы | Қытай қатынас, интерактивтік |
| «Мейірімді бала» | Әр жаман іс үшін жаза тарту | Қытай заңының қаталдығы, әкесі үшін өзін құрбан еткен кішкене қыз және мейірімділік туралы | Қытай қатынас, интерактивтік | Қытай қатынас, интерактивтік |

Ыбырай поэзиясы – табиғат пен адамның егіздігін ескере отырып, адамзат қоғамын ілгері қарай дамытып, қарапайым күйден күрделілікке, есерліктен-естілікке, әлсіздіктен-сұлулыққа дейін өркендетуші, саналы поэзия.

Ы. Алтынсариннің өлеңнің бала тәрбиесіне қатысты педагогикалық, психологиялық маңызы өте зор. Бұл өлеңдері жасөспірім балаларды адамгершілікке, мейірімділікке, өнегелі болуға тәрбиелейді. Орыс классиктерінің де (М.Ю. Лермонтов, Некрасов т.б) шығармаларында да осы сарында жазылған өлеңдер жиі кездесетіндігі жұртшылыққа мәлім. Мәселен, «Бәріміз бір адамның баласымыз», «Аразбол, кедей болсаң ұрлықпенен», «Мақтанба бақыттымын деп бағыңызға», «Жүйрікте болмайды көрік сыналмаған», «Ағайын жат болады алыс болса», «Асылы залымдардың лайланды», «Әй достарым!», «Әй, жігіттер!», «Азған елдің хандары», «Азған елдің қожасы», «Азған елдің молдасы», «Азған елдің билері», «Азған елдің байлары», «Береке кеткен елдерде», «Азған елдің адамына» деген өлеңдері жастарға айтқан өсиеті. Бұл өлеңін Ы. Алтынсарин

«Бәріміз бір адамның баласымыз» деп бастағанда, ол қазақ жастарының ынтымақшыл бірлікте болуға шақырғандығын көреміз. Осы өлеңдерінде автор халық әдебиеті мұрасының негізінде ұлттық тәрбие дінгегі ата-бабалардың рухани мұраларының сабақтастығын сақтаудағы тәрбиенің бір жолы қазақтың халық әдебиеті арқылы дамытуды көздегендігі сезіледі. Мысалы: Ыбырай Алтынсарин бала тәрбиесіндегі ананың роліне ерекше көңіл бөлген. Оның аналық махаббатын, бала өсірудегі үздік қызметі тамаша суреттелген. Баланың алғашқы тәрбиесі ананың қолында болатындығын айтқан. Бала – ананың бауыр еті, соғып тұрған жүрегі деп бағалаған.

«Бала, бала, бала деп,
Түнде шошып оянған.
Түн ұйқысын төрт бөліп,
Түнде бесік таянған»

Ыбырайдың «Өзен», «Жаз» деген өлеңдері табиғат көріністерін суреттеуге арналған. Мұндай тұтас лирикалық, пейзаждық өлеңдер Ыбырайға дейінгі қазақ әдебиетінде сирек кездесетін. Оқырмандардың көңілін табиғаттың сұлу көріністеріне аудару арқылы ел сүю, жер сүю, Отан сүйуге тәрбиелейтін патриоттық өлеңдер орыстың демократтық, гуманистік әдебиетінің үлгісі болатын. Отанды сүйеу сезімдерін тәрбиелеуге жасаған елеулі талабы. Екі өлеңде де Ыбырай табиғат көрінісін жалаң алмай, халық тіршілігімен байланыстыра көрсетеді. Сол арқылы табиғат пен адамның байланысын, табиғаттың адам ісіне, еңбекке, ой-сезіміне тигізер жанды әсерін бейнелейді.

Таулардан өзен ағар сарқыраған,
Айнадай сәуле беріп жарқыраған.
Жел соқса, ыстық соқса бір қалыпта,
Аралап тау мен тасты арқыраған.
Көңілің суын ішсең ашылады,
Дененде бар дертінді қашырады.
Өксіген оттай жанып жануарлар
Өзеннен рақат тауып басылады.

Ыбырай дүниені жаратушы құдай деп біледі. Бұл ойды ол көптеген шығармаларында қайталап отырады. Мысалы, «Жаратқан мұнша таңсық жаббар құдай!», «Жаратты неше алуан жұрт бір құдайым» деген өлең шумақтарында, «Мұсылманшылдықтың тұтқасы» т.б. еңбектерінде осы пікірді қуаттайды. Өсиет өлеңдері келелі кеңес, насихат түрінде келіп, көпшілікке бағытталып, адамгершілік мұраттар, ерлік-елдік мәселелері тұжырымдалады.

Бұл өлеңдері терме, толғау, үгіт-насихат жыры, нақыл, ғибратты сөздер үлгісінде келеді. Өсиет өлеңдерде сөз өнерінің сырлы сипаты мейлінше көрініс табады. Ойы өткір, ақиқаты айқын, көркемдігі шебер өрілген толғау сөздер өсиет саналып, ұрпаққа үлгі болады.

Жаратты неше алуан жұрт бір Құдайым,
Тең етті бәрімізге күн мен айын.
Адамның адам біткен баласымыз,
Қайсың бөлек тудың деп айырайын,
Бәріміз бір адамның баласымыз,
Жігіттер бір - біріңе қарасыңыз.
Өмір деген бес күндік кетер өтіп,
Атаң барған орынға барасыңыз.

Осы тұста оқырмандар назарын аудара кетерлік бір жәйт – Ыбырай қазақ қыздарының, қазақ әйелдерінің теңсіздігіне, ауыр да аянышты халіне айрықша көңіл бөліп, оны алыс-жақынға жария етіп, ол туралы байсалды пікір айтқан адам. Ол өзінің «Орынбор қазақтарының құда түсу, қыз ұзату және той жасау дәстүрлерінің очеркі» деп аталатын этнографиялық еңбегінде қазақ қыздарының феодалдық-рулық қатынастар мен ескілікті әдет-ғұрыптың құрбаны болып келе жатқанын тебірене сөз етеді.

Феминизм – кез келген салада әйелдер мен ерлер құқығының тең болуы. Алайда осы тақырыпқа келгенде екі жақты пікір пайда болатыны жасырын емес. Бірінші топ әйел адамның бостандығын көтергісі келсе, екінші топ әйелдер еркектерден бір саты төмен тұру керек деген пікірді ұстанады. Ал Ыбырай Алтынсарин әйелдер мен еркектер тең дәрежеде білім алатын болса, алдағы уақытта олардың арасында ешқандай келеңсіздіктердің болмайтынын ескерген. Себебі білім – дүниетанымның кеңеюіне жол ашатын басты құндылық.

Менің ойымша, феминизмді дәріптеу керек. Оны тәрбие жүйесіне енгізудің мынадай мақсаттарын айтып өте аламын:

- Өзіндік өмірлік айқындамасын анықтау;
- Өзін дәріптеу, өзіне сену, өз ойы, сөзі және іс-әрекеті үшін жауапкершілік сезімдерін дарыту;
- Күнделікті өмірдегі нақты мәселелерді шешуде белсенділік танытуға тәрбиелеу.

Көріп отырғандарыңыздай, Ыбырай шығармалары адамның әлеуметтік-мәдени мобильдігін анықтайтын білім мен тәжірибеге, құндылықтар мен бейімділіктерге негізделген жалпы қабілеттерін осының нәтижесінде ұлттық педагогиканы кеңінен қолданып,

оны жас ұрпақ тәрбиесінде пайдалануда Ыбырай Алтынсариннің еңбектері ұлттық тәрбиенің тағылымы және берері орасан зор.

Ыбырай шығармалары – елінің ұлттық үрдісін, өзіндік әуенін, ұлттық болмысын, болашақ ұрпағына аманаттаушы.

Ыбырай шығармалары – сан ғасырлар бойы халықтың өзімен бірге жасасып, ойлы әдебиеттің асыл арнасы, рухани мәдениеттің жарық сәулесі.

Ыбырай шығармалары – өмір шындығының халықтық стилі, қазақ әдебиет тарихында ерекше орны бар аса қымбат мұра.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Ы.Алтынсарин, Таңдамалы шығармалары, 1955, Алматы;
- 2 Ы.Алтынсарин, Таңдамалы шығармалары, 1956, Алматы;
- 3 М.Ауезов, «Уақыт және әдебиет», Алматы, 1962ж., 316-бет;
- 4 <https://article.com/kk/article/16149>

**2 Секция. Техникалық және жаратылыстану-ғылыми
білім беруді дамыту**
**2 Секция. Развитие технического и естественно-научного
образования**

**ЖЕЛ ЭНЕРГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ
ҚАНШАЛЫҚТЫ ПЕРСПЕКТИВТІ**

АБЕНОВ Ж. Е., АХАН Ж.
студент, Торайғыров университет, г. Павлодар
ЖАЛМАГАМБЕТОВА У. К.
к.т.н., доцент, Торайғыров университет, г. Павлодар

Жел тек күрделі физикалық құбылыс емес. Қазіргі әлемде ол энергия көзі ретінде қолданылады және экономикалық тұрғыдан құнды өнім болып табылады. Әлемде жел энергетикасы барған сайын сұранысқа ие болып келеді, осы саланы дамыту үшін түрлі мамандықтағы ғалымдар жұмыс істеуде.

Жел энергиясының әлеуеті қаншалықты үлкен? Оның қандай артықшылықтары мен кемшіліктері бар? Ол қайда қолданылады? Бұл сұрақтарға жауап беретін уақыт келді.

Жел энергиясы тек XVII–XIX ғасырларда пайда болды деген жалпы түсінік бар. Алайда, шын мәнінде, желді энергия көзі ретінде ежелгі өркениеттер өкілдері белсенді қолданды. Тарихтан бірнеше айқын мысалдар келтірілген: б.з. д. III–II ғасырларда Месопотамия тұрғындары астық тарту үшін жел диірмендерінің алғашқы прототиптерін ойлап тапты. Мұндай құрылғылардың пышақтары желдің әсерінен айналып, жаппай диірмендерді қозғалысқа келтірді. Ол өз кезегінде астықты ұнға ұнтақтады. Осылайша жел энергиясы бірнеше жүздеген жұмысшылардың күші мен уақытын үнемдеуге мүмкіндік берді. Ежелгі Египетте жел диірмендері шамамен сол кезеңде пайда болды. Ежелгі Қытайда желдің көмегімен күріш алқаптарынан су массалары сорылды. XII ғасырда ауа ағындарын қолдануға негізделген технологиялар Еуропада тарала бастады. Ұзақ уақыт бойы жел энергетикасы жақсы нәтижелермен мақтана алмады. Бұл адамның өмірі мен жұмысын біршама жеңілдетті, бірақ бүкіл адамзаттың игілігі үшін қызмет ете алмады. Тек XX ғасырда техникалық прогресс осы салаға әсер етті. Ғалымдар ауа ағындарының энергиясын электр энергиясына айналдыруға мүмкіндік беретін жабдықты жасай бастады.

Сұраныс. Бүгінгі таңда жел энергиясын адам белсенді қолданады. 2015 жылғы жағдай бойынша жел энергетикасы жалпы энергия теңгерімінде: Дания – 42 %; Португалия – 27 %; Испания – 20 %; Германия – 8,6 %. Аталған елдер желден электр энергиясын алу бойынша көшбасшы болып табылады. Үндістан, АҚШ, Қытай осы тізімге қосылуға тырысуда. Әлемнің жетекші мемлекеттері жел парктерінің санын арттыру бойынша жоспарлар құруда. Қытайда және ЕО-ның кейбір елдерінде жаңартылатын энергия көздерін пайдалану және қуаттылықты арттыру туралы заңдар қабылдануда. Мұның бәрі жел энергетикасының дамуына ықпал етеді.

Қолдану. Жел энергиясын пайдалану қазіргі заманғы энергетикадағы ең перспективті бағыттардың бірі болып табылады. Көрнекі салыстыру: желдің әлеуеті жердің барлық өзендерінің әлеуетінен 100 есе көп.

Жел парктері болады:

- Үлкен. Қалалар мен өнеркәсіптік кәсіпорындарды электрмен қамтамасыз етеді.

- Кішкентай. Олар шалғай тұрғын аудандар, жеке фермалар үшін электр энергиясын өндіреді.

Оффшорлық құрылыс танымал бола бастады: жел қондырғылары тікелей суда, мұхиттың жағалау сызығынан 10–12 км қашықтықта салынуда. Мұндай саябақтар дәстүрлі саябақтарға қарағанда көп пайда әкеледі. Бұл мұхиттың үстіндегі желдің жылдамдығы құрлыққа қарағанда бірнеше есе жоғары екендігіне байланысты.

Артықшылықтары. Жел энергетикасы бірқатар маңызды артықшылықтарға ие, мысалы: жалпыға қол жетімділік. Жел – жаңартылатын «шикізат». Табиғат пен адам үшін қауіпсіз. Барлық балама энергия көздері сияқты, жел экологиялық таза. Жел энергиясын түрлендіретін жабдық атмосфераға шығарындылар шығармайды, зиянды сәулелену көзі болып табылмайды. Жел энергиясын жинақтау, беру және пайдалану жолдары экологиялық таза. Өндірістік техника адам үшін қауіпсіз, оны барлық қауіпсіздік ережелерін сақтай отырып, тікелей мақсаты бойынша пайдаланса.

Табысты бәсекеге қабілеттілік. Жел энергиясы атом энергиясына жақсы балама болып табылады. Бұл салалар жаңартылатын энергетикадағы біріншілік үшін күресуде. Бірақ АЭС адамзатқа айтарлықтай қауіп төндіреді. Сонымен қатар, жұмысшылар мен қарапайым тұрғындардың жаппай өлімімен бірге жел электр кешенінің бірде-бір ақаулығы тіркелген жоқ. Адамдарды көп жұмыс

орындарымен қамтамасыз ету. Статистика бойынша 2015 жылы бұл сала 1 миллион адамға жұмыс орынмен қамтамасыз еткен. Жел энергетикасының дамуы әлі де жалғасуда, сондықтан халық шаруашылығының бұл саласы жыл сайын адамдарға бүкіл өлем бойынша мыңдаған жұмыс орындарын ұсынады. Бұл халықтың жұмыспен қамтылу пайызын арттырады.

Жұмыс пен басқарудың жеңілдігі. Құрал-жабдықтар тек мерзімді техникалық қызмет көрсетуді талап етеді. Турбиналарды жөндеу немесе оларды ауыстыру-орташа күрделі міндет. Жақсы оқытылған мамандар жел генераторларының жұмысын, олардың жарамдылығын оңай қамтамасыз етеді. Перспективтілігі. Жел энергетикасы тек өз жолының ортасында. Бұл саланың өлеуеті барлық 100 %-ға ашылған жоқ. Заманауи ғылыми-техникалық жаңалықтар жел энергетикасының тиімділігін арттыруға, оны тиімдірек етуге мүмкіндік береді. Экономикалық пайда. Кез-келген кәсіпорын өз жұмысының басында үлкен инвестицияларды қажет етеді. Жел энергетикасы саласында жабдыққа шығындар тұрақты, ал электр энергиясының бағасы өсуде. Демек, өндіріс кірісі үнемі өсіп келеді. Барлық осы сипаттамалар жел энергетикасының дамуына және жаһандануына ықпал етеді.

Жел энергиясының кемшіліктері. Ешқандай маңызды кемшіліктерге ие емес, бірақ бұл тұрғыда да проблемалар бар: Жоғары бастапқы капитал. Мұндай бизнесті бастау өте қиын, өйткені жабдықты сатып алу және орнату үлкен инвестицияларды қажет етеді. Аумақты таңдау. Жел энергетикасы кешендерін салуға жердің барлық өңірлері қолайлы емес. Жерді таңдау жоғары дәлдіктегі есептеулер негізінде жүзеге асырылады. Бұл ретте мыналар ескеріледі: желді күндердің саны; ауа ағындарының жылдамдығы; олардың өзгеру жиілігі; басқалары. Нақты болжамдардың болмауы. Бұл аймақтағы желдің сипаттамалары 10/20/100 жыл бойы тұрақты болып қалады деп нақты болжау мүмкін емес. Жел генераторлары қанша энергия өндіретінін есептеу қиын. Жел кешендерінің жұмысындағы тұрақтылық туралы айту мүмкін емес. Алайда, бұл барлық жанартылатын энергия көздеріне қатысты.

Қорытынды жел энергетикасының күрт дамуы адам өмірін жеңілдетті. Жел энергиясы ірі өнеркәсіптік кәсіпорындарда және шағын ауылшаруашылық кешендерінде қолданылады. Дәл осы энергетика саласы ең сұранысқа ие және перспективті болып табылады.

Жел диірменіне әсер ететін барлық факторларды ескере отырып, дәл есептеу өте қиын. Сондықтан, әдетте шындыққа жақын

нәтижелер беретін және көптеген деректерді пайдалануды қажет етпейтін қарапайым есептеу тәсілдері қолданылады.

Жел генераторды есептеу үшін мынадай әрекеттер жасау керек:

- үйдің электр энергиясына сұранысын анықтау. Ол үшін барлық құрылғылардың, жабдықтардың, жарықтандырудың және басқа тұтынушылардың қуатын есептеу қажет. Сонда үйді қуаттандыру үшін қажет энергия мөлшерін көрсетеді.

- алынған мәнді барлық жағдайда қуаттың бөлінбейтін қоры болуы үшін 15–20 %-ға арттыру қажет. Бұл резервтің қажет екендігіне күмәнданбау керек. Керісінше, бұл аз болуы мүмкін, дегенмен көбінесе энергия толық пайдаланылмайды.

- қажетті қуатты білгенде, қандай генераторды қолдануға немесе жасауға болатындығын біле аласыз. Желді қолданудың соңғы нәтижесі генератордың жұмысына байланысты, егер олар үйдің қажеттіліктерін қанағаттандырмаса, ол құрылғыны өзгертуге немесе қосымша жиынтық жасау керек.

- жел доңғалығын есептеу. Шын мәнінде, бұл сәт барлық процедураларда күрделі болып көрінеді. Ағынның қуатын анықтау формулалары қолданылады.

Мысалы ретінде қарапайым нұсқадағы есептеуді қарастырамыз. Формула келесідей болады:

$$P = \frac{k \cdot R \cdot V^3 \cdot S}{2}$$

Мұндағы Р – ағынның қуаты.

К – жел энергиясын пайдаланудың коэффициенті 0,2–0,5 шегінде қабылданады.

R – ауа тығыздығы. Ол әртүрлі мағынаға ие, қарапайымдылық үшін біз 1,2 кг / м³ жалпақ аламыз.

V – желдің жылдамдығы.

S – жел доңғалағының жабылған аумағы (айналмалы пышақтармен жабылған).

Біз есептейміз: желдің радиусы 1 м және желдің жылдамдығы 4 м / с.

$$P = 0,3 \cdot 1,2 \cdot 64 \cdot 1,57 = 36,1$$

Нәтиже ағынның қуаты 36 Вт екенін көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Алатин П.Д. Научное обоснование необходимости скорейшего развития реактивной ветроэнергетики, Авторское право, Нижний Новгород, 2010.

2 Жуковский Н.Е., Ветряная мельница типа НЕЖ, труды ЦАГИ, вып.1, 1919. Международный научный журнал «Альтернативная энергетика и экология», №1, 2010 г.

3 Ресурсосбережении на основе концепции «Технологических окон возможностей». Вестник Казан. Технол. Ун-та, №9, 897-900 (2010).

4 Розин М.Н., сайт «Малая энергетика», 2005.

5 Сабинин Г.Х., Теория идеального ветряка, труды ЦАГИ, вып. 32, 1937

6 Савельев В.Н., Альтернативная энергетика, сайт wings777.ru, ОО «WINGS», 2008-2014.

7 Саликеева С.Н., Галеева Ф.Т. Обзор методов получения альтернативной энергии. Вестник Казан. технол. ун-та. Т.15, №8, 57-59 (2012).

8 Соломин Е.В. Ветроэнергетическая экономика. Шейдлин А.Е. Новая энергетика. М.:Наука, 1987.-463с.

9 Шинкевич А.И., Зарайченко И.А. Повышение инновационной активности в энерго- и ресурсы.

10 Юдасин Л.С. Энергетика: проблемы и надежды. - М.: Просвещение, 1990. - 207 с.

О РЕАЛИЗАЦИИ ПРОЕКТА ASIAXIS

АБИШЕВ К. К., БЫКОВ П. О., КАСЕНОВ А. Ж., СЕМБАЕВ Н. С.
к.т.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар
МУКАНОВ Р. Б., ЕСАУЛКОВ В. С.
магистр, Торайгыров университет, г. Павлодар

Программа Erasmus+ занимает особое место среди инициатив в области высшего образования, реализуемых при поддержке международных организаций.

В НАО «Торайгыров университет» с 2018 года в рамках данной программы реализуется проект №585849-EPP-1-2017-1-UK-EPPKA2-SVNE-JP ASIAXIS «Усовершенствование университетского преподавания по теплоэнергетическим системам для более чистой среды с параллельными улучшениями в развитии навыков PhD».

Целью проекта является глубокая модернизация существующей учебной программы, повышение качества образования и преподавания, которая включает в себя совершенствование существующих и применение новых учебных и обучающих

инструментов, методологий и педагогических подходов. Включает в себя модернизацию результатов обучения и методов, основанных на информационно-коммуникационных технологиях, с внедрением виртуальной мобильности для обучающихся и практическим трудоустройством их производственных предприятиях.

Партнерами, участвующими в проекте, являются: Политехнический университет Делле Марке (Анкона, Италия), Университет Нортумбрии (Ньюкасл, Великобритания), Университет Кастилья-Ла-Манча (Альбасет, Испания), Пекинский технологический институт и Харбинский инженерный университет (Китай); НАО «Казахский агротехнический университет имени С.Сейфуллина» и НАО «Торайгыров университет» (Республика Казахстан); Южно-Уральский государственный университет и Московский государственный технический университет им. Н.Э. Баумана (Российская Федерация). Координатор проекта является итальянский ВУЗ.

Для успешного внедрения принципов Болонского процесса ключевым элементом является продвижение европейской системы высшего образования во всем мире. В соответствии с Болонским процессом первым шагом при разработке образовательных программ является определение образовательных потребностей рынка труда, соответствующих отраслей экономики страны.

В рамках проекта исполнителями проведен отбор организаций и предприятий, занимающихся проектированием, ремонтом и эксплуатацией двигателей внутреннего сгорания (ДВС) для проведения опроса по качеству подготовки специалистов и сбору рекомендации от работодателей

Для проведения опроса была подготовлена анкета с вопросами. Анкета распространялась в виде письма по почте, по электронной почте, а также в сети интернет был создан онлайн-опросник на трех языках. По ним проведен опрос потенциальных потребителей специалистов, обучающихся по образовательным программам в рамках проекта.

Опрос разделен на 3 (три) основных раздела:

1) Информация о рынке заинтересованных сторон и сотрудников: интересующий сектор рынка; квалификация, опыт и знания сотрудников;

2) Отношение заинтересованных сторон к рынку труда: информация о готовности трудоустроить новых выпускников с учетом уровня образования (бакалавр, магистр или доктор PhD); важность углубленных знаний в области теплоэнергетических систем и необходимых знаний, компетенций и навыков;

3) Вовлечение заинтересованных сторон в Консорциум: готовность принимать студентов на стажировки, сотрудничать в совершенствовании преподавания и участвовать в сети проектов.

Для проведения опроса было определено более 50 предприятий. На рисунке 1 представлен график распределения предприятий по числу сотрудников.

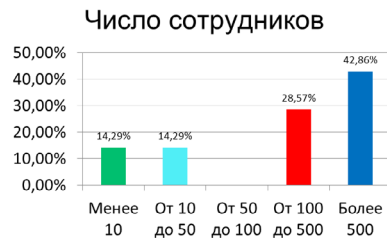


Рисунок 1 – График распределения предприятий по числу сотрудников

Анализ графика показал, что 42,86 % предприятий имеют более 500 сотрудников, 28,57 % были в диапазоне от 100 до 500 сотрудников, 14,29 % – от 10 до 50 и, наконец, 14,29 % имеют менее 10 сотрудников. Аналогичные результаты получены и другими участниками проекта. Несмотря на то, что эти проценты значительно меняются от страны к стране, такие проценты можно считать репрезентативными для делового сектора, особенно в Китае, где существует много крупных производственных компаний.

Что касается квалификации сотрудников, то эти предприятия принимают на работу сотрудников с различным уровнем квалификации, как показано на рисунке 2.



Рисунок 2 – Уровень квалификации сотрудников предприятий

На рисунке 2 показано, что более 87 % сотрудников имеют высшее образование: 37,5 % являются бакалаврами, 25 % – магистры, 25 % – ученую степень (кандидат наук или PhD); только 12,5 % не имеют высшего образования.

В итоге, анализ результатов опроса показал, что по уровню образования на казахстанских и российских предприятиях больше требуются бакалавры, тогда как на китайских – магистры и доктора PhD.

Также определены проблемы, с которыми может столкнуться рынок ДВС в ближайшие годы. Это в основном экологические ограничения и переход на возобновляемые источники энергии.

Следующим этапом явилось проведение анализа учебных модулей для их дальнейшей модернизации, совершенствования структуры учебных планов и результатов обучения по ДВС на уровне бакалавриата и магистратуры.

В НАО «Торайгыров университет» ведется подготовка бакалавров, магистров и докторов PhD по образовательной программе «Транспорт, транспортная техника и технологии». В рамках проекта по данной образовательной программы нами выбраны следующие траектории обучения:

- «Двигатели внутреннего сгорания» на уровне бакалавриата;
- «Тепловые двигатели» на уровне магистратуры.

В рамках указанных траекторий были определены дисциплины для модернизации и внедрения в учебный процесс:

1) Бакалавриат:

- Автомобильные и тракторные двигатели – 10 ECTS;
- САПР в проектировании ДВС – 10 ECTS;
- Конструирование и расчет ДВС – 10 ECTS.

2) Магистратура:

- Альтернативные виды топлива для ДВС – 10 ECTS;
- Загрязнение окружающей среды ДВС и его контроль – 10 ECTS;
- Моделирование процессов в ДВС – 10 ECTS.

Содержание дисциплин основано на предварительном изучении потребностей предприятий и точного определения результатов обучения. Введение в учебный процесс вузов модернизированных модулей, лекционных и лабораторно-практических занятий сопровождается практикой использования современных средств обучения (видеофильмы, мультимедиа, демонстрационный материал и электронные средства обучения). По каждой из

внедренных дисциплин разработаны все необходимые учебные материалы: сценарии, презентации, экзаменационные билеты и т.д.

Для качественного проведения лабораторно-практических занятий по модернизированным модулям в университете создана учебная аудитория, которая оснащена современным оборудованием, приобретенная в рамках проекта ASIAXIS:

- Автомобильный комплект двигателя (для испытаний на биотопливе);
- Двигатель с прямым впрыском под высоким давлением топлива;
- Модульная компьютерная система анализа отработавших газов;
- Тренер-панель гибридных систем автомобиля.

Это оборудование обеспечивает возможность выполнения комплекса лабораторно-практических работ по изучению конструкции и рабочего процесса двигателей внутреннего сгорания, способствует формированию навыков по диагностированию, техническому обслуживанию, ремонту и испытанию двигателей внутреннего сгорания и анализу отработавших газов.

После обучения и сдачи экзаменов обучающиеся проходили анкетирование. Для этого была разработана форма отзыва студентов о курсе, которая представлена в таблице 1.

Таблица 1 – Форма отзыва студентов о курсе

| № | Вопросы | Категорически не согласен | Не согласен | Затрудняюсь ответить | Согласен | Полностью согласен |
|---|--|---------------------------|-------------|----------------------|----------|--------------------|
| 1 | План курса содержал подробную информацию о содержании, включая результаты обучения | | | | | |
| 2 | Общее структурирование и последовательность тем в этом курсе способствовали обучению | | | | | |
| 3 | Критерии оценки были четко сформулированы в начале курса | | | | | |

| | | | | | | |
|----|---|--|--|--|--|--|
| 4 | Предварительных знаний было достаточно для понимания тем, включенных в программу экзамена | | | | | |
| 5 | Преподаватель побуждает / мотивирует интерес к дисциплине | | | | | |
| 6 | Лабораторные и практические занятия помогли мне понять лекционные материалы | | | | | |
| 7 | Мне интересны темы, затронутые в обучении | | | | | |
| 8 | Технологии обучения (видеоконференции, программное обеспечение для презентаций и мультимедийные материалы) помогли мне достичь результатов обучения | | | | | |
| 9 | В целом, я доволен преподаванием курса | | | | | |
| 10 | Я бы порекомендовал этот курс другим студентам | | | | | |

Анализ результатов анкетирования студентов показал, что 93 % респондентов согласны с тем, что план курса содержал подробную информацию о содержании, включая результаты обучения, а также критерии оценки были четко сформулированы в начале курса. 96 % студентов указали на то, что лабораторно-практические занятия помогли им понять лекционные материалы. Наряду с этим, технологии обучения помогли студентам достичь результатов обучения. С этим утверждением полностью соглашаются 8 %, тогда как 92 % респондентов просто согласны. Студенты и магистранты особо отметили, что довольны преподаванием курса. 97 % обучающихся порекомендовали бы этот курс другим студентам.

Реализация проекта способствовала расширению взаимоотношения с отечественными и зарубежными специалистами в области теплоэнергетических систем, осуществлению обмена опытом с предприятиями отрасли. Удалось посетить учебные базы, научно-исследовательские центры по рассматриваемой проблеме, а также заключить договоры на совместную деятельность в подготовке научно-педагогических кадров, проведении конференции и семинаров.

Немаловажное значение имеет влияние проекта на индивидуальном уровне – формируются языковые навыки, умение работать в команде, сопоставлять национальные приоритеты с мировыми тенденциями.

Участие казахстанских вузов в программах Европейского Союза содействует позитивному преобразованию системы высшего образования республики Казахстан, улучшает казахстанские позиции на мировом рынке образовательных услуг.

В этой связи, данную практику необходимо форсировать.

IT-МАЙНОРЫ В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА

АБЫКЕНОВА Д. Б.
PhD, декан Факультета Computer Science,
Торайгыров университет, г. Павлодар
АСАИНОВА А. Ж.
к.п.н., профессор, Факультета Computer Science,
Торайгыров университет, г. Павлодар

В настоящее время Торайгыров университет является передовым вузом, внедряющим современные образовательные программы IT-направления. Открыт новый факультет «Computer Science», который ведет подготовку IT-кадров в соответствии с направлениями цифровизации отраслей Павлодарского региона.

Для повышения эффективности подготовки специалистов, которые могут использовать цифровые технологии в своей профессиональной деятельности, мы ввели в систему подготовки майноры на все программы обучения.

Майноры (на англ. minors) – это программа обучения по дополнительной специализации. У каждого студента любой образовательной программы университета имеется возможность

получить профессию по IT направлению, параллельно обучаясь по основной специализации [1]. Цифровые компетенции позволят выпускнику расширить профессиональную деятельность, используя цифровые инструменты.

Проанализировав спрос на специалистов по данным рекрутинговых агентств и HR-порталов [2], а также учитывая тенденции развития цифровых технологий, выраженные в Атласе новых профессий [3] было разработано шесть майноров по следующим направлениям.

Майнор «Графика и дизайн». Специализация предназначена для подготовки специалистов в области компьютерной графики и дизайна, выпускник сможет выполнять дизайн любого объекта в 2D и в 3D программах, включая дизайн интерьера, сайта, полиграфической продукции.

Майнор «Дополненная и виртуальная реальность». Подготовка специалистов для разработки объектов дополненной и виртуальной реальности. Выпускник программы способен создавать AR объекты для бизнеса, науки, разрабатывать приложения и игры в Unreal Engine и Unity 3D с объектами дополненной и виртуальной реальности.

Майнор «Веб-программирование». Специалист научится разрабатывать сайты, интернет-магазины, веб-приложения. После курсов студент овладеет навыками Frontend- и backend разработки.

Майнор «Social Media Marketing and Search Engine Optimization». Подготовка специалистов по маркетингу и продвижению в социальных сетях. Студент научится снимать видео, подготавливать медиа-контент, писать посты, а также собирать семантическое ядро, работать в SEO-сервисах и готовить отчёты по результатам продвижения. Данный майнор расскажет, как проводить аудит сайтов, выводить их в топ поиска и привлекать целевой трафик.

Майнор «Видеопродакшн» предназначен для обучения основам создания креативного видео, создания анимации в нем и успешного продвижения. Студенты научатся техникам видеомонтажа в современных программах, создавать анимации и Sound Design, использовать 3D-визуализацию в видео, осуществлять первые продажи своих видеороликов.

Майнор «Цифровой звукооператор» предназначен для обучения основам звукового монтажа, студийного микширования звука. Студенты смогут изучить теорию звука, звуковую инженерию, оборудование и программы для записи и обработки звука, эффективные технологии микширования, позволяющие создавать хиты.

Каждый майнор содержит 4 курса общим объемом в 15 кредитов. Как показывает практика, такая учебная нагрузка позволяет сформировать у студентов профессиональные компетенции.

В конце изучения курсов майнора студент представляет проект по использованию цифровых технологий в профессиональном приложении. Для проведения занятий были привлечены преподаватели-практики, имеющие значительный опыт профессиональной деятельности в направлении майнора.

Для реализации майноров открыты лаборатории:

- Студия видеопродакшн и звукозаписи;
- Лаборатория графического дизайна;
- Лаборатория дополненной и виртуальной реальности со специализированными VR шлемами (рис 1.);
- Лаборатория веб-программирования;
- Открытый класс для проведения занятий SMM и SEO вместимостью 70 человек (рис.2).



Рисунок 1 – Виртуальный шлем AR и VR



Рисунок 2 – Открытый класс для проведения занятий SMM и SEO

С увеличением доли практических занятий необходимо изменение методики обучения. Акценты в обучении IT-дисциплин:

1 Увеличение доли проектного обучения за счет выполнения учебных проектов и проектов от компаний-партнеров, участие студентов в хакатонах для развития актуальных навыков для сегодняшнего рынка;

2 Использование гибкости для формирования индивидуального учебного плана студентов при выборе майноров;

3 Использование смешанного обучения. Опыт карантинного обучения показал, что IT-дисциплины достаточно успешно преподаются в онлайн формате. Предлагаем некоторые дисциплины вести по курсам известных IT вендоров, часть курсов преподавать по известным курсам на CoursEra и других известных платформах, часть – пригласить успешных, известных профессоров, лекторов для чтения занятий и записи онлайн курса, который будет доступен на нашей платформе массовых онлайн курсов.

Преподаватели используют различные методы обучения для повышения эффективности обучения в условиях смешанного обучения. Рассмотрим самые многочисленные группы студентов, осваивающих майноры «SMM&SEO» и «Графика и дизайн».

По майнору «SMM&SEO» лекции проводятся онлайн, на занятиях проводится разбор профилей. Практическое занятие проводится офлайн в большой аудитории, где студенты выполняют задания в телефоне (рис.3).



Рисунок 3 – Офлайн занятия по майнору «SMM&SEO»

Студенты берут интервью у заказчиков, начинают вести аккаунт. Используется кейс-стади – дается кейс для решения студентам с разработкой маркетинговой политики и плана развития аккаунта в инстаграм. Часть студентов уже успешно ведет аккаунты заказчиков или свои. Трех студентов трудоустроил сам

преподаватель-практик в своем маркетинговом агентстве. Примеры работы представлены на рисунке 4.

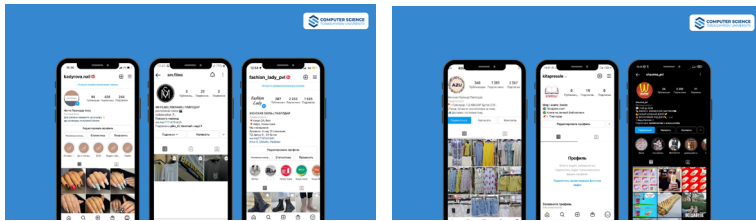


Рисунок 4 – Примеры кейсов студентов

По майнору «Графика и дизайн» студенты обучались редактированию и монтажу фотоизображений в Adobe Photoshop, выполнение проектов по созданию визуала для рекламных кампаний в программе Adobe Illustrator.

Использовались специальные графические планшеты для создания креативных иллюстраций в Adobe Illustrator. Студенты создавали 3D-изображения в Blender (рис. 5).

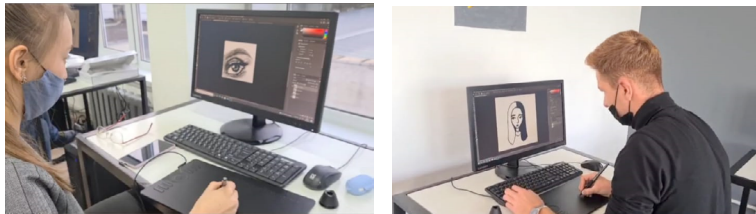


Рисунок 5 – Рисование на графическом планшете

В онлайн лекции рассматриваются конкретные алгоритмы работы с изображениями, применение фильтров, материалов. На практических занятиях использовался реинжиниринг проекта – доскональное изучение процесса создания изображения.

Также ребята ходили в фотостудию для обучения съемке профессиональных фотографий и редактированию их в Adobe Photoshop (рис.6).



Рисунок 6 – Съемка в профессиональной студии университета

Студенты разных образовательных программ успешно приобрели компетенции по созданию графических изображений и дизайну, которые они продемонстрируют на защите проекта на экзамене.



Рисунок 7 – Примеры кейсов студентов по графике и дизайну

Введенная система дополнительных специализаций – майноров – в Торайгыров университете позволяет готовить кадры, умеющие использовать цифровые технологии в своей профессиональной деятельности. Освоенные майноры также позволят студентам трудоустроиться по IT-направлению.

Актуальность IT направлений набирает все большую популярность среди молодежи, и проводимые в университете мероприятия в этом направлении, позволяют вывести IT подготовку на качественно новый уровень.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Jia, Q., Wang, Y. and Fengting, L. (2019), «Establishing transdisciplinary minor programme as a way to embed sustainable development into higher education system: Case by Tongji University, China», International Journal of Sustainability in Higher Education, Vol. 20 No. 1, pp. 157-169. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-05-2018-0095>
- 2 Портал поиска работы и HR HeadHunter <https://hh.kz/>
- 3 Атлас новых профессий и компетенций в Республике Казахстан <https://www.enbek.kz/atlas/>

ХИМИЯ САБАҒЫНДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

АЛТЫНБЕКОВА М. О.
х.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
САЛИХАНОВА Г. З.
магистрант, Қожа Ахмет Ясауи
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Мемлекет басшысы Қ. Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауында, еліміздің білім беру және ғылым саласында уақыт талабына сай болып, алдынға ұмтылып, тың жаңалықтарды ұсына білу ауқымды міндет болып табылатындығын мәлімдеген болатын [1]. Білім берудегі басты мақсат – тек қана білім алып білік пен дағды-машыққа қол жеткізу емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалана білу болып табылады.

XXI ғасырда қоғам мен мемлекет дамуының ең басты тетігі білім болып табылатыны мойындалды. Үшінші мыңжылдық – күзінеттілік білім беру жағдайында мұғалімнің инновациялық даярлығын қажет ететін, жаңа формацияның мұғалімнің инновациялық іс-әрекетінің кезеңі.

Білім беру жағдайындағы инновациялық үрдіс – педагогикалық идеяның, деректер мен тұжырымдамалардың, теорияның, әдіс-тәсілдердің жаңа сапалық өзгерістерін қамтамасыз ететін үрдіс, яғни білім алушының қандайда бір іс-әрекетке күзінеттілін дамыту. Қазіргі уақытта білім алушылар үшін ақпарат ағыны ұлғайды, бұл оны қабылдаудың күрделілігіне алып келеді. Білім алушыларға берілген жүктеме де өте өсті, сондықтан мұғалімдер білім

алушыларда жаңа материалды игеруге деген қызығушылықты қалай оятуға және қолдауға, материалды өз бетінше оқуға деген ынтықсыз дамытуға қатысты сұрақ өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Химия пәнін оқыту білім алушыларда дұрыс логикалық ойлауды дамытуды көздейді, химиялық терминдерді, заттардың және олардың қосылыстарының атауларын нақты білуі және дұрыс айтуы, қолданылуы және соған байланысты өз көзқарасын білу қажет [2]. Сол себепті, оқушының күзінеттілігін дамытуда педагогикалық технологиялардың алатын рөлі зор. Тиімді технологиялардың бірі – ойын технологиясы болып табылады.

Ойын технологиясын қолдану гуманитарлық, экономикалық, басқару және т.б. пәндерде жақсы дамыған, бірақ жаратылыстану пәндері үшін ойын элементтерін қолдану оңай іске аспайды. Осыған байланысты көптеген ғалымдар пікірінше ойын жүйесін пайдаланудан оң нәтижелерге қол жеткізу үшін осы саладағы қосымша зерттеулердің қажеттілігі бар [3].

Ойын білім алушыларда қызығушылық тудырады. Ойындардағы қиындықтардың біртіндеп өсуі оларды алға ұмтылуға және өз бетінше жетілуге, яғни шығармашылық қабілеттерді дамытуға дейін ойшылдар-ойын танымның ең жақсы тәсілі деп мәлімдеді. Дидактикалық ойын оқытудың барлық жетекші функцияларын нақты жүзеге асыруға мүмкіндік береді: білім беру, тәрбиелеу және дамыту. Л. С. Выготский ойын парадоксын былай тұжырымдайды: ойындағы білімгер қалағанын істейтін сияқты болып, өзін еркін сезінеді, бірақ ол ойын барысында ережелерге, логикаға, алдын-ала қабылданған конвенцияларға бағынуды үйренеді [4].

Әр түрлі ойын технологиясын оқу процесінде қолдану үшін, мұғалім топпен жұмысты ұйымдастыру, жалпы ойын әдістерін, коммуникативтік дағдыларын, динамикасын білуі керек. Бұл ойынды құру мүмкіндігі сондай-ақ, маңызды болып табылады. Мұғалімнің өзі ойнауға, қатысушыларды ойынға баулуға, оларға жол көрсетіп, көмектесуге дайын болуы керек. Ойындардың жіктелуі сан алуан болып келеді (Сурет 1)



Сурет 1 – ойындардың сабақта қолданылуына байланысты жіктелуі

Оқу процесінде кең қолданылатын ойын түрлері: дидактикалық, рөлдік, стратегиялық, сюжеттік, логикалық. Искерлік ойын рөлдік ойынның бір түрі ретінде бөріне танымал. Искерлік ойын – ойын моделін қолдана отырып, нақты проблемалық жағдайды және кәсіби бағытталған тапсырмаларды шешу үшін мұғалімнің басшылығындағы білім алушылар тобы мен бірлескен қызметі. Ойында ойыншының кәсіби – педагогикалық ойлау образына енуі, бұл ойынның басты ерекшелігі болып табылады. Искерлік ойынның негізі проблемалық педагогикалық ситуацияларды тудыру және оларды әртүрлі проблемалық рөлдік шешудің жүйесі. Сонымен қатар искерлік ойынның барысында әр ойыншыда өзін басқалардың көмегімен, яғни сырт көзбен қадағалау және басқаларды да танып білу қалыптасады. Өздеріне берілген тапсырмаларды бірігіп шешу жолында өзіндік нәтиже шығарумен қатар басқалармен бірігіп жұмыс істеу және ой тудыру әрбір ойыншыда қалыптасатын жайт Ойынның шартты модельдері және ойын барысында жинақталған іс-әрекеттер ойыншылардың көзқарасын едәуір кеңейтеді. Искерлік ойында ойыншыларда екі түрлі көзқарас қалыптасады. Біріншіден, ойыншы образға кіріп, ойын образын жасайды яғни осы образды толық сіңіреді, басқалармен осы образда қарым-қатынаста болады. Екіншіден, бұл ойыншылар арасындағы нағыз қарым-қатынас орнығады, себебі әр ойыншы образды өзі деп есептейді. Образға кіру жолында ойын шарты тез ұғынылады сондай-ақ төзімділік, басқалардың ойын құрметтеу, бірігіп жұмыс атқару, жауапкершілік қалыптасады [5].

Біздің тәжірибеміз және басқа мұғалімдердің тәжірибесі көрсеткендей, рөлдік және искерлік дидактикалық ойындар білімді жалпылау кезеңінде, алынған білімді іс жүзінде пайдалану мәселелеріне, сондай-ақ қолданбалы сипаттағы мәселелерді, атап айтқанда Химиялық өндіріс негіздерін зерделеу кезінде өткізген жөн. Күкірт қышқылын өндіру тақырыбы бойынша искерлік ойынды ұйымдастыру және өткізу әдістемесін ұсынамыз. Ойынның мақсаты: оқушыларды күкірт қышқылының өнеркәсіптік өндірісімен таныстыру. Ойынның оқу-тәрбиелік міндеттері:

- оқушыларды күкірт қышқылын өндіруге арналған шикізатты таңдау принциптерімен және қарапайым экзотермиялық реакцияларды басқарудың жалпы заңдылықтарымен таныстыру;
- технологиялық процестерді басқарудың оңтайлы жағдайларын болжауда ғылымның маңыздылығын көрсету;
- химиялық өндіріс аппараттарын құрастырудың жалпы принциптерін ашу; технологтардың, зертханашылардың және т. б. мазмұны мен Еңбек міндеттері туралы түсінік беру;
- оқушыларды өз бетінше іздеу қызметіне және Оқу ақпаратының әртүрлі көздерімен нәтижелі жұмыс істеуге ұйымдастыру;
- оларды ұжымдық талқылау және шешім қабылдау кезінде белсенді сөйлеу қарым-қатынас әдістеріне үйрету.

Мұғалім ойын бағдарламасын, регламентті әзірлейді. Содан кейін білім алушының қызығушылықтарына және осы проблемалардың санына сәйкес «мамандардың» үш тобы құрылады. «Мамандардың» әр тобы үшін мұғалім ақпараттық карталар жасайды.

«Лаборант» бөлімі

Күкірт қышқылын өндірудің технологиялық картасын жасаңыз. Технологиялық желінің барлық құрылғыларының мақсаты мен жұмыс режимін түсіндіріңіз.

Күкірт қолчеданын жағудың оңтайлы жағдайларын таңдауға негіздеме беріңіз. Реактордағы оңтайлы температура режимін сақтау себептерін анықтаңыз.

Өндірістің ғылыми принциптеріне жалпы сипаттама жасаңыз. Өндірістегі экологиялық мәселенің шешімі туралы айтып беріңізші. «Менеджер» бөліміне талқылау үшін сұрақтар дайындаңыз.

«Өндірістік зертхана» бөлімі

Технологиялық схемаға байланысты күкірт қышқылын өндірудің әр кезеңінің химизмін негіздеңіз. Күкірт оксидінің (IV) күкірт оксидіне (VI) тотығуының оңтайлы жағдайларын таңдауға негіздеме беріңіз. Зауыт зертханасында қауіпсіздік техникасын негіздеңіз. Шикізаттың

құрамына байланысты өндіріс процесінің механизмін ұсыныңыз. «Лаборант» бөліміне пікірталас сұрақтарын дайындаңыз.

«Басқарушы» бөлімі

Күкірт қышқылы өндірісін сипаттаңыз. Сіздің өндірісіңіздегі өнімнің шығымдылығын арттыру жолдарының негіздемесін беріңіз. Процестің жанама өнімдерінің құрамы мен қатынасын анықтаңыз және оларды қолдану және өңдеу әдістерін ұсыныңыз. Сіз қандай ұйымдармен жұмыс жасайсыз? Өнімнің негізгі тұтынушысы кім? «Өндірістік зертхана» бөліміне талқылау үшін сұрақтар жасаңыз.

Ойын барысы. Ойын жайлы мұғалім білім алушыларға бір апта бұрын ескертеді. Тапсырмалар беріледі, сол тапсырмалар бойынша дайындалады, яғни, тапсырмалар барлығына ортақ беріледі, кімнің қай топта екендігі, қай рөлді сомдауы ойын барысында белгілі болады. Осы арқылы әр бір білімгер тақырып бойынша толық ақпаратқа ие болып, қарсылас топтар мен пікір талас ұйымдастыруға дайын болады. Керекті заттар: ватман, түсті фломастер, А4 парақтар дайындалады. Ойын барысында білім алушылар 3 топқа бөлініп, дөңгелек столға жайғасады, топ басшыларына мұғалім ақпараттық карталарды жасырын түрде ұсынып, топ рөлдері анықталады. Мұғалім тарапынан ойын ережелері ескертіріліп ойын басталады. Әр топ регламент сақтай отырып өз тапсырмаларын орындап доклад жасайды, өзге топтар мен пікірталас ұйымдастырады. Мұғалім бұл процесте бақылап, қадағалап, керек жерде жол көрсетіп, білім алушыларды бағалап отырады. Ойын соңында білімгерлер бір бірін бағалап, рефлексия жасап, ойынның артықшылықтары мен кемшіліктері талданады.

Ойын әрекеті процесінде білім алушылардың белсенділігі, еркіндігі, шығармашылығы мен сыни ойлауы дамиды, өйткені ойын қызығушылыққа, эмоционалды тартымдылыққа баулиды, әр қатысушының өзін жақсы жағынан көрсетуге деген ықыласына негізделеді. Ойын барысында басқа адамдармен ынтымақтық қарым-қатынастың сәтті болуына ықпалын тигізеді. Заман талабына сай мұғалім ойын модельдеудің қолданыстағы технологияларының әртүрлілігін түсініп, педагогикалық мәселелерді шешу үшін ең қажет әдістерді таңдай білуі керек. Ойын техникасы бойынша сабақтар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын едәуір арттырады, олардың тұжырымдарын, анықтамаларын жақсы есте сақтауға, білім алушының өзін еркін ұстауына, логикалық ойлауына мүмкіндік береді. Қорытындылай келе, ойын технологиялары оқу процесінің тиімділігін арттырудың қосымша әдістемелік құралдарының бірі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қ. Тоқаев. Қазақстан халқына Жолдау. Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі. 2020 жылғы 1 қыркүйек.
- 2 Ляпина О.А., Рогачева Н.А., Яковлев К.В. Использование игровых технологий при обучении химии. // Современные проблемы науки и образования. – № 4. – 2018.
- 3 Кузнецова, Н.В. Интегративный подход в образовательном процессе. // Наука и Образование. – №2. – 2019. С.73.
- 4 Сафина Л.Г. Активизация познавательной деятельности учащихся на уроках химии с помощью игровых технологий // Самарский научный вестник. – № 2 (7). – 2014. С. 102
- 5 Исаев С.Д. Об использовании дидактических игр // Химия в школе. – № 6. – 2002. С. 50.

ПРИМЕНЕНИЕ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ SCADA СИСТЕМЫ PROTOOL ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ПРОЕКТОВ АВТОМАТИЗАЦИИ

АНДРЕЕВА О. А.

к.т.н., ассоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

Автоматизация технологических процессов и производств является одним из основных направлений повышения эффективности, экологической безопасности, безаварийности производств. Автоматизированные системы управления технологическими процессами (АСУ ТП) обеспечивают снижение удельных затрат сырья и энергии, повышение ресурса технологического оборудования за счет оптимизации производственных режимов, предупреждения аварийных ситуаций, рациональной загрузки агрегатов [1, 2].

Современные АСУ ТП являются распределенными, иерархическими системами управления. Основой таких АСУ ТП служат микропроцессорные устройства, осуществляющие сбор и обработку информации на нижних уровнях иерархии управления, а также рабочие станции с установленными на них SCADA-системами на верхних уровнях. SCADA (Supervisory Control And Data Acquisition – диспетчерское управление и сбор данных) – это специализированное программное обеспечение, ориентированное на обеспечение интерфейса между диспетчером и системой управления, а также коммуникацию с внешним миром [3].

Применение в учебном процессе SCADA-систем для разработки проектов автоматизации позволяет студентам получить навыки разработки проектов в виртуальной среде, визуализировать результаты проектирования.

ProTool – это SCADA-система, которая состоит из системы конфигурирования ProTool/Pro CS (Configuration System) и пакета для визуализации технологического процесса ProTool/Pro RT (Runtime).

ProTool/Pro предоставляет следующие возможности:

- Удобную систему визуализации процесса с большим выбором стандартных элементов: полей ввода/вывода, гистограмм, графиков трендов, растровой и векторной графики и динамических атрибутов.
- Интегрированную систему сообщений
- Архивацию переменных процесса и сообщений
- Пользовательские функции на основе Visual Basic Script®
- Драйвера для связи с SIMATIC S5, SIMATIC S7, PLC других производителей.

ProTool может быть интегрирован в конфигурационное ПО SIMATIC STEP7, позволяя таким образом использовать символы и блоки данных как теги в ProTool. Это не только экономит время, но также уменьшает возможность ошибок при повторном вводе одних и тех же данных.

Интеграция ProTool в STEP 7 дает следующие *преимущества*:

- Можно управлять проектами ProTool, используя SIMATIC Manager (т.е. ту же программу, что и для управления проектами STEP 7) [4].
- Можно использовать символы и блоки данных STEP 7 из таблицы символов S7 как теги. Тип данных и адрес в данном случае предоставляются автоматически.
- ProTool отображает список всех PLC в проекте STEP 7 и, после выбора PLC, определяет соответствующие параметры адреса.
- В STEP 7 можно конфигурировать сообщения ALARM_S и выводить их на операторский терминал.
- Символьное имя надо назначить только один раз, и затем использовать его где угодно.

Различные объекты в ProTool непосредственно связаны с программами для их редактирования.

Данные проекта в ProTool хранятся в виде *объектов*. Объекты в проекте организованы в *древовидную структуру*.

Окно проекта отображает типы объектов относящихся к проекту, которые можно редактировать на данном операторском

терминале. Классы объектов содержат объекты, свойства которых можно изменять.

При открытии нового или существующего проекта, появляется *окно проекта*. В окне проекта *типы объектов*, которые можно конфигурировать, находятся слева, а сами объекты – справа. То, какие объекты можно конфигурировать, зависит от конкретного операторского терминала.

Пример окна проекта показан на рисунке 1. Оно организовано следующим образом:

- Заголовок окна содержит *имя проекта*.
- Левая половина экрана отображает *типы объектов*, которые можно конфигурировать, а содержащиеся в них объекты отображаются в правой половине.

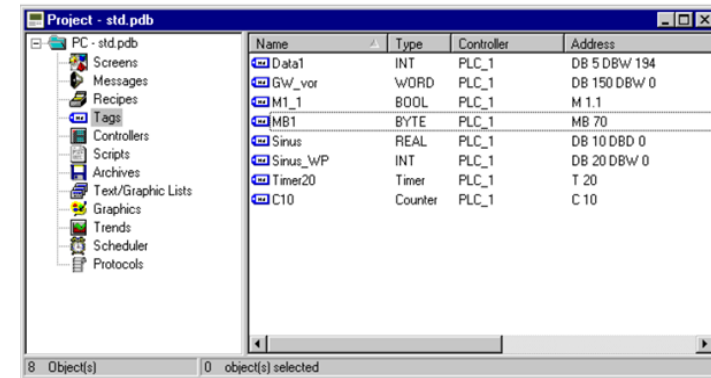


Рисунок 1 – Пример окна проекта с тегами

Тег – это переменная SCADA системы, которая имеет символьное имя и определенный тип данных. Значение тега изменяется во время исполнения программы PLC.

Теги, связанные с PLC называются *глобальными*. Теги, не связанные с PLC называются *локальными*.

Глобальный тег занимает в PLC определенное адресное пространство, доступное для чтения и записи из операторского терминала и PLC.

Локальные теги доступны только в пределах операторского терминала. Локальные теги можно создавать, например, для того чтобы оператор мог вводить на операторском терминале значения уставок.

ProTool распознает следующие **типы тегов** (но не все из них доступны в каждом PLC):

| Тип данных | Разряды | Диапазон значений |
|--------------|---|---|
| INT | 16 бит | от - 32768 до 32767 |
| UINT | 16 бит | от 0 до 65535 |
| LONG | 32 бита | от - 2147483648 до 2147483647 |
| ULONG | 32 бита | от 0 до 4294967295 |
| FLOAT | 32 бита | Верхний предел: $\pm 3.402823 \text{e}+38$ Нижний предел: $\pm 1.175495 \text{e}-38$ |
| BOOL | - | true (1), false (0) |
| STRING | - | от 1 до 255 байт |
| DATETIME | 64 бита | Значение даты/времени |
| Массив тегов | Данный тип объединяет произвольное число тегов одного и того же типа в единое целое, с которым можно обращаться как с самостоятельным объектом. | |

Рисунок 2 – Типы тегов

Системы на базе Windows предоставляют возможность архивировать данные процесса (то есть хранить их как угодно долго и анализировать). Можно архивировать следующие типы данных процесса:

- Теги. В диалоговом окне Tags (Теги) определяют условие активизации и диапазон значений для архивации тегов.
- Сообщения. Выбрав в меню System → Messages → Settings (Система → Сообщения → Настройки) можно определить, какие сообщения будут архивироваться.
- Тренды. Для установки архива, из которого будут читаться теги для отображения тренда, используют закладку *Data Source (Источники Данных)* в диалоговом окне *Trend (Тренд)*.

Свойства архива, такие как место хранения и т.д. определяются в диалоговом окне *Archives (Архивы)*.

Диаграмма, представленная на рисунке 3, показывает модель архивирования.

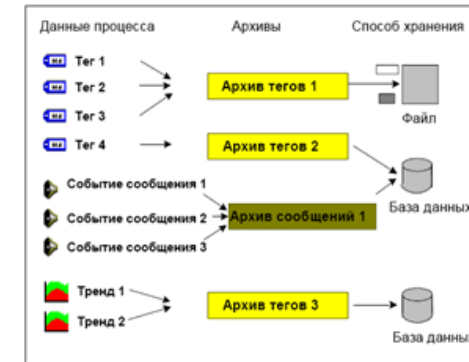


Рисунок 2 – Модель архивирования

Рассмотрим основные свойства архива. Возможны два типа архивов:

1 Short-term archive (Краткосрочный архив) – FIFO буфер, это обозначает, что если, например, буфер имеет емкость 100, то хранятся только последние 100 значений. Старые значения перезаписываются.

2 Sequence archive (Последовательный архив) – заполняется до определенного размера. Затем для продолжения работы необходимо изменить настройки архива. Для последовательных архивов можно выбрать одну из следующих опций:

- Automatically Create Sequence Archive (Автоматическое Создание последовательного архива). Архивы получают определенное имя архива добавлением номера (1 ... n). Количество архивов можно сконфигурировать. Как только последний архив оказывается заполненным, первый архив начинает заполняться вновь.

- Output System Message When (Когда Выводится Системное Сообщение). Если архив (например, дискета) заполняется, выводится системное сообщение. Можно определить уровень в процентах, при котором будет выводиться сообщение.

- Trigger Function (Активизация Функции). Когда архив полон, активизируются функции, включающие специальную обработку последовательного архива.

Таким образом, в процессе выполнения практических работ студенты могут освоить базовые процедуры и операции по подготовке к работе и программированию контроллера Simatic S7-300, а также ознакомиться с его интеграцией со SCADA-системой ProTool.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Лазарев Ю. Моделирование процессов и систем в MATLAB. [Текст]: Учебный курс. / Ю. Лазарев. - Спб.: Питер; Киев: Издательская группа BHV, 2005, 512с.: ил.; 23 см.; 3000 экз. – ISBN 5-469-00600-X
- 2 Методы классической и современной теории автоматического управления: Учебник в 3-х т. - Т.3: Методы современной теории автоматического управления / Под ред. Н. Д. Егупова. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2000.-748 с., ил. 22 см.
- 3 Методы классической и современной теории автоматического управления [Текст]. В 5-и т. Т. 2. Статистическая динамика и идентификация систем автоматического управления / Под ред. К.А. Пупкова, Н.Д. Егупова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2004. - 640 с.: ил.; 24,5 см. – Библиогр. с. 624-631.; предм. указ.: с. 619-623. – 2500 экз. – ISBN 5-7038-2190-8 (Т.2)
- 4 Г. Бергер. Автоматизация с помощью Программ STEP7 LAD и FBD Программируемые контроллеры SIMATIC S7-300/400 Заказной номер: 6ES7810-4CA05-8AR0. Издание 2-е переработанное, 2001SIMATIC HMI. ProTool: Конфигурирование систем на базе Windows. Руководство пользователя. Заказной номер 6AV6594-1MA05-2AB0. Версия от 12/99.

ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ ДВУДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАО «ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ»

АХМЕТОВ К. К.

д.б.н., профессор, кафедра «Биология и экология»,
Торайгыров университет, г. Павлодар
КАЛИЕВА А. Б.

к.б.н., профессор, кафедра «Биология и экология»,
Торайгыров университет, г. Павлодар
ШАРИПОВА А. К.

ст. преподаватель, кафедра «Биология и экология»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Двудипломное образование является одним из приоритетных направлений интеграции казахстанской высшей школы в международное образовательное пространство. Для обучающихся это прекрасная возможность параллельного обучения в двух вузах по совместной образовательной программе с последующим получением дипломов соответствующих учебных заведений.

- Преимущества такой программы:
- международный опыт;
 - перспективы трудоустройства после окончания вуза;
 - освоение прогрессивных знаний от ведущих преподавателей вузов-партнеров;
 - получение 2-х дипломов ТоУ и вуза-партнера.

Партнером нашего университета в реализации программы бакалавриата по направлению «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов» стал Белорусский государственный технологический университет. Проект реализуется с 2018 года на кафедре «Биология и экология» факультета естественных наук.

Программа двойного диплома, созданная в соответствии с этим соглашением, предназначена для того, чтобы стать важным учебным инструментом для достижения следующих основных целей в области экологии и рационального природопользования:

1 Участвовать в повышении качества подготовки кадров с высшим образованием, путем создания коллобораций с Вузами зарубежья, по отдельным по образовательной программе.

2 Интенсифицировать взаимодействие высших учебных заведений в Республики Беларусь и Республики Казахстан в области международного сотрудничества и модернизации векторов подготовки кадров.

3 Поощрять взаимное развитие человеческих ресурсов в обоих университетах.

4 За счет внедрения реального двудипломного образования выработать вектора взаимодействие между БГТУ и ТоU.

Укрепить взаимопонимание между народами и культурами Республики Беларусь и Республики Казахстан.

Необходимость подготовки в системе высшего образования бакалавров естественных наук по образовательной программе двойного диплома определяется возросшими потребностями общества в высококвалифицированных специалистах, которые могли бы эффективно осуществлять все виды профессиональной деятельности в области экологии и биологии. На современном этапе развитие науки одним из приоритетных направлений становится развитие экологии как одной из важных отраслей экономики и социальной сферы, что становится возможным только при качественной подготовке будущих специалистов к профессиональной деятельности в области экологии и экологических услуг. В связи с

этим становится очевидной необходимость обновления процесса профессиональной подготовки будущего специалиста, обучающегося по данной программе, чтобы обеспечить максимально благоприятные условия для формирования его профессиональной компетентности и способности к адаптации на рынке труда.

Таким образом, актуальность подготовки бакалавров по Программе «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов» обусловлена значимостью компетентности в их будущей профессиональной деятельности, предполагающей углубленную подготовку в области экологии и природопользования.

Двудипломная программа сформирована с учетом требований ОСВО 1-5701 01-2013 (РБ) и Государственного общеобразовательного стандарта послевузовского образования, утвержденного постановлением правительства РК от 23.08.12 № 1080 и Типового учебного плана специальности 5В060800 «Экология». Содержание специализированной подготовки бакалавров построено на основе модульно-компетентностного подхода, позволяющего использовать специализированную программу для специалистов в соответствии с особенностями их будущей профессиональной деятельности.

Для присуждения степени обоими университетами, студенты, обучающиеся по программе двойного диплома, должны получить в общей сложности 240 кредитов ECTS (160 кредитов Республики Казахстан или 202,5 зачетных единиц Республики Беларусь) (таблица 1).

Таблица 1 – Сводная таблица по объему образовательной программы

| Курс обучения | Семестр | Количество осваиваемых модулей | Количество изучаемых дисциплин | | | Количество кредитов | | | | | Всего в часах | ECTS | Количество | | |
|---------------|---------|--------------------------------|--------------------------------|----|----|------------------------|------------------|---------------------------|------------------------|---------------------|---------------|------|------------|-----|-----------|
| | | | ОК | ВК | КВ | Теоретическое обучение | Учебная практика | Производственная практика | Преддипломная практика | Итоговая аттестация | | | Всего | ЭКЗ | диф.зачет |
| 1 | 1 | 6 | 4 | 2 | 1 | 30 | | | | | 30 | 900 | 30 | 7 | 1 |
| | 2 | 6 | 6 | 3 | - | 28 | 2 | | | | 30 | 900 | 30 | 9 | 2 |
| 2 | 3 | 5 | 1 | 5 | 1 | 30 | | | | | 30 | 900 | 30 | 7 | 1 |
| | 4 | 6 | - | 3 | 2 | 28 | | 2 | | | 30 | 900 | 30 | 5 | 2 |

| | | | | | | | | | | | | | | |
|-------|----|----|----|----|-----|----|---|---|----|-----|------|-----|----|---|
| 3 | 5 | 4 | - | 2 | 5 | 30 | | | | 30 | 900 | 30 | 7 | - |
| | 6 | 3 | - | 1 | 4 | 26 | | 4 | | 30 | 900 | 30 | 5 | 1 |
| 4 | 7 | 4 | - | 3 | 4 | 30 | | | | 30 | 900 | 30 | 7 | - |
| | 8 | 4 | - | - | 4 | 14 | | 4 | 12 | 30 | 900 | 30 | 4 | 1 |
| Итого | 38 | 11 | 19 | 21 | 216 | 2 | 6 | 4 | 12 | 240 | 7200 | 240 | 51 | 8 |

Для поступления на программу двудипломного образования, университеты организуют конкурсный отбор среди студентов, подающих заявку на обучение по программе бакалавриата 6В05203 «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов», в соответствии с действующими правилами приема в университеты.

Плановые расходы на один год обучения одного бакалавра соответствуют уровню расходов, предусмотренных законодательным актом каждого государства. Стоимость обучения одного бакалавра на платной основе эквивалентна стоимости образовательного гранта (заказа) по соответствующей специальности. Бакалаврам предоставляется право на освоение дополнительных кредитов на платной основе согласно прейскуранту стоимости обучения в вузе, где планирует пройти дополнительное обучение.

Целью образовательной программы 6В05203-Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов является подготовка высококвалифицированных компетентных специалистов для экологического сектора экономики Казахстана, демонстрирующих навыки постановки задач и проблем, их системного решения с применением инновационных подходов, методов построения концепций и стратегий деятельности.

Сферами профессиональной деятельности выпускника является разработка, проектирование, наладка, эксплуатация и совершенствование природоохранной техники и технологии, организация и управление природоохранной работой на предприятиях и территориально-промышленных комплексах, экспертиза проектов, технологий и производств, сертификация продукции с целью достижения максимальной экологической безопасности хозяйственной деятельности человека, снижения риска антропогенного воздействия на окружающую среду.

Объектами профессиональной деятельности выпускников данной специальности являются структурные подразделения (комитеты, инспекции, лаборатории) Министерства экологии, геологии и природных ресурсов Казахстана, научные, конструкторские и

проектные организации, работающие в области охраны окружающей среды; организации, занимающиеся экологическим нормированием, проведением оценки воздействия на окружающую среду, экологическим аудитом; учреждения образования.

Содержание образовательной программы включает в себя общие модули: модуль социально-политических знаний и лидерства; информационно-коммуникационные технологии; модуль основ устойчивого развития личности и модули образовательной программы:

- модуль основ профессионального мастерства и научных исследований;
- модуль фундаментальной естественнонаучной подготовки;
- основы биогеографии;
- профессиональная инженерная подготовка;
- исследование глобальных систем и основы мониторинга;
- исследование качества окружающей среды и ее оценка;
- профессиональная экологическая подготовка;
- основные разделы химии.

При подготовке специалистов на 3-4 курсах на базе БГТУ в образовательную программу были включены дисциплины государственного профессионального стандарта специальности БГТУ, поскольку, университет обладает опытом, более 30 лет, подготовки специалистов для реального сектора экономики. Учитывая это, был создан специальный модуль «Профессиональная инженерная подготовка», в который вошли дисциплины (заявляемые и альтернативные):

- Охрана труда / Гигиена окружающей среды;
- Процессы и аппараты химической технологии / Тепло- и массообменные процессы в технологии основных производств;
- Технология основных производств / Промышленные технологии;
- Обращение с отходами / Использование, обезвреживание отходов производства;
- Поверхностные явления и дисперсные системы;
- Охрана атмосферного воздуха от загрязнения / Методы очистки выбросов в атмосферный воздух;
- Правовое регулирование в области охраны окружающей среды/ Экологическая политика в области ООС;
- Экономика природопользования / Экологические основы природопользования.

Также, в отличие от ОП «Экология» ТоU, данная образовательная программа включает множество химических дисциплин. Это связано

с тем, что основными источниками загрязнений окружающей среды являются химические, нефтеперерабатывающие, металлургические производства. Данные дисциплины входят в модуль «Основные разделы химии»:

- Неорганическая химия / Прикладные аспекты неорганической химии;
- Органическая химия / Прикладные аспекты органической химии;
- Теоретические основы химии/ Теоретические основы химических методов анализа;
- Химия окружающей среды / Радиационная химия;
- Аналитическая химия и физико-химические методы анализа / Прикладные аспекты аналитической химии;
- Физическая химия / Прикладные аспекты физической химии [1, 2].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что программа двухдипломного образования зарекомендовала себя как эффективная система, обеспечивающая всестороннее качественное образование, которое дает возможность повысить уровень подготовки будущих специалистов, соответствующих запросам рынка труда и работодателей.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Договор о совместном дипломе. – Павлодар-Минск, 2018.
- 2 Модульная образовательная программа по специальности 6В05203 «Охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов». – Павлодар: НАО «Торайгыров университет», 2020.

ЖОО ХИМИЯ ӨНЕРКӘСІБІН ОҚЫТУДА ТЕСТІЛЕУДІ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

БАЛҒЫШЕВА Б. Д.

х.ғ.д., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

БЕКЕНОВА А. Ж.

магистрант, 2 курс, әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім беру ұйымдарын цифрлық инфрақұрылыммен

және қазіргі заманғы материалдық-техникалық базамен жарақтандыру және білім алушының зияткерлік, рухани-адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз ету туралы айтылған болатын [1]. Бұл дегеніміз, білім беру ұйымдарын қолжетімді ғаламтор, заманауи цифрлі инфрақұрылыммен толықтай қамтамыз ету. Білім алушыларды заман талабына сай оқыту, әр түрлі технологияларды пайдаланып, білім алушылардың терең білімге деген құштарлығын арттыру, білім сапасын жақсарту болып табылады.

Жалпы көптеген жоғарғы оқу орындарында жүргізілетін «Қазақстандағы химия өнеркәсіптері» курсының мақсаты химияны оқытуда химиялық өнеркәсіптің жалпы ғылыми принциптері мен Қазақстанның химия өнеркәсібі, қалдықсыз технологияны ұйымдастыру, қоршаған ортаны қорғау жөнінде терең білім мен біліктілікті дамыту болып табылады. Ал кез-келген курсты оқығанда білім сапасын тексеру үшін бағалау қолданылады.

Қазіргі химия сабағында ескерілетін химиялық білім берудің негізгі дидактикалық шарттары:

- 1) білім беру мазмұнын арнайы дидактикалық өңдеу;
- 2) химия-білім беру процесінің заманауи технологиялары, ерекше ақпараттық-коммуникативтік технологиялар (АКТ);
- 3) әр оқушының психофизикалық, зияткерлік және жас ерекшеліктерін терең білу және есепке алу [2, 81 б.].

Екінші пункта көрсетілгендей, қазіргі таңда ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану өте өзекті. Көптеген жаңа технологиялармен қатар соңғы кездері химия пәні сабақтарында ақпараттық технологиялар жиі қолданылуда. Заттардың құрамы мен құрылымын, қасиеттерінің құрылымына тәуелділігін, қасиеттері белгілі жаңа заттар мен материалдар алуды, химиялық өзгерістердің заңдылықтары мен оларды басқарудың жолдарын зерделеу-химия пәнін оқытудағы негізгі мәселелер.

Химияны оқыту компоненттерінің ең маңыздыларының бірі болып – оқу нәтижелерін бақылау болып табылады және бақылаудың функциялар бар. Атап айтқанда, коммуникативті, қарым-қатынас функциясы, кері байланыс, даму функциясы, тәрбиелік және ұйымдастырушылық функция [3, 86 б.]. Даму функциясы жадты және логиканы жақсартуға бағытталған. Ал жадты жақсарту үшін тестілеуді қолданудың оң әсерлері бар. Себебі тестілеу арқылы курс бойынша өткен тақырыптарты еске түседі, қайталау жұмыстары жүргізіледі. Тестер – барынша әмбебап тексеру құралы

болып табылады, себебі тестілеуде курстың барлық тақырыптары бойынша тапсырмалар берілуі мүмкін, ал ауызша емтиханда 2–4 тақырып қана алынатын болса, жазбаша емтиханда 3–5 тақырып қарастырылады. Осылайша, тестілеу арқылы оқушының курстың барлық тақырыптарын қалай меңгергенін байқауға болады. Тестілеу арқылы оқушының жалпы пәнді немесе бөлек тақырыптарды қалай меңгергені анықтауға болады. Әсіресе, ЖОО білім беру процесінде аралық бақылау болатыны бәрімізге мәлім. Оқытушылар аралық бақылау кезінде өтілген тақырыптар бойынша білім алушылардың білім сапасын бақылауға тест керемет көмекші болады.

Дүние жүзі бойынша орын алған эпидемиологиялық ахуал білім беру саласындағы қолданылатын әр түрлі бағдарламаларға жол ашты. Соның бірі iSpring QuizMaker бағдарламасы. Бағдарламаның мүмкіндіктері өте көп, әсіресе білім алушылардың білімін бағалауда қолданылатын тестілеу арқылы қолдану аясын кеңейтіп отыр. Қазіргі уақытта тек біздің еліміздің ЖОО ғана емес, көршілес мемлекеттердің де білім беру саласында қолданылып, тиімділігі туралы айтылып жүр. Тесттің көптеген түрлерін Рысс В. А., Носов О. Л., Флоров Т. Д., Тарасов В. А., Тулидова Н. Н., Аванесов В. С. және т.б. ғалымдар өздерінің ғылыми-әдістемелік еңбектерінде қарастырып, қолдану үшін ыңғайлы әрі қолжетімді тестілеуді қарастырған [4, 271 б.].

Ақпарат алмасу дамыған заманда білім алушыларды қызықтыру өте қиын, тек оқу процесіне жаңашылдықалып келу арқылы қызықтыру мүмкін. «Бұрынғыдай жеткіншек ұрпақты энциклопедиялық біліммен қаруландыратын уақыт кетті, оған мүмкіндік жоқ, оны заман ағымы көтермейді», – деп Ж. Т. Қайыңбаев бұл мәселенің өзектілігін көрсеткен болатын [5, 12 б.]. Сол себепті iSpring Quizmaker бағдарламасын пайдалану ұсынылып отыр. Ұсынылған бағдарлама арқылы тестілеуді қолданудың маңызы – бағалаудың әділ болатынында, өйткені бағдарлама тестті нұсқа бойынша емес, сұрақтарды кездейсоқ араластыру арқылы жүргізіледі.

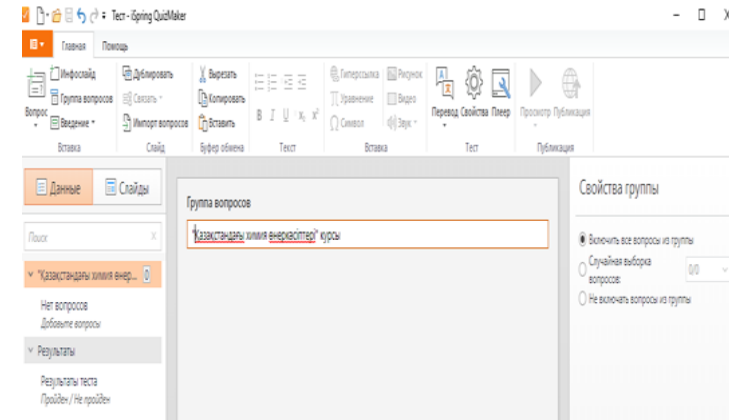
Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінің саясатында айтарлықтай өзгерістер орын алуда, негізін педагогика ұстанымына ауысумен байланыстыруға болады. Міндеттердің бірі болып білім беру процесінің барлық қатысушыларының мүмкіндіктерін ашу, оларға шығармашылық қабілеттіліктерін таныту мүмкіндіктерін ұсыну табылады. Жоғары мектеп алдына мақсат етіп екі немесе одан көп тілдерді меңгерген, қазіргі заманғы ақпараттандырылған қоғам жағдайында кәсіби білікті маманды даярлауды қойды. Аталғанның барлығы кәсіби білікті, шығармашылық және инновация

тұрғысынан ойлай білетін маманды даярлау барысында қазіргі заман инновациялық-білім беру құралдарын пайдалануды қажет етеді.

Білім беруде ақпараттық технологияларды қолдану күннен-күнге өзекті болып отырғаны бәрімізге мәлім. Әсіресе, соңғы уақыттағы білім беру саласында қарқынды түрде қолданылып жүрген қашықтықтан оқыту үшін де тестілеу өте ыңғайлы әдіс. Дамыған ақпараттық технологияларды пайдаланып жүргізілетін тестілеу арқылы студенттердің өз бетінше белсенді жұмыс атқаруына және уақыттың айырмашылыққа қарамастан интернет арқылы қарым-қатынасқа жағдай жасалады. Сонымен қатар, ақпаратты технологиялардың дамып келе жатқан барлық интерактивті мүмкіндіктері қолданылады.

Тестті тапсыру формаларына қарай жеке, топтық, ауызша, жазбаша, бланктік, компьютерлік, вербальды және вербальды емес болып бөлінеді. Дәстүрлі тесттерге жататындар: гомогендік және гетерогендік. Дәстүрлі емес тесттерге: интегративті тесттілер, адаптивті тесттер, критерилібағытталған тестілер. Тесттік тапсырмалар жүйесінің тиімділігі және беретін нәтижесі: оқу процесінде барлық студенттер түгел тартылады, тексеруге оқу материалдардан толық қамтуды қамтамасыз етеді, аз уақыттың ішінде барлық студенттердің білімін анықтауға мүмкіндік береді, студенттердің ойлау, есте сақтау қабілетін дамытады, жылдамдыққа тапқырлыққа дағдыландырады, студенттердің пәнге қызығушылығын, ынтасын артырады, студенттердің жауаптарды салыстырып, дұрыс жауабын таңдай білуге, өз бетінше қорытынды жасай білуге дағдыландырады [6, 624 б.].

iSpring QuizMaker – бұл кескін, аудио, видео және формулаларды қолданып, интерактивті тесттерді құруға өте ыңғайлы бағдарлама [7]. Химия пәнінің негізі формулалар мен есептерден тұрады. Химия өнеркәсібін оқытуда да формулалар маңызды орын алады. Ал тестілеу үшін қолданылатын көптеген бағдарламаларда бұл мүмкін емес. Ұсынылған бағдарламаны қолданудың артықшылығы мүмкіндіктердің көптігімен ерекшеленеді. Ал енді «Қазақстандағы химия өнеркәсіптері» курсы бойынша тест құрастыруды қарастырсақ. Бағдарлама орыс әрі ағылшын тілінде қолдануға болады, ал тест сұрақтарды оқыту тілі бойынша құрастыруға мүмкіндік бар.

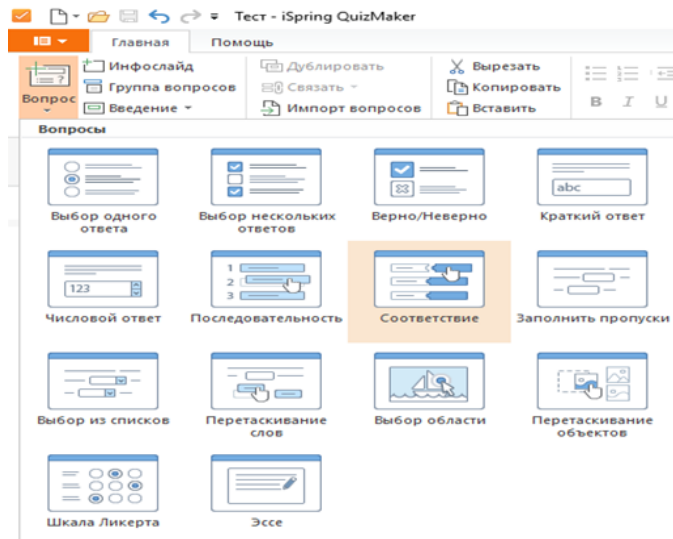


Сурет 1 – Бастапқы бет

Алдымен суретте көрсетілгендей курс атын жазып, тестті құрастыруға дайындық жасалынады. Содан кейін сұрақтарды енгізуді бастаймыз. Сұрақтар саны білім алушылардың санына байланысты, сонымен қатар өткен тақырыптарды толық қамтылуы тиіс.

Келесі кезең, сұрақтарды құрастырмас бұрын оның типін таңдап алынуы керек. Оның типі өте көп, мысалы, бір нұсқаны таңдау, бірнеше нұсқаны таңдау арқылы жауап беру. Дұрыс немесе дұрыс емес деген нұсқалар, қысқаша өз сөзімен жауап беру немесе сан арқылы дұрыс жауапты көрсету мүмкіндігі. Сәйкестендіру және бос қалған сөздерді толықтыру нұсқалары да басқа тест құрастыру бағдарламаларына қарағанда ерекшеленеді. Әсіресе сұрақты құрастырғанда, аудио немесе бейне жазбаны, суреттерді қою мүмкіндігін пайдаланып және сол сұраққа жауапты эссе арқылы беру, білім алушының алған білімін қайталауға үлкен септігін тигізеді. Білім алушыларға білімдерін бағалауға ғана емес, сонымен бірге сабақ материалын толық зерттеуге, өткен сабақтың белгілі бір бөліктерін қайталауға және бекітуге көмектеседі [8, 48 б.].

Бағдарламаның ұсынылған осы мүмкіндігі арқылы оқытушы білім алушылармен әрі қарай жұмыс жасарда қандай әдіс-тәсілдерді қолдануға көмектеседі. Сонымен қатар, білім алушылардың бергішен жауаптарына қарай, сабақты өткізгенде қолданылуы оң нәтиже беретін технологияны таңдауға әсерін тигізеді. iSpring QuizMaker 12 типтегі сұрақтарының мүмкіндігі өте көп, әрі сұрақтардың типін таңдау беті келесі суреттегідей көрсетілген.



Сурет 2 – Сұрақтардың типтері

Сұрақтардың бәрі енгізіліп болғаннан кейін, тесті жариялауға көшеміз. Толық дайын болған тест сұрақтарын жариялау тест құрудың соңғы қадамы болып табылады. iSpring QuizMaker ортасында арнайы батырма арқылы соңғы қызметті атқаруға болады. iSpring QuizMaker құралында тестті жариялау келесі бөлімдерді қосып қызмет етеді: бір Flash-файл (.SWF);- HTML5-форматты; комбинирланған Flash+HTML5 форматы; iSpring Mobile App-те жүктеу және iPad-қа сақтау; SCORM/AICC/TinCan форматында жариялау; қашықтықтан білім беру жүйесінде BlackBoard-те жариялау; Microsoft Word-қа экспорттау; резервті көшірмесін құру. Ал білім алушылар тестілеуден өткеннен соң, жауаптарын оқытушының поштасына жіберуге мүмкіндіктері бар.

2020-2021 оқу жылдарына Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы еліміздегі қашықтықтан оқыту бойынша зерттеулерінде оқушылардың 49 % -дан астамы қашықтан оқыту кезінде дербес оқуға төселгендігін көрсетті [9, 331 б.]. Демек, жаңадан ұсынылған тың дүниені игеруге және білім алушының білімін сапалы етуге мүмкіндік жасауға болатынын көрсетеді.

Қорыта келе, химия өнеркәсібін ЖОО оқытуда тестілеудің алатын орны үлкен, себебі білім сапасын бақылап отыру үшін бағалау өте маңызды. Ал бағалау үшін қолданылатын тестілеу әдісі

білім алушылардың курс бойынша алған білімдерін тиянақтауға, есте сақтауға көмектеседі, демек білім сапасының көрсеткіші жоғары болуға үлкен септігін тигізеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988>.

2 Космодемьянская С. С., Гильманшина С. И. Методика обучения химии: учебное пособие. – Казань: ТГГПУ, 2011.

3 Мария С., Пак. Теория и методика обучения химии: учебник для вузов /М. С. Пак. – СПб: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2015.

4 Малев В.В. Общая методика преподавания информатики. – Воронеж: ВГПУ, 2005.

5 Қайыңбаев Ж.Т. Бейімді – бағдарлы оқытудың мәселелері: неге бейімді – бағдарлы оқыту жүйесіне көшуіміз керек? // Открытая школа. – 2006. – №9.

6 Лапчик М.П. и др. Методика преподавания информатики. – М.: Академия, 2001.

7 <http://www.ispring.ru/products.html>

8 Зайцев В.С. Вузовская лекция. – Учебно-методическое пособие. – Челябинск: Издательство ЗАО «Библиотека А.Миллера», 2018.

9 2020-2021 оқу жылында Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан қ. : Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020.

ОРГАНИЗАЦИЯ ТРУДОУСТРОЙСТВА В НАО «ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ»

БИТКЕЕВА А. А.

PhD, директор, Департамент академической деятельности,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ЖАКУПОВ А. Н.

PhD, асоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

ЖАНПЕИСОВА З. М.

специалист, Центр карьеры, Торайгыров университет, г. Павлодар

ШАПИХОВА Н. Е.

специалист, Центр карьеры, Торайгыров университет, г. Павлодар

Трудоустройство выпускников является одним из важнейших показателей успешной подготовки обучающихся.

Согласно Приказов Министра образования и науки Республики Казахстан от 30 октября 2018 года № 595 «Об утверждении Типовых правил деятельности организаций образования, реализующих образовательные программы высшего и послевузовского образования» п.55 и «Квалификационных требований, предъявляемых к образовательной деятельности, и перечень документов, подтверждающих соответствие им» п.76 вуз должен обеспечивать трудоустройство не менее 50 % выпускников в разрезе направления подготовки кадров (Педагогические науки и Право не менее 60 %) в течение года выпуска, в том числе обеспеченность непрерывной трудовой деятельностью не менее трех месяцев – 50 %.

В соответствии с Программой развития НАО «Торайгыров университет» на 2020–2024 годы трудоустройство выпускников (совместно с занятостью: дальнейшее обучение в магистратуре, служба в армии, декретный отпуск) в 2021 году запланирован на уровне 98 %.

Центром карьеры совместно с кафедрами в течении учебного года проводится работа по трудоустройству выпускников (в 2020 и 2021 году проводилась в дистанционном (онлайн) формате из-за ограничений, связанных с пандемией коронавируса COVID-19).

Работа по повышению уровня трудоустройства проводится по следующим направлениям:

- 1) информационное сопровождение трудоустройства.
- 2) организация ярмарок вакансий и встреч с работодателями.
- 3) персональное трудоустройство выпускников.
- 4) трудоустройство по итогам прохождения производственной и преддипломной практики на основе долгосрочных договоров о

сотрудничестве.

5) развитие дуального обучения.

6) организация тренингов для выпускников.

Итогом данной работы стали следующие показатели трудоустройства (данные ГЦВП по отчислениям за сентябрь 2021 года).

Таким образом, из 1783 выпускников работают 1119 (1396 с занятостью) человек. Трудоустройство составляет 63 % (по данным вуза) / 78 % (с занятостью: обучение в магистратуре, служба в армии, выезд за пределы РК, отпуск по уходу за ребенком). На момент проведения конференции в декабре трудоустройство достигло показателя 95 %.

Таблица 1 – Показатели трудоустройства (данные ГЦВП по отчислениям за сентябрь 2021 года)

| Код и классификация направлений подготовки | Выпуск 2021 года по направлению подготовки | Количество трудоустроенных по направлению подготовки | |
|---|--|--|-----|
| | кол-во | кол-во | % |
| 6B011-Педагогика и психология | 18 | 15 | 83 |
| 6B014-Подготовка учителей с предметной специализацией общего развития | 62 | 57 | 92 |
| 6B015 Подготовка учителей по естественно-научным предметам | 2 | 2 | 100 |
| 6B016-Подготовка учителей по гуманитарным предметам | 5 | 5 | 100 |
| 6B017-Подготовка учителей по языкам и литературе | 41 | 32 | 78 |
| 6B021-Искусство | 7 | 6 | 86 |
| 6B022-Гуманитарные науки | 12 | 8 | 67 |
| 6B023-Языки и литература | 37 | 27 | 73 |
| 6B031-Социальные науки | 32 | 28 | 88 |
| 6B032-Журналистика и информация | 18 | 12 | 67 |
| 6B041-Бизнес и управление | 195 | 160 | 82 |
| 6B042-Право | 192 | 143 | 74 |
| 6B051-Биологические и смежные науки | 58 | 50 | 86 |
| 6B052-Окружающая среда | 41 | 32 | 78 |
| 6B053-Физические и химические науки | 11 | 9 | 82 |
| 6B054 - Математика и статистика | 4 | 4 | 100 |

| | | | |
|---|------|------|------|
| 6 В 0 6 1 - Информационно-коммуникационные технологии | 106 | 88 | 83 |
| 6В062-Телекоммуникации | 72 | 49 | 68 |
| 6В071-Инженерия и инженерное дело | 375 | 294 | 78 |
| 6 В 0 7 2 - Производственные и обрабатывающие отрасли | 168 | 134 | 80 |
| 6В073-Архитектура и строительство | 110 | 75 | 68 |
| 6В075-Стандартизация, сертификация и метрология (по отраслям) | 17 | 14 | 82 |
| 6В081-Растениеводство | 52 | 39 | 75 |
| 6В082-Животноводство | 32 | 25 | 78 |
| 6В083-Лесное хозяйство | 10 | 10 | 100 |
| 6В102-Социальное обеспечение | 9 | 8 | 89 |
| 6В111-Сфера обслуживания | 29 | 22 | 76 |
| 6В112-Гигиена и охрана труда на производстве | 14 | 10 | 71 |
| 6В113-Транспортные услуги | 54 | 38 | 70 |
| | 1783 | 1396 | 78 % |

Далее был проведен анализ мест трудоустройства. В таблице 2 приведен перечень крупных предприятий-партнеров Торайгыров университета, на которых трудоустраиваются выпускники.

Таблица 2 – Список крупных предприятий – баз практик с трудоустройством выпускников

| № п/п | Наименование предприятия | Количество трудоустроенных выпускников | | |
|-------|--|--|---------|---------|
| | | 2019 г. | 2020 г. | 2021 г. |
| 1 | ПФ ТОО «KSP Steel» | 91 | 51 | 50 |
| 2 | АО «Алюминий Казахстана» | 50 | 38 | 81 |
| 3 | ТОО «Павлодарский нефтехимический завод» | 45 | 44 | 45 |
| 4 | Аксуский завод ферросплавов - Филиал АО «ТНК «Казхром» | 33 | 28 | 24 |
| 5 | АО «Павлодарэнерго» | 23 | 15 | 15 |
| 6 | АО «Казахстанский электролизный завод» | 22 | 42 | 28 |
| 7 | ТОО «Компания Нефтехим LTD» | 19 | 12 | 18 |

| | | | | |
|----|---|-----|-----|-----|
| 8 | АО «Евроазиатская энергетическая корпорация» | 14 | 17 | 15 |
| 9 | АО «КазТрансОйл» | 12 | 1 | 2 |
| 10 | АО «Павлодарская Распределительная Электросетевая Компания» | 11 | 10 | 5 |
| 11 | ТОО «Проммашкомплект» | 9 | 4 | 3 |
| 12 | ТОО «Кастинг» | 2 | 7 | 4 |
| 13 | АО «ERG Service» (И-Ар-Джи Сервис) | 8 | 8 | 14 |
| 14 | ТОО «KazСтройПроект-ПВ» | 6 | 1 | - |
| 15 | ТОО «Павлодар-Водоканал» | 6 | 2 | - |
| 16 | АО «Казэнергокабель» | 4 | 1 | 3 |
| 17 | ТОО предприятие «Рубиком» | 3 | 3 | 4 |
| 18 | АО «СҮТ» | 3 | 3 | 3 |
| 19 | ТОО «Format Mach Company» ИМК | 2 | 2 | 2 |
| 20 | ТОО «Павлодарский трубопрокатный завод» | 2 | - | - |
| | ВСЕГО | 365 | 289 | 316 |

Таким образом, на крупных предприятиях-партнерах трудоустроено порядка 30 % выпускников 2021 года. В целом видна тенденция расширения мест трудоустройства выпускников, что требует от вуза налаживания более тесного сотрудничества с предприятиями МСБ и развитие собственных стартап-компаний у обучающихся.

Выводы

1 Вузом проводится системная работа по организации трудоустройства выпускников, которая позволяет обеспечивать требуемый МОН РК уровень трудоустройства.

2 Дальнейшая работа по организации трудоустройства требует от вуза налаживания более тесного сотрудничества с предприятиями МСБ и развитие собственных стартап-компаний у обучающихся.

РАЗВИТИЕ ТЕХНИЧЕСКОГО И ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ДАНИЯРОВА А. А.

студент, 1 курс, Академия логистики и транспорта, г. Алматы

В настоящее время улучшение и развитие высшего технологического образования стало стратегическим приоритетом для многих стран. В настоящее время сформировалась последующая систематизация наук: технические, естественные, общественные, гуманитарные и точные. Ибо конструкция образования основывается исходя из систематизации наук, то существенно установить специфики и направления формирования порядка технического образования, которое проявляет значимое воздействие на экономический уровень развития страны.

Техническое знание существенно отличается от других наук, так как оно всегда связано с техническим объектом. Кроме того, технически объект является искусственным, созданным для определённой цели, которой и подчинены его конструкция и функции. Во всех своих объектах исследований технические науки определяют связь устройства и его функций. Эта задача обусловлена назначением технических наук – раскрыть субъективные и объективные компоненты. Прогресс в технических знаниях заключается в развитии технического творчества, заключающегося в разработке (конструировании) того, чего еще не было, или в модернизации (улучшении характеристик) того, что известно. Овладение методологией творческой деятельности, проектирования и предвидения возможных последствий будущей профессиональной деятельности становится одним из важнейших направлений технического образования. Техническое мышление направлено на решение теоретических и практических задач. Цель теоретического мышления – открытие законов, свойств объектов, практическое мышление – это процесс, совершающийся в ходе практической деятельности. Отличительной особенностью технического образования является тесная связь образовательного процесса с практикой. В общем случае под термином «техническое образование» понимают, как правило, совокупность научно-технических и практических знаний, позволяющих решать производственно-технические, технологические, экономические и другие задачи. Однако в парадигме личностно ориентированной

педагогике существует новое понимание образованности: «не просто многознание и владение набором профессиональных навыков, а именно развитие многообразных способностей системного характера и высокой степени их продуктивности». Известно, что флагманами технического образования являются технические университеты.

«В отличие от классического, технический университет ориентирован на подготовку профессионалов, являющихся носителями целостной системной профессиональной деятельности, способных воспринять идеи устойчивого развития цивилизации и реализовать их в профессиональной сфере, а также обладающих повышенным уровнем культуры, творческим потенциалом, обеспечивающим их успешную профессиональную деятельность в условиях доминирования наукоёмких, интеллектоёмких и инновационных технологий» [1, 39].

Качество образования выпускников промышленных институтов зависит от уровня знаний у взятого контингента обучающихся, их возможностей и склонностей к изучению особых дисциплин. Эта предрасположенность соответственно формируется за несколько лет до завершения среднего образовательного учреждения порядком решения специальных испытательных заданий, устанавливающих расположение к той или другой специальности. Для технического образования профилирующими школьными предметами являются математика и физика, для некоторых профессий – и химия. Спустя разбора результатов тестирования образование школьников должен выстраиваться с большей устремленностью на изучение предметов, по которым представлены наилучшие результаты. Ход технического образования непосредственно сопряжен с получением практических навыков, без которых оно утрачивает ценность. Следовательно, особое место в учебном процессе принадлежит практическим занятиям, для которых изучаются научно-технические процессы, устройства, системы и прививаются навыки исследовательской работы, развивающие креативные способности.

Теперь можем рассмотреть совершенно противоположно техническому, это естественнонаучное образование. Естествознание, как один из направлений научного знания, также испытывает совершенные изменения, внося свой «идейный вклад в общий культурный вклад человечества, который оформляют стратегии естественно-научного мышления, научная ментальность, научное мировоззрение, научная изображение мира». Нам близка ее точка зрения, поскольку итогом естественно-научного образования принужден

представлять не исключительно принятый интегрированный охват знаний, навыков и умений, но и индивидуальные особенности выпускников: креативность, критичность мышления; присутствие естественно-научного мнения на мир; сформированность научного мировоззрения; знание ориентироваться в сложном, противоречивом, однако взаимозависимом мире. По мнению многих ученых естественнонаучное образование представляется лично и социально значимым, благодаря его огромному мировоззренческому, методологическому, массивному и познавательному потенциалу. Когда мы будем говорить о развитии естественнонаучного образование, то можно перечислить следующее: первый аспект- результативный. Подробная проработка теоретических задач содержания всеобщего образования позволило выработать немало значимых заключений об образовательном значении естественнонаучных дисциплин, необходимость которых в учебных намерениях школы того периода многими ставилась под сомнение. Так, например, по первенствующее место в ряду учебных объектов должно относиться исследованию природы, одной либо несколькими схематичным и опытным естественным наукам. Преподавательская значимость их определяется тем, что наблюдения и сравнения единичных фактов, разрешают учащемуся выражать всеобщие утверждения науки, а сочетания заключительных приносят более обширные выводы.

Вместе с тем в этих науках заключается возможность проверять общие выводы, положения, идеи в опыте и наблюдении. Таким образом, «наблюдения, индуктивное обобщение и дедуктивное рассуждение», по мнению содействуют раскрытию умственных способностей ребенка. [2, с. 270-652].

- стремление учащихся к жизни в сверттехнологичном обществе;
- формирование целой естественнонаучной картины мира и научного мировоззрения;
- обнаружение креативных возможностей и создание предпосылок для прорыва в области естественных наук, технологий и техники и тому подобное.

Второй аспект – мотивационный. Хорошее образование исключительно реализовать без достаточной мотивировки участников учебного процесса, основанной на крепком интересе к естествознанию.

- изучение академическим способом изучения – человек, обладающий научным методом, является достаточно востребованным специалистом и вне области своей специализации;

- существование в высокотехнологичном обществе – расположение определенным базовым набором естественнонаучных знаний позволит ориентироваться в современной сфере и так далее.

ЛИТЕРАТУРА

1 Фёдоров И. Б. Становление и развитие системы университетского технического образования России / И.Б. Фёдоров, И. Б. Балтян // Высшее образование в России. – 2012. – №11. – С. -39.

2 Каптерев, очерки [Текст] / П. Ф. Каптерев // Каптерев, П. Ф. Избр. пед. соч. – М.: Педагогика, 1982. – С. 270-652.

ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

ДЖУМАДУЛЛАЕВА С. А.

х.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
АБДУҒАЛИЕВА Қ. С., АБДИСАМАТ Д. Қ.
студент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

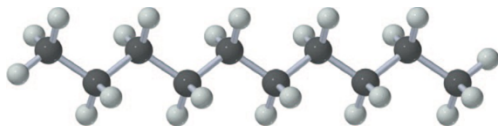
Компьютерлік оқыту технологиясы – жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуға, өздігінен шығармашылықпен жұмыс істей білу қабілетін және қызмет барысындағы іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. XXI ғасырда білім беру процесінің жаңа технологиялармен дамуына байланысты, жаңа буын өкілдерінің білім стандарттары өзгеріске ұшырауда. Қазіргі кезде әзірленіп жатқан білім стандарттары заманауи әлемдік үздіксіз өзгертін жахандық талаптарға сай болуы керек, технологиялық прогрестер мен процестердің кез келген жаңалықтарын оқушылар ерекше қуанышпен қарсы алады. Сондықтан балалардың қызығушылығы мен жоғары танымдық белсенділігін олардың жеке басының мақсатты дамуы үшін және жеке заманауи тұлға болып қалыптасуы үшін пайдалану өте маңызды.

Ұсынылатын мақаланың мақсаты мектепке химия сабақтарында оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру мақсатында оқытудың компьютерлік технологиясын қолдану мүмкіншіліктерін зерттеу болып табылады.

Оқытушының басшылығымен сабақтарда мектеп оқушылары компьютерлік технологияларды білім беру мақсатында қолдануға үйренуі, білім беруді шешу үшін ақпарат алу әдістерін меңгеруі, содан кейін ауқымды тапсырмаларды орындауы, білімді жалғастыруға мүмкіндік беретін дағдыларды игере алуы мүмкін. Сонымен қатар, соңғы жылдары оқушылардың жалпы жаратылыстану пәніне және әсіресе химияға деген қызығушылығының төмендегенін мойындау керек, бұл мектептегі білім беру проблемаларының бірі. Химияны оқытуда соңғы кезде болған теріс өзгерістердің себептері:

- бағдарламалық материалдың күрделілігінің артуымен және оны меңгеру үшін оқу уақытының қысқаруымен;
- оқу процесінің арнайы құрал-жабдықтармен жеткіліксіз қамтамасыз етілуімен байланысты.

https://wps.pearsoned.com/esm_brucice_essentials_2/110/28209/7221752.cw/index.html сайты кеңістікте 3-D молекулаларын, сонымен қатар тақырыпқа қатысы бар Companion сайтында болатын фильмдер мен интерактивті анимацияларды қолдануға мүмкіндік береді. Жүздеген 3-D молекулярлы қосылыс модельдерінің функциясы модельдерді айналдырып салыстырып көрсетуге (Сурет 1), өзгертуге, беттің электростатикалық потенциалын оқып-білуге мүмкіндік береді.



Сурет 1 – Алкан молекуласы 3D-моделінің көрінісі

Оқыту үдерісінің жаңа тәсілдері, құралдары мен әдістерін іздестіру жұмыстары белсенді түрде жүргізілуде. Педагогикалық іс-әрекеттің мақсаты қазіргі білім беру технологияларын енгізу мен интеграциялау арқылы білім сапасын арттыру, ал оны жүзеге асыруда ақпараттық технологиялар жетекші орын алады. Химияны оқыту саласында бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер анықталды:

- химияны оқытудың компьютерленген әдістерін құрудың негізгі принциптері мен әдістемелік әдістерін қарастыру;
- ақпараттық компьютерлік технологияларды қолдануды оқу процесінің жағдайына бейімдеу;
- денсаулыққа залалын тигізбейтін оқу ортасын құруға үлес қосу.

Біздің білім беру мекемесінде белгіленген мақсаттар мен міндеттерді іске асыру білім беру мекемелерін компьютерлендіру бағдарламасы аясында құрылған тиісті материалдық базаның болуына байланысты мүмкін болады. Ақпараттық технологияларды қолдана отырып оқытуға көзқарас, сабақтың әр кезеңінде оқу процесін жетілдіру үшін компьютермен қамтамасыз етілген мүмкіншіліктерді білу қажет.

Сабаққа дайындық кезеңінде компьютер келесі мүмкіндіктерді береді:

- сабақтың, тақырыптың, курстың тұтастай компьютерлік модельдерін құру – материалды ретке келтіру ;
- негізгі материалды қосымша ақпаратпен қамтамасыз ету;
- сынып пен жекелеген оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, материалды таңдау және жүйелеу.

Компьютермен сабақ өту арқылы мыналарға қол жеткізуге болады:

- уақытты үнемделуі;
- оқытудың эмоционалды, эстетикалық, ғылыми сенімділігін арттыру;
- оқытуды жекелендіру;
- материалды түрлі-түсті етіп безендіру;
- сабақтың маңызды мәселесіне назар аудару;
- кез келген уақытта таныс материалға оралу;
- оқыту мен оқуға деген ынтасын арттыру;
- материалды жүйелі түрде жинақтау;
- электронды материалдарды өзірлеу.

Мектепте химия пәнін оқытқанда компьютерлік технологияны қолдану жаңа материалды меңгеру сабақтарында тиімді болады. Сондықтан, жеке ақпараттық өнімдерді құру қажеттілігі туындайды. Компьютерлік презентация кез келген материалды ұсынудың және оқудың тиімді әдісі болып табылады. Слайдтық фильмдерді (Power Point) сабақта қолдану дәстүрлі әдістермен салыстырғанда ақпараттың жоғары деңгейі мен көлемін, олардың ақпараттық байлығын, айқындылығын қамтамасыз етеді. Білім кемшіліктерін уақытында толтыру және тақырыптың маңызды сұрақтарын бекіту үшін бақылау тапсырмаларын соңғы слайдқа қоюға болады. Егер оқушылар сұраққа жауап бере алмаса, онда дұрыс жауап үшін ақпарат бар слайдты қайтару мүмкіндігі бар [1, б. 37]. Осылайша, қиындық туғызған материалды талдау жүргізіледі. Көрнекі құралдарды қолдану (анимация, видео, динамикалық суреттер, дыбыс) оқу мүмкіндіктерін

едәуір кеңейтеді, оқу материалының мазмұнын көрнекі, түсінікті және қызықты етеді. Компьютерлік модельдеу химиялық процестерді зерттеуде таптырмайтын құрал болып табылады, оны тікелей бақылау қиын. Мұндай мысал – электролиттік диссоциация процесі, иондар арасындағы ерітіндіде болатын процестерді анық көрсететін ион алмасу реакцияларын зерттеу.

Химияны оқыту басқа пәндермен салыстырғанда ерекше болады, өйткені ол практикалық және зертханалық жұмыстарды қамтиды. Компьютерлік технологияны практикалық және зертханалық сабақтарда қолдану интерактивті бағдарламада компьютерде химиялық эксперименттер жүргізуге мүмкіндік береді. Сонымен, «виртуалды химиялық зертхана» электронды басылымында реагенттерді таңдауға, құюға, эксперименттік қондырғыларды жинауға, оларда химиялық тәжірибелер жүргізуге, химиялық реакциялардың «виртуалды» фотосуреттерін жасауға, бақылау нәтижелерін зертханалық журналға жазуға болады. Мұның бәрі нақты экспериментке дайындалуға мүмкіндік береді. Айта кету керек, виртуалды және нақты оқу тәжірибелері алмастырылмауы керек, бірақ бір-бірін толықтыруы керек. Бұл жағдайда компьютер мұғалімнің тиімді көмекшісіне айналды. Әрине, зертханада тәжірибе жүргізудің сөзсіз артықшылықтары бар, бірақ галогендер сияқты улы заттарды зерттеу кезінде виртуалды әлем денсаулыққа қауіп төндірместен, химиялық эксперимент жүргізуге мүмкіндік береді. Егер зертханада қажетті реактивтер мен құрал-жабдықтар болмаса, компьютерді пайдалану бұл кемшіліктің орнын толтыруға мүмкіндік береді [2, б. 75].

Компьютерлік технологияларды қолданудың тағы бір дәлелі – бұл оқушылардың білімін жылдам және тиімді бақылау. Электронды оқулықтардың көпшілігінде жаттығулар-тренажерлер, шешімдері берілген есептер, тест тапсырмалары бар.

https://wps.pearsoned.com/esm_hillpetrucci_genchem_4/16/4224/1081444.cw/index.html сайты арқылы жаңа медиа галерея көптеген анимациялар мен фильмдерді ұсынады, білімгерлер өздерінің түсініктерін тексере алады. Оқулықтың жаңа модулі оқулықтың әр тарауына динамикалық көрініс беру үшін ендірілген анимациялары, молекулалары мен фильмдері бар мәтіннің толық электронды нұсқасын қамтиды.

Кейбір бағдарламалық өнімдерде курстың әр тақырыбы бойынша оқушының білім деңгейін жазуға мүмкіндік беретін электронды журнал бар. Нәтижелерді бағалау жүйесі әр тақырып бойынша оқушының рейтингін анықтауға, үлгерім

динамикасын бақылауға және көрсетілген нәтижелерге сәйкес оқу процесін реттеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бақылау бағдарламаларын қолдану оқушылар үшін адекватты өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға ықпал етеді [3, б. 13].

Сонымен, қорыта айтқанда, жаңа компьютерлік технологияны оқу үдерісіне мақсатты түрде енгізу оқыту мен тәрбиенің мазмұнын, формалары мен әдістерін үнемі динамикалық түрде жаңартуға ықпал етеді, мұғалімге сапалы жаңа деңгейдегі білім беру бағдарламалық өнімдерін әзірлеуге және қолдануға байланысты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді, білімгерлердің зияткерлік қабілеттері мен дағдыларының қалыптасуына әкеледі.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Карпович Ж.С. Информационные технологии на уроках химии // Химия: проблемы выкладки. - №7. – 2008. – С.37–40.
- 2 Курдюмова, Т. Н., Курдюмов, Г. М. Компьютерные обучающие игры // Химия. Методика преподавания. - №1. - 2004. - С. 75–77.
- 3 Раткевич, Е. Ю. Проблемы компьютеризации процесса образования // Химия. Методика преподавания в школе. - №1. - 2001. - С.13–18.

АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНЫП ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ МҮМКІНДІКТЕРІ

ДОСУМБЕКОВА С. Г.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қашықтықтан білім беру – өмір талабына сай кең тараған білім берудің заманауи түрі. Қашықтықтан оқыту әдісінің мәні нақты уақыт немесе білім алушының өзі қалаған уақытында қашықтықтан оқу үдерісін жүзеге асыруда жатыр. Студент пен оқытушы интернет байланысы арқылы байланысады, оқытушы дәріс береді, ал студент білім мен тапсырмаларды алады, практикалық жұмыстарын орындайды. Сонымен бірге, оқытушы оқушыға кез келген қашықтықтан сабақ бере алады, олар әртүрлі елде және әртүрлі континентте де өмір сүре алады. Оқытудың екі түрі кең қолданыста: синхронды оқыту – виртуалды сыныпқа ұқсас, бір уақытта оқумен

айналысатын оқушылар тобын қамтиды. Оқытудың бұл түрінде оқушы мен оқытушы бір уақытта бір жерде болады. Ол үшін топтық сөйлесулер, веб-семинарлар, бейне конференциялар сияқты мультимедиялық компоненттер қолданылады. Асинхронды оқыту – қажетті онлайн-ресурстармен өздігінен оқуға негізделген оқушыға бағытталған оқытуды қамтиды. Бұл жағдайда электронды пошта, электронды курстар, онлайн форумдар, аудио-бейне жазбалар сияқты технологиялар қолданылады.

Ақпаратты қашықтықтан жіберу технологиясы интернет технологиялардың дамуының, электрондық коммуникациялардың таралуының арқасында мүмкін болды. Қашықтықтан оқытудың күндізгі оқу үдерісінен айырмашылығы сабақтарды өткізу әдістемесінде.

Сондықтан мектеп оқушылары мен студенттердің тәрбиесін жүзеге асыруда әдістемелік өзгерістерді талап етеді. Қашықтықтан оқыту технологиялары ақпаратты берудің келесі әдістеріне негізделген:

1 Электрондық оқулықтар мен анықтамалықтар: ақпаратты қамтиды және сақтайды.

2 Интернет: ақпараттың кез келген түрін (мәтін, графика, бейне, фото, дыбыс), семинарлар, пікірталастар түріндегі екі жақты коммуникацияны береді.

Қашықтықтан білім беруді жүзеге асыру үшін нақты уақыт режимінде қашықтықтан байланыс қажет. Мұндай байланысты қамтамасыз ету үшін келесі құралдар мен құрылғыларды қамтитын техникалық қолдау қолданылады:

- Ақпаратты тарату желісі (Интернет). Бұл желі оқытушы мен оқушының бет-бейнесін, берілген бейне ақпараттарды (мәтіндер, кестелер, суреттер) және ауызша ақпаратты беру функцияларын алады.

- Нақты режимде ақпаратты қабылдауды және жіберуді қамтамасыз ететін құрылғылар. Бұл құрылғыларға компьютерлер, планшеттер, кейде ұялы телефондар жатады. Құрылғы оқытушы мен оқушы арасындағы көрнекі және дыбыстық байланысты қамтамасыз етуі керек.

Қашықтықтан оқыту әдістері. Оқушылар мен студенттерді дәстүрлі оқытуға дәрістер, практикалық жұмыстар, өзіндік ізденіс, жазбаша тапсырмалар және ауызша сұхбат жатады. [1. 6.428]

Білім берудегі қашықтықтан оқыту технологиялары қолданылатын әдістердің кейбір өзгерістерінің болуын болжайды:

1 Дәріс немесе дайын ақпаратты баяндау: студенттен белгілі бір деңгейде өзін-өзі ұстауды талап етеді.

2 Өзіндік зерттеу (конспект): өзгермейді, өйткені екі жағдайда да (күндізгі оқу немесе қашықтан оқыту) студент оқытушыға ізденіс немесе зерттеу нәтижесін береді, оны өз бетінше орындайды.

3 Практикалық жұмыс: әлдеқайда қиын. Олар оқытушыдан егжей-тегжейлі қадамдық нұсқауларды және жұмысты қалай орындау керектігі туралы терең кеңестер әзірлеуді талап етеді. Кейбір жағдайларда практикалық жұмысты қашықтықтан орындау мүмкін емес.

4 Тапсырмаларды орындау: мәтінді жіберу түріндегі өзгерістер. Тапсырманы жіберу мен алудың ыңғайлылығы үшін бір санды таңдау арқылы ұзақ есептеулердің нәтижесін көрсетуге болатын тесттер қолданылады.

5 Ауызша сұрау: студенттен өзін-өзі тәрбиелеуді талап етеді, өйткені қашықтықтан сұрау кеңестерді, көшірмелерді және мектептегі күндізгі оқу нысанында рұқсат етілмейтін басқа да құралдарды пайдалануға мүмкіндік береді.

Оқытудың дәстүрлі әдістері қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру үшін өзгерістер мен толықтырулар енгізуді талап етеді.

Қашықтықтан оқытудың кең таралуы қашықтан оқытудың маңызды артықшылықтарымен түсіндіріледі:

- Мүмкіндігі шектеулі және жиі ауыратын балалар үшін жету қиын аймақтарда сабақтарды ұйымдастыру мүмкіндігі, шетелдік ЖОО-да оқу мүмкіндігі.

- ЖОО-да студенттерді толыққанды қашықтықтан оқыту мүмкіндігі.

- Эпидемия кезінде немесе қиын ауа-райында жаттығу мүмкіндігі.

- Әрбір оқушыны оқытуға жеке көзқарас.

- Оқу уақытына адал көзқарас.

- Өздігінен оқу, екінші мамандықты, қосымша білім алу мүмкіндігі.

- Оқыту шығындарын азайту.

- Өзін-өзі реттеу және студенттің жауапкершілігі.

- Білімнің әмбебап қолжетімділігі: кез келген жас ерекшелігі, білім деңгейі, кәсіби дайындық, әлемнің кез келген нүктесінде коммуникациялық байланыстың бар болуы.

Қашықтықтан оқытуды эксперименттік енгізу білім беру үдерісінің құнының орта есеппен 40 %-ға төмендегенін растайды. Қашықтықтан оқыту технологиялардың бірден-бір кемшілігі - жанды қарым-қатынастың болмауы, онсыз толыққанды тұлғаны қалыптастыру мүмкін емес.

Қашықтықтан оқытудың артықшылықтары: мектептегі пәндерді оқытудың қашықтан түрі бірқатар артықшылықтарды көрсетеді: қашықтан оқыту барлық сатыларда – кіші курстан бастап мектеп бітірушілерге дейін оқуға мүмкіндік береді; пәндерді таңдауда үлкен мүмкіндіктер; әдістердің кең ауқымы.

Мектеп оқушыларын қашықтықтан оқыту оны орта білім алудың басқа әдістерінен ерекшелендіретін және оның жаңашылдығы мен өзектілігін көрсететін бірқатар сипаттамаларға ие: оқу-тәрбие үдерісінің негізгі бөлігі оқытушы мен оқушының тікелей өзара әрекетін қажет етпейді; негізінен ақпарат алмасудың электрондық құралдары пайдаланылады; интербелсенді өзара әрекеттесу эпизодтық емес, тұрақты; еңбек өнімділігі үшін ең үлкен жауапкершілік оқушылардың өздеріне жүктеледі. Бастапқыда қашықтан орта білім беру мәжбүрлі шара ретінде қабылданса, қазір әртүрлі жастағы оқушылар арасында танымал бола бастады [2, б. 450].

Қашықтықтан оқыту бірқатар қиындықтарға толы: оқушыға берілген ақпарат оның өз бетінше түсінуін талап етеді; дәстүрлі оқыту түріне қарағанда оқытушыға көбірек еңбекті талап етеді, педагогикалық импровизацияның шектеулі мүмкіндіктері, өйткені ақпаратты ұсыну алгоритмі алдын ала ойластырылған, уақытша күн тәртібі, балалар тапсырмаларды қабылдап, оларды сабақ аясында сақтау үшін орындағандарын жылдам жіберуі керек. Оқушылардың мотивациясының төмендігі, соның салдарынан: Zoom платформасы арқылы оқу кезінде балалардың назары жиі ауытқиды, сабақ барысын жоғалтады және сабақтың қарқынын бәсеңдетеді, бұл олардың оқу үлгерімі мен біліміне кері әсер етеді, өйткені оларда сабақ сағаттары дәстүрлі оқытумен салыстырғанда әлдеқайда аз. Бұл қашықтықтан оқытудың маңызды мәселелерінің тиімділігін арттыруы мүмкін. Сонымен қатар, зерттеулер оқушылардың бастапқы деңгейінің біркелкі еместігі, ұйымдастырудың әртүрлі формалары мен кері байланыс түрлері қашықтықтан оқыған оқушылардың нәтижелерінің дәстүрлі түрде сабақ беретін балаларға қарағанда жиі төмен болуына әкелетінін анықтады.

Негізінен Қазақстандағы оқу орындары британдық қашықтықтан оқыту үлгісін ұстанады. Оқу ақпаратын жеткізу нұсқаларын қарастырған кезде қашықтан оқытудың үш негізгі технологиясын бөліп көрсетуге болады: кейс технологиясы, телекоммуникациялық технология, желілік технология. Бұл технологиялардың барлығын қарапайым қашықтықтан оқыту технологияларының қосылуының нәтижесі ретінде қарастырған жөн. Көрсетілген технологиялар

бөлінісінің классификациялық белгісі негізінен оқу материалын білім беру мекемесінен студенттерге жеткізу әдісі және оның жұмысының нәтижесі болып табылады. Әдетте, бұл технологиялардың ешқайсысы таза түрде пайдаланылмайды, бірақ басқа қашықтықтан білім беру технологияларының элементтерімен бірге жүзеге асырылады [3, б. 251].

Кейс-технология – ақпаратты тасымалдаушылардың әртүрлі түрлерін пайдалана отырып, өз бетінше оқуға арналған оқу-әдістемелік кешендердің мамандандырылған жинақтары түріндегі студенттерді ақпараттық білім беру ресурстарымен қамтамасыз етуге негізделген қашықтықтан оқыту технологиясы.

Желілік немесе интернет технологиясы – білім алушыларға ақпараттық білім беру ресурстарына қол жеткізуді қамтамасыз ету және білім беруді жүзеге асыру және басқару үшін әдістемелік, ұйымдастырушылық, техникалық және бағдарламалық құралдар кешенін қалыптастыру үшін ғаламдық және жергілікті компьютерлік желілерді пайдалануға негізделген қашықтықтан білім беру технологиясы. оның субъектілерінің орналасқан жеріне қарамастан процесс.

Телекоммуникациялық (ақпараттық спутниктік) технология – бұл студенттердің цифрлық кітапханалар түрінде ұсынылған ақпараттық білім беру ресурстарына қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін деректерді берудің және телехабар таратудың негізінен ғарыштық спутниктік құралдарын, сондай-ақ ғаламдық және жергілікті желілерді пайдалануға негізделген қашықтықтан білім беру технологиясы, бейнелекциялар және тағы басқа оқу құралдары.

Қазақстан Республикасының кредиттік оқыту жүйесіне көшуімен қашықтықтан оқытудың желілік формаларының рөлі артады. Желілік технологияларды қолдану студенттерге оқу материалдарына толық түрде және кез келген уақытта қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Қорыта келе, қашықтықтан оқыту жүйесінің рөлі қазіргі таңда білім саласы үшін өте жоғары, себебі бұл жүйе арқылы оқытушыларымыз бен оқушыларымыз әлемдік ақпараттармен байланысуға, білімдерін онлайн жалғасыруға, ғылыми және шығармашылық жұмыстарын жетілдіруге, әлемдік ақпарат кеңістігінде өздерінің білімдерін шындауға зор мүмкіндік алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мироненко С.П. Концепция создания и развитие системы дистанционного образования в Казахстане, - М.: Госкомвуз, 2015 г..

2 Назаров П.А., Руденко Т.В. Роль практикума в учебном процессе и его реализация в ДО // Научное и методическое обеспечение системы дистанционного образования: материалы Международной конференции. - Томск, 2018.

3 Вознесенская, Е. В. Дистанционное обучение - история развития и современные тенденции в образовательном пространстве [Текст] = Distance Education - History of Development and Modern Tendencies in the Educational Space / Е. В. Вознесенская // Наука и школа. - 2017. - № 1.

4 Киикова, М. Х. Особенности систем дистанционного обучения, стандартизация таких систем в системе образования / М. Х. Киикова, А. Н. Башлаева, А. Р. Эльдарова // Школа будущего. - 2017. - № 2.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ КӘСІБИ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

ДОСЫМ С. М.

м.ғ.к., доцент, Қазақстан-Ресей медициналық университеті, Алматы қ.
МУСТАФИНА Р. М.

т.ғ.к., доцент, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
МУСЕКЕНОВА Г. О.

магистр, аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Глазго қаласында (2021 ж. 31 қазаннан – 12 қарашада) өткен климаттың өзгеруі (COP26) жөніндегі Әлемдік көшбасшылар қатысуымен БҰҰ Шектік конвенция Саммитінде, ҚР Премьер-министрі Асқар Мамин сөйлеген сөзінде Қазақстан әлемде бірінші болып Париж келісімін ратификациялағанын (2016 ж. 6 желтоқсан) атап өтті [1, 1 б.]. Аталған құжатты іске асыру жөніндегі іс-шаралар барысында ҚР 2030 жылға қарай парниктік газдар шығарындыларын 15 %-ға қысқартуға ниетті. Қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін Қазақстан ұлттық деңгейде айқындалатын салымдар үлесін жаңартты, сондай-ақ 2021 жылғы қаңтарда жаңа экологиялық кодексті қабылдады [2, 2 б.]. Қазақстан жаңартылатын энергия көздерінен (ЖЭК) энергия көлемін 3 %-дан 15 %-ға дейін 5 есе, экологиялық таза көздерден энергия өндіруді 20 %-дан 38 %-ға дейін 2 есе арттыруды жоспарлап отыр. 2025 жылға қарай 2 млрд. астам ағаш отырғызу есебінен көміртекті сіңіру әлеуеті артады. Көмірден өндірілетін энергияның үлесі 70 %-дан 40 %-ға дейін төмендейді деп жоспарлануда.

2020 жылғы желтоқсандағы климаттық амбициялар жөніндегі саммитінде ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстанның 2060 жылға қарай көміртекті бейтараптыққа қол жеткізуге ұмтылған мақсатын жариялады [3, 1 б.]. Оны іске асыру үшін ҚР Үкіметі энергетика, өңдеу өнеркәсібі, ауыл және орман шаруашылығы, көлік, ТКШ және қалдықтарды қайта қолдануға баса назар аударып, экономиканың барлық секторларында елеулі реформаларды көздейтін стратегиялық құжаттарды әзірлеуді аяқтауға жақын қалды. Қазақстанның көміртегі бейтараптығы жерді пайдалану мен суды пайдаланудың тұрақтылығын, экономиканың энергетикалық тиімділігін арттыру, экологиялық таза, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін электрлендіру және кең ауқымды пайдалану арқылы қол жеткізілетін болады.

Үкімет басшысы Глазго қаласында өткен Саммитте Қазақстанның орнықты даму бойынша Орталық Азияның өңірлік климаттық хабы болуға қарсы еместігін растады. Бұл жасыл қаржыландыруды тарту, АХҚО жасыл қаржы орталығының және басқа да өңірлік ұйымдардың алаңында білім мен инновациялар алмасу арқылы «жасыл» экономикалық өсуді технологиялар трансферті арқылы қамтамасыз етуде өңір елдерінің күш-жігерін біріктіруге мүмкіндік береді [1, 1 б.]. Көміртекті бейтараптыққа, декарбонизацияға және энергетикалық ауысымға көшуге қол жеткізу бойынша қабылданып жатқан шараларды ескере отырып, 2020 жылдың қорытындысы бойынша энергетикалық индекстік Трилемма қорытындылары бойынша Қазақстан рейтингте 42 – орынға (2019 жылы – 59-орын) иеленді [4, 10 б.].

Көміртек бейтараптылығы, декарбонизация және ЖЭК-ке және экологиялық таза көздерден энергия өндірудің басқа түрлеріне энергетикалық көшу саласында алға қойылған мақсаттарға энергетика саласындағы мамандарды даярлаусыз, ЖОО-да оқу барысында қалыптасқан экологиялық құзыреттілікпен қол жеткізу мүмкін емес.

Маманның экологиялық проблемаларды шешу бойынша құзыреттілігі байқалады, яғни ол сәйкесінше меңгерген тиісті құзыретке ие болуы, нақтырақ ол оқу процесінде қалыптастырылған және тәжірибелік қызметін жеке қасиеттеріне, ал ол негізінде барлығы ЖОО-да алған мамандығы бойынша біліміне және іскерлігіне, дағдыларына жұмысына иелігін пайдалана алуындағы. Бұл ретте ол өндірістік саланың сай кәсібінде жұмыс істеу кезінде технологиялық процестің талаптарына, лауазымдық міндеттердің негізінде қоршаған

ортаға әсер ету ережелері бойынша қазіргі заманғы нормативтік талаптарын сақтай, өз жұмысын орындауға дағдыланған.

Маманның экологиялық құзыреті – студенттерді дайындағанда, оларды қоршаған ортаға зиян келтірмей және биосфераны сақтай отырып, антропогендік қызметті жүзеге асыруға бағыттау, олардың таңдаған мамандығына сәйкескесінше өндіріс саласында тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті экологиялық тұрғыда қойылатын әлеуметтік талап болып келеді [5, 50 б.].

Қазіргі заманғы кәсіптік, оның ішінде техникалық білім берудің мақсаты – экологиялық қауіпсіздік талаптарын сақтай отырып, тікелей кәсіби міндеттерді жүзеге асыруға, қоғамның орнықты даму тұжырымдамасын іске асыруды қамтамасыз ететін жаңа технологиялар мен технологиялық жүйелер құруға қабілетті маман даярлау. Бірқалыпты даму – бұл қоршаған кеңістіктің тіршілікті қамтамасыз ететін жағдайын сақтауға ықпал ететін шеңберде адамзат қоғамының барлық іс-әрекеттерін жүзеге асыру, демек, экономика мен қоғамның прогрессивтілігін анықтайтын негізгі қасиет экологиялық таза, бұл ластануды жоюды және табиғаттың бұзылуын білдіреді. Басты шарты қоғамды экологияландыру болып табылатын орнықты даму қағидаттарын іске асыру экологиялық білім беру мен тәрбиелеудің іске асарлық жүйесін құруды талап етеді. Қоғамды экологияландыру – бұл адамның табиғатпен үйлесімділігіне қол жеткізуге бағытталған қоғамдық көзқарастар жүйесін қалыптастыру процесі. Сонымен қатар, қоғам эволюциясының принципі жүзеге асырылады, ол оның қажеттіліктерін қанағаттандыруға, табиғатты сақтай отырып және қоршаған ортаның тиісті сапасын сақтай отырып, халықтың өмірі мен денсаулығының жоғары сапасын қамтамасыз етуге бағытталған.

Кәсіптік білім беру мақсатына қол жету ол, тек оқу пәндерін экологияландыру арқылы болады, яғни бұл пәндердің мазмұнына экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін енгізуді білдіреді, бұл маманның экологиялық күзіреттілігін және экологиялық құндылықтарды дамытуға негізделген жаңа дүниетанымды қалыптастыруға ықпал етеді. Қазіргі уақытта жоғары оқу орнының түлегі бәсекеге қабілетті болуы үшін оған экологиялық білім, дағдылар, осы саладағы шығармашылық тәжірибе, өзін-өзі тәрбиелеу, жаңа экологиялық жетістіктер мен білім саласындағы өз біліктілігін өз бетінше арттыру, қолда бар білімді дағдыландыру, дағдыларды жаңарту қажет.

Энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету кезінде энергетикалық мамандықтар студенттерінің экологиялық құзыреттілігін қалыптастырудың объективті шарты кейінгі ұрпақ үшін биосфераны сақтай отырып, қоғамның тұрақты даму тұжырымдамасын іске асыру қажеттілігі және үнемі өсіп келе жатқан энергия тұтыну, барланған энергия қорларын азайту, қоршаған ортаның ластануы, техногендік және табиғи апаттар жағдайында энергетикалық қауіпсіздікті арттырудың шиеленісетін мәселелері болып табылады.

Экологиялық білім мен тәрбиенің дамуына елеулі үлес қосқан ғалымдар экологиялық білім мен тәрбие мәселесі кешенді, пәнаралық екенін атап өтті [6, 405 б.; 7, 560 б.]. Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету проблемаларын шешуге ықпал ететін мәселелерді жалпы білім беретін, базалық және бейінді пәндердің мазмұнына енгізу студенттерде әртүрлі білім, білік, дағды, қызмет тәсілдерін (табиғи объектілерді, кешендер мен ресурстарды ұтымды пайдалану туралы, қоршаған ортаны ластанудан қорғау жөніндегі шаралар туралы, энергия және ресурс үнемдеу жөніндегі, технологиялық процестерді, жүйелер мен жабдықтарды онтайландыру жөніндегі, қалдықсыз технологияларды енгізу жөніндегі дүниетанымдық, жаратылыстану ғылыми, табиғат қорғау) қалыптастырады, ал ол тұрақты даму шеңберінде кәсіби қызметті жүзеге асыру үшін қажетті.

Курстық, дипломдық жұмыстар мен жобаларды, экологиялық бағыттағы элементтермен өзіндік жұмыстың басқа түрлерін орындау кезінде студенттерде мақсаттар мен міндеттерге, тапсырмалар мен пәннің мазмұнына байланысты әртүрлі мәселелерді шешудің оңтайлы нұсқаларын, тәсілдерін табуға дағдыларын жақсы дамытады.

Студенттердің экологиялық күзіреттілігін қалыптастыру процесінде мамандандырылған пәндер ерекше орын алады, оларды оқу кезінде болашақ инженерлер кәсіби қызметке қажетті дағдыларды, дағдыларды дамытады, білім алады. Кәсіпорындарда экологиялық менеджмент жүйесін енгізуді және өнеркәсіптік кәсіпорындардың экологиялық жауапкершілігінің өсуін ескере отырып, мамандандырылған пәндерді оқыту экономиканың, қоғамның орнықты даму талаптарын ескере отырып жүзеге асырылуы тиіс.

«Электр энергетикасы» мамандығының «Жылумен жабдықтау негіздері», «Электрмен жабдықтау» пәндерін оқу кезінде энергия мен ресурсты үнемдеу мәселелеріне баса назар аударуда студенттерде энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде экологиялық құзыреттіліктің келесі маңызыдылықты қалыптастыруға ықпал етеді:

- 1) шикізат және энергетика ресурстарын ұтымды пайдалану

жолдары мен тәсілдерін айқындау; 2) ресурс және энергия үнемдеу іс-шараларының жолдары мен тәсілдерін айқындау; 3) ресурс және энергия тиімділігін арттыру жолдары мен тәсілдерін; 4) қалдық жылууды, өнімдерді және технологиялық процестердің шығарындыларын пайдалану жолдары мен тәсілдерін анықтау [8, 15 б.].

Студенттерде мәселелерді шешудің бірнеше нұсқаларын әзірлеу және талдау, оңтайлысын анықтау; қаралып отырған жағдайға сәйкес келетін заңнамалық және нормативтік-әдістемелік құжаттардан нормативтер мен ұсыныстарды таңдау; экологиялық сараптама, экологиялық қауіпсіздік жағдайын талдау және мониторинг жүргізудің қажетті әдістері мен құралдарын оңтайлы таңдауды жүзеге асыру; дамыған елдердегі проблеманың жай-күйін зерделеуден алынған тиісті білім мен тәжірибені таңдау және практикада қолдану; қоршаған ортаны қорғаудың белсенді нысандарын анықтау және; энергия мен ресурсты үнемдеудің оңтайлы нұсқасын әзірлеу және таңдау; кәсіпорынның мүмкіндіктеріне қарай экологиялық қауіпсіздіктің басым міндеттерін айқындау; экологиялық нормаларды қамтамасыз ету бойынша ұйымдастыру – басқару іс-шараларының оңтайлы нұсқасын таңдау; жаңа технологиялар мен жабдықтарды енгізуді негіздеп жүзеге асыру; экологиялық қызметті жандандыруға ынталандыруды таңдауды жүзеге асыру; табиғатты қорғау саласында өзін-өзі тәрбиелеудің және біліктілікті арттырудың оңтайлы жолын таңдау, әр түрлі пәндерді олардың экологиялығын ескере отырып зерттеу болашақ мамандардың экологиялық құзіреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді.

«Қазақстан-2050» стратегиясы шеңберіндегі білім беру саласындағы басымдықтар» құжатында білім беруді дамыту тұжырымдамасын іске асыру нәтижесінде қазақстандық білім беру жүйесі нәтижеге бағдарланған толыққанды, сапалы, бәсекеге қабілетті білім беруді қамтамасыз етуі тиіс екендігі атап көрсетіледі. Яғни, заманауи білім берудің негізгі мақсаты – бұл білімнің, дағдылардың қарапайым жиынтығы емес, оларға негізделген жеке және әлеуметтік құзыреттілік – ақпаратты өз бетінше алу, талдау, тиімді пайдалану, тез өзгеретін әлемде ұтымды және тиімді өмір сүру және жұмыс істеу қабілеті.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 <https://24.kz/ru/news/policy/item/507757-a-mamin-prinyal-uchastie-v-globalnom-sammite-po-izmeneniyu-klimata-cop26>.

2 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39768520.

3 <https://www.climateambitions summit2020.org>.

4 Материалы XIV Евразийского форума KazEnergy. <https://eenergy.media/2021/10/07/balans-komponentov-navigatsiya-izmenenij-po-energeticheskim-regionam/>

5 Хуторский А. В. Современная дидактика : учебное пособие / – 2-е изд. перераб. – М. : Высшая школа, 2007. – 639 б.

6 Харламов И. Ф. Педагогика. – Минск : Университетское, 2001. – 272 б.

7 Пидкасист П. И. Педагогика. / Учебное пособие для студентов педагогических вузов и колледжей / Под ред. П. И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2001. – 640 б.

8 Мустафина Р. М., Мустафина Г. М. Педагогическая модель формирования экологической компетентности в процессе изучения профилирующих дисциплин. – Ж. Вестник ПГУ. Серия педагогическая. – Павлодар: Издательство «Кереку» ПГУ им. С.Торайгырова, № 2, 2013. С. 151-158

9 <https://articlekz.com/article/11173>

10 Международные обязательства Казахстана по изменению климата. energygrom.kz

РАЗВИТИЕ ДИЗАЙН-МЫШЛЕНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ В РАМКАХ ОБУЧЕНИЯ ИНФОРМАТИКЕ В ПРОФИЛЬНОМ КЛАССЕ

ЖҰМАБАЙ Ж. М.

учитель информатики, ООШ № 32, г. Павлодар

В данной статье автор рассматривает проблему развития дизайн-мышления у школьников в рамках обучения информатике в профильном классе. Первоначально обосновывается актуальность темы, дается определение понятию дизайн-мышления, характеризуется структура дизайн-мышления и описываются педагогические условия его формирования. В рамках статьи доказывается, что специфика урока информатики дает педагогу преимущества в формировании дизайн-мышления школьников, анализируются возможные технологии данного процесса, формулируются выводы относительно способностей как индикаторов эффективности педагогического процесса в части формирования дизайн-мышления.

Ключевые слова: дизайн-мышление, креативность, инновационность, образовательный процесс, урок информатики, технологии, способности.

Анализ возможностей развития дизайн-мышления у школьников является актуальной проблемой, что обусловлено целями и задачами современной педагогики по максимально эффективному развитию возможностей и способностей человека, в том числе способностей мышления, которые формируются в процессе развития человека на протяжении всей жизни и особенно важны в условиях современного мира [1]. М. В. Панкина называет дизайн-мышление острой необходимостью каждого человека, что обусловлено бурным развитием цифровых технологий, постоянным расширением коммуникативных возможностей и непрерывной глобализацией: только обладающие дизайн-мышлением люди обладают свободой в развитии и выборе профессиональной траектории, позволяющими раскрыть потенциал и адаптироваться к изменяющимся жизненным обстоятельствам и условиям [2].

Актуальность рассмотрения данной проблемы обусловило интенсификацию анализа возможностей формирования дизайн-мышления на различных уровнях образовательной системы: от детских садов [3] до высшей школы [4], но в рамках данной статьи развитие дизайн-мышления будет рассматриваться на примере общеобразовательных учреждений.

Прежде всего, необходимо определиться с трактовкой центрального понятия рассматриваемой темы. Под дизайн-мышлением принято понимать комплекс установок мировоззренческого и методологического плана, активное использование которых в жизнедеятельности человека как особой установки создания, оценочных суждений и способов творческой деятельности необходимо для создания успешных инновационных продуктов [5].

По мнению С. А. Алашеевой, в структуру дизайн-мышления входят творческий подход, любопытство, инновационность и оптимизм, а также потребность осуществления командной работы с ориентацией на человека в процессе решения существующих проблем и поиска нестандартных решений обычных ситуаций [6]. Ю. А. Васерчук конкретизирует данное представление, формируя структуру дизайн-мышления из базовых видов художественного мышления: композиционного, колористического, пластического, объемно-пространственного, конструктивного, комбинаторного, кинетического и пр. [7].

При этом в качестве необходимого условия образовательного процесса для формирования дизайн-мышления является параллельное развитие креативных способностей и цифровых компетенций, что в своей совокупности может сформировать своего рода культурный код человека, живущего в эпоху цифровой экономики [8].

Показателями сформированности дизайн-мышления у человека, по мнению Н. А. Фроловой и И. В. Алещановой, являются такие ключевые характеристики, как активное действие учащегося в соответствии с целенаправленными стратегиями, использование продуктивных рассуждений, а также невербальных инструментов графического или пространственного моделирования [9]. Данную мысль развивает О. В. Таскаева, отмечая что именно урок информатики в структуре школьных предметов дает возможности для развития дизайн-мышления у подростков. В частности, предлагается использовать для этих целей современные технологии на занятиях по компьютерной анимации, в рамках которых обобщаются знания о формировании интереса к дизайну, развитии креативности, об освоении методики творческого поиска и о достижения результата в творческой деятельности детей школьного возраста [10].

При формировании дизайн-мышления школьников учителю информатики необходимо обеспечить протекание следующих этапов:

- 1 Эмпатия.
- 2 Фокусировка.
- 3 Генерация идеи.
- 4 Выбор идеи.
- 5 Прототипирование.
- 6 Тест [11].

Ю. А. Васерчук выявляет следующие образовательные технологии, направленные на формирование и развитие профессионального дизайн-мышления:

1 Использование мультимедийных технологий в образовательном процессе. Это облегчает восприятие информации учащимися, поскольку соответствует существующему в настоящее время вектору развития потребительского подхода, в том числе и к образованию.

2 Ручное конспектирование без использования диктофонов и цифровых средств развивает аналитическую сторону дизайн-мышления, что ложится в основу дальнейших созидательных и познавательных процессов.

3 Использование технологий пересказа и изложения (прежде всего, в игровых и интерактивных формах) помогают структуризации знаний учащегося и позволяют сформировать упрощенную модель усвоенного материала.

4 Самостоятельная исследовательская работа и проектная деятельность учащихся позволяют оценить уровень сформированного у них дизайн-мышления, поскольку в данных процессах проявляются все этапы: от эмпатии при выборе темы проекта до тестирования конкретного выработанного в результате исследовательской или проектной деятельности продукта [12].

В ходе формирования дизайн-мышления у школьников на уроке информатики у учащихся должны быть сформированы восемь основных способностей, к числу которых можно отнести:

1 Навык решения неоднозначных задач (неоднозначные и неопределенные ситуации должны познакомить обучающихся с тактикой их успешного разрешения).

2 Способность учиться у других (учащиеся должны быть чувствительны к другим и их решениям).

3 Способность к синтезу информации (учащиеся выдвигают гипотезы на основании абдукции).

4 Навык проведения быстрых экспериментов (участие способны генерировать идеи и осуществлять их оперативное тестирование).

5 Способность видеть связи объекта с конкретным и абстрактным (учащиеся рассматривают конкретный объект в большой экосистеме).

6 Способность к осознанному созданию нового (учащиеся осуществляют проектную деятельность, используя адекватные методы, учитывая все детали конкретной ситуации).

7 Способность к продуктивному общению, выражению идей и смыслов (учащиеся могут обобщить и упорядоченно изложить сущность своих идей).

8 Способность к созданию собственного проекта (учащиеся формулируют идею проекта как проблему, способны подобрать команду, определить необходимые для решения инструменты, обосновать потребности в методах и ресурсах для реализации данного проекта) [13].

Появление новых информационных компьютерных технологий, их развитие и совершенствование, проникновение во все сферы человеческой деятельности обуславливают переосмысления и трансформации действующих подходов к подготовке будущих

специалистов, в частности профессиональной подготовки педагогов компьютерного профиля, которая состоит из психолого-педагогической и художественной части. В системе современного образования важное значение уделяется компьютерным графическим технологиям. С их помощью можно осуществлять проектировочную деятельность и создавать изображения, которые практически невозможно отличить от реальных объектов. Компьютерные технологии позволяют выполнять сложные проекты на основе одной лишь идеи. Это экономит материальные, временные и интеллектуальные затраты. Актуальным сегодня является использование систем трехмерного (3D) компьютерного проектирования, с помощью которых не только создают виртуальные объекты и 3D-изображения, но и, используя технологии трехмерной печати, воплощают их в реальность. Это и обуславливает большую распространенность компьютерных графических технологий и их применения во всех сферах человеческой деятельности: инженерии, образовании, искусстве, архитектуре, дизайне и тому подобное.

Применение программных информационных технологий в профильных классах предполагает использование как аппаратных средств, так и специальных программных средств от простых программ проектирования до сложных программных комплексов. На данный момент для реализации проектных задач в проектировании можно воспользоваться большим разнообразием компьютерных программ. Данные программы представляют для проектировщика большой творческий потенциал в разработках авторских дизайн – проектов с применением средств компьютерной графики. Программы, наиболее часто используемые для ландшафтного проектирования:

1 Photoshop – графический редактор растровых изображений. Используется для эскизирования, дооформления чертежей; «дотягивания» рендера; для помещения проектируемого сооружения в среду застройки и т.д.;

2 ArchiCAD – эскизирование, 3D наброски, проектирование, создание ландшафта под проектируемое сооружение;

3 AutoCAD – рабочее проектирование, чертежи, схемы. Большинство проектных контор предпочитают эту программу;

4 3D Max – 3D модели, рендер, возможность построения сложных объемов, сечений и т.д.

5 Blender имеет очень низкие системные требования и совместим практически со всеми операционными системами,

включая более старые версии Windows, что делает его отличным даже для студентов, не имеющих доступа к новейшим технологиям.

Графические редакторы, созданные для моделирования трёхмерных объектов, обычно могут сочетаться с другими программами, для выполнения расчётов и программирования оборудования. Это позволяет создавать более качественные трёхмерные модели, и соответственно, повышает качество объектов, которые затем создаются, в результате чего формируется и развивается дизайн-мышление учащихся.

Таким образом, урок информатики обладает большим потенциалом формирования и развития дизайн-мышления школьников, использование и реализация которого возможны при создании определенных педагогических условий и использовании ряда педагогических технологий в процессе изучения учебного материала.

ЛИТЕРАТУРА

1 Соколов М. В., Новоселов С. А. Особенности развития дизайн-мышления при подготовке магистров дизайн-образования // Педагогическое образование в России. – 2020. – №3. – С. 158-163.

2 Панкина М. В. Проблемы развития непрерывного дизайн-образования и дизайн-мышления // Ученые записки. – 2021. – №3. – С. 498-506.

3 Самонова Н. В., Бесова Н. В. Ранняя профориентация дошкольников: поддержка и развитие детской инициативы путем применения инструментов дизайн-мышления // Управление дошкольным образовательным учреждением. – 2021. – №7. – С. 90-96.

4 Резько П. Н. Особенности применения технологии дизайн-мышления для развития творческого потенциала студентов экономических специальностей // Социокультурные проблемы современного высшего образования. – 2019. – С. 188-191.

5 Гвозденко Ю. В., Ищенко А. А., Пилипенко А. В. Развитие дизайн-мышления школьников при анализе результатов учебных достижений // Международный студенческий научный вестник. – 2019. – №3. – С. 54.

6 Алашеева С. А. Развитие дизайн-мышления у студентов гуманитарных направлений подготовки // Национальное культурное наследие России: региональный аспект. – 2016. – С. 102-105.

7 Васерчук Ю. А. Роль высшей школы в развитии современного профессионального дизайн-мышления // Единая образовательная среда в сфере искусства и дизайна как фактор формирования и воспитания творческой личности. – 2017. – С. 119-122.

8 Фазылзянова Г. И., Соколова Т. Ю., Балалов В. В. Методология дизайн-мышления как креативный ресурс развития современной системы образования // Педагогический журнал. – 2020. – №1. – С. 415-427.

9 Фролова Н. А., Алешанова И. В. Способы развития дизайн-мышления на занятиях по иностранному языку // Primo Aspectu. – 2021. – №2. – С. 86-92.

10 Таскаева О. В. Особенности развития дизайн-мышления у подростков средствами современных технологий // Наука и инновации – современные концепции. – 2020. – С. 88-93.

11 Захарикова А. В. Роль дизайн мышления в развитии бизнеса и подготовке проектов // Вестник науки. – 2019. – №6. – С. 192-197.

12 Васерчук Ю. А. Образовательные технологии в развитии профессионального дизайн-мышления // Проектная культура и качество жизни. – 2018. – №10. – С. 5-12.

13 Архипова О. В., Воронцова Г. Г. Проектная деятельность в вузе: развитие дизайн-мышления участников образовательного процесса // Туризм и образовательные технологии. – 2019. – С. 79-84.

К ВОПРОСУ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ МАГИСТРАНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

ЗАРИПОВ Р. Ю.

ст. преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

В нашей стране в данное время действует трехуровневая система образования: бакалавриат, магистратура и докторантура. В данной статье остановлюсь на магистратуре.

В законе Республики Казахстан «Об образовании»[1] даны следующие определения:

Магистратура – профессиональная образовательная учебная программа послевузовского образования, направленная на подготовку научных и педагогических кадров с присуждением академической степени «магистр» по соответствующей специальности.

Магистр – академическая степень, присуждаемая лицам, освоившим профессиональные учебные программы послевузовского образования».

Магистратура призвана оказать существенное влияние на общественное развитие, содействовать подъему отечественной

науки и культуры, созданию инновационной экономики. Для того чтобы система подготовки студентов в магистратуре оправдала возложенные на нее ожидания, необходимо осознать и решить ряд педагогических проблем, связанных с магистратурой.

Научная работа магистрантов, которая составляет почти половину от общего объема программы подготовки в магистратуре, для многих из них оказывается камнем преткновения, несмотря на то, что, обучаясь по программам бакалавриата, студенты не раз писали курсовые работы, защищали дипломную работу. Причиной появления этого «камня» является низкий исследовательский потенциал многих магистрантов, который выступает как «общая характеристика внутренних и приобретенных в процессе образования ресурсов студента, достаточных для овладения им требованиями к исследовательской деятельности и ее успешного самостоятельного осуществления» [2]. Принимая студентов в магистратуру, кафедры как структурные подразделения вуза либо редко оценивают потенциальную готовность студента к исследовательской деятельности объективно, обращая внимание лишь на результаты вступительных экзаменов, либо делают это на поверхностном уровне во время собеседования, либо вообще «закрывают глаза» на отсутствие у студента способности решать исследовательские задачи, надеясь на лучшее или же просто пыгаются повысить свой контингент.

В век прогресса и инновационных технологий для обеспечения успешного развития и функционирования национальной инновационной системы страны необходимы специалисты, не просто умеющие решать определенный круг профессиональных задач, но и способные к нестандартному применению полученных знаний и опыта, обладающие готовностью к инновационной деятельности, владеющие инновационной компетентностью. Это связано с тем, что именно человек является ключевым элементом инновационного процесса, активным производителем идей, инициатором инновационных преобразований.

Выпускники магистратуры и должны являться теми специалистами, способными решать задачи инновационного характера. В технике инновационные технологии, инновации в конструкцию машин и механизмов являются одним из главных направлений для развития. Понятию «инновация» можно дать следующее определение:

Инновация (нововведение) – это конечный результат творческой деятельности, получивший воплощение в виде

новой или усовершенствованной продукции либо технологии, практически применимых и способных удовлетворить определенные потребности, т.е. результат реализации новых идей и знаний с целью их практического использования для удовлетворения определенных запросов потребителей [3].

Программа обучения ставит перед магистрантом множество задач. Обучаясь, магистрант выступает субъектом научно-исследовательской, педагогической, управленческой, проектной и других видов деятельности. Их многообразие обуславливает необходимость постоянного включения новых идей в систему своих знаний, точного распределения личностных ресурсов, психологических сил, что бывает трудно не только для самих магистрантов, но и для педагогов, обеспечивающих образовательный процесс.

По структуре исследовательский потенциал представляет собой систему индивидуально-психологических характеристик личности (мотивационных, когнитивных, поведенческих), которые в совокупности обеспечивают способность эффективно решать исследовательские задачи [4].

Магистранты технических специальностей в ходе выполнения диссертаций могут заниматься следующими видами исследований:

1) Прикладные исследования в технике – научная и научно-техническая деятельность, направленная на получение и использование знаний для практических целей в технике, поиск наиболее рациональных путей практического использования результатов фундаментальных научных исследований в народном хозяйстве.

Конечным их результатом являются рекомендации по созданию технических нововведений – инноваций – технологических регламентов, эскизных проектов, технических заданий и требований, методик и стандартов, проектов предприятий и техники будущего, типовых нормативов, а также других научных рекомендаций. На этой стадии осуществляются и опытно-экспериментальные работы, связанные с лабораторными и предпроизводственными испытаниями.

2) Проектирование технических систем – это процесс изготовления на основе результатов прикладных исследований и опытно-экспериментальной проверки научно-технической документации для создания новых или усовершенствованных изделий, сооружений, процессов и систем управления, для создания в заданных условиях еще не существующего объекта по его первичному описанию.

Конечным итогом проектной деятельности является проект, т.е. комплект документации, предназначенной для создания

определенного технического объекта, его эксплуатации, ремонта и ликвидации, а также для проверки или воспроизведения промежуточных и конечных решений, на основе которых был разработан данный объект.

Личность, занимающаяся инновационной деятельностью, должна объединять в себе совокупность качеств, характерных для исследователя, изобретателя, предпринимателя и управленца.

Для развития в магистрантах этих качеств и повышения научного потенциала считаю необходимыми следующие мероприятия:

1) Включить в программу вступительных экзаменов в магистратуру решение заданий в виде кейсов. Кейсовое задание должно предполагать решение проблемы, связанной с тематикой будущей специальности. Задание должно выдаваться абитуриентам только во время экзамена. Также ввести собеседование для определения целей, которые поступающий в магистратуру видит перед собой в процессе обучения.

Программы вступительных экзаменов в магистратуру, вероятно, должны предусматривать задания, направленные на оценку способности абитуриентов к рассуждениям, постановке проблемы, чувствительность к новому. Нужны нетиповые задачи и ситуации, условие которых содержит в себе противоречие между известным и неизвестным знанием [5].

2) Научно-исследовательская работа магистрантов должна осуществляться с использованием материально-технической базы кафедры и факультета в лабораториях и учебных мастерских.

Также ВУЗам необходимо заключать договора на проведение испытаний и исследований на территории предприятий города, в результате которых предприятия выдают акты внедрения и проведения испытаний на официальных бланках.

Научные разработки магистрантов должны проводиться под наблюдением и четким руководством научных руководителей, заведующих лабораторий, квалифицированных в области научных исследований работников кафедр.

Конечным результатом научно-исследовательской работы магистрантов должно быть создание натуральных макетов, опытных образцов, компьютерных моделей, разработанных методических инструкций, в дальнейшем размещенных в лабораториях и аудиториях, как пример для студентов.

3) Активными участниками образовательного процесса с инновационным уклоном должны стать не только магистранты,

но и преподаватели. Для воспитания инновационно мыслящих специалистов необходимо, чтобы и преподаватели мыслили инновационно, активно внедряли в процесс обучения педагогические инновации.

Для соответствия квалификации профессорско-преподавательского состава задачам, которые ставит производство перед системой образования необходимо обеспечить прохождения преподавателями производственных стажировок непосредственно на предприятиях. Также данную проблему можно решить путем привлечения к преподаванию специалистов-производственников [6].

4) Оценка публикационной активности магистрантов должна иметь не только количественный, но и качественный характер. То есть, для допуска к защите сделать необходимыми публикации не только в материалах конференции, но и в журналах, рекомендованных комитетов по контролю в сфере образования и науки, а также изданиях, входящих в базы РИНЦ, SCOPUS и другие. Статьи должны проходить рецензирование в стенах своего ВУЗа, а также специалистов других ВУЗов и учреждений, компетентных в данной области.

5) Привлечь магистрантов в разработку методических указаний, учебников и монографий для получения опыта в написании научных трудов.

6) Обеспечить участие магистрантов в конкурсах, грантах, олимпиадах, стажировках по разработке инновационных проектов.

7) Выполнение научно-исследовательской работы должно стать основным критерием для получения стипендии. Для обучающихся на платной основе своевременное выполнение данной работы должно стимулироваться скидками по оплате за обучение. Отчеты магистрантов в обязательном порядке должны обсуждаться на заседаниях научно-технического совета факультета.

8) Для юношей обучение в магистратуре не должно быть основанием для освобождения от воинской службы, так как, зачастую, поводом поступить в магистратуру у них является начало воинского призыва. Приоритетом при поступлении должно быть наличие военного билета у магистрантов.

9) Защита магистерских диссертаций магистрантов должна проводиться в аудиториях с интерактивным оборудованием, лабораториях на действующих стендах, на территории предприятий с предоставлением макетов, образцов, моделей.

Магистратура как уровень образования в Казахстане еще находится на стадии развития и требует дополнений и изменений. На мой взгляд, реализация вышеперечисленных мероприятий сформирует инновационно-ориентированную среду, сосредоточенную на обеспечение инновационной деятельности магистрантов, их высокой мотивации к данным видам деятельности, актуализации их креативности и профессионально-личностного потенциала, развития инновационной компетентности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Закон Республики Казахстан «Об образовании» № 319-III от 27.07.2007 года
- 2 Сибатуллин Г. А., Зарипов Р. Н. Условия развития инновационной компетентности у магистрантов в исследовательском университете / Казанский педагогический журнал №4, 2018
- 3 Гаврилов П., Зарипов Р. Ю. Инновационные технологии в производстве и ремонте железнодорожных вагонов. Монография. – Павлодар, Кереку, 2018. – 238 с.
- 4 Берестнева Е.В. Проблема оценки исследовательского потенциала / Журнал «Фундаментальные исследования» – 2015. – № 2 (часть 19) – С. 4151-4153
- 5 Задорина О. С. Педагогические проблемы подготовки студентов в магистратуре / Журнал «Вестник Тюменского государственного университета». Гуманитарные исследования. Humanitates. 2015. Том 1. № 1(1). С. 175-182
- 6 Бегентаев М. М., Абишев К. К. Опыт подготовки квалифицированных кадров для машиностроительной отрасли. // Наука и техника Казахстана. – №3. – 2019. – С. 6-13

БОЯУЛЫҚ ӘДІС АРҚЫЛЫ ОЛИМПИДАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУ

КАБЫШ Г. О.

жаратылыстану бакалавры, магистрант, Торайғыров университеті, мұғалім, «Жас Дарын» мамандандырылған мектебі, Павлодар қ.

Олимпиадалық есептер арасында қандай да бір объектің өзгеру шартын беріп, осы шарттарды сақтай отыра объектіні белгілі бір түрге жеткізуге болатынын немесе болмайтынын сұрайтын есептер кездеседі. Мысал ретінде қандай да бір шахмат фигурасымен

тақтаны айналып шығу, бір нүктеден екіншіге жету, қандай да бір фигураны белгілі бөліктерге бөлу сияқты есептерді алуға болады. Егер оны орындау мүмкін болса, орындау жолын көрсету жеткілікті болып жатады. Ал мүмкін емес болса, оның ешқай жағдайда орындалмайтынын дәлелдеу қажет болады. Бұл жағдайда дәлелді оңай жүргізу үшін бояулық әдісті қолдануға болады.

Тақта үстінде бір нүктеден екіншіге жету есептері фигураны әр қадам сайын қандай түсті торға түсетіні негізінде шешіледі. Сондай есептердің бірін қарастырып көрейік.

1-есеп. Шахмат тақтасында бір қадамда горизонталь бойымен үш тор және вертикаль бойымен бір тор, немесе горизонталь бойымен бір тор және вертикаль бойымен үш тор жүретін фигура тұр. Бірнеше қадамдардан соң осы фигура бастапқы орнына көрші торға жетуі мүмкін бе? [1]

Шешуі: Егер фигура үш тор горизонталь, бір тор вертикаль жүрсе, жұлдызша орнынан бастап, дөңгелекте тоқтайды (1-сурет). Ал егер бір тор горизонталь, үш тор вертикаль жүрсе, дөңгелек орнынан бастап, жұлдызшада тоқтайды (2-сурет).



Сурет 1



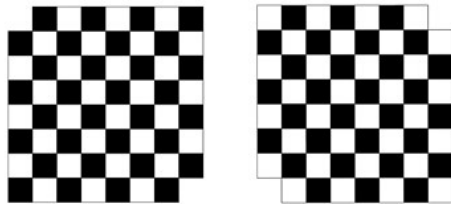
Сурет 2

Байқағандарыңыздай егер фигура бастапқыда ақ торда тұрса, ақ торда тоқтайды, және қанша рет жүргенімен, әрдайым ақ торға түсетін болады. Сол сияқты қара тордан бастаса, әрдайым қара торда тоқтайды. Ал шахмат тақтасында кез келген ақ торға көрші торлар қара, ал кез келген қара торға көрші торлар ақ болады. Сондықтан да қанша қадам жасағанымен бұл фигура бастапқы орнына көрші тұрған торға жетуі мүмкін емес.

Ал тақтаны бөліктерге кесу есептері негізінен ақ және қара ұяшықтар саны арқылы шешіледі. Сондай бір есепті қарастырып көрейік.

2-есеп. Шахмат тақтасынан екі қарама қарсы бұрыштардағы торларды кесіп алған, енді одан қалған бөлігін екі тордан тұратын доминоларға кесу мүмкін бе? [2]

Шешуі: Шахмат тақтасында екі қарама-қарсы бұрыштар жұбы бар, сондықтан бізде мүмкін екі жағдай бар (3-сурет).



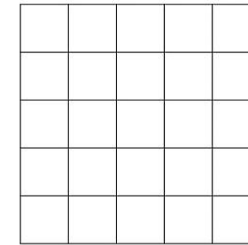
Сурет 3

Бірінші жағдайда бізде екі ақ тор, екінші жағдайда екі қара тор алынып тасталды. Сондықтан бірінші жағдайда 30 ақ, 32 қара тор, ал екінші жағдайда 32 ақ, 30 қара тор қалды. Шахмат тақтасында көршілес торлардың түстері екі түрлі болатындықтан, біз кескенде пайда болатын домино да бір ақ, бір қара тордан тұратын болады. Екі жағдайда да ақ және қара торлар саны тең емес болғандықтан, оларды доминоларға кесу мүмкін емес.

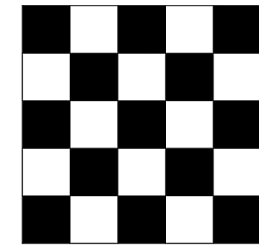
Біз қарастырған есептер шахмат тақтасы түрінде деген сияқты анықтамалар беріліп бірден боялып берілген, кей есептер бастапқыда бояусыз берілсе де оны шешу барысында бояу арқылы оңай шығаруға болады.

3-есеп. 5×5 квадратының әрбір торында қоңыз отыр. Команда берілген соң әр қоңыз өзі отырған тордан көрші торға ауысты. Осыдан кейін әр торда дәл бір қоңыздан болуы мүмкін бе? Ал бастапқы квадрат өлшемі 6×6 болғанда ше? [2]

Шешуі: Есептің берілгеніндегі квадратты төмендегідей салынады (4-сурет, а). Бірақ бұл суретті қолданып есепті шығарғаннан гөрі оны екі түске бояп алып шығарған әлдеқайда тиімді болады (4-сурет, ә).



а)



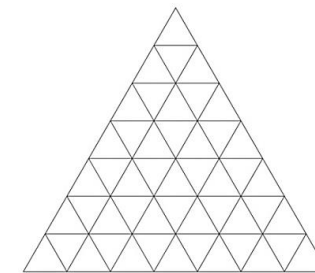
ә)

Сурет 4

4-суреттегі әр торда бір қоңыздан, сонда барлығы 13 қоңыз қара торда, 12 қоңыз қоңыз ақ торда отыр. Көрші торға ауысқан кезде ақ торда отырғандар қара торға, ал қара торда отырғандар ақ торға барады. Дирихле принципі бойынша 13 қара торда отырған қоңыз 12 ақ торға ауысқан кезде кемінде бір торда қоңыз саны бірден көп болады. Ал 12 ақ торда отырған қоңыздар 13 қара торға ауысқан кезде кемінде бір тор бос қалып қояды. Сонда командадан кейін әр торда дәл бір қоңыздан болуы мүмкін емес.

Ал егер квадрат өлшемі 6×6 болса, онда бояған кезде бізде 18 ақ, 18 қара тор пайда болады да, командадан кейін әр торда дәл бір қоңыздан болуы мүмкін болады.

4-есеп. Дұрыс үшбұрыш пішінді сарай 49 дұрыс үшбұрыш пішінді бірдей залдарға бөлінген (5-сурет). Кез келген екі зал арасындағы қабырғада есік бар. Жолаушы әр біреуіне тек бір қана рет кіріп, мүмкіндігінше көп залды көргісі келеді. Ол ең көп дегенде неше залда шолып шыға алады? [2]



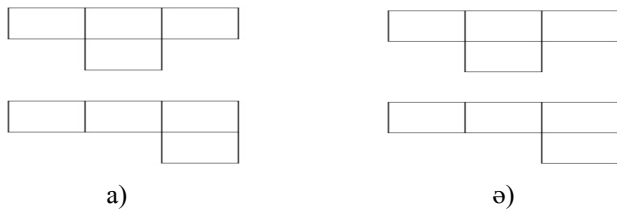
Сурет 5 – Сарайдың сызбасы

Шешуі: Бұл есепті бояулық әдіспен шығару үшін сарайдың сызбасын 6-суреттегідей бояймыз. Енді ақ бөлмеден тек қара бөлмеге, қара бөлмеден тек ақ бөлмеге баруға болады. 28 қара бөлме, 21 ақ бөлме бар. Егер ақ бөлмелер саны азырақ болғандықтан қозғалыс қара бөлмеден басталып, қара бөлмеде аяқталады деп алсақ, 22 қара бөлме, 21 ақ бөлмеге кіріп, жолаушы барлығы 43 бөлмені көре алады.



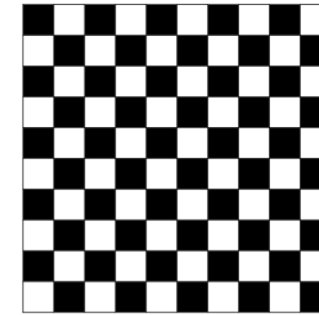
Сурет 6 – Сарайдың боялған сызбасы

5-есеп. 10×10 өлшемді тор көз қағазды толықтай а) 7-сурет, а-дағыдай; ә) 7-сурет, ә-дегідей фигураларға қиюға болады ма?



Сурет 7

Шешуі: Қию есебі болғандықтан оны бояу арқылы шығару тиімді болады. 7-сурет, а-дағыдай фигура құрамындағы ақ және қара торлардың саны тең емес болатындай бояу түрін қолданамыз. Егер тор көзді алып оны диагональдар бойымен боясақ (8-суреттегідей), 7-сурет, а-дағыдай фигура құрамында 3 ақ және 1 қара тор немесе 3 қара және 1 ақ тор болады.



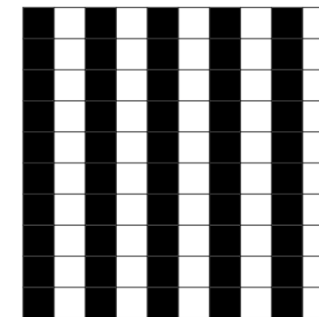
Сурет 8

10×10 өлшемді шаршы ішінде 100 тор бар, ал 7а-суреттегі фигура ішінде 4 тор бар. Сондықтан шаршыны бұл фигураларға толықтай бөлсек, бізде 25 фигура шығуы керек. Барлығы 25 фигура, оның x -ында 3 қара ұяшық, y -ында 1 қара ұяшық, ал жалпы қара ұяшықтар саны 50 деп алып жүйе құрамыз.

$$\begin{cases} x + y = 25 \\ 3x + y = 50 \end{cases} \quad (1)$$

Бұл жүйені шығарсақ, $x=y=12,5$ жауабы шығады. Фигура саны натурал сан болып шықпағандықтан, бұл шаршыны толықтай 7-сурет, а-дағыдай фигураға бөлу мүмкін емес екені шығады.

Ал енді 7-сурет, ә-дегі фигураны қарастырайық. Оның да бояуын 8-суреттегідей алсақ, оның құрамындағы тор көздердің екеуі ақ, екеуі қара болғандықтан, одан шекті шешімді жауап шықпайды. Сондықтан шаршыны 9-суреттегідей бояймыз.



Сурет 9

9-суреттегідей боялған шаршыны 7-сурет, ә-дегі фигура сияқты қисақ, оның құрамында 3 ақ және 1 қара немесе 3 қара және 1 ақ тор көз болады. Шаршыны осы фигураға бөлсек те, 25 фигура пайда болу керек. Сонда алдыңғы есептегідей (1) жүйесі болады да, жауабы $x=y=12,5$ болып шығады. Оның да жауабы натурал сан болу керек болғандықтан, бұл шаршыны толықтай 7-сурет, ә-дегі фигураға бөлу мүмкін емес екені шығады.

Әрине бір олимпиадалық есепті бірнеше түрлі әдіспен шешіп көре беруге болады, бірақ бояулық әдісті қолдану арқылы бұл шешімді оңай, тез, әрі түсінікті жүргізуге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Канель-Белов А. Я., Ковальджи А. К. Как решают нестандартные задачи / Под ред. В. О. Бугаенко. 4-е изд., стереотип. – М.: МЦНМО, 2008. – 96 с.

2 Екимова М. А., Кукин Г. П. – Задачи на разрезание. – М.: МЦНМО, 2002. – 120 с.

БЕСКОНТАКТНЫЙ КОНТРОЛЬ ТОЛЩИНЫ ПОЛОТНА

КАЛИНИН А. А.

к.т.н., доцент, Карагандинский технический университет, г. Караганда

БЕГЖАНОВ М. Э.

магистрант, Карагандинский технический университет, г. Караганда

Одним из основных технических и экономических показателей качества полимерных пленок является их толщина. На рынке появляются многие компании, предлагающие измерительные датчики и комплексную систему коррекции толщины пленки. Для процессоров полимерной пленки и конечных пользователей важны такие показатели качества, как прочность, твердость, прочность на перфорацию и разделение, прозрачность, плоскостность, блеск, однородность цвета и сварка. Основными показателями, определяющими пригодность полимерной пленки по ее прямому назначению, являются ее толщина, которая зависит от многих других свойств пленки [1, с. 2; 2, с. 4–6].

Тема является актуальной на сегодняшний день, так как пленочные полотна имеют устойчивость к воздействию химической среды, инертность. Благодаря этому качеству полиэтилен широко применяется в промышленности. Из-за влаго- и паро-

непроницаемости он также широко применяется в гидроизоляции при строительных работах, как укрывной материал, и в упаковке продуктов [1, с. 3].

Более чем когда-либо раньше производители и переработчики вынуждены выпускать продукцию все более высокого качества и гораздо быстрее, при этом постоянно сокращая производственные затраты. Этого нелегко добиться, используя измерительные приборы контактного типа для контроля длины и скорости рулонов. Контактные датчики, имеющие высокую погрешность (порядка 2%), могут стоить вашему предприятию больших денег и ненужных расходов из-за потерь продукции, большого количества отходов, длительных простоев, связанных с переналадкой и техническим обслуживанием оборудования.

Условия обрабатываемого предприятия могут быть сложными для измерительных приборов. В настоящее время подобные измерения производятся контактными способами с использованием тахометров и дисковых датчиков. Контактные измерения длины продукции и скорости рулона основаны на физическом контакте между измеряемой поверхностью продукции и поверхностью инструмента, который приводит в движение счетчик датчика. Длина высчитывается по количеству вращений контактного диска, служащего для измерения в датчике.

Однако контактные дисковые датчики по своей природе обладают рядом существенных недостатков, которые приводят к ошибкам в измерениях. К этим недостаткам относятся: проскальзывание или ослабление контакта колесика с измеряемой поверхностью; постоянное изнашивание контактного диска, приводящее к изменению радиуса; утолщения на материале, обрезки или другие посторонние материалы, попадающие между колесиком и поверхностью рулонного полотна.

В целом, большинство контактных систем с дисковыми датчиками дают при измерении длины ошибку в 0,5% и больше. Контактные датчики, прикрепленные к вращающемуся валу, имеют те же проблемы. С точки зрения качества, контактные тахометры могут оставлять след на продукции, тем самым создавая дефект. С точки зрения технического обслуживания системы контактного измерения требуют периодической калибровки и обслуживания. Идеальным для измерения длины продукции и скорости рулона можно считать бесконтактный способ, который непосредственно контролирует длину и скорость материала.

Это заставило производителей искать новые технологии. Технология бесконтактного лазерного измерения позволяет выигрывать в производительности, значительно снизив ошибки измерения и усовершенствовав контроль процесса.

У производителей нетканых материалов, бумаги, пленки и фольги бывают ситуации, когда им необходимо сжать или растянуть материал, чтобы добиться нужной толщины. Многое здесь зависит от точности скорости привода или от контактных датчиков.

Технология бесконтактного лазерного измерения позволяет выигрывать в производительности, значительно снизив ошибки измерения и усовершенствовав контроль процесса [5].

Обычно случается проскальзывание приводного ролика, вызванное структурой, составом материала или натяжением рулона на других участках производственной линии. Контактный датчик, установленный на приводном ролике, обнаруживает те же проблемы. У контактного датчика, помещенного на поверхности продукции, происходят изнашивание диска, проскальзывание и проблемы калибровки. Размещение по одному бесконтактному лазерному датчику на каждом важном участке линии позволяет производителю точно определять растяжение или сжатие продукции (рис. 1).

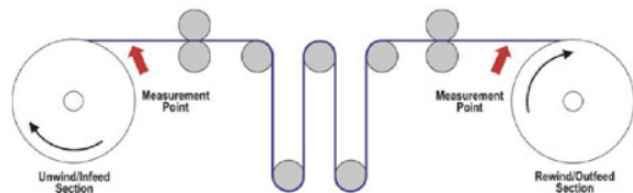


Рисунок 1 – Размещение бесконтактных лазерных датчиков в двух различных точках измерения точно контролирует дифференциальную скорость рулона

Система предназначена для автоматизированного контроля толщины полотна по его ширине и длине в ходе технологического процесса. Объектом измерения является движущееся с большими скоростями полотно. Ширина и толщина измеряемого полотна может находиться в широких пределах. Датчик размещается на выделенном измерительном участке. Система работает в автоматическом режиме. Принцип измерения толщины полотна – дифференциальный, датчики располагаются сверху и снизу от полотна, во время работы система,

зная базу между датчиками, расположенными в одном сечении и информации с этих датчиков имеет возможность измерения толщины полотна. Дополнительно, параллельно основным датчикам по краям полотна устанавливаются 2 дополнительных датчика с некоторым смещением от оси измерения, что дает измерительной системе информацию о мгновенном угле наклона полотна относительно оси измерения и позволяет устранить дополнительную погрешность измерения вызванную перекосом полотна [3, с. 23; 5, с. 41].

Система состоит из следующих основных компонентов:

- О-образной неподвижной скобы снаряженной парами датчиков, либо двух С-образных скоб;
- Блока контроля наклона полотна;
- Системы позиционирования кареток;
- Пульта управления с блоком ввода и обработки данных;
- Блока дополнительной алфавитно-цифровой индикации;
- Шкафа управления автоматике и защиты.

Система размещается на выделенном измерительном участке.

Система работает в автоматическом режиме. Принцип измерения толщины полотна – дифференциальный, Датчики располагаются сверху и снизу от полотна, во время работы система, зная базу между датчиками, расположенными в одном сечении и информации с этих датчиков имеет возможность измерения толщины полотна. Дополнительно, параллельно основным датчикам по краям полотна устанавливаются 2 дополнительных датчика с некоторым смещением от оси измерения, что дает измерительной системе информацию о мгновенном угле наклона полотна относительно оси измерения и позволяет устранить дополнительную погрешность измерения вызванную перекосом полотна.

При монтаже система стыкуется со сторонним оборудованием цеха и информационной системой, а также другими требованиям строго по предоставленному ТЗ. Ведется архив измерений. Информация об измерениях в режиме real-time передается в АСУ ТП цеха, при превышении предельно допустимых значениях.

SCADA (аббр. от англ. Supervisory Control And Data Acquisition, Диспетчерское управление и сбор данных) – программный пакет, предназначенный для разработки или обеспечения работы в реальном времени систем сбора, обработки, отображения и архивирования информации об объекте мониторинга или управления [6].

Сетевые функции, позволяющие проводить обмен данными между вычислительными машинами, подключенными к одной сети,

публиковать отчеты в сети или управлять процессом с удаленного компьютера через интернет [7].

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Смышляев А.Р., к. Б. (б.д.). Коррекция толщины полимерных пленок в процессе их изготовления. Полимерные Материалы, 6-30 с.
- 2 Лопатин А. Г., Киреев П. А. Методика разработки систем управления на базе SCADA – системы Trace mode: Учебно-методическое пособие / РХТУ им. Менделеева Д. И., Новомосковский ин-т Новомосковск, 2007. – 112 с.
- 3 Минливалиев А. А., Зямбаев И. В. Разработка системы контроля толщины // Научные труды студентов Ижевской ГСХА. 2018. № 1 (6). С. 459–462.
- 4 Иванов А. С., Манухов В. В., Федорцов А. Б., Чуркин Ю. В. Быстродействующий прибор для контроля угловой зависимости коэффициента отображения лазерного луча // Изв. вузов. Приборостроение. 2012. Т. 55, № 5. С. 72–78.
- 5 Караваев М. В. Применение нечеткой логики в имитационной системе автономного адаптивного управления // Труды института системного программирования РАН. Т. 7. 2004. С. 41–53.
- 6 Ohyama T., Endoh K., Mikami F., Mori Y. N. Optical interferometry for measuring insaneous thickness of transparent solid and liquid films // Rev. Sci. Instruments. 1988. Vol. 59. P. 2018.
- 7 Полимерные материалы. Весна 2018 // Полимер. 09 июня 2018 г. [Электронный ресурс]. – URL: https://www.polymer.ru/letter.php?n_id=635&cat_id=3 [дата обращения 01.11.2021г].
- 8 Контроль толщины пленки. Весна 2016 // Измерительные приборы. 13 июня 2016 г. [Электронный ресурс]. – URL: <http://polymerbranch.com/magazine/archive/2020.html> [дата обращения 01.11.2021г].
- 9 Бесконтактный контроль толщины. Весна 2013 // Полимер. 11 июня 2013 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.d-test.ru> [дата обращения 20.11.2021г].

ВЗАИМОСВЯЗАННОСТЬ НАУКИ, ПАТЕНТОВЕДЕНИЯ, ИЗОБРЕТАТЕЛЬСТВА, ЭРГОНОМИКИ, ДИЗАЙНА, ЮРИДИЧЕСКИХ, МЕДИЦИНСКИХ И ДРУГИХ ДИСЦИПЛИН

КАРАКАЕВ А. К.

д. т. н. РФ и РК, профессор ВАК МОН РК, профессор,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Духовная жизнь как результат творческой интеллектуальной деятельности (ТИД) людей является важнейшей для каждого общества наряду с производственной деятельностью в материальной сфере. Продуктивность ТИД граждан напрямую влияет на науку, образование, индустрию, оборону, медицину, сельское хозяйство и другие сферы деятельности людей, использующих интеллектуальные достижения и зависит от множества факторов, главным из которых является степень защищённости творческих результатов. Вот почему правовая охрана прав интеллектуальной собственности (ИНСО) представляется важнейшей задачей любого государства. К ИНСО относятся: промышленная собственность (ПС), авторские права (АП) и смежные права (СП).

ИНСО собирательное понятие, применяемое для обозначения прав на: результаты ТИД в области литературы, искусства, науки и техники, а также в других областях творчества; средства индивидуализации участников гражданского оборота, товаров или услуг; защиту от недобросовестной конкуренции. Конвенция об учреждении Всемирной организации ИНСО (ВОИС), принятая в Стокгольме 14 июля 1967 г., трактует понятие ИНСО максимально широко, а к объектам прав ИНСО относит: литературные, художественные произведения и научные труды, охраняемые АП; исполнительную деятельность артистов, фонограммы и радиопередачи, которые охраняются СП; изобретения, полезные модели (ПМ), промышленные образцы (ПО), товарные знаки (ТЗ), знаки обслуживания, фирменные наименования, коммерческие наименования и обозначения, а также пресечение недобросовестной конкуренции, которые охраняются патентным правом (ПП) и правом ПС.

К объектам ИНСО относятся также: программы для ЭВМ и базы данных; топологии интегральных микросхем; селекционные достижения (СД).

Объекты ПС: изобретения, ПМ, ПО; СД и базы данных; ТЗ, знаки обслуживания, топологии интегральных схем и наименования мест происхождения товаров.

Объекты АП : литературные произведения (литературно-художественные, научные, учебные, публицистические и тому подобные); драматические и музыкально-драматические произведения; сценарные произведения; произведения хореографии и пантомимы; музыкальные произведения с текстом и без текста; аудиовизуальные произведения (кинофильмы, телефильмы и видеофильмы, диафильмы и другие кинопроизведения и телепроизведения), радиопроизведения; произведения живописи, скульптуры, графики и другие; произведения изобразительного искусства; произведения прикладного искусства; произведения архитектуры, градостроительства и садово-прикладного искусства; фотографические произведения и произведения, полученные способами, аналогичными фотографии; карты, планы, эскизы, иллюстрации и трехмерные произведения, относящиеся к географии, топографии и другим наукам; программы для ЭВМ. К объектам АП также относятся: переводы, обработки, аннотации, рефераты, резюме, обзоры, инсценировки, оранжировки и другие переработки произведений науки, литературы и искусства; сборники (энциклопедии, антологии, базы данных) и другие составные произведения, представляющие результаты творчества.

Смежные права распространяются на постановки, исполнения, звукозаписи и видеозаписи исполнения, (записи исполнения), фонограммы, передачи эфирного и кабельного вещания независимо от их назначения, содержания и достоинства, а также от способа и формы их выражения.

Произведения литературы любое произведение, в котором выражение мыслей, чувств и образов осуществляется посредством слова в оригинальной композиции и посредством оригинального изложения. В этом значении литературное произведение охватывает собой не только литературно-художественные, но и научные, учебные, публицистические работы. При этом само литературное произведение может находиться в устной, письменной или иной объективной форме, допускающего возможность восприятия его третьими лицами. Оно может быть зафиксировано как на бумаге, плёнке, грампластинке, компакт-диске или ином материальном носителе, так и выражено в устной форме, в частности, публично произнесено или исполнено.

Самостоятельным видом литературных произведений, охраняемых АП, является перевод произведения на другой язык. При этом происходит творческое воссоздание переводимого произведения в новой языковой форме. Уровень перевода определяется умением

переводчика максимально точно передать специфику образного стиля автора оригинального произведения. Если труд переводчика не является творческим и сводится лишь к дословному переводу без надлежащей научной и литературной обработки, такой перевод не является объектом ИНСО, защищаемым АП.

Под интервью понимается встреча, в процессе которой писатель, репортёр получает от собеседника информацию для опубликования. Но значение интервью не в простом выяснении сведений, для получения которых имеются другие источники информации, а в живом общении с людьми, позволяющем узнать их мнения, оценки тех или иных событий, причины поступков. Интервью становится охраняемым законом объектом интеллектуальной собственности, если оно приобретает оригинальную форму благодаря тщательно продуманной композиции и своему индивидуальному стилю.

Музыкальным признается произведение, в котором художественные образы выражаются с помощью звуков. Охраняемыми являются любые публично исполненные произведения, включая и те, которые не имеют какой-либо материальной формы.

К объектам ИНСО, охраняемым авторским правом, относятся сценарии, по которым ставятся фильмы, балетные спектакли, массовые представления. Сценарий, независимо от того, является ли он оригинальным или созданным в результате переработки чужого повествовательного или драматического произведения, должен считаться объектом ИНСО, охраняемым законом.

Высокий уровень культуры определяет постоянно растущие требования к качеству промышленной продукции. При этом на первый план неуклонно выдвигаются требования к технико-эстетическим свойствам, относящимся к внешнему виду, форме изделий, так как именно форма первая информирует потребителя о содержании и внутренней сущности предмета, о наличии в нём необходимых потребительских свойств, а следовательно, о качестве в целом.

Художественное конструирование (ХК) – род деятельности человека в сфере материального производства, направленный на повышение качества промышленной продукции путём гармонизации её средствами технической эстетики (ТЭ).

В свою очередь техническая эстетика – научная дисциплина, изучающая закономерности формирования и развития предметной среды, предметных условий процессов деятельности людей во всех сферах жизни. Употребляется и более широкое название ХК в более широком смысле – дизайн (<англ: desing – замысел, проект,

конструкция, рисунок, композиция), который включает в себя наряду с творческим процессом теорию, являющуюся его основой. ТЭ родилась не просто на грани искусства и техники, а в среде общения человека со средствами производства. Без знаний внутренних закономерностей развития техники, машиностроительных материалов, прогрессивной технологии, оптимальных условий обработки, основ экономики ТЭ была бы голой абстракцией, лишенной практического смысла, т.е. ТЭ тесно связана не только с искусством (именно из искусства проникли в конструирование такие понятия как пропорции, масштабность, композиция, контраст, ритм, нюанс, симметрия и многие другие, которые составили в целом теорию ХК), но и с технико-экономическими дисциплинами. Задача предельного приспособления машины с человеком обязательно базируется на достижении анатомии, физиологии и гигиены труда, психологии, т. е. выделяется связь ТЭ с медицинскими науками, особен-но с инженерной психологией. ТЭ связана также с проблемами воспитания, с морально-этическими проблемами, так как художественное начало одухотворяет труд, украшает быт и облагораживает человека и окружающую среду.

ХК – неотъемлемая составная часть процесса проектирования промышленных изделий, предназначенных для непосредственного пользования человеком. ХК связывается и с изобретательским творчеством.

На изобретение, ПМ и ПО выдаются патенты, а на товарные знаки, знаки обслуживания и наименования мест происхождения товаров – свидетельства [1–9].

Патенты на изобретения выдаются на техническое решение задачи в любой области человеческой деятельности, если оно является новым, имеет изобретательский уровень и промышленно применимо.

К ПМ относится конструктивное выполнение средств производства и предметов потребления, а также их составных частей, патенты на которые выдаются, если ПМ является новой и промышленно применимой.

К ПО относятся художественно-конструкторские решения изделия, определяющие его внешний вид. ПО предоставляются правовая охрана, если он является новым, оригинальным и промышленно применимым.

Изобретение, ПМ и ПО признаются новыми, если совокупность существенных признаков, обуславливающих эстетическое и эргономические особенности изделия, ранее не было известно.

ПО признается оригинальным, если его существенные признаки определяют творческий характер эстетических особенностей изделия.

Для защиты изобретений, ПМ и ПО, ТЗ, знаков обслуживания и наименований мест происхождения товаров специалист должен знать основы права, законодательные акты, т.е. ХК и ТЭ тесно связаны и с юридическими дисциплинами.

Таким образом, вопросы эргономики, дизайна и изобретательской деятельности тесно взаимосвязаны, знание основ которых необходимо современному специалисту, причём изобретательская деятельность при создании новой техники является важным и даже высшим проявлением не только инженерной и художественно-конструкторской, но и научной деятельности.

Особое место во всей системе знаний занимает эргономика.

Эргономика – наука, изучающая функциональные возможности и ограничения человека в трудовых процессах с целью создания для него оптимальных условий труда, т.е. таких условий, которые, делая труд высокопроизводительным и надёжным, в то же время обеспечивают человеку необходимые удобства и сохраняют его силы, здоровье и работоспособность.

Слово эргономика образовано из двух греческих слов: «эргос» – работа и «номос» – закон, т. е. эргономика – это закон работы.

При этом эргономика как наука:

- рассматривает человека-оператора как звено в системе «человек-машина-окружающая среда»;
- базируется на данных антропометрии, биомеханики, физиологии и гигиены труда и инженерной психологии;
- разрабатывает на этой основе рекомендации и предложения.

Решающее влияние на развитие эргономики оказали процессы, вызванные научно-техническим прогрессом, в ходе которого со всей остротой поставлена проблема взаимодействия человека, машины и окружающей среды.

Сфера приложения эргономики очень широка: она охватывает все виды человеческой деятельности, все области науки и техники. Поэтому основные принципы эргономики распространяются не только на орудия труда, но и на весь ассортимент бытовых изделий. Совершенно очевидно, что на современном уровне развития науки и техники создание совершенных изделий (будь то пульт управления, ручной инструмент или бытовой прибор) немислимо без учёта основных психо-физиологических свойств человека независимо от того, выступает ли человек в роли производителя или потребителя товаров.

В соответствии с приведенным выше определением требования эргономики к конструкции машины, изделия и оборудования в системе «человек-машина-окружающая среда» можно условно (для удобства рассмотрения) подразделить на антропометрические, биомеханические, физиолого-гигиенические и инженерно-психологические требования.

На основе требований эргономики разработан следующий вопросник для оценки рабочего места оператора, конструкций машин, изделия, оборудования, агрегата.

В комплексе работ по изготовлению, испытанию и доводке опытных образцов вновь создаваемых конструкций в отличие от обычной практики должны найти видное место вопросы обеспечения нормальных и наиболее благоприятных условий труда в физиолого-гигиеническом и инженерно-психологическом отношении. Именно на этой стадии необходимо добиваться ликвидации или максимально возможного снижения уровней шума и вибраций, отрабатывать все элементы конструкции и компоновки органов контроля и управления, выверять эстетическую характеристику изделия.

Для этого предлагается следующий вопросник, разработанный на основе изучения требований эргономики, для оценки рабочего места оператора, конструкций машин, изделия, оборудования, агрегата, что будет полезным для специалистов, работающих в самых различных отраслях человеческой деятельности, для оптимизации любого рабочего места оператора, любых конструкций машин, изделия, оборудования:

1 Соответствует ли расположение рабочей зоны агрегата антропометрическим данным оператора?

2 Легко ли оператор достаёт до органов управления? Насколько сокращены, облегчены, упрощены движения оператора по манипулированию органами контроля и управления? Насколько эти трудовые движения целесообразны, экономичны и отвечают требованиям биомеханики?

3 Предусмотрено ли конструкцией место для ног оператора?

4 Удобна ли высота пульта для ведения записей?

5 Перемещаются ли рукоятки, рычаги и другие органы управления в привычном и естественном направлениях?

6 Имеется ли соответствие в расположении функционально связанных между собой органов управления и индикаторов, на показания которых эти органы воздействуют?

7 Соответствует ли порядок размещения приборов и органов контроля и управления логике и последовательности выполнения операции по контролю и управлению?

8 Правильно ли распределена нагрузка между обеими руками оператора?

9 Приняты ли меры по всемерному сокращению повторяющихся подъёмно-транспортных операций при обслуживании данной машины?

10 Приняты ли меры по замене ручных операций по подъёму и перемещению изделий в процессе их загрузки и выгрузки с помощью средств «малой механизации», в частности, с помощью лотков, наклонных спусков, «механических рук», роботов и других вспомогательных устройств?

11 Какова частота приложения и величины прилагаемых усилий к органам контроля и управления?

12 Видны ли оператору в нормальном рабочем положении необходимые контрольно-измерительные приборы и сигнальные индикаторы?

13 Обеспечивают ли размеры и градуировка шкал считывание показаний приборов на данном расстоянии с требуемой точностью?

14 Отмечены ли на приборах границы различных режимов работы оборудования?

15 Исключена ли необходимость выполнения сложных пересчётов или интерполяции значений измеряемых параметров?

16 Соответствует ли освещение конкретным условиям работы?

17 Не будет ли оператор ослеплён прямыми лучами от источников света или бликами на отражающих поверхностях оборудования или приборов?

18 Имеются ли ручки или иные устройства для выёмки блоков или узлов при наладке и контроле оборудования? Соответствуют ли они размерам рук и прилагаемым усилиям?

19 Предусмотрено ли достаточное освещение, имеются ли приспособления для закрепления блоков или узлов при их осмотре и наладке?

На кафедре «Транспортная техника и логистика» НКАО Toraighyrov University эти проблемы рассматриваются автором при изучении студентами дисциплин «Патенттану және ғылыми зерттеулер негіздері» и «Основы патентоведения и научных исследований», а магистрантами – при изучении дисциплин «Патенттану және лицензиялық қызмет», «Патентоведение и

лицензионная деятельность» и «Патентование и защита ИНСО». Особое внимание уделяется коммерциализации ТИД.

ЛИТЕРАТУРА

1 Патентный Закон Республики Казахстан от 16 июля 1999 года № 427-1 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.04.2015 г.). 40 с.

2 Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 16 шілдедегі № 427-1 Патент Заңы (07.04.2015 ж. өзгертүлер және толықтырулар енгізілген). 40 б.

3 Тауар таңбалары, қызмет көрсету таңбалары және тауар шығарылған жерлердің атаулары туралы. О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров: Қазақстан Республикасының Заңы. – Алматы : Жеті Жарғы, 1999. – 56 б.

4 Каракаев А. К. Лекции по патентоведению : Опорный конспект лекций. – Павлодар, 2008. – 17 с.

5 Смаилова Д. Б. (студентка), Каракаев А. К. Бренд как элемент имиджа // Материалы Международной научной конференции молодых учёных, студентов и школьников «Х Сатпаевские чтения «Стратегический план 2020: Казахстанский путь к лидерству». – Т. 10. Серия «Студенты». – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова, 2010. – С. 278–286.

6 Каракаев А. К. Основы патентования и научных исследований (Раздел: Основы научных исследований): Учебное пособие для студентов ВУЗов/А. К. Каракаев. – Павлодар: Кереку, 2017. – 164 с.

7 Каракаев А. К. Патенттану және ғылыми зерттеулер негіздері (Тарау: Ғылыми зерттеулер негіздері): ЖОО студенттеріне арналған оқу құралы / А. Қ. Қаракаев. – Павлодар: Кереку, 2017. 157 с.

8 Каракаев А. К. Основы патентования и научных исследований: конспект лекций (Раздел: Основы эргономики)/ А. К. Каракаев. – Павлодар: Кереку, 2012 – 33 с.

9 Каракаев А. К. Патенттану және ғылыми зерттеулер негіздері: Дәрістер конспектілері (Тарау: Эргономика негіздері)/ А. Қ. Каракаев.. – Павлодар: Кереку, 2014. – 34 б.

КОММЕРЦИАЛИЗАЦИЯ ПРОЕКТА ПО ПЕРЕОБОРУДОВАНИЮ ШТАТНЫХ ФОРСУНОК (ШФ) СО СЛИВОМ ДРЕНАЖНОГО ТОПЛИВА (СДТ) НА ФОРСУНКИ С ГЛУХИМ КОЛПАКОМ (ФГК) БЕЗ СДТ ПРИ ВНЕДРЕНИИ И ОРГАНИЗАЦИИ РЯДОВЫХ ЭКСПЛУАТАЦИОННЫХ ИСПЫТАНИЙ ФГК НА ДИЗЕЛЬНЫХ ДВИГАТЕЛЯХ

КАРАКАЕВ А. К.

д.т.н. РФ и РК, профессор ВАК МОН РК, профессор,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Причина и сущность изменения. С целью устранения СДТ со ШФ на землю аннулированы трубопроводы слива со штатных форсунок (ШФ) и трубопроводы слива с головки блока, а ШФ заменены ФГК (таблицы 1-2, рисунки 1-4).

Таблица 1 – Наименования отменённых и вводимых узлов и деталей

| Наименования отменённых узлов и деталей | Обозначения узлов и деталей | Кол-тво на 1 двигатель | |
|---|-----------------------------|------------------------|------|
| | | А-01М | А-41 |
| Топливопровод слива | О1-15с13Б | 2 | |
| Топливопровод слива | О1-15с14Б | 1 | |
| Форсунка | 6А1-20с1 | 6 | 4 |
| Болт | 03-1525А | 8 | 5 |
| Прокладка | 41-1525А | 12 | 8 |
| Хомут | О1-1540 | 1 | 1 |
| Прокладка | О1-А1551 | 1 | 1 |
| Ниппель проходной 6х33 | Н509-66 | 2 | 1 |
| Топливопровод слива | 41-15с13Б | | 1 |
| Топливопровод слива | 41-15с14-1 | | 1 |
| Прокладка | 16-219 | 2 | 1 |
| Вводимые узлы и детали | | | |
| Форсунка ФГК | Преобразуется ШФ | 6 | 4 |
| Пробка-болт | 03-1525А (укороченный) | 2 | 1 |

Переоборудование ШФ на ФГК. Для переоборудования эксплуатируемого двигателя ФГК снимите крышку головки цилиндра. Отсоедините от форсунок 4 топливопровод слива 3. Отсоедините топливопровод слива 7 с головки блока, заглушите отверстия в головке блока пробкой 10, подложив под нее прокладку 6.

Таблица 2 – Позиции деталей и узлов для двигателей типа А-41 на рисунке 1

| Позиция | Обозначение | Наименование | Кол-во |
|---------|-------------|--------------------------------|--------|
| 1 | 03-1525А | Болт | 5 |
| 2 | 4I-1526А | Прокладка | 8 |
| 3 | 4I-15c13Б | Топливопровод слива с форсунок | 1 |
| 4 | 6АI-20cI | Форсунка | 4 |
| 5 | Н509-66 | Ниппель проходной 6x33 | 1 |
| 6 | I6-219 | Прокладка | 2 |
| 7 | 4I-15c14-I | Топливопровод слив с головки | 1 |
| 8 | OI-1540А | Хомут | 1 |
| 9 | OI-A1551 | Прокладка | 1 |
| 10 | 303-1525 | Пробка | 1 |
| 11 | ФГК | Форсунка без слива топлива | 4 |

Укоротите болт 1 (чтобы он не задевал винт регулировки затяжки пружины после удаления топливопровода слива 3), заглушите колпак (надъгольную полость) серийной ШФ укороченным болтом 1, подложив под неё одну из прокладок 2. Вы получаете ФГК, что показано на рисунках 1-2. Разгерметизируйте нагнетательные клапаны согласно рисунков 3-4. Снятые с двигателей компоненты сохраните.

Техническое обслуживание форсунок производить согласно инструкции по эксплуатации дизелей А-О1М/А-4I с учётом особенностей ФГК.

Переоборудование ШФ на ФГК на других типах и назначениях дизелей гораздо проще осуществить, так как на дизелях А-41 и Д-440 производства Алтайского моторного завода (АМЗ) форсунки расположены под крышкой головки цилиндров.

Особенности эксплуатации ФГК. В связи с тем, что при проверке ФГК на ручном стенде возможно случаи нарастания давления под колпаком до гидравлического запора иглы форсунки (без впрыска топлива). При всех проверках ФГК на ручном стенде и проведении технического обслуживания № 3 обязательно отверните колпак форсунки, а пробки при этом не трогайте.

После проверки и регулирования форсунки заверните колпак усилием 10 кгсм. При необходимости замените прокладку под него. Штатные нагнетательные клапаны по 17113А КЗ на рисунке 4 разгерметизируются (рисунок 3) и устанавливаются в штуцерах 2 топливного насоса 1 (рисунок 4).

ФГК были рекомендованы для внедрения, была подготовлена техническая документация для внедрения на АМЗ и для организации рядовых эксплуатационных испытаний (РЭИ), были разработаны программа и методика РЭИ, организованы РЭИ на 48 тракторах и бульдозерах в 6 хозяйствах Павлодарской области.

Одновременно продолжались исследования в ПИИ (ПГУ), испытания их на АМЗ и РЭИ в подшефных хозяйствах АМЗ, в том числе и с рекомендованными для внедрения (в серийное производство и эксплуатацию) ФГК с распылителями, имеющими диаметральный зазоры $\delta_p = 6-9$ мкм.

Эти результаты и результаты 800-часовых заводских испытаний ФГК на дизелях А-41 и А-01М, РЭИ в подшефных хозяйствах АМЗ в течение 5000–6000 ч и на 48 тракторах и бульдозерах в Павлодарской области полностью подтвердили результаты теоретических и экспериментальных исследований, т.е. по мере роста δ_p сокращается продолжительность процесса впрыскивания топлива (ПВ), особенно этапа выжимания топлива $\varphi_{эв}$, что и повышает экономичность дизеля. Так, например, с мая 1977 г к январю 1978 г дизель А-41 на тракторе ДТ-75М «Казахстан» в Павлодарской МИС проработал 1501 час [1–2]. Торможения его проводились после 500 и 1046 часов: удельный эффективный расход топлива g_e на номинальном режиме $N_{ном}$ составил при ФГК ($\delta_p = 6-9$ мкм) соответственно 178 и 176 г/(элс×ч), а с серийными ФП ($\delta_p = 2-3$ мкм) $g_e = 185$ г/(элс×ч), а на режиме максимального крутящего момента $M_{max} - 185$ и 184 г/(элс×ч), т.е. по мере износа даже ИР g_e снижается, так как ФГК укомплектовывались распылителями с $\delta_p = 6-9$ мкм. Такие же данные были получены и при испытаниях в лабораториях, когда g_e на режиме $N_{ном}$ уменьшился со 183 при ФП до 177,8 г/(элс×ч) при ФГК, а на режиме $M_{max} -$ с 187 при ФП до 180,9 г/(элс×ч) при ФГК, в результате чего при ФГК на 1 га условной пахоты экономится 2 л дизтоплива [1–2]. Все хозяйства в актах испытаний отмечают [1–2] нормальный пуск двигателей, стабильность параметров и устойчивость их работы, отсутствие течи топлива из надъгольных полостей и перерегулировок ФГК, на основании которых отмечают необходимость использования и широкого внедрения ФГК на дизелях. В этой связи следует отметить, что РЭИ проводились на дизелях, уже находящихся в эксплуатации, при этом насосы не менялись, т.е. ФГК можно использовать и на эксплуатируемых дизелях разных назначений, а переоборудование эксплуатируемой ТС на ТС с ФГК не представляет технических трудностей и может осуществить любой механизатор из деталей серийной ТС. Более того, ФГК можно и нужно укомплектовывать

распылителями с большими δ_p или изношенными распылителями (ИР), которые обычно выбраковываются из-за возрастающего СДТ и падения эффективной мощности двигателя N_e .

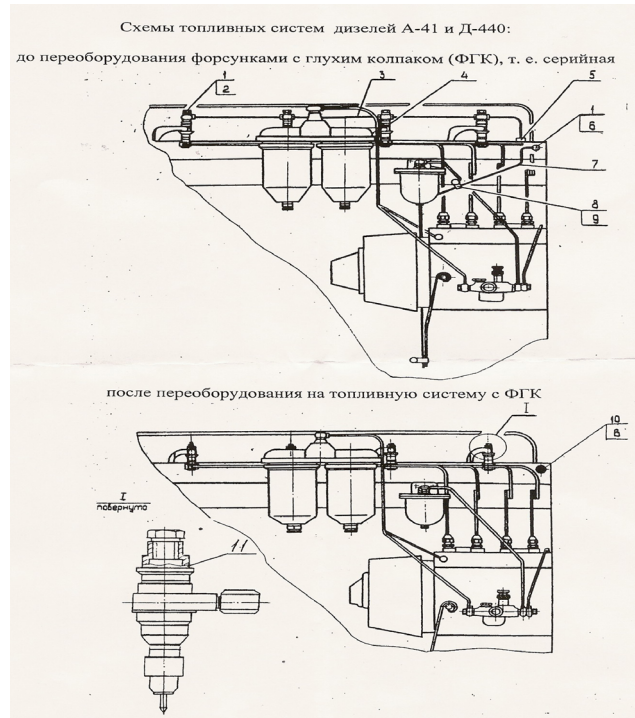


Рисунок 1 – Схемы топливных систем тракторных дизелей А-41 и Д-440 до и после их переоборудования форсунок с глухим колпаком (ФГК)

При переоборудовании дизелей на ФГК механизаторы констатировали, что они зачастую не могут собрать из 25-30 новых распылителей плотностью 5 с и выше один комплект из 4-х (А-41) и 6-ти (А-01М) распылителей из-за прихватывания иглы при сборке форсунок, причём это имеет место и при сборке форсунок с малыми δ_p на всех типах дизелей.

На заводах ШФ укомплектовываются распылителями с высокой плотностью (малые δ_p) для уменьшения СДТ, но в процессе эксплуатации δ_p растёт и через 400–500 ч из-за износа δ_p возрастает до 6–10 мкм, а затем величина δ_p стабилизируется, вызывая резкое

увеличение СДТ. Даже в случае применения сернистого топлива с содержанием серы до 1 % в дизелях судов морского флота по мере увеличения δ_p до 6–8 мкм интенсивность коррозионного износа направляющих поверхностей распылителя (НПР) резко снижается из-за появления стабильной плёнки топлива на НПР. В этой связи и было рекомендовано внедрять на дизели ФГК с $\delta_p = 6–9$ мкм, так как при больших δ_p , равных, например, 15–20 мкм и выше, трудно в условиях ремонтных мастерских регулировать ФП и ФГК на давление начала впрыскивания топлива форсунок $P_{ФОП}$. Результаты сравнительных экспериментальных исследований (СЭИ) с разными δ_p привели к тому, что АМЗ активизировал работы по организации РЭИ и по подготовке ФГК в серийное производство.



Рисунок 2 – ФГК

Рисунок 3 – Разгерметизированные нагнетательные клапаны (РНК и ПРНК)

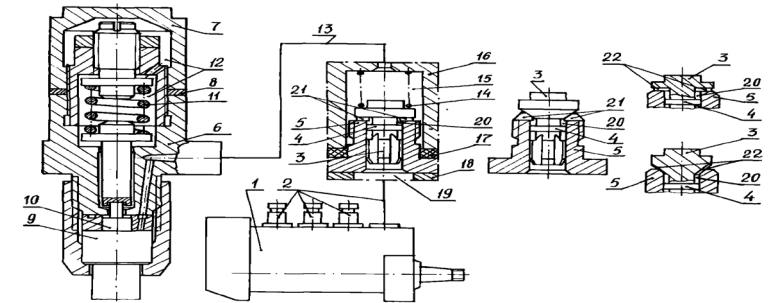


Рисунок 4 – Топливная система с ФГК и РНК по патенту 17113А КЗ

ТС с ФГК и РНК был переоборудован дизель ЯМЗ-238 автомобиля МАЗ-500, проходившего РЭИ с 23 октября 1986 г на АТК-21 (г. Домодедово Московской области). Переоборудование было осуществлено из деталей штатной ТС путём полного устранения ССДТ под руководством А. К. Каракаева. Наряду с упрощением ТС, её демонтажа и монтажа улучшается тяговая характеристика дизеля ЯМЗ-238, что преимуществом ТС с новым рабочим процессом впрыскивания (ПВ) является также возможность укомплектования ФГК распылителями с повышенными δ_p или ИР (при ИР уменьшается закоксовываемость СОР), улучшается гигиена труда механиков и водителей, повышается пожаробезопасность автомобиля, что целесообразно продолжить сотрудничество с АТК-21 с целью использования в эксплуатационной практике разработок МВТУ им. Н. Э. Баумана и ПГУ. Эта работа была выполнена по просьбе МГТУ им. Н. Э. Баумана во время научной стажировки автора в МВТУ, причём наряду с ФГК на дизель ЯМЗ-238 были установлены и РНК (рисунки 3 и 4). Разгерметизацию штатного НК мы произвели в условиях мастерских АТК-21. Такая работа совместно с МВТУ велась нами и в дальнейшем [1–2].

Технико-экономическая эффективность ТС с ФГК и РНК.

ТС с ФГК позволяет экономить топливо, уменьшить материальные, энергетические и трудовые затраты, улучшить гигиену труда, экологическую и пожарную безопасность при производстве, эксплуатации, ремонте и техобслуживании ТС и дизелей; повысить сроки службы распылителей, так как позволяет отказаться от системы слива дренажного топлива (ССДТ), упростить конструкции ТС и дизелей, демонтаж и монтаж ТС на дизель; повысить экономические, экологические и эффективные показатели дизелей в результате совершенствования ПВ и устранения ССДТ, а следовательно, уменьшить вредный выброс в атмосферу из-за совершенствования ПВ и рабочего процесса двигателя (РПД), не загрязнять окружающую среду СДТ на землю; укомплектовывать ФГК распылителями с повышенными δ_p или изношенными в процессе эксплуатации изношенными распылителями (ИР), причём по мере роста δ_p и износа даже ИР экономичность дизеля возрастает [1–2].

Дымность и токсичность отработавших газов снижается от 40 % до 2-3 раз [1–2].

Одержана победа на 10 юбилейном конкурсе инновационных бизнес-планов «Инновационный форсаж NIF\$50K» 2014 года с Проектом: «Инновационное внедрение на эксплуатируемые дизели

ТС с бездренажными ФГК из деталей эксплуатируемых ТС». (В конкурсе приняли участие 576 проектов).

Автором разные варианты ТС с ФГК и ТС с гидрозапиранием форсунок защищены 107 а. с. и патентами СССР, РФ и РК (из них 26 патентов, 16 предварительных и 36 инновационных патентов РК). Первое моё изобретение выдано на имя МВТУ им. Н. Э. Баумана. На заключительном пленарном заседании доклад [3], посвящённый исследованию разных вариантов ТС с ФГК, отмечен как один из лучших докладов.

Эти и подобные им материалы используются автором при изучении студентами и магистрантами дисциплин: «Патенттану және лицензиялық қызмет», «Патенттану және ғылыми зерттеулер негіздері», «Патентование и защита интеллектуальной собственности». Занятия проводятся на государственном и русском языках.

Для внедрения ФГК на эксплуатируемые дизели желателно ознакомиться с отчётом [1], заказав через ВНИЦЕНТР по Инв. № 0209РК00896, в котором приведена вся необходимая для внедрения ФГК информация. Жду отзывы и критические замечания. Согласен дать ответ в любое время. Спасибо.

ЛИТЕРАТУРА

1 Разработка и внедрение на эксплуатируемые дизели топливных систем с бездренажными форсунками и научно-техническое обоснование строительства завода для инновационного промышленного производства и ремонта топливных систем. Отч. о НИР (заключительн.) / ПГУ; Рук. А. К. Каракаев; -№ 740; № ГР0109РК00273; Инв. № 0209РК00896. - В 2 ч. - Павлодар. - 2009. - Ч.1. - 170 с. - Ч.2.: Приложения (Акты внедрения и переписка). - 337 с.

2 Каракаев А. К. Топливные системы с бездренажными форсунками с глухим колпаком как простейшие и надёжные системы для саморегулирования процессов впрыскивания топлива в двигателях: монография / А. К. Каракаев. – Павлодар : Керек, 2016. – 331 с.

3 Каракаев А. К. Разработка, создание и исследование топливных систем с саморегулированием давлений процесса впрыскивания топлива / Сборник тезисов докладов международной научно-технической конференции «Двигатель-2017», посвящённой 110-летию специальности «Поршневые двигатели» в МГТУ им. Н. Э. Баумана. – М.: МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2017. – С. 94-95.

МОБИЛЬНОЕ ПРИЛОЖЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА

КАСЕНОВА М. Б.

магистрант, 2 курс, Торайгыров университет, г. Павлодар

ИСАБЕКОВА Б. Б.

ассоц. профессор, доцент, Торайгыров университет, г. Павлодар

Мы живём в XXI в. – веке высоких информационных технологий. Настоящий период характеризуется небывалым ростом объёма информационных потоков. Мир переживает переход от «индустриального общества» к «информационному». Происходит смена способов производства, мировоззрения людей, необходимость информатизации всех сфер деятельности, открытый доступ к различным источникам информации. Особенно актуальными становятся мобильные приложения как средства формирования информационной культуры общества. Важнейшее преимущество использования данного программного обеспечения для компаний, работающих в сфере коммунальных услуг, состоит в возможности прозрачности исполнения заявок, контроль работы без задержек по времени, оперативной обработки обращений жителей, получение от потребителя обратной связи.

Развитие современного общества неразрывно связано с осознанием людьми фундаментальной роли информации в общественном развитии. Различные стороны общественной жизни подвержены влиянию информации в разнообразных её формах, информация выступает одним из основных факторов, определяющих структуру экономических, политических и социальных отношений.

В современном обществе ориентация в большом и постоянно растущем потоке информации становится достаточно сложной, в связи с чем возникает необходимость в оптимизации её поиска и отбора. Ключом доступа к информационным источникам выступает достаточно высокий культурно-образовательный уровень общества, что определяет актуальность и необходимость овладения высокой информационной культурой.

Именно информационная культура является главным инструментом всестороннего развития человека. С одной стороны, информационная культура помогает организовать информационные процессы, удовлетворить потребность общества в информационном общении, а также является показателем эффективности производства,

сбора, хранения, обработки и передачи информации. С другой стороны, информационную культуру следует рассматривать как деятельность, которая направлена на повышение эффективности разнообразных видов информационного общения, а также на создание благоприятных условий для освоения человеком ценностей его культуры.

Центром информационной культуры выступает информационная деятельность человека, а именно умение использовать накопленную и создаваемую информацию и фиксировать её с помощью различных форм материальных носителей. Фактором экономического и социального прогресса выступает высокий уровень информационной культуры. Формирование достаточно высокого уровня информационной культуры способствует качественному увеличению умственного, духовного и творческого потенциала как общества, так и отдельной личности.

В современном мире происходит внедрение информационных технологий во все сферы общественной жизни, что является неотъемлемой частью современной культуры.

Особенно быстрыми темпами развивается сфера мобильного мира. Современного человека невозможно представить без мобильного устройства. Развитие мобильного интернета создаёт новые маркетинговые возможности для современного бизнеса. Ключевое место среди способов продвижения компаний занимают онлайн-продвижение и использование различных мобильных технологий.

Особенно актуальными становятся мобильные приложения как средства формирования информационной культуры общества. Главное преимущество использования данного программного обеспечения для коммерческой организации заключается в увеличении времени коммуникации с потенциальным потребителем, в передаче достаточно большого объёма информации, а также в получении обратной связи от потребителя.

Таким образом, разработка мобильных приложений предлагает множество возможностей. Сфера коммунальных услуг не является исключением.

Для повышения качества коммунальных услуг, снижения расценок и усиления конкуренции, а также удобства, появилась потребность в разработке приложения. С помощью данного приложения пользователь может получать новости жилого комплекса, принять участие в каком-нибудь голосовании, получать оповещения при внештатных ситуациях, написать заявку на получение услуги, оставить жалобу, а также вести онлайн беседу с жильцами.

Благодаря внедрению приложения появится возможность прозрачности исполнения заявок, контроль работы без задержек по времени, оперативной обработки обращений жителей, более тесный контакт с жителями: новости, предложения, уведомления.

Среди основных элементов функционала мобильного приложения, следует выделить следующие:

- функция быстрого общения. Потребитель может в любое время оставить свое предложение/замечание по работе.
- осведомленность. Потребитель информируется о возможных перебоях в энерго, тепло и водоснабжении, сроках ликвидации аварий;
- благодаря наличию на мобильных платформах push-уведомлений достаточно легко доносить информацию;

Помимо основных функций в приложение можно добавлять другие дополнительные функции. Однако стоит помнить, что чем меньше функций, тем они больше и эффективнее используются клиентами, поэтому не стоит перегружать приложение лишним функционалом. Не нужно нагружать продукт избыточной информацией, важно создать интуитивно понятный интерфейс. Наблюдение и изучение поведения пользователей говорит о том, что люди плохо воспринимают медленные и перегруженные сложным дизайном программы. Пользователи не хотят ждать полной загрузки данных, а также терять время на длительное изучение навигации по разделам.

Информационная культура общества составляет часть общей культуры. При этом данный сегмент общей культуры выступает самостоятельной системой, обладающей своими собственными функциями и внутренними взаимосвязями. Информационная культура общества – это способность общества в целом и отдельной личности к выживанию, социальной и психологической адаптации, а также развитию в новых социокультурных условиях, вызванных информатизацией. Важным моментом является то, что каждая отдельная личность социума должна не только существовать в этих условиях, но и осуществлять развитие и совершенствование. Этому будет способствовать, с одной стороны, формирование соответствующих отношений между отдельной личностью, обществом, отдельными группами и институтами, а также другими социальными компонентами, а с другой – наличие большого разнообразия информационных явлений, находящихся в процессе постоянных изменений.

В качестве одного из признаков информационного общества выступает информатизация. С помощью информационной техники специалисты любого профиля имеют возможность получить доступ к информационным базам любой точки мира – к архивам библиотек, музеев, галерей, что способствует развитию духовного мира человека и формированию его информационной культуры. Информатизация оказывает влияние на деятельные учреждения различного профиля – образовательного, культурного и информационного, побуждает человека к познавательной деятельности. Необходимо отметить, что информатизация выступает техническим и социокультурным условием развития общества, влияющим на качественный показатель информационной среды. При этом центральным элементом всех этих процессов является человек, который создаёт новые знания на базе полученной экспериментальным путём информации, который разрабатывает новые информационные технологии, и который передаёт эту информацию в обществе другому человеку.

Разработка мобильного приложения как средства формирования информационной культуры общества, на первый взгляд, кажется довольно трудоёмким процессом. Однако на современном рынке довольно много компаний, которые предлагают свои услуги по разработке приложений и их дальнейшему техническому сопровождению. Стоимость услуг компаний варьируется в зависимости от сложности и функций приложения, количества платформ (iPhoneiOS, iPadiOS, Androidphone, Androidtablet, WindowsPhone), на которых оно будет работать.

Чтобы компания в конечном итоге не выбрала, самостоятельное создание мобильного приложения или же услуги компаний-разработчиков, необходимо достаточно хорошо понимать, что ожидается от приложения и какими способами возможно достичь поставленных целей.

Таким образом, развитие современных технологий оказывает существенное влияние на жизнь общества и формирование его информационной культуры. Знание законов распространения информации в материальном мире, её свойств и функций, роли в процессах формирования мышления, поведения, социализации и самореализации представляет собой фундаментальную основу информационной культуры. Современному бизнесу не обойтись без внедрения новых информационных технологий, которые проникли практически в каждую сферу жизни человека. Мобильное приложение является новым элементом системы

маркетинговых коммуникаций, открывает большие возможности для взаимодействия с потребителями, позволяет расширить целевую аудиторию пользователей.

ЛИТЕРАТУРА

1 Гладченкова Н. Н. Культурно-информационное пространство образовательного учреждения как среда становления нравственного опыта личности: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Ростов н/Д., 2001. 22 с.

2 Глонь В. Я. Мобильные приложения как инструмент извлечения маркетинговых знаний. URL: <https://www.moluch.ru/archive/110/26867/> (дата обращения: 17.04.2020). Текст: электронный.

3 Каракозов С. Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности // Педагогическая информатика. 2015. № 2. С. 55.

4 Маршанд Д. А. Как работают с информацией в вашей компании? // Менеджмент: пер. с англ. М.: Олимп-Бизнес, 1999. С. 335–336.

5 Медведева Е. А. Основы информационной культуры // Социс. 2013. № 11. С. 59.

О СОСТОЯНИИ И ВКЛАДЕ В РАЗВИТИЕ ЭНЕРГЕТИКИ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ: ПОДГОТОВКА КАДРОВ, НАУКА, ИННОВАЦИИ, ВНЕДРЕНИЕ В ПРОИЗВОДСТВО

КИСЛОВ А. П.

к.т.н., профессор, декан Факультета энергетики,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ПРИХОДЬКО Е. В.

к.т.н., профессор, кафедры «Теплоэнергетики»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ТАЛИПОВ О. М.

PhD, асоц. проффесор, зав. кафедрой «Электротехники
и автоматизации», Торайгыров университет, г. Павлодар

Энергетика, в отличие от ряда других отраслей промышленности, имеет значительное отличие – продукция отрасли необходима широкому кругу потребителей. Поэтому замедление развития отдельных отраслей промышленности может не сказаться на объёмах производства энергетики.

На сегодняшний день энергетика РК в целом характеризуется дотационным развитием. РК занимает 11 место в мире по уровню дотаций; дотации в энергетике составляют \$6,6 млрд (ВВП 2020 РК – \$169,8 млрд). Среди регионов РК Павлодарская область: самые большие объёмы выработки теплоэнергии (8,5 млн Гкал) и 41 % вырабатываемой электроэнергии.

Говоря о перспективах развития отрасли, стоит привести прогнозный баланс электрической энергии и мощности на 2020–2026 годы (утверждён Приказом Министра энергетики РК от 15.01.2020 г. № 15) [2]. Согласно материалов документа, объём выработки и потребления электрической энергии должен составить:

Таблица 1 – Прогнозный баланс электрической энергии и мощности на 2020–2026 годы

| Годы | Выработка, млрд. кВтч | Потребление, млрд. кВтч |
|----------|-----------------------|-------------------------|
| 2021 год | 113,5 | 110,7 |
| 2022 год | 116,1 | 112,7 |
| 2023 год | 120,9 | 114,5 |
| 2024 год | 123,5 | 118,0 |
| 2025 год | 128,1 | 120,8 |
| 2026 год | 128,5 | 124,1 |

Наряду с этим, имеются и проблемы энергетической отрасли РК, отмеченные в «Концепции развития топливно-энергетического комплекса Республики Казахстан до 2030 года».

1) существенным износом генерирующего и сетевого оборудования, который, по данным на 1 января 2013 года, достигает 70 % в сегменте производства электроэнергии и 57 % в электрических сетях;

2) моральным износом используемого оборудования.

Результаты проведенных энергоаудитов нескольких крупных предприятий Республики Казахстан показали потенциал энергосбережения до 40 %.

Проведение сравнения со схожими по климату европейскими странами свидетельствует о том, что удельный расход тепловой энергии в Республике Казахстан на отопление помещений оказывается выше более чем в два раза.

Низкой энергоэффективностью характеризуются производство и передача тепловой энергии. Эффективность существующих котельных не превышает 65–70 %, в то время как использование

новых котлов позволит повысить эффективность до 85–90%. Точно установить потери в тепловых сетях невозможно из-за отсутствия достаточного количества приборов учета.

Инвестиции в обновление, модернизацию и строительство электрических сетей с 2016 до 2030 года оцениваются в 2,5 трлн. тенге, в том числе:

- в магистральные сети – 0,8 трлн. тенге;
- в распределительные сети – 1,7 трлн. тенге.

Кадровый потенциал

С точки зрения развития кадрового потенциала электроэнергетической отрасли могут быть отмечены следующие актуальные проблемы:

- 1) существенная нехватка профессиональных кадров;
- 2) низкий уровень подготовки молодых специалистов;
- 3) слабая мотивация для притока специалистов в отрасль;
- 4) отсутствие кадров для внедрения инновационных направлений.

Энергетика Павлодарской области

По данным 2021 год в общереспубликанском территориальном разделении труда Павлодарская область занимает одно из ведущих мест: здесь сосредоточено 60% добываемого угля, 41% вырабатываемой электроэнергии, 60% производства ферросплавов, 32% производства бензина и 100% республиканского производства глинозема и необработанного алюминия.

По итогам 4 месяцев промышленными предприятиями произведено продукции на сумму 795 млрд. тнг. с ростом на 4,2% к периоду прошлого года. Положительная динамика обеспечена ростом объемов производства в различных отраслях, в частности в отрасли электроэнергетики выросли объемы на 10% [3].

Энергетический комплекс области включает 7 тепловых электростанций, в том числе три блочные электростанции республиканского значения, а именно ТОО «Экибастузская ГРЭС-1» имени Болат Нуржанова и АО «Станция Экибастузская ГРЭС-2» в городе Экибастуз, АО «Евроазиатская энергетическая корпорация» в Ақсу. Также в городе Павлодар работают четыре теплоэлектроцентрали. Это – ТЭЦ АО «Алюминий Казахстана», ТЭЦ-2 и ТЭЦ-3. В Экибастузе – Экибастузская ТЭЦ АО «Павлодарэнерго».

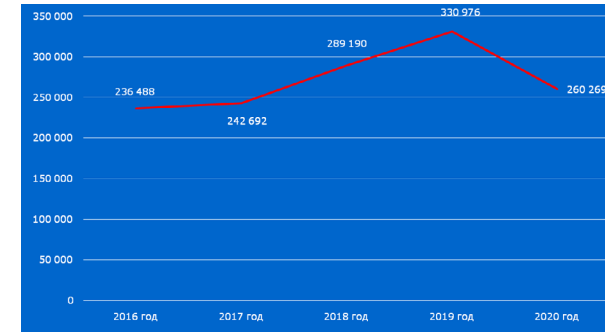


Рисунок 1 – Динамика экономической активности энергетической отрасли

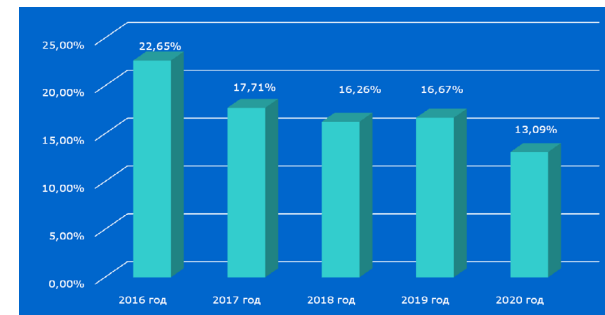


Рисунок 2 – Динамика вклада энергетической отрасли в развитие промышленности региона

Таблица 2 – Кадровый потенциал энергетической отрасли

| Наименование показателей | Годы | | | | |
|---|------|------|------|------|------|
| | 2016 | 2017 | 2018 | 2019 | 2020 |
| Численность персонала основной деятельности, тыс. человек | 15,7 | 15,4 | 15,1 | 14,7 | 13,8 |
| Доля численности персонала основной деятельности энергетической отрасли к общей численности персонала основной деятельности промышленности, % | 23,9 | 24,0 | 23,9 | 22,9 | 21,4 |
| Доля численности персонала основной деятельности энергетической отрасли к общей численности экономически активного населения, % | 3,91 | 3,88 | 3,84 | 3,76 | 3,56 |

Факультет энергетике включает три кафедры: «Электроэнергетика», «Теплоэнергетика», «Электротехника и автоматизация» и проводит обучение по 4 образовательным программам бакалавриата, 3 магистратуры и 3 докторантуры. Все кафедры могут осуществлять подготовку по всем уровням образования. Остепенённость – 61 %: 6 – д.т.н., 17 – к.т.н., 15 – PhD. В данный момент на факультете обучается 1121 человек. В 2020 г. 2 магистранта закончили обучение по программе двойных дипломов (совместно с НГТУ) в рамках ШОС. В настоящее время проводятся работы по созданию лабораторий: энергетике и возобновляемых источников энергии и автоматизации. Общая сумма финансирования 1 332 542 700 тнг.

Анализ энергетических предприятий области показывает, что около 90 % работников с высшим и послевузовским образованием – выпускники факультета энергетике.

Основными направлениями научной деятельности факультета энергетике являются:

- формирование высококвалифицированного кадрового потенциала (обучение в магистратуре и PhD докторантуре, по международным программам, повышение квалификации в ВУЗах ближнего и дальнего зарубежья и т.д.);
- выполнение хоздоговорных и госбюджетных научно-исследовательских работ преподавателями и студентами;
- патентно-изобретательская деятельность ППС и студентов, апробация научных исследований ППС и студентов на конференциях различного уровня;
- взаимодействие с ведущими ВУЗами зарубежья и Республики Казахстан.

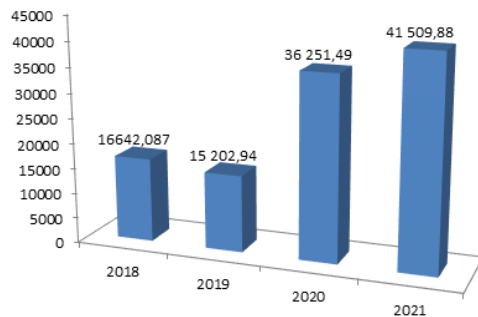


Рисунок 3 – Объёмы финансирования ХД и госбюджетных НИР

Внедрение разработок в производство подтверждается хоздоговорными темами с предприятиями: АО ПНХЗ, ТОО «Павлодарсоль», АО «Трамвайное управление города Павлодара», Экибастузские ГРЭС-1, ГРЭС-2 и др.

Реализуется программа «Сильный ВУЗ – Сильный регион»: коллективом факультета энергетике (Кислов А.П., Талипов О.М., Нефтисов А.В., М.С. Кучербаев) при участии ТОО «Эл-Нур-Сервис» выполнили работу «Экспертная оценка состояния тепловых сетей г. Павлодар – Экспресс-аудит». Ориентировочная рыночная стоимость составляет порядка 87 млн. тенге.

сотрудниками кафедры «Теплоэнергетика» выполнена оценка предлагаемых технических решений по проекту ГЧП «Модернизация, управление и эксплуатация автономных котельных в Павлодарской области».

Выводы: подготовка кадров по качественным и количественным показателям в целом удовлетворяет требованиям «сегодняшнего дня» энергетике, основанной на текущих запросах устойчивого регионального развития; факультет энергетике занимает устойчивые ведущие позиции в РК в области подготовки энергетических кадров.

ЛИТЕРАТУРА

1 Пять крупнейших электростанций Казахстана в 2020 году увеличили выработку на 2,5 %. <https://kursiv.kz/news/otraslevyetyemy/2021-03/pyat-krupneyshikh-elektrostanciy-kazakhstan-v-2020-godu-uvelichili>.

2 <https://www.gov.kz/memleket/entities/energo/activities/215?lang=ru>

3 Положительная динамика в промышленности, сельском хозяйстве и строительстве – итоги развития Павлодарской области за 4 месяца 2021 года. <https://www.primeminister.kz/ru/news/reviews/polozhitelnaya-dinamika-v-promyshlennosti-selskom-hozyaystve-i-stroitelstve-itogi-razvitiya-pavlodarskoy-oblasti-za-4-mesyaca-2021-goda-194116>.

4 Энергетика Павлодарской области <https://eenergy.media/2017/05/14/energetika-pavlodarskoj-oblasti/>

5 Годовой отчёт АО «Павлодарэнерго» 2019, 112 с.

ЭНЕРГИЯ ВЕТРА КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ ИСТОЧНИК ЭНЕРГИИ

ҚУАНАЙ И. А.

студент, Торайғыров университет, г. Павлодар;

ОРИШЕВСКАЯ Е. В.

ст. преподаватель, кафедра «Теплоэнергетика»,
Торайғыров университет, г. Павлодар

Возобновляемая энергия – это внутренний ресурс любой страны. Он имеет потенциал, достаточный для производства полного или частичного обеспечения страны энергией. Возобновляемые источники энергии – практически неисчерпаемы и всегда доступны благодаря быстрому распространению и совершенствованию современных технологий. Технологии, основанные на использовании возобновляемых источников энергии, являются экологически чистыми из-за отсутствия выбросов загрязняющих веществ в атмосферу, не приводят к образованию радиоактивных отходов. Их применение практически не вызывает образование парникового эффекта и связанных с ним климатических изменений. Резюмируя, можно сказать, что возобновляемые источники энергии соответствуют политике защиты окружающей среды, их использование формирует лучшую окружающую среду и обеспечивает устойчивое развитие.

Сегодня использование энергии ветра становится одним из самых развитых направлений возобновляемой энергетики.

В Казахстане возобновляемые источники энергии, особенно ветряные и малые гидроэлектростанции, обладают огромным потенциалом. Республика Казахстан может вырабатывать в 10 раз больше энергии, чем ей требуется в настоящее время, только за счет энергии ветра. Но возобновляемая энергия составляет всего 0,6 процента всех энергоустановок. Из них 95 процентов приходится на проекты малой гидроэнергетики [1].

Ветрогенератор (ветроэлектрическая установка или сокращенно ВЭУ) (рисунок 1) – устройство, преобразующее кинетическую энергию ветрового потока в механическую энергию вращения ротора с последующим её преобразованием в электрическую энергию. Её основное отличие от традиционных (тепловых, атомных) – полное отсутствие как сырья, так и отходов. Единственное важное требование для ВЭС – высокий среднегодовой уровень ветра.

Ветряные электростанции представляют собой несколько ветряных установок, объединенных между собой в единую

сеть. Крупные станции могут включать в себя более 100 ветрогенераторов. Такие места получили название «ветряные парки». Ветрогенераторы – это экологический способ добывать энергию в течение неограниченного времени [2].



Рисунок 1 – Ветрогенераторы

Эффективным местом для установки ветровых электростанций являются участки с постоянным потоком ветра - холмистая местность, горы, прибрежные участки морей и океанов.

География степей Казахстана делает его подходящим для применения в ветроэнергетике, и предполагаемый потенциал ветровой энергии, который может быть экономически развит, составляет около 760 ГВт [1]. Около 50 % территории Казахстана имеет средние скорости ветра, подходящие для выработки энергии (4–6 м/с), с наибольшим потенциалом в Каспийском море, центральных и северных регионах (рисунок 2).

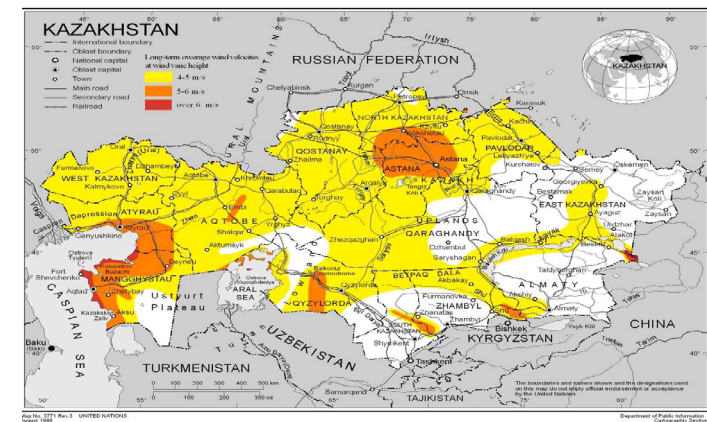


Рисунок 2 – Карта ветров Казахстана

К достоинствам ветровых электростанций относятся:

- 1) Общедоступность. Ветер – «сырьё» возобновляемое. Он будет существовать, пока есть солнце.
- 2) Безопасность для природы и человека. Ветрогенераторы не создают выбросов в атмосферу, не являются источником вредного излучения.
- 3) Лёгкость в работе и управлении.
- 4) Перспективность. Ветроэнергетика находится только на середине своего пути. Потенциал данной отрасли полностью не раскрыт.

Ветроэнергетика не имеет каких-либо серьёзных недостатков, но есть проблемы:

- 1) Капиталоемкость. Закупка и монтаж оборудования требуют больших инвестиций.
- 2) Выбор территории. Не все регионы Земли подходят для строительства ветроэнергетических комплексов. Для подбора местности требуются высокоточные расчёты.
- 3) Непостоянство ветра. Невозможно точно предсказать, что характеристики ветра в данной местности останутся постоянно стабильными [3].

Ветровая энергия как элемент здания. В наше время существует много уже реализованных и еще проектных решений установок ВЭУ на здания. Из них можно выделить несколько вариантов, классификация которых основывается на местоположении ветрогенератора на теле дома и его влиянии на формирование основного объема [4]:

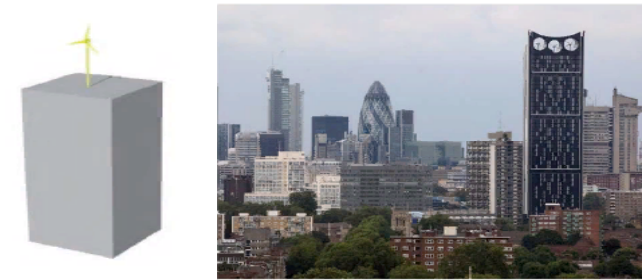
- 1) размещение ветрогенератора с горизонтальной осью вращения в верхней части высотного дома;
- 2) расположение ветровой установки с вертикальной осью вращения в верхней части дома;
- 3) внедрение ветряка непосредственно в тело здания.

Рассмотрим каждый из вариантов приведенной классификации.

Решение по первому варианту (рисунок 3) является наиболее распространенным. Часто ветрогенераторы устанавливают на крышах строящихся, и уже существующих зданий.

При размещении ветроагрегата на крышах «небоскребов» обеспечивается свободный доступ ветру, при этом отсутствуют какие-либо препятствия, снижающие мощность агрегата. При этом генератор, расположенный на кровле, существует независимо от общей формы дома. Кроме самих установок, на крыше дома расположены цилиндрические оболочки, создающие эффект

аэродинамической трубы, что способствует усилению потока ветра и увеличению вырабатываемой энергии (Рисунок 3б).



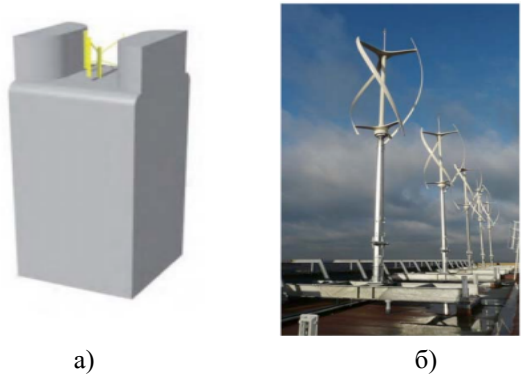
а)

б)

а) схема первого варианта; б) применение первого варианта
Рисунок 3 – Размещение ветрогенератора с горизонтальной осью вращения в верхней части высотного дома

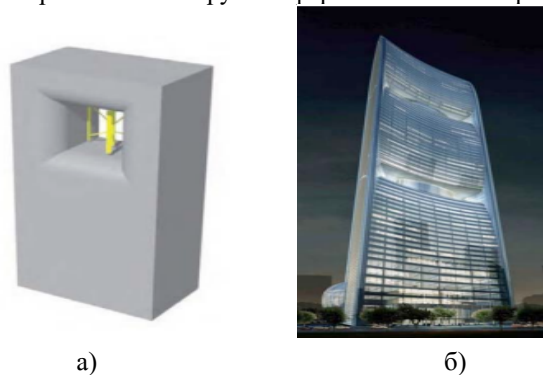
При размещении на здании ВЭУ с вертикальной осью вращения (Рисунок 4) всё происходит по тому же принципу. С той разницей, что в горизонтальный двигатель чаще применяется для высотных зданий, а во втором – вертикальный двигатель для зданий с небольшой этажностью. Основным недостатком вертикальных ветровых турбин является их низкая эффективность. Преимущества данных генераторов в том, что при их установке нет необходимости учитывать направление потока ветра.

Для высотных зданий характерны свободные потоки ветра, но когда мы сталкиваемся со зданиями средней и малой высотности, то потоки ветра могут изменять свои направления и снижать скорость, сталкиваясь с препятствиями, объектами окружающей застройки. Поэтому применение второго варианта является оптимальным, т.к. он работает на низких скоростях ветра и способен производить электроэнергию (Рисунок 4б).



а) Схема второго варианта; б) применение второго варианта
Рисунок 4 – Ветровая установка с вертикальной осью вращения в верхней части дома

При третьем варианте решения (Рисунок 5) ветровая установка может располагаться как на крыше, так и между этажами. В этом случае используется механизм с вертикальной осью вращения, который позволяет спрятать объем пропеллера в любое место дома. Для того чтобы усилить и направить потоки ветра в необходимое место, объем здания приобретает более округлые формы и плавные черты.



а) Схема третьего варианта; б) Применение третьего варианта
Рисунок 5 – Внедрение ветряка непосредственно в тело здания

Как и было сказано выше, география степей Казахстана является наиболее подходящим для применения ветровой энергии. Рассматривая карту ветров Казахстана (Рисунок 2), можно сказать, что наиболее ветренными регионами являются Акмолинская и

Западно-Казахстанская области. Учитывая этот фактор, необходимо осуществлять строительство небоскребов с ветрогенераторами в верхней части высотного дома или в его теле, в данных регионах.

С каждым годом популярность использования энергии ветра растет. Возможно, в будущем ветрогенератор станет неотъемлемой частью дома. Тогда форма и объем здания станут напрямую зависеть от задачи выработки энергии с помощью силы ветра. Изучая аэродинамические движения воздуха, взаимосвязи потоков и высот, архитектор сможет создавать объемы, полностью подчиненные движению воздуха. И тогда ветроэнергетику можно будет назвать как фактор формообразования современной архитектуры.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 ВЭУ в Казахстане https://wikichi.ru/wiki/Renewable_energy_in_Kazakhstan
- 2 Ветроэнергетика, перспективы развития <https://apsvet.ru/pribery/princip-raboty-veu>
- 3 Преимущества и недостатки ВЭУ. <https://ekoenergia.ru/energiya-vetra/energiya-vetra.html>
- 4 ВЭУ на зданиях <https://cyberleninka.ru/article/n/vetroenergeticheskie-ustanovki-arhitekturnyy-element-zdaniya/viewer>

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В НАО «ТОРАЙГРОВ УНИВЕРСИТЕТ»

МУСТАФИНА С. С.

директор Офиса регистратора, Торайгыров университет, г. Павлодар

ХАСЕНОВА С. М.

начальник Управления академической поддержки, Департамент академической деятельности, Торайгыров университет, г. Павлодар

Развитие дуального обучения на уровне бакалавриата позволяет усилить практикоориентированность образовательных программ, приблизить достигаемые результаты обучения к требованиям предприятий и организаций, предъявляемых к собственному персоналу.

Согласно ГОСО ВО (Приказ Министра образования и науки РК №604 от 31.10.2018 г. с изм. 2020 года) п.20 «ВУЗы, внедряющие элементы дуальной системы обучения, осуществляют планирование и организацию образовательной деятельности на основе сочетания теоретического обучения с практической подготовкой на производстве.

При этом необходимо до 40 % учебного материала дисциплины осваивать непосредственно на производстве (технологический процесс, процесс творческой деятельности, финансово-экономические процессы, психолого-педагогический процесс и другие)».

В настоящее время, согласно договорам, дуальное обучение или элементы дуального обучения реализуются на 18 кафедрах по 27 образовательным программам.

Таблица 1 – Образовательные программы, по которым осуществляется дуальное обучение (данные на первое полугодие 2021 года)

| Факультет | Образовательная программа | Предприятие |
|-------------------------------------|--|---|
| Факультет сельскохозяйственных наук | Технология производства продуктов животноводства | ТОО «Кызылжар-Кус» |
| | Технология производства продуктов животноводства | ТОО «Шарбакты-Кус» |
| | Технология производства продуктов животноводства | ТОО «Победа» |
| | Технология производства продуктов животноводства | ТОО «Turkey PVL» |
| | «Технология продовольственных продуктов» | АО «Сүт» |
| | «Лесные ресурсы и лесоводство» | ТОО «Горзеленстрой» |
| Факультет инженерии | Машиностроение | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| | Стандартизация, сертификация и метрология | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| | Машиностроение | ТОО «Проммашкомплект» |
| | Машиностроение | ТОО «RWS Wheelset» |
| | Стандартизация, сертификация и метрология | Казахстанский институт стандартизации и метрологии |
| | Метрология | Казахстанский институт стандартизации и метрологии |
| | Стандартизация, сертификация и метрология | ТОО «Региональный научно-практический центр «Система» |
| | Метрология | ТОО «Региональный научно-практический центр «Система» |
| | Металлургия | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| | Технологические машины и оборудование | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| Нефтегазовое дело | ТОО «ПНХЗ» | |

| | | |
|--|---|---|
| Факультет инженерии | Транспорт, транспортная техника и технологии | ТОО «Теміржолсу-Павлодар» |
| | Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта | |
| | Дизайн | ТОО «Omis Inc.» |
| | Архитектура | ГУ «Управление градостроительного и земельного контроля Павлодарской области» |
| | Производство строительных материалов, изделий и конструкций | |
| | Строительство | |
| Стандартизация и сертификация | | |
| Факультет энергетики | Транспортное строительство | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| | Инженерные системы и сети | |
| Факультет экономики и права | Автоматизация и управление | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| | Электрэнергетика | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| | Финансы | Народный банк |
| | Учет и аудит | |
| | Финансы | Евразийский банк |
| | Менеджмент | Народный банк |
| Экономика | ТОО «МУ Экспресс Велдинг» | |
| Факультет естественных наук | Менеджмент | ПФ ТОО «KSP Steel» |
| Факультет гуманитарных и социальных наук | Химическая технология неорганических веществ | Областной казахский музыкальный драматический театр им. Ж.Аймауытова |
| | Актерское искусство | |
| Факультет Computer Science | Информатика | ТОО «TKR Holding» |
| | Информационные системы | |

Также реализуются элементы дуального обучения по стартап-проектам преподавателей и партнеров вуза в «Специальной экономической зоне СЭЗ-ToU».

Университетом реализуются несколько механизмов взаимодействия с предприятиями-партнерами по дуальному обучению (зависит от договоренностей с предприятием):

1 С ТОО «ПНХЗ» реализуется дуальное обучение на 3, 4 курсе (ОП «Нефтегазовое дело») с трудоустройством студентов на предприятии и заработной платой. При этом студенты находятся на предприятии в течении 2 дней в неделю, обучаются сотрудниками предприятия и привлекаются в качестве стажеров к рабочей деятельности.

2 С ТОО «KSP Steel», ТОО «Проммашкомплект», ТОО «RWS Wheelset» реализуется дуальное обучение для студентов 4-го курса при котором студенты трудоустраиваются с 7 семестра на предприятие на общих основаниях, а изучение теоретической части дисциплин осуществляется в дистанционном асинхронном формате, без отрыва от производства, рабочее время, проведенное на предприятии засчитывается за часы практической части дисциплин.

3 Прорабатывается вопрос организации дуального обучения с АО «Алюминий Казахстана» для студентов 3-го курса с трудоустройством на предприятии с 6 семестра в формате 4/2 (4 дня на производстве / 2 дня в ВУЗе). Рабочее время будет засчитываться за часы практической части специальных дисциплин, а теоретическое обучение и освоение практической части дисциплин, не связанных с производством будет осуществляться в ВУЗе в традиционном формате (очно).

4 Реализация элементов дуального обучения по остальным предприятиям-партнерам осуществляется без официального трудоустройства студентов и без заработной платы. На данных предприятиях осуществляется теоретическая и практическая подготовка в рамках дисциплин с экскурсиями по действующим технологическим процессам и т.п.

Во всех случаях дуального обучения контрольные мероприятия в период экзаменационной сессии осуществляется совместными комиссиями из числа работников предприятий и преподавателей университета.

Выводы:

Дальнейшей задачей академической деятельности является увеличение количества действующих договоров и контингента обучающихся по дуальному обучению до 70 % от количества образовательных программ бакалавриата по одному из вышеприведенных вариантов реализации дуального обучения.

СОЛНЕЧНАЯ ЭНЕРГЕТИКА

ОРИШЕВСКАЯ Е. В.

ст. преподаватель, кафедра «Теплоэнергетика»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

ВОЛКОВ Е. А., ЛИПИН С. Н.

студенты, «Торайгыров университет, г. Павлодар

В настоящее время получение так называемой углеводородной энергии (энергия, получаемая за счет горения твердого, жидкого и газообразного топлива) является и экологической проблемой (так как производится очень много вредных выбросов в окружающую среду), и проблемой в плане запасов ископаемых ресурсов. Поэтому актуальным является поиск и развитие способов получения энергии из альтернативных источников.

Многочисленные исследования подтверждают, что при существующих темпах научно-технического прогресса к 2022 г. органическое топливо (нефть, газ, уголь и торф) не сможет в полном объеме удовлетворять потребности мировой энергетики. Поэтому традиционные системы электро- и теплоснабжения, работающие на традиционном топливе, как бы они не развивались технически, в будущем обречены на бесперспективность.

Одним из перспективных направлений решения проблемы энергоснабжения потребителей является разработка и внедрение возобновляемых источников электроэнергии. По прогнозам, их доля в мировом потреблении в 2022 г составит около 24 %, а уже в 2040 г. – около 50 % [1].

К возобновляемым источникам относятся: энергия ветра, гидроэнергия, геотермальная энергия, энергия приливов и отливов, энергия солнечного света, биоэнергетика.

Рассмотрим один из возобновляемых источников энергии – солнечную энергию. Солнечные лучи постоянно несут на землю неиссякаемый поток энергии. Годовое количество поступающей на Землю солнечной энергии составляет 1018 кВт ч, при этом, на поверхность суши приходится около 20 % этой энергии [2].

Солнечная энергетика основана на непосредственном использовании солнечного излучения для получения энергии. Солнечная энергетика, используя возобновляемый источник энергии, является «экологически чистой», потому что не производит вредных отходов при её использовании. Гелиотермальная энергетика работает по принципу нагревания поглощающей солнечные лучи

поверхности, с последующим распределением и использованием этой теплоты. Например, происходит фокусирование солнечного излучения на сосуде с водой или солью, и впоследствии нагретая вода используется для нужд отопления или горячего водоснабжения.

В гелиоэнергетике особо выделяют солнечные системы концентрирующего типа (CSP – Concentrated solar power). В них энергия солнечных лучей концентрируется с помощью системы линз и зеркал в единый луч. Теплотой этого луча нагревают рабочие жидкости.

В 2020 году общая установленная мощность всех работающих солнечных панелей на Земле составила 760 ГВт. В 2019 году общая установленная мощность всех работающих солнечных панелей на Земле составила 635 ГВт. В 2019 году всего работающие солнечные панели на Земле произвели 2,7 % мировой электроэнергии. [3]

К достоинствам Солнечной энергетики относятся:

- Перспективность, доступность и неисчерпаемость источника энергии, при том, что на традиционные виды энергоносителей цены постоянно растут;

- Теоретически для окружающей среды абсолютно безопасна. Хотя существует вероятность, что повсеместное внедрение солнечной энергетики может изменить отражательную способность земной поверхности и привести к изменению климата.

При неоспоримых достоинствах солнечная энергетика имеет и недостатки:

- высокая стоимость конструкции, связанная с применением редких элементов (индий и теллур);

- зависимость от времени суток и погоды;

- сезонность в средних широтах и несовпадение периодов выработки энергии и потребности в энергии. Необходимость аккумуляции энергии;

- в промышленности необходимость дублирования солнечных энергетических установок традиционными сопоставимой мощности;

- необходимость периодической очистки отражающей/поглощающей поверхности от загрязнения;

- большие занимаемые площади установок;

- сложность производства и утилизации самих фотоэлементов в связи с содержанием в них ядовитых веществ (свинец, кадмий, галлий, мышьяк и т. д.) [4].

Солнечная энергия используется при проектировании зданий. По всему миру довольно широко применяются солнечные панели на крышах различных типов зданий для использования энергии

солнца для бытовых нужд (Рисунок 1). В настоящее время в России развивается новая перспективная область гелиоархитектуры и ведется строительство солнечных зданий. Большой вклад в применение солнечной энергии при проектировании зданий внесли ученые Селиванов Н. Р., Сахаров А. Н., Табунщиков Ю. А., специалисты Московского архитектурного института и ЦНИИЭП инженерного оборудования (г. Москва), а также ученые и архитекторы Новосибирска, разработавшие программу «Экодом в Сибири».



Рисунок 1 – Здание с внедренной системой солнечных батарей

Несмотря на то, что проблема применения экологически чистых источников энергии при проектировании зданий является несомненно актуальной, опыт по созданию «солнечных домов» недостаточно востребован, а темпы признания и внедрения новых объектов в стройиндустрию являются чрезвычайно низкими.

Зарубежный опыт разработки гелиозданий более широк. Во многих зарубежных странах при проектировании зданий широко используются разного вида возобновляемые источники энергии, и в первую очередь солнечная энергия. Наиболее популярно использование солнечной энергии для нужд горячего водоснабжения. Это солнечные водонагреватели в Израиле, Австралии, Японии, Турции и Греции. Кроме того, применяются «пассивные» и «активные» системы теплоснабжения гелиозданий. Но вот системы фотоэлектрического преобразования солнечной энергии развиты значительно меньше. Это связано с высокой стоимостью фотопреобразователей. Они применяются только

в крайних случаях, когда получить электроэнергию другими способами невозможно или это обходится еще дороже.

Достаточно динамично развивается применение солнечной энергии в Германии. Там по экологии и энергосбережению приняты специальные программы, оказывается существенная государственная поддержка этому направлению. И теперь ежегодно строятся сотни тысяч квадратных метров солнечных систем и установок. Новые проекты зданий экономят энергию при эксплуатации, и комплексно реализуют основную идею – комфортное жилье в экологически чистой среде. Помимо домов с автономными системами солнечного теплоснабжения, в Германии проектируются также и солнечные поселки (рисунок 2).[5]



Рисунок 2 – Поселок в Германии

Казахстан тоже не отстает от мировых достижений и активно внедряет программу энергосбережения, одним из направлений которой является применение альтернативных источников энергии, в том числе и солнечной. На рисунке 3 представлена карта инсоляции Казахстана. Инсоляция представляет собой облучение поверхности или пространства параллельным пучком лучей, поступающих с направления, в котором виден в данный момент центр солнечного диска [6]. Исходя из карты инсоляции Республики Казахстан можно сделать вывод, что наиболее эффективно строить солнечные электростанции на Юге страны. В настоящее время в Казахстане введена в эксплуатацию СЭС «Нура» в Акмолинской области 29 мая 2020 года. СЭС «Нура» является одной из крупнейших солнечных электростанций в Казахстане и на территории СНГ. Прогнозная годовая выработка СЭС «Нура» составит 150 млн кВт*ч, что позволит избежать 79,5 тыс. тонн

выбросов CO₂ в атмосферу и внесёт существенный вклад в достижение цели страны по получению 50 % электроэнергии из возобновляемых источников энергии к 2050 году [7].

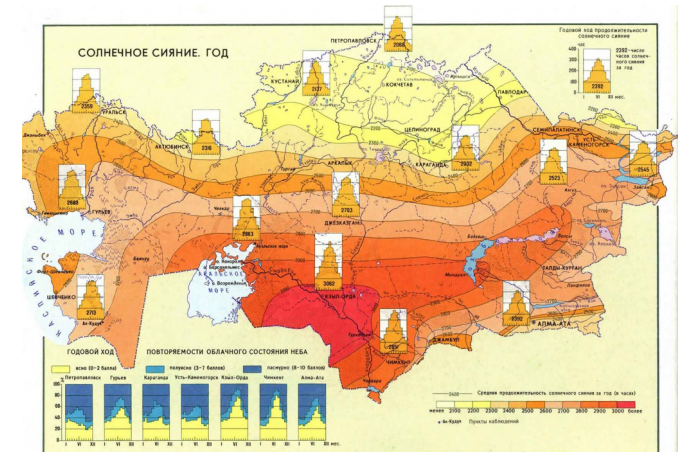


Рисунок 3 – Карта инсоляции Республики Казахстан

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Прогноз развития энергетики мира и России до 2040 года. ФГБУН «Институт энергетических исследований Российской академии наук». - Москва, 2014. 170 с.
- 2 Солнечная энергетика – применение в арктических условиях. Студенческий научный форум – 2017. <https://scienceforum.ru/2017/article/2017036821>
- 3 Умаров Г. Я.; Ершов А. А. Солнечная энергетика. – М.: Знание, 1974
- 4 Алексеев В. В.; Чекарев К. В. Солнечная энергетика. – М.: Знание, 1991.
- 5 Применение солнечной энергии при проектировании зданий. Экологическая реальность. <http://www.ecologyreality.ru/ecolits-457-4.html>
- 6 Бахарев Д. В. Методы расчета и нормирования солнечной радиации в градостроительстве. Диссертация на соискание ученой степени канд. техн. наук. М. НИИСФ.
- 7 Солнечная электростанция «Нура» (Республика Казахстан). ГК «Хевел» <https://www.hevelsolar.com/kz/projects/solnechnaya-elektrostanciya-nura-respublika-kazakhstan/>

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ КАК ИНСТРУМЕНТА ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ ВУЗА

ПОТАПЕНКО А. О.

PhD, асоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар
ЮСУПОВА А. О.

PhD, асоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар
ЛОСЕВ И. А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

В статье приводится анализ возможного влияния информационных технологий, а именно, онлайн-викторин, как инструмента обучения в вузе, на успеваемость студентов и их отношение к преподаваемой дисциплине. В ходе обзора, был сделан вывод, что в большинстве случаев наблюдается улучшение показателей успеваемости и вовлеченности студентов.

Ключевые слова: информационные технологии, высшее образование, онлайн-викторины, обучение.

Информационные технологии, как дополнительный инструмент обучения в вузе, быстро распространился за последние годы в связи с возрастающей учебной нагрузкой и пандемией. Издатели учебников отреагировали, предложив дополнительные ресурсы онлайн-учебников, и большое количество онлайн курсов. Учитывая доступность персональных компьютеров, неудивительно, что учащиеся положительно оценивают домашние задания онлайн [1, 2]. Однако данные о результатах такого обучения неоднозначны. Кроме того, в течение долгого времени многие образовательные программы отставали в области принятия нелекционных методов обучения [3], несмотря на широкое распространение информационных технологий обучения в колледжах и университетах [4]. Такое поведение в начале 21 века, можно было частично объяснить тем, что все еще относительно малое, количество педагогов знало о том, как различные новые методы обучения и программное обеспечение влияют на обучение студентов образовательных программ, которые не связаны с информационными технологиями [5].

Авторы статьи [6] утверждают, что использование Интернет технологий, таких как онлайн видео-лекции, онлайн-викторины и другое положительно влияет на успеваемость студентов и их отношение к преподаваемой дисциплине и педагогу.

В статьях [7, 8] сообщили, что после проведения лекций с введением личного ответа по средствам информационных технологий успеваемость учащихся и их мотивированность возросли.

Как описано в статье [9] успеваемость студентов на курсах, проводимых только в формате онлайн ниже, чем у студентов, посещающих занятия в режиме офлайн или смешанные занятия, где офлайн лекции были объединены с разнообразными онлайн-материалами. Авторы статей [7, 11] обнаружили, что домашние онлайн задания способствуют повышению баллов студентов на экзаменах. Однако, авторы статьи [10] не обнаружили какой-либо существенной разницы между успеваемостью учеников, которым было предложено множество домашних заданий в Интернете, и учеников, которым давали традиционные домашние задания на основе учебников.

Следующее исследование [12] указывает на то, что альтернативные методы обучения значительно повышают успеваемость. Авторами было проведено исследование путем анализа записей учащихся на одном из курсов по образовательной программе «экономика», которые применяли в процессе обучения методики, основанные на информационных технологиях с применением онлайн-викторин. В качестве дополнительного образовательного инструмента использовались вопросы с несколькими вариантами ответов на веб-сайтах курсов. На сегодняшний день, данная методика нашла широкую апробацию в онлайн курсах представленных на образовательных платформах Coursera, Open edX (рисунок 1). Очень часто можно встретить онлайн-викторины прямо во время воспроизведения лекционного материала.

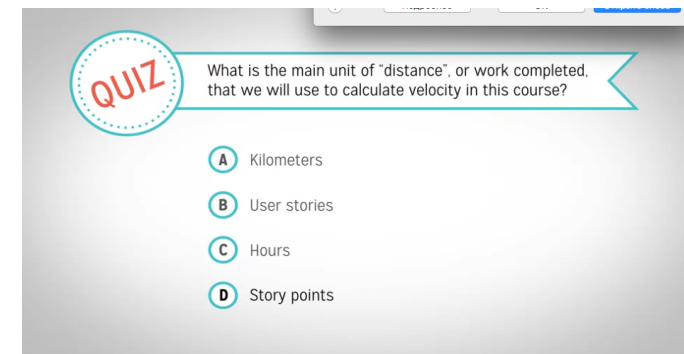


Рисунок 1 — Онлайн-викторины Coursera

Подобная практика позволяет не только вовлечь студентов в образовательный процесс, но и проследить выполнение ими заданий. На сегодняшний день многие системы управления обучением, LMS системы, позволяют не только предоставлять весь объем обучающего материала, но и автоматически формировать отчеты об успеваемости студентов. В данном случае речь идет не только об анализе баллов, получаемых за сдачу тестовых заданий, но и о более прогрессивных технологиях, которые отслеживают: были ли просмотрены лекционные и видеоматериалы, сколько на это потребовалось времени, возвращался ли студент к какому-то материалу, останавливал ли он видео, сколько раз и на каких моментах и т. д. Таким образом, онлайн-викторины, которые включены в видеоматериал, служат не только для оценки и увеличения вовлеченности, но и для отслеживания, и контроля динамики обучения (рисунок 2).

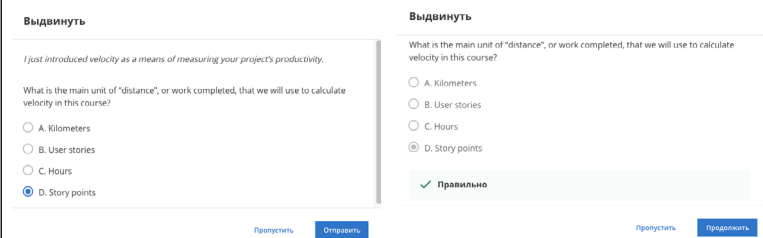


Рисунок 2 — Онлайн-викторины

Помимо этого онлайн тесты в подобных системах чаще всего состояются из случайной подборки вопросов с таймером прохождения и пороговым процентом прохождения (рисунок 3). В современных LMS системах существует большое количество видов онлайн-викторин, как уже широко применяемых, таких как вопросы с множественным выбором, открытые вопросы, перекрестные вопросы, так и достаточно специализированных, подходящих, например, для дисциплин непосредственно связанных с вычислениями. В таких вопросах в программу закладывается само математическое выражение, требующее расчета, варианты ответа же генерируются автоматически, рассчитывая правильный ответ и предлагая неверные варианты, наиболее приближенные к верному ответу. Это позволяет быть уверенным, что каждый студент получит свой оригинальный вариант теста. Еще одним видом вопросов является вложенный тест. Данный тип позволяет вкладывать какое угодно количество тестовых

заданий к одному главному тестовому вопросу. Данная методика позволяет углубиться в знания по главному вопросу, дополнительно задав любые вопросы по тематике. Помимо этого, после прохождения теста ученик подписывает пройденный тест, утверждая, что он сделан им без сторонней поддержки. При сдаче письменных работ срабатывает система против копирования и скачивания сторонних материалов. В случае неоднократного нарушения правил платформа блокирует пользователя.

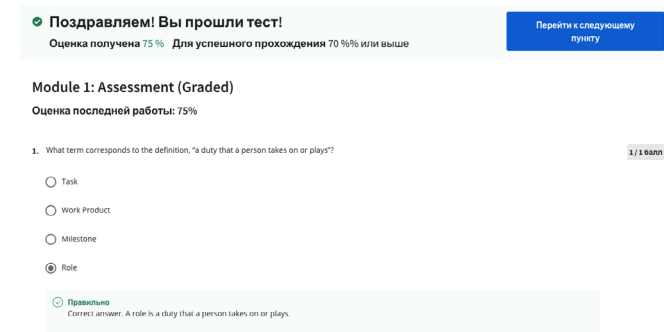


Рисунок 3 — Сдача тестов с пороговым процентом прохождения и таймером

Еще в 2004 году авторы [13] обнаружили, что возможность практики с онлайн-викторинами повышает успеваемость студентов. Они провели исследование среди студентов, зачисленных в программу, использующую дополнительные методики образования с применением в домашних заданиях онлайн-викторин, измеряли их успеваемость в течение нескольких семестров и сравнивали с контрольной группой студентов не использовавшей данную методику и сдавших тот же выпускной экзамен.

Так же исследования студентов-медиков авторами статьи [14] и студентов-финансистов [15] показали, что баллы на экзаменах повысились у студентов, которые выполнили онлайн-викторины, назначенные в качестве проверки основного материала лекционного комплекса.

В статье [12] показано, что использование веб-сайта курса само по себе оказало положительное влияние на повышение успеваемости студентов. Преподаватель заметил заметное увеличение как с точки зрения завершения требуемых задания, так и с точки зрения

использования студентами учебников и дополнительных ресурсов. Однако участие в онлайн-викторинах по учебникам не оказало существенного влияния на способность учащихся получать более высокие оценки на письменных экзаменах входе экзаменационной сессии, несмотря на то, что экзамен включал несколько тестов, которые ранее считались домашними онлайн-заданиями. Однако, приведенный анализ качественных данных, собранных в ходе опроса с открытыми ответами, показал, что многие студенты сочли домашнее задание в Интернете весьма полезным учебным инструментом, обратная связь аналогична той, что была представлена и в других исследованиях [2, 16] Такие результаты, возможно, можно объяснить тем фактом, что из-за особенностей онлайн-викторин (технология веб-сайта позволяла студентам проверять свои ответы перед их отправкой), это домашнее задание оценивалось только на основании выполнения задания, а не на фактическом количестве правильных ответов. Преподаватель решил контролировать и поощрять участие в домашних заданиях онлайн, но правильность заполнения тестов не отражалась на баллах студентов. Поэтому возможно, многие ученики не проверяли свои домашние задания на предмет ошибок в компьютеризированных тестах.

В исследовании [17] было обнаружено, что попытки пройти тесты с домашними заданиями положительно влияют на успеваемость, хотя существуют также противоречивые данные о преимуществах оценивания домашних заданий, предоставление обратной связи и доступ к решениям домашних заданий [15, 18, 19]. Кроме того, исследования показали, что, когда неконтролируемые онлайн-викторины привязаны к стимулам для участия, например, к оценкам, учащиеся можно склонить к обману [14, 20]. Однако другое объяснение может заключаться в том, что подавляющее большинство наблюдаемых студентов были активно вовлечены в трудовую деятельность вне вуза: 61 % студентов ответили, что они работают более 36 часов в неделю. Этот тип учащихся, как известно, сталкивается с трудностями в обучении [21, 22; 23] и для них учебное время в вузе составляет основу обучения. Внедрение веб-сайта курса и обязательные онлайн-квизы для домашних заданий повысили вовлеченность студентов в работу и в вузе, на офлайн занятиях. Однако наличие ресурсов в виде онлайн-учебников существенно не повлияло на эффективность времени, которое студенты фактически посвящали учебе.

Как показывает обзор, использование информационных технологий, а именно применение онлайн-викторин, находят широкое применение не только в дистанционных, но и классических

методах обучения, как элемент дополнительного обучения, в большинстве случаев, способствующий улучшению успеваемости и заинтересованности студентов в предмете.

ЛИТЕРАТУРА

1 Dahlgran, R.A.(2008) Online homework for agricultural economics instruction: Frankenstein's monster or robota Journal of Agricultural and Applied Economics, Vol.40, pp. 105–116.

2 Smolira, J. C. (2008) Student perceptions of online homework in introductory finance courses, Journal of Education for Business, Vol.84, pp. 90–94.

3 Becker, W. and Watts (2001) Teaching economics at the start of the 21st century: Still chalk-and-talk, American Economic Review, Vol.91, pp. 446–451

4 Goffe, W. L. and Sosin K. (2005) Teaching with technology: May you live in interesting times, Journal of Economic Education, Vol.36, pp. 278–291.

5 Katz, A. and Becker W. E. (1999) Technology and the teaching of economics to undergraduates, Journal of Economic Education, Vol.30, pp. 194–199.

6 Agarwal, R. and Day A. E. (1998) The impact of the internet on economic education, Journal of Economic Education, Vol.29, pp. 99–110.

7 Lass, D, Morzuch, B. and Rogers, R. (2007) Teaching with technology to engage students and enhance learning, University of Massachusetts Amherst, Department of Resource Economics, Working Papers: 2007–1

8 Elliott, C. (2003) Using a personal response system in economics teaching, International Review of Economics Education, Vol.1, pp. 80–86.

9 Brown, B.W. and Liedholm C. E. (2002) Can web courses replace the classroom in principles of microeconomics? American Economic Review, Vol.92, pp. 444–448.

10 Palocsay, S.W. and Stevens S. P. (2008) A study of the effectiveness of web-based homework in teaching undergraduate business statistics, Decision Sciences Journal of Innovative Education, Vol.6, pp. 213–232.

11 Dufresne, R., Mestre J., Hart D. M. and Rath K. A. (2002) The effect of web-based homework on test performance in large enrollment introductory physics courses, Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching, Vol.21, pp. 229–251.

12 Monica Galizzi An assessment of the impact of online quizzes and textbook resources on students' learning, *International Review of Economics Education*, pp. 31-43

13 Harter, C. L. and Harter J. F. R. (2004) Teaching with technology: Does access to computer technology increase student achievement? *Eastern Economic Journal*, Vol.30, pp. 507–514.

14 Kibble, J. (2007) Use of unsupervised online quizzes as formative assessment in a medical physiology course: Effects of incentives on student participation and performance, *Advances in Physiology Education*, Vol.31, pp. 253–260.

15 Hadsell, L. (2009) The effect of quiz timing on exam performance, *Journal of Education for Business*, Vol.84, pp. 135–141.

16 Tse, M. M.Y., Pun S. P.Y., Chan, M. F., (2007) Pedagogy for teaching and learning cooperatively on the web: A web-based pharmacology course, *CyberPsychology & Behavior*, Vol.10, pp.32-37.

17 Johnson, D. L., Joyce P. and Sen S. (2002) An analysis of student effort and performance in the finance principles course, *Journal of Applied Finance*, Vol.12, pp. 67–72.

18 Peters, M. H., Kethley R. B. and Bullington K. (2002) The relationship between homework and performance in an introductory operations management course, *Journal of Education for Business*, Vol.77, pp. 340–344.

19 Biktimirov, E. N. and Klassen K. J. (2008) Relationship between use of online support materials and student performance in an introductory finance course, *Journal of Education for Business*, Vol.83, pp. 153–158

20 Passow, H., Mayhew M., Finelli C., Harding T. and Carpenter D. (2006) Factors influencing engineering students' decisions to cheat by type of assessment, *Research in Higher Education*, Vol.47, pp. 643–684.

21 Kirby, A. and McElroy, B. (2003) The effect of attendance on grade for first year economics students in University College Cork, *Economic and Social Review*, Vol.34, pp. 311–326.

22 Devadoss, S. and Foltz J. (1996) Evaluation of factors influencing student class attendance and performance, *American Journal of Agricultural Economics*, Vol.78, pp. 499–507.

23 Stinebrickner, R. and Stinebrickner T. (2003) Working during school and academic performance, *Journal of Labor Economics*, Vol.21, pp. 473–491.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ БІЛІМгерлердің ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІКТЕРІН АРТТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

САПАР А. Т.
магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
НҰРДІЛЛАЕВА Р. Н.
х.ғ.к., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Мақалада білім беру үдерісін қашықтықтан ұйымдастыру барысында білімгерлердің танымдық белсенділіктерін арттыруға арналған тиімді тәсілдерді қолдану ерекшеліктері қарастырылған. Білім алушылардың қашықтықтан оқыту форматына бейімделуімен қатар, дәстүрлі форматтағы пәнге деген қызығушылықтарын, белсенділіктерін арттыру өзекті мәселе болып табылады. Тақырып аясында қашықтықтан оқыту жүйесін ұйымдастыру деңгейін анықтауға арналған сауалнама жүргізілді, зерттеу жұмысында проблемалық оқыту технологиясы, ойын технологиясы, мига шабуыл әдісі қолданылды. Зерттеулер нәтижесінде білім алушылардың танымдық белсенділіктерін арттыруға ойын технологиясының элементтерін қолданудың тиімділігі анықталды. Сабақ барысында ойын элементтерін қолдану - қашықтықтан оқытуды білімгерлер үшін ыңғайлы ете отырып, оқытушы мен білім алушы арасында ерекше эмоционалды орта құруға көмектесті. Сауалнама нәтижелері ойын технологиясын қолдану арқылы өтілген сабақтарда білімгерлердің танымдық белсенділіктері артқандығын көрсетті.

Кілтті сөздер: қашықтықтан оқыту, ойын технологиясы, белсенділік, проблемалық оқыту, сауалнама.

Кіріспе

Әлем елдерінде орын алған пандемия кезінде білім беру ұйымдарының қашықтықтан оқытуға жаппай мәжбүрлі түрде көшуіне тура келді. Осы қиыншылықтарды шешу мақсатында шетелдік және отандық ғалымдар білім беру әдістерін жетілдіру бағытында ізденіс жасаған. Филиппин еліндегі Санто-Томас университетінің бакалавриат студенттеріне химия курстарын аралас оқыту стратегиясы арқылы жүргізілген. Мұнда дәстүрлі күндізгі оқытудан толыққанды онлайн оқытуға көшуге ықпал ететін онлайн-стратегияны ұсынған. Бұл Discover, Learn, Practice, Collaborate and Assessment (DLPCA) деп аталатын бес компонентті аралас оқыту

стратегиясы. Пандемиялық жағдайдан кейін зерттеушілер жаппай ашық онлайн курстарды (ЖАОК) әзірлеу мен кеңейтуге көшті [1–2].

Қазіргі таңда білім беру үдерісі динамикалық және мобильді түрде қарқынды дамып жатқанын байқауға болады. Әлемде қандай жағдай орын алып жатса да, білім берудегі мақсат бір – ол бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру.

Қашықтықтан оқыту жүйесі білімгерлердің танымдық белсенділіктерін дамыту және жетілдіруге, шығармашылық және зияткерлік қабілеттерін дамытуға кедергі бола алмайды. Осы орайда, сабаққа деген қызығушылықтарын арттыруға негіз болатын ойын технологиясын қолдану көзделеді. Білімгерлердің оқуға деген мотивациясын арттырумен қатар, жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту өзекті мәселе болып табылады [3–4].

Әлемдік деңгейдегі ғалымдардың зерттеулеріне сәйкес еліміздің білім беру саласы тек дәстүрлі оқыту түрінде емес, сонымен қатар, қашықтықтан оқыту кезінде жетістіктерге жету үшін білім беру ұйымдарына, білімгерлерге және олардың ата-аналарына тиімді болып табылатын жаңа қашықтықтан оқыту форматтарын ұйымдастыру өзекті мәселе болып табылады [5].

Зерттеудің әдістері

Педагогикалық эксперимент «Химия мамандығын даярлау» мамандығының 1-ші курс студенттеріне Бейорганикалық химия І пәні бойынша жүргізілді. Экспериментке оқу үдерісі онлайн форматта қашықтықтан ұйымдастырылған 1-ші курс студенттері тандап алынды. Сабақтар Zoom видеоконференциясы және tng3.ayu.edu.kz (<https://tng3.ayu.edu.kz/>) платформасы арқылы жүргізілді.

Білімгерлердің осы тақырыпқа дейін меңгерген білімдерін тексеру және жаңа білімді игеру үшін тапсырмалар берілді. Сабақтар қашықтықтан жүргізілгеніне қарамастан, жағымды атмосфера қалыптастыру мақсатында «досыңа тілек» әдісін қолдану арқылы білімгерлердің көңіл күйлерін көтеріп, жақсы тілектермен сабақ басталды. Бірінші сабақ проблемалық оқыту мен ойын технологиясының элементтерін ұштастыра отырып жүргізілді. Сабақ барысында шығармашылық белсенділіктерін дамыту және тақырыпты қалай қабылдап жатқанын тексеру үшін «миға шабуыл» әдісі арқылы сұрақтар қойылды.

- Неге химиялық элемент атомдары химиялық байланыс түзеді?

- Молекуланың полярлығын қалай бағалауға болады?

- Атомдардың ортақ электрон жұбына әсері бірдей болып табылады ма?

- Коваленттік қосылыстардың адам өміріндегі және табиғаттағы алатын орны қандай деп ойлайсыз?

Бұл әдіс білімгерлердің жүйрік ойлау қабілеттерін артып, сабаққа деген белсенділіктері ынталанып, өзгелердің пікірін тыңдай білуге баулиды. Сонымен қатар, бір сұрақтың төңірегінде бірнеше мәліметтер алынып, жаңа идеялар туындай бастайды.

Оқу іс-әрекетін қызықты жүргізуге ықпал ететін анимациялар көрсетілді. Ал, тақырыпты бекіту үшін және сергіту мақсатында ойын технологиясы қолданылды. Ол үшін <https://wordwall.net/> сайты қолдана отырып, «сәйкес жұп», «сөздерді іздеу» проблемалық мәселелер қамтылған ойын элементтері құрастырылды. Ойын тек сергіту мақсатында емес, ойынға қатысушылардың байқағыштық, жылдамдық, тапқырлық қасиеттерін дамыту үшін жүргізілді.

Екінші сабақта өткен тақырыпты қайталауға арналған «Сықырлы барабан» ойыны жүргізілді. Ойынға қатысушылар проблемалық мәселенің шешімін таба отырып, жаңа білімді игереді. Сабақ барысында дәстүрлі ауызша сұрақтар қойғанға қарағанда, ойын элементтерін қолданғанда белсенділіктері артатынын байқауға болады. Сонымен қатар, «Химиялық байланыстың типтерін» қызықты түрде ажырата алуына ықпал ететін комикс суреттер көрсетілді.

Тақырыпты тереңірек түсінуге және тақырып бойынша сұрақтардың туындауына ықпал ететін видеороликтер көрсетілді. Түсінбеген сұрақтарын қойып, көрген мәліметтерін қызу талқыға алып өздерінің пікірлері айтылды.

Нәтижелер мен талқылау

Педагогикалық экспериментте қолданылған ойын технологиясының эффективтілігін анықтау мақсатында білімгерлерден сауалнама алынды. Сауалнама келесі сұрақтарды қамтыды:

1 Сізге ойын элементтерін қолдану арқылы жүргізілген сабақ ұнады ма?

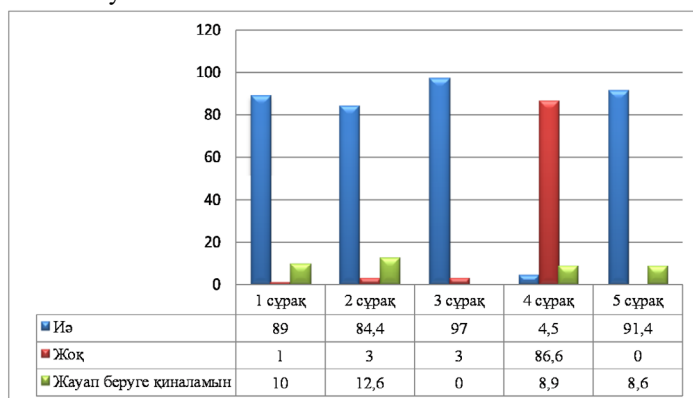
2 Тақырыпты түсінуге септігін тигізді ме?

3 Алдағы уақытта осы технологияның сабақтарда жиі қолданылғанын қалайсыз ба?

4 Сабақ барысында қандай да бір қиындықтарға тап болдыңыз ба?

5 Сабақтағы белсенділігіңіз артқанын байқадыңыз ба?

Диаграмма 1 – Ойын технологиясының ефективтілігін анықтауға арналған сауалнама нәтижесі



Сауалнама нәтижелерін талдау және түсіндіру барысында білім алушылардың сабақта ойын технологиясының элементтерін жиі қолдану белсенділіктерін арттырып, тақырыпты тез түсінуге септігін тигізетінін көруге болады. Ойын технологиясын оқу материалына сәйкес сауатты ұйымдастыру арқылы жиі қолдану ұсынылады.

Проблемалық оқыту технологиясын білім беру процесінде қолдану арқылы студенттерге гипотеза ұсынуға, қорытынды жасауға, өз ойларын айту барысында қателік жасауға қорықпауға үйретеді. Оқытудың бұл технологиясы шығармашылық тәжірибе жинауға, логикалық ойлау қабілетін дамытуға зор септігін тигізеді.

Ойын технологиясы – білім алушылардың белсенділіктерін арттыруға арналған білім беру технологияларының бірі болып табылады. Бұл технологияның басқа технологиядан ерекшеліктері мынандай:

- Ойын барысында психологиялық және эмоционалды кедергілермен күресіп, қатысушылардың іс-әрекеттерін белсендірудің тиімді құралы;
- Білімгерлерді танымдық тұрғыдан шығармашылық ұмтылысқа бағыттайды;
- Кәсіби құзыреттілік қалыптасады.
- Ойын технологиясын проблемалық оқыту технологиясының элементтері арқылы ұштастыру танымдық белсенділіктің, ойлау процесінің дамуына ықпал етеді. Білімді дайын күйінде алмай, жаңа білімді ізденуге ынталандырады.

Қорытынды

Ұсынылған зерттеу нәтижесінде проблемалық оқыту және ойын технологиясын сабақтарға қолдану білім алушылардың тақырыпты білуге, түсінуге, тапсырмаларды орындауға деген ынта мен белсенділіктерінің артқандығы дәлелденді. Сауалнама нәтижелері білімгерлердің тақырыпты жақсы меңгеруде және зияткерлік қабілеттерін толық көрсетуде ойын технологиясының тиімді екенін көрсетті.

Қашықтықтан оқыту барысында ойын технологиясымен жұмыс жасау оқытушы мен білімгердің арасындағы қарым-қатынасты нығайтуға, білім сапасын жоғарылатуға, білімгерлердің өзін-өзі бақылауына, бағалауына, шығармашылық, сыни ойлау қабілеттерін дамытуға, оқу материалын өз бетімен зерделеп, талдауына зор ықпалын тигізді.

Сонымен, оқыту үредісінде әдістемелік тұрғысынан сауатты ұйымдастырылып, жүзеге асырылған ойын технологиясы білімгерлердің танымдық белсенділіктерін, оқу үлгерімін және пәнге деген қызығушылықтарын арттыруда тиімді болды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Lapitan L.D., Tiangco C.E., Sumalinog D.A., Sabarillo N.S., Diaz J.M. An effective blended online teaching and learning strategy during the COVID-19 pandemic // Education for Chemical Engineers. 2021. №35. P. 116-131.
- 2 Bekmanova G., Omarbekova A., Kaderkeyeva Z., Sharipbay, A. Model of Intelligent Massive Open Online Course Development // Lecture Notes in Computer Science. 2020. №12250. P. 271-281.
- 3 Frolova E.V., Rogach O.V., Ryabova T.M. Benefits and risks of switching to distance learning in a pandemic // Perspectives of Science & Education. International Scientific Electronic Journal. 2020. №48. P. 78-88.
- 4 Naydenova K., Chernev K. Distance learning in the conditions of Covid-19, the point of view of students and pupils. 2020. №7. P. 260-267.
- 5 De Vary S. Educational gaming. Interactive edutainment. Distance learning // For educators, trainers and leaders. 2008. Vol. 5. № 3. P. 35-44.

БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ЖҮРГІЗУДЕГІ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

САРСЕНБАЕВА А. А.

аға оқытушы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.
КЕНЖЕФАЛИЕВА Д. Д.
студент, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Бухгалтерлік есептің заманауи талаптарға байланысты дамуы мен өзгеруінің мәселелері қазіргі күнде өзекті мәселе болып табылады. Елімізде жер-жаһанға зор қауіп төндірген пандемияға қарсы күрес кезіндегі елдің экономикалық жағдайы, соның ішінде бухгалтерлік есептің өзгеруіне ерекше көңіл бөлінеді. Сонымен қатар бухгалтерлік есептің ақырындап қағаз жұмыстан цифрлық әлемге кіруі және барлық бухгалтерлік құжаттардың электронды түрде жүргізілуі бухгалтерлік есептің дамуының негізі деп айтсақ болады.

Кез келген ұйым қызметінің маңызды аспектісі бухгалтерлік есеп болып табылады. Бухгалтерлік есептің негізгі міндеті – кәсіпорынның қызметі мен оның қаржылық жағдайы туралы толық және нақты ақпаратты қалыптастыру, басқаша айтқанда қаржылық есеп беру дұрыс, уақытылы және белгілі бір бухгалтерлік есеп ережелеріне сәйкес болуы керек. Бухгалтерлік есеп принциптері қоғамның экономикалық саладағы дамуына байланысты дамып, өзгерістерге ұшырайды. Кәсіпорындарда қазіргі уақытта бухгалтерлік есептің жаңа тәсілдері қажет. Бүгінгі күні бухгалтерлік есеп ережелерін іс жүзінде қолданумен байланысты әртүрлі мәселелер бар. Осындай шолумен қазіргі жағдайда бухгалтерлік есепті дамыту тақырыбының маңыздылығы күмән тудырмайды [1, 37 б.].

Әсіресе, осы соңғы екі жылда болған пандемия бухгалтерлік есептің дамуына және қалыптасуына да үлкен әсерін тигізді. Атап айтқанда, 2020 жылғы коронавирус пандемиясына байланысты адамдардың өмірі түбегейлі өзгерістерге ұшырады, бухгалтерлік қоғамдастықты заңнамалық өзгерістердің санымен ғана емес, сонымен қатар әдеттегі жұмыс кестесінің бұзылуымен таң қалдырды. Эпидемиологиялық жағдайларға байланысты көптеген кәсіпорындар өз жұмыстарын тоқтатуға мәжбүр болды, ал кәсіпорын бар жерде бухгалтерлік есеп те бірге жүреді. Соған байланысты бухгалтер мамандары да басқа кеңсе қызметкерлері сияқты үйде, яғни қашықта отырып тиімді жұмыс істеуді үйренді [2, 13 б.]. Бұлттық қызметтер немесе «бұлттар» тұтынушыларға өз ресурстарын интернет арқылы пайдалануға: файлдарды сақтауға және алмасуға, онлайн кеңселерде

жұмыс істеуге және есептеулерді орындауға мүмкіндік беретін қуатты компьютерлер желісі – серверлер кеңінен дами бастады. Компаниялар электронды құжат айналымына көше бастады. Бұрын электронды түрде тек қана есептілікті беретін, қазір бастапқы құжаттардан электронды түрде жұмыс істейді. Әлемде болып жатқан өзгерістерге байланысты бухгалтерлік есеп әрқашанда икемділік танытып, өзгерістерден жеңіл жол таба білді. Көптеген ұйымдар оңайлатылған салық жүйесіне көшу туралы шешім қабылдады - бұл шығындарды азайту және бизнесті ұстап тұрудың бір жолы [3].

Бухгалтерлер жақында ғана бір ай өткен соң - жалақы есептеп, жеткізушілер материалдарды сатып алғанда - оларды өткен шақта кірістейтін. Яғни, алғашында әрекет болып, кейін шамалы кідіріспен бухгалтерлік және салықтық есеп регистрлеріне жазба пайда болды. Қазір қалай болып жатыр? Бухгалтерлік есеп күрт бұрылыс жасады: бухгалтер тек коммерциялық және шаруашылық қызметте өткен шақта болған нәрсені ғана емес, сонымен бірге болашақтағы оқиғаларды да көрсете бастады. Бұл бухгалтерлік есептің заманауи талаптарға сай дамып келе жатқанының айқын белгісі. Заманауи бухгалтер болашаққа талдаушы ретінде жұмысқа кіріседі. Оның негізгі себебі бухгалтерлік есепте теріс нәтижелерді болдырмау үшін. Қазіргі күні бухгалтерлер талдау жасап, егер қандай да бір мәміле шығынға әкеліп соқтырады деп болжанса, оның алдын алып ешкім оған келісім бермейді, шарттық қатынастарды орнату сатысында ешкім бастапқы құжатқа қол қоймайды. Бұның салдарын бухгалтерлер жақсы түсінеді, өйткені соңында салық органдарына бару солардың еншісінде [4]. Теріс нәтижелердің алдын алу бухгалтерлік есептің болашақ бағыты болып табылады: нәтиже қандай болатынын, қазір не болып жатқанын біле алмасада, бухгалтерлер ең болмағанда есепті кезеңнің соңына дейін жоспарлайды. Мұны білу үшін бухгалтерге дайындық пен кәсіби қабілет қажет. Қазіргі кезде бас бухгалтерлер сұранысқа ие болып келеді, өйткені кейбір компаниялардың қысқаруы басқалардың кірісін арттырады - бұл баланс. Инновацияларды тез қадағалап, игере алатын мамандарға сұраныс артады [5, 54 б.].

Қазіргі кезде бухгалтерлік есеп басқару, бақылау және жоспарлау үшін қаржылық, инвестициялық және иновациялық қызметті бір жүйеге келтіретін ақпараттық база болып табылады. Оның көмегімен компания басшылары ұтымды және тиімді шешім қабылдай алады. Бірақ, бүгінгі күнде бухгалтерлік есептің теріс жақтары да көрініс береді. Ең бірінші мәселе ретінде киберқауіпсіздікті айтқым келеді. Бәріміз білетіндей 2018 жылы Үкімет «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын

бекіткен болатын. Ол қаулыда 2022 жылға қарай цифрландыру есебінен құрылған жұмыс орындарының артуы, бөлшек сауданың жалпы көлеміндегі электрондық сауданың үлесі – 2,6 % дейін жеткізуі сияқты міндеттер бекітілген болатын. Киберқауіпсіздік – құпия ақпаратты, банк қаражатын және басқа да электрондық ақпарат құралдарын қорғаудың кілті. Мемлекет киберқауіпсіздікті ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде қарап, оны арттыруға ұмтылатыны сөзсіз. Бірақ соған қарамастан, көптеген отандық компаниялар хакерлердің шабуылына ұшырап жатады. Ондай шабуылдар кәсіпорындар мен фирмалардың экономикалық жағдайының төмендеуі және олардың құпияда сақталуға тиіс ақпараттық базасының үшінші тараптарға тарап кетуі, тіпті дефолтқа ұшырау қаупін тудырады. Киберқауіпсіздік мәселесінің сыртқы себептері бәсекелес компаниялардың тапсырыспен жасалған шабуылдары немесе бұрынғы жұмыскерлердің реніші болуы мүмкін. Бұл мәселені тиімді шешу үшін кибералаяқтардың құрбаны болмау фактісін қарастырған жөн. Ал ішкі себептеріне кәсіпорынның киберқауіпсіздікке немқұрайлы қарауын айтуға болады. Ол көбінесе кәсіпорындардың бағдарламалық жасақтаудың пираттық үлгілерін қолдану, киберқауіпсіздікті елемей сияқты мәселелерден туындайды. Оның алдын алу бір реттік лицензияланбаған бағдарламалық құралды қолданбау болып табылады. Қауіпсіздік жаңартуларына мұқият назар аудару керек, оларды орнатуды кейінге қалдырмау керек. Сондай-ақ компанияларға құжаттардың резервтік көшірмелерін, мәліметтер базасын жасау пайдалы болады. Ұйымдар елеулі қаржылық шығынды болдырмау үшін кез келген бағдарламалық жасақтаманы және операциялық жүйені сатып алуға ерекше назар аударған жөн, түпнұсқа бағдарламалық жасақтаманың арнайы белгілерінің бар-жоғын және толық жиынтығының болуын тексерген жөн [6].

Заманауи бухгалтер сонымен қатар аздап дипломат болуы керек, бизнесті жүргізудің қаржылық ерекшеліктерін түсініп және стресске жеткілікті түрде жақсы дамыған қарсылыққа ие болуы керек. Бухгалтерлік есеп кез келген кәсіпкерлік қызметтің маңызды элементтерінің бірі болып табылады, өйткені ол осы қызметке қатысты барлық мәліметтерді дәл тіркейді.

Ғылым мен техниканың жетістіктері бухгалтерлік есептің барлық аспектілерін өзгертуде. Келесі өзекті мәселе – бухгалтерлік есепті автоматтандыру. Жоғарыда айтып кеткенімдей, қазір 21 ғасыр технология ғасыры, цифрландыру заманы болып табылады. Ал бухгалтерлік есеп сол заман талабына сай дамып келеді. Тәжірибе жүзінде, бухгалтерлік есепті автоматтандыруда ең бастысы

бухгалтерлердің технологиялық сауаттылығы болып табылады. Кез-келген кәсіпорындағы бухгалтерлік есепті автоматтандыру ондағы бухгалтерлік ақпараттық жүйелерді құруды қамтамасыз етеді.

Қазіргі кезеңде бухгалтерлік ақпараттық жүйелер кәсіпорынның ішінде жазылмай, көбінесе сырттай сатып алынады. Бірақ дайын бухгалтерлік программалар кәсіпорынның барлық ерекшеліктерін ескеруі мүмкін емес. Бухгалтерлік ақпараттық жүйелердің құрылымы иілгіш және ашық болуы тиіс, яғни, жүйелердегі қажетті түзетулерді енгізу мүмкіндігі жоғары болуы керек. Бухгалтерлік ақпараттық жүйені таңдау көп факторларға байланысты: меншік формасына, кәсіпорынның көлеміне және т.б. Есеп мәліметтерін өндеудің аса тиімді формасы – автоматтандырылған жұмыс орнын ұйымдастыру. Олар иілгіш және сенімді бухгалтерлік жүйелерді құрып, ақпараттық ресурстарға деген қажеттіліктерді қамтамасыз етеді. Бухгалтерлік есепті автоматтандыру есеп беру жиілігіне, аналитика деңгейлерін арттыруға, бухгалтерлік есеп жүйесіне нормативтік көрсеткіштерді енгізуге шектеулерді алып тастайды және көптеген жекелеген бөлімшелердің сандық көрсеткіштерін автоколляциялауға мүмкіндік береді. Есептердің байланысын зерттеу үшін сызықтық алгебра әдістері және модельдеу құралдары қолданылады. Компьютерлік технологиялар мен бағдарламалау бухгалтер жұмысының сипатын толығымен өзгертеді, бухгалтерлік есепті оқытудың соңғы әдістерін: виртуалды ойындарды, оқу бағдарламаларын қолдануға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, бухгалтерлік есеп – бұл шаруашылық қызметтің параметрлерін өлшейтін және оларды есеп беру және компания басшылығының шешім қабылдауы үшін қорытындылар түрінде ұсынатын жүйе. Қаржылық есеп беру жеке деңгейде немесе кәсіпорын деңгейінде ақшалай нысанда ақпарат беретін құжаттар болып табылады. Нарықта үлкен сұранысқа ие маман болғысы келетін бухгалтер оқуға және заман талабына сай дамуға дайын болуы керек. Жаңа құзыреттер кәсіби дамуға септігін тигізеді, сонымен қатар кәсіби шаршаудың алдын алуға көмектеседі. Бухгалтерлік есепке алу жүйесін дамыту, өсіп және серпінді дамып келе жатқан мемлекет құруға маңызды жағдай болып табылады. Халықаралық стандарттар негізінде Қазақстандық бухгалтерлік есеп жүйесін жетілдіру – қазіргі кездің басты талабы болып отырғаны да мәлім. Құзыретті бухгалтерлік есеп үшін барлығынан басқа табандылық, зейінділік, сергек ой, зандардағы, ережелердегі барлық өзгерістерді орындау керек және т.б.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Шәріпов А. Қ. «Мемлекеттік мекемелердегі бухгалтерлік есеп» Оқулық Алматы, 2014
- 2 Анисимова А.И. Методика комплексного анализа финансового состояния организации по данным бухгалтерской финансовой отчетности / А.И. Анисимова, С.В. Нефедова // Вестник Тульского филиала Финуниверситета. – 2018. – № 1. – С. 346–348.
- 3 Қазақстан Республикасы Президентінің Халқына Жолдауы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс – қимыл кезеңі» 1 қыркүйек 2020 ж.
- 4 Шалгимбаева Н.Т., Абдугапиров А.И., Елеукунов Д.Д. Применение международных стандартов финансовой отчетности в Казахстане Астана 2012
- 5 Б.С. Мырзалиев, Р. С. Әбдішүкіров, Бухгалтерлік есепті жүргізуді ұйымдастыру: Практикум. Өңделіп, толықтырылған 2-ші басылым, 2014
- 6 [<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>]

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ НА ПРИМЕРЕ ГРАФОВ

ТУЛЕШОВА Г. А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

ИСАБЕКОВА Б. Б.

ассоц. профессор, доцент, Торайгыров университет, г. Павлодар

На сегодняшний день способ представления структурной информации в виде диаграмм абстрактных графов и сетей является визуализация графа, сочетающей в себе методы геометрической теории графов.

Рендеринг – это процесс получения изображения из модели или ее элементов путем пропуска этой самой модели через определенные свойства компьютерной программы. Если говорить простым языком, этот термин означает преобразование объекта в его новый, задуманный разработчиком вид. Своего рода визуализация идеи. Рендеринг – это неоднородное понятие, так как фактически преобразовать модель можно в разный вид, означающее в общем смысле визуализацию любых данных.

Визуализация графа – это представление графа в графическом виде. Обычно элементам графа сопоставляются некоторые графические примитивы, что даёт возможность построить его изображение.

Например, вершины отображаются окружностями, а дуги прямыми, ломаными или гладкими кривыми. Среди применяющихся методов визуализации алгоритмов можно выделить два метода: метод интересующих событий и метод, основанный на данных. Первый метод основан на выделении событий, которые происходят во время исполнения алгоритма. Это, например, сравнение величин атрибутов некоторых элементов графа или удаление дуги. Суть этого метода в том, чтобы для каждого такого события реализовать визуальный эффект. Второй метод основан на изменении данных. Во время работы изменяется состояние памяти, например, значения переменных. Далее эти изменения некоторым образом визуализируются. В простейшем случае для этого используется отображение значений переменных в таблице. Такой метод применяется в отладчиках интегрированных систем разработки программного обеспечения.

Визуализация графов представляет собой отдельную дисциплину на стыке теоретической информатики и математики. Данная дисциплина получила широкое развитие в силу разнообразия областей практического применения:

- разработка программного обеспечения (графы вызовов, UML-диаграммы);
- вычислительная биология;
- вычислительные сети;
- социальные науки.

Решения в области визуализации графов условно можно разделить на две группы. К первой группе относятся самостоятельные приложения, вторую составляют библиотеки (Cytoscape.js, D3.js).

Требования к универсальным системам визуализации и визуальной обработки информационных моделей сложны для формализации и нуждаются в отдельном исследовании. Такие системы должны обладать базовыми возможностями поддержки визуальной обработки, связанной с решением широкого круга задач анализа и синтеза иерархических графовых моделей в их конструкторском, исследовательском и учебном применении.

Существуют следующие алгоритмы изображения графов: силовые алгоритмы, иерархические алгоритмы, спектральные алгоритмы, ортогональные алгоритмы, круговые алгоритмы, древовидные алгоритмы.

Задача визуализации графов: граф G задается с помощью пары множеств $G=(V, R)$, где V – множество вершин, R – множество ребер, соединяющих пары вершин. Стандартная формулировка задачи

построения изображения графа очень проста: дан граф G , требуется построить изображение его вершин и ребер на плоскости. Существует множество различных алгоритмов построения изображений графов, классифицирующих эти изображения и оценивающих их качество.

Изображение (drawing – представление, рисунок, расположение, укладка или раскладка) графа на плоскости (или в пространстве) – это отображение вершин и ребер графа в множество точек плоскости (или пространства). Понятно, что один и тот же граф можно визуализировать разными способами, причем качество одного и того же изображения может по-разному оцениваться разными индивидуумами, а разные приложения могут требовать разные способы визуализации графа. Например, при работе с различными таксономиями часто желательнее ортогональное расположение ребер и меток, так как взаимодействие с изображением должно облегчать чтение сопутствующей информации, а при визуализации карт дорог нужно, чтобы расположение вершин и ребер соответствовало географическим реалиям. Главным критерием оценки качества методов визуализации информации является адекватность изображения графовой модели заданному типу информации и характеру её использования.

Понятие качественного способа рисования графа формализуется с помощью таких понятий, как изобразительное соглашение, эстетический критерий и ограничение.

Изобразительное соглашение (drawing convention) – это одно из основных правил, которому должно удовлетворять изображение графа, чтобы быть допустимым. Например, при рисовании блок-схемного представления программ можно использовать соглашение о том, что все вершины должны изображаться прямоугольниками, а дуги – ломаными линиями, состоящими из вертикальных и горизонтальных звеньев. При этом, конкретный вид соглашения реального применения может быть достаточно сложен и включать много деталей, касающихся изображения.

Широко используются следующие изобразительные соглашения:

- полилинейное (polyline) рисование предполагает, что каждое ребро графа рисуется в виде ломаной линии (рисунок 1, а);
- прямолинейное (straight-line) рисование характеризуется тем, что каждое ребро представляется с помощью отрезка прямой (рисунок 1, б);
- ортогональное (orthogonal) рисование предполагает, что каждое ребро графа изображается в виде ломаной линии, состоящей из чередующихся горизонтальных и вертикальных сегментов (рисунок 1, в),

- сетчатое (grid) рисование предполагает, что все вершины, а также все точки пересечения и сгибы ребер имеют целочисленные координаты, т.е. находятся в узлах координатной сетки, образованной прямыми, параллельными координатным осям и пересекающимися их в точках с целочисленными координатами (рисунок 1, г),

- плоское (planar) рисование предполагает отсутствие точек пересечения у линий, изображающих ребра (рисунок 3, а),

- восходящее (upward) (соответственно нисходящее (downward)) рисование имеет смысл по отношению к ациклическому ориентированному графу и предполагает, что каждая дуга показывается ориентированной линией, координаты точек которой монотонно изменяются в направлении снизу вверх (соответственно сверху вниз) и слева направо (рисунок 3, б).

В последующие годы к этому списку добавились круговые и радиальные изображения. Все эти типы изображений относятся к классу «диаграммы связей вершин», так как факт наличия связи между вершинами графа показывается при помощи линии, соединяющей данные вершины. С точки зрения потребностей визуализации информации все более интересными становятся методологии рисования графовых моделей из класса «заполнения пространства», показывающие связь между вершинами при помощи геометрической вложенности их изображений. Такой подход позволяет увеличить объем отображаемых данных и чрезвычайно полезен в приложениях, требовавших визуального сравнения размеров атрибутов.

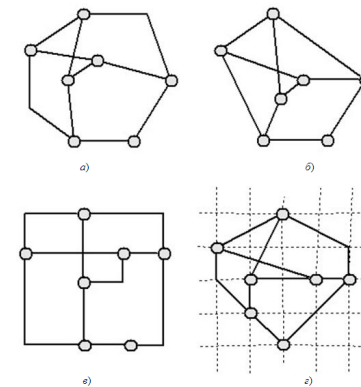


Рисунок 1 – Разнообразные изображения одного графа:
а – полилинейное, б – прямолинейное,
в – ортогональное, г – сетчатое

Эстетические критерии специфицируют такие свойства изображений, которые желательно применять в такой наибольшей степени, как только это возможно, чтобы повысить наглядность изображения. Широко используются следующие эстетические критерии:

- минимизация пересечений,
- минимизация сгибов,
- минимизация области размещения,
- максимизация разрешения,
- минимизация общей длины ребер,
- минимизация длины ребра,
- унификация длин ребер,
- минимизация числа сгибов на ребре,
- унификация сгибов,
- максимальная симметричность,
- минимизация коэффициента сторон.

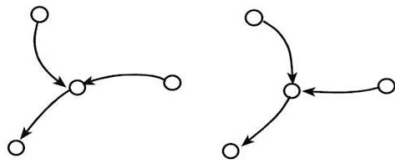


Рисунок 2 – Два изображения одного и того же графа, различающиеся только кривизной, которые выделяют два разных пути в графе

Большинство из используемых эстетических критериев, как задачи оптимизации, являются сложными для решения с вычислительной точки зрения. Поэтому обычно при построении изображений используются различные эвристики и стратегии приближенных решений. Если соглашения и эстетические критерии формулируются по отношению ко всему графу и его изображению, то ограничения относятся к отдельным подграфам и частям изображений.

Наиболее часто рассматриваются следующие ограничения:

- центр, когда требуется поместить заданную вершину ближе к центру изображения,
- внешность, когда требуется поместить заданную вершину на внешней границе изображения,
- кластер, когда требуется разместить заданную группу вершин рядом друг с другом,

- последовательность слева-направо (сверху-вниз), когда требуется нарисовать заданный путь горизонтально слева-направо (соответственно сверху-вниз).

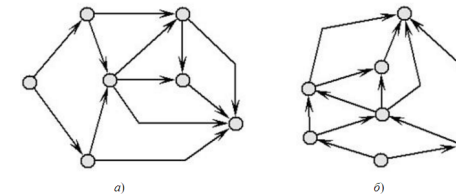


Рисунок 3 – Разные полилинейные изображения одного графа:
а – плоское, б – строго восходящее

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Гладких, О.Б. Основные понятия теории графов: учебное пособие / О.Б. Гладких, О.Н. Белых; Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина. – Елец : Елецкий государственный университет им. И. А. Бунина, 2011. – 177 с.
- 2 Д. С. Гордеев. Обзор техник визуализации алгоритмов на графах. Научная визуализация, 2018, том 10, номер 1, - 30 с.
- 3 Зарипова Э.Р. Дискретная математика. Часть III. Теория графов: учеб. пособие. – М.: Изд-во РУДН, 2013. – 179 с.
- 4 А. А. Михайлов, А. Е. Хмельнов. Метод визуализации графа потоков управления. Вестник БГУ. Математика, информатика, 2018 – 13 с.
- 5 В.Н. Касьянов, Т.А. Золотухин. Visual Graph система визуализации сложно структурированной информации большого объема на основе графовых моделей. Научная визуализация, 2015, том 7, номер 4, - 14 с.
- 6 Д. С. Гордеев. Интерпретационный метод визуализации графовых алгоритмов. 23-я Международная Конференция по Компьютерной Графике и Зрению, 2013 – 4 с.
- 7 В.Н. Касьянов. Визуализация информации на основе графовых моделей. Научная визуализация, 2014, том 6, номер 1, - 19 с.

АУАҒА НӨЛДІК ШЫҒАРЫНДЫЛАР

УАЙХАНОВА Н., СМЕКЕНОВА В.
студенттер, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ЖАЛМАГАМБЕТОВА У. К.
т.ғ.к., доцент, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қарапайым сөзбен айтқанда, таза нөл атмосфераға жаңа шығарындыларды қоспайтынымызды білдіреді. Шығарындылар жалғасады, бірақ атмосферадан баламалы мөлшерді сіңіру арқылы теңестіріледі. Әрбір ел жаһандық температураны өнеркәсіпке дейінгі деңгейден 1,5°C жоғары ұстауды талап ететін Климаттың өзгеруі жөніндегі Париж келісіміне қол қойды. Егер біз климаттың өзгеруіне әкелетін шығарындыларды шығаруды жалғастыра берсек, температура 1,5-тен жоғары көтеріліп, бүкіл әлемдегі адамдардың өмірі мен өмір сүруіне қауіп төндіретін деңгейге дейін көтеріледі. Сондықтан алдағы бірнеше онжылдықта көміртегі бейтараптығына немесе таза нөлдік шығарындыларға қол жеткізуге міндеттеніп жатқан елдер саны артуда. Бұл қазірден бастап өршіл әрекетті қажет ететін үлкен сынақ. Мақсат 2050 жылға қарай таза нөлге тең. Бірақ елдер бұған қалай қол жеткізетінін көрсетуі керек. Таза нөлге қол жеткізуге бағытталған күш-жігер бейімделу және тұрақтылық шараларымен және таза нөлге қол жеткізу үшін технология бар және оның қолжетімді екендігі туралы жақсы жаңалық үшін климаттық қаржыландыруды жұмылдырумен толықтырылуы керек. Негізгі элемент – ластанушы көмір, газ және мұнай электр станцияларын жел немесе күн электр станциялары сияқты жаңартылатын энергия көздерімен алмастыра отырып, экономиканы таза энергиямен қамтамасыз ету. Бұл көмірқышқыл газының шығарындыларын айтарлықтай азайтады. Сонымен қатар, жаңартылатын қуат көздері қазба отындарына қарағанда таза ғана емес, сонымен қатар жиі арзанырақ [1].

Жаңартылатын электр көліктеріне жаппай көшу сонымен қатар дүние жүзіндегі ірі қалалардағы ауаның ластануын азайтудың қосымша бонусымен шығарындыларды азайтуда үлкен рөл атқарады. Электрлік көліктер тез арзанырақ және тиімдірек болып келеді және көптеген елдер, соның ішінде нөлге бет алған елдер, қазба отынымен жүретін көліктерді сатуды кезең-кезеңімен тоқтату жоспарларын ұсынды. Басқа зиянды шығарындылар ауыл шаруашылығынан келеді (мал шаруашылығы метанның, парниктік газдың айтарлықтай мөлшерін шығарады). Егер біз азырақ ет пен өсімдік тағамдарын көбірек жесек, олар күрт төмендеуі мүмкін. Қалған шығарындылармен

таза нөлге жету үшін біз атмосферадан көміртекті жою жолдарын іздеуіміз керек. Міне, шешімдер қайтадан қол астында. Олардың ең маңыздылары табиғатта мыңдаған жылдар бойы бар. Бұл табиғатқа негізделген шешімдерге ормандарды, мангрларды, шымтезектерді, топырақты және тіпті көміртекті секвестрлеу тиімділігі жоғары жер асты балдырлы ормандарды қамтиды. Осы мақсатта бүкіл әлемде үлкен күш-жігер жұмсалуда ормандарды сақтау, ағаш отырғызу және шымтезек пен мангрларды қалпына келтіру және ауылшаруашылық тәжірибесін жақсарту. Таза нөлге жету үшін кім жауапты? Біріккен Ұлттар Ұйымының Act Now науқанында атап көрсетілген өмір салтын өзгерту арқылы тұрақтырақ және планетаға азырақ зиян келтіретін әдеттеріміз бен өмір салтымызды өзгертуге жеке тұлға ретінде бәріміз жауаптымыз. Жеке сектор да осы заңға қатысуы керек және ол мұны Біріккен Ұлттар Ұйымының Жаһандық Ұйымы арқылы жасайды. Сондықтан бұл міндеттемелер мақсатқа жетудегі жақсы ниеттердің маңызды сигналдары болып табылады, бірақ олар жылдам және амбициялық әрекеттермен қамтамасыз етілуі керек. Маңызды қадам - Ұлттық деңгейде белгіленген жарналар немесе NPO арқылы егжей-тегжейлі іс-қимыл жоспарларын ұсыну. Олар алдағы 5-10 жыл ішінде шығарындыларды азайту бойынша мақсаттар мен әрекеттерді анықтайды. Олар дұрыс инвестицияны бағыттау және жеткілікті қаржыландыруды тарту үшін өте маңызды. Бүгінгі күні Париж келісімінің 186 тарапы ҰДК әзірледі. Олар осы жылы жаңа немесе жаңартылған жоспарларды ұсынып, жоғары амбиция мен әрекетті көрсетеді деп күтілуде. [2]

Таза нөл шынайы ма? Иә! Әсіресе, егер әрбір ел, қала, қаржы институты және компания 2050 жылға қарай таза нөлдік шығарындыларға көшудің нақты жоспарларын қабылдаса. COVID-19 пандемиясынан қалпына келтіру маңызды және оң бетбұрыс болуы мүмкін. Ынталандыру пакеттері іске қосылғанда нақты мүмкіндік бар. БҰҰ климаттық әрекетті ілгерілету үшін не істеп жатыр?

Ол Париж келісімі мен 2030 жылға дейінгі тұрақты даму күн тәртібіне сәйкес климаттық мақсаттарға қатысты жаһандық консенсустың кеңірек процесін қолдайды. Ол климаттың өзгеруі бойынша ғылыми жаңалықтар мен зерттеулердің жетекші көзі болып табылады. Дамушы елдерде ол үкіметтерге НПО құру және мониторинг жүргізудің практикалық мүмкіндіктеріне, сондай-ақ апаттар қаупін азайту және климатқа жауап беретін ауыл шаруашылығы сияқты климаттың өзгеруіне бейімделу шараларын қабылдауға көмектеседі. Қазақстан Республикасындағы ауаны ең

үлкен ластаушы заттарға жылу электр станциялары, түсті металлургия, кара металлургия, мұнай-газ кешені сияқты стационарлық көздер жатады. Сондай-ақ автомобиль көлігі Қазақстан Республикасындағы атмосфералық ауаның жағдайына кері әсерін тигізеді. Қазіргі уақытта Қазақстанның өнеркәсіп орталықтары тұрғындарының едәуір бөлігі зиянды өндірістік факторлардың тікелей әсер ету аймағында тұрады, олардың негізгісі ауаға ластаушы заттардың шығарылуы болып табылады. ауа-райына байланысты шығарындыларды азайту әдістері қалдықсыз, қалдықсыз және ресурс үнемдейтін технологияларды әзірлеу және енгізу; газды және шаңды тиімдірек сүзу үшін тазартудың инновациялық жүйелерін енгізу; экологиялық таза шикізатқа көшу және қайта өңделген материалдарды пайдалану; Қазақстан Республикасы 221 елдің ішінде көмірқышқыл газының шығарындылары бойынша 21-ші орында, жан басына шаққандағы шығарындылары бойынша 11-ші орында. 2019 жылы ұлттық парниктік газдар шығарындылары 364 миллион тоннаны құрады. Париж келісімі бойынша Қазақстан 2030 жылға қарай шығарындыларды 1990 жылғы деңгейден 15%-ға, ал халықаралық қолдаумен 25%-ға қысқартуға міндеттенді. Дегенмен, бүгінгі күнге дейін шығарындылар 1990 жылғы деңгейден асып түседі. Егер жүзеге асырылып жатқан саясатты өзгерту үшін түбегейлі шаралар қабылданбаса, жалпы шығарындылар 2060 жылы 473 миллион тоннадан асатын өсуді жалғастырады деп күтілуде, деді ол. Осыған байланысты ол Қазақстан Республикасының 2060 жылға дейінгі көміртегі бейтараптығына қол жеткізу Доктринасының жобасын ұсынды. Доктрина үздік озық үлгілерді пайдалана отырып, нақты экономиканы модельдеу арқылы әзірленді. Мысалы: TIMES, CGE. Бұл ең аз инвестициялық шығындар мен ең үлкен экономикалық тиімділікті алу тұрғысынан Қазақстан экономикасын көміртексіздендірудің ең оңтайлы жолын анықтауға мүмкіндік берді, деп қосты Брекешев. Оның айтуынша, екі сценарий әзірленді: базалық және көміртекті бейтарап. Соңғысы 2060 жылға қарай көміртегі бейтараптығына қол жеткізу және декарбонизациялау бойынша белсенді күш-жігерді ескереді [3]. Климаттың өзгеруімен күресу – басты мәселе. Біз қоғам бұдан былай парниктік газдар шығарындыларының жалпы көлемін арттырмайтын таза, нөлдік шығарындылар әлеміне үлес қосуды жалғастырамыз. Климаттың өзгеруімен күресу – басты мәселе. Біз қоғам бұдан былай парниктік газдар шығарындыларының жалпы көлемін арттырмайтын таза, нөлдік шығарындылар әлеміне үлес қосуды жалғастырамыз Климат бойынша міндеттемелерін орындау үшін

үкіметтермен және басқалармен жұмыс істейтін 2050 жолында ұлттық шекаралардағы шығарындыларды азайту бірінші басымдылық болуы керек және қалғанын өтеуге күш салу тек содан кейін ғана жасалуы керек екенін айтады. Қазіргі уақытта елдер олардың таза нөлдік мақсаттары халықаралық деңгейде шығарындыларды өтеуді қамтуы мүмкін бе, мысалы, Амазонкадағы ормандарды қорғау төлемдері арқылы. Сенімді болу үшін нөлдік эмиссия мақсаттары барлық парниктік газдарды, соның ішінде метанды және экономиканың барлық секторларын, сондай-ақ халықаралық авиация мен кеме қатынасын қамтуы керек, дейді WRI. Нөлдік шығарындыларға қол жеткізуге тырысатындар мұны 2050 жылға дейін немесе одан ертерек жасауы керек, ең көп шығарындылары бар елдер мұны ең жылдам орындауы керек. Жоспарларды олар әсер ететін адамдармен келісіп, жұртшылыққа анық жеткізу керек, деді WRI.

Компанияларға келетін болсақ, таза нөлдік мақсаттар жеткізу тізбегінің қай бөліктерін қамтитыны және шығарындылар көздері бойынша бір-бірінен өте ерекшеленеді және оларды салыстыру қиын, дейді Ғылымға негізделген мақсаттар бастамасы (SBTi). бұл жағдайды түзетуге көмектесетін нұсқаулық принциптерін жариялады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 <https://zn.ua/WORLD/chistye-nulevye-vybrosy-chto-eto-i-pochemu-eto-tak-vazhno.html>
- 2 <https://www.york.ac.uk/news-and-events/news/2020/research/changes-net-zero-emissions-benefits/>
- 3 Книга Билла Гейтса «How to Avoid a Climate Disaster»

ЭНЕРГОСБЕРЕГАЮЩИЕ ТЕХНОЛОГИИ СОВРЕМЕННЫХ МОЩНЫХ ЭЛЕКТРОПЕЧЕЙ

ХАЦЕВСКИЙ В. Ф.

д.т.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

Рудовосстановительные электропечи (РВП) относятся к самым мощным потребителям электроэнергии в промышленности [1, с. 77]. Номинальные мощности эксплуатируемого электротехнологического оборудования такого типа, в особенности электропечей ферросплавного производства, достигает 100 МВА. Поэтому решения проблем оптимизации режимов работы РВП является важнейшим направлением работ не только в России, но и в других странах, где эксплуатируются такие электропечи [2, с. 284]. Суммирование мощностей РВП, эксплуатируемых на заводах России, Казахстана и Украины, показывает, что в России установлено рудовосстановительное оборудование мощностью более 1500 МВА, в Казахстане – 2900 МВА, в Украине – 1300 МВА. Такой уровень энергопотребления определяет особую актуальность проблемы оптимизации режимов эксплуатации РВП как с точки зрения глобальной экологической задачи ресурсосбережения, так и для решения частных задач – снижения себестоимости получаемых продуктов и использования РВП как регуляторов потребления электроэнергии в режимах избытка или дефицита в энергосистемах. Две указанных частных задачи связаны между собой, входят, как основополагающие, в проблему ресурсосбережения и положены в основу постановки исследований РВП как обобщенного электротехнологического агрегата и создания системы управления электротехнологическими процессами в РВП в реальном времени [3, с. 284; 4, с. 75].

Производство товарной продукции в современных РВП основано на комплексных электротехнологических процессах, которые определяются сложными нелинейными взаимосвязями электрических, термодинамических, химических, газо- и гидродинамических параметров, самоустанавливающихся в рабочем пространстве электропечей [5, с. 142]. Сложность протекания взаимосвязанных процессов определило развитие теории РВП на основе критериев подобия, которые позволяют провести перерасчет параметров оптимальных квазистационарных режимов с номинальной мощностью «образцовой» электропечи для электропечей большей мощности с определением номинальных электрических параметров квазистационарного режима и, что особенно важно, новых

геометрических размеров рабочего пространства и электродов для осуществления этих режимов [6, с. 165]. В теории РВП понятие «оптимальные режимы» неразрывно связано с геометрическими параметрами конкретного рабочего пространства электропечи, а работающая в оптимальных номинальных режимах электропечь при конкретных конструктивных решениях (диаметр электродов, диаметр распада электродов, диаметр и высота электропечи и др.) при снижении вводимой мощности обеспечивает режимы работы, отличающиеся от рассчитанных по теории подобия РВП.

Для развития теоретического понимания возможных изменений электротехнологических процессов в конкретной электропечи при снижении вводимой мощности нами приняты в качестве исходных основные положения самоорганизации электро- и тепломассообмена, установленные в теории РВП для квазистационарных номинальных режимов и изложенные в научных обобщающих работах А. Н. Попова и В. П. Воробьева [7, с. 89]. В рабочем пространстве РВП выделяют четыре области преобразования электрической энергии в тепловую: газоплазменная полость – электрическая дуга в подэлектродном пространстве (фазное сопротивление R_{ϕ}), стенки реакционного тигля (фазное сопротивление R_r), шихта между электродами (линейное сопротивление $R_{ш}$) и шихта между электродами и стенкой футеровки (обобщенное линейно-фазное сопротивление R_{cm}).

Сложность рассматриваемой задачи определяется не только многофункциональностью внутренних взаимосвязей в рабочем пространстве электропечей, но и разнообразием продуктов, для производства которых созданы промышленные электропечи.

Для обобщения комплексных рудовосстановительных процессов, создания систем управления оптимальных режимов при изменении электротехнических факторов (тока и напряжения) и технологических факторов (соотношений подаваемых основной шихты, восстановителя и др.) необходимо рассмотреть основные принципы, положенные в основу создания отечественных РВП и обеспечивающих конкурентоспособность этих электропечей на мировом рынке.

Как известно, к рудовосстановительным электропечам относятся электротехнологические установки, объединенные основной конечной целью – за счет прямого нагрева электрическим током в этих печах производится восстановление из руд минералов основного и сопутствующих элементов углеродом или расплавление руд с целью гомогенизации или сегрегации их составляющих. Большая обобщенность приведенной характеристики потребовала

конкретизации [8, с. 25]. Поэтому в излагаемом исследовании рассматривается оборудование с производительностью в десятки и сотни тысяч тонн в год для производства ферросилиция, феррохрома, кристаллического кремния, силикомарганца, силикокальция, ферромарганца, фосфора, медного и медно-никелевого штейна, синтетического и сварочного флюсов и т.д.

Для выявления определяющих взаимосвязей параметров электро- и теплофизических процессов был проведен качественный анализ процессов в пространственно-распределенной трехфазной системе преобразования электрической энергии в тепловую, которая реализуется в обобщенной РВП. Анализ экспериментальных результатов исследования промышленных РВП показал, что фактическое формирование электрических и магнитных полей в рабочем пространстве электропечей определяется соотношением фазных и линейных объемно распределенных активных и реактивных электрических сопротивлений. Полное описание такой системы электрической схемой замещения с сосредоточенными параметрами практически невозможно из-за неопределенности и резко выраженных нелинейностей сопротивлений, их взаимосвязей и многофункциональности зависимостей локальных параметров в объеме рабочего пространства.

Экспериментальными исследованиями установлено, что, несмотря на многообразие технологических процессов, объединенных общими принципами (многошлаковости или бесшлаковости), реализованные технологические процессы в оптимальных режимах имеют минимальный уровень преобразования электрической энергии в тепловую во всех областях рабочего пространства электропечей, лежащих за пределами диаметра распада электродов. Это обеспечивает концентрацию вводимой энергии непосредственно под электродом (фазное напряжение) и между электродами (линейное напряжение). Такое представление рабочего процесса позволило заформализовать схему замещения РВП как электротехнологического агрегата с выделением четырех обобщенных областей преобразования вводимой в рабочее пространство электрической энергии в тепловую – электрическая дуга в подэлектродном пространстве (фазное сопротивление R_{ϕ}), протекание тока в стенках реакционного тигля (фазное сопротивление R_{τ}), протекание тока через шихту между электродами (линейное сопротивление $R_{л}$) и протекание тока от каждого электрода через шихту на стены футеровки с последующим

замыканием на фазное или линейное напряжение (обобщенное сопротивление R_{cm}).

На основании этого принципиального положения дальнейший анализ режимов работы промышленных электропечей проводился на основе характеристик соотношения сопротивлений возможных путей протекания токов и, следовательно, соотношений тепловых энергий (мощностей), выделяющихся в шлаке, расплаве, дуге, тигле и контакте «электрод-расплав» [9, с. 12]. Структура рабочего пространства, прилегающего к электроду, разделяется на тигель (газоплазменную полость), область полутвердой шихты (магму) и область электропроводной шихты со значительным градиентом температуры.

Проведенные исследования позволили сформулировать основные положения, которым подчиняются различные РВП, работающие в промышленности.

1 В рабочих (оптимальных) режимах РВП обеспечивается самоподдержание газовых полостей и закрытой стабильной дуги.

2 Дуга горит в атмосфере паров компонентов перерабатываемых продуктов, углерода и монооксида углерода. Это определяет рабочую температуру электрода и градиент потенциала в столбе дуги. Оценка для большинства процессов показала, что давление в разрядном объеме составляет 0,4...0,5 Мпа. Это сближает параметры РВП до квазиравенства для различных технологических процессов, а дифференциальное сопротивление дуги (плазменной полости) $R_{\phi} = \Delta U / \Delta I$ для всех рудовосстановительных процессов практически постоянно и не зависит от мощности дуги ($R_{\phi} = \Delta U / \Delta I \approx \text{const}$). Термодинамический анализ восстановительных реакций, протекающих в этих областях рабочего пространства, показал, что температура на стенках тигля для любого из рудовосстановительных процессов, оптимальна, постоянна и самоподдерживается, так как любое поступление энергии в эту область компенсируется дополнительным развитием эндотермических реакций.

При изменениях вводимой в эту зону мощности сохраняется квазистационарный температурный режим с одновременным изменением геометрических размеров реакционного объема РВП [10, с. 168].

3 Анализ балансовых уравнений установил, что при снижении мощности электропечи путем снижения фазного напряжения наблюдается квазипропорциональное уменьшение объемной плотности тепловыделения q_v во всех зонах рабочего пространства электропечи; по мере развития электротепловых

процессов происходит перераспределение энерговыделений между газоплазменной полостью и реакционным тиглем, геометрические параметры этих зон (диаметры, радиальная протяженность и высота) самосогласованно уменьшаются до размеров, обеспечивающих увеличение объемной плотности тепловыделения в газоплазменной полости (q_v) до значений, характеризующих работу в номинальном режиме; допускаемая кратность снижения мощности электропечи ($P/P_{ном}$), обеспечивающая эксплуатацию в длительном безаварийном режиме, определяется условиями существования газоплазменной полости и квазипостоянством энергообмена между газоплазменной полостью и внутренней поверхностью реакционного тигля (удельная поверхностная мощность $q_s \approx const$).

4 Анализ энергообменных процессов на рабочем торце самоспекающегося электрода РВП при снижении вводимой мощности, и показал, что в переходном электрическом режиме появляется радиальный градиент температуры на рабочем торце электрода, это сопровождается перемещением коллективного катодного пятна по торцу электрода и изменением частотных составляющих протекающего тока (коэффициент искажения тока изменяется от среднестатистического значения 0,95 до 0,9 и ниже).

На основании проведенных теоретических и экспериментальных исследований разработана методика определения рациональных режимов работы сверхмощных рудовосстановительных электропечей в нестационарных условиях их эксплуатации, позволяющая достигать более высоких эксплуатационных показателей предприятия и обеспечивающая минимальное расстройство технологического процесса печей при работе с ограничениями мощности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Хацевский В.Ф., Гоненко Т.В., Чердниченко В.С., Хацевский К.В. Ресурсосбережение при эксплуатации рудовосстановительных электропечей. // Вестник ПГУ. – 2010. – № 3, Павлодар. – С. 77-84.
- 2 Свенчанский А.Д., Гуттерман К.Д. Автоматическое регулирование электрических печей. – М.: Энергия, 1995. – 479 с.
- 3 Чердниченко В.С., Хацевский В.Ф. Проблемы ресурсосбережения при эксплуатации рудовосстановительных электропечей. //Сб. науч. трудов НГТУ "Экологически перспективные системы и технологии. Ресурсосбережение". – 2014. – Вып. 5. – С. 74-86.

4 Промышленные установки электродугового нагрева и их параметры // Под общ. ред. Л.Е. Никольского. – М.: Энергия. 1991. 272 с.

5 Хацевский В.Ф. Экспериментальные исследования нестационарных режимов работы рудовосстановительных электропечей. //Научный вестник НГТУ. – 2012. – № 1 (12), Новосибирск. – С. 141-150.

6 Свенчанский А.Д., Смелянский М.Я. Электрические промышленные печи. Часть 2.– М.: Энергия, 1970. – 264 с.

7 Овчарук А.Н., Чепеленко Ю.В, Хитрик С.И. и др. Производство ферросплавов. – М.: Metallurgy, 1994, № 3, с. 14-19.

8 Электрические промышленные печи. Дуговые печи в установках специального нагрева / Под ред. А.Д. Свенчанского. – М.: Энергоиздат, 2006. – 296 с.

9 Bockman O.C. Some experiments with Scale models of electrochemical Society. - 2008. Vol. 101. 10. X-54.

10 Глинков М.А. Основы общей теории печей. – М.: Metallurgy, 2009. – 295 с.

3 Секция. Кәсіпкерлікті және коммерцияландыруды дамыту
3 Секция. Развитие предпринимательства
и коммерциализации

КӘСІПКЕРЛІК ҚОҒАМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ
ФОРМАСЫ РЕТІНДЕ

АБЕУХАНОВА Е. Б.

экономикалық ғылымдар магистрі, аға оқытушы,
 Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

ОРЫНҚАНОВА Ж. М.

экономикалық ғылымдар магистрі, аға оқытушы,
 Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

ГАБДУЛЛИНА Л. Б.

экономикалық ғылымдар магистрі, аға оқытушы,
 Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Соңғы уақытқа дейін кәсіпкерлік пен жобаны басқару теориясы әртүрлі болды, егер жобаны басқаруда зерттеушілердің басты назары жобаның сәттілігіне бағытталса, қазіргі ғылыми парадигма-жаһандық эволюция контексіндегі мүмкіндіктер, содан кейін кәсіпкерлік теориясы үшін орталық мәселені ашу және пайдалану болып табылады. Н. Ф. Федоров ХХ ғасырда адам әрекетінің жобалық сипатын концептуалды түрде ашып, жаһандық парадигманың қалыптасуына ықпал ететін философиялық-антропологиялық жоба, бірлескен эволюцияны жасап шығарған. Осы парадигма бағдарлану инновациялық кәсіпкерліктің пайда алуға бағытталған экономикалық қызметтің барлық басқа түрлерінен түбегейлі аксиологиялық айырмашылығы болып табылады. Бұл зерттеудің мақсаты жобалық кәсіпкерлікті ойлау феноменін түсінудің теориялық және әдіснамалық негізін және оның экологиялық экономиканың қазіргі парадигмасындағы рөлін зерттеу және дамыту болып табылады. Акценттердің мұндай ауысуы кәсіпкерлікті маңызды әлеуметтік маңызы бар әлеуметтік пайдалы қызмет ретінде түсінудің жалпы қажеттілігі пісіп жетілгендігін көрсетеді. Кәсіпкерлік теориясына гуманизм, жауапкершілік, биофилия және ағарту қағидаттарына негізделген қазіргі заманғы кәсіпкерлік парадигманың маңызды жүйесін құру міндеті тұр, бұл нарық қатысушыларының олардың іс әрекеттерінің бүкіл экожүйеге ықтимал әсері туралы хабардар болуын білдіреді [1, 1297 б.]. «Кәсіпкерлік» қызметтің тек қана қолданбалы сипатына баса назар батыстық менталитетке тән позитивтік

көзқарастан туындайды. Айта кету керек, қазақ философиялық ойында қызметтің жобалық сипаты «Әдіснамалық оптимизм мен дүниетанымдық мағынаның синергиясы аясында дамиды» [2, 48 б.]. Яғни, дүниетанымдық ұстаным қолданбалы қызметке қатысты негіз болып табылады. Н. Ф. Федоров жалпы іс философиясындағы «жоба» санатын қарастырды. Федоровтың философиялық идеясы, ұтымды тұжырымдамасы жобамен алмастырылды. Жоба-іске асыруға дайындаған тиісті шындық, іс-әрекетке көпір. «Ортақ іс ілімінде адамзаттың еңбек белсенділігі қағидаты, теориялық және практикалық іс-әрекеттің бірлігі маңызды роль атқарады. Тек жасампаздық қызмет, ұлы идеямен рухтандырылған Жалпыға ортақ Еңбек, тәжірибе әлемді оның танымына түбегейлі қайта құру арқылы әкеледі».

Керемет пайғамбарлық «Орыс Сократы» кәсіпкерлік теориясының әдіснамалық міндеттерін жақсы көрсетеді. Бұл тұрғыда Н. Ф. Федоров ең «Кәсіпкер» және философ. Ойшыл, ғылымның жаңа бағытын беруге, оның жұмысының шашыраңқы бөліктерін біріктіруге, оларды жоғары мақсатқа рухтандыруға шақырды. Кәсіпкерлік теориясы жоғарғы аксиологиялық мақсаттар мен практикалық іс-әрекеттерді біріктіре алады, өйткені оның даму бағыты ғылымдардың, соның ішінде экономикалық білім, философиялық білім, этика және эстетика сияқты ғылымдардың түйіскен жерінде жатыр. Бұл ғылыми бағыт ғылымның негізгі гуманистік ұстанымдары мен жетістіктерін сіңіріп, өңдеп, теориялық негіз қалыптастырып, кәсіпкерлік идеяларды дамытудың қайнар көзі болуға тиіс. Адамның рухани және материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыратын рационалды және иррационалды энергияның бірлігінде рухты шығармашылық іске асыру дәл инновациялық өызметте орын таба алады. Жоба кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру нысаны ретінде осы міндетке сәйкес келеді. Жалпы істің жоғарғы мәніндегі жоба адамдарды ұйымдастырудың нысаны ретінде экономикалық салада нақты сынауды табады, оның мақсаты инновациялық қызметті жүзеге асыру болып табылады. Қоршаған орта экономикасы, ресурстарға бағытталған экономика, постмодернизм, экологиялық экономика, антиөсу, антитұтыну, антиглобализм, жасыл анархизм, жасыл-саясат бұл ұғымдардың барлығы ғылыми айналымға мықтап еніп, шектеулі ресурстар жағдайында адамдардың өмір сүру мәселелерін шешуде экологиялық факторларды ескеру қажеттілігін көрсетеді.

Экологиялық экономика экономикалық өсу мен қоршаған ортаның «Өткізу қабілеттілігін» дамуын шектейді. Экологиялық экономиканың «Стандартты моделі» үшін «Тұрақты экономика» және «Тұрақты

экономикалық даму» ұғымдары негіз болып табылады. Алайда, «қатан» экологиялық шектеулер экономикалық және экологиялық қатынастардың эволюциясындағы кәсіпкердің рөлін артта қалдыруы мүмкін, сондықтан экологиялық экономиканың аналитикалық бағытын шектейді немесе бұрмалайды және тұрақты экономикалық дамуға қол жеткізуге және қолдауға бағытталған шаралар ауқымын тарылтады. Бұл «түпкілікті тапшылық» дәлелі, әдетте экологиялық қызметтерге шекті жүктеме тұрғысынан тұжырымдалады [4, 22 б.]. Тарихи көзқарас тұрғысынан жасалған «Кәсіпкерлік» ұғымының эволюциясын талдау бұл тұжырымдаманың экономикада жазылғанын көрсетеді. Бірақ, тәжірибеге сүйене отырып, «оның тіршілік ету ортасы» деп айтақан әлдеқайда кең мағынада [2. 54 б.].

Экономика ғылымы кәсіпкерді әдейі дұрыс емес болжамға сүйене отырып қарастырады, «жеке» типтік ұғыммен қатар, мұның мәні, заңдылығы мен типтігі жоққа шығарылады. Экономикалық және экологиялық жүйелердің динамикасы кәсіпкерлік мінез-құлықтан тыс қарастырылады, бұл негізінен, шындық туралы қате түсінік береді, өйткені кәсіпкерлік оны тек экономикалық ғылым аясында қарастыратын және оның уәжін тек өзімішлдік мотивтерімен байланыстыратын өте маңызды трансформациялық күш болып табылады. Осылайша, қоршаған ортаны қорғау факторы Экономикалық даму мен өсуге ұзақ мерзімді шектеулер қояды. Бұл тұжырым басқа тұжырымдамалардың жаңа сипатын береді, С. Милль технология емес, экология тұрғысынан түсіндірілетін стационарлық жағдайға бейімділікті көрсетті. Бұл дәлелді ресурстардың шектеулілігі мәселесін қарастыратын классиктер Т. Мальтусың және У. С. Джевонстың еңбектерінен, қазіргі зерттеушілердің – Н. Джорджеску – Регеннің және К. Болудингтің еңбектерінен, сондай-ақ экономикалық өсудің табиғи шектеулерінің экологиялық тұжырымдамаларынан байқауға болады. К. Боулдингтің өрнегін қолдана отырып, бұл «жер» деп аталатын ғарыш кемесінің экономикасы», онда Экономикалық даму мен өсудің негізгі шектеулері, сайып келгенде, жүйенің экологиялық өткізу қабілеті мен тұрақтылығы болып табылады.

Осы тұрғыда «Экологиялық экономика» журналының арнайы бөлімінде экологиялық экономиканы зерттеудің бірлескен эволюциялық бағдарламасын қайта жандандыруға әрекет жасалды. Осылайша, эволюциялық экономика мен экологиялық жүйелер дамып келе жатқан экономикалық жүйелер үшін түпкілікті шектеулерді анықтайтын іргелес салалар ретінде қарастыру керек екендігі даусыз болып көрінеді. Жаңалықты енгізумен және

өзірлеумен кәсіпкерлер айналысады. Олар нарықтық сигналдар әлсіз немесе мүлдем жоқ белгісіздік жағдайларында құндылықтарды құруға тырысады. Кәсіпкерлік танымдық күйдің өнімі ретінде қарастырылады. Осылайша танымдық күйдің өнімі ретінде қарастырылады. Осылайша, бұл құбылыстың қазіргі заманғы түсінігі классикалық экономикадағы кәсіпкерді түсінуден айтарлықтай ерекшеленеді. Кәсіпкерлік актісі шектеулі болудың орнына шектеуді жеңілдетуі мүмкін. Бұған жетудің бірнеше жолын ұсынамыз: мысалы, ресурстарды жылжыту немесе ауыстыру, мәселені шешу үшін жаңа технологияларды немесе бизнес-модельдерді қолдану немесе жаңаларын қолдану шарттардың, ұйымдардың немесе институттардың нысандарын қарастырады. Соған сәйкес, кәсіпкер үшін экологиялық шектеу жаңа мүмкіндіктерді табуға ынталандыру ретінде әрекет етеді. Мұның көптеген мысалдары бар, «Кәсіпкерлік цикл» эволюциялық экономикада және сабақтас салада-инновациялар экономикасында жұмыс істейді. Мұндай цикл экономикалық және экологиялық динамика тұрғысынан жұмыс істемейді деп күтуге негіз жоқ. Экономикалық тәртіп туралы білім базасы үнемі өзгеріп отырады, ол тұрақты емес [3, 523 б.]. Бұл көптеген мақсаттарды жүзеге асыру үшін жеткілікті немесе «жеткілікті», бірақ одан басқа ештеңе емес, жұмыс істейтін немесе «шектеулі орта» жасайды, онда «әлсіз» немесе пайдаланылмаған мүмкіндіктер жоқ. Экожүйелердің қасиеттері сапаға, экологиялық қызметтерге және т.б. қатысты анықталған артықшылықтармен айқындалады, бірақ одан артық болмайды. Осы тұрғыдан алғанда, қоршаған ортаға келтірілген зиянның артуы немесе сөзсіз экологиялық құлдыраудың жақындауы кәсіпкерлік мүмкіндіктен басқа ештеңе емес.

Тиісті жағдайларда кәсіпкерлік механизм тиімді жұмыс істейді және бұл алдағы құлдырауды күтуге ықпал етеді. Кәсіпкерлер жаңадан құрылған нарықтық тетіктерді қолдану мақсатында тиімді сатуға болатын инновациялық шешімдерді іздейді және ұсынады. Сонымен бірге, кәсіпкерлік тек экономикамен шектелмейді; кәсіпкерлік мүмкіндіктер саяси және әлеуметтік-мәдени салаларда белгілі бір жағдайларда пайда болуы мүмкін В. Баумоль мен Р. Стром тарихи фактілерге сілтемелер жасайды: ХҮІІІ ғасырға дейін кәсіпкерліктің көп бөлігі осы салаларда шоғырланған және билік пен жоғары мәртебеге ие болды [2, 214 б.].

Сондай-ақ, экономика мен қоршаған ортаның бірлескен эволюциясының әр нүктесінде ұзақ мерзімді перспективада «тұрақты экономиканы» анықтауда, сонымен қатар оның тұрақтылығын

камтамасыз ететін қасиеттерді анықтауда қиындықтар туындайды [5, 138 б.]. Күрделі жүйелемен жұмыс жасай отырып, ұзақ мерзімді перспективада белгілі бір болжам жасау қиын. Мысалы, Т. Мальтус инновациялық кәсіпкерлердің күшін анық бағаламады, ал Д. Даймонд қатан экологиялық шектеулерге тап болған кезде қоғамдарды қалай жоюға болатындығы туралы бірнеше мысал келтіреді. Тарихи деректер қоршаған ортаға қатысты, пайда болған мүмкіндіктерге жауап бере отырып, адамдар жойғыш ретінде әрекет ете алатындығын көрсетеді, және жасампаз кәсіпкерлер деп анықталады. Бірақ бұл қарама-қарсы тенденциялар бір бірімен байланысты: экологиялық апаттың кеңінен күтілуі кәсіпкерлерді ықтимал мүмкіндіктерге қатысты ескертуге мәжбүр етеді [4, 67 б.].

Сценарий әртүрлі жолдармен дами алады. Мысалы, экологиялық экономикада табиғатты қорғау заңнамасы, ең алдымен, техникалық инновациялармен кәсіпкерлікті ынталандырады деп саналады.

Кәсіпкерлікті ынталандырудың басқа жолдары бар – нарықтың тікелей сигналдары арқылы, сондай-ақ жанама әлеуметтік мәдени жолдар арқалы, кәсіпкерлерге қоршаған ортаның нашарлауына байланысты қазіргі проблемаларға жауап беру үшін көптеген мүмкіндіктер беріледі.

Реттеуші бейімделу көбінесе баяу жүреді, сондықтан әртүрлі стратегиялар маңыздылығы да әртүрлі болады. Шынында да, реттеуші өзгерістер белгілі бір жолдар бойынша бұрыннан пайда болған қозғалысқа эндогендік реакция беруі мүмкін. Сонымен бірге, CB Insights деректері бойынша – Технологиялар нарығының ірі Талдамалық платформасы, венчурлық капитал, стартаптар және патенттер 2021 жылдың сәуір айында мәліметтері бойынша әлемде бірегей мәртебесі бар 639 компания болды [5, 6 б.].

Біртұтас деп тез дамып келе жатқан компания түсіндіріледі, оның капитализациясы қысқа мерзімде 1 млрд долларға жетті.

Біртұтас компаниялардың әрқайсысы өз қызметінде құндылықтардың негізінде анықталады, олар өз кезегінде санаттарға бөлінеді:

- Денсаулық (өз құндылықтары, миссиясы, бизнес қызметті жүргізу этикасы және корпоративті мәдениет ретінде денсаулыққа / салауатты өмір салтына / дұрыс тамақтануға/ медициналық қызметтердің қолжетімділігіне/ медициналық қызмет көрсету сапасын жақсартуға назар аударатын компаниялар);

- Эстетика (іске асырылатын игіліктің эстетикалық құраушысына екіпін жасайтын компаниялар);

- Білім, ғылым (білім беруді дамыту мен қолжетімділікке баса назар аударатын компаниялар/ зерттеулер/ инновацияларды енгізу және тарату);

- Қауіпсіздік, үлкен деректерді талдау (электронды түрдегі/ сақтаудағы, өндеудегі деректермен алмасудағы/ бизнес пен өндірістік процестерді оңтайландырудағы/ еңбек өнімділігін арттырудағы / жаһандық ауқымдағы, оның ішінде экологиялық, экономикалық, демографиялық және т.б күрделі мәселелерді шешу мақсатында деректердің үлкен ауқымын талдауға арналған шешімдерді ұсынатын компаниялар);

- Экология/ баламалы энергия/ жаңа мекендеу орталарын игеру (қоршаған ортаға зиянды әсерді азайтуға/ таза өндіруге/ баламалы энергияны құруға, енгізуге және пайдалануға/ өзге мекендеу орталарын іздеуге және игеруге ықпал ететін технологияларды дамытуға баса назар аударатын компаниялар);

- Әлеуметтік теңдік және әлеуметтік ортаны дамыту (түрлі өңірлерден келген халықтың барлық топтарына игіліктердің қолжетімділігіне/ инфрақұрылымды дамытуға және жақсартуға/ шағын бизнес үшін құралдардың қолжетімділігіне екіпін жасайтын компаниялар).

Көрсетілген деректер бойынша 639 біртұтас компаниялардың 94 %-ы қызметтің мақсаты ретінде белгілі бір нысанда қоғамдық игілікті жүзеге асыруды көрсетеді.

Компаниялардың тек 6 %-ы ғана өз қызметінің мақсаты ретінде қоғамдық игілікті іске асыруды қоймайды және дәстүрлі құндылық параметрлерінде-кірісті барынша арттыруда қалады. Бірақ тіпті бұл компаниялар өз өнімдерінің ортақ құндылықтармен байланысты қосымша артықшылықтары бар екенін көрсетеді.

Көрсетілгендей біржүзділердің 49 %-ның құндылық ұстанымдары әлеуметтік орта мен әлеуметтік теңдікті орнатуға және дамытуға ықпал етеді. Айта кету керек, қазіргі кәсіпкерлік терминологияға «инклюзивтілік» (ағылшынша inclusiveness) деген жаңа ұғым енгізілді, бұл әр адам өзінің гендерлік ерекшеліктеріне, ұлтына, кәсібіне және т.б. қарамастан, қоғам өмірінің әртүрлі аспектілеріне (Мысалы, Мәдениет, Білім, бизнес және т.б.) қатыса алатын әлеуметтік құрылымды ұйымдастыру принципін білдіреді.

Бұл деректер кәсіпкерлік қоғамдастықтың өз қызметінің әлеуметтік маңызды нәтижелерін жасау және жылжыту қажеттілігін түсінетіндігін және қазіргі экономикада тек коммерциялық тұрғыдан сәтті болу жеткіліксіз екенін айқын көрсетеді. Керісінше,

коммерциялық тұрғыдан сәтті болу үшін қоғамдық мүдделер тепе-теңдігін сақтау қажет. Экология Ғылым мен эстетикамен қатар құндылық иерархиясында маңызды орын алады. Егер кәсіпкерлік қоршаған ортаның нашарлауына шынымен жауап берсе, табиғи және әлеуметтік салаларды қамтитын тұтастық ретінде ғаламның біртұтас мәні объективті түрде анықталған экономикалық және экологиялық жүйелер арасында бірлескен эволюциялық байланыс бар деп айтуға болады. Табиғи және экологиялық проблемалар кең таралған, бірақ қолданыстағы әлеуметтік-экономикалық және мәдени ережелер мүмкіндік берсе, кәсіпкерлік әрекеттер оларды шеше алады.

Кәсіпкерлер, әдетте, қоршаған ортаның тозуы туралы ақпаратқа тікелей жауап бермейді, бірақ оның орнына осы процестің адамның әл-ауқаты мен оған әсері туралы ақпаратқа жауап береді. Мысалы, парниктік газдардың шамадан тыс шығарындылары Киото хаттамасының пайда болуына әкелді, нәтижесінде оған енгізілген шектеулер электромобильдерді әзірлеуге және коммерциялық сатуға түрткі болды. Пластикалық ластану проблемасының шиеленісуі экологиялық қауіпсіз орау материалдарының сегментін дамытуға әкелді. Балықты шамадан тыс аулау және осыған байланысты енгізілген балық аулауға шектеулер тұрақты балық шаруашылығына инвестиция салуды дамытуға ықпал етті. Қазіргі әлемді өсіп келе жатқан белгісіздік әлемі ретінде сипаттауға болатындықтан, бір экологиялық дағдарыстан екіншісіне үнемі көшу байқалады. Әрбір ағымдағы экологиялық дағдарыс алдыңғы экономикалық инновациялардың күтпеген салдары болып табылады және өз кезегінде жаңа экономикалық инновациялардың көмегімен шешілуі мүмкін [1, 1300 б.]. Үкімет қоршаған ортаны қорғау және оны қалпына келтіру процесін ынталандыратын нормативтік-құқықтық базаны әзірлейді, бірақ олар қажетті инновацияларды айналымға енгізетін және тиісті шығармашылық бұзылуды ынталандыратын кәсіпкерлер сияқты тез әрекет ете алмайды, мүмкіндіктері шектеулі және әр түрлі топтардың мүдделерін қанағаттандыру қажеттілігіне байланысты олардың жауап беру жылдамдығы баяулады. Сондықтан экологиялық проблемаларды шешудегі ең перспективалы бағыт кәсіпкерлік қызметтің этикалық негіздерін дамыту болып табылады, тұжырымдаманы жаңарту қажет, «кәсіпкерлік» – қалыптасқан пайдаланудан бас тарту және оны жаңа мазмұнмен толтыру, сондай-ақ осы қызметтің мазмұндық жағына сәйкес келетін жаңа категорияларды әзірлеу. Қазіргі заманғы технологиялық мүмкіндіктер таңдау ауқымын, демек, еркіндікті арттырады. Тәжірибе

көрсеткендей, жауапкершілікті сезінуді қажет ететін «өркениетті» даму ешқандай заңнамалық шектеулерді ұзақ уақыт бойы ұстай алмайды. Бұл жолды таңдауға жеке жауапты субъект-қазіргі және болашақ кәсіпкер. Бұл қуатты трансформациялық күшке ие және «қазіргі» болашақты жобалайтын белсенді тақырып.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Литая Е.Я. Проект как способ реализации предпринимательской деятельности в XXI в. // Экономика и управление. 2020. № 26 (12). С. 1297-1307.

2 Маслобоева О.Д. Методология проективного мышления в учении Н.Ф. Федорова // Соловьёвские исследования. 2020. № 3(67). С. 48-61.

3 Baumol W., Strom R.J. «Useful knowledge» of entrepreneurship: Some implications of the history // The Invention of Enterprise; ed. by D.S. Landes, J. Mokyr, W.J. Baumol. – Princeton: Princeton University Press, 2010. P. 527- 541.

4 The complete list of Unicorn companies [Электронный ресурс] // CBInsights. URL: <https://www.cbinsights.com/research-unicorn-companies> .

5 Бышок Л. Экологические проблемы и перспективы – взгляд бизнеса, ученых и политиков [Электронный ресурс] // Информационное агентство «РБК». – 28.09.2020. – URL: <https://trends.rbc.ru/trends/green/5e8c8e689a794796cabbd9d4>.

**ТОО «ЭКОСТРОЙНИИ-ПВ»: УСПЕШНАЯ
КОММЕРЦИАЛИЗАЦИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ****АРЫНГАЗИН К. Ш.**к.т.н., профессор, Торайгыров университет,
директор, ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ», г. Павлодар**АЛДУНГАРОВА А. К.**

PhD, профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

БЫКОВ П. О.

к.т.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

БОГОМОЛОВ А. В.

к.т.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

ТЛЕУЛЕСОВ А. К.

магистр, ст. преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

Одной из важных проблем современной науки является коммерциализация научных исследований. Именно благодаря этому удается существенно сократить время внедрения в производство наиболее передовых разработок отечественных ученых [1, 2]. Поиск финансирования для реализации проектов существенно облегчается в случае получения международных грантов. Для развития базы знаний для инноваций в нашей стране реализуется Программа грантов Всемирного Банка и Комитета науки Министерства образования и науки Республики Казахстан для Групп старших научных сотрудников на коммерциализацию технологий «Стимулирование продуктивных инноваций» [3].

К подаче заявок допускались только группы ученых, имеющих инновационные технологии на завершающей стадии разработки с высоким коммерческим потенциалом. Приоритетом считалась готовность технологии к выходу на рынок, наличие бизнес-партнёра (инвестора) и заказчика технологии.

Для развития производства строительных материалов требуется большое количество природного минерального сырья и нерудных полезных ископаемых. Вместе с тем в Республике Казахстан ежегодный выход золы и золошлаковых смесей при сжигании углей составляет около 20 млн. тонн, а в золоотвалах к настоящему времени накоплено более 400 млн. тонн отходов, что представляет серьезную экологическую проблему для жителей регионов [4–6]. Предприятия энергетики несут значительные финансовые расходы на содержание золоотвалов, оплату земли, экологические платежи.

Анализ научно-технической литературы выявил широкий спектр возможного применения топливных золошлаковых отходов, в первую очередь, в производстве строительных материалов и изделий [7–8].

В связи с этим группой ученых под руководством профессора Арынгазина К. Ш. были предложены инновационные решения в области переработки золошлаковых отходов тепловых электростанций и отходов металлургии Павлодарской области. Положительным примером для нашего региона в данной ситуации является создание производства ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ».

Совместно с официальными дилерами и производителями был определен оптимальный состав современного комплекса технологической линии, выполнена поставка и монтаж оборудования.

За период реализации подпроекта ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» несмотря на неблагоприятные внешние факторы (пандемия, колебания рынка и др.) удалось решить все поставленные задачи, а именно:

- проведение маркетинговых исследований для определения потенциальных объёмов производства строительных материалов;
- анализ химического и гранулометрического состава золошлаковых отходов;
- разработка и патентование рецептур изготовления строительных материалов на основе золошлаковых и металлургических отходов;
- организация производства, изготовление и сертификация полученных строительных материалов;
- серийная продажа произведенной продукции.

Следует отметить, что промышленное производство продукции было начато даже ранее запланированного срока 2 квартала 2020 года, а именно в 3 квартале 2019 года.

Промышленное производство пустотелого кирпича началось с получения сертификата соответствия изделия «Камень стеновой пустотелый с использованием золошлаковых отходов» по результатам сертификации в независимой организации АО «Национальный центр Экспертизы и Сертификации»

Тестовая продажа изделий с использованием отходов производства в составе бетонной смеси, после получения положительных результатов натурных испытаний, и получения сертификата соответствия качеству от независимой организации АО «НАЦЭКС» была произведена еще в октябре 2019 года. Заключены договоры на продажу изделий с использованием отходов производства в составе бетонной смеси.

Апробация результатов исследований в производственных условиях, стабильные продажи продукции в течении реализации проекта, закуп сырья за счет собственных оборотных средств, заинтересованность промышленных предприятий в поставке собственных отходов, наличие публикаций по проекту, участие в экономических форумах, научных мероприятиях, выставках, семинарах, конференциях и работа с экспертами в области промышленного производства, показала возможность применения на практике идей заложенных в проекте, и позволяет прогнозировать стабильную работу проекта в постгрантовый период.

В Государственное учреждение «Управление недропользования, окружающей среды и водных ресурсов Павлодарской области» сданы Отчеты о выполнении плана мероприятий по охране окружающей среды, Отчеты по условиям природопользования.

В Департамент экологии Павлодарской области сданы Отчеты по результатам производственного экологического контроля.

Текущая деятельность ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» направлена на соблюдение рамочного плана природоохранных мероприятий. Ведется мониторинг оценки возможных загрязнений атмосферы, грунтовых и поверхностных вод, земель и почвы, влияние проекта на физические факторы, растительный и животный мир, здоровье населения. Проект относится к предприятиям 3 класса опасности 2 категории, негативное влияние его на окружающую среду минимально и не нанесет существенного урона окружающей среде и здоровью людей.

Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан, рассмотрев поступившие документы от Группы управления проектом «Стимулирование продуктивных инноваций» касательно подпроекта «Инновационные технологии использования твердых техногенных отходов предприятий теплоэнергетики и металлургии Павлодарской области в производстве строительных материалов», отметило в своем письме № 01-2-3-12/5410-И от 15.09.2021 следующее.

В соответствии с Соглашением о гранте № 65 от 30 ноября 2017 года поставленные задачи выполнены, представлены подтверждающие документы (финальный технический отчет и акт финального финансового мониторинга за период с 30 ноября 2017 года по 30 ноября 2020 года). Членами Международного совета по науке и коммерциализации одобрен акт финального технического отчета, что является очевидным доказательством успешной коммерциализации данного проекта.

ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» активно сотрудничает с НАО «Торайгыров университет», что способствует развитию производственных и предпринимательских компетенций обучающихся. Заключенные договоры о сотрудничестве обеспечивают функционирование филиала кафедры на производстве, прохождение профессиональных и производственных практик обучающихся, научных стажировок магистрантов, докторантов и преподавателей. Общее количество студентов и университета, привлеченных к проекту – 69, из которых 19 обучающихся успешно выполнили и защитили дипломные и магистерские проекты по тематике проекта. В рамках проекта подготовлено 2 диссертации на соискание ученой степени кандидата наук, одна из которых уже защищена.

На базе предприятия ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» проведены стажировки профессорско-преподавательского состава и магистрантов ПГУ имени С. Торайгырова в объеме 72 часа. Привлекались магистранты по дуальной технологии обучения. В рамках договора № 335 от 07.09.2017 с ПГУ им. С. Торайгырова на проведение профессиональной практики на производстве были студенты по шести образовательным программам (Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды, Профессиональное обучение, Стандартизация, метрология и сертификация, Машиностроение, Технологические машины и оборудование, Металлургия) – группы МБЖ-12н, МБЖ-12п, МБЖ-22н, МПСМК-12н, МПик-12н, МПик-12п – 59 человек.

Заключены трехсторонние договоры между вузом и ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» и магистрантами на прохождение производственной практики – 3 человека. Действуют договоры № 52 от 20.04.2018 года об организации прохождения научной стажировки магистрантов на базе ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ». Действуют договоры о сотрудничестве № 137, № 138 от 15.09.2017 года о создании филиала кафедр (Производственное обучение и защита окружающей среды, Машиностроение и Стандартизация, Металлургия, Архитектура и дизайн) на базе ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ».

Выводы:

1 Деятельность ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» является успешным примером коммерциализации научных исследований на основе грантового финансирования.

2 Разработанные рецептуры изготовления на основе золошлаковых и металлургических отходов строительные материалы и изделия, могут быть использованы научно-исследовательскими, проектными

и другими организациями, занимающимися проектированием и изготовлением строительных материалов и оборудования для производства строительных материалов.

3 Внедрение предлагаемой технологии использования золошлаковых отходов тепловых электростанций Республики Казахстан в производстве строительных материалов позволит сократить импорт и увеличить экспорт строительных материалов, снизить себестоимость объектов строительства, улучшить экологическую обстановку регионов на всей территории Казахстана.

4 Активное сотрудничество ТОО «ЭкостройНИИ-ПВ» и НАО «Торайгыров университет» в образовательной и научной сфере способствует развитию производственных и предпринимательских компетенций обучающихся, повышает уровень и эффективность трудоустройства выпускников.

ЛИТЕРАТУРА

1 Арынгазин, К. Ш., Ларичкин, В. В., Алдунгарова, А. К., Свицерский А.К., Быков П.О., Богомолов А.В., Тлеулесов, А. К., Маусымбаева Д.К. Инновационное использование твёрдых техногенных отходов предприятий теплоэнергетики и металлургии Павлодарской области в производстве строительных материалов // Наука и техника Казахстана №3-4, 2016, с.34-39.

2 Арынгазин, К. Ш., Тлеулесов, А. К., Ларичкин, В. В. Перспективы использования золошлаковых отходов Павлодарской ТЭЦ-1 в производстве тяжелых бетонов // Труды XV Всероссийской научно-технической конференции «Наука. Промышленность. Оборона». - Новосибирск, 2014. - С. 366-371.

3 <https://frip.kz/index.php/ru/>

4 Арынгазин, К. Ш., Тлеулесов, А. К., Жакиянова, А. Х., Трушев, Ж. А., Токтарбеков, Е. Ч. Перспективы комплексного использования твердых техногенных отходов предприятий Павлодарской области в производстве строительных материалов // Материалы Международной научной конференции молодых ученых, магистрантов, студентов и школьников «XV Сатпаевские чтения». - Павлодар: ПГУ им. С.Торайгырова, 2015. - С. 55-62.

5 Арынгазин, К. Ш., Тлеулесов, А. К., Алдунгарова А.К., Быков П.О., Богомолов А. В. Коммерциализация научных исследований на примере ТОО «ЭКОСТРОЙНИИ-ПВ» // Предпринимательский ВУЗ – наука, инновации, образование и бизнес: сборник научных трудов. – Павлодар: S.Toraighyrov University, 2019, с.31-43.

6 Арынгазин, К. Ш., Кудерин, М. К., Сақанов, К. Т., Станевич, В. Т., Булыга, Л. Л., Ларичкин, В. В., Тлеулесов, А. К., Садвакасов, К. С. Использование твёрдых техногенных отходов предприятий теплоэнергетики павлодарской области в производстве строительных материалов // Материалы международной научно-практической конференции «VII Торайгыровские чтения». - Т. 3. - Павлодар, 2015. - 5 с.

7 Арынгазин, К. Ш., Алдунгарова, А. К., Тлеулесов, А. К., Быков П.О., Богомолов А.В., Ларичкин, В. В., Ахымбеков А.А. Использование техногенных отходов в производстве строительных материалов // Всероссийский отраслевой журнал «Строительство: новые технологии - новое оборудование» -М.: №12, 2018, с.62-67.

8 K. Aringazin, A. Bogomolov, A. Tleulesov. Innovational Construction Materials of LLP «EcostroyNII-PV» Production / Defect and Diffusion Forum, Vol. 410, pp 806-811. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/DDF.410.806>

НЕСИЕ ЖӘНЕ ҚАРЫЗДАРДЫҢ АУДИТІ

АХУНОВА Д. З., САРСЕНБАЕВА А. А.
экономика магистранты, аға оқытушылар,

Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Несиелер мен несиелер аудиті – бұл кәсіпорындағы есеп айырысулардың дұрыстығын тексеру, кредиторлық берешектің пайда болу заңдылығын, оның сенімділігі мен өтелу шынайылығын растау.

Аудиторлық процедураның мақсаты – алынған несие қаражаттары бойынша компанияның қарызын көрсететін есеп беру көрсеткіштерінің сенімділігі туралы дәлелдер алу. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін мынадай міндеттер қойылады:

- несиелер мен қарыздардың нақтылығы мен құжатталуын айқындау;

- несиелер мен қарыздар алудың негізділігін белгілеу;

- қарыз қаражатының мақсатты пайдаланылуын, оларды қайтарудың толықтығы мен уақтылығын бағалау;

- өтелмеген несиелер мен қарыздар бойынша қалдықтар мен пайыздарды есептеу;

- несиелер мен қарыздар бойынша операциялардың жинақтамалық және талдамалық есебін жүргізудің дұрыстығын тексеру.

Міндеттер заңнамалық актілер мен ақпарат көздеріне сүйене отырып, әртүрлі аудиторлық әдістер мен талдамалық процедуралар арқылы шешіледі [1].

Алынған несиелер мен қарыздарға аудит жүргізу үшін келесілерді анықтап алу қажет:

- 1) қаржылық есептілік мәліметтерімен есепті кезеңдегі несиелер бойынша қарыздың бар екендігін;
- 2) Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілеріне және кәсіпорынның есеп саясатына сәйкес несиелер мен қарыздар бойынша міндеттемелер кәсіпорында бухгалтерлік есепке қабылданғанын;
- 3) алдыңғы есепті кезеңдердегі несиелер мен қарыздар бойынша берешек дұрыс көрсетілгендігін;
- 4) ұйымда бухгалтерияда көрсетілмеген несиелер мен қарыздардың жоқтығын;
- 5) міндеттемелер сомасының уақыт кезеңдері бойынша нақты көрсетілуін қамтамасыз ету;
- 6) Компанияның барлық қолжетімді несиелері мен қарыздары қаржылық есепте дұрыс жіктелгендігін.

Аудит жүргізу үшін алдымен үнемі аудиттің жоспары мен бағдарламасы жасалады. Аудит бағдарламасы аудиттің жалпы жоспары негізінде құрастырылады және аудиторға аудиторлық дәлелдемелерді алуға көмектесетін аудиторлық процедуралардың жиынтығы болып табылады. Бұл бағдарлама аудитордың көмекшілеріне арналған нұсқаулық болып табылады және тексеру бөлімдері бойынша құрастырылады. Іс жүзінде, әдетте, әрбір бөлім үшін «шағын» бағдарлама жасалады.

Тексерудің басында ішкі бақылау жүйесіне тест жүргізіледі. Бұл кезеңде тексерілетін объектінің есеп жүйесі ақпараттың сапасы мен сенімділік дәрежесін бағалаудан өтеді. Ішкі бақылаудың сенімді жүйесі аудитордың жұмысын жеңілдетеді және сәйкесінше аудитті жүргізуге кететін шығынды азайтады.

Аудиторлық дәлелдер – бұл оның тексеру барысында алған, зерттеп, талдап, белгілі бір қорытынды жасаған мәліметтері.

Аудиторлық дәлелдемелерді алу үшін аудиторлық процедуралар қолданылады. Несиелер мен қарыздар бойынша міндеттемелерді тексеру кезінде негізінен келесі процедуралар қолданылады:

- Инспекциялау;
- Сұраныс және растау;
- Санау;

- Талдамалық процедуралар.

Инспекциялау деп тексерілуі керек объектілердің құжаттарын тексеруді түсінеміз. Бұл жағдайда ол несиелер мен қарыздарға қатысты құжаттар. Яғни, олар несие және қарыз алу шарттарын, несие беру шарттарын өзгерту туралы әртүрлі қосымша келісімдерді (мысалы, пайыздық мөлшерлемені өзгерту), несиелер мен қарыздарға байланысты операциялар бойынша ұйымның жеке шоттарынан банк үзінділерін тексереді.

Сұраныс және растау. Бұл процедура үшінші тұлғалардан ақпарат алу қажет болғанда қолданылады. Негізінде аудитордың сұраулары несиелер мен қарыздар бойынша бар немесе қосымша ақпаратты растауды қажет ететін несие берушіге түседі.

Санау. Мұнда аудитор несиелік міндеттемелер мен есептелген пайыздар бойынша қарыз қалдығының дұрыс көрсетілуін тексереді.

Талдамалық процедуралар. Бұл процедураны қолдана отырып, аудитор өзіне қолжетімді ақпаратты талдайды, қаржылық көрсеткіштерді есептейді. Әрі қарай бұл көрсеткіштер басқа кезеңдермен салыстырылады. Яғни, бұл несие ұйымның тиімділігіне қалай әсер еткенін осы жерден анықтауға болады [2].

Несиелер мен қарыздарды тексеру кезінде аудитор қарастыратын бірінші құжат есеп саясаты болады, өйткені ол берілген кәсіпорындағы несиелер мен қарыздарды есепке алу тәртібін көрсетеді. Бұл кезеңде кәсіпорындағы несиелер мен қарыздарды есепке алу Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілеріне қайшы келмейтіндігіне және есепке алудың қабылданған әдістерін пайдалана отырып, компанияның несиелік міндеттемелерін неғұрлым толық көрсетуге болатынына көз жеткізу қажет.

Аудитор есеп саясатын зерттегеннен кейін ол бастапқы құжаттарға көшеді.

Бұл құжаттарға мыналарды жатқызуға болады: кредиттік шарттар және қарыз алуға арналған шарттар.

Несиелік шарттар мен қарыздарды талдау кезінде аудитор мыналарды белгілейді:

- Несие мақсаты;
- Несие мерзімі;
- Несиені беру және өтеу тәртібі;
- Несиені қамтамасыз ету (егер бар болса);
- Несие бойынша пайыз;
- Басқа шарттар.

Бұдан әрі аудитор несиелер мен қарыздар бойынша қозғалыстарды көрсететін құжаттарға тікелей көшеді. Мұнда аудитор компаниядан әр келісім-шарт бойынша несиелер мен несиелер туралы мәліметтерді жеке-жеке алуы керек (егер олар бірнеше болса). Таратып жазу есепті кезеңнің басындағы және соңындағы сальдоны, айналымды және кредит бойынша қалған берешекті қамтиды. Компания автоматтандырылған есепке алу әдісін қолданатын болса, аудитор ұйым басшылығына осы бағдарламалық өнімге қол жеткізуді сұрай алады. Сонымен қатар, бастапқы құжаттар деректерінің ІС Бухгалтерия бағдарламалық өнімінің деректеріне сәйкестігін, қолдардың болуы мен дұрыстығын, барлық деректемелердің толтырылуын және т.б. тексеру қажет.

Бұдан әрі аудитор несиелер мен қарыздарды синтетикалық және аналитикалық есепке алу тіркелімдеріне, 3010, 4010 шоттары бойынша айналым-қалдықтық тізімдемеге жүгінеді. Кәсіпорында автоматтандырылған есепке алу жүйесі қолданылса, бұл құжаттар электронды түрде жүргізіледі.

Кәсіпорынның барлық деректерін алғаннан кейін аудитор несие алған мекемеге сұрау салады. Ол компанияның фирмалық бланкісінде жасалып, басшының қолымен және мөрімен куәландырылады. Осы сұрау салуда аудитор есепті кезеңнің соңындағы жағдай бойынша несиелер мен қарыздар бойынша берешек қалдықтарын растауды сұрайды. Сондай-ақ, онда сұрауға жауап ұйымға емес, аудитордың атына тікелей түсетінін көрсету керек. Аудитор бұл сұрауды өздігінен жібереді немесе клиенттің сұрауды жеткізуін бақылау қажет.

Егер сұрауға жауап алынбаса екінші сұраныс жіберіледі және компаниядан несие мекемесімен тікелей байланысуды сұрайды.

Егер сұрау жіберу мүмкін болмаса, онда сіз ұсынылған деректерді растаудың басқа әдістеріне жүгінуіңіз керек (кұрылтайшылар жиналысының хаттамаларының көшірмелері, ұйым басшылығымен талқылау, басқа әдістер)

Несиелер бойынша қалған қарыздардан басқа, ұйымда пайыздардың дұрыс есептелуі тексеріледі.

Бұдан әрі клиенттен алынған ақпараттың дұрыстығын растағаннан кейін қарыз қаражатын жіктеудің дұрыстығы тексеріледі. Қарыз қаражаты екі түрге жіктеледі: қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді. Қысқа мерзімді - бұл жыл ішінде өтелетін қаражат, тиісінше ұзақ мерзімді қарыз қаражаты бір жылдан астам мерзімге қарыздарды білдіреді.

Егер кәсіпорынның өзінің есеп саясатында егер ұзақ мерзімді кредит пен қарызды өтегенге дейін 365 күн қалатын тармағы болса, онда ұйым ұзақ мерзімді кредиторлық берешекті қысқа мерзімді берешекке ауыстырады, онда аудитор осы тармақ іс жүзінде қалай қолданылатынын тексеруі керек.

Осыдан кейін кәсіпорынды несие шартына сәйкес қаражаттың мақсатты пайдаланылуын тексеру қажет.

Қарыз алу мақсаттары келесідей болуы мүмкін:

- Айналымдағы активтерді толықтыру;
- Инвестициялық активтерді сатып алу;
- Материалдық қорларды сатып алу;
- Құрылысты қаржыландыру.

Осылайша, егер қарыз қаражаты несие шартында көрсетілгеннен басқа мақсаттарға пайдаланылса, несие берген банк несие беру туралы шартты бұза алады.

Пайыздардың дұрыс көрсетілуін тексеру.

Аудитор кәсіпорыннан қаржылық есептілікте көрсетілген пайыздық шығыстардың, сондай-ақ есепті кезеңдегі капиталдандырылған пайыздық шығыстардың шифрын шешіп, оның арифметикалық дұрыстығын тексеріп, оның нәтижелерін бас кітаппен және айналым-қалдықтық тізімдемемен тексеруі керек.

Бұдан әрі есепті кезеңдегі пайыздық шығыстардың сомаларын қайта есептеу іріктеп жүргізіледі. Мұнда аудитор әртүрлі аудиторлық процедураларды қолдана алады. Анықталған сәйкессіздіктер құжатталуы және түсіндірілуі тиіс.

Аудитор пайыздық шығыстарды капиталдандырудың дұрыстығын тексеруі керек. Ол үшін негізгі құралдар мен материалдық емес активтерді сатып алуға алынған несие шарттары мен қарыз шарттарын зерттейді. Сондай-ақ негізгі құралдарды (материалдық емес активтерді) қабылдау-тапсыру актілері тексеріледі.

Амортизацияланбайтын негізгі құралдар (жер) бойынша пайыздық шығыстарды капиталдандыруға ерекше назар аудару керек, өйткені қарыздар бойынша пайыздарды инвестициялық активтердің бастапқы құнына қосу осы құнның асып кетуін білдіреді.

Осыдан кейін аудитор өзінің қорытындысын береді, онда оның қаржылық есептіліктің дұрыстығы туралы пікірі көрсетіледі. Егер елеулі қателер табылса, аудитор олар туралы кәсіпорын басшылығына хабарлайды. Егер басшылық аудитордың пікірін ескермесе және қателерді түзетпесе, аудитор мұның бәрін аудиторлық есепте көрсетеді, қаржылық есептілік дұрыс емес және

ақпараттың бұрмалану қаупі бар. Содан кейін банктен несие алған кезде компаниялар бас тартуы мүмкін [3].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Сакенова З.М., Сакенов Н.А. Аудит /Учебное пособие/ З.М. Сакенова, Н.А. Сакенов – НурСултан: «Туран-Астана», 2019. – 166 с.
- 2 Донцова Л. В., Ефремова Е. И., Федченко Е. А. Аудит для магистров. Актуальные вопросы аудиторской проверки. Учебник. – М.: Инфра-М, 2017. – 388 с.
- 3 Савин А.А. Практический аудит. Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры, 2016.

ӨНІМДІ ӨТКІЗУДЕН ТҮСКЕН ТАБЫСТЫ ЕСЕПТЕУ ӘДІСТЕРІ

АХУНОВА Д. З.

экономика магистрі, аға оқытушы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

18 «Түсім» ҚЕХС сәйкес, түсім – компанияның әдеттегі қызметі барысында, осындай ағын акционерлердің жарналары есебінен болатыннан өзге капиталдың ұлғаюына әкеліп соқтырғанда туындайтын кезең ішіндегі экономикалық пайданың жалпы ағыны. Ал, табыс – негізгі қызметтен және де басқа да түсімдер барысында меншіктің капиталдың (акционерлердің салымынан басқа) ұлғаюына әкелетін кез-келген түсімдер [2]. Табыс – кәсіпорынның меншікті қаржылық ресурстарын қалыптастырудың негізгі көзі. Ол кәсіпорын қызметінің нәтижесінде негізгі үш бағыт бойынша қалыптасады:

- негізгі;
- инвестициялық;
- қаржылық.

1 Негізгі қызметтен түскен түсім өнімді өткізуден (орындалған жұмыстардан, көрсетілген қызметтерден) түскен түсім түрінде болады.

2 Инвестициялық қызметтен түскен кіріс ұзақ мерзімді активтерді сатудан, бағалы қағаздарды сатудан қаржылық нәтиже түрінде көрінеді.

3 Қаржылық қызметтен түскен түсім инвесторлар арасында кәсіпорынның облигациялары мен акцияларын орналастырудың нәтижесін қамтиды.

Есепке алу мақсатында ұйымның кірістері олардың сипатына, алу шарттары мен қызмет бағыттарына қарай: әдеттегі қызмет түрлерінен түсетін кірістер; операциялық кірістер; операциялық емес кірістер болып бөлінеді.

Әдеттегі қызмет түрлерінен түсетін кірістер өнімдер мен тауарларды сатудан түскен түсім, жұмыстарды орындауға, қызметтерді көрсетуге байланысты түсімдер болып табылады.

Операциялық кірістер: ұйымның активтерін уақытша пайдалануға ақы төлеумен байланысты түсімдер; өнертабыстарға, өнеркәсіптік үлгілерге және зияткерлік меншіктің басқа да түрлеріне патенттерден туындайтын құқықтарды ақы төлеумен байланысты түсімдер; басқа ұйымдардың жарғылық капиталына қатысудан түсетін түсімдер; ұйымның бірлескен қызметтен алған пайдасы; негізгі құралдарды және ақша қаражатынан (шетел валютасынан басқа), өнімдерден, тауарлардан ерекшеленетін өзге де активтерді сатудан түсетін түсімдер; ұйымның ақша қаражатын пайдалануға бергені үшін алынған пайыздар, сондай-ақ банктің осы банктегі ұйымның шотындағы ақша қаражатын пайдаланғаны үшін пайыздар.

Өзге де кірістер: контрагенттердің шарттық міндеттемелерін бұзғаны үшін айыппұлдар, өсімпұлдар, тұрақсыздық айыбы; ақысыз алынған активтер, оның ішінде сыйға тарту шарты бойынша активтер; ұйымға келтірілген залалдарды өтеуге түсімдер; есепті жылы анықталған өткен жылдардың пайдасы; ескіру мерзімі өткен кредиторлық және депоненттік берешек сомалары; бағамдық айырмалар; активтерді жете бағалау сомасы (айналымнан тыс активтерді қоспағанда); басқа да іске асырудан тыс кірістер болып табылады.

Шаруашылық қызметтің төтенше жағдайлардың (дүлей зілзалаңның, өрттің, аварияның, мемлекет меншігіне алудың және т. б.) салдары ретінде туындайтын түсімдер: сактандыру өтемі, қалпына келтіруге және одан әрі пайдалануға жарамсыз активтерді есептен шығарудан қалған материалдық құндылықтардың құны және т. б. төтенше кірістер деп есептеледі.

Түсімді көрсетудің екі әдісі бар:

1 Тауарларды жөнелту (жұмыстарды орындау, қызметтерді көрсету) және контрагентке есеп айырысу құжаттарын ұсыну бойынша. Бұл әдіс есептеу әдісі деп аталады.

2 Ақы төлеу бойынша, яғни кәсіпорынның ақшалай шоттарына қаражаттың нақты түсуі бойынша. Бұл түсімді көрсетудің кассалық әдісі [3].

Бұл әдістердің арасында айтарлықтай айырмашылық бар.

Бірінші жағдайда сату сәті және демек, түсімдердің пайда болуы жөнелтілген күн болып саналады, яғни кәсіпорынның жөнелтілген өнім үшін қолма-қол ақшаны алуы кірісті анықтау факторы болып табылмайды. Бұл әдіс тауарға меншік құқығын берудің құқықтық принципіне негізделген.

Заңнама компанияның өз таңдауына байланысты кірістерді есепке алудың екі әдісін де қолдануға мүмкіндік беретініне қарамастан, тұрақсыз экономикада бірінші әдісті қолдану үлкен қиындықтарға әкелуі мүмкін. Төлеушіден ақша уақтылы түспесе, кәсіпорында салықты уақтылы төлей алмау, басқа кәсіпорындармен есеп айырысулардың бұзылуы, меншік иелерінің тізбегінің пайда болуымен байланысты күрделі қаржылық проблемалар туындауы мүмкін және т.б. Бұл жағдайдан шығудың жолы ретінде есепті кезең үшін бірдей емес құрамы, құрылымы, кестесі, динамикасын талдау негізінде анықталатын күмәнді қарыздар бойынша резервтерді қалыптастыру болуы мүмкін. Күмәнді қарыздарды қысқарту ағымдағы міндеттемелерді қаржыландырудың қосымша көзі болып табылады. Табысты есепке алудың бұл әдісі әмбебап қор және ақша нарықтарының болуы тауар өндірушілерді өтелмеген төлемдерден сақтандыратын және қаржылық төуекелді барынша азайтатын дамыған нарықтық елдерде қолданылады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде біздің елімізде қассалық әдісті қолданған дұрыс, өйткені бұл ретте кәсіпорынның бюджеттік және бюджеттен тыс қаражаттарымен есеп айырысуы үшін төлеушілерден кәсіпорынның шотына есеп айырысу үшін қаражат түскен кезде алынған нақты ақша базасы болады.

Ұйымның (кәсіпорынның) қаржылық жағдайын бағалау үшін сатудан түскен түсімдерді тану әдісін таңдаудың маңызы зор. Салықтардың саны бойынша әдісті таңдаған кезде ұйым сатып алушылардан ақша түскенге дейін салықтар саны бойынша төлеуге арналған айналым құралдарының болуы қажеттілігін ескеруі керек. Қассалық әдіс бұл мәселені жояды, бірақ күмәнді қарыздарды қысқартуға мүмкіндік бермейді. Әдісті таңдау және негіздеу міндетті түрде компанияның есеп саясатының тәртібінде көрсетіледі.

Қассалық әдіс – кәсіпорынның қассалық шоттарына ақшалай қаражаттардың нақты түсуі бойынша түсімдерді анықтау – шағын кәсіпорындарды пайдалану құқығы. Салық салу мақсатында түсімдерді қалыптастыру сәті кәсіпорынның шотына ақшалай қаражаттың түскен күні болып табылады. Мұндай есепке алу тәртібі бюджетпен және бюджеттен тыс қорлармен уақыт бойынша есеп айырысуға мүмкіндік

береді, өйткені мұндай салықтар мен төлемдер үшін нақты ақша көзі бар. Жөнелтілген өнім үшін алдын ала төлемдерге келетін болсақ, ақшалай қаржылардың жалпы көлемі нақты сатылған өнімдермен сәйкес келмейді, ақша тек алдын ала төлем негізінде алынған, ал өнімдер тек жөнелтілмеген ғана емес өндірілмеген де болуы мүмкін.

Кәсіпорынның өнімді өндіруге және өткізуге кеткен шығындары заңды түрде тек есептеу негізінде жүзеге асырылады.

Осылайша, кәсіпорынның шығындары мен кірістері әртүрлі әдістермен есептелетіндіктен, уақыт бойынша ақшалай қаражаттардың шығыстары мен түсімдері арасында сәйкессіздік бар. Мысалы, өнімді шығаруға болады, бірақ ақшалай қаражат әлі түспеген немесе, екінші жағынан, өтелмеген есеп айырысу және жөнелтілген өнім үшін алдын ала төлем түрінде біраз ақша түскен жағдайда, өнімнің өзі жөнелтіліп қана қоймай, тіпті өндірілмеуі де мүмкін. Бұл кәсіпорын қызметінің негізгі қаржылық көрсеткіштерін талдауда белгілі бір мәселелерді тудырады.

Өнімді сату және компанияның шоттарына түсімдерді қабылдау компания активтері айналымының соңғы кезеңінен кейін аяқталады, бұл кезде әділ күн қайтадан ақшалай күнге айналады.

«Жалпы түсімдер» түсінігі арқылы кірісті анықтау несиелік мекемеге тікелей қатысы жоқ экономикалық пайданың сипатын жасыруды талап етеді. Экономикалық пайданы анықтаудағы қиындықтар делдалдардың несиелік мекемесін пайдаланған жағдайда да, делдалдардың өздері үшін де туындауы мүмкін. Делдалдың жалпы табысына сенім білдірушінің атынан және оның пайдасына өндірілген сомалар кірмейді. Делдалдың кірісі тек оның қызметі үшін сыйақы сомасы болып табылады (мысалы, комиссия) [4].

Сонымен қатар, банк үшін, мысалы, жылжымайтын мүлікті сату сыртқы бизнес болып табылмайды, сондықтан бұл ұйымның кірісін анықтамайды. Несиелік мекемелердің көпшілігі үшін мұндай сату біртұтас (қамтамасыз ету) сипатта болады, ол негізгі қызметтен түсетін кіріспен салыстырғанда айтарлықтай табыс әкелмейді. Демек, бұл жағдайда жылжымайтын мүлікті сатудан түскен түсімдер басқа кірістердің құрамында көрсетілуі тиіс.

Қаржылық нәтижені қалыптастыру кезінде ең алдымен сатудан түскен түсімдерді анықтау қажет.

Бухгалтерлік есепте түсімдер шартта белгіленген сметада көрсетіледі. Шот-фактура негізінде түсімдерді тану кезінде бухгалтерлік есепте мыналарды орындау қажет [1]:

Кесте 1

| Операциялардың мазмұны | Дебет | Кредит |
|---|-------|--------|
| ҚҚС қоса алғанда, тауарларды, орындалған жұмыстарды, көрсетілген қызметтерді сатудан түскен түсімдер танылады | 1210 | 6010 |
| ҚҚС қоса алғанда түсімдерді көрсету | 1410 | 6010 |
| ҚҚС бюджетке | 7210 | 3130 |
| Сатылған тауарлардың, қызметтердің құнын есептен шығару | 7010 | 1330 |

Кірістерді танудың белгілі сәті тиісті шартта белгіленген меншік құқығын беру сәтімен анықталады. Егер шартта тауарды тиіп-жөнелту сәтінде сатушыдан сатып алушыға меншік құқығының ауысу сәті белгіленсе, онда түскен түсім жөнелту сәтінде есепке алынады. Бұл жағдайда сатып алушы тасымалдау кезінде тауардың бүліну мүмкіндігіне байланысты барлық тәуекелдерді өз мойнына алады. Жоғарыда аталғандар жөнелту кезінде түсімдер есепке алынған кезде опция ретінде қарастырылды

Егер шартта тауарды франко-орынға жеткізу сәтінде немесе сатушының шотына ақша қаражаты түскен кезде сатушыдан сатып алушыға меншік құқығының ауысу сәті және кездейсоқ өлім қаупі қарастырылса, онда түсімдер сәйкесінше тауарды франшизаға жеткізген кезде немесе сатушының шотына ақша түскен кезде танылады.

Қаржы-шаруашылық қызмет процесінде кәсіпорынның қаржылық қызметі өнімді өткізуден түсетін түсімдерді алдағы жылға, тоқсанға жоспарлай алады.

Жылдық кірісті жоспарлау тұрақты экономикалық жағдайда тиімді. Тұрақсыздық жағдайында сұраныс пен ұсыныстың арақатынасы болжау қиын өзгерістерге бейім болғанда және заңды тұлғалардың салықтық, несиелік мінез-құлық ережелері және қаржы секторы үнемі өзгеріп отыратындықтан, жылдық жоспарлау қиын, бірақ бұл компания үшін объективті анықтамалық нүкте емес. Сондықтан, кіріс шегін анықтау үшін тоқсандық жоспарлау қажет болуы мүмкін.

Операциялық кірісті жоспарлау кәсіпорынның шоттарына жөнелтілген өнім үшін ақшаның түсу уақытын бақылау үшін қолданылады. Негізгі қызметтен түскен түсімдердің жалпы сомасына өнімді өткізуден түсетін түсімдер, орындалған жұмыстардан және өндірістік және өндірістік емес сипаттағы көрсетілген қызметтерден түскен түсімдер кіреді. Өнімді өткізуден түсетін түсімдерді анықтау үшін қосылған күн салығынсыз, акциздерсіз, сатудан алынатын

салықты (жеке кіріс болған жағдайда), сауда және сатусыз ағымдағы бағалардағы өнімді өткізу көлемін білу қажет. экспортталатын өнімге жеңілдіктер мен экспорттық тарифтер. Орындалған жұмыстар мен көрсетілген қызметтерден түсетін түсімдер орындалған жұмыстардың көлемі мен тиісті кестелер мен тарифтер негізінде айқындалады.

Сондай-ақ, жоспарланған кірісті анықтаудың екі әдісі бар: тікелей есептеу әдісі және есептік әдіс [3].

Тікелей есептеу әдісі кепілдендірілген сұранысқа негізделген. Өндірілген өнімнің салмағы алдын ала тапсырыс берілген тапсырыс пакетіне түседі деп болжанады. Бұл алдын ала өндіріс жоспары мен өнімді өткізу көлемі тұтынушылық сұранысқа байланысты емес, қажетті ассортимент пен өнім құрылымы белгілі болған кезде, сәйкес бағалар жаңартылған кезде кірістерді жоспарлаудың ең сенімді әдісі болып табылады. Сонда сатудан түскен түсім (Т) келесі формула бойынша анықталуы мүмкін:

$$T = P - C, \text{ мұндағы}$$

P – сатылған салыстырмалы өнімдердің көлемі;

B – сатылған өнім бірлігінің бағасы.

Әдетте, нарықтық қатынастар жағдайында кәсіпорындардың көпшілігінде өндірілген өнім салмағына кепілдік берілген сұраныс болмайды. Шығындарды оңтайландыру және қаржылық нәтижелерді ұлғайту үшін кәсіпорын өнім шығаруды ұлғайтуға, оның ассортиментін кеңейтуге және тұтынушылық сапасы бойынша түбегейлі жаңа өнімдер шығаруға күш салуы керек. Демек, өндірілген өнімге тапсырыс көлемі ауытқуларға бейім, кәсіпорындар өз өнімдерінің нарығын кеңейту бойынша күнделікті жұмыстарды жүргізуге мәжбүр.

Бұл жағдайларда кірісті жоспарлау үшін есептеу әдісі қолданылады, оның негізін кіріс және шығыс баланстары бойынша түзетілген сатылған өнімнің көлемі құрайды. Өнімді өткізуден түсетін түсімдерді жоспарлау өнімді өндіруге және өткізуге арналған шығындарды жоспарлаумен бірдей ұқсас жүзеге асырылады:

$$T = ҚБ + T - Қс, \text{ мұндағы}$$

ҚБ – жоспарланған кезең басындағы дайын өнімнің іске асырылмаған қалдықтары;

T – жоспарлы кезеңде шығаруға арналған тауарлық өнімдер;

Қс – жоспарланған кезеңнің аяғында өткізілмеген дайын өнімнің қалдықтары.

Жоспарланған кезеңнің басындағы дайын өнімнің қалдықтарын жоспарлау кезінде қалдықтардың нақты мөлшері туралы жоғалып

кететін деректер болмайды, сондықтан сатылмаған өнімдердің күтілетін қалдықтарын ескереді. Сату бағасындағы олардың құны есепті кезеңдегі бағадағы өнім көлемін осы кезеңдегі өнімнің өзіндік құнына бөлуге тең болатын айырбастау коэффициенті арқылы анықталады.

Қоймадағы өткізілмеген дайын өнімдердің қалдықтарын жоспарлау кезінде, ең алдымен, олардың нақты болуы, ал ағымдағы деректер болмаған жағдайда – соңғы есептік күні және тауарлық өнімнің күтілетін шығарылымы, оның жоспарланған кезеңнің басындағы қолда бар тапсырыстарға сәйкес сату шығарылады.

Өнімдерді, жұмыстарды, қызметтерді сатудан түсетін түсім сомасына кәсіпорынның қызметіне тікелей тәуелді емес келесі факторлар әсер етеді:

- өндіріс саласында: өндіріс көлемі, оның құрылымы, және шығарылатын өнім ассортименті, оның сапасы мен бәсекеге қабілеттілігі, өндіріс ырғағы;

- айналыс сферасында: қолданылатын бағалар деңгейі, жөнелту ырғағы, төлем құжаттарының өзіндік уақытша тіркелуі, шарттық талаптардың сақталуы, төлемнің қолданылатын нысандары.

Кәсіпорын қызметіне байланысты емес факторлардың ішінде кәсіпорынға материалдық-техникалық ресурстарды жеткізудің шарттық талаптарының бұзылуын, сатып алушылардың төлем қабілеттілігінің салдарынан өнімдердің уақытында төленбеуін, транспорттық жұмыстардың дұрыс болмауын жатқызуға болады. Экономиканың тұрақты дамуы жағдайында, шаруашылық жүргізуші субъектілердің жоспарлы кезеңдегі мінез-құлқын болжау жеткілікті сенімділікпен мүмкін болған кезде, олар онтайлы кірістерді болжаудың саяси әдістері негізінде қолданылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Типовой План счетов бухгалтерского учета Республики Казахстан 2020 года: утвержден Министерством финансов РК от 23 мая 2007 года, с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2020 г

2 Международные стандарты финансовой отчетности, - Режим доступа: <https://online.zakon.kz/>

3 Радостовец В.К. «Бухгалтерский учет на предприятии», Алматы, Центраудит, 2017 г.

4 Панков «Бухгалтерский учет и анализ в зарубежных странах», Минск, Москва, 2015 год.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ В МАРКЕТИНГЕ

БЕРДЫБЕКОВА А. Л.

к.э.н., ст. преподаватель, кафедра «География», Южно-Казахстанский
государственный педагогический университет, г. Шымкент

ИСМАИЛОВА А. Х.

студент, группа 1301-80, Южно-Казахстанский государственный
педагогический университет, г. Шымкент

Актуальность данной темы заключается в том, что маркетинг является важной составляющей экономики. Большинство людей недооценивает важность маркетинга. Он позволяет построить модель рынка и выявить потребности клиентов, чтобы их удовлетворить.

Маркетинг, согласно Котлеру, – это комплексная система организации производства и сбыта, направленная на удовлетворение нужд и потребностей, посредством рынка.

Если менеджмент напрямую связан с управлением, то и маркетинг можно считать особым видом управления людьми – потребителями и покупателями

К видам маркетинга относится стимулирующий, конверсионный, поддерживающий, противодействующий, синхромаркетинг, ремаркетинг.

На современном этапе развития в маркетинге встречаются проблемы разного порядка, касающиеся различных компаний и производств; крупных, средних и малых объемов продаж. Проблемные моменты могут встречаться по следующим направлениям:

1 Предложение и продажа товара и услуги, при этом заинтересовав потребителя [1, 2]. В данном случае маркетологи должны: знать, что необходимо населению, какой больше всего спрос – на тот или иной товар; изучить сам товар и его аналоги; изучить и знать своих конкурентов; предложить и продать свой товар с помощью рекламы, рекламных акций.

2 Фомирование спроса на новые товары и услуги с учетом дифференциации потребностей: наличных, реальных, перспективных и массовых.

3 Соответствие спроса и потребностей. Потребность – это объективное состояние, которое отображает, что действительно нужно человеку; спрос – это субъективное выражение потребности, подкрепленное платежеспособностью покупателя.

Между этими категориями есть четыре типа отношений:

А) наличие потребности при наличии спроса – это нормальное явление;

Б) отсутствие потребности при отсутствии спроса – это нормальное явление;

В) наличие потребности при отсутствии спроса – в случае неразвитой потребности;

Г) отсутствие потребности при наличии спроса – в случае престижного потребления.

Проблемными считаются (В) и (Г) типы отношений. В варианте (В) следует использовать все доступные средства для информирования о товаре, чтобы удовлетворить неосознанные, но явные потребности людей. В варианте (Г) человеку навязывается товар, который ему практически не нужен, за счет мощных маркетинговых рычагов воздействия. Следует учитывать, что хороший товар в рекламе не нуждается: «Лучшая реклама – качество товара».

4 Выявление степени важности факторов, определяющих спрос. Определение приоритетности среди следующих факторов с дальнейшим дополнением списка новыми:

А) уровень платежеспособности населения;

Б) динамика социально-бытовых потребностей;

В) вероятность форс - мажорных обстоятельств;

Г) изменение сферы деятельности населения;

Д) меры по профилактике заболеваемости и предупреждения экологических катастроф;

Е) перспективы в сфере логистики и сервиса;

Ж) проведение рекламных кампаний, связанных с продвижением товаров и услуг;

З) финансовые перспективы потребителя.

5 Изменение спроса на старые товары и услуги в связи с веяниями моды. Мода является отлаженным механизмом маркетинга. Сущность моды сводится к трем главным положениям: носит временный характер; главенствует над аналогичными товарами; соответствует чьему-то вкусу. Модное течение длится периодом от трех до шести месяцев, менее или более обозначенного срока; а также утверждает чей – то вкус. Смена моды практически ничем не мотивирована, за этим всегда стоят финансовые и коммерческие интересы. Каждый каприз моды приводит к возрастанию цен, на что угодно: шубы, джинсы, дачи или автомобили. По своей природе мода финансово-ориентирована, поскольку ее цель – вытянуть деньги из кошелька человека. В этом случае цели моды и маркетинга совпадают.

6 Вопросы экспорта и импорта. Эта проблема возникает, поскольку маркетингу приходится иметь дело с внешне – экономической деятельностью государства и фирм, иными словами, с экспортом и импортом товаров и услуг. В современный период в области управления движением товаров и услуг просматриваются четыре позиции по отношению к экспорту и импорту:

А) что продавать;

Б) кому продавать;

В) когда продавать;

Г) за сколько продавать.

Сегодня в нашей стране по всем этим позициям нет достаточной определенности и ясности. Не лучше обстоит дело и по импорту: что покупать; у кого покупать; когда покупать; за сколько покупать.

7 Комплексная, количественная оценка качественных характеристик товаров и услуг. В начале XX в. дизайнеры искали ответы на вопросы: «Что производить и покупать? Какими качествами должен обладать товар, чтобы его стоило купить? Какими качествами должна обладать продукция, чтобы ее производить?» В свою очередь, дизайн начинал свое развитие в Германии, а ныне поставлен на службу маркетингу. Дизайн – это творческая деятельность по созданию технических систем индустриальным способом с учетом утилитарных и художественных закономерностей в создании красивого и удобного, красивого и дешевого, красивого и экологически чистого, красивого и функционального и пр. [2]. В дизайне движение происходит от потребителя к производителю: потребитель пожелал полезные, нужные вещи их и следует создавать; потребитель пожелал надежные, прочные вещи их и следует создавать; потребитель пожелал удобные вещи их и следует создавать; потребитель пожелал экологически чистые продукты их и следует создавать; потребитель пожелал красивые вещи их и следует создавать; потребитель пожелал дешевые вещи – их и следует создавать.

8 Степень добросовестности рекламы. Связь рекламы с маркетингом понятна через фразу «Реклама – двигатель торговли». С помощью рекламы можно сбыть, что угодно красивое и некрасивое, дорогое и дешевое, удобное и неудобное, полезное и вредное, нужное и ненужное. Финансовая сущность рекламы очевидна и понятна всем, однако, люди все-таки попадают под нее массово и постоянно. Сила рекламы не останавливает покупателей даже при наличии экологического заключения о вредности продукта. В рекламу вкладываются огромные средства, составляющие до 70 % цены товара [3, 4].

В структуру маркетинга входит также контент-маркетинг, который сталкивается со своими специфическими проблемами (рис.1):

1 Потребность в большом количестве контента. Например, самому человеку некогда заниматься контентом, а попытки делегирования не увенчались успехом. В этом случае первоочередной задачей становится – отбор каналов, где присутствует желаемая аудитория и где у нее наблюдается максимальная активность.

Проблемы контент-маркетинга



Рисунок 1

2 Отсутствие единой тактики. Владельцы бизнеса редко занимаются контентом: есть время – пишут статью и размещают ее, а дальше – передают забвению. Бывают такие случаи, что владельцы контентом не получают мгновенных положительных результатов, в связи с этим, частота обращения к контенту сокращается до минимума.

В заключение хочется отметить, что к методам решения маркетинговых трудностей относятся:

1) Анализ целевой аудитории. В виду условий гиперконкуренции, перенасыщения товарных рынков и низкой покупательской способности, потребности целевой аудитории выходят на первый план. Только клиентоориентированный бизнес имеет шансы на выживание.

2) Документальное планирование. Залогом удачного решения маркетинговых проблем является планирование и создание детальной маркетинговой стратегии. «Что делать? Как делать? Когда делать и для чего?» – вот основные вопросы, на которые должно ответить планирование.

3) Принятие аргументированных решений. На основе обнаруженных потребностей и разработанной стратегии управление предприятия должно принимать взвешенные и обоснованные решения. Информационная неопределенность и хаотичные решения усугубляют уже имеющиеся проблемы.

4) Поиск маркетолога – профессионала. Нередкой ошибкой предпринимателей и бизнесменов является отсутствие профессионала-маркетолога в команде. Зачастую функции маркетолога совмещает другой специалист: по итогу он не может полноценно вести несколько направлений или не имеет достаточной квалификации.

Как можно решать проблемы маркетинга без маркетолога:

- Специалист может быть внештатным сотрудником, работать удаленно или по договору аутсорсинга.

- План «Б». У бизнесмена всегда должен быть альтернативный план развития, а в идеале – планов «Б» должно быть не менее трех.

- Ставка на аналитику. Как правило, проблемы маркетингового исследования и проблемы маркетингового анализа заключаются в следующем:

- в полном отсутствии аналитики;

- в отсутствии маркетологов;

- в неграмотном и нерегулярном использовании аналитических данных.

На счет контент-маркетинга хотелось бы отметить следующее:

1 следует установить четкий график публикаций: пусть статей будет меньше и выходить они будут реже, зато они будут выходить регулярно;

2 составить структурный план публикаций;

3 применять опыт развитых стран касательно контент-маркетинга.

4 использовать новые компьютерные технологии в контент-маркетинге для наибольшего привлечения интереса потенциальных покупателей, а также и его оживления у постоянных потребителей.

ЛИТЕРАТУРА

1 https://znaytovar.ru/s/Marketing:_opredelenie_funkci.html

2 https://www.marketch.ru/marketing_dictionary/marketing_terms_v/vidy_marketinga/

3 <https://natural-sciences.ru/ru/article/view?id=33294>

4 <https://rusability.ru/pfanshtil/8-osnovnih-problem-sovremennih-marketologov-i-puti-ih-resheniya/5fd2957f2dda593c3483df84>

ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІК, ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ ФАКТОРЛАРЫ

ДЖОЛАНОВ Е. Е.

М. Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ.

Экономика мен қоғам дамуының қазіргі кезеңінде кәсіпкерлік қызмет көптеген бизнес құрылымдардың ажырамас бөлігі болып табылады, сонын ішінде туристік салада экономикалық құбылыс ретінде танылған.

Кәсіпкерлік қызмет – тәуекелге бел буып жасалынатын экономикалық әрекет, тауарларды өндіру және сатудан, іс-шарадан, көрсетілген қызметтерден, істелген жұмыстардан жүйелі пайда алуға бағытталған дербес қызмет.

Көптеген елдерде кәсіпкерлік қызмет жасау үшін ресми тіркелу талап етіледі, алайда оның шарттары мен өлшемдері әр түрлі болуы мүмкін. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, кәсіпкерлік жұмыс заңды тұлғамен немесе заңда белгіленген тәртіппен тіркелген жеке тұлғамен (жеке кәсіпкер) басқарылуы мүмкін [1].

Туристік салада кәсіпкерлік қызмет 19 ғасырдың бірінші жартысында Англияда Томас Кук ойын-сауық пен танымдық компонент тұрғысынан көптеген адамдарды инновациялық нәрсеге тарта отырып, өз кеңселерін құрып, дамыта бастаған кезде басталды. Томас Кук теміржол басқармасымен жолаушыларды өзара тиімді негізде жеткізу туралы шарттар жасасты, бұл олардың осы жолдармен жүруіне жеңілдіктер алуға мүмкіндік берді. Кейінірек Парижде, Италияда және басқа қалаларда Томас Куктың кеңселері ашылды. Уақыт өте келе Томас Куктың қызмет аясы кеңейе түсті, мұнда өзен және теңіз көлігі тартылды, саяхаттың мақсаты көрмелерден тыс және басқа елдердің көрікті жерлерімен танысу болды.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасында туристік қызмет заңнамалық базаға сүйене отырып, Азаматтық кодекспен және басқа да нормативтік-құқықтық құжаттармен реттелетін кәсіпкерлік қызметке жатады. Ол жеке кәсіпкер ретінде тіркелгенін растайтын барлық қажетті құжаттары бар бірынғай тұлға (жеке тұлға) және серіктестік (ұйымдастырудың мақсаты екі және одан да көп тұлғаның бірлескен кәсіпкерлік қызметті жүргізуі болып табылатын туристік кәсіпорын ретінде тіркелген заңды тұлға) ұйымдық нысандарда жүзеге асырылады.

Заңды тұлғаны тіркеу коммерциялық және коммерциялық емес қызметті жүзеге асыру тұрғысынан қызмет түрін таңдаудың маңызды сәті болып табылады.

Коммерциялық қызметтің мақсаты туризммен байланысты кейбір жұмыс түрлерін жүзеге асырудан белгілі бір пайда алу болып табылады

Туристік нарық тұрғысынан кәсіпкерлік қызметті қарастыра отырып, маңызды шаруашылық жүргізуші екі нысанға бөлуге болады:

- тұтынушыға тікелей немесе делдал (туристік агент) арқылы әрі қарай жылжыта отырып, туристік өнімді қалыптастырумен және өндірумен айналысатын туристік оператор;

- туристік оператор қалыптастырған туристік өнімді соңғы тұтынушыға немесе кенеттен жағдайларда сатып алушы фирмаларға сататын туристік агент. Туристік агентке жүктелген бұл өте көп уақытты қажет ететін функциядан басқа, ол сақтандыру және консулдық қызмет көрсету функцияларын да орындайды [2].

Осыған сүйене отырып, туристік оператордың қызметін өндірістік кәсіпкерлікке, ал өз кезегінде туристік агенттің қызметін коммерциялық кәсіпкерлікке жатқызуға болады.

Туристік нарықта контрагенттер маңызды орын алады. Оларға өмірге әкелетін немесе оны толтыруда туристік өнімді сататын барлық кәсіпорындар кіреді. Оларға қонақ үйлер, мейрамханалар, экскурсиялық бюролар және туризммен байланысты басқа да кәсіпорындар жатады

Туристік кәсіпкерліктің белгіленген жіктелуінен басқа, жеке және ұжымдық негізде тіркеу тұрғысынан туристік кәсіпкерлікті классикалық және инновациялық деп жіктеуге болады [3].

Классикалық туристік кәсіпкерлік Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сүйене отырып, туристік ресурстарды барынша пайдалануды білдіреді. Туризмдегі кәсіпкерлік қызмет классикалық қызметті жүзеге асыруға негізделген, оның мәні бойынша ең болжамды, бірақ бәсекеге қабілетті емес.

Туризмдегі инновациялық кәсіпкерлік қызмет аз тұрақты, бірақ белгілі бір шығындармен тиімді бөлігі бәсекеге қабілетті болып табылады. Кәсіпкерлік қызметтің бұл түрі туризмдегі инновациялық қызметпен байланысты, ол өз кезегінде классикалық ресурстық базаны қолдана отырып, жаңа туристік қызметтерді құруға негізделген. Туризмде кәсіпкерліктің осы түрін жүргізудегі басты қиындық-инновациялық қызмет өте динамикалық және үнемі жаңаруды қажет етеді, бұл өз кезегінде елеулі инвестициялар мен тәуекел.

Туризм саласында кәсіпкерліктің маңызы үлкен және экономиканың көлік және байланыс, халық тұтынатын тауарлар өндірісі, ауыл шаруашылығы, құрылыс және басқа да салаларына әсер етеді. Кәсіпкерлік-әлеуметтік-экономикалық дамудың өзіндік тұрақтандырушысы [4].

Әрбір кәсіпкердің өз технологиясы бар, ол шешім қабылдау процесін жүргізетін жалғыз нұсқаны таңдауды қамтамасыз етеді. Орындаудың жалпы кезеңдері бар:

- 1) кәсіпкердің идеясына практикалық іске асыру шындығын алғашқы сараптамалық бағалау;
- 2) идеяны практикалық тұрғыдан бағалау үшін нарықтағы жағдай туралы ақпарат жинау;
- 3) туристік нарықта өндіруге болжанатын қызметтерге (тауарға) сұраныс пен ұсыныс объектілерін анықтау мақсатында кәсіпкерлік есеп айырысуларды жүргізу;
- 4) екінші сараптамалық бағалауды тартылған мамандар жүзеге асырады және идеяның кәсіпкердің мүмкіндіктерімен үйлесімділігін белгілеу мақсаты бар;
- 5) кәсіпкердің идея бойынша жұмысты жалғастыруға немесе оны тастауға және басқа кәсіпкерлік идеяны түсінуге көшуге шешім қабылдауы.

Іске асыру, қабылданған идеялар да бірнеше кезеңдерден өтеді:

- 1) жобаны іске асырудың нақты есептерімен егжей-тегжейлі баяндаудан тұратын бизнес-жоспарлау. Бизнес-жоспарда сондай-ақ кәсіпкерліктің ұйымдық нысаны және идеяны іске асырудың бастапқы кезеңі үшін қажетті ақшалай қаражатты қалыптастыру көздері көрсетіледі;
- 2) қарыз ақша қаражатын және әріптестерді (қатысушыларды) тарту;
- 3) егер меншікті фирма (кәсіпорын) алғаш рет құрылатын болса, оны мемлекеттік тіркеу;
- 4) фирманың тауарларды (қызметтерді) өндіруге ұйымдастырушылық-техникалық дайындығы;
- 5) жұмыс істейтін фирманы және серіктестік байланыстарды басқару.

Егер кәсіпкерлік идеяны іске асыру нәтижесіне қол жеткізілсе, онда оны жүзеге асыру сәтті деп санауға болады. Кәсіпкерлік бастапқыда өзін-өзі растау идеясымен немесе оқиғалар барысына өз үлесін қосу ниетімен байланысты. Өз кезегінде, коммерциялық табыс кәсіпкерлік жетістікпен қатар жүреді, бірақ кәсіпкерлік

қызметте ол мақсат ретінде әрекет етпейді, оған қол жеткізу одан әрі ұмтылыстар мен жаңа міндеттерді білдірмейді.

Сонымен, қазіргі уақытта туризмдегі кәсіпкерлік қызметтің дамуын туристік ағындардың өсуімен, көптеген жаңа туристік кәсіпорындардың құрылуымен және туризм инфрақұрылымының пайда болуымен сипаттауға болады. Елдің саяси және экономикалық жағдайы туризмдегі кәсіпкерліктің дамуына қатты әсер етеді. Жаппай туризмнің қарқынды өсуі туристерді қабылдайтын аймақтарда инфрақұрылымдық өзгерістерге әкеледі. Демек, туризмдегі кәсіпкерлік қызмет оны терең ғылыми зерттеу, даму заңдылықтарын ашу және оның негізгі бағыттарын табу қажеттілігін тудырады. Әсіресе, туризмдегі кәсіпкерлікті инфрақұрылымдық қамтамасыз етуді зерттеуге баса назар аудару қажет, өйткені дәл осы туризмнің табысты дамуының қажетті шарты және туристік ағындардың өсуінің басты факторы [5].

Осыған байланысты Қазақстан Республикасында туристік индустрия мен турбизнесі дамытуды одан әрі жедел жетілдіру бойынша мынадай кейбір шараларды ұсынуды өзекті және орынды деп санаймыз:

1 Туризм индустриясын басқарудың барлық деңгейлерінде, барлық салалар мен өңірлерде іскерлік белсенділік тұрғысынан экономиканың локомотив, табысы жоғары және өзін-өзі тез ақтайтын салаларының бірі деп тану;

2 Туристік саланы дамытудың экономикалық және құқықтық тетіктерін әзірлеуді жандандыру; туризм инфрақұрылымын және халықаралық туристік бағыттарды дамытуды көздейтін жобаларды инвестициялауды және іске асыруды ынталандыру;

3 Туристік саланы басқару жүйесін сырттан да (жоғарғы және жергілікті мемлекеттік деңгейде), ішінен де жетілдіру (туроператорлардың менеджменті мен маркетингін жетілдіру; сала үшін білікті жергілікті мамандарды даярлауды жандандыру: халықаралық және ұлтшілік көрме-жәрменкелерге, оқыту симпозиумдарына, тренингтерге белсенді қатысу; тиісті мамандықтар бойынша ЖОО-лардың толықтырылуын арттыру).

4 Имидждік іс-шаралар жүйесін аумақтық тұрғыдан жандандыру және әртараптандыру (мемлекеттік емес туристік ұйымдардың және жергілікті уәкілетті мемлекеттік органдардың тиісті мамандарының жарнамалық іс-шаралар мен акцияларға, оның ішінде ДСҰ желісі бойынша өткізілетін акцияларға қатысуын жандандыру; шетелде қатысу және республикада Қазақстанды Еуразияның қоғамдық

және мәдени оқиғаларының орталығына айналдыруға ықпал ететін конгрестік/форумдық туризмді дамыту маңызды; сондай-ақ, қазақстандық туризмнің «әлеуетті промоутерлерінің» имидждік-жарнамалық мүмкіндіктерін пайдалануды кеңейту, шетелдік туристер үшін туристік өнімдер мен қызметтердің дербестендірілген пакеттерін және отандық туристер үшін топтық эко-, қажылық маршруттарының тарихшыларын енгізу қажет).

5 Туризмді дамыту жөніндегі өңірлік бағдарламаларды, маңызды туристік жобаларды (мысалы, «Жібек жолы – диалог жолы» жобасы) әзірлеуді шындап әзірлеп, жүргізу, ДСҰ-ның протоколдалған халықаралық турлар парктерін (мысалы, ДСҰ шешімі бойынша жыл сайынғы көрмеге айналған Алматыдағы «Туризм және Саяхат» халықаралық көрмесі немесе экономикалық туризмді дамытуды насихаттайтын «Белуха» халықаралық фестивалі сияқты) жоғары ұйымдастырушылық және кәсіби деңгейде өткізу қажет.

6 Жергілікті және орташа қамтамасыз етілген шетелдік туристер үшін шағын, арзан тұратын орындар желісін құру қажет (3-4-жұлдызды қонақ үйлер; жол бойындағы мотельдер, жергілікті кемпингтер және қонақ үйлер); жергілікті халықты туризм саласын дамыту мен жұмыс істеуіне тарту мақсатында-отбасылық пансиондар, бірнеше киіз үйлерден тұратын ұлттық ауылдар; туризм инфрақұрылымын дамыту шараларының бірі ретінде біз заңда белгіленген тәртіппен пайдаланылмайтын әлеуметтік мақсаттағы объектілер мен аумақтық учаскелерді туристік ұйымдарға және осы бизнесті дамытуға мүдделі барлық жеке және заңды тұлғаларға ұзақ мерзімді жалға беруді ұсынамыз – осылайша, республикада құрылыс – реконструкциялау, көлік – логистикалық көтерудің жаңа толқыны үшін қажеттілік пен алғышарттар туындайды;

7 Туризм индустриясын қалыптастыру мақсатында елде салынған туристік маршруттарды инфрақұрылымдық объектілермен және элементтермен – тамақтану, демалыс, қаржылық, мәдени-танымдық қызмет көрсету пункттерімен толықтыру жөніндегі жұмысты жандандыру әрі осы объектілерді құруға және олардың жұмыс істеуіне жергілікті халықты ұсақ кәсіпкерлер түрінде қосу-осылайша республика бойынша жұмыспен қамту мен кірістердің өсуі үшін алғышарттар, сондай-ақ елдің мәдени-тарихи және табиғи-рекреациялық ресурстарын іс жүзінде сақтау мен ұтымды;

8 Елдегі туристік бизнесті дамыту саласындағы мәселелерді шешудің кең ауқымы мен жан-жақты болуына байланысты осы саланы және оның жобаларын қаржыландыру мәселесі туындайды.

Қазақстан экономикасының осы секторына мемлекеттік, сондай – ақ жеке меншік – ұлттық және шетелдік инвестицияларды басым ынталандыру, ал уақыт өте келе осы дамушы сала тарапынан қайта инвестициялау бойынша мемлекеттің заңнамалық және тікелей бастамасын ұсынып отырмыз.

9 Нақты шетелдік туристер ағынын ынталандыру мақсатында халықтың әлеуетті перспективалы топтары тұрғысынан маркетингтік зерттеулер жүргізу: қазіргі уақытта біз Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік компаниялардың өкілдерін, тек қазақстандық спортшы-чемпиондарды ғана емес, біздің ойымызша, біздің елден тыс жерлерде өзіндік «жарнама агенттері» бола алатын мәдениет қайраткерлерін де ұсынамыз (мысалы, жақында а. скрипкалық виртуоздың шеберлік сыныптары өткен. Мұсақожаева және ол жетекшілік ететін қазақ ұлттық музыка академиясы студенттерінің АҚШ-тағы гастрольдері шетелдік көрерменнің біздің елімізге ғана емес, оның тарихи, сонымен қатар қазіргі заманғы мәдени мұрасы мен әлеуетіне деген жоғары қызығушылығын ынталандырды).

Туризмдегі кәсіпкерлік қызмет, оның түрі мен бағытына қарамастан, туризмнің тиімді өмір сүруінің және жалпы дамуының маңызды және ажырамас элементтері болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Гаврилова С. В., Томская А. Г., Дмитриев А. В. Организация туристского и гостиничного бизнеса. – М. : ЕАОИ, 2011. – 358 с.
- 2 Столяренко А. В. Структура организационно-экономического механизма функционирования санаторно-курортного предприятия // Бизнес информ. – 2013. – № 1. – С. 235-238.
- 3 Столяренко А. В. Классификационные факторы санаторно-курортного комплекса: теоретический подход // ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. – 2011. – № 28. – С. 170-174.
- 4 Проурзин Л.Ю. Туризм как экономический приоритет. – М.: Новый век, 2003, 327 с.
- 5 Чудновский А. Д. Управление индустрией туризма / А. Д. Чудновский, 2005, 437 с.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІктің ДАМУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ДОСЫМЖАН Ә. Д.

аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

КАБДУЛИНА К. Т.

аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

КАБДУЛИН Ж. Т.

аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Кәсіпкерлік дегеніміз – бұл заңды тұлға құрылмай-ақ, жеке тұлғалардың өз атынан, өз тәуекелімен және мүліктік жауапкершілігімен жүзеге асырылатын пайда немесе жеке табыс алуға бағытталған бастамашыл қызметі. Кәсіпкер шаруашылық қызметтің кез келген түрімен, сонымен қатар оларға заңмен тыйым салынбаған болса, дара кәсіпкер ретінде мемлекеттік тіркеуден өткен кезден бастап жүзеге асыра алады.

Бүгінгі Қазақстанда кәсіпкерлік қазірдің өзінде орын алған факт, әрине, ол көптеген қиындықтарға тап болуда, бірақ қазіргі уақытта мемлекет оның дамуын қолдауға бар күш-жігерімен тырысуда. Атап айтқанда, 1999 жылы Қазақстан Республикасының Президенті «азаматтар мен заңды тұлғалардың кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне құқықтарын қорғау жөніндегі қосымша шаралар туралы» өкім қабылдады. Бұл заңды қабылдау қажеттілігі бұрыннан ақ болған еді. Тексерушілер тарапынан қызмет бабын пайдалана отырып, көптеген заңсыз әрекеттер жасап жемқорлықты туындатады. Оған қарамастан мемлекет қолдауды мынадай түрде жүзеге асырады:

- кәсіпкерлік субъектілерінің мемлекеттік қаржылық, статистикалық, материалдық-техникалық және ақпараттық ресурстарды, сондай-ақ ғылыми-техникалық әзірлемелер мен технологияларды пайдалануына жеңілдікті жағдайлар жасау;
- кәсіпкерлік субъектілерін мемлекеттік тіркеудің оңайлатылған тәртібін белгілеу, олардың қызметін лицензиялау, олардың өнімдерін сертификаттау;
- салық салудың, кедендік баждарды төлеудің жеңілдікті режимін қамтитын кәсіпкерлік субъектілері үшін қолайлы құқықтық режимді жою;
- кәсіпкерлікті қолдау және дамыту үшін шетел инвестицияларын қоса алғанда, инвестицияларды тарту және пайдалану жүйесін құру;
- қаржы көздерін анықтай отырып, кәсіпкерлік субъектілеріне арнайы кредит беру бағдарламаларын қабылдау;

- өнімді өндіруге, жұмыстарды, қызметтерді орындауға Мемлекеттік сатып алуды орналастыру кезінде кәсіпкерлік субъектілеріне преференциялар беру;

- кәсіпкерлік субъектілерінің шетелдік әріптестермен сауда, ғылыми-техникалық, өндірістік және өзге де байланыстарын дамытуды қоса алғанда, олардың сыртқы экономикалық қызметін қолдау;

- кәсіпкерлік субъектілері үшін кадрлар даярлауды, қайта даярлауды және олардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру.

Осылайша, мемлекет кәсіпкерлікті дамытуға көп көңіл бөле отырып, кәсіпкерлік субъектілерін қорғау және қолдау мақсатында тұтастай алғанда экономиканы дамыту үшін олар үшін белгілі бір жеңілдіктерді заңнамалық жолмен белгілейді.

Қазақстанда кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы күрделі макроэкономикалық дағдарыс және адамдардың өмір сүру деңгейінің төмендеуі аясында транзиттік кезеңнің күрделі және әрдайым қолайлы әлеуметтік-экономикалық жағдайларынан өтті. Экономиканың мемлекеттік емес секторын қалыптастыру процесі қазіргі уақытта оның серпінді дамуына кедергі келтіретін объективті және субъективті сипаттағы бірқатар қиындықтарға тап болып отыр.

Объективті қиындықтар экономиканың жалпы дағдарыстық жағдайымен және кәсіпкерліктің кең ауқымды дамуына күшті серпін беру үшін қажетті қаржы ресурстарының жеткіліксіздігімен байланысты.

Қазақстанда кәсіпкерлік қызметтің дамуы бойынша мынадай негізгі проблемаларды атап өтуге болады.

Кәсіпкерлік жолындағы қиындықтар мен кедергілер. Қиындықтар мен кедергілерді жеңудің ұсынылған тәсілдері.

1 Қаржылық: негізгі капиталдың болмауы (қызметтік және өндірістік үй-жайлар, машиналар, жабдықтар, жер және т.б.), айналым қаражатының болмауы.

- Мемлекеттік меншікті жекешелендірудің аяқталу сатысына, ақшалай жекешелендіруге қатысу.

- Пайдаланылмайтын жекешелендірілген үй-жайларды, аяқталмаған құрылыс объектілерін, жылжымайтын мүлікті және жерді түгендеу нәтижелері бойынша анықталған жер учаскелерін тендерлік негізде шағын кәсіпкерлік субъектілеріне сату (бөліп-бөліп сату).

- Кәсіпкердің ақпараты бойынша анықталған пайдаланылмайтын объектілерді кейіннен сатып ала отырып жалға беру (заңнаманы жетілдіру жөніндегі шараларды көздеу).

- Қазақстанда лизингті дамытудың институционалдық негіздерін, Қазақстанда лизингті дамытудың ұлттық бағдарламасын әзірлеу және оны іске асыру, лизинг бойынша халықаралық Оттава конвенциясына қосылу.

- Жеңілдікті шарттармен алынған жекешелендірілген мүлікті мақсатты пайдалануды ынталандыру бойынша ұсыныстар дайындау. Егер жеңілдікті шарттармен алынған мүлік пайдаланылмаса, онда объектіні ақша үшін сатып алуды ұсына отырып, бұрын берілген жеңілдіктерден айыру шарасын қолдану, бас тартқан жағдайда - алып қою рәсіміне көшу (тиісті заңнамалық тетіктерді әзірлеу).

- Кәсіпкерлік жобаларын қаржыландыру үшін халықаралық қаржы, экономикалық, жеке қорлардың қарыздарын және қоғамдық және қайырымдылық ұйымдарының (Дүниежүзілік банк, Халықаралық Валюта Қоры, Халықаралық қаржы корпорациясы, Еуропалық Қайта Құру және даму банкі және т.б.) гранттарын тарту.

- Шағын кәсіпкерлік субъектілерін кредиттеуде Екінші деңгейдегі банктерді ынталандыру бойынша шаралар әзірлеу.

- Басым бағыттар бойынша шағын кәсіпкерлікті дамыту қорынан нысаналы кредит беру.

- Кәсіпкерлікке микрокредит беруді дамыту

- Кәсіпкерлік объектілерін қаржыландыру кезінде тәуекелдерді сақтандыру тетіктерін енгізу.

2 Институционалдық: кәсіпкерлік институтының болмауы немесе жеткіліксіз дамуы, нарықтық инфрақұрылымның дамымауы: заң, кеңес беру және аудиторлық фирмалар желісін кеңейту үшін жағдай жасау; бизнес үшін несиелер мен несиелер беруге мамандандырылған коммерциялық банктердің дамуын қолдау; биржалар мен сауда үйлері жүйесін қолдау және дамыту; қонақ үй, коммуникациялық қызметтер желісін дамыту және қолдау; бизнес орталықтар, бизнес инкубаторлар, ақпараттық-талдау орталықтары, ғылыми-зерттеу және консультациялық орталықтар желісін қолдау және ұйымдастыру.

3 Білім беру: нарықтық жағдайда бизнесті ұйымдастыру мен басқарудың жүйелі білімінің, дағдылары мен тәжірибесінің болмауы: бизнес негіздеріне оқытудың жаңа бағдарламаларын әзірлеу және енгізу; тереңдетілген даярлау курстары; қолданыстағы бастауыш және орта, жоғары білім беру бағдарламаларын жаңа талаптарға бейімдеу; мамандарды жыл сайын қайта даярлау бағдарламаларын жетілдіру; келісім-шарт жүйесінің техникалық көмегін және алынған білімді тарату бойынша міндеттемелерді пайдалану тиімділігін арттыру; бизнесті ұйымдастыру мен

басқарудың білімі мен тәжірибесін инкубациялау орталықтарын, инновациялық кластерлерді дамыту; әрбір облыстық және қалалық әкімдікте кәсіпкерлер үшін кезекші кеңес беру пункттерін ашу.

Ақпараттық: кәсіпкерлік проблемаларын көрсетудің және БАҚ-пен оң тәжірибені таратудың әлсіз деңгейі, кәсіпкерлер мен қоғамның әлсіз хабардарлығы, экономикалық, құқықтық және салық мәдениеті. *Кәсіпкерлікті дамытуды БАҚ-та және электрондық ақпарат желісінде насихаттауды күшейту: арнайы брошюралар, буклеттер, ақпараттық парақтар, дайджесттер шығару, Интернет желісінде шағын бизнес беттерін құру; радио және теледидар арқылы хабарлардың арнайы циклдерін ұйымдастыру; кәсіпкерліктің өзекті мәселелері бойынша газет және журнал басылымдарын дайындау.

Біздің елде кәсіпкерліктің рөлі үнемі және тұрақты түрде артып келеді. Кәсіпкерлік қазіргі экономикадағы маңызды мәселелерді шешуге арналған:

- жергілікті шикізат көздерін пайдалана отырып, көптеген тұтыну тауарлары мен қызметтерінің өндірісін айтарлықтай және Елеулі күрделі салымдарсыз кеңейту;

- ірі кәсіпорындардан босаған жұмыс күшін жұмысқа орналастыру үшін жағдай жасау;

- ғылыми-техникалық прогресті жеделдету;

- қылмыстық бизнеске оң балама жасау және басқалар.

Қазіргі уақытта қазақстандық кәсіпкерлікті жаңғырту туралы көп айтылып жүр. Алайда, дәлірек айтсақ, бүгінде Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық өмірінде болып жатқан жағдай біздің елімізде кәсіпкерлікті қайта жандандыруға талпыныс болып отыр. Кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы үшін негіз 1992 жылдан бастап кәсіпкерлікті дамыту мен қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларын іске асыру барысында қаланды. Бүгінде Қазақстанда кәсіпкерлік қызмет қарқынды дамып келеді, оның өсуін мемлекеттік қолдау негізінде. Кәсіпкерлікті дамытуды қамтамасыз ететін маңызды проблемаларды шешу Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 7 мамырдағы № 597 Жарлығымен бекітілген кәсіпкерлік қызметті дамыту және қолдау мемлекеттік бағдарламасына енгізілген. «Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясын іске асыру жөніндегі шаралар туралы» ҚР Президентінің Жарлығында белгіленген олардың басымдықтарының бірі елдегі кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымын дамыту болып табылады.

Кәсіпкерлікті дамыту көптеген проблемаларға тап болады, атап айтқанда, бұл ақпараттық проблемалар, қаржылық, институционалдық,

білім беру және мемлекеттік (бюрократизм, сыбайлас жемқорлық), барлық осы проблемалар шешілуде, және менің ойымша, жақын болашақта біздің еліміз осы проблемаларды шешу үшін алдына қойылған міндеттерді шешеді. Дәл осы шешімдердің арқасында еліміздің экономикасы тұтастай дамиды болады.

Қорыта айтқанда, Қазақстанның болашағы – кәсіпкерлерде. Сондықтан экономикалық қызметтің осы түрімен айналысуға шешім қабылдағандардың әрқайсысының кәсіпкерлік функцияларын орындауға кәсіби көзқарасы қажет. Кәсіпкер ретінде тіркелген уақыттан бастап, заң аясында ғана әрекет ету, қоғамға пайдасы бар әрекеттер жасау, барынша кәсіпкерлік субъектісі ретінде кәсіпкерлік қатынастарға мүдделер қақтығыстығын болдырмай, монополияға жол бермей түсу жолдарын ғана ұстануы тиіс. Кәсіпкер маман ретінде әрқашан өзін дамытуды қолға алуы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Исабеков Б. «Шағын, орта және ірі кәсіпкерліктердің арасындағы тығыз өзара шартты байланыс» // «Высшая школа Казахстана», 2004, №3, 75 б.
- 2 Кашыков Ш., Нұрғалиев Ө. «Кәсіпкерлік және маркетинг негіздері». Қарағанды. 1995.10 б.
- 3 Мейірбеков Б. Шағын кәсіпкерлікті жан жақты қолдау керек // Изденіс/ Поиск: серия Гуманитарная 2004 №1 34-39 бб.
- 4 Нұрғалиев Ө. Кәсіпкерлік негіздері. Қарағанды, 2002, 9 бет.
22. Капуста М.Г. Предпринимательство.М.,Инфра- м.2004.150 б.
- 5 Сексенұлы.С. Шағын кәсіпкерлік және әлеуметтік мәселе // Орталық Қазақстан/ 29 сәуір, 2003, 97-99 бб.
- 6 Шеденов М. Малое предпринимательство и его роль в экономике Казахстана // Фемида, 2003, №1, 68-69 бб.
- 7 «Экономика және қаржы» салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. – Алматы «Мектеп», 2003, 101-104 бб.

МЕТОДЫ СНИЖЕНИЯ ТЕКУЧЕСТИ ПО ОСНОВНЫМ ПРИЧИНАМ ЕЕ ВОЗНИКНОВЕНИЯ

ЕРКИНОВА С. Е.

PhD, ст. преподаватель, кафедра «Бизнес и управление»,
Alikhan Bokeikhan University, г. Семей

Настоящее время в социально-экономических условиях, необходимо исследовать трудовые ресурсы предприятия, из целостность, сплоченность и стрессоустойчивость к изменениям. В нашем современном мире сотрудники не склонны оставаться у одного и того же работодателя на протяжении всей своей карьеры. Сотрудники приходят и уходят по разным причинам в любом бизнесе: может быть, лучшая работа, создание семьи или выход на пенсию. С текучкой кадров сталкивается любое предприятие, но бывают случаи, когда текучка кадров является высокой, что отрицательно сказывается на работе организации.

Для успешного развития и устойчивости предприятия необходимо заранее выявлять факторы текучести кадров. Поэтому актуальным является поиск новых подходов по выявлению методов стабилизации деятельности предприятия в сфере текучести кадров.

Настоящее время в условиях пандемии и неопределенности во времени текучесть персонала на большинстве предприятий стала неуправляемой, это выражается, что в одних предприятиях наблюдается большой отток персонала, тогда как в других наблюдается отсутствие движения по кадрам. Это свидетельствует о социально-экономической проблеме в экономике и обществе.

Предприятия должны регулировать текучесть персонала, так как от слаженности работы коллективы зависит стратегический успех, устойчивость и стабильность предприятия.

При регулируемой текучести кадров предприятие может вытеснить неконкурентоспособных работников, работников с низкой производительностью труда, устаревшим профессионально-квалификационным уровнем и т.д. Таким образом открываются возможности для кадровых перестановок, для повышения квалификации персонала.

Следовательно, становится актуальным поиск методов регулирования текучести кадров в условиях повышенной нестабильности экономики.

По данным Национального банка, по итогам 2020 года годовая инфляция составила 7,5 %. Наибольший вклад в общий рост цен прибавила стоимость продовольственной корзины.

Таблица 1 – Примерный состав потребительской корзины сотрудников вспомогательного персонала АО «Қаражыра»

| Расходы | январь 2021г | | Примечание |
|---|--------------|----------|---|
| | на 1 чел | на семью | |
| Расходы на основные продукты питания в месяц по ценам мониторинга | 22 412 | 89 648 | средняя цена по ВКО |
| Лекарственные препараты, 1 чел. | 4 109 | 8 218 | на 2 человека |
| Коммунальные услуги (всего) | 15 870 | 15 870 | на 50-55 кв.м. |
| в том числе: | | | |
| Электроэнергия (300кВт/час) | 4 566 | | 300кВт |
| Теплоснабжение (50 кв. метр) | 6 285 | | 50кв. метр |
| Водоснабжение | 1 831 | | 11куб.м. |
| Горячее водоснабжение | 2 064 | | 5 куб. м. |
| Канализация | 954 | | 16 куб. м. |
| Вывоз мусора | 170 | | |
| Расходы на транспорт (проезд в общественном транспорте) | 3 360 | 10 080 | 1 поездка = 80 тг. в день 2 поездки - 160 тг. |
| Расходы на телефонную, сотовую связь, 1 чел. | 2 501 | 7 503 | на 3 человека |
| Расходы на непродовольственные товары | 10 688 | 42 750 | одежда, канц. товары, СМС |
| Расходы на обучение 1 студента | | 38 700 | |
| Итого расходов | 58 939 | 212 769 | |
| Составлено автором | | | |

Потребительская корзина рассчитана на семью из 4-х человек: 2-взрослых, 1-студента университета, 1-школьника.

Исходя из всех вышеизложенных ответов можно выделить для себя основные причины текучести кадров.

- 1 Низкая заработная плата.
- 2 Качество питания.

3 Отсутствие стабильного высокоскоростного интернета (вне рабочего времени).

Для того чтобы понять потребность в увеличении заработной платы необходимо проанализировать уровень действующих заработных плат на предприятии, а также произвести сравнение с рынком.

Первая проблема. Низкая заработная плата. Качество питания.

Основные вопросы:

- 1 Анализ уровня заработных плат.
- 2 Сравнение заработных плат с рынком труда.
- 3 Предложение по заработной плате.

Для дальнейшего анализа были отобраны 15 самых низкооплачиваемых должностей вспомогательного производства.

Анализ фонда оплаты труда показал, что заработная плата работников вспомогательного производства действительно нуждается в пересмотре.

Таблица 2 – Анализ фонда оплаты труда вспомогательного производства

| Градация | числ. | фот | доля | доля |
|------------------------|-------|------------|-------|-------|
| до 100 тыс тг. | 227 | 19 609 332 | 54 % | 43 % |
| от 100 до 130 тыс. тг. | 90 | 10 044 424 | 21 % | 22 % |
| от 130 до 160 тыс. тг. | 65 | 6 869 365 | 12 % | 15 % |
| от 160 тыс. тг. | 53 | 8 882 978 | 13 % | 20 % |
| Итого | 435 | 45 406 098 | 100 % | 100 % |
| Составлено автором | | | | |

Исходя из таблицы 3 можно сделать вывод что 54 % работников вспомогательного производства, а это 227 ед. получают заработную плату gross меньше 100 тыс. тг.

По официальным данным среднемесячная номинальная заработная плата в горнодобывающей промышленности по ВКО составляет 249,4 тыс. тг за 1 квартал.

Сравнительный анализ показал, что конкуренты по горнодобывающей отрасли готовы предложить заработную плату в среднем на 15 %–20 % выше чем в АО «Қаражыра».

Таким образом, мною подготовлен проект об увеличении заработной платы вспомогательного производства в первом квартале.

Потребность в деньгах на всех работников составила – 10 172 тыс тг. в месяц, 122 065 тыс. тг в год. Эффект на себестоимость составил 2,7 тенге.

Методика увеличения и ожидаемый эффект.

Методика увеличения – увеличения базовых месячных и часовых тарифных ставок на 20 %.

Критерии:

- Установить минимальную заработную плату gross по предприятию 100 тыс. тг.

- Ожидаемый эффект – добиться конкурентноспособного уровня заработной платы, снизить текучесть кадров.

Также в проект увеличения в качестве дополнительной мотивации и стимулирования сотрудников вошел пункт по пересмотру тарифной сетки, а именно точно по участкам добавили 6 и 7 разряд. Ожидаемый эффект – это позволит работникам иметь возможность продвижения по карьерной лестнице и развития личного профессионального мастерства.

Также дополнительным пунктом в проекте по увеличению заработной платы было разработано предложение по увеличению надбавки за питание, которое в конечном итоге должно повысить качество питания за счет обновления меню и закупки высококачественных продуктов питания.

Сравнительный анализ показал, что с учетом инфляции и нынешних цен на продукты, стоимость комплексного питания получается выше на 6,5 % от действующей стоимости комплексного питания в меню 2020 года.

Таблица 3 – Расчет размера суточных

| По бюджету на 2021 г. | | | | | | |
|----------------------------|---------------------------------|---------------------------|-----------|---------------|-------------|--|
| Категория | Кол-во человек на вахте, в мес. | Бюджет | | | | |
| | | Размеры суточных (тг/сут) | На 1 раб. | Всего в месяц | Всего в год | |
| 1 | 435 | 862 | 13 361 | 5 812 035 | 69 744 420 | |
| 2 | 102 | 726 | 11 257 | 1 148 178 | 13 778 130 | |
| 3 | 29 | 567 | 8 785 | 254 761 | 3 057 130 | |
| ВСЕГО | 566 | | | 7 214 973 | 86 579 681 | |
| По проекту с 01.03.2021 г. | | | | | | |
| Категория | Кол-во человек на вахте, в мес. | Проект | | | | |
| | | Размеры суточных (тг/сут) | На 1 раб. | Всего в месяц | Всего в год | |
| 1 | 435 | 952 | 14 756 | 6 418 860 | 77 026 320 | |

| 2 | 102 | 802 | 12 431 | 1 267 962 | 15 215 544 |
|--------------------|---------------------------------|---------------------------|-----------|--------------|--------------------------|
| 3 | 29 | 626 | 9 703 | 281 387 | 3 376 644 |
| ВСЕГО | 566 | | | 7 968 209 | 95 618 508 |
| Отклонения | | | | | |
| Категория | Кол-во человек на вахте, в мес. | Отклонение | | | |
| | | Размеры суточных (тг/сут) | На 1 раб. | Всего в мес. | годовая сумма по бюджету |
| 1 | 435 | 90 | 1 395 | 606 825 | 7 281 900 |
| 2 | 102 | 76 | 1 174 | 119 784 | 1 437 414 |
| 3 | 29 | 59 | 918 | 26 626 | 319 514 |
| ВСЕГО | 566 | | | 753 236 | 9 038 827 |
| Составлено автором | | | | | |

Учитывая среднее увеличение стоимости комплексного питания на 6,5 % от проекта бюджета на 2021 год, было принято приемлемым рассмотреть увеличение бюджета надбавки за питание по прогнозным данным, при повышении фактических коэффициентов на 6,5 %.

Пересмотр меню и обновление меню, рассмотрим до и после.

Вторая проблема. Качество питания

Таблица 4 – Стоимость питания до увеличения надбавки

| Вахта | Завтрак | | Обед | | Ужин | | Всего | |
|--------------------|---------|--------|-------|--------|-------|--------|-------|--------|
| | кКал | стоим. | кКал | стоим. | кКал | стоим. | кКал | стоим. |
| 1-й день | 1 128 | 376 | 1 666 | 302 | 1 554 | 351 | 4 348 | 1 029 |
| 2-й день | 1 147 | 239 | 1 516 | 353 | 1 340 | 262 | 4 003 | 854 |
| 3-й день | 1 106 | 218 | 1 351 | 340 | 1 177 | 380 | 3 633 | 938 |
| 4-й день | 1 195 | 178 | 1 557 | 328 | 1 275 | 328 | 4 027 | 834 |
| 5-й день | 1 255 | 215 | 1 711 | 204 | 1 411 | 345 | 4 377 | 764 |
| 6-й день | 1 061 | 154 | 1 595 | 461 | 1 164 | 310 | 3 820 | 925 |
| 7-й день | 1 269 | 313 | 1 302 | 337 | 1 484 | 283 | 4 055 | 933 |
| 8-й день | 1 315 | 230 | 1 657 | 329 | 1 404 | 256 | 4 375 | 815 |
| 9-й день | 1 159 | 212 | 1 517 | 261 | 1 452 | 236 | 4 128 | 709 |
| 1 0 - й день | 1 175 | 225 | 1 312 | 372 | 1 311 | 318 | 3 798 | 915 |
| ср.знач | 1 174 | 230 | 1 482 | 317 | 1 363 | 305 | 4 018 | 852 |
| Составлено автором | | | | | | | | |

Таблица 5 – Стоимость питания после увеличения надбавки

| Вахта | Завтрак | | Обед | | Ужин | | Всего | |
|-----------|---------|--------|-------|--------|-------|--------|-------|--------|
| | кКал | стоим. | кКал | стоим. | кКал | стоим. | кКал | стоим. |
| 1-й день | 1 128 | 365 | 1 666 | 321 | 1 454 | 383 | 4 248 | 1 069 |
| 2-й день | 1 147 | 246 | 1 516 | 367 | 1 260 | 303 | 3 923 | 916 |
| 3-й день | 1 177 | 303 | 1 437 | 340 | 1 388 | 429 | 4 002 | 1 072 |
| 4-й день | 1 262 | 343 | 1 457 | 334 | 1 279 | 407 | 3 998 | 1 084 |
| 5-й день | 1 116 | 357 | 1 691 | 321 | 1 062 | 352 | 3 869 | 1 030 |
| 6-й день | 1 087 | 157 | 1 387 | 240 | 998 | 372 | 3 472 | 769 |
| 7-й день | 1 269 | 303 | 1 398 | 353 | 1 320 | 398 | 3 987 | 1 054 |
| 8-й день | 1 315 | 242 | 1 354 | 391 | 1 404 | 281 | 4 072 | 914 |
| 9-й день | 1 159 | 274 | 1 517 | 253 | 1 088 | 270 | 3 764 | 797 |
| 10-й день | 1 175 | 248 | 1 312 | 414 | 1 311 | 337 | 3 798 | 999 |
| ср.знач | 1 161 | 268 | 1 443 | 335 | 1 278 | 342 | 4 581 | 946 |

Примечание: составлено автором

Таким образом эффект от увеличения надбавки на питание дает возможность обновить меню что улучшит качество питания.

Третья проблема. Отсутствие стабильного высокоскоростного интернета.

Высокоскоростной интернет давно перестал быть роскошью в современном мире тем не менее в отдаленных селениях и промышленных участках встретить его можно не везде. Такая же ситуация на угольном разрезе АО «Қаражыра». Одним из самых частых комментариев опрашиваемые сотрудники указывали отсутствие возможности провести свободное личное время общаясь с родными и близкими посредством социальных сетей и видео звонков, помимо связи с родными отсутствует возможность в работе с интернет-услугами банков и тд.

Вопросы:

- 1 Насколько это трудоемкий процесс?
- 2 Какие возможные риски работодателя?
- 3 Потребность в деньгах и эффект на себестоимость?

Рассмотрев заявку центр управления проектами АО «Қаражыра» дает заключение, в котором указано что для оказания этой услуги коммерческое предложение поступило сразу от двух поставщиков «Kcell Activ» и «Beeline KZ» сравнительная таблица двух поставщиков показала, что наиболее рациональным и экономически выгодным является предложение от поставщика «Beeline KZ» помимо экономической выгоды предприятие выигрывает по срокам это позволит обрести эффект «Вау!». Таким образом стоимость договора

составит 14,4 млн. тг в год. Срок оказания услуги 60 дней с момента подписания договора и оплаты первоначального взноса в 30 %.

Таблица 6 – Сравнительные характеристики поставщиков услуг интернета

| № | Наименование услуги | кол-во | «Kcell Activ» | | «Beeline KZ» | |
|--------------------|--|--------|-------------------------------------|-------------|--------------------|-------------|
| | | | Цена с НДС | Сумма с НДС | Цена с НДС | Сумма с НДС |
| 1 | Проведение стабильного высокоскоростного интернета на вахтовый поселок | 1 | 18 000 000 | 18 000 000 | 14 400 000 | 14 400 000 |
| | Условия поставки | | DDP Семей | | DDP Семей | |
| | Условия оплаты | | По предоплате 50 % | | По предоплате 30 % | |
| | Сроки оказания услуги | | 60-90 дней | | 60 дней | |
| | Доп затраты. | | Нет | | Нет | |
| | Основание выбора | | Общая стоимость 14 400 000 тг в год | | | |
| | | | «Beeline KZ» - выгодные условия | | | |
| Составлено автором | | | | | | |

Просчитав все риски и потребность корректировки бюджета финансово-экономический отдел дает заключение, в котором расписан эффект на себестоимость и было рекомендовано скорректировать инвестиционный бюджет (CAPEX) поскольку на конец квартала выйти сверх операционных бюджетных лимитов не представляется возможным.

Таким образом, был выдвинут проект о возможности включить в инвестиционный бюджет и выделить средства на прокладку стабильного высокоскоростного интернета на вахтовый поселок Балапан.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Тарифна политика АО «Қаражыра»//karazhyra.kz
- 2 Консолидированная финансовая отчетность АО «Қаражыра»
- 3 Статистические данные Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан//stat.gov.kz

СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

ЖУРАВЛЁВА О. Д.
7М04102 - Менеджмент
БОРДИЯНУ И. В.

научный руководитель, PhD, профессор,
Казахстанско-Американский свободный университет, г. Усть-Каменогорск

В статье рассматриваются актуальные вопросы государственной политики любой страны - развитие человеческого капитала, основные показатели развития человеческого капитала в Республике Казахстан.

Ключевые слова: индекс человеческого развития, человеческий капитал.

Ключевым звеном в развитии каждого общества, предприятия и даже семьи является ценность человеческого фактора, человеческих ресурсов, а также человеческого капитала. Современный этап научно - технического и социально -экономического развития в мире характеризуется коренным изменением роли и значения человеческого фактора в обществе и в экономике. Человеческий капитал становится важнейшим фактором экономического роста и определяет будущее страны.

Человеческий капитал – это экономическая категория, которая характеризует пространственно-временные границы и отражает современные экономические условия, в которых экономические отношения воссоздаются в единстве и подчинении личности, группы и национального государства [1].

В условиях современной экономики особое внимание уделяется формированию человеческого капитала как основного фактора конкурентоспособности современного производства. Так как именно человеческий капитал, а не оборудование и производственные резервы, определяет экономический рост предприятий и эффективность экономики в целом. Активная инновационная деятельность способствует расширению рынков сбыта, открывает возможность завоевания новых рыночных ниш. Инновационный процесс связан с созданием, развитием и распространением инноваций. Можно сказать, что это средство удовлетворения социальных потребностей, основанное на достижениях науки и техники.

В результате инноваций идеи и изобретения становятся реальностью. Использование инновационного подхода к деятельности организации позволяет высвободить ресурсы компании, что в свою очередь способствует увеличению их прибыльности. Со временем становится очевидным, что в мировой экономической конкуренции побеждают страны, создающие благоприятные условия для человеческого развития, научных исследований и научно-технического прогресса [2].

Наличие высокопрофессионального и высококвалифицированного персонала является одним из факторов повышения конкурентоспособности, как на уровне предприятия, так и в целом по стране. Потому что даже с самым современным оборудованием, современными технологиями и самыми успешными инновациями государство или предприятия не могут эффективно развиваться без соответствующего количества людей, которые правильно бы ими управляли.

Сегодня можно с уверенностью сказать, что экономическое развитие без человеческого капитала уже немыслимо. Формирование наукоемких производств и усиление роли научно-технического прогресса привело к изменениям в структуре экономики и повышению требований к готовности рабочих. Жизнь предъявила качественно новые требования к трудовым ресурсам, реализация которых возможна только через непрерывное образование и обучение человеческих ресурсов.

Следовательно, образовательный компонент является наиболее важным компонентом теории человеческого капитала и играет роль фундаментального фактора, влияющего на дальнейший доход, стоимость человеческого капитала и социальный статус его владельцев. Сегодня образование является наиболее изученным аспектом современной концепции человеческого капитала.

В системе образования Казахстана произошли существенные изменения, способствующие развитию человеческого капитала. Сегодня здесь действует ряд государственных программ, которые направлены на повышение качества образования, соответствующего стандартам будущей инновационной экономики страны. И параллельно практически каждая казахстанская компания работает над реализацией собственной кадровой политики, ориентированной на повышение уровня знаний и производительности труда. Казахстан первым в СНГ перешел на всемирно признанную трехуровневую систему высшего

образования, став полноправным участником Болонского процесса. В стране происходит переход к реальной интеграции образования, науки и инноваций. 8 тысяч молодых людей прошли обучение по программе «Болашак», еще 20 тысяч казахстанцев учатся в мировых университетах по программам обмена [3].

На государственном уровне осуществляется поддержка исследовательских и инновационно-ориентированных вузов, также увеличивается подготовка научно-технических специалистов, внедряются мировые стандарты подготовки кадров в инженерное образование.

Частный сектор здравоохранения значительно вырос за последние годы. Лицензии на частную медицинскую практику получили более 2 000 юридических лиц. Доля негосударственного сектора среди медицинских учреждений составила 21 %.

Реализована государственная программа «100 школ, 100 больниц». Она очень повлияла на разработку социального пакета для каждого гражданина страны. В конце концов, школы строятся для обучения детей, а больницы строятся для сохранения здоровья нации. Построено 103 объекта, в том числе 99 местных и 4 республиканских.

Создан Национальный фонд, выделено почти 20 миллиардов долларов на поддержание рабочих мест, благоустройство городов и других населенных пунктов. Ресурсы также были направлены на развитие малых и средних предприятий, банковского сектора и сельского хозяйства. Также была принята государственная стратегия «Нұрлы жол» (светлый путь) – меры по развитию инфраструктуры и «План нации. Сто конкретных шагов по реализации 5 институциональных реформ» [4]. С 2016 года вступили в силу более 80 законов о том, как улучшить механизм государственного управления, систем здравоохранения, образования и частных компаний. Государство будет поддерживать инициативы среднего и малого бизнеса Казахстана, направленные на передачу передовых технологий, привлечение иностранных инвесторов для создания современных импортозамещающих отраслей с перспективой развития их экспортной ориентации.

Сегодня наблюдается рост экономической активности населения на рынке труда. За последние 13-14 лет численность занятых в республике увеличилась с 6 миллионов 700 тысяч человек в 2007 году до 8,6 миллиона человек в 2020 году. По сравнению с прошлым годом их количество увеличилось на 48,6 тысячи человек, или на 0,6 %. Кроме того, изменилась его качественная структура.

Если в 2015 году участие молодежи в контрактной структуре было менее 20 %, то сегодня – более 35 [5].

Сегодня общая культура человека начинает играть все более значительную динамическую роль в структуре человеческого капитала. Рост и преобладание творческих принципов в рабочем процессе объективно требует от человека овладения общей культурой, общечеловеческими ценностями. Общая культура человека является исходной базой для формирования у него культуры производства, потребления и повседневной жизни.

В соответствии с пятым принципом Стратегического плана развития РК до 2050 года «Развитие человеческого капитала, инвестиции в образование нового типа» обеспечит повышение качества человеческого капитала.

Индекс человеческого капитала в Казахстане сегодня составляет 0,75. Сам индекс делится на несколько основных показателей:

Первый. Производительность труда ребенка, родившегося сегодня в Казахстане, по достижении совершеннолетия составит 75 % от потенциального уровня, возможного при полном образовании и здоровье.

Второй. Выживаемость ребенка до 5 лет составляет почти 99 %. Другими словами, согласно официальной статистике ООН, 99 из каждых 100 детей выживают.

Третий. Ожидаемое время обучения. В Казахстане ожидается, что ребенок, который пойдет в школу до 4 лет, завершит школьный курс с 13,3 до 18 лет.

Четвёртый. Баллы за единый (гармонизированный) экзамен. Знания студентов из Казахстана оцениваются в 537 баллов по шкале, где 625 баллов соответствуют высшим учебным заведениям; минимальный лимит в мире – 300 баллов.

Пятый. Продолжительность обучения соответствует качеству преподавания. С поправкой на объем знаний, фактически приобретенных учащимися, ожидаемая продолжительность обучения составляет всего 11,5 лет.

Шестой. Выживаемость взрослых. В Казахстане 80 % 15-летних доживают до 60 лет. Эта статистика служит косвенным индикатором диапазона смертей и несмертельных исходов, с которыми сегодня рожденный ребенок может столкнуться во взрослом возрасте в существующих условиях.

Седьмой. Здоровый рост (процент детей без задержек в развитии). 92 ребенка из 100 не отстают в развитии. Восемь детей

на протяжении всей жизни подвержены риску когнитивных и физических ограничений [6].

Интересный факт: в Казахстане процент ИЧК у женщин выше, чем у мужчин. В то же время в глобальном масштабе производительность труда 56 % детей, рожденных сегодня, будет в лучшем случае половиной того, что они потенциально могли бы иметь. А производительность труда 92 % взрослого населения составит 75 % от потенциального уровня.

В Казахстане с хорошим уровнем образования в целом существует большая разница в доступе к качественному образованию в центральных регионах и регионах. Отсюда первоочередная задача Казахстана – выровнять этот показатель. При этом следует учитывать, что в стране 75 % школ расположены в регионах и в сельской местности и обслуживают 52 % населения.

Исходя из данных, показатели Казахстана действительно находятся на хорошем уровне. Например, по статистике мы обогнали США и Россию. Несмотря на это, эксперты уверены, что стране следует и дальше развивать направление развития человеческого капитала. Например, можно отметить, что Казахстану следует увеличить инвестиции в образование. На сегодняшний день вклад в образование в Казахстане составляет 3,6 % ВВП, что является невысоким показателем, учитывая, что в странах Организации экономического сотрудничества и развития этот показатель в 3–4 раза выше. При этом по сравнению с другими странами показатели республики находятся на уровне выше среднего (только в регионе Центральной Азии, а также в группе стран с аналогичным уровнем доходов). Действительно, например, всего за пять лет с 2015 по 2020 год ИЧК в стране увеличился с 0,63 % до 0,75 % [7].

В Казахстане в ближайшей перспективе, по всей видимости, возникнет ощутимый дефицит человеческого капитала как квалифицированного, так и неквалифицированного, причем резервов для его пополнения не так много – естественный прирост населения все еще, весьма незначительный, к тому же он наметился лишь последние несколько лет. Единственный возможный вариант – использование относительно недорогой и, как правило, низкоквалифицированной рабочей силы из сельских регионов, а также приток нелегальных мигрантов из соседних центральноазиатских стран. Однако подобные миграционные потоки однозначно нельзя оценивать как положительное явление, поскольку они приведут к окончательному спаду производства в сельских территориях, которые в отличие

от промышленности все еще не удалось «реанимировать», что же касается нелегальной миграции – в ее отрицательных последствиях, как для экономики, так и для социальной ситуации в стране, сомневаться не приходится [8].

Поэтому сегодня Казахстану нужна четкая масштабная программа по качественной подготовке человеческого капитала с дифференцированным уровнем квалификации, как на макроуровне, так и на микроуровне. Эта политика должна содержать меры, направленные на повышение качества образования, здравоохранения, развитие системы корпоративной социальной ответственности, стимулирование их к проведению политики качественного и количественного роста инвестиций в образование сотрудников и макроэкономическое регулирование сотрудников. При этом следует учитывать, что политика формирования человеческого капитала должна быть структурным элементом общей экономической политики страны и быть комплексной [9].

Исходя из данных Zerde Holding для дальнейшего повышения индекса человеческого развития в Казахстане необходим комплексный подход к развитию человеческого капитала, который в первую очередь влияет на сектор образования. В этом отношении Zerde отлично справляется с работой по созданию и развитию высококвалифицированных специалистов в сфере IT. Одним из главных проектов 2019 года стало создание 10 профессиональных стандартов для индустрии IT на основе опыта ведущих зарубежных стран.

Помимо проектов с профессиональными стандартами, ОАО «Холдинг Зерде» предлагает совершенно новую методику обучения – проект «Бакалавр производства». По сути, цель состоит в том, чтобы усилить практическую составляющую в подготовке будущих специалистов в сфере IT – вместо 2-3 месяцев практики студенты проходят 8-месячную производственную практику. Выпускник вуза получает не только диплом, но и практический опыт работы на производстве и соответствующие профессиональные сертификаты.

Проект «Бакалавр производства» разработан на основе опыта стран-членов Организации экономического сотрудничества и развития (далее ОЭСР). ОЭСР активно сотрудничает с Казахстаном в развитии человеческого капитала в Республике Казахстан. На третьем заседании рабочей группы по развитию человеческого капитала для отрасли IT в Республике Казахстан было инициировано создание Консорциума, который является добровольным объединением государственных органов, учреждений образования

и организаций ИТ, объединенных общие задачи по обучению качественного ИТ-персонала.

Члены рабочей группы по человеческому капиталу для индустрии ИТ отметили важность создания Консорциума и его необходимость преодолеть серьезный разрыв в уровне и качестве подготовки специалистов ИТ в Республике Казахстан, устранить превышение академичности и изоляция от практики. В настоящее время в Консорциум входят следующие университеты: Международный университет информационных технологий, Алматинский университет энергетики и коммуникаций, Западно-Казахстанский государственный университет имени Утемисова, Казахский ядерный университет. Компании и организации: Казахстанская ассоциация ИТ-компаний, Республиканский научно-методический центр, АО «Национальные информационные технологии», АО «Национальная компания Казатнет», ЕРАМ, компания «Арта», АО «Самрук-Казына», АО «НК КТЖ», «Казахтелеком», SoftDeCo, МОН РК и др.

Основные направления развития человеческого капитала окажут прямое и косвенное влияние на общий экономический рост страны:

- прямое влияние через технический прогресс и накопление знаний, передачу технологий, инвестиции в человеческий капитал;
- косвенное воздействие через улучшение здоровья, социального климата, гражданского общества и институтов, ответственных родителей, снижение преступности [10].

Таким образом, в современных условиях человеческий капитал становится особым конкурентным преимуществом, обеспечивающим «интеллектуализацию» международных экономических отношений, экономический рост и устойчивое экономическое развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1 Майдырова А.Б., Бирюков В. Качество человеческого капитала как показатель эффективности государственного управления // Актуальные проблемы экономики. – 2017. – № 5 (143). – С. 386–398.

2 Юрьев В.М., Касаева, Т.В, Императивы воспроизводства человеческого капитала // Социально- экономические явления и процессы. -2018.- №3(061) – С.143-148

3 Newtimes [Электронный ресурс]. –: <http://newtimes.kz/ekonomika/item/14590-chislennost-zanyatykh-v-ekonomike-kazakhstan-uvlichilas>.

4 Информация о реализации Государственной программы инфраструктурного развития «Нурлы Жол» [Электронный ресурс]: <http://mid.gov.kz/ru/kategorii/informaciya-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-infrastrukturnogo-razvitiya-nurly-zhol>

5 Человеческий капитал Республики Казахстан: проблемы эффективного использования [Электронный ресурс]. – <http://www.ivrv.ru/2001/rus/p0107/p010704.htm>

6 Стратегия развития Казахстана 2030 [Электронный ресурс]. – <http://roni79.ucoz.ru/strategiya.pdf>

7 Послание Президента РК народу Казахстана. [Электронный ресурс]. –http://strategy2050.kz/ru/page/message_text20142/

8 План нации. Сто шагов – 5 реформ [Электронный ресурс]. – http://strategy2050.kz/ru/page/message_text2014/

9 Касаева, Т.В. Политэкономические императивы воспроизводства индивидуального человеческого капитала: автореф. дис. ... доктор эконом. наук. – 2019. – 41 с.

10 Майдырова А.Б. Человеческий капитал нации в условиях формирования информационного общества: методологический аспект. – Астана: Акад. гос. упр. при Президенте Республики Казахстан, 2018 г.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ КӘСІПКЕРЛІГІ: ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

КАБДУЛИНА К. Т.
аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ДОСЫМЖАН Ә. Д.
аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
АХМАДИЕВА А. Т.
аға оқытушы, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Әркімнің кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне, өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалануға құқығы бар. Қазақстанда, және басқа да елдердегі сияқты азаматтардың азаматтық құқықтық жағдайына әсер ететін шешуші факторлардың бірі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістер болып табылады. Экономикалық өзгерістер мен әлеуметтік проблемалар азаматтардың қорғалмаған санаттарының біріне – көмелетке толмағандарға теріс әсер етеді.

Кәсіпкерлік – бұл ең алдымен адам қызметінің түрі. Сонымен қатар, кәсіпкерлік қызмет қарапайым әрекеттер жиынтығына енбейді.

Ол бір мақсатқа бағытталған байланысты және дәйекті кәсіпкерлік іс-шаралардан (іс-әрекеттерден) тұрады. Кәсіпкерлік қызметтің негізгі мақсаты-сұраныс бар және пайда әкелетін осындай тауарларды өндіру және нарыққа ұсыну [2, 18 б.]. Елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайындағы түбегейлі өзгерістері қазақстандық заңнамада ҚР АҚ 22 бабы бойынша кәмелетке толмағандарды кәсіпкерлік қызмет субъектілері ретінде мүлктік айналымға қатысуына жол берілетіндігіне әсер етті. ҚР АҚ «Кәмелетке толмағандарды толық әрекетке қабілетті деп жариялау (эмансипация)» 22-1-бабымен толықтырылды. Он алты жасқа толған кәмелетке толмаған адам, егер ол еңбек шарты бойынша жұмыс істесе немесе ата-анасының, асырап алушыларының немесе қамқоршысының келісімімен кәсіпкерлік қызметпен айналысса, толығымен әрекетке қабілетті деп жариялануы мүмкін.

Кәмелетке толмаған адамды толығымен әрекетке қабілетті деп жариялау (эмансипация) ата-анасының екеуінің де, асырап алушылардың немесе қамқоршысының келісімімен қорғаншы және қамқоршы органның шешімі бойынша не мұндай келісім болмаған кезде соттың шешімі бойынша жүргізіледі.

Эмансипацияланған кәмелетке толмаған адам, Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес ие болу үшін жас шектеуі белгіленген құқықтар мен міндеттерді қоспағанда, азаматтық құқықтарға ие болады және міндеттерді (оның ішінде өзінің зиян келтіруі салдарынан туындаған міндеттемелер бойынша) мойнына алады. Ата-аналар, асырап алушылар және қамқоршы босатылған кәмелетке толмағанның міндеттемелері бойынша жауап бермейді. Осы баптың ережесі, басқа да заңдармен қатар, жеке құқықтың континентальды жүйесіндегі ережелерге сәйкес келеді. Алайда, романо-германдық құқықтық тәртіптің заңдылығында кәмелетке толмаған азаматтардың кәсіпкерліктің құқық субъектісі болу мүмкіндігі туралы мәселе екі жақты шешілетінін атап өткен жөн.

Француз заңнамасына сәйкес ата-ана қамқорлығындағы кәмелетке толмағандар кәсіпкер бола алмайды, бірақ ата-аналарының келісімімен жеке сауда мәмілелерін жасауға құқылы. Испания заңнамасына сәйкес, кәмелетке толмаған азаматтар тек заңды өкілдің немесе арнайы тағайындалған фактордың кәсіпкерлік қабілетімен толықтырылуы мүмкін.

Эмансипацияланған кәмелетке толмаған испандық ата-анасының немесе қамқоршысының рұқсатынсыз ақшаны қарызға алуға, өзінің жылжымайтын мүлкін, сауда орындарын, ерекше құнды объектілерді ауыртпалыққа салуға немесе иеліктен шығаруға құқығы жоқ [3, 43 б.].

ҚР АҚ 22-бабына сәйкес «он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың әрекет қабілеттілігі» қарастырылған:

14 (он төрт) жастан 18 (он сегіз) жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар мәмілелерді ата-аналарының, асырап алушыларының немесе қамқоршыларының келісімімен жасайды. Мұндай келісімнің нысаны заңдарда кәмелетке толмағандар жасайтын мәміле үшін белгіленген нысанға сәйкес келуге тиіс.

14 (он төрт) жастан 18 (он сегіз) жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар өздерінің табысына, стипендиясына, өзге де кірістеріне және өздері жасаған зияткерлік меншік құқығы объектілеріне өз бетінше билік етуге, сондай-ақ тұрмыстық ұсақ мәмілелер жасауға құқылы.

Жеткілікті негіздер болған жағдайда қорғаншы және қамқоршы орган кәмелетке толмаған адамның өз табысына, стипендиясына, өзге де кірістеріне және өзі жасаған зияткерлік меншік құқығы объектілеріне өз бетінше билік ету құқығын шектеуі немесе одан айыруы мүмкін.

Он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар осы баптың ережелеріне сәйкес өздері жасаған мәмілелер бойынша дербес жауаптылықта болады және өздерінің әрекеттерімен келтірілген зиян үшін осы Кодекстің қағидалары бойынша жауапты болады.

Кәмелетке толмағандар-қоғамның негізгі әлеуметтік-демографиялық тобы. Балалардың азаматтық қатынастарға қатысуы олардың азаматтық құқық субъектілері болу мүмкіндігімен алдын-ала анықталған. Теорияда осы уақытқа дейін кәмелетке толмағандардың құқық қабілеттіліктерін сипаттайтын негізгі категориялар жоқ. Осы азаматтық құқық субъектілерінің кәсіпкерлігін іске асырудың мәні мен ерекшеліктері зерттеу үшін ең өзекті болып табылады.

Қазіргі Қазақстанда, осылайша, жасөспірім толық азаматтық әрекетке ие болмай кәсіпкерлікпен айналыса алады. ҚХР-дан айырмашылығы, Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандардың кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруы оны толықтай қабілетті тұлға ретінде автоматты түрде тануға әкелмейді. Қазіргі қазақстандық құқық бойынша, Испания мен Тәуелсіз Қазақстанның құқықтық тәртібіне қарағанда, жас балалар кәсіпкерлік құқықтық қабілетке ие емес, өйткені кәсіпкерлік өз тәуекелімен жүзеге асырылатын қызмет болып табылады. Кәсіпкерлік қызметті заңды түрде анықтаудың бұл белгісі, осылайша, кәмелетке толмағанның ата-анасына, асырап алушыларына немесе қамқоршысына баланың атынан кәсіпкерлік мәмілелер жасау үшін азаматтық-құқықтық қабілеттіліктің қолда бар көлемін пайдалануға кедергі

келтіреді. Іс жүзінде коммерциялық айналымға нақты қатыса алмайтын балаларға кәсіпкерлік құқықтық қабілеттілікке ие болу заң шығарушы көмелетке толмаған меншік иелерінің мүліктік мүдделері туралы емес, экономикалық тұрғыдан басым таптын мүдделері туралы қамқорлық жасайтындығын көрсетеді.

«Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы» 2015 жылғы 9 ақпандағы № 285-V Қазақстан Республикасының Заңы жастар саясаты саласындағы кәсіпкерлік қызметті қолдауды көздейді. Мемлекеттің мақсаты:

- жастар қатарындағы халықтың әлеуметтік қорғалмаған жіктерін кәсіпкерлік қызметке тарту;
- жастарды кәсіпкерлік қызмет негіздеріне оқыту, оқу орындары мен жұмыс берушілер арасындағы ынтымақтастықты шарттық негізде дамыту;
- жастар кәсіпкерлігін қолдаудың өңірлік бағдарламаларын әзірлеу;
- белгілі бір жұмыстарды (қызметтерді) орындауға келісім жасау мақсатында мемлекеттік органдардың тұлғалармен ынтымақтастығы.

А. И. Пергаменттің пікірінше, буржуазиялық азаматтық құқықта «сауда қызметін жүргізуге қабілетті» адамдарды босату институтының болуы, сондай-ақ кәсіпкерлік құқық пен құқық қабілеттілігі арасындағы алшақтық жалпы айналым мүдделеріне байланысты. Ата-аналар жасөспірімнің мәмілелеріне алдын-ала (кейінгі) келісім білдіре отырып, көмелетке толмаған тауар-ақша қатынастарына қатысушыға көмек көрсетуі керек. Мұндай жағдай, егер ата-аналар баланы күтіп-бағу міндеттерін орындаса, мүліктік мәселелерде оған қарағанда көп өмірлік тәжірибеге ие болса, олардың табысы көмелетке толмаған баланың табысынан едәуір асады. Мысалы, Ресей Федерациясында 16–18 жас аралығындағы жастарға өзіне тиесілі кәсіпорындардан, акциялардан, спорттық немесе шығармашылық төлемдерден табысы оған өз қажеттіліктерін қанағаттандыруға ғана емес, сонымен қатар ата-аналарға қолайлы өмір сүру деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік берген кезде жағдай түбегейлі өзгереді. Көмелетке толмағандар өз кірістеріне иелік ету бойынша мәмілелерді өз бетінше жасауға құқылы (Ресей Федерациясының Азаматтық Кодексіне сәйкес ата-анасы немесе қамқоршысы мұндай мәмілелер үшін жауап бермейді), сонымен бірге көмелетке толмаған адам өз кірістеріне сатып алынған өз мүлкіне иелік ету бойынша мәмілелер жасау үшін өзінің заңды өкілдерінің келісімін сұрауы керек. Егер

заңды өкілдер көмелетке толмағанға материалдық тәуелді болса, 14 жастан 18 жасқа дейінгі жасөспірімнің мәмілелеріне ата-аналардың, асырап алушылардың немесе қамқоршының жазбаша келісімі қажет екендігі туралы ережені белгілейтін заң шығарушының алға қойған мақсаты қол жетімді емес деп айту керек пе?

Соңғысы, қажет болған жағдайда, әрқашан ата-ана билігінің мәнімен үйлеспейтін экономикалық мәжбүрлеу арқылы жасаған мәмілесінің ата-анасының ресми мақұлдауына қол жеткізе алады. Эмансипация институты осылайша ата-аналар мен балалар арасындағы психологиялық қақтығысты болдырмауға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, көмелетке толмаған баланың заңды өкілдері, 1994 жылғы 29 қыркүйектегі Ресей Федерациясының № 7 Жоғарғы Соты Пленумының қаулысының 28-бабында аталғандай «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы істерді соттардың қарау практикасы туралы», 14 пен 18 жас аралығындағы көмелетке толмаған баланың зиянды өтеу үшін жеткілікті табысы немесе басқа мүлкі болмаған жағдайда шартты орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін мүліктік жауапты болуы мүмкін». Көмелетке толмаған кәсіпкер сатқан тауардың сындарлы, рецептуралық немесе өзге де жетіспеушілігі салдарынан тұтынушыға келтірілген зиян сатушының кінәсіне және жәбірленушінің онымен шарттық қатынастарда болғанына немесе болмағанына қарамастан, толық көлемде өтелуге жатады (АК-нің 1095-бабы).

Дамыған мемлекеттердің құқықтық тәртібіне тән көмелетке толмағандарды босату институтының (АК-нің 22-1-бабы) [1] ҚР азаматтық заңнамасында пайда болуы, көмелетке толмағандарға кәсіпкерлікпен айналысуға мүмкіндік беру бірқатар мамандардың сақ болуына себеп болды. Мысалы, А. Х. Казарина көмелетке толмағандардың Кәсіпкерлік қызметінің бар фактілері туралы хабарлай отырып, он сегіз жасқа толмаған азаматтардың кәсіпкерлігіне «аса сақтықпен қарау керек және көмелетке толмағанды толығымен қабілетті деп тану тәртібі» қабылданғанға дейін заңнамалық жаңалықтарды нақты өмірге енгізуді жеделдетпеу керек» деп санайды. 14 жастан 18 жасқа дейінгі көмелетке толмағандарға, оның ішінде көмелетке толмағандарға эмансипация тәртібімен толық қабілетті деп жариялау құқығын тану мүмкін емес деп саналады, өйткені «бұл жаста олар әлі де өз әрекеттері үшін жауап бере алмайды» [8, 13 б.].

О. В. Смирнов профессордың айтуынша, көмелетке толмағандар он алты жасқа толған кезде заңды өкілдерінің келісімімен кәсіпкерлік қызметпен айналысуға рұқсат беру еңбек құқығы тұрғысынан даулы болып табылады, өйткені «жалдамалы жұмысшыларға қарағанда

жұмыс беруші кәсіпкерлердің жасына қойылатын талаптар жоғары болуы керек» дейді. Қолданыстағы еңбек заңнамасы кәсіпкерлерде Еңбек құқық субъектілігінің пайда болу жасын белгілемейтіндігіне байланысты О. В. Смирнов кәсіпкер азаматтар толық азаматтық кәмелеттік жасқа толғанда жұмыс беруші ретінде әрекет ете алатын ережені белгілеуді ұсынады [9, 57 б.].

Кәсіпкерлік саласындағы азаматтың әрекет қабілеттілігінің жоқтығын оның өкілдерінің іс-әрекеттері өтей алмайды (мүлік айналымының басқа салаларында сияқты). Әрине, бұл кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыру процесінде өкілдік институтын пайдалануды жоққа шығармайды. Алайда, кәсіпкердің өзі де өз өкілдерімен қатынасқа түсуі керек.

Осылайша, жеке кәсіпкердің заңды тұлғасы құқықтық қатынас 14 жастан бастап туындайды. Осы жас басталғанға дейін кез-келген азаматтың кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырудың абстрактілі мүмкіндігі ғана бар.

Белгіленген жасқа жеткенде азамат бір уақытта екі маңызды маңызды қабілетке ие болады:

- 1) кәсіпкерлік саласындағы азаматтық құқықтар мен міндеттерге ие болуға;
- 2) өз іс-әрекеттерімен кәсіпкерлік саласындағы азаматтық құқықтарды иеленеді және жүзеге асырады, өздері үшін азаматтық міндеттемелер туғызады және оларды орындайды. Олар бірге кәсіпкердің заңды тұлғасын қалыптастырады және оның құқық субъектісі ретінде болуын қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі. 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-ХІІІ. (2021.01.10. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)
- 2 Бусыгин А.В. Предпринимательство: Основной курс: Учебник для вузов. – М.: ИНФРА, 1997. – 18 с.
- 3 Цвайгерт К., Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. – Т. 2. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 43 с.
- 4 Нестолий В.Г. Некоторые правовые проблемы предпринимательской деятельности несовершеннолетних // Становление и развитие негосударственного образования в Байкальском регионе: проблемы, опыт развитие: Материалы I науч.-практ. конф. – Иркутск: НИО РАФГУ, 1997. – С. 28.

5 Пергамент А. И. К вопросу о правовом положении несовершеннолетних // Ученые записки ВШЮН. – Вып. 3. – М.: Госюриздат, 1955. – С. 15.

6 Лаптев В. В. Предпринимательское право: понятие и субъекты. – М.: Юристъ, 1997. — 51 с.

7 Коммерческое право: Учебник / Под ред. В.Ф.Попандопуло, В.Ф.Яковлевой. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1998. – 88 с.

8 Казарина А. Предпринимательство и несовершеннолетние: права и ответственность // Законность. – 1996. – № 9. – С. 13.

9 Трудовое право: Учебник / Отв. ред. О.В.Смирнов. – М.: Проспект, 1997. – 57 с.

10 Кулагин М. И. Избранные труды. – М.: Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), 1997. – 39 с.

АКТУАЛЬНОСТЬ РАЗРАБОТКИ КОЛБАС ГАРАНТИРОВАННОГО КАЧЕСТВА

КАПШАКБАЕВА З. В.

ассоц. профессор (доцент), Торайғыров университет, г. Павлодар
ТОЧИЦКИЙ Д. Е.

студент, Торайғыров университет, г. Павлодар

Колбасы в Казахстане традиционно занимали особое место среди мясной продукции. Потребители часто могли отдавать предпочтение им, чем мясу кулинарной обработки и различным изделиям на мясной основе. Ежемесячно гражданами Казахстана съедается около 1,5 кг колбасы, а её производство за прошлый год выросло на 20 %. Приrost существенный, и колбасы продолжают входить в рацион существенного большинства населения, поэтому выполняют важную роль доставки в организм человека большого количества белка и незаменимых аминокислот. Их потребительские, функциональные свойства становятся предметом заботы производителя и государства [1].

Важный аспект потребления колбас – соответствие их состава здоровому образу жизни потребителя, особым потребностям организма беременной женщины или кормящей матери. Одна из важных задач, входящих в эту цель – снижение количества нитритов, нитритных солей или полное исключение их из состава колбас. Граждане должны быть способны выбирать продукт, который предназначен для полноценного и рационального питания, содержащий безвредные ингредиенты и комплекс веществ

необходимых для полноценного функционирования организма человека [2].

Производство колбас составляет большой экономический сектор, поскольку является основным потребителем сырья тысяч предприятий отрасли. Колбасы предоставляют мясоперерабатывающим предприятиям крупную долю финансовых поступлений. Не крупный прирост производства колбас за последние годы говорит о сильной конкуренции на этом рынке. О необходимости новых технологий производства, инноваций, позволяющих предоставить продукт нового качества.

Производство колбасных изделий высокого качества требует постоянного контроля показателей и параметров, характеризующих качество сырья. Определение параметров качества сырья затруднено из-за неоднородности его химического состава. Определение качества исходного сырья можно производить посредством оценки животных в прижизненном состоянии, во время убоя, а также определением рН мяса через 30 мин после убоя, при разделке туш и на первых этапах изготовления колбас [3].

Для повышения качества колбасных изделий необходим глубокий анализ существующих рецептов с учетом получения готового продукта с высокой пищевой ценностью и рационального использования сырья. В настоящее время научно обоснованно оптимальное соотношение в колбасных изделиях белка, жира и воды.

Одним из путей создания условий для сохранения стабильного высокого качества и пищевой ценности колбасных изделий является выработка их с заранее заданным химическим составом. Для обеспечения заданного содержания влаги, жира и белка в колбасах необходима схема производства с использованием сырья известного химического состава и выбором рецептов с оптимальным соотношением белка, жира и влаги [4].

Обосновывая выбор сырья можно отметить что, сегодня на рынке привлекательным для потребителей и доступным по цене становится мясо индейки. Индейка традиционно является диетическим мясом из-за небольшого содержания жира. В мясе большее количество фосфолипидов чем в мясе кур. Большое количество фосфора достаточное чтобы восполнять необходимый минимум в организме. Богата микроэлементами селеном, медью, калием, аминокислотами триптофаном, треонином.

Таблица 1 – Калорийность индейки

| | |
|---------------------------|---------|
| Калорийность на 100 грамм | 144кКал |
| Белки | 21,6 гр |
| Жиры | 5,6 гр |
| Углеводы | 0,14 гр |

В мясе индейки преобладает содержание белков, большое количество витаминов В6, В2, В12, РР и минералов. Индейка содержит фосфор в довольно крупном количестве, почти как рыба. Одна порция индейки обеспечивает организм суточной нормой витамина РР. Мясо индейки способствует снижению холестерина, так как содержит его в малом количестве (74 мг в 100 г). Железо из мяса индейки легко перерабатывается в организме, магний укрепляет работу нервной системы, а селен омолаживает клетки организма и предотвращает раковые заболевания. Индейка не вызывает аллергии и подходит для питания детей [5].

Индейки превосходят птицу других видов по живой массе, выходу съедобных частей тушек (свыше 70 %) и массе мышечной ткани (свыше 60 %). Высокая биологическая ценность и диетические качества продуктов из мяса индеек позволяют им успешно конкурировать с аналогичными продуктами из свинины и говядины. Химический состав мяса индеек зависит от вида, возраста и категории птицы. Липиды индейки содержат высокий уровень ненасыщенных жирных кислот и особенно ценны полиненасыщенные жирные кислоты – линолевая, линоленовая и арахидоновая.

Разные ткани мяса индеек классифицируют по их промышленному значению и различают мышечную, жировую, соединительную, хрящевую костную и кровь. Главной составной частью мяса птицы, несомненно, является мышечная ткань. Доля мышечной ткани в тушках индейки 1-й и 2-й категорий находится в пределах 44–47 % и занимает естественно доминирующее значение [6].

Мясо индеек – отличное сырье для глубокой переработки и приготовления разнообразных, готовых к употреблению диетических продуктов, рекомендованных при гипертонической болезни, атеросклерозе, заболеваниях желудочно-кишечного тракта. Индейка богата цинком, повышающим иммунитет и способствующим правильному усвоению белков, жиров и углеводов.

Все чаще потребители стали обращать внимание на мясо индейки. В связи с этим в Павлодаре в 2019 году впервые началось строительство птицефабрики по производству индейки ТОО «Turkey

PVL». Расположенный на территории Шакарского сельского округа. Сегодня её производственная мощность составляет более чем 8 тыс. тонн мяса индейки в год. Сумма инвестиций – 1,5 миллиарда тенге. Яйца для разведения были завезены из Франции в количестве 20 тысяч штук. Данный проект сумел обеспечить полностью потребность населения в птице. Кроме того, оказал положительный эффект на экономическое развитие региона, увеличение валовой продукции сельского хозяйства области и создание рабочих мест [7].

Благодаря этому, потребителю Павлодарской области стало проще получать качественный и дешевый продукт. Возрастающий интерес потребителя к индейке подстегнул развитие производства в этом направлении. Дальнейшее развитие будет заключаться в появлении новых технологий переработки и новых рецептов мясного продукта. Улучшение технологии производства и расширение ассортимента мясных продуктов тесно связано с удовлетворением спроса населения в безопасных и биологически полноценных колбасных продуктах [8].

В современных условиях потребитель стремится употреблять продукты с натуральными ингредиентами. Любители колбас предпочитают, чтобы продукты не только отвечали по органолептическим свойствам, но и приносили пользу для здоровья. Поэтому производителям колбасных изделий разного уровня, чтобы завоевать свою нишу на рынке, следует тщательнее исследовать требования к качеству производимой продукции, а также разнообразить ассортимент колбас с добавлением полезных ингредиентов для здоровья.

Качество колбасных изделий зависит не только от мясного сырья и их правильной обработки, но и от того, какой способ обработки используется и какие вкусовые специи добавлены. Видов и разновидностей колбас очень много, целью профилактики добавляют насыщенные полезными элементами ингредиенты, что делает его привлекательным на рынке мясной продукции [9].

Колбаса из мяса птицы, с добавлением профилактических ингредиентов, а так же изготовленная на современной технологии должна соответствовать всем требованиям государственного стандарта. Взаимодействие Казахстана с другими странами, улучшает инновационные технологические возможности, обеспечивающие высокую производительность продукции и высокий уровень их приготовления. Поэтому производителям мясных продуктов практически на всех этапах производства колбасных изделий есть все возможности чтобы добиваться

максимального условия для поддержания высокого качества продукта, обеспечивать органолептические, питательные, структурные, функциональные и цветовые характеристики.

Продукция с высоким качеством производства содержащая только безвредные ингредиенты и хорошие вкусовые характеристики за счет натуральных специй это то к чему должно стремиться современные производители пищевой продукции. И развитие производства колбас из мяса индейки гарантированного качества способно соответствовать всем этим качествам. Потребитель всё чаще выбирает здоровую еду и так или иначе вскоре это станет основным критерием при выборе продуктов у большинства граждан. Поэтому необходимо уже сейчас начинать соответствовать этим требованиям [10].

ЛИТЕРАТУРА

1 Николаева А.А Актуальные проблемы естественно научного образования, защиты окружающей среды и здоровья человека/ Кондрашова И.Н. – ОГУ им.Тургенева: 2019. – С. 237-270 с.

2 Addiscott, J. Is it nitrate that threatens life or the scare about nitrate? – JSciFoodAgric: 2005-2011.

3 Нечаев А. П. Технологии пищевых производств/ Е.П. Иванов, Н. Г. Кульнева – Колос: 2011. – С. 110-116.

4 Горфинкель И.И. Товароведение мясных, рыбных, молочных и жировых товаров: Учебное пособие для вузов. - М.: Экономика: 2012. – 780 с.

5 Gh. R. JahedKhaniki Chemical Contaminants in Milk and Public Health Concerns: A Review. International Journal of Dairy Science: – С. 104-115.

6 Weng Xuan Ensuring Food Safety: Quality Monitoring Using Microfluidics. Trends in Food Science & Technology/ Suresh Neethirajan – 65: – С. 10– 22. <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S092422441630509X>.

7 Горфинкель И.И. Товароведение мясных, рыбных, молочных и жировых товаров: Учебное пособие для вузов. - М.: Экономика: 2012. – 780 с.

8 Ивашов В. И. Технологическое оборудование предприятий мясной промышленности/ Э.П. Манеева, Т. Т. Крахмалева, И. П. Щетилина – ГИОРД: 2011. – 546 с.

9 The Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available online: <http://www.fao.org/righttofood/faqs/en/>

10 Mitchell, J.M Antimicrobial drug residues in milk and meat: Causes, concerns, prevalence, regulations, tests and test performance./ M.W. Griffiths, S.A. McEwen, W.B. McNab and A.E. Yee – J. Food Prot: – С. 742-756.

КӘСІПОРЫН ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ЖАЛПЫ ЖӘНЕ ӘКІМШІЛІК ШЫҒЫСТАРДЫ ТАҢУ

КЕНЖЕФАЛИЕВА Д. Д.
студент, 3 курс, УА 903 тобы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.
САРСЕНБАЕВА А. А.
ғылыми жетекші, аға оқытушы, Семей қаласының
Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Кәсіпорын өнімінің өзіндік құнына еңбейтін және шығыстардың кезеңдегі шығыстарына жатқызылған (есепті уақыт арасындағы жасалған шығыстар) шығыстар:

- әкімшілік пен жалпы шығыстарды;
- өнім өткізуді жұмсауға кеткен шығыстар;
- проценттер бойынша шығыстар.

Өнім шығаруға кеткен шығындардың бұл шығыстардан айырмашылығы – бұл өндіріс көлеміне қатысты емес және өнімдерді жұмсауға немесе қызмет көрсету түрлеріне байланыссыз үнемі жұмсалатын шығын есебінде қаралады. Сондықтан мұны өнімдердің негізгі көлеміне емес, уақыт кезеңдеріне байланысты есептеу дұрыс [1, б. 47].

Субъект белгілі уақыт арасында ешнәрсе сатпаса да, сол уақытта жасалған шығыстарды көрсетеді. Есептеу және есептеме жүргізу тұрғысынан алып қарағанда, өнеркәсіптің өзіндік құнын өтеу уақытында жасаған шығыстан өзгешелігі–бұл өнім қалдығының кезеңдік шығыстарына жатқызылмайды. Бұларды есептеудің мұндай жолдары, нарықтық экономика жағдайында сақтылық принциптерінен туады. Осылайша, кезеңдегі шығыстар–қаржы–шаруашылық қызметінің есептеуінің нәтижесі болып табылатындықтан, алдымен тауар–материалдық қорлардың баланстағы субъективті активтерінің бөлімдері көрсетіліп қосылады. Содан кейін барып, шаруашылық қаржы қызметінің есептік көрсеткіштерінің нәтижелері көрсетіледі [2, б. 65].

Кезеңнің шығыстары жасалған есепті кезең–уақытындағы шығысқа жатқызылып, өткізілмеген өнімдердің келесі кезеңгі қалдығына да,

өнімнің есебіне де еңбейді. Бұл сұрақтар субъектінің нарық саясатын жүргізуге негізделген шешім қабылдауындағы маңызды мәселе.

Әкімшілік және жалпы шығыстар.

Негізінен жалпы әкімшілік және жалпы шаруашылық шығыстарына мыналар жатады:

- әкімшілік қызметкерлері мен жұмысшыларға жататын адамдардың еңбекақысын төлеу;
- кәсіпорындар мен шаруашылықтарға қызмет көрсететін адамдардың еңбекақысын төлеу;
- әкімшілік және шаруашылық қызметтеріне байланысты адамдардың еңбекақысынан әлеуметтік және медициналық сақтандыруға байланысты заң бойынша тағайындалған норма органдары, зейнетақы қоры, еңбекке үйлестірудің мемлекеттік қорына ақша аудару [3, б. 85].

- әкімшілік аппараты басқамасының, субъектінің құрылымдық бөлімдеріне қызмет ететін жұмысшыларды, мұның ішінде қызмет бабындағы жеңіл автотранспорттарды ұстауға кететін шығындар мен жекеменшік жеңіл автомобильдерді қызмет бабында пайдалануға кететін шығындардың орнын толтыру.

- техникалық басқармаларды ұстауға және олардың қызметін ұйымдастыруға, байланыс бөлімшелерін, сигнализация құралдарын, есептеу орталықтарын өндіріске жатпайтын және басқа да техникалық басқару құралдарына (жалпы шаруашылыққа арналған негізгі құралдардың тозуы, ғимараттарды жөндеуге және оны ұстауға, жалпы шаруашылыққа арналған құрал–жабдықтар мен құрылыстарға) жұмсалатын шығындар;

- өндіру саласындағы дайындық жұмыстарына, егер ол күрделі шығынға жатпаса (негізгі қордың есебінде қаржыландырылмаған жағдайда) кететін шығындар;

- техникалық бақылау–дирекция тобы болмаған жағдайда, салынып жатқан субъектінің дирекциясын, сол сияқты жаңа ұйымдар мен объектілерді іске қосқанда кететін шығындар;

- құрылыс–монтаж жұмыстары мен жобалардың кемшіліктерін жоюға объектіге зат беретін қоймадан қорларды алу кезіндегі сыну, бүліну және зақымдану салдарынан, тексеру кезіндегі (заттарды бөлшектегенде) осы сияқты басқа да шығындарды тапсыру кезіндегі жұмыстардағы шарттардың орындалмауынан туындайтын шығындар;

- банктердің қызметіне төленетін шығындар;

- әкімшілік басқару құралдары мен оның жүйелерін құру мен жетілдіруге кететін шығыстар;

- субъектінің штат кестесі бойынша кейбір қызметті орындауға адам қаралмаған жағдайда, жалпы шаруашылықты басқару мен ұйымдастыру жұмыстарына ақы төлеуге кететін шығыстар;
 - басқарманың әкімшілік қызметкерлерінің іссапарына жұмсалатын шығындар;
 - әкімшілік басқармасы аппараты қызметкерлерінің орын ауыстырғанда, көтермеге төленетін шығындар;
 - телефон, пошта, телеграф, баспахана, кеңсе шығындары;
 - шаруашылық және кәсіпорындарды ұстауға (кеңсе бөлмелерін тегін беру, қоғамдық тамақты ұйымдастыруға кететін, коммуналдық қызметтердің бағасын төлеу, т.б.) [4, б. 55].
 - жұмыс күштерін жинауды ұйымдастыруға, кадрларды қайта даярлауға, жұмысшыларды жұмыстан босатқанда төленетін өтемақылар, комиссиялық шығындар;
 - жалпы шаруашылықтың негізгі қорын жалға алуға кететін шығындар;
 - жылжымайтын мүліктен, басқа да мүліктерден түсетін жиындар, салықтар;
 - коммуналдық қызметке, қызметкерлердің еңбегін қорғауға, өртке қарсы қызмет ұйымдастыруға, денсаулық, сауықтыру шараларын жүргізуге, директорлар кеңесін ұйымдастыруға және жалпы шаруашылыққа қарастырылған басқа да шығындар;
 - есептен тыс шығындар, қоймаларды тауарлы-материалдық байланысты және басқа да өнімге жатпайтын жоғалтулар мен шығындар;
 - негізгі еңбекақысын алғанға дейінгі еңбекке уақытшақабілеттілігін жойған жағдайда төленетін қосымшалар;
 - қолданымдағы заңға сәйкес өндіріске тікелей қатысты емес (басқару аппараты, т.б.) адамдарға қызмет көрсеткен жылдары үшін бір рет берілетін қызметақы шығындары хабар қызметі және аудиторлық кеңес беруге төлеу;
 - денсаулық мекемелерін, мектеп жасына дейінгі балалармекемелерін, сауықтыру лагерьлерін спорт пен мәдениет объектілерін, тұрғын үй қоры объектілерін ұстауға кететін шығыстар;
 - қаланы көріктендіру жұмыстарына, ауылшаруашылығына көмек көрсету, т.б. жұмыстарға жұмсалатын шығындар;
- Өткізуге байланысты шығындар. Өнімді сатуда туындаған шығыстар қосылады:
- өткізу бөлімі (сауда) жұмысшылардың еңбекақысы, өткізу бөлімі (сауда) жұмысшылардың еңбекақысынан аударымдар,

жекменшікті қамсыздандыру шығындары, іссапар шығындары, қор және басқа шығындарды пайдалану, негізгі қорды ұстауға және амортизацияға ақша аударуға кететін шығындар;

- жіберілген жерден жүктерді апару, тиеу-түсіру жұмыстары;
- сату рыногін зерттеуге және рынокке дейін тауарды апаруға (маркетингке шығындарды қосса), жарнама шығаруға әзірлеуге, көрмелерге қатысуға, жәрмеңкелерге, тауарлардың үлгілерін жасауға, контрактілерге сәйкес немесе басқа құжаттар мен келісімдерге тұтынушылар мен тікелей немесе аралық ұйымдар мен тегін және қайтаруға жатпайтын осы сияқты басқа шығындар.

Пайыз бойынша шығындар
Мұндай шығыстарға мыналар жатады:

- банктерден алған несиелердің айыздарын төлеу;
- жеткізушілердің несиелері бойынша пайыздарын төлеу;
- мүлікті жалға алу және басқалар бойынша пайыз шығындарын төлеу[5, б.255].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Шалгимбаева Н.Т., Абдугапиров А.И., Елеуқенов Д.Д. Применение международных стандартов финансовой отчетности В Казахстане, Астана 2012
- 2 Мырзалиев, Б.С., Әбдішүкіров Р.С. Бухгалтерлік есепті үйренудің әдістемелері Алматы 2014 ж.
- 3 Қаржылық есептің халықаралық стандарттары. Астана 2011 жыл
- 4 Садуақасов М. Үстеме шығындарды есепке алу //Бухгалтер бюллетені №10 2018 жыл.
- 5 Толпаков Ж.С. Қаржылық есеп 1, Караганда 2013ж.

К ВОПРОСУ О ПРАВОВЫХ ИНСТРУМЕНТАХ ПОДДЕРЖКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

КОЛЕСНИКОВ Ю. Ю.
к.ю.н., декан Факультета экономики и права,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Как известно, ситуация с коронавирусом серьезно затронула все стороны жизнедеятельности общества и государства в том числе пострадала деятельность предпринимателей. И прямо скажем, что проблема, связанная с пандемией стала глобальной

и вполне может притормозить развитие как экономики отдельных стран, так и экономику мирового сообщества. Поэтому перед отдельными странами, как и перед мировым сообществом встал вопрос: что же делать предпринимателям, чтобы хоть как-то уберечь свой бизнес от краха?

Конечно, в Казахстане, как и везде предприниматели в первую очередь за помощью обратились к главе государства и правительству Республики Казахстан.

Правительство Казахстана исходя из сложившейся ситуации определило 2 основных вызова для бизнеса: 1) недопущение сокращения рабочей силы (персонала); 2) проблема разорения (сокращение денежных потоков) [1].

Соответственно за короткое время на уровне правительства и отраслевых министерств были проведены ряд неотложных мер по поддержке предпринимателей страны.

Перечислим некоторых из них:

На период 2020–2024 г. в соответствии с новой «Дорожной картой занятости» финансирование было увеличено до 1 трлн. тенге, что позволит создать свыше 240 тыс. новых рабочих мест, которые включают не только временную занятость на период реализации проектов, но и создание постоянных рабочих мест.

В этом плане Премьер-Министра РК Аскар Мамин отметил, что «Реализация Дорожной карты занятости должна стать ключом к модернизации инфраструктуры, а также создание продуктивных активов, которые сформируют задел для будущего развития» [2].

В нашей стране были приняты налоговые стимулы в целях поддержки предпринимателей в различных секторах экономики, включая торговлю, общественное питание, гостиничный и туристический бизнес, а также другие отрасли из сектора услуг.

Освобождение от уплаты налогов и снижение ставок предоставляются на различные сроки и охватывают более 700 тыс. субъектов предпринимательства.

Так же следует заметить, что в Республике Казахстан был предпринят ряд мер по отсрочке кредитов для физических и юридических лиц.

Так, Агентство по регулированию и развитию финансового рынка в рамках поддержки предпринимателей и населения в связи с чрезвычайным положением, принял 26 марта 2020 г. порядок отсрочки платежей по кредитам населения и предпринимателей на 90 дней – с 16 марта до 15 июня. В этот период отсрочку получили

12 тыс. субъектов предпринимательства или 42 % от всех заемщиков на общую сумму 164,8 млрд тенге.

Следует подчеркнуть, что в далее с 15 июня 2020 г. был принят новый порядок рефинансирования кредитов предпринимателей, которые понесли убытки в рамках внутренних программ банков по рефинансированию либо в рамках трех государственных программ, которые действуют и в настоящее время.

Третьего августа 2020 г. вышеуказанным Агентством были приняты дополнительные меры поддержки предпринимателей в связи с продлением карантина. В частности, был введен более упрощенный порядок рассмотрения и одобрения заявки на отсрочку для предпринимателей, деятельность которых была приостановлена в рамках распоряжения Главного государственного санитарного врача РК от 5 июля 2020 г. Была пролонгирована отсрочка до первого октября.

По состоянию на 10 августа 2020 г., банками было одобрено уже порядка 6 236 заявлений, из которых 1 542 получили рефинансирование и порядка 4 694 предпринимателей получили отсрочку до 1 октября.

Так же следует отметить, что Агентством совместно с Национальным Банком РК реализуется программа льготного кредитования предпринимателей из пострадавших отраслей на пополнение оборотных средств.

Данная программа реализована в соответствии с поручением Главы государства. Общий объем этой программы составляет порядка 600 млрд. тенге. В рамках нее предоставляются займы под оборотный капитал на 1 год по ставке 8 % годовых. В настоящее время уже выдано порядка 3 125 займов на общую сумму порядка 380 млрд тенге [3].

Также реализуется программа «Экономика простых вещей». Это более инвестиционная программа. Ее бюджет был увеличен с 600 млрд до 1 трлн тенге. В рамках этой программы предоставляются кредиты по ставке 6 % годовых.

Еще одной мерой, нацеленной поддержать предпринимателей (особенно из числа малого и среднего бизнеса) следует назвать программу «Дорожная карта бизнеса-2025», которая очень удобна для предпринимателей. Она позволяет им снизить долговую нагрузку. Особенно эта программа полезна для тех предпринимателей, которые испытывают сложности с предоставлением залогового обеспечения для банков в получении займа. В рамках данной программы

кредиты выдаются по ставке 6 % для конечного заемщика. Гарантии предоставляются до 85 % от займа.

Таким образом, перечисленные меры в определенной мере поддерживают предпринимателей в трудные времена, но при этом нельзя забывать. (Вы можете задать вопрос, а как же банки?)

Банки сами являются субъектами предпринимательской деятельности. Следовательно, банки сами нуждаются в поддержке. Предоставление отсрочки – это определенные потери, которые несут банки. В отношении этих потерь в банках созданы и имеются необходимые резервы. Агентством продолжается работа и в этом направлении. Для принятия дополнительных убытков, связанных с карантинном и проведением отсрочек, Агентством был использован механизм пруденциального регулирования. Как контрциклическая мера Агентством на временной основе были снижены требования по достаточности капитала, т. е. были высвобождены определенные части буферов капитала. Также были снижены требования по достаточности капитала, по кредитам, выдаваемым субъектам малого предпринимательства. Эта мера позволяет стимулировать выдачу таких займов. Также банки снизили требования по коэффициенту ликвидности. В совокупности данные меры позволили высвободить порядка 468 млрд тенге собственного капитала и ликвидности в размере 1,8 трлн тенге. Данные средства были направлены в экономику для поддержки банковского кредитования [5].

Новая экономическая реальность требует трансформации финансового сектора для формирования экономики с высокой добавленной стоимостью и уровнем дохода. Для этого финансовый сектор и услуги должны быть более доступными для населения и бизнеса. При этом финансовый сектор должен сохранять необходимый уровень устойчивости к различным шокам. С учетом этого все дальнейшие планы Агентства по регулированию и развитию финансового рынка будут направлены на развитие финансового сектора, к его высокотехнологичности и конкурентоспособности.

В рамках регулирования надзора работа продолжается по обеспечению стабильности финансового сектора, включая инфраструктуру финансового рынка. Также будет продолжаться работа по совершенствованию и переходу на международные стандарты риск-ориентированного надзора.

Будут приняты меры по формированию новой модели осмотрительного поведения потребителей финансовых услуг. Для этого Агентством уже разработаны комплексные подходы.

- Они направлены на обеспечение:
- стабильности финансовой системы;
 - повышение роли финансового рынка в поддержке экономического роста;
 - привлечение инвестиций;
 - развитие фондового и страхового рынка, так же рынка микрокредитования;
 - защиту потребителей финансовых услуг;
 - развитие финансовых технологий и инноваций;
 - интеграции внутреннего рынка в глобальную систему.

Для реализации всех этих комплексных подходов Агентство уже в третьем квартале 2020 года приняло новую редакцию Концепции развития финансового рынка до 2030 года.

Конечно, в процессе борьбы за выживание в условиях пандемии большую работу проводят и бизнесмены, национальная палата предпринимателей РК «Атамекен» и другие. В частности, совместно с Национальной палатой предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» и бизнес-омбудсменом Казахстана Рустамом Журсуновым были отработаны обращения предпринимателей, где также поднимаются проблемы:

- недопущение сокращения рабочей силы (персонала);
- проблема разорения (сокращение денежных потоков).

Офисом бизнес-омбудсмена Казахстана были подготовлены рекомендации для предпринимателей по защите своих прав в сложившейся ситуации с COVID-19.

Так, например, если исполнение какого-либо договора становится для предпринимателя затруднительным или невозможным в связи с текущими ограничительными и другими мерами, необходимо провести переговоры со своими контрагентами и результаты переговоров необходимо фиксировать письменно.

Это послужит доказательством в случае возникновения спора. При возникновении спора любой предприниматель вправе за разрешением спора и защитой своих прав обратиться в суды РК или в арбитраж, (к слову при университете создаем свой арбитраж) если он предусмотрен в договоре. При рассмотрении спора очень важны условия конкретного договора, то есть что написано в договоре об ответственности, в каких случаях допускается изменение договора, его расторжение и т.д.

Если конкретный договор не содержит условий, которые позволяют заинтересованным субъектам защитить свои интересы, то нужно иметь в виду следующие положения законодательства [6].

Статья 375 Гражданского кодекса - полное или частичное прекращение обязательства, если его полное или частичное выполнение стало невозможным в результате издания акта государственными органами, включая местные представительные и исполнительные органы (публичного акта).

Статьи 404 и 374 Гражданского кодекса – общая невозможность исполнения обязательства, основанного на договоре, вызванная обстоятельством, за которое предприниматель-должник не отвечает.

Пункт 2 статьи 374 ГК – если вторая сторона (контрагент предпринимателя) тоже не отвечает за возникновение обстоятельства, которое вызвало невозможность выполнения договора предпринимателем, то предприниматель, нарушивший договор, не может требовать от второй стороны выполнения договора.

Статья 361 ГК – обе стороны вправе требовать друг от друга возврата всего, что они исполнили, не получив соответствующего встречного исполнения.

Статья 374 ГК – общая невозможность исполнения обязательства должна быть доказана предпринимателем.

Если она доказана (при споре – в суде), то договор считается измененным (частичный отказ) или расторгнутым (полный отказ) согласно пункту 3 статьи 401 Гражданского кодекса.

Пункт 2 статьи 359 ГК – если соблюдение договора оказалось невозможным вследствие непреодолимой силы, то есть чрезвычайных и непредотвратимых при данных условиях обстоятельств (стихийные явления, военные действия и т.п.). К таким обстоятельствам не относится, в частности, отсутствие на рынке нужных для исполнения товаров, работ или услуг.

При этом предприниматель должен доказать (при споре – в суде):

- наличие обстоятельства непреодолимой силы;
- ведение ЧП, карантин, ограничительных мер в связи с пандемией коронавируса, по мнению офиса бизнес-омбудсмена Казахстана, однозначно являются обстоятельствами непреодолимой силы, поскольку соответствуют критериям «чрезвычайности» и «непредотвратимости»;

В качестве доказательства могут быть представлены суду:

- свидетельство Внешнеторговой палаты Казахстана (которая официально подтверждает форс-мажор по внешнеторговым сделкам);
- акты государственных органов власти и управления, копии доступны на официальном сайте президента РК;

- его причинно-следственную связь с нарушением договора (то есть факт того, что обстоятельство непреодолимой силы напрямую препятствует выполнению договора предпринимателем).

Таким образом, в условиях пандемии предприниматели Казахстана успешно работают, при этом открыто обсуждая имеющихся проблем, обращаясь и соответственно получая помощи от Правительства и отраслевых министерств, оперативно вносят изменения в соответствующие нормы законодательства Республики Казахстан.

Поэтому мы считаем, что предприниматели Казахстана успешно решают возникающие проблемы, связанные с пандемией и ограждают свой бизнес от внешних угроз [4].

ЛИТЕРАТУРА

1 Кодекс Республики Казахстан от 18 сентября 2009 года № 193-IV «О здоровье населения и системе здравоохранения». Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Юстиция» [электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/>

2 Указ Президента Республики Казахстан от 15 марта 2020 года № 285 «О введении чрезвычайного положения в Республике Казахстан». Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Юстиция» [электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/>

3 Закон Республики Казахстан от 16 мая 2020 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан о чрезвычайных ситуациях» № 330-VI. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Юстиция» [электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/>

4 Трудовой кодекс РК от 23 ноября 2015 года № 414-В РКЗ. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Юстиция» [электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/>

5 Закон Республики Казахстан от 23 января 2001 г. № 149 «О занятости населения». Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан «Юстиция» [электронный ресурс] <https://adilet.zan.kz/>

6 Н. Гилева. Действия рабочего во время пандемии // zakon.kz. 7 июля 2020 г. [Электронный ресурс]. - <https://www.zakon.kz/5030870-deystviya-rabotodatelya-v-period.html>.

МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУ – МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРАЖАТТАРДЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ

ҚУАНТҚАН Б.

э.ғ.к., аға оқытушы, «Экономика және қаржы» кафедрасы,
Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті, Семей қ.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ. К. Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» атты дәстүрлі Халыққа жолдауында «Бюджет үдерістерін жеңілдетіп, бюрократияны барынша азайтқан жөн. Сондай-ақ, бюджетті жоспарлау мен орындау кезінде цифрлық тәсілдерді қолдануды кеңейту керек» деп атап өткен болатын [1].

Қазіргі таңдағы пандемиядан кейінгі кезеңдегі экономикалық даму жағдайында ұлттық экономиканы мемлекеттік реттеу стратегиясы мен тактикасына жаңа талаптар қойып отыр. Мұндай жағдайда мемлекеттік қызметтерді іске асыру құралдарын, соның ішінде мемлекеттік сатып алу жүйесінің тетіктерін сапалық тұрғыдан өзгерту қажеттілігі туындайды.

Мемлекеттік және жергілікті қажеттіліктер үшін тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді сатып алу бәсекеге қабілетті жеткізушілерді таңдауға негізделген әлемдік тәжірибеде танымал жүйе болып табылады. Мемлекеттік сатып алудың рөлі нарықтық тетіктің элементін құраушы жүйе ретінде экономиканың әртүрлі секторларына қаржы ағындарын бөлуден тұрады. Бұл өз кезегінде мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігіне және мемлекеттік шығыстарды үнемдеуге әсер етеді.

Мемлекет жүзеге асыратын бекітілген бюджеттерді талдау негізінде «мемлекеттік шығындар» бөлігін екі негізгі санатқа бөліп қарастыруға болады.

Бірінші санатқа мемлекеттік және жергілікті қажеттіліктерді қамтамасыз ету тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алу. Мысалы, мектепке дейінгі мекемелер мен білім беру мекемелерін тамақтандыру, дәрілік препараттарды, жоғары технологиялық медициналық жабдықтау, қауіпсіздікті қамтамасыз ету, әлеуметтік маңызы бар құрылыс, ғимараттар мен құрылыстарды қайта жаңарту, қорғаныс саласы және т.б. сатып алулар.

Екінші санатқа халықты әлеуметтік қамтамасыз етудегі бюджеттің шығыстары, бюджетаралық трансферттер, жеке және заңды тұлғаларға субсидиялар жатады. Мысалы, зейнетақы мен

әлеуметтік жәрдемақы төлеу, мәдениет және өнер саласындағы іс-шараларды өткізуге субсидиялар, мерзімді және мерзімдік емес баспа басылымдарының басылымдары, бюджеттік заңды тұлғалардың жарғылық капиталына инвестициялар, мемлекеттік-жеке меншік серіктестік және т.б.

Осы екі санаттың жиынтығы экономикалық маңызы жағынан жалпы қарастырылғанмен, екі тараптағы түсінікті қалыптастырылады. Бірінші санаттағы шығын сатып алу мемлекеттік немесе жергілікті билік тапсырыс беруші ретінде қол жетімді ұлттық ресурстарды талап етудің басым құқығына ие болса, екінші санатқа жататын шығын жеке секторда ресурстарды қайта бөлудің нәтижесі болып табылады.

Бүгінгі экономикалық ғылымда және мемлекеттік басқару тәжірибесінде қоғамдық қажеттіліктердің негізгі құрамдас бөліктері ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру, халықаралық міндеттемелерді орындау және өзге де мемлекеттік қызметтерді іске асыру үшін тауарлар, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерге қажеттіліктерді қамтиды [2].

Мемлекеттік сатып алулар бюджеттік жоспарлаумен қатар ел экономикасын басқарудың нақты құралы болып табылады. Осыған байланысты мемлекеттік тапсырыс жүйесінің тиімділігін жоғарылату жолдарын зерттеу ерекше маңызды міндеттер санатына жатқызылуы тиіс. Себебі, мемлекет алдында тұрған басым міндеттерді шешу мен экономиканың қызмет етуінің ұтымды параметрлеріне жету үшін бюджет қаражаттарын жұмсауды дұрыс ұйымдастыру мен тиімді пайдалану қажет. Бұл орайда мемлекеттің цифрландыру саласында қолға алған жұмыстарының нәтижесінде мемлекеттік сатып алу толық электронды форматқа көшірілді.

Осылайша, мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыруға кешенді қағидаттық көзқарас ең алдымен олардың заңдылығын, ашықтығын, тиімділігін қамтамасыз етуі, сондай-ақ елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын іске асыруға бағдарлануы тиіс.

Мемлекеттік сатып алу жүйесі өзара байланысты мемлекеттік және аймақтық деңгейлерде экономикалық жүйені ынталандыруға бағытталған бірқатар маңызды қызметтерді орындайды. Ең алдымен, мемлекеттік сатып алу тетігі экономикалық саясат құралы ретінде реттеу қызметіне ие: бюджет қаражатын орналастыру арқылы мемлекеттің шығыстарын реттеуге, бюджет ақшасын тиімсіз пайдалануды анықтауға, сондай-ақ сыбайлас жемқорлықты азайтуға болады. Мемлекеттік сатып алудың ынталандырушы қызметі ерікті кәсіпкерлердің (оның ішінде отандық өндірушілер мен шағын

бизнестің) бизнесін кеңейтуге ықпал етеді, олардың өз өнімдерін мемлекет сияқты ірі тапсырыс берушіге сату мүмкіндігін теңестіреді және осылайша ұлттық мәселелерді шешеді. Сауда-саттық қаржы құралы ретінде мемлекеттік сатып алу нарығына ғана емес, жалпы ел экономикасына да оң әсер ете отырып, салауатты бәсекелестікке және неғұрлым перспективалы кәсіпорындарды қолдауға ықпал етеді. Бюджет қаражатының шығыстарын оңтайландыру қызметі статистикалық талдау негізінде үнемдеу мүмкіндіктерін анықтауға, бюджеттің болашақ шығыстарын түзетуді болжауға және қолда бар ресурстарды мемлекеттік-жекеменшік серіктестік мүддесінде тиімді пайдалануды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мемлекеттік сатып алу шығыстарын оңтайландыру мәселесі мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыратын және бюджет қаражатынан ақша алатындардың барлығына қатысты болады [3].

Елімізде мемлекеттік сатып алу нарығының қалыптасуының негізгі кезеңдерін төмендегі суреттен көруге болады (Сурет 1).



Сурет 1 – Мемлекеттік сатып алу нарығының қалыптасу және даму кезеңдері

1996–1998 жылдарында Үкіметтің «Қазақстан Республикасында тауарларды, жұмыстарды (қызметтерді) мемлекеттік сатып алу туралы», «Өңірлердің қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін тауарларды, жұмыстарды (қызметтерді) мемлекеттік сатып алу тәртібі бойынша типтік ережені бекіту туралы» қаулылардың қабылдануымен тарихта қалды.

1998–2007 жж. алғашқы Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік сатып алу туралы» заңын қабылдаумен ерекшеленді.

Ал 2007–2008 жылдары «Мемлекеттік сатып алу туралы» жаңа заңға қол қойылды.

2008 жылдан бастап Қазақстандағы мемлекеттік сатып алу жүйесін жетілдіру мақсатында электронды нысанға ауысумен сипатталды [4].

Қолданыстағы заң аясында мемлекеттік сатып алуды жүзеге асыру келесі қағидаттар сақталуын көздейді:

- мемлекеттік сатып алу үшін пайдаланылатын ақшаны оңтайлы және тиімді жұмсау;
- әлеуетті өнім берушілерге мемлекеттік сатып алуды өткізу өрісіне қатысу үшін тең мүмкіндіктер беру;
- отандық тауар өндірушілерге қолдау көрсету;
- мемлекеттік сатып алуға қатысушылардың жауапкершілігі;
- инновациялық және жоғары технологиялық тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді сатып алу;
- сатып алынатын тауарлар құрамындағы зияткерлік меншік объектілеріне құқықтарды сақтау қағидаттарына негізделеді [5].

Жалпы мемлекеттік сатып алу жүйесінің жетілмеуі бюджеттік қаражаттарды пайдалану тиімділігінің және мемлекеттік басқару механизмінің нәтижелілігінің төмен болуының басты себебі болып табылады. Мемлекеттік сатып алудың тиімділігін жоғарылату мемлекеттің бюджет қаражаттарының тиімді жұмсалыуына септігін тигізеді. Осы орайда елдегі мемлекеттік сатып алу жүйесін жетілдіруде келесі шараларды қолдану қажет:

- бюджеттік қаражаттардың тиімді пайдаланылуын бақылау;
- жемқорлықпен күресті күшейту;
- бәсекені дамыту;
- мемлекеттік сатып алу туралы семинарларды белсенді өткізу;
- шағын және орта бизнес субъектілерін қолдау шараларын жетілдіру.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Тоқаев Қ.К. «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» Қазақстан халқына Жолдауы. – 01 қыркүйек 2021ж.

2 Шувалов С.С. Контрактная система как механизм государственного регулирования экономики: Монография. – М.: ИЭ РАН, 2017. – 224 с.

3 Шешукова Т.Г. Развитие анализа системы государственных закупок в национальных исследовательских университетах / Т.Г. Шешукова, А.А. Морозова; Западно-Уральский ин-т экономики и права; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2016. – 171 с.

4 Елшібаев Р.Қ., Кожабаяева С.А., Бейсегалиев Б.Т. Қазақстан Республикасының мемлекеттік сатып алу нарығының тиімділігін арттыру жолдары // Central Asian Economic Review. – 2021. - №3, 77-89 б.

5 Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сатып алу туралы заңы [Электронды ресурс] // Әділет [web-портал]. – 2015. – URL: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000434>.

ВОЗДЕЙСТВИЕ КОРОНАКРИЗИСА НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СТРАНЕ

ЛЕЙМАН О. Б., БОГОРОДСКАЯ О. Г.
ст. преподаватели, кафедра «Бизнеса», Казахстанско-Американский
свободный университет, г. Усть-Каменогорск

Эпидемия COVID-19 перешагнула годовой рубеж. Мы не могли и представить того, что происходит в сегодняшнем мире... Проблема размеров и глубины последствий пандемии интересует как знаменитых ученых-экономистов, так и простых обывателей.

Каждый понимает, что мировая эпидемия коронавируса может изменить модели поведения отдельных потребителей и компаний, повлияет на целые отрасли и даже на национальные экономики.

Изучая последствия коронавируса, необходимо отметить, что сама по себе эпидемия не настолько опасна, как последствия борьбы с ней, в первую очередь для экономического развития.

Среди основных причину такого существенного воздействия данной болезни на международную экономику и мировые экономические отношения можно отметить действия правительств ведущих стран мира.

Примером для большинства стран стали действия правительства Китая. Именно оно не сумело остановить эпидемию COVID-19 на самых ранних этапах его распространения. А позже из-за боязни отрицательной реакции общества правительство Китая прибегло к единственному средству, которое было доступно в рамках выстроенной системы управления, – общенациональному карантину и тотальному блокированию общественно-экономической жизни [1].

В этот период во всем мире люди задумались об угрозе их здоровью от нового заболевания. Как следствие, одна из крупнейших экономик мира перешла практически на осадное положение. А последующая волна заболевания, но уже за границами Китая, привела к необходимости таких же мер в других странах мира. Резко остановились людские и товарные потоки, начала распространяться всеобщая паника, что практически заблокировало деловую активность во всём мире.

Во всём мире замедлился экономический рост, возросли уровень инфляции и размеры безработицы.

Конечно, самый серьезный удар пришелся на сферу услуг и потребления. Данный сектор национального хозяйства всегда находится на передовой в случаях эпидемий и других стихийных бедствий. Именно в секторе услуг сконцентрировано огромное число предприятий малого и среднего бизнеса, наиболее уязвимых к аналогичным негативным воздействиям. Как раз на эту сферу экономики пришелся наиболее тяжелый удар последствий предыдущей эпидемии – атипичной пневмонии в 2003 год, сократившей темпы роста МСБ на 5 процентов.

Удар пандемии COVID-19 в 2020 году по сфере услуг и потребления в Китае оказался намного серьезнее, так как на эту сферу приходилось 54 процента ВВП страны. Что касается влияния на безработицу, которая до пандемии в Китае составляла примерно 5,3 процента, то по итогам 2020 года уровень безработицы перешагнул 6 %.

Не обошла стороной эпидемия производственный сектор и сферу инвестиций. Вынужденные каникулы в китайской экономике заморозили практически все сферы производства. Индекс экономической активности в стране составил 35,7 процента, максимально сократившись за один месяц на 14,3 процента. Как следствие китайское правительство пересмотрело свои экономические прогнозы. В настоящее время производство в Китае восстанавливается, и хотя работа промышленности в стране возобновлена практически полностью во всех регионах, последствия оказались настолько серьезными, что страна не может оправиться от них до сих пор.

Важно отметить, что многие эксперты сходятся во мнении, что на мировую экономику намного сильнее влияет паника, нежели число заболевших. Боязнь вируса очень сильно повлияла на совокупный спрос и предложение в мире. Люди во всем мире перестали ходить в торговые центры, кинотеатры, музеи, библиотеки, стали меньше путешествовать и развлекаться [2].

Не обошла эпидемия стороной и нашу страну и негативно сказалась на показателях развития экономики Казахстана. В настоящее время казахстанские предприниматели подсчитывают убытки. В 2019 году доля малого и среднего бизнеса в ВВП Казахстана увеличилась до 29,5 процентов, что способствовало ускорению роста экономики страны до 4,5 процентов за год. На конец третьего квартала 2019 года в МСП было занято 3,3 миллиона человек.

Опросы предпринимателей показали, что примерно 52 % из них считают, что пострадали от эпидемии, нарушив договорные обязательства.

Наибольшую обеспокоенность ситуацией демонстрируют представители следующих видов бизнеса:

- сфера услуг – 69 процентов;
- торговля – 18 процентов;
- производство – 13 процентов.

Согласно отчетности у 69 процентов предприятий сократились доходы, а у 23 процентов бизнес полностью остановился [3].

Большая часть предпринимателей, ощутивших негативное влияние коронавируса на своём бизнесе, столкнулись с сокращением объемов заказов/продаж из-за:

- снижения уровня потребления и деловой активности клиентов;
- несвоевременности или прекращении поставок;
- закрытия торговых точек;
- ограничений передвижения сотрудников.

Что касается каналов реализации товаров, то и здесь прослеживается активное развитие цифровых инструментов. На сегодняшний день 42 процента предприятий имеют как онлайн, так и офлайн точки продаж, а 18 процентов продают продукцию только онлайн.

Важно отметить высокое проникновение решений для приема безналичных платежей – 67 процентов предпринимателей предоставляют покупателям возможность осуществлять оплату в безналичной форме наравне с наличными, а 8 процентов принимают платежи только в безналичном формате. При этом 1/3 предпринимателей, принимающих оплату только наличными, согласны, что их бизнес был бы менее рискованным, если бы они принимали цифровые платежи.

Достаточно остро стоял вопрос по кадрам. Только 34 % предпринимателей отправляла сотрудников в отпуск в связи с простоем, а 19 % перевели сотрудников на неполный рабочий день.

Многие предприниматели сталкиваются со штрафными санкциями из-за неисполнения обязательств. Практически у всех упал спрос и, соответственно, прибыль, но постоянные расходы не изменились. 34 процента бизнесменов называют «аренду помещений» самой существенной статьёй постоянных расходов, для 30 процентов - это фонд оплаты труда, для 13 процентов – коммунальные услуги и прочее.

Какие же меры по минимизации ущерба ожидают предприниматели сегодня от государства:

- 30 % – представителей бизнеса ждут налоговые послабления;
- 27 % – отсрочку по кредитным обязательствам;
- 23 % – признание ситуации форс-мажорной;
- 20 % – поддержку трудовых ресурсов компании.

Какими же мерами государство поддержало предпринимателей? Действовала отсрочка налогов и социальных платежей для МСБ, отменен налог на имущество для индивидуальных предпринимателей и юридических лиц, работающих в наиболее пострадавших от режима чрезвычайного положения отраслях, для индивидуальных предпринимателей обнулили подоходный налог, НДС на социально значимое продовольствие (мука, крупы, сахар и т.п.) был снижен.

Но все предпринятые меры не смогли сгладить негативные последствия национального карантина и притормозить темпы инфляции, так со времени введения ЧП продукты питания подорожали на 30 %, а социально значимые товары – на 15 %. Инфляция достигла 7,1 %, превысив установленный целевой коридор 4-6 процентов.

Среди основных причин инфляции можно отметить: влияние обменного курса, сезонный рост цен на овощи, увеличение стихийного спроса, вызванного введением карантина.

Надо отметить, что на фоне улучшения ситуации в мировой промышленности и снятия ограничительных мер по борьбе с COVID-19 ситуация на товарных рынках начала стабилизироваться. Согласно прогнозам Национального Банка Республики Казахстан к концу 2021 года ожидается замедление годовой инфляции к верхней границе целевого коридора 4–6 % на фоне высокой базы 2020 года и более умеренного роста цен на продовольственные товары.

Риск ускорения внешней продовольственной инфляции остается на прежнем уровне, но его реализация более вероятна в среднесрочном периоде по мере восстановления спроса на зерновые в промышленных целях, возможного снижения запасов при ограниченном предложении.

Что касается безработицы, то после продолжительного удержания её на уровне 4,8 процента во втором квартале 2020 года она увеличилась до 5 процентов. Количество занятого населения впервые с 2016 года сократилось на 0,7 процента при росте числа безработного населения на 2,8 процента. В структуре занятого населения наблюдалось сокращение наемных работников на 0,2 процента и самостоятельно занятого населения на 2,2 процента.

Во втором квартале 2020 года резко выросло количество временно безработных достигнув более 500 тысяч человек. Резкий рост количества безработных в связи с кризисом коронавируса обусловил увеличение обращений населения в органы занятости. Так, в мае 2020 года численность обратившихся в органы занятости, превысила 70 тысяч, в июне 2020 года – 92 тысячи, хотя в 2019 году среднее количество заявок не превышало 50 тысяч.

В отраслевом разрезе спад занятости в годовом выражении прослеживается во всех отраслях реального сектора за исключением отрасли по предоставлению прочих видов услуг: деятельность членских организаций, ремонт компьютеров и бытовой техники, предоставление индивидуальных услуг.

Самый существенный спад отмечается:

- в искусстве, развлечениях и отдыхе – на 6,3 процента;
- операциях с недвижимым имуществом – на 5,7 процента;
- деятельности по административному и вспомогательному обслуживанию – на 4,3 процента [4].

В то же время в отраслях государственного сектора продолжается рост занятости. В разрезе регионов снижение занятости наблюдалось во всех регионах, за исключением Туркестанской области и города Шымкент.

В сложившейся сложной ситуации в Республике Казахстан Национальная палата «Атамекен» предпринимает следующие меры, минимизирующие ущерб бизнеса: проводит консультации с Ассоциацией финансистов Казахстана и БВУ касательно возможности применения отсрочек или иных послаблений по кредитным обязательствам; проводит исследования для передачи в Министерство национальной экономики; рекомендует компенсации сотрудникам частных компаний на период вынужденного простоя; обсуждает возможность введения налоговых послаблений для среднего бизнеса.

Для того, чтобы с наименьшими потерями выйти из сложной сложившейся ситуации необходимо изучать и анализировать опыт других стран по поддержке своих граждан во время пандемии.

Так, в Италии на борьбу с экономическими последствиями коронавируса правительство выделило 25 миллиардов евро, из этих средств получают поддержку те, кто временно остался без работы.

В Грузии рестораны, гостиницы и туристические компании освободили от подоходного налога и налога на имущество на ближайшие четыре месяца.

В США малому и среднему бизнесу предоставили трехмесячные налоговые каникулы, а также предоставили займы под низкий процент.

Южная Корея заявила о пакете мер на 9,8 миллиарда долларов, среди которых помощь МСБ, выплата детских пособий и программы переобучения для тех, кто потерял работу.

Несомненно, борьба с коронавирусом – это благородная и весьма затратная задача. Но, решая ее, государство одновременно меняет все правила игры в экономике. Как оказалось, что в определенной ситуации возможно:

- остановить повседневную работу бизнеса;
- ограничить свободу передвижения товаров и людей;
- изменить сформированную годами привычную налоговую систему;
- оставить практически всю экономическую деятельность в состоянии неопределенности без какого-либо прогноза возврата к нормальной жизни.

Традиционные наполнители бюджета, энергетические компании могут столкнуться с серьезными финансовыми проблемами из-за пониженного спроса на энергоносители, который из ситуативного и спекулятивного может превратиться в структурный и постоянный.

Также конкуренция могла бы помочь повышению эффективности экономики, но тех, кто сможет конкурировать, остается все меньше и меньше в частном секторе. А после эпидемии им еще понадобятся и инвестиции для перевода бизнеса на посткризисную модель.

Важно отметить, что риски прогноза, в первую очередь, связаны с распространением коронавирусной инфекции. Учитывая текущую статистику по случаям заболевания вирусом COVID-19, главным риском для мировой экономики остаются повторные вспышки COVID-19 и связанное с ним более медленное и продолжительное восстановление. Увеличение заболеваемости коронавирусом в мире, по-прежнему, может значительно замедлить процессы восстановления экономик, привести к снижению цен на сырье и ограничению поставок товаров и услуг между странами, что может отразиться на ускорении инфляции и в Казахстане.

Конечно, коронавирус негативно влияет на экономику в целом. Но есть определенные сферы, которые пострадали больше, чем остальной бизнес: туризм и авиакомпании; рестораны и кафе; розничная торговля, продающая не продукты; импортная логистика; офлайн-развлечения (театры, цирки, парки и многое другое).

В то же время во многих регионах набирает обороты онлайн-торговля, спрос на сетевые компьютерные игры вырос на 40 процентов в годовом исчислении. В сегодняшних реалиях переход к онлайн-шопингу может стать долгосрочным трендом, как и перевод сотрудников на удаленный режим работы [5].

Представителям малого и среднего бизнеса необходимо самим защититься от крупных убытков: перевести сотрудников на удаленную работу; проработать сценарий худшего развития событий и заранее определить меры, которые они будут предпринимать; пересмотреть свой бюджет, отказавшись от ненужных расходов; увеличить резервный фонд; не брать на себя обязательства без уверенности их выполнения; оцените перспективы продаж и приложить все усилия для их максимизации.

Мы понимаем, что модель устойчивого бизнеса после кризиса будет основана на близости к государству. Можно предположить, что самой крупной компанией станет универсальный маркетплейс (условные «Госуслуги»), который сможет сконцентрировать большинство жизненно необходимых сервисов и своевременно обеспечивать население самым насущным - сначала услугами, а затем и товарами.

Таким образом, государственная экономика будет только расширять свои позиции, и в этих условиях на первый план выйдут вопросы занятости, минимального гарантированного дохода, создания единой государственной ИТ-инфраструктуры. Для решения таких задач необходим устойчивый бюджет и его стабильное пополнение за счет налоговых поступлений.

Мы очень надеемся, что в 2022 году на фоне низкой базы 2020 и 2021 годов, улучшения эпидемиологической ситуации и увеличения внешнего спроса на экспортную продукцию Казахстана положительные темпы экономического роста восстановятся.

ЛИТЕРАТУРА

1 Константин Корищенко Новый баланс: как изменится мировая экономика после пандемии <https://www.rbc.ru/opinions/finances/07/04/2020/5e8b438b9a7947038b71b8d9>

2 Пол Донован Экономика страха: как коронавирус изменит бизнес и потребителей <https://www.forbes.ru/biznes/395525-ekonomika-straha-kak-koronavirus-izmenit-biznes-i-potrebitely>

3 Предприниматели столкнулись с проблемами Источник Учёт. [kz: https://uchet.kz/news/predprinimateli-stolknulis-s-problemami/](https://uchet.kz/news/predprinimateli-stolknulis-s-problemami/)

4 Как чувствует себя микро-, малый и средний бизнес в Казахстане https://yandex.kz/turbo/kapital.kz/s/business/89697/kak-chuvstvuyet-sebya-mikro-malyy-i-sredniy-biznes-v-kazakhstan.html?utm_source=turbo_turbo

5 Исследование: 63 % казахстанских предпринимателей достаточно активно используют возможности онлайн-торговли// Национальная палата предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» <https://atameken.kz/ru/articles/38948-issledovanie--kazhastanskih-predprinimatelej-dostatochno-aktivno-ispol-zuyut-vozmozhnosti-onlajn-torgovli>

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СЕРТИФИКАЦИИ УСЛУГ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

ЛЕЙМАН О. Б.

магистр, старший преподаватель, Казахстанско-Американский свободный университет, г. Усть-Каменогорск

КАЙРАШЕВА А. А.

студент, Казахстанско-Американский свободный университет, г. Усть-Каменогорск

В данной статье рассмотрены проблемы развития системы сертификации гостиничных услуг в Республике Казахстан.

Значение и роль стандарта в наше время для развития экономики государств, удовлетворение запросов личности, взаимообогащения социальных связей между странами переоценить невозможно.

Республика Казахстан имеет все факторы возможности для успешного развития гостиничного рынка. Богатая история республики, редкостные исторические памятники, самобытная культура, политическая стабильность, относительная открытость и ее готовность к сотрудничеству - все это располагает к интенсивному развитию как туристической, так и гостиничной сферы. В Послании Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева народу Казахстана отмечено: «Мы выбрали модель конкурентоспособной экономики с приоритетными отраслями, имеющими экономический потенциал повышения конкурентоспособности, положив тем самым начала развитию системы казахстанских кластеров» [1]. К числу таких приоритетных сфер деятельности, как свидетельствует мировой опыт, относится гостиничный бизнес.

Гостиничная индустрия – основа системы гостеприимства. Она рождается из древнейших традиций нашего народа – встреча гостя, уважительное отношение, торжества его приема и обслуживания. Гостиничный бизнес в нашей стране не отстает от мирового уровня, стремиться соответствовать стандартам. В связи с этим особую актуальность приобретает сертификация гостиничных услуг.

Следует отметить, что основной целью сертификации гостиничных услуг, как обязательной, так и добровольной, является необходимость категоризации мест и средств размещения туристов, а также обеспечения безопасности для жизни и здоровья людей, сохранности их имущества, защиты окружающей среды.

Как известно, с 1994 года Казахстан является пользователем Международной организации по стандартизации (ISO), что требует соответствия мировым стандартам и, следовательно, необходимо сертифицирование международными организациями [2].

Стандарты ISO обеспечивают посетителю право активнее влиять на качество гостиничных услуг; обеспечивают законодательную базу, предусматривающую активную роль посетителя в процессе предоставления качественных гостиничных услуг. ISO используются для определения различий и взаимосвязей между основными понятиями в сфере качественного обслуживания и как представление руководящих положений по выбору и применению стандартов ISO на системы качественного обслуживания, которые служат для внутреннего пользования в гостиничном бизнесе при решении задач управления качеством [2].

В данные стандарты входит удовлетворение потребностей гостей в сфере гостиничного бизнеса. Сертификация гостиничных услуг призвана отображать определенный уровень услуг, предоставляемых конкретным средством размещения.

Опираясь на факты следует отметить, что после сертификации ISO, предприятия оставались в плюсе. Один из таких плюсов – это улучшение доходов – сертификация может помочь прибыли. Три из пяти компаний, принявших ISO, увеличили свои доходы, согласно анализу 92 исследований 2015 года. Прирост выручки был значительно выше, чем у несертифицированных компаний. Также сертификация полезна для бизнеса всех размеров, даже для тех, у кого всего несколько сотрудников. Небольшие предприятия иногда проводят сертификацию из-за требований к цепочке поставок или когда они хотят использовать лучшие практики в своей деятельности. Соблюдение стандартов ISO может помочь создать более заинтересованную и продуктивную

рабочую силу. Сертифицированные предприятия сообщают о лучшей удовлетворенности работой, текучести кадров, прогулах, мотивации сотрудников и общении между менеджерами, согласно обзору исследований 2012 года.

Для гостиницы, претендующей на определенное положение на рынке сферы гостеприимства, желательно также иметь стандарты приветствия гостя, прощания с гостем, поведения в конфликтной ситуации и стандарт поведения в чрезвычайных ситуациях.

В настоящее время единой, принятой во всем мире системы категоризации средств размещения не существует. По оценкам специалистов, насчитывается около 30 систем классификации отелей, которые либо устанавливаются законодательно, то есть на уровне государства, либо используются отдельными гостиничными цепями для своих подразделений, либо являются итогом деятельности негосударственных общественных организаций.

В понятиях сервиса можно найти несколько видов стандартов, но стандарт, который относится к вышеупомянутой теме, включает в себя:

- Стандарт технологии обслуживания, который предполагает соблюдение установленной технологии обслуживания в номерном фонде гостиницы, это означает, что процедуры размещения гостей, уборка номеров, изготовление и подача блюд и напитков и так далее должны быть четко прописаны и что, очень важно - хронометрированы [3].

Рассмотрим, с какими проблемами можно столкнуться при стандартизации и сертификации гостиничных услуг.

Большое количество проблем можно выявить при мониторинге гостиничного комплекса, многие недостатки наблюдаются именно при предоставлении гостиничных услуг. Данные недостатки можно назвать проблемами: отсутствие единых стандартов предприятий различных категорий, необоснованность оценки гостиничных качества обслуживания, недостаточное знание специфики гостиничного бизнеса, необъективность присвоения гостиницам завышенных категорий и неэффективности контроля. Все это выявлено при сравнении, анализе и контроле гостиниц. Данные проблемы актуальны для гостиниц нашего государства.

Для решения первой приоритетной для Казахстана проблемы надо принять в стране очень четкую классификацию национальных гостиниц и по ней откорректировать существующие государственные стандарты, сделав категоризацию гостиниц в стране не добровольной, а обязательной.

Немаловажной проблемой является улучшение качества услуг. Гостиничные комплексы, хостелы, мотели оказывающие услуги гостеприимства должны пройти сертификацию качества по стандартам ИСО-14000. Сертификация должна пройти в целом по стране, по следующим этапам:

- подготовительный
- создание требований сертификатов и системы оценок соответствия им;
- проверки (предварительной и окончательной) по оценкам Систем Качества:
- регистрации и выдачи сертификатов соответствия;
- инспектирование сертификационных Систем Качества.

При этом каждое предприятие должны иметь на видном месте подобный Сертификат Качества. Сертификация Систем Качества должна проводиться не только для создания уверенности у потребителей продукции и услуг, но и для того, чтобы руководители всех служб и предпринимательских структур Республики Казахстан осознали значение качества для повышения как собственной эффективности, так и экономики страны в целом [4].

В дополнении к проблемам, которые мы рассмотрели выше, можно сказать, что с учетом того, что в южной части республики туризм получил интенсивное развитие, то возможно разрешение вопроса сертификации на основе комплексного сертифицирования услуг туристских фирм, гостиниц, предприятий общественного питания и по возможности транспортных услуг, а также увеличить при этом срок сертификации с одного года до трех лет. Данный процесс позитивно повлияет на уровень оказываемого сервиса и качество услуг.

К вышеупомянутым проблемам есть предложения по их решению за основу Казахстан может взять Европейскую систему стандартизации или стандарты ВТО. Для этого можно рекомендовать следующий подход к решению данной проблемы члены КАГиР принимают четкую классификацию гостиниц и создают государственный стандарт на этой основе. Этот стандарт должен служить базой для оценки ранга (разрядности) гостиницы, который заносится в лицензию (сертификат) на право осуществления в Республике Казахстан гостиничных услуг.

В условиях будущих изменений, которые заставят поменять взгляд туристов. В Казахстане необходимо пересмотреть систему сертификации гостиничных услуг, систему классификации гостиничных услуг, а также рассматривать вопрос об улучшения

рынка туристского бизнеса в целом, так как все эти понятия – замкнутый круг. Таким образом для получения результатов по улучшению необходимо постоянное проведение мониторинга состояния гостиниц, не только связанных с проведением инспекционного контроля, но и с учетом быстроменяющихся пожеланий потребителей. Включающих в себя:

- проведение социологических опросов
- выявление существующих барьеров для открытия новых гостиничных мест, в том числе и в регионах страны [5].

На сегодняшний день качество услуг гостиниц, расположенных в регионах страны оставляют пожелать лучшего, но не стоит унывать ведь наша республика это быстро развивающиеся государство, качество сервиса в столицах нашего государство не отстает от мирового уровня.

В заключении хотелось бы отметить, что в условиях развивающегося рынка гостиничных услуг, сертификация необходима, а ее проблемы будут преследовать мир стандартов и сертификатов до ключевого момента, когда мир гостиничного бизнеса и его услуг будет эталоном качества. Сертификация гостиничных услуг является превосходным стимулом улучшения репутации на рынке конкурентов организации, а также усовершенствование качества предоставляемых услуг. Успешное прохождение сертификации может привлекать потребителей и повышать их доверие к организации и ее услугам. Применение знака соответствия служит и хорошим имиджевым шагом, например, в ходе гостиничного комплекса. Поскольку услуга — это весьма специфичный товар, в рамках сертификации подтверждается качество не только самих услуг, но и условия обслуживания при оказании этих услуг. Процесс сертификации объединяет менеджеров и сотрудников для достижения общих целей с использованием последовательных процессов. Менеджеры и сотрудники проявляют больше приверженности улучшению бизнеса.

Таким образом, специалистами органа по сертификации, в частности, могут оцениваться и широта наполнения услуги, и вежливость, доброжелательность персонала. Такая комплексная оценка деятельности по оказанию услуг направлена на достоверность и точность подтверждения соответствия качества услуг установленным требованиям. Успешно пройденная сертификация будет нести только положительные последствия.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация - главный вектор развития Казахстана».
- 2 Рахимбекова Ж. Современные проблемы сертификации гостиничных услуг Казахстана в условиях ускоренной экономической модернизации.
- 3 Балашова Е.А. Гостиничный бизнес. Как достичь безупречного сервиса / 2 изд, перераб и доп – М.В. Вершинина, 2006 год - 26 с.
- 4 Юльничева Г.Н. Гостиничный бизнес: теория, практика, перспективы для Казахстана – Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2011 – 182 с.
- 5 Смыкова М.Р. Туризм: Экономика, менеджмент и маркетинг. Учебник - Алматы: Нурпресс– 2007, с. 144.

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ПАНДЕМИИ НА СФЕРУ КИНОПОКАЗОВ

ЛЕЙМАН О. Б.

магистр, ст. преподаватель, Казахстанско-Американский
свободный университет, г. Усть-Каменогорск

МЕЙРЕМБАЕВА Р. Т.

студент, Казахстанско-Американский свободный университет,
г. Усть-Каменогорск

Одной из крупнейших отраслей, пострадавших от пандемии коронавируса, стала индустрия развлечений. Прошлой весной, когда COVID-19 вызвал повсеместное закрытие предприятий, сильно пострадали сферы общественного питания, туризма, а также развлечения.

Индустрия развлечений состоит из множества различных организаций, которые производят и регулируют разнообразные формы развлечений, выпускаемых и распространяемых среди широких масс. Индустрия развлечений состоит из множества подгрупп, которые создают и поддерживают основу для индустрии развлечений в целом. Эти подотрасли индустрии развлечений отвечают за предоставление широкой публике разнообразных возможностей для развлечений, включая музыкальные развлечения, массовые развлечения, развлечения в средствах массовой информации и электронные развлечения. Примерами музыкальных развлечений являются

оркестры и концертные залы, а также композиторы, вокалисты и музыканты. К массовым развлечениям относятся цирк, комедийные представления, спортивные мероприятия, исполнительские искусства, музыкальные театральные представления, концерты, парки аттракционов, торговые выставки и ярмарки. К средствам массовой информации относятся, в частности, кино, интернет, радиовещание. Электронные развлечения в основном состоят из видеоигр.

Когда в 1905 году открылись первые кинотеатры, причина их посещения была проста: посмотреть фильм. В то время у людей не было дома телевизора или VHS-плеера – их еще не изобрели. Если вы хотели посмотреть фильм, вам нужно было идти в кинотеатр [1].

К 1914 году было создано несколько национальных киноиндустрий. Фильмы стали длиннее, и доминирующей формой стало повествование, или нарратив.

Когда в августе 1914 года в Европе разразилась Первая мировая война, она нарушила динамично развивающуюся международную киноиндустрию. Pathé Frères, крупный французский производитель-дистрибьютор, сначала продавал, а затем сдавал свои фильмы в прокат кинопрокатчикам из представительств в Лондоне, Берлине, Москве, Вене, Милане, Санкт-Петербурге, Одессе и Нью-Йорке, а также в 33 других городах. Италия и Дания поддерживали динамично развивающиеся национальные кинотеатры. Американские фильмы экспортировались в Европу уже к 1909 году. Так же, как война нарушила международную торговлю, она изменила баланс сил между конкурирующими кинокомпаниями. Одним из долгосрочных последствий Первой мировой войны стало то, что киноиндустрия Соединенных Штатов вышла победителем из коммерческой схватки. Она оказывала влияние на формирование стиля и занимала киноэкраны по всему миру до конца 20-го века.

Поскольку все больше людей платили за просмотр фильмов, выросшая вокруг них индустрия была готова вкладывать больше денег в их производство, распространение и показ, поэтому были созданы крупные студии и построены специальные кинотеатры.

Первые 30 лет развития кинематографа характеризовались ростом и укреплением индустриальной базы, становлением повествовательной формы и совершенствованием технологий.

Со временем технический прогресс привел к появлению новых возможностей для домашних развлечений. И по мере того, как они менялись и развивались, менялись и причины, по которым нужно было посмотреть фильм в кинотеатре. Например, если вам

понравился фильм, и вы хотели увидеть его снова до его появления на кассетах VHS, – вам нужно было идти в кинотеатр.

В наше время, большинство людей смотрят фильмы на стриминговых сервисах, таких как «Netflix», «Кино Поиск HD», поскольку это является наиболее комфортным способом просмотра фильмов для современных зрителей в соответствии с их образом жизни.

Хороший фильм может развлекать, просвещать и вдохновлять зрителя во многих аспектах. Они могут заставить нас задуматься, сострадать, могут вдохновить нас помогать другим и делать добро для человечества и так далее, неся не только развлекательный, но и познавательный характер. Романтические фильмы напоминают нам, почему любовь важна и почему за нее стоит бороться. Криминальные и боевые фильмы предупреждают нас об опасности и негативных последствиях преступной деятельности, терроризма и войны.

В некоторых случаях фильмы могут даже пробудить чувство сопереживания у людей, которые никогда не сталкивались с войной на собственном опыте. Они могут помочь нам почувствовать сострадание за людей, живущих в охваченных войной странах, даже если мы сами никогда там не были.

На протяжении десятилетий кинобизнес не поддавался изменениям. Владельцы кинотеатров твердо придерживались традиционных норм кинотеатрального релиза. До пандемии новейший фильм киностудии должен был идти в кинотеатрах в течение 90 дней до выхода на «домашний рынок». Многие люди не будут платить за просмотр последнего фильма знаменитых студии в кинотеатрах, если они могут подождать несколько недель, чтобы посмотреть его дома по запросу на онлайн-платформах. Это способствует возникновению зачастую весьма спорных отношений со студиями, которые уже давно пытаются сократить этот трехмесячный срок цифрового окна в попытке снизить маркетинговые расходы. Возникновение стриминговых сервисов, которые позволяют пользователям смотреть сотни и сотни кинокартин одним нажатием кнопки, оказало дополнительное давление на сферу кинопоказов [2].

Все изменила пандемия – как это обычно бывает при масштабных, сотрясающих мир событиях. Кинотеатры были вынуждены закрыться, а кинопрокатчики на несколько месяцев остались без доходов. Студии изменили свои графики выпуска, отложив некоторые фильмы на следующий год и отправив другие на стриминговые сервисы. События, которые еще год назад были немыслимы, начали развиваться с невероятной скоростью.

Многие фильмы, первоначально запланированные к выпуску с середины марта 2020 года, были отложены или отменены по всему миру, а производство фильмов также было приостановлено. Так, китайская киноиндустрия потеряла 4 миллиарда долларов к апрелю 2020 года, закрыв все свои кинотеатры в период китайского Нового года, который поддерживает киноиндустрию во всей Азии. В Северной Америке с 13 по 15 марта был самый низкий кассовый уик-энд с 1998 года.

«Восемь сотен», самый кассовый фильм 2020 года, заработал \$472,6 миллионов по всему миру. Впервые с 2007 года самый кассовый фильм года заработал менее \$1 миллиарда, и впервые самым кассовым фильмом года стал неамериканский фильм [3].

Когда кинотеатры смогли снова открыться, кинопрокатчики быстро поняли, что их переговорная сила цифрового окна резко уменьшилась. Бизнес был в корне изменен.

До введения карантинных мер в Казахстане сфера кинопоказов, по данным Госцентра поддержки национального кино (НАО «ГЦПНК»), представляла собой 102 кинотеатра с 368 залами и ежегодным оборотом средств от продажи билетов в сумме порядка 18 миллиардов тенге.

В результате введенных ограничительных мер в стране полностью закрылись крупные кинотеатры: «Еник Кебек» в г. Семей, «Silk Way», «Nomad» и «Cinema Towers» в Алматы, а также кинотеатр «Эхо» в г. Усть-Каменогорске и еще один кинотеатр в г. Шымкент.

По подсчетам RENTRAK (крупнейшая международная компания, занимающаяся измерением и исследованием в сфере индустрии развлечений), по сравнению с первым кварталом прошлого года количество показа казахстанских фильмов снизилось с 14,5% до 7,4%, общий валовой доход за 5 месяцев этого года упал с 6,5 миллиардов тенге до уровня, менее чем 4 миллиардов тенге [4].

Конечно, если вам больше не интересно смотреть фильмы на большом экране, то, наверное, не так уж и важно. Но те, кто предпочитает походы в кинотеатры как вид досуга, стремятся к их сохранению и развитию. Если отбросить личные пристрастия, кино относится к искусству, а значит, является рупором культуры. Посещение кинопоказов в кинозалах позволяет нам принимать в этом активное, коллективное и прямое участие. Производство и потребление фильмов никогда не исчезнет, но роскошь кинотеатров находится под угрозой исчезновения.

Возможно, рост популярности потоковых сервисов был неизбежен, ведь у них так много преимуществ, включая простоту и доступность множества различных фильмов и телешоу. Сейчас, когда мы вступаем в постпандемический мир, опыт просмотра фильма на большом экране, полное погружение в атмосферу зрителей и запах попкорна в воздухе – это то, чем мы можем наслаждаться снова. Сейчас есть прекрасная возможность поддержать местные кинотеатры и показать, что у кинопроката есть будущее.

Даже на фоне этого кризиса есть надежда. Нынешняя ситуация показывает, что отрасль адаптируется к современным тенденциям. Есть некоторые аспекты, которые помогут сфере кинопоказа пережить трудные времена. Например, благодаря фанатам таких кинофраншиз, как Marvel или DC, владельцы кинотеатров могут рассчитывать на то, что билеты будут продаваться и спрос не исчезнет. А также мы считаем, что идея о том, что из-за стриминговых сайтов сфера кинопоказа исчезнет, несостоятельна. Так как, кинотеатры выдержали конкуренцию с DVD. Выдержат и конкуренцию и со стриминговыми платформами.

ЛИТЕРАТУРА

1 «Краткая история кинематографа» [Электронный ресурс] - URL: <http://ispu.ru/book/export/html/7631> [дата обращения 26.11.2021].

2 «Ассоциация владельцев кинотеатров» предлагает зафиксировать в договорах цифровое окно в 3 месяца [Электронный ресурс] - URL: <https://www.kino-teatr.ru/kino/news/y2020/7-31/21936/> [дата обращения 26.11.2021].

3 «Китайский фильм «Восемь сотен» стал лидером мирового проката в 2020» [Электронный ресурс] - URL: https://forbes.kz/news/2020/09/23/newsid_234141 [дата обращения 26.11.2021].

4 «Сколько кинотеатров не пережили пандемию в Казахстане» - Айжан Тугельбаева [Электронный ресурс] - URL: <https://tengrinews.kz/cinema/skolko-kinoteatrov-ne-perejili-pandemiyu-v-kazahstane-442229/> [дата обращения 26.11.2021].

ТРЕНДЫ В ЦИФРОВИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА КАЗАХСТАНА

МУКАШЕВА А. Д.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

В 2021 году в Казахстане активно проводится цифровизация финансового сектора. Внедрены такие финансовые технологии, как онлайн-банкинг, QR-платежи, Apple Pay, Kaspi Pay, система мгновенных платежей Sunqar, цифровая биометрическая идентификация клиента и т.д. Данные системы позволяют банковскому сектору привлекать больше клиентов, получать большую прибыль, а для населения сервис и банковские услуги – становятся более удобны, просты и доступны. В данной статье рассмотрим текущие и прогнозируемые тенденции в развитии финансового сектора.

Онлайн-банкинг и банковские мобильные приложения на сегодняшний день доступны во всех БВУ РК. Данный сервис позволяет удаленно управлять своими денежными средствами, отслеживать операции по счету, оплачивать различные услуги, налоги, штрафы и т.д.

Лидирующим банком в предоставлении онлайн услуг является Kaspi Bank, технологический гигант со своей торговой платформой, платёжным шлюзом, сервисами для бронирования, госуслугами и кредитованием. Kaspi.kz – крупнейший финтех-проект, количество пользователей которого в 2020 г. составило 7 млн и продолжает увеличиваться. В 2022 г. Банк расширяет границы и выходит на зарубежный рынок. Так, запущены онлайн-торговля и финансовые сервисы в Азербайджане, приобретена украинская межбанковская платежная система Portmone Group, заключен договор купли-продажи 100 % БТА Банка Украина. Также планируется добавление новых функций, таких как музыкальный стриминг, игры, агрегаторы такси и доставка продуктов.

Kaspi Pay – приложение для предпринимателей, которое позволяет принимать оплату с помощью мобильного приложения Kaspi.kz через QR-код. Подключиться к Kaspi Pay может любой официально зарегистрированный предприниматель-ИП, а также ТОО, чья деятельность относится к сфере торговли или реализации услуг на территории РК. Можно принимать платежи Kaspi Pay и фискализировать чек в онлайн кассовом аппарате reKassa [1].

Apple Pay – система мобильных платежей и электронный кошелек от корпорации Apple. Была представлена 9 сентября 2014

года. С помощью программ Apple Pay пользователи iPhone (начиная с iPhone 6) и Apple Watch могут оплачивать покупки по технологии NFC («ближняя бесконтактная связь») в сочетании с программой Wallet. Для подтверждения платежа используется Touch ID или Face ID. Также возможно использование системы для платежей в интернете. Система доступна в 69 странах мира, в Казахстане с 2018 г.

Apple Pay Cash – сервис, запущенный компанией Apple в бета-режиме в конце 2017 года. Предназначен для перевода денег через приложение посредством обмена сообщениями iMessage. Apple Pay Cash позволяет переводить средства напрямую между пользователями с iOS 11.2 beta 2. Также пользователи смогут отправлять запросы на перевод денег, средства поступят с карты, добавленной в Apple Pay пользователя [2].

Samsung Pay – это служба мобильных платежей, разработанная Samsung Electronics, которая позволяет пользователям осуществлять платежи, используя для этого поддерживаемые телефоны и прочую технику компании. Сервис, в отличие от Apple Pay, поддерживает не только NFC-платежи, но и оплату с применением технологии электромагнитной передачи (MST), которая позволяет производить оплату с помощью терминалов, поддерживающих только карты с магнитной полосой [3]. В Казахстане бета-тестирование сервиса запущено с 29 января 2020 года. Банками-партнерами выступили: Альфа-Банк, Алтын Банк, АТФ Банк, Банк ЦентрКредит, Евразийский Банк, Fortebank, Халык Банк, Jusan Bank, Сбербанк.

Sunqar – система мгновенных платежей по номеру мобильного телефона, разработанная Нацбанком РК в 2018 г., которая позволяет проводить мгновенные платежи и переводы денег по Казахстану между клиентами разных банков-участников (АО «Банк ЦентрКредит», АО «Altyn Bank» (ДБ China CITIC Bank Corporation Limited) и АО «Евразийский Банк»).

С 1 октября 2020 г. в промышленную эксплуатацию запущен сервис удаленной биометрической идентификации на базе информационной системы «ЦОИД» (Центр обмена идентификационными данными). С помощью ЦОИД возможно получение финансовых услуг без физического посещения финансовой организации с применением технологии «распознавания лица». Удаленная биометрическая идентификация позволяет участникам финансового рынка дистанционно идентифицировать клиентов и оказывать им такие услуги, как открытие банковских счетов и депозитов, выпуск платежных карточек, кредитование. Сервис

доступен как банкам, так и страховым компаниям, профессиональным участникам рынка ценных бумаг, платежным и микрофинансовым организациям. С 9 сентября 2021 года к системе подключен новый Поставщик услуг биометрии в лице ТОО «BTS Digital».

С 7 октября 2020 года в целях разработки и внедрения универсальной платежной системы мгновенных платежей, обеспечивающей взаимодействие различных платежных решений и участников рынка (банков, платежных организаций) РГП «Казахстанский центр межбанковских расчетов Национального Банка Республики Казахстан» извещает об иницировании проекта государственно-частного партнерства «Разработка и внедрение универсальной платежной системы мгновенных платежей» [5].

В таблице 1 представлены основные тренды в финансовой отрасли экономического сектора на сегодняшний день.

Таблица 1 – Группировка финансовых сервисов и цифровых банковских технологий

| Финансовые услуги | Депозиты и кредитование | Привлечение капитала | Управление активами | Платежи и расчеты | Страхование |
|-----------------------|--|--|----------------------|--|-------------------------|
| Финтех - деятельность | Цифровой банкинг Кредитный краудфандинг | Робо-консультация Интеллектуальное формирование финансовых балансов | Краудфандинг активов | Электронные деньги Цифровые платежи и сервисы | Insurtech бизнес-модели |

В будущем планируется дальнейшее внедрение инновационных цифровых технологий.

Банковская платформа нового поколения, которая включает в себя расширенное применение искусственного интеллекта. Используя внешнюю аналитику искусственный интеллект сможет сделать финансовое управление полностью автоматическим. Уже сейчас, согласно исследованию Enterprise Strategy Group и Oracle, цифровые помощники повышают производительность труда на 36 % и позволяют выполнять финансовый анализ на 38 % быстрее [6, с. 15].

IoT (Internet of Things) позволяет управлять и отслеживать использование лизинговых активов, предоставляет «Умное» страхование для розничных клиентов (медицина, автокредитование), Smart Home + Daily Shopping: заказ продуктов, оплата коммунальных счетов, подписка на телевизионный контент и т.д.

Антифрод или борьба с мошенничеством, контролирует внешние и инсайдерские угрозы. Данная система выявляет:

- признаки использования пластиковой карты клиента третьим лицом;
- признаки т.н. «дропперов», исходя из характера поступлений и операций в Интернет-банке и банкоматах;
- фиктивные зарплатные проекты (кредиты, обналичивание);
- несанкционированные расходные операции по счетам клиентов и пластиковым картам клиента;
- ошибки в параметризации программ бонусирования по пластиковым картам, которые ведут к «накруткам» и ущербу;
- схемы обналичивания денежных средств, в т.ч. с использованием Интернет-банка и пластиковых карт;
- злоупотребления при проведении конверсионных операций как по физическим, так и юридическим лицам;
- несанкционированное подключение Интернет-банка к счетам клиента и выпуск пластиковых карт без ведома клиента;
- несанкционированное увеличение лимитов по кредитным картам и т.д. [7].

Увеличение и расширение крипторынка. Новое поколение криптовалют получит целый набор полезных функций, к примеру:

- прием в центральных банках, БВУ и финансовых институтах;
- соответствие ESG-повестке, т.е. использование для майнинга более чистых источников энергии;
- использование для смарт-контрактов, заверение юридических документов, проведение выборов, налогообложения и государственное применение [8].

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Официальный сайт Kaspi.kz [Электронный ресурс]. – URL: <https://kaspi.kz/> [дата обращения 28.11.2021].
- 2 Официальный сайт компании Apple [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.apple.com/ru/apple-pay/> [дата обращения 28.11.2021].
- 3 Свободная энциклопедия Samsung Pay [Электронный ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Samsung_Pay [дата обращения 28.11.2021].
- 4 В Казахстане запущена система мгновенных платежей по номеру мобильного телефона [Электронный ресурс]. – URL: https://www.kt.kz/rus/science/_1377880248.html [дата обращения 29.11.2021].

5 Официальный сайт Казахстанского центра межбанковских расчетов Национального Банка Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.kisc.kz/sections/novosti> [дата обращения 29.11.2021].

6 Emerging Technologies: The competitive edge for finance and operations Enterprise Strategy Group и Oracle. – Февраль 2020 г. – 47 с.

7 Искусственный интеллект в банках [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.tadviser.ru/index.php> [дата обращения 30.11.2021].

8 «2022-й будет годом блокчейна». Saxo Bank об эволюции крипты в будущем [Электронный ресурс]. – URL: <https://quote.rbc.ru/news/article/619f9e4b9a7947a55b7fcd18> [дата обращения 30.11.2021].

PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ECONOMY AS A RESULT OF PANDEMIC

SUMAREVA E. E.

Master of Economics, senior lecturer, Department of Business,
Kazakh American Free University, Ust-Kamenogorsk

The article provides statistical information on the national economy of Kazakhstan, comparative characteristics of indicators of the development of business activity in the country and economic growth in the pre-pandemic and post-pandemic periods. The article provides a description of government programs supporting the development of business participants, the problems of financial market participants and the adjustments that the pandemic has introduced into their activities.

The coronavirus pandemic has affected all areas of activity and society, but it has had the most striking impact on the financial labour market. Many enterprises did not survive the crisis period, many employees left to seek earnings in remote work in order to take advantage of government support measures, and practically collapsed the labour exchange.

Sharp compression of sales markets and rupture of supply chains, cancellation of air flights and restrictions on free movement of people, sharp and mass transition to self-isolation provoked huge losses in the sphere of business in different sectors. Enterprises in various industries suspended the implementation of capital-intensive investments, and switched to more budgetary options; devaluation of the tenge, which was triggered by a sharp drop in oil prices, reduced demand for base metals, negatively affected the solvency of the population and many businesses,

began to develop and implement anti-crisis measures, having revised the strategic development plan [3, p. 41].

At present, when the situation in the world and the country is unstable, the recovery and diversification of the economy will be much harder without large-scale investments. Therefore, the state has decided to implement projects less at the expense of budgetary funds, and to focus on creating the necessary conditions for investors: improvement of the investment climate in the country, development of «soft» and physical infrastructure, competent monetary policy.

Innovations themselves are the engine of the process. They will always and everywhere be the main impetus for development in any sphere of activity of organizations, be it services or production of goods. Innovations extend the life cycle of products, providing them with competitive advantages in the market, thus increasing sales growth. Innovation in Kazakhstan significantly contributes to the development of the private sector in the country, and through this, a diversified and competitive state economy is built.² Whether one considers an organization or a country, the influence of the external environment on them is inalienable. The country adjusts to foreign standards. In our time, it is digitalization and maximum optimization, which implies constant updating of product features, adding new ones, creating some latest features in products for maximum ease of use, efficient and long-term operation, etc. The main advantage of external influence is motivation to reach a new level in the economy. Many innovative grants are opened in Kazakhstan to stimulate productive innovation. Working places are created, training is carried out, and specialists can develop very different ideas and bring them to the final result, thus developing the sphere of innovations inside the country.

Also investors themselves build high-tech enterprises in our country, due to which there is a transfer of technology and the number of students and scientists who are directly related to the applied and fundamental science increases in the country.

If we talk about the demand, which is the reason for the development and introduction of new technological solutions, it is higher than ever. And the first main demand is for high-speed Internet, chatbots, blockchain, artificial intelligence supplemented by virtual functions, and so on to infinity.

Translated with www.DeepL.com/Translator (free version)

And in October 2021, oil showed a stable price growth rate, rising by 7.5 %, compared with the figures for September. Analysts at the largest investment banks have significantly improved their forecasts. For

example, Golden Sachs, expects demand for Brent to reach pre-demand levels of 100mbpd.

Kazakhstan stock market (KASE Index) showed growth of almost 11 %. The growth was mainly due to shares of Kcell and Kazatomprom. In October, yields on the country's money and bond markets showed improvement, and the yields on the NBK's semi-annual notes rose to 9.7 % amid expectations for a base rate hike.

KazTransOil shares, up 2.1 %, continued to recover after the dividend cut-off. The main growth came from the domestic market and Munaitas and Kazakhstan-China pipeline systems. KEGOC rose 1.2 %, while Kaspi. kz. – 37 %, which is a record [1].

However, not everyone can boast of such growth rates. Many businesses were able to safely survive the lockdown, and since the beginning of the year there has been an increase in the number of businesses that temporarily suspended operations in the country. Of the 340,000 registered companies, 120,000 are not operating. According to statistics, of the total number of such companies, the share of small businesses was 99.9 %. They proved to be the most susceptible to the stress of the crisis. In the first year of the pandemic, the statistics grew and the number of such enterprises increased by 19 %; in January-October 2021 it continued to grow to 15 %.

According to national statistics, a third of all companies that took such measures were trade organizations – 29.3 %. Also, a large share among the inactive belongs to construction firms – 19 %. And 10 % are enterprises providing various types of services. At the first stage of the quarantine, under the restrictions were also companies that required the physical presence of an employee with clients. The number of LLPs under liquidation for January-October 2021, amounted to 5.4 thousand units. In the majority, these are companies in the field of construction and trade [1].

In order to smooth the edges, the State provided tax breaks to more than 700,000 entrepreneurs, deferred loan payments of 9.3 billion tenge from more than 540 small and medium-sized businesses, and allocated 1 trillion tenge for concessional lending. The programme to replenish working capital in the hardest-hit sectors of the economy was expanded, with a total programme amounting to KZT800 billion, subject to an extension until the end of 2021, with coverage extended [1].

In the investment sphere, in spite of the given situation, small business has steadily functioned and continues to develop. However, in order to help businesses in crisis in search of free finance, exchange instruments were created, which at the moment are not particularly popular, but one of the most famous, the exchange of the Astana International Financial Center – Astana

International Exchange – this summer launched the «Regional Share Market Segment». With this, companies will be able to issue shares on the AIX exchange. For them, the requirements have been somewhat relaxed in terms of securities placement, which will make it possible to obtain funds on more favorable terms than in banks. And bonds will be placed on crowdfunding platforms, with the help of this platform any Kazakhstani can invest in these securities, and the business can be financed on good terms.

As many businesses have gone online, free educational courses have been created to help promote and market their business remotely. Some of the many examples are the connection of online payments, online accounting, access to marketplaces and delivery settings, which are still in place today, while businesses are now operating quite normally offline, due to the relaxation of quarantine [2, p. 36].

At the moment, the work on concessional lending to small and medium-sized businesses continues through such projects as: «Business Road Map 2025», «Employment Road Map», «Economy of Simple Things», «Yenbek» program, and the preferential loan program of the National Bank to replenish working capital.

At the end of the first half of the year, under two programs «Business Road Map 2025» and «Economy of Simple Things» subsidies were granted to over 12,447 projects worth 441 billion tenge and guarantees were provided for 10,788 projects worth 187 billion tenge.

Thus, the pandemic has made some adjustments in the development of business activities in the country, affecting the population and business activities both positively and negatively. In this regard, the Covid-19 triggered new innovations, which in turn provided new opportunities.

REFERENCES

- 1 Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan [Electronic resource]- URL: <https://stat.gov.kz/> (date of reference: 20.11.2021).
- 2 Kazakova N.A. Financial environment of entrepreneurship and entrepreneurial risks: textbook. - Moscow : INFRA-M, 2020. - 208 с.
- 3 Rikhtikova N.A. Analysis and risk management of the organization: textbook / M. : INFRA-M, 2019. - 248 с.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

ТАХТАЕВА Р. Ш.
докторант, 2 курс, «Экономика» ББ,
Alikhan Bokeikhan University, Семей қ.

Қонақжайлылық индустриясы жұмыспен қамтуды реттеушілердің бірі болып табылады. Жыл сайын осы салада 3 миллионға жуық жұмыс орны құрылады. Мысалы, Еуропалық одақтың жұмыс орындары нарығында туризм 13 % алады. Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) деректері бойынша әлемдік туристік жүйеде 130 миллионнан астам адам жұмыс істейді, ал мұнда бір жұмыс орнын құру экономиканың өнеркәсіптік секторына қарағанда шамамен 20 есе арзан.

Қызмет көрсету секторында жұмыспен қамтылған халықтың 20 %-дан 50 %-ға дейін жұмыс істейтін туристік тұрғыдан дамыған елдердің (Испания, Тунис, Италия, Греция, Франция, Австрия) мысалдары үш жаңа кәсіптің, әдетте, (әсіресе жастар үшін) екеуі туристік салада туындауы мүмкін екенін көрсетеді.

Бүкіл әлемде туристік бизнес үшін кадрлар даярлауға көп көңіл бөлінеді. ДСҰ мәліметтері бойынша, 90-жылдардың басында Еуропада туристік профильдегі 105 жоғары және 139 орта оқу орындары, Америкада – сәйкесінше 6 және 17, Азия мен Тынық мұхиты аймағында – 13 және 35 болды. Туризм саласы үшін кадрлар даярлайтын оқу орындарының көбі Ұлыбританияда – 37, Испания мен Италияда – 28, Францияда – 22; Америка құрлығында Канада – 25, АҚШ-та – 22 және Чили – 12, ал Азия – Тынық мұхиты өңірінде – Австралия – 16, Қытай – 6, Филиппин – 5 және Жапония – 4 ерекшеленеді [1].

Туризм мамандары АҚШ-тағы Корнель университетінде (Cornell-University), Швейцариядағы Халықаралық қонақ үй менеджменті институтында (Institut de Managment Hotelier International), Австриядағы Вена экономикалық университетінің Туризм институтында (Institut fur Tourismus und Freizeitwirtschaft) туристік және қонақ үй менеджменті саласындағы білім беру бағдарламаларының жоғары сапасын ерекше атап өтеді.

Мысалы, Ресейде Бүгінде туризм үшін кадрлар даярлау бойынша 70-тен астам ірі мемлекеттік және жеке оқу орындары жұмыс істейді.

Қазақстанда туризмнің дамуын тежейтін күрделі проблема әзірше туристік кадрларды даярлау жүйесінің тиімсіздігі болып табылады. 1992 жылға дейін Қазақстанда да, бұрын КСРО құрамына кірген барлық республикалардың аумағында да нарық жағдайында жұмыс істейтін туристік және қонақ үй құрылымдарының мамандарын даярлау тәжірибесі болған жоқ. Сондықтан республиканың туризм менеджерлерін даярлайтын бірінші жоғары оқу орындарында оқу жоспарларын, бағдарламаларын құрастыру, бүкіл оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру негізінен эмпирикалық жолмен, жеткілікті ғылыми негіздемесіз жүзеге асырылды, туризм индустриясын дамытудың әлемдік тәжірибесі қызметкерлердің кәсіби білімі - кәсіпорынның табысты жұмысының міндетті шарты екенін көрсетеді.

Қазақстандағы туризм саласы үшін кадрлар даярлау жүйесін дамытудың қазіргі жай-күйі болашақта саланы тиісті біліктіліктің қажетті жұмыс күшімен толық көлемде қамтамасыз етуге мүмкіндік бермейді. Туризмді дамытудың қазіргі кезеңінде, ол сенімді қарқынмен дамып келе жатқан кезде, жоғары білікті кадрларды даярлауға ерекше назар аудару қажет [2].

Әлемдік экономиканың жедел даму қарқыны және туристік білім берудің оқу-әдістемелік базасының тиімділігін арттыру талаптары кадр әлеуетінің біліктілік құрылымының озық қарқынын қамтамасыз ету және мазмұнын тереңдету проблемасын алға тартады. Бұл кадрларды даярлау және біліктілігін арттыру жүйесінен осындай функцияларды іске асыруды талап етеді:

- кадрлардың нақты біліктілігі мен әрбір жұмыс орнында қызметті тиімді және сапалы жүзеге асырудың біліктілік талаптары арасындағы сәйкессіздікті анықтау, әрбір орындаушыны осы сәйкессіздікті жою жолдарын іздеуге ынталандыру;
- кәсіби жарамдылықты және келешектілікті қамтамасыз ететін оқыту нысандарында біліктілікті арттыру үшін кадрларды іріктеу;
- ұйымдардың кадрларды уақтылы даярлауға және қайта даярлауға экономикалық мүдделілігін қамтамасыз ету;
- біліктілікті арттыру үдерісіне қатысатын барлық тараптардың іс-әрекеттерін тиімді үйлестіру үшін қажетті ұйымдастырушылық жағдайлар жасау.

Мысалы, егер шығу туризмі басым болған жағдайда, осы сала үшін кадрларды даярлауда шет тілдерін, ақпараттық технологияларды еркін меңгеру және халықаралық құқық негіздерін білу маңызды болса, онда ішкі туризмді дамыту туристік индустрия, туристік ағындарды жоспарлау, белгілі бір аймақтардың туристік

ресурстары және т.б. туралы жақсы білімді қажет етеді. Ерекше ойлайтын, тиісті салаларда кең білімі мен дағдылары бар жаңа типтегі мамандарды даярлау қажеттілігі туындайды.

Біздің елімізде туристік кадрларды даярлау және біліктілікті арттыру курстары бойынша оқу орындары жеткілікті, бірақ олардың түлектерінің білім деңгейі туризм индустриясының талаптарына сәйкес келмейді. Қазіргі уақытта Қазақстанда туризм үшін кадрларды 80-нен астам жоғары және орта оқу орындары дайындауда. Жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде туристік индустрия үшін кадрларды негізгі даярлау 10-нан астам мамандандыруды қамтитын «әлеуметтік-мәдени сервис және туризм» және «Туризм» екі мамандығы бойынша «қызмет көрсету саласы» ірілендірілген тобы шеңберінде іске асырылады.

Қазақстан Республикасында туризм үшін кадрлар даярлаумен айналысатын бейінді жоғары оқу орны Қазақ туризм және спорт академиясы болып табылады. Туризм саласы үшін жоғары кәсіптік білімі бар мамандарды даярлау бір мезгілде кәсіптік қызметтің сабақтас салаларында даярлау бағыттары бойынша мамандандыру шеңберінде басқа бейінді емес жоғары оқу орындарында іске асырылады. Барлық өңірлік мемлекеттік жоғары оқу орындарында «Туризм» мамандығы бар [3].

Орта кәсіптік білім беру жүйесінде туризм саласы үшін кадрлар даярлау мынадай қызмет түрлері: қонақ үй сервисі, қоғамдық тамақтандыру, көліктегі сервис (көлік түрлері бойынша), туризм үшін базалық білім беру бағдарламалары және жоғары деңгейдегі білім беру бағдарламалары негізінде қалыптастырылады. Сонымен бірге, саланың қажеттіліктері мен білім беру мекемелерінің ұсынысы арасындағы алшақтық сандық жағынан да, сапалық жағынан да өте маңызды болып қала береді. Бұл әсіресе білім беру базасы көп нәрсені қалайтын және дамудың қазіргі кезеңінде қазақстандық туризмнің қазіргі заманғы болмысының талаптарына сәйкес келмейтін орта арнаулы оқу орындарына қатысты.

Жоғары оқу орындары әлеуметтік-экономикалық жүйенің (қоғамның) бөлігі ретінде өз тұтынушылары мен серіктестеріне тәуелді болғандықтан, олар барлық мүдделі тараптардың ағымдағы және болашақ қажеттіліктерін түсінуі, олардың талаптарын орындауы және олардың үміттеріне сәйкес келуі қажет. Бұл жоғары оқу орнының «өмір жолын» құратын мүдделі тараптардың әртүрлі топтары. Олармен өзара тиімді қатынастар тек өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асырылады, соның арқасында университеттің құндылықтарды құру қабілеті артады.

Қазіргі уақытта сыртқы мүдделі тараптарды құру және олармен өзара іс-қимыл процесінде бірқатар проблемалар анықталды:

- тұтынушылардың (жұмыс берушілердің, студенттердің және олардың ата-аналарының) қажеттіліктерін ескеретін оқытудың жеке траекторияларын іске асырудағы шектеулі мүмкіндіктер (Фирмашілік оқытудың болмауы);

- әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты студенттердің оқуға деген ынтасының төмендігі (жатақхана алудағы қиындықтар, стипендияның төмендігі, оқу ақысының жоғары болуы);

- бітіруші кафедралар тарапынан ЖОО түлектерін «сүйемелдеу» тетіктерінің дамымауы (мансап, кәсіби өсу) ;

- ЖОО студенттері мен оқытушыларының ұтқырлығын қамтамасыз етудегі шектеулі мүмкіндіктер;

- олардың тапсырыстары бойынша зерттеулер жүргізу үшін өңір ұйымдарының шектеулі қаржы ресурстары.

Барлық осы проблемалар тұтастай алғанда білім сапасына әсер етеді, бұл өз кезегінде білім беру бағдарламаларының сапасымен, оқытушылар құрамының әлеуетінің сапасымен, студенттердің әлеуетінің сапасымен, білім беру процесін қамтамасыз ету құралдарының сапасымен, білім беру технологияларының сапасымен, білім беру жүйелері мен процестерін басқару сапасымен анықталады.

Білім беру сапасын арттыру жолдары ретінде келесі жолдарды көрсетуге болады:

- мүдделі тараптардың қажеттіліктері мен үміттерін есепке алу жүйесін құру,

- корпоративтік, Фирмашілік білім беруді дамыту,

- білім беру мекемесінде білім беру сапасының менеджменті жүйесін енгізу,

- білім беру үдерісін жүзеге асыруда заманауи ақпараттық технологияларды қолдану,

- кәсіби біліктіліктерді сертификаттау жүйесін енгізу

- қолданбалы бакалавриат білімінің жаңа деңгейін енгізу.

Жоғарыда айтылғандай, әрбір жоғары оқу орнында білім беру сапасын арттыру жолдарының бірі кері байланыс механизмі мен стратегиялық серіктестікті қамтитын мүдделі тараптардың қажеттіліктері мен үміттерін есепке алу жүйесін құру болып табылады. Бұл үшін мүдделі тараптардың өкілдері (білім комитеті, кәсіпорындар, қамқоршылық кеңестер және т.б.) ЖОО-ның сапа және Даму стратегиясы саласындағы саясатты әзірлеуге тартылады.

Университеттің саясаты мен стратегиясы қызметтің барлық бағыттары бойынша жүзеге асырылады және барлық мүдделі тараптардың бүгінгі және болашақ қажеттіліктері мен үміттерін ескере отырып түзетіледі. Ұсыныстарға сәйкес талдау нәтижелері елдегі және шетелдегі жетекші университеттердің мақсаттары мен жетістіктерімен салыстырылады. [4].

Бұл жағдайда келесі әдістерге негізделген кері байланыс жүйесі ерекше рөл атқарады:

- жұмыс берушілермен бірлесіп алқалы сараптау-талдау органдарын құру (оқу жоспарлары мен бағдарламаларының мазмұнын талдау);

- мамандық бойынша түлектердің еңбек қызметіне мониторинг жүргізу;

- түлектер мен жұмыс берушілерге, сондай-ақ конференцияға қатысушыларға сауалнама жүргізу;

- түлектер қауымдастығын құру;

- жұмысқа орналасуға жәрдемдесетін құрылымдар құру, Бос орындар жәрменкелерін және студенттік еңбек биржаларын өткізу;

- базалық кафедралар арқылы түлектерді ерте жұмысқа орналастыру және мақсатты дайындық бойынша шарттар.

Мүдделі тараптармен стратегиялық әріптестік мынадай әдістер негізінде құрылады:

- аймақтың, саланың және кәсіпорындардың даму перспективаларын ескере отырып, мамандар даярлаудың ұзақ мерзімді бағдарламаларын енгізу;

- бірлескен ғылыми-білім беру орталықтарын, зертханаларды, базалық кафедраларды, технологиялық практикаларды ұйымдастыру;

- дуалды білім беру жүйесін енгізу;

- студенттердің мақсатты дайындығын іске асыру (мүдделі тараптармен бірлесіп);

- кәсіпорындар үшін жоғары білікті кадрларды мақсатты даярлау;

- ғылыми жұмысқа «мақсатты» студенттер мен аспиранттарды тарту үшін ұйымдастырушылық, материалдық-техникалық және қаржылық қамтамасыз етуді қалыптастыру;

- алқалық сараптамалық-талдау және кеңесші органдарын құру [5].

Білім беру сапасын арттырудың маңызды бағыттарының бірі білім беру сапасын басқару жүйесін енгізу болып табылады

сапа жүйесі сапаны басқару үшін қажетті ұйымдық құрылымның, рәсімдердің, процестер мен ресурстардың жиынтығын білдіреді. Осылайша, сапа жүйесі сапаны басқарудың ішкі жүйесін құрылымдық түрде қамтиды. Білім беру саласында құрылатын сапа жүйесінің мақсаты мынадай талаптармен айқындалады:

- әлемдік жетістіктердің заманауи деңгейіне сәйкес;
- ресейлік және халықаралық сертификаттау жүйелерінде сертификаттау мүмкіндігі;
- оның қызметін және тұрғын үй - коммуналдық қызметтердің сапасын тұрақты жақсарту арқылы оны тұрғын үй-коммуналдық кешенде нақты пайдалану арқылы жүзеге асырылады.

Еңбек нарығынан шығатын жұмыс күшінің ағындары қосымша сұраныстың қалыптасуына ықпал етеді. Реттелмейтін еңбек нарығы қарастырылатындықтан, туристік индустрия нарығы қажет болғанша жұтылады деп болжанады. Бұл жұмысқа орналастырылған қосымша ұсыныс, яғни еңбек нарығындағы барлық қосымша ұсыныстар емес, оның тек жұмыс істейтін бөлігі. Бұл бөлік, екінші жағынан, нарық теңдестірілген жағдайда еңбек нарығының қосымша сұранысына тең.

Туризм индустриясының еңбек нарығы жүйесінің жұмыс істеу мақсатында біз бір жылдық қадаммен дискретті уақытта қосымша сұраныс ретінде туризм индустриясының еңбек нарығының осындай сипаттамаларының теңдігіне қол жеткізуді түсінеміз. Тұжырымдалған мақсатқа сүйене отырып, «туристік индустрия нарығы» жүйесінің Шығыс сипаттамалары қосымша сұраныс пен қосымша ұсыныс болады. [6].

Жүйенің Шығыс сипаттамалары туристік индустрия нарығындағы жұмысшылардың орташа жылдық саны (SFR), осы нарыққа кіретін кадрлар ағыны және туризм нарығынан шығатын кадрлар ағыны болады.

Әр түрлі елдерде туризм үшін мамандар даярлау әр түрлі және нақты тарихи, саяси, әлеуметтік-экономикалық және басқа факторлардың әсерін көрсетеді. Қазақстанда туризмді дамыту жағдайында екі оқыту жүйесін қамтитын Кадрлық схеманы қолданған жөн:

- туристік өнімді өндіруге тікелей қатысатын кәсіпорындар үшін мамандандырылған кәсіптік даярлау;
- ұлттық экономиканың аралас салалары үшін жаппай мамандық мамандарын даярлау [7].

Үздіксіз туристік оқыту жүйесін қалыптастыру және одан әрі дамыту күш - жігерді біріктіруді және үйлестіруді, ал жекелеген жағдайларда-жұмыс істеп тұрған ұйымдардың, оқу орталықтарының, жоғары оқу орындарының, біліктілікті арттыру институттарының негізгі оқу-әдістемелік орталықтар ретінде тікелей кооперациясын, ұйымдастырушылар мен функционерлерді, мектептерді, семинарларды, оқу топтарын даярлау және қайта даярлау жөніндегі курстар желісін талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Александрова А. Ю. Туризм и культурное наследие // Межвузовский сборник научных трудов / под редакцией: Д. Е. Луконина, Т. В. Черевичко. Саратов: Изд-во Саратовского университета, 2018. С. 10-18.

2 Тахтаева Р.Ш. Состояние, проблемы и перспективы развития инфраструктуры туризма в Республике Казахстан // Общество. Среда. Развитие. 2013. № 3 (28). С.78-93.

3 Притворова Т.П., Абзалбек Е.Ж. Постиндустриальные услуги в Казахстане: оценка динамики и структуры в контексте мировых тенденций // Экономика. – 2019. – № 1. – С. 35-52.

4 Рахметулина Ж.Б., Карипова А.Т. Перспективы сотрудничества между Казахстаном и Китаем в процессе развития транспортного коридора Евразии // Экономические отношения. – 2019. – № 3. – С. 1615-1628.

5 Тахтаева Р.Ш., Пилявский В.П., Рици В.В. Оценка оптимального кадрового обеспечения туристского рынка по укрупненным группам туристской деятельности // Вестник Национальной академии туризма, 2013. № 4 (28). С.49-52.

6 Туристское страноведение. Центральная Европа: учебник для академического бакалавриата / под науч. ред. Ю. Л. Кужеля. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 513 с.

7 Шубаева, В. Г. Маркетинг в туристской индустрии: учебник и практикум для академического бакалавриата / В. Г. Шубаева, И. О. Сердобольская. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2019. – 120 с.

**АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНДЕРДІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ**

ТУРДИЕВА З. М.

PhD, аға оқытушы, «Бизнес және басқару» кафедрасы,
Alikhan Bokeikhan University, Семей қ.

Бүгінгі таңда отандық ауыл шаруашылық саласының, соның ішінде агроөндірістің жағдайы және болашақтағы дамуы еліміздің әлемдік нарықтағы алатын орнын анықтау өзекті де күрделі экономикалық мәселеге жатады. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылық саласы егемендік алғалы үлкен кезеңді бастан өткізді: барлық күш жігерді жұмсау арқылы өнім алуға бағытталғаннан, нарық экономикасындағы ең тиімді өндіріске дейін.

Бүгінгі таңда еліміз өзімізге қажетті азық-түліктің 80 пайызын қамтамасыз жасап отыр. Еңбек өнімділігі 2020 жылы 4 мың АҚШ долларын құрады. Биылғы 2016 жылы 20,7 млн тонна, бұл сыртқы рынокқа 9 млн тонна астықты экспортқа шығаруға мүмкіндік береді. Өндірілген астық тұрақты да жоғары сапасымен ерекшеленеді. Тұтастай алғанда қазақстан астығы 70 астам елге экспортқа шығарылады. Ауыл шаруашылық саласында өндірілген өнімдер жылдан – жылға өсу серпінін көрсетіп отыр. Соңғы 2003-2020 жж. аралығында жалпы өнірілген өнімдердің көлемі 4 есеге өсіп, 2020 жылы 2 трлн. теңгені құрады. Өсімдік шаруашылығы саласында 2003-2020 жж. кезеңінде 3 есеге 325,7 млрд. теңгеден 981,2 млрд. теңгеге дейін, ал мал шаруашылығы саласы 5 есе 207,9 млрд. теңгеден 1,0 трлн. теңгеге өсті.

Сондай-ақ 2020 жылы мал шаруашылығының өндірген өнімінің деңгейі өсімдік шаруашылығынан асып түсіп, оның үлесі 50,6 % құрады. Бұл қатынаста құрғақшылықтың болуы бірсыпыра кедергісін келтірді, бірақ тұтастай алғанда мал және өсімдік шаруашылығы салаларның өндірген өнімдері деңгей жағынан теңесіп отыр. Ауыл шаруашылығы саласының экспортқа шығарған өнімдері 2020 жылы 3 млрд. АҚШ долларыннан асып түсті, 2019 жылдың деңгейімен салыстырғанда 66 % асып түсті. Астықтың экспорты ұнды қоса есептегенде 11,1 млн тонна, бұл егемендік алған жылдар бойындағы еліміздің ауыл шаруашылық саласының дамуының нарыққа көшкендегі рекордтық көрсеткіші [1, б. 14].

Жалпы өнімнің ары қарай өсуіне жағдай туғызатын, өсімдік және мал шаруашылығы саласында болып жатқан келесі оң тенденциялары атап өту маңызды. Ғылыми негізделген астыққа арналған егістік ауданы 2017 жылы 69 % құрады-14,8 млн.га, 2020 жылы 64 % дейін

қысқарып-13,5 млн. га, ал 2016 жылы 61 % – 13,1 млн. га болды. Республика бойынша агроқұрылымдардағы малдың үлесі 2017–2020 жж. кезеңінде 18 %-дан 28 % дейін өсіп, шаруа қожалықтары және фермерлердің қарамағындағы малдардың саны 20,1 % көбейген, сонымен қатар 2017-2020 жж. аналық бастардың саны жалпы ірі қара малдар санындағы үлесі 37,2 %-дан 43,9 % көбейгенін атап өту керек. Бұл еліміздің Президенті ірі қара мал етін экспорттау әлеуетін арттыру жөніндегі тікелей тапсырмасы екенін айтуға тиіспіз. Кешенді жобалада қарастырылған аймақтар бойынша мал бордақыл

Ауыл шаруашылығы саласына инвестицияның өте аздығының теріс әсерлері:

- саланың техникамен жабдықталуы төмендігі (ауыл шаруашылық техникалық паркінің 80 % тозығы жеткен);
- егішіліктің интенсификация деңгейінің жеткіліксіздігі;
- ауылшаруашылық малдарының генетикалық әлеуеті деңгейінің төмендігі (асыл тұқымды ірі қара малдардың жалпы сандығы үлесі 8 %, ал мал шаруашылығы дамыған мемлекеттерде бұл көрсеткіш 40–50 % шамасында);
- ауылшаруашылық малдарының өнімділігінің аздығы (бүгінгі таңда етке союға жіберілетін ірі қара малдардың тірідей салмағы 310 кг, ал әлемдегі стандарт бойынша 500–520 кг [2, 217 б.].

Ауыл шаруашылығы өндірісіндегі жоғарыдағы көрсетілген экономикалық мәселелерді шешу үшін 2019 жылдың ақпан айында «Агробизнес-2020» бағдарламасы қабылданды, мұнда мемлекеттік қолдаудың жаңа инструменттері қарастырылған: инвестициялық субсидия түрі, займдарға кепілдік беру және сақтандыру, несиелі және лизинг бойынша ставка пайыздарын субсидиялау, ЕДБ қаржыландыру, сонымен қатар өсімдік шаруашылығында міндетті сақтандыру механизмін жетілдіру шаралары және мал шаруашылығында сақтандыруды енгізу. Сондай-ақ ауыл шаруашылығы саласында қазіргі кезде қолданылып жүрген мемлекеттік қолдаудың механизмдерін жетілдіру көзделген.

Ауыл шаруашылығы саласында субсидиялаудың механизмдері:
1 Өсімдік шаруашылығында:

- ауыл шаруашылық дақылдарын өсіруде тамшылап суғаруды қолданғанда субсидиялаудың нормативін дифференциалау;
- бақтар мен жүзімдіктер алқабын жасауда тамшылап суғару жүйесін қолданудағы шығындарын субсидиялау;

- осының нәтижесінде елімізде 2020 жылы тамшылап суғару жүйесінің ауданы 31,9 мың га жетті, бұл 2015 жылдың (713 га) деңгейімен салыстырғанда 45 есе көп

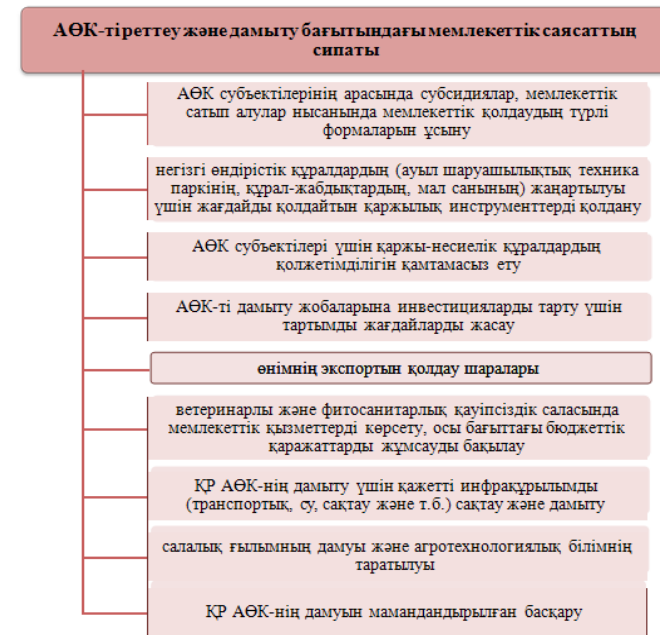
2 Мал шаруашылығында:

- субсидиялау 1 аналық басқа 4500 теңге, шаруа қожалықтары мен фермерлерге жетіспейтін жемшөпті алуға мүмкіндік берді, себебі барлығы қажетті жемшөпті өздері өндіруге мүмкіндігі жоқ. Аталған шаралар еліміз бойынша ірі қара малдардың жалпы санының өсуіне алып келді. Селекция және мал тұқымдарын асылдандыру жұмыстарына 2020 жылы асыл тұқымды және сүтті бағыттағы аналықтардың әр басына 14000 теңгеден шамасында субсидия берілді. Ал 2016 жылы аталған механизм қой шаруашылығына енгізілді: әр бас аналыққа 1500 теңгеден берілді. Ауыл шаруашылығы өндірісін мемлекеттік қолдаудың жаңа механизмі енгізілуде.

АӨК субъектілерін қаржылық сауықтыру мақсатында бағдарламамен қарастырылған 300 млрд.тг [3, б.280].

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылығы саласын ғылыми түрде әлемдік инновациялық жетістіктерді қолдану арқылы жетілдіру уақыт талабы және оның маңыздылығы арта береді. Ауыл шаруашылық дақылдарын терең өңдеу арқылы сапалы азық-түлік тағамдарын даярлауға қол жеткіземіз және олардың бәсекеге қабілеттігін арттыра аламыз.

Жалпы аграрлық секторда саясатты қалыптастыру ұлттық стратегиялық жоспарлаудың маңызды шарты болып табылады. Бүгінгі таңда АӨК дамуын реттеу және қолдау бағытында жүргізілетін мемлекеттік саясат төмендегі сызбада келтірілген сипатта жүзеге асырылады (1 сурет) [3].



Сурет 1 – ҚР АӨК-ті реттеу және дамыту бағытындағы мемлекеттік саясаттың сипаты
Ескерту – Мәліметтер [17] негізінде есептелген.

Бүгінгі таңда, елдің агроөнеркәсіптік кешенінде жүзеге асырылып жатқан негізгі бағдарлама болып «Агробизнес-2020» бағдарламасы табылады. Бағдарламаның басты мақсаты – елдің агроөнеркәсіптік кешенінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жағдай жасау. Бұл бағдарлама 2000-шы жылдардан бері қабылданып келе жатқан бағдарламалар саясаттарының бағытын жалғастырушы болып келеді [3]. Аталған бағдарламаға сәйкес ауыл шаруашылығын дамыту бағыттары:

- өсімдік шаруашылығында – диверсификация және озық технологияларға, жерлерді рационалды қолдануға өту, қордағы 6,8 млн. гектар жерлерді айналымға тарту, 60 мың гектар суармалы жерлерді қайтақалпына келтіру негізінде өндіріс көлемдерін арттыру;

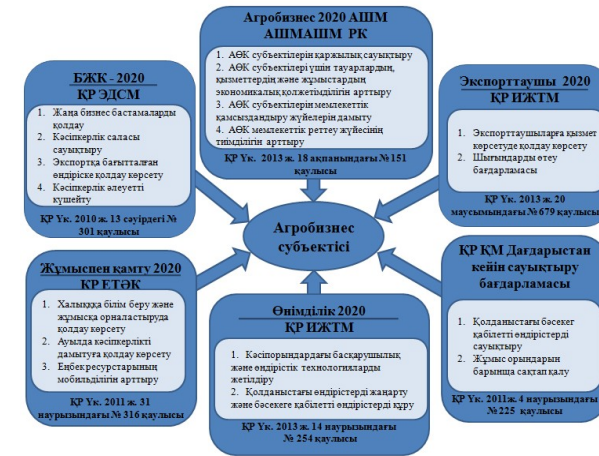
- мал шаруашылығында – ірі қара мал етінің экспорттық әлеуетін жоғарлату және ет шаруашылықтарының дамуын ынталандыру. Мал шаруашылығының дәстүрлі салаларын дамыту үшін мал азығын

өндіруді дамыту бойынша және азып кеткен жайылымдық жерлердің қайта қалпына келтірілуі мен суландырылуы бойынша шаралар қабылданады. 20 млн. га жайылымдарды суландыру жоспарлануда;

- өнімді өңдеу саласында – техникалық және технологиялық қайта жабдықтау, өнім сапасының халықаралық стандарттарына өту, тауарлар түрлілігін кеңейту, экономикалық одақ бойынша басты сауда серіктестерімен бәсекелестік үшін тең жағдай жасау. Бұл тұрғыда сүт өнімдерінің өндірісіне, қант қызылшасынан қантты өндіруге субсидиялаудың көлемін екі есе арттыру жоспарланып отыр [4, 154 б.].

Елімізде жүзеге асырылып жатқан шаралардың тағы бір ерекшелігі болып ауыл шаруашылықтық өнімдердің өңделу кәсіпорындарын қолдаудағы маңызды шаралар табылады. Себебі, осы салалардың дамуының төмен деңгейі жалпы агроөнеркәсіптік кешеннің тежеуші ретінде қарастырылады [5, 126 б.]. Жоғарыда аталған бағдарламалар мен жеңілдетілген несиелерге (техникалар мен құрал-жабдықтардың жеңілдетілген несиесіне) ауыл шаруашылықтық өнім өндірісінің кәсіпорындары да талаптануы мүмкін.

Сонымен қатар, елде АӨК-ге қаржылық қосымша көмек көрсету, өсімдік және мал шаруашылықтарындағы өндірушілерді сала бойынша субсидиялау (инвестициялық субсидиялар, несиелер мен лизинг бойынша пайыздық қойылымды субсидиялау, өндірістік шығындарды, жемшөпке, ветеринарлық дәрі-дәрмектерге, жанар-жағармайға, таңдаулы тұқымдар мен асыл тұқымды малды сатып алуға кеткен шығындарды субсидиялау) мен несиелеудің көптеген бағдарламалары («Сыбаға», «ірі қара мал етінінің экспорттық әлеуетін арттыру», «Құлан», «Алтын Асық», ауыл шаруашылықтық өнім өндірушілерді жеңілдетілген несиелеу, АӨК субъектілері үшін мемлекеттік қолдаудың Бірегей картасы (2 сурет)), мастер-жоспарлар (өңдеу өнеркәсібін дамыту және т.б. бойынша) жүзеге асырылуда.



Сурет 2 – ҚР АӨК субъектілерін мемлекеттік қолдау шаралары Ескерту – Мәліметтер [21] негізінде есептелген.

Сонымен, елдің өңдеу өнеркәсібі үшін шикізатпен қамтамасыз етілмеу, шикізатты дайындау, тасымалдау және сақтау жүйелерінің дамымағандағы мен технологияларды сатып алу үшін қаражаттың жетіспеушілігі сипатты болып келеді. Аталған мәселелер оңтайлы шешімдердің қабылдануын талап етеді. Себебі, ауыл шаруашылықтық өңделген өнімдердің жетіспеушілігін елдің ішкі нарығында азық-түліктік тауарлардың импортымен толықтырылады. Бүгінгі таңда елде тұтынылатын азық-түліктік өнімнің 40 %-ы импорт есебінен қанағаттандырылып отыр [6, 40 б]. Бұл жағдай елдің азық-түліктік тәуелсіздігіне қауіп төндіруде.

Жоғарыда аталып кеткен мәселелермен қатар ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау деңгейінің төмендігі мәселесі де елдің агроөнеркәсіптік кешенінің күрделі мәселелерінің бірі болып табылады. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметтері бойынша ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау көлемінің өндірілген ауыл шаруашылықтық өнімнің жалпы көлеміне қатынасы Беларусьта 18 %-ға жуық, Ресейде – 6 %, ал Қазақстанда бұл көрсеткіш 4 %-ға тең. Бұл елдің ауыл шаруашылығы саласына кері әсер етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Коровкин В., Сучкова Н. Развитие импортозамещения – основа обеспечения продовольственной безопасности // Мир агробизнеса. 2015. № 1. 14-17 б.
- 2 Амадаев А. А., Расумов В. Ш., Амадаев А. А., Юсупова А. Ш., Рахмаева А. А. Региональные инновации, путь развития агропромышленного комплекса Чеченской Республики // Молодой ученый. – 2019. – №16. – 217-220 б.
- 3 Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2018 – 2020 жылдарға арналған «Агробизнес-2020» бағдарламасы 18 ақпан 2018 жыл.
- 4 2017-2019 жылдарға арналған «Үдемелі индустриялық-инновациялық даму» бағдарламасы туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығы.
- 5 Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамыту жөніндегі 2017-2019 жылдарға арналған бағдарламаны бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 қазандағы № 1052 Қаулысы.
- 6 Сидоренко В., Михайлушкин П. Продовольственная безопасность в современном мире // Международный сельскохозяйственный журнал, №2, 2017 40-41 б.
- 7 С.Митин Необходима технологическая модернизация сельского хозяйства // АПК: экономика, управление 2017, №9. – 2-5 б.
- 8 Ахметов Қ.А. MS Excel-де бизнес-шешімдер қабылдау // Оқулық, ҚР БҒМ ұсынған. - Алматы: «Агроуниверситет» баспаханасы, 2015. – 317 б.
- 9 Белгібаев.Қ. Ауыл шаруашылық экономикасы. Алматы 2018
- 10 Мырзақелді К. Нарыққа өту кезіндегі Қазақстан ауыл шаруашылық кәсіпорындарының қалыптасуы мен дамуы. Алматы, 2019.

ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

ФИЛАТОВА П. О.
 магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
 БАДАНИНА М. А.
 ст. преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

Можно выделить, а также назвать, одну из важнейших гарантий, где гражданин имеет право свободно заниматься предпринимательской деятельностью, этот факт признается государством. Это прописано Конституцией Республики Казахстан, где рядом находится основные права личности, и также закреплено право на свободное использование своих способностей и имущества для предпринимательской и иной не запрещенной законом экономической деятельности. Данное право дает гражданам воплотить предпринимательскую инициативу, и на свой страх и риск реализовать предприятие [1].

Владимир Даль писал: «Предприниматель, это человек предприимчивый, смелый, отважный, готов на риски». Сама предпринимательская функция, включает в себя, дела частного делового человека. Но все мы знаем, что не каждый деловой человек будет являться предпринимателем, просто открыв дело. Предприниматель он должен обладать такими качествами, как, талантом управления, великолепный ум, постоянство в деле.

Права на занятие предпринимательской деятельности, оно исходит из конституционных прав и свобод гражданина. Конституция нашего государства, дает каждому человеку право на полную свободу в сторону своего имущества, и дает право гражданам, самим распоряжаться своим имуществом в предпринимательской, экономической деятельности. Элементом конституционного принципа экономической свободы – свободное осуществление предпринимательской деятельности.

Принцип свободы предпринимательской деятельности, говорит нам, что каждый вправе выбирать любой способ осуществления экономической деятельности. Каждый гражданин, наделен правом осуществлять в любом виде предпринимательскую деятельность, он может сам быть наемным работником, или нанимать людей, и быть индивидуальным предпринимателем, также он наделен правом для участия в коммерческой организации.

В предпринимательской деятельности мы часто сталкиваемся с недобросовестной конкуренцией, нарушения прав граждан, их

свободы, нарушение в сторону безопасности государства, а иногда может и подвергнуться жизнь и здоровье граждан, чтобы не было подобного, для защиты основы конституционного строя, закон предусмотрел ограничение свободы предпринимательства.

Право включающее себя занятие предпринимательской деятельности, входят элементы, которые занимаются охватом свободной организацией предпринимательской деятельности. Виды предпринимательской деятельности, включает в себя, предоставление каких-либо услуг, производство, или же торговлю (коммерцию). Гражданин имеет право, осуществлять индивидуально, самостоятельно свою предпринимательскую деятельность, но также ему предоставляется право, осуществлять предпринимательскую деятельность в коммерческой организации. Но не стоит забыть, что в законе есть некоторые ограничения осуществление предпринимательской деятельности [2].

К незаконным осуществлением предпринимательской деятельности, относится, деятельность без регистрации, или было осуществлено без лицензии, или были нарушены условия лицензии. Если гражданин осуществлял свою предпринимательскую деятельность незаконно, то он может быть привлечен к уголовной ответственности, если в ходе этого был причинен какой-либо крупный ущерб государству, или иным лицам.

Предпринимательской деятельность может заниматься только дееспособное лицо, это прописано в Гражданском кодексе Республики Казахстан.

На коммерческую организацию, возлагается требование государственной регистрации. Которая необходима для контроля за предпринимательской деятельностью, обеспечение интереса их кредитора, и для записи учета предпринимателей.

Есть несколько видов деятельности, которые осуществляются только на основании лицензии, которое дает право осуществлять предпринимателю определенный вид деятельности на определенных условиях [3, с.147].

Лицензия, это деятельность государства в лице лицензирующих органов по выдаче, приостановлению или аннулированию лицензий, а также по осуществлению надзора за соблюдением их условий. Выдача лицензии подлежит, только для тех видов деятельности, что прописаны в законе.

Правовой статус предпринимателей, включает в себя права и обязанности, что образуют предпринимательские отношения.

Право предпринимателя, отображает правовые основы принципов свободы в предпринимательстве, и прикрепляет права субъектам.

Права предпринимателей определяются принципами, включающие экономическое пространства, полная свобода в перемещение товаров, услуг, финансовых средств, поддержка конкуренции, свобода экономической деятельности [4, с.362].

Каждый предприниматель имеет право на возможность введения той предпринимательской деятельности, которой он желает, также же каждый предприниматель имеет правовое положение не смотря на место регистрации или нахождения. Отличие индивидуальных предпринимателей от коммерческой организации, в том, что индивидуальные предприниматели имеют право выбрать любое место жительства, а коммерческая организация, любое место нахождения создаваемого ими юридического лица.

Принцип свободы экономической деятельности, указывает нам, что каждый предприниматель, имеет право сам указывать стоимость, цену на товар или услугу. Но есть ограничения, предприниматели не могут самостоятельно устанавливать цены на продукцию и услуги естественных монополий, уровень цен которых регулирует государство [5, с.75].

Коммерческие организации, они могут осуществлять разные виды деятельности, но ограничения определенны законом в предметах, целях деятельности, должны быть определены в учредительных документах организации.

Следующее право предпринимателей, это право собственности имущества, включает сюда землю, денежные средства, здание, оборудование, природные ресурсы, сырье, материалы, все то имущество, что необходимо для предпринимательской деятельности, предпринимателям. Право предпринимателей дает доступ на всем рынке на тот или иной товар, наравне с другими предпринимателями [6, с. 89].

Республиканский закон дает ограничения в правах предпринимателей на обеспечение безопасности, для защиты здоровья и жизни людей, также охраны природы и культурных ценностей.

При осуществлении своих прав предприниматели пользуются различными видами ресурсов, которые принадлежат на праве собственности другим лицам, включая государство [7, с. 14].

Правомерность поведения предпринимателей, устанавливаются обязанностями, предписаниями правомерности поведения

предпринимателей, которые устанавливают правовые требования и запреты [8, с. 42].

Правовое требование включает в себя, указание на то, или иные действия, который предприниматель должен совершать в интересах лица, группы лиц либо государства в целом. Правовые запреты, это установленные для предпринимателя пределы своих прав, для воздержания его совершения тех или иных действий [9, с. 17].

Обязанности для предпринимателей прописываются в гражданском праве, включают элементы гражданско-правового отношения.

Выделяются две стадии обязанностей предпринимателей [10, с.38]:

1 Подготовка к предпринимательской деятельности.

На этой стадии ведется регистрация предпринимателей, на которой выдается получение лицензии, допуска, или иного необходимого разрешения. Также на этой стадии проводятся подготовки бухгалтерского учета, статистическая и финансовая отчетность, проводятся также постановка предпринимателя на налоговой учет.

2 Производство товаров и оказание услуг.

На предпринимателей возлагается обязанность на выполнение требований для регулирования предпринимательской деятельности, которой регулируется выполнение обязательств по сделкам.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Конституция Республики Казахстан.
- 2 Гражданский кодекс Республики Казахстан.
- 3 Закон «О предприятиях и предпринимательской деятельности».
- 4 Лебедев К.К. Хозяйственное право: Учебник. М., 1996 г.
- 5 Коммерческое право: Учебник/ А.Ю. Бушев, О.А. Городов, Н.С. Ковалевская и др.; под ред. В.Ф. Попондопуло, В.Ф. Яковлевой. – СПб., 1998 г.
- 6 Гражданское право. Часть 1. Учебник / Под. ред. Е.А. Суханова. М., 1998 г.
- 7 «Предпринимательство» Под редакцией Горфинкеля В.Я., Поляка Г.Б., Москва, Юнити, 2001.
- 8 Герчикова И.Н. «Регулирование предпринимательской деятельности», Москва, Консалтбанкир, 2002.
- 9 Муравьев А.И. «Предпринимательство», Санкт-Петербург, 2001
- 10 «Основы предпринимательской деятельности» Под редакцией Власовой В.М., Москва, Финансы и статистика, 2000.

ЭКОСИСТЕМА СТУДЕНЧЕСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА – НЕОБХОДИМОСТЬ И РЕАЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА РАЗВИТИЯ

ШЕРИМОВА Н. М.

магистр экономических наук, заместитель декана по научной работе,
Факультет экономики и права, Торайгыров университет, г. Павлодар

Современный уровень развития Республики Казахстан ознаменован расширением процессов цифровизации, разработкой и внедрением инноваций во всех сферах деятельности. Конечным итогом изменений, осуществляемых в экономической политике страны, должно стать создание гибкой, прогрессивной инновационной экономики, масштабно изменяющей экономические основы деятельности республики. Эти процессы подразумевают приобретение новых профессиональных качеств, таких, как повышение образовательного уровня, инновационного и экономического процесса, высокой технико-технологической культуры, способности к смене профессии и эффективному использованию своей способности к труду. Новая экономика требует специалистов, которые могут работать с инновационными технологиями в изменяющихся внешних и внутренних условиях, заставляющих работника оценивать проблемную ситуацию и принимать ответственные решения.

Одним из эффективных вариантов разрешения данных проблем является масштабное вовлечение студентов в предпринимательскую деятельность. Студенческая предпринимательская инициатива может стать одним из ключевых факторов, с помощью которой можно повысить уровень инновационности казахстанской экономики.

На решение этой задачи нацеливает создание с 2017 года проекта «Экосистемы студенческого предпринимательства». Проект направлен на трансформацию 8 (восьми) классических региональных учебных заведений в предпринимательские, развитие предпринимательского сообщества в 4 (четырёх) регионах Республики - Актюбинской, Павлодарской, Карагандинской и Костанайской областях, а также развитие предпринимательских навыков у обучающихся. Основателями проекта являются Школа предпринимательства и инноваций Алматы Менеджмент университета совместно с компанией ERG (Евразийская Группа) и Ассоциация друзей Тель-Авивского университета в Казахстане.

Проект включает деятельность, направленную на создание условий эффективного взаимодействия трех составляющих: учебное заведение, студент и преподаватель. Со стороны учебного заведения основными аспектами является стимулирование предпринимательского мышления среди студентов, преподавателей и сотрудников, поощрение инноваций и предпринимательства. В части студентов работа направлена на обучение для развития предпринимательского мышления и способностей. Со стороны преподавателей включает содействие использованию предпринимательского подхода к преподаванию на всех факультетах, поощрение разнообразия и инноваций [1].

Практическая деятельность показывает, что несмотря на развитие направлений предпринимательства в молодежной среде, имеется ряд объективных причин, приостанавливающих данный процесс (рисунок 1).

Молодежное предпринимательство играет важную роль для решения следующих актуальных аспектов:

- решение социально-экономических проблем, таких как организация новейших профессиональных областей и снижение безработицы, создание грамотных специалистов;
- повышение конкурентоспособности университетов, освоение новых сфер научных исследований;
- развитие высокотехнологичных отраслей и секторов информационно-коммуникационных технологий и социальных услуг.

Решение вышеназванных причин, приводящих к созданию благоприятных аспектов возможно через решение ряда поставленных задач (рисунок 2).



Рисунок 1 – Проблемы развития молодежного предпринимательства (РМП)

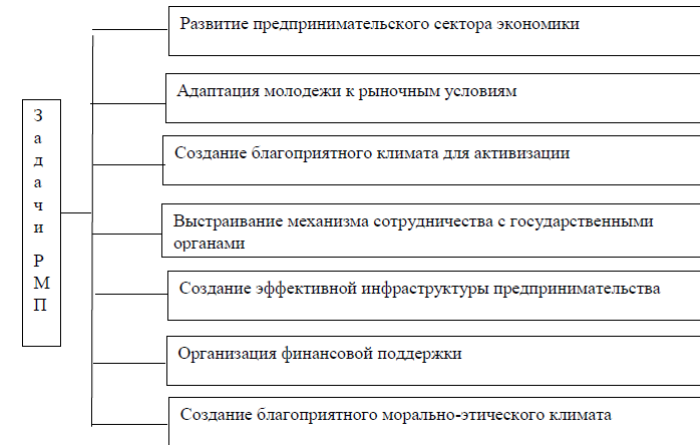


Рисунок 2 – Основные задачи РМП

Развитие молодежного предпринимательства имеет свои специфические особенности, которые можно выделить в две группы: сильные и слабые признаки (Таблица 1).

Таблица 1 – Сильные и слабые признаки РМП [2]

| Сильные | Слабые |
|--|---|
| Высокий уровень креативного мышления | Отсутствие достаточного профессионального и социального опыта |
| Высокая гибкость и скорость принятия решений | Отсутствие деловых связей и репутации |
| Быстрая возможность саморазвития | Отсутствие навыков использования законов |
| Выносливость перед нагрузками | Недостаток финансовых ресурсов |
| Лёгкость в рискованных мероприятиях | Незащищенность от внешних воздействий |

Для использования сильных сторон предназначен проект «Экосистема студенческого предпринимательства», за время реализации разработано и запущено более 300 бизнес-идей. К задействованным университетам относятся: Торайгыров университет, Инновационный Евразийский университет, Павлодарский государственный педагогический университет, Университет имени Жубанова, Актюбинский высший политехнический

колледж, Хромтауский горно-технический колледж, Медицинский университет Караганды, Рудненский индустриальный институт и Костанайский инженерно-экономический университет. В рамках деятельности проекта обучение прошли 500 педагогов и 3000 обучающихся.

На рисунке 3 представлены направления в области реализации проекта по направлениям [3].

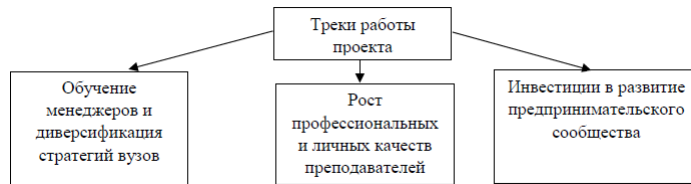


Рисунок 3 – Направления РМП в рамках проекта «Экосистема студенческого предпринимательства»

Таким образом, современные направления в развитии предпринимательской деятельности среди молодых людей являются основой экономического, научно-технического и социального развития страны и играют ключевую роль в процессе внедрения инноваций. Студенческое предпринимательство является одним из главных факторов обеспечения конкурентоспособности, снижения уровня безработицы и достижения общественных задач.

Внедрение проекта «Экосистема студенческого предпринимательства» будет способствовать формированию более точного представления у казахстанских студентов о карьерных планах, выявлению факторов формирования предпринимательских предпочтений, и будет полезным как исследователям в области предпринимательства, так и органам образования и управления при принятии решения в сфере модернизации инфраструктуры высшего образования, что позволит в дальнейшем развивать и поддерживать предпринимательский потенциал отечественных студентов.

ЛИТЕРАТУРА

1 Проблемы, мешающие успешному развитию молодежного предпринимательства // atameken.kz/ru/news/9241-9241/ 2014 г.

2 Резник Г. А. Студенческое предпринимательство в вузе: проблемы и перспективы развития // ПСЭ. 2010. №3. URL: <https://>

cyberleninka.ru/article/n/studencheskoe-predprinimatelstvo-v-vuze-problemy-i-perspektivy-razvitiya (дата обращения: 23.11.2021).

3 Ширяев, Д. В. Проблемы молодежного предпринимательства и способы их решения в вузах / Д. В. Ширяев, Е. Д. Жихарева. - Текст : непосредственный // Молодой ученый. - 2014. - № 4 (63). - С. 643-645. - URL: <https://moluch.ru/archive/63/10114/> (дата обращения: 23.11.2021).

Мазмұны

Пленарлық отырыс
Пленарное заседание

| | |
|---|----|
| Садықов Е. Т. Перспективы развития высшего образования в Республике Казахстан..... | 3 |
| Газалиев А. М. Из опыта руководства высшими учебными заведениями Центрального и Восточно-Казахстанского региона..... | 11 |
| Шаймарданов Ж. К. Инженерное образование Казахстана в условиях глобализации: принципы, подходы, перспективы | 44 |
| 1 Секция. Әлеуметтік-гуманитарлық және педагогикалық білім берудің дамуы | |
| 1 Секция. Развитие социально-гуманитарного и педагогического образования | |
| Абдигалиев Д. Х., Сланбекова А. Е. Информатика сабағында ақпараттық технологияны қолдану..... | 49 |
| Абдрахманова А. Қ. Тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан Республикасында білім мен ғылымның даму ерекшеліктері: ҚАЕУ нің мысалға ала отыра..... | 54 |
| Пархатская Э. С. Интегративный подход к содержанию учебных материалов..... | 59 |
| Abdykanova B., Shaimuratova Sh. A. The importance of Kazakh national values in teaching English..... | 64 |
| Абетанов Д. Н. Второй иностранный язык в многопрофильном вузе | 67 |
| Адилжанова К. С., Кулмышева Н. А. Субъективті қанағат ұғымының теориялары..... | 72 |
| Айгожин М. А. Интеллектуальное совершенствование менеджеров дополнительного образования, как ключ к развитию внешкольной организации | 77 |
| Aiguzhinova G. Z., Temirgalieva S. E., Antikhovich Zh. S. New approaches in the organization of physical education children and adolescents with deviant behavior | 82 |
| Алиева С. А. Антропоцентрикалық мақал-мәтелдердің қостілділікті (билингв) қалыптастырудағы ролі (қазақ және орыс тілдеріндегі мақал-мәтелдер негізінде)..... | 90 |

| | |
|--|-----|
| Алина А. К., Кудышева А. А. Волонтерлік қызмет жастардың әлеуметтік белсенділігінің көрсеткіші ретінде | 95 |
| Алтынбекова М. О., Ниязова Ш. Ю. Білімгерлердің өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда зерттеушілік және эвристикалық әдістерінің үйлесімділігі..... | 100 |
| Анисимова И. Ю. История повседневности как часть исторического знания и средством мотивации обучения истории | 104 |
| Асамбаев А. А., Асамбаев А. Ж. Использование дополненной реальности на уроках геометрии..... | 111 |
| Аубакиров Е. Ж. Көптілді білім беру – Қазақстанның маңызды даму стратегиясы | 118 |
| Аубакирова С. С., Қожамжарова М. Ж. Концепции и модели определения предпринимательских университетов | 120 |
| Ахметова Г. С. Современные подходы логопедической работы в инклюзивном обучении детей с особыми образовательными потребностями | 123 |
| Álihan Sh. Sh. Arduino platformasynda bilim berý robototeknikasyn oqytýda joba ádisterin paidalaný | 127 |
| Бакасова С. Н. Әдебиеттік оқу пәнінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру | 130 |
| Бақытбекова Б. Б. Проблемы адаптации первоклассников к школе | 134 |
| Баялы Ә. Т. Мектептерде информатиканы оқытудың педагогикалық модельдерін енгізу | 142 |
| Бедер П. Г., Ахметбекова. Д. Н., Байгачук. А. А. Проблемы развития естественно-научного высшего образования и их пути решения | 148 |
| Бекжан Н. Ф. Онлайн қолданбалар арқылы сыни ойлау дағдысын дамыту..... | 153 |
| Бодауова Б. Қ., Алимханова А. К. Жеке тұлғаның дүниетанымы және рухани құндылығын қалыптастыру | 157 |
| Бурдина Е. И., Кусаинов Д. К. Развитие эстетической культуры шольников в условиях детской художественной школы..... | 164 |
| Бурдина Е. И., Кусаинова Д. А. Развитие творческих способностей обучающихся в процессе занятий ИЗО | 171 |

| | |
|--|-----|
| Быков П. О., Рыспаев Т. А. Развитие сотрудничества с вузами Германии..... | 178 |
| Dauletiyar M. Organizational process in teaching English in distance learning process | 183 |
| Дюсенова А. Ж., Мандықаева А. Р. Білім алушы-қандастардың коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттерінің психологиялық ерекшеліктері..... | 196 |
| Ельмуратова Б. Ж., Кулумбаева М. Ж., Аубакиров М. Н. Аналитическая работа обучающихся (из опыта работы)..... | 203 |
| Yerzatkyzy I., Akkalieva A. F. Methods of teaching foreign languages and value of literary translation | 207 |
| Еркибаева М. К., Қасымбек Г. А. Орта мектепте химияны проблемалық оқытудың жайы..... | 211 |
| Ерменова Б. О., Черкасов Ю. Б., Битанов М. С. Халық ойындары оқушылардың дене қасиеттерін дамытудың тиімді құралы ретінде | 214 |
| Ерофеева Р. Ж., Кудышева А. А., Аженов А. А., Хаймулдина А. А. Гендерные различия в эмоциональном интеллекте..... | 219 |
| Жумадирова К. К., Оразбаева Д. А. Профессиональная компетентность современного воспитателя | 225 |
| Жумадуллаева А. А., Сегізбаева А. Ә. Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың әдіс-тәсілдері..... | 231 |
| Zhumasheva A. Sh., Selezneva X. S. Linguocultural interference of discourses as a topical issue of modern linguistics..... | 237 |
| Журавлева И. Б. К толерантности через историю искусств..... | 243 |
| Имашева Н. Д., Имашева А. Д. Бастауыш сынып оқушыларына спортқа деген қызығушылықтарын арттыру | 251 |
| Ismailova G. K., Shulembayeva G. K. New pedagogical technologies in teaching foreign languages | 258 |
| Кабдылова А. М. Кітап оқу – көптеген табыс пен жетістіктің ең басты негізі..... | 262 |
| Казбекова Г. Н., Әлиасқар Б. С. STEM-білім беру жағдайында оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыру | 267 |
| Казбекова Г. Н., Рахымбай Г. Н. Инклюзивті білім берудегі педагогтың қызметін зерттеу | 273 |
| Казбекова Г. Н., Шарипова С. Б. Оқушылардың жобалық қызметін ұйымдастыру | 279 |
| Казезова М. К. Қазақстандағы және шетелдегі заманауи білім жүйесінің дамуы..... | 284 |

| | |
|---|-----|
| Каирова А. К. Перспективы развития высшего образования в Республики Казахстан | 291 |
| Канапьянов К. Н., Елемесова Б. Г. Библиотечные блоги как новая форма продвижения библиотечных услуг. Теоретический аспект..... | 297 |
| Ким О. В., Паншаева Н. А. Применение стратегии CLIL для формирования иноязычной компетенции | 301 |
| Қисамеденова М. Қ. Музыкалық пәндерді онлайн форматта оқытудың өзіндік мәселелері.. | 307 |
| Королева С. Н., Шкода И. В., Влодович И. В. Повышение качества профессиональной подготовки специалиста в рыночных условиях | 310 |
| Ксембаева С. К., Кожамет Ж., Хасенова Д. Понятия «Знания» и «Информация» как феномен науки и основа образования..... | 314 |
| Ксембаева С. К., Шалабаев С. К. О состоянии и вкладе в развитие образования Павлодарской области: подготовка кадров, карьерный рост, непрерывное образование | 317 |
| Қуанышбаева М. Г., Абылғажинова А. У. Жартылай қаттықанаттылар өкілдерін мектептің биология сабағында қолдану әдістемесі | 325 |
| Қусайынов М. Б. Применение мультимедийных технологий в дистанционном обучении..... | 329 |
| Қабдұлғалымова Қ. Н., Садыкова Р. А. Ғылыми таным мен шығармашылық әдістемелік негіздердің биологияны оқыту процесіндегі рөлі | 334 |
| Қайырбек Е. Қ., Конкиев Е. М., Ағзамов Б. Е. Кәсіби жаттықтырушылық қызметтің ерекшеліктері..... | 339 |
| Қыдырова А. А. Еліміздегі техникалық және кәсіптік білім беру жүйесіне деген көзқарасым..... | 346 |
| Ладзина Н. А., Женысқанова А. Б. Психологическое сопровождение процесса реабилитации больных с ОНМК | 350 |
| Мандахбаяр Т. Оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда оқытудың интербелсенді әдістерін қолдану..... | 358 |
| Махамбетова Ә. Б., Жаманқұлова Қ. С., Беккожанова Г. К. Ағылшын тілін оқытудың заманауи әдістері..... | 366 |
| Медведева Т. Ф., Есенқұлова Т. Д. Применение мобильных приложений в образовательном процессе | 372 |

| | |
|---|-----|
| Mirza N. V., Iskhakbayev D. S. Formation of the corporate culture of military university students | 379 |
| Moltabayeva G. N., Dyusekenova I. M. Key features and significance of «Rukhani Zhangyru» concept in educational process..... | 383 |
| Мундуинова Д. Т. Развитие и обеспечения прав и свобод граждан на образование в Республике Казахстан..... | 386 |
| Мусина А. Ж., Быков П. О., Богомолов А. В., Жунусов А. К. Реализация проекта «стимулирование инновационных подходов и предпринимательских навыков студентов через создание условий для трудоустройства выпускников в Центральной Азии – Trigger» в Торайгыров университете | 393 |
| Мусина Ж. А., Бейсова А. Е. Самостоятельная работа студентов как педагогическая проблема | 397 |
| Mustafina A. K., Ismailova G. K. Using trilingual electronic dictionary in educational process for students of non-linguistic specialties..... | 403 |
| Мырзаканов М. С., Журавлева И. Б. Формирование межэтнической толерантности учащихся на примере занятий изобразительным искусством | 408 |
| Непшина В. Н., Шуба Я. Ю. Проблемы и перспективы развития потребительского кредитования в Республике Казахстан | 415 |
| Niyazova A. E., Sagynbai A. A. The role of discursive competence in teaching a foreign language | 421 |
| Niyazova A. E., Zhalgassova A. K. Formation of intercultural conversational abilities of future teachers of foreign languages using game modeling | 426 |
| Нурғалиев Д. Н., Байсаринов Д. С., Саукенов Х. Р. Жоғарғы оқу орны студенттері арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру | 431 |
| Нурлановна А. Н., Чункурова З. К., Садыкова К. К. Письменная реформа в Казахстане | 435 |
| Oktyabrova A. B., Nasimullina A. B. Discussion of some principles of an effective leader with reference to the text influence: the key to successful leadership is using some real-life examples of leaders to support the points..... | 440 |
| Омарбаева А. Қ. Қазақстанда ЖОО-дағы жастар кәсіпкерлігі | 442 |
| Омарбеков А. Қ., Тлеубергенов Қ. М., Сархад Н. С. Гимнастиканың студенттердің дене дайындығына әсерін бақылау..... | 445 |
| Өскен Н. Б., Конкиев Е. М., Ағзамов Б. Е. Спортта жаттықтырушының ұйымдастырушылық қызметіне шолу | 448 |

| | |
|--|-----|
| Паншаева Н. А. Использование технологии CLIL для эффективности обучения на занятиях информационно-коммуникационные технологии | 456 |
| Пшембаева Э. С., Ерофеева Р. Ж., Хаймулдина А. Ю. Формирование профессионального самоопределения молодежи как основа успешной карьеры | 461 |
| Рсаева А. Д. Саралап оқытудың тиімділігі..... | 468 |
| Сағандықов Е. С. Қазақ мәдениетіндегі садақ ату дағдыларының мәні | 473 |
| Саданова Ж. К., Саданова С. К. Инклюзивті білім беру үрдісінің теориялық және практикалық аспектілері мен ерекшеліктері | 480 |
| Садуова Г. Б., Иманалиева Ф. Ұлттық таным көрінісі: Ақұштап Бақтыгереева шығармалары бойынша..... | 487 |
| Sadykova A. S., Dusekenova I. M. Concepts «Tugan Zher» and «Homeland» as linguistic materials for teaching foreign language | 490 |
| Саликова А. К., Аубакирова Р. Ж. Использование в образовании информационно- коммуникационных технологий как фактор развития мотивации обучающихся (на примере сервиса Lingualeo) | 495 |
| Sarabekov D. K., Syzdykova A. Z. Prospects for the development of higher education in Kazakhstan | 501 |
| Сапабеков Д. Қ., Темирова С. С. Әлеуметтік-гуманитарлық және педагогикалық білім беруді дамыту | 507 |
| Сарсенбаева А. А. Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың инновациялық технологиялары.. | 512 |
| Сейтенова Г. Ж., Пак Л. В. Опыт дуального обучения в торайгыров университете как совершенствование модели подготовки кадров с учетом реальных потребностей | 516 |
| Секей Ж. Қазақ халық педагогикасы негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру | 522 |
| Серикулы М., Батюков А. В., Болатов А. А. Теоретические методические предпосылки использования подвижных игр в подготовке спортсменов-спортигровиков | 528 |
| Сосновская М. В., Ладина Н. А. Влияние нейропсихологического статуса на выбор коррекционной программы групп детей с задержкой психического развития | 533 |

| | |
|--|-----|
| Sumareva E. E. Problems of economic development of the economy as a result of pandemic..... | 540 |
| Тайболатов Қ. М. Білім алушылардың эмоционалды интеллектісін дамытудың психологиялық дизайны..... | 544 |
| Темір А. Қ. ҚР ЖОО химиялық және технологиялық мамандықтары студенттерінің STEM технологиясы негізінде зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру..... | 547 |
| Тетерина С. В., Оспанова Н. Н., Кабенов Д. И. Использование информационных коммуникационных технологий на уроках..... | 552 |
| Тогызбаева М. С., Серікулы М., Болатов А. А. Обучение игре в шахматы с применением компьютерных технологий как комплексное средство повышения интеллектуальных и игровых способностей младших школьников..... | 557 |
| Толысбаева А. Д. Исследовательский университет в системе высшего образования Республики Казахстан..... | 562 |
| Тұрғалиева Д. Т., Садыкова Р. А. Білім беру бағдарламасында биологияны оқытуда генетикалық есептерді шығарудың маңыздылығы..... | 567 |
| Тюрбаева А. М., Айтжанова Ж. Н., Бодауова Б. К., Тыныбаева Ж. Т. О роли конкурсов дополнительного образования в развитии творческих способностей учащихся в воспитании толерантно-социальных качеств личности..... | 574 |
| Уразбаева А. К., Уразбаев М. Т. Сабақта жеке тұлғаға бағытталған жағдаяттарды қамтамасыз ететін дәстүрден тыс әдістерді қолдану..... | 580 |
| Хаметова М. Ж., Өскен Н. Б., Қайырбек Е. Қ. Развитие физической культуры и спорта среди лиц с ограниченными возможностями..... | 585 |
| Шенгельбаев Қ.Т. Қазақ халқының ұлттық ойындары – бала тәрбиелеудің басты құралы..... | 590 |
| Шкода И. В., Королева С. Н., Заякин В. Г. Рекомендации по организации и проведению самостоятельной работы студентов..... | 596 |
| Шойбакова Е. О. Предоставление образовательных кредитов в период пандемии в Казахстане..... | 599 |
| Шумбасова Е. В. Лингвокультурологический подход в обучении русскому языку как иностранному..... | 606 |

| | |
|---|-----|
| Шүкірова А. М., Исина С. К. Алтынсариннің шығармашылығы әдебиетіміздегі ағартушылық реализм дәстүрінің бастауында..... | 611 |
|---|-----|

**2 Секция. Техникалық және жаратылыстану-
ғылыми білім беруді дамыту
2 Секция. Развитие технического и
естественно-научного образования**

| | |
|--|-----|
| Абенев Ж. Е., Ахан Ж., Жалмагамбетова У. К. Жел энергиясын пайдалану қаншалықты перспективті..... | 618 |
| Абишев К. К., Быков П. О., Касенов А. Ж., Сембаев Н. С., Муканов Р. Б., Есаулкин В. С. О реализации проекта ASIAXIS..... | 622 |
| Абыкенова Д. Б., Асаинова А.Ж. IT-майноры в подготовке студентов университета..... | 628 |
| Алтынбекова М. О., Салиханова Г. З. Химия сабағында ойын технологиясын қолданудың тиімділігі..... | 634 |
| Андреева О. А. Применение в учебном процессе SCADA системы ProTool для разработки проектов автоматизации..... | 639 |
| Ахметов К. К., Калиева А. Б., Шарипова А. К. Опыт и перспективы дудипломного образования в НАО «Торайгыров университет»..... | 644 |
| Балгышева Б. Д., Бекенова А. Ж. ЖОО химия өнеркәсібін оқытуда тестілеуді қолданудың маңызы..... | 649 |
| Биткеева А. А., Жакупов А. Н., Жанпейсова З. М., Шапихова Н. Е. Организация трудоустройства в НАО «Торайгыров университет»..... | 656 |
| Даниярова А.А. Развитие технического и естественнонаучного образования..... | 660 |
| Джумадуллаева С. А., Абдуғалиева Қ. С., Абдисамат Д. Қ. Химияны оқытуда компьютерлік технологияны қолданудың тиімділігі..... | 663 |
| Досумбекова С. Г. Ақпараттық технологияларды пайдаланып қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру мүмкіндіктері..... | 667 |
| Досым С. М., Мустафина Р. М., Мусекенова Г. О. Экологиялық құзыреттілікті кәсіби энергетикалық білім беруде қалыптастыру..... | 672 |
| Жұмабай Ж. М. Развитие дизайн-мышления у школьников в рамках обучения информатике в профильном классе..... | 677 |

| | |
|---|-----|
| Зарипов Р. Ю. К вопросу научно-исследовательской работы магистрантов технических специальностей | 683 |
| Кабыш Г. О. Бояулық әдіс арқылы олимпиадалық есептерді шешу | 688 |
| Калинин А. А., Бегжанов М. Э. Бесконтактный контроль толщины полотна | 694 |
| Каракаев А. К. Взаимосвязанность науки, патентоведения, изобретательства, эргономики, дизайна, юридических, медицинских и других дисциплин | 699 |
| Каракаев А. К. Коммерциализация проекта по переоборудованию штатных форсунок (ШФ) со сливом дренажного топлива (СДТ) на форсунки с глухим колпаком (ФГК) без сдт при внедрении и организации рядовых эксплуатационных испытаний ФГК на дизельных двигателях | 707 |
| Касенова М. Б., Исабекова Б. Б. Мобильное приложение как средство формирования информационной культуры общества | 714 |
| Кислов А. П., Приходько Е. В., Талипов О. М. О состоянии и вкладе в развитие энергетики Павлодарской области: подготовка кадров, наука, инновации, внедрение в производство | 718 |
| Қуанай И. А., Оришевская Е. В. Энергия ветра как альтернативный источник энергии | 724 |
| Мустафина С. С., Хасенова С. М. Перспективы развития дуального обучения в НАО «Торайгыров университет» | 729 |
| Оришевская Е. В., Волков Е. А., Липин С. Н. Солнечная энергетика | 733 |
| Потапенко А. О., Юсупова А. О., Лосев И. А. Анализ влияния информационных технологий как инструмента обучения студентов вуза | 738 |
| Сапар А. Т., Нүрділлаева Р. Н. Қашықтықтан оқыту жүйесінде білімгерлердің танымдық белсенділіктерін арттыру тәсілдері | 745 |
| Сарсенбаева А. А., Кеңжеғалиева Д. Д. Бухгалтерлік есепті жүргізудегі қазіргі кезеңдегі ерекшеліктер | 750 |
| Тұлешова Г. А., Исабекова Б. Б. Визуализация математической модели на примере графов | 754 |
| Уайханова Н., Сметенова В., Жалмагамбетова У. К. Ауаға нөлдік шығарындылар | 760 |
| Хацевский В. Ф. Энергосберегающие технологии современных мощных электропечей | 764 |

3 Секция. Кәсіпкерлікті және коммерцияландыруды дамыту 3 Секция. Развитие предпринимательства и коммерциализации

| | |
|--|-----|
| Абеуханова Е. Б., Орынканова Ж. М., Габдуллина Л. Б. Кәсіпкерлік қоғамдық іс-әрекетті ұйымдастыру формасы ретінде | 770 |
| Арынгазин К. Ш., Алдунгарова А. К., Быков П. О., Богомолов А. В., Тлеулесов А. К. ОО «ЭкостройНИИ-ПВ»: успешная коммерциализация научных исследований | 778 |
| Ахунова Д. З., Сарсенбаева А. А. Несие және қарыздардың аудиті | 783 |
| Ахунова Д. З. Өнімді өткізуден түскен табысты есептеу әдістері | 788 |
| Бердыбекова А. Л., Исмаилова А. Х. Современные проблемы и пути их решения в маркетинге | 795 |
| Джоланов Е. Е. Туризм саласындағы кәсіпкерлік, оның ерекшеліктері және даму факторлары | 800 |
| Досымжан Ә. Д., Кабдулина К. Т., Кабдулин Ж. Т. Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерліктің дамуының мәселелері | 806 |
| Еркінова С. Е. Методы снижения текучести по основным причинам ее возникновения | 811 |
| Журавлёва О. Д., Бордияну И. В. Состояние человеческого капитала и перспективы его развития в Республике Казахстан | 818 |
| Кабдулина К. Т., Досымжан Ә. Д., Ахмадиева А. Т. Кәметке толмағандардың кәсіпкерлігі: өзекті мәселелері | 825 |
| Капшакбаева З. В., Точицкий Д. Е. Актуальность разработки колбас гарантированного качества | 831 |
| Кеңжеғалиева Д. Д., Сарсенбаева А. А. Кәсіпорын қызметіндегі жалпы және әкімшілік шығыстарды тану | 836 |
| Колесников Ю. Ю. К вопросу о правовых инструментах поддержки экономической деятельности в Республике Казахстан | 839 |
| Қуантқан Б. Мемлекеттік сатып алу – мемлекеттік қаражаттарды тиімді пайдаланудың механизмі ретінде | 846 |
| Лейман О. Б., Богородская О. Г. Воздействие коронакризиса на экономическую деятельность в стране | 850 |

| | |
|--|-----|
| Лейман О. Б., Кайрашева А. А. | |
| Актуальные проблемы сертификации услуг гостиничного бизнеса в Республике Казахстан | 857 |
| Лейман О. Б., Мейрембаева Р. Т. | |
| Анализ влияния пандемии на сферу кинопоказов | 862 |
| Мукашева А. Д. | |
| Тренды в цифровизации финансового сектора Казахстана | 867 |
| Sumareva E. E. | |
| Problems of economic development of the economy as a result of pandemic | 871 |
| Тахтаева Р. Ш. | |
| Қазақстанның туризм индустриясының кадрлық әлеуетін қалыптастыру | 875 |
| Турдиева З. М. | |
| Агроөнеркәсіптік кешендердің экономикалық тиімділігін арттырудың негізгі бағыттары | 882 |
| Филатова П. О., Баданина М. А. | |
| Предпринимательская деятельность | 889 |
| Шеримова Н. М. | |
| Экосистема студенческого предпринимательства – необходимость и реальность современного этапа развития | 893 |

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ
30 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖОҒАРЫ
БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ ТУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

Техникалық редактор З. Ж. Шокубаева
Корректор: А. Р. Омарова
Компьютерде беттеген: З. С. Исқақова, А. К. Байниқенова
Басуға 03.12.2021 ж.
Әріп түрі Times.
Пішім 29,7 × 42 1/4. Офсеттік қағаз.
Шартты баспа табағы 52,31. Таралымы 500 дана.
Тапсырыс № 3841

«Toraighyrov University» баспасы
«Торайғыров университет» ҚЕАҚ
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64.